ئارسلان تالىپ

كەچ كۈزدىكى شۇرغان

شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: غالىب شاھ

كۆچ كۆزدىكى شىۋىرغان

كۆچ كۆزدىكى شىۋىرغان

شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

ISBN 978-7-5371-5604-2

9 787537 156042

باھاسى: 36.00 يۈەن

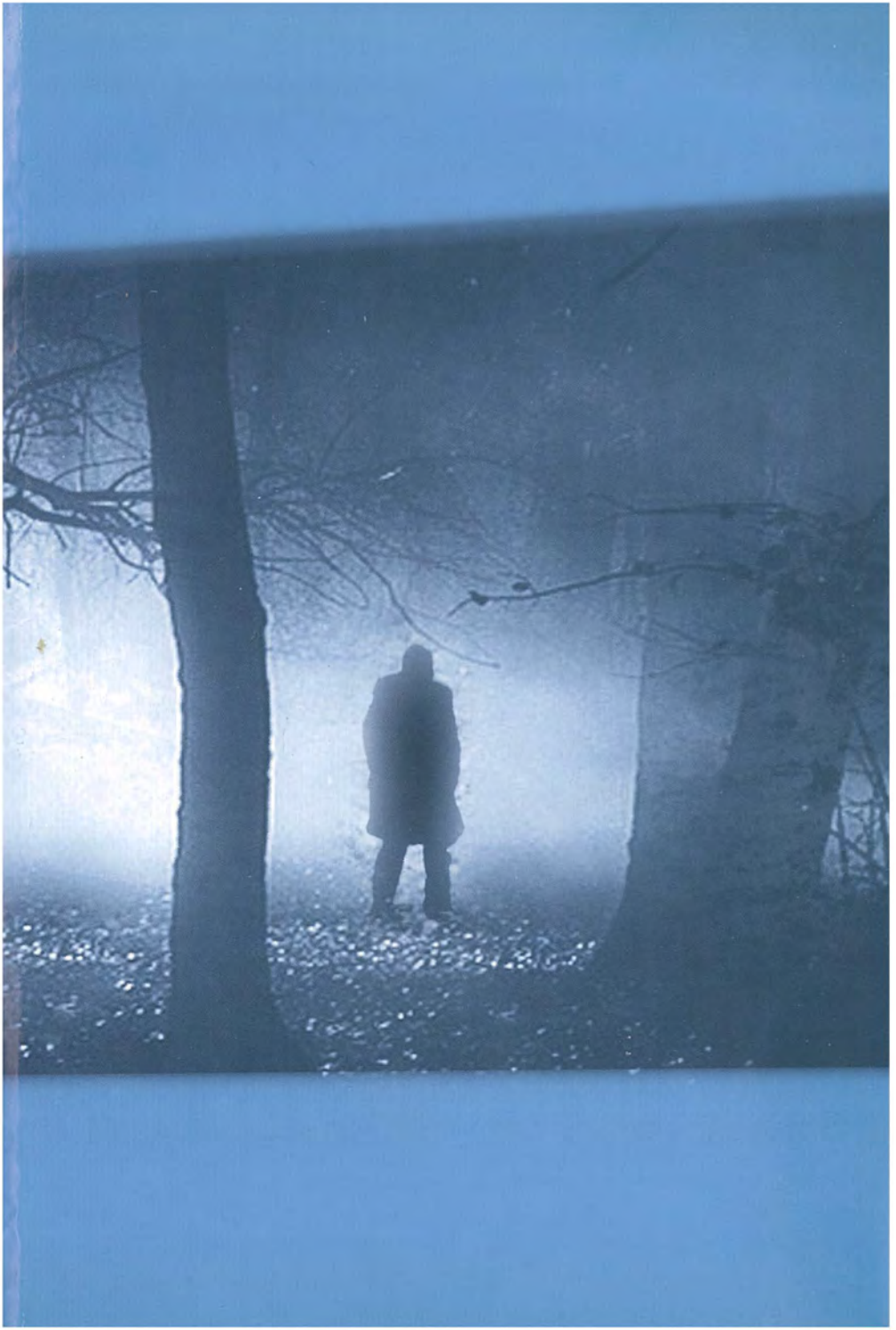

ئارسلان تالىپ

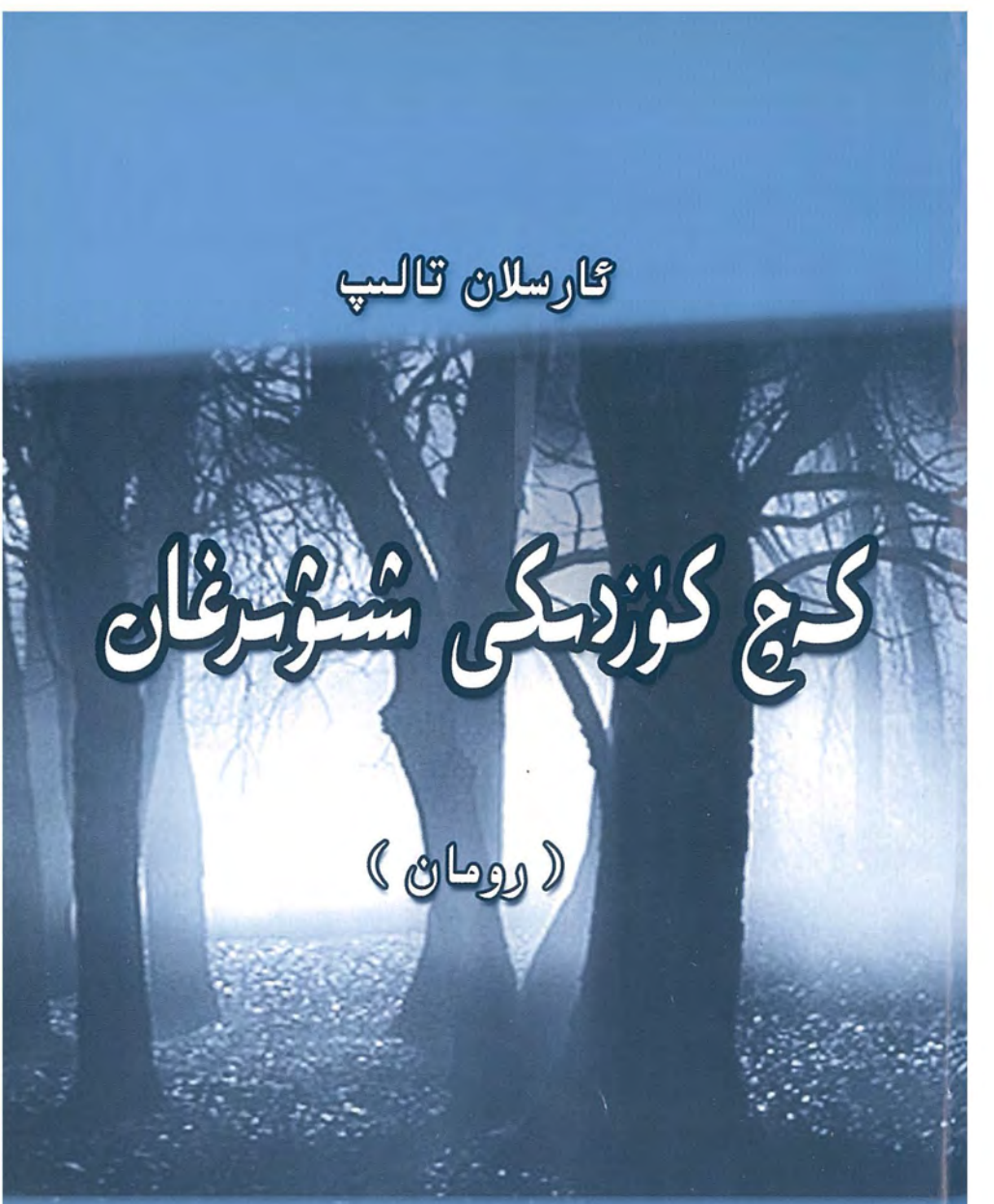

كېچ كۈزدىكى شىۋىرغان

(رومان)

شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىدىرى: ئابلىز قېيۇم
مەسئۇل كوررېكتورى: ئىبادەت ياسىن
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: غالىب شاھ

كەچ كۈزدىكى شۇبرغان

ئاپتورى: ئارسلان تالىپ

*

شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى غالىبىيەت يولى 2 ـ كوچا 1 ـ قورۇ، پ: 830049)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
ئۆلچىمى: 1168×850م م، 32 كەسلەم، باسما تاۋىقى: 21.625
2007 ـ يىل 11 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2009 ـ يىل 3 ـ ئاي 2 ـ بېسىلىشى
ISBN978 — 7 — 5371 — 5604 — 2
باھاسى: 36.00 يۈەن
بېسىلىشتا، تۈپلەشتە خاتالىق بولسا نەشرىياتىمىزغا ئەۋەتىڭ، تېگىشىپ بېرىمىز

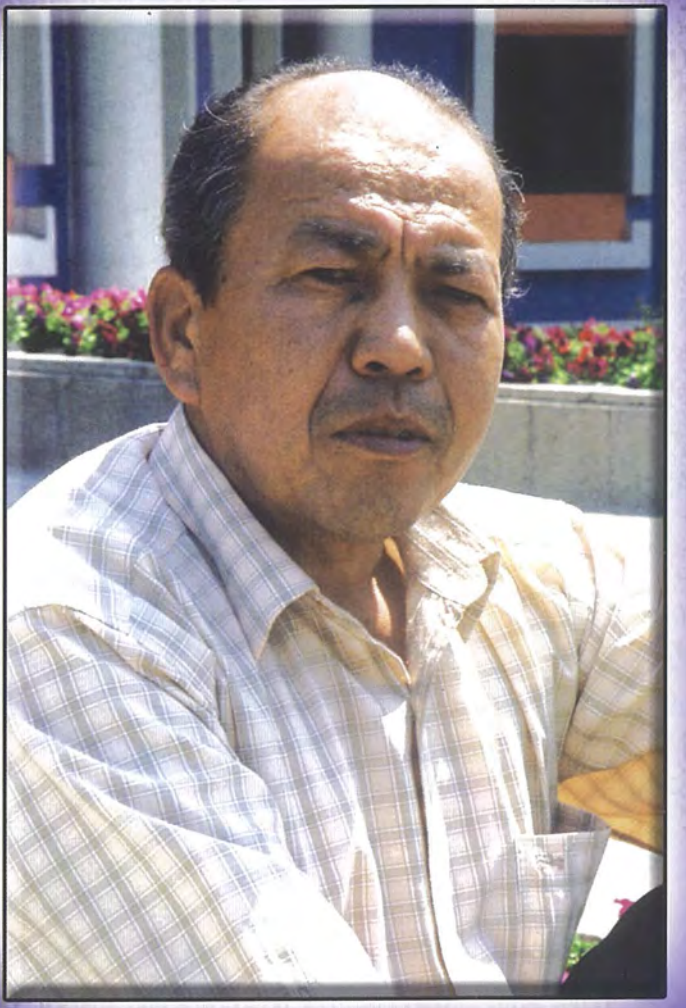

ئارسلان تالب

رومانىنىڭ قىسقىچە مەزمۇنى

بۇ رومان 1970 - يىللاردا تاغ ۋە يېزىلارغا چېنىقىش ئۇچۇن چۈشكەن زىيالىي ياشلارنىڭ تۇرمۇشىنى ئەكس ئەتتۇرگەن بولۇپ ، ئەينى دەۋر ياشلىرىنىڭ قاينام - تاشقىنلىق هاياتى بىر زىيالىي ئائىلىسىدىكى زىددىيەتلىك توقۇنۇشلار ئارقىلىق كىچىك-لىكتىن چوڭ دائىرىنى ، ئاددىيلىقتىن مۇرەككەپلىكنى كۆرۈش مەقسىتىگە يەتكەن ئەسەردۇر ، بۇ كىتاب جەمئىي ئىككى قىسىم-دىن تەركىب تاپقان .

بىرىنچى قىسىم «قىسمەت داۋالغۇرى»دا ئابدۇسالام ۋە ئۇنىڭ دوستلىرىنىڭ چېنىقىش ئۇچۇن بىر تاغلىق يېزىغا بېرىش ۋە ئاشۇ يېزىدىكى يېرىم دېهقانچىلىق ، يېرىم چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان مېهنەتكەش خەلق بىلەن بىرگە ئىشلەش جەريا-نىدىكى تەسىرلىك ئىشلىرى بايان قىلىنىدۇ ھەمدە ئۇ يەردىكى خەلقنىڭ ئۆزگىچە ياشاش ئادەتلىرى ، مەنۇيىتى ، شۇنداقلا ھەممە كىشىنى هاڭ - تاڭ قالدۇرىدىغان تاغ مەدەنىيىتى تەسۋىر-لىنىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئابدۇسالامنىڭ چېنىقىش ئورنىنى يۆتكەش سەۋەبى بىلەن تارتقان جەبىر - جاپالىرى ، بىلىمگە ئىنتىلىش يولىدىكى تىرىشچانلىقلىرى ، كۆرەشجان بىلەن ئابدۇلبا-ستىتىن ئىبارەت ھەسەتخور كىشىلەرنىڭ شۇ دەۋردىكى بەزى قالايمىقانچىلىقلاردىن پايدىلىنىپ ئۆزىنىڭ شەخسىي ئۆچمەنلىكى سەۋەبلىك بىگۇناھ كىشىلەرنى خالىغانچە بوزەك قىلغانلىقى ئۆتۈ-كۈر زىددىيەت - توقۇنۇشلار ئارىسىغا سىڭدۇرۇلگەن . شۇنداقلا بىلىم ئۇچۇن پەرۋانە بولۇۋاتقان ئابدۇسالامنىڭ ئاخىر ئالىي مەك-تەپتە ئوقۇش ئارزۇسىنىڭ ئەمەلگە ئاشقانلىقى تەسۋىرلەنگەن .

ئىككىنچى قىسىم «ھېكمەت بوستانلىرى»دا ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىپ كىرىش تۈزۈمىئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن ئىمتىھان بېرىپ ئالىي مەكتەپكە كىرگەن ستۇدېنتلارنىڭ ئاجايىپ روھلۇق، شاد - خۇرام ۋە بىلىمگە بولغان ئوتتەك ئىشتىياقى بىلەن ئالىي مەكتەپكە كىرگەن ئوقۇغۇچىلار ھاياتى تەسۋىرلىنىدۇ. بۇ قىسىمدا پەرھات، ئابدۇسالام، دىلبەر، ئايپەرىگە ئوخشاش ستۇدېنتلارنىڭ بىلىم ئېلىش يولىدىكى ئوخشاشمىغان قاراشلىرى، ئەدەبىي ئىجادىيەت ئۈچۈن كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقلىرى، ياشلارنىڭ قانلىرىنى ئۇرغۇتۇپ تۇرغان مۇھەببەت كوچىلىرىدىكى زىددىيەتلىك ۋەقەلەر، ساختا مۇھەببەتنىڭ قۇربانى پەرھاتنىڭ تراگېدىيىسى، پۇل ۋە ئابرۇي ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ستۇدېنتلىق ھاياتىغا داغ چۈشۈرگەن دىلبەرنىڭ زىددىيەتلىك تۇرمۇشى بۇ ئەسەرنىڭ ئوقۇشچانلىقىنى ئاشۇرغان. ئەسەر ۋەقەلىكلىرى بەكمۇ تەسىرلىك ۋە زىددىيەتلىك، بۇ ئەسەردىن 1970 - يىللار-دىن تارتىپ 1980 - يىللارنىڭ باشلىرىدىكى زىيالىي ۋە دېھقانلار تۇرمۇشىنى، شۇ چاغ كىشىلىرىنىڭ ساپ، ساددا، ئاق كۆڭۈل خاراكتېرىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

مۇندەرىجە

بىرىنچى قىسىم قىسمەت داۋانلىرى

بىرىنچى باب : مەن ئوقۇيمەن 3
ئىككىنچى باب : ئېھ ، ئانىلار 33
ئۈچىنچى باب : سادىق قويچى 59
تۆتىنچى باب : شۇبرغاندىكى ئارمانلار 85
بەشىنچى باب : يۆتكىلىش 111
ئالتىنچى باب : يىمىرىلىش 136
يەتتىنچى باب : كۆرەشجانىنىڭ ھەيۋىسى 159
سەككىزىنچى باب : خورلۇق 185
توققۇزىنچى باب : يوقالغان ئىز 213
ئونىنچى باب : سەرسانلىق 239
ئون بىرىنچى باب : ئۈمىد ئۈچقۇنلىرى 268
ئون ئىككىنچى باب : چېچەكلىگەن ئارمانلار 296

ئىككىنچى قىسىم ھېكمەت بوستانلىرى

ئون ئۈچىنچى باب : سالام ، قەشقەر 333
ئون تۆتىنچى باب : خىيالچان قىزلار 364
ئون بەشىنچى باب : ئۇ نېمىگە قارايدۇ ؟ ! 389
ئون ئالتىنچى باب : ئۇزۇلگەن رىشتە 420
ئون يەتتىنچى باب : داۋاسىز ئاغرىق 455

ئون سەككىزىنچى باب : چالغىتىش 496
ئون توققۇزىنچى باب : خارۇ زار 531
يىگىرمىنچى باب : دەريا بويىدىكى پاجىئە 558
يىگىرمە بىرىنچى باب : قاتىل كىم؟..... 583
يىگىرمە ئىككىنچى باب : تۇمانلاشقان يول 612
يىگىرمە ئۈچىنچى باب : ئاخىرقى دەقىقىلەر 632
يىگىرمە تۆتىنچى باب : تەقدىرنىڭ چاقچىقى 658

برنچی قسم

بىرىنچى باب مەن ئوقۇيمەن

«كەمبەغەل تالقان يېسە ، ئاغزىدىن بوران چىقار»
— ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىدىن

ئابدۇسالام بارغانسېرى ئۆزىدىن يىراقلىشىپ كېتىۋاتقان مەھەللىسىگە ئاخىرقى قېتىم نەزەر سالىدى : ئەنە ، ئۇنىڭ مومىسى — ئاق لېچىكىنى بېشىدىن چۈشۈرمەيدىغان تۇرسۇنخان ئامراق نەۋرىسىنىڭ ئىزى قالغان ئىشىك ئالدىدا ۋېجىككىنە گەۋدىسىنى يېرىم ئەگكىنىچە هېلىلا تراكتور قوزغالغان جايدا تېڭىر-قىغان هالدا قاراپ تۇراتتى . شۇ تاپ ئۇ مۇڭلانغان ، نەۋرىسىدىنمۇ ئۆتە ئىچى ئېچىشىپ كەتكەندى ، چۈنكى ئۇ ئۆزىنىڭ يىرىقىنى يېقىن ، ئامراق نەرسىلىرىنى بېرى قىلىپ ئۇنىڭ قېرىغاندىكى يېتىمسىرەشلىرىنى نېرى قىلىپ كېلىۋاتقاندى ، مانا ئەمدى بىر دەمدە ئاشۇ كۆڭۈللۈك كەچمىشلەرگە چېكىت قويۇپ ئۇمۇ ئۆز-چۈرما بولغان قۇشتەك يىراقلارغا ئۇچۇپ كېتىۋاتىدۇ .

— خوش مومما ، خوش مېنى پەپلەپ ئۆستۈرگەن جانجان مەھەللەم ... ، — ئابدۇسالام خۇددى مومىسى بىلەنلا ئەمەس بارلىق قوشنىلار ، هەتتا مەھەللىسى بىلەنمۇ خوشلىشىۋاتقاندەك قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ پۇلاڭلاتتى .

— خوش ، خۇدايىمغا ئامانەت ، جېنىم بالام...

مومىسىنىڭ هازىرلا يىغلىۋېتىدىغاندەك هالەتتە قوللىرىنى ئارانلا كۆتۈرۈپ ئۆزى بىلەن خوشلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئابدۇسالامنىڭ دىمىغى ئېچىشىپ ، تاپىنىدىن مېڭىسىگىچە يېتىپ چىققان ئاغرىق ئۇنى خام ياغ يەۋالغاندەك ناخۇش قىلىپ قويدى ،

شۇ تاپ ئۇنىڭ يۈرىكى خۇددى بىرى ئامبۇردا قىسقاندەك ئاغرىشقا باشلىغانىدى ، چۈنكى ھازىر مۇڭلانغان مەھەللە بىلەن تېڭىرقىغان موماي خىرەلەشكەن ھالدا بىر گەۋدىگە ئايلىنىپ ئۇنىڭ كۆز قارىچۇقلىرىدا سەل پەيدا قىلىۋاتاتتى ، ئابدۇسالام كۆزىگە بىئىخ-تىيار ياماشقان ياشنى باشقىلارغا كۆرسەتمەسلىك ئۈچۈن يانغا قاراپ ئۇنى چاپىنىنىڭ يېڭى بىلەن ئېرتىۋەتتى - دە ، مەھەللە-سىگە قايتا قاراپ ئۆزىنىڭ پۇچىلىنىپ تۇرغان كۆڭلىنى زىدە قىلىشتىن ۋاز كەچتى ، ئۇنداق بولغاندا ئۆزىنىڭمۇ ، مومىسىنىڭ-مۇ كۆڭلى يېرىم بولۇپ قالىدىغانلىقى ئۇنىڭغا ئەينەكتەك ئايان ئىدى ، شۇڭا ئۇ تراكتور كوزۇپىنىڭ ئالدى توسۇقىنىڭ ئۈستى-دىكى بالداقنى چىڭ قامالالاپ ئۆزى كېتىۋاتقان تەرەپكە ، يەنى ئاۋغۇستىنىڭ سەھەردىكى بۇ سەلكىن شامىلىغا يۈزلەندى . تراك-تور شەھەرنىڭ ئابدۇسالامغا تونۇشلۇق كوچىلىرىنى كەينىگە تاش-لاپ يىراقلا — شەھەرنى شىمالنىڭ بورانلىرىدىن قوغداپ تۇرۇ-ۋاتقان زەبەردەس قاراۋۇلىدەك كۆرۈنىدىغان تەڭرىتاغ تىزمىسى تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتاتتى ، شەھەر سىرتىغا چىقىش بىلەنلا باش-قىچىلا بىلىنىۋاتقان سەلكىن شامال ئابدۇسالامنىڭ يىرىك چاچلە-رىنى ئەركىلىتىپ ئۇنى تەبىئەتنىڭ ئەسلىي ھىدى بىلەن ئۇچ-راشتۇرۇپ ، بايىلا مۇڭلانغان ھېسلىرىغا قايتا قانات چىقىرىشقا باشلىغانىدى ، چۈنكى ئۇنىڭ ھېسلىرى مانا مۇشۇنداق ساپ - تازا سەلكىن شامالدىلا ئۆز ئەركىسىنى ، مۇڭ ، پىغانلىرىنى ، خۇشلۇق - شادلىقلىرىنى تېپىشقا مۇيەسسەر بولالايتتى .

سەلكىن شامال — يۈرەكلەرنى ئويناتقۇچى ، ياشلىق ھېسلە-رىنى ئويغاتقۇچى لەرزان شامال ، ئۇ سەھەرنىڭ يېقىملىق ، تار-تىملىق ھاۋاسىغا ئاجايىپ بىر قۇۋۋەتلەرنى ئاتا قىلىدۇكى ، ئۇنىڭ مەڭزىنى يېنىك سۆيۈپ ئۆتۈشىدىن ئوبدانلا مەست بولە-سەن . تەبىئەتنىڭ بۇ سېھىرلىك ، مېھىرلىك ، ھۇزۇرلۇق ساپ

هاۋاسىدا قۇشلار ئاجايىپ رىتىملىق ھەم مۇڭلۇق مۇزىكىسىنى باشلىۋەتكەن بولىدۇ ، قارىياغاچلارنىڭ كۈنلۈكسىمان شاخلىرى ئارىسىغا يىغىلىشقان قارا قۇشقاچلار ئۆز نەغمىسىنى باشلىۋەتكەنىدە ، سەھەردىلا ئالدىراش بولۇپ كەتكەن قارلىغاچلار خۇددى مەست بولۇپ قالغاندەك يەر بېغىرلاپ ئۇچۇپ سېنىڭ يېنىڭدىن ناھايىتى ئەپچىللىك بىلەن قاناتلىرىنى قىيپاش قىلىپ ئۆتۈپ كەتكىنىدە ، تومۇزنىڭ ئەلچىلىرى — تومۇزغىلار كۈن نۇرىنى كۆرۈش بىلەنلا بىر - بىرى بىلەن مۇسابىقىگە چۈشكەندەك ئاجا-يىپ مۇڭلۇق تەبىئەت مۇزىكىسىنى چاڭ كەلتۈرۈپ ، خاسىيەتلىك يازنىڭ بۇ لىرىكىلىك سىمفونىيىسىنى باشلىۋەتكىنىدە ئالاھىدە روھلىنىپ كەتمەيدىغان ، سېھىرلىك تەبىئەتنىڭ بۇ مۆجىزاتلىرى-دىن بەھرىلەنمەيدىغان ئىنسان بولمىسا كېرەك ، چۈنكى تەبىئەتنىڭ بۇ سىرلىق سۆكۈناتلىرى ئارىسىغا ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ئالىي مەقسەتلىرى ئارىلىشىپ كەلسە زېمىن ئالاھىدە گۈزەللىشىپ كېتىدۇ . ئابدۇسالام مانا مۇشۇ مۇزىكىلاردىن ، سەبىي دىللاردىن ئوخچىغان سەمىمىي تىلەكلەردىن قاناتلىنىپ ئۆزىنىڭ ئون بەش يىللىق ھايات ژۇرناللىرىنى ژۇراقلاپ ئەمدىلا ئۆسمۈرلۈك دەۋرىنى ئاخىرلاشتۇرغىنىدا ، «مەن ئوقۇيمەن» دەپ ئوقۇش باشلىنىشىنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتۈپ ئۇچ يىلنى ئاران ئۆتكۈزگىنىدە مۇنداق بولۇشىنى كىممۇ ئويلىغان ، مانا ھازىر ئۇنىڭ ئۆز ئارزۇ - ئارمانلىرى پەقەت ئاشۇ ئارمان تەرىقىسىدىلا تاشلىنىپ قېلىپ تېخى نەچچە يىل ئىلگىرىلا بېرىشتىن باش تارتقان سەھرالىغا ئۆز رازىلىقى بىلەن كېتىۋاتىدۇ ، شۇ تاپ ئۇنىڭ خىياللىرى خۇددى چىگىشلەشكەن يۇڭ يىپ پومزىكىدەك چۈۋالچاق ، مۇنۇ ئۆزلىرى-نى ئەكېتىۋاتقان 28 تېپلىق تراكتورنىڭ ئالدى چاقىدەك تىتىرەڭگۈ ئىدى . ئۇ ئەلەم بىلەن ئاشۇ كۆڭۈلسىز كۆرۈنۈشنى ئەسكە ئالدى .

— مەن تېخى ئوقۇيتتىم ، ماڭا ئوقۇش پۈرسىتى يارىتىپ بەرگەن بولسىڭلار...

— نېمانداق غەرەز ئۈقمايدىغان بىغەرەز بالا سەنەي ، يېزىغا چۈشۈپ زىيالىي بولۇشنى مەن ئويدۇرۇپ چىقارغان سىياسەت بولمىسا ئەمدى ، بىلىشىڭ كېرەككى ، بۇ مەركەز چىقارغان ئالا-ھىدە سىياسىي ۋەزىپە . بۇنىڭغا خىلاپلىق قىلىشقا ھېچكىم پېتى-نالمايدۇ . قۇلىقىڭنى دىڭ تۇتۇپ ئوبدان ئاڭلىۋال ، زىيالىي ياشلارنىڭ تاغ ۋە يېزىلارغا چۈشۈپ كەمبەغەل دېھقان ، تۆۋەن - ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ قايتا تەربىيىسىنى قوبۇل قىلىشى نۆۋەتتىكى ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىلەرنىڭ بىرى . بۇنىڭغا سەنمۇ ، مەنمۇ ھەتتا ئەڭ كاتتا باشلىقلارمۇ ئۇنداق - مۇنداق سەۋەب كۆرسىتەلمەيدۇ . چۈنكى بۇ چاقىرىقنى ئۇلۇغ داھىيمىز ماۋجۇشى ئۆزى باش بولۇپ چىقارغان جۇمۇ ، بۇنىڭغا بويۇنتاۋلىق قىلغانلىق ئۇلۇغ داھىغا قارشى چىققانلىق ، ئۇقۇپ قوي .

— ماڭا ئۇنداق قالپاق تەڭلىمەي گېپىمنى ئاڭلاپ بېقىڭ دەيمەن ، يېزىغا چۈشۈپ چېنىقىدىغان زىيالىي ياشلارنىڭ ھازىرقى ئۆلچىمى تولۇقسىزدىن يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە بو-لۇش كېرەككەن ، دەپ ئاڭلىۋىدىمغۇ ، بىز تېخى تولۇقسىزنىمۇ تولۇق ئوقۇپ بولمىغان تۇرساق قانداقسىگە يېزىغا چۈشىدىكەن-مىز ؟ !

— سىلەرچۇ پرولېتارىيات مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى ئېلىپ بېرىلغان شانلىق ئۈچ يىلدا شەرەپ بىلەن ئوقۇش پۈتتۈردۈڭلار .

— لېكىن ، بىز ئوقۇمىغان تۇرساق...

— نېمە دەۋاتىسەنەي ؟ ! مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدىن ئىبا-رەت بۇ ئۇلۇغ پائالىيەت ئوقۇشقا ھېساب ئەمەسمىكەن ، «گەپ قىلدىم دەۋەرمە ، ئىش قىلدىم دەپ يەۋەرمە» دېگەن گەپ بار جۇمۇ ، داداڭمۇ ئاغزىدىن كەتكەن ئادەم ، شۇڭا سەن بولساڭمۇ گەپنى دەڭسەپ قىلىشنى ئۆگەن ، ئەگەر مۇشۇنداقلا ئالىجوقا

سۆزلەۋېرىدىغان بولساڭ بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى داداڭدەك ئۇنسۇر بولۇپ بېشىڭدا قالپاق ، بوينۇڭدا تاختاي ئېسىلىپ سازايى تۇڭلايسەن جۇمۇ . بۇ يەردە مەن بىلەن ئېغىز غېرىچلىشىپ پايدا ئالالمايسەن ، شۇڭا گەپنى ئاز قىلىپ ياڭاشلىق بىلەن يېزىغا چۈش ، بولمىسا ساڭا ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشقىمۇ ، ئىشچىلىققا كىرىشكىمۇ پەقەتلا سان بەرگىلى بولمايدۇ .

ئابدۇسالام ئۇنىڭ بىلەن گەپ تالىشىشتىن شىپپىدە توختىدى . چۈنكى ، مۇنۇ ئۆزىگە سىياسەت چۈشەندۈرۈپ ئۇستىخىنى تۇزۇك قاتمىغان بىر بالىغا پوپوزا قىلىڭاتقان زىيالىي ياشلارنى تاغ ۋە يېزىلارغا تەقسىملەش ئىشخانىسىنىڭ كادىرى كۈرەشجان (ئەسلىي ئىسمى سەمەت ، مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدا ئىسمى ئۆزگەرتىلگەن) شۇ تاپ ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلىدىغاندەك ئەمەس . بىر چاغلاردا ئۇ مۇشۇ ئابدۇسالامنى ھاپاش قىلىپ يەسلىگە ، ھەتتا مەكتەپلەرگىمۇ ئاپارغان . ئۇ ئەسلىي ئابدۇسالامنىڭ دادىسىغا كاتىپ بولۇپ يۈرگەن چاغلىرىدا بولسا مۇشۇلارنىڭ ئۆيىدىن چىقماي «ۋاي ئابدۇسالامجان ، بەك ئەقىللىق چوڭ بولدى جۇمۇ بۇ ساقام» دېگەندەك گەپلەر بىلەن ئۇنى ئۆزىدە يوق تەرەپلەر بىلەن ماختاپ يۈرگەن ئادەم ئىدى . ئەمدى مانا جاھان سەل قالايمىقانلىشىۋىدى ، ئېتەكلەر ياقا ، ياقىلار ئېتەك بولغاندەك... ئابدۇسالام ئەلەم بىلەن ئاشۇ غۇبارسىز بالىلىقىنى ئەسلىگىنىدە كۈرەشجانىنىڭ چىرايىدىن تەبەسسۇم كەتمەيدىغان چىرايى بىردىنلا كۆز ئالدىغا كەلدى .

— بۇ نېمە قىلغانلىرى ئەمدى باشلىق ، ئابدۇسالامجان تېخى كىچىك بالا تۇرسا ، ياخشى ـ يامانىنى پەرق ئەتكۈدەك بولغاندا ئاندىن قاتتىقلىق قىلسىلىمۇ كېچىكمەيلا ئەمەسمۇ ، ماشىنىغا چىقىۋالسا نېم بوپتۇ ، بەربىر ماشىنا مەكتەپ يېنىدىن ئۆتىدۇ ئەمەسمۇ .

نەدىن كەلگەنلىكىنى ئۇققىلى بولمايدىغان سەمەت ئابدۇسا-

لامنىڭ يېنىدا پەيدا بولۇپلا ئۇنىڭغا بولۇشۇپ سۆزلەشكە كىرىشەتتى . چۈنكى ئابدۇسالام دادىسى ھەر كۈنى ئولتۇرۇپ ئىشقا بارىدىغان ھېلىقى «قوڭغۇز پىكاپ»قا ئالاھىدە ھەۋەس بىلەن قارايتتى ، شۇڭا ئۇ مەكتەپكە ماڭماشىدا دادىسىنىڭ ماشىنىسىدا مەكتەپكە بېرىۋېلىشنى نىيەت قىلىپ دادىسىغا يالۋۇراتتى ، ھەتتا تالاغا چىقىپ ماشىنىنىڭ يېنىدا تۇرۇۋېلىپ جېدەلمۇ قىلاتتى .

— بالام ، ئۇنداق قىلما ، بۇ مېنىڭ شەخسىي ماشىنام ئەمەس ، ھۆكۈمەتنىڭ ماشىنىسىدا بالىمزنى مەكتەپكە ئاپارساق توغرا بولمايدۇ .

دەل مۇشۇ دەتالاش ئۈستىگە خۇددى ئۇچۇپ كەلگەندەكلا سەمەت پەيدا بولاتتى ـ دە ، سۇلھى ـ سالا قىلىپ ئۇنى ماشىنىغا چىقىرىپ ئۆزىمۇ ئولتۇرۇۋالاتتى .

— سىلى ئىدارىغا كىرىپ كېتىۋېرىلا ، مەن بالىنى سىنىپقا ئەكىرىپ قويۇپ ، ئاندىن ئىشقا بارىمەن . خاتىرجەم بولسىلا ، ئىشقا زىنھار كېچىكمەيمەن . ماشىنا دېگەن تۆت قەدەم ئارتۇق ماڭغانغا ئۇپراپ كەتمەيدۇ ، باشلىق .

— مەن بالىنى مۇنداق يامان ئۆگىتىشكە قارشى ، ئۇقۇپ قويۇڭ ، كىچىك بالا خۇددى يېڭى تىككەن كۆچەتكە ئوخشاش ، ئۇنى ئېگىپ قويساق ئەگرى چوڭ بولىدۇ ، داۋاملىق تۈزلەپ تۇرساقچۇ ، ئەلۋەتتە تۈز ئۆسۈپ يارىملىق ماتېرىيال بولىدۇ . شۇڭا ، بالا دېگەن كىچىكىدىنلا ئۆز يولىنى ئۆزى مېڭىپ ، ئۆز ئىشىنى ئۆزى تېپىپ قىلغىنى ياخشى . مۇستەقىل تۇرمۇش كەچۈرۈش ئادىتىنى مۇشۇنداق چاغدىن باشلاپ يېتىلدۈرۈش كېرەك ، ئۇنداق بولمىسا ئۇنىڭ يارامسىز كۆچەت بولۇپ قېلىش مۇمكىنچىلىكى چوڭ بولىدۇ .

— توغرا گەپ قىلالا باشلىق ، لېكىن ماشىنا بەربىر قۇرۇق ماڭمىدىغۇ ، مەكتەپمۇ يول تۆپىسىدىلا ، ئابدۇسالامجان دېگەن ئەقىللىق بالا ، ياخشى ـ يامانىنى پەرقلەندۈرەلەيدۇ ، دادىسىنىڭ

ماشىنىسىغا چىقىۋالغانغا ئەقىلسىز بولۇپ قالمايدۇ ، شۇنداقمۇ ، ئەقىللىق ئۇكام ؟

ئابدۇسالام دادىسى بىلەن مۇنۇ ئۆزىگە ئاكىسىدەكلا كۆيۈندى . بۇغان سەمەتنىڭ سۆزلىرىنى دەڭسەپ كۆرۈشكە قادىر ئەمەس ، چۈنكى ئۇ ئەمدىلا باشلانغۇچنى ئوقۇۋاتقان بىر سەبىي ئۆسمۈر . لېكىن ئۇ نېمە ئۈچۈندۇر ئۆزىگە بەكمۇ يېقىنچىلىق قىلىدىغان مۇنۇ سەمەتتىن رازى بولۇپ قالدى . چۈنكى ئۇ دادىسى جاھىللىق قىلىپ ماشىنىسىغا سېلىۋالمىسا ئۆزى ئۈنى يېتىلەپ قىزىق پاراڭلار بىلەن ئۈنى مەكتەپ دەرۋازىسىدىن كىرگۈزۈۋېتىپ ئاندىن ئىشقا بارىدۇ . دېمەك ، ئۇنىڭ بۇ خىسلەتلىرى ئۆز ئاتىسىدىمۇ كەم . لېكىن ، ئاشۇ كۆيۈمچان سەمەتجان ئىسمىنى كۆرەشجاغا ئۆزگەرتىش بىلەنلا باشقىچىلا بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قالغاندەك تۇراتتى ، مانا ھازىر ئۇ ئاجايىپ بىر خىل سۆرۈن چىراي بىلەن ئۇنىڭ ئالدىدا قېتىپ تۇرماقتا . ھېلىقى ئۆزى كىچىك چاغلاردىكى مېھرىبانلىقىدىن ئەسەرمۇ قالمىغان ، چوڭلارنىڭ تەرىپلىشىچە ، ئۇ ئاشۇ ئۇچ يىللىق مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى ئېلىپ بېرىلغان مەزگىللەردە ئۆزىنىڭ ئاجايىپ ناتىقلىقى بىلەن تېزلا كۆتۈرۈلۈپ بىر تەرەپنىڭ خېلىلا غوللۇق ئادىمى بولغانىكەن ، مانا ئەمدى چۈجە خورازلاردەك بىر - بىرىگە يول بەرمەي ئېلىشقان ئىككى تەرەپ بىرلەشكەندە قۇرۇلغان ئىنقىلابىي كومىتېت ئەزالىرى قاتارغا كىرىپ ، ئۇنىڭ قارمىقىدىكى مۇنۇ مۇھىم بىر ئىشخانىنى ئوڭچە پىرقىرىتىپ ، مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى جەريانىدا ئوقۇش پۈتتۈرگەن زىيالىي ياشلارنى تەقسىملەشتىن ئىبارەت شەرەپلىك بىر ۋەزىپىنى ئورۇنداپ ئولتۇرۇپتۇ . ئۇنىڭ بۇرۇنلارىدا دائىم ھىجىيىپلا تۇرىدىغان ئاغزى ھازىر چىڭ يۇمۇلغان ، داۋاملىق كۈلكە ئۇيناپ تۇرىدىغان كۆزلىرىگە بىر خىل سۇر ئولاشقان ، ئەمدىلا يىگىرمە يەتتە ياشقا كىرگىنىگە قارىماي قوشۇمىسىدا بىر تال تۇز سىزىق پەيدا بولۇپ ئىككى قېشى ئوتتۇرىسىدا

بىر كىچىك ئېرىقچە ھاسىل قىلغان . مانا مۇشۇ تۇرۇلۇپ تۇرىدىغان قاپاقلار ئاستىدىكى كۆزلەردىن بىر خىل تەئەددى ئارىلاش سوغۇق نۇر چاقناپ تۇراتتى .

— ھەي ئابدۇسالام ، ماڭا قارىغىنە خىيال بېسىپ تۇرماي ،— ئۇنى يېنىك تۇرتۇپ چەكسىز خىياللار قۇچىقىدىن سۈزۈۋالغان دوستى ئابدۇراخمان يىراقتا كۆرۈنۈپ تۇرغان ئاق-ۋاش چوققىنى كۆرسەتتى ، — بىز ئاشۇ چوققىنىڭ يېنىدا ئىشلەمدىكەنمىز ؟ — تراكتورنىڭ ئەنسىز تاتىلدىشى ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاللىقاياقلارغا ئاقاچتى .

— شۇنداقكەن ، بىز ئاشۇ چوققىنىڭ يېنىدا ئىشلەيدىكەن-مىز ،— دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭ يېنىغا ئەسكەرچە تېڭىلغان يوتقان - كۆرپىسىنى سۈرۈپ كېلىپ ، يىراقتا كۆرۈنۈپ تۇرغان قىش - ياز مۇزى ئېرىمەيدىغان بۇ ئاقۋاش چوققىغا قىزغىش بىلەن قاراپ ، — قانداق ، ئەڭ گۈزەل تاغنىڭ باغرىدا ئىشلەيدى-كەنمىز دەپ خۇشال بولۇۋاتقان ئوخشىمامسەن ؟ !

— چارۋىچىلىق مەيدانىغا ماڭغىنىمىز ياخشى بولدى ئاداش ، — دېدى ئابدۇراخمان يەنىلا ئاشۇ ئاقىرىپ تۇرغان تاغ چوققىسىغا ھەۋەس بىلەن قاراپ ، — ئەگەر يىراقتىكى بىرەر سەھراغا بارغان بولساق ئېتىزغا چىقىپ كەتمەن چېپىپ ، ھەر كۈنى بېشىمىزغا توپا سورۇپ تىپىك سەھرا چىراي بولۇپ ئولتۇ-راتتۇق - دەپ...

— ھەممىسى ئوخشاش سەھرا ئاداش ،— دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ ، — ئۇ يەردە كەتمەن چاپساڭ بۇ يەردىمۇ ئوخشاشلا گەپ ، ئاشۇ چارۋىلارنى بوردايدىغان يەم - خەشەكنىمۇ ئېتىزدىن چىقىدۇ دەيدىغۇ .

— ما ساراڭنى ، ھېي ، بىكارغا سېنى كىتاب خالتىسى دېمەيمىز جۇمۇ . مال - چارۋا دېگەننىچۇ يايلاقتا باقىدۇ ، يايلاق-تا ، شۇنىمۇ بىلمەمسەن ؟ ئۇقۇپ قوي ، چارۋىچى دېگەنچۇ ياخشى

ئاتتىن بىرنى مىنىپ ئات ، كالا ، قويلارنى يايلاققا ھەيدەپ بېرىپ ئۇلارنى يايلاققا قويۇپ بېرىپ ئۆزى قارىغاي سايىسىدە ئۇخلايدۇ. غان گەپ ، ئىشەنمىسەڭ ئەخمەتجاندىن سوراپ باقە ، ئۇلارنىڭ بىر تۇغقىنى نومدىكى ئات فېرمىسىدا ئىشلەيدىكەن ، شۇ ئادەم بىزگە ئات بېقىشنىڭ ئۇسۇلىنى دەپ بەرگەن .

ئۇلار ئىتتىكلا كوزۇپنىڭ ئالدى تاختىيى يېنىدا تۆت بۇر- جەك قىلىپ تېڭىلغان يونتقان - كۆرپىسىنىڭ ئۈستىدە بىر - بىرىگە يۆلەنگىنىچە ئۇيقۇغا كەتكەن ئەخمەتجان بىلەن ئىبراھىم- جانغا قارىدى . ئۇلار ھازىر گويا بۆشۈكتە ياتقان بوۋاقتەك ناھايى- تى خاتىرجەم ئۇيقۇغا چۆشكەن بولۇپ ، شۇ تاپ تراكتورنىڭ نېرۋىلارنى تىترەتكۈدەك سەت تاتىلداشلىرىمۇ ، شېغىل يولدا ئەل- گەكتەك چايقىلىپ كېتىۋاتقان تراكتور كوزۇپىنىڭ ئەنسىز تار- سىلداشلىرىمۇ ئۇلارنىڭ بۇ شېرىن ئۇيقۇسىغا تەسىر يەتكۈزەلمە- گەنىدى .

— ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشسە تېگىدە يېتىپ مانىتا يەيدىغان ئاغىنىلەر - دە بۇ ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇلارنىڭ بۇ تۇرقىغا قاراپ ئەنسىرىگەن ھالدا ،— مەن شۇ تاپ قايتا ئوقۇيالماي ھېچ بولمىسا تولۇقسىزنى بولسىمۇ تولۇق ئوقۇيالماي قالغىنىم ئۈچۈن سىرتماقتا قىسىلغاندەك بوغۇلۇپ كېتىۋاتىمەن ، لېكىن ماۋۇ ئاغىنىلەر بولسا خۇددى پەرىشتىلەر ھۇزۇرىغا كېتىۋاتقاندەك بە- ھۇزۇر ئۇيقۇدا .

— ۋاي ئاداش ، «كەلمىگەن تەلەيدە ئاناڭنىڭ ھەققى بارمۇ» دېگەن گەپ بار ، ئەمدى ئوقۇشنىڭ گېپىنى قىلماي ئالدىمىزدىكى نەق گەپنى قىلە ، ئوقۇيالماي قالدۇق دەپ قويغىنىڭغا ھېلىقى كۆرەشجان بىر مۇنچە قالپاق تەڭلەپ قورقىتىپ دېگەن يېرىگە ئەكەلدى ، بىزۋاغۇ ماۋۇ تەكتى ئەسرادا بىر نەچچە ۋاخ ئىشلەپ ، ئەپلەپ - سەپلەپ بىرەر زاۋۇنقا ئىشچى بولۇپ كېلىۋالساقلا ئەڭ چوڭ ئىش شۇ . قارىغاندا ئەمدى بىزگە ئوقۇش پۈرسىتى كېلىدۇ- غاندەك ئەمەس ئاغىنە .

— هەرگىز ئۇنداق گەپ قىلما ، ئاداش ، بىز ئالدىراپلا بەل قويۇۋەتمەيلى ، ئوقۇش پۇرسىتى كەلمەيدىغان ئىش يوق ، بۇنىڭغا تىرىشچانلىق كېرەك ئاداش ، ئەھۋالدىن قارىغاندا سەن بەل قويۇۋەتكەندەك تۇرىسەن ، شۇڭا مۇشۇنداق ئادەمنىڭ روھىنى چۈشۈرىدىغان گەپلەرنى قىلىۋاتىسەن ، مەن ئالدىڭدا گەپنى ئوچۇق قىلىپ قوياي ، سەن قانداق قىلساڭ قىل ، ئىشچى بولامسەن ، چىشچى بولامسەن ئۇ ئۆزۈڭنىڭ ئىشى ، لېكىن مەن قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن ھامان ئوقۇيمەن…

— ئوقۇ ئاداش ، ئوقۇ ،— دېدى ئابدۇراخمان سەھراغا كېتىپ بېرىپمۇ يەنىلا تەنتەكلىك قىلىپ كېتىۋاتقان بۇ جاھىل ئاغىنىسىنىڭ گېپىنىڭ بېلىگە تېپىپ ،— سەن ئوقۇماي كىم ئوقۇيدۇ ، جېنىم ئاداش ، ئاشۇ چارۋىچىلىق مەيدانىدا ئات ، كالا ، قويلار بىلەن بىرگە ئوقى ئەمدى…

— ھۇ ، سەندەك ئاغىنىنى ،— ئۇ دوستى ئابدۇراخمانىنىڭ گېپىنىڭ ئاخىرلىشىشىنى كۈتۈپ تۇرمايلا ئۇنى سىلكىگەن ھالدا سۆزلەشكە باشلىدى ، — سەن بىلەن مەن نەچچە يىللىق ئاغىنە ھە ، بىر ناننى تەڭ يەپ ، بىر يوتقاننى تەڭ يېپىنىپ چوڭ بولغان ئاغىنە تۇرۇپ ئاشۇنداق گەپ قىلىشتىن ئۇيالمامسەن ھە ، شۇنداق بولغاندىكىن سەن ھېچبولمىسا كۆڭلۈمنى بولسىمۇ ياساپ بىرگە ئوقۇش پۇرسىتى چوقۇم كېلىدۇ ، خاتىرجەم بول دېيەلمەمسەن . ئويلاپ باقە ، ئاداش ، تېخى ئەمدىلا ئون بەش - ئون ئالتە ياشقا كېتىۋاتىمىز ، بىزنىڭ تازا بىلىم ئالىدىغان ، بىلىم ئۆچۈن قانات قاقىدىغان ۋاقتىمىز ئەمدى كەلدى ، بۇ جاھان ئۆزۈن جاھان ، ئىش دېگەننى ئالدىرىماي قىلىۋالغىلى بولغان بىلەن ، بىلىمنى ئالدىرىماي ئۆگىنىمەن دېگىلى بولمايدۇ . چۈنكى ، «ياشلىقتا ئالغان بىلىم تاشقا مۆھۈر باسقاندەك ، قېرىغاندا ئالغان بىلىم قۇمغا سۇ سەپكەندەك » دېگەن گەپ بار ، بۇندىن كېيىن يەنە نېمە ئىشلار بولىدىغىنىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ ، بىزچۇ ئاداش ، ئەڭ ياخشىسى

بۇ تاغچىلارنىڭ ئىنساپىنى تىلەيلى ، ئۇلارغا سەت كۆرۈنسەكمۇ ، چىرايلىق كۆرۈنسەكمۇ ئىشقىلىپ بىزنى ئىتتىكرەك بىر يەرگە ئۇزىتىپ قويۇشىنى تىلەيلى ، ئەگەر تەلىيىمىز ئوڭدىن كېلىپ قالسا ناھايىتى تېزلا بۇ تاغچىلار بىزنى بىرەر مەكتەپكە ئۇزىتىپ قويار .

ئابدۇراخمان دوستىنىڭ كۆڭلىگە ئازار بېرىدىغان سۆز قىلىپ قويغانلىقىدىن ئۆكۈنگەندەك جىممىدە تۇرۇپ ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىدى ، دېمىسىمۇ ئابدۇسالام سىنىپتىكى ئەڭ ئالدىنقى قاتاردا تۇرۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىرى ئىدى . مۇشۇ ئىنقىلاب بولمىغىنىدا ئۇ يەنە بىر - ئىككى يىلدىن كېيىن بىرەر داڭلىق ئالىي مەكتەپكە بېرىپ ئوقۇشى تامامەن مۇمكىن ئىدى . مەكتەپمۇ ئۆزىنىڭ بۇ تىرىشچان ئوقۇغۇچىسىغا ئالاھىدە كۆز بىلەن قارايتى . مانا ماۋۇ تۆت دوست ئاشۇ شەھەرنىڭ بۇرجىكىدىكى تار كوچىدا بىر بۇلاقنىڭ سۇيىنى ئىچىپ ، بىر ئۆستەڭدە سۇغا چۆمۈلۈپ چوڭ بولغان ، مەكتەپكىمۇ بىللە بارغان ، لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر ئۇلار دەرسلەردە مۇنۇ دوستى ئابدۇسالامغا يېتىشەلمەي قالغانىدى .

— ئابدۇسالامدىكى سەزگۈرلۈك بىلەن تۇتۇۋېلىش قابىلىيىتىنىڭ يۇقىرىلىقى مېنىڭچە بىر تۇغما قابىلىيەت ، — دەيتتى ئۇلارنىڭ ماتېماتىكا ئوقۇتقۇچىسى مۇھەممەتجان ، — مەن سۆزلىگەن ھەر بىر يېڭى دەرس ئۇنىڭ كاللىسىغا خۇددى قاپارتما نەقىشتەك چىڭ چاپلىشىپ قالىدۇ . ئۇنىڭ سوربغان سوئاللىرىغا جاۋاب بېرەلمەي قالماي دەپ بىر سائەتلىك دەرس ئۈچۈن ئىككى سائەت تەييارلىق قىلىمەن ئەمەسمۇ .

ئابدۇسالام بۇ گەپتىن ئانچە خۇشال بولۇپمۇ كەتمەيدۇ . چۈنكى ئۇ ئۆزىنى پەقەت تىرىشىپ ئوقۇش ئۈچۈن يارالغاندەكلا ھېس قىلىدۇ . چۈنكى ئۇ تولۇقسىزغا ئوقۇشقا كىرگەن ئاشۇ كۈنىدىن باشلاپلا سەھەردە چېنىقىپ قايتىپ كىرگەندىن كېيىن

ئاندىن دەرسكە قاراشقا ئادەتلەنگەن . ئۇ سەھەردە چولپان يۇلتۇز كۆتۈرۈلگەندىلا ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ كىيىملىرىنى ئالدىراش كىيىپ سىرتقا — جاھاننىڭ ئەڭ ھۇزۇرلۇق سەھىرىگە كىرىپ كېلىدۇ . لېكىن ئۇ شۇنچە سەھەر تۇرغان بولسىمۇ يەنىلا ئۆزىدىن بالدۇر تۇرىدىغان كىشىلەرنىڭ بارلىقىنى سىرتقا چىقىش ھامانلا ھېس قىلىدۇ . چۈنكى سەھەردىكى جىمجىتلىقنى ئۆزىنىڭ قوۋۇش سۈپۈرگىسىنىڭ ئاۋازى بىلەن بۇزۇپ ، شەھەرنىڭ تاڭ سەھىرىنى پاكىزلىققا ئايلاندۇرغۇچى پەرىشتىلەر — تازلىق ئىشچىلىرى ئىگىلەپ بولغان بولىدۇ .

— ھارمىغايلا ، ئاچا ، — دەيدۇ ئۇ ئۆينىڭ ئالدىدىكى شەھەر بىلەن سەھرانى تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدىغان ، ھەر كۈنى تازىلاپ سۇ چېچىپ تۇرسىمۇ بىرەر ماشىنا ياكى تراكتور ئۆتسە كەينىدىن توپا پۈرقىراپ ئەتراپقا ئېزىلەڭگۈلۈك بىلەن يېيىلىپ ، بىر قەۋەت توپىغا كۆمۈلۈپ تۇرىدىغان ئاسفالت يولنى قوموش سۈپۈرگىسى بىلەن شارتىلدىتىپ سۈپۈرۈۋاتقان ئىللىق چىراي تازىلىقچى ئايالغا ئادىتى بويىچە سالام قىلىپ .

— ھە ، ياخشى ، چىنىققىلى چىقىپسىز ـ دە ، — دەيدۇ ئۇ ئايال بېشىنى كۆتۈرۈپ ئەمدىلا ئون ياشتىن ئاشقىنىغا قارىماي گەپلىرى يېقىملىق ، خۇش چىراي ئابدۇسالامغا ئانىلىق مېھرى تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان كۆزلىرىدە ئەكس ئەتكەن مېھرىبانلىق بىلەن ، — سىزدەك قەيسەر ، تىرىشچان بالىلار بەك ئاز جۇمۇ . ھەرىكەتۇ بەرىكەت دەپتىكەن كونىلار ، ئەتىگەنكى ھەرىكەتنىڭ خاسىيىتى بەك كۆپ ، ياخشى ئادەمنىڭ بالىسىدە سىز ، بېرىڭ ، ئوبدان چېنىقىپ ساغلام ئادەم بولۇڭ...

ئۇ ئايال بويىنىڭ كىچىكلىكىگە باقماي خۇددى تەنھەرىكەتچىلەردەك يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقان ئابدۇسالامغا قىزىقىش ـ ھەۋەس بىلەن قارىغىنىچە بىر پەس تۇرۇپ قالىدۇ . ئابدۇسالام شەھەر بىلەن سەھرانى ئايرىپ تۇرغان ئېگىز كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ ، بىپا-

يان سەھرانىڭ ھىدى گۈپۈلدەپ ئۇرۇلۇپ تۇرىدىغان سەھرا يولـ
ـنى بويلاپ بۇككىدە ئورمان بىلەن قاپلانغان ئۆستەڭ بويىغا كېلـ
ـدۇ ـ دە ، چېنىقىشنى — يەنى دوستى ئابدۇراخمانىنىڭ ئاكىسى
ئۆگىتىپ قويغان چامباشچىلىقنى مەشىق قىلىشقا كىرىشىدۇ .
ئابدۇسالام «چامباشچىلىق ھەم ماھارەت يېتىلدۇرىدىغان ، ھەم
تەننى ساغلاملاشتۇرىدىغان بىر خىل تەنھەرىكەت تۇرى ، بۇنى
ئۆگەنگەندە ھەم يامان كىشىلەرنىڭ ھۇجۇمىدىن ئۆزىنى قوغـ
ـدانغىلى ، ھەم تەننى ساغلاملاشتۇرۇش مەقسىتىگە يەتكىلى بولـ
ـدۇ » دېگەن گەپنى قىلغان بەستىلىك ۋە گەۋدىلىك كەلگەن ئابدۇـ
غېنى ئاكىنىڭ پېشىگە چىڭ ئېسىلىپ تۇرۇپ «جېنىم ئاكا ، ماڭا
ئاشۇ چامباشچىلىق ھۇنىرىڭىزنى ئۆگىتىپ قويۇڭ ، سىزگە بىر
ئۆمۈر سادىق شاگىرت بولاي» دەپ يالۋۇرۇپ يۈرۈپ ئۆزىنىڭ
ماقۇللۇقىنى ئالغاندى ، مانا ئۇ ئابدۇغېنىنىڭ بىر نەچچە ھەرـ
كەتنى ئۆگىتىپ قويۇشى بىلەنلا بىر كېچىدىلا چوپچوڭ ئادەم
بولۇپ قالغاندەك روھلىنىپ قالدى . شۇڭا ئۇ مۇشۇ بىر يىلدىن
بۇيان ھەر كۈنى سەھەردە تۇرۇشنى ئۆزىگە ئادەت قىلىپ ، مۇشۇ
ئورمانلىقتا سەھەر قۇشلىرىنىڭ تاڭ پەيزىنى سۈرۈپ قىزغىن
سايراشلىرىغا مەپتۇن بولغان ھالدا مۇشۇنداق چېنىقىپ كېلىۋاتـ
ـدۇ . ئۇنىڭ مۇشۇنداق جاپالىق چېنىققانلىقىغا قاراپ دوستلىرى
باشقىچە بىر خىياللارنى — يەنى ئۇنى بىرەر مۇشتلاش سورۇنىغا
ئاپىرىپ بىرەر نوچى بىلەن مۇشتلاشقا سالماقچىمۇ بولۇشىدۇ ،
لېكىن ئۇ دوستلىرىنىڭ بۇ تەكلىپىنى چىرايلىق رەت قىلىپ ،
ئۆزىنىڭ بۇ ماھارەتلەرنى بىرەر نوچى بىلەن مۇشتلىشىش ئۈچۈن
ئەمەس ، بەلكى تەننى ساغلاملاشتۇرۇش ، ھەربىكەتتە جىددىي ، تېز
بولۇش ئۈچۈن ئۆگىنىۋاتقانلىقىنى شىپى كەلتۈرۈپ تۇرۇۋالىدۇ .
شۇڭا ئۇ ئۇنداق قالايمىقان ئىش قىلىشقا زادى رازى ئەمەس ،
شۇڭلاشقا ئۇ ئۆزىنىڭ ئاشۇ ھەربىكەتلىرى بىلەن تاڭ سەھەرنى
باغاشلاپ بولۇپ مۇزدەك ئۆستەڭ سۈيىدە يۈزىنى يۇيغىنىدا ئۆز

تېنىده بىر خىل قارامىلىق ئەمەس ، بەلكى غايىبانە جەسۇرلۇقنىڭ يارقىن سىيماسى جۇلالىنىدۇ . ئۇ راھەتلەنگەن ھالدا ئۆز مەھەللىسىگە قايتىپ كەلگىنىدە كوچىلار پاكىز سۈپۈرۈلۈپ ، كۆپكۆك سۇ چېچىلغان ھالەتتە ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا نامايان بولىدۇ . ئۆيگە كىرگىنىدە بولسا ئانىسى تىللاخان چاي تەييارلاپ بولغان ، دادىسى ئابدۇساھىب گېزىت كۆرۈپ ئوغلىنى ساقلاۋاتقان بولىدۇ .

— قايتىپ كەلدىڭمۇ ، بالام ، — دەيدۇ تىللاخان ئۇنىڭ كىيىملىرىدە توپا بولمىسمۇ لۆڭگە بىلەن قېقىشتۇرۇپ ، چاپىنىنى سالغۇزۇۋېتىپ ، — ئىتتىكرەك چېيىڭنى ئىچىپ مەكتىپىڭگە ماڭ ، بالام ، كېچىكىپ قالما يەنە .

— خاتىرجەم بول ، ئاپا ، ھەرگىز كېچىكىپ قالمايمەن ، — ئابدۇسالام پىسكىڭدە كۇلۇپ ئانىسىغا ئەركىلەيدۇ ، ئانا تىرىشچان ئوغلىنىڭ بۇ ئەركىلىشىدىن ئالەمچە ھۇزۇر ھېس قىلىپ ئوغلىنىڭ يىرىك چاچلىرىنى مېھىر بىلەن سىلاپ قويۇپ ئىچكىرىكى ئۆيدە ئۇخلاۋاتقان ئوغۇللىرىنىڭ يېنىغا ماڭىدۇ . ئاتا — بالا كۆڭۈللۈك پاراڭلىشىپ ئەتىگەنلىك تاماققا تۇتۇش قىلىدۇ . تەبىئىيكى ، ئابدۇسالام سائەت ئىستېرىلكىسىنىڭ ئالغا سىلجىشىدىن مەكتەپكە بېرىش ۋاقتىنىڭ يېقىنلاپ قالغىنىنى ھېس قىلىپ تاماقنى تېزلىك بىلەن يېيىشكە كىرىشىدۇ . تەلەپچان ئاتا ئوغلىنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپكە چىقىشى ھامانلا بۇرۇنقى ئەركىلىلىرىنىڭ بىراقلا يوقالغانلىقىدىن ، بۇرۇنقىدەك ماشىنا يېنىغا كېلىۋېلىپ خەقىشلىك قىلىشلاردىن بىراقلا قېچىقالغانلىقىدىن سۆيۈنىدۇ .

مەكتەپ ئابدۇسالامغا ئاجايىپ يېڭى بىر دۇنيا تەرىقىسىدە تەسىر قىلغان جايلارنىڭ بىرى . ئۇ تىلى چىققان ۋاقىتتىن باشلاپلا دادىسى ياكى ئاپىسى ناھايىتى چىرايلىق رەسىملەر سىزىلغان كىتابلاردىن ئوقۇپ بەرگەن چۆچەكلەر ئۇنىڭ كىچىككىنە ۋۇجۇدىدا ناھايىتى سېھىرلىك بىر دۇنيانى ۋە ئۇنىڭدىكى مۆجە-

زاتلارنى بايان قىلىپ بەرگەنىدى . ئۇ ئاشۇ سىرلىق دۇنيانى بايان قىلىدىغان بۇ كىتابلارغا ھەمدە شۇ كىتابلارنى ناھايىتى قىزىقارلىق قىلىپ ئوقۇپ بېرەلەيدىغان دادا ، ئاپىسىغا ھەۋەس قىلاتتى .

— مەن ئاشۇ چۆچەكلەرنى قاچان ئۆزۈم ئوقۇيالايدىغان بولىمەن ، دادا ؟

— چوڭ بولۇپ مەكتەپكە كىرگەندە ئاندىن ئوقۇيالايدىغان بولىسەن ، بالام .

— ئۇنداق بولسا مەن قاچان چوڭ بولىمەن ؟

— يەنە ئۇچ يىلدىن كېيىن چوڭ بولىسەن ، مەكتەپ يېشىغا يېتىسەن .

— ئۇچ يىل دېگەن قانچە كۈن ؟ !

— مىڭ كۈندىن ئوشۇق .

— مىڭ دېگەن قانچە كۈن ؟ !

— بۇنداق سوئال سورىساڭ بولمايدۇ ، بالام ، — دېدى ئابدۇساھىب كۈلۈپ تۇرۇپ ، — مىڭ دېگەن مىڭ ، سەن ئونغىچە سانايسەنغۇ ، ئەنە شۇنداق ئوندىن يۈزى بولسا مىڭ كۈن بولىدۇ .

— ئۇ بەك جىق سانكەن ھە !

— شۇنداق ، ئۇ بەك جىق سان ، لېكىن سەن ئاشۇ جىق سان بار كۈنلەرنى مەن ۋە ئاپاڭنىڭ ئوقۇپ بەرگەن كىتابلىرىنى ئاڭلاش بىلەن ئۆتكۈزىسەن ، كېيىن مەكتەپكە بارساڭ ، ئاندىن سەن ئوقۇيسەن ، بىز ئاڭلايمىز .

ئابدۇسالام مەكتەپ يېشىغا يەتكۈچە ئۆزىنىڭ بۇدرۇققىنە بارماقلىرىنى پۈكۈپ ساناق ساناپ مىڭغىچە سانىيالايدىغان بولىدى . شۇڭا ، ئۇ تەقەززالىق بىلەن كۈتكەن مەكتەپ ھاياتىنى چۈشلىرىدە باغاشلاپ ناھايىتى تاتلىق سېزىملار بىلەن مەكتەپ يېشىغا يەتتى . ئۇ تا ھازىرغىچە دادىسى ئۇنى مەكتەپكە ئەكەلگەن ئاشۇ چاغدىكى ھاياجانلىق مىنۇتلارنى پەقەت ئەستىن چىقىرالمايدۇ .

ئۇ كۈنى ھاۋا ئوچۇق ، سېنتەبىرنىڭ كۆڭۈللەرگە ئارام ، دىللارغا ھۇزۇر بەخش ئەتكۈچى سەلكىن شامىلى سەھەر ئاسمىنى - نى مېھىرلىك يەلپۈپ تۇرغان بىر خۇشناۋا سەھەر ئىدى . ئۇ شۇ كۈنى كەچتىلا دادىسى بازاردىن ئېلىپ بەرگەن لاتا سومكىغا قەلەم قۇتىسى ، بىر نەچچە قېرىندىاش ، ئۆچۈرگۈچ ، سىزغۇچلار - نى سېلىپ قويۇپ ئۇنى ياستۇقىنىڭ يېنىغا قويۇپ ئۇخلىغانىدى . سەھەردە خورازلارنىڭ يېقىملىق چىللاشلىرى ئۇنى ئۇيقۇدىن ئويغىتىۋەتتى . ئۇ كۆزىنى ئېچىپ دېرىزىگە قارىدى . يورۇقلۇقتىن ئەسەرمۇ بولمىغاچقا سومكىسىنى سىلاپ قويۇپ يەنە ئۆرۈلۈپ ئۇخلىماقچى بولدىيۇ ، لېكىن پەقەتلا ئۇخلىيالمىدى . چۈنكى ئۇنىڭ خىيالىدىكى مەكتەپ ئۇنى چاقىرىۋاتاتتى . مەھەللىدە ئويناپ يۈرگىنىدە ئۇچرايدىغان ئىبادەت توختى مۇئەللىم ئۇنىڭ باشلىرىنى سىلاۋاتقاندەك بىر خىل سېزىم ئۇنى ئۇخلاتمايۋاتاتتى .

«تېزرەك چوڭ بول ، ئابدۇسالام ، — دەيتتى ئۇ مۇئەللىم رەسىملىك كىتابىنى ۋاراقلاپ ئىشىك ئالدىدا ئولتۇرغان ئابدۇسالام ئاكىغا بېشىنى خۇددى ئۆز ئانىسىدەك مېھىرلىك سىلاپ تۇرۇپ ،— مەن سېنى ئۆزۈمنىڭ سىنىپىغا ئېلىپ ئوقۇتىمەن . باشلانغۇچنى تۈگەتكۈچە داداڭدەك نۇرغۇن كىتابلارنى ئوقۇيالايدىغان ، تەسىرات ماقالىسى يازالايدىغان ئادەم قىلىۋېتىمەن . »

— دادا ، مەكتەپكە بارىدىغان ۋاقىت بولمىدىمۇ ؟ !— ئۇيان - بۇيانغا ئۆرۈلۈپ ئۇيقۇسى قاچقان ئابدۇسالام ئاكىغا چىداپ تۇرالماي دادىسىنى تارتقۇشلىدى .

— تېخى تاڭ ئاتماپتۇ بالام ، ئۇخلا ، مەن سېنى ئۆزۈم ئويغىتىمەن جۇمۇ ، — دادىسى ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ يوتقىنىنى تۈزەشتۈرۈپ قويۇپ يەنە بىر يانغا ئۆرۈلۈپ ئۇيقۇغا كەتتى . لېكىن ئابدۇسالامنىڭ كۆزى تاڭ يورۇسا يورۇق چۈشىدىغان ئاشۇ دېرىزىگە تىكىلگەن بولۇپ ، كۆزلىرىگە ھېچ ئۇيقۇ كېلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى .

ئابدۇسالام ناھايىتى خۇش بولۇپ كەتتى . چۈنكى ئاخشام ئابدۇراخمان ، ئەخمەتجان ، ئىبراھىمجان تۆتى سۈپسۈزۈك ئېقىـ ۋاتقان ئۆستەڭ بويىدا ئولتۇرۇپ ئۆزلىرىنىڭ مەكتەپكە بېرىپ ئوقۇشى توغرۇلۇق پاراڭلاشقان ھەمدە بىر سىنىپتا ئوقۇپ قېلىـ شى ئۈچۈن ئىبادەت توختى مۇئەللىمگە گەپ قىلماقچىمۇ بولۇشقاـ نىدى . لېكىن ، ئابدۇسالام ئابدۇراخماننىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ بولۇپ بالىلارغا تەكشى قاراپمۇ ئەخمەتجان بىلەن ئىبراھىمجاننى تاپالمىدى .

— ئەخمەتجانلار بىزنىڭ سىنىپتا ئەمەسمىكەن ؟

— ياق ، ئۇلار 1 ـ يىللىق B ـ سىنىپتىكەن . بۇ سىنىپقا كىرەلمەپتۇ . مەن بايا قاراپ باقتىم ، ئۇلار يېنىمىزدىكى سىنىپـ تىكەن .

— بىر سىنىپ بولساق نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى ـ ھە !— دېدى ئابدۇسالام تىلىنى چاكىلدىتىپ ،— بىر مەھەللىدە چوڭ بولدۇق ئەمەسمۇ ، ھە .

— مەكتەپتىن بىللە كېتىمىز ، تەنەپپۇستا يەنە بىللە ئوينايـ مىز ، قورقمىغىنە ئاداش .

— ھەي ، بىر سىنىپتا بولساق نېمىدېگەن ياخشى بولاتـ تى ـ ھە ؟ !

تراكتورنىڭ جىددىي تورمۇز قىلىپ توختىشى ئۇلارنى ئۇيـ قۇدىن ، خىياللار قۇچىقىدىن سۈزۈۋالدى . ئۇلار ئورنىدىن تۇـ رۇپ ئەتراپقا قارىدى . ئەتراپ غىلاڭ ساي ، يىراقتا كۆرۈنۈپ تۇرغان يېشىللىق ئارىسىدىكى كۆجۈم مەھەللە سېرىق توپا دېھقانـ چىلىق مەيدانى ، ئابدۇسالام ئۇ يەرگە كۆپ بارغان . تۇغقانلىرىـ نىڭ قوغۇنلۇقلىرىدا پاشىغا يەم بولۇشلاردىنمۇ قورقماي ئىسرىق سېلىپ قويۇپ يوتقانغا چىڭ پۈركىنىپ يېتىپ ، تەبىئەتنىڭ سىرـ لىق — يېقىملىق مۇزىكىسىغا قۇلاق سالغىنىچە دالا تۇرمۇشىدىن لەززەتلەنگەن جاي . ئەجەبا ، بۇ تراكتور شۇ يەرگە بولسىمۇ بارماي

بۇ قاق سايدا توختىغىنى نېمىسى ئەمدى .
— چۈشۈڭلار ، ھەي ئاقنانچىلار ، — دېدى پاكار ، دوغلاق-
قىنە كەلگەن شوپۇر كابىنكىدىن پەسكە چۈشۈپ ، — پۈت -
قولۇڭلارنى ھەربىرىكەتلەندۈرگەچ ئاۋۇ جىلغىدىن سۇ ئەكىلىڭلار .
— سۈنى نېمە قىلىمىز ، ئۇستام ؟ — دېدى ئابدۇسالام
كوزۇپتىن سەكرەپ چۈشۈپ .
— ماتور بەك قىزىپ كەتتى ، ئەمدى ماڭغىلى بولمايدۇ .
ماۋۇ قارغىش تەگكۈر كۈننىڭ قىزىپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرمەيۋا-
تامسىلەر ؟ بۇنداق كۈندە تراكتور ھەيدىگەن ئادەمنىڭ ھالىغا
ۋاي ، — ئۇ قولىدىكى قارىداپ كەتكەن لۆڭگە بىلەن پاتىڭدىكى
تەرلەرنى سۈرتۈپ تۇرۇپ كابىنكىدىن تۆت بۇرجەكلىك چېلەكنى
ئالدى ،— ئەنە ، ئاۋۇ جىلغىنىڭ يان تەرىپىدە بىر تاش ئۆستەڭ
بار . شۇ يەردىن سۇ ئەكىلىڭلار .
ئۇ چېلەكنى ئابدۇسالامغا تۇنقۇزۇپ قويۇپ تراكتورنىڭ ئال-
دى چاقىغا چىقىپ تۇرۇپ ماتور ياپقۇچىنى ئېچىشىغا ، تراكتور
ماتورىنىڭ تۇمشۇق تەرىپىدىكى بىر جۈمەكتىن كۆتۈرۈلگەن
ئاقۇچ ھور تىككىدە كۆتۈرۈلۈپ يېلىنجاپ تۇرغان تەبىئەت قوينى-
غا سىڭىپ كېتىۋاتاتتى .
— ئاتايا بىر ئۆستەڭنىڭ يېنىدىن ئۆتكەندە نېمىشقا تراك-
تورنى توختاتىپ سۇ قۇيۇۋاتمىدىلا ، ئۇستام ؟ — دېدى ئابدۇ-
راخمان بۇ قارىمۇتۇق شوپۇرغا تەئەددى ئارىلاشقان سۆزلىرى
بىلەن جىملەپ تۇرۇپ ،— مەن شارقىراپ ئېقىۋاتقان ئاشۇ ئۆس-
تەڭ سۈيىنى كۆرۈپ ھەي ، مۇشۇ يەردە توختاتقان بولسا سۇغا
چۆمۈلۈۋالغان بولساق قانداق ياخشى بولاتتى ، دەپ قالغانتىم .
— سېنىڭ سۇغا چۆمۈلۈپ ئويىنغۇڭ كەپتىكەندە ھە ، ھەي
ئاقنانچى ، بۇ گەپچىزە ، سەن بۇگۈن ساياھەتكە چىقىپسەن - دە .
ئۇقۇپ قوي ، سەن بىزنىڭ تاش شەھەرگە ئويىنغىلى ئەمەس
ئىشلىگىلى كېتىۋاتىسەن جۇمۇ . مۇشۇنداق لامزەللىلىك قىلىپ

تۇرساڭ تاشبالىققا قاچان يېتىپ بارىمىز . ماڭە ، جىق گەپ قىلماي سۇ ئەكەل . بىر ـ ئىككى چېلەك سۇ بىلەن سوۋۇتقىلى بولمايدۇ ماۋۇ ماتورنى .

ئۇلار — تۆت دوست ئاندا ـ مۇندا ئۆسۈپ قالغان يانتاق ، قامغاق ، لوقاقلار ئارىسىدا ئاچچىقلىرىغا هاي بېرىشىپ ، جىلغىغا قاراپ مېڭىپ كېتىشتى . هېلىقى شوپۇر بولسا تراكتورىنىڭ ئاشۇ يوغان چاقى چۇشۇرگەن سايىسىغا خۇددى مايغا چىلاپ ئالغاندەك قارىداپ كەتكەن چاپىنىنى سېلىپ يانپاشلاپ ياتتى .

— ماۋۇ قاسماق چاپان شوپۇرنىڭ قەستەن بىزنى قىيناۋاتقانلىقىنى كۆردۈڭلارمۇ ؟ ! — دېدى ئابدۇراخمان پېشانىسىدىن بۇز ۋۇلداپ تۆكۈلۈۋاتقان تەرلىرىنى مايكىسىنىڭ پېشى بىلەن سۈرتكەچ ، — بايا كۆرگەن ئۆستەڭ شۇنداق ياخشىكەنتۇق . شۇ يەردە توختاتسا ماتورنىمۇ سوۋۇتۇپ ، ئۆزىمىزمۇ سۆگەت سايىسىدە يانپاشلاپ يېتىپ ، پۇتىمىزنى سۇغا چىلاپ تازا بىر راهەتلەنگەن بولساق نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى ـ هە !

— ئەمدى بىزگە ئۇنداق راهەتلىنىشلەر يوق ئوخشايدۇ ئاداش ،— دېدى ئىبراهىمجان ئاق خەسە كۆڭلىكىنى سېلىپ مۇرىسىگە ئارتىپ ، — تاشبالىق دېگىنىنى غىلاڭ سايلىقتىكى بىر كىچىك مەهەللە دېيىشىدۇ . يوغانلىرى ئۆيدەك ، كىچىكلىرى كالىدەك تاشلار بىلەن ئورالغان بىر يېزىمىش ئۇ . شۇڭا تاشبالىق دەيدىكەن ئۇ يەرنى .

— ئىشقىلىپ بىز ئۇ يەرگە ئويىنغىلى ئەمەس ، ئىشلىگىلى كېتىۋاتىمىز ، — دېدى ئابدۇسالام چېلەكنى ئوڭ قولىدىن سول قولىغا يۆتكەپ ، — ماۋۇ قاسماق چاپان شوپۇر تراكتورنى قەستەن مۇشۇ يەرگە توختىتىپ دەسلەپكى چېنىقتۇرۇش ئىشىنى سۇ توشۇشتىن باشلىۋەتتى . قاراڭلار ، تۆپتۇز يولكەن ، تراكتورنى ئۆستەڭ بويىغا هەيدەپ كەلسىمۇ بولىدىغان ئىشكەنتۇق . بىزنى قىيناش ئۈچۈن قەستەن ئاشۇ يەردە توختىتىپ سۇ توشىغىلى سېلىۋاتىدۇ . شۇنچە يىراق يەردىن نەچچە چېلەك سۇ ئەكېلىدىغان ئىش بولدى ئەمدى .

ئۇلار ئاخىر ئۆستەڭ بويىغا يېتىپ كېلىشتى .شىمالدىن جەنۇبقا سوزۇلغان بۇ تاش ئۆستەڭدىن سۈپسۈزۈك تاغ سۈيى شارقىراپ ئېقىۋاتاتتى . مۇشتۇمدەك تاشلارنى بىر - بىرلەپ تىزىپ سىمونت بىلەن قاتۇرغان بۇ ئۆستەڭنىڭ ئاخىرلىشىدىغان بۆلەكلىرىدە چۆرىسىگە تال سۆگەتلەر ئۆستۇرۇلگەن سالا ئېتىزلار بار بولسا كېرەك ، لېكىن بۇ جاي مۇشۇ كۆز يەتكۈسىز غىلاڭ ساينى كېسىپ ئۆتكەن مۇشۇ بىر ئۆستەڭ سۈنىڭ شاراپىتىدىن بەھرە ئالالمىغاندەك قاغجىراپ ياتاتتى .

— ئۆستەڭ كەڭرەڭ بولغان بولسا سۇغا چۆمۈلگىلى بولاتتى- كەن ،— دېدى ئابدۇراخمان شارقىراپ ئېقىۋاتقان تاغ سۈيىگە قاراپ ئېغىر خۇرسىنغان هالدا ، — مۇنداق تېز ئاققان سۇ ئادەمنى ئېقىتىپ كەتكۈدەك .

— تاغ سۈيىگە چۆمۈلگىلى بولاتتىمۇ هېي ئەخمەق ، — دېدى ئەخمەتجان سۇ ئالىدىغان ئەپلىكرەك بىر جاي ئىزدىگەچ ئابدۇراخ- مانىنىڭ خۇرسىنىشلىرىغا تەنبىھ بېرىپ ،— بۇ دېگەن ئاشۇ تاغدە- كى قار - مۇزلاردىن ئېرىپ چۈشۈۋاتقان سوغۇق سۇ تۇرسا .

ئۇلار ناھايىتى تەستە بىر چېلەك سۇ ئالدى . لېكىن چېلەك- نى تولدۇرۇپ ئېلىشنىڭ پەقەتلا ئىمكانىيىتى يوق ئىدى . بىرەر تۇغان بار بولسا چېلەككە تولدۇرۇپ سۇ ئېلىش مۇمكىن ئىدى . لېكىن ، تېز ئېقىۋاتقان سۇدىن چېلەك تولدۇرىمەن دېسە چېلەك بىلەن تەڭلا سۇغا دومىلايدىغان گەپكەن .

— بىرىمىز سۇ توشۇساق ، قالغىنىمىز مۇشۇ يەردە ئولتۇ- رۇپ ئارام ئالغاچ تۇرايلى ، — دېدى ئابدۇسالام ئاغىنىلىرىگە تەكشى قاراپ چىققاندىن كېيىن ، — بىر چېلەك سۇغا هەممىمىز مېڭىپ يۇرمەي ئۆچىرەت بىلەن توشۇيلى .

— بولىدۇ ، شۇنداق قىلايلى ،— دېدى ئۇلار بىردەكلا .

ئابدۇسالام يېرىم چېلەك سۇنى كۆتۈرۈپ تراكتورنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلگەندە شوپۇر چاقنىڭ سايىسىدە خورەكنى بولۇشىغا تارتىپ ئۇخلاۋاتاتتى .

— ئۇستام ، سۇنى نەگە قۇيىمەن ؟ — دېدى ئابدۇسالام شوپۇرنىڭ بىلىكىدىن بوش سىلكىپ .

— نېمە ؟ ! — دېدى ئۇ كۆزىنى قىيا ئېچىپ .

— سۇنى ئەكەلگەنتىم ، ئۇنى نەگە قۇيىمەن ؟

— ئاۋۇ ئالدى چاقنى دەسسەپ چىقىپ هور چىقىپ تۇرغان جۇمەككە قۇيمامسەن ئاقنانچى ، شۇنچىلىك ئىشقىمۇ ئادەمنى ئاۋارە قىلىپ ، تازا بىسىر··· ،— ئۇ غۇدۇراپ تۇرۇپ يانغا ئۆرۈلدى — دە ، ئۇيقۇسىنى قايتا باشلىدى .

ئابدۇسالام ئىنجىقلاپ تۇرۇپ تراكتورنىڭ ئالدى چاقىغا چىقتى — دە ، سۇنى هور چىقىپ تۇرغان جۇمەككە قۇيۇشقا باشلىدى . ئۇ مۇنداق ئىش قىلىپ باقمىغاچقىمۇ ئاران ئەكەلگەن سۇنىڭ يېرىمى سىرتقا ، يېرىمى جۇمەككە قۇيۇلدى . بۇ ئىشتىن ئابدۇسالامنىڭ يۈرىكى قاتتىق ئاغرىپ كەتتى . چۈنكى شۇنچە يىراق يەردىن ئەكەلگەن سۇنىڭ يېرىمى زايە بولۇپ يەرگە تۆكۈلۈپ كەتكەنىدى .

ئۇلار بىرەر سائەت ئەتراپىدا سۇ توشۇپمۇ هېلىقى هور چىقىپ تۇرغان جۇمەكنى تولدۇرالمىدى . چۈنكى ئۇلار قۇيغان سۇ ئۇستىدىكى جۇمەكتىن قۇيۇلسا تېگىدىكى جۇمەكتىن يەرگە ساقىپ چۈشۈۋاتاتتى .

— ئۇستام ، هەي ئۇستام ، — خورەكنى بولۇشىغا تارتىپ ئۇخلاۋاتقان شوپۇرنى ئوقۇپ ئويغاتتى ئابدۇراخمان جىلە بولۇپ ،— ماۋۇ ماتورىڭىز نېمانداق تويمايدىغاندۇ دېسەك ، تېشىلىپ قاپتىكەن ئەمەسمۇ . قارىگە ، تېگىدىن سۇ ئېقىۋاتىدۇ . ئون چېلەك سۇ قۇيۇپ بولدۇق . توشاي دېمەيۋاتىدۇ ، قاراپ بېقىگە .

— نېمانداق تولا گەپ قىلىسىلەر دەيمەن ،— دېدى ئۇ جىلە بولغان هالدا ئۇ يانغا ئۆرۈلۈپ ،— ماتور سوۋۇمسا بولمايدۇ . سوۋۇغاندا توشىدۇ ئۇ .

— بىز ئۇستىدىن قۇيساق تېگىدىن ئېقىۋاتىدۇ دەۋاتىمەن

سىزگە ،— دېدى ئابدۇراخمان يەنە ئۇنى نوقۇپ ،— يا بىزنى كىچىك بالا كۆرۈپ ئەخمەق قىلىپ ئويناۋاتامسىز ؟ !

— تېگىدىن ئاقمىسا قانداق سوۋۇيدۇ ئۇ ماتور ،— دېدى ئۇ لىككىدە ئۆرە بولۇپ ،— ئەجەب گېپىڭ تولا يېتىم ئاقساقال- كەنسەن جۇمۇ ، مۇشۇنداقلا مىجەزىڭ بىلەن تاشبالىققا باردىغان بولساڭ ئىككى كۈندىلا سېسىسەن . چارۋىچى دېگەن ئىچ مىجەز كېلىدۇ . گەپنى ئاز ، ئىشنى ساز قىلىدۇ . مۇشۇنداقلا كوتۇلدە- غىلى تۇرساڭ بىراقلا تاغقا ھەيدەيدۇ سېنى . ئىككى - ئۈچ يۈز مالىڭ كەينىدىن كەچكىچە سوكۇلدايسەن ، شۇنىڭ بىلەن ئىشىڭ تامام ۋەسسالام ، ئەتىدىن كەچكىچە گەپ قىلىدىغان ئادەم تاپالماي بېقىۋاتقان قوي - ئۆچكىلىرىڭگە ، كەينىڭدىن سوكۇلداپ يۈرگەن ئىتىڭغا گەپ قىلىپ ئولتۇرسەن شۇ .

شوپۇر كونۇلدىغىنچە ئورنىدىن ئىنجىقلاپ تۇرۇپ كابىنكە- گە چىقتى . ماتورنىڭ بېسىمىنى ئۆلچەيدىغان سائىتىگە قاراپ قويۇپ پەسكە چۈشتى - دە ، ھېلىقى سۇ ئېقىۋاتقان جۇمەكنى ئامبۇر بىلەن قىسىپ تولغاپ سۇنى توختاتتى .

— ماتور سوۋۇپ قالغاندەك تۇرىدۇ ، ئەمدى ئىككى چېلەك سۇ ئەكېلىپ قۇيىساڭلار ماڭىمىز ، تېز بولۇڭلار .

ئۇلار غۇدۇراپ يۈرۈپ يەنە ئىككى چېلەك سۇ ئەكېلىپ قۇيدى - دە ، مېڭىپ كېتىشتى .

بۇ تراكتور بىر نەچچە چېلەك سۇ «ئىچكەن» دىن كېيىن روھلىنىپ ، ئاۋازىمۇ سازلىشىپ ، مېڭىشىمۇ سەل ئىتتىكلەپ قالغاندەك تۇراتتى . ئەمدى كوزۇپ ئىچىدە ئولتۇرغانلار بىر ئاز تېتىكلىشىپ قالغان بولغاچقا تۆتىلىسى كوزۇپىنىڭ ئالدىغا كېلىپ بالداق تۆمۈرنى چىڭ تۇتقان ھالدا شەرقتىن غەربكە سوزۇلغان تاغ چوققىلىرىغا ھەۋەس بىلەن قاراشقا باشلىدى . چۈنكى ئۇلار- نىڭ كۆزىگە يىراقتا كۆرۈنۈپ تۇرغان ئاقۇاش چوققىلار ئەمدى يېقىنلىشىپ قالغاندەك كۆرۈنۈۋاتاتتى . تاغ باغرىدا چېكىتتەك

كۆرۈنۈپ تۇرغان يېشىللىق بارا ـ بارا يوغىناشقا باشلىغانىدى . بايانىن زېرىكىش ئىچىدە كۆرۈپ كېلىۋاتقان غىلاڭ ساي بىر دىنلا كىچىكلەپ ، كەڭ كەتكەن يول ياقىسىدا قاراۋۇللاردەك چوقچەيىپ تۇرغان قورام تاشلار بارا ـ بارا كۆپىيىشكە باشلىغانىدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە بايىلا تېخى تونۇر تەپتىدەك هارارەت چېچىپ تۇرغان قۇياش بىر دىنلا ئۆز تەبىئىتىنى ئۆزگەرتكەندەك تاغ تەرەپ‌تىن ئۇرۇلۇۋاتقان سالقىن شامال ئۇلارنى دەسلەپ راهەتلەندۈرۈپ ، كېيىن قورۇغىلى تۇرغانىدى .

— پاهۇي ، تاغ هاۋاسى نېمىدېگەن پەيزى ، هە ،— دېدى ئەخمەتجان بالداق تۆمۈرنى چىڭ قامالىلاپ تۇنقان هالدا ئالدىغا قاراپ ، — قاراڭلار ، مەهەللىگە يېتىپ كەپتۇق . تاشبالىقتا كەپتۇق ، — ئۇ ئوڭ قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ خۇددى دېكلاماتسىيە قىلىۋاتقان شائىرلاردەك توۋلاپ كەتتى ، — ئاھ ، تاشبالىق ، تاشبالىق ، شەھەرنىڭ ئەڭ ئەركە ، ئەڭ شوخ ئوغۇل بالىلىرى يېتىپ كەلدى . قۇچىقىڭنى كەڭ ئاچ ، بىزنى قىزغىن قارشى ئال . بىز سەندە چېنىققىلى ، سېنىڭ قۇچاقلىرىڭدا يايرىغىلى كەلدۇق…

قالغان ئۇچەيلەنمۇ ئەخمەتجان كۆرسەتكەن تەرەپكە قارىغىنىچە كوزۇپنىڭ ئالدى تاختىيىغا چىڭ چاپلاشتى . ئۇلار ئەخمەتجاڭنىڭ يالقۇنلۇق نۇتۇقلىرىغا تېلىقىپ كۈلگىنىچە ئۆزى چېنىقىدىغان ماكانغا قىزىقىش ئىچىدە قاريدى ، دەرھەقىقەت ئۇلارنىڭ ئالدىدا — ئۆيدەك يوغان قورام تاشلار ئارىسىدا بىر كۆجۈم مەھەللە مۇڭلىنىپ ياتاتتى .

تاشبالىقنىڭ يوللىرى ،
يوغان ـ يوغان قورام تاش .
تاش ئۈستىدە ئۇخلايدۇ ،
بىكار تەلەپ يوغان باش .

ئابدۇسالام ئەخمەتجاننىڭ ۋارقىراشلىرى تۇگىگەندىن كېيىن قاچىانلاردىدۇر بىرىدىن ئاڭلىۋالغان بۇ تاغ بېيىتىنى ئۇنلۇك ئاۋازدا دېكلاماتسىيە قىلدى .

— پاھۇي ، قىيقاس دەڭلار ئاغىنىلەر قىيقاس ،— دېدى ئەخمەتجان ئابدۇسالامنىڭ مۇرىسىگە شاپىلاقلاپ قويۇپ ،— مانا شائىر دېگەن ، ياشاڭ ، ھە ، ياشاپ كېتىڭ ، مۇندىن كېيىنزە ئاشۇ تاش ئۇستىدە ئۇخلاپ قالغانلارنى بىكار تەلەپ ، يوغان باش دېسەك بولىدىكەندە ئەمدى . كىم بىلىدۇ ، بىزلەرمۇ ئاشۇ تاش ئۇستىدە ئۇخلايدىغان بىكار تەلەپ يوغان باشلاردىن بولۇپ قالامدۇق تېخى .

— ئەلگەكتەك تاسقىلىۋاتقان تراكتور كوزۇپىدا بەھۇزۇر ئۇخلىيالمىغان ئادەم جىمجىت ياتقان تاش ئۇستىدە بەخىرامان ئۇخلايسەن - دە ئەمدى ،— دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭغا چاقچاق قىلىپ ،— ھېلى مەن ئوقۇغان بېيىتنى مۇشۇ تاغچىلار نەق مەيداندا توقۇغان قوشاقلار جۇمۇ ، ئاڭلىشىمچە ئۇلار پات - پات مەشرەپ ئۇيۇشتۇرۇپ تۇرىدىكەن ، ئاشۇ مەشرەپلەردە ئەنە شۇنداق بېيىت ئېيتىش شەكلى بىلەن بىر - بىرى بىلەن بەسلىشىدىكەن . كىمكى بېيىت ئېيتىشتا يېڭىلىپ قالسا يېڭىۋالغان كىشىنىڭ تەلىپىنى ئورۇندايدىكەن .

— ۋاھ ، بۇ بەك قىزىق ئىشكەنغۇ ، — دېدى ئابدۇراخمان قوللىرىنى شىلتىپ تۇرۇپ ، — بىزدىمۇ توي - تۆكۈنلەردە بېيىت ئېيتىدىغۇ ، ئۇنىڭدا بۇنداق بەسلىشىدىغان ئىشلار يوققۇ دەيمەن يا ئۇنداق زىل يەرلىرىنى بىز بىلمەي قالدۇقمىكىنە .

— بىزنىڭ توي - تۆكۈنلەردىكى بېيىت ئېيتىش تاغچىلارنىڭ مەشرەپلىرىدىكى بېيىت ئېيتىشىشقا ئوخشاشمايدىكەن ،— دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭغا تەپسىلىي چۈشەندۈرۈپ قويغۇسى كېلىپ ،— مەن سېرىق توپا دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى ئېلى ئاكاملارنىڭ ئۆيىگە چىققاندا ئۇلار تاغ مەشرىپىنى ماختاپ بەرگەنتى .

بۇنداق بېيىت ئېيتىشىشلاردا بېيىت ئېيتقۇچى چوقۇم ھازىر جاۋاب بولغاندىن سىرت يېڭى توقۇلغان بېيىتلەرنى ئېيتىشى تەلەپ قىلىنىدىكەن .

— ئۇنداق بولسا ئاشۇ تاغچىلارنىڭ ھەممىسىلا شائىركەن دېگىنە ، — دېدى ئابدۇراخمان پىسكىكىدە كۈلۈپ .

— شۇنداق دېسەكمۇ بولىدۇ . خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ ھەقىقىي جەۋھەرلىرى مانا مۇشۇ تاغدا ، ئۇلارنى خەلق قوشاقچىلىرى ، مەدەنىيەت غەزىنىمىزدىكى گۆھەرلەر دېيىشكە ھەقلىقىمىز .

— بولدى ، نەدىكى گەپنى تالاشمىساڭلارچۇ ئەمدى ، — دەپ ۋارقىرىدى ئىبراھىمجان ئۇلارغا قاراپ ، — گۆھەر بولامدۇ ، بولمامدۇ بىزگە نېمە پايدىسى ، ئالدىڭلارغا قاراڭلار ، مانا مەھەللىگە كىردۇق ، قاراڭلار ئاۋۇ بالىلارغا ، مەدەنىيەت غەزىنىمىزدىكى گۆھەرلەر تۇرۇپ نېمە قىلغىنىدۇ بۇ ، يالىڭاچ يۈرىدىكەنغۇ بۇ ياۋايىلار .

ئابدۇسالام بىلەن ئەخمەتجان ئۆزلىرىنىڭ تاغچىلار ھەققىدىكى تەھلىللىرىنى توختىتىپ ئالدىغا قارىدى . ئىبراھىمجان دېگەندەك قورام تاشلار ئارىسىدىكى كىچىككىنە بوشلۇقتا يېرىم يالىڭاچ ئىككى بالا ئىككى ئېشەكنى ياۋداق مىنگەن ھالدا تارسىلدىتىپ چاپتۇرۇپ يۇرەتتى . ئۇلارنىڭ كەينىدىن يۈگۈرۈشۈپ يۈرگەن بالىلار ھەدەپ نېمىلەرنىدۇر دېيىشىپ ۋارقىراشماقتا ئىدى . دەرھەقىقەت بۇ بالىلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك قولدا تىكىلگەن كالتا ئىشتان بىلەن بەدەنلىرىنى تۆزۈكمۇ ياپالمايدىغان خالتا كۆڭلەك كىيىۋالغان بولۇپ ، بەزىلىرى تېخى كۆڭلەكمۇ كىيمىگەن يېرىم يالىڭاچ بالىلار ئىدى .

— ئۇلار مۇسابىقىلىشىۋاتقاندەك قىلىدۇ ، — دېدى ئابدۇسالام ئېشەك چاپتۇرۇپ كېتىۋاتقان يېرىم يالىڭاچ بالىلارنىڭ قولىدىكى تاياق بىلەن ئېشەكنىڭ تېقىمىنى توختىماي ساۋاپ مېڭىش-

لىرىغا مەسلىكى كەلگەن ھالدا قاراپ ، — قاراڭلار ، ئۇلار نېمە-
دېگەن باتۇر ، قەيسەر ھە ، ئەمدىلا يەتتە ـ سەككىزگە كىرگەن
بالىلاردەك قىلىدۇ ، لېكىن ئېشەك چاپتۇرۇشلىرى خۇددى چە-
ۋەندازلاردەكلا قالتىس .

— سەھرا بالىلىرى دېگەن ئەنە شۇنداق قارام ، شوخ كېلىندۇ
ئاداش ، بولۇپمۇ تاغچىلارنىڭ بالىلىرى تېخىمۇ شۇنداق ، چۈنكى
ئۇلار كىچىكىدىنلا ئاشۇ ئات ـ ئېشەكلەر بىلەن ھەپىلىشىپ چوڭ
بولىدۇ ئەمەسمۇ .

توساتتىن ھېلىقى ئىككى ئېشەكلىك ئىككى چەۋەنداز تاتىل-
دىغان تراكتور ئاۋازىنى ئاڭلىدى ـ دە ، ئېشەكلىرىنىڭ بېشىنى
تراكتور تەرەپكە بۇراپ چېپىشىپ كەلدى . ئۇلارنىڭ كەينىدىن
يۈگۈرۈپ يۈرگەن بالىلارمۇ چۇرقىراشقىنىچە ئۇلارغا ئەگەشتى .
ئۇلار ناھايىتى تېزلا تاتىلداپ كېتىۋاتقان تراكتورغا يېتىشىۋال-
دى . شۇ تاپتا ئۇلار خۇددى مۇنۇ ماتورلۇق «ئات» بىلەن مۇسابە-
قىگە چۈشكەندەك قولىدىكى تاياقلىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ كۆچەپ
چېپىۋاتقان ئېشەكلەرگە ھەيۋە قىلىپ كېلىۋاتاتتى . بۇ ئېشەكلەر-
گە توقۇم تۇرماق ، ھەتتا بېشىغا ئارغامچىمۇ سېلىنمىغان بولۇپ ،
بۇ كىچىك بالىلارنىڭ قولىدىكى تاياقلىرىنىڭ يول كۆرسىتىشى
بىلەن خۇددى ئۈستىدە چوڭ ئادەم ئولتۇرغاندەك ناھايىتى رايىش-
لىق بىلەن چېپىشىپ كېتىۋاتاتتى . ئابدۇسالام بۇ بالىلارنىڭ
ئاشۇ قىياپىتىگە مەسلىكى كەلگەن ھالدا قاراپ ئۇلارنىڭ غەمـ-
سىز ، بىغۇبار تۇرقىغا ھەۋىسى كەلدى . ئۇلارنىڭ تراكتور كەي-
نىدىن كۆتۈرۈلۈاتقان توپا ـ تۇمانغىمۇ پەرۋا قىلماي ئېشەكلىرى-
نى چاپتۇرۇپ مېڭىشلىرىدىن بىر خىل جەسۇرلۇق ، تاغ يىگىتلە-
رىگە خاس قارامىلىق چىقىپ تۇراتتى .

تراكتور بىر يوغان قورام تاشتىن ئەگىلىپ ئۆتۈپلا توختە-
دى . ئۇلارنىڭ ئالدىدا سوقما تاملىق بىر ئۆي قېرىپ ھالىدىن
كەتكەن بوۋايدەك مۈكچىيىپ تۇراتتى . بۇ ئۆينىڭ شەرق تەرىپىدە

خۇددى بىرى تاراشلاپ قويغاندەك سىلىق بىر قارا تاش «مەن سەندىن چىرايلىق جۇمۇ» دېگەندەك تۇيغۇ بېرىپ تۇراتتى . ئەسلىدە ھويلا چۆرۈمەكچى بولۇپ كېيىن مادارى يەتمەي تاشلاپ قويغاندەك تۇيغۇ بېرىدىغان ، يەردىن ئازراق كۆتۈرۈلگەن قورۇنىڭ تاش تېمى ئۇ يەر ، بۇ يەرلەردە ئۇنۇپ قالغان چۇگا ـ چاتقاللار ئارىسىدا يوقاپ كېتەيلا دەپ قالغانىدى .

— چۇشۇڭلارەي ، ئاقنانچىلار ، — دېدى ھېلىقى شوپۇر كابىنكىدىن پەسكە سەكرەپ چۈشۈپ ،— مانا مۇشۇ سىلەرنىڭ ياتقىڭلار ، كەم ـ كۈتە نەرسىلەر بولسا سۇلايمان دۇيجاڭغا دەپ ئالدىرسىلەر ، بۇندىن بەش يىل بۇرۇن رەھمەتلىك سەيدۇلكام ئولتۇرغان ئۆي ئىدى بۇ . رەھمەتلىك بىر ئۆمۈر بويتاق ئۆتۈپ كەتكەن ئادەم ئىدىغۇ . لېكىنزە ، ئۇنىڭ يۇرىكىدە پاتمانلاپ ئىشق ئوتى بارتى ـ دە ، ئاشۇ قارا تاشنىڭ ئۈستىگە چىقىۋېلىپ غەجەك چېلىپ مۇقام ئېيتقىلى تۇرسا پۈتۈن مەھەللە تىترەپ كېتەتتىغۇ ، ھە ، نېمىگە ھاڭۇبقىپ تۇرىسىلەر دەيمەن ، ئىشىم بار ئادەم مەنىڭ ، يۈك ـ تاقلىرىڭلارنى ئېلىپ يەرگە چۈشۈڭلار ئەمدى .

ئۇلار تۆتبۇرجەك قىلىپ ھەربىيچە تېڭىلغان يونقان ـ كۆرپىسى بىلەن سومكىلىرىنى ئېلىپ پەسكە چۈشتى . ھېلى ئېشەكلىرى بىلەن بەيگىگە چۈشكەن ئىككى بالا ئېشەكلىرى ئۈستىدە سىڭايان ئولتۇرۇپ بۇ يېڭى كەلگۈندىلەرنىڭ ھالىتىنى تاماشا قىلماقتا ، ئۇلارنىڭ يېنىدا يۈزلىرى قاسماقلىشىپ كەتكەن بالىلار خۇددى ناھايىتى قىزىق بىر ئويۇن كۆرۈۋاتقاندەك ئۇلارنىڭ ھەر بىر ھەرىكىتىگە قىزىقسىنغان ھالدا قاراپ تۇرۇشاتتى . ئۇلارنىڭ چىرايىدىن قىزىقىشتىن كۆپرەك ئەجەبلىنىش تۇيغۇسى تەپچىرەپ تۇراتتى . توپا ـ چاڭغا مىلەنگەن كىيىملىرىمۇ رەتسىز ، يەنە بەزىلىرى كالتە ئىشتان بىلەنلا كەلگەن بولۇپ ئۇلارنىڭ توپا باسقان چىرايلىرىدا بىر خىل قىزىللىق — تاغچىلارغا خاس قىزىقىش تەپچىرەپ تۇراتتى . ئۇلارنىڭ ھەممىسلا ئاياغ كىيىمگەن ،

قارىداپ چاك ـ چاك يېرىلغان تاپانلىرى خۇددى تۆگىنىڭ تاپىنىدەك قېتىپ كەتكەن بولۇپ ، تاش ـ تىكەنلەرگە ئانچە پەرۋا قىلمايدىغاندەك كۆرۈنەتتى .

— سىلەر توڭمامسىلەر ؟ ! — دېدى ئابدۇسالام بايا تاغ يولىغا كىرگەندىلا كىيىۋالغان چاپىنىنىڭ تۆگمىسىنى ئېتىپ تۇرۇپ .

بالىلار بۇ سوئالدىن گويا غەيرىي بىر گەپنى ئاڭلاپ قالغاندەك ئەجەبلەنگەن هالدا بىر ـ بىرىگە قارىشىپ پىخىلداپ كۈلۈشتى .

— نېمىگە كۈلىسىلەر ؟ ! — دېدى ئابدۇسالام تېرىككەن هالدا .

— بۇ قانداق ئۆڭ بولدى ئەمدى ، گۆردەك قاراڭغۇ ، — ئەخمەتجاننىڭ ئەنسىز ۋارقىرىغان ئاۋازى ئابدۇسالامنى بالىلاردىن ئايىرىدى .

— نېمە بولدى ، نېمىگە مۇنچە ۋارقىرايسەن ؟ ! — دېدى ئابدۇسالام ئۆيدىن قايتىپ چىقىۋاتقان ئەخمەتجاننىڭ يېنىغا كېلىپ .

— قاراپ باققىنە ، مۇشۇمۇ ئۆڭ بولدىمۇ ئەمدى يا بىر دېرىزىسىمۇ يوق ، بۇ ئۆيدە ئادەم ئەمەس هايۋانمۇ تۇرالمىغۇدەك .

— تۆڭلۈكىنى ئېچىۋەتسە ئۆيگە يورۇق چۈشىدۇ ، — دېدى بىر بالا ئۆگزىنى شەرەتلەپ .

— ئۆگزىگە چىقالامسەن ، ئۆكام ؟ — دېدى ئابدۇسالام هېلىقى بالىغا قاراپ .

— ئۆگزىگە چىقماق قانچىلىك ئىشتى ، — دېدى ئۇ بالا بۇرنىدا سەل ـ پەل كۆرۈنۈپ قالغان پوتلىسىنى قولىنىڭ دۈمبىسى بىلەن ئېرتىپ قويۇپ ، — ئۇ ئۆگزىگە مېنىڭ ماۋۇ ئۆكامنى چىقالايدۇ تېخى ، — دېدى ئۇ يېنىدا تۇرغان بەش ياشلار چامىسىدىكى دوغىلاققىنە كەلگەن بالىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ .

— ئۇنداق بولسا ئۆگزىگە چىقىپ ئاشۇ تۈڭلۈكنى بىر ئېچىۋەتكىنە ئۇكام ، ماۋۇ گۆرگە بىر يورۇق چۈشۈپ باقسۇن ، ئادەم ئولتۇرغىلى بولامدۇ ، يوق كۆرۈپ باقايلى ،— دېدى ئەخمەتجان ھېلىقى بالىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ .

ئۇ بالا ئۆينىڭ جەنۇب تەرىپىدىكى ئېغىلنىڭ تاختايلىرى ئاجراپ كەتكەن سەپلىمە ئىشىكىنىڭ ئۆرۈك ياغىچىدىن ياسالغان يان ياغىچىغا يامىشىپ ، ئۆي تېمىدىن يېرىم مېتىر پەس قوپۇرۇلغان ئېغىل تېمىغا چىقتى ـ دە ، مايمۇندەك چاققانلىق بىلەن ئۆگزىنىڭ تام سىرتىغا چىقىپ تۇرغان بىلەكتەك چوڭلۇقتىكى بادرىسىغا ئېسىلىپ ئۆگزىگە چىقتى . ئۇ بىر ھازا ھەپىلىشىپ تۆت تەرىپى تاش بىلەن باستۇرۇپ قويۇلغان چىغ توقۇلما تۈڭلۈك ياپقۇچنى ئاچتى .

شۇ ھامان تۈڭلۈكتىن پۇرقىراپ چۈشكەن توپا ئۆي ئىچىنى ئاچچىق چاڭغا توشقۇزۇۋەتتى . ئۇلار ئىشىك يېنىدا بىر پەس تۇرغاندىن كېيىن ، تۈڭلۈكتىن چۈشكەن يورۇقلۇقتىن ئۆي ئىچىنى ئاران ئىلغا قىلدى .

بۇ ئۆي ئىچكىرى ، تاشقىرى ئىككى ئېغىز بولۇپ تېشىدىكىسىگە تېگىدىن ئىسسىيدىغان كاڭ قوپۇرۇلغانىكەن ، سامان سۇۋاقلىرى ئاجراپ كەتكەن بۇ كاڭ ئۆينىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئىگىلىگەنىدى . بۇ ئۆينىڭ شەرق تەرىپىدىكى ئۆي بىر قازناق بولۇپ ، تامغا ھەر خىل چوڭلۇقتىكى ياغاچ قوزۇقلار قېقىلغان ، ئۇنىڭمۇ تۈڭلۈكى بار ئىدى . ھەر ئىككى ئۆيگە دېرىزە قويۇلمىغان بولغاچقا بۇ ئۆي ئادەمگە ناھايىتى قورقۇنچلۇق بىر جەسەت ساندۇقىنى ئەسلىتەتتى . تاشقىرىقى ئۆينىڭ جەنۇب تەرىپىدە كاڭغا چاپلانغان ئوچاق ئالدى يىگىرمە سانتىمېتىر ئەتراپىدا ئويۇلغانىدى . قانداق رەڭدىكى تۇۋاق ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدىغان بىر تۇۋاق قىيسىيىپ قالغان بولۇپ ساپسېرىق داتلاشقان قازاننىڭ بىر بۇرجىكىنى ئېنىق كۆرسىتىپ تۇراتتى ، تۇۋاق ئۈستىدە قۇرۇپ

قالغان بىر قازانيۇغۇچ بىلەن بىر بۇرجىكى ئۇچۇپ كەتكەن چۆ-
مۈچ تۇراتتى ، شۇ تاپتا بۇ قازاننىڭ ئىچى خۇددى پىلىكىدە
يىگىلەپ قالغان خەمەكتەك سارغىيىپ تۇراتتى . بۇ ئۆيدە بىسات
دېيىشكە توغرا كەلسە مۇشۇ قازان ، كاڭغا سېلىنغان قومۇش
پالاس ، قېتىپ شور باغلاپ كەتكەن دەسمال ، تاملارغا ئاللىقانداق
زۆرۈرىيەت نۇقتىسىدىن قېقىلغان ھەر خىل ياغاچ قوزۇقلارنى
تىلغا ئېلىش مۇمكىن ئىدى ، بىر قوزۇقتا نېمىلىكىنى بىلگىلى
بولمايدىغان بىر باغلام چۆپ ئېسىپ قويۇلغانىدى .

ئىككىنچى باب ئېھ ، ئانىلار

«كەمبەغەللىكنىڭ تامىقى چىشقا دورا»
— ئۇيغۇر خەلق ماقال ـ تەمسىلىدىن

— ئاكاۋۇي ، — ئىبراھىمجان ھېلىقى شوپۇرنىڭ تراكتور-نى ھەيدەپ مېڭىشقا تەمشەلگىنىنى كۆرۈپ جىددىيلەشكەن ھالدا يۈگۈرۈپ تراكتورنىڭ يېنىغا باردى ، — بىزنى مۇشۇنداق قوتانغا مال سولىغاندەك تاشلاپ قويۇپلا كېتەمسىزا ، سىز كەتسىڭىز بىزگە كىم ئىگە بولىدۇ ئەمدى ؟ !

— مەن دېگەن بىر ھارۋىكەش ، مېنىڭ ۋەزىپەم سىلەرنى شەھەردىن مۇشۇ يەرگە ئەكېلىپ قويۇش ، — دېدى ئۇ ماتور ئاۋازىنى سەل پەسەيتىپ تۇرۇپ ، — قالغان ئىشلارغا ئەترەت باشلىقى بىلەن كاسسىر ئىگە . تولا يولۇمنى توسۇپ چىشمىغا تەگمەي ئۆيۈڭنى تازىلا ئاقنانچى ، ئەمدى مېنىڭ ئىشىم تامام ـ ۋەسسالام ، بۇگۈن كەچ يا ئەتە ئەتىگەن سىلەرگە ئىگە بولىدىغان ئادەم بىلەن ئۇچرىشىپ قالىسىلەر ،— ئۇ سۆزىنى تۈگىتىپ تراكتورنى بىرىنچى خوتقا چۈشۈردى .

— توختاڭ دەيمەن ، ھەي ھارۋىكەش ، — دېدى ئىبراھىم-جان خۇددى تراكتورنىڭ ئاشۇ يوغان چاقىنى تىرەپ تۇرۇۋالسا ئورنىدىن قوزغىلالمايدىغاندەك ئۇنىڭغا چىڭ تىرەجىگەن ھال-دا ،— بىزنى ئەكەلگەن ئادەم ئىگە بولۇپ ئاشۇ ئەترەت باشلىقىغا ئۇچراشتۇرۇپ قويمايلا تىكىۋەتسىڭىز بىز بۇ يەردە قانداق قىلىمىز دەيمەن ، ماقۇل ، سىزغۇ ئۆيىڭىزگە كېتىپ بەخىرامان ئۇخ-لايسىز . لېكىن بىزچۇ ؟ ماۋۇ ئېشەك ئېغىلىڭىزدا بىر پارچە

ئەسكى پالاستىن باشقا بىر نەرسە بولمىسا مۇشۇنداقلا كېتەمسىز ، ئەتىگەننىكىياقى يول ماڭدۇق ، ئاغزىمىزغا بىر بۇردا نان ، بىر يۇتۇم سۇ كىرگىنى يوق ، بىز كەچتە نېمە يەيمىز ؟ !

— ئۆيۈڭلاردىن نان - پان ئالغاچ چىقمىدىڭلارمۇ ؟ !— دېدى ئۇ سەل جىددىيلىشىپ ،— ساياھەتكە چىققان ئادەمۇ يەيدىغانىنى ئېلىپ ماڭمىدىغۇ .

— نانىنمۇ ئاچىقتۇق ، لېكىن ئۇنى نەمدەپ ئىچمىدىغان چاي نەدە ؟ !

— ۋاي - ۋۇي ئەتىگەندىن نېمە دەيدىكىن دېسەم شۇ گەپمىدى ، ماۋۇ ئەخمەقنىڭ دېگەن گېپىنى قارا ، — دېدى ئۇ ماتور ئاۋازىنى سەل پەسەيتىپ تۇرۇپ ، — چاي ئىچمىسز دەۋاتقىنىنى قارا خىجىل بولماستىن ، قۇلىقىڭنى دىڭ تۇتۇپ ئوبدان ئاڭلىۋال ئاقنانچى ، بۇ سېنىڭ شەھەردىكى ھېلىقى كەلسەڭلا چېيىڭ تەييار تۇرىدىغان ئۆيۈڭ ئەمەس . سەھرايى قىيامەت دەپ ئاڭلىغان بولغىنىڭ ، سەھرا دېگەندە شەھەردىكى ئاقنانچىلاردەك ئۇنداق نازلىنىپ ئولتۇرۇپ چاي دەملەپ ئىچمىدىغان ئادەت يوق دېيەرلىك ، چاي بولسا چاي ئىچمىز ، بولمىسا داغ سۇمۇ چايغا ھېساب ، ئەنە ئاۋۇ كۆرۈنۈپ تۇرغان سۆگەتلىك ئارىسىدا بىر ئۆستەڭ سۈپسۈزۈك تاغ سۈيى شارقىراپ ئاقىدۇ ، ئاشۇ سۇ بىلەن بىرەر قېتىم نان يېسەڭ ئۆلۈپ قالامتىڭ ، تولا يولۇمنى توسۇماي ماۋۇ ھويلا - ئاراملارنى تازىلاپ ئادەم ئولتۇرغۇدەك قىلىڭلار . ئۆتە مايافقا ! — ماخمۇت ئىبراھىمجان تراكتور چاقى يېنىدىن سەل داجىشى ھامانلا تراكتورنى قوزغاتتى .

— ۋۇ ، بېشىڭنى قاغا چوقۇۋالغان قاسماق چاپان ، — ئىبراھىمجان تراكتور توزۇتقان چاڭ - توزانغا قاراپ لاسسىدە سولاشقان ھالدا كەينىگە ياندى . پەقەت مۇشۇنىلا كۆتۈپ تۇرغان شوپۇر ماخمۇت ماينى بولۇشىغا بېرىپ تاتىلدىغان ھالدا ئۆز ئۆيى تەرەپكە ماڭغان بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلى شۇتاپ قالتىق بۇزۇلۇۋاتاتـ

تى . چۈنكى ئۇ ئاشۇ نېمە قىلارىنى بىلمەي تۇرۇپ قالغان بالىلار-
نىڭ مەيۈس چىرايىنى كۆرمەسكە سېلىپ ماڭغىنى بىلەن تاغ-
چىلارغا خاس مېھرىبانلىقى بىلەن مېھماندوست خاراكتېرى ئۇنى
قامچىلاشقا ئۆتكەنىدى .

«ھەي ماخمۇت ، ھەي ماخمۇت ،— دېدى ئۇ مەھەللە يولىغا
كىرگەندىن كېيىن ماينى سەل ئازايتىپ تراكتور سۈرئىتىنى
ئاستىلىتىپ كېتىۋېتىپ ، — بۈگۈن ئۇ بىچارە بالىلارغا ئەجەب
قاتتىقلىق قىلدىڭا ، ئانىسىنىڭ سۈتى ئاغزىدىن تېخى تولۇق كەت-
مىگەن ئاشۇ بالىلارغا نېمانچە ئۆچلۈك قىلغانسەن ھە ، بۇ يەرگە
چېنىقمەن دەپ كېلىش يا ئۇلارنىڭ مەيلىچە بولغان ئىش بولمە-
سا ، ئەگەر تاللاشنى شۇ بالىلارنىڭ ئۆزىگە قويۇپ بەرسە ئىسسىق
ماكانىدىن ئايرىلىپ بۇ يەرگە كېلەتتىمۇ ھە ، ھەي ، مېنى ئاشۇ
گۈناھسىز بالىلارغا ئاشۇنداق قاتتىقلىق قىلدۇرغىنى ئاشۇ ئەتىرەت
باشلىقى سۇلايمان پالكۆزنىڭ ئىشىغۇ بۇ ، ‹تاپقىنىمىز ئۆزىمىزگە
يەتمەيۋاتسا بىزنى تەتۈر قىيناپ شەھەردىن تۆت ئاقنانچىنى بىزگە
ئەۋەتكىنى نېمىسى ئەمدى ، كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال ، دې-
گىنى مۇشۇ ئەمەسمۇ - ھە ، قايتا تەربىيە ئالمىش تېخى ،
بۇغداي بىلەن كۈدىنى ، قوناق بىلەن قىياقنى پەرقلەندۈرەل-
مەيدىغان ئۇ سويمىلارنى بىز نېمىمۇ قىلارمىز ئەمدى ؟ ! بې-
شىمىزغا پىت سېلىپ بىزگە ئىش تېرىپ بېرىشتىن باشقىنى
بىلەمتى بۇ كىسپۈرۈچلار ، دەپ قاقشاپ كەتمىگەن بولسا مەنمۇ
ئۇنچىلىك قىلىپ كەتمەيتىمغۇ ، ئەگەر مېنىڭ بالىلىرىم ئاشۇ
كۈننى كۆرسە كۆڭلۈم قانچىلىك يېرىم بولاتتى - ھە ! »

ئۇ خىيالىلىرىنىڭ ئاخىرىنى چىقىرىپ بولغۇچە ئاپىسىنىڭ
ھويلىسى ئالدىغا كېلىپ قالدى . بارلىق سەھرا ئۆيلىرىگە ئوخ-
شاش پاكار سوقما تاملىق ھويلا ئىشكى قوش قاناتلىق بولۇپ ،
ئېشەك ھارۋا بىمالال كىرىپ - چىقىدىغان بۇ ھويلا خېلىلا
كەڭرى ئىدى . مانا مۇشۇ ھويلىدا ئۇلار سەككىز جان—

ئاتا ـ ئانا ، ئالته بالا بىرلىكته ياشىغان . مانا هايات كەچمىشلىرى بۇ سەككىز جانىنى ئاستا ـ ئاستا پارچىلاپ چىقىرىدىغانىنى چىقىرىپ ، ئۆيلەيدىغانىنى ئۆيلەپ ئاخىر بوۋاي ـ مومای بۇ قورۇدا قالغىنىدا بولسا بۇ هويلا ئۇلارغا بىردىنلا ناهايىتى كەڭرىپ كەتكەندەك بىلىنىدىغان بولۇپ قالغاندى . بۇلتۇر رەهمەتلىك مىراۋۇل مەرگەن ئالەمدىن ئۆتكىنىدە ئالته بالىنىڭ ئانىسى — سېپىرىخان بۇ هويلىدا تىكەندەكلا يالغۇز قالدى . بالىلارنىڭ كەنجىسى ماخمۇت تېخى يېقىندىلا ئۆي ئايرىپ چىققان بولغاچ تەبىئىيلا ئانىسىنىڭ بىردىن بىر هامىيىسى سۈپىتىدە ئۇنىڭ هالىدىن خەۋەر ئېلىشنى زىممىسىگە ئالغاندى . ئۇنىڭسىزمۇ ئالـ ته بالىدىن سېرىق توپا دېهقانچىلىق مەيدانىغا ئىچ كۆيۈغۇل بولۇپ كەتكەن چوڭ ئاكىسى سۇلتان مۇراتتىن باشقا هەممىسى قىز بولغاچقا ئۇلار ياتلىق بولۇپ هەرىەر ، هەرقايىاقلارغا ئۇچۇپ كەتكەنىدى . شۇڭا ، ماخمۇت كۆڭلى نازۇك ئانىسىنى بۇ يوغان قورۇدا تىكەندەكلا يالغۇز تاشلاپ قويۇشقا كۆڭلى ئۇنىماي ئۇنى ئۆز ئۆيىگە ئەكېتىشىنىڭ گېپىنى قىلغىنىدا ، ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ :

— جېنىم بالام ، ئىنساپىڭغا مىڭ مەرتىۋە ، تۇمەن مەرتىۋە رەهمەت ،— دېدى سېپىرىخان ئوغلىنىڭ بېشىنى مېهرىبانلىق بىلەن سىلاپ ، — مېنى هازىرچە مۇشۇ داداڭ تۇتقان ئۆيدە داداڭنىڭ چىرىغىنى ياندۇرۇپ ياتقىلى قوي ، ئارا يىراق بولمىغاندىكىن هەر كۈنى كېلىپ يوقلاپ تۇرساڭلا بولىدىغۇ . مۇسىبەت بولغان ئۆيىنىڭ چىرىغى بىر يىلغىچە يورۇپ تۇرمىسا ، ئاز ـ تولا ماي پۈراپ تۇرمىسا بولمايدۇ ، بالام ، هۇددەس كۆڭلۈڭ ئۇنىمايدىغان ئىش بولسا داداڭنىڭ يىل نەزىرىنى بېرىپ بولغاندا بىر گەپ بولار ، بالام .

لېكىن ، سېپىرىخان ئانا مىراۋۇل مەرگەننىڭ يىل نەزىرى بېرىلىپ بولغاندىمۇ يەنىلا ئوغلىنىڭ ئۆيىگە بارغىلى ئۇنىماي تاش چىشلەپ تۇرۇۋالدى .

— جېنىم بالام ، داداڭ بىلەن ئىككىمىز ئەللىك يىل تۇتقان

ئۆي بۇ ، — دېدى سېپىرىخان ئوغلى بىلەن كېلىنىنى ئالدىدا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ يىغلامسىرىغان هالدا ، — مۇنداق تەۋەرۈك ئۆينى شۇنداقلا تاشلىۋەتسەك بولمايدۇ . مېنى يالغۇز تاشلاشقا كۆڭلۈڭ ئۇنىمسا سىلەر كۆچۈپ كېلىڭلار . ئۇنىڭغىمۇ كۆنمەسەڭلار نەۋرىلەردىن بىرەرىنى ئەۋەتىڭلار ، ئاخشاملىرى ماڭا هەمراه بولسۇن . مەندىن سىلەرگە ۋەسىيەت ! مېنىڭمۇ ئۆلۈكۈم مۇشۇ ئۆيدىن چىقسۇن ، بولمىسا رەهمەتلىك داداڭنىڭ روهى تېنەپ قالىدۇ .

ماخمۇت ئۆي ئايرىپ چىققان چاغدا سالغان ئۆي جىلغىنىڭ يېنىدىكى ئۆستەڭ بويىدا بولغاچقا ئۆينى كەينىگە بىرەر مو كەلگۈدەك باغ قىلىپ ، هەر خىل مېۋىلىك كۆچەتلەرنى قويغاندىن باشقا هويلىسىغا ئۈزۈم قويۇپ خېلى ئوبدانلا ئىگىلىك تىكلىۋالغانىدى ، شۇڭلاشقا ئۇ بۇ كەڭرى هويلىدىن ، بولۇپمۇ ئۆز قولى بىلەن تۈجۈپىلەپ ئەل قاتارى ياساپ قويغان ئۆيدىن ئايرىلىپ ئاپىسى تۇرۇۋاتقان بۇ هويلىدا تۇرۇشقا تازا چىداپ كېتەلمەيتتى . ئۇنداق بولغاندا ئادەم ئولتۇرمىغان ئۆي قۇشقاچ ئۇۋىسىغا ئايلىنىپ ناهايىتى تېزلا كېرەكتىن چىقىدىغانلىقى ئۇنىڭغا ئەينەكتەك ئايان ئىدى . شۇڭا ، ئۇ چوڭ ئوغلى ئون ئىككى ياشلىق باستنى مومىسىنىڭ يېنىدا تۇرۇشقا ئەۋەتىپ قويۇپلا ئۆزى ئىشىنى قىلىپ يۈرىۋەردى ، لېكىن هەر كۈنى بىر قېتىم ئانىسىنى يوقلاشنى ئادەتكە ئايلاندۇرۇۋالغانىدى . مانا ئۇ ئەتىگەن بامدات نامىزىدىن كېيىنلا شەهەرگە ماڭىمەن ، دەپ ئانىسى بىلەن خوشلاشقىلى بارغىنىدا ، ئەمدىلا جاينامازدىن تۇرغان ئانا ئاق خەسىگە كۆك يىپ بىلەن جىيەك تۇتۇلغان باش ياغلىقىنى ئېڭىكىدىن چىڭ چىگىپ ئولتۇرۇپ باستىنىڭ سومكىسىنىڭ يىرتىلغان جايىنى تىكىۋاتاتتى .

— شەهەردىن تۆت زىيالىي بالا ئەچىقىپسىلەر بالام ، زىيالىي دېگىنىڭ نېمە گەپ ئۆزى ، ئوقۇغۇچى بالىلارما ؟ ۋاي خۇدايىمەي ،

ئۇلارمۇ بىزگە ئوخشاش ئېتىزدا ئىشلەمدىكىنا ، ۋاي بىچارە بالىلار ، كىچىككىنە تۇرۇپلا ئاتا - ئانىسىدىن ئايرىلىپ بۇ ياقا يۇرتلاردا نېمە سورۇقچىلىق بۇ ئەمدى ، ئۇلارنى بۇ يەرگە ئاچىقىپ نېمە ئىش قىلار بولغىيتىڭلار بالام ، — دېدى سېپىرىخان ئانا قولىدىكى ئىشىنى قويۇپ ئوغلىغا جىددىي تىكىلگەن هالدا .

— مەركەزدىن چىقارغان يېڭى سىياسەتكەن ، بۇ ،— دېدى ماخمۇت ئورنىدىن تۇرۇپ مېڭىشقا تەمشىلگەن هالدا ،— بۇندىن كېيىن مەكتەپ پۈتتۈرگەن شەهەر بالىلىرى يېزىغا چۈشۈپ كەتمەن چېپىشنى ئۆگەنگەندىن كېيىن ، ئاندىن يۇقىرى مەكتەپلەرگە ، زاۋۇت - كانلارغا بارىدىكەن ، ئىشقىلىپ دېهقان بولماقنىڭ تەمىنى تېتىپ بېقىش ئۈچۈن شەهەر بالىلىرىنىڭ هەممىسىنى يېزىغا چۈشۈرىدىكەن ، ئۇلارمۇ بىزگە ئوخشاش ئېتىزغا چىقىپ كەتمەن چاپىدىكەن ، ئوتلاققا بېرىپ چۆپ ئورۇيدىكەن ، يايلاققا چىقىپ پادا باقىدىكەن . ئىشقىلىپ دېهقان - چارۋىچىلارنىڭ قايتا تەربىيىسىنى قوبۇل قىلىدىكەن دەيدۇغۇ ئەيتاۋۇر .

— ئاشۇ شەهەرنىڭ ئەركە بالىلىرى بۇ سەهرانىڭ ئىشلىرىغا چىدارمۇ ، بالام .

— چىدىمىسا ئامال يوقكەن ئاپا ، يېڭىدىن چىققان بۇ سىياسەتتە بۇندىن كېيىن مەكتەپ پۈتتۈرگەن هەرقانداق بىر بالا يېزىغا چۈشۈپ چېنىقمىسا ئۇلارنى ئىشقىمۇ ئالمايدىكەن ، ئالىي مەكتەپكىمۇ ئالمايدىكەن دەيدىغۇ ، هەتتا دېهقان - چارۋىچىلار ياخشى ئىشلىدى ، دەپ سايلاپ بەرمىسە ئاتا - ئانىسىنىڭ يېنىغىمۇ قايتالمايدىكەن دەيدۇ شۇ . ئاۋۇ يۇقىرى مەهەللىدىكى سادىق قاۋاننىڭ كەنجى ئوغلى ئۆمەرنى بىلىسەنغۇ ، چوڭ ئوقۇيمەن دەپ شەهەرگە كىرىپ كېتىۋىدى ، مانا يېزىدا چېنىقمىسا بولمايدۇ ، دەپ ئۇنىمۇ قايتۇرۇۋېتىپتۇ ، بۇنى كۆرگەن سادىق قاۋان «مەن دېمىدىمۇ ، دېمىدىمۇ ،ئۇزۇم ياغىچى بادرا بولماس ، دېهقان بالىسى كادىر بولماس ، دېگەن گەپ بار ، شەهەرگە بېرىپ چوڭ

ئوقۇيمەن دەپ ئۆزۈڭنى قىينىما ، تولۇقسىزنى پۈتتۈرۈۋالدىڭ ، مۇشۇنىڭ ئۆزى چوڭ ئىش ، بولدى قىل ، دېسەم ئۇنىماي كەتكەن- تىڭ ، مېنىڭ دېگىنىم كەلدىمۇ مانا ، خوپ بولدىمۇ ئەمدى » دەپ يۇرگۈدەك .

— ئۇ نېمىلا دېگەنبىلەن دېھقان بالىسى ، ئېتىز ـ ئېرىقنىڭ ھەرقانداق ئىشى ئۇنى بىر نەرسە قىلالمايدۇ ، ئەمدى ماڭۇ بالىلار- چۇ ، ئۇچۇشنى بىلىپ قونۇشنى بىلمەيدىغان قۇش بالىلىرى دې- سەڭچۇ ئۇلارنى ، ئاشۇ بىچارە بالىلارنىڭ ھالىغا ۋاي . ھەسسىنە ، ئۇلارنى قىينىمايلا شەھەردە ئىش بەرسە بولمامدىغاندۇ شۇ بىچارە- لەرگە ـ ھە !

— ھازىرقى ۋەزىيەتتە ئاپا ، ئارتۇق ئىشلارغا ئارىلاشمىغۇ- لۇق ، سىڭگەن نېنىمىزنى يەپ ئۆتكەن ياخشى . ئۇلارنىڭ ئىشىنى ھۆكۈمەت ئورۇنلاشتۇرغاندىكىن يەنە شۇ ھۆكۈمەت ئۆزى بىر تەرەپ قىلىدۇ ئاپا ، ھەممە بالىغا كۆيۈنسەم بولاتتى ، دەپ ئۆزۈڭ- نى قىينىما . مەن ماڭاي ئەمىسە ، خۇدايىم بۇيرۇسا كەچكىچە قايتىپ كېلىمەن .

— ئەمىسە ، خۇدايىمغا ئامانەت بالام ، ئاشۇ پوت ـ پوتىكىنىڭ ئۇنىنى ئاڭلىساملا تېنىم سىرقىرايدۇ مېنىڭ ، ئالدىرىماي ماڭ ، شەھەر دېگەندە ئادەم جىق ، يول ئۇزۇن ، توۋا دەيمەن بالام ، بىز رەھمەتلىك دادامڭ بىلەن ئېشەكلىك ئىككى كۈن ماڭىدىغان يولتە- غۇ ئۇ ، مانا سىلەر ھازىر بىر كۈندە بېرىپ كېلىۋاتىسىلەر ، شۇڭا سەن يولغا چىقساڭ تېنىم سىرقىرايدۇ ، تالاغا چىقمەن ، ئۆيگە كىرىمەن ، قويغان ـ تۇتقىنىمنى بىلمەي قالمەن ، خۇدايىم ئاشۇ كۆيۈمچان ئوغلۇم بىلەن مېنى ساق ـ سالامەت كۆرۈشكىلى نېسىپ قىلغايسەن ، دەپ جايىنامازدا بىر ـ ئىككى ئاش پىشىم ئولتۇرۇپ كېتىمەنغۇ ، ئاخىر .

ماخمۇت ھويلا ئالدىدا تراكتورىنى توختىتىپ بازاردىن ئاند-

سىغا ئېلىۋالغان بىر خىش چاي بىلەن ئىككى بولاق چاقماق قەنتنى كۆتۈرۈپ هويلىغا كىرگىنىدە ، سېپىرىخان هويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئۆرۈك دەرىخىنىڭ سايىسىغا قويۇلغان كارىۋات ئۈستىدە ئولتۇرۇپ خېمىر يۇغۇرۇۋاتاتتى ، كۈنچىقىش تەرەپ بۇلۇڭدىكى يازلىق ئوچاقنىڭ يېنىدىكى ئەمبەل ئۈستىدە پاكىز تازىلانغان يۇمران يازلىق كۆك يېسۈنىلەك دۆۋىلەنگەنىدى .

— مەن كەلدىم ، ئاپا ، — دېدى ئۇ ئادىتى بويىچە گېپىنى قىرىپ سۆزلەپ .

— تىنچ ـ ئامان قايتىپ كەلدىڭمۇ ، جېنىم بالام ،— دېدى سېپىرىخان ئانا لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ يانغا سىيرىلىپ چۈشۈ-ۋاتقان لېچىكىنى تۈزەشتۈرگەچ ئوغلىغا قاراپ ،— هە كېپلە ، مانا مەيەرگە كېپلىپ بىردەم ئولتۇرۇۋال ، جېنىم بالام ، هېرىپمۇ كەتكەنسەن ـ هە ، ئۈسىغان بولساڭ قاپاقتا چاي بار ، ئۆزۈڭ قۇيۇپ ئىچ ، مانا قارا ، قولۇم خېمىردا بولۇپ قالدى بالام ، هە راست ، هېلىقى بالىلارنى ئېلىپ چىقتىڭمۇ ؟

— ئېلىپ چىقتىم ، ئاپا ،— دېدى ماخمۇت ئورۇك تۈۋىدىكى ئورەككە قويۇپ قويۇلغان ، ساپسېرىق سارغىيىپ كەتكەن قاپاقتىكى مۇزدەك چاينى پىيالىگە قۇيۇۋېتىپ .

— ئۇلار نەدە قالدى ئەمىسە ؟ !

— سۇلايمان ئۇلارنى سەيدۇللاكامنىڭ هېلىقى ئۆيىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قوي دېۋىدى ، شۇ يەرگە ئاپىرىپ قويۇپ كەلدىم .

— نەچچە يىلنىڭياقى ئادەم ئولتۇرمىغان ئۆي تۇرسا ئۇ ،— دېدى سېپىرىخان خېمىر دىسلاشتىن توختاپ ،— ئاشۇ بىچارە بالىلار ئۇنى قانداق تازىلاپ بولىدۇ هە . سەھرالغا چىقىپلا بۇ جاپانى كۆرسە نېمە بولۇپ كېتىدۇ ئۇ بالىلار ، يا ئۇلار سەن بىزدەك سەھرادا چوڭ بولمىغان تۇرسا ، قانتىق ـ يىرىك ئىشلارنى قىلىشنى تېخىمۇ بىلمەيدۇ ئۇ بايقۇشلار . بىچارە بالىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىسىدىن ئايرىلىپ سورۇقچىلىق تارتقىنى يەتمىگەندەك

ئۇلارنى ئاچ قورساق ئاشۇ خارابىلىققا تاشلاپ قويۇپ كەلدىڭمۇ ؟ نېنى باركەن دەۋاتامسەن خىجىل بولماي ، ماڭە ، بېرىپ ئۇلارنى ئەكەل ، بۇگۈن مۇشۇ ئۆيدە ياتسۇن . ئەتە ئۇلارنىڭ ئۆيىنى ئۆزۈم تازىلاپ بېرەي ، ئاندىن بارار ئۇ يەرگە .

— ئۇلار دېگەن مۇشۇنداق ئاچچىق ـ چۈچۈك ئىشلارنى تېتىپ باققىلى چىققان بالىلار تۇرسا ، ئاپا ،— دېدى ماخمۇت قولىدىكى پىيالىنى ئەمىدەل ئۈستىگە قويۇۋېتىپ ، — بىز بۇنداق ئەتىۋارلاپ كەتسەك سۇلايمان خاپا بولۇپ قالارمىكىن ، سەنمۇزە ، يوق ئىشلارغا ئارىلىشىپ...

— نېمە دېدىڭ ؟ ! — سېپىرىخان ئانا ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ كەتتى ، — مىراۋۇل مەرگەننىڭ ئوغلىدەك گەپ قىل جۇمۇ ، مەن ئاشۇنداق يوق ئىشلارغا ئارىلىشىدىغان مومايمەن ، سۇلايمان پالكۆزدىن سەن قورققىنىڭ بىلەن مەن قورقمايمەن ، قېنى مۇشۇ ئىشىمغا خاپا بولغىنىنى مەن بىر كۆرەي . ئۇنىڭمۇ بالا ـ ۋاقىسى بار ئادەمغۇ ، قېنى ، بىرەر بالىسىنى مۇشۇنداق تونۇمايدىغان بىرەر يۇرتقا ، ئاشۇنداق ئەسكى ئۆيگە ئاپىرىپ قوـ يۇپ باقسۇنچۇ ، يۇرىكى چىدامدىكىن ئۇ پالكۆزنىڭ . ماڭە ، گەپنى ئاۋۇتماي بېرىپ ئەكەل ئۇلارنى .

ماخمۇت ئانىسىنىڭ مىجەزىنى ئوبدان بىلىدۇ . بالا دېسە مانا مۇشۇنداق جانىنى تىكىدۇ . بىر ئۆمۈر بالا ـ نەۋرە دەپلا چاچلىرى ئاقاردى . ئۆز بالىلىرىغۇ مەيلى ، قوشنىلارنىڭ بىرەر بالىسى ئىشىك ئالدىدىن يىغلاپ ئۆتسىمۇ قىلىۋاتقان ئىشىنى تاشلاپ تالاغا يۈگۈرەيدۇ . ئۇنىڭ باش ـ كۆزىنى سىلاپ ، كىيىملىرىنى قېقىشـ تۇرۇپ نېمە بولغىنىنى سۇرۇشتۇرىدۇ . يانچۇقىدىن بىرەر تال كەمپۈت ئېلىپ تۇنقۇزۇپ ئاشۇ بالىنى خۇشال قىلىدۇ ، ئۇ تېخى قۇربى يەتسە ئۆز ئۆيىدە يېتىم بالىلار ئۆيى قۇرۇپ ھېچنېمىسى يوق قارا يېتىملارنى ئۆزىنىڭ قانات ئاستىغا ئېلىپ باققۇسى كېلىدۇ . لېكىن ، ئارمانغا تۇشلۇق دەرمان يوق بولغاچقا ، بۇنداق

قىلىشقا ئامالسىز ، ئەمما ئۇنىڭدا ئاشۇ يېتىملارنىڭ كۆزىدىكى ئىسسىق ياشنى سۈرتۈۋەتكىدەك كۈچ ، ئۇلارنىڭ دىلىنى ئۆزىگە رام قىلغۇدەك پاساھەتلىك تىل بار . شۇڭلاشقىمىكىن سېپىرىخان- نىڭ بۇ يۈرتتىكى ئىناۋىتى بەك چوڭ ، شۇڭا بەزى چاغلاردا ئەترەت باشلىقى سۇلايمانمۇ ئۇنىڭغا چىش يېرىپ قاتتىق - يىرىك گەپ قىلىشقا پېتىنالماي قالىدۇ .

ماخمۇت ھېلىقى تۆت بالىنى ئېلىپ ھويلىغا كىرىپ كەلگەن- دە ، سېپىرىخان ئانا بايا يۇغۇرغان خېمىرنى يېيىپ ، بايىقى يازلىق كۆك يېپىسۈلەكىنى چالا - بۇلا چاناپ ئەبجەش مايدىن ئازراق ئارىلاشتۇرۇپ يېيىلغان خېمىر ئۈستىگە تەكشى يېيىتىپ تۇرمەللەۋاتاتتى .

— بىز يېتىپ كەلدۇق ، ئاپا ،— دېدى ماخمۇت ئانىسىغا ئىشىكتىن كىرە - كىرمەيلا شەپە بېرىپ ،— مانا ، بالىلارنى ئەكەلدىم .

— كېلىڭلار ، ھە كېلىڭلار ، ۋاي - ۋۇي جېنىم بالىلىرىم ، سۈيىگە قانمىغان ياش نوتىكەنسىلەرغۇ تېخى ،— دېدى سېپىرىخان ئانا ئاق لېچىكىنى تۇزەشتۇرگەچ ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ ،— مانا ماۋۇ سۈپىغا كېلىڭلار ، ھە جېنىم بالىلىرىم ، ھەي ماخمۇت ، ھاڭۋېقىپ تۇرمايسۈپىنىڭ ئۈستىنى تۇزەشتۇرسەڭچۇ ، كونىراپ كەتكەن بولسىمۇ ئاۋۇ دالاندىكى كۆرپىلەرنى ئاچقىپ سال . قورۇنمىساڭلارچۇ بالىلىرىم ، ئۆزۈڭلارنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرغاندەك ئولتۇرۇڭلار ، كىچىككىنە تۇرۇپ سىلەرگە نېمە دەرد ئەمدى بۇ ، سورۇقچىلىق تارتىپ ، ئاپاڭ - داداڭلار قانداق چىدىغاندۇ جېنىم بالىلىرىم ، ھە ، يەنە تۇرىسىلەرغۇ ، سۈپىغا چىقىڭلار دەۋاتىمەن سىلەرنى .

ئابدۇسالامىلار بايا ماخمۇت ئۆيىگە چاقىرغىلى بارغاندىلا گاڭ- گىراپ قالغانىدى . ئەمدى ھويلىغا كىرىپ مۇنۇ چىرايلىرىغا قورۇق چۈشكەن بولسىمۇ مېھرى ئىللىق ، تىلى تاتلىق بىر

ئاندىن ئاجايىپ بىر ھىممەتنى ، كۆيۈنۈشنى كۆرۈپ تېخىمۇ ھودۇقۇشتى . گەرچە ماخمۇتقا ئەگىشىپ كېلىۋاتسىمۇ ئۆزلىرىنى يەتكۈچە قىيناپ كەلگەن مۇنۇ ماي چاپاننىڭ تۇرۇپلا ئۆزگىرىپ قېلىشىدىن بىر ئاز گۇمانمۇ قىلىشقانىدى . بەلكىم ئەترەت باشلىقى خاپا بولغان بولسا شۇ خاتاسىنى يۇيۇش ئۈچۈن مۇشۇنداق قىلىۋاتىدۇ ، دەپمۇ ئويلاشقانىدى ، بىراق ئەكسىچە بۇ يەردە بىر مېھرىبان ئانا ئۇنىڭغا قوماندانلىق قىلغان ، ئەسلىدە بۇ پەرىشتە سۈپەت ئانا نىيىتى ئالا بالىسىنىڭ قىلغان ئەسكىلىكلىرىنى پەملەپ قېلىپ ئۇنى مۇشۇ ئۇسۇلدا كەچۈرۈم سوراشقا ئەۋەتكەنىكەن - دە .

ئۇلار سۈپىغا چىقىپ ئولتۇرۇشىغا ماخمۇت دۇئاغا قول كۆتۈردى . دۇئادىن كېيىن ئۇلار يەنە ئامانلىق سوراشتى .

— ماخمۇتجان بالام ،— دېدى سېپىرىخان ئانا دۇئادىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ ، — سەن بۇ بالىلارغا ئاۋۇ قاپاق چايدىن بولسىمۇ قۇيۇپ ئۈسسۈزلۇقىنى قاندۇرۇپ تۇر . مەن مۇنۇ تۇرمەلنى جىمبىلگە سېلىۋېتىپ كېلەي ، ئاندىن پاراڭلىشايلى ، ۋاي جېنىم بالىلىرىم ، كىچىككىنە تۇرۇپ ھە ، سورۇقچىلىق تارتىپ .

ئابدۇسالام بۇ مومانىڭ تۇرقىدىن ئۆزىنىڭ مومىسى تۇرسۇنخانىڭ سېيماسىنى كۆرگەندەك بولدى . مومىسى تۇرسۇنخان مۇ بىر ئۆمۈر بالا بېقىپ ئۆتكەن ئايال ، ئۇ ھەتتا ئازادلىقتىن بۇرۇن ۋاڭ ئوردىسىنىڭ يەسلىخانىسىدا بەگ ، تۆرىلەرنىڭ بالىلىرىنىمۇ باققان . ئازادلىقتىن كېيىنمۇ يەنىلا يەسلىدە بالا بېقىش ئۇنىڭ كەسپىگە ئايلىنىپ قالدى . ھەرقانداق يېغلاڭغۇ بالىمۇ ئۇنىڭ قولىدا بىر نەچچە كۈندىلا ياۋاشلىشىپ قالىدۇ . بالىلاردىكى تۇمۇ ، يۆتەل ، باش ئاغرىقى ، قىزىتما ، ئىچ سۇرۇش ، تەرىتى قېتىپ قېلىشلارغا ئۇنىڭ يەرلىك دورىسى تەييار . بەزىلىرىنى ھەتتا دورا ئىشلەتمەيمۇ تاماق بىلەن داۋالاپ ساقايتىۋېتىدۇ . ئۇ-

نىڭ قولىدا مەكتەپ يېشىغا يەتكۈچە بېقىلغان بالىلار تىمەن ، ساغلام چوڭ بولغاچقا كىشىلەر بالىلىرىنى ئاشۇ يەسلىگە بېرىشكە ئالدىرىشىدۇ . مانا ھازىر ياشقا چوڭىيىپ قالغان بىلەن ئۇ يەنىلا يەسلىنى سېغىنامدىكەن ، پات - پات ئۆزى ئىشلىگەن ئاشۇ يەسلىگە بېرىپ چۆرگىلەپ كېلىدۇ . ئابدۇسالاممۇ تۇغۇلۇپ نەچچە ئاي ئۆتمەيلا ئانىسى تىللاخان دادىلىمۇئەللىمنىگە ئوقۇشقا كەتكەنىدە مۇشۇ مومىسى ئۇنى بېقىپ چوڭ قىلغان . شۇڭلاشقىمۇ ئابدۇسالام مومىسىغا بەك ئامراق . ئاتا - ئانىسى ئارقا - ئارقىدىن تارتىپ چىقىرىلىپ يېزىغا سۈرگۈن قىلىنغىنىدا ، ئۇ يېزىغا ئاتا - ئانىسى بىلەن بىللە كېتىش قارارىنى مۇشۇ مومىسى ئېسىگە كېلىپ قېلىپ بىتچىت قىلىۋەتكەن . ئۇ گەرچە ئازابلىق بىر ئىش بولسىمۇ ، ئابدۇسالامنىڭ قەلبى ھازىرمۇ ئاشۇ ئىشنى رىتىملىق زىكرى قىلىدۇ .

ئۇ بۇندىن بەش يىل ئىلگىرىكى بىر كۈز كۈنى ئىدى . دادىسى ئابدۇساھىپ خىزمىتىدىن توختىتىلىپ يېزىغا سۈرگۈن قىلىنغاندىن كېيىن ، بۇ ئائىلە خۇددى بوراندا قالغان مۇساپىرنىڭ كەپىسىدەك بىر خىل سوغۇق كەيپىيات ئىچىدە قالغانىدى . تىللاخان گەرچە ئۆز خىزمىتىنى ئىشلەپ يۈرگەن بىلەن ئىدارىدە ، جەمئىيەتتە ئۆزى ھەققىدە بەزىبىر كۈس - كۇس پاراڭلار كۆپىيىپ قالغانىدى .

— ئىنقىلابقا قارشى ئۇنسۇرنىڭ ئايالى تۇرۇپ قاراڭلار ، ئاشلىق ئىدارىسىدە ئىشلەپ يۈرگىنىنى .

— ئەكسىيەتچىنىڭ خوتۇنى تۇرۇپ مۇشۇنداق مۇھىم ئورگانىدا ئىشلىسە بولمايدۇ جۇمۇ .

... —

تىللاخان بۇ سۆزلەردىن ئۆزىنىڭ بېشىغا كېلىدىغان ئاپەتنىڭ شەپىسىنى سېزىپ تۇراتتى ، لېكىن ئۇ چوڭ ئون ياش ، كىچىكى ئەمدىلا بىر ياشقا كىرگەن مۇنۇ بەش بالىنى تۇمشۇقلۇققا

چوقۇتماي ، قاناتلىققا سوقتۇرماي چوڭ قىلىشنى ئارمان قىلىپ ياشاپ كېلىۋاتاتتى ، شۇڭا ئۇ بىزنىڭ بېشىمىزغا ھەرقانچە بالا ـ قازا كەلسىمۇ مۇنۇ بالىلار سېزىپ قالمىسۇن دېگەن پىرىنسىپ بويىچە ياشاپ كەلگەچكە ھەممە يېغىنى خالىي جايدا يىغىلىۋېلىپ ، بالىلارنىڭ ئالدىدا كۆلكە چىراي يۇرۇشنى ئادەتكە ئايلاندۇرۇۋالغاندى ، بىراق «كۆرۈنگەن تاغ يىراق ئەمەس» دېگەندەك ئاخىر تىللاخانمۇ خىزمىتىدىن توختىتىلىپ بەش بالا بىلەن بىراقلا يولدىشى ئابدۇساھىپ تۇرۇۋاتقان يېزىغا ھەيدەلدى . بۇ ئېغىر زەربىدە تىللاخان گاڭگىرىدى ، دەريا ـ دەريا ياش تۆكتى ، بىراق بۇ رېئاللىقتىن قېچىپ قۇتۇلۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى ، ئۇ ئىلگىرى نۇرغۇن ئىشلارنى بالىلارغا بىلىندۇرمەي ئۆتۈپ كەتكەنىدى ، لېكىن بۇ ئىشنى يوشۇرۇش مۇمكىن ئەمەس ، شۇنداقتىمۇ بۇنى ئۇلارغا زادى قانداق چۈشەندۈرگىلى بولىدۇ ؟ تىللاخاننىڭ كاللىسىغا كەلگەن بىرىنچى مۇشكۈلات بۇ ئىشنى ئابدۇسالامغا زادى قانداق چۈشەندۈرۈش مەسىلىسى ئىدى . ئۇ ھەقىقەتەنمۇ مەكتەپنى ، ئوقۇتقۇچىلارنى تاڭ قالدۇرۇپ ئوقۇۋاتاتتى ، ئۇنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى ئابدۇسالامنى كەلگۈسىدىكى ئالىم ، پروفېسسور ـ لار سىياقىدا تەسەۋۋۇر قىلىشاتتى . ئۇ سورىغان بەزى مۇشكۈل سوئاللارغا جاۋاب ئىزدەپ كېيىنكى سائەتلىك دەرسلەردە ئۇ قانائەتلەنگۈدەك جاۋاب بېرىش ئۈچۈن ۋەدىلەر بېرىشەتتى . ئابدۇسالامۇ گويا ئۆگىنىش ئۈچۈنلا يارالغاندەك ھارماي كىتاب ۋاراقلايتتى . ئەمدى مۇشۇ بالىنى ئۆزلىرى بىلەن بىللە يېزىغا ئەكېتىش ئۈنىڭ بارلىق ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى يەر بىلەن يەكسان قىلىۋەتكەنلىك بولاتتى ، ئەلۋەتتە . قانداق قىلىش كېرەك ؟ ئاخىر ئۇ يولدىشى بىلەن مەسلىھەتلىشىش مەقسىتىدە سەھرادىن شەھەرگە كىرگەن بىرەيلەندىن ئابدۇساھىپقا مۇشۇ ئىشنى خەۋەرلەندۈرۈش ئۈچۈن بىر پارچە خەت ئەۋەتتى . شۇ كۈنى نامازشام مەزگىلىدە ئابدۇساھىپ چىرايى تاتارغان ھالەتتە يېتىپ چىقتى ، بالىلار دادىسىنى كۆرۈش بىلەن ئۈنىڭغا چىڭ چاپلاشتى ، چۈنكى بالىلار

دادىسىنى كۆرمىگىلى خېلى كۈنلەر بولغانىدى ، تەلەپچان ئاتا بالىلارنىڭ بۇ ئەركىلەشلىرىدىن يۈرىكى پىچاق بىلەن تىلغاندەك ئېچىشىپ كەتتى ، لېكىن ئۇ زورىغا يۈزىگە كۈلكە يۈگۈرتۈپ ئۇلار بىلەن كۆرۈشتى ـ دە ، چوڭ ئوغلى ئابدۇسالامنىڭ يىرىك چېچىنى سىلاپ تۇرۇپلا قالدى ، چۈنكى ئۇنىڭ شۇ تاپتا ئوغلىغا دەيدىغان ناھايىتى نۇرغۇن سۆزلىرى بار ئىدى ، لېكىن ئۇنىڭ گەپلىرى بوغۇزىغا كەپلىشىپ تۇرۇۋېلىپ ئۇنى رەھىمسىزلەرچە قىينىۋاتاتتى .

— بالىلىرىم ، — دېدى تىللاخان ئابدۇسالامنى دادىسىنىڭ قولىدىن ئاجرىتىپ تۇرۇپ ، — سىلەر تالاغا چىقىپ بىرەەم ئويناپ تۇرۇڭلار ، مېنىڭ داداڭلار بىلەن مەسلىھەتلىشىدىغان مۇھىم بىر ئىشىم بار ، ھېلى مەن چاقىرغاندا كىرىڭلار جۇمۇ ، بالام ئابدۇسالام ، سەن چوڭ بولغاندىكىن ئۇكىلىرىڭنى ئېلىپ بوۋاڭنىڭ ئۆيىگە بېرىپ بىرەەم ئويناتىپ كەل بولمىسا ، بىرەر سائەتتىن كېيىن كەلسەڭلار بولىدۇ جۇمۇ بالام .

ئابدۇسالام ئاپىسىنىڭ ئاۋازىدىكى تىترەڭگۈلۈكتىن بىرەر شۇملۇقنىڭ شەپىسىنى سەزگەندەك بولدى . چۈنكى دادىسىنىڭ روھىي ھالىتىمۇ تازا نورمال ئەمەس بولۇپ ھازىرلا يىغلۇۋېتىدىغاندەك چىرايى ئۆمسە ئىدى . ئابدۇسالام تالاغا چىقىپلا ماڭغۇسى كەلمىدى . «زادى ئۇلار نېمىنى مەسلىھەتلىشىدۇ ، نېمە ئۈچۈن ئۇلارنىڭ چىرايى تاتىراڭغۇ ، نېمىشقا ئۇلار ئايرىم سۆزلىشىشنى خالاپ قالدى ، دادام نەچچە ئايدا بىر قېتىم ئاران چىققاندا ھەممىمىز بىرگە پاراڭلىشىپ ئولتۇرساق بولاتتىغۇ .» ئابدۇسالام ئۇكىلىرىنى ئالداشتۇرۇپ بوۋىسىنىڭ ئۆيىگە ماڭغۇزۇۋېتىپ ئۆزى شەپە چىقارماي مېڭىپ ئىشىكنىڭ يېنىغا كەلدى ، ئۆيدىن دادىسىنىڭ تېرىككەن ھالىدا سۆزلەۋاتقان بوغۇق ئاۋازى ئاڭلىنىۋاتاتتى .

— نېمىگە يىغلايسەن ، سەھرادا ياشىغان خەق ئۆلۈپ قاپتىمۇ ، مانا مەن بىر يىلنىڭياقى ئىشلەۋاتىمەن . ھېچنېمە بولغىنىم

يوققۇ ، ئادەم دېگەن دۇنيادىكى ئەڭ چىداملىق ھايۋان ، ئۇ ھەر-قانداق بىر ئىشقا ، ھەرقانداق يەرگە كۆنىدىغان بىر مەخلۇق ، «باشقا كەلگەندە باتۇر» دېگەن گەپ مۇشۇنىڭغا قارىتىلغان ، بە-لەمسەن ؟

— بىزگىغۇ ھېچ گەپ يوق ، مەن بالىلار زادى قانداق قىلار ، ئۇلار ئاشۇ سەھرانىڭ جاپاسىغا چىدارمۇ ، دەۋاتىمەن ، سەھراغا بارسا ئۇلار نېمە كۈننى كۆرەر ئەمدى .

— ئۇلارغىمۇ ھېچ ئىش بولمايدۇ ، بىز نېمە كۈننى كۆرسەك ئۇلارمۇ شۇ كۈننى كۆرۈپ چوڭ بولىدۇ شۇ ، مەن «بىر مۇڭەپپە-قىيەت قازانغۇچىنىڭ ئەڭ بەختسىز بالىلىق چاغلىرى بولىدۇ» دېگەن ھېكمەتلىك سۆزگە مۇتلەق ئىشىنىدىغان ئادەممەن ، بۇ ئىشتىنمۇ ئانچە چۆچۈپ كەتكۈلۈك ئەمەس ، قورقما ، ئۇ سەھرا-دىمۇ ناھايىتى تۇرساق بىر نەچچە يىل تۇرارمىز ، بالىلارمۇ بىر نەچچە يىل سەھرادىكى جاپانىڭ تەمىنى تېتىپ ئوبدان پىشىپ قالىدۇ ، سىياسەت ئەمەلىيلەشسە بەربىر قايتىپ چىقمىز ئەمەسمۇ .

— چىققان كۆزنى ئورنىغا سالغىلى بولاتتىمۇ دادىسى ، يېزد-غا چۈشتۈقمۇ بولدى ، قايتىپ چىقىش دېگەن يوق گەپ . ئۇنداق ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسىغا نان چىلاپ يەيدىغان ئەخمەقنىڭ گېپىنى قىلىشمايلى ، دادىسى .

— ئۇنداق ئۆزۈڭنى تاشلىۋەتمە ، ھۆكۈمەت ئۆزى تەربىيە-لەپ يېتىشتۇرگەن كادىرلىرىنى مۇنداقلا تاشلىۋەتمەيدۇ ، ۋەزد-يەت چوقۇم ئوڭشىلىپ زىيالىيلارنىڭ قەددى رۇسلىنىدىغان چاغ-لار چوقۇم كېلىدۇ ، ئۇمىد بىلەن ياشا ، دەپ تالاي نەسىھەت قىلدىمغۇ ساڭا ، بىز مۇنداق ئۆزىمىزنى تاشلىۋەتسەك بالىلار تېخىمۇ تۇگىشىپ كەتمەمدۇ .

— ئەمدى بولغاندا بۇنداق چىرايلىق گەپلەر نېمىگە ئەسقاتا-تى ، — دېدى تىللاخان مىشىلداپ يىغلىغان ھالدا ، — مەن مۇشۇ

ئابدۇسالامغا چىدىماي قېلىۋاتىمەن دادىسى ، ئۇنىڭ ئوقۇشى بەكلا ياخشى ئىدى ، ئەمدى ئاشۇ سەھراغا بارسا قانداقمۇ قىلار ئۇ بالا ، سەھرا ئۇنىڭ ئەقلىنى ، زېھنىنى يەپ كېتىدىغان بولدى ، ئىستىقبالى بار بالا ئىدى ، بىكاردىن بىكارلا نابۇت بولىدىغان بولدى ئەمدى .

— نېمىدەپ جۆيلۇۋاتىسەن ؟ ! سەن بارىدىغان يېرىڭنى بىر قاراڭغۇ جاڭگالىمىكىن دەۋاتامسەن ، قورقما ، ئۇ يەردىمۇ ئوخشاشلا مەكتەپ بار ، ئۇ تىرىشىپلا ئوقۇسا ئوخشاشلا ئۇزىنىڭ ئىستىقبالىنى تاپالايدۇ .

— سەھرا مەكتىپى قانچىلىك بولاتتى ، بۇنداق دېسەم خاپىلاپ كەتمەي گېپىمنى توغرا چۈشەنسىلە دەيمەن ، مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم ئابدۇسالامنىڭ ھازىرقى مەكتىپى ئاپتونوم رايون بويىچە نۇقتىلىق ئوتتۇرا مەكتەپ ، ئۇ تەكتى ئەسرانىڭ مەكتەپلىرىدە مۇشۇ مەكتەپتىكىدەك غوللۇق ئوقۇتقۇچىلار يوق ، شۇڭا...

— يوق گەپ ، ئاغزىمغا كەلدى دەپ خىيالىڭغا كەلگەننى دەۋېرىدىكەنسەن ، ئەڭ مۇھىمى ئاشۇ بالاڭنىڭ تىرىشچانلىقىدا ، تىرىشىدىغانلار ھەرقانداق يەردە ئوقۇسىمۇ ئوخشاشلا تەرەققىي قىلىۋېرىدۇ .

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇرغان ئابدۇسالامنىڭ بېشىغا مۇزدەك سۇ قۇيۇلغاندەك ئەندىكىپ كەتتى ، دېمەك ئاپىسىنىڭ بېشىغمۇ سەھراغا ھەيدىلىش تامغىسى بېسىلغانىكەن ـ دە ! تېخى بەش بالىنى بىراقلا ھەيدەش ، لېكىن بالا دېگەن ئاتا ـ ئانا نەدە بولسا شۇ يەردە تۇرۇش پېشانىسىگە پۈتۈلگەن بىر ئىش . بۇ ھېچبولمىسا ئاشۇ بالىلارنىڭ قانات ـ قۇيرۇقى يېتىلىپ ئۇچۇرما بولغۇچە شۇنداق . لېكىن ئۇ قانداق قىلىدۇ . ھازىر ئوقۇۋاتقان مەكتىپى ئاپىسى دېگەندەك نۇقتىلىق ئوتتۇرا مەكتەپ . ئوقۇتقۇچىلار قوشۇنىمۇ سەر خىل ، ئەگەردە راستىنلا بۇ مەكتەپتىن كەتسە سەھرا مەكتىپى دېگەندە ئۇنداق ئوقۇتقۇچىلارغا ئۇچراش دېگەن

مۇمكىن ئەمەس . بۇنداق بولغاندا ئۇنىڭ بارلىق ئارزۇ ـ ئارمانلىرى ، غايىسى ، كەلگۈسى ئۇمىدلىرىنىڭ ھەممىسى بۆشۈكىدە تۇنجۇقتى دېگەن گەپ . ئۇ ئاخىر ئاتا ـ ئانىسىنىڭ دەتالاشلىرىغا چىداپ تۇرالمىدى ـ دە ، قاياقتىن پەيدا بولغانلىقىنى بىلگىلى بولمايدىغان بىر خىل كۈچنىڭ تۈرتكىسىدە ئىشىكنى تاراقلىتىپ ئېچىپ ئۆيگە ئۈسۈپلا كىردى .

— ياق ، مەن سەھراغا بارمايمەن . مەن مۇشۇ يەردە قېلىپ ئوقۇيمەن .

كۆزىدىكى ياشنى قولياغلىقى بىلەن سۈرتۈپ ئولتۇرۇپ سۆزلەۋاتقان ئانىمۇ ، چىرايى بېتەرلىك تاتىرىپ ، كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە ئورۇقلاپ كەتكەن تەلەپچان ئاتىمۇ ئوغلىنىڭ بۇ ھەرىكىتىدىن داڭ قېتىپ قېلىشتى .

— ۋاي جېنىم بالام ، شور پېشانە بالام ، — دېدى تىللاخان ئورنىدىن لىككىدە قوپۇپ ئۇنى چىڭ قۇچاقلىغان ھالدا يىغلاپ تۇرۇپ ، — ھەممە گەپنى ئاڭلاپ تۇرۇپسەن ـ دە . قانداق قىلىمىز بالام ، بېشىمىزغا مۇشۇنداق كۈننى كۆرۈش نېسىپ بوپتۇ . ئامالىمىز يوق بالام . ئۇنداق تەتۈرلۈك قىلىپ بىزنى قىينىما . داداڭنىڭ قالپىقى بولغاچقا بىزنىمۇ قوشۇپ يېزىغا ھەيدىدى ، سەن دېگەن ناھايىتى تىرىشچان ، ئەقىللىق بالا ، قەيەردىلا بولساڭ ئوخشاشلا تىرىشىپ ئوقۇيسەن ، ياخشى ـ ياماننى پەرقلەندۈرەلەيسەن . شۇڭا بۇ ئىشنى توغرا چۈشەن ، ئۇنداق تەتۈرلۈك قىلما ، سەن چوڭ تۇرۇپ مۇنداق تاش چىشلەپ تۇرۇۋالساڭ ئۇكىلىرىڭ قانداق قىلىدۇ ، جېنىم بالام . چىدايلى ، بۇ كۈنلەرمۇ ئۆتۈپ كېتەر .

— ياق ، مەن بارمايمەن دېگەندىكىن بارمايمەن . مۇشۇ يەردە قالىمەن .

— ھەممىمىز سەھراغا كەتسەك ساڭا نېمە بار بۇ يەردە ،— دېدى ئابدۇساھىپ ئاچچىقلانغان ھالدا ،— قالىمەن دەپ ـ

لا قالمدىغان ئىش بولسا ئاپاڭمۇ قالاتتى ئەمەسمۇ . ئەگەر ئاپاڭنى خىزمەتتىدىن ھەيدەپلا قويغان بولسا مەيلىتى . چوقۇم يېزىغا بېرىپ ئىشلىسۇن دەپتۇ ئەمەسمۇ . ئۇنداق بولغاندىكىن يوق جېدەلنى قىلىپ نېمە قىلىسەن زادى ، ئۇكاڭلارغا سەن ئۇلگە بول بالام ، ئۇقۇپ قوي ، بىز نەدە بولساق سىلەرمۇ شۇ يەردە بولۇشۇڭلار كېرەك .

— ئىشقىلىپ ، مەن بارمايمەن ، — دېدى ئابدۇسالام ئاپىسىغا ئېسىلىپ يىغلاپ تۇرۇپ ، — مەن بۇۋام ـ مومامىلارنىڭ يېنىدا قېلىپ ئوقۇيمەن .

— ۋاي جېنىم بالام ، ئەقلىڭدىن ئۆزگىلەي ، نەدىن كەلدى بۇ ئەقىل ساڭا بالام ، — دېدى تىللاخان تۇيۇقسىز تېتىكلىشىپ ئابدۇسالامنىڭ پېشانىسىدىن سۆيۈپ تۇرۇپ ، — باياتىن بېرى نېمىشقا مۇشۇ ئەقىلنى بىز ئويلىمىدۇق دادىسى . نوپۇسلارنى ئەتە سۆكەتتۇق ئەمەسمۇ ، بۇۋا ـ مومىسىغا قارايدۇ ، دەپ ئابدۇسالامنىڭ نوپۇسىنى مۇشۇ يەردە قويۇپ قويايلى ئەمدى . دېمىسىمۇ بىز كەتسەك ئۇلارغا ھەمراھ بولىدىغان ئادەم كېرەك ئىدى ئەمەسمۇ . ئۇ مۇشۇ يەردە قېلىپ ئوقۇشىنى ئوقۇسۇن ، ۋاي ئەقىللىق بالام ، تاپقان ئەقلىڭدىن ئايلىناي ، دادىسى ، ئەمدى مۇشۇنداق قىلساق بولىدىغاندۇ .

— بۇ بولىدىغان ئەقىلدەك تۇرىدۇ ، زىخمۇ كۆيمەيدىغان ، كاۋاپمۇ كۆيمەيدىغان ئامال دېگەن مانا شۇ ، بوپتۇ ، ئابدۇسالامنىڭ ئىشىنى مۇشۇنداق بېكىتەيلى ، — دېدى ئابدۇساھىپ بىر ئورام تاماكىنى ئوراپ ئۇنى تۇتاشتۇرۇپ قاتتىق بىر شورىغاچ ،— لېكىن بىر ئىشتىن ئەنسىرەۋاتىمەن ، ئۇلار بۇنىڭغا ئۇنارمۇ ؟

— ئۇنىمايدىغان نېمىسى بار ، ئابدۇسالامنى بوۋا ـ مومىسى بېقىپ چوڭ قىلغان . بۇنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ . گۇناھكار دېسە بىز ، بالىلار ئەمەس ، بالىلاردا نېمە گۇناھ بار ؟ مەن ئەتە نوپۇس

يۆتكىگىچە بۇنى چۈشەندۈرىمەن .

راست دېگەندەك ئانىسى تىللاخاننىڭ يېغلاپ - يالۋۇرۇشلىرى نەتىجىسىدە ئابدۇسالامنىڭ نوپۇسى شەھەردە قالدى . لېكىن مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى ئۇنىڭغا ئوقۇش پۇرسىتى بەرمىدى . مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدا يۇقىرى يىللىقنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئىككى تەرەپ بولۇۋېلىپ دەسلەپ مۇنازىرىلىشىپ كېيىن قوللىرىغا قورال ئېلىپ پاراسلاپ ئۇرۇشۇپ كەتكەندە ئۇ بوۋا - مومىسىنىڭ يىرىقىنى يېقىن ، ئېغىرىنى يېنىك قىلىپ ئۇچ يىلىنى ناھايىتى تەستە ئۆتكۈزدى . بىراق ، مەكتەپتە ئوقۇشلار ئەسلىگە كەلگەندە بولسا ئۇلار تولۇقسىزنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار قاتارىدا «زىيالىي ياشلار تاغ ۋە يېزىلارغا بېرىپ كەمبەغەل دېھقان ، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ قايتا تەربىيىسىنى ئېلىشى زۆرۈر» دېگەن چاقىرىققا ئاساسەن مانا مۇشۇ تاغلىق يېزىغا — تاغچىلار دېيىلىدىغان بىر قوۋۇم ئىچىگە قايتا تەربىيىگە ئەۋەتىلىدى . «كەلمىگەن تەلەيدە ئاناڭنىڭ ھەققى بارمۇ ؟» دېگەندەك مۇنۇ ئىنقىلاب بۇ بىر بەختلىك ئائىلىنى مۇشۇنداق سورۇقچىلىق بىلەن تەرەپ - تەرەپكە چېچىۋەتتى .

— جېنىم بالام ، — دېگەندى ئابدۇسالام ئەتىگەن يولغا چىقىش ئالدىدا مومىسى تۇرسۇنخان ئۇنىڭ پېشانىسىدىن سۆيۈپ تۇرۇپ ، — ھەر كىم ئۆز پېشانىسىگە پۈتۈلگەننى كۆرمەي ئىلاجى يوقكەن . ئۇنى قانچە قىلساڭمۇ توسۇيالمايدىكەنسەن بالام ، بوپتۇ ، سەھرادا قالتىنىڭ - يىرىك ئىشلارنى قىلىپ بېجىرىم بىر ئادەم بولۇپ كېلەرسەن . ئادەم دېگەن مۇشۇنداق جاپالىق تۇرمۇشنىڭ قېقىندى - سوقۇندىلىرى ئارىسىدا ياشاپ باقسا ھەقىقىي ئادەم بولۇپ چىقىدۇ . ئۆزۈڭگە پۇختا بول ، دېھقان خەق دېگەن ساددا ، تۆز كېلىدۇ . بولۇپمۇ تاغچىلار بەك ئاق كۆڭۈل ، مېھماندوست خەق . ياخشى ئىشلىسەڭ بىرەر يەرگە خىزمەتكە ئېلىپمۇ قالار ئىگە كىم .

— مەن ئوقۇيمەن موما ، — دېدى ئابدۇسالام خۇددى چوڭ

ئادەملەردەك مومىسىنىڭ قولىدىن ئاجراپ چىقىپ ئۆزىنى تۇزەش-تۇرۇپ تۇرۇپ ،— سەن قاراپ تۇر ، مەن ئۇنداق قارا ئىش قىلىدىغان خىزمەتچى ياكى ئىشچى ئەمەس ، ناھايىتى چوڭ بىرەر تېمىنى تەتقىق قىلىدىغان ئالىم بولغۇچە ئوقۇيمەن .

— خۇدايىم دېگەن ئاشۇ كۇنۇڭگە يەتكۈزگەي ئىلاھىم . قېنى بوۋىسى ، ماۋۇ نەۋرىلىرىگە دۇئا قىلسىلا .

— ئامىن ،— بوۋىسى سوپاسۆبۇر دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ بەخت ـ تەلىيى ، ئاشۇ تاغدا ئاق كۆڭۈل بىرەر ئادەمنىڭ دىلىغا ئىنساپ بېرىپ ئۇنىڭ جاپاسىنى يېنىك قىلىشى ئۈچۈن ئۇزۇنغىچە دۇئا قىلدى .

مومىسىنىڭ «تاغچىلار بەك ئاق كۆڭۈل ، مېھماندوست خەق» دېگىنىدەك مانا ھازىر پەرىشتە سۈپەت بىر ئايال ئۇنىڭ ئاشۇ كۆيۈمچان مومىسىنىڭ سۈرىتىدە ئۇنىڭ سۆزلىرىنى تەكرارلاپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېلىپ ئولتۇرۇپتۇ .

— تاماق تەييار بولدى ، بالام ، ماۋۇ مېھمانلارنىڭ قولىغا سۇ بەر .

ئابدۇسالام چۆچۈپ ئەتراپقا قارىدى . ماخمۇتجان ئۇلارنىڭ قولىغا سۇ بېرىش ئۈچۈن مىس ئاپتۇۋىغا سۇ قۇيۇۋاتاتتى . سېپىرىخان ئانا قازان بېشىدا ئاپئاق ھور كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان تۇرمەلەرنى لېگەنگە ئېلىۋاتاتتى . ماۋۇ ئۇچ ئاغىنىسى بۇ ئائىلىنىڭ غەمخورلۇقىدىن مەڭدەپ قالغاندەك بىردە ماخمۇتجانغا ، بىردە سېپىرىخان ئانىغا قارىغىنىچە گاڭگىراپ ئولتۇرۇشاتتى .

— قولىمىزنى يەرگە چۈشۈپ ئۆزىمىز يۇيۇپ چىقايلى ،— دېدى ئابدۇسالام يېنىدىكى ئابدۇراخمانىنى نوقۇپ ،— چوپچوك ئادەمگە سۇ قۇيدۇرساق قانداق بولىدۇ .

— توغرا ، شۇنداق قىلايلى .

ئۇلار لىككىدە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ مەخمۇتجانىنىڭ يېنىغا باردى .

— ئولتۇرۇڭلار بولمامدۇ ، — دېدى ماخمۇتجان ئۇلار-

غا قاراپ ، — قولنى شۇ يەردىلا يۈيساڭلار بولاتتى ئەمەسمۇ .
— ياق ، مۇشۇ يەردە يۈيايلى ، — دېدى ئابدۇسالام ماخمۇت-جانىنىڭ قولىدىكى ئاپتۇۋۇنغا ئېسىلىپ ،— ئەكېلىڭ ، ئۆزىمىز يۈيايلى .
— ۋاي ياق ، قۇيۇپ بېرىمەن . سىلەر دېگەن مېھمان .
— ياق ، ئۇنداق دېمەڭ . سىز دېگەن بىزدىن چوڭ ، ئەسلىي بىز سىزنىڭ قولىڭىزغا سۇ بەرسەك ئاندىن ئوڭ بولىدۇ ،— دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭ قولىدىكى ئاپتۇۋۇنى ئېلىپ ،— ئەكېلىڭ ، مەن قولىڭىزغا سۇ بېرەي .
— ياق ، ئۇنداق قىلساق بولمايدۇ ،— دېدى ماخمۇت ئۆزىنى قاچۇرۇپ ،— بوپتۇ ، ئەمىسە ئۆزۈڭلار يۈيۈۋېرىڭلار .
— ئەسلىي مېھمان دېگەنگە جايىدىن قوزغىماي سۇ بەرسە ساۋابى ئالەمچە بولىدىكەن ، — دېدى سېپىرىخان ئانا بىر لېگەن تۇرمەلىنى سۇپىدىكى داستىخانغا قويۇۋېتىپ ، — بوپتۇ . بىز كىچىك دەپ ئاكا سۇپەت ئادەمگە سۇ قۇيدۇرغىسى كەلمەپتۇ . ئەقىللىق بالىلارکەنسىلەر ، ئىلاھىم بەخت ـ تەلىيىڭلار كېلىپ بۇ يەردىن تېزرەك كەتكىلى نېسىپ قىلار خۇدايىم . ئاتا ـ ئاناڭلار سىلەرنى بۇ يەرگە يولغا سېلىپ قويۇپ قانداق چىدىغاندۇ ، ۋاي بايقۇشلىرىم . تۇخۇمدىن ئەمدىلا چىققان چۇجىلەرکەنسىلەرغۇ تېخى . نېمە سورۇقچىلىقتۇ بۇ ، ۋاي ـ ۋاي جېنىم بالىلىرىم .
ئۇلار بىر ـ بىرىنىڭ قولىغا سۇ بېرىپ قوللىرىنى پاكىز يۈيۈپ ئىككى چېتى يېشىل يىپتە چۇچا چىقىرىلغان سېرىق لۆڭگىدە قوللىرىنى ئېرتىپ سۇپىغا چىقتى . ئاپئاق هور كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان تۇرمەلىنىڭ ئىچىدىكى يازلىق كۆك يېسۇلىكىنىڭ ئالاھىدە جۇلالىنىشى بىلەن نېپىز يېيىلغان خېمىر كۆرۈنمەيلا قالغانىدى .
— سەھرا دېگەن مانا مۇشۇنداق بولىدۇ ، بالىلىرىم . قېنى ئېلىڭلار ، ئوخشىمىغان بولسىمۇ «كەمبەغەلنىڭ تامىقى چىشقا دورا» دەپتىكەن . ئاچقان يېرىڭلارغا بارسىلا بولىدىغۇ . بالام ماخ-

مۇتجان ، هه ، قاراپلا ئولتۇرماي مېهمانلارنى تاماققا زورلا . مەن چاي تەييارلاي .

— هه قېنى ، ئىسسىققىنه يەڭلار . سوۋۇپ قالسا تەمى كېتىپ قالىدۇ ،— دېدى ماخمۇتجان ئۇلارنىڭ ئالدىغا بىردىن كىچىك تەخسه قويۇپ ،— ئاپامنىڭ بۇ تامىقى ھاردۇق چىقىرىدىغان تاماق ،— ئۇ بىر پارچه تۇرمەلنى ئېلىپ ئۆز تەخسىسىگه سالدى ـ ده ، لېگەندىكى تۇرمەلگه قاراپ ئولتۇرغانلارنى زورلىدى ،— سىلەرنىڭ تامىقىڭلارغا ئوخشىمايۋاتامدۇ قانداق ، قاراپلا قالدىڭلارغۇ ، بۇ دېگەن تاغ تۇرمىلى ، تاغدا ئۆسكەن كۆك بۇ ، شەھەر قالدى ئەمدى كۆنده گۆش چاينايدىغان ، سەھرادا بۇنداق ئىش يوق . هه ، ئېلىڭلار .

ئۇلار ماخمۇتنىڭ زورى بىلەن بىر پارچىدىن تۇرمەلنى ئېلىپ تەخسىلىرىگه سالدى . ئابدۇسالام بۇ خىل يېمىكلىكنى ئۆمرىدە يەپ باقمىغانىدى . ئۇنىڭغا مومىسى قازان پۆرىسى سېلىپ بېرەتتى . لېكىن ئۇ كۆدىنى قېيما قىلىپ مايدا پۇشۇرغاچقا شۇنداق تەملىك ئىدى . ئەمدى بۇ كۆك يېسۇنلەكنىڭ پۆرىسى قانداق بولار ، لېكىن تەخسىدىكى تۇرمەلدىن بىر خىل ئىللىق پۇراق — يەنى ھىدىنى پەرقلەندۈرگىلى بولمايدىغان بىر خىل مەززىلىك پۇراق ئۇنىڭ پۇتۇن ۋۇجۇدىنى يايرىتىپ بايىتىدىن بېرى ئېچىپ كورىكىراپ كەتكەن قورسىقىنى غولدۇرلىتەتتى . ئۇ تۇرمەلدىن بىر چىشلەم چىشلەپلا بۇ تاماقنىڭ ھەرقانداق بىر خىل تاماقتىن قېلىشمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى . ئۇ دوستلىرىغا قارىۋىدى ، ئۇلارنىڭ خۇددى ئاچ قالغان بۆرىدەك تاماق يېيىشۋاتقانلىقىنى كۆردى . دېمەك ، بۇ تاغ تۇرمىلى ھەقىقەتەن ئوخشىغانىدى ، ئۇلار شۇ تاپ ھېچنېمىنى ئويلىماي تۇرمەلگه ھۇجۇم قىلىپ بىردەمدىلا لېگەننى بىكار قىلىپ قويدى ـ ده ، ئازراق تۇز سېلىنغان قارا چاينى ئىچكەندىن كېيىن بولسا پىشانىسى بۇژۇرىدە تەرلەپ ئوبدانلا راھەتلىنىپ قالدى .

«توۋا ،— دېدى ئابدۇسالام سېپىرىخان ئاننىڭ ۋىجىك بەس-

تىگە ، تۇرۇم - تۇرۇم قورۇق چۇشكەن چىرايىغا ، تومۇرلىرى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرغان ، خۇددى قاقشال تېرەكنىڭ ئىنچىكە نوتىلىرىغا ئوخشاپ قالغان قوللىرىغا قاراپ ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلاپ ،— ئاشۇ قۇرت غاجاپ ئۆتمىتۇشۇك قىلىۋەتكەن كۆك يېسىل ئىلەكتىنمۇ مۇشۇنداق مەززىلىك تاماق ئەتكىنىنى نېمە دەي ئەدى ، چىرايى قورۇلغان بىلەن يۈزىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدۇ . پەرىشتە سۈپەت ئانا دېگىنى مۇشۇ دە ، گېپىنىڭ تاتلىقلىقى مامىنىڭ ئۆزى . بارلىق ئانىلارنىڭ سېيىماسى مۇشۇنداق بولامدىغاندۇ ؟»

— تاماقنى ئاز ئېتىپ قويۇپتىمەن بالىلىرىم ،— دېدى سېرىخسان ئانا ئۇلارنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ئوڭايسىزلانغان هالدا ،— بوپتۇ ، «ياتار قورساق كېتەر قورساق دەپتىكەن» بۇ رۇنقىلار ، كەچتە تاماقنى جىق يەۋالسا زەردىسى قاينىپ قالىدۇ ئادەمنىڭ ، لېكىن سىلەر ئۇنداق ئەمەس جۇمۇ ، مانا هازىر تازا تەن قويۇپ بېرىدىغان ، يەپ - ئىچىپ تويمايدىغان ۋاقىتلار مۇشۇ ، تەن قويۇۋاتقان بالىلار دېگەن تويغىنىنى بىلمەي قالىدۇ ، قورۇق گەپ بىلەن بىزنى ئاچ قويدى دەپ قالماڭلار بالىلىرىم ، مانا ماۋۇ ناندىن بولسىمۇ يەپ قورسىقىڭلارنى ئوبدان تويغۇزۇڭلار ، زاغرا بولغان بىلەن خېلىلا تەمى بار ،قېنى تارتىنماڭلار بالىلىرىم ،— سېپىرىخان ئانا سۆزلەۋېتىپ چاك - چاك يېرىلىپ پىشقان سېرىق قوناقنىڭ زاغرىسىنى ئۇشتۇپ بالىلارنىڭ ئالدىغا قويدى ۋە ئابدۇسالامغا قاراپ ،— ئۆزلەنى جېنىم بالام ، بايا تىن بېرىگە ئوخشىتىمەن ، يەنە شۇ هېچ بىر يەرگە قويالمايمەن ، ئادەم دېگەن قېرىغانچە مۇشۇنداق ئۇنتۇغاق بولۇپ قالىدىغان ئىشكەن بالام ، كۆڭۈللىرىگە كەلسىمۇ سوراپ باقاي ، ئۆزلىرى كىمنىڭ بالىسى ؟

— مەن شورلار جەمەتىدىكى ئابدۇساھىپنىڭ چوڭ ئوغلى ، ئىسمىم ئابدۇسالام .

— ۋاي جېنىم بالام ، — دېدى سېپىرىخان ئانا ئۆزىگە ماس

كەلمىگەن چاققانلىق بىلەن ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ ، — نېمە كۆزۈمگە ئىللىق كۆرۈنىدىكىن دېسەم ئۆزلىرى ئابدۇساھىپ كا- تىپ بالامنىڭ ئوغلىكەنلا ئەمەسمۇ . ھە ، دادىلىرى تىنچلىقمۇ بالام ، ئاپىلىرى تىللاخانىنىڭ تېنى ئامان - ئېسەن تۇرغاندۇ ، ھەي ماخمۇت مەيەرگە كەل ، كۆردۈڭمۇ ، بۇ گاڭ بالام ھېلىقى يىلى مۇنۇ تاش ئۆستەڭنى باش بولۇپ چاپتۇرغان بىزنىڭ ئابدۇساھىپ كاتىپنىڭ ئوغلىكەن ئەمەسمۇ ، ۋاي جېنىم بالام ، دادىلىرى كۆپ- مىڭ دۇئاسىنى ئالغان شۇنداق ئېسىل ئادەم ئىدى جۇمۇ ، كادىر بولار شۇنچىلىك بولار ، ھە ، دادىلىرى ھازىر نېمە ئىش قىلىۋاتە- دۇ ، بالام ؟ !

ئابدۇسالام سېپىرىخان ئانا ئۇنىڭ كىملىكىنى سورىغان چاغ- دىلا يۇرىكى ئاغقانەك بولغان ، ئەمدى ئۇ دادىسىنى تونۇيدىغان ئادەم بولۇپ چىققىنىدا ، ھەتتا دادىسىنىڭ ياخشى تەرىپىنى قىل- غاندا بولسا ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلىپ قالغانەك بولۇپ پەقەتلا گەپ قىلالماي قالدى . كۆزىگە بولسا شورلۇق سۈيۇقلۇق يىغىلىپ ئىچ - ئىچىدىن قاپساپ كەلگەن يىغا ئۇنى جاۋاب بەرگۈدەك مادارىنىمۇ كەتكۈزۈۋەتكەنىدى .

— ئۇنىڭ دادىسى ناھىيىگە ھاكىم بولغان ئىدى ، — دېدى ئابدۇراخمان ئابدۇسالامنىڭ چىرايىدىكى ئۆزگىرىشنى سېزىپ ئۇنىڭ ئورنىدا جاۋاب بېرىپ ،— مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى باشلا- غان چاغدا يېزىغا سۈرگۈن قىلىۋەتتى .

— ۋاي ، نېمە دەيدىغانلا بالام ،— دېدى سېپىرىخان ئانا چۆچۈگەن ھالدا ،— ئاشۇنداق كاتتا ، دېھقان ئۇچۇن يىغلايدىغان ئادەمنى سۈرگۈن قىلىۋەتسە قانداق بولىدۇ . ئۇنىڭ بىزنىڭ يۇرتـ- قا قىلىپ بەرگەن ئىشلىرىنى سۆزلىسەكلا بىر كىتاب بولىدىغان تۇرسا . كۆڭۈللىرىنى بۇزمىسىلا جېنىم بالام ،— دېدى سېپىرە- خان كۆزىگە ياش ئالغان ئابدۇسالامنىڭ پېشانىسىدىن سۆيۈپ ، يېشىنى ئاق لېچىكىنىڭ پېشى بىلەن ئېرتىپ تۇرۇپ ، — دادىلىرى ناھايىتى ياخشى ، كاتتا ئادەم ، ئۇنداق ئادەمنى ھۆكۈ-

مەت پەقەت تاشلىۋەتمەيدۇ ، يەنە ئىشلىتىدۇ . ھە ، ئاپىلىرى تىللا-خانچۇ ؟ ئۇنىڭ ئالتۇن بويى ئامان تۇرامدۇ ؟ !

— ۋاي چوڭ ئاپا ، ئۇنىڭ ئاپىسىنىمۇ تۆت بالا بىلەن قوشۇپ يېزىغا ھەيدىۋەتتى ، — دېدى ئابدۇراخمان يەنە ئابدۇسالامغا ۋاكالىتەن جاۋاب بېرىپ ،— بۇلارنىڭ ئۆيىگە بار كەلگۈلۈكنىڭ ھەممىسى كەلدىغۇ - تاڭ ، ئابدۇسالامنىمۇ ئۇلار بىلەن بىللە ھەيدەپ-مەكچى بولۇۋېدى ، ئوقۇيمەن دەپ شەھەردە بوۋىسىنىڭ يېنىدا قالغان . ئوقۇش نەدە ، مانا ئەمدى ئابدۇسالامغۇ ، بىزمۇ ئوخشاشلا سۈرگۈن بولدۇق .

ئابدۇسالام ئابدۇراخمانىنىڭ ئېزىپ چۈشەندۈرۈشلىرىگە ئەمدى چىداپ تۇرالمىدى . ئۇ ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ سۆپىدىن سەكرەپ چۈشتى - دە ، يۈگۈرگىنىچە تالاغا چىقىپ كەتتى .

— ئابدۇسالام ، توختا ، نەگە بارىسەن ؟ ! — ئابدۇراخمان ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشەلدى .

— سەنمۇزە ، تازا بىر ئاتىكارچى ، نېمە قىلىسەن ئۇنىڭ يېغىرىنى تاتىلاپ ،— دېدى ئىبراھىمجانمۇ ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ .

— ئولتۇرۇڭالسىلا ، بالام ،— دېدى سېپىرىخان ئانا ئابدۇراخمانىنىڭ پېشىدىن تارتىپ ئۇنى جايىغا ئولتۇرغۇزۇپ ،— كۆڭلى يېرىم بولۇپ چىقىپ كەتتى ئۇ بىچارە بالام ، كەينىدىنلا چىقسىلا يارا ئۇستىگە تۇز چاچقاندەك بىر ئىش بولىدۇ ، ئۇ بالامنىڭ ئۆيىدىكى ئىشلارنى مەن بىلمىگەندىكىن بايىاتىن شۆپۈك ئېغىزلىق قىلىپ ئۇنىڭ كۆڭۈل يارىسىنى تاتىلاپ قويۇپتىمەن ، ئەمدى ئۇنى بىردەم بولسىمۇ ئۆز ئارامىغا قويۇپ بەرسىلە بالام ، بولمىسا ئىچى تېخىمۇ ئاچچىق بولىدۇ ، ئاچچىق يۇتۇۋالغان بەك يامان ئىش بالام ، بىردەم يىغلىۋالسا ئىچى بوشاپ ئوڭشىلىپ قالىدۇ ، بالام ماخمۇتجان ، سەن چىقىپ قاراپ باق ، يىراقتا كېتىپ قالمىسۇن ، بىلمىگەن يەرنىڭ ئوي - چوڭقۇرى كۆپ ، ئابدۇسالام بالام تېنەپ - تارتىپ قالمىسۇن يەنە .

ماخمۇت تالاغا چىققىنىدا ئابدۇسالام مەھەللىنىڭ شەرقىدىكى كەڭرى كەتكەن ئېكىنزارلىققا قارىغىنىچە يول ياقىسىدىكى بىر توپ ئۇجمىگە يۆلىنىپ تۇراتتى ، تاغنىڭ سالقىن شامىلى ئۇنىڭ بايا شىكەستىلەنگەن كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرۇپ قويماقچى بولغاندەك چېكە چاچلىرىنى يېنىك يېلپۇپ تۇراتتى . يىراقتىن قوي - ئۆچكىلەرنىڭ مەرەشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى ، ئەترەتنىڭ مالچىسى سادىق قويچى كۆل رەڭ قېچىرغا مىنىپ ، قولىدىكى قامچىسىدىن قارس چىقىرىپ يول ياقىسىدىكى سارغىيىپ پىشقان بۇغداي ئېتىزلىقىغا قويلارنىڭ كىرىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىپ كېلىۋاتاتتى . تىمتاس گۈگۈمنى باشلاپ كېلىۋاتقان قاراڭغۇلۇق مۇنۇ تاغ باغرىدىكى كەنتنى ئاستا - ئاستا ئۆز ئىلكىگە ئالماقتا ئىدى . قەيەردىندۇر بالىلارنىڭ چۇرقىراشقان - ۋارقىراشقان ئاۋازلىرى كەلمەكتە . تاشبالىقنىڭ يېڭى بىر كېچىسى باشلىنىش ئالدىدا تاغنىڭ مۇزدەك سوغۇقى ئاستا - ئاستا شىپقاپ كەلمەكتە ئىدى . تۇيۇقسىز سادىق قويچى ناخشا باشلىۋەتتى :

تاغمۇ تاغلاردىن ئېگىز ،
باغداش دېگەننىڭ تاغلىرى .
ئۈستىدە قارلار ياغادۇ ،
ئاستىدا گۈل باغلىرى ...

ئۇچىنچى باب سادىق قويچى

«ياخشىنىڭ سۆزى قايماق، يامانىنىڭ سۆزى توقماق»
— ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىدىن

1971 - يىلى 10 - ئاۋغۇست، كەچ ئاخىر تاغلىق يېزا تاشبالىقا يېتىپ كەلدۇق. ئاجايىپ ئىش، سېپىرىخان ئانا، ماخمۇتجانلار ماڭا خۇددى ئۆز تۇغقانلىرىدەك مۇئامىلە قىلىشتى. ئەسلىي مەن ۋە دوستلىرىم يولدىلا ماخمۇتجانغا ئۆچ بولۇپ قالغاندىن. بىراقزە، ئاخىرقى ھېسابتا ئۇمۇ ياخشى ئادەم بولۇپ چىقتى. بۇنداق بولۇشىنى كىممۇ ئويلىغان...

— مەن ئەسلىي سىلەرگە ئۇنچە قوپاللىق قىلىپمۇ كەتمەيتتىم. ھەممىنى قىلغان ئاشۇ سۇلايمان. سىلەرنى ئېلىپ چىقىش ئۇچۇن ماڭغىنىمدا ئاستىغا سۆكسۆك ئوتۇن قالىغان تۆت باڭلىق قازاندەك قاينىپلا كەتتى: «ئۆز ئادەملىرىمنىڭ يېرىم نېنىنى پۇتۇن قىلالماي يۇرسەم ئەمدى شەھەردىن تۆت ئاقنانچىنى چېنىقىدۇ، دەپ بىزگە ئەۋەتىپتۇ. ياق، دېسەم زىيالىيلار سىياسىتىگە قارشى چىقتى، دەپ ئۆز پۇتۇمغا ئۆزۇم پالتا چاپقاندەك ئىش قىلغان بولىمەن. ئېلىپ چىقسام ئۇ ئاقنانچىلار بىزگە نېمە قىلىپ بېرىدۇ. دېھقان بالىلىرى بولغان بولسىغۇ ئۆز ئىشىنى ئۆزى تېپىپ بىر ئىش قىلالايتتى. بىراق مۇنۇ ئاقنانچىلىرىڭ يەپ قورساق بىكارلاپ، دەپ كوچا بىكارلاپ يۇرىدۇ شۇ. بوپتۇ، ئۇلارنى تازا قىينىاپ مۇشۇ يەرگە چىققىنىغا داد دېگۈزۈپ يولغا سالارمىز بولمىسا» دېۋىدى، شۇڭىزە يولدا سىلەر بىلەن قەستەن قېرىشىپ كۆڭلۈڭلارغا ئازار بېرىپ قويدۇم، زىنھار خاپا بولمە-

سىلا جۇمۇ ئۇكام . ئۆزلىرىنى ئاپام «بەك ياخشى كۆزدە قارىمىساق بولمايدۇ . ئوبدان ئادەمنىڭ بالىسىكەن» دەۋاتىدۇ .

ماخمۇتنىڭ بۇ سۆزلىرى مېنى ئوبدانلا ئويلاندۇرۇپ قويدى . جاھاندا ياخشى ئادەم دېگەن نۇرغۇنىكەن . «ۋاي بالام ، مۇشۇ ئۆينى ئۆزۈمنىڭ ئۆيى دەپ تۇرىۋەرسىلە . ئاداشلىرىدىن ئايرىلىمايمەن دېسىلە بوپتۇ ، ھەممىسى مۇشۇ ئۆيدە تۇرسۇن . ئاش - تاماقلىرىنى مەن ئېتىپ بېرەي ، كىر - قاتلىرىنى مەن يۇيۇپ بېرەي» دەپ كەتتىغۇ ، ئۇنىڭ سۆزىدە قىلچە ياسالمىلىق يوقكەن . لېكىن ئەخمەتجانلار بۇ يەردە تۇرۇشقا قوشۇلمىدى . ئاخىر ئۇلارغا قىيماي قايتىپ كەلدىم . مانا ئۇلار ھازىر ئانىسىنىڭ قۇچىقىدىكى بوۋاقتەك ئۇخلاۋاتىدۇ . بايىقى تۇرمەل تازا ھاردۇق چىقارغان چېغى ، پۇشۇلداشلىرىمۇ ناھايىتى رېتىملىق . مەن ھازىر ئەتىنى ئويلاشقا پېتىنالمايمەن . ماخمۇتنىڭ دېيىشىچە ، ئەتە ئەتىگەن ئەترەت باشلىقى سۇلايمان بىزنى ئىشقا تەقسىم قىلارمىش . بىزنى نېمە تەقدىر كۈتۈپ تۇرغىنىنى بىلمەك تەس .

ئابدۇسالام سۇس يورۇپ تۇرغان لاپما چىراغنىڭ يورۇقىدا مۇشۇ بەش يىلدىن بۇيان يېزىپ كېلىۋاتقان كۈندىلىك خاتىرىسىنى تىزىغا قويۇپ ئولتۇرۇپ يېزىۋاتاتتى . قەيەرلەردىندۇر ئىتلارنىڭ تۇيۇقسىز ھاۋشىشلىرى ، ئېشەكلەرنىڭ سوزۇپ ھاكىراشلىرى ئاڭلىنىپ قالغانىنى ھېسابقا ئالمىغاندا تاغلىق يېزىنىڭ جىمجىت كېچىسى ئابدۇسالامنىڭ خاتىرە يېزىشىغا تەسىر يەتكۈزمەيلى دېگەندەك ناھايىتى تىمتاس ئىدى . ئۇينىڭ تۇڭلۇكىدىن يۇلتۇزلارغا تويۇنغان ئاسمان بۇرجىكى ئېنىق كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى . ئىشىك كەينىدىكى كىچىك كامارداىن كىتىرلىغان ئاۋاز پات - پات ئاڭلىنىپ ئابدۇسالامنىڭ مىسكىن ۋۇجۇدىغا بىر خىل قورقۇنچ سېلىپ تۇراتتى .

«چاشقان ،— دېگەننى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى ئابدۇسالام قولىدىكى خاتىرىسىنى يېپىپ سومكىسىغا سېلىۋېتىپ ،— ئادەم

ئولتۇرمىغىلى ئۇزۇن بولغان بۇ ئۆيدە چاشقان نېمىش قىلىدىغاندۇ؟ يا ئۆمۈچۈك تور توقۇۋاتامدىغاندۇ ، بايا بىر نەچچە ئۆمۈچۈك- نى توقۇغان تورلىرى بىلەن سۈپۈرۈپ تاشلىغان تۇرساق يەنە بار ئوخشىمامدۇ . يەنە قېلىپ قالغانلىرى بولسا ئۇخلاپ قالساق بىز- نى چېقىۋالمىسا بولاتتىغۇ ، ماۋۇ ئاداشلارنىڭ كۆڭلىنى دېمىسەم سېپىرىخان ئانىنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالاتتىم - دە . دادام - ئاپام- لارنى تونۇيدىكەن . «بىر كۆرگەن تونۇش ، ئىككى كۆرگەن تۇغ- قان ، دەيدىغان گەپ بارغۇ ، پەرىشتە سۈپەت ئانىنىڭ غەرەزسىز تەكلىپىنى رەت قىلىپ قايتىپ كەلدۇق ماۋۇ تاشلاندۇق ئۆيگە . بىلىمەن ، ئەخمەتجان بىلەن ئابدۇراخمان ئۇ ئۆيدە تاماكا چېكەل- مەيمىز دەپ قايتىپ كەلدى ھەرقاچان .»

تۇيۇقسىز ئاڭلانغان «چىر - چىر» قىلغان ئاۋازدىن ئابدۇ- سالام دىككىدە چۆچىدى . ھېلىقى ئىشىك كەينىدىكى كامىردىن چىقىۋاتقان بۇ ئاۋاز ئىككى چاشقانىنىڭ بىر - بىرىگە خىرىس قىلىشىدىن چىققان ئاۋاز ئىدى . ئۇلار شۇ تاپ بۇ ئۆيگە يېمەكلىك كىرگىنىنى سەزگەن بولغاچقا كامارنىڭ ئالدىنى تالىشىپ ئاشۇ لامپا چىراغ ئۆچۈشى ھامان ئولجىغا ھۇجۇم قىلىش ئۇچۇن تەييارلىق قىلىشىۋاتاتتى . ئابدۇسالام ئاۋاز چىققان كامارغا قاراپلا چۆچۈپ كەتتى . كامىردىن تۇمشۇقىنى چىقىرىپ تۇرغان چاشقان كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ ئابدۇسالامغا قاراپ تۇراتتى .

— ئەخمەتجان ، ھەي ئابدۇراخمان ، تۇرۇڭلار ، ماۋۇ ئۆيدە چاشقان باركەن ، — ئۇ دوستلىرىنىڭ پۇتلىرىنى تارتقۇشلاپ ئۇلارنى ئويغاتتى .

— بىر دەم بولسىمۇ ئۇخلىغىلى قويساڭچۇ ، ئاداش ،— دېدى ئابدۇراخمان ئوڭ يېنىدىن سول يېنىغا ئۆرۈلۈپ .

— چاشقان باركەن دەۋاتىمەن سىلەرگە .

— چاشقان بولسا بولمامدۇ ، سېنى يەۋالمىتى ئۇ ، ئۇخ- لىغىنە .

ئابدۇسالام يەنە بايىقى كامارغا قارىدى . ھېلىلا تۇمشۇقىنى

چىقىرىپ تۇرغان چاشقان بايىقى ئاۋازدىن چۆچۈپ يوقالغانىدى . ئابدۇسالامنىڭ يۈرىكى جايىغا چۈشكەن بىلەن قورقۇنچى تېخى بېسىلمىغانىدى . ئۇ لامپىنى كۆتۈرۈپ كاڭدىن پەسكە چۈشتى - ده ، كامارنىڭ يېنىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ ، سوقما تامنىڭ سوـ يۇلۇپ چۈشكەن سۇۋاق پارچىسىدىن بىر پارچە ئېلىپ ھېلىقى كامارغا تىقتى - ده ، كۆڭلى خاتىرجەم بولۇپ ئورنىغا قايتىپ كەلدى . ئۇ بايىلا سېلىپ قويغان يوتقىنىنىڭ بۇرجەكلىرىنى كۆرۈپە ئاستىغا تىقىپ ئۆزىنى خۇددى تاغارغا سولىۋالغاندەك ھىمـ لىۋالغاندىن كېيىن لامپا چىراغنىڭ لامپىسىنى سەل كۆتۈرۈپ تۇرۇپ ئۇنى پۈۋەپ ئۆچۈردى - ده ، بىردىنلا قاراڭغۇلۇق ئىچىگە ئورالغان بۇ ئۆيگە ئەنسىزلەرچە قاراپ ياتتى .

جاھان ھېكمەتلىرى ئاجايىپ رەڭدار ھەم جەزبىدار . سەن ئۇنىڭ مەڭگۈ تېگىگە يەتكىلى بولمايدىغان سىر - سېھىرلىرى ئىچىدە ياشايسەن . دەرھەقىقەت تۇنۇگۈن يىغلىغان ئادەمنىڭ بۈـ گۈن كۈلمىكى بەرھەق بولغىنىدەك ، بۈگۈن كۈلگەن ئادەمنىڭ ئەتىلا يۈرەكلىرى لەختە - لەختە قانغا توشقىنىدەك ئازابلارغا دۇچار بولمىقىمۇ بەرھەق . «ئالدىرىماڭ يارەي ، سىزگىمۇ باـ رەي» دېگەن گەپ بەلكىم مۇشۇ نۇقتىدىن چىققان بولسا كېرەك . ئابدۇسالام ئۆزىنىڭ شوخ ۋە ئەركىن ، سەبىي چاغلىرىدىكى ئاشۇ شاد - خۇراملىقىنى مانا مۇشۇ بەش يىلدىن بۇيان بەكمۇ سېغىنىـ دىغان بولۇپ قالغانىدى . ئون بەشتىن ھالقىپ ئون ئالتىگە قەدەم قويۇۋاتقان مەزگىللەردىكى بۇ سورۇقچىلىق بەلكىم ئۇنىڭ ئاشۇ سەبىي ئۆسمۈرلۈك دەۋرىدە كۆرگەن راھەتلىرىنىڭ ئەكسىدۇر . بەلكىم بۇمۇ تۇرمۇشنىڭ ئاچچىق - چۈچۈكلىرىنى تېخى تېتىپ باقمىغان بىر ياشقا مۇشۇنداق تۇرمۇشلارنىڭمۇ جاھاندا بار ئىكەنـ لىكىنى ، تۇرمۇش يولىنىڭ مۇشۇنداق ئەگرى - توقايلىقلاردىن تەشكىل تاپىدىغان سانسىزلىغان چىغىر يوللارنىڭ بىرىكىشى ئىكەنلىكىنى بىلدۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن بولۇۋاتقان قايتىلانمـا

ھـايـاتنىڭ شەكىلسىز ، قىممەتسىز بىر كۆرۈنۈشىدۇر . مانا بىر ئائىلە — يەتتە جان ئادەمنىڭ ھايات مۇساپىسىنىڭ بۇرۇلۇش نۇقتىسى ئاشۇ دادىسىنى يېزىغا ماڭغۇزۇش بىلەنلا باشلاندىغۇ ؟ بۇنداق ئائىلىلەر ھازىر پەقەتلا ئابدۇسالامنىڭ ئائىلىسىلا ئەمەس- قۇ ؟ ئاھ ئۇرۇش ، يىغلاش بىلەن ئۆز تەقدىرىنى ئۆزگەرتىش مۇمكىن ئەمەس . ئەڭ ياخشىسى مۇشۇ يەردە ياخشى ئىشلەپ ، ئاشۇ دېھقانلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەندىلا مەكتەپلەرگە ، زاۋۇتلارغا بارغىلى بولىدىغانلىقىنى ھېلىقى كۆرەشجان قايتا - قايتا تەكىتلەپ كەتتىغۇ ، بىزغۇ چېنىقىشقا بارىمىز ، بارمايمىز دەپ بىر يىلنى ئۆتكۈزۈۋەتتۇق . بىزدىن بۇرۇن يېزىغا چۈشكەن- لەرنىڭ كۆپىنچىسى بەش - ئالتە ئاي ئىشلەپلا زاۋۇتلارغا ئىشچى بولۇپ كىرىپ كەتتىغۇ ، مېنىڭغۇ ئىشچى بولغۇم يوق . ئەگەر ئىشچى بولغان تەقدىردىمۇ ھەقىقىي تېخنىكا بىلىدىغان ئىنژېنېر بولۇشۇم كېرەك ، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئوقۇشۇم كېرەك . ئوقۇشقا بېرىش ، ئالىي مەكتەپلەردە ، ئالىي بىلىم يۇرتلىرىدا ئىلىم تەھ- سىل قىلىش مېنىڭ ئۆمۈرلۈك نىشانىم . لېكىنزە ، مۇشۇ يەردە ئىشلەشنىڭ چېكى زادى قانچىلىك...

ئۇزۇنغا سوزۇلغان خىياللار ئۇنى ئاخىر چارچاتتى . تۇڭ- لۇكتىن كۆرۈنۈپ تۇرغان يۇلتۇزلار تۇركۇمىنىڭ ئورنى ئۆزگەر- گەندەك تۇراتتى ، بۇنى ئۆزىنىڭ ئۆزگەرگەن ھازىرقى تۇرمۇشىغا باغلاپ تەھلىل قىلغان ئابدۇسالامنىڭ خىيالى ئاللىقاياقلارغىدۇر پەرۋاز قىلغاندەك تۇراتتى ، ئۇ ئاشۇ گاراڭلىق ئىچىدە قانداقلارچە ئۇخلاپ قالغىنىنمۇ سەزمەيلا قالدى .

«جاڭ - جاڭ - جاڭ ! » ئىشىكنىڭ قاتتىق ئۇرۇلۇشىدىن چۆچۈگەن ئابدۇسالام كۆزىنى ئاچتى . تۇڭلۇكتىن يورۇق چۈش- كەنىدى . دېمەك تاغلىق يېزىنىڭ سەھىرى ، بۇ چېنىقىشقا كەل- گەن ياشلارنىڭ يېڭى سەپىرى باشلانغانىدى .

«جاڭ - جاڭ - جاڭ ! » تاختايلىرى بوشاپ كەتكەن ئىشىك

هازىرلا ئۆرۈلۈپ چۈشىدىغاندەك ئۇرۇلماقتا ئىدى .

— كىمۇ ؟— دېدى ئابدۇسالام چاپىنىنى كىيىۋېتىپ .

— ئۇخلاۋېرەمسىلەر ئاقنانچىلار ، ئاپاقلارنىڭ قۇچىقىدا ياتقاندەك بەھۇزۇر ھە ، تېزرەك قوپۇپ ئەترەت ئىشخانىسى ئالدىغا بېرىڭلار ،— بوغۇق ، ئەمما قوپال ئاۋازدىن ئۇلار ئۆز بېشىغا كەلگەن قىسمەتنى ھېس قىلىشقاندەك ئولتۇرۇپ قېلىشتى .

— مانا هازىرلا بارىمىز ، — دېدى ئابدۇسالام .

— نېمە بالاغا قالدىم ئەمدى ، — ئۇ ئادەم غودۇڭشىغانچە ئىشىك يېنىدىن يىراقلاشتى .

— هېلىقى ئەترەت باشلىقى ئوخشايدۇ ، هە ،— دېدى ئابدۇراخمان ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ ،— تاڭ سەھەردە ئادەمنىڭ ئۇيقۇسىنى بۇزۇپ .

— مەيلى ئەمەسمۇ ، سەھرا دېگەندە مانا مۇشۇنداق چېنىقىدىغان گەپ ، مەن ھەر كۈنى سەھەر تۇراتتىم ، بۈگۈن ئەجەب ئۇخلاپ كېتىپتىمىنا . بولۇڭلار ، تېزرەك بارايلى ، بەلكىم بىزنى بۈگۈن ئىشقا تەقسىم قىلىشار . بىزنى نېمە ئىشلار كۈتۈپ تۇرىدۇ تېخى ، قېنى كۆرمەيمىزمۇ ، قۇلىقىمىزنى يۇمشاق قىلىپ نېمە قىل دېسە شۇنى قىلىپ بۇ يەردىن تېزرەك كېتىشنىڭ ئامالىنى قىلمايمىزمۇ ،— دېدى ئابدۇسالام پاپىقىنى كىيىۋېتىپ .

— ئەستا ، چايمۇ ئىچمەي ئىشقا ماڭامدۇق ئەمدى ،— دېدى ئىبراھىمجان پۇشۇلدىغىنىچە ئىشتىنىنى كىيىۋېتىپ ،— هېلىقى سېپىرىخان مومانىڭ ئۆيىدە تۇرساقمۇ بوپتىكەن . ئەتىگەنده هېچبولمىسا ئىسسىق بىر چىنە چاي بولسىمۇ ئىچەتتۇق ـ ده .

— ئۇ سېنى ئۆزىنىڭ ئۆيىدە تۇرسۇن دېمىدى ، — دېدى ئابدۇراخمان ئۇنىڭ يەلكىسىگە مۇشتلاپ قويۇپ ،— ئەسلىي ئابدۇسالامنى ئېلىپ قالغۇسى بارکەنتۇق شۇ . ئۇ مومانىڭ گېپىنىڭ ئورانىدىن قارىغاندا ئابدۇسالام ئۇلارغا تۇغقان كېلىدىغاندەك تۇرىدۇ .

— يوق گەپ قىلما ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭ سۆزىگە رەددىيە بېرىپ ، — ئەگەر تۇغقان بولسا ئۇدۇللا دەۋەرمەمتى .
— ھازىرقى ۋەزىيەتتىن قورققان گەپ ، — دېدى ئابدۇراخمان .
— بولدى تالاشماڭلار ،— دېدى ئەخمەتجان يونقاننى قاتلاپ يىغىۋېتىپ ، — «بۇغداينىڭ باھانىسىدا قارىمۇق سۇ ئىچىپتۇ» دېگەندەك ، ئەگەر ئابدۇسالام شۇ ئۆيدە تۇرغان بولسىلا بىزگىمۇ تاماق بار بولاتتى ئەمەسمۇ . ھە راست ! ئەتىگەندىنغۇ سوغۇق سۇ بىلەن نەمدەپ نان يەپ تۇرارمىز ، لېكىن چۈشتىنچۇ ؟ كەچتىنچۇ ؟ قۇرۇق نانىنى يەۋەرسەك بولماس ئاغىنىلەر . بىرەر ئامال تاپقاچ تۇرايلى .
— ئەمدى تاماق ئېتىشنى ئۆگىنىمىز ئاغىنىلەر ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇلارغا قاراپ كۈلۈمسىرىگەن ھالدا ، — چېنىقىش دېگەن شۇنداق ، ئۆي دېگەن يىراقتا قالدى ئەمدى ، ھېلىقى قاراڭغۇ بازار مەھەللىسىدىكى تۇرسۇننى بىلىسىلەرغۇ ، ئۇلار يېزىغا چۈشۈكەندە ھەر كۈنى بىرەيلەن ئۆچىرەت بىلەن تاماق ئېتىپ يەپتىكەن .
— مەن ئالدىن دەپ قويماي ، مەن تاماق ئېتىشنى زىنھار بىلمەيمەن ، — دېدى ئىبراھىمجان يونقىنىنى تۇرمەللەپ بۇلۇڭغا تاشلاپ قويۇپ .
— مەنمۇ بىلمەيمەن ، — دېدى ئەخمەتجان .
— مەن پەقەت چايلا قاينىتالايمەن ، — دېدى ئابدۇراخمان ئابدۇسالامغا قاراپ ، — بىزنىڭ ئارىمىزدا ھەممە ئىش قولىدىن كېلىدىغان مۇشۇ ئاغىنىمىزلا بار . بوۋا ـ مومىسىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىمەن دەپ ھەممە ئىشنى ئۆگەنگەن ، ئابدۇسالام ئاداش ، بولدى ، ساڭا بۇلۇنگەن ئىشنى بىز بىرلىشىپ قىلىۋېتەيلى ، سەن ئۆيدە قېلىپ بىزگە ئاشپەزلا بولغىنە زادى .
— مەنمۇ خېمىر يۇغۇرالمايمەن شۇ ، — دېدى ئابدۇسالام

ئۇلارغا قاراپ ، — مومامنىڭ ئۆيىدە چۆچۈرە تۇگۈش ، قورۇما قورۇشلارنى ئاز ـ تولا ئۆگىنىۋالغان . ھە راست ! ئۇماچ ئېتىلەيـمەن . چامغۇر ياكى ياڭيۇ سېلىپ ئەتسە بەك تەملىك بولىدۇ .

— بىزگە شۇنىڭ ئۆزى كۇپايە ئاداش ، — دېدى ئەخمەتجان دىققات قوللىرىنى شىلتىپ تۇرۇپ ، — بىزگە تاماق ئەتكەچ كىتاب ئوقۇپ ئولتۇرىدىغان بولدۇڭ ـ دە ، يەنىلا ھەممە ئىش قولدىن كەلسە ياخشىكەن ، شۇنداق كېلىشتۇق ئەمەسە .

— ئاۋۋال ئەترەت ئىشخانىسىغا بىر بارايلى ، قېنى بىزنى قانداق قىسمەتلەر كۇتۇپ تۇرۇۋاتىدىكىن ، شۇ چاغدا ئەھۋالغا قاراپ بىر نەرسە دېيىشەرمىز ، بىزدە «ئۆيدىكى ھېسابات بازارغا توغرا كەلمەپتۇ» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ ،— دېدى ئابدۇسالام ئايىغىنى كىيىپ ئىشىكنى تىرەپ قويغان تاشنى بىر يانغا سۇرۇپ ئىشىكنى ئېچىۋېتىپ .

— پاھوي ، كۇن چىقىپ كەتكەن گەپكەنغۇ ،— دېدى ئەخمەتجان كاڭنىڭ قىرىدا ئولتۇرۇپ ئايىغىنى كىيىۋېتىپ ،— ماۋۇ ئۆينىڭ دېرىزىسى يوق بولغاندىكىنزە كۇن چىققىنىنى تۇيماي تازا ئۇخلاپتۇق ئەمەسمۇ .

— شۇڭىزە ھېلىقى قاپقى يامان ئەترەت باشلىقى ئىشىكنى مۇشتلاپ «ۋۇ بېلى بوش ئاقىنانچىلار» دەپ تىللاپ كېتىپتىكەن ـ دە ،— دېدى ئابدۇراخمان يوتقىنىنى كۆرپىسى بىلەنلا تۇرمەللەپ سۇۋاقلىرى سويۇلۇپ تۇرغان تامنىڭ يېنىغا قويۇۋېتىپ .

— ئۆزىنى كۆرمەي قاپقىنىڭ يامانلىقىنى قانداق بىلىسەن ؟— دېدى ئەخمەتجان ئابدۇراخمانغا قاراپ .

— ئىشىكنى خۇددى بىرىدە ئېلىشى بارەڭ جالداقىشتىپ مۇشتلاشلىرىدىن ، ئەنسىز ۋارقىراشلىرىدىن بىلمەمسەن ، — دېدى ئابدۇراخمان تەن بەرگۈسى كەلمەي .

— بولدى ، يوق گەپنى تالاشماڭلار ، ئىشقىلىپ ئەمدى پاتـ

ـاڭغا كـۇن چـۇشكىچە ئـۇخلايدىغان ئىشلار تۇغەپ كەتكەن ئوخشايدۇ ، — دېدى ئىبراھىمجان ئېزىلەڭگۈلۈك بىلەن ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ .

— دادامـۇ دائىم «ئەتىگەن تۇرغان ئىتنىڭ قارنى توق» دېگەن گەپنى بەك تەكرارلايدىغان ، سەھرادا مۇشۇ گەپنىڭ تەسىنى بىلىۋاتىمەن ، مانا ئاچ قورساق ئىشقا ماڭىدىغان بولدۇق ، ئىتنىڭ بولايلى ئاغىنىلەر ، ھېلىقى باشلىقنىڭ ئاۋازىدىنلا خېلى ئاچچىقى بار ئادەملىكىنى بىلىۋالدىم ، — ئابدۇسالام ئاخشام سېپىرىخان ئاننىڭ ئۆيىدىن ئەكەلگەن چېلەكتىكى سۇدىن بىر كۇرۇشكا ئېلىپ سىرتقا چىقتى ـ دە ، يۈزىنى يۇيدى . چىشىنى چوتكىلىدى . ئاندىن دوستلىرى يۈزىنى يۇيۇپ بولغۇچە ئاندا ـ ساندا ئۆسۈپ قالغان يانتاق ، قامغاقلار ئارىسىدا بىر پەس ھەردىكەت قىلدى ـ دە ، ئۆيگە كىرىپ سومكىسىدىن ئازراق ئاق قوناق ئۇنى ئارىلاشتۇرۇلۇپ يېقىلغان ناننى تۆت پارچە قىلىپ گېزىت قەغىزى ئۈستىگە قويدى ،— نېمىلا بولسا بولسۇن ئاغىنىلەر ، ئازراق ناشتا قىلىۋالايلى ،— دېدى ئابدۇسالام چېلەكتىكى سۇدىن بىر كۇرۇشكا ئېلىپ ،— بەلكىم ئەتىرەت ئىشخانىسىغا بېرىشىمىز بىلەنلا ئىشقا بۆلىنىدۇ ، ئاچ قورساق تېخىمۇ چىدىماي قالىمىز ھەرقاچان .

— ئازراق ئوتۇن تېپىپ چاي قاينىتىپ ئىچىۋالساق ياخشى بولاتتى ،— دېدى ئابدۇراخمان ناندىن بىر پارچىنى ئېلىپ چىشلەۋېتىپ ،— سوغۇق سۇ بىلەن تازا بىر…

— كەچتە ئىشتىن چۈشكەندە ھەممىمىز بىرەر قۇچاقتىن ئوتۇن تېرىپ ئالغاچ كېلەيلى ،— دېدى ئابدۇسالام ئۇلارغا قاراپ ،— ئەتىسى ـ ئاخشىمى ئىسسىقراق بىر نەرسە يەيمىز دەيدىكەنمىز ، بىزگە ئوتۇن بولۇشى كېرەك .

— كۆمۈر بولسا تازا ياخشى بولاتتى ـ دە ، كاساپەتنىڭ . بۇدا ئۆيگە بارغاندا ھەممىمىز بىرەر تاغاردىن كۆمۈر ئەكېلەيلى .

تاغ هاۋاسىنى كۆردۈڭلارمۇ؟ مانا هازىرلا ئادەم توڭلىغىدەك سوغۇق بولىدىكەن. بۇ يەردە دېسەم ـ دېمىسەم 10 ـ ئاي كىرىشى بىلەنلا قار ياغىدۇ.

— ئەسسالامۇئەلەيكۈم،— ئۇلار دىڭگىدە چۆچۈپ كەينىگە ئۆرۈلدى. ماخمۇتجان ئۇلارغا قولىنى سوزغان هالدا ئىشكتىن كىرىۋاتاتتى،— هە، قانداقراق تۇردۇڭلار،— ئۇ بالىلار بىلەن بىر ـ بىرلەپ كۆرۈشۈپ چىقتى،— بىز تاغچىلارنىڭ ئادىتى شۇنداق، بىر ئۆيدە ياتساقمۇ ئەتىگەن ئورنىمىزدىن تۇرۇپلا بىر ـ بىرىمىز بىلەن ئەهۋاللىشىمىز، قول ئېلىشىپ كۆرۈشىمىز. چۈنكى ئۈيقۇ دېگەن يېرىم ئۆلۈم بىلەن باراۋەر دېگەن گەپ بار. ئاخشاملا ساق تۇرۇۋىدى، توۋا خۇدايىم، مانا خۇدا ئامانىتىنى ئاپتۇ، دەيدىغان گەپ نۇرغۇنغۇ بىزدە. خېلىلا ئۇخلىغان ئوخشايسىلەر هە، سۇلايمانىنىڭ ئەرۋاهى قىرىق گەز ئۆرلەپتۇ، «بايا باردىم، ئانىسىنىڭ قۇچىقىدا ياتقاندەك بەخىرامان ئۇخلاۋېتىپتۇ، ئويغىتىپ قويۇپ كەلگىلى نەۋاق، هازىرغىچە يوق بۇ ئاقنانچىلار» دەپ تەتۈر تۇكۇرۇپ ئولتۇرىدۇ، يۇرۇڭلار، مەن سىلەرنى ئالغىلى كەلدىم. توغرىسى سۇلايمان مېنى ئەۋەتتى. ئەمدى تېزرەك بارمىساق ئىشىڭلار چاتاق.

ئۇلار ماخمۇتجانغا ئەگىشىپ ئەگرى ـ بۈگرى مەهەللە يولىنى بويلاپ مېڭىپ كېتىشتى. شۇ تاپ ئابدۇسالام تاشلار ئارىسىدا مۇڭلىنىپ يانقان كۆجۈم مەهەللىگە تازا زەن سېلىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ بىر پەس مېڭىپلا بۇ مەهەللىنىڭ قۇرۇلمىسىنى ئوبدانلا چۈشىنىۋالدى. ئەسلىدە بۇ يەردە مەهەللە پەيدا بولۇشتىن ئىلگىرىلا مۇنۇ يوغان قورام تاشلار بۇ سايلىقنىڭ خوجايىنلىرى بولسا كېرەك. بۇ مېهنەتكەش تاغچىلار بۇ يەرگە ئۆي سېلىشقا كىرىشكەندە كۈچى يېتىدىغان تاشلارنى يۆتكەپ، كۈچى يەتمەيدىغانلىرىنى بولسا ئۆز هالىتىدىلا تاشلاپ ئۆزلىرىنىڭ ئاددىي سوقما تاملىق، ياغاچ قۇرۇلمىلىق ئۆيلىرىنى سېلىشقان بولسا كېرەك.

شۇڭا مەھەللە يولىمۇ يىلان باغرى بولۇپ تۇز ئېلىنغان يولنى تېپىش تەس ئىدى . ھەممىلا ئائىلىنىڭ چىت تاملىق ياكى پاكار تاش قۇرۇلمىلىق قورۇ تاملىرى ئىچىدە ئاددىي دېھقان ئۆيلىرى تاشلار بىلەن بەسلەشكەندەك مۇكچىيىپ ياتاتتى . پاكار تۇرخۇنلار-دىن كۆتۈرۈلگەن ئاقۇچ ئىس ئېرەنسىزلىك بىلەن ھاۋاغا كۆتۈرۈ-لۈپ ساپ تەبىئەت قوينىغا سىڭىشۇاتاتتى . ھەممە ئائىلىدە ئىت بېقىلسا كېرەك ، بىرەر ئىت قاۋاپ قويسا پۈتۈن مەھەللە ئىتلىرى مۇسابىقىگە چۈشكەندەك بەس - بەستە قاۋاپ بۇ مەھەللە خۇددى ئىت بازىرىغا ئايلىنىپ قالغاندەك بىر خىل تۈيغۇ بېرىپ تۇراتتى . ئورغاقلىرىنى كۆتۈرۈپ ماڭغان ئەرلەرنىڭ كەينىدىن كېلىۋاتقان ئاياللارنىڭ بىر قوللىرى قاپاق ، يەنە بىر قوللىرى ئەيتاۋۇر نېمە يۆگىگەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدىغان داستىخان كۆتۈرۈشۈۋالغا-نىدى . ئۇلار سىرتتىن كەلگەنلەرنى ئوڭايلا بىلىۋالسا كېرەك ، ماخمۇتجانغا سوغدىشىپ كېلىۋاتقان تۆت بالىغا ئەجەبلىنىش نەزە-رىدە قارىشىپ ئۆتۈپ كېتىشىۋاتاتتى .

— ياخشىمۇسىز سوپاخۇنكا ، ئورمىغا ماڭغان ئوخشىمام-سىز ؟

— شۇنداق بالام ، ئۆزۈڭچۇ ؟ نەگە كېتىۋاتسەن ؟

— بىزگە شەھەردىن ماۋۇ تۆت بالىنى چېنىقتۇرۇشقا ئەۋەتىپتە-كەن ، — دېدى ماخمۇتجان چارلاشقان كەكە ساقلىنى تىترىتىپ سۆزلەۋاتقان چىرايى مىستەك پارقىراپ كەتكەن ۋېجىك ئادەمگە قاراپ ، — ئەترەت ئىشخانىسىغا ، سۇلايمان ئەترەت باشلىقىنىڭ قېشىغا ئەكېتىۋاتىمەن .

— ۋاي ، بېچارە بايقۇشلار ،— دېدى ئۇ ئادەم بالىلار بىلەن بىر - بىرلەپ كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن تىللىرىنى يېنىك چاكىلدىتىپ تۇرۇپ ،— سىلەرنى چېنىقتۇرۇپ نېمىمۇ قىلار بولغىيتتى ، بۇ سەھرانىڭ دەردلىرىنى بىزلا تارتىپ تۇگەتسەك بولمامدۇ . بۇ ئۇستىخىنى قاتمىغان بالىلار بىزنىڭ ئىشىمىزغا چىدالارمۇ ؟

— قانداق قىلىمىز سوپاخۇنكا ،— دېدى ماخمۇتجان دىققاق قوللىرىنى شىلتىپ تۇرۇپ ،— ھۆكۈمەتنىڭ سىياسىتىگە بويۇن تولغىغىلى بولمايدۇ . بۇ بالىلار مۇشۇنداق سەھرادا چېنىقمىسا ئۇلارغا شەھەردىن ئىش بەرمەيدىغان ئىشكەن . شۇڭا چىقتىغۇ بۇ بالىلار ، ھە راست ، سوپاخۇنكا ، ماۋۇ بالا ، — دېدى ئۇ ئابدۇسا-لامنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ ، — بىزنىڭ تاش ئۆستەڭنى چاپتۇرغان ھېلىقى ئابدۇساھىپ كاتىپنىڭ ئوغلىكەن .

— ھە ، مۇنداقمۇ گەپ بار دېگىن تېخى ، — ئۇ ئادەم ئابدۇسالامغا ياشاڭغىرغان كۆزلىرى بىلەن تىكىلىپ قاراپ كەكە ساقىلىنى سىلىدى ، — ئوخشايدىكەن ، سويۇپ چاپلىغاندەكلا ئوخشايدىكەن . ۋاي گاڭ بالام ، دادىلىرى بىزگە سۇ ئەمەس ھە-رەمنىڭ زەمزەم سۇيىدەك شىپالىق سۇ باشلاپ ئەكېلىپ بەرگەن كاتتا ئادەم جۇمۇ ، مانا ئاشۇ زەمزەم سۇنىڭ شاراپىتىدىن تاشبا-لىقتا بىر نەچچە يۈز مو يەرنى ئېكىنزارلىققا ئايلاندۇرۇۋالدۇققۇ ، ئاجايىپ بىر كادىر ئىدى جۇمۇ ، دېھقانىنىڭلا غېمىنى يەيدىغان ، بۇيرۇتۇپ ، قېلىپ بىلەن سوقتۇرۇۋالغاندەكلا . ھە بالام ، دادىلە-رىنىڭ مۇبارەك بويى ئاماندۇ ، ھازىر نېمە ئىش قىلىپ يۈرىدۇ ئۆزى ؟

— تىنچلىق تاغا ، — دېدى ئاخشامقى سوئالىنىڭ يەنە تەكرار-لانغانلىقىدىن كۆڭلى يېرىم بولغان ئابدۇسالام كۆزىنى بوۋاينىڭ كۆزىدىن قاچۇرۇپ تۇرۇپ ، — ھەممىلىرىگە دادام سالام ئېيىت-تى .

— ئۆزىمۇ سالامەت بولغاي ئىلاھىم ،— دېدى ئۇ ئادەم قولىنى دۇئاغا كۆتۈرۈپ ،— ئىبارا ! خۇدايىم ئاشۇ ئاغزى يۇم-شاق ، تىلى تاتلىق ئابدۇساھىپ كاتىپ بالامنىڭ ئالغان توپىسى ئالتۇن ، باسقان يولى كۆمۈش بولغاي .

— بىز ئەترەت ئىشخانىسىغا ماڭغان ، — دېدى ماخمۇتجان ئاخشامقى گەپنىڭ يەنە تەكرارلىنىپ ئابدۇسالامنىڭ كۆڭۈل يارە-

سىنى قايتا تاتىلاپ قويۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىپ ، — شۇ يەرگە ئىتتىكرەك بارايلى ، بىكار سۇلايمانىنىڭ تىلىغا قالمىسۇن بۇ بالىلار ، ئەتە ـ ئۆگۈن ۋاقىت چىقىرىپ مەن بۇ بالىلارنى سىزنىڭ ئۆيىڭىزگە باشلاپ باراي .

— ۋاي ئاغزىڭغا ناۋات سالغۇدەك گەپ قىلىسەن جۇمۇ ، بولسا شۇنداق قىلسىنا ئاخۇن بالام ، — دېدى سوپاخۇن مېڭىشقا تەمشىلىپ ، — باشلاپ بارساڭ ئابدۇساھىپ كاتىپنىڭ بالىسىنى ئاغىنىلىرى بىلەن بىر مېھمان قىلمۇالاي زادى .

ئابدۇسالام گەپلىرى يېقىشلىق بۇ ئادەمنىڭ كەينىدىن بىر پەس قاراپ تۇرۇپ قالدى . شۇ تاپ ئۇنىڭ كاللىسىدا دادىسىنىڭ ئوبرازى تېخىمۇ نۇرلىنىشقا ، يوغىناشقا باشلىغانىدى .

— ئىشخانىغا يېتىپ كەلدۇق مانا ، — دېدى ماخمۇتجان ئابدۇسالامنى خىيالدىن ئويغىتىپ ،— ئەنە ، ئاۋۇ ئەترەت باشلىقى سۇلايمان .

ئابدۇسالام ئالدىغا قارىدى . ئادەتتىكى دېھقان ئۆيلىرىدىن ئانچە قېلىشمايدىغان ئىككى ئېغىزلىق ئۆينىڭ ئالدىدا ئېگىز بويلۇق ، قارىمۇتۇق ، ياپما قاپاق ، قوۋۇز گۆشلىرى ساڭگىلاپ تۇرغان ، يۇزىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى قويۇق يېرىك ساقال ـ بۇرۇت قاپلىغان بىر ئادەم تاماكا چېكىپ تۇراتتى . ئۇ كۆك تېرىكە ئىشتان بىلەن بالداقلىق قىزىل مايكا كىيگەن بولۇپ ، مايكا ئۈستىگە كىيىۋالغان سېرىق ھەربىي چاپىنىنىڭ ئالدى تۈگمىلىرى ھىم ئېتىلگەن ، بېشىغا كىيگەن سېرىق ھەربىي شەپكىسىنىڭ چېكىلىكى قىيسىيىپ قالغانىدى . ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى كۆرۈنۈشى كۆرەشچانىنىڭ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى مەزگىلىدىكى سىياقىغا ئوخشاپ قالغانىدى . كەم قالغىنى ھەربىيچە كەمەر ئىدى ، خالاس .

— ئەترەت باشلىقى ، مانا ، بىزدە چېنىقىدىغان زىيالىي بالىلارنى ئەكەلدىم ،— دېدى ماخمۇتجان ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ .

سۇلايمان گەرچە يىراقتىنلا ئۇلارنى كۆرگەن ۋە دەققەت

قىلىپ تۇرغان بولسىمۇ ، لېكىن ھازىر ئۇلارنى ئەمدىلا كۆرۈۋاتقاندەك ھەممىسىنىڭ چىرايىغا بىر - بىرلەپ قاراپ چىقتى - دە ، چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ ماخمۇتجانغا يۈزلەندى .

— سەن ئاچچىقان زىيالىي ياشلار مۇشۇمۇ ؟ ئەمدىلا پېلەك ئارىسىدىن كۆرۈنگەن توك خەمەكلەر ئىكەنغۇ ؟ قاراپ باقە ، ئۇلار - نىڭ كۆكەرمىگەن ئېچەكلىرىگە ، بۇلار كەتمەن چاپالامدۇ ھە ؟ ئورغاق تۇتالامدۇ ؟ ! مۇشۇلارنى بەرسە ماقۇل دەپ ئاچچىقتىڭما ۋۇ كالۋا...

— ھەممىسى تولۇقسىزنى پۈتتۈرگەن بالىلاركەن ئەترەت باشلىقى .

— نېمىشقا تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەنلەرنى ئەكەلمىدىڭ . كۆزۈڭ كورمۇ سېنىڭ ھە ؟ ! — ئۇ چېچىلغان ھالدا ماخمۇتنى سوتلاپلا كەتتى .

بۇ ئىشلارغا دىققەت قىلىپ تۇرغان تۆتەيلەننىڭ كاللىسىدا بىر دەمدىلا ھەر خىل خىياللار ئەگىشكە باشلىدى ، ئابدۇسالامدىن باشقىسى بىراقلا ماۋۇ قاپىقى ياماق باشلىقنىڭ بۇ ئىشىغا ئاچچىقلىنىپ ، ئۇنىڭ ئۆزلىرىنى قوبۇل قىلماي كەتكۈزۈۋېتىشىدىن ئەنسىرىسە ، ئابدۇسالام «مەن مۇنداق كىچىك بالىلارنى ئالماي-مەن ، دەپ كەتكۈزۈۋەتسە بىر ئامال قىلىپ تولۇق ئوتتۇرىدا ئوقۇپ قالسام قانداق ياخشى بولاتتى - ھە » دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ تۇراتتى .

— خاپا بولمىسىلا ئەترەت باشلىقى ، ماڭا ئانى بېرىسەن ، مانى بېرىسەن دېگىلى بولمايدىكەن ، ناھىيىدىن بىزگە تەقسىم قىلغىنى مۇشۇلارکەن ، شۇڭا ئەكەلدىم ، ھە راست ، — ماخمۇتجان سۇلايمانىنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۇنىڭ قۇلىقىغا بىرھازا پىچىرلىغاندىن كېيىن سۇلايمان چېكىۋاتقان تاماكىسىنى يەرگە تاشلاپ ئۇنى دەسسەپ ئۆچۈردى - دە ، ئۇلارغا قارىدى .

— بوپتۇ ، بۇ بىر سىياسىي ۋەزىپە بويۇنتاۋلىق قىلساق بولمايدۇ ، ناھىيە ئەۋەتكەندىن كېيىن سىلەرنى ئېلىپ قالايلى .

لېكىنزە ، بۇندىن كېيىن بۇگۈنكىدەك كۈن چۈش بولغۇچە ئۇخ-لايدىغان ئىش بولمىسۇن . دېھقان خەق دېگەن سەھەردە تۇرىدۇ . سىلەر بۇگۈن ئەتىگەنلىك ئەمگەككە قاتناشمىدىڭلار ، ئەتىدىن باشلاپ قاتناشمىساڭلار زادى بولمايدۇ . كەمبەغەل دېھقان ، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ قايتا تەربىيىسىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۇلار بىلەن ھەممە ئىشتا بىرگە بولۇش كېرەك . ھە ، ئابدۇسالام دېگىنىڭ قايسى ؟ !

— مەن ،— دېدى ئابدۇسالام ئۆزىنى مەلۇم قىلىپ .

— سەن بۇگۈندىن باشلاپ سادىق قويچى بىلەن جاڭگالدا مال باقىسەن . ئۇ يالغۇزچىلىق تارتىپ قالغانتى . بويۇڭمۇ جوغايدەكلا كىچىك ، يىگلەپ قالغان قوغۇندەك ئورۇق نېمىكەنسەن . كەتمەنگە كۈچۈڭ يەتمەيدۇ سېنىڭ ، داداڭ نان بەرمىگەنمۇ ساڭا ، ھە ئەمدى ماۋۇ ئۇچىڭلارغا كەلسەك سىلەر بۇگۈندىن باشلاپ ئورمىغا چىقىسىلەر . تاغ يېرى دېگەندە ئورما مۇشۇنداق كېيىنگە قالىدۇ . ياز قىسقا ، قىش ئۇزۇن بۇ يەردە ، ئورمىنى تېزرەك تۈگەتمىسەك خامان قارغا كۆمۈلىدۇ .

— ۋاي باشلىق ، مېنىڭ بىر ئېغىز گېپىم بار ئىدى ،— دېدى ئەخمەتجان ئالدىغا بىر قەدەم مېڭىپ چىقىپ ،— ھەممە ئىشنى ناھايىتى بەك ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇۋەتتىڭىز . لېكىنزە ، ماۋۇ تۆتىمىزنىڭ قورساق مەسىلىمىزنى ئورۇنلاشتۇرمايسىزغۇ ؟

— ئۇنى قانداق ئورۇنلاشتۇرىمەن ئاقنانچى ،— دېدى سۇلايمان يانچۇقىدىن بىر پارچە گېزىتنى چىقىرىپ ئۇنىڭدىن بىر پارچە يىرتىپ موخۇركا يۆگىگەن ھالدا ،— ئامبارچىغا دەپ قويدۇم ، ئامبارغا بارساڭلار بىر ئايلىق نورماڭلار ئۇچۇن بۇغداي ، قوناقمۇ ئىشقىلىپ نورماڭلارغا تۇشلۇق بىرنېمە بېرىدۇ ، يەنە ئازراق سۇمايمۇ بار . شۇنى ئەكېتىپ ياغۇنچاقتا تارتىپ ئۇن قىلىپ يەمسەن ياكى كۆجە قاينىتىپ ئىچەمسەن ئۆزۈڭنىڭ ئىخ-تىيارى ، تاماق ئېتىپ يېيىش دېگەن ئۆزۈڭلارنىڭ ئىشى تۇرسا

ئۇنى ماڭا دېگىنىڭ نېمىسى ئەمدى ، يا سەن بۇ يەرنى بىرەر ئاشپۇزۇلغا ئوخشىتىپ چىققانمىدىڭ ، ئۇنداق ئويلىغان بولساڭ زور خاتالاشتىڭ دېگەن گەپ ، ئوبدانراق بىلىۋال ، سەن ھازىر شەھەردىكى ھەممە نېمەڭ تەل ئۆيۈڭدە ئەمەس تاشبالىق ئاتلىق سەھرادا تۇرۇۋاتىسەن ، چېنىقىش دېگەننى مۇشۇنداق باشلايدىغان گەپ .

— سىز ئۇنداق دېگىنىڭىز بىلەن بىز يا تاماق ئېتىشنى بىلمىسەك ، — دېدى ئەخمەتجان تېخىمۇ تېرىكىپ .

— ئۆگەنمەمسەن ؟ سەن تاماق ئېتىشنىلا ئەمەس ، دېھقانچىلىق ، چارۋىچىلىقنىڭ ھەممىسىنى ئۆگىنىسەن . ئۇقۇپ قوي ، بۇ يەرگە بىلىمگەننى بىلىش ، قىلمىغاننى قىلىش ئۇچۇن كەلدىڭلار . يا سىلەرگە بىرەيلەننى ئاشپەزلىككە توختىتىپ بەرسەم بولامتى ؟ ۋۇ ئاقنانچىلار ، ئاشخانىدا تاماق يەيمىز دەپتىكەنسىلەر ـ دە .

— ھەئە ، شۇنداقراق ئويلىغانتۇق ،— دېدى ئىبراھىمجان سۆز قوشۇپ ، — بىز ئەسلىي ئابدۇسالامنى تاماق ئېتىشكە سالايلى دېيىشكەنتۇق ، ئۇ تاماق ئېتەلەيتتى .

— بۇ گەپچىزە ، مەن سىلەرگە بىر ئەمگەك كۇچىنى ئاجرىتىپ تاماق ئەتكۇزۇپ بەرسەم سىلەر شەھەردىكى ئۆيۈڭلەرگە ئوخشاش ئىشتىن كېلىپلا تاماق يەپ ئۇخلىساق دەيدىكەنسىلەر ـ دە . بۇنداق خىيالنى قىلماي ئىشقا بېرىڭلار . بۇ يەردە ھەممە ئادەم ئىشنى تۇگىتىپ كېلىپ ئۆيدە تاماق ئېتىپ يەيدۇ . سىلەرمۇ ئوخشاش .

— بولدى ، بولدى ئۇكىلار ،— دېدى ماخمۇتجان ئۇلارنىڭ ئارىسىغا چۇشۇپ ،— ئەترەت باشلىقىنىڭ ئىشى كۆپ ئادەم . ئۇنى ئاۋارە قىلىۋەرمەڭلار ، ئىشقا ماڭايلى ئەمىسە ، قانداق دېدىم ئەترەت باشلىقى .

— ھەئە ، شۇنداق بولسۇن ئەمىسە ، ماخمۇت ، سەن بۇلارنى

ئەگەشتۇرۇپ بېرىپ ئامباردىن ئورغاق ، گۇرجەك ھەم بۇغداي ، قوناقلىرىنى ئېلىپ بەر . بۇلارنى يېرىم كۈن قويۇپ بەردىم ، چۈشكىچە شۇ ئىشلارنى قىلىپ ئۆزىنى ئوڭشۇۋالسۇن . چۈشتىن كېيىن ئىشقا بارسۇن . ئابدۇسالام ، سەن كەچتە سادىق قويچى مالليرىنى ياندۇرۇپ كەلگەندە ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ ئەتە بىللە مال باققىلى چىقىسەن ، مالچى دېگەن سەھەر تۇرىدۇ ، ئۇخلاپ قالما ھە ،— ئۇ گېپىنى تۈگىدى دېگەندەك يەرگە «چىرتتىدە» بىرنى تۈكۈرۈپ قويۇپ بايىقى ئاچچىقىدا يۆگىيەلمەي قالغان تاماكىسىنى قايتا ئوراشقا باشلىدى . ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى تۇرقىدىن گەپنىڭ تۈگىگەنلىكى ، ئەمدى قايتا گەپ كوچىلاشنىڭ ھاجەتسىزلىكى چىقىپ تۇراتتى .

— يۇرۇڭلار ئۆكىلىرىم ، — دېدى ماخمۇت ئۇلارنى ئالدىرىتىپ ، — سىلەرنى مەن ئامبارغا باشلاپ باراي ، ئاندىن تراكتورنىڭ قېشىغا بارمىسام بولمايدۇ . مۇشۇ ئەتىرەتتە ئىشلەۋاتقىلى ئون كۈن بولدى . مۆھلەت توشتى دېگەن گەپ ، ئەتە تراكتور پونكىتىغا قايتىمەن . بەلكىم ، غولۇڭ ئۇ قېتىمدىكى مەھەللىگە خامان تەپكىلى بارارمەن . بۇلارنىڭ خامىنى تەييار بولغۇچە شۇ يەردە ئىشلەيدىغان گەپ ئەمدى ، ھارۋىكەش ئاۋارىكەش دېگەن شۇ .

— ئابدۇسالام ، سېنىڭزە خېلىلا تەلىيىڭ بارىكەن جۇمۇ ئاداش ،— دېدى ئەخمەتجان يولدا كېتىۋېتىپ ،— بىزلەر ئەمدى مانا پاشا ـ كۆمۈتىغا يەم بولۇپ ئورما ئوردىغان بولدۇق . سەن بولساڭ مالليرنى يايلاققا ھەيدەپ قويۇپ قارىغاي سايىسىدە ئارام ئالسەن . نېمىدېگەن پەيزى ـ ھە ، ئىشقىلىپ بىزنىڭ ئىچىمىزدە سەن تەلەيلىك .

— كۆچۈڭ يەتسە ئاۋۇ سۆرۈن تەلەت باشلىققا دەپ ئالماشتۇرە ، — دېدى ئابدۇسالام ئاچچىقلاپ ، — شۇ تاپ مېنىڭ سىلەردىن پەقەتلا ئايرىلغۇم كەلمەيۋاتسا ، نەدىكى گەپلەرنى قىلىپ مېنى جىلە قىلمىغىنە ئاداش .

— بولدى ، بولدى ، خاپا بولمىغىنە ئاداش ، چاقچاق قىلىپ قويدۇم ساڭا . ئىشقىلىپ بىزنىڭ ئىشىمىزدىن سېنىڭ ئىشىڭ بىر ئاز ئاسانراق دەيمەنغۇ شۇ .

— نەدىكىنى ،— دېدى ماخمۇت ئۇلارنىڭ گېپىنى ئارىلاپ ،— مال بېقىش سىلەر ئويلىغاندەك ئۇنداق ئاسان ئىش ئەمەس ، ئەتىگەن بىر چىقىپ كەتسە كەچتە بىراق كېلىدىغان گەپ . يالغۇز بولغاچ يېتىشەلمەيدۇ دەپ ئەترەتنىڭ قېچىرىنى بەرگەنتى . ئەمدى ئەتىدىن باشلاپ مال باقىدىغان ئادەم ئىككى بولدى دەپ قېچىرىنى تارتىۋالىدۇ . ئاشۇ تاغ باغرىغا ئاپىرىپ باقىدىغان گەپ ، ئالاھازەل ئون نەچچە چاقىرىم يەرگە پىيادە بارىدۇ دېگەن گەپ . تاغ يېقىنلا كۆرۈنگەن بىلەن ماڭساڭ خېلى يول ئۇ .

راست دېگەندەك تاغ باغرى يېقىنلا يەردە كۆرۈنگەندەك قىلغان بىلەن خېلىلا يول ئىكەن . ماخمۇتنىڭ دېگىنى توغرا چىقتى . سادىق قويچى ئۆزىگە بىر ھەمراھ قوشۇلغىنىدىن خۇش بولغاندەك قىلغان بىلەن ھەر كۈنى ئۇستىدىن چۈشمەي تاراسلىتىپ چېپىپ يۈرگەن قېچىرىدىن ئايرىلىپ قالغىنىغا ناھايىتى خاپا بولغاندەك كۆرۈنەتتى .

— مەن ماۋۇ ياقتىن ھەيدەپ ماڭاي ، سەن ئاۋۇ ئېتىزلىق تەرەپتىن ماڭ ، — دېدى سادىق قويچى مالىلىرىنى قوتاندىن ئەپچىقىپ يولغا چۈشكەن ھامان قاپقىنى تۈرۈپ ئۇنىڭغا تۇڭ تېگىپ ،— يول ياقىسىدىكى زىرائەتلەرگە بەكرەك چاپىدۇ مال دېگەن ، سەن ماڭا قارىغاندا ياش بولغاندىكىن ئايىغىڭنى ئىتتىكىرەك قىل بالا...

ئابدۇسالام ئۇنىڭ بۇ قوپاللىقىدىن ئانچە ھەيران قالمىدى . چۈنكى ھەر كۈنى قېچىردا مېڭىپ يۈرگەن ئادەم بىردىنلا پىيادە مېڭىپ قالسا ھەقىقەتەن ئېغىر كېلىدىغانلىقى ئۇنىڭغا بەشقولدەك ئايان ئىدى .

ئابدۇسالام ئەتىگەن قولىغا تۇتقۇزۇلغان بارماقتەك چوڭلۇق. تىكى يۇلغۇن تايىقىنى شىلتىپ يول ياقىسىدىكى كىچىك ئېرىق قىرىدا مېڭىشقا باشلىدى. دېگەندەك ماللار ئېرىق بويىدىكى يۇمۇران قىياق، چىغىرتماق قاپلىغان قىرغا يۇگۇرۇشەتتى. بىرىنى قوغلىسا بىرى يۇگۇرۇپ تۇرغاچقىمۇ، كىچىك ئېرىقتىن تولا سەكرەپ ئۆتۈپ مەھەللە سىرتىغا چىققۇچە ئۇ چىلىق - چىلىق تەرلەپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ماللارنىڭ تۇياق ئاستىدىن كۆتۈرۈلگەن شور ئارىلاش توپىنىڭ قويۇق چاڭ - توزانلىرى تاغ تەرەپتىن ئۇرۇلۇۋاتقان سەلكىن شامالدا ئۇنى توپا - چاڭ ئىچىگە كۆمۈپ تۇرغاچقا ئۇنى بىردەمدىلا توپا چىراي ئادەمگە ئايلاندۇرۇپ قويدى. ئۇلار مەھەللە سىرتىدىكى سايلىققا يېتىپ چىققاندا كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگەن بولۇپ، ماللار ئەمدى لوقاق، قامغاق، يانتاق، يۇلغۇنلار بىلەن ياسانغان كەڭرى سايلىققا چېچىلىپ كەتكەنىدى. ئۇلار ئەمدى بىر تەرەپتىن ئۆزىگە كېرەكلىك يېمەكلىكنى يېيىشىپ، بىر تەرەپتىن تاغ تەرەپكە ئاستا سىلجىپ مېڭىشقا باشلىغان بولغاچقا بايىقى جىددىيلىك پەسەيگەنىدى. ئابدۇسالام سادىق قويچىغا قارىدى. ئۇ رەڭگىنى پەرقلەندۈرگىلى بولمايدىغان تامبىلىنىڭ ئىشتان بېغىنى ئىككى يانغا قىستۇرۇپ ئالغان بولۇپ، پۈرلىشىپ ئۆز رەڭگىنى يوقاتقان چاپىنىنىڭ تېشىدىن كۆك بەلۋاغ باغلىۋالغانىدى. بېشىدىكى كۆك شەپكىسىنىڭ يان تەرىپىدىن مايلىشىپ كەتكەن شاپاق دوپپىسىنىڭ بۇرۇنجىكى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قولىدىكى قومۇش ساپلىق قامچىسىنىڭ دەستىگە ھەر خىل رەڭلەردە بوياق بېرىلگەن بولۇپ قامچىسىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ پەسكە بىر شىلتىسا خۇددى مىلتىق ئوقىدەك «قارس» قىلغان ئاۋاز چىقاتتى. ماللار بۇ ئاۋازنى ئاڭلىسا دىڭكىدە چۆچۈپ يەردىن باشلىرىنى كۆتۈرۈپ ئىگىسىگە قاراپ قويىاتتى - دە، يەنە باشلىرىنى چۆكۈرۈپ يۇمران چۆپلەرنى يالماپ يۇتۇشقا كىرىشەتتى. ئۇنىڭ قارىداپ كەتكەن چىشلىرى بىلەن

چىرايىدىكى قارامتۇللۇق گويا بىر گەۋدىگە ئايلىنىپ كەتكەندەك ئۇزۇن - ئۇزۇن قاشلىرى تۇرمەكلىشىپ كۆز بىلەن پېشانە ئوتتۇرىسىدا قويۇق بىر ئورمانزارلىقنى پاسىل قىلىپ قويغاندەك كۆرۈنەتتى . گەپنى قوپالراق قىلسىمۇ ، لېكىن كەم سۆز بۇ ئايەم ئابدۇسالامنىڭ كۆز مۆلچىرىدە ئەللىككە يېقىنلاشقان ئادەم سىياقىدا كۆرۈنۈپ تۇراتتى . شۇ تاپتا ئۇ بۇ سايلىقتىكى ئېگىزرەك بىر دۆڭلۇكنىڭ ئۈستىگە چىقىپ قېرى توغراقنىڭ يېنىغا كەلدى - دە ، قولىنى كۆزىگە سايىۋەن قىلىپ مالالارنىڭ ئەھۋالىنى كۆزەتكەندىن كېيىن توغراقنىڭ يەر پوستىنى يېرىپ چىققان يىلتىزىغا كېلىپ ئولتۇردى .

— ھەي ئابدۇسالام ،— ۋارقىرىدى ئۇ بىر تۇپ باراقسانلىغان يۇلغۇن سايىسىگە ئۆزىنى تاشلاپ يېتىقان ئابدۇسالامغا ،— ئاۋۇ تۆۋەن تەرەپتىكى مالالارنىڭ بېشىنى تاغ تەرەپكە بۇرىۋېتىپ مايەرگە كەل .

ئابدۇسالام ئەمدىلا شۇياققا مېڭىشقا تەمشىلىۋىدى ، ئەتىگەندىن بېرى مالالارنىڭ كەينى تەرىپىدىن ھەيدەشنى داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان تۇمشۇقى ئاق ، تېرىسى قوڭۇر ئىت ئابدۇسالامنىڭ ئىشىنى بەجا كەلتۈرۈش ئۈچۈن تۆۋەن تەرەپكە مېڭىپ كەتكەن مالالارنى ھەيدەپ تاغ تەرەپكە قاراتتى - دە ، يۇگۈرگىنىچە دۆڭگە چىقىپ سادىق قويچىنىڭ قوللىرىغا تۇمشۇقىنى سۈركەپ بىردەم يېقىنچىلىق قىلغاندىن كېيىن ئارقا پۇتلىرىغا كاسىسىنى قويۇپ زوۋۇلداپ ئولتۇردى - دە ، مالالارغا قارىغىنىچە ئۇزۇن تىلىنى ساڭگىلاتتى .

«ئەجەب ئەقىللىق ئىتكىنە ئۇ ،— دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەچ دۆڭگە ياماشتى ئابدۇسالام ، — قارا ، مەن ماڭغۇچە ئۇ بېرىپ بولدى . ‹ئىت ۋاپا ، خوتۇن جاپا › دېسە نېمىدېگەن گەپتۇ بۇ دەپتىكەنمەن ، ئەسلىي ئىت دېگەننىڭ مۇشۇنداق ئادەمگە ئەسقاتىدىغان يەرلىرى بار ئىكەن - دە .»

— ماۋۇ يەردە ئولتۇرە ،— دېدى سادىق قويچى ئابدۇسالامغا يان تەرىپىدىكى كىچىك تاشنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ ،— ئەمدى ماللار ئاستا ـ ئاستا تاغ باغرىغا ماڭىدۇ . مال دېگەن چېچىلىپ كەتمىسىلا بېقىش ئاسان . ھە ، ئولتۇرە ، تازا قوپال نېمىكەن دەپ قالغانسەن ھەرقاچان . بىلمەن ، سەن مەندىن خاپا ، نېمىشقا خاپا ؟ ھېچ گەپتىن ـ ھېچ گەپ يوق ماڭا قوپاللىق قىلمۇاتىدۇ دەپ خاپا ، ئۇنىڭ سەۋەبى نېمە بىلەمسەن ، چۈنكى مەن قېچىرىم-دىن ئايرىلدىم . بىلسەڭ مەن مۇشۇنداق مال بېقىۋاتقىلى ئون بەش يىل بولدى . مالچى دېگەنگە بىر ئات ياكى ئېشەك بولسا جىق ياردىمى بولىدۇ . ئۇچ يىل بولغان مۇشۇ قېچىرغا ئۇلاشقە-لى ، مانا سېنى ماڭا ياردەمچى قىلىپلا بىر ئوبدان قول ـ قانىتىمنى سۇندۇرۇشتى . بۇنداق دېسەم باشقىچە ئويلاپ قالما . ئوبدانراق قارىغىنە ماۋۇ قورۇلۇپ كەتكەن چىرايىمغا ، ناھايىتى ئوبدان تورلاشقان قوغۇنىڭ ئۆزىغۇ ھە ، دەپ باقە ، مەن شۇ تۇرقى نەچچە ياشقا كىرگەندىمەن ؟ !

ئابدۇسالام نېمە دېيىشىنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى . چوڭ دەۋېتەي دېسە خاپا بولىدۇ . كىچىكرەك دەي دېسە مەسخىرە قىلىدۇ .

— قورقماي دەۋەر ، — دېدى ئۇ ئابدۇسالامغا كۈلۈمسىرەپ قارىغىنىچە ، — مەن ياش يوشۇرىدىغان خوتۇن كىشى بولمىغاندە-كىن خاپا بولمايمەن .

— قىرىققا كىردىڭىز ھەرقاچان ،— دېدى ئابدۇسالام ئۆز پەرىزىدىن بىر نەچچە ياش كېمەيتىپ .

— ھا ـ ھا ـ ھا ،— سادىق قويچى كۈلۈپ كەتتى . يانچۇقە-دىن مىستەك پارقىراپ كەتكەن ناسۋال قاپقىنى ئېلىپ ئالىقىنە-غا ئازراق ناس تۆكۈپ ئۇنى كالپۇكىنىڭ ئاستىغا پەم بىلەن تاشلاپ يەرگە چىرتتىدە تۇكۇرۇۋېتىپ ئابدۇسالامغا قارىدى ، — سەندە گۇناھ يوق . خاپا بولمايمەن دېدىمغۇ مەن ساڭا ، مېنىڭ

مۇشۇ چىرايىم ئەللىك ياشلىق ئادەمنىڭ چىرايىغا ئوخشايدۇ . لېكىن ، مەن ئەمدىلا ئوتتۇز ئىككى ياشقا كىردىم . مۇشۇ جاڭگال دەرد ـ ئەلىمى قېرىتتى مېنى . قانداق قىلىمىز . جان باقماق مۇشۇنداق تەسكەن . ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزۈمۇ مۇشۇ جاڭگالغا كۆنۈپ قاپتىمەن . مال بېقىشتىن باشقا ئىشقا چىدىمايمەن . يول جاپاسىنى ، چۆل جاپاسىنى دېمىسەڭ بۇمۇ ياخشى ئىش . يازنىڭ خوۋلۇقىنى ئوبدانلا كۆرىسەن . ئولتۇر دېدىم مەن ساڭا ، يا كىيىم پاسكىنا بولمىسۇن دەۋاتامسەن ، ئەمدى ئۆزۈڭنى ياساپ يۈرىدىغان شەھەر يىراقتا قالدى . ئىشتىنىم توپا بولۇپ كېتىدۇ دەپ خالىغان يەردە ئولتۇرمايمەن دېگىنىڭ بىلەن ئەتىلا ھەممە كىيىم ـ كېچىكىڭ بۇلغىنىدۇ . ھەببەللى ، توپا بولسا ھېچ گەپ يوق . مانا ئولتۇردۇڭ راھەت كۆردۈڭ دېگەن گەپ . كىيىم دېگەن پاسكىنا بولسا يۇيساق چىقىدۇ . لېكىنزە ، كۆڭۈل كىر بولسا ئۇنى چىقارماق تەس ئۇكام . ھە ، گەپنى مەنلا قىلماي . دەپ باقە ، ئۆزۈڭ نەچچە ياشقا كىردىڭ ؟

— ئون ئالتىگە كىردىم ئاكا ، — دېدى ئابدۇسالام بېشىنى قاشلاپ قويۇپ .

— ئون ئالتىگە كىردىم دە ، يىگىت يېشىغا يېتىپسەن مانا . سەھرا دېگەندە ئون ئالتە ـ ئون يەتتە ياشلاردىلا ئۆيلەپ قويىدۇ . مانا مېنىڭ بەش بالام بار . چوڭى ئون تۆت ياشقا كىردى . ئاشۇ بەش بالىنىڭ دەردى قېرىتتىغۇ مېنى . ھە ، ئەمدى سەن گەپ قىلە ، ئۆزۈڭ كىمسەن ؟ ! كىمنىڭ ئوغلىسەن ؟ ! شەھەردىن كەلدى دەيدۇ ، نېمە ۋەجىدىن بۇياقلارغا كېلىپ قالدىڭ ؟

— بۇلتۇر ئەتىيازدىن باشلاپ مەركەزدىن يېڭى يولىورۇق كەلدى ،— دېدى ئابدۇسالام يىراقلارغا تىكىلگەن ھالدا ، — ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ھەرقانداق ئوقۇغۇچى تاغ ۋە يېزىلارغا چۈشۈپ چېنىقىدۇ دېگەن . شۇڭا بۇ يەرگە قايتا تەربىيە ئالغىلى چىقتىم .

— ۋاھ ، كىم چىقارغان سىياسەتتۇ بۇ ؟ ! — دېدى سادىق قويچى كالپۇكى ئاستىدىكى ناسنى توغراق يىلتىزى يېنىغا تۈكۈرۈپ تۇرۇپ ، — ئەجەب بەلەن گەپكىنا بۇ . دېمىسىمۇ شەھەردىكى ئاقنانچىلار يېزىنىڭ دەردۇ جاپاسىنى بىلمەيدۇ . شۇڭا شەھەرگە كىرىپ قالساق ياۋا مەخلۇققا قارىغاندەك سەت قارىشىدۇ . ئالىيەدۇ ، تۇمشۇقلىرىنى پۇرۇشتۇرۇپ مەسخىرە قىلىشىدۇ . كىيىمىمىزگە نىجاسەت يۇقۇپ قالغاندەك بىزدىن ئۆزىنى قاچۇرىدۇ ، ناھايىتى بىزنىڭ ئۇلاردىن بىرەر ـ ئىككى قۇر يېڭىراق كىيىمىمىز كەمغۇ شۇ . بار بولسىمۇ كىيىملىرىمىز سەل رەتسىزرەك ، پاسكىنىراق يېرىلا بار شۇ . شۇنىڭغىمۇ ئاشۇنداق قىلىش كېتەمدۇ دەپ ئاچچىقىم كېلىپ چىڭقىلىپ كېتەتتىم . ئۆز ـ ئۆزۈمگە : «بىز تېرىغان ئاشلىقنى يەيسىلەر ، بىز ئۆستۈرگەن پىياز ـ چامغۇرنى يەيسىلەر ، شۇنداق تۇرۇپ يەنە بىزنى كەمستىسىلەر ، بىز بولمىساق سەنلەرگە ئاق نان نەدە » دەپ سۆزلەپ كېتەتتىم . شۇڭا مەن مۇشۇ گەپلەرنى ساڭا قىلىپ كېتىۋاتىمەنغۇ . دېمەكچى ، ھەر قانداق بىر ئادەم مانا مۇشۇنداق دېھقانلار ئارىسىدا دېھقان بولۇپ باقسا ئاندىن دېھقاننىڭ ھالىغا يېتىدىغان شەھەرلىك كادىر بولىدۇ . قارا ، ئون نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا بىزنىڭ يېزىغا بىر كادىر خىزمەت گۇرۇپپىسى باشلاپ چۈشكەنتى . ئىسمى نېمىدا ئۇنىڭ ، ھە ، ھە ، ئابدۇساھىپ . ناھىيىلىك ھۆكۈمەتتە چوڭ بىر باشلىقكەنمىش ، ئاجايىپ ئادەم ئىدى ئۇ ، مەنمۇ دېھقان بالىسى جۇمۇ ، مېنى يات كۆرمەڭلار ، دەپ ھەرقانداق ئۆيگە ئۈسۈپلا كىرىپ كېتەتتى . دېھقانلارنىڭ چاك ـ چاك يېرىلغان قوللىرىنى چىڭ قامالالاپ كۆرۈشۈپ ، توپا ئۆرلەپ تۇرىدىغان كىگىزلەرنىڭ ئۈستىدە دوملاپ يېتىپ دېھقاننىڭ ھال ـ كۈنىنى ياخشىلاشنىڭ خىيالىنى سۈرۈپلا يۈرەتتى . كېيىن قاندىقى ـ قانداق بولدى ئۇقمايلا قالدۇق . ئاشۇ بىكاردىن ـ بىكار ئېقىپ كېتىۋاتقان تاغ سۈيىنى مەھەللىگە باشلاپ كېلىپ تېرىلغۇ يەرنى كۆپەيتسەك دېھقاننىڭ ھال ـ كۈنى ياخشىلىنىدۇ ، دەپ بىر تاش ئۆستەڭنى

بىر يىل چاپتۇردى . شۇنىڭ بىلەن ئاشۇ جىلغىدىن سۇ توشۇپ ئىچىدىغان ئىشلار تۈگەپ ئوبدانلا هاللىنىپ قالدۇق . مانا ، بۇ- مىسا بىزدە تېرىقچىلىق دېگەن يوق گەپتى . بۇغداي ، قوناق دېگەننى هۆكۈمەتنىڭ ياردەم ئاشلىقى بىلەن تەمىنلەيتتى . شۇ چاغلاردا ئۇ ئادەم بىز بىلەن بىللە تاش توشۇپ دېهقان بولۇپ كەتكىلى تاس قالغان جۇمۇ . كېيىن تەشكىل ئۇنى ئېلىپ كەتتى . يەنە ئۆستۇرۇپتۇدەك دېگەنلەرنى ئاڭلىدۇق . شۇندىن كېيىن بۇ ئادەمدەك بىرەر كادىر بىزنىڭ بۇ تاغقا كېلىپ باقمىدى . سەن ئۇ چاغدىكى ئىشلارنى بىلمەيسەن ، ئۇ ئادەم كېتىدىغان چاغدا پۇتۇن يۇرت قوزغىلىپ كەتكەن . ئۇنى ئۇزىتىپ چىققان ئادەملەر تاس قالغان سېرىق توپا دېهقانچىلىق مەيدانىغا كەتكىلى .

— سىز ماختاۋاتقان ئۇ ئادەم هازىر راستىنلا دېهقان بولۇپ كەتتى ، — دېدى ئابدۇسالام كۆزىدىكى ياشنى ئېرىتىۋېتىپ .

— نېمە دېدىڭ ؟ ! — دېدى سادىق قويچى ئابدۇسالامغا قاراپ ، — دېهقان بولۇپ كەتتى دېدىڭما ؟ سەن كىمنى دەۋاتىسەن زادى .

— سىز ماختاۋاتقان ئاشۇ ئابدۇساھىپنى دەۋاتىمەن .

— سەن ئۇ ئادەمنى تونۇمسەن ؟ !

— تونۇيمەن . ئۇ مېنىڭ دادام بولىدۇ ، — دېدى ئابدۇسالام چاناقلىرىغا لىققىدە توشقان يېشىنى يېڭىنىڭ پېشى بىلەن ئېرىتىپ تۇرۇپ .

— نېمە دەۋاتىسەنۇي ئادەمنى ئىلەشتۇرۇپ ،— دېدى سادىق قويچى ئورنىدىن دەس تۇرۇپ ،— سەن راستىنلا ئاشۇ ئابدۇسا- هىپ كاتىپىنىڭ ئوغلىما ؟ !

— شۇنداق ،— دېدى ئابدۇسالام ئۇرنىدىن تۇرغان هالدا ،— مەن ئۇنىڭ چوڭ ئوغلى ئابدۇسالام بولىمەن . دادام بۇندىن بەش يىل ئىلگىرى قالپاق كېيدۇرۇلۇپ يېزىغا سۈرگۈن قىلىندى .

— نېمە دەۋاتىدۇي ماۋۇ بالا ، ئېلىشىپ قالمىغانسەن ، هە ؟

ئۇ ئادەمگە قالپاق كىيدۈرگۈدەك نېمە ئىش قىپتۇ ؟ مەن ئىشەك-مەيمەن . ئۇنداق دېھقان بىلەن ئىچقويۇن ـ تاشقويۇن بولالىغان ئادەم ھەرگىز خاتالاشمايدۇ . سەن مەن بىلەن چېقىشىۋاتىسەن ھە بالا . ۋاي توختىغىنە ، نېماندىق تونۇش چىرايدۇ دېسەم بايا سەن ئابدۇساھىپ كاتىپنىڭ ئوغلىكەنسەن ئەمەسمۇ . تونۇدۇم ، ماۋۇ قاڭشارلىرىڭ ، ماۋۇ بۇرنۇڭ ، ھە ، يەنە ماۋۇ كۆزلىرىڭ داداڭغا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىكەن ئەمەسمۇ . بولدىلا ، ئوغۇل بالا يىغلىسا مەن بەك ئۆچ كۆرۈپ قالىمەن . يىغلىما ، كۈلسەڭچۇ ھەي ، داداڭ بىزنىڭ ئۆيدە — چوڭ ئۆيدە بىر نەچچە كۈن تۇرغان . بىر تۇغقان قېرىنداشتەك ئۆتكەنتۇق . كەچتە سېنى دادامنىڭ يېنىغا باشلاپ باراي . خۇش بولۇپ قالىدۇ . بولدى ، داداڭنىڭ نېمە سەۋەبتىن يېزىغا چۈشكىنىنى سۈرۈشتۈرمەيلى ، ئىشقىلىپ بۇنداق دەرد تارتقان كادىرلار ھازىر خېلى بارمىش . دېسەم ـ دېمىسەم بۇ بىر شامالغۇ ، غايىبتىن كەلگەن شامال سوقۇپ ئۆتۈپ كەتتى دەپ يۇرىۋەر . شامال ئۆتۈپ كەتسە ھەممە ئىش ياخشى بولۇپ كېتىدۇ . داداڭدەك ياخشى ئادەم ھېچقاچان يەردە قالمايدۇ . قاراپ تۇر ، ئاشۇ سادىق قارىۋاي راست دەپتىكەن دەپ قالىسەن .

ئابدۇسالام سادىق قويچىنىڭ كېيىنكى گەپلىرى بىلەن خېلىلا يېنىكلەپ قالدى . ئۇنىڭ ئوستىگە ئۇ ئەتىگەن يولغا چىقىش ئالدىدا ئۇنىڭ ئۆزىگە قىلغان قوپاللىقلىرىدىنلا بۇ ئادەم بىلەن چىقىشىپ ئىشلەپ كېتەلەيدىغانلىقىغا پەقەتلا كۆزى يەتمىگەنىدى . مانا ئەمدى ئۇ دادىسىنىڭ بۇ يەردىكى ھۆرمىتى بىلەن بىردەمدىلا ئۇنىڭغا بولغان مۇئامىلە ئوڭ ـ تەتۈر بولۇپ كەتتى . شۇ تاپ سادىق قويچى ھەدەپ ئۇنىڭ دادىسىنىڭ ياخشى تەرىپىنى قىلماقتا . ئابدۇسالام كىچىك چاغلىرىدا دادىسىنىڭ پات ـ پات يوقاپ كېتىدىغانلىقىنى بىلسىمۇ ئۇنىڭ نەگە بارىدىغانلىقىنى تازا ئاڭقىرالمىغانىدى . مانا ئەمدى ھەممە ئىش ئايدىڭ بولدى . ئەسلىدە دادىسى مۇشۇنداق يەرلەردە دېھقانلارنىڭ ئارىسىدا دېھقانلارنىڭ

كەتمىنىنى چېپىپ يۈرگەنىكەن ئەمەسمۇ . دادام شۇنداق ئېسىل سۈپەتلىك ئادەم نېمىشقا خاتالىشىپ قالغاندۇ ؟ ! دېگەن سوئال ئۇنىڭ كاللىسىدا يەنە پەيدا بولۇپ ئۇنىڭ ئارامسىز كۆڭلىنى يەنىمۇ غىدىقلىغىلى تۇردى . لېكىن دادىسىنىڭ ئانىسىغا بەرگەن ھېلىقى جاۋاب خاراكتېرلىك سۆزلىرى ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە قايتا جاراڭلىغاندا ، دادىسىنىڭ ئۇلۇغ سېيماسىنى يەنە بىر قېتىم كۆز-گەندەك بولدى : «مەندە قىلچە گۇناھ يوق ، بىر نائەھلىنىڭ تۆھمىتى بىلەن خاتا ئەيىبلەندىم . قاراپ تۇر ، ۋەزىيەت چوقۇم ئوڭشىلىدۇ . يالغانچىنىڭ قۇيرۇقى بىر تۇتام دېگەندەك ئۇنداق پىتىنخورلارنىڭ كۇنى ئۇزاققا بارمايدۇ ، جاھاندا ئۇمىد بىلەن ياشاش كېرەك . ھەقىقەت ئېگىلمىدۇ سۇنمايدۇ ، قاراپ تۇر ، ئۇ نائەھلى ئاخىر ئۆزى ياش تۆكىدىغان كۇنگە قالمىسا مېنىڭ يۈ-زۈمگە تۈكۈر ، مېنىڭ گۇناھسىزلىقىمغا ئىشەنسەڭ پەقەت ياش تۆكمە··· »

— ئۇكام ئابدۇسالام ، — دېدى سادىق قويچى ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇۋېتىپ ، — بۇندىن كېيىنكى ئىشلارنى ئەمدى ماڭا قو-يۇپ بەر . سەن پەقەت ماڭا ھەمراھ بولساڭلا بولدى . باھالاپ بېرىش توغرا كەلسە مەن سېنى تۇنجى بولۇپ باھالاپ بېرىمەن . ئوقۇشقا بارامسەن ، ئىشچىلىققىمۇ ئۆزۈڭ تاللايسەن ، خاتىرجەم بول جۇمۇ ، بۇندىن كېيىن مېنى ئۆزۈڭنىڭ بىر قېرىندىش ئاكاڭ ئورنىدا كۆرىۋەر .

— رەھمەت سىزگە سادىق ئاكا ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭ يېرىك قوللىرىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ .

تۆتىنچى باب شۇبرغاندىكى ئارمانلار

«ئارمانغا تۇشلۇق دەرمان يوق»
— ئۇيغۇر خەلق ماقال ـ تەمسىللىرىدىن

سەھەرنىڭ ئاچچىق سوغۇقى خۇددى گالغا تاقالغان پىچاق بىسىدەك قەھرلىك ۋە ئاچچىق ، تېخى ئاخشاملا ئىللىق تۇرغان تاشبالىق گويا بىرى يىراقتىن باشلاپ كەلگەندەك بىر كېچىدىلا قىشنىڭ شۇبرغانلىرى يوپۇرۇلۇپ كېلىپ سوغۇق نەشتىرىنى يىڭنىدەك سانجىماقتا ، بۇ تاغلىق يېزىنىڭ كۆز پەسلىنى بىر كېچىدىلا قىشقا ئالماشتۇرۇۋەتكەن سېھىرلىك تەبىئەتنىڭ قار ئارىلاشقان شۇبرغىنى ئۆزىنىڭ مۇڭلۇق مۇزىكىسىنى ئورۇندا-ۋاتقاندەك ئەنسىزلەرچە ھۇشقىيتماقتا . تاغ تەرەپتىن رەھىمسىز-لەرچە ئۇرۇلۇۋاتقان بۇ ئاچچىق شۇبرغان چاك ـ چاك يېرىلغان يۇزلەرگە يىڭنىدەك سانجىلماقتا . زېمىن گويا تۇيۇقسىز كەلگەن بۇ بېسىمغا بەرداشلىق بېرەلمىگەنىدەك يېقىمسىز ئىڭرىماقتا ، ئۇنىڭ ئىڭراشلىرىنى ئاڭلاپ بەخىرامان ئۇخلاپ ياتقان تاشبالىق-لارنىڭ قۇلىقى يەنىلا سەگەك ئىدى ، چۇنكى تاڭ يورۇش بىلەنلا ئەترەت ئىشخانىسى ئالدىدىكى قېرى جىگدىنىڭ ئاچىماق شېخىغا ئېسىلغان داڭنىڭ ئاۋازى ھەممە ئادەمنى ئويغىتۇەتكەنىدى . چۇنكى ، چارۇچىلار بۇنداق شۇبرغانلارنىڭ بولۇپمۇ مۇشۇنداق بىمەھەل چۈشكەن سوغۇقلارنىڭ ئۆزىگە قانداق سورۇقچىلىقلارنى سالىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى .

— ئەر ـ ئايال ، قېرى ـ ياش ئەزالارنىڭ ھەممىسى خامانغا بېرىڭلار .

ئەترەت ئىشخانىسىنىڭ يېنىدىكى قەبرى توغراقنىڭ قۇرۇپ قالغان شېخىغا ئېسىلغان كانايدىن ئەترەت باشلىقى سۇلايمانىنىڭ بوغۇق ئاۋازى ئاڭلاندى . گازىلدىغان ، غوڭۇلدىغان ئاۋازلارنىڭ بىرىكىشىدىن ھاسىل بولغان بۇ بۇيرۇق شۇ تاپ ئىسسىق ئورۇندا ياتقان تاشبالىقلارنى ئورنىدىن لىككىدە تۇرغۇزۇۋەتكەندى . سېنە-تەبىر ئايلىرى باشقا يەرلەردە بولسا تازا مەمۇرچىلىق مەزگىل ھېسابلانسىمۇ ، لېكىن بۇ تاغلىق يېزىدا مانا بىر كېچىدىلا ھاۋا ئۆزگىرىپ قىشنىڭ شەپىسىنى بېرىپ دېرىزە روجەكلىرىنى قاق-ماقتا ئىدى . تېخى تۇنۇگۈنلا ئوچۇق تۇرغان كۆك ئاسمان بىر كېچىدىلا شۇرغانلىق جۇدۇنغا ئايلىنىپ نەشتەردەك سانجىلىدە-غان سوغۇق مەزگىلسىزلا يېتىپ كەلگەندەك تۇراتتى .

ئابدۇسالام تۇنجى داڭ ئاۋازىدىلا ئويغىنىپ كەتكەندى ، كا-نايدىن ئىشقا مېڭىش بۇيرۇقى چۇشكەندە بولسا ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ سوۋۇپ كەتكەن ئۆيدە جالاقشىپ تىترىگىنىچە كىيىملىرە-نى كىيىۋالدى .

— تېز بولۇڭلار ئاغىنىلەر ،— دېدى ئۇ يوتقان ئىچىگە باشلىرىنىمۇ قوشۇپلا چۇمكەپ يېتىۋالغان دوستلىرىنى ئويغە-تىپ ،— سۇلايمان ئەترەت باشلىقى داڭ چالغىلى نەكەم ، ئۇنى ئاز دېگەندەك ئاۋۇ بۇزۇق كانايدىمۇ نەچچە قېتىم سۇرەن سالدى ، قارىغاندا بۇگۈن سەل جىددىي ئىش باردەك قىلىدۇ ، ھېلى بىكار ئازراق ئۇيقۇنى دەپ سۇلايمانىنىڭ تىلىغا قالماڭلار يەنە .

— جېنىم ئاداش ، تولا گەپ قىلىپ بېشىمىزنى ئاغرىتماي ئاۋۇ ئوچاققا ئوت يېقىۋاڭچۇ . ماۋۇ گۆر ئەجەب سوغۇققۇ بۇگۈن ،— دېدى ئەخمەتجان بېشىنى يوتقاندىن سەل چىقە-رىپ ،— ئىسسىق يوتقاندىن چىقماي تازا ئۇخلايدىغان كۈن بوپتە-كەن زادى .

— كىيىمىڭلارنى ئىتتىك كىيىۋالساڭلا ھېچ گەپ يوقكەن ئاداش ،— دېدى ئابدۇسالام ئورنىنى تېزلىكتە يىغىۋېتىپ ،—

ئوت قالاپ ئىسسىنايلى دېگەن بىلەن ئىشقا كېچىكىدىغان گەپ ، بولدى ، تېزرەك قوپۇڭلار ، مەنمۇ قوتانغا ئىتتىكرەك باراي ، مەنغۇ مەيلى ئاغىنىلەر ، لېكىن سىلەرگە چاتاق بولىدۇ ، چۈنكى سىلەر سەللا كېچىكسەڭلار ئاۋۇ سۇلايمان دېگەن پالكۆز نومۇر تارتىمەن دەپ ئارانلا تۇرىدۇ ھەرقاچان .

— تارتسا تارتىۋەرمەمدۇ ،— دېدى ئىبراھىمجان يوتقىنىنىڭ پەشلىرىنى تارتىپ يەنمۇ ئوبدانراق چۆمكىلىپ يېتىپ ،— بەربىر كېتىمىز بۇ يەردىن ، ئۇنداق نومۇرلىرىغا كېلىدىغان تەقسىماتنى ساقلاپ ياتىدىغان ئىش يوق .

— ياخشى ئىشلىمىدى ، دەپ قېرىنىپ قالسا نەگە كېتەلەيسەن ، — دېدى ئابدۇسالام ئايىغىنى كىيىپ ئوچاق ئالدىغا بېرىۋېتىپ ،— ھازىر ئۇلار نېمە دېسە ماقۇل دەپ ماڭمىساڭ بولمايدۇ . باھالاش قەغىزىگە يامان گېپىڭنى يېزىپ قويسا تۇگەشكىنىڭ شۇ .

— شۇ چاغدا بىر گەپ بولار ، ئوچاققا ئوت ياققىنە ئاداش ،— دېدى ئىبراھىمجان جىلە بولۇپ ،— بۇ يەردە بىر كۈن ئۆتسە بىر كۈن ھېساب ، بىزگە نېمىتى ئۇ نومۇر ، سايلاپ بېرىش دېگەنلەر ، بىز بىر كۈن تۇرساق بىر كۈن زىيانكەن ئۇلارغا...

— كىم شۇنداق دەيدۇ ساڭا ، — دېدى ئەخمەتجان ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ .

— ھېلىقى بىزنى ئېلىپ چىققان شوپۇر شۇنداق دېدىغۇ ، سۇلايمان بىكارغا قاقشىمايدۇ ، بىزدە يەيدىغان تۆت ئېغىز كۆپەيدى ، يەۋاتقان قۇنقۇزۇش ئاشلىقىم ئۆزىمىزگە ئاران يېتىۋاتسا دەپ قاقشايدىكەن شۇ .

— ئۇنداق بولسا بىزنى ئىتتىكلا يولغا سالغۇدەك ،— دېدى ئابدۇراخمان ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ ،— شۇنداق بولسىمۇ ئۇنىڭ كۆزىگە سەت كۆرۈنۈپ قالمايلى ئاغىنىلەر .

— ھە ، ماۋۇ گېپىڭ خېلى جايىدا ،— دېدى ئىبراھىمجانمۇ

ئورنىدىن تۇرىۋېتىپ ، — سان كەلسە مۇشۇ يەردىكى دېھقان بالىلىرىنىمۇ سايلاپ بەرسە كېتىۋېرىدىغان گەپكەن ، شۇڭا دېككە-دە ئىشقا ماڭايلى .

ئابدۇسالام ئاخشام ئەكىرىپ قويغان جىگدە شاخلىرىنى ئوچاققا تىقىپ ئۇنىڭ ئاستىغا بىر پارچە قەغەزنى تىقتى - دە ، ئوت ياقتى . لېكىن چالا - چۇرۇش قۇرۇغان بۇ تەمەچلەر بىر پەس گىزىلداپ ئاچچىق ئىس چىقىرىپ ئۆي ئىچىنى بىردەمدىلا ئىسقا توشقۇزۇۋەتتى .

— پۇۋدىسەڭچۇ ئاداش ،— دېدى ئابدۇراخمان كىيىمىنى ئالدىراش كىيىۋېتىپ ،— بۇ ئاچچىق ئىستا تۇنجۇقتۇرۇپ ئۆلتۇرەي دەمسەن بىزنى .

— پۇۋدەۋاتىمەنغۇ مانا ، — دېدى ئاچچىق ئىستىن كۆزلىرى ئېچىشقان ئابدۇسالام كۆزىنى قولىنىڭ دۇمبىسى بىلەن ئېرىتىپ تۇرۇپ ، — كېچىدە نەم تارتىپ قالغان ئوخشايدۇ بۇ كاساپەت . قەغەز بولسا ئەكېلىۋېتە .

— مانا قەغەز ، — دېدى ئابدۇراخمان ئاچچىق ئىستىن قېقىلىپ يۆتەلگەن هالدا ئۇنىڭغا بىر ۋاراق قەغەزنى تەڭلەپ .

— قايسى كىتابنى يىرتتىڭ هەي ، — دېدى ئابدۇسالام بۇ بىر ۋاراق پۈرلەنگەن قەغەزنى ئېچىپ ئوقۇپ ،— مېنىڭ كىتابىمنى يىرتقان ئوخشىمامسەن ؟

— ئۇقمىدىم ئاداش ،— دېدى ئابدۇراخمان مۇرىسىنى قىسىپ تۇرۇپ ، — ماۋۇ يوتقانىڭ ئارىسىدىن چىقتىغۇ .

— مانا دېمىدىممۇ ، مېنىڭ هېكايە كىتابىمكەن . لۇشۈننىڭ «بەخت تىلەش» دېگەن هېكايىسىنى يىرتقان ئوخشايسىلەر . قايسىڭنىڭ قىلىقى بۇ ؟

— ۋاي بولدىلا ،— دېدى ئىبراهىمجان كاڭىنىڭ قىرىدا ئولتۇرۇپ ئايىغىنى كىيىۋېتىپ ،— ئاشۇنچىلىك ئىشقىمۇ چېچىلامسەن ئەمدى . ناهايىتى بىر كىتابنىڭ بىر ۋارىقىغۇ ئۇ ، مەڭ

ئوقۇغان بىلەنمۇ كۆرگەن كۆنمىمىز مۇشۇغۇ .
— نېمىشقا بولدى قىلىمەن زادى ،— ئابدۇسالام ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ كەتتى ،— بۇ دېگەن كىتاب ، مەنىۋى بايلىق . مەن ھەرقانداق خورلۇقتا چىدىسامۇ كىتابىمنى يىرتقان خورلۇقتا چىداپ تۇرالمايمەن ، كىتاب دېگەن ھەرقايسىڭ يىرتىپ پاخپاق ئوينايدىغان ، تاماكا چېكىدىغان سامان قەغىزىڭ ئەمەس . كىم قىلدى بۇنى ، كىتاب قېنى ؟ !
— بولدى قىلغىنە ئاداش ، — دېدى ئابدۇراخمان يەرگە چۈشۈۋېتىپ ، — ئۇقماستىن يىرتىپ سالغان ئوخشايدۇ .
— بىلىمەن ، بۇ سەن بىلەن ئەخمەتجان بەڭگىنىڭ ئىشى . ئىككىڭ تاماكا چېكىدىغان قەغەز تاپالماي مۇشۇ كىتابنى يىرتقان گەپ .
— مەن ئەمەس ، — دېدى ئەخمەتجان ئورنىدىن دەس تۇرۇپ ،— ئابدۇراخمان يىرتقان .
— سەنمۇ ؟— دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭ ئاپتاپتا قارىيىپ چاك ـ چاك يېرىلغان چىرايىغا غەزەپ بىلەن تىكىلىپ ،— بۇ كىتابلارنى مەن سىلەرنى تاماكا چېكىش ئۈچۈن ئەمەس ، ئوقۇش ئۈچۈن ئەكەلگەن .
— قەغەز تۈگەپتىكەن ، پەقەت ئامال بولمىدى ئاداش ، — دېدى ئابدۇراخمان دادىسىنىڭ ئالدىدا يالغان گەپ قىلىپ قويۇپ تۇتۇلۇپ قالغان بالىدەك قىزارغان ھالدا ، — خاپا بولما . مەن شەھەرگە بېرىپلا ساڭا بىر ئەمەس ئىككى كىتاب تۇلەپ بېرىمەن .
— بۇ تۇلەپ بېرىش مەسىلىسى ئەمەس ، كىتابقا قانداق مۇئامىلە قىلىش مەسىلىسى . ھەممىمىز ئوقۇغان ئادەملەر ، كىتابنى قەدىرلەشنى ئۆگىنىشىمىز كېرەك . ھېلىقى كىتاب كۆيدۈرگەن چاغلاردا قازناقتا ئورا كولاپ تىقىپ قويۇپ ساقلىغان كىتابلار بۇ . ئەمدى سىلەر ئۇنى ئاشۇ سېپىق تاماكاڭلارنىڭ بىر دەملىك ھۇزۇرى ئۈچۈن كۆيدۈرگىلى تۇرۇپسىلەر . ئاشۇ كى-

تابنى يىرتقان چېغىڭلاردا قولۇڭلار تىترىمىدىمۇ ، سىلەرمۇ ئادەمىمۇ ھە...

ئىشىكنىڭ قاتتىق ئۇرۇلۇشى ئابدۇسالامنى گەپتىن توختاتتى .

— ئابدۇسالام ، ھەي ئابدۇسالام ،— سادىق قويچىنىڭ جىندىي ئاۋازىدىن بىرەر كىلىشىمەسلىكنى سەزگەن ئابدۇسالام ئىشىكنى ئاچتى .

— تېخىچە ئۇخلاپ ياتقان ئوخشىمامسىلەر ،— دېدى سادىق قويچى ئۆيگە كىرىپ ئىشكنى يېپىۋېتىپ .

— ياقەي ،— دېدى ئابدۇسالام سادىق قويچىنىڭ ئەنسىزلىك قاپلىغان چىرايىغا قاراپ ،— نېمە ئىش بولدى سادىق ئاكا ، مالىلارغا بىرەر ئىش بولدىمۇ ـ يە ؟

— كۆرمەمسەن بۇ جۇدۇننى ، — دېدى ئۇ چىگە يىپ بىلەن چىگىۋاتقان پاختىلىق چاپىنىنىڭ ئالدى پەشلىرىنى بىر ـ بىرىگە ئۆتۈشتۈرۈپ تۇرۇپ ،— سەن تېزرەك قوتانغا بار . بىر نەچچە ساغلىق توڭلاپ قالغاندەك قىلىدۇ . ھە راست ، ئۆزۈڭمۇ قېلىن-راق كىي ، مەن ئەترەتكە بېرىپ سۇلايمانغا دوكلات قىلىۋېتىپ ئاندىن باراي ، تېز بول ھە .

— چاي ئىچىۋېلىپ ماڭمامسىز سادىقكا .

— بولدى ، چاي ئىچكۈدەك ۋاقىت يوق ، تېز بول ھە .

سادىق قويچى ئالدىرىغان ھالدا سىرتقا چىقتى ، ئىشىك ئېچىلىش بىلەنلا ئۆي ئىچىگە بۆسۈپ كىرگەن ئاچچىق سوغۇق ئابدۇسالامنى ئەندىكتۈرۈۋەتتى . ئۇ بىر قۇلىقى يىرتىلغان قارا چىبەرقۇت قۇلاقچىنى چۆكۈرۈپ كىيىپ ، قىسقا جۇۋىسىنىڭ بېلىدىن باغلىۋالغان سادىق قويچىنى ئۇزىتىپ قويۇپ ئىتتىك ئىشىكنى ياپتى .

— ۋاي ئاغىنىلەر ، بۇگۈنكى سوغۇقنىڭ ئاچچىقى بەك يامان ،— دېدى ئابدۇسالام تىترىگىنىچە كاڭغا چىقىپ سومكىسىنى

ئاختۇرۇۋېتىپ ،— بۇگۈن زادى شەھەردىكى 11 ـ ئاينىڭ سوغۇقى بۇ يەردە بولغاندەك تۇرىدۇ . قېلىنراق كىيىنمىسەك بولمىغدەك .

— ئاپلا ، مەن قىشلىق كىيىملىرىمنى ئاچقاماپتىمەنكەن ئەمەسمۇ ، — ئىبراھىمجان شۇنداق دېگىنىچە قايتىدىن يوتقانغا كىرىۋالدى ،— ئەترەت باشلىقىغا دەپ قويۇڭلار . مەن بۇگۈن ئىشقا چىقمايمەن . بىر ـ ئىككى كۈن رۇخسەت بەرسۇن ماڭا ، ئۆيگە بېرىپ قىشلىق كىيىملىرىمنى ئەكېلىمەن .

— مەنمۇ ئاران بىر پوپايكا ئاچقىپتىكەنمەن . بۇ پوپايكا ھېچنېمىگە دال بولمىغدەك . قانداق يەر بۇ . ئاخشاملا بىر ئوبدان تۇراتتى . بىر كېچىدىلا نەس باسقاندەك سوغۇق چۈشۈۋالغىنى نېمىسى زادى ، — ئەخمەتجان شۇنداق دەپ غۇدۇرىغىنىچە سومكىسىدىن پوپايكىسىنى ئېلىپ كىيىشكە باشلىدى ، — پوپايكا كىيگەن بىلەن ئىشتان يېلىڭ تۇرسا قانداقمۇ قىلارمەن ، ۋاي بولمىغدەك ، ئىبراھىمجان دېگەندەك ئۆيگە بېرىپ كىيىم ئاچقىمىساق ئىشقا چىقالمىغدەكمىز ، بىزگە رۇخسەت بەرمىسە زادى بولمىغدەك .

— مەنمۇ سىلەرگە ئوخشاش ئاغىنىلەر ، — دېدى ئابدۇراخمانمۇ ئۇلارنىڭ گېپىگە قوشۇلۇپ كاڭغا چىقىپ ئولتۇرۇپ ، — بىزنىڭ ئارىمىزدا پەقەت ئابدۇسالامنىڭلا قىشلىق كىيىمى باركەن ، ئۇچىمىز شەھەرگە كىرمىسەك بولمىغدەك زادى .

ئابدۇسالام ئۇلارنىڭ بۇ تۇرقىغا قاراپ كۈلۈپ كەتتى ، ئۇلار دېگەندەك ئابدۇسالام ھەقىقەتەن بەختلىك ئىدى . ئۇ گەرچە ئۆيىدىن يۈڭ پوپايكا ، يۈڭ توقۇلما ئىشتان ئاچقىقان بولسىمۇ (بۇنىمۇ ئۇ مومىسىنىڭ قاتتىق تۇرۇشى بىلەن ئالغانىدى) سېپىرىخان ئانا ئۇنىڭغا يولدىشى مىرۇل مەرگەن ئۇزۇن يىل كىيگەن كۆك پاختىلىق شىرما چاپانىنى بەرگەنىدى .

— كونا دېمەي ئېلىۋالسىلا ، بالام . بىزدە «قىشنىڭ كۆزى

يوق» ، «قىشتا يېپىنچا ، يازدا سېلىنچا» دېگەندەك گەپلەر بار . تاغ هاۋاسى جاڭگال هاۋاسى دېگەن گەپ . ئەتىگەندە ساق تۇرغان هاۋا كىچىككىنە شامال بىلەن چۈشتىن كېيىنلا بۇز ۋلىدۇ . بىرەر پارچە بۇلۇتنى كۆرسىلا يامغۇر ياغىدۇ دەۋەرسىلە خاتالاشمايلا بالام ، بۇ تاغنىڭ ئەلمى ـ تەلمىنى بىلمىگەن ئادەم ئۆزىنى ـ ئۆزى جاپاغا قويىدۇ ، مال باققان ئادەم ئەلدىن يىراقلاپ كېتىدۇ. غان گەپ ، شۇڭا بىز كېرەكلىك تاشنىڭ ئېغىرلىقى يوق دەيمىز ئەمەسمۇ جېنىم بالام ، چاپان دېگەننى مۇرىلىرىگە تاشلىۋالسىلا كېتىۋېرىدۇ .

خېلىلا كونىرىغان بۇ چاپاننىڭ يىرتىلغان جايلىرىغا سېپىرىدۇ. خان ئاننىڭ ئەپچىل قوللىرى ئارقىلىق چىرايلىق ياماق سېلىنغاندى ، ئۇ كۆرۈنۈشكە سەترەك بولغان بىلەن بىر نەچچە قېتىم ئوبدانلا ئەسقاتتى . شۇندىن بۇيان ئابدۇسالام بۇ چاپاننى چىرايلىق قاتلاپ چىگىپ مۇرىسىگە ئارتىۋالىدىغان بولۇپ قالغانىدى . مانا بۇگۈن بۇ چاپاننىڭ تازا ئەسقاتىدىغان ۋاقتى كەلگەنىدى . ئابدۇسالام چاپاننى ئېلىپ كۆزلۈك چاپىنىنىڭ تېشىغىلا كىيىپ چىمچىلاق قول چۆكۈلۈقىدىكى چىگە ئارغامچا بىلەن بېلىنى باغلىۋىدى ، ھەقىقىي بىر پادىچىغا ئوخشاپ قالدى . بېشىغا ماش رەڭ ھەربىي شەپكىسىنى كىيىپ ئىشىكتىن چىقىشقا تەمشەلگەن ئابدۇسالامغا ئابدۇراخمان چىڭ چاپلاشتى .

— جېنىمغىنە ئاغىنەم ، — دېدى ئۇ ئىشىكنى گەۋدىسى بىلەن توسۇپ تۇرۇپ ، — دىككىدە سېپىرىخان ئاننىڭ ئۆيىگە بېرىپ بىر قۇلاقچا ، بىر پاختىلىق چاپان ئەكەپ بەرگىنە . كونا بولسىمۇ مەيلى ، ئىشقىلىپ مۇنۇ جۇت سوغۇققا دال بولسىلا بولدى . بۇ تۇرقۇم بىلەن خامانغا بارسام مۇزلاپ قالىمەن ئاداش .

— بېرىپ ئەكەپ بەرسەم بولاتتى ئاداش ،— دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭغا قاراپ ،— بايا سادىقكام دېگەن گەپنى ئاڭلىدىڭغۇ ، مەن قوتانغا تېزرەك بارمىسام بولمايدۇ . بىر نەچچە ساغلىق توڭلاپ

ئۆلۈپ قاپتۇ . قالغانلىرىنىمۇ جىددىي قۇتقۇزۇش كېرەككەن . بىر مال ئۆلسە ئەترەت باشلىقىدىن تىل ئالغايدىغان گەپ ، سەن سېپىرىخان ئاننى تونۇمايدىغان ئادەم بولمىغاندىكىن ، بېرىپ ئالساڭ بولىدىغۇ .

ئابدۇسالام گېپىنى تۈگىتىپ ئابدۇراخمانىڭ يېنىدىن قىسىلىپ ئۆتۈپ سىرتقا چىقتى - دە ، يۈگۈرگىنىچە مەھەللە سىرتىدىكى قوتانغا قاراپ كەتتى . مەھەللە ئىچى بىلەن مەھەللە سىرتىنىڭ ھاۋاسىدا ئوبدانلا پەرق بولغاچقا ئابدۇسالام قوتانغا يېتىپ بارغىنىدا يۈزى ئانارەڭ قىزىرىپ بارماقلىرى خۇددى چوكا مۇزدەك قېتىپ كەتكەنىدى . ئۇستى ئوچۇق قوتان ئىچىدە سادىق قويچى بىر - بىرىگە يۆلىنىپ جىپسلىشىۋالغان ، بۇرۇنلىرىدىن كۆك ماڭقا ئېقىپ تۇرغان قويلار ئارىسىدا يىقىلغانىنى يۆلەپ ، قىسىلغانىنى تارتىپ دېگەندەك بىر ئېشلارنى قىلىپ يۈرەتتى . ئابدۇسالام قوتانىنىڭ شادا ئىشكىنى ئىتتىك ئېچىپ قوتان ئىچىگە كىردى - دە ، ئىشكىنى يېپىپ ئىلغۇچنى ئىلىپ قويدى .

قوي - ئۆچكىلەر ئەنسىز مەرەشمەكتە . ئۇلارنىڭ ياشاڭغىرىغان كۆزلىرىدىن بىر خىل يېلىنىش - ئىلتىجا يالت قىلىپ ئۆتمەكتە . ئاخشام قوتانغا سولاپ قويۇلغان قوي - ئۆچكىلەر گەرچە دىر - دىر تىترەپ تۇرسىمۇ يەنىلا ئۆزلىرىنىڭ بەھۇزۇر يايلايدىغان ماكانى بولغان كەڭ دالىغا پاتراق چىقىپ سارغىيىشقا باشلىغان چۆپلەر بىلەن قورسىقىنى ئەستەرلىۋالسىلا بۇ سوغۇق ئۆزلىرىگە ئەكەلگەن ئاپەتنى تېزلا ئۇنتۇپ ، بىپايان دالىدا بۇرۇنقىدەكلا قىيغىتىشقا تەشنا بولۇۋاتقاندەك ئەنسىز مەرىشىپ تۇراتتى .

— مايافقا كەل ، ئابدۇسالام ،— دېدى سادىق قويچى بىر قوينىڭ مۇڭگۈزىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ ،— ماۋۇ كاساپەت تىرەجەپ تۇرۇۋېلىۋاتىدۇ ، ئۇنى ئۆيگە ئەكىرىۋېتەيلى ، بۇنىڭ تۇرقى يوغانراق بولغان بىلەن قىشتىن چىقىشقا ئىشەنچ يوق مال ، مۇشۇنداق

ئۆلەرمەن قويلارلا سوغۇققا چىدالماي مانا مەن دەپ ئۆزىنى ئاشكا-
رىلايدۇ .

ئابدۇسالام بىر يەرگە غۇجمەكلىشىپ بىر - بىرىگە يۆلىنىپ
ۋالغان قوي - ئۆچكىلەر ئارىسىدىن يول ئېچىپ سادىق قويچىنىڭ
يېنىغا باردى . كۆك ماڭقىسى تۇمشۇقى ئۇستىدە ساڭگىلاپ قال-
غان ياپما قۇيرۇقلۇق قارا ساغلىق سادىق قويچىنىڭ قولىدا
ھېلىلا بوغۇزلىنىدىغاندەك دىر - دىر تىترىگىنىچە يەر تىرەجەپ
تۇراتتى .

— مۇنۇ ساغلىقمۇ قىشتىن چىقالمايدىكەن ، ئابدۇسالام ، —
دېدى سادىق قويچى ئابدۇسالامغا قوينى تۇنقۇزۇپ يەنە بىر قوينى
تۇتقان ھالدا ،— بۇلارنى ئۆيگە ئەكىرىۋېتەيلى . مۇشۇنداق قىش-
تىن چىقالمايدىغان ئورۇق ، ئاجىز ماللارنىڭ ھالى كەچ كۈزدىكى
تۇنجى شىۋىرغاندىلا مەلۇم بولىدۇ . مۇشۇنداقلارنى تاللاپ ئۆيگە
ئەكىرىۋېتىپ قالغان ماللارنى يايلاققا ئەچىقساق بولىدۇ . ھە
راست ! سەن بۇگۈن ماللارنى ئۆزۈڭ يالغۇز ئاپىرىپ بېقىپ
تۇرىدىغان بولدۇڭ ، سۇلايمان بۇيرۇق قىلدى ، مەن قىشتىن
چىقالمايدىغان ماللارنى يېغىپ مال دوختۇرخانىسىدىن ئادەم باش-
لاپ كېلىپ ئۇلارغا باھالىتىپ ئەترەت باشلىقىغا تاپشۇرىمەن .
ئۇ تەكشۈرگەن قەغەزگە قول قويسا ، ئاندىن ئۇلارنى سويۇپ
ئەترەت ئەزالىرىغا تەقسىم قىلىدىغان گەپ ، ھەر ھالدا بۇگۈن
كەچ ئەترەت ئەزالىرىنىڭ ئاغزى بىرەر چىشلەمدىن گۆش چاينا-
يدىغان بولدى .

— بۇلارنى ئۆلتۈرەمدۇق ؟ ! — قوي بېقىش جەريانىدا مال-
لارغا ئوبدانلا ئىچىكىشىپ قالغان ئابدۇسالام گۆشنىڭ گېپىنى
ئاڭلاپ خۇشال بولغان بولسىمۇ ، لېكىن ئۆزى بېقىپ يۈرگەن
قويلارنىڭ سويۇلۇشىدىن تازا رازى ئەمەسلىكى ئەينەكتەك ئايان
ئىدى ،— سادىقكا ، ئۇلارنى ئۆيدە بېقىپ بولسىمۇ قىشتىن چىقار-
ساق بولمامدۇ ؟ نېمىشقا سويىمىز زادى .

— ئۇنداق قىلساق بولمايدۇ ، ئۇكام ،— دېدى سادىق قويچى ماللارغا سىنچىلاپ قاراۋېتىپ ، — بولمىغان مال تۇيىقىدىن مەلۇم دېگەندەك گەپ بولمىدىغان . ھازىرقى مۇشۇ سوغۇققا چىدىمىغان مال قىشنىڭ قارا سوغۇقىغا قانداق چىدايدۇ . سوغۇقتا توڭلاپ ئۆلسىمۇ ئىشقىلىپ ئۇنىڭ گۇناھى ئۆزۈڭگە بولمىدۇ . ئالتە ئاي ياز جاپا تارتىپ مال باققىنىڭ بىكار بولمىدۇ . گەدىنىڭگە قەرز يېزىلمىدىغان گەپ ، ھە ، بولە ، ماۋۇ ساغلىقىنىڭ كەينىدىن ئىتتىرىپ قوي ، مەن سۆرەي . ھە ، توغرا ، ئىشقىلىپ مال دېگەننى باقمىز ، سەمرىگەندە ياكى مۇشۇنداق جۇتتىن چىقالمىسا سويىمىز ، بىر مالنى مەڭگۈ باققىلى بولمايدۇ . كىچىكى چوڭىيىدۇ ، چوڭى مۇشۇنداق سوغۇققا چىدىماي ئۆلىمەن دەپ يېتىۋالىدۇ . ئىشقىلىپ جاھاننىڭ ئىشلىرى مۇشۇنداقكەنغۇ ، ياخشى كۆرگەن نەرسەڭ يوقالسا قايغۇرىسەن . لېكىن كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇنۇتۇيسەن . يېڭىسى كونىنىڭ ئورنىنى ئالىدۇ ، — سادىق قويچى بىر تەرەپتىن سۆزلەپ ، بىر تەرەپتىن تىرەجەپ تۇرۇۋالغان ساغلىقنى سۆرەپ شادا ئىشكىنىڭ يېنىغا ئەكەلدى . ئۇلار ئىككى ساغلىقنى سۆرەشتۇرۇپ يۇرۇپ قوتان تېمىغا يۆلەپ سېلىنغان ئۆيگە ئېلىپ كىردى . ئەتىگەندىلا ئوچاققا ئوت يېقىلغاچقا بۇ ئۆي ئوبدانلا ئىسسىپ قالغانىدى . بايا تىن كاڭ ئۇستىگە چىقىرىپ قويۇلغان ئۇچ ساغلىق خوددى تامغا يۆلىنىۋالغىسا يېقىلىپ چۈشىدىغاندەك سۇۋاقلىرى ئاجراپ كەتكەن سوقما تامغا يۆلەنگىنىچە تىرەجەپ تۇراتتى . يۇڭلىرى بىر ھەپتىنىڭ ئالدىدىلا قىرقىلغان بۇ قويلارنىڭ تۇرقى بەئەينى قۇرۇپ قالغان جىگدە شېخىدەك بەكمۇ ئاۋارە بولۇپ ، خوددى ئىسكىلىتقىلا ئوخشاپ قالغانىدى .

— بولدى ئابدۇسالام ، ماللارنى سەن ئەچىقىۋەر ،— دېدى سادىق قويچى كاڭنىڭ گىرۋىكىدە ئولتۇرۇپ ناسۋال قاپىقىدىن بىر چېكىم ناس ئېلىپ كالپۇكى ئاستىغا تاشلاپ تىلى بىلەن ئۇنى

تۇجۇپىلەپ باستۇرغاندىن كېيىن ،— جاڭگالغا چىققاندا ماللارنىڭ يۇرۇش - تۇرۇشىغا بەكرەك دىققەت قىل . مەن ھازىرچە قىشتىن چىقالمايدۇ دەپ مۇشۇ بەشنى بېكىتتىم . كەچكىچە يەنە نەچچىسى چىقىدۇ ئۇنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ . بىرەرسى يىقىلىپ قالغۇدەك بولسا ياكى يىقىلىپ ئورنىدىن تۇرالمىسا دەرھال پىچاق سېلىڭ . بولمىسا ھارام بولۇپ قالىدۇ . قوتاندا ئۆلسە بىزگە ھېساب ، دالىدا ئۆلسە ئەترەتكە ، لېكىن ئۇنىڭ تېرىسى بىلەن باش - پاچىقى ئەترەت ئىشخانىسىغا كېلىشى كېرەك . ئۇقتۇڭمۇ ؟

— ۋاي سادىقكا ، — دېدى ئابدۇسالام قورقۇمسىرغان ھالدا سادىق قويچىغا قاراپ ، — مەن ھازىرغىچە قوي تۇرماق قۇشقاچمۇ بوغۇزلاپ باققان ئەمەس .

— ئۆگىنىسەن ،— دېدى سادىق قويچى بەلۋىغا قىستۇرۇۋالغان پىچىقىنى غىلىپى بىلەنلا سۇغۇرۇپ ئېلىپ ، — ھېچكىم تۇغۇلۇپلا مال سويۇشنى بىلگەن ئەمەس ، ھەممە ئىشنى مۇشۇنداق ئۆگىنىدىغان گەپ ، دەسلەپتە پىچاق تۇتۇشتىن قورقىسەن . لېكىن باشقا كەلسە باتۇر دېگەندەك كېيىن ئۆگىنىپ كېتىسەن . كۆز ئالدىڭدا بىرەر مال ھارام بولۇپ ئۆلۈپ قالسا بەكمۇ ئېچىنىشلىق ئىش بولىدۇ ئوكا . تۇتە ماۋۇ پىچاقنى ، بېلىڭگە چىڭ قىستۇر . ئوغۇل بالا دېگەنگە پىچاق ھەمراھ جۇمۇ .

ئابدۇسالام كۆن غىلاپلىق ، ئەگرى ساپلىق پىچاقنى قورقۇمسىرغان ھالدا ئېلىپ كۆك پاختىلىق چاپىنىنىڭ ئالدى پەشلىرىنى ئۆتكۈزۈپ باغلۇۋالغان چىگە ئارغامچا ئارىسىغا قىستۇردى - دە ، بىردىنلا يۇرەكلىنىپ قالغاندەك ، گويا مۇشۇ پىچاقنى بېلىگە قىستۇرۇش بىلەنلا نەچچە ياش چوڭىيىپ قالغاندەك ھېسسىياتقا كېلىپ قالدى .

— مانا قارا ،— دېدى سادىق قويچى ئۇنىڭ شەپكىسىنى تۇزەشتۇرۇپ تۇرۇپ ، — ئەمدى ھەقىقىي تاغ يىگىتلىرىگە ئوخشىدىڭ . ھە راست ، بۇنداق ماڭساڭ بولمايدىكەن ، ئەسكى بولسا

مۇ ماۋۇ قۇلاقچىنى كىيىۋال ، كونا بولسىمۇ خېلىلا ئىسسىقى بار . شەپكەڭنى مەن كىيىۋالاي . جاڭگالنىڭ سوغۇقى بەك يامان ، ئىشقىلىپ بۇگۈن ماللارنى بەك يىراققا ئەكەتمە . ھە راست ، تېخى تاماق يېمىدىڭ ھەرقاچان . مەن نان ئالغاچ كەلگەنتىم ، ئەنە ئاۋۇ سومكىدا ، قازاندىكى سۈمۈ قاياپ قالغاندۇ . شۇنىڭ بىلەن ناشتا قىلىۋېلىپ ئاشقان ناننى بېلىڭگە چىگىۋال . مەنمۇ چۈش پېشىنگىچە ئىشلارنى پۈتتۈرۈپلا سېنىڭ يېنىڭغا يېتىپ بارىمەن . ناۋادا يېنىڭغا بارالماي قالسام ناماز ئەسىر بىلەن كەينىڭگە يان ، مەن ئىشلارنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئەترەت ئېغىلىدىن بىر نەچچە ھارۋا چۆپ ئالغاچ كېلىمەن . تويمىغان يېرىگە شۇنى يە بولمىسا . ھە ، ھاڭۇېقىپلا قاراپ تۇرىسەنغۇ ، چېيىڭنى تېزرەك ئىچىپ ماللارنى چىقىرىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلمامسەن دەيمەن . مەن دىككىدە مال دوختۇرخانىسىغا بېرىپ ئىمىن دوختۇرنى چاقىرىپ كېلەي .

— ئۇنى نېمە قىلىسىز ؟ !

— نېمە قىلاتتىم ، ماۋۇلار قىشتىن چىقالامدۇ ، يوق ، شۇ-نىڭغا خەت قىلدۇرىمەن . ئۇنىڭ خېتى بولمىسا بىرەر مالنىمۇ سويغىلى بولمايدۇ .

سادىق قويچى ئابدۇسالامغا يەنە بىر مۇنچە ئىشلارنى تاپىلاپ بولغاندىن كېيىن چىقىپ كەتتى ، ئۇ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئابدۇسالام قازان بېشىغا قويۇپ قويۇلغان سېرىق بېزىنت سوما-كىنى ئاچتى . ئۇنىڭ ئىچىدە ئاق ئۇن بىلەن ئاق قوناق ئۇنى ئارىلاشتۇرۇپ يېقىلغان بىر جۆۋىنده نان بىلەن بىر سىرى چۈ-شۈپ كەتكەن كۈرۈشكا تۇراتتى . ئابدۇسالام كۈرۈشكىنى ئېلىپ رەڭگىنى تونۇغۇسىز بولۇپ كەتكەن تۇۋاقنى ئاچتى . لەپپىدە كۆتۈرۈلگەن ھور ئۆي ئىچىگە يېيىلىپ خۇددى نېپىز بۇلۇت قاتلىمىدەك بىر قەۋەت تۇمان ھاسىل قىلدى . تام تىرەجەپ ئەجەل كۈتۈپ تۇرغان قويلار يېمەكلىك شەپىسىنى سېزىپ قالدىمۇ ئەتە-مالىم مەرىشىپ كەتتى . ئابدۇسالام لەپپىدە كۆتۈرۈلگەن ھور

تەپتى سەل يوقىغاندىن كېيىن قازان ئىچىدىكى سۇنى ئىلغا قىلىدى . سۇ قاينىغاندەك ئەمەس ئىدى . لېكىن ئۇنىڭ گىرادۇسى ئازراق ئۆرلىگەنلىكى ئېنىق ، ئۇ بۇ سۇنى تولۇق قاينىتىش ئۈچۈن ئوچاققا قوناق مەدىكىنى تاشلىدى . نەم تارتىپ قالغان مەدەكلەر ئاللىقاچان ئۆچۈپ قالغان ئوتتا كۆيىدىغاندەك ئەمەس ئىدى . ئۇ كىچىككىنە جىگدە ياغىچى بىلەن ئوچاق ئىچىنى بىر قۇر مالتىلىۋىدى ، ئۇستىنى بىر قەۋەت كۈل قاپلىۋالغان چوغلار كۆرۈنۈشكە باشلىدى . ئۇ ئاشۇ چوغ ئۇستىگە بىر نەچچە تال قۇرۇق تەمەچ تاشلاپ ئۇنى پۈۋدەشكە باشلىدى . لېكىن ئۇ تۈتۈشىدىغاندەك ئەمەس ، كۆزىنى ئېچىشتۇرۇۋاتقان ئىسىنىڭ دەردىدىنمۇ ياكى تۈيۇقسىزلا باشلانغان ئاچچىق سوغۇقنىڭ تەسىرىمۇ ، ياكى ئاتا ـ ئانىسىدىن ئايرىلىپ مۇشۇ تاغلىق يېزىدا بىر مالچىنىڭ ئەسكى كەپىسىدە ئىسسىقتىنە بىر چىنە چايغا زار بولۇپ قوناق مەدىكىنى ئوڭلاپ قالىيالماي ئولتۇرغىنىدىن جىلە بولۇپمۇ ئەتىمالىم ئۇنىڭ كۆزىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلۈشكە باشلىدى . ماۋۇ ئۆلەرمەن قويلارنىڭ جانسىز مەرەشلىرىنى ئاڭلاپ قالغانمۇ ياكى يايلاققا چىقىش ۋاقتى ئۆتۈپ كەتكەنلىكىدىن زارلىنىپمۇ ئەتىمالىم قوتاندىكى قويلار خۇددى ئومۇمىي خورغا چۈشكەندەك مەرىشىپ كېتىۋاتاتتى .

— ۋاي بولدىلا ، — دېدى ئابدۇسالام ئىس تۈتەپ تۇرغان ئوچاققا قاراپ جىلە بولغانلىقتىن قولىدىكى ھۆل جىگدە ياغىچىنى پىرقىرىتىپ تاشلىۋېتىپ ،— سوغۇق سۇنىمۇ ئىچىمىزغۇ . قاينىمىسا نېمە بوپتۇ زادى ،— دېگىنىچە كۇرۇشكىسىنى قازانغا تىقىپلا بىر قاچا ئىسسىغان سۇدىن ئېلىپ ناندىن بىر پارچە ئۇشتۇپ يېيىشكە باشلىدى . قورساق ئاچقاچقىمۇ ئىشقىلىپ ئىلمان سۇ بىلەن يېگەن بۇ ناشتىلىق ئۇنىڭغا ئوبدانلا تېتىدى . ئۇ ئاشقان ناننى قولياغلىقىغا چىگىپ پاختىلىق چاپىنىنىڭ ئىچىگە تىقتى . كۇرۇشكىنى بېلىنى باغلىۋالغان چىگە ئارغامچىنىڭ ئۇچىغا چې-

گەپ يېنىغا ئاستى . سادىق قويچى بەرگەن قارا قۇلاقچىنى چۆكۈ-
رۈپ كېيىپ ، ئوچاق ئالدىدىكى مەدەكلەرنى بۇلۇڭغا سۈرۈپ
قويغاندىن كېيىن قازاننىڭ تۈۋىنى يېپىپ قويۇپ تالاغا چىقتى ،
ئۆي ئىشكىنى يېپىپ ئىلغۇچىنى ئىلىپ ئۇنىڭغا بىر جىگده
ياغىچىنى قىستۇرغاندىن كېيىن خاتىرجەم بولۇپ قوتانغا ماڭدى .

ئۇ بىرەر مودىن ئوشۇقراق يەرنى سوقما تام بىلەن قاشاداپلا
ياساپ قويغان قوتانىڭ جىگده ، دەرەخ نوتىلىرىدىن توقۇلغان
شادا ئىشكىنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلگىنىده قوي - ئۆچكىلەر
گويىاكى ئۆزىنىڭ قېرىندىشىنى كۆرگەندەك ئەنسىز مەرىشىپ
كەتتى ، ئابدۇسالامنىڭ گەرچە تىلىسز بولسىمۇ ئۆزىنىڭ مەقسە-
تىنى ، نىيىتىنى ئاشۇ مەرەشلىرى ئارقىلىق ئىپادىلەيدىغان بۇ
جانىۋارلارغا ئىچى ئاغرىپ قالدى . چۈنكى كېچىچە چىققان ئاچ-
چىق شۇنىرغان ئۇلارنى بىر كېچە قىينىغان ، قىسقىسى تۈيۇقسىز
كەلگەن جۇدۇننىڭ تەسىرىده ئاچلىق ۋە سوغۇقنىڭ جاپاسىنى بىر
كېچە يەتكۈچە تارتقانىدى . ئۇنىڭ ئۇستىگە بىر كېچە بىرەر پارچە
يوپۇرماقمۇ يېيەلمىگىنى ئاز كەلگەندەك ئوتلاققا چىقىش ۋاقتى
ئۇتۇپ كەتسىمۇ تېخىچە مۇشۇ ئۇستى ئوچۇق قوتاندا تىترىشىپ
تۇرغانلىقى ئۈچۈنمىكىن ، ئەنسىز ناله قىلىشىپ ، ئۆزلىرىنىڭ
بىر تىرىك جان ئىكەنلىكىنى ، باشقىلارغا ئوخشاشلا ئۆزلىرىنىڭمۇ
كۈتۈنۈشكه ، كۆيۈنۈشكه موهتاج ئىكەنلىكىنى ئاشۇ مەرەشلىرى
ئارقىلىق ئۇقتۇرۇۋاتاتتى . ئابدۇسالام بىر دەمدىلا چوكا مۇزدەك
قېتىپ كەتكەن قولىنى قولتۇقىغا تىقىپ ئىسسىتىۋالغاندىن كې-
يىن قوتانىڭ قاشا ئىشكىنى ئاچتى . ئىشىك يېنىغا قاپسىلە-
شىپ تۇرغان قوي - ئۆچكىلەر گويىاكى تۇرمىدىن قويۇپ بېرىل-
گەن مەھبۇسلاردەك بىر - بىرىنى قىستاشقىنىچە قوتان ئىشكە-
دىن يوپۇرۇلۇپ چىقىشقا باشلىدى ، ئابدۇسالام قولىدىكى قامچە-
سىنى قارسىلدىتىپ هەيۋه قىلىپ هەر تەرەپكه چېچىلىشقا باشلە-
غان قويلارنى ئۆز يۆنىلىشىگه باشلاپ قويغاندىن كېيىن ، قوتان

ئىچىگە بويۇنداپ قاراپ بىرەر قوينىڭمۇ قوتاندا قالمىغانلىقىغا ئىشەنچ قىلغاندىن كېيىن قاشا ئىشىكىنى تاقاپ ماللارنىڭ كەينىدىن ئەگەشتى .

مەھەللە سىرتى كەڭرى كەتكەن كەڭ دالا بولۇپ ئۇنىڭ شىمالىدىكى تەڭرىتاغ تىزمىسى شەرقتە ئارا يۇلتۇز (شىڭشىڭشىيا)دىن باشلىنىپ غەربتە جۇڭغارىيە ئويمانلىقىنىڭ جەنۇبىغىچە سوزۇلاتتى . ئۇنىڭ كۆز يەتكۈسىز قىر - چوققىلىرىدا خۇددى ئاق سەللە ئوراپ جايناماز‌دا ئولتۇرغان خىزىر سۈپەت بوۋاي سىياقىدا كۆرۈنىدىغان بىر مۇز چوققا مانا مۇشۇ تاشبالىقنى كۆزىتىپ ئولتۇرغاندەك كۆزگە ئالاھىدە تاشلىناتتى . مەھەللىدىكى يېشى يەتمىش — سەكسەندىن ھالقىغان مۆھتىرەم بوۋايلار بۇ مۇز چوققا توغرىسىدا ھەر خىل ھېكايىلەرنى سۆزلىشەتتى . بۇ ھېكايىلەر شۇنداق سىرلىق ھەم قورقۇنچلۇق ئىدىكى ، ئاڭلىغان كىشىنىڭ تېنى ئاشۇ چوققا ئۈستىدە تۇنەپ قالغان كىشىدەك شۇرکىنىپ كېتەتتى ، ئۇلارنىڭ ھېكايىلىرىدىكى سىرلىق رېئاليەتلەردىن مەلۇم بولۇشچە ، بۇ مەڭگۈ ئېرىمەس مۇز چوققىنىڭ ھەقىقىي سىرىنى ئاچىدىغان ئادەم تېخى دۇنياغا تۆرەلمىگەنمىش . چۈنكى بۇ مۇز چوققىغا چىققان ھەرقانداق ئادەم خۇددى ئاشۇ مۇز چوققىدەك مەڭگۈلۈك قېتىپ قالارمىش . مۇشۇ زېمىننى باغاشلاپ ئاقىدىغان ئاشۇ مۇزدەك تاغ سۈيىمۇ ئاشۇ مۇز چوققىنىڭ ئىنسانلارغا ئاتا قىلغان نېمەتلىرىنىڭ بىرسىمىش . لېكىن ئادەمنى خۇش قىلىدىغىنى ئاشۇ چوققىلاردىن سىرغىپ چۈشۈۋاتقان مۇزدەك تاغ سۈيى ھەققىدىكى ھېكايەت ئىدى ، ئۇلارنىڭ دېيىشىچە ، بۇ تاغ سۈيىدە ئادەم تېنىگە ئەڭ ئېھتىياجلىق بولغان ھەر خىل دورىلىق ماددىلار ئىنتايىن كۆپ بولۇپ ، ئۇنىڭ تەسىرى بىلەن بۇ جايدىكى خەلقنىڭ مىجەزى مۇشۇنداق ئوچۇق ، ئاق كۆڭۈل ، مېھرىبان بولۇپ قالغانمىش ، ھەتتاكى ئۇزاق ئۆمۈر كۆرۈش چولپانلىرىنىڭ بۇ جايدا ئەڭ كۆپ بولۇشىنىڭ سەۋەبىمۇ ئاشۇ

تاغ سۈيىگە مۇناسىۋەتلىككەن .

ئىتتىنىڭ ئەنسىز قاۋاشلىرى ئابدۇسالامنى مۇز تاغ ، مۇز چوققا ھەققىدىكى خىياللىرىدىن ئويغاتتى . مالچىلارغا ياخشى يار-دەمچى بولۇپ كېلىۋاتقان ئاق تۈمشۇق ئىت جەنۇب تەرەپتىكى سالا ئېتىزلارغا سۈرۈلۈۋاتقان قويلارنى شىمال تەرەپتىكى ئوتلاق تە-رەپكە ھەيدەپ يۈرەتتى . ئۇ شۇتاپ ئابدۇسالامنىڭ يالغۇز قالغىنى-نى ھېس قىلىۋاتقاندەك ئۇنىڭ كۆرسەتمىسىزلا ئۆز مەجبۇرىيە-تىنى ئادا قىلىپ يۈرەتتى . « ‹ئىت ۋاپا ، خوتۇن جاپا › دېگەن ماقالنى كۆپ تەھلىل قىلاتتىم . لېكىنزە ، ئىت قانداق ۋاپادار بولىدۇ دېگەننى بەك ئويلايدىغان ، ئەسلىي ئىت دېگەن مانا مۇشۇن-داق ۋاپادارلىقى بىلەن ئىنسانىنىڭ ئېغىرىنى يېنىك قىلىدىكەن ئەمەسمۇ . » ئابدۇسالام ئاچچىق توپىنى دىماغقا ئۇرۇپ ئىزغىرىن شامالدا قۇيۇندەك تېز يۈگۈرۈپ يۈرگەن بۇ ئىتقا بەك ھەۋىسى كەلدى . «مۇشۇنداق بىر ئىتنى بېقىپ قويغانمۇ ياخشىكەن . نېمىشقا بۇ مەھەللىدە ھەممە ئادەم ئىت باقىدىغاندۇ دەپتىكەنمەن . ئەسلىي ئۇ ئۆزىگە لايىق ئىشلارنى قىلغاندىن باشقا ئىگىسىنىڭ ئېغىرىنى يېنىك قىلىدىكەن ئەمەسمۇ . » ئابدۇسالام سادىق قوي-چىنىڭ مالىنى بەكمۇ يىراقتا ئاپارماسلىق توغرىسىدىكى سۆزىنى يادىغا ئېلىپ شىمال تەرەپتىكى تاغ باغرىغا سۈرۈلۈۋاتقان قوي پادىسىغا قارىغىنىچە ئاستا مېڭىپ ، خۇددى بۇ مەھەللىنىڭ زەبەر-دەس قاراۋۇلىدەك قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدىغان قوڭۇر تاشنىڭ يېنىغا كەلدى . بۇ ئالاھازەل ئىككى ئۆي چوڭلۇقىدىكى قارامتۇل قو-ڭۇرتاش بولۇپ ، ئۇ خۇددى بىرى تاراشلاپ قويغاندەك سىلىق ھەم يالتىراق ئىدى . كۆپ ھاللاردا سادىق قويچى مانا مۇشۇ تاش ئۈستىگە يامىشىپ چىقىپ كەڭرى كەتكەن سالا ئېتىزلارغا ، شەرقتىن غەربكە سوزۇلغان تەڭرىتاغنىڭ غۇچچىدە قارىغاي ، ئارچا بىلەن قاپلانغان كەڭرى ئېتەكلىرىگە ، خۇددى بەكمۇ سىلىق توقۇلغان گىلەمدەكلا كۆرۈنىدىغان يايلاقلارغا ، ئۆزىگە بەكلا يې-

قىن كۆرۈنىدىغان ئاشۇ ئاقۇاش چوققىغا قارىغىنىچە ئولتۇرۇپ كېتەتتى . بۇنداق چاغدا ئۇ ھەممىنى ، ھەتتا تاغ تەرەپكە يېيىلىپ ماڭغان مالىلىرىنىمۇ ئۇنتۇپ كېتەتتى ، ئۇ چاغدا ئۇنىڭ بىردىنبىر سىردىشى مۇشۇ قوينى كەڭرى تەبىئەت ، ئاستىدىكى نەچچە مىڭ يىللىق مەدەنىيەتكە گۇۋاھچى بولۇپ ئولتۇرغان قوڭۇر تاش ، ئاق تۈمشۇق ئىتى ئىدى خالاس . مانا ، ئابدۇسالام ئۇنىڭغا يارەمچى بولۇپ كېلىۋىدى ، ئۆز ـ ئۆزىگە سۆزلەپ ئولتۇرىدىغان بۇ ئىچ مىجەز يىگىت ئەمدى ئوبدانلا سۆزمەن بولۇپ قالدى . ئېيتىدىغان سۆزلىرى كۆپىيىپ ، ناخشىلىرى ئازلاپ قالدى . چۈنكى ئابدۇسا-لام سادىق قويچىنى «نېمىشقا ؟ نېمە ئۈچۈن ؟» دېگەن سوئال دۆۋىسىگە كۆمۈپلا تاشلايتتى . نۇرغۇن نېمە ئۈچۈنلەرگە راستىنى ئېيتقاندا سادىق قويچى جاۋاب بېرەلمەي قالاتتى ، چۈنكى ئۇ ئارانلا باشلانغۇچنىلا پۈتتۈرگەن يېرىم ساۋاتلىق ئادەم ئىدى . ئېتىز ـ ئېرىقنىڭ ئىشىنى ، مال ـ ۋارانىڭ پەيلىنى ئوبدان بىلگىنى بىلەن مىللىي خاسلىققا ئىگە ئۆرپ ـ ئادەت خاراكتېرلىك بەزى زىل سوئاللار ئالدىدا تەمتىرەپ قالاتتى . «دادىسىنىڭ ئۆزىكەنغۇ بۇ بالا ،— دېگەنلەرنى ئويلاپ قالاتتى سادىق قويچى سوئال سوراپ هارمايدىغان ، بەزىدە ئادەم هودۇققۇدەك گەپلەرنى قىلىۋېتىدىغان بۇ بالىغا قارىغىنىچە خىيال دەريياسىغا غەرق بولۇپ ،— ئەقىللىق ئادەمنىڭ بالىسى ـ دە ، ئۆزىگە ئوخشاش تەربىيىلەنگەن . لېكىن-زە ، تازا ئوقۇيدىغان چېغىدا بۇ يەرگە ئەۋەتىپتۇ . بولمىسا چوڭ شەھەرلەردىكى يوغان مەكتەپلەردە ئوقۇپ ئالىم بولاركەن . ھېلە-مۇ ئوقۇيمەن ، ئوقۇيمەنلا دەيدىكەن . نىيەت ـ ئىقبالىغا يەتكىلى نېسىپ قىلار خۇدايىم . مۇشۇ بالىنىڭ بەخت ـ تەلىيى ئۈچۈن بولسىمۇ ئۇنى مۇشۇ دىشۇارچىلىقتىن تېزرەك قۇتۇلغىلى قويغاي-سەن » دەپ ئۆز ـ ئۆزىگە سۆزلەپمۇ قالاتتى . ئابدۇسالامۇ سادىق قويچىنى بىر تۇغقان قېرىندىشى قاتارىدا كۆرۈپ قالغانىدى . ئۇ سادىق قويچىنىڭ دادىسىنىڭ نامىنى هاياجانلىنىپ تىلغا ئالغىنى-

دىلا ئۇنىڭ بويىنىغا ئېسىلىپ يىغلىغۇسى ، ئۆزىنىڭ كاج تەلىيە-
دىن زارلانغۇسى كەلگەن . بىراق ئۇنىڭ يىگىتلىك غۇرۇرى ئۇنى
بۇنداق يەڭگىللىك قىلىشتىن توسۇپ قالغانىدى . چۈنكى ئۇ ئەم-
دى ئۆزىنى كىچىك بالا دەپ قارىمايتتى . ئۇ مۇشۇ زېمىنىدىكى
خەلققە ياخشى نام قالدۇرغان بىر كادىرنىڭ بالىسى تۇرۇپ كە-
چىككىنە بىر ئىشقا ياش تۆكۈپ يۇرسە بولمايتتى . سادىق قويچە-
نىڭ تەسۈىرلەپ بېرىشچە ئۇنىڭ دادىسى ئابدۇساھىپ ئەينى
دەۋردە ئۆزىنىڭ يېتىلگەن بىلىمى ۋە يەرلىك چارۋىچىلارنىڭ
بەزى سۆزلىرىنىڭ تەسىرىدە كەسكىن قارارغا كېلىپ ، ناھىيىدە-
كى ئاشۇ رەھبەرلەرنىڭ قىزغىن قوللىشىنى قولغا كەلتۈرۈپ
مۇشۇ تاشبالىقتىكى دېھقان ، چارۋىچىلارغا ئەڭ ياخشى تەسىر
قالدۇرغان ھەم ئەملىي ئىش قىلىپ بەرگەن بىر كادىر ئىدى .
ئۇ ھەرقانداق بىر دېھقانىنىڭ ئاددىي كەپىسىگە بىمالال كىرەتتى .
توپا پۈرقىراپ تۇرغان كىگىز ياكى ئەدىيالىلىرىنىڭ ئۈستىدە بە-
ھۇزۇر ئولتۇرۇپ داغ سۈدىن سەللا پەرقلىنىدىغان سېرىق قوناق
ئۈمىچىنى خۇددى شورپا سۈمۈرگەندەك ھۇزۇرلىنىپ ئىچەلىگەن
كادىر ئىدى . ئاشخانىدا كادىرلار ئۈچۈن مەخسۇس تەييارلانغان
تاماقنىڭ خېرىدارى تولا هاللاردا ئاددىي نىمكەش چاپان ئىچىدە
تىترەپ تۇرسىمۇ سارغايغان چىشلىرىنى تۇگەل چىقىرىپ كۈلۈش-
كە ئادەتلەنگەن چارۋىچىلار بولۇپ قالاتتى .

— بۇ تاماقلارنىڭ ئۆزلىرى ئۈچۈن تەييارلىغانلىقىغا
باشلىق ، — دەيتتى ئەترەتنىڭ بوغالتىرى قىلچە تەپ تارتماي
كادىرنىڭ تامىقىنى يەۋاتقان كىشىلەرگە قاراپ جىددىيلەشكەن
ھالدا ، — بۇ تاماقنى ئۇلار يەپ كەتسە ئۆزلىرى نېمە يەيلا
ئەمدى ؟ !

— ماڭا بۇنداق ئالاھىدە تەييارلانغان تاماقنىڭ كېرىكى يوق ،
دەپ نەچچە دېدىم سىلەرگە ، — دېگەنىدى ئۇ بوغالتىرغا تەئەددى
ئارىلاش سۆزلەپ ، — مەن ئالاھىدە بولۇۋېلىشنى ياقتۇرمايمەن ،

مەنمۇ بىر دېھقان بالىسى ، دېھقانلار نېمە يېسە مەنمۇ شۇنى يەيمەن .

— بۇ... بۇنداق قىلساق قانداق بولىدۇ ، كادىر ئەپەندىم ، — دېدى ئۇ گىرۋىكى مايلاشقان شاپاق دوپپىسىنى قولىغا ئېلىپ ، بېشىنى قاشلىغان ھالدا ، — ئۆزلىرىنى ياخشى كۆتىمەسەك مۇدىرىنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ قويىمىز . بىزنىڭمۇ كۆڭلىمىز يېرىم بولۇپ قالىدۇ . بىز ھەرقانچە كەمبەغەل بولساقمۇ ئۆزلىرىدەك تاشبالىقلارغا ياخشى ئىش قىلىپ بېرىۋاتقان بىر كادىرنى ئاچ - زېرىن قويساق قانداق بولىدۇ .

— مۇشۇ ئۇچ يۈز ئائىلىنى ئاچ - زېرىن قويمىساق ناھايىتى ئوبدان بولىدۇ . ھېلىمۇ بۇرنۇڭلارنىڭ ئۇچىدا تۇرغان بايلىقنى بىلمەي ياشاپ كەپسىلەر . ئايىغىڭلارنىڭ ئاستىدا سۇ ئېقىپ تۇرىسىمۇ شۇنچىۋىلا بوز يەر قاغجىراپ يېتىپتۇ . مۇشۇ ئۆستەڭ پۈتسە ھەممىزگە ياخشى ، خىجىل بولىدىغان ھېچقانداق ئىش يوق .

ئابدۇساھىپ ئەنە شۇنداق نىيەت بىلەن مۇشۇ ئۇچ يۈز ئائىلىنى ھەربىرىكەتلەندۇرۇپ ، ناھىيىدىن مىڭ بىر جاپادا ھەل قىلغان ئازراق مەبلەغ بىلەن مەھەللىنىڭ شەرقىدىكى جىلغىدا شارقىراپ ئېقىپ ، سېرىق توپا دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ جەنۇبىدىكى قۇملۇقىقا ئۇن - تۇنسىز سىڭىپ كېتىدىغان سۇنىڭ يېرىمىنى مۇشۇ تاشبالىققا باشلاپ كەلدى . تاشبالىق دېگەندە تاش دېگەن جىق گەپ . شۇڭا ئۇچ كىلومېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى بۇ تاش ئۆستەڭ ئاشۇ مۇشتۇمدەك ، سويما قوغۇندەك تاشلارنى رەتلىك تىزىپ يەرلىك سېمونت بىلەن قاتۇرۇپ ياسالغاچقا ناھايىتى پۇختا ئىدى . مانا ئەمدى دېھقانلار ئېتىزلىرىنىڭ سۇسىز قېلىشىدىن ئەنسىرىمەيلا قالماستىن ، بەلكى ئىككى چاقىرىم يول يۈرۈپ مەھەللە سىرتىدىكى جىلغىدىن سۇ ئەكېلىشتىنمۇ قۇتۇلغانىدى . بۇ قوش خۇشاللىق تاشبالىق خەلقىگە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغاچقىمۇ ئاشۇ دېھقانلارنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن سۆزلەيدىغان دېھقان سۈپەت ناھىيە

كادىرغا بولغان قايىللىق ، ئۇنىڭغا بولغان ئىخلاس ، ئەقىدە ھا-
زىرغىچە ئۇلارنىڭ قەلبىدە ئوت بولۇپ ياناتتى . سادىق قويچىمۇ
تولا ھاللاردا مۇشۇلارنى ھېكايە قىلىپ ئابدۇسالامنى ئۆزىنىڭ
يېتىلىۋاتقان يېگىتلىك غۇرۇرىغا زىت سوئاللار دۆۋىسىگە كۆمۈپ
قويаتتى . ئابدۇسالام دادىسىنىڭ ياخشى تەرىپىنى قىلىۋاتقان بـۇ
قارا قۇمچاق ، دوغلاق ، گەپنى سـەل ئېـزىپرەك سۆزلىسىمۇ
ئىدىتلىق مىساللار بىلەن كىشىنى قايىل قىلالايدىغان ئىچ مىجەز
مالچىغا تېكىلگىنىچە خىيال دەريаسىغا غەرق بولۇپ ئولتۇرۇپ
قالاتتى . بۇنداق چاغلاردا پۇتكۈل تەبىئەت سىرلىق سۈكۈناتقا
چۆمۈپ ، تاغلار چوڭقۇر ئىشتىياق بىلەن ھېكايە ئاڭلاپ ئولتۇر-
غاندەك مۇڭلىنىپ قالاتتى . قوي ـ ئۆچكىلەرنىڭ مەرەشلىرىمۇ ،
ئاق تۇمشۇق ئىتنىڭ قاۋاشلىرىمۇ توختاپ قالغاندەك گويا بارلىق
مەۋجۇدات ھەرىكەتتىن توختاپ ، جاھان سىرلىق سۈكۈناتقا چۆمـ-
گەندەك بىر سېزىم ئىلكىدە مۇڭلىنىپ قالغان ئابدۇسالامنىڭ
يۈرىكىدە سانسىزلىغان «نېمە ئۈچۈن ؟ »لەر پەيدا بولۇپ ئۇنىڭ
گۆدەك قەلبىنى رەھىمسىزلەرچە مۇجۇيتتى . «توۋا ، دادام شۇنچە
ياخشى ئىشلارنى قىلغان تۇرۇقلۇق نېمىشقا خاتالىشىپ
قالغاندۇ » ، «ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىمىز مەسئۇد ۋاھىدنىڭ بېشىغا
ئىككى مېتىرلىق قەغەز قالپاق نېمىشقا كىيدۈرۈلدى » ، «ھېلە-
قى قاپقىدىن بىر خىل سۇر چىقىپ تۇرىدىغان مەكتەپ مۇدىرى-
مىزنىڭ گۇناھى نېمە »··· ئۇ بۇنداق سوئاللارغا مەڭگۈ جاۋاب
تاپالمايدىغاندەك ئولتۇرۇپ قالاتتى .

— ئوغلۇم ، — دېگەنىدى دادىسى ئۇنى شەھەردە قالدۇرغان
ھېلىقى كۈنى ، — ھېچقانداق ئىشقا ئارىلاشما ، دوست تۇتمەن
دېسەڭ پەقەت كىتابنىلا دوست تۇت . ھازىر بولۇۋاتقىنى بىر
شامال ، ئۇ تېزلا ئۆتۈپ كېتىدۇ . شامال گەرچە بەزى ئىشلارنى
ئوڭ ـ تەتۇر قىلىپ قويسىمۇ ئاخىرقى ھېسابتا ھەقىقەت ھەممە
ئادەمگە كەڭ قۇچاق ئاچىدۇ . سەن پەقەت مېنىڭ مۇشۇ بىر

قېتىملىق تەتۇر چىققان شامالنىڭ قۇربانى ئىكەنلىكىمنى ، بۇ شامال ئۆتۈپ كەتكەندە بولسا ھەممە ئىشنىڭ ئوڭشىلىدىغانلىقىنى ، مېنىڭ گۈناھسىزلىقىمنى بىلىپ قالساڭلا بولدى . لېكىن بۇ گەپلىرىمنى تالادا بىرەرىگە دەپ يۈرمە . چۈنكى مۇشۇ سۆزۈمۈز ئوخشاشلا ھازىرقى ئىنقىلابقا قارشى چىققانلىق بولۇپ گۈناھ يېزىلىدۇ .

ئابدۇسالام ئۇ چاغدا كىچىك بولغاچقا بۇ گەپلەرنىڭ مەنىسىگە يېتەلمىگەن . ئوقۇغۇچىلاردىن تارتىپ ئىشچىلارغىچە ئىككى تەرەپ بولۇپ ژارقىراشقاندا ، مۇنازىرىلەشكەندە ، ھەتتا قولىغا قورال ئېلىپ بىر - بىرىنى قىرىشقا چۈشكەندە بولسا قورقۇپ قالغانىدى . چۈنكى دادىسى دېگەن شامال توختاش تۇرماق تەتۇر قۇيۇنغا ئايلىنىپ كەتكەنىدى . ئېتىشىشلار توختاپ ئىككى تەرەپ ياراشقاندا ئابدۇسالام «ئۇھ» دېدى . دادىسى دېگەندەك بۇ تەتۇر شامال ئۆتۈپ كەتكەندەك ھەممە ئىشلار ئەمدى ئۆز جايىغا ، ئۆز قېلىپىغا چۈشىدىغاندەك ھاياجانلاندى . ئوقۇشلار ئەسلىگە كېلىدىكەن ، ئوقۇغۇچىلارنى مەكتەپكە يىغىدىكەن دېگەن سۆزلەر ئۇنى ئەڭ خۇشال قىلغان ئۇچۇرلاردىن بىرى ئىدى . ئەپسۇس ، تولۇقسىزدىن تارتىپ تولۇق ئوتتۇرىغىچە ئوقۇغان بارلىق بالىلارنىڭ ھەممىسى تاغ ۋە يېزىلارغا چۈشۈپ كەمبەغەل دېھقان ، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ قايتا تەربىيىسىنى ئېلىش زۆرۈر دېگەن چاقىرىقنىڭ ئابدۇسالامنىمۇ مانا مۇشۇ تاغلىق يېزىغا ئەكېلىپ تاشلىشى ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى ھېسسىيات - ھاياجانلىرىنى توزغاقتەك توزۇتۇۋەتكەنىدى .

شىڭشىڭشا ئۆزى چۆلدۇر جېنىمەي ،
ئىككى تاغنىڭ ئاراسى .
قۇمۇل يولىغا قاراپ دوستلار ئامانەي ،
ئاقتى كۆزنىڭ قاراسى .

ئابدۇسالامنىڭ خىياللىرىنى بۇ ناخشا ئاۋازى چورتلا ئۇزدى . ئۇ ناخشا ئاۋازى كېلىۋاتقان تەرەپكە قارىدى . مەھەللە تەرەپتىن كېلىۋاتقان سادىق قويچى ئۆزىنىڭ سۇر ھاڭگىسىغا يانتۇ مىنىپ ، قامىسى ئاجراپ كەتكەن قارا مالخىيىنى قىيسايتىپ كىيگەن ھالدا ناخشا توۋلاپ كەلمەكتە ئىدى . ئىگىسىنىڭ ناخشا ئاۋازىنى ئاڭلىغان ئاق تۇمشۇق ئىت يانتاق - قامغاقلار ئارىسىدىن قۇيۇندەك چېپىپ سادىق قويچىنىڭ يېنىغا يېتىپ باردى - دە ، ئۇنىڭ ساڭگىلاپ تۇرغان پۇتلىرىغا سۇۋۇشىپ ، ئۆز ئىگىسىگە بولغان ھۆرمەت ئىشارىسىنى تولۇق بەجا كەلتۈردى . قوي - ئۆچكىلەرمۇ ئىگىسىنىڭ تۇنۇشىنى سەزگەندەك باشلىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ناخشا ئاۋازى كەلگەن تەرەپكە قارىشىپ قويۇپ قايتا ئوتلاشقا كىرىشتى .

«چوقۇم بىر خۇشاللىق بار ، — دېگەنلەرنى خىيالىغا كەلتۈرگەن ئابدۇسالام بۇ يالتىراق تاشنىڭ شامال سوقمايدىغان كاۋىكىدىن چىقتى ،— بۇ ئادەم يا خۇشال بولسا ، يا ئىچى پۇشسا ناخشا ئېيتاتتى ، قارا ئۇنىڭ خۇشاللىقىنى .»

— ھە ، قانداقراق مالچى ئەپەندىم ،— دېدى سادىق قويچى ئۇنىڭ يېنىغا يېتىپ كېلە - كەلمەيلا چاقچاق قىلىپ ، — مالىلار بۇگۈن بوزەك قىلمىغاندۇ ؟ بۇ سوغۇقتا تاشقا دۇمبىنى چاپلاپ تۇرغۇلۇق ئەمەستى . بۇنداق جۇدۇنلۇق كۈنلەردە ئاۋۇ چۇگا - چاتقاللارنى يىغىپ گۈلخان يېقىپ ئولتۇرىدىغان گەپ ئەمەسمۇ . «بالا — قىلغان ئىشى چالا» دېگەن مۇشۇدە . پاھ ، شۇمشىيىپ سۇغا چۈشكەن چاشقاننىڭ ئۆزىلا بوپسەنغۇ .

ئابدۇسالام سادىق قويچىنىڭ مۇشۇ گېپىدىن كېيىنلا ئۆزىنىڭ ھەقىقەتەن توڭلىغانلىقىنى ھېس قىلدى .

— مەندە سەرەڭگە يوقتى ، شۇڭا ...— دېدى ئابدۇسالام چوكا مۇزدەك قېتىپ كەتكەن قولىنى ئىچىگە تىقىپ تۇرۇپ .

— ئەتىگەن دەپ قويمەن دەپ ئېسىمدىن چىقىپ قاپتۇ .

جاڭگال دېگەنگە پۇختا تەييارلىق بىلەن چىقمىز . يۇرە ، ئازراق چۇگا ـ چانقال يېغىپ ئوت ياقايلى .

ئۇلار بىرلىشىپ سوغۇقتا دىردىيىپ قالغان يانتاق ـ قامغاقلارنى يېغىپ كېلىپ ھېلىقى يالتىراق تاشنىڭ يېنىغا دۆۋىلىدى . قۇرۇپ قالغان چانقاللاردىن ئەكېلىپ تۇتۇرۇق قىلىپ ئوت ياقتى . دەسلەپ پۇژۇلداپ تۇرغان يانتاق ـ قامغاقلار بىردەمدىلا پاراسلاپ كۆيۈشكە باشلىدى .

— سوغۇقتا جانىنىڭ راھىتى ئوت ئۈكا ، — دېدى سادىق قويچى قولىنى ئوتقا قاقلاپ ئولتۇرۇپ ،— شۇنداق قىلىپ ھېلىقى بەش ساغلىققا قىشتىن چىقالمايدۇ ، دەپ ئەن سالدى . ھۆسۈيۈن قاساپ ئۇلارنى سويۇۋاتىدۇ . ھېسابلاپ باقسام ئادەم بېشىغا ئىككى يۈز گرامدىن گۆش تېگىدىغاندەك تۇرىدۇ . شۇنداق قىلىپ بۈگۈن كەچ ھەممە ئۆيدە شورپا قاينايدىغان بولدى . ھەممە ئادەم بىرەر لوقمىدىن گۆشكە ئېغىز تېگىدىغان بولدى ئەمدى .

ئابدۇسالامنىڭ ئاغزىغا شۇ ھامان سېرىق سۇ يېغىلدى . دېمىسىمۇ مۇشۇ ئىككى ئايدىن بۇيان ئۇ گۆش دىدارى كۆرمىگەنلىكىنى ئەلەم بىلەن ئەسلىدى . «توۋا ، يېرىم دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بۇ چارۋىچىلارمۇ گۆش يېيەلمىسە ، بېقىۋاتقان بۇ مالىلارنى كىم يەيدىغاندۇ ؟ نېمە ئۈچۈن بۇلارنى باقمىز زادى » .

— سادىق ئاكا ، — دېدى تېگى يوق ھاڭغا چۈشۈپ كەتكەندەك سوئاللار دۆۋىسى ئىچىدە قالغان ئابدۇسالام تۇيۇقسىز سوئال سوراپ ، — بۇ مالىلارنى كىم ئۈچۈن باقمىز زادى ؟ !

— بۇنى مەنمۇ بىلمەيمەن ئۈكا ، ئىشقىلىپ مەن مال بېقىشنى بىلىمەن . يىلدا بىرنى ئىككى قىلىمەن دەپ پالاقشىيىمەن . سەل ئەت ئالغانلىرىنى ، پىچاققا ياربىغدەك ئەركەك قويلارنى ئەكېتىدۇ . بازاردا ساتامدۇ ياكى بىرەر يەرگە ئۆتكۈزەمدۇ ئىشقىلىپ بىر نېمە قىلىدۇ . ئاشۇ پۇل ئەترەتكە كىرىم بولسا كۈزدىكى

تەقسماتتا بىزگە ئازراقتىن بىر نەرسە تېگىدىغۇ دەيمەن .

— يىل ئاخىرىدا ھەممە ئادەمگە بىر نەرسە تېگەمدۇ ؟

— يىل ئاخىرىدا تەقسماتنى ئېلان قىلىدۇ . بىر گۈڭغا مانچە پۇل دەيدۇ . ئىشقىلىپ جىق ئالغىنى بىرەر ـ ئىككى يۈز كوي ئالىدۇ . جان سانى كۆپرەك ، ئەمگەك كۈچى ئازراقلار قەرزگە بوغۇلىدۇ .

— نېمىشقا ؟ !

— يىل بېشىدىن تارتىپ يىل ئاخىرىغىچە تارقىتىلغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى دەپتەرگە يېزىپ قويۇپلا تارقىتىلىدۇ ئەمەس ـ مۇ ، بىكاردىن تارقىلىۋاتقان نورما ئاشلىق ، ياغ ، مۇشۇنداق گۆش ، ئىشقىلىپ ئەترەت تارقاتقانلىكى نەرسىنىڭ تەقسماتتا ھېسابى چىقىرىلىدۇ .

— گۈڭ دېگىنىڭىز نېمە گەپ ئۆزى ، — دېدى ئابدۇسالام سادىق قويچىغا قاراپ .

— گۈڭ دېگىنىمىز بىزگە يېزىلىۋاتقان نومۇر ، مانا بىز بىر كۈن جاڭگالدا مال باقساق بەش نومۇر يېزىلىدۇ . ئون نومۇر بىر گۈڭ ھېسابلىنىدۇ .

— ئۇنداقتا بىر گۈڭغا قانچىدىن تەقسمات بولىدۇ ؟ !

— بەك زىغىرلاپ كەتتىڭغۇ ، بوپتۇ دەپ بېرەي ، نەچچە يىل بولدى ، بىر گۈڭغا تۆت مودىن تەقسمات بولۇۋاتىدۇ .

— ۋاي خۇدايىم ، بىز بىر كۈندە ئاران ئىككى موچەنگە ئىشلەۋاتامدۇق ؟

— شۇنداق بولىدىغۇ دەيمەن .

— ئۇنداق بولسا بىز بىر يىل ئىشلىسەك ، — دېدى ئابدۇسالام بارماقلىرىنى پۈكۈپ ھېسابلاپ چىقىرىپ ، — بىر يىلنى 360 كۈن دەپ ھېسابلىساق ، ئاران 180 گۈڭغا ئىشلەيدىكەنمىز . بۇنى پۈلغا سۈندۇرساق ئاران 72 كوي بولىدىكەن . توۋا خۇدايىم ، بىر ئادەم بىر يىلدا ئاران 72 كويغا ئىشلىسە قانداق

بولىدۇ . بۇ ئادالەتسىزلىك ئەمەسمۇ ـ ھە !

— ئۇنداق ئالىجوقا سۆزلىمە ، دېھقان خەق دېگەن مۇشۇنداق جاپالىق ئىشلەشكە يارىتىلغان . ئۇلار ئۆز ئەمگىكىدىن زارلانمايدۇ . سۇلايمانىڭ سىلەرگە ئاچچىقلىشىنىڭ سەۋەبى شۇ ، ئەترەتكە تۆت نوپۇس قوشۇلسا يەيدىغان تۆت ئېغىز كۆپەيدى دېگەن گەپ . شۇڭا سەپرالىق قىلىدۇ .

— ھە ، مۇنداق گەپكەن ـ دە ،— ئابدۇسالام ئاللىقانداق خىياللار قۇچىقىغا قايتا بۆلەندى .

بەشىنچى باب يۆتكىلىش

«ئۆزگە يۇرتتا سۇلتان بولغۇچە ،
ئۆز يۇرتۇڭدا ئۇلتاك بول»
— ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىدىن

ئوخشاشلا بىر سەھەر ، ھەر كۈنى بىر خىللا تەكرارلىنىدۇ. غان تۇرمۇش ئادىتى بويىچە تاشبالىقنىڭ يېڭى بىر سەھىرى يەنە باشلاندى ، خورازلارنىڭ خۇددى ۋاقىتقا توغرىلاپ قويغاندەك ئۈچ قېتىم سوزۇپ چىللاشلىرى ، ھويلا ئىشكىلىرىنىڭ غاچىلداپ ئېچىلىپ - يېپىلىشىدىن ئۆز ئىگىسىنىڭ بامدات نامىزىغا تۇر. غانلىقىنى بىلدۈرگەن ھارامزادە ئېشەكلەرنىڭ چۆپ تەمە قىلىپ ھاڭراشلىرى ، قوي - قوزا ، كالا - موزايلارنىڭ مەرەش - مۆرەشلىرى بىلەن سەھرانىڭ ئاجايىپ مېلودىيەسىنى ھاسىل قىلىدىغان بۇ كۆڭۈللۈك سەھەر پەقەت تاشبالىقنىكىلا ئەمەس ، بەلكى بارلىق سەھرالارنىڭ سەھەردىكى ئادەت خاراكتېرلىك كۈن تەرتىپلىرى ، قىش - ياز بىر خىل داۋاملىشىدىغان بۇ خىل تۇرمۇش ئەنە شۇنداق تىرىكچىلىكنىڭ ماھىيەتلىك كۈن تەرتىپى بويىچە داۋاملىشىپ كېلىۋاتاتتى . بۇگۈنكى سەھەرمۇ ئەنە شۇنداق تەكرار ھاياتلىق ئادىتىنى داۋام ئېتىپ ، خان ئۇيقۇسىنى ئۇخلا. ۋاتقان ماۋۇ تۆت زىيالىينى تاتلىق ئۇيقۇسىدىن ئويغاتتى . ئۇلار سەھەردىكى بۇ خان ئۇيقۇدىن كېچەلمىسىمۇ ، لېكىن ئورنىدىن تۇرماسلىققا باھانە تېپىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى . تۇنۇگۈندىن باشلاپ كاڭغا ئوت يېقىلغاچقىمۇ بۇ ئۆي ئوبدانلا ئىسسىپ قالغاندى . قىشنىڭ جۇدۇنلۇق ئۇزۇن تۈنلىرىدە كاڭنىڭ بوغۇزىنى

تالاشقان بىلەن ھازىر تېخى كەچ كۈزنىڭ شۇنچىلىك غانلىرى ئەمدىلا يېتىپ كەلگەچكىمىكەن ، ئاخشام قازان بېشىغا توغرا كېلىدىغان كالا بوغۇزىدىكى ئىسسىق ئورۇننى ھېچكىم تالاشمىدى .

ئابدۇسالام سۇبھىدىلا ئويغىنىپ ، ھەر يېرىم سائەتتە بىر قېتىمدىن چىللاپ ھاياتلىقنىڭ يېڭى بىر سەھىرىنىڭ باشلانغانلىقىنى جاكارلايدىغان چار خورازنىڭ ئاخىرقى چىللاشلىرىنى بىر پەس ئاڭلاپ ياتتى ـ دە ، ئورنىدىن ئالدىراپ تۇرۇشقا باشلىدى . شەھەردىكى چاغلاردا ئۇ سەھەردىلا ئورنىدىن تۇرۇپ چېنىقىشقا چىقاتتى . سەھەرنىڭ ساپ ۋە سۈزۈك ھاۋاسى ئۇنىڭ يۈمران مەڭزىنى يېنىك ئەركىلىتەتتى ، ئۇ ئاشۇ سۈزۈك ھاۋانى قانماي سۈمۈرۈپ بىر نەچچە كىلومېتىر يۈگۈرۈپ بەدەن قىزىتىپ ، ئاندىن ھەربىكەت ئىشلەشكە باشلايتتى . لېكىن سەھرادا بۇنداق قىلىشقا ئىمكانىيەتلا ئەمەس ، ھەتتا ماغدۇرنىڭمۇ يوقلۇقى ئىككى كۈن ئۆتمەيلا مەلۇم بولدى .مالنىڭ كەينىدىن ئۇ بىر كۈندە ئون نەچچە كىلومېتىر يول مېڭىپ كېتىدىغان بولغاچقا سەھەردە ئورنىدىن تۇرۇش ئۇنىڭغا ھەقىقەتەن تەس كېلىۋاتاتتى . «مەيلىلا ، ئەتىگەندە يۈگۈرۈشۈم ساغلاملىق ئۈچۈن ئىدىغۇ ، مانا ھازىر سەھرادا يۈگۈرگەندىن كۆپرەك يول مېڭىپ كېتىۋاتىمەن . يۈگۈرگەندە چىقىدىغان ئوغرى تەردىن كۆپرەك تەر مالنىڭ كەينىدىن پايپاسلىغىنىمدا چىقىپ كېتىۋاتىدۇ . زىيالىي ياشلار تاغ ۋە يېزىلارغا بېرىپ چېنىقىڭلار دېگىنى ئەسلىي مۇشۇنداق چېنىقىش ئىكەنغۇ ، دېھقان خەق نېمانداق بېجىرىم كېلىدىغاندۇ دېسەم ئەسلىي ئۇلار ھەر كۈنى گۈرسۈلدەپ كەتمەن چېپىپ چېنىقىدىكەن ئەمەسمۇ··· »

ئۇ دوستلىرىغا قارىدى . ئابدۇراخمان تۈكلۈك پاچاقلىرىنى كۆز ـ كۆز قىلغاندەك يوتقانىنىڭ ئۈستىگە ئېلىۋاپتۇ ، ئۇنىڭ كەڭ پەنجىلىك ئالقىنى يېرىم يۈمۈلغان ، قولىنىڭ دۈمبە تەرىپى ئۇششاق يېرىلغانىدى . ئۇ بېشىنى يانغا قىيسايتىپ خۇددى ئانا

قۇچىقىدا يانتاق بوۋاقتەك پۇشۇلداپ ئۇخلىماقتا . ئۆزىنىڭ يوتقىنىنى ئېچىۋېتىپ ئۇيقۇچىلىقتا ئەخمەتجانىنىڭ يوتقىنىنى تالىشىپ قالغان ئىبراھىمجان ئەخمەتجانىنىڭ يوتقىنىنىڭ بىر بۇرجىكىنى مەيدىسىگە ياپقان ھالدا ئۇخلاپ قالغانىدى . ئۇ توڭلىغانلىقتىن بولسا كېرەك ، پۇتىنى يېرىم يىغىپ تىزىنى قورسىقىغا چىڭ چاپلىغان ھالدا ئالدىغا ئېڭىشىپ غۇزمەكلىشۋالغان يۇڭ يىپ توپىدەك تۆگۈلۈپ ئۇخلاۋاتاتتى . ئابدۇسالام بۇ كۆرۈنۈشتىن ھۇزۇلىنىپ پىسكىدە كۈلۈپ قويدى ـ دە ، ئىبراھىمجانىنىڭ يوتقىنىنى تارتىپ ئەكېلىپ يېپىپ ئۇنى ئوبدان چۈمكەپ قويدى . شۇ تاپتا ئۇلارنىڭ يوتقان سىرتىغا چىقىپ قالغان قوللىرىمۇ ئوخشاشلا چاك ـ چاك يېرىلغان بولۇپ ، ئۇچ ئايلىق سەھرا ھاياتى بۇ يۇمران كۆچەتلەرنى ئوبدانلا پىشۇرغانىدى . ئابدۇسالام ئۆزىنىڭ قولىغا قارىدى . بۇ قوللارمۇ ماۋۇ ئۇچ دوستىنىڭ قولىدەكى قاپىرىش ، قاناشنى باشتىن كەچۈرمىگەن بىلەن ئوخشاشلا ئۇششاق يېرىلغانىدى . ئۇنىڭ ئۇستىگە شەھەردىن چىققان ۋاقتىدا خۇددى يېڭى چىققان بېدە مايىسىدەك كۆرۈنىدىغان يۇمران چىرايلارمۇ ئاپتاپتا كۆيۈپ ، قوڭۇر رەڭگە كىرگەندىن باشقا بىلىنەر ـ بىلىنمەس يېرىلغان بولغاچقىمىكىن ئۇلار ھازىر تىپىك دېھقان چىراي بولغانىدى .

— قۇيرۇق ماينى قىزىتىپ قولۇڭلارنى مايلاڭلار ، — دېگەنىدى سادىق قويچى ئاخشام مالىلارنى قوتانغا ئەكىرگەندىن كېيىن ، — بۇگۈن سىلەرگىمۇ ئەزالارغا ئوخشاشلا گۆش تەقسىم قىلىنىدۇ . بەلكىم تۆتىڭلارغا بىرەر كىلوەك بىر نەرسە تېگىپ قالار ، ھۆسۈيۈن قاسىساپقا «قۇيرۇق مايدىن بىرەر قۇلاق بېرىڭ ، يېرىلغان قوللىرىمىزنى داغلايتتۇق» دەپ ئازراق قۇيرۇق ماي ئېلىۋالساڭلار بولىدۇ . ھەر كۈنى ياتار چاغدا ئاشۇ قۇيرۇق ماينى قىزىتىپ قولۇڭلارنى مايلاپ ياكى داغلاپ ياتساڭلار ئوڭايلا ساقىيىپ قالىدۇ . ئەسلىي سىلەر بۇنداق توپا ـ چاڭدا ياشاپ باقمى-

غان ، گۈپۈلدىتىپ كەتمەن چېپىپ باقمىغان ، شۇڭا سىلەرنى بۇ يەرنىڭ سۇ - توپىسى مۇشۇنداق ئاۋارە قىلمىدۇ . دېھقان بالىلىرىغا قاراپ باققىنە ، ئۇلارنىڭ چىرايىدىن توپا ئۆرلەپ تۇرسىمۇ ئىش قىلىشلىرىدىن بىر خىل قارامايلىق ، كۈچتۈڭگۈرلۈك چىقىپ تۇرىدۇ . مەن دەسلەپ سىلەرنى ، سىلەرگە ئوخشاش شەھەر بالىلىرىنى مۇشۇنداق سەھرايى قىيامەتكە چۈشۈرۈپ بېھۇدە قىينىغانىنىڭ نېمە پايدىسى باردۇ دەپ ئويلىغان . مانا ئەمدى چۈشىنىۋاتىمەن . بۇ ئەسلىي ياخشى ئىشكەن . شەھەر بالىلىرى مۇشۇنداق جەبىر - جاپانى كۆرسە ، ئۆزىمۇ ئاشۇ جەبىر - جاپادا ئىشلەپ باقسا ئاندىن دېھقانىنىڭ قەدرىگە يېتىدىغان بولۇپ چىقىدىكەن . دېھقانىنىڭ ئالتە ئاي ياز توپىغا مىلىنىپ ئىشلەپ تاپقان نېنىنى يەپ تۇرۇپمۇ دېھقانغا قارا سايايدىغان ، ئۇنىڭغا تۇزكۈرلۈق قىلىدىغان ئادەملەرنى كۆرسەم بوغۇلۇپ كېتەتتىم ، بۇنداق چېنىقىش دېگەننى ئەسلىي بارلىق شەھەرلىكلەرگە بولۇپمۇ تۇزنىنى يەپ تۇزلۇقىغا سىيىدىغان ھېلىقىدەك تۇزكۇرلارغا بەرەر يىلدىن ئورۇنلاشتۇرسا تازا ياخشى بولىدىكەنتۇق ، بىزدە «ئوتنىڭ تېشىدا كۆيگۈچە ئىچىدە كۆي» دېگەن گەپ بار ئەمەسمىدى . بۇ گەپنى مۇشۇنداق چېنىقىشقا قارانغۇ گەپمىكىن دەيمەن ، مانا سىلەر ھازىر ئاشۇنداق ئوتنىڭ ئىچىدە كۆيۈپ تاۋلىنىۋاتىسىلەر .

ئابدۇسالام تۇڭلۇككە قارىدى . ھازىر ئۇلار بۇرۇنقى تۇڭلۇك ياپقۇچ ئورنىغا ئەينەك قويۇپ چۆرىسىنى سېغىز لاي بىلەن سۇۋاپ قويغاچقا تاڭ يورۇشى بىلەنلا ئۆيگە يورۇق چۈشىدىغان بولۇپ قالغانىدى . بۇرۇنلاردا ئۆي ئىگىسى سەيدۇللا مۇقام ئىشلەتكەن شال پاخىلىدا توقۇلغان تۇڭلۇك ياپقۇچنى ئىشلەتكەچكە ئۆي خۇددى گۆرەڭ قاراڭغۇ بولۇپ كېچە - كۈندۈزنى پەرقلەندۈرگىلى بولمىغاچقا ، ئۇلار كۈن چىققىنىنى تۇيماي ئۇخلاپ كېتىپ ئەتىرەت باشلىقى سۇلايمانىنىڭ ئاچچىق تىللىرىغا ئۇچرىغانىدى . مانا ئەمدى تاڭ سۈزۈلۈشى بىلەنلا ئۆيگە يورۇق چۈشۈپ ئۇلارنى ئاشۇ ئاچ-

چىق تىللارنىڭ زەھەرىدەك چېقىشلىرىدىن ساقلاپ قالغانىدى ، چۈنكى ئابدۇسالام تۆكۈلۈك ئاقىرىشى بىلەنلا ئويغىنىپ ئوچاققا ئوت يېقىپ چاي قايناتقاچ دوستلىرىنى ئويغىتىپ قويىدىغان بو- لۇپ قالدى ، بۇ ئۇنىڭ ئۆزىدىن بەكرەك جاپا تارتىۋاتقان دوستلە- رى ئۈچۈن قىلىۋاتقان بىر تەسەللى ئورنىدىكى ئىشى ئىدى ئەل- ۋەتتە ، دېمىسىمۇ ئابدۇسالامنىڭ ئىشى ئۇلارنىڭ خىزمىتىدىن يېنىكرەك ئىدى .

— سەن بىزدەك ئېتىزدا ۋاقىلدىتىپ كەتمەن چاپمىغاندىكىن بىزگە بەكرەك كۆيۈنمىسەڭ بولمايدۇ جۇمۇ ئاداش ، — دەيتتى دوستلىرى ئىسسىق يوتقاندا ئېغىناپ يېتىپ ئېزىلەڭگۈلۈك بە- لەن ، — تەلىيىڭ تازا بار ئىكەن سېنىڭ . داداڭنىڭ ئەينى دەۋرده چۈشۈرۈپ قويغان سايىسىده مانا هازىر سەن سايىداپ بىر ئوبدان ناهايىتى ئاسان بىر ئىشقا چۈشۈۋالدىڭ . ئېتىزنىڭ بارلىق جاپاسىدىن قۇتۇلدۇڭ دېگەن گەپ . مال بېقىش دېگەن ئويۇنىنىڭ ئورنىدىكىلا بىر ئىش . مانا ، هەر كۈنى ماللارنىڭ كەينىدىن مېڭىپلا قويساڭ بولدى . بىزچۇ ، سۈلايمان دېگەن قارىۋاي كەينە- مىزگە كىرىۋېلىپ كەتمەندىن ئورغاقتا ، ئورغاقتىن سوقمىغا سې- لىپ ئالەمنىڭ جاپاسىنى تارتقۇزۇۋاتىدۇ . شۇنى چۈشەنگەن بول- ساڭ لۆمشۈپ ئولتۇرماي چاي قايناتساڭچۇ ئاداش ، بولسا بىرەر قاچىدىن ئۈماچ ئەتكەن بولساڭ...

راستىنى ئېيتقاندا ، ئابدۇسالام دوستلىرىنىڭ بۇ خىلدىكى تەنبىھلىرىدىن بەزىده خىجىل بولۇپمۇ قالاتتى . ئۆزىنىڭ بۇ ئىشقا ماخمۇتىنىڭ هېلىقى ئىشقا يېڭى چۈشكەن كۈنى سۈلايماننىڭ قۇ- لىقىغا بىر ئېغىز كۈسۈرلىشى بىلەنلا ئېرىشىپ قالغىنىنى ئېتە- راپ قىلاتتى ، لېكىن ئۇ مال باققاندا گەرچە ئېغىر ئەمگەك قىلغاندەك ئۇنچە چارچاپ كەتمىگەن بىلەن كەچته پۇتلىرى ئۇرۇپ چېقىۋەتكەندەك سىرقىراپ كېتىدىغانلىقىنى ، دوستلىرىدەك جاپا تارتىپ كەتمىسىمۇ ، لېكىن ئۆزىنىڭمۇ يېتەرلىك جاپا تارتىۋاتقا- لىقىنى دېگۈسى كەلمەيتتى . دېمىسىمۇ بىر كۈن كەچكىچه مال-

نىڭ كەينىدىن يۈرمەك ئوڭاي گەپمۇ ، ئىشقىلىپ سەھرا ئىشىنىڭ ئاسىنى يوق . ئابدۇسالام ئاشۇ خىياللارغا بۆلەنگەن ھالدا چاي قاينىتىپ بىر قۇلاق نان بىلەن ناشتا قىلىۋېلىپلا يېرىم ناننى بېلىگە تۈگۈپ مېڭىشقا تەمشەلدى .

— قوپۇڭلار ئەمدى ، سىلەر چاي ئىچىپ ئەترەت ئىشخانىسىغا بېرىپ بولغۇچە ئىش ۋاقتى توشۇپ قالىدۇ . مەن كەتتىم ئەمىسە .

ئۇ سىرتقا چىقتى . مۇز تاغ ئۈستىدىن كۆتۈرۈلگەن قۇياش خۇددى قىزىل تاۋاقتەك يالتىراپ تۇراتتى . تۈنۈگۈنلا خۇددى يامانلىغاق خوتۇننىڭ چىرايىدەك تۇتۇلۇۋالغان ئاسمان بۈگۈن بىراقلا ئېچىلىپ كەتكەنىدى ، تېخى ئاخشاملا دۈمبىنى قورۇپ تۇرغان سوغۇق ھاۋا سەل ئاجىزلاشقانىدى . ئابدۇسالام بۈگۈن نېمە ئۈچۈندۇر ئۆزىنىڭ بىردىنلا روھلىنىپ قالغانلىقىنى ، خۇددى سادىق قويچىدەك غىڭشىپ ناخشا ئېيتقۇسى كېلىپ قېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ قالدى . ئۇ ئېتىز تەرەپكە پات - پات يۈگۈرەيدىغان بېزەڭ ئۆچكىلەرنى قولىدىكى قامچىسى بىلەن ئۈركۈتۈپ تاغ تەرەپكە ھەيدەپ كېتىۋېتىپمۇ ، ئۆستەڭ قىرىدىكى چاتقال ، ئېشەك تىكەنلىرىنىڭ پاچاقلىرىنى رەھىمسىزلەرچە چىقىشىدىن ۋايسىماي ئۇلارنى پاراسلىتىپ دەسسەپ كېتىۋېتىپمۇ ، ئاچچىق شور ھىدى دىماغقا ئۇرۇلۇپ تۇرغان پايانسىز چۆلنىڭ ئازابلىرىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كەتكەندەك ئاجايىپ مەستخۇشلۇق ئىچىگە چۆكۈپ كەتكەنىدى .

— بۈگۈن ئەجەب خۇشالغۇسەن ، — دېدى سادىق قويچى ماللارنى تاغ تەرەپكە ھەيدەپ قويۇپ ئۆزىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئابدۇسالامغا تىكىلىپ قاراپ ،— قارا ، چىرايىڭ شەلپەردەك قىزىل ، كۆزلىرىڭ ئويناپ تۇرىدۇ . ئىچىڭدە پارتلاي دەپ تۇرغان بىر خۇشاللىق بار . بىرەر قىزغا ئاشىق بولۇپ قالمىغانسەن - ھە ؟ !

— قويۇڭە ئۇنداق گەپنى ، — دېدى ئابدۇسالام خۇددى

چىلاندەك قىزارغان ھالدا ، — ئەمدىلا ئون يەتتىگە كېتىۋاتىمەن سادىقكا ، ئۇنداق ناشايان گەپلەر تېخى مېنىڭ خىيالىمغا كىرىپ چىقمايدۇ . نېمىشقىكىنتاڭ بۇگۈن ئۆزۈمچىلا خۇشلۇقۇم تۇتۇپ ، ناخشا توۋلىغۇم كېلىپ ئەجەب بىر خىل بولۇپ كېتىۋاتىمەنغۇ - تاڭ .

— ھەرقانداق بىر خۇشلۇقنىڭ سەۋەبى بولىدۇ جۇمۇ ،— دېدى سادىق قويچى ئابدۇسالامنىڭ خۇشاللىق تەپچىپ تۇرغان كۆزلىرىگە تىكىلىپ تۇرۇپ ،— مەندىن يوشۇرما ، دېسەم - دېمىسەم سەن بىرەر قىزنى ياخشى كۆرۈپ قالدىڭ ، مانا قىزىرىۋاتىسەن ، خىجىل بولما ، مەنمۇ ئون يەتتە يېشىمدىلا توي قىلغان ئادەممەن . سەھرا بالىلىرى كىچىكلا توي قىلىۋالىدۇ دېگەنتىمغۇ ساڭا ، بۇگۈن راست گېپىڭنى قىل ماڭا ، راستتىنلا بىرىنى ياخشى كۆرۈپ قالغان بولساڭ ماڭا دە ، قانداق ئادەمنىڭ قىزى ئىكەنلىكىنى دەپ بېرىمەن . بىزدە «ئۇستا كۆرۈپ بۆز ئال ، ئاتا كۆرۈپ قىز ئال» دەيدىغان ھېكمەتلىك سۆز بار جۇمۇ . ئابدۇساھىپ كاتىپنىڭ بالىسىغا تېگىدىغان قىزنى ياخشى تاللىمىساق زادىلا بولمايدۇ .

— چاقچاق قىلمىڭە سادىقكا ، — دېدى ئابدۇسالام چىلاندەك قىزارغان ھالدا ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ ، — توي قىلىش توغرا كەلسىمۇ مەن دېگەن نۇقتىلىق ئالىي مەكتەپنى راۋۇرۇس ئوقۇپ بىرەر خىزمەتنىڭ پېشىنى چىڭ تۇتۇپ ، ئۇنىڭدىن بىرەر نەتىجە ياراتقاندىلا ئاندىن توي قىلىشنى ئويلاشساممۇ كېچىكمەيمەن . ئادەمدەك ياشاشنى بىلمەيلا بىر ئۆيگە كىرىۋېلىپ بالا دۆۋىسىگە كۆمۈلۈپ ياشاشنىمۇ مەنىلىك ھايات دېگىلى بولامدۇ زادى . ئادەم دېگەن ئادەمدەك قەدىر - قىممىتىنى ، ئادىمىيلىك ھېسسىياتىنى ، ئۆزىنىڭ ھەقىقىي ئەقىل - پاراسىتىنى تونۇپ يەتكەندىلا ، ئاندىن ھەقىقىي ئادەم بولغان بولىدۇ .

— نېمانداق چۈشىنىكسىز گەپ قىلىسەنۇي ، — دېدى سادىق

قويچى ئابدۇسالامنىڭ خۇددى نۇتۇق سۆزلىگەندەك ئورنىدىن تۇ-رۇۋىلىپ تاتىلداپ سۆزلەپ كېتىۋاتقانلىقىدىن ھەيران بولۇپ ، — ئەمدى بىلدىم ئابدۇسالام ، سەن بۇگۈن چوقۇم بىرەر ئىشنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپسەن ، دېسەم - دېمىسەم سەن بۇگۈن كېچە يا ياماق چۈش كۆردۈڭ ، يا بىرەرىدىن بىرەر ئېغىز خۇش بولغۇدەك گەپ ئاڭلىدىڭ ، ياكى بولمىسا بىرەر قىزنىڭ ئوت - پىراقى چاپلاشتى ساڭا ، ھە ئېيتە ، نېمىشقا بۇگۈن گەپلىرىڭ ئۆمسە ، بىر - بىرىگە پەقەت باغلاشمايدۇ ، چۈشەنمىدىم بايا دېگەنلىرىڭنى ، ئېيتە ، ئاخشام نەگە بارىدىڭ ؟ !

— نەگە باراتتىم سادىقكا ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭ يېنىغا قايتىپ كېلىپ ئولتۇرۇۋېتىپ ، — لېكىن سەن دېگەندەك چۈش كۆرگىنىم راست ، لېكىن ياماق چۈش ئەمەس . چۈشۈمدە ئاپئاق بىر ئاتقا مىنىپ ئاپئاق بۇلۇتلار ئۈستىدە ئۇچۇپ يۇرگۈدەكمەن ، بۇلۇتلار ئارىسىدىكى يولمۇ ئاق ، ھەتتا پۇتۇن زېمىن ئاقىرىپ كەتكەندەك ھەممىلا يەر ئاپئاق . تۇيۇقسىزلا غايىبتىن بىر ئاۋاز ئاڭلاندى ، «ھەي ئوغلۇم ، سەن ئاز كۈن ئۆتمەيلا سەپەر قىلىسەن ، ئۇ سەپىرىڭ مۇشكۈل ھەم جاپالىق ، لېكىن يولۇڭ ئاق ، بۇنى ئېسىڭدە چىڭ تۇت» دەۋاتقۇدەك . چۆچۈپ ئويغاندىم ، تاڭ سەھەر ۋاقتىكەن ، خورازلار بەس - بەستە چىللاۋاتىدۇ ، «تاڭ سەھەردە كۆرگەن چۈش ئوڭىغا تارتىدۇ بالام» دەيدىغان داۋاملىق باشقىلارنىڭ كۆرگەن چۈشىنى ئۆرۈپ بېرىدىغان مومام پېشانەمگە سۆيۈپ تۇرۇپ ، مومامنىڭ شۇ گېپىنى يادىمغا كېلىپ بۇ چۈشۈمنى مۇنداق ئۆرۈپ باقتىم . غايىبتىن كەلگەن ھېلىقى ئاۋاز خىزىر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاۋازى ، ئۇنىڭ سەپەر دېگىنى مۇشۇ قوينىڭ كەينىدىن مېڭىش سەپىرى ، مۇشكۈل دېگىنى بەلكىم بىز تارتى-ۋاتقان ھازىرقى جاپا ، ئاخىرىدىكى يولۇڭ ئاق دېگىنى ئاخىر مۇرادىڭغا يېتىسەن ، جاپاغا بەرداشلىق بەر دېگىنى دەپ تەسەۋۋۇر قىلدىم . بۇ خاسىيەتلىك چۈش تەسىرىدىن ئاجايىپ جانلىنىپ

كەتتىم ، شۇڭلاشقىمكىن بۇگۈن كۆڭلۈم بۆلەكچىلا ئېچىلىپ قالدىغۇ ، مەيلى ئەمەسمۇ ، ھەرقانچە جاپا تارتسامۇ ئاخىر مۇراد ـ مەقسىتىمگە ، يەنى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش تىلىكىمگە يېتىدىكەنمەن . شۇڭا ئۇنچە روھسىزلىنىپ كەتمەي خۇشال ياشاپ باقاي دېدىمغۇ سادىقا .

— ئەمدى ئەقلىڭنى تېپىپسەن جۇمۇ ئۇكا ، — دېدى سادىق قويچى ئۇنىڭ مۇرىسىگە شاپىلاقلاپ قويۇپ ، — تىرىكچىلىك دېگەندە ئادەم دېگەنىنىڭ بېشىغا مىڭ تۈرلۈك قىسمەت ـ بالالار كېلىدىغان گەپكەن . ئەنە شۇنداق جاپا ـ مۇشەققەتلەرنى يېڭىشكە قادىر بولالمىغانلارنىڭ ئۆمرى ھامان كۆتە بولۇپ قالىدۇ . ئۇنىڭ ئۈستىدىن غالىب كەلگەنلەرچۇ ، ئۇلار ھاياتقا ئۈمىد ـ ئىشەنچ بىلەن قارايدىغانلار تېپىدىن . ئۈمىدسىز شەيتان دېگەن گەپ بار بىزدە ، ئادەمدە ئۈمىد بولمىسا ئۇنداق ئادەمنى ئۆلدى دەۋەرگىن بالا .

— خۇددى دادامدەكلا گەپ قىلدىڭىزغۇ سادىقا ، — دېدى ئابدۇسالام مالىنىڭ كەينىدىن پايپاسلاپ يۈرۈشتىن باشقىنى بىلمىسە كېرەك دەپ يۈرگەن ئادەمنىڭ بۇگۈن بۆلەكچىلا ئېچىلىپ سۆزلەپ كېتىۋاتقانلىقىدىن ھەيران بولۇپ ، — دادامۇ سىزگە ئوخشاش ئۈمىدلىك ياشا بالام ، «ئادەمنى ئۈمىد ياشىتىدۇ ، غەم قاقشىتىدۇ» دېگەننى كۆپ تەكرارلايدىغان ئادەمتى .

— ھەببەللى ، ماڭمچۇ مۇشۇنداق گەپلەرنى تاق سېنىڭ داداڭ ئۆگەتكەن گەپلەر ئىدى ئۇكا ، — دېدى سادىق قويچى خۇددى يىراق ئۆتمۈشنىڭ خىيالىغا كەتكەندەك يىراقلارغا تىكىلگەن ھالدا ، — شۇ چاغلاردا ئۇ ئادەمنى كەچتە يىغىن ئاچىدىكەن دېگەن گەپنى ئاڭلاپلا قالساق قېرى ـ ياش ، ئورۇق ـ ئۇششاق ـ نىڭ ھەممىسى يىغىلىپ كېلەتتۇق ـ دە ، پاشا ئۇچسا ئاڭلانغۇدەك جىم ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ تاتلىق گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ كېتەتتۇق . ئۇ ئادەم ئاجايىپ پاساھەتلىك سۆزلەر بىلەن بىزنى

ئۇمىدلەندۇرەتتى . ساينىڭ تېشىدەك چېچىلىپ ياشىماي ئىناق ـ ئىتتىپاق ئۆتۈشنى ، ھايانقا ئۇمىد بىلەن قاراشنى ئۆگىتەتتى . ئاجايىپ ئادەم ئىدىغۇ ئۇ ، پەندىن سورىساڭ پەندىن ، دىندىن سورىساڭ دىندىن جاۋاب بېرىۋېرەتتى . پەن بىلەن دىنىنىڭ ئورتاقـ لىقلىرى ئۇستىدە سۆزلەپ كەتسە ئۆزى چۈشەنمەي قارىسىغا سۇرە يادلاپ ، ئۇنىمۇ يامان بولىدۇ ، بۇنىمۇ يامان بولىدۇ دېگەندەك پەتىۋالارنى چىقىرىپ يۈرگەن بەزى مۇتەئەسسىپ ئادەملەر ھاڭۋېـ قىپ «ھەق راست ، لىللا گەپ بولدى بۇ» دېگىنىچە ئولتۇرۇپلا قالاتتى .

ئابدۇسالام سادىق قويچىنىڭ بايانلىرىنى ئاڭلاۋېتىپ يەنە خىيالغا كەتتى . دېمىسىمۇ سادىق قويچى مۇشۇ ئۇچ ئاي مابەينىدە ئۇنىڭ دادىسى توغرۇلۇق بەكمۇ كۆپ سۆزلەپ كەتتى . ئۇنىڭ ئاشۇ سۆزلىرىدىكى ئىپتىخارلىق ، سۆيۈنۈش ، ماختاش ، ھاياجانـ لىق تەرىپلەردىن ئابدۇسالام ئۆز دادىسىنىڭ يارقىن سىيماسىنى ئوبدانلا تونۇۋالدى . ئەجەبا ، ئۇ شۇنداق ياخشى ئادەم تۇرۇقلۇق قانداقلارچە خاتالىشىپ قالپاق كىيىپ قالغاندۇ ؟ مانا ھازىر ئاپىـ سى بىلەن ئۇكىلىرىمۇ ئاشۇ خاتالاشقان دادىسىنىڭ تەسىرىدە شەھەردىكى ئۆيىدىن ئايرىلىپ دادىسى بىلەن بىللە مۇشەققەت تاغلىرى ئارىسىدا يانجىلماقتا . چوڭ ئىنىسى ئارمان خەنزۇچە ئوقۇغان بولغاچقا سەھراغا بېرىش بىلەنلا مەكتەپتىن ئايرىلىپ قاپتۇ ، چۈنكى ئۇ يەردە خەنزۇچە مەكتەپ بولمىغاچقا ئوقۇيالماي قاپتۇدەك . ئۇ ھازىر ئېشەك ھارۋىسى ھەيدەپ ئېتىزغا قىغ توـ شۇپ يۈرگۈدەك . ئون تۆت ياشلىق بىر بالىنىڭ ئۇ يەردە تارتىۋاتـ قان جاپاسىمۇ يېتىپ ئاشقۇچە ئىدى ، لېكىن ئۇلاردىن كېيىنكىـ لىرىنىڭ ھالى تېخىمۇ ناچار بولغان . نېمە سەۋەبتىندۇر بىر ئوقۇتقۇچى ئابدۇسالامنىڭ بۇ ئىككى ئىنىسىنى ئۆچ كۆرۈپ قېـ لىپ ھە دېسىلا ئوقۇغۇچىلار ئالدىدا «ھەي ئۇنسۇرنىڭ بالىسى ، جىم ئولتۇر» ، «ھە ، ئۇنسۇرنىڭ بالىسى ، سەن جاۋاب بەر»…

دېگەندەك دەشناملار بىلەن تولا ئەدەپلەپ ئۇلارنىمۇ مەكتەپتىن تەزدۇرۇپتۇ . پەقەت سىڭلىسىلا ئۇنداق گەپلەرگە پەرۋا قىلماي ، ئوقۇشنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋېتىپتۇ . «ئاپىرىن ساڭا سىڭلىم ، — دېگەنىدى ئابدۇسالام سىڭلىسى بىلەن كۆرۈشكەندە ئۇنىڭ بېشىنى مېھرىبانلىق بىلەن سىلاپ تۇرۇپ ، — ياخشى ئوقۇ ، ياخشى ئوقۇغان ئادەمنىڭ كېلەچىكى يورۇق بولىدۇ . مەنمۇ چوقۇم ئوقۇش پۈرسىتىنى قولغا كەلتۈرىمەن . »

تىللاخان ئانا بۇ كۆرۈنۈشتىن تەسىرلىنىپ كۆزىگە لىققىدە ياش ئالغان . ئابدۇسالام ئانىسىنىڭ كۆزىدىكى ياشتىن ھەمىنى چۈشەنگەنىدى . مانا مۇشۇ ئىشلار بولۇپ ئۆتكىنىگە تېخى بىر نەچچە ئايلا بولدى . لېكىن ئانىسىنىڭ كۆزىدىكى ھەسرەت يېشى ئۇنىڭ ئېڭىدا ساقلىنىپ قالدى . «بىچارە ئاپام ، ھازىر نېمىلەرنى قىلىۋاتقاندۇ ؟ دېسەم ـ دېمىسەم مېنىڭ غېمىمنى يەۋاتىدۇ ، جېنىم بالام ، ئەقىللىق بالام ، ئەجەب تىلىكىڭگە يەتمىدىڭغۇ بالام ، دەپ مېنىڭ يىغامنى يىغلاپ ئولتۇرامدىغاندۇ ؟ مانا ئاپامنى كۆرمىگىلى ساق تۆت ئايدىن ئاشتى . تىرىك ئايرىلىش ئازابى ئەجەب قاتتىق بولىدىكەنە··· »

تاتلىدىغان تراكتور ئاۋازى ئۇنىڭ خىياللىرىنى بۇزۇپ تاشلىدى . سادىق قويچى بىلەن ئابدۇسالام لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ مەھەللە تەرەپتىن توپا توزۇتۇپ كېلىۋاتقان تراكتورغا قاراشتى ، كوزۇپى ئايرىۋېتىلگەن تراكتور بۇ ساي يولىدا ئېگىز ـ پەس چايقىلىپ كەلمەكتە . ئالدىدىكى كىچىك تۇرۇبىسىمان تۇرخۇندىن قاپقارا ئىس كۆتۈرۈلمەكتە . 28 تىپلىق بۇ تراكتورنىڭ ئالدىدىكى كىچىك چاقلىرى گويا كەينىدىكى يوغان ئىككى چاقنىڭ يېتىشىپ كېلىپ دەسسەپ مىجىۋېتىشىدىن قورققاندەك ئىككى تەرەپكە چايقىلىپ سوغۇقتا قالغان يولۇچىدەك تىترەپ كەلمەكتە ئىدى .

— ماخمۇتقۇ ئۇ ، — دېدى سادىق قويچى ، — نېمىدەپ كەلگەندۇ ئۇ بۇياقتا ؟

— هه ، شۇكەن ، — دېدى ئابدۇسالاممۇ ئۇنىڭغا جاۋابەن سۆز قوشۇپ ، — مەھەللىدە بىرەر ئىش بولغان ئوخشىمامدۇ ؟

ئۇلار سۆزلىرىنى ئاخىرلاشتۇرغۇچە ماخمۇت تراكتورنى ئۇلار تۇرغان دۆڭلۇكنىڭ يېنىغا ھەيدەپ كېلىپ توختاتتى .

— هاي ئابدۇسالام ،— دېدى ئۇ ئىشىكى يوق كابىنكىدىن بېشىنى چىقىرىپ ، — چاققان بول . ئاپاڭ سېنى كۆرگىلى كەپتۇ . مەن سېنى ئالغىلى كەلدىم .

— ۋاھ ، تېخى بايىلا ئاپامنى ئويلاپ تۇراتتىم ، — دېدى ئابدۇسالام خۇشلۇقىدا سادىق قويچىنى چىڭ قۇچاقلاپ ، — كېچە كۆرگەن چۈشۈم ئەسلىي مۇشۇ خۇشاللىق ئۇچۇن ئىكەنغۇ سادىقكا ، قارىگە ، ئاپام مېنى يوقلاپ كەپتۇ سادىقكا . ئەمدى مەن...

— بارە ئۇكام ، ئىتتىك ماڭ ، — دېدى سادىق قويچى ئۇنى ئۆزىدىن ئاجرىتىپ تۇرۇپ ، — مالىلاردىن خاتىرجەم بول . مەن كەچتە ئاپاڭنى يوقلاپ بارىمەن . مەندىن ئاپاڭغا سالام ئېيت جۇمۇ .

— بولىدۇ ،— ئابدۇسالام تراكتورغا قاراپ يۈگۈردى .

— ساڭا يالغۇزچىلىق ئېغىر كېلىدىغان بولدى ،— دېدى ماخمۇت ئاۋازىنى تېخىمۇ قاتتىقراق چىقىرىپ ،— يېتىشەلمەيمەن دېسەڭ ئوغلۇمنى ئەۋەتەيمۇ ؟

— رەھمەت ، كېتىۋېرىڭلار ، ئۆزۈم يېتىشەلەيمەن .

ئابدۇسالام خۇشلۇقىدا يۈگۈرگەن پېتى يېتىپ كېلىپ تراكتورنىڭ كابىنكىسىغا چىقىپ كەينى چاق توسقۇچنىڭ ئۈستىگە جايلاشتى .

— ئاپام هازىر نەدە ماخمۇتكا ؟ — دېدى ئابدۇسالام تراكتورنى ھەيدەپ كەينىگە قايتقان ماخمۇتقا قاراپ .

— بىزنىڭ ئۆيدە بولمامدۇ ، — دېدى ئۇ يولغا تىكىلگەن ھالدا ،— مېنىڭ ئاپام بىلەن سېنىڭ ئاپاڭ ناھايىتى ئوبدان تونۇشىدىكەن . ئاپام شەھەردىكى ئۆيۈڭلەرگە نەچچە بارغانىكەن .

بىر نەچچە كۈن سىلەرنىڭ ئۆيدە يانقانىنىڭمۇ گېپى بار تېخى .

— ھە ،— ئابدۇسالام سېپىرىخان ئاننى قايتا كۆز ئالدىغا كەلتۈردى . توغرا ئاشۇ ئايال ، ئاددىي نىمكەش كىيىملىرى بىلەن ئۆيىمىزگە كېلىپ ھەممىمىزنىڭ بېشىنى سىلاپ قۇرت ، پىشلاق ، قايماق قاتارلىق تاغ نېمەتلىرىنى تۇنۇقۇزۇپ قويىدىغان مېھرى ئىللىق ئانا .

— بۇ تاغدىكى يىراق تۇغقانلىرىمىز جۇمۇ بالىلىرىم ،— دەپ تونۇشتۇراتتى ئابدۇسالامنىڭ ئاپىسى تىللاخان بالىلارنىڭ ياتسىراش ئىچىدىكى قورقۇمسىراپ قاراشلىرىغا تەنبىھ بېرىپ ،— ئېلىڭلار ھە ، رەھمەت دەپ ئېلىڭلار .

ئابدۇسالام ۋە ئۇنىڭ ئۇكىلىرى گەرچە بۇ ئايالدىن يېتىرقاپ تۇرسىمۇ ، لېكىن ئۇنىڭ قېتىق - قايماقلىرىنى ، قۇرت - پىشلاقلىرىنى بەك ياخشى كۆرۈشەتتى ، ئەجەبا ئاشۇ ئايال مۇشۇ سېپىرىخان بولسا نېمىشقا ئۇلار ھازىرغىچە ئۆزىگە تونۇشلۇق بەرمەي يۈرگەندۇ . مانا ئەمدى ئۇنىڭ ئوغلى ماخمۇت ئاپىسىنىڭ بىر مەخپىيىتىنى ئاشكارىلاپ ئولتۇرۇپتۇ . ئەگەر راستتىنلا ئۇلار تۇغقان بولسا ئۇ ئىشلارنى تۇنجى كۆرۈشكەن چاغدىلا ئاشكارىلىغانىنىڭ نېمى يامىنى بار بولغىيتتى ، ئاشۇ تۇنجى كۆرۈشكەندە «مەن كىچىك ۋاقتىڭلاردا سىلەرنىڭ ئۆيۈڭلەرگە بارغان ھېلىقى تاغچى تۇغقىنىڭلار بولىمەن» دېسە نېمە بولىدۇ زادى .

— ماخمۇتكا ،— دېدى ئابدۇسالام چىڭقىلىپ ۋارقىراپ ،— سىلەر بىزگە تۇغقان كېلەمسىلەر ؟ !

— كاۋا پىلىزىدەك تۇغقان كېلىمىز ، يىراقراق تۇغقان .

— يىراقراق بولسىمۇ تۇغقانكەنسىلەر ، نېمىشقا تۇغقان ئىكەنلىكىڭلارنى تا ھازىرغىچە ماڭا دېمەيسىلەر ؟ !

— ھازىر ۋەزىيەت كەسكىن ئۇكا .

— ۋەزىيەت كەسكىن بولسا نېمە بوپتۇ ؟ كەسكىن بولسا تۇغقانچىلىققا دەز كېتەمدىكەن .

— بۇنى سەن ئالدىرىماي چۈشىنىسەن .

ئۇلار تراكتورنى تاتىلدىتىپ سېپىرىخاننىڭ هويلىسى يېنىغا يېتىپ كەلگەندە ، سېپىرىخان ئانا بىلەن تىللاخان ئانا — بالىلارنىڭ غېمىدە بىر ئۆمۈر سەدپارە بولۇپ خۇددى شامدەك ئېرىپ تۈگەشكە تەييار تۇرىدىغان ئىككى ئۇلۇغ ئىنسان هويلا ئىشكى ئالدىدا قاراپ تۇراتتى . جىگەررەڭ باش ياغلىقىنى ئېڭىكىدىن چىگىپ ، تېگى سېرىق ، گۈلى يېشىل چىت كۆڭلەك ئۈستىگە رەڭگى ئۆچكەن ئەت رەڭ پوپايكا كىيىپ تۇرغان ئوتتۇرا بوي ئايال دەل ئابدۇسالامنىڭ ئوتتىدا كۆيۈپ ، سۈيىدە ئاقىدىغان ئانىسى تىللاخان ئىدى . ئۇنىڭ تۆت ـ بەش يىل ئىلگىرىكى نازاكەتلىك بەستىدىن ، ياراشتۇرۇپ كىيىم كىيىشلىرىدىن قىلچە ئەسەرمۇ قالمىغان ، شۇ تاپ ئۇ تېپىك سەهرا ئاياللىرىغا ئوخشاپ قالغانىدى .

— جېنىم بالام ، كۆزۈمنىڭ نۇرى بالام ، — ئابدۇسالام تراكتوردىن چۈشۈپ ئۆزىنى ئوڭشاپ ئاپىسى بىلەن كۆرۈشۈپ بولغۇچە ئانا چىداپ تۇرالمىدى . ئۇ يۈگۈرۈپ كېلىپ ئوغلىنىڭ باش ـ كۆزىنى سىلاپ باغرىغا باسقىنىچە كۆزىگە ياش ئالدى ، — نېمە تۈگىمەيدىغان سەرسانلىق ، نېمە ئاخىرلاشمايدىغان جۇدالىقتۇ بۇ جېنىم بالام...

— بولدى قىلسىلا تىللاخان ، — دېدى سېپىرىخان تىللاخانىنى ئابدۇسالامدىن ئايرىپ ، — ئۆيگە كىرىپ كېتەيلى . ئۆلمىگەن جاندا ئۇمىد بار دېگەن شۇ ، كەتمەنلەنگەن كېلەلمەس ، كەتكەنلەر كېلۈر دەيمىزغۇ ، ئەڭ ئېغىر كۈن كەتمەنلىنىش .

— يۈرە ئاپا ، ئۆيگە كىرىپ كېتەيلى ، — دېدى ئابدۇسالام ئانىسى بايا ئۆزىگە ئېسىلىپ يىغلىغاندا كۆزىگە لىققىدە توشقان ياشنى قولىنىڭ دۇمبىسى بىلەن سۈرتۈۋېتىپ ،— ئەجەب سېغىنىغانتىم سىلەرنى ، تېخى بايىلا سادىقكام بىلەن سىلەرنىڭ گېپىڭلارنى قىلىشقانتۇق .

ئۇلار سېپىرىخان ئانىنىڭ ھويلىسىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى قىشلىق ئۆيگە كىرىپ كېلىشتى . نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا جۇدۇندا سېپىرىخان ئانا مۇشۇ ئۆيگە كۆچۈپ كىرىپ كاڭغا ئوت قالىۋال-غاچقا ھۆپپىدە ئىسسىق ئىدى . ئاقارتىلمىغان سامان سۇۋاق ئۆيى-نىڭ تېمىغا ئاچ قىزىل گۈللۈك چىتتىن زەدىۋال تارتىلغان بولۇپ ، ئوڭ تەرەپ بۇلۇڭغا يوتقان ـ كۆرپىلەر يىغىلىپ ئۈستى-گە رەڭگى ئۆچكەن قىزىل ئەدىيال يېپىپ قويۇلغانىدى .

— كاڭغا چىقىۋالسىلا تىللاخېنىم ، — دېدى سېپىرىخان تىللاخانىنىڭ ئالدىدا كاڭغا چىقىپ كاڭنىڭ بوغۇزىغا سېلىپ قو-يۇلغان كۆرپىنى تۈزەشتۈرۈپ بولۇپ ، — ھە ، ئابدۇسالام گاڭ بالام ، ئۆزلىرىمۇ ئاپىلىرىنىڭ يېنىغا چىقىپ ئولتۇرۇۋالسىلا ، ئانا ـ بالا بىردەم ھال ـ مۇڭ قىلىپ تۇرغۇچە مەن ئاش قىلاي .

— بولدى ، ئاۋارە بولمىسىلا سېپىرىخان ئاچا ،— دېدى تىللاخان كاڭغا چىقىپ ئولتۇرۇپ ئوغلىنى يېنىغا ئولتۇرغۇزغاد-دىن كېيىن ،— چاي ئىچسەكلا بولىدۇ .

— ھەرگىز ئۇنداق گەپ قىلمىسىلا تىللاخېنىم ،— دېدى سېپىرىخان قازانغا چۆمۈچ بىلەن سۇ قۇيۇۋېتىپ ، — ئۆزلىرى مانا ئابدۇسالام گاڭبالامنىڭ باھانىسىدە ئاران بىر چىقتىلا بۇ تاشلىققا ، كەمبەغەل بولساقمۇ ئالدىلىرىغا بىرەر پىيالە ئاش قويى-غۇدەك ماغدۇرىمىز بار جۇمۇ بىزنىڭ .

ئۇلار سېپىرىخان ئانىنىڭ چامغۇر بىلەن ياڭيۇ توغراپ ئەت-كەن سۈيۇقئېشىنى تەرلەپ ئولتۇرۇپ ئىچىشتى . گەرچە بۇ سۇ-يۇقئاش گۆشسىز بولسىمۇ ، لېكىن خېلىلا تەملىك ئېتىلگەنىدى . ئابدۇسالام ، يۈزىگە چارلاشقان قوغۇندەك قورۇق چۈشكەن بولسە-مۇ بوي ـ بەستى ئانچە ئېگىلىپ كەتمىگەن بۇ تىنىمسىز ئانىنىڭ قازان بېشىدىكى سېھىر ـ كارامىتىگە ھەقىقەتەن قايىل بولۇپ قالغانىدى . چۈنكى ئۇ مۇشۇ ئۈچ ئايدىن بۇيان بۇ ئۆيگە بىر نەچچە قېتىم چاقىرتىلىپ تاماقتا داخىل بولدى . گەرچە بۇ تاماقلار

مايسز ، گۆشسز بولسمۇ ناھايىتى تەملىك ئىدى ، ئادەمنىڭ يېگەنچە يېگۈسى كېلەتتى . ھەتتا ئۇنىڭ چامغۇر بىلەن ياڭيۇ سېلىپ ئەتكەن ئۇمىچىمۇ ئادەمنى خۇددى بەتتە پولۇ يېگەندەك ھۇزۇرلاندۇرۇۋېتەتتى .

— تاماققا ئەجەب ئۇستىكەنلا سېپىرىخان چوڭ ئاپا ، — دېدى ئابدۇسالام ئىككىنچى پىيالە ئاشنى زورلاپ بېرىۋاتقان سېپىرىخان ئانىنىڭ قولىدىن پىيالىنى ئىككى قوللاپ ئېلىۋېتىپ ، — ھەر قېتىم مۇشۇ ئۆيگە تاماققا كەلسەم نېمە ئۈچۈندۇر بۆلەكچىلا يايراپ كېتىمەن ، تارتقان قىينىچىلىق ، جاپالارنى بىر قاچا مەززىلىك تاماق بىلەن ئۇنتۇيمەن .

— ئاشۇرۇۋەتتىلە بالام ، — دېدى سېپىرىخان كاڭنىڭ قىرىدا ئولتۇرۇپ داستىخاندىكى زاغرا ناننى سۇندۇرۇپ قېتىپ كەتكەن چوۋات ناننىڭ ئۈستىگە قويۇپ ، — تاماق ئېتىش دېگەنمۇ كىيىم تىككەندەكلا بىر ئىش ، تۇجۇپىلەپ ئىشلىسە ھەممە نەرسە ئوخشايدۇ جېنىم بالام ، بىز تاغچىلارنىڭ ئاياللىرى قازان بېشىغا پىششىق بولمىساق زادى بولمايدۇ ، چارۋا يېنىمىزدا بولغان بىلەن پات ـ پات گۆش يېيەلمەيمىز ، بۇرۇنلاردا قىش ـ قۇرۇدا ئاز ـ تولا سوقۇم قىلىپ جاڭ ـ جاڭ سوغۇقنى كاڭنىڭ بوغۇزىدا ئولتۇرۇپ تەرلەپ تېپچىرەپ ئۆتكۈزەتتۇق ، ھازىر جاھان چىڭىپ كەتتى ، قىش ـ ياز ئوخشاش گۆشسىز تاماق ، تاغ يېرى دېگەندە ياڭيۇ بىلەن چامغۇردىن بۆلەك كۆكمۇ يوق . ئېرىنمىسەك قۇرت يەپ ئۆتمىتۇشۇڭ قىلىۋەتكەن كۆك يېسۈلەك تاپقىلى بولىدۇ . خۇدانىڭ ئاشۇ پاك سۈيى بىلەن تاغدىكى ئوتياشلار بىزنىڭ بىردىن بىر ئوزۇقمىز بولغاندىكىن ، ئۇنى تۇجۇپىلەپ تاماق ئېتىپ يېيىشنى بىلمىسەك ھەلەپ يەيدىغان كالىغا ئوخشاپ قالىمىز بالام .

ئابدۇسالام سېپىرىخان ئانىنىڭ كاڭنىڭ قىرىدا يانچە ئولتۇرۇپ كىچىك پىيالىگە قۇيۇۋاتقان ئېشىنى خۇددى ئىچىدىن گۆش

ئىزدەۋاتقان كىچىك بالىدەك مالتىلاپ ئولتۇرۇپ سۆزلەشلىرىدىن ئاجايىپ بىر ھېكمەتنى ، يەنى تاغچىلارغا خاس بىر خىل يىمىرىلمەس خىسلەتنى سەزگەندەك بولدى . توغرا ، تاغچىلار تۇرمۇشى مانا مۇشۇنداق جاپالىق تۇرمۇش . ئۇلار يازنىڭ خوۋلۇقىنى پەقەت ئىككى ئاي ئەتراپىدىلا سۈرەلەيدۇ . بۇ چاغلاردا تاغ باغرىدىكى يايلاقلار گويا كى چېۋەر ئۇستىكارنىڭ قولىدىن چىققان رەڭدار گىلەمدەك جۇلالىنىپ كېتىدۇ . رەڭگارەڭ ئېچىلغان تاغ گۈللىرىنىڭ بەرگىدەك رەڭدار كېپىنەكلەر شەبنەمدە ئوتقاشتەك جۇلالىنىپ كەتكەن تاغ گۈللىرىنىڭ بەرگىگە قونۇۋېلىپ ئاجايىپ چىرايلىق قاناتلىرىنى دىرىلدىتىپ تىترەتكىنىچە ئولتۇرۇشۇپ كەتسە ، جەزبىدار يېڭىناغۇچلار خۇددى ئايروپىلاندەك ئۇچۇپ يايلاقنىڭ رەڭدارلىقىغا يەنمۇ ھۆسن قوشىدۇ ، تاغ چۆپلىرىنىڭ دىماغنى يارغۇچى پۇراقلىرىدىن مەستخۇش بولغان پادىچى قويلىرىنى جىلغا بويىدىكى كۆكۈلمەيدان يايلاققا باشلاپ قويۇپ ئادەمنىڭ تىزىغا كەلگۈدەك چۆپلۈكتە سوزۇلۇپ يېتىپ ناخشا توۋلايدۇ . ئۇنىڭ ناخشىسى خۇددى تاغ سۇلىرىدەك سۈزۈك ، قىيا تاشلاردەك مەزمۇت ، تاغ قارىغايلىرىدەك بەستلىكمىكىن ، ئىشقىلىپ ماۋۇ تاغ باغرىدا توۋلىسا كۆز يەتكۈسىز يىراقلىقتىكى ئاۋۇ تاغ باغرىدىكى پادىچى ئاڭلايدۇ . ئۇلار بەزىدە بىر - بىرىگە سۆز تاشلاپ ناخشا ئېيتىشىپ كەتسە بىر مەھەل تاغ ئىچىنى ناخشىنىڭلا ئەكس ساداسى قاپلايدۇ .

ئاق چەكمەن ، قىزىل چەكمەن ،
رەڭدە بويىغان چەكمەن .
چوكانلاردا ھېچ گەپ يوق ،
يىگىتلەر ئەجەب دەردمەن .

دەردمەن يىگىتنىڭ ناخشىسى تاغ ئارىسىدا جاراڭلىغاندا ئۇنىڭ ئىشقىدا سەدپارە بولۇۋاتقان قىز ئىككى ئۆرۈمە قىلىنغان

توم قارا چېچىنىڭ ئۇچىنى ئويناپ ئولتۇرۇپ ئاجايىپ بىر خىل هاياجان ۋە سېغىنىش ئىلكىده تولغىنىدۇ . يۇگۇرۇپ يېنىغا بار- غۇسى كېلىپ كىگىز ئۆيدىن ئىتتىك مېڭىپ چىقىدۇيۇ ، لېكىن قارىغاي تۇۋىگە كېلىپلا توختاپ قالىدۇ . چۈنكى تاغ قىزلىرىدا بولىدىغان هايا ئۇنى يولدىن توسىدۇ . ئۇ بېشىدىكى گاز ياغلىقىنى تۇزەشتۇرۇپ ئۇنىڭ ئۇچىنى يېنىك چىشلەيدۇ ـ ده ، ناخشىغا دىققەت قىلىدۇ .

ئىشىك ئالدى كۆلچەكتە ،
مۇز توڭلاپتۇ ئەينەكتەك .
قاچانغىچە يۈرۈيمىز ،
كاككۇك بىلەن زەينەپتەك .

— ناخشاڭغا بوغۇلۇپ ئۆلەرسەن ئىلاهىم ، — دەيدۇ قىز ئۇنىڭدىن رەنجىگەن هالدا ، — ئۇچرىشىپ قالساق قىزلاردىن بەتتەر قىزىرىپ گەپنىمۇ ئوڭلاپ قىلالمايسەن . تېخى «قاچانغىچە يۈرۈيمىز كاككۇك بىلەن زەينەپتەك» دەپ كەتكىنىڭنى قانداق قىلاي . مۇشۇنداق مىجەزىڭ بولسا ساقلىڭغا ئاق كىرگۈچە يۈرە- سەن تېخى .

— نېمىنى خىيال قىلىۋاتىسەن ، بالام ،— دېدى تىللاخان ئابدۇسالامنىڭ ئىككىنچى پىيالە ئاشنى تۇتقىنىچە قېتىپلا قالغە- نىنى كۆرۈپ ،— ئېشىڭ سوۋۇپ قالدى .

— هە ، هېچنېمىنى ،— ئابدۇسالام بايىقى خىياللىرىنى ئانىسى سېزىپ قالغانده‌ك هۆپپىده قىزاردى- ده ، ئاشنى ئىچىشكە باشلىدى .

— بالام ،— دېدى تىللاخان تاماقتىن كېيىنكى دۇئانى تۇ- گىتىپلا سۆز باشلاپ ،— بايا تىن سېپىرىخان چوڭ ئاپاڭدىن سە- لەرنىڭ ئەهۋالىڭلارنى بىلدىم . تاماقنى ئۆزۈڭلار ئېتىپ يەيدە-

كەنسلەر ، كىيىمنى ئۆزۈڭلار يۇيىدىكەنسلەر ، شۇنداقمۇ ؟

— شۇنداق بولمايچۇ ، — دېدى ئابدۇسالام ئۆزىچە مۇستەقىل تۇرمۇش كەچۈرەلەيدىغان ئادەم بولغىنى ئۈچۈن پەخىرلەنسەڭ ، — بىز ھازىر ھەممىلا ئىشقا پىشىپ قالدۇق . بىر ھېسابتا مۇشۇنداق چېنىققانىنىڭمۇ يامىنى يوقكەن ، شۇغىنىسى ئوقۇش پىشمىز تۈگىمەيلا ئىشلەپ كەتكىنىمىزگە ئىچىم ئاغرىيدۇ . بىزنىڭ تازا ئوقۇيدىغان ۋاقتىمىز ئىدى ، ئاپا . لېكىن ئۆكۈنمەيمەن ، نېمە بولدۇڭ ئاپا ، بولدى يىغلىمىغىنە ، ئەگەر ئوقۇشقا سان كەپلا قالسا ئەترەت باشلىقى سۈلايمان ئاكام ماڭا بېرىشكە ۋەدە قىلدى .

— قۇرۇق ۋەدىگە ئىشىنىپ ئولتۇرىۋەرمە ، بالام ،— دېدى تىللاخان بۇ قېتىم ئابدۇسالامغا جىددىي تىكىلگەن ھالدا ،— مەن دادالىق بىلەن مەسلىھەتلىشىپ بۇ يەرگە چىقتىم ، سېنى ئەسلىي ئالىي مەكتەپكىچە ئوقۇيدىغان بولدى دەپ مومالىرنىڭ يېنىغا تاشلاپ كەتكەن . لېكىن «كەلمىگەن تەلەيدە ئاناڭنىڭ ھەققى بارمۇ» دېگەندەك بۇ ئىنقىلاب سېنىڭ ئۇ ئارزۇلىرىڭنى توزغاقتەك توزۇتۈۋەتتى . سەھراغا بېرىش پىشانىمىزگە پۈتۈلگەن ئىشكەن بالام ، تەقدىرگە تەن بېرەيلى ، ئەمدى سەھرا مەسلىسىگە كەلسەك بالام ، بۇ تاغلىق سەھرا بىز تۇرغان سەھرادىن بەكلا ناچارمىكەن . سېپىرىخان ئاچامنىڭ كۆڭلىگە كەلسىمۇ دەۋېرەي ، بۇ يەرنىڭ تۇرمۇشىغا كۆنگەن تاغچىلارغا بۇ تۇرمۇش ھېچ گەپ ئەمەس ، لېكىن بىزگە ئېغىر كېلىدۇ ، بۇنى بىلەمسەن ، شۇڭا بۈدا سېنى ئەكەتكىلى چىقتىم بالام ، مەن بىلەن گۈلباغقا كەت . يېزىغا چۈشۈش رەسمىيىتىڭنى گۈلباغقا يۆتكىسەكلا ئۇ يەردىمۇ سەن ئوخشاشلا قايتا تەربىيە ئالىدىغان زىيالىي ياش بولۇېردەسەن . ئۇنىڭ ئۈستىگە بىز تۇرۇۋاتقان ئەترەت داداڭنىڭ كىنىدىكى قېنى تۆكۈلگەن يۇرت . داداڭنىڭ ئاكىلىرى ، سىڭىللىرىمۇ شۇ يەردە . ئوقۇشقا سايلاپ بېرىش بولۇپ قالسىمۇ ئۇلارنىڭ ياردىمى تېگىدۇ ، بالام .

— تىللاخېنىم ،— دېدى سېپىرىخان ئانا تىللاخانىنىڭ گېپىگە رەددىيە بەرمەكچى بولغاندەك ئۇنىڭغا جىددىي تىكىلگەن ھالدا ، — ئۆزلىرىنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقلىرىنى چۈشەندىم . پەمىچە بالا يەنىلا مۇشۇ يەردە تۇرسا ئوبدانراق بولارمىكىن دەيمەن . ئابدۇساھىپ ئاخۇننى قالپاق كىيدۈرۈپ يېزىغا چۈشۈردى دەيلا ، ئۇنداقتا ئابدۇساھىپ ئاخۇن تۆت خىل ئۇنسۇرلار بىلەن بىرگە ئەمگەك قىلىدۇ دېسىلە .

— شۇنداق قىلىدۇ ، ئەتىگەندە ئىككى سائەت مەجبۇرىي ئەمگىكى بار تېخى . ئۇنىڭغا نومۇر بەرمەيدۇ .

— مانا ، مانا ، ئويلىغىنىمدەكلا چىقىۋاتىدۇ ، مۇشۇ گەپلىرى ھۆددە راست گەپ بولسا ئابدۇسالام بالام ئۇ يەرگە بارسا زادى بولمىغىدەك .

— نېمىشقا ئۇنداق دەيلا ئەمدى ،— دېدى تىللاخان سېپىرىخاننىڭ خوددى سۆگەت تەمىچىنىلا ئەسلىتىدىغان قوللىرىنى شىلتىپ قاياپاپ سۆزلەشلىرىدىن ئەجەبلىنىپ ، — ئابدۇسالام دېگەن پارتىيىنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ يېزىغا چېنىققىلى چۈشكەن زىيالىي ياش ، ئۇنىڭ دادىسىنىڭ قالپىقى بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى يوق . بۇنىڭدىن ئەنسىرىمىسەكمۇ بولىدۇ ، سېپىرىخان ئاچا .

— ئۆزلىرى ئۇنداق دېگەن بىلەن ئۇ يەردىكى ئىش ئۇنداق بولمايدۇ ، بۇ ئىشنى ئوبدانراق ئويلاپ بىر ئىش قىلسىلا ، ئابدۇسالام دادىسى ئابدۇساھىپ ئاخۇندەكلا ناھايىتى چىقىشقاق ، كەسكىن مىجەز ، تىرىشقاق بالا بوپتۇ ، ئۇنى ئۇ يەرگە ئاپىرىپ ئوت ئىچىگە ئىتتىرمىسىلە تىللاخېنىم .

— ئۆزلىرىنىڭ دېگەنلىرىمۇ توغرا ، بىراق بۇ ئىشنى مەن دادىسى بىلەن ئوبدان مەسلىھەت قىلىپ چىققان…

— مەسلىھەت قىلغان بىلەن ئۆيدىكى مەسلىھەت تالاغا توغرا كەلمەيدۇ ، تىللاخېنىم .

ئابدۇسالام بايا ئاپىسى سېنى ئەكەتكىلى چىقتىم دېگەندىلا دېلىغۇل بولۇپ قالغانىدى ، ئەمدى ماڭۇ ئىككى ئانا بۇ ئىش توغرىسىدا تالاش ـ تارتىشنى باشلىۋىدى ، بۇ ئىشنى راستىنلا جىددىي ئويلاشمىسا بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئۇلگۇردى ، لېكىن ئۇ بۇ ئىككى ئاناڭ پىكرىدىن قايسىنىڭ يوللۇق ئىكەنـلىكىنى ئويلاپ يېتەلمەيۋاتاتتى .

— بىزنىڭ بۇ مەھەللىدە مەتنىياز ئىسىملىك بىر پومېشچىك بار ئىدى ،— دەپ قىزىشىپ سۆزلەۋاتاتتى سېپىرىخان ، — مۇشۇ ئىنقىلاب باشلانغاندىن بۇيان سۇلايمان ئۇنىڭ بوينىغا تاختاي ئېسىپ سۆرەپ سازايى قىلغانىنى ئاز دەپ بالىلىرىغىمۇ تازا ئارام-لىق بەرمەيۋاتىدۇ . «ئۇنسۇرنىڭ بالىسى ماڭۇنى ئال» ، «ئۇنسۇرنىڭ بالىسى نېرى تۇر» دېگەندەك گەپلەر بىلەن بىچارە بالـلارنى پومېشچىكنىڭ بالىسى بولغانغا تويغۇزۇۋەتتى قارىسىلا .

— ئۇنداق دېمىسلىغۇ بىز تۇرغان سەھرادا ئىش بۇنىڭدىنمۇ ئېغىر بولۇۋاتىدۇ . ئابدۇسالامدىن كىچىك ئىككى بالا ھازىر مەكـتەپتىمۇ ئوقۇيالماي توختاپ قالدىغۇ .

— نېمىشقا ئەمدى ، — دېدى سېپىرىخان تىللاخاننىڭ بۇ سۆزىدىن چۆچۈپ .

— بىچارە بالىلار ئىككىسى بىر سىنىپتا ئوقۇيتتى دېسىلە ، مۇئەللىمى نېمە ئۈچۈن بۇ ئىككىسىگە ئۆچ بولۇپ قالغان ھېچ بىلمىدۇق . كەچكىچە «ئۇنسۇرنىڭ بالىسى ، سەن تۇرە» ، «ئۇنـسۇرنىڭ بالىسى ، سەن جاۋاب بېرە» دەپ ئىسمىنى ئاتىماي ئۇلارنى ئورنىدىن تۇرغۇزىۋېرىپ بارلىق بالىلارغا خۇددى مۇشۇ بالىلارنىڭ لەقىمى «ئۇنسۇرنىڭ بالىسى» دېگەندەك تۇيغۇ بەر-گەچكە بالىلارمۇ «ئۇنسۇرنىڭ بالىسى» دەپ ئۇلارنى چەتكە قېقىپ ئارىغا ئالماي ئاخىر مەكتەپتىن چىكىنىپ ئۆيگە كېلىۋالدى . ھازىر ئۇلار بالا ئەمگەكچى ھېسابىدا يېرىم ئەمگەك ھېسابلىنىپ ئېتىزدا كەتمەن چېپىۋاتىدۇ .

— هه مانا ، مۇشۇ بالىمۇ ئاشۇنداق كۈنگه قالمىغاي دېسىله ، ئابدۇسالام بالام مۇشۇ يەرده تۇرغىنى ئەۋزەل . هېلىقى سۇلايمان دۇيجاڭمۇ بۇنىڭغا تېخى يامان كۆزده قارىغۇدەك بولمىدى . ئۆزدىن سوراپ باقسىلا ، بىللە چىققان بالىلار ئېتىزدا كەتمەن چېپىۋاتىدۇ ، بۇ بالامچۇ ، يايلاقتا قوي بېقىۋاتىدۇ ، ئىشقىلىپ تولىراق يول ماڭغانلىق هېسابقا ئالمىغاندا ئىشى يېنىك . بۇ بالامنى ئەكەتسىله ئاشۇ ئىككى ئۈكىسىنىڭ كۈنگه قالمايدۇ دېيەلەملا ، ئوبدانراق ئويلاپ بىر ئىش قىلسىلا خېنىم ، بالا ئوتتۇرىڭ ئىچىده كۆيگەندىن تېشىدىراق كۆيۈپ تۇرغىنى ياخشى ، ئوتتۇرىڭ ئىچىگه ئەكىرىپ قويۇپ كۆيۈپ پۈچىلانسا ياش تۆككەنىڭ پايدىسى يوق ، جېنىم تىللاخېنىم .

تىللاخان سېپىرىخانىڭ ئاخىرقى سۆزلىرىدىن ئويلىنىپ قالدى . دېمىسىمۇ ئۇ يەردىكى تۆت خىل ئۇنسۇرلارنىڭ بالىلىرىمۇ مەتتىياز پومېشچىكنىڭ بالىلىرىغا ئوخشاش قىسمەتتىن تارتىۋاتقاندىلىقى بىر هەقىقەت ، لېكىن ئابدۇسالامنى ئۇنىڭغا ئوخشاتقىلى بولاتتىمۇ زادى . چۈنكى ئابدۇسالام پارتىيىنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ يېزىغا چۈشكەن ، كەمبەغەل دېهقان ، تۆۋەن ـ ئوتتۇرا دېهقانلارنىڭ قايتا تەربىيىسىنى قوبۇل قىلىۋاتقان زىيالىي ياش . قولىدا ناهىيىلىك زىيالىي ياشلارنى تەقسىملەش ئىشخانىسى قىلىپ بەرگەن خەت بار . مۇنداق ئەهۋالدا ئۇنىڭغا ئۇنداق مۇئامىله قىلىرمۇ بولۇپ كەتمەس ، تىللاخان ئۆز خىيالىرىنى مۇشۇ يەرگه جەملىگەنده ئۆزىنىڭ هەرگىزمۇ خاتا قىلمايدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلدى . شۇنداقتىمۇ ئۇ ئوغلىنىڭ رايىنى سىناپ باقماقچى بولۇپ ئۇنىڭغا قارىغىنىدا ئابدۇسالام خۇددى روهى چىقىپ كەتكەن ئادەمدەك بىر نۇقتىغا تىكىلگەن هالدا قاتۇرۇپ قويغان هەيكەلدەك ئولتۇراتتى .

— بالام ، سەن دەپ باقه ،— دېدى تىللاخان ئۇنىڭ بىلىكىدىن سىلكىپ ئۆزىگه قارىتىپ تۇرۇپ ،— قانداق قىلساق بولار ؟

— نېمىنى قانداق قىلىمىز ؟ !— دېدى ئابدۇسالام ئۆندەردە-
گەندەك بىر ئانىسىغا ، بىر سېپىرىخان ئانىغا ئېسەنگىرەپ قارد-
غىنىچە .

— زادى نەدە تۇرماقچىسەن ؟ ! سەندىن شۇ ئىشنى سوراۋاتد-
مەن .

— مەن ئۇيغۇرلار ئويلىنىپ باقاي ، ئاپا ،— دېدى ئاب-
دۇسالام ،— مۇنداق ئويلاپ باقسام سېپىرىخان چوڭ ئاپامنىڭ
گېپىنىڭمۇ جېنى بار . راستتىنلا ئۇ يەرگە بارسام «ئۇنسۇرنىڭ
بالىسى» دەپ يەكلەپ قويسا ئۆزۈڭ بىلىسەن ئاپا ، مەن خورلۇققا
چىدىمايدىغان ئادەم بولۇپ قالدىم . بىراۋنى بىكاردىن - بىكار
خارلىغان ئادەمنى كۆرسەم چىشىم غۇچۇرلايدۇ . ماڭا كىتاب
جېنى چاپلاشقان ، بۇنىمۇ بىلىسەن ، شۇڭا ناھەقچىلىققا تېخىمۇ
چىدىمايمەن . سوئالىم تولا ، ئاشۇ سوئالغا لايىق جاۋاب ئالالمىسام
يەنە ئۇنىمايمەن . ئەگەر راستتىنلا بېشىمغا ئاشۇنداق كۇنلەر كې-
لىپ قالسا سىلەرگە ئىش تېپىپ بېرەمدىمەنمىكىن دەپ قورقد-
مەن ئاپا .

سېپىرىخان «قانداقكەن» دېگەن مەنىدە تىللاخانغا قارىدى .
بايانىنىدىن بېرى ھېچقانداق گەپكە ئارىلاشماي داستىخانىنىڭ يەنە
بىر بۇرجىكىدە جىمجىدە ئولتۇرغان ماخمۇت ئابدۇسالامنىڭ سۆ-
زىدىن غەيرەتلەندىمۇ ئەتىمالىم گېپىنى قىرىپ ئىككى ئانىغا مۇ-
داقلا قاراپ قويۇپ سۆز باشلىدى :

— مېنىڭچە ، ئابدۇسالام مۇشۇ يەردە تۇرغىنى تۇزۇك تىللا-
خان ئاپا ، ئۇ ئۇچ دوستى بىلەن بىرگە كەلدى . ياتاق - تامىقى
بىر . ئىش ئېغىر بولغان بىلەن ئۆزىگە يارىشا ئۇلارنىڭ خۇشلۇق-
لىرىمۇ بار . ھېلىقى ئابدۇراخمان دېگەن ئاغىنىسى ئورۇسلارنىڭ
ھېلىقى گىتار دېگەن بىر نېمىسىنى تىرىڭشتىپ ناخشا ئېيتىپ
كەتسە مەھەللىدىكىلەر يىغىلىپ ئولتۇرۇپ كېتىدۇ .

شەھىرىمىزدىن ئايرىلدۇق ،
قاقىر سايدىن قايرىلدۇق .
تەقسىماتقا بويسۇنۇپ ،
ئاتا ـ ئانىدىن ئايرىلدۇق .

دەپ توۋلاپ كەتسە بەزىلەر كۆز يېشى قىلىدۇ ، بەزىلەر ئېغىر خۇرسىنىدۇ . ئامال قانچە ، ئىشقىلىپ ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ئۇنداق ناچار يەردىمۇ ئەمەس . ئاتا ـ ئانىسىدىن ئايرىلىپ مۇشۇ يەرلەردە ئىشلەپ يۈرگىنىگە ئىچ ئاغرىتىدىغانلار كۆپ بولغاچقا كوللېكتىپ ئەمگەكلەردە ئۇلارغا ئېتىبار قىلىشىدۇ . ئابدۇسالامنىڭ ئىشىمۇ ئېغىر ئەمگەك ئەمەس ، سەھرالاغا كەلدى دېگەن بىلەن پېشانىسى تەرلىگۈدەك كەتمەن چېپىپ باقمىدى . بېلى تالغۇدەك ئوما ئورـ غىنىمۇ يوق . مانا سادىق قويچىغا ھەمراھ بولۇپ قوي بېقىپ يۈرىدۇ . كەچكىچە جاڭگالدا يۈرگىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئۇنىڭ ئىشى بەلەن ، شۇنداق تۇرسا ئۇنى ئەكېتىپ نېمىمۇ قىلىلا تىللاـ خان ئاپا ، بىزمۇ ئۆزلىرىنىڭ تۇغقانلىرى . ئابدۇسالام بۇ يەردە ھېچقاچان يېلىڭ ـ يوپۇڭ ، ئاچ ـ زېرىن قالمايدۇ ، بولسا بۇ بالىنى مۇشۇ ئۇستىخىنى چۇشكەن يەردىن ئايرىمىسىلا .

— مەن ھەرقايسىلىرىغا ئىشەنمەي بۇ ئىشنى قىلىۋاتقىنىم يوق سېپىرىخاچا ،— دېدى تىللاخان ماخمۇتنىڭ سۆزىدىن كېـ يىن ،— بالام ماخمۇتجانمۇ ناھايىتى ئىدىتلىق گەپ قىلدى . لېكىن بالىنى ئەكېتىشتە مۇنداق سەۋەب بار : بىرى ، بالا يېنىـ مىزدا تۇرسا ؛ ئىككىنەنچىسى ، بالىلارنىڭ چوڭى بولغاندىكىن ئۇكىلىرىغا سەل باشپاناھ بولىدۇ . ھازىر دادىسىنىڭ ئۆي ئىشىغا قاراشقۇدەك ھالى يوق ، سەھەردە ئىشقا كەتسە كەچتە كېلىدۇ . تامىقىنى يەپ بولار ـ بولمايلا كەچلىك ئۆگىنىش يا كۆرەش قىلىش يېغىنى دەپلا ئاچىقىپ كېتىدۇ . يېرىم كېچىگىچە بولۇۋاتـ قان بۇ ئىشلاردىن بەك پاراكەندە بولۇپ كەتتۇق . نېمىلا دېگەنبـ

لەن بۇ بالا بىزدىن يىراقىتا بولغاندىكىسىن ئەنسىرەيدىكەنمىز ، ئاچ - توق قالغانمىدۇ دەپ غېمىنى يەيدىكەنمىز . ئۇندىن كۆرە يېنىمىزدا تۇرسا خاتىرجەمرەك بولامدىكەنمىزمىكىن دەپ دادىسى بىلەن شۇنداق مەسلىھەتلەرنى قىلىشقانىدۇق . بالام ، ئەگەر ما-قۇل دېسەڭ ئەتىگىچە رەسمىيەتنى ئۆتەپ كەتسەكمىكىن دەيمەن .

— ئۇنداق يەرلىرى بولسا مەيلى ،— دېدى سېپىرىخان لاس-سىدە بوشاشقان ھالدا ،— بالا ئۆزلەنىڭ ، قانداق ئويلىغان بولسى-لا ، شۇنداق قىلسىلا ئەمىسە .

— بالام ، ئەمدى جاۋاب بەرگىنە ، قانداق قىلىسەن ؟ !

ئابدۇسالام ئانىسىنىڭ سولغۇن چىرايىغا ، مەزگىلسىز قو-رۇق باسقان پېشانىسىگە ، بالدۇرلا ئاقىرىشقا باشلىغان چېكە چاچلىرىغا قارىدى - دە ، كۆڭلى بۇزۇلدى . شۇنچە ئارزۇ بىلەن چىققان ئانىنى قۇرۇق قايتۇرغۇسى كەلمىدى .

— مەيلى ئاپا ، سەن دېگەندەك بولسۇن ، — دېدى ئۇ تىتى-رەڭگۇ ئاۋازدا .

ئالتىنچى باب يېمىرىلىش

«ئەسكى تامدا قۇشقاچ تولا ، كەمبەغەلگە پۇتلاش»
— ئۇيغۇر خەلق ماقال ـ تەمسىللىرىدىن

بۇ شەھەرنى ئىككى جىلغا ، مۇنداقچە ئېيتقاندا تاغ سۇلىرى بىلەن بۇلاقلارنىڭ بىرىكىشىدىن ھاسىل بولغان ئىككى ئۆستەڭ شەرق ھەم غەرب تەرىپىدىن خۇددى قىسماقتەك قىسىپ تۇرىدۇ . ئەگەر ئايروپىلاندا بۇ زېمىنغا نەزەر تاشلاش توغرا كەلسە ناھايىتى كەڭرى ئىككى يېشىل بەلۋاغ شەھەرنى قىسىپ تۇخۇم شەكلىگە كىرگۈزۈپ قويغانلىقىنى ھېس قىلىسىز . بۇ ئىككى ئۆستەڭ شەھەر مۇھىتىنى ساپلاشتۇرۇپ تۇمەنلىگەن ئائىلىلەرنى راھەت-بەخش بۇلاق سۇيىگە قاندۇرۇپ گۈلباغ يېزىسى تەۋەسىگە كەلگەن-دە بىرلىشىپ گۈلباغ سۇ ئامبىرىغا قۇيۇلىدۇ ؛ ئامباردىن قويۇپ بېرىلگەن سۇ ئامبارنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى يەتتە كەنتنى سۇيۇپ ئۆتۈپ ئاخىر تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ شەرقىي بۇرجەكلىرىگە سىڭىپ كېتىدۇ . سۇ ئەلۋەك بولغاچقىمىكىن گۈلباغ ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق باغ تۇسىنى ئالغان بىر يېزا . ئامبارنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى غول ئۆستەڭنىڭ ئىككى ئەتراپى كەڭلىكى ئىككى يۈز مېتىر كەلگۈدەك ئورمان بەلۋىغى ، بۇ ئورمانلىق ئارىسىدا تۇمەن-لىگەن بۇلاقلارنى ئۇچرىتىش مۇمكىن . گۈلباغلىقلار ھەر يىلى ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئاخىرلاشقاندا بىردەك ھەربىكەتلىنىپ ئېتە-لىپ قالغان بۇلاقلارنىڭ كۆزىنى ئېچىش ، غول ئۆستەڭدە تىنىپ قالغان لاي ـ لاتقىلارنى تارتىش ئىشىنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئىشلەيدۇ . ئۇ ئىش ئاخىرلاشقاندا — سۇپسۈزۈك سۇ چوڭقۇر

قېزىلغان ئۆستەڭدە شىلدىرلاپ ئاققىنىدا ، بالىلار تۇرماق چوڭلارمۇ غول ئۆستەڭنىڭ خىلۋەت بۇلۇڭلىرىغا كېلىپ سۇغا چۆمۈلىدۇ . بالىلارنىڭ قىيقاس - سۈرەنلىرىگە تولغان بۇ ئورماندىزارلىق گوياكى يەرمەنكە مەيدانىدەك قىزىپ كېتىدۇ . ئەتىيازدىن تارتىپ تاكى كۈزگىچە بۇ يەر مانا مۇشۇنداق سۇغا چۆمۈلۈش مەيدانى بولۇپ دېھقانلارنىڭ ھاردۇقىنى چىقىرىدىغان جايغا ئايلانغان ، شامالباغ كەنتى ئامبارنىڭ شەرق تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ بۇ يەردىكى ئاھالىنىڭ ئىچىدىغان ھەم دېھقانچىلىق قىلىدىغان سۈيى ئامبار سۈيىگە قاراشلىق ئەمەس ، شەرقىي ئۆستەڭنىڭ تارماق ئېقىنىدىن كەلگەن ئىككى - ئۈچ تۈگمەنلىك سۇ دەل مۇشۇ شامالباغ كەنتىنىڭ سۇ مەنبەسى ، ئۇلار گويا گۈلباغ يېزىسىنىڭ يانداش قاراۋۇلىدەك شەرق تەرىپى كەڭرى كەتكەن شورتاڭلىققا ، غەرب تەرىپى غول ئۆستەڭگە ، شىمال تەرىپى شەھەرگە ، جەنۇب تەرىپى چەكسىز كەتكەن قېقىر سايغا تۇتىشىدىغان بىر ئالاھىدە كەنت . بۇ كەنتنىڭ سېكرېتارى سەلەي دىقماق كەلگەن ، كۆزلىرى يوغان ، ئاغزى كىچىك ، سارغۇچ بۇرۇتى دائىملا مايلىشىپ تۇرىدىغان ، يۈرۈش - تۇرۇشى چاققان بىر ئادەم . ئۇ ئۆزىنىڭ دېھقانلارغا خاس مەزمۇت قەدەملىرى بىلەن بىر كۈندە مۇشۇ ئالتە - يەتتە يۈز تۈتۈن ئائىلە جايلاشقان كەنتنى ئالا قالدۇرماي ئايلىنىپ چىقالايدۇ . يەنە شۇ دىقماق ئاياغلىرى بىلەن چوڭقۇر ئاغدۇرۇلغان ئاختارمىلىقلاردا مۈدۈرۈپ كەتمەي راۋۇرۇس دەسسەپ مېڭىپ ھەممە ئەترەتنىڭ ئېتىز - ئېرىق ئەھۋالىنى بىلىپ يېتەلەيدۇ .

بۈگۈنمۇ ئۇ ئادىتى بويىچە ئىككى تەرىپى ئاسمانغا بوي سوزغان كۆك تېرەكلىك يولدا توپا توزۇتقىنىچە ئاياغ مەھەللىگە يېتىپ كەلدى . ئۇ ئىتتىك ماڭغانلىقتىنمۇ ئەيتاۋۇر پېشانىسى بۇژژىدە تەرلىگەنىدى . يولنىڭ ئوڭ قاسنىقىدىكى قوناقلىق يېنىك چىقىۋاتقان شامالدا خۇددى ئىچىگە ئادەم كىرىۋالغاندەك

شاراقلايتتى . خامان تەرەپتىن تراكتورنىڭ تاتىلدىغان ئاۋازى كەلمەكتە . ئۇ ئەزالارنىڭ زادى قايسى تەرەپتە ئىشلەۋاتقانلىقىنى بىلمەكچى بولغاندەك يولدا بىر پەس تۇرۇپ قالدى .

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم سېكرېتار ،— توساتتىن چىققان بۇ ئاۋاز ئۇنى چۆچۈتۈۋەتتى ، سەلەي سېكرېتار كەينىگە ئۆرۈلۈپ ئۆزىگە قاراپ قول سوزۇپ كېلىۋاتقان ئورۇق ، يۇز سۆڭەكلىرى ھەر تەرەپكە بۆرتۈپ چىققانلىقتىن چىرايى قاتاڭغۇر كەلگەن ئابدۇلباست ئەترەت باشلىقىنى كۆردى ، ئۇ رەڭگى ئۆڭگەن ئاق دېچۆلياڭ كۆڭلىكىنىڭ ئۈستىگە كۆك تېرىكىدىن تىكىلگەن تۆت يانچۇقلۇق چاپان كىيىۋالغان بولۇپ ، بېشىدىكى كۆك شەپكىسىنىڭ چېكىلىكى ۋە شەپكىسىنىڭ تۆۋەن تەرىپى تەر ۋە ماي تەسىرىدىن قارىداپ كەتكەنىدى .

— نەگە بېرىپ كېلىۋاتىسەن ؟ !— دېدى سەلەي سېكرېتار ئۇنىڭ كۆرۈشۈشكە سۇنغان قولىنى مۇنداقلا سىقىپ قويۇپ ، — قوناقلىرىڭ بەك ئۆسۈپ كېتىپتىغۇ ؟ مۇنداق ئۆستۈرىۋەرسەڭ تۈزۈك باش تۇتالمايدۇ جۇمۇ .

— ئامالىنى قىلىۋاتىمىز شۇجى .

— قانداق قىلىۋاتىسەن ؟ تولا سۇغارغانىنىڭ ئىشى بۇ ، قوناق دېگەننى كۆچلىگەندە ئوبدانراق كۆچلىمەي سۇغىرىۋەرسەڭ مۇشۇنداق بويىغا تارتىدىغان كاساپەت بۇ ، سەنمۇ بىر دېھقان بالىسى بولغاندىكىن بۇنى بىلىشىڭ كېرەك ئىدىغۇ ، بولدى ، بولدى ، بۇ گەپنى قىلىشمايلى ، ماڭا قارا ، سەنچۇ ، ئەتە ئابدۇراخمان راۋاپ بىلەن شەھەرگە كىرىپ بىزگە تەقسىملەنگەن بىر زىيالىي ياشنى ئاچىق ، گۈڭشې (ئۇ چاغلاردا يېزا گۈڭشې دەپ ئاتىلاتتى) بىزگە بىر زىيالىي ياشنى تەقسىم قىپتۇدەك . مۇدىرنىڭ دېيىشىچە ، سىلەرنىڭ ئەترەتتىكى ھېلىقى ئابدۇساھىپ ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ چوڭ ئوغلىمىش . ئەسلىي تاشبالىقتا تۇرۇپتىكەن ، ئۇ يەرنىڭ جاپاسىغا چىدىماي دادا ـ ئاپىسىنىڭ يېنىغا قايتىپ كەپتۇدەك .

— ئۇنداق بولسا ئۇنى ھەشەم قىلىپ ، داقا - دۇمباق چېلىپ ئاچقىشنىڭ نېمە كېرىكى شۇجى . مەنچە بولسا ئۇنداق ئۇنسۇرنىڭ بالىسىنى داقا - دۇمباق چېلىپ ئاچقماي يۈك - تاقىنى مۇرىسىگە ئارتىپلا ماڭدۇرۇپ ئاچقساق بولماسمىتى .

— ئۇنداق دەپ ئۆزۈڭگە ئىش تېپىۋېلىشتىن قورقمامسەن ، ھەي ئاۋاق ،— دېدى سەلەي سېكرېتار خۇددى ئۆزىنىڭ بۇ سۆزىدىن بىرى ئاڭلاپ قالىدىغاندەك ئىككى ئەتراپىغا ئالاقزادىلىك بىلەن قاراپ قويۇپ ،— بۇ دېگەن سىياسىي ۋەزىپە جۇمۇ . ئۇ دېگەن ئۇنسۇرنىڭ بالىسى بولغان تەقدىردىمۇ ناھىيە بىزگە تەقسىم قىلغان زىيالىي ياش بولغاندىكىن ئوبدانراق يارىشىغىنى قىلىپ ئەكېلىش لازىم . ئەكەلگەندىن كېيىن قانداق ئىشلىتىش ئۆزۈڭگە باغلىق .

— چۈشەندىم ، ئوبدان سېكرېتار ،— دېدى ئابدۇلباست قىيسىيىپ قالغان كۆك شەپكىسىنى تۈزلەپ كىيىپ ،— مەن بۇ زىيالىي ياشنى شۇنداق بىر داغدۇغا بىلەن يېزىمىزغا ئەكېلەيكى شەھەرلىك ئاقىنانچىلار ھەممە بالىلىرىنى يېزىغا زىيالىي ياش قىلىپ چۈشۈرۈشنى ئارمان قىلىدىغان بولسۇن .

— ھەببەللى ، ئەمدى ئەقلىڭنى تاپتىڭ ،— دېدى سەلەي سېكرېتار ئۇنى يول ياقىسىغا تارتىپ ئاچقىپ شىرىلداپ سۇ ئېقىپ تۇرغان ئېرىق بويىغا زوڭ ئولتۇردى ، — ئولتۇرە مايەردە ، بىرەر ئورام موخورکا چېكەيلى .

ئابدۇلباست كۆك چاپىنىنىڭ مەيدە يانچۇقىدىن گېزىت قەغىزى ئېلىپ بىر پارچە يىرتتى - دە ، سەلەيگە تۇتقۇزۇپ ئوڭ يانچۇقىدىن ئاق قەلەيدىن ياسالغان تاماکا قۇتىسىنى ئېلىپ ئۇنىڭدىن سەلەي تۇتۇپ تۇرغان قەغەزگە تاماکا تۆكتى . كۆك يوپۇرماق كۆپرەك ئارىلاشتۇرۇلغان تاماکىدىن دىماغلارنى غىدىقلىغۇچى تاماکا يۆگەۋېتىپ ئىككى قېتىم چۈشكۈرۈۋەتتى .

— ۋاھ ، ۋاھ ، ۋاھ ، دەردىڭ بار ئادەمدەك نېمانداق ئاچچىق تاماكا چېكىدىغانسەن ھە ، ئابدۇلباست ،— دېدى سەلەي سېكرې-تار قاتتىق چۇشكۈرۈكتىن كېيىن بۇرنىنى تازىلىۋېتىپ ، ئاندىن قولىدىكى تاماكىسىنى يۆگەپ بىگىز بارمىقى بىلەن كۆرسەتكۈچ بارمىقىنىڭ ئارىسىغا قىستۇرۇپ بۇراۋېتىپ ، — ئاۋاقلىقىڭدىن پۇتىنى بوغقان تەخەيدەك ئاران ماڭىسەن ، شۇنداق تۇرۇپ چەكـ-كەن تاماكاڭ مۇشۇ ، سىلەرنىڭ مەھەللىدىكى ھېلىقى لۆم ـ لۆم ئەپەندىنىڭ ئىسمى نېمىتى ھە ، ھە ، يۇسۇپ ئەپەندى . ئاشۇنىڭ گېپى بويىچە ئېيتقاندا «ئۆپكە بولۇپ ئۆلەي دېسەڭ سەھەر قوپۇپ تاماكا تارت» بولۇپ قالدىڭغۇ سەن .

— شامالباغدا چىققان شامال ئاياغ مەھەللىدە قۇيۇنغا ئايلـ-نار دەيسىزغۇ سېكرېتار؟ بىر يۇز نەچچە تۇتۇن ئائىلە بولغان بىلەن مۇرەككەپ بىر ئەترەت بۇ ، چوڭ جەمەتتىن ئىككىسى ، ئۇششاق جەمەتتىن بىر نەچچىسى بار بۇ ئەترەتتە ، ھەممە ماجىرا تەڭلا باش كۆتۈرىدۇ . باشقۇرماق تەس ، ئۇنىڭ ئۇستىگە بىر پومپىشچىك ئۇنسۇرنى ئاز دەپ بىر ئىنقىلابقا قارشى ئۇنسۇرنى سەپلەپ بەردىڭىز . مانا ئەمدى ئۇنسۇرنىڭ كۈچۈكىنىمۇ بىزگە بۇيرۇپسىز . ئىككى ئۇنسۇرنى سەھەردە ئىشقا ھەيدەيمەن دەپ ئورنۇمدىن سەھەر تۇرمىسام تېخى ، ئۇلارنى ئىشقا سەپ قويۇپ ئەزالارنى ئىشقا ھەيدەپ داڭ ئۇرمىسام تېخى . شۇ ۋەجىدىن چېكىپ كېتمەنغۇ مۇشۇ تاماكا دېگەننى .

— ئۆزۈڭمچۇ ، تازا ئابرۇيپەرەس بىر نېمە ، ھەممە ئىشنى ئۆزۈڭ ئالدىڭغا تارتىۋالماي ئاۋۇ مۇئاۋىنلىرىڭغا ، كاسسىر ، بو-غالتىرلىرىڭغىمۇ ئىش بەرسەڭ بولمامدۇ ،— دېدى سەلەي سېكـ-رېتار ئاچچىقىدىن كۈچەپ تارتىۋەتكەن تاماكىسىنىڭ ئۆپكىسىگە كېتىپ قېلىشىدىن يۆتىلىپ كېتىپ ،— پاھۇي ، مۇشۇمۇ تاماكا بولدىمۇ ئەمدى ھە ، تۇتە ، ئۆزۈڭ چەك بۇ زەھەرنى ، ھوقۇقنىمۇ خەققە بەرمىگەندەك تاماكاڭنىمۇ باشقىلار چېكەلمەيدىغان قىلىپ

تەشۋاپسەن . ھۇ ئۆلۈكىنى ئىت ، تىرىكىنى پىت كۆرمەيدىغان لامزەللە .

ئابدۇلباست سەلەينىڭ ئاچچىق گەپلىرىگە ئانچە پەرۋا قىلمىپ كەتمەي ئۇ بەرگەن تاماكىنى كۈچەپ شوراپ ئۇنىڭغا قاراپ پىخىلداپ كۈلگىلى تۇردى . چۈنكى شۇ تاپ سەلەي سېكرېتارنىڭ مىس رەڭ چىرايى كۆپجۈپ كەتكەن خېمىردەك ئېسىلىپ كەتكەن بولۇپ كۆزىدىن ياش چىقىپ كەتكەنىدى .

— سىزچۇ سەلەي سېكرېتار ،— دېدى ئابدۇلباست ئۇنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ ، — بوش تاماكا چېكىپ ئۆگەنگەن ، ئۇنىڭ ئۈستىگە تۇرۇپ - تۇرۇپلا پاپىروس چېكىپ قويىسىز . شۇڭا بىزنىڭ بۇنداق ئاچچىق تاماكىغا كۆنەلمەيسىز . يۈرۈڭ ، چۈش بولۇپ قاپتۇ ، بىزنىڭ ئۆيگە بېرىپ تاماق يېگەچ پاراڭلىشايلى . سىزگە دەيدىغان نۇرغۇن پاراڭلىرىم بار ، قارىڭ ، ھېچ ۋاقىت چىقىرالمايمەن شۇ .

— بولدى ، بولدى ، مەن كېتىۋالاي . چۈشتە بىزنىڭ خوتۇن لەڭمەن ئېتەي دەۋاتقان ، لەڭمەن يېمىگىلى ئۇزۇن بوپتۇ ، ئالدىراشچىلىق .

— مەنمۇ ئەتتۈرەتتىم لەڭمەن دېگەننى .

— بولدىلا ، بۇگۈن گۆشسىز لەڭمەن يېمەيمەن . شۇڭا چوقۇم ئۆيگە بېرىشىم كېرەك .

— توخۇ سويىمەن سېكرېتار .

— نەدىكى توخۇ ئۇ ؟ !

— بىزنىڭچۇ .

— ھە ، بۇ گەپچىزە سەن يوشۇرۇنچە كاپىتالىزم يولىغا ماڭغىلى تۇرۇپسەن - دە . بىلىپ قوي ، سەن ئوغرىلىقچە توخۇ باقساڭ ئەزالىرىڭ ئاشكارا ھالدا قوي - ئۆچكە باقىدۇ جۇمۇ ، يوقات ئۇ بىر نېمىلىرىڭنى .

— ئۇنداق ئەمەس ، سامانلىقتا بېقىۋاتقان ئەتىرەتنىڭ توخۇ-

لىرى ئۇ ، ئەترەتنىڭ بولغاندىكىن بىزنىڭ دەيمەن ـ دە ئەمدى ، بىز ئۇچۇن قول ـ قانات بولۇۋاتقان سېكرېتارغا بىرەرىنى سويـ ساق قانۇنغا خىلاپلىق قىلغان بولمايمىز .

— مۇنداق دېمەمسەن ، نېمىشقا باقتىڭ ئۇ نېمىلەرنى ؟

— يېقىندا شەھەردىن ئەترەتلەرگە كادىرلار چۈشىدۇ دەيدىـ غۇ ، شۇنىڭغا تەييارلىق قىلدۇققۇ ، ماخو ئەتراپىدا دانلاپ چوڭـ يىپ قالار دەپ بىرەر يۇز چۈجە تاشلاپ قويغان . پىچاققا يارىغۇـ دەك بولۇپ قاپتۇ .

— يېيىش ـ ئىچىش ئىشىغا كەلگەندىزە بەكلا ئاكتىپ جۇمۇ سەن ، تېخى دادۇي تەۋرىمەيلا سېنىڭ شاپاشلاپ كەتكىنىڭ قىزـ زىق ، ھە ، بوپتۇ ، بۇمۇ بولىدىغان گەپتەك تۇرىدۇ . تەييارلىقنى سەن باشتا قىلغاندىكىن بىزنىڭ كەنتكە چۈشكەن كادىرلارنى ئۇدۇللا ساڭا يوللاپ بەرسەك ئاش ـ تامىقىدىن خەۋەر ئالساڭ بولغۇدەك .

— ۋاي بولمامدىغان سېكرېتار ،— دېدى ئابدۇلباست خۇشـ لۇقىدىن ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ ،— مەندە بىر نەچچە نوخۇلـ سى ئۆسۈپ قالغانلار بار ئىدى ، كادىرلار كەلسە ئۇنداقلارنى ئېپىغا كەلتۈرۈپ راسا ئەدەپلىۋالغىلى بولىدۇ . خورىكى ئۆسۈپ قالغانلارنىڭ خورىكىنى ئالغىلى بولىدۇ . ئىشقىلىپ ئۇنىڭ بىزگە پايدىسى بار .

— كادىرلار ئاشلىق بېلىتى بىلەن پۇل بېرىدۇ ، بۇمۇ ئەتـ رەتكە كىرىم دېمەمسەن .

— ساقالغا چۈشكەن چۆپكە قورساق تويمايدۇ سېكرېتار .

— ھا ـ ھا ـ ھا ، — ئۇلار قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ يولغا چىقتى . سەلەي سېكرېتار ئابدۇلباستىنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپ ئەتە ئەكېلىدىغان زىيالىي ياشنىڭ ئىشىنى قايتا ـ قايتا تاپىلىدى . ئابدۇلباستىمۇ ئۇنىڭ بۇ قايتىلاشلىرىغا ماقۇل جاۋابـ نى بېرىپ ناھايىتى تەستە ئايرىلىشتى .

* *

شەھەر بىلەن شامالباغنى تۇتاشتۇرىدىغان بۇ ئۆلۈك توپلىق يول قاچانلاردا ياسالغان؟ يولنىڭ ئوڭ قاسىنقىدىكى كىچىك ئېرىقچە بويىدىكى ئادەمنىڭ قۇچىقى يەتمەيدىغان ئۇزۇملەرنى كىم تىككەن؟ مىڭ كۆزنى ئەسلىتىدىغان بۇلاقلارنى كىم چاپقان؟ ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى مەجنۇنتاللارنىڭ شاخلىرى نېمە ئۈچۈن يەرگە تەزىم قىلىدۇ؟ بۇنداق سوئاللارغا شامالباغنىڭ ئەڭ مويسىپىت دېھقانلىرىمۇ جاۋاب بېرەلمەيدۇ. بۇ يول دېھقانلارنىڭ شەھەرگە كىرىش ئېھتىياجى ئۈچۈن ياسالغانمۇ ياكى شەھەرلىكلەرنىڭ شامالباغنىڭ غەرب تەرىپىدىكى غول ئۆستەڭ بويىدىكى تەرەپكە شاخ ئايرىغان قېرى سۆگەت دەرەخلىرىنىڭ سايىسىدە يانپاشلاپ يېتىپ يازنىڭ خوۋلۇقىنى كۆرۈشى ئۈچۈن ياسالغانمۇ ئىشقىلىپ بۇنىڭغا جاۋاب بېرىش تەس، چۈنكى بۇنى بىلىش ئۈچۈن شەھەر ئاۋۇال پەيدا بولغانمۇ ياكى يېزا ئاۋۇالمۇ دېگەن سوئالنى ئۆزىمىزگە قويۇپ بېقىشقا توغرا كېلىدۇ. مانا بۇ نۇقتا بىزنى يىراق ئۆتمۈشكە شامالباغنىڭ شىمالىي تەرىپىدىكى ئاشۇ كىچىك شەھەرنىڭ ۋاراڭ - چۇرۇڭلۇق بازارلىرىغا ئېلىپ كېتىشى مۇمكىن. لېكىن ئاشۇ ۋاراڭ - چۇرۇڭلۇق بازارنى دەل مۇشۇ شامالباغدىكى تىنىمسىز ھەرىكەت ئارقىلىق ئۆزىنىڭ رىسقى - نېسىۋىسىنى تېپىپ يەيدىغان دېھقانلار ئاۋاتلاشتۇرىدۇ. مانا بۇگۈن بۇ توپلىق يولدا ئاستىغا كونىراپ رەڭگى ئۆڭۈپ كەتسىمۇ، لېكىن پېتىنى يوقاتمىغان كارىۋات گىلىمى سېلىنغان ھارۋا خۇددى شەھەردىن توي تارتىپ ماڭغاندەك شامالباغنىڭ كونا قەبرىستانلىقلارنى ئايلىنىپ ئۆتىدىغان يىلان باغرى توپلىق يولىغا چۈشتى. ھارۋا ئۇستىدە مەيدىسىگە قىزىل قەغەزدە ياسالغان گۈل تاقىغان، قولىدا ماۋزېدۇڭ تاللانما ئەسەرلىرىنىڭ تۆت تومىنى تۇتۇپ ئولتۇرغان ئابدۇسالام بۇرۇنلاردا شامالباغدىكى تۇغقانلىرى-

ىنىڭ ئۆيىگە بېرىش ئۈچۈن ماڭغان يولدا ھاياجانلىنىپ كەلمەك-
تە . ئۆزىنى ئەترەتنىڭ باشلىقى دەپ تونۇشتۇرغان ئورۇق ، قا-
تاڭغۇر كەلگەن ئابدۇلباست قولىدىكى گەردىشى مايماق كەتكەن
داپنى كۆچەپ ئۇرۇپ قارىمۇتۇق كەلگەن ئېگىز بوي راۋاپچىغا
تەڭكەش قىلىپ ناخشا توۋلىماقتا . ئۇلار شەھەردىن چىققۇچە
«شەرق قىزارىدى» ، «دېڭىزدا پاراخوت رولچىغا تايىنىپ ماڭار»
دېگەندەك ناخشىلارنى توۋلىغانىدى ، مانا ئەمدى سەھرانىڭ توپ-
لىق يولىغا چۈشۈۋىدى ، ناخشىنىڭ مۇقامىنى ئۆزگەرتىپ خەلق
ناخشىلىرىنى توۋلاشقا باشلىدى . شۇ تاپ ماۋۇ ئەترەت باشلىقى
ئۆز ئەتىرىتىگە بىر زىيالىي ياشىنىڭ تەقسىم قىلىنغانلىقىغا چىن
دىلىدىن خۇش بولۇۋاتقاندەك ناھايىتى قېتىرقىنىپ ناخشا توۋلە-
ماقتا . ئۇنىڭ ناخشىسى ھەقىقىي ناخشىچىلاردەك سۆزۈك ھەم
جاراڭلىق ، شۇنداقلا بەكلا يېقىشلىق ئىدى .

ئالتۇن تارتقان تارازاڭدا ،
يامبۇ تارتايمۇ .
كەلمەي ـ كەلمەي كەلگەنىڭگە ،
ئۆزۈمنى ئاتايمۇ .

ئابدۇسالام بۇ ناخشىنىڭ تەسىرىدىن يۇرىكى ئاغقاندەك بول-
دى . چۈنكى بۇ ناخشىنى دوستى ئابدۇراخمان گىتارىنى تىرىڭشە-
تىپ ئولتۇرۇپ ناھايىتى ھېسسىياتلىق ئېيتاتتى . بەزىدە تۆت
دوست ئاشۇ تاشبالىقتىكى ھېلىقى ئەسكى ھويلىنىڭ ئالدىدىكى
يوغان قورام تاشنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئولتۇرۇپ گۈگۈم پەردىسى
تارتىلىۋاتقان غەرب تەرەپكە — يەنى شەھەردىكى ئۆيى تەرەپكە
قاراپ ناخشا ئېيتىشاتتى . مانا ئەمدى ئۇلاردىن ئايرىلغىلى تېخى
ئىككى كۈن بولمايلا بۇ ناخشىنى يەنە بىر ناخشىچىنىڭ ئاغزىدىن
ئاڭلاۋاتىدۇ . لېكىن ئۇ بۇ ناخشىنى ئابدۇراخمانغا ئوخشاش مۇڭ-

لىنىپ ئەمەس ، بەلكى ھاياجانلىنىپ توۋلاۋاتىدۇ . قولىدىكى داپ-
نى ئۇرۇشلىرىمۇ ناھايىتى كۈچلۈك ، خۇددى داپتا ئۆچى بارىدەك ،
توۋا خۇدايىم ، بىر ناخشىنىڭ ئېيتىلىش ئۇسۇلى ئوخشاشمىسا
ئىككى خىل تەسىر بېرىدىكەنە .

ئۇيانمۇ ئۆتەشىم بار ،
بۇيانمۇ ئۆتەشىم بار .
سەن قارىمىساڭ يارىم ،
قۇرغۇيدەك ئاداشىم بار .

ئېشەك ھارۋىسى توپىلاڭ سەھرا يولىدا تىنىمسىز ئىلگىرى-
لىمەكتە . شەپكىسىنى كۆزىگىچە چۆكۈرۈپ كىيىپ ، تۆت ياد-
چۇقلۇق كۆك چاپىنىنى بارماقتەك تومىلۇقتىكى چىگە ئارغامچىدا
بەلۋاغ قىلىپ باغلاپ ، پات ـ پات ئېشىكىنىڭ ساغرىسىغا قولىدى-
كى يۇلغۇن تايىقىنى سانجىپ قويۇپ چېلىنىۋاتقان داپ ، ئېيتىلى-
ۋاتقان ناخشا بىلەن كارى يوق ئولتۇرغان ھارۋىكەشتەك ئالدىغا
تىكىلىپ ئولتۇرغان ئابدۇسالامنىڭ چىرايىدا شادلىق بىلەن بىسە-
رەمجانلىق تەڭلا مەۋجۇت . شادلىنىشنىڭ سەۋەبى ئۆزىنى مۇنچە
داغدۇغا بىلەن ئەكېتىۋاتقىنى بىر ئەترەتنىڭ باشلىقى ، ئۇ گويا
توي تارتىپ كېتىۋاتقاندەك ناھايىتى ھېسسىياتلىق ، ئەركىن ،
داپ ئۇرۇشلىرى كۈچلۈك ھەم رىتىملىق ، ئېيتىۋاتقان ناخشىسى-
مۇ شۇنچە جارانلىق ، خۇددى تويى بولۇۋاتقان يىگىتتەك شوخ
ھەم تېتىك ، توغرا ، ئۇ بۇنىڭ بىلەن ئىككىنچى قېتىم يېزىغا
چۈشۈۋاتىدۇ . بىرىنچىسىدە ئۇلار 28 تىپلىق تراكتورنىڭ كوزۇ-
پىدا يېرىم كۈن چايقىلىپ ئاران بارغان . ئۇ چاغدا ئۇلارنى
ئەكېتىش ئۈچۈن ئاشۇ تراكتور شوپۇرى ماخمۇت يالغۇزلا بارغانى-
دى ، ئۇ خۇددى گۇناھكارلارنى ئېلىپ ماڭغاندەك قوپال ھەم
چېچىلاڭغۇ ئىدى . ئەترەت باشلىقى سۇلايمانىنى ئۇلار ئەتىسى

ئەترەت ئىشخانىسى ئالدىدا ئۇچراتقان . مانا ھازىر ئەترەت باشلىقى ئۆزى داپ چېلىپ ناخشا ئېيتىپ ئەكېتىۋاتىدۇ . شۇنىڭدىن قارىغاندا تاشبالىقتىكى تاغچىلار زىيالىي ياشلارنىڭ تازا ئىناۋىتىنى قىلمايدىغان دېۋەڭلەر ئوخشىمامدۇ .

تېرىق ئۆزى دان بولۇر ،
ئۆزى قىزىل نان بولۇر .
بۇغدايدىن كېيىن تېرىپ ،
بۇغداي ئۈستىگە خان بولۇر .

ھارۋا ئەمدى بىر خىل سۈرئەتكە ، يەنى ئېشەكنىڭ مېڭىشىغا چۈشكەنىدى . داپنى ئېگىز كۆتۈرۈپ خۇددى ئۇنىڭدا ئۆچى بارەك ئۇرۇپ ناخشا ئېيتىۋاتقان ئابدۇلباستىنىڭ گەز باغلاپ كەتكەن كالپۇكلىرى ئەتراپىغا ئاپئاق كۆپۈك قاينىپ كەتكەنىدى . ئۇنىڭ يۈقىرى ئاۋازدا ئېيتىۋاتقان بۇ ناخشىسىدىن چۆچۈگەن قۇشقاچلار يول بويىدىكى قېرى ئۇجمە ـ جىگدە كۆچەتلىرىنىڭ ئارىسىدىن پۇرراپ كۆتۈرۈلۈپ چىقىپ غول ئۆستەڭ بويىدىكى قېرى تال ـ سۆگەتلەرنىڭ شاخلىرىغا قونۇشقا باشلىدى . توپلىق يول ئەمدى نەم ھەمدە سېغىز توپلىق كاتاڭسىمان يولغا ئالماشقانىدى . غول ئۆستەڭنى ياقىلاپ ماڭىدىغان بۇ ھارۋا يولى شۇ تاپ يىراقتا كۆرۈنۈپ تۇرغان شامالباغنى ئۇزۇنسىغا كېسىپ ئۆتەتتى . ئۆستەڭ بويلاپ تەبىئىي شەكىللەنگەن بەش مەھەللىدىن تەركىب تاپقان بۇ كەنت گويا ئۇزۇنغا سوزۇلغان بۇ ئىككى تۈگمەنلىك ئۆستەڭنىڭ قاراۋۇللىرىدەك تاكى مەھەللىنىڭ ئەڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى قېقىر سايغىچە بولغان ئىككى كىلومېتىر دائىرىغىچە سوزۇلغانىدى . ماۋۇ ناخشىنى دۆڭ توۋلاپ كېتىۋاتقان ئابدۇلباست دەل ئاشۇ كەنتنىڭ قۇيرۇقىغا جايلاشقان ئاياغ مەھەللىنىڭ ، توغرىراقى ئاشۇ ئەترەتنىڭ باشلىقى ئىدى .

ئابدۇسالام بۇ مەھەللىگە كىچىك چاغلىرىدا كۆپ كەلگەن ، تەتىل بولسىلا بولۇپمۇ يازدا بەزىدە ۋېلىسىپىت بىلەن ، بەزىدە پىيادە مېڭىپ بۇ يەرگە كېلەتتى . بۇ يەردە دادىسىنىڭ ئاكا ـ سىڭىللىرى بار ئىدى . ئۇ ئاشۇلارنىڭ ئۆيىگە كېلىپ ئويناشنى ياخشى كۆرەتتى . ئۇلارمۇ ئابدۇسالامنى هارۋىلىرىغا ئولتۇرغۇزۇپ ئېتىزلىقلارغا ، قوغۇنلۇقلارغا ئاپىراتتى . قوناقلىقلار ئارىسىدا مۆكىمۆكىلەك ئويناش ، غول ئۆستەڭدە سۇغا چۆمۈلۈش ، تاشلاندۇق خامانلاردا گاگار ئويناش ، ئەترەتنىڭ قويىنى باقىدىغان نەۋرە ئاكىسى ئىسمائىل بىلەن بىرگە قوي باقىدىغان ئۆيلەڭگە بېرىپ ، مۇڭگۈزى ئىككى يۆگەلگەن سېمىز قوچقارنى مىنىپ ئويناشلار ئۇنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ئويۇنلىرى ئىدى . مانا ئاشۇ ئۆزىگە بەكمۇ راهەت هەم خۇشاللىق بېغىشلايدىغان زېمىنغا ئۇ ئەمدى ماكانلىشىش مۇناقىچە قىلىپ ئېيتقاندا ، ئۇلارنىڭ قايتا تەربىيىسىنى ئېلىش ئۈچۈن كېتىۋاتىدۇ . بىلكىم بۇ ئاشۇ يەتتە ـ سەككىز يىلنىڭ ئالدىدىكى ئاشۇنداق ئويۇن ـ تاماشىلارنىڭ داۋامىدۇ ياكى ئاشۇ چاغلاردا تېخى ئويىلىمىغان ئويۇنلارنى ئەمدى ئويناش ئۈچۈن كېتىۋاتقاندۇ . ئىشقىلىپ ئۇ ئەمدى ئۇ چاغلاردىكى بالا ئەمەس ، بالىلىقتا ئويىنالغان ئويۇنلار ئەمدى ئۇنىڭ ئاشۇنداق شېرىن ئەسلىمىسى بولۇپلا قالار .

مەن قۇشۇمنى غازغا سالدىم ،
كىم سېلىپتۇ قاغىغا .
ئالتە قاغا بىر بولۇپ ،
ئالدى قۇشۇمنى ئارىغا .

ئېشەك هارۋىسى ئەمدى شامالباغ كەنتىگە كىرىپ كەلگەندىدى . كۈن چۈش بولغانلىقىنى جاكارلىغاندەك تىكلەشكەنىدى . پاكار سوقما تاملار ئارىسىدا مۆكچىيىپ تۇرغان ئۆيلەرنىڭ ئۆگ-

زىسىدە چاتقال ، يانتاق دېگەندەك نەرسىلەر ئاندا ـ ساندا چېلىقـ
قانىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئۆگزىلەر ئاساسەن قۇرۇق ئىدى . پاكار
تۇرخۇنلاردىن كۆتۈرۈلگەن ئاقۇچ ئىس كۆك ئاسمانغا ئېرەنسىزـ
لىك بىلەن كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى . ئاشۇ ھويلىلاردا ئۇزمە ، ئۆـ
رۈك ، شاپتۇل ، ئالما كۆچەتلىرىنىڭ سارغايغان يوپۇرماقلىرى
كۈز يېتىپ كەلگەنلىكىنى ئىسپاتلىغاندەك يېنىك چىقىۋاتقان شاـ
مالدا شىلدىرلىماقتا ، تەبىئەتنىڭ لەرزان مۇزىكىسىنى چېلىپ
ماۋۇ ناخشىچىلارغا جور بولماقتا ئىدى . چىتلاق تامنىڭ بۇرجـ
كىدە سىرلىرى ئۆچكەن قوش قانات دەرۋازىنىڭ ئالدىدىكى سۇپـ
لاردا ئولتۇرغان مومايلار باشلىرىدىكى ئاق ، كۆك ، قارا لېچەكـ
لىرىنى ئوڭشاپ توي تارتىپ كېتىۋاتقاندەك تۇيغۇ بېرىدىغان
ھارۇنغا ۋە ھارۇىدىكى ئادەملەرگە قىزىقسىنىپ قاراشتى . شۇ تاپتا
ئۇلارنىڭ يول ـ يول قورۇق چۈشكەن مىس رەڭ چىرايلىرىدا
ئېھجەبلىنىش ، قىزىقىش ھېسسىياتى ئەكس ئېتەتتى . ئۇلار
بىر ـ بىرىنى جىملەپ ھارۇىدىكى كىشىلەرنى تونۇۋېلىشقا تىرىـ
شىپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى .

— ئاياغ مەھەللىدىكى ئابدۇلباستاخۇنكەنغۇ ؟

— شۇكەن ، راۋاپ چالغىنى ئابدۇراخماناخۇن .

— ھارۇىدىكى ئاۋۇ گۇل تاقاپ ئولتۇرغىنى كىم بولدى ئەمدى .

— تونالمىدىم ، ئوبدانراق قارىسىلاچۇ ، تويمىكىن دېسەم ئۇچلا ئادەم .

— توي بولمىسا مۇنداق نەغمە قىلىپ ماڭامدۇ ، بىلمەملا ، ھازىر توي ـ تۆكۈننى ئاددىي قىلمىز دەپ ماۋجۇشىغا تەزىم قىلىپلا توي رەسمىيىتىنى ئۆتەيدىغان بولۇۋالدىغۇ .

— ئۇزۇندە يادلاپ ، ناخشا توۋلاپ توي قىلغان ئىشلارنىمۇ كۆرۈۋاتىمىزغۇ ، توۋا دېگۈلۈك ، توۋا .

— ھازىر ۋەزىيەت شۇنداق كەسكىن ، ئاناڭنى كىم ئالسا

ماشايىقىڭ شۇ دېگەن گەپ بارغۇ ، ئاياغ مەھەللىدىكى تۇرسۇناخۇن-نىڭ ئوغلى ئىمىناخۇن ئاشۇنداق توي قىلدىغۇ ئەنە ، ھەربىيەڭ سېرىق كىيىم كىيىپ .

— كېلىن بالىمۇ شۇنداق كىيىپتۇ دەيدىغۇ .

— بىر بالىلىق بولدى .

— كېچىدە ھۇجرىسىدا مەخپىي نىكاھ ئوقۇتۇپتۇدەك .

مومايلار ئاشۇنداق مۇلاھىزىگە چۈشۈپ كەتكەندە ئابدۇلبا-ستلار ئاللىقاچان ھەممە كىشىنى تاڭ قالدۇرۇپ بۇ مەھەللىدىن چىقىپ كەتكەنىدى .

ئابدۇسالام مەھەللىلەر ئارىسىغا كىرىش بىلەنلا ئۆزىنى قو-رۇنۇپ قېلىۋاتقانەڭ ھېسسىياتقا كەلتۈرگىنى مەيدىسىدىكى ئاشۇ قەغەزگۈل ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىشقا باشلىدى . چۈنكى ئۇنىڭغا قارىغانلىكى كىشىدە بىر خىل ئەجەبلىنىش ، ھەيران قېلىش ئالامىتى كۆرۈلۈۋاتاتتى . ئۇنى ئېلىۋېتەي دېسە ماۋۇ ئابدۇلبا-ستىنىڭ ئاچچىقلاپ قېلىشىدىن قورقۇۋاتاتتى .

— ئەكەلسىلە ، مەن قىزىلگۈلنى ئۆز قولۇم بىلەن تاقاپ قوياي ،— دېگەنىدى ئۇ ئەتىگەن كۈرەشجاننىڭ قولىدىن بۇ گۈلنى ئېلىپ تۇرۇپ ،— مەن بۇ زىيالىينى خۇددى تويى بولغان قىزدەك جابدۇپ ئەكەتكىلى چىققان .

— تويى بولىدىغان يىگىتلا دېمەملا ،— دېدى كۈرەشجان پاراقلاپ كۈلگىنىچە قولىدىكى گۈلنى ئۇنىڭغا بېرىۋېتىپ ،— بۇ دېگەن ئالامەت تىرىشچان يىگىت جۇمۇ ، قولىدىن ھەممە ئىش كېلىدۇ . چامباشچىلىق ، كىتاب ئوقۇش يەنە··· يەنە··· ئىشقىلىپ بۇنىڭ كارامەتلىرى جىق ، دادىسىغا تارتىشىپ يېنىپ كەلمىگەن بولسا تاشبالىقتا چاڭ چىقىراتتى بۇ ، بوپتۇ ، دادىسىغا تارتىشقا-نىمۇ ياخشى ئىش بولىدى ، لېكىن ئۇنىڭ ئەسكى مىجەزىنى تارتىپ قالمىسۇن . بىلۇاتامسەن ؟ ئابدۇسالام ، مەن ساڭا قانچە-لىك كۆيۈنمەن ھە ، ئەگەر باشقا ئادەم بولغان بولسا رەسمىيەت

بىجىرىپ بەرمەيتتىم ، ساڭا مەيلى دېدىم . ھە راست ، ئابدۇلبا-
ست دۇيجاڭ ، پات يېقىندا بىر بۆلەك كادىرلار يېزىلارغا چۈشۈپ
گۈڭشىلاردىكى تۆتىنى ئېنىقلاش ئىشلىرىغا ياردەملەشمەكچى بولد-
ۇاتىدۇ ، ھازىرقى ئەھۋالدىن قارىغاندا مەنمۇ بارىدىغاندەك تۇرد-
مەن . شۇڭا مەن سىلەرنىڭ يېزىغا ياكى ئۈدۈللا سىلەرنىڭ كەنت-
كىلا بارايمىكىن دەۋاتىمەن .

— ناھايىتى ئوبدان ئويلاپلا جۈمۇ ، بارىدىغان ئىش بولسا
ئۈدۈل بىزنىڭ مەھەللىگە بارسىلا ، قارشى ئالىمىز . ھەرقايسىلە-
رىنى كېلىدىكەن دەپ قوي - ئۆچكە ، توخۇ - ئۆردەك بورداۋاتد-
ىمىز ، — ئابدۇلباست شۇ گەپلەرنى قىلغاچ كۈرەشجاننىڭ خۇد-
دى خېنىملارنىڭ قولىدەك يۇمشاق ھەم دىقماق قولىنى چىڭ
سىقىپ ئۇلگۈردى .

— ماۋۇ ئابدۇسالامنى ئۇنسۇرنىڭ بالىسىكەن دەپ بوزەك
ئەتمەڭلار جۈمۇ ، خاتالىق ئۆتكۈزمىسىلا ھەممىسى ئىنقىلابىي
يولداش . ھە ، ئابدۇسالام سەنمىچۇ ، ماۋۇ ئەترەت باشلىقى نېمە
دېسە شۇنى قىل . ھە دېسىلا داۋۇلى سۆزلەيمەن دەپ ئۇلارنىڭ
كۆزىگە كىرىۋالما ، سەھرا دېگەندە قانچە ئاتكارچىلىق قىلساڭ
شۇنچە بالاغا قالىسەن جۈمۇ .

— شۇنداق ، شۇنداق ،— دېدى ئابدۇلباست كۈرەشجاننىڭ
سۆزىنى تەستىقلاپ بولۇپ ئابدۇسالامغا بىر قۇر قاراپ چىققاندىن
كېيىن ،— خاتىرجەم بولسىلا مۇدىر ، مەنمەن دەپ ئاسماندا
ئۇچىدىغاندەك قىلىپ كېتىدىغان بالىلارمۇ بىزنىڭ قولىمىزدا
يېپىتەك تۇزۇلۇپ كېتىدۇ ، بىر ئاي ئۆتمەيلا سەن - پەن دېگۈدەك
ھالىمۇ قالمايدۇ بۇ پوندىلەكنىڭ .

بۇ سۆزلەرنىڭ يا تەنە ، يا چاقچاق ئىكەنلىكىنى بىلەلمىگەن
ئابدۇسالام ئابدۇلباستنىڭ ھېچنېمىنى چۈشەنگىلى بولمايدىغان
قاتاڭغۇر چىرايىغا مۇنداقلا قاراپ قويۇپ ھارۋا يېنىغا كەتكەند-
دى . شۇ چاغدا كۈرەشجان بىلەن ئابدۇلباست بەش مىنۇت

ئەتراپىدا ناھايىتى قىزغىن سۆزلەشكەن ھەمدە ئابدۇلباست گەپ ئارىلىقىدا ئابدۇسالامغا ئىككى قېتىم قارىغاندى . ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى قارىشىدىن «خەپ سېنى» دېگەندەك تەئەددى ئارىلاشقان كۆز تاشلاشمۇ ، «خاتىرجەم بولۇڭ ، ئۇنى ئۆزۈم توغرىلايمەن» دېگەندەك يوشۇرۇن خەۋپمۇ مەۋجۇتتەك بىر خىل ھالەت ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن يالت قىلىپ ئۆتكەندى . مانا ئابدۇسالامنى ھارۋىغا چىقىرىپ ناخشىسىنى باشلىۋالغان ئابدۇلباست خۇددى ئۇزۇن يىل ئېيتالمىغان ناخشىسىنى بۇگۈن ئېيتىپ تۈگىتىۋالمىسا بولماي دېگەندەك بېرىلىپ ناخشا ئېيتماقتا . ئادەتتە راۋاپقا ئەگىشىپ داپ چېلىنىش ئادىتىنى ئۇ بۇگۈن بۇزۇۋەتمەكچى بولغاندەك ناخشا پەدىسىنى ئۆزى يۆتكەپ راۋاپچىغا بوي بەرمەي قويغان ئابدۇلباستقا ھەيرانلىق ئەزىرى بىلەن قاراپ - قاراپ قويۇپ راۋاپنى تەڭكەش قىلىۋاتقان ئابدۇراخمانمۇ ھېچنېمىنى چۈشەنمەي قالغان كىشىدەك بېشىنى چايقاپ قويۇپ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كېتىۋاتاتتى .

كېلىڭلار يارۇ يارەنلەر ،
سارايدا مەشرەپ ئوينايلى .
كۆزىگە ئىلمىغانلارنىڭ ،
بېشىغا دەسسەپ ئوينايلى .

ئەمدى ئۇلار دەل ئاياغ مەھەللىگە يېتىپ كەلگەندى . مەھەللە ئىچى ئابدۇسالام بۇندىن نەچچە يىل بۇرۇن كەلگەندىكىگە ئوخشاش بىر خىل مۇڭ ئىچىدە مۇگدەپ ياتقاندەك قىلاتتى . شۇ تاپتا نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي ھاڭۇبقىپ تۇرۇپ قالغان توپا چىراي ئادەملەرنىڭ چىرايىدىن ھېچنېمىنى پەرق ئەتكىلى بولماي قالغاندى . ئۆي - ئۆيلەردىن يۇگۇرۇپ چىققان كىشىلەر ئىشىك ئالدىلىرىغا يېتىپ چىقىپ ئابدۇلباستنىڭ بىمەھەل چاغدا ناخشا ئېيتىپ كېلىۋاتقىنىغا ھەيران قېلىشقان ھالدا قېتىپلا قېلىشقانىدى .

— ئاۋۇ گۈل تاقاپ ئولتۇرغىنى ئابدۇساھىپنىڭ چوڭ ئوغـ
لىغۇ ،— دېـدى بىرەيـلەن تۇيۇقسىز ئابـدۇسالامنى تونۇپ قېـ
لىپ ،— شەھەردە ئوقۇيمەن دەپ قېپقالدى دېيىشىۋاتاتتى ، يانـ
دۇرۇپ كەپتىغۇ ئۇنى .
— نېمە ئويۇن ئويناۋاتىدۇ ماۋۇ ئابدۇلباسىت .
— تويغا قوپقاندەك ناخشا توۋلاپ...
— يۈرۈڭلار ، بېرىپ باقايلى .
ئۆي ـ ئۆيلەردىن چىققان چوڭلار ، قېرىلار ، ياشلار ئىشقىـ
لىپ ئۆيىدە بارلىكى ئادەم ھارۋىنىڭ كەينىگە ئەگىشىپ ئەترەتـ
نىڭ سامانلىقى تەرەپكە مېڭىشتى . ئەترەتنىڭ ئاتخانىسى بىلەن
سامانلىقنىڭ يېنىغا سېلىنغان بۇ ئىككى ئېغىزلىق ئۆي ھازىر
ئابدۇساھىپقا بېرىلگەنىدى . بۇ ئۆي سوقما تاملىق ئۆي بولۇپ ،
ئۆيدە دېرىزە ياكى روجەك قويۇلمىغان بىر ئۆي ئىدى . سەۋەب
ئۇ ئەينى چاغدا مۇشۇ ئەترەت ئاتخانىسىنىڭ ئىسكىلاتى ھېسابىدا
سېلىنغان بولغاچقا مۇشۇنداقلا سېلىنىپ ئۈستى ئادەتتىكىچىلا
يېپىلغانىدى . ئابدۇسالام دادىسى ، ئۇندىن كېيىن ئاپىسى ۋە
ئۇكىلىرى يېزىغا چۈشۈرۈلگەندە بىر نەچچە قېتىم كەلگەن ، ئۇ
چاغدا بۇ ئۆي ئۇنىڭغا خۇددى گۆردەكلا كۆرۈنگەنىدى . مانا ئەمدى
ئۆزىگە گۆردەك بىلىنگەن مۇشۇ ئۆيگە ئۆزى خۇددى تويى بولغان
يىگىتتەك كۆچۈرۈلۈپ كېلىۋاتىدۇ .
ئابدۇلباسىت بۇ ئۆينىڭ قارىسى كۆرۈنەر ـ كۆرۈنمەيلا
ناخشىسىنى چىپ توختاتتى ، ھارۋىمۇ ئەمدى يولدىن ئەگىپ يانغا
بۇرۇلۇپ ئەترەتنىڭ ئاتخانىسى ئالدىغا يېتىپ كەلگەنىدى . ئابدۇـ
سالامنىڭ بولغۇسى ماكانى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئايان بولغانىدى .
ئىشىك ئالدىدا بايىقى داپ ئاۋازىدىن بىرەر ئىشنى سەزگەن مېھـ
رىبان ئانا — تىللاخان بىلەن ئابدۇسالامنىڭ ئىككى ئىنىسى
قاراپ تۇرۇشاتتى . ئابدۇسالام ئۇلارنى كۆرۈپ يۈرىكى ئاغقاندەك
بىر خىل ھېسسىياتتا بىردەم ئولتۇرۇپ قالدى ـ دە ، سەكرەپ
يەرگە چۈشتى .

— ئاپا ،— دېدى ئابدۇسالام يۇگۈرۈپ كېتىۋېتىپ .
— ئاكا ،— دېدى ئىككى بالا ئابدۇسالام تەرەپكە قاراپ يۇگۈرۈپ .

ئابدۇسالام ئىككى ئۇكىسىنى قۇچاقلاپ كۆزىگە ئىختىيارسىز ياش ئالدى . چۈنكى ئۇلارنىڭ كىيىملىرى يىرتىلغان ، پۇتىدىكى رېزىنكە تاپانلىق لاتا ئاياغلىرىنىڭ ئۇچى يىرتىلغانىدى . ئۇ ئۇكىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ كېلىپ ئانىسىنى قۇچاقلىدى .

— هە ، ئابدۇسالام دېگەن زىيالىي ، تۇغقانلىرىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ بولغان بولساڭ بېشىڭنى كۆتۈر ، ئاۋۇنىڭغا قارا ،— دېدى ئابدۇلباست ئابدۇسالامنىڭ مۇرىسىگە شاپىلاقلاپ تۇرۇپ ئىشىك تەرەپكە قارىتتى .

ئابدۇسالام بېشىنى كۆتۈرۈپ ئابدۇلباست كۆرسەتكەن تەرەپكە قارىدى ـ دە ، بېشى پىرىدە قايغاندەك بولۇپ داڭ قېتىپ قالدى .

ئېغىل ئىشىكىدىن پەرقلەنمەيدىغان ئىشىك گىرەچىسىدىن ئايرىلىش ئالدىدا تۇرغاندەك تام يان تەرەپكە قىيسايغانىدى .

— بۇ ،— دېدى ئابدۇلباست ئابدۇسالامغا زەھەرخەندىلىك بىلەن سۆزلەپ ،— سېنىڭ داداڭنىڭ ئۆيى...

— ساۋاتىڭ بار زىيالىيغۇسەن ، ئۆزۈڭنىڭ قانداق ئادەمنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىنى ئەمدى بىلگەنسەن ؟ !— دېدى ئابدۇلباست زەھەرخەندىلىك بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ .

ئابدۇسالام بۇ سۆزنى قىلىۋاتقان ئابدۇلباستنىڭ تۇرقىغا قاراپ ھەيران قالدى . شۇ تاپتا ئابدۇلباست خۇددى بىر دەمدىلا ئۆزگىرىپ باشقىچە بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قالغاندەك ئۇنىڭغا ھوسىيىپ قارىغىنىچە تاماكا چېكىۋاتاتتى . بايا ھارۋىغا ئەگىشىپ كەلگەن كىشىلەر نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي قالغاندەك تېڭىرقاپ تۇرۇشاتتى . شۇ تاپ ئۇلارنىڭ چىرايىدىن بىر

خىل قورۇنۇش ۋە ئابدۇلباستىنىڭ بۇ قىلىقىغا بولغان نارازىلىق چىقىپ تۇراتتى .

— بايا مەيدىڭگە گۈل تاقاپ ئەكەلسەم كېرىلىپ كەتكەن بولغىيدىڭ ھە ، ئۇ بىر رەسمىيەت ئۈقۇپ قوي ، سەن ئەمدى قانداق ئادەمنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىڭنى ئوبدان بىلىۋالدىڭ . يا-ۋاشلىق بىلەن ئىشلە جۇمۇ . مەن ئەتە ئەتىگەن كېلىپ ساڭا ئىش تەقسىم قىلىمەن . خوش ، ئۆيۈڭگە ئەكىرىپ قويايي دېسەم ھېچ-كىمنىڭ كىرىشىگە رۇخسەت قىلىنمايدىغان ئۆي بۇ ، لېكىن سەن كىرەلەيسەن . چۈنكى سەن ئاشۇ ئۇنسۇرنىڭ كۇچۇكى ئەمەسمۇ ، ھا ـ ھا ـ ھا ،— ئۇنىڭ قاپاقتىن سۇ تۆكۈلگەندەك سەت كۈلۈ-شىدىن يەردىكى چاتقال يوپۇرماقلىرىنى يەۋاتقان ئېشەكمۇ چۆچۈپ كېتىپ بېشىنى كۆتۈردى .

— سەن··· ،— دېدى ئابدۇسالام ئالدىغا يۈلقۇنۇپ چىقىپ ، — كۇرەشجانغا ۋەدە بەرگەنتىڭ ، مەن دېگەن قايتا تەربىيىگە كەلگەن زىيالىي ياش جۇمۇ .

— كۇرەشجان ئالدىڭدا ئۇنداق دېگەن بىلەن ماڭا «ئۇنسۇر-نىڭ بالىسى بولغاندىكىن بېسىپراق ئىشلىتىڭلار ، بولمىسا ئۇ سىلەرگە چاتاق تېپىپ بېرىدۇ» دېگەن .

— سەن··· سەن···

— جېنىم بالام ، ئاچچىقىڭنى باس ، يۇرە ئۆيگە كىرىپ كېتەيلى . بىھۇدە گەپ تالاشما ،— ئابدۇلباستىنىڭ ئالدىغا ماڭ-غان ئابدۇسالامنىڭ قولىدىن تارتقىنىچە ئۆي تەرەپكە ئېلىپ ماڭ-غان تىللاخان نېمە دېيىشىنى بىلمەي تۇرۇپ قالغان ئىككى بالىغا قارىدى ، — ئاكاڭنىڭ نەرسىلىرىنى ئۆيگە ئەكىرىڭلار بالىلىرىم .

ئابدۇسالام سۇۋاقلىرى ئاجراپ كەتكەن كاڭنىڭ بۇرجىكىگە كېلىپ ئولتۇردى . ئۆيدىكى ئاز ـ تولا بىساتلارنى ھېسابقا ئالمى-غاندا بۇ ئۆي ئاشۇ تاشبالىقتىكى تاشلاندۇق ئۆينىڭ ئۆزى ئىدى . ئۇ ئاپىسى يېنىغا چۇشۇش ئالدىدىكى ئۆز ئۆيىنى ئەسلىدى . ئۇچ ئېغىز ئۆيدە سەرەمجان تولۇق ئىدى . ئۇ ئۆيدىن بىر خىل ئىللىق-

لىق ، قىزغىنلىق چىقىپ تۇراتتى . ھەممە نەرسە گويا مەرۋايىت-
تەك پارقىراپ تۇراتتى . تامغا تارتىلغان پەتنۇس نۇسخىلىق گە-
لەم ئوتقاشتەك يالتىرايتتى . خۇرۇم چامادان ، ئاتا - بوۋىسىدىن
مىراس قالغان نەپىس نەقىشلىك ساندۇق ، ياۋروپا ئۇسلۇبىدىكى
قىرما كىيىم ئىشكاپى ، ئۈچ ئېغىز ئۆيگە سىغىنغان بىر -
بىرىدىن نۇسخىسى چىرايلىق گىلەملەر ئەيتاۋۇر شەھەردىكى ئۇ
ئۆينىڭ ھەممىلا يېرىدىن ئادەمنى سۆيۈندۈرگۈدەك بىسات بىزەك-
لەر كۆزگە چېلىقاتتى . دادىسى شۇبتسارىيىنىڭ تام سائىتى دەپ
تونۇشتۇرىدىغان كاككۇك سائەت ھەر يېرىم سائەتتە بىر قېتىم
قەپىسى ئىچىدىن چىقىپ سايراپ بۇ سۈنئىي كاككۇكنىڭ يېقىم-
لىق ئاۋازىنى ئۆينىڭ بۇلۇڭ - پۇشقاقلىرىغىچە يەتكۈزۈپ تۇراتـ
تى . ئەمدىچۇ ئاشۇ بىساتلاردىن بىرىنمۇ كۆرگىلى بولمايدۇ .
ئۆي بولسا تىپىك يېزا ئۆيلىرىدىنمۇ بەتتەر ھالەتتە كۆزگە تاشلـ-
نىاتتى ، لىم چەكىلەر ئىسلاشقان ، تورۇسنىڭ بورىلىرى ساڭگـ-
لاپ قالغانلىقتىن ئۆيدە بىر خىل غېرىبلىق ۋە سەرسانلىق ئەگىپ
يۈرگەندەك بىلىنەتتى .

— كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما جېنىم بالام ،— دېدى تىللاخان
جىممىدە ئولتۇرۇپ كەتكەن ئابدۇسالامغا ،— ئادەم دېگەن مانا
مۇشۇنداق كۆرمىگەننى كۆرۈپ ، يېمىگەننى يەپ ياشايدىغان گەپ-
كەن . مانا ئۇكىلىرىڭ ھازىر بۇ سەھرانىڭ ئىشلىرىغا ،
جەبىر - جاپاسىغا كۆنۈپ كەتتى .

— ئاپا ، — دېدى ئابدۇسالام كۆزىگە لىققىدە ياش ئالغان
ھالدا ، — شەھەردىكى ۋاقتىمىزدا قول - ئىلكىمىزدە خىلىلا بار
ئادەملەردۇق ، بۇ ئۆي باشقىچىلا تۇرىدىغۇ ؟ گىلەملىرىمىز ، ساز-
دۇق ، چامادانلىرىمىز ، سائەتلىرىمىز قېنى بىزنىڭ ؟

— سانتۇق بالام ،— دېدى تىللاخان كۆزىدىكى ياشنى لېچـ-
كىنىڭ پېشى بىلەن ئېرتىپ ئولتۇرۇپ ،— ئادەم سانىمىز جىق
بولغان بىلەن ئەمگەك كۆچىمىز ئاز بولغاچ تەقسىمات بىزگە
كەلمەيدىكەن . ھەر يىلى ئەترەتكە قەرز بولىمىز ، شۇ قەرزلەرنى
قايتۇرمىساق بولمايدىكەن . ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەترەت بەرگەن ئاش-

لىق يۆلەپ ـ تارتىپ ئاران يېگىرمە كۈن يېتىدۇ . قالغىنىغا ئاشۇنداق ساتىدىغانلىق سېتىپ قېتىش ـ قۇراش قىلىپ ياشاۋاتـ ىمىز . ئەمدى سەن كەلدىڭ ، ئەمگەك كۈچىمىزدىن بىرى قوشۇلـ دى دېگەن گەپ ، ئوبدان ئىشلىسەك كۈزدە تەقسىمات كەلمىسىمۇ قەرز بولۇپ قالمىساقلا خۇداغا شۈكۈر دەيمىزغۇ ئەمدى .

تالادا گۈرسۈلدىگەن ئاياغ ئاۋازى ئاڭلاندى . تىللاخان گېپىـ نى توختىتىپ كۆزىدىكى ياشنى باش ياغلىقى بىلەن سۈرتتى .

— دادا ڭ كەلدى بالام ،— دېدى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ .

ئابدۇسالامنىڭ يۈرىكى ئاللىقانداق بىر خىل سېزىم ئىلكىدە يېنىك تىترەپ كەتتى . شەھەردىن مۇشۇ يەرگىچە ئۇ ناھايىتى خۇشال كەلگەنىدى ، بىراق ئۆيگە كىلىپلا ئىچى ئاچچىق بولۇپ قالدى . شۇ تاپ ئۇ «بولدى ، رەسمىيەتنى بېرىڭلار ، مەن تاشباـ لىققا كېتەي» دېگۈدەك ھالغىمۇ كىلىپ قالغانىدى .

كونىرىغىنىدىن تاختايلىرى ئاجىراپ ، شالاقىلاپ كەتكەن ئىشىك غىچىلداپ ئېچىلدى . سەل ئېگىلگەن بەستلىك گەۋدىسىگە ماس كەلمىگەن كۆك تېرىكە چاپىنىنىڭ بېلىدىن چىگە ئارغامچا بىلەن باغلاپ بېشىغا چىغ تەلپەك كىيىۋالغان ئابدۇساھىپ كىرىپ كەلدى .

— دادا ، — دەپ ئورنىدىن تۇردى ئابدۇسالام دادىسىنىڭ بۇ تۇرقىدىن كۆڭلى يېرىم بولۇپ يىغلامسىرىغان ھالدا .

— ھە ، قايتىپ كەلدىڭمۇ بالام ،— دېدى ئابدۇساھىپ ئۇنىڭ كۆرۈشۈش ئۇچۇن سۇنغان قولىنى مۇنداقلا تۇتۇپ قويۇپ ،— بىلىمەن ، سەن رازى بولمايۋاتىسەن ، ئادەم دېگەن ھەممىگە كۆنىدىكەن بالام ، كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما .

ئابدۇسالام دادىسىنىڭ ئاپتاپتا كۆيۈپ قارىدىغان چىرايىغا ، ۋاقىتسىز چارلاشقان ساقال ـ بۇرۇتلىرىغا ، ياماق سېلىنغان كىيىملىرىگە قاراپ بۇ جايدىكى ئىشنىڭ ھەقىقەتەن ئېغىر ئىكەنـ لىكىنى ھېس قىلىپ ئۈلگۈردى . شۇ چاغدا ئىشىك ئېچىلىپ كىچىك سىڭلىسى ئايگۈل كىرىپ كەلدى . ئۇ كونىراق چىت كۆڭلەك ئۈستىگە قارا مەخمەلدە جىلىتكە كىيىۋالغان بولۇپ مۇرىسىدە سومكا بار ئىدى .

— ئاكا ، — دېدى ئۇ ئىشكتىن كىرىپلا ئابدۇسالامنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا ئېسىلىپ ،— بىز بىلەن بىللە تۇرغىلى كەلدىڭ-مۇ ؟

— شۇنداق سىڭلىم ، سىلەر بىلەن بىللە تۇرغىلى كەلدىم .

— ئەجەب ياخشى ئىش بوپتۇ ئاكا ، ئەمدى چۈشىنەلمىگەن دەرسلىرىمنى سورايدىغان ئادەم بار بولدى .

بۇ چاغدا ئابدۇساھىپ بېلىدىكى چىگە ئارغامچىنى يېشىپ چاپىنىنى سېلىشقا تەمشىلىۋاتاتتى . ئابدۇسالامنىڭ كۆزى چاپاننىڭ كەينى تەرىپىدىكى ئاق لاتىغا چۈشتى . ئۇنىڭدا «ئىنقىلابقا قارشى ئۇنسۇر ئابدۇساھىپ» دېگەن خەت قارا سىياھدا يېزىلغان-دى .

— ئىشككە چاپلىغاننى ئاز دەپ دۈمبەڭگىمۇ چاپلاپتىغۇ ئاۋۇ گەپنى ،— دېدى ئابدۇسالام تېرىككەن ھالدا ، — نېمانداق ئادەم بوزەك قىلىدۇ بۇ خەق .

— بولدى ئاچچىقلانما ، — دېدى تىللاخان ئوغلىنىڭ بىلەكىدىن تارتىپ ، — بۇ كۈنلەرمۇ ئۆتۈپ كېتەر .

— بالام ، — دېدى ئابدۇساھىپ چاپىنىنى قاتلاپ كاڭنىڭ ئۈستىگە تاشلاپ ئابدۇسالامنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ،— بىلىمەن ، ھەممىڭلار مېنىڭ ئۇۋالىمغا كېتىۋاتىسىلەر . مەن خاتالاشمىسام سىلەرگە بۇ سوروقچىلىق يوقتى ، لېكىن ھازىر مېنىڭ ئىشىمنى ئايدىڭلاشتۇرماق تەس . مەن ئەرز قىلىمەن . ناھىيىگە ، ۋىلايەتكە ، ئاپتونوم رايونغا ، ھەتتا مەركەزگىچە ئەرز قىلىمەن . چۈنكى ئۇلار مېنى خاتا ئەيىبلىدى . مېنى يېزىغا سۈرگۈن قىلىشى ، قالپاق كىيدۈرۈشنىڭ ھەممىسى خاتا . لېكىن ھازىر ئامالىڭ يوق . ئىشلار ئالدىرىماي ئوڭشىلىدۇ ، شۇ نەرسە ئېسىڭدە بولسۇنكى داداڭ ھەرگىز يامان ئادەم ئەمەس . لېكىن بۇنى ھازىر ھېچكىم ئىسپاتلاپ بېرەلمەيدۇ .

— نېمىشقا ئىسپاتلاپ بېرەلمىگۈدەك ؟ — دېدى ئابدۇسالام دادىسىنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ ، — تاشبالىقتا ھەممە ئادەم سېنىڭ ياخشى گەپىڭنى قىلىدىكەنغۇ ، سەن شۇنداق ياخشى ئىشلارنى قىلساڭمۇ سېنى جازالىسا قانداق بولغىنى دادا ؟

— ئۇنداق ئەپقاچتى گەپ قىلما بالام ، ھازىر مەركەزدىن تارتىپ تۆۋەنگىچە مۇشۇنداق بىر شامال چىقىۋاتىدۇ . بۇ شامال ھامان ئۆتۈپ كېتىدۇ ، «ئۇمىدسىز شەيتان» دېگەن گەپنى ئېسىڭدە چىڭ تۇت . ئادەم ئۇمىد ئىچىدە ياشىشى ، جاپا تارتقاندا ھالاۋەتنىڭ ھامىنى ئاشۇ جاپاكەش ئىنسانغا نېسىپ بولىدىغانلىقىنى ئاڭقىرالىشى لازىم . ساڭا نەسىھەتىم ، سېنى مەن چوڭ ئوقۇتىمەن دەپ ۋەدە قىلغان . لېكىن ئىرادە ـ تەقدىر بىلەن بۇ يەرگە كېلىپ دېھقان بولۇپ قالدىڭ . لېكىن روھىڭنى چۈشۈرمە ، ساڭا پۈرسەت چوقۇم كېلىدۇ . شۇڭا دېھقانچىلىقتىن بىكار بولغان چاغلىرىڭدا دەرسلىرىڭنى ئوبدان ئوقۇ ، بىلىم مەڭگۈ خورىماس بۇلاق ، كىتابلاردىن ھەرگىز ئايرىلما . تولۇقسىزنىمۇ تۈزۈك ئوقۇيالمىدىڭ ، ئەمدى ئوقۇ ، ئۇكىلىرىڭنىڭ كىتابلىرىنى ئېلىپ ئوقۇ . سىڭلىڭ بىلەن بىللە ئۆگىنىش قىل ، ئىشقىلىپ كېيىن پۇشايمان قىلىپ قالماي دېسەڭ روھىڭنى ھەرگىز چۈشۈرمە . بىلىمەن ، سەن بۇنىڭغا قايىل بولمايسەن ، دېسەم ـ دېمىسەم سەن ھازىر بۇ يەرگە قايتىپ كەلگىنىڭگە خاپا ، ئۇكىلىرىڭ كىچىك ، شۇلار چېغىدا بۇ ئىشلارغا كۆندى ، سەن كۆنەلمەيدىغان ئىش يوق بۇ يەردە .

— ئابدۇلباسىت بالىغا بەك قاتتىق گەپ قىلىۋەتتى دادىسى ،— دېدى تىللاخان لېچىكى بىلەن كۆزىدىكى ياشنى ئېرىتىپ تۇرۇپ .

— ئۇ قانچىلىك گەپ ئەمدى ، روھىڭنى چۈشۈرمە ، قاراپ تۇر ، ئۇمۇ كېيىن مۇشۇ قىلغانلىرىغا پۇشايمان قىلىدۇ . ياخشى ئىشلەپلا كەتسەڭ ھېچ گەپ يوق بالام ، شۇنداق قىلالامسەن ؟ !

ئابدۇسالام دادىسىنىڭ بۇ سۆزلەرنى قىلغاندىكى قەتئىيلىكى ۋە مەردانىلىكىگە قاراپ شۇنچە ئېغىر ئەمگەك ئاستىدىمۇ پۈكۈلمەي ياشاۋاتقان بىر زىيالىينىڭ مۈكەممەل ئوبرازىنى قايتا كۆرۈۋاتقاندەك قاتتىق ھاياجانغا چۆمدى .

— شۇنداق قىلىمەن دادا ، — دېدى ئۇ قەتئىيلىك بىلەن .

يەتتىنچى باب كۇرەشجانىنىڭ ھەيۋىسى

«دوستۇڭ قاغا بولسا يېيىشىڭ پوق»
— ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىدىن

كۇرەشجان بۇگۈن ئۆز ئادىتىنىڭ ئەكسىچىلا تاڭ سەھەر ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى . چۈنكى ، ئۇ بۇگۈن ئاياغ مەھەللىنىڭ تېرىلغۇ ئىشلىرىنى كۆزدىن كەچۈرگەچ ئاخشام ئۆزىگە بوي بەر-مىگەن ئابدۇساھىپنىڭ سەھەردە زادى نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى كۆرمەكچى بولغاچقا سەھەردىلا تۇرۇپ كەتكەنىدى .

— تۆت خىل ئۇنسۇرلار سەھەردە ئەزالاردىن بىر سائەت بۇرۇن مەجبۇرىي ئەمگەككە قاتنىشىدۇ ،— دېگەنىدى ئەترەت باش-لىقى ئابدۇلباست كۇرەش يىغىنىدىن قايتىپ كېتىۋېتىپ ،— لېكىن ئۇلارنىڭ بۇ ئىشىغا نومۇر بېرىلمەيدۇ .

— ئابدۇساھىپ ئۇنسۇرنىڭ ئەمگەكتىكى ئىپادىسى قانداق ؟ !— دېدى كۇرەشجان يانچۇقىدىن «قىزىل بۇلۇت» مار-كىلىق تاماكىسىنى چىقىرىپ ئۇنى تۆتاشتۇرۇپ ئىسىنى غەزەپ بىلەن پۈۋەپ تۇرۇپ ،— بۇگۈن مېنى بەك ئوسال قىلدى جۇمۇ بۇ ئۇنسۇر .

— كۆپ ئوقۇغان ئادەمكەن ئەمەسمۇ ،— دېدى ئابدۇلباست گېزىت قەغىزىدە موخۇركا يۆگەۋېتىپ ، — ئۇ تېخى ئۆزلىرى كەلگەندىن بۇيان ئازراق ياۋاشلاپ قالدى جۇمۇ . بۇرۇنلاردا بولسا بىزدەك ساۋاتسىز دېھقانلارغا پەقەتلا گەپ بەرمەيتتى . ئۇنى كۇ-رەش قىلىمىز دەپ ئۆزىمىز رەسۋالىشىپ قالاتتۇق .

— نېمىشقا گەپ بەرمەيدىكەن ئۇ ئۇنسۇر ، — دېدى كۇرەش-

جان تام تەرەپكە قارىتىپ چىرتتىدە بىرنى تۆكۈرۈۋېتىپ ،— سىلەرمىچۇ كۆرەش قىلىشنىڭ ئۇسۇلىنى بىلمەيسىلەر ، ئوبداڭ-راق ئوقۇغان ئادەملەردىن بىر نەچچىنى يېنىڭلارغا تارتىپ شۇلار-نى سالساڭلار بولمىدىمۇ .

— بىزدە تولۇقسىزنى تۈزۈكرەك ئوقۇغانلارمۇ يوق تۇرسا ، ھەممىسى قارىتۇرۇك ئادەملەر ، قارىسىغا گەپ قىلغىلى بولمايدە-كەن شۇ .

— بولدى ، بولدى ، بۇندىن كېيىنكى يىغىنلاردا مۇنداق قىلايلى ، ئاۋازى يوغانراق ئادەمدىن بىر - ئىككىنى تېپىڭ . ئۇلار پات - پات شوئار توۋلىسۇن ، ئەزالار ئۇنىڭغا ئەگىشىپ توۋلە-سۇن . تازا بوي بەرمىگەندە تۈيۇقسىز شوئار توۋلىسا تەمتىرەيدۇ . مانا بۇنى بىز ئۇنسۇرلارنىڭ ھەيۋىسىنى سۇندۇرۇش دەيمىز .

— نېمىدەپ شوئار توۋلايدۇ ؟ !

— شۇنىمۇ مەندىن سورامسىز دەيمەن ، ئىنقىلابقا قارشى ئۇنسۇر ئابدۇساھىپنىڭ ئىت كاللىسىنى يانجىپ تاشلايلى ، قېتىم-قىنى چىقىرۋېتەيلى ، مىجىپ تاشلايلى دېگەندەك شوئارلارنى توۋلىساڭلار بولۇۋېرىدۇ ئەمەسمۇ .

— بولىدۇ ، ئەتە كەچتە بولىدىغان كۆرەش يىغىنىغا بىر ئادەم قويايلى .

— بولدى ، كېتىۋېرىڭ ، ھە راست ، ئاشخانىنىڭ ئىشىغا بىر ئۆلەرمەن مومايىنى قويغىنىڭلار نېمىسى ئەمدى ، ئۇنىڭ ئەتە-كەن تاماقلىرى خۇددى ئاشۇ مومايىنىڭ ئۆزىدەكلا يۇمشاق ھەم لاۋزا . ياشراق ، ساۋاتلىقراق بىرەرىنى قويۇڭلار بۇ ئىشقا ، تاماق ئەتكەندىن باشقا چاغلاردا مېنىڭ ماتېرىيال يېزىشىمغا ياردەملەش-سۇن .

— بۇۋىئايشىخان مومای مەھەللە بويىچە تاماققا بەك ئۇستا ئايال ئىدى ، شۇڭا ئاشۇنى قويغان . سىزگە يارىمىغان بولسا ئالماشتۇراي .

— ھېلىقى نەمەت موزدۇزنىڭ قىزى ھاۋانسا دېگىنى تولۇق-

سىزنى تۇگەتكەنغۇ ، ئاشۇ تاماق ئېتەلەمدىغاندۇ ؟

— سەھرا قىزلىرى ئوچاق بېشىغا چەپەر كېلىدۇ كادىرىم ، خېلىلا كۆزلىرى بارىكەن جۇمۇ ، مەھەللىنىڭ ئوماق تۇمۇچۇقىغا كۆزلىرى چۈشكەندىكىن ئۇنى ئۆزلىرىدىن ئايىمايمىز دېسىلە . بولدى ، بۇ ئىشنى شۇنداق بېكىتتۇق ئەمىسە ، ھاۋانىسا ئەتىلا كەلسۇن ، مەن ھازىرلا ئۆيىگە بېرىپ خەۋەر قىلاي .

— بۇۋىئايشىخان ئانىغىمۇ خەۋەر قىلىپ قويۇڭ ، ئەتە ئۇمۇ كېلىپ ئىلىشتۇرۇپ يۈرمىسۇن يەنە .

— بولىدۇ ، ھازىرلا خەۋەر قىلاي .

بۇگۈن كۈرەشجاننىڭ سەھەر تۇرۇپ كېتىشىنىڭ يەنە بىر سەۋەبى ، ھاۋانىسانىڭ سەھەردىلا يېتىپ كېلىپ تاشقىرىقى ئۆيدىكى پىلىتە ئوچاققا ئوت يېقىش ئۈچۈن يېرىپ تەييارلانغان ئوتۇن پارچىلىرىنى سۈندۈرۈپ ئولتۇرۇشى بولدى . كۈرەشجان بۇ ئاۋازدىن يۈرىكى ئاغقاندەك بولدى ـ دە ، ئورنىدىن ئىتتىك تۇرۇپ كەتتى . ئاشخانا ئۆي ھېسابىدا ئىشلىتىۋاتقان تاشقىرىقى ئۆيدىن بۇۋىئايشىخان مومانىڭ يېنىڭ شىپىرلاشلىرى ئەمەس ، ياش بىر قىزنىڭ پاشىنىلىق ئايىغىنىڭ تىكىلداشلىرى كېلىۋاتاتقىنى . كۈرەشجان بۇ يېزىغا مۇنداقچە ئېيتقاندا شامالباغ كەنتىگە ئۆزى تەلەپ قىلىپ كەلگەنىدى . مانا ئەمدى كەنت قورۇسىدىمۇ تۇرماي ئاياغ مەھەللىگە كېلىپ مۇشۇ مەھەللىدە نۇقتىدا تۇرماقچى بولۇشىمۇ ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ تەلىپى ، ئوتتۇز ئىككى ياشقا كىرىپ قالغان بىلەن ئەمدىلا يىگىرمە بەش ياشقا كىرگەندەك كۆرۈنىدىغان كۈرەشجان بۇ مەھەللىدە بالا كادىر دەپ ئاتىلاتتى . ئۇنى كۆرگەن ھەرقانداق ئادەم ئۇنىڭ ئىككى بالىلىق بولغان ئادەم ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالمايدۇ . بۇنى ئۇ ئۆز جەمەتىنىڭ «جاغدا مىجەز قوۋم» ئىكەنلىكىگە باغلايدۇ . دېمىسىمۇ بۇ جەمەت ئۆز يېشىدىن ئون — يىگىرمە ياش ئۆپچۆرىسىدە ياش كۆرۈنىدىغان جەمەت بولۇپ كونىلار ئۇلارنىڭ نەسلىدە مەسىلە بار

دەپ قارايتتى . بەزىلەرنىڭ قارىشچە ، ئۇلارنىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرى باشقا ـ باشقا مىللەت بولۇپ شالغۇتلاشقان نەسەب دەپ قارىلاتتى . لېكىن ، ئۇلار ئۆز نەسەبىنى ساپ ، پاك دەپ قارايتتى . ئەمما ، ئۇلارنىڭ شامالغا قاراپ ئۇسسۇل ئوينايدىغان مىجەزى بەزىدە كىشىلەرنى شالغۇت نەسەب دېگەن سۆزلەرگە ئىشەندۈرۈپمۇ قويۇاتـتى . بۇ نۇقتىنى مانا ئىسمىنى ئۆزگەرتىشتىن باشلاپ ئىككىنچى توپنى ئۆزىنىڭ ئەتىۋارلاپ ئىشلىتىۋاتقان باشلىقىغا ئاتتى . مانا ئابدۇساھىپ يېقىلدى ، لېكىن ئابدۇساھىپنىڭ ئورنى ئۇنىڭغا ئۆتكىنى يوق . شۇڭا ئۇ ئاشۇ ئورۇننى ئېلىش ئۈچۈن كۈرەش قىلمىسا بولمايتتى . زىيالىي ياشلارنى تاغ ژە يېزىلارغا چۈشۈرۈش ، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش دېگەندەك ئىشلارنى بېجىرىدىغان ئادەتتىكى كادىر بولۇپ ئورۇنلىشىپ قالغان كۈرەشچان ئۆزىگە نېمىدۇر بىر نەرسە يېتىشمەي قالغاندەك داۋاملىق ئىچى سىقىلىپ تۇرغاندا ، تۈيۈقسىز كادىرلار يېـزىلارغا چـۈشۈپ يـېزىلارنىڭ تۆتنى ئېنىقلاش ئىشلىرىغا ھەمكارلاشماقچى بولۇپ قالدى . ئۆزى تەلەپ قىلىۋىدى ، بۇ پۈرسەتمۇ ئۇنىڭغا كەلدى . ئەمدى ئۇ خىزـمەت كۆرسىتىپ ئۆز ئۇلىنى چىڭدىسا ناھىيىدە بىرەر بۆلۈمگە باشلىق بولۇشىدا شەك يوق . ئاندىن كېيىن پارتكومغا كاتىپ ياكى ئىشخانىغا مۇدىر ، ئاخىرىدا مۇئاۋىن ھاكىم ، ھاكىم ياكى مۇئاـۋىن شۇجى دېگەندەك ئۆسۈشلەر بولىدۇ . پۈرسەتنى چىڭ تۇتمـىغاندا ئاشۇنداق ھوقۇقلارغا ئېرىشمەك تەس گەپ ، شۇڭا ئۇ ئابدۇـساھىپنى ئېغىز ئاچالمايدىغان بىر جىنايەت بىلەن بۇ يەرگە مىخـلىۋەتمىسە زادى بولمايتتى .

ئۇ كىيىمىنى ئالدىراپ كىيىۋېتىپ ئەنە شۇنداق شېرىن خىياللارنىڭ پەيزىنى بىر پەس سۈردى ـ دە ، تاشقىرىقى ئۆينىڭ ئوچىقىدىن چاراسلاپ كۆيۈۋاتقان ئوتنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئىشىك

يېنىغا ئېسىپ قويۇلغان كىچىك ئەينەككە قاراپ ئۆزىنى بىر قۇر تۈزەشتۈرۈۋالغاندىن كېيىن ئىشىكنى ئاچتى .

— ئۆزلىرىنى ئۇخلاتماي ئويغىتىۋېتىپتىمەن ھە ، سەت بوپ-تۇ ،— دېدى ئوچاق ئالدىدا ئولتۇرغان ھاۋانىسا تارتىنىپقىنە ئورنىدىن تۇرۇپ ، — ھەرگىز خاپا بولمىسىلا جۇمۇ .

— ئۇنداق تەكەللۇپ قىلىپ كەتمەك ، — دېدى كۇرەشجان ھاۋانىسانىڭ سەل كونىرىغان بولسىمۇ ، لېكىن پاكىز يۇيۇلغان چىت كۆڭلەك ئىچىدە لىغىلداپ تۇرغان قوشماق ئالمىدەك چىڭ كۆكسىگە ئاچ كۆزلۈك بىلەن تىكىلىپ تۇرۇپ ، — مەنمىچۇ ئادەتتە سەھەردىلا تۇرۇپ كېتىمەن ، ئىدارىدە ئىشلەيدىغان ئادەم شۇنداق ئادەتلىنىپ قالىدىكەن ، بۈگۈن تېخى ۋاخچىراق قوپۇپ قاپتىمەن . ھە ، بۈگۈن سەھەر نېمە يەيمىز ؟ !

— بۇۋىئايشىخان چوڭ ئانامدىن سورىدىم ،— دېدى ھاۋانىسا بۇ بالا كادىرنىڭ ئۆزىگە يامان نىيەتتە تىكىۋاتقان كۆزىدىن كۆزدىنى قاچۇرۇپ تۇرۇپ ، — ئۆزلىرى ئەتىگەندە سۈتكە نان چىلاپ يەيدىكەنلا ، ئۆيدىن ئىككى تال تۇخۇم ئالغاچ كەلدىم . شۇنى قورۇپ بېرەيمۇ ياكى پىشۇرۇپ بېرەيمۇ ؟

— بەك جۇۋاپسىزغۇ ، بىز دېھقانلاردىن ياخشى يەۋالساق بولمايدۇ جۇمۇ . مەن بىر كۈنلۈك تامىقىم ئۈچۈن بىر جىڭ بېلەت ، ئىككى مو پۇل تاپشۇرىمەن . شۇنىڭغا لايىق بىر ئىش بولسا بولدى . بوپتۇ ، تۇخۇمنى پىشۇرۇپلا بېرىڭ .

— ئابدۇلباستكام بالا كادىرىمىز ياداپ قالسا بولمايدۇ ، ياخشى باقسەن ، كىم بىلىدۇ ، ئوبدان خىزمەت قىلساڭ سېنىمۇ شەھەرگە ئەكېتەمدۇ تېخى دەيدۇ .

— بۇ ئىشتا چاتاق يوق ، — دېدى كۇرەشجان ئىشىك يېنىدىكى چۆگۈننى قولىغا ئېلىۋېتىپ ، — ياخشى ئىشلىسىڭىز سىز-

غەن مەكتەپلەرگە ئەۋەتسەك بولىدىغۇ . بۇ كەنتتە تولۇقسىزنى تولۇق ئوقۇغان سىزكەنسىزغۇ ؟ ئۇنداق بولغاندىكىن زىيالىي ياشـ لارغا سان ئەۋەتكەندە سىزگە بىرەرنى توغرىلايمىز .

— ۋاي رەھمەت ، — دېدى ھاۋانسا تۇخۇمنى كورىغا سېـ لىپ بىر چۆمۈچ سۇ قۇيۇپ ئوتقا قويۇۋېتىپ ،— قىلغان ياخشـ لىقلىرىغا بىزمۇ قاراپ تۇرماسمىز . ھوي ، ئەكەلسىلە ، سۇنى مەن قۇيۇپ بېرەي .

— بولدى ئۆزۈم ... ،— دېدى كۇرەشجان قولىدىكى چۆگۈنـ نى تالاشقاندەك قىلىپ ، — قىز بالىغا سۇ قۇيدۇرساق ياخشى بولمايتتى . خەير بوپتۇ ، كۆڭلىڭىز يەردە قالمىسۇن .

كۇرەشجان ئىچكىرىكى ئۆيدىكى كارىۋىتى ئالدىغا قويۇلغان يېشىل سىرلانغان خىزمەت ئۇستىلىگە تىزىلغان قۇرۇق بېمىش ، تۇخۇم ، نان ھەمدە بىر چىنە سۇت بىلەن ئوبدان غىزالاندى . غىزالىنىپ ئولتۇرۇپ ھاۋانسانىڭ ئائىلە ئەھۋالىنى تۇجۇپىلەپ سورىدى .

— ياخشى ئىشلەڭ ، — دېدى ئۇ چاپىنىنى كىيىپ سىرتقـا مېڭىش ئالدىدا ھاۋانسانىڭ مۇرىسىنى يېنىڭ سىقىپ تۇرۇپ ،— مەن رازى بولغۇدەك خىزمەت قىلسىڭىز سىزنى چو- قۇم شەھەرگە ئەكېتىمەن . سىزدەك گۇزەل قىزلار بۇ سەھرانىڭ توپىلاڭ يوللىرىغا ئەمەس ، شەھەرنىڭ ئاسفالت يوللىرىغا مۇۋاپىق كېلىدۇ .

— بەك ئاشۇرۇۋەتتىلە ،— دېدى ھاۋانسا ساددىلىق چىقىپ تۇرغان قوي كۆزلىرىنى مۆلدۇرلىتىپ تۇرۇپ ،— بىز دېگەن ھەرقانچە قىلساقمۇ شەھەرلىكلەرگە يەتمەيمىز . بىزدەك سەھرا- لىق تومپايلار شەھەرگە يارىشامتى .

— ئۇنداق ئۆزىڭىزنى چۆكۇرىدىغان گەپلەرنى قىلغۇچى بول- ماڭ ، — دېدى كۇرەشجان ئۇنىڭ ئىككى مۇرىسىدىن تۇتۇپ ئۆزىگە قارىتقان ھالدا ،— ھېچقانداق ئادەم ئۆزىنىڭ كېلىپ چـ

قىشىنى بەلگىلىيەلىگەن ئەمەس ، «ئادەم سەت ئەمەس ، كىيىم سەت» دېگەن گەپ بار . سىزنى چىرايلىق كىيىندۈرۈپ قويسىلا شەھەرنىڭ گۈزەللىرى سىزنىڭ قولىڭىزغا سۈمۈ قۇيۇپ بېرەل-مەيدۇ .

ھاۋانىسا بۇ ماختاشلاردىن خىجىل بولۇپ چىرايى ۋىللىدە قىزاردى . «ئادەم سەت ئەمەس ، كىيىم سەت» دېگەن گەپ بىۋا-سىتە ئۆزىگە قارىتىلغاندەك چىت كۆڭلىكىنىڭ پەشلىرىنى تارتىپ كونىرىغان ، قارىگۇل سۈيىدە مايلاپ ، تۆپىسىگە قۇيرۇق ماي ئۈرغان بولسىمۇ سەھرانىڭ توپا يوللىرىدا ئوخشاشلا ئاپئاق بىر قەۋەت توپا باسقان پاشىنلىق ئايىغىنى يوشۇرماقچى بولغاندەك يېنىك قىمىرلاپ قويدى .

— مەن كەتتىم ئەمىسە ،— دېدى ئۇ ھاۋانىسانىڭ مۇرىسىنى قويۇپ بېرىپ ،— مەن كەلگۈچە ياتاق ئۆيۈمنى يىغىشتۇرۇپ قويارسىز .

— چۈشتە نېمە تاماق ئېتىمەن ؟ — دېدى ھاۋانىسا ئىشىك ئالدىغىچە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ چىقىپ .

— ئۆزىڭىز خالىغان تاماقنى ئېتەرسىز ، — دېدى ئۇ سېرىق چاپىنىنىڭ ئۈستىدىن باغلىۋالغان ھەربىيچە كەمىرىنى تۈزەشتۇ-رۇپ .

— كېيىپ لەڭمەن ئېتەي ئەمىسە ، — دېدى ھاۋانىسا .

— مەيلى .

كۈرەشجان يولغا چىقىپ ئىككى ئەتراپقا قارىدى . سەھەر-دىكى سەھرا ئۆزىنىڭ ئاجايىپ مۈڭ ـ ھەسرەتلىرىنى كۈرەشجانغا بىلدۈرمەكچى بولغاندەك جىمجىت ، سەھەرنىڭ ساپ ۋە سالقىن شامىلى تال ـ سۆگەتلەرنىڭ ئەمدىلا پوتلا تارتقان يۇمران شاخلا-رىنى لەرزان ئەركىلەتمەكتە . مەھەللە ئوتتۇرىسىدىن كېيىپ ئۆتكەن ئۆستەڭ سۈيى ئۆزىنىڭ لىرىك كۈيىنى چالغىنىچە ئاقماق-تا . ئۆستەڭ ياقىسىدىكى قىياق ، شۇاقلار يۇمران بىخ تارتقان ،

ئۇلار ئەتىيازنىڭ ئەگىز سۈيىنى قېنىپ - قېنىپ پۈرىماقچى بولغاندەك سۇ يۈزىگە ئېچىشكەن ، ئۆستەڭ ياقىلاپ سېلىنغان ئاددىي كېسەك تاملىق دېھقان ئۆيلىرى چېتىلانغان قاشا تاملار ئارىسىدا بېلى مۇكچەيگەن بوۋايدەك مۇڭلىنىپ ياتىدۇ . يانتاق ، قامغاق ، چانقاللار بېسىلغان ئۆگزىلەردىكى پاكار تۇرخۇنلاردىن ئاجىزغىنە لەيلەپ چىقىۋاتقان ئاقۇچ ، سارغۇچ ، قارامتۇل ئىسلار بۇ ئۆيلەردىكى كىشىلەرنىڭ ئوچاقلىرىغا ئوت قالىغانلىقىنى بىلدۈرمەكچى بولغاندەك كۆك ئاسمانغا ئېرىنچەكلىك بىلەن لەيلەيدۇ . ئۆستەڭ ياقىسىدىكى مەھەللە يولى يىلان باغرى ئۆستەڭگە ياندىشىپ مەھەللە سىرتىدىكى كەڭرى ئېكىنزارلىققا تۇتاشقان ، بۇ يول ھەر كۈنى سەھەردە ئىشىك - ئىشكىلەردىن چىققان ئاياللارنىڭ سۇرەن - چۇقانلىرى بىلەن بىرەمىلىككە جانلىنىدۇ . ئۇلار ئۆزلىرى ئېلىپ چىققان چېلەكلىرىگە ئۆستەڭدىن سۇ ئېلىپ يولغا چاچىدۇ . بىر كۈن كەچكىچە قوي ، كالا ، ئات تۇياقلىرىنىڭ ئىزىدىن پېتىقلىنىپ ئۆلۈك توپىغا ئايلانغان يول يۈزى كۆپرەك سۇ چېچىلغاندىن كېيىن پاكىزلىنىپ ، سىلىقلىنىپ قالىدۇ . ئەگەر سۇ چېچىلىپ يېرىم سائەتكىچە بۇ يەردىن بىرەر ھارۋا ئۆتمىسە يول ئۆزىنىڭ پاكىز ئىسكەتىنى كەچكىچە ساقلايدۇ . لېكىن سەھرا يولىدا ھارۋا كەم دەمىسز ، چوڭ يول بولغاندىكىن كۆپ سۇ چېچىلغان يول بىر ھارۋا ئۆتۈش بىلەن پاتقاق بولىدۇ ، چۈشتە قۇرۇيدۇ ، كەچتە ئوخشاشلا ئۆلۈك توپىغا ئايلىنىدۇ ، خالاس .

كۈرەشجان كۆپ سۇ چېچىلغان يولنى بويلاپ ئەترەتنىڭ ئات ئېغىلىغا يېتىپ كەلدى . ئاخشام ئابدۇلباستىنىڭ دېيىشىچە ، بۈگۈن سەھەر تۆت خىل ئۇنسۇرلار ئەترەتنىڭ ئات ئېغىلىدا ئوغۇت چىقىرىدىكەن . ئۇ ئەترەت ئىشخانىسى ، ئاشلىق ئىسكىلاتى ، ئات - كالا ئېغىللىرى ، سامانلىقلار جەملەنگەن كەڭرى قورۇغا كىرىپ كەلدى . قورۇنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى ئات ئېغىلى-

ىنىڭ ئالدىدا يېڭىلا چىقىرىلغان قىغ دۆڭسى ئاقۇچ ھور چىقىرىپ تۇراتتى . قارىغاندا بۇ ئىككى پىگىلو ھارۋىغا توشقۇدەك ئوغۇت ئىدى . ئۇ سېپىق پۇراقتىن سەسكەنگەندەك بۇرنىنى پۇرۇشتۇ- رۇپ شۇ ياققا ماڭدى . ئۇ ئەمدىلا قىغ دۆڭسى يېنىغا يېتىپ كېلىشىگە ، ئېغىل ئىچىدىن بىر ھارۋىنى سۆرىگەن ھالدا ئابدۇ- ساھىپ چىقىپ كەلدى .

ئېگىز بوي ، تەتۇر ئۇستىخانلىق ئابدۇساھىپ كونىرىغان ئاق خەسە كۆڭلىكىنىڭ ئۈستىگە كۆك خادانى چاپان كىيىپ بېلىنى چىگە ئارغامچىدا باغلىۋالغان ، تىزىغا ياماق سېلىنغان كۆك تېرىكە ئىشتىنىنىڭ پۇشقىقىنى تۇرۇۋالغانىدى . كۇچەپ ھارۋا سۆرىگەچكىمۇ چاپىنىنىڭ ھېلىقى ئاق لاتا چاپلانغان دۇمبە تەرىپى خۇددى سۇغا چىلاپ ئالغاندەك ھۆل بولۇپ كەتكەنىدى . ئۇ ھارۋىنى ئوغۇت دۆڭسى يېنىغا سۆرەپ كېلىپ كەينى تەرىپىنى ئوغۇت دۆڭسىگە توغرىلاپ ئالدى تەرىپىنى كۆتۈردى . ئوغۇتنىڭ تۆكۈلمەي قالغان قىسمىنى كەتمەن بىلەن سىيرىپ چۈشۈرۈۋاتـ قان ئابدۇساھىپ گىدىيىپ تۇرغان كۇرەشجانغا مۇنداقلا قاراپ قويدى - دە ، ئۆز ئىشىنى داۋاملاشتۇردى .

كۇرەشجان ئابدۇساھىپنىڭ خۇددى پىشقان دېھقاندەك كەتـ مەننى ئەپچىل كۆتۈرۈشلىرىگە قاراپ تۇرۇپ قالدى . مانا بۇ ئادەم بۇندىن ئالتە يىل ئىلگىرى «قىزىل بايراق» مارکىلىق كىچىك ماشىنىدا كېرىلىپ ئولتۇرۇپ ئىشقا بارغان . كۇرەشجاننى ئۆز يېنىغا تارتىپ ناھىيىنىڭ كەلگۈسى تەرەققىياتى ئۈچۈن پىلان تۈزگەن ، پات - پات يېزىلارغا بېرىپ دېھقانلارنىڭ ھال - مۇڭلـ رىنى ئاڭلىغان ، ناھىيىنىڭ چوڭ - چوڭ ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلغان . ئۇ چاغلاردا بۇ ئادەم ئىنتايىن پاكىز يۇرىدىغان ، كىيىم - كېچەكلىرىمۇ دەزمالللىنىپ ، ئىشتانلىرىنىڭ قىرى چـ قىرىلىپ ، ئاياغلىرى پارقىراپ تۇرىدىغان ، ناھايىتى سۇرى بار ئادەم ئىدى . مانا بىردەمدىلا ھەممە ئاستىن - ئۈستۈن بولۇپ

كەتتى . كىچىككىنە بىر شامال ئۇنى قامغاقتەك دوملىتىپ مۇشۇ سەھرانى ئەكېلىپ تاشلىدى . ئۇنىڭ ھازىرقى كىيىملىرى دېھقانلارنىڭ كىيىمىدىنمۇ ئەبگار ، خىزمىتى بولسا ئەڭ جاپالىق ، سەھەردىكى مۇشۇ مەجبۇرىي ئەمگىكى ئۈچۈن ئۇ ھەتتا ھەقمۇ ئالالمايدۇ . كۈندۈزى ئۇ ئەزالاردىن ئايرىم ئىشقا سېلىنىدۇ . ئاتلاشلارغا قارىغاندا ، ئابدۇساھىپنىڭ دادىسى شوربوساق ھازىر ئۇنىڭ ئوغلى ئابدۇساھىپ بىلەن بىللە ئىشلەۋاتقان پومېشچىك ئۇنسۇر ئابدۇلنىڭ مەھەللىنىڭ شەرق تەرىپىدىكى شورتاتلىقتەكى قوي قوتىنىغا قارايدىغان مالاي بوپتىكەن . بىر ئۆمۈر ئاشۇ شورلۇقتا قوي بېقىپ بوز يەر ئېچىپ ياشىغانلىقتى ئۈچۈنمىكىن ، ئۇلارنىڭ جەمەتىنىڭ نامى شور ئاتالغانىكەن . مانا شۇ ئابدۇل پومېشچىك بىلەن بىللە ئىشلەۋاتقان ئابدۇساھىپ ھازىر ئاشۇ دەۋردىكى ئەزگۈچى بىلەن ئوخشاشلا جازالىنىپ ئېغىر ئەمگەككە سېلىنىۋاتىدۇ . شۇنىڭدىن قارىغاندا جاھاننىڭ ئىشلىرىنى زادىلا بىلىپ بولغىلى بولمايدىكەن ، كىم بىلىدۇ ، جاھان يەنە چۆرگىلەپ ئاشۇ ھارۋا سۆرەۋاتقان ، ئەبگار كىيىملىرى بىلەن تېخىمۇ سەتلىشىپ كېتىۋاتقان ئادەم ئۆز ئورنىغا قايتىپ كېتىپ ، مۇنۇ گىدىيىپ تۇرغان بايۇەچچە ھاجەتخانىدىن ئوغۇت تارتامدۇ تېخى ، بۇ ئىشلارنى ئالدىن پەرەز قىلىش مۇمكىن ئەمەسقۇ زادى .

كۆرەشجان ھەر خىل خىياللارنى قىلىۋېتىپ ئابدۇساھىپنىڭ ئۆزىگە قىلچە پەرۋا قىلماي ، ھەتتا كۆزگە ئېلىپمۇ قويماي ئۆز ئىشىغا مەشغۇل بولۇۋاتقانلىقىدىن قاتتىق ئاچچىقى كەلدى . «قاداق دېگەن بويىنى قاتتىقلىق بۇ ھە ، ھەرقانچە بولۇپ كەتسىمۇ مۇشۇ مەھەللىدىكى ئىشلارنى بىر ئىزغا سېلىپ ھەممە ئادەمنى ئوڭچە پىرقىرىتىپ يۈرگەن بىر كادىرغا بىرەر ئېغىز گەپ قىلىشى ، باشقا دېھقانلارغا ئوخشاش ئېگىلىپ سالام قىلىشى كېرەك ـ دە ، بۇ ئۇنسۇر ، ئەجەب يۈرىكىڭ يوغىناپ كېتىپتا ، خەپ توختا ، سېنى بىر جايلىمىسام»

كۇرەشجان ئۆزىنىڭ بۇ خىياللىرىنى جەملەپ ئوغۇت دۆۋىسى قېشىغا يېتىپ كەلگۈچە ئابدۇساھىپ ھارۋا ئىچىدىكى قىغنى پاكىز چۈشۈرۈپ بولۇپ كەتمەننى ھارۋىغا تاشلىدى ـ دە ، ھارۋىنى سۆرەشكە تەمشەلدى .

— توختا ، — دېدى كۇرەشجان ئاخشامقى كۇرەش يىغىنىدىكى ھەيۋىسى بويىچە ئۇنىڭ يېنىغا ئىتتىك كېلىپ ، — بىر كادىر ئاتايىن كېلىپ سېنىڭ ئىشلىرىڭنى كۆزىتىپ تۇرسا ئەجەب بىرەر ئېغىز گەپمۇ قىلمايسىنا ؟ !

— ھە ، كۇرەشجان كادىرمىتىلە ، — دېدى ئابدۇساھىپ كەينىگە ئۆرۈلۈپ ، — مەن تېخى قاتۇرۇپ قويغان ھەيكەلدەك تۇرۇپ كەتسىلە ماڭا دەيدىغان گېپى يوق چېغى دەپتىمەن . گەپ سېغىنغان بولسىلا سوئال سورىسىلا جاۋاب بېرەي ، لېكىنزە ، ھازىر ئەمەس كەچتە ، كەچتىكى كۇرەش يىغىنىدا جاۋاب بېرەي ، ماقۇلمۇ ؟

— سەن··· سەن ، ئۆزگەرمەس ئۇنسۇر···

— خاپا بولمىسىلا ، مېنىڭ ھازىر سىلى بىلەن سۆزلەشكىدەك پەقەتلا ۋاقتىم يوق . چۈنكى بۇگۈن ئەتىگەن قىلىدىغان ئىككى مېتىرلىق مەجبۇرىي ئەمگىكىمىز بار . ئەزالار ئىشقا ماڭغۇچە تۇگەتمىسەك بولمايدۇ ، — ئابدۇساھىپ سۆزىنى تۇگىتىپ ھارۋىسىنى سۆرىگىنىچە ئات ئېغىلى تەرەپكە قاراپ كېتىپ قالدى . كۇرەشجان ئاچچىقتىن غال ـ غال تىترىگىنىچە تۇرۇپ قالدى . ئۇ يۇگۇرۇپ بېرىپ ئۇنىڭ ياقىسىدىن ئېلىپ كاچىتىغا ئىككىنى سالماقچى بولدىيۇ ، لېكىن ئۆزىنى تۇتۇۋالدى . چۈنكى ئەتىرەت قورۇسى ئىچىگە ئابدۇلباست بىلەن ئىسكىلاتچى ھوشۇراخۇن كىرىپ كېلىۋاتاتتى .

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم كادىر بالىجان ، — دېدى ھوشۇراخۇن قولىنى كۆكسىگە ئالغىنىچە كۇرەشجانغا قاراپ ئىتتىك مې-

كۈپ ، — سەھەردىلا بۇ يەرگە كېلىۋاپلا ، ئۇنسۇرلارنى نازارەت قىلىۋاتامىلا نېمە ؟

— ياخشىمۇسىز يولداش دېيىش كېرەك ، دەپ نەچچە دېدىم سىزگە ،— دېدى كۇرەشجان ئۇنىڭ كۆرۈشۈش ئۇچۇن سوزغان قولىنى سىلكىپ تاشلاپ ، — بىز كونىلىققا قارشى كۇرەش قىلىۋاتىمىز . سىز بولسىڭىز ئەرەبچە كاپىلداپ ، تازا بىر .

— خاپا بولمىسىلا كادىرىم ، كۆنۇپ قالغان ئېغىزنى يېڭى گەپكە كۆندۇرگىلى بولمايدىكەن .

— كۆنۇپ قالغان دەپ سىلەردەك ئەترەت كادىرلىرى مۇشۇنداق دەپ يۇرسەڭلار قالغان دېھقانلار قانداق قىلىدۇ .

— بولدى خاپا بولمىسىلا ، كۇرەشجان ، — دېدى ئابدۇلبا-سىت ئۇلارنىڭ ئارىسىغا چۇشۇپ ، — هوشۇراخۇنكام شۇ ئاغزى ئىتتىكرەك ئادەم ، لېكىن كۆڭلى قاردەك ئاق .

— شۇنداق ، شۇنداق كادىر ، ماڭا ئىنقىلابىي سۆزلەرنى دېيىش تەسرەك كېلىۋاتىدۇ . لېكىن تېزلا ئۆگىنىۋالىمەن ، كادىر يولداش .

— ھەببەللى ، مانا ، مانا ، يولداش دېگەن سۆزنى بەك تاتلىق دېدىڭىزغۇ .

— ئەمدى شۇ ، — دېدى ئۇ بېشىنى قاشلاپ تۇرۇپ .

— ھە ، سەھەردىلا بۇياققا كېلىۋاپلىغۇ ، — دېدى ئابدۇلبا-سىت كۇرەشجانغا سۇركەشكەن ھالدا ، — ناشتا قىلغانمۇيا ؟ !

— ناشتا قىلىۋالغانتىم ، — دېدى كۇرەشجان ئۇنىڭغا قاراپ ، — ناشتىلا ئەمەس ئەتىگەنلىك چاينىمۇ ئىچىۋېلىپ كەلدىم تېخى ، ھە راست ، ھاۋانىسا خېلىلا بولىدىغان قىزكەن جۇمۇ ، ئۆيىدىن ئىككى تۇخۇم ئەكەپ پىشۇرۇپتۇ ، ھەي ، نېمىلا دېگەنبە-لەن سەھرا ئادەملىرىدەك ئاق كۆڭۈل ئىنسان يوق جۇمۇ دۇنيادا .

— مەن شۇنداق تاپىلىغان ئىش ئۇ ، — دېدى ئابدۇلباسىت بىر ماختىنىۋېلىش پۇرستى كەلگەنلىكىنى پەملەپ ، — ئەگەر

ئەترەت ئاشخانىسىدا يوق نەرسە بولسا ئۆيۈڭدىن ئەكېلىپ ئىشـ
لەت ، كېيىن ئورنىغا تولۇقلاپ بېرىمەن دېگەنىدىم ، ئۆيۈڭدىمۇ
يوق بولسا هوشۇراخۇنغا دە ، تولۇقلاپ بېرىدۇ ، دەپ ئېزىپ
ئىچۈرۈۋەتكەن ئۇنىڭغا .

— كۇرەشجان يولداش كادىرىم ،— دېدى هوشۇراخۇن كۆـ
زىنىڭ ئىككى بۇرجىكىدە قېتىپ قالغان سېرىق چاپاقنى يېڭىنىڭ
ئۇچى بىلەن ئېرتىپ تۇرۇپ ،— ئەترەت باشلىقى ئابدۇلباسىت
ئۆزلىرىنى بىزنىڭ ئەترەتكە كېلىدىكەن ، دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ
ئەترەتنىڭ سامانلىقىغا بىر نەچچە چۈجە تاشلاپ قويغانتى ، مانا
سامانلىقتا دانلاپ يۈرۈپ ئوبدانلا يوغىناپ قاپتىكەن ، بۈگۈن
چۈشلۈك تاماقلىرىغا شۇلاردىن بىرەرنى بوغۇزلاپ ئىشلەتسەكمـ
كىن دەپ كېلىۋىدىم قارىسىلا ، يولدا ئەترەت باشلىقى ئۇچراپ
قېلىۋىدى بىللە كەلدۇق ، ئەسلىي ئۆزلىرىگە ئەترەتنىڭ قويىدىن
بىرەرنى سويساقمۇ ئازلىق قىلاتتى ، لېكىنزە ، ئاشۇ چىشقاق
قويلارنى سويۇش ئۈچۈنمۇ خەت ئالىدىغان ئىش چىقتى ، خەتنىڭ
ئىشىنى بىر نېمە قىلىپ بولغۇچە «ئات تاپقۇچە ئېشەك مىن»
دېگەندەك خەت كەتمەيدىغان بىر ئىش قىلغاچ تۇرايلى دەپ ...

— شۇنداق كۇرەشجان ، هوشۇراخۇن كۆڭلۈمدىكى گەپلەرنى
قىلىۋاتىدۇ .

— ئاشخانىنىڭ ئىشلىرىنى ماڭا مەسلىھەت سالماڭلار ، مەن
تۇگىمەن مىجەز ئادەم ، ئانچە تاماق تاللىمايمەن ، ئۆزۈڭلار بىلىپلا
بىر ئىش قىلساڭلار بولىۋېرىدۇ ، — كۇرەشجان شۇنداق دېگىنىچە
يانچۇقىدىن سىگارت چىقىرىپ بىرنى ئابدۇلباستقا ، بىرنى هو-
شۇراخۇنغا تەڭلىدى .

— ئىبارا خۇدايا توۋا دېسىلە ، مۇشۇ چاغقىچە بۇ زەھەرنى
ئاغزىمغا ئالغىنىم يوق ،— دېدى هوشۇراخۇن سارغايغان چىشلە-
رىنى كۆرسىتىپ هىجايغان هالدا ،— خۇدايىم بۇيرۇسا ئەللىكـ

تىن ئېشىپتىمەن . بىر تال تاماكا ، بىر ئوتلام ھاراق ئىچكىنىم يوق مېنىڭ .

— قانداق تۇزەلمەيدىغان ئادەمسىز ،— دېدى كۆرەشجان ئابدۇلباست ياندۇرغان سەرەڭگىدە تاماكا تۇتاشتۇرۇۋېتىپ ،— نېمانداق ھە دېسىلا ئاغزىڭىزدىن كونا گەپلەر تۆكۈلىدۇ . دىققەت قىلىڭ دەيمەن ، بولمىسا مۇشۇ گەپلىرىڭىز ئۈچۈن كەچتە كۆرەشكە تارتىلىپ قالمايسىز يەنە .

— ۋاي مېنىڭ مۇشۇ شور ئاغزىم ، يېڭىچە گەپكە تىلىم كەلمىگەن كالامپاي ئاغزىم ،— ھوشۇراخۇن يىرىك قوللىرى بىلەن ئاغزىنى شاپىلاقلاشقا باشلىدى .

— بولدى ، بولدى ، — دېدى كۆرەشجان ئۇنىڭ راستىنلا ئۆزىنى شاپىلاقلاپ سىرىق چىشلىرى ئارىسىدىن قان چىقىرىشقا باشلىغانلىقىنى كۆرۈپ ،— بۇندىن كېيىن گەپ ـ سۆزدە دىققەت قىلىڭ . بۇ قېتىم كەچۈرۈۋېتەي ، ئەمدى مۇشۇنداق گەپنى ئاڭلاپ قالماي جۇمۇ .

— بولىدۇ ، بولىدۇ ، ئوبدان كادىرىم ، يولداش كادىرىم ، ئەمدى ئىككىنچىلەپ مۇنداق كونا گەپلەرنى قىلمايمەن . ئىككىلىرى ئىشقا بېرىۋەرسىلە ، مەن ھازىرلا توخۇدىن بىرنى بوغۇزلاپ ، ئىسكىلاتتىن ماي ، ئۇن ئېلىپ ھاۋانىساغا ئاپىرىپ بېرەي ،— ھوشۇراخۇن پۈكۈلۈپ ، مۇدۇرۇپ دېگەندەك ئۇلاردىن يىراقلاشتى . كۆرەشجان چوپچوك بىر ئادەمنىڭ ئۆزىنى كاچاتلاپ يالۇۋۇرۇشى ۋە پۈكۈلۈپ تۇرۇپ ۋەدە بېرىشلىرىدىن ئۆزىنىڭ سەل ئاشۇرۇۋەتكەنلىكىنى ھېس قىلدىيۇ ، لېكىن ئابدۇلباستنىڭ ئالدىدا چاندۇرماسلىققا تىرىشتى . بۇ چاغدا ئابدۇساھىپ يەنە بىر ھارۋا قىغنى سۆرەپ ئېغىلدىن چىقتى .

— تېز بولۇڭلار ، ئەزالار ئەمگەككە مېڭىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىدۇ . سىلەر تېخىچە مىسىلداپ ئاران مۇشۇنچىلىك ئىش قىپسىلەر ،— دېدى ئابدۇلباست ھارۋىنى ئۆرە قىلىپ قىغ تۆكۈۋاتقان

ئابدۇساھىپقا قاراپ ،— چىقارغان قىغىڭلارنى ھېلى ھوشۇراخۇن ئۆلچەيدۇ ، نورما توشمىغان بولسا كەچتە كېلىپ توشقۇزىسىلەر .

— گەپ قىلماي تۇرىسەنغۇ ؟— دېدى كۈرەشجان ئۈن - تىنسىز ھارۋىدىكى قىغنى كەتمەن بىلەن سىيرىپ چۈشۈرۈۋاتقان ئابدۇساھىپقا قاراپ ،— گاچا بولۇپ قالمىغانسەن ؟

— يوقسۇ كادىر يولداش ،— دېدى ئابدۇساھىپ ئالىقىنىغا تۈكۈرۈپ تۇرۇپ ، — مەن گەپ قىلسام ئوغۇت چۈشۈرگىلى ئادەم چىقمايدۇ . توشمىغان يېرىنى ئەترەت باشلىقى دېدىغۇ ، كەچتە يەنە كېلىپ تولدۇرىدىغان گەپ تېخى .

— ئېغىز غېرىچلىماي ئۆيلەڭ ياقىسىدىكى ئېتىزغا تېزرەك بېرىڭلار ، تراكتور ئاغدۇرۇپ بوپتۇ ، لېكىن ئېتىزنىڭ تۆت بۇرجىكى چالا قاپتۇ ، شۇ يەرنى بۈگۈن كەچكىچە كەتمەن بىلەن چاناپ بولىسىلەر ، ئەتە سىيالكا كېلىدۇ ، تېرىيدىغانغا تەسىر يەتسە بولمايدۇ .

— بولىدۇ ، ھازىرلا بارىمىز ،— دېدى ئابدۇساھىپ ھارۋىنى سۆرەپ ئېغىل تەرەپكە مېڭىۋېتىپ .

— بۈگۈن ئەجەب رايىش بولۇپ قاپتۇيا ما ئۇنسۇر ،— دېدى ئابدۇلباسىت كۈرەشجانغا قاراپ ،— باياتىن ئۇنى تازا داپروسقا تارتقان ئوخشىماملا .

— شۇنداقراق تۇرمىساق بوي بەرمەيدۇ بۇ ،— دېدى كۈرەشـ جان ئابدۇلباسىتنىڭ ماختاشلىرىدىن خۇش بولۇپ كېرىلگەن ھالدا ،— قېنى ماڭايلى ئەمىسە ، مەن ماۋۇ ئۇنسۇرنىڭ ھېلىقى كۈچۈكىنى كۆرۈپ باقاي دېگەنتىم . ئۇ ھازىر نېمە ئىش قىلىۋا- تىدۇ زادى ؟ ئۇنى مۇشۇ بىر ئايدىن بۇيان ھېچ كۆرمەيمەنا .

— قايسىنى دەيلا ؟ — دېدى ئابدۇلباسىت يولنىڭ سۇ ئازراق چېچىلغان يەرلىرىنى تېپىپ مېڭىپ كېتىۋېتىپ ، — ئۇنىڭ بەش كۈچۈكى بار ، چوڭى ئابدۇسالام ، ئۇندىن كىچىكى...

— بولدى ، بولدى ، ئۇنىڭ بەش بالىسىنى مەن بەشقـول-

دەك بىلمەن ،— دېدى كۆرەشجان ئۇنىڭ ئەزمىلىكىدىن زېرىكىپ ،— چوڭى ، ھېلىقى زىيالىي بولدۇم دەپ يېزىغا چۈشكەن ئابدۇسالام دېگەن ۋاتىلدىقى .

— ئۇنى يىپتەك تۇزلىۋەتتىم باشلىق ،— دېدى ئابدۇلباست ئىتتىك كۆرەشجان بىلەن ياندىشىپ ماڭغان ھالدا ،— تازا تاپقا كىرمەيدىغان ئىككى كالىغا باغلاپ قويۇۋېدىم ، خۇددى كالىدەكلا ياۋاشلاپ كەتتى .

— نېمانداق چۈشىنىكسىز گەپ قىلىسىز ،— دېدى كۆرەشجان قولىدىكى تاماكىنى يەرگە تاشلاپ ئۇنى پۇتى بىلەن ئېزىۋەتكەندىن كېيىن ،— كالىغا باغلاپ قويدۇم دېگەن نەمە گەپ ئۆزى .

— نېمە گەپ بولاتتى ئوبدان كادىرىم ،— دېدى ئابدۇلباست ئورۇقلۇقىدىن قوناق شېخىنى ئەسلىتىدىغان قوللىرىنى شىلتىپ تۇرۇپ ،— ئەتىرەتتە تازا تاپقا چۈشمەيدىغان ، ھارۋىغا قوشسا ئالدىغا ئىككى ، كەينىگە بىر دەسسەيدىغان ئىككى كالا بولىدىغان ، ھېچكىم ئالغىلى ئۇنمايتتى . ئاشۇ كالىلارنى ئابدۇسالامغا تۇتقۇزدۇم . قىشچە شۇ ئىككى كالا بىلەن بازاردىن ئوغۇت توشىدى . بىر كۈندە ئىككى قېتىم ئەكىلىدۇ ، بىر بېرىپ كېلىشىگە باشقىلارغا ئۈچ ـ تۆت سائەت كەتسە ئۇنىڭ ئۈچۈن بەش ـ ئالتە سائەت كېتىدۇ . ئۆزى ئورۇق ، پاكار بولغاچقا ھارۋىغا بويى يەتمەي ئالەمنىڭ جاپاسىنى تارتىۋاتىدۇ ئۇ جاۋىلداق .

— ئەمدىلا ئون ئالتىدىن ئاشقان بالىغا مۇنداق ئېغىر ئىش بۇيرىغىنىڭىز سەل چەكتىن ئېشىپ كەتتىمۇ قانداق ،— دېدى كۆرەشجان مەھەللە يولىدىن چوڭ يولغا تۆتىشىدىغان ئېغىزدا توختاپ ، — زىيالىي ياشلارنى تاغ ۋە يېزىلارغا چۈشۈرۈپ كەمبەغەل دېھقان ، تۆۋەن ـ ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ قايتا تەربىيىسىنى ئېلىشى زۆرۈر دېگەن چاقىرىق ئىنتايىن دانا بىر سىياسەت جۇمۇ ، لېكىن قايتا تەربىيە ئالىدىغان زىيالىي ياشلارنىڭ تۇرمۇش

مەسلىسىنى ، شۇنداقلا ئەمگىكىنى مۇزاپىق ئورۇنلاشتۇرۇشنىمۇ ناھايىتى قاتتىق تەكىتلىگەن چوڭ بىر ئىش ئىدى . سىلەرنىڭ بۇ مەھەللىدە ئۇنىڭدىن باشقا چېنىقىشقا چۈشكەن زىيالىيمۇ يوق ، ھازىر ئۇنىڭ مۇشۇ مەھەللىدە ئۆيى بولغاچ بەزى ئىشلاردا خاتىرجەم بولۇپ قالدىڭلار . بولمىسا ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالماق تەس ئىش ، ھازىر بەزى ئەترەتلەردە مۇشۇنداق زىيالىلارنى ئىشلىتىش ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئىشىنى ئورۇنلاشتۇرۇشمۇ ئېغىر كېلىپ تېزرەك ئاچقىپ كەتسەڭلار ، بىز بۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى ، ئەمگىكىنى مۇزاپىق ئورۇنلاشتۇرالمايدىكەنمىز ، دەپ ئەرز قىلىۋاتقان ئىشلارمۇ يوق ئەمەس . شۇڭا بۇلارغا مۇئامىلە قىلغاندا چوقۇم سەل ئەستايىدىل بولمىساق بولمايدۇ .

— ئەمدى ، ئۆزلىرى مەن ئۇنى ئېلىپ ماڭغاندا دېگەن ھېلىقى··· ، — ئابدۇلباست كۇرەشجاننىڭ بۇ سۆزلىرىدىن قايمۇقۇپ قالغانىدى .

— مەن بايا دەۋاتقان ئىشلار بىر پۈتۈن زىيالىيلارنىڭ ئىشىدىكى چوڭ ـ چوڭ پرىنسىپلار ، ئابدۇسالامنىڭ ئىشىدا بولسا ئەمەلىيەتكە ئاساسەن بىر ئىش قىلىدىغان گەپ . چۈنكى ئۇنىڭ كېلىپ چىقىشى ياخشى ئەمەس ، دادىسى ئىنقىلابقا قارشى ئۇنسۇر ، مېنىڭ دەۋاتقىنىم ئۇنىڭ ئۆز يېشىغا ماس كەلمەيدىغان ئېغىر ئەمگەك بولۇپ قالمىسۇن دەۋاتىمەن .

— راستىنى ئېيتقاندا ھارۋا ھەيدەش يېزىدىكى ئەڭ كۆڭۈللۈك يېنىك ئەمگەك ،— دېدى ئابدۇلباست تاماكا ئوراۋېتىپ ،— يېزا بالىلىرى ئون ياشقا كىرمەي ئېشەك ھارۋىسىنى تاراڭشىتىپ ھەيدەپ ئېتىزغا ئوغۇت توشۇيدۇ . ئابدۇسالام دېگەندە ئون ئالتىدىن ئاشسىلا يىگىت . ئون سەككىز ـ ئون توققۇزدا توي قىلىدۇ . بىر ئۆينىڭ موڕىسىدىن تۇتۇن چىقىرىدىغان گەپ .

— ئۇغۇ راست ، — دېدى كۇرەشجان يىراقتىكى سالا ئېتىز-

دا تاتالاپ يەر ئاغدۇرۇۋاتقان زەنجىر تاپان تراكتورنىڭ ئاۋازىغا قۇلاق سالغاچ ، — لېكىن شەھەر بالىلىرى ئۇنداق ئىشلارنى كۆرمىگەچ قىينىلىشى تۇرغانلا گەپ .

— ئابدۇسالام ھازىر سەھرا بالىلىرىدىن ئۆتە پىشىپ كەتتى ، — دېدى ئابدۇلباست كەتمەن ـ گۈرجەكلىرىنى قولتۇقلاپ ئېتىزغا ماڭغان دېھقانلارنى كۆزدىن كەچۈرۈۋاتقاندەك مەھەللىدىن چىقىپ كېلىۋاتقانلارغا جىددىي تىكىلگەن ھالدا سۆزلەپ ، — دەسلەپ تازا كۆنمىگەن ، مەن بىلەن گەپ تالىشىپ ئاز ـ تولا بويۇن تولغاپمۇ باقتى ، ھەي ئەيسا ، نېمانداق كۈرۈك توخۇدەك شۇمشىيىپ ماڭىسەن دەيمەن . تېز ، تېز ماڭ ، ھەر كۈنى قوڭۇڭغا ئاپتاپ چۈشكۈچە ئۇخلايدىكەنسەن . ھۇرۇنلۇقۇڭدىن چاپىنىڭ تىزىڭدىن ئاشمىغان نېمىغۇ سەن ، ھېلىقى لالما خوتۇنۇڭ يەنە چىقماپتىغۇ ئىشقا ؟

— ھازىر چىقىدۇ ئەترەت باشلىقى ،— دېدى ھېلىقى ئەيسا دەپ ئاتالغان ئوتتۇز ياشلار چامىسىدىكى ئورۇق ، قارامتۇل كەلگەن بىرى گۈرجىكىنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ ، قولىنى يېڭىگە تىقىپ دۇگدىيىپ ماڭغان ھالدا ، — بالىلارنى نېرى ـ بېرى قىلمۇپتىپلا ئاندىن...

— كەچتە يېرىم نومۇر ئاز يېزىپ قويسا كۆزۈڭنىڭ پاختىسىنى چىقىرىشنى بىلمەسەن ، ئىشقا چىقىشىڭ ئەمدى ، مېڭىشىڭ كېپىنەك كالىنىڭ ئۆزى ، بولە چاققان .

ئەيسا ئابدۇلباستنىڭ ھېلىقى نومۇر تارتسام دېگەن گېپىدىن سەگىدىمۇ ياكى گەپ تەسىر قىلدىمۇ ئەتىمالىم بايىقىدىن تېزرەك مېڭىپ ئۇلارنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كەتتى .

— ئۇنىڭ مېڭىشىنى كېپىنەك كالىغا ئوخشاتتىڭىز ،— دېدى كۈرەشجان ھېلىقى ئەيسا دېگەن كىشى ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن ئابدۇلباستقا قاراپ ،— كېپىنەك كالا دېگىنىڭىز قايسى تېپىتىكى كالا زادى ؟

— ئابدۇسالامنىڭ ئالدىغا ئىككى ، كەينىگە بىر دەسسەيدىغان

غان ، پىشانىسىدە قاشقىسى بار ، مۇڭگۈزى كېپىنەكنىڭ قانىتىدەك ئىككى يانغا كېرىلگەن بىر تاغىل كالىسى بار . بىز ھۇرۇن ئادەملەرنى ئاشۇ كالىغا ئوخشىتىپ سۆزلەيمىز .

— ھا ـ ھا ـ ھا ،— كۆرەشجان تۇيۇقسىز قاتتىق كۈلۈۋەتتى ،— ھەي ئابدۇلباست ، ھەي ئاۋاق باشلىق ، مەن ئىچى يامان ئادەملەر ئاۋاق كېلىدۇ ، سەمرىمەيدۇ دەپ ئاڭلىغانتىم . لېكىن ئىشەنمىگەن ، ئەمدى ئىشىنىپ قېلىۋاتىمەن . ئىچىڭىزنىڭ ياماڭلىقىدىن يېگىنىڭىز چىرايىڭىزغا تەپمىگەن ئادەم ئىكەنسىز ئەمەسمۇ . قارىگە ، جاھاندىكى پەقەت پىچاققىلا يارايدىغان ، ئۇندىن باشقىسىغا كېرەككە كەلمەيدىغان بىر ناكەس كالىنى سەھرا ئىشىنىڭ ئەلمى ـ تەلمىنى بىلمەيدىغان بىر بالىغا تۇنۇۋۇپ قېنىغانلىقىڭىزنى نېمە دەي ئەمدى ، قارىغاندا ، مۇشۇ ئائىلىدە بىر ئۆچمەنلىكىڭىزنى قوزغىغىدەك بىرەر ئىش بولغانىكەن ـ دە .

— نەق تاپتىلا ،— دېدى ئابدۇلباست چېكىۋاتقان تاماكىسىنى كۈچەپ شوراپ ئىسىنى ئاسمانغا پۈۋدىۋەتكەندىن كېيىن ،— مېنىڭ ئابدۇساھىپقا ئەمەس ، ئاشۇنىڭ كۆچۈكى ئابدۇسالامدا ئۆچۈم بار ئىدى .

— ھە ، ھە ، گەپ قىلىڭ ، ئەمدى گەپنىڭ قىزىقى چىقىۋاتىدۇ . ئۇ تېخى بۇ يەرگە كەلگىلى بىر يىلمۇ بولمىسا سىزنىڭ ئۆچلۈكىڭىزنى كەلتۈرگۈدەك نېمە قىلدى زادى ؟

— بۇ يەردە ئەمەس شەھەردە قىلغان .

— شەھەردە ، ھە ، ھە ، — كۆرەشجان بېلىدىكى كەمىرىنى تۈزلەپ ئۇنىڭغا يېقىنلاشتى ، — چوقۇم ئۇ ئاشۇ كوللېكتىپ ھاجەتخانىدىكى ئوغۇتنى ئېلىشىڭىزغا توسقۇنلۇق قىلغان ، شۇنداقمۇ ؟

— ياق ، ئۇ تاش ئېتىپ مېنىڭ پېشانەمنى يېرىۋەتكەن ، مانا قاراڭ ماۋۇ يەرنى ،— ئابدۇلباست چېكىلىكىنىڭ چەت ـ چۆرىسى مايلاشقان كۆك شەپكىسىنى ئېلىپ ئوڭ تەرەپ چېكىسىدىكى

كىچىككىنە تارتۇقنى كۆرسەتتى ، بۇ ئىككى سانتىمېتىر ئۇزۇن-لۇقتىكى قىيپاش تارتۇق بولۇپ ئاشۇ جايدا چاچمۇ ئۆسمىگەن-كەن .

— بۇ قاچانقى گەپ زادى ؟

— بۇندىن ئون يىل ئىلگىرىكى گەپقۇ دەيمەن .

— ھەي ، ھەي ئابدۇلباست ، ئابدۇلباست ، ئۇ تېخى ئەمدى ئون يەتتە ياشقا كىردى . بۇندىن ئون يىل ئىلگىرىكى گەپ بولسا ئۇنىڭ ئالتە ـ يەتتە ياش ۋاقتىلىرى بولىدۇ . بىر كىچىك بالا قانداقلارچە بىر چوڭ ئادەمنىڭ پېشانىسىنى يېرىۋېتىدۇ ؟ ئەقىلگە لايىق گەپ قىلايلى ، ئەترەت باشلىقى ، «ئويناپ سۆزلە-سەڭمۇ ، ئويلاپ سۆزلە» دېگەن گەپ بار .

— ئىشەنمەيۋاتاملا ، كۇرەشجان ،— دېدى ئابدۇلباست سەل قىزىشقان ھالدا ،— بۇ يەرنى تاق ئاشۇ ئۇنسۇرنىڭ كۇچۇكى يارىلاندۇرغان نېمە . ئۇچۇ كىچىك ۋاقتىدا ئاسمانغا پىچاق ئاتىدىغان بىر شۇم ئىدى ، ھەر كۇنى ئاشۇ ئۆينىڭ يېنىدىكى ئېگىز كۆۋرۈك ئۇستىگە بىر مۇنچە كىچىك بالىلارنى يىغىۋېلىپ ھارۋا ھەيدەپ شەھەرگە ماڭغان يېزىلىقلارنى كۆۋرۈكتىن ئۆتكۇزمەي غەلۋە قىلاتتى . تېخى بىرەرنى يارىلاندۇرۇپ قويارمىزمۇ دېگەننى ئويلىماي تاش ـ كېسەك ئېتىپ بىزنى بەك ئاۋارە قىلاتتى . «سەھەرلىقلارنى شەھەرگە كىرگۇزمەيمىز» دەپ كۆۋرۈكتە تۇرۇۋېلىپ غەلۋە قىلاتتى . شۇ چاغدا تاق مۇشۇ ئابدۇسالام ئاتقان تاش پېشانەمنى يېرىۋەتكەن . شۇ چاغدا ئۇنىڭ دادىسى كېلىپ مېنى دوختۇرخانىغا ئاپارغان ، ئىككى يىپلىق تىككەندى بۇ جايىنى .

— ھە ، ئەسلىدە مۇنداق ئىشمۇ بارتى دەڭە ، — دېدى كۇرەشجان ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بىرەر مۇھىم ئىشنى ئانالىز قىلىۋاتقاندەك بىر پەس تۇرۇپ كېتىپ ،— مانا ئەمدى جاھان چۆرگىلەپ بۇ ئۇنسۇرنىڭ كۇچۇكىنىڭ ئۆزى سەھرالىق بولدى . تېخى قاپىقىنى يېرىۋەتكەن ئادەمنىڭ قولىغا چۈشتى دېگەن گەپ

شۇنداقمۇ . پاھ ، پاھ ، بۇ جاھانىڭ راستىنلا سورىقى بار جاھاز-
كەن جۇمۇ ، لېكىنزە ، ئەترەت باشلىقى ، ئابدۇسالام ئۇ چاغدا
ھېچنېمىنى ئاڭقىرالمايدىغان بىر كىچىك بالا ئىكەنغۇ ، بۇ قىلغە-
نىڭىز سەل ئېشىپ كەتتىمۇ قانداق ؟

— بالا دېگەنلىرى نېمىسى ، ئادەتتە ئالتە ياشتا بالىلار مەك-
تەپكە كىرىدىغۇ ، مەكتەپتە ئوقۇغان بالا ياخشى ـ يامانىنى پەرق-
لەندۇرۇشى كېرەك ـدە ، شۇڭا مەن بۇ شۇمتەكنى ئانىسىدىن
تۇغۇلغىنىغا داد دېگۈزۈۋېتىمەن . بۇرنىدىن بۇلاق چىقارمىسام
ئوغۇل بالا بولماي كېتەي زادى .

— بەك ئۆچمەنلىكىڭىز قاتتىق ئادەم ئىكەنسىز جۇمۇ ،
سىزدىن راستىنلا ھەزەر ئەيلىسەك بولىدىكەن ،— دېدى كۇرەشـ-
جان نېمە مەقسەتتە ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدىغان تەرزدە
ئۇنىڭ مۇرىسىگە شاپىلاقلاپ قويۇپ ، — بوپتۇ ، ئابدۇسالامنىڭ
ئىشىغا مەن ئارىلاشمايمەن ، لېكىن ئۇنىڭ چېنىقىشقا چۇشكەن
زىيالىي ئىكەنلىكىنى ئېسىڭىزگە سەپ قويۇش مېنىڭ مەجبۇرى-
يىتىم ، ئۇنى قانداق ئىشلىتىش ئۆزىڭىزنىڭ ئىشى ، ھە ، ئۇ
ھازىر نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ ؟ يەنە ئاشۇ كېپىنەك كالا بىلەن
بازاردىن ئوغۇت توشۇۋاتامدۇ ؟

— ئوغۇت دېگەننى كادىرىم ، — دېدى ئۇ كۇرەشجانغا سۇر-
كىلىپ ماڭغان ھالدا ، — قىشچە توشۇيدۇ . ئەتىيازدا يەرگە
قوش چۇشكۇدەك بولغاندا يەر ئاغدۇرۇشقا باشلايدۇ . ئۇ ھازىر
قوشچىلار بىلەن بىللە ياقىدا يەر ئاغدۇرۇۋاتىدۇ .

— يەنە ھېلىقى كېپىنەك كالىسى بىلەنمۇ ؟

— شۇنداق بولماي ئەمىسە ، بىز بىر جۇپ كالىنى بىرىگە
تەقسىم قىلىمىز ، شۇ كالىلار ئۇنى باشقا ئىشقا سالغۇچە ئاشۇنىڭ
ئىگىدارچىلىقىدا بولىدۇ . خالىغانچە كالا ئالماشتۇرۇشقا بولماي-
دۇ ، ھە راست كۇرەشجان ، ئابدۇسالامنى بىر كۆرۈپ قويمامىلا ،
ئۇنىڭ قوش ھەيدىشى بەكلا قىزىق ، كالىلىرى تاپقا چۇشمەيدۇ .

شۇڭا ساپاننى ئىككى قولى بىلەن تۇتۇپ ئاختارمىلىقتا مېڭىپ يەر ھەيدەيدۇ ، ئاجايىپ قىزىق .

— بوپتۇ ، كۆرۈپ قويايلى ، مەن دېگەن بەربىر زىيالىي ياشلارنى تەقسىملەش ئىشخانىسىنىڭ كادىرى ، زىيالىيلارنىڭ چېنىقىش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈشمۇ مېنىڭ ۋەزىپەم دائىرىسىدىكى ئىش . يۈرۈڭ ، بىللە بارايلى .

ئۇلار ياندىشىپ مېڭىپ كېتىشتى .

سەھرا گۈزەللىككە تويۇنغان زېمىن ، ئۇنىڭدا جاپامۇ ، ھالاۋەتمۇ تەڭلا مەۋجۇت . زېمىن بارلىق تەبىئىي گۈزەللىكنى سەھرا غا بەرگەن . ئۇ جايدا شىلدىرلاپ ئاقىدىغان سۈپسۈزۈك سۇلار ، كىچىك قۇمچاقلىرىنى ئەركىلىتىپ ئۆزىنىڭ كىچىك ئېرىقلىرىنى لىرىكىلىق مۇزىكىغا سىڭدۈرىدىغان بۇلاقلار ، باغلاردا شاخلىرىنى كۆتۈرەلمەي تىرەك قويۇپ قويىدىغان ھەر خىل مېۋىلەر بار . چەكسىز كەتكەن شاللىقلار ، بۇغداي ئېتىزلىرى ساڭا يېشىللىقنى ، ئۇنىڭ گۈزەللىكىنى ئەسلەتسە ، باغ ـ ۋارانلار ئارىلىقىدا مۇكچىيىپ ياتقان كېسەك تاملىق ئۆيلەر سېنى خىيالىي دۇنياغا باشلايدۇ . بۇ زېمىندا سەن قۇشلارنىڭ يېقىملىق سايراشلىرىنى ، تومۇزغىلارنىڭ چىرىلداشلىرىنى ، پاقىلارنىڭ كوركىراشلىرىنى ئاڭلايسەن . قوي ، كالىلارنىڭ مەرەش ـ مۆرەشلىرى ، ئاتلارنىڭ كىشنەشلىرى ، ئېشەكلەرنىڭ ھاڭراشلىرى ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ . كۆزنى يۇمۇپ دىققەتنى مەركەزلەشتۈرەلىگەن ئادەم مۇشۇ ھەر خىل ئاۋازلاردىن بىر خىل لىرىك سەھرا كۈيىنى ئاڭلىيالايدۇ . بۇنىڭدىكى لەززەتنى پەقەت ئاشۇنى ھېس قىلالايدىغان ئادەملا سۈرەلەيدۇ . لېكىن ، كۈرەشجان ئەنە شۇنداق ئاۋازلاردىن بىزار ، ئۇ چوڭ يولغا چىقىپ ئەمدىلا مېڭىشى بىلەن تەڭ خۇددى ئاشۇنى كۆتۈپ تۇرغاندەك يول ياقىسىدىكى جىگدىگە باغلاپ قويۇلغان سۇر ھاڭگا چىڭقىلىپ تۇرۇپ ھاڭراشقا باشلىدى . ئۇنىڭ ئاۋازى شۇ تاپ مەھەللىنىڭ بۇ بېشىدىن ئۇ بېشىغا يەتكۈدەك كۈچلۈك ئىدى .

— ئاۋازىڭنى ئۆچۈر هارىمى ،— دېدى كۈرەشجان يول ياقە-
سىدىكى ئېشەككە هەيۋە قىلىپ ،— ئەجەب قورقۇتتا ئادەمنى .
— ئېشەك هاڭرىغانغىمۇ قورقامدۇ كىشى ، — دېدى ئابدۇل-
باست كۈلۈپ تۇرۇپ ، — بىزگە ئېشەك هاڭرامدۇ ، كالا مۆ-
رەمدۇ بەربىر بولۇپ قاپتۇ . ئېشەك هاڭرىسا ئالدىغا چۆپ تاشلا ،
دەيمىز شۇ ياكى بولمىسا بىرەر مادا ئېشەكنىڭ سۈيدۈكىنى پۈراپ
قالغان گەپ .
— مەن مانا مۇشۇ ئېشەكنىڭ هاڭرىشىدىن بىزار ، قاراڭ ،
نېمە ئۈچۈنكى ئېشەك هاڭرىسا يۈرىكىم تىترەپ كېتىدۇ .
— يۈرەكلىرى ئاجىزكەن ئەمىسە ، ئېشەك هاڭرىغانغا يۈرەك
تىترىگىلى تۇرسا يۈرەك توشامدۇ . بۇ ياققا ماڭسىلا ، كۈرەشجان ،
ياقىدىكى ئېتىزغا مۇنداق ماڭساق يېقىن .
ئۇلار ئىككى ياقىسى كۆك تېرەك بىلەن ئورالغان ، خامان
تەرەپكە قاراپ مېڭىپ كېتىشتى . خامانىنىڭ شەرق تەرىپىدىكى
ئېتىزلىقتا يىگىرمە — ئوتتۇزدەك ئەر - ئايال تېرىلىپ بولغان
بۇغداي ئېتىزىنىڭ قىرلىرىنى چېپىپ يۈرگەندەك قىلاتتى . ئۇ
ئېتىزنىڭ جەنۇب تەرىپى كەڭرى كەتكەن جىگدىلىك بولۇپ جىگ-
دىلىكنىڭ تۆۋەن تەرىپىدە بىر ئۆستەڭ سۇ شىمالدىن جەنۇبقا
قاراپ ئاقاتتى . ئەنە شۇ ئۆستەڭنىڭ جەنۇبى ، يەنى ئېتىزلىقنىڭ
ئاخىرى قېقىرسايغا تۇتىشىدىغان زېمىن ياقا دەپ ئاتىلاتتى . ئاشۇ
ياقىدىكى تېخى سالالاشمىغان ئېتىزلىقتا ئابدۇسالام بىلەن بىللە
تۆت قوشچى يازلىق قوناق يېرىنى ئاغدۇرۇۋاتاتتى . ئابدۇلباست
بىلەن كۈرەشجان ئاشۇ جىگدىلىك ئارىسىدىكى چىغىر يول بىلەن
مېڭىپ جىگدىلىكنىڭ جەنۇبىغا ئۆتۈپ توختىدى . بەش قوشچى
ئېتىزلىقنىڭ قېقىرسايغا تۇتىشىدىغان چەت تەرىپىدە يەر ئاغدۇ-
رۇۋاتاتتى . شەرقتىن غەربكە تارتىلغان تاپ ئۇستىدە بىر قولىدا
ساپان دەستىسىنى چىڭ قامالىلاپ ، بىر قولىدا قامچىسى بىلەن
كالىلارغا هەيۋە قىلىپ كېتىۋاتقان قوشچىلار ئارىسىدىن ئابدۇسا-
لامنى ئىلغا قىلماق ئۈچۈن تەس ئەمەس ئىدى . ئۇ قوشچىلارنىڭ
ئەڭ كەينىدە تاپقا چۈشمەيۋاتقان كالىلارغا ۋارقىراپ قولىدىكى

قامچىسى بىلەن ئۇلارنىڭ سۆڭگەچ - پاچاقلىرىغا ئۇرۇپ كېتىۋا-تاتتى . ئۇ تاپ سىرتىغا قېچىۋاتقان كالىلارنى تاپقا كىرگۈزۈش ئۈچۈن بەزىدە ئاغدۇرۇلغان يەرگە چىقسا ، بەزىدە ئاغدۇرۇلمىغان يەرگە چىقىپ دېگەندەك تىنىم تاپماي كېتىۋاتاتتى . كۈرەشجان ئالدىدا كېتىپ بارغان تۆت قوشچىغا قارىدى . ئۇلار خۇددى قاتار-لىشىپ كېتىۋاتقان ئادەملەردەك بەزى - بەزىدە قامچىسىنى شىل-تىپ قويۇپ شۇنداق ئەركىن مېڭىشىپ كېتىۋاتاتتى . دېمەك ، قوشقا كۆنگەن كالا بىلەن كۆنمىگەن كالىنىڭ پەرقىنى ئۇلارنىڭ تاپتا قانداق ماڭغانلىقىدىن بىلگىلى بولىدىكەن . كۈرەشجان بۇ كۆرۈنۈشكە قاراپ ئابدۇسالامغا ئىچى ئاغرىپ قالدىيۇ ، لېكىن ئۆزىدىكى سىياسىي سەزگۈرلۈك ئۇنى بۇ خىيالىدىن تېزلا ۋاز كەچتۈردى .

— ئوبدان ئىشقا ساپسىز ، — دېدى كۈرەشجان ئابدۇلباست-تىڭ مۇرىسىگە ئۇرۇپ قويۇپ ،— زىيالىي دېگەن مۇشۇنداق چېنىقىشى كېرەك - دە ، بىر چالمىدا ئىككى پاختەك سوقتى ، دەپ مۇشۇنى دەيمىز . قانداق دېدىم ئەترەت باشلىقى جانابلىرى .

— شۇنداق بولمامدىغان ، — دېدى ئابدۇلباست ھىجايغان ھالدا يانچۇقىدىن تاماكا قەغىزى چىقىرىپ ، — ئاۋۇ قىردا بىر پەس ئولتۇرۇپ تاماكا چېكەيلى . ئۇنىڭ تاماشىسىنى كۆرۈپ ئولتۇرساقمۇ ھاردۇق چىقىپ قالىدۇ .

— بوپتۇ ، ئولتۇرساق ئولتۇرايلى ، ئەكىلىڭ موخۇركىڭىز-نى ، مەنمۇ چېكىپ باقاي ئاشۇ كۆك تاماكىڭىزدىن .

ئۇلار ئولتۇرۇپ تاماكا چېكىشتى . يىراقتا ئون يەتتە ياشلىق بىر يىگىت كېپىنەك لەقەملىك كالىنىڭ ئۆزىگە بوي بەرمەي تاپتىن قېچىشلىرىنى توسۇپ يەر ئاغدۇرماقتا . ئۇنىڭ كۈچىنىش-لىرى ، بىر غېرىچ يەرنى يېرىپ كېتىۋاتقان ساپاننى باشقۇرۇپ مېڭىش ئۈچۈن قىلىۋاتقان ھەرىكەتلىرى باشقا قوشچىلارغا قارا-غاندا بىر - ئىككى ھەسسە ئېشىپ كەتكەنىدى . شۇڭا ئۇ شۇ تاپ چىپ - چىپ تەرلىگەنىدى . ئاغدۇرۇلغان يەردىن نەم تۇپراقنىڭ ھىدى كۆتۈرۈلەتتى ، ئەكچىگەن زېمىن كەلگۈسى ھاياتلىقنىڭ

كاپالىتى بولغان تۇپراق ھىدىنى ھەدەپ دىماغلارغا ئۇرماقتا. قوشچىلار مەستخۇش، لېكىن ئابدۇسالامنىڭ ئاشۇ دىماغ غىدىقلىغۇچى پۇراقتىن ھۇزۇر ئېلىش پۇرسىتى يوق. چۈنكى ئۇ تىنىمسىز، كالىلار تېخىمۇ شۇنداق. ئۇلارغا ھەتتا تاياقمۇ كار قىلمايدۇ.

— ئەجەب جاھانكىنە، — دېدى كۇرەشجان تاماكا يۆگەۋېتىپ، — ئەگەر مۇشۇلار سەرسان بولۇپ يېزىغا چۈشمىگەن بولسا سىز ئابدۇسالامدىن ئۆچىكىزنى ئېلىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلامتىكىز؟

— بۇنى بىر نېمە دېمەك تەس، — دېدى ئابدۇلباست تاماكىسىغا ئوت تۇتاشتۇرۇپ.

— مېنىڭچە، سىز ھەرىكەت قىلالمايتتىكىز، — دېدى كۇرەشجان تامىكىنى يۆگەپ بولۇپ ئۈچىنى چىشلەپ ئۈزگەن ھالدا، — چۈنكى دادىسىنىڭ ھوقۇقى سىزنى ئۇنداق قىلىشتىن توسۇپ قالاتتى.

— ئۇغۇ راست، — دېدى ئابدۇلباست كۇرەشجانىنىڭ تاماكىسىغا سەرەڭگە يېقىپ بېرىۋېتىپ، — ئۇنداق بولغاندا ئۆزلىرىمۇ ئابدۇساھىپ ئۇنسۇرنى ئەتىگەنكىدەك داپرۇسقا تارتالماي قالاتتىلە.

— ھە... ھە، شۇنداق بولاتتى، شۇنداق بولاتتى، — كۇرەشجان ئابدۇلباستنىڭ سۆزىدىن غەققىدە بولۇپ قالدى — دە، تاماكىنى كۈچەپ بىر شوراپ قېقىلىپ كەتتى، — تاماكىمۇ يا زەھەرمۇ بۇ، — ئۇ قولىدىكى تاماكىنى يەرگە تاشلاپ دەسسەپ مەجىۋەتتى.

— خاپا بولمىسىلا، باشلىق، — دېدى ئابدۇلباست ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ، — مەن سەل كۈچلۈكرەك تاماكا چېكىمەن، شۇڭا يوپۇرماقتىن جىقراق ئارىلاشتۇرۇپ قويغان. سىلىدىن سورىمايلا ئۇنى تەڭلەپ ساپتىمەن.

— بولدى، بايا تاماكا تەڭلىگەندە دەيدىغان گەپ ئەمەسمۇ ئۇ، — كۇرەشجان ئورنىدىن ئىتتىك تۇردى — دە، كىچىك

ئېرىقتىن سەكرەپ يول تەرەپكە ئۆتتى .
— نەگە بارىلا ، باشلىق ، — دېدى ئابدۇلباست تېڭىرقىغان هالدا .
— ئىشخانىغا .
— مەنمۇ بىللە باراي بولمىسا ، — ئابدۇلباست ئېرىقتىن ئاتلاپ ئۆتۈپ ئۇنىڭغا يېقىنلاشتى .
— بولدى دېدىمغۇ مەن سىزگە ، — دېدى كۇرەشجان قولىنى سىلكىپ قاپىقىنى تۇرگەن هالدا ، — سىز ئېتىزغا كېتىۋېرىڭ ، ئىشخانىدا نېمە بار سىزگە .
— ئەمدى...
— تىل چاينىماي ئېتىزغا بېرىڭ دەيمەن .
ئابدۇلباست ناهايىتى قاتتىق ئاچچىقلاپ كېتىۋاتقان كۇرەشجانىڭ كەينىدىن قارىغىنىچە تۇرۇپلا قالدى . شۇ تاپتا ئۇنىڭ روهىي هالىتىدە جىددىي ئۆزگىرىش بولۇۋاتاتتى ، چۈنكى كۇرەشجاننى رەنجىتكىنى ئۇنىڭ ئاشۇ ئاچچىق تاماكىسى ئەمەس ، ئويلىمايلا دەپ سالغان هېلىقى بىر ئېغىز گېپى ئىكەنلىكىنى هېس قىلغانىدى .
«ئەمدى ئۇنىڭ كۆڭلىنى قانداقمۇ ئالارمەن ، — دېدى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلاپ ، — ئۇنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرگەن ئادەمگە ياخشى كۆن يوققۇ زادى . مانا ، ئەينى دەۋردە ئابدۇساھىپقا كاتىپ بولغان ئادەم ، هازىر ئۇنىڭ بېشىدا ياڭاق چېقىۋاتىدۇ ، مېنىڭ بۇ ئىشىم ئۇچۇن ئۇ مېنى نېمە كويلارغا سالار ئەمدى . »
ئۇ تاماكا يۆگىدى ، ئۇنى تۇتاشتۇرۇپ ئىسىنى هۇزۇرلىنىپ تۇرۇپ شورىدى - دە ، كاللىسىغا بىر ئەقىل كېلىپ يۇزىگە كۇلكە يۇگۇردى ، «توغرا ، بۇنىڭدىن ياخشىراق چارىمۇ يوق ، زادى شۇنداق بابلاش كېرەك بۇ بۇرنى كۆپكەن دېۋەڭنى . بۇ ئىشتا هاۋانىسا ئەڭ ئىشەنچلىك ئادەم ، شۇنىڭ بىلەن بابلايمەنغۇ سېنى » .

سەككىزىنچى باب خورلۇق

«ئۆلۈم ئالدىدا ئاغزىڭغا قان تولۇپ تۇرسىمۇ ،
دۇشمەن ئالدىدا ھەرگىز تۆكۈرمە»
— ئۇلۇغلار سۆزىدىن

1975 ـ يىل 15 ـ ئاۋغۇست ، كېچە . نېمىشقىدۇر بۇگۈن ئۇيقۇم كېلمىدىغاندەك ئەمەس ، بۇگۈنكى ئېغىر ئەمگەك تەسىرىدىن بولسا كېرەك ، پۈت ـ قوللىرىم خۇددى بىرەرى ئۇرۇپ چېقىۋەتكەندەك ئاغرىۋاتىدۇ . شۇنداقتىمۇ مەن تۆت يىلدىن بۇيان تاشلاپ قويغان تۇرمۇش خاتىرەمنى ۋاراقلاپ ئولتۇرىمەن . مانا ھەش ـ پەش دېگۈچە چېنىقىش ئۈچۈن يېزىغا چۈشكىنىمگە تۆت يىل بولۇپ قاپتۇ . قوللىرىم دېھقانلارنىڭ قوللىرىدەك قاپىرىپ ، يۇزۇم ئاپتاپتا كۆيۈپ مىستەك پارقىراپ كېتىپتۇ . ئەڭ ئېچىنىشلىقى پېشانەمگە مەزگىلسىزلا ئىككى تال ئىنچىكە قورۇق چۈشۈپتۇ . توۋا ، ئەمدىلا يىگىرمە ياشقا قەدەم قويغان ، ياشلىقنىڭ ئەڭ جۇلالىق دەۋرىنى كۆتۈۋالغان بىر ياشنىڭ چىرايىغا قورۇق چۈشكىنى نېمىسى ئەمدى ، لېكىن بۇنىڭدىن بىر ھەقىقەتنى ھېس قىلغاندەك تۇرىمەن ، مەن ئەسلىي دېھقانلار نېمە ئۈچۈن بالدۇرلا قېرىپ كېتىدىغاندۇ ، ياپياشلا ئادەملەر بوۋايدەكلا بولۇپ كېتىدىكەنغۇ ، بۇ نېمە ئۈچۈن دېگەن سوئاللار ئىچىدە قايمۇقۇپ يۈرەتتىم ، ئەسلىدە جاھاننىڭ مانا مۇشۇنداق دىشۋارچىلىقلىرى ئۇلارنى ئاشۇنداق قېرى چىراي قىلىپ قويىدىكەن ئەمەسمۇ ؟

تۆت يىللىق چېنىقىش جەريانىمنى خۇلاسىلەپ كۆرسەم بىرلا ئېغىز گەپ ، ئېتىز ئىشىغا كۆنۈپ قالغاندەك تۇرىمەن . لېكىن

كۆنمەيمۇ ئامال بولمىدى . چۈنكى مېنىڭ بارلىقىم تارتىپ ئېلىنىدى ، زىيالىي دېگەن قالپاقلىرىم ئاللىقاچان چۆرۈپ تاشلاندى . مۇشۇ بىر نەچچە يىلدىن بۇيان كېلىۋاتقان ئىشچى قوبۇل قىلىش ، ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش كۆرسەتكۈچلىرى ئانچە ئوقۇپ كەتمىگەن دېھقان بالىلىرىغا بېرىلدى . ھاۋانىسامۇ يېرىم يىل كۈرەشجانىڭ ئاشپەزلىكىنى قىلىپلا مەكتەپكە ئوقۇشقا كەتتى . «دېھقانلار سايلاپ بېرىدۇ» دېگەن بىلەن ئەترەت باشلىقلىرى ئىسمىنى ئاتىغان ئادەمگە قول كۆتۈرۈپلا قويسا بولىۋېرىدىغان ئىش بولغاندىكىن كېتىۋېرىدىغان گەپكەن . ھېچكىم ھازىرغىچە ئاشۇنداق كۆرسەتكۈچلەر كەلگەندە مېنىڭ ئىسمىمنى تىلغا ئېلىپمۇ قويمىدى . شۇنىڭدىن قارىغاندا ، ئابدۇلباستىنىڭ بۇ مەھەللىدىكى ھوقۇق دائىرىسى مېنىڭ پەرزەندىن خېلىلا يۇقىرى بولسا كېرەك ، شۇڭا مېنىڭ بۇ يېزىدا مەڭگۈ تۇرۇپ قېلىشىم بېكىتىلىپ بولغان ئىش ئوخشايدۇ . لېكىن دادامدىكى ئۇمىدۋارلىققا ئەقلىم ھەيران قېلىۋاتىدۇ ، ئۇ ھازىرغىچە ئۆزىنىڭ خاتا ئەيىبلەنگەنلىكىنى پەش قىلىپ يۇقىرىغا ئەرز يېزىشتىن توختىغىنى يوق ، بىراق ئاشۇ ئەرزلەر دېگەن جايىغا يەتمەيۋاتامدىغاندۇ ياكى يەتسىمۇ ئۇنى سوراپدىغان ئادەم چىقمايۋاتامدۇ ، بۇنىسى نامەلۇم ، شۇڭا بىرىنىڭ قارىسى مىڭغا دېگەندەك بۇنىڭ جازاسى بىزگىمۇ بولۇۋاتىدۇ ، مانا ئىككى ئىنىم مەكتەپتە بالىلارنىڭ تىللاشلىرى ، ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ بېسىملىرى تۈپەيلىدىن مەكتەپتىن رايى قايتتى . ئېتىزدا يېرىم ئەمگەك كۈچى بولۇپ كۈنىگە ئون سائەت ئىككى ياكى ئۈچ نومۇرغا ئىشلەۋاتىدۇ . بىر گۇڭ ئون نومۇر بولغاندا ئۇلار تۆت كۈندە ئاران بىر گۇڭغا ئىشلەيدۇ . يىل ئاخىرىدا بىر گۇڭغا ئاران ئوتتۇز - قىرىق پۇڭ ئەتراپىدا تەقسىمات بولىدۇ . بۇنىڭدا ئۇلار بىر كۈن ئىشلەپ ئاران ئون پۇڭ ئەتراپىدا ھەق ئالدى دېگەن گەپ . سىڭلىم تىرىشچان ، ئۇ مانا ھازىر تولۇق ئوتتۇرىغا چىق-

تى . يەنە ئۇچ يىلدا ئوقۇش پۈتتۈرسە ئۇنىڭ تەقدىرى قانداق بولار ؟ دادام ماڭا كەچكىچە تەنبىھ بېرىدۇ : «بىكار چاغلىرىڭدا كىتاب كۆر ، ئۆگىنىش قىل ، بىلىمنىڭ چېكى يوق» دەپ كوتۇلدىغان كوتۇلدىغان ، ئەمدى ئويلاپ باقسام بۇ گەپلەرنىڭ ئاساسى بارەڭ قىلمدۇ ، شۇڭا تۇرۇپلا ئۆز - ئۆزۈمگە كايىيمەن ، مېنىڭ تۆت يىل ئىلگىرىكى قىزغىنلىقىم قېنى دەيمەن ، مەن ئوقۇيمەن دەپ جار سالغىنىم ، مەيدەمگە مۇشتلاپ ئالىي مەكتەپكىچە ئوقۇ - مىسام ئوغۇل بالا بولماي كېتەي دەپ قەسەم قىلغانلىرىم نەگە كەتتى دەيمەن . ئويلاپ باقسام مۇشۇنداق ئۇلۇغ ئارزۇلىرىمنى ئاشۇ ئىككى تەپسە تەۋرىمەس كالا يەپ كېتىپتۇ ، بۇ كاللار باشقا كاللاردەك تاپتا تۇزۇكرەك مېڭىشنى بىلسە ئىدى ، مەنمۇ بۇنچە - لىك قىينالمىغان بولاتتىم . بۇ كاللارنى قوشتىن چىقىرىپ ھارۇنغا ، ھارۇندىن چىقىرىپ سۆرەمگە سالىدىغان مەن بولغان بىلەن ئەمەلىيەتتە ئۇلار مېنىڭ بارلىقىمنى يەپ تۇگىتىپتۇ . بىلىۋاتىمەن ، ھەممىنى قىلىۋاتقان ئابدۇلباست دېگەن ھېلىقى ئاۋاق ، ئۇنىڭ ماڭا نېمە ئۈچۈن ئۆچلۈك قىلىدىغانلىقىنى تېخى نەچچە كۈن ئاۋۇاللا بىلدىم .

— ھەي ئۇنسۇرنىڭ بالىسى ، — دېدى ئۇ ئەترەت قورۇسى - نىڭ يان تەرىپىدىكى كالا ئېغىلىدىن ئەمدىلا چىقىشىمغا ئالدىمغا يۈگۈرۈپ كېلىپ ، — سەن بۈگۈن غول ئۆستەڭ بويىدىكى ئارپا ئېكىزىنى ئاغدۇرغىلى بار .

مەن تۇرۇپلا قالدىم . ئۇ يەر ئەسلىدە قوي - ئۆچكىلەرنى باقىدىغان بىر چىملىق بولۇپ ، كېيىن مۇشۇ ئابدۇلباستنىڭ پىكرى بىلەن شاللىق قىلىنغان . بىر نەچچە يىل شال تېرىلىپ بۇ يىل ئارپا تېرىۋىدى ، يەردىن بىر غېرىچ كۆتۈرۈلۈپلا سارغىيىد - ۋالدى . چۈنكى بۇ زېيكەش يەر ئىدى . شالمۇ تۇزۇك ھوسۇل بەرمىگەن زېمىندا ئارپا قانداق ئوخشىسۇن ؟ لېكىن ئىش ئۇنداق ئاددىي ئەمەس ، نۇرغۇن يىللاردىن بۇيان مال - چارۋا بېقىلىدىغان

بۇ چىملىق ئۆستەكنىڭ ياقىسىدا بولغاچ تەرەپ - تەرەپكە ئۇچ تارتقان ھەر خىل يىلتىزلار گىرەلەشكەن جاي ئىدى ، ئالاھىزەل ئۇچ مو ئەتراپىدا كېلىدىغان بۇ جايىنى ئاغدۇرۇش بەك تەس ئىدى . بۇلتۇر بىز بەش قوشچى مۈشۈ يەرنى ئاغدۇرۇش ئۈچۈن يېرىم كۈن ئاۋارە بولغانىدۇق . مانا ئەمدى تۇرۇپلا ئۇ مېنى يالغۇز ئاشۇ جايغا ئەۋەتىپ قىينىماقچى .

— ھەممىمىز بارساق بولمامدۇ ، — دېدىم مەن ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ ، — يالغۇز بولسا مېنىڭ ماڭۇ كالىلىرىمنى تاپقا چۈشۈرمەكمۇ تەس ، كالا كالىنىڭ كەينىدىن ماڭسا ، ھەر ھالدا ئوبدانلا مېڭىپ قويىدۇ ئەمەسمۇ .

— ياق ، بۇگۈن قالغان قوشچىلار ياقىغا بارىدۇ . سەن يالغۇز بارىسەن ئۇ يەرگە .

مەن ئەتراپىمغا قارىدىم . مەقسىتىم تۆت يىلدىن بۇيان بىللە ئىشلەپ ئىچىكىشىپ قالغان ئادەملەر بەلكىم ماڭا يارىدىم قىلار ، بىللە بېرىپ ئاڭۇ يەرنى ئاغدۇرۇڭىتىپ ئاندىن ياقىغا بىللە چىقايلى ، دەيدۇ دېگەن ئۈمىد مېنى ئۇلارغا قاراتقانىدى . لېكىن ئۇلار شۇ تاپ ھېچنېمىنى ئاڭلىمىغاندەك بىر - بىرلەپ ئېغىلدىن چىقىپ كېتىشتى . مانا بۇ ئىنسانلاردىكى بۆسۈپ كىرىش مۇمكىن بولمايدىغان ئاجىزلىقلارنىڭ ئاشكارىلىنىش شەكلى ، شەخسىيەتچىلىكنىڭ ئەڭ ئاجىز ئۇچقۇنلىرىمۇ بەزىدە لاپىلدىغان سېنى شەخسىي غەرىزىڭ ئۈچۈن كۆرەش قىلىشقا قۇتراتمىدۇ ، ماڭۇلارنىڭ ھەممىسى چوپچوڭلا ئادەملەرغۇ ، ئۇلارنىڭ بەزىدە ماڭا ئىچ ئاغرىتىپ «ساڭا بەك ئۇۋال بولدى ، ئەگەر دادالىڭ خاتالىشىپ يېزىغا چۈشمىگەن بولسا سەنمۇ بۇ يەردە بېشىڭغا توپا سورۇپ يۈرمىگەن بولاتتىڭ ، ھەي » دەپ خۇرسىنىپ قويۇشلىرى يالغانمىدۇ .

— ھە ، نېمىگە ھاڭۇڭقىپ تۇرىسەن ؟ تېز ماڭمامسەن ؟ بۇگۈن كەچكىچە ئاغدۇرۇپ بولىسەن ئۇ يەرنى .

— نېمە دەۋاتىسىز ؟ ! — دېدىم مەن غۇزۇزىدە ئاچچىقىم

كېيىن ، — بۇلتۇر بەش قوشچى يېرىم كۈن ئاغدۇرغان يەر ئۇ .
— ئۇ دېگەن ئۇچ موغمۇ توشمايدىغان يەر تۇرسا ، بىر قوشچىنىڭ ۋەزىپىسى ئىككى مودىن ئۇچ موغچە يەر ئاغدۇرۇش ، بۇنى بىلمىدىغانسەن ؟
— لېكىن ئۇ يەر ئوخشاشمايدۇ ، ھەممىلا يەر يىلتىز ، بەزى يەرلەر پاتقاق ، ئىشقىلىپ ئۇ يەر بىر كۈندە ئەمەس ئىككى كۈندە-مۇ تۈگىمەيدۇ .
— ئىككى كۈندىمۇ تۈگىمەيدۇ ؟ مۇشۇ گەپنى سەن قىلىۋا-تامسەن ئۇنىسۇرنىڭ بالىسى ، مەن بىر كۈندە تۈگىتىسەن دېگەندە-كىن چوقۇم بىر كۈندە تۈگىتىسەن ، بولمىسا بۇگۈن ساڭا نومۇر بېرىلمەيدۇ .
— شۇنداقمۇ ؟ قېنى كۆرەرمىز .
— نېمىنى كۆرىسەن ؟
— نومۇر بەرمىگىنىڭنى .
— ھە ، گېپىڭ يوغانغۇ سېنىڭ .
— ئىشلىگەن ئادەمنىڭ گېپى يوغان بولىدۇ ، باشلىق ئەپەن-دىم .
— سەن ، سەن ئۇنىسۇرنىڭ بالىسىنىڭ تىلىنى زادى بىر…
— ھە ، تىلىم كېرەكمىدى ؟ لېكىن ساڭا بېرەلمەيمەن ، چۈنكى بۇ تىل ماڭا كېرەك . لېكىن مەن بىر ئىشقا ھەيران . شۇنى سوراپ باقاي ، مەن تۆت يىلدىن بۇيان سېنىڭ تىل — دەشنىمىڭنى ئاڭلاپ كەپتىمەن ، ئەڭ ئېغىر ئەمگەكلەرگە سېلىن-تپتىمەن ، تۇرۇپلا قورسىقىم كۆپۈۋاتىدۇ . دەپ باقە ، سەن ماڭا ئۆچمۇ ياكى دادامغا ؟ بىزدىن ئالالمىغان نېمە ئۆچۈڭ بار زادى ؟
— ھەبەللى ،— دېدى ئۇ يانچۇقىدىن تاماكا قەغىزى چىقا-رىپ ئۇنىڭغا تاماكا سېلىپ ئوراپ تۇرۇپ ،— مۇشۇ سوئالنى مەندىن قاچان سورارىكىن دېگەنتىم ، ئاخىر ئېغىز ئاچتىڭ ، مەن ساڭا ئۆچ .
— نېمىشقا ماڭا ئۆچلۈك قىلىسەن ؟ ! — دېدىم مەن ھەيران

قېلىپ ،— مەن سېنى مۇشۇ زېمىنغا كەلگەن كۈنى سەن داپ چېلىپ ناخشا ئېيتىپ كەلگەن كۈنى كۆرگەن تۇرسام ،. سېنىڭ ئۆچلۈكۈڭنى كەلتۈرگۈدەك نېمە قىلغان بولغىيتىم زادى .

— ماۋۇ تارتۇققا قارا ، — دېدى ئۇ كىرلەشكەن شەپكىسىنى ئېلىپ ماڭلىيىدىكى كىچىككىنە تارتۇقنى كۆرسىتىپ ، — مۇشۇ تارتۇقنى سەن قالدۇرغان .

— نېمە دەۋاتىسەن زادى ، — دېدىم مەن ئۇنىڭ ماڭلىيى بىلەن چېچى ئارىسىدىكى ئۇ تارتۇققا مۇنداقلا قاراپ ، — مۇشۇ تۆت يىلدىن بۇيان يا مەن سەن بىلەن ئۇرۇشۇپ قالمىسام ، قانداقلارچە بۇنداق بولۇپ قالىدۇ ؟ تۆھمەت چاپلىما .

— تۆھمەت دەۋاتامسەن ؟ ! — دېدى ئۇ ئاچچىق موخۇركىسىنى پۇرقىرىتىپ چېكىۋېتىپ ، — سەن شۇم كىچىك ۋاقتىڭدا ئېگىز كۆۋرۈكتە تۇرۇۋېلىپ بىزنى بوزەك قىلاتتىڭ ، تاش ئېتىپ شەھەرگە كىرىشىمىزنى توسۇيتتىڭ . شۇ چاغدا سەن ئاتقان تاش مۇشۇ قاپىقىمنى يېرىۋەتكەن .

— يالغان ،— دېدىم مەن ئاچچىقىمدىن بوغۇلۇپ ،— مەن ئۇنداق قىلغىنىم يوق .

— تېنىۋالماقچىمۇ سەن ،— دېدى ئۇ يەرگە چىرتتىدە بىرنى تۈكۈرۈپ ،— شۇ چاغدا داداڭ كېلىپ قېلىپ ، سىلەرگە ۋارقىراپ بولۇپ مېنى دوختۇرخانىغا ئاپارغان ، دوختۇرخانىدا سەن داداڭنىڭ كەينىدە قورقۇپ تىترەپ تۇرمىغانمىدىڭ ؟ !

— ياق ، ئۇ كۈنى مەن تاش ئاتمىغان . چوڭ بالىلار ئاتقان تاشتا يارىلاندىڭ .

— سەن ئاتقان تاشتا يارىلاندىم . بولمىسا داداڭ مېنى دوختۇرغا ئاپىراتتىمۇ ؟

— دادام ساڭا ئىچى ئاغرىپ دوختۇرخانىغا ئاپارغان .

— مەيلى ، قانداق بولسۇن ، سەن ئاشۇ باشباشتاق بالىلارنىڭ ئىچىدە بار . شۇ چاغلاردا سىلەر سەھرالىق دەپ بىزنى

ياراتمايتتىڭلار . مانا ئەمدى سەن سېپى ئۆزىدىن سەھرالىق بولـ
دۇڭ . تېخى مېنىڭ قول ئاستىمدا ئىشلەيدىغان چاكار بولدۇڭ .
ئەمدى مەن ئاشۇ قىلغانلىرىڭ ئۈچۈن داد دېگۈزمەيدىغان بولسام
ئوغۇل بالا بولماي كېتەي .

— نېمە قىلساڭ قىل ، — دېدىم مەن ئاچچىقىمدىن يېرىلغۇـ
دەك بولۇپ ، — لېكىن جاھان ھەمىشە سېنىڭ قولۇڭدىلا چۆرگـ
لىمەيدۇ . كىم بىلىدۇ ، تېخى سەن مۇشۇ تىرتەكلىكىڭ بىلەن
ئەتە ـ ئۆگۈن پايتىماڭغا تەتۇر دەسسەپ قالامسەن تېخى .

— نېمە ؟ ما ئۇنسۇرنىڭ بالىسىنى ، چۇش كۆرۈۋاتامسەن
يا ئۇنسۇرلارنىڭ يامان خىيالىنى قىلىۋاتامسەن ؟ مەن ساڭا دەپ
قويماي ، مەن ھايالا بولىدىكەنمەن ، سەن مېنىڭ قول ئاستىمدا
مانا مۇشۇنداق ئىشلەيسەن ، قۇرتتەك يانجىلىسەن ، قۇللاردەك
خارلىنىسەن ، بىر ئۆمۈر كەتمەننىڭ قۇلى ، كېپىنەك كالىنىڭ
ھەمراھى بولۇپ ئۆتىسەن . ئەگەر كۇنلەرنىڭ بىرىدە ، — دېدى
ئۇ قولىدىكى تاماكىنى كۇچەپ شوراپ كۆتكىنى تاشلاپ ئۇنى
دەسسەپ مەجنۇەتكەندىن كېيىن ، بىگىز بارمىقى بىلەن بۇرنۇمـ
نىڭ ئۇچىنى چېكىپ تۇرۇپ ، — ئەگەر سەن مەندىن كىچىككىنە
ئۆتۈپ كەتسەڭ ، مەن ئالا خۇرجۇننى مۇرەمگە ئارتىپ تاغ ئارقـ
سىغا كېتىمەن . تىلەمچىلىك قىلساممۇ مەيلى .

— مۇشۇ گېپىڭ راستمۇ ؟ !

— راست بولماي ئەمىسە .

— بوپتۇ ، مەن بۇگۈن ئۆلۈپ قالىدىغان ئىش بولسىمۇ ئاشۇ
ئۇچ مو يەرنى ئاغدۇرۇپ بولىمەن . لېكىن ، سەن مۇشۇ گېپىڭنى
ئېسىڭدە چىڭ تۇت جۇمۇ .

— گېپىمدىن يانمايمەن .

— بولدى كەتتىم ئەمىسە .

مەن كېپىنەك كالا بىلەن تاغىل كالىنىڭ بېشىنى
چاتتىم ـ دە ، بويۇنتۇرۇقنى ئىككى كالىنىڭ گەجگىسىگە ئورۇنـ

لاشتۇردۇم . موللاقچى ساپاننى كۆتۈرۈپ كېلىپ بويۇنتۇرۇققا ئاستىم . «خەپ توختاپتۇر ، — دېدىم ئىچىمدە ئۆز - ئۆزۈمگە پىچىرلاپ ، — ئەمدى مەن چوڭ بولدۇم ، يىگىرمە ياشقا كىردى دېگەنلىك ئەقىل چىشى تولۇق يېتىلدى ، دېگەن گەپ . ئەمدى ۋاقىتنى بىكار ئۆتكۈزسەم بولمايدۇ ، دادام دېگەندەك كىتابلىرىمىنى ئەمدى ئوقاي ، ئۇكامنىڭ تولۇقسىزدىكى دەرسلىكلىرىنى يىغىپ قويغان ، شۇنى ئوقاي ، ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىپ ئالىم بولغىلى بولمامدۇ زادى . ئۇنى ئۆگىنىپ بولۇپ تولۇق ئوتتۇرىنىڭ دەرسلىكلىرىگە قارايمەن . دادام دېگەندەك بىلىم خورىماس بۇلاق ، بىلىملا بولىدىكەن ھامان ئەسقاتمىدۇ . ئاشۇ ئاۋاق ئەترەت باشلىقىنىڭ مېنى خورلاشلىرىغا پەقەت بىلىم بىلەنلا تاقابىل تۇرۇش مۇمكىنغۇ ؟ ئەمدى بىكار يېتىشقا ، تەقدىرىم مۇشۇكەن دەپ ئولتۇرۇشقا بولمايدۇ . تۆت يىل مانا بىكار ئۆتتۇپ كەتتى . نېمىگە قېيىداپ شۇنداق قىلدىم - ھە ، ياق ، ياق ، مەن ئوقۇيمەن ، چوقۇم ئوقۇيمەن ، بىر زامانلاردا ئالىي مەكتەپلەرگە ئىمتىھان بېرىپ ئۆتكەنلەر قوبۇل قىلىنمىدىكەنتۇق . ھازىر بۇ ئىشلار يوقاپ كەتتى . لېكىن ئۇ تۇزۇملەر ئەسلىگە كەلمەيدۇ دەپ كىم ئېيتالايدۇ . دادام مانا ئەرەب ، پارس ، خەنزۇ تىللىرىغا پىشقان ئادەم بولغاچ ساۋاتسىز ئادەملەرنىڭ كۆرەش قىلىشلىرىغا تاقابىل تۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ . ئەڭ مۇھىمى ئۇلارنىڭ قالايمىقان سورىغان سوئاللىرىغا رەددىيە بېرىپ ئۇلارنى بەكمۇ ئوسال ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويۇۋاتىدۇ . مېنىڭچە بۇلارنىڭ ھەممىسى بىلىمنىڭ كۈچى ، «بىلىمسىز بىرنى يەڭسە ، بىلىملىك مىڭنى يېڭەر » دېگىنى مۇشۇغۇ ، مەنمۇ دادامغا ئوخشاش بىلىمنى كاللامغا چىڭ قاچىلىسام ئاشۇنداق نادانلارغا تەڭ كېلەلىگۈدەك ئادەم بولىمەنغۇ ئاخىر ... »

— بالام ، — تىترەڭگۈ ئاۋازىدىن ئېسىمگە كەلدىم . يېنىمدا خۇددى يەردىن ئۇنۇپ چىققاندەكلا سەمەت ماخۇ قاراپ تۇراتتى .

بۇ ئادەم ئەترەتنىڭ ئات ـ كالىلىرىغا قارايدىغان ، ئۆمرى مۇشۇ ئەترەتنىڭ ئات ـ كالىلىرى بىلەنلا ئۆتكەنىدى . ئۇ شۇ تاپ ئاق كۆڭلەكنىڭ پەشلىرىنى كۆك تامبىلنىڭ ئىچىگە تىقىۋالغان بولۇپ ، كىرلەشكەن كۆك بەلۋاغ ئاستىدا تامبىلنىڭ كۆك رەختتىن تىكىلگەن ئىشتان بېغى ساڭگىلاپ قالغانىدى . ئۇنىڭ قارامتۇل يۈزى پۈرۈم ـ پۈرۈم قورۇقلار بىلەن قاپلانغان بولۇپ ، ئاق ئارىلىغان ئۆچكە ساقىلى تارغاق تەگمىگەچكە چىگىشلىشىپ كەتكەنىدى . بېشىدىكى كۆك جىمەكلىك ، يېشىل گۈللۈك دوپپىسى كىرلىشىپ كەتكەنلىكتىن ئەسلىي رەڭگىنى يوقاتقانىدى ، شالاڭ سېرىق چىشلىرى ئارىسىغا نان ئۇۋاقلىرى چاپلىشىپ قالغاچقا گەپ قىلغاندا گەپ بىلەن بىرلىكتە نان ئۇۋاقلىرى چاچراپ چىقىۋاتقاندەك تۇيغۇ بېرەتتى . باشقىلارغا قارىغاندا ماڭا يامان ئەمەس مۇئامىلە قىلىدىغان بۇ ئادەمنىڭ تۇيۇقسىز يېنىمدا پەيدا بولۇپ قېلىشى مېنى ئانچە ھەيران قالدۇرمىدى . چۈنكى بۇ ئادەم تولا ھاللاردا ماڭا دېھقانچىلىقنىڭ ئەلىمى ـ تەلىمىنى ، تاپقا كىرىمەيدىغان كېپىنەك كالىدەك مەخلۇقلارنى قانداق باشقۇرۇش ، ئۇلارنىڭ مىجەز ـ خاراكتېرىنى چۈشىنىش جەھەتلەردە كۆپ ياردەم قىلغانىدى .

— ياخشىمۇ ئۆزلە ، سەمەتاخۇنكا ،— دېدىم مەن ئۇنىڭغا قاراپ ، — بىرەر ئىشلىرى بارمۇ مەن قارىشىپ بېرىدىغان ؟

— يوقسۇ بالام ، — دېدى ئۇ بەلۋىغىنىڭ ئۈچى بىلەن ياشاڭغىراپ تۇرغان كۆزىنى ئېرتىپ تۇرۇپ ،— بايا ئېغىلدا تۇرۇپ ئابدۇلباست بىلەن دېيىشكەن گەپنىڭلارنى ئاڭلىدىم . ئۇ نېمە ئۈچۈن سىزگە ئۆچلۈك قىلىدىغاندۇ ، دەپ ئىچىم پۈشاتتى . مانا ئەمدى بىلدىم ، ئۇ ئاشۇنداق قىساسى ياماندىكەن . ئۇ ئۆزىگە پۈت ئاتقان ھەرقانداق ئادەمنى بوش قويۇۋەتمەيدۇ . ئۆسىتەڭ ياقىسىدىكى ئۇ يەرنى سىز مۇشۇ ساپان بىلەن بىر كۈندە ئاغدۇرۇپ بولالمايسىز . مەن تۇنۇگۈن سامانلىقتا داتلىشىپ تۇرۇ-

غان هېلىقى ئىككى چاقلىق ئىككى چىشلىق ساپاننى رېمونت قىلىپ ئىشلەتكۈدەك قىلىپ قويدۇم. چىشلىرىغا قۇم قەغەز سۈرتۈپ پارقىرىتىپ قويدۇم. ئۇنىڭدا ساپاننىڭ تېنىز ياكى چوڭقۇر ئاغدۇرۇشنى تەڭشىگىلى بولىدۇ. ئاشۇ ساپاننى ئېلىپ بېرىڭ بالام، تېنىزراق ھەيدەشكە تەڭشەپ قويسىڭىز بۇ ئىككى كالا ئۇنى تارتىپ كېتەلەيدۇ. ئۆزىڭىز كالىلارنى يېتىلەپ تاپقا چۈشۈرۈپ ماڭسىڭىزلا بولىدۇ. ئاشۇ ساپان بىلەن كەچكىچە چوقۇم ئۇ يەرنى ھەيدەپ بولىسىز، بالام.

— رەھمەت ئاكا، رەھمەت، — دېدىم مەن بىئىختىيار ھالدا ئۇنىڭ يىرىك قوللىرىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ، — سىلىگە قانداق رەھمەت ئېيتىشنى زادى بىلمىدىم. خۇدايىم ئۆمۈرلىرىنى ئۇزۇن، تەنلىرىنى ساق قىلغاي ئاكا.

— ئۇنداق دەپ كەتمەڭ، بالام، دادىڭىز ياخشى ئادەم. ھازىر خاتالاشتى دەپ بۇ يەرگە چۈشۈرۈپ قويغان بىلەن ھامىنى ئۇنى بۇ يەردىن ئاچىقسىپ كېتىدۇ. كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇرىدۇ بالام، بۇنداق كۈنلەر ئۇزۇنغا بارمايدۇ. ئەلمىساقتىن تارتىپ نادانلارنىڭ ياخشىلارنى بوزەك قىلىشى بولۇپ كەلگەن، لېكىن ئۇنداق ئىشنىڭ ئۆمرى كوتا، ياخشىلار ئۆزىنىڭ تېگىشلىك ئورنىنى تېپىشى بەرھەق ئىش، بۇ ۋاقىت مەسىلىسى بالام.

مەن ئاددىي بىر دېھقانىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقان بۇ ھېكمەتلەرگە ھەيرانلىق بىلەن قۇلاق سالماقتىمەن. توۋا، بىر ئۆمۈر ئات ـ كالىلارنىڭ تۇيىقى ئاستىدىن كۆتۈرۈلگەن توپا ـ چاڭلار ئارىسىدا ياشاپ ئۆتكەن ئادەمنىڭ دېگەن گەپلىرىگە قارىغىنە، مۇشۇ ئادەمدىمۇ ئۇمىد دېگەن تولۇپ يېتىپتۇ. مەن مۇشۇ ئادەم ئالدىدا بىر بىچارە قۇشقۇ؟ ئۇنىڭ سۆزلىرى دادام كۈندە تەكرارلايدىغان سۆزلەرنىڭ داۋامىغۇ؟

مەن شۇ كۈنى ھەقىقەتەن ئاشۇ ئۈچ مو يەرنى ئاغدۇرۇپ بولدۇم. ئەتىسى ئەتىگەن مەندىن ھېسابات ئېلىشقا كەلگەن ئاب-

دۇلباست يەرنى ھەيدەپ بولغانلىقىمغا تازا ئىشىنەلمەي تۇرۇپ كەتتى .

— راست ھەيدەپ بولدۇڭمۇ ؟— دېدى ئۇ ماڭا ھەيرانلىق بىلەن تىكىلىپ .

— راست بولماي ئەمىسە ، خانىمڭ بۇيرىغىنىنى بەجا كەلـ تۇرمەي ھەددىمىمۇ مېنىڭ .

ئۇ يۇگۇرۇپ ئات ئېغىلىغا كىرىپ ، كۇل رەڭ يورغىنى ئاچىقىپ ياۋداق مىندى ـ دە ، ئاتنى چاپتۇرغىنىچە ئەترەت قورۇسىدىن چىقىپ كەتتى . مەنمۇ كالىلارنى ھەيدەپ قوشچىلارغا ئەگەشتىم . قورۇ ئىچىدە سەمەتاخۇن بىر خىل زوقمەنلىك بىلەن ماڭا قارىغىنىچە پىخىلداپ كۇلدى . مەنمۇ تۇنجى قېتىم يۇرىكىم قېتىدىن چىقىرىپ بىر قېتىم كۇلدۇم .

ئابدۇسالام خاتىرىنى يېزىپ شۇ يەرگە كەلگەندە ، تۇيۇقسىز ئىشىك ئالدىدىكى ئۇجمىنىڭ ئاچىماق ياغىچىدا ئۇخلايدىغان چار خوراز سوزۇپ چىللاشقا باشلىدى . دېمەك ، باش توخۇ مەزگىلـ گىچە ئۇ خاتىرە يازغان ، نۇرغۇن ئىشلارنى ئەسلىگەنىدى . ئۇ چارچىغانىدى ، خاتىرە يېزىۋېتىپ ئۆزىنىڭ چارچىغانلىقىنى ئۇنـ تۇپ قالغانىدى . مانا ، باش توخۇ مەزگىلىگىچە شۇنچە يىللاردىن بېرى ئۇزۇلۇپ قالغان خاتىرىسىنى قولىغا ئېلىپ ئابدۇلباستـ نىڭ ھەقىقىي ئەپت ـ بەشىرىسىنى خاتىرىگە چۈشۈرگەندىلا ، ئۆزىنىڭ چارچىغانلىقىنى ، لېكىن مۇشۇ خاتىرە يېزىش بىلەن ئۆزىدىكى تۆت يىللىق چارچاشنىڭ بىردىنلا يوقاپ كېتىۋاتقانلىقىـ نى ھېس قىلدى . ئۇ چىراغنى ئۆچۈرۇپ بايىلا سېلىپ قويغان يوتقىنىغا كىردى ـ دە ، ئوڭدىسىغا ياتتى . قاراڭغۇ ئۆي ، ھەممىلا يەردىن قاراڭغۇلۇقنىڭ قورقۇنچلۇق ھىدى كېلىپ تۇراتتى . تۇڭـ لۇكتىن ئاسمانىنىڭ بىر بۇرجىكى كۆرۈنۈپ تۇراتتى . يۇلتۇزلار گويا ئابـدۇسالام ئۇچـۇن يورۇقلۇق بەرمەكچىـدەك سۇس جىـ مىرلايتتى . تاڭ يورۇشقا يەنە بىرەر سائەتتىن ئوشۇقراق ۋاقىت

بار ئىدى . لېكىن ئۇنىڭغا ئۇيقۇ يامىشىدىغاندەك ئەمەس . توغرا ، ئۇ كىتابلارغا قارىسا ياكى ، كىتابلاردىن تەسىرات ، ياكى تۇرمۇش خاتىرىسى يازغان چاغلىرىدا مۇشۇنداق كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەيتتى . بىر قېتىم دادىسىنىڭ ئىشكاپىدىن بىر كىتابنى ئېلىپ ئوقۇشقا باشلىۋىدى ، كىتاب ئۇنى ئۆزىگە رام قىلىۋالدى . جاھاندا مۇشۇنداق ئىشلارمۇ بولغانىكەن ھە ، ئەسەرنىڭ ئاخىرى قانداق بولار ، ئازراق ئوقۇيچۇ ، ئۇ ئۆزىنى ماگنىتتەك چاپلىۋالغان بۇ كىتاب بېتىدىن ئۈمىدىنى ئۈزەلمىدى ، راستىنى ئېيتقاندا ئۇ ئەسەردىكى پاۋىل كورچاگىن ئۇنى ئۆزىگە رام قىلىۋالغانىدى . ئۇنىڭ تەقدىرى زادى قانداق بولار دېگەن ۋەسۋەسىلىك خىيال ئۇنى زادىلا ئۇخلاتمىدى .

— ئەمدى ئۇخلا ، بولمىسا ئەتە ئورنىڭدىن تۇرالمايسەن ، — ئاپىسى ئۇنىڭ قولىدىن كىتابنى ئېلىۋېلىپ كىتاب ئىشكاپىغا سېلىپ قويدى ، — سائەت ئون ئىككى بولدى .

— ئاپا ، يەنە بىردەم ئوقۇۋالايچۇ .

— بولمايدۇ ، بۇنداق ئوقۇساڭ كۆزۈڭنى كېرەكتىن چىقىرىۋېتىسەن .

چىراغنى ئۆچۈرۈپ چىقىپ كەتكەن ئانا تاشقىرىقى ئۆيدە غودۇڭشىغىنىچە يېتىپ قالدى .لېكىن ئابدۇسالامنىڭ كۆزىگە ئۇيقۇ كېلىدىغاندەك ئەمەس ، ئۇ پاۋىل كورچاگىنىڭ ئاق كۆڭلۈكىدىن ، ساپ دىل ، سەمىمىيلىكىدىن ، قەيسەرلىكىدىن سۆيۈنگەنىدى . كىتابنى ئوقۇپ تۈگەتمىگىچە ئۇنىڭ كۆڭلى ئارام تاپمىدىغاندەك ئەمەس . ئۇ ئالاھازەل يېرىم سائەت ئەتراپىدا ياتقاندىن كېيىن ئاستا ئورنىدىن تۇردى . ئىشىكنى چىڭراق يېپىپ قويۇپ ئاستا چىراغنى يانداۋردى . تاشقىرىقى ئۆيدىن سادا يوق ، دېمەك ئانا ئۇخلىغانىدى . ئۇ ئىشكاپتىن كىتابنى ئالدى ـ دە ، قايتا ئوقۇشقا باشلىدى . كىتابنى پۈتۈنلەي ئوقۇپ تۈگەتكەندە ئىختىيارسىز يىغلاپ تاشلىدى . ئۇ ئۇن چىقارماسلىققا تىرىشتى .

يۇ ، لېكىن ئىچ ـ ئىچىدىن چىقىۋاتقان يىغا ئۇنىڭ رايىغا باقمايتى . كۆز ياشلىرى كىتاب مۇقاۋىسىنى ھۆللىگەنىدى . شۇ چاغدا يىراقتىن ئەزان ئاۋازى ئاڭلاندى . دېمەك ، تاڭ يورۇش ئالدىدا تۇراتتى . ئۇ چىراغنى ئۆچۈرۈپ يوتقانغا كىردى . لېكىن ئۇنىڭ ئۈيقۇسى پۈتۈنلەي قاچقانىدى .

مانا ، ھازىرمۇ ئوخشاش ھالەت . تاڭ يورۇشقا يەنە بىر سائەت بار . ھېلىلا تاڭ يورۇيدۇ ، قوشچىلار باشلىقى ئەسئەت ئاكا ئۇنىڭ ئىشىكىنى قاقىدۇ . ھەر كۈنى ئۇ سەھەردە ئىشقا مېڭىش ئالدىدا ئۇنىڭ ئىشىكىنى قېقىپ ئىشقا مېڭىشىنى تاپىلاپ ئاندىن كېتىدۇ . ئابدۇسالام بۇ يېڭى ئۆيدە ئۆزىگە ئايرىم بىر ئۆينى ئېلىۋالغانىدى . ئابدۇسالام كېلىپ ئىككىنچى يىلى ئەترەت ئۇلارغا يېڭى ئۆي ئورنى كېسىپ بەرگەنىدى . ئۇلار ئىشتىن سىرت بىرەر ئاي كېسەك تۆكۈپ مۇشۇ بەش ئېغىزلىق ئۆينى سېلىۋالغان ، دادىسى ئابدۇساھىپ چوڭ ئوغلى ئۇچۇن مۇشۇ بىر ئېغىز ئۆينى ئاتاپ يول ياقىسىغا سالدۇرغان . مەقسەت ئىشتىن سىرتقى چاغلىرىدا كىتاب ـ ماتېرىيال كۆرسە ، ئۆگىنىش قىلسا ، كېيىنرەك جاھان ئوڭۇشلىپ قالسا بىرەر مەكتەپكە بېرىپ ئوقۇسا ، دېگەنلەرنى ئارمان قىلىپ كەلگەن ئاتىسىنىڭ كۆڭلى ئۇنىڭغا چۈشىنىشلىك ئىدى . لېكىن ئۇ ئاتىسىنىڭ ئىرادىسىگە خىلاپ ھالدا تېخى دەپتەر ـ قەلەمنى قولىغا ئالغىنى يوق . سەھرا ئىشى دېگەن جاپالىق ، بولۇپمۇ قوش ھەيدەش ، ھارۋا بىلەن ئېتىزغا ئوغۇت توشۇش بىر كىچىك بالا ئۈچۇن ھەقىقەتەن جاپالىق ئىشلار ئىدى . شۇڭا ئۇ ئىشتىن قايتىپ كەلگەندە پۈت ـ قوللىرىنىڭ سىرقىراپ ئاغرىۋاتقانلىقىنى ، قورسىقىنىڭ ئېچىپ كولدۇرلاپ كەتكەنلىكىنى ، بېلىنىڭ بولسا چىدىغۇسىز ئاغرىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلاتتى . ھېرىپ ـ چارچىغان ئادەمگە نېمە خۇشياقىدۇ دەيسىز ، ئۇ زاغرا ناننى چوڭ گەردىن چىنىغا چىلاپ ، ئېرىتىلگەن قۇيرۇق مايدىن بىر قوشۇق سېلىپ ئۇستىگە قاينىقسۇنى

قۇياتتى ـ دە ، بىردەم تۇرغۇزۇپ ئۇماچتەك ئېزىلىپ كەتكەن ناننى سۇمۇرۇپ ـ يالماپ ئىچىپ يوتقانغا ئارانلا ئۇلگۈرەتتى . مانا ياش چوڭايغانچە بولۇپمۇ ئون سەككىزدىن ئاشقاندىن كېيىن بۇ ئىشلارمۇ ئانچە ئېغىر كەلمەيدىغان بولۇپ قالدى . بەلكىم ئىشقا كۆنگەن ئادەم شۇنداق بولىدىغاندۇ ياكى كىچىكلىكتىن چوڭايغان بولغاچ ئىشلار ئېغىر كەلمەيدىغان بولۇپ قالغاندۇ ، ھەر ھالدا ئۇ ھازىر دېھقانچىلىققا ، بولۇپمۇ تۆت يىلدىن بۇيان تەكرارلىنىپ كېلىۋاتقان بىر خىل ئىشلەش ئۇسۇلىغا كۆنۈپ كەتكەندەك تۇراتتى . مۇنداقچە ئېيتقاندا ئۇ سېپى ئۆزىدىن دېھقان بولۇپ كەتكەندى . شۇڭا ئۇنىڭ بۇندىن تۆت يىل ئىلگىرىكى مەن ئوقۇيمەن دەپ مەيدە مۇشتلاشلىرىمۇ ئۆز بېسىقىغا چۈشكەن ، تەقدىرگە تەن بېرىپ ئۆتۈشكە مەجبۇر بولغانىدى . لېكىن ئابدۇل ـ باستىنىڭ ھېلىقى سۆزى ئۇنى ئويلاندۇرۇپ قويدى . ئۇنىڭ ئۆزىنى مەكتىستىگەندەك ۋارقىراشلىرى ، ئورۇق بارمىقىنىڭ ئۆچىنى كۆرسىتىپ «ئەگەر سەن مەندىن مۇشۇنچىلىك ئۆرلەپ كەتسەڭ مەن ئالا خۇرجۇننى ئارتىپ تاغ ئارقىسىغا كېتىمەن» دەپ كېتىشلىرى ئۇنى قايتا ئويلىنىشقا سالغانىدى . توغرا ، بىر ئادەم يەنە بىر ئادەمدىن ئۆتۈپ كېتىش ئۈچۈن نېمىلەرنى قىلىشى كېرەك ؟ «ئۇزمە پىش ، ئاغزىمغا چۈش» دەپ يېتىۋەرگەن بىلەن ھېچكىم ئۇنىڭ تەقدىرىنى ئۆزگەرتەلمەيدۇ . ئۆز تەقدىرىمنى زادى قانداق ئۆزگەرتىشىم كېرەك ، ئاشۇ ئابدۇلباستىتىن زادى ئۆتۈپ كېتىش ئۈچۈن نېمىلەرنى قىلىشىم كېرەك ؟ خاتىرەمگە يازدىم ـ غۇ ، ئۆگىنىشىم كېرەك ، بىلىم ئىگىلەش ئارقىلىق ئۆز تەقدىرىمنى ئۆزگەرتىشلا مېنىڭ چىقىش يولۇم .

ئابدۇسالام ئۆز خىيالىلىرىنى مۇشۇنداق جۇملىلەرگە جەملەگىنىدە تاڭ يورۇغانىدى . ئەمدى ئۇ ئۇخلىسا بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى . بىر كېچە ئۇخلىمىغان بولسىمۇ ئۇ ناھايىتى روھلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى .

ئىشكنى ئېچىپ تالادا دادىسى بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى .
— ئەتىگەن تۇرۇپسەنغۇ ، بالام ،— دېدى ئابدۇساھىپ كۆك چاپىنىنىڭ ئۇستىدىن قارا بەلۇغنىنى چىگىۋېتىپ .
— ئەتىگەنرەك ماڭايلى دېيىشكەن ،— دېدى ئابدۇسالام ئىشىك يېنىدىكى چۆگۈننى قولىغا ئېلىۋېتىپ ،— جاھان قىزىپ كەتكۈچە خامانىنىڭ يېنىدىكى ھېلىقى بۇغداي ئېچىزىنى ئاغدۇرۇپ تاشلايلى دېۋىدۇق .
— چايدانغا قاينىق سۇ ئېلىپ قويدۇم . ۋاي ، كۆزۈڭ قىزىرىپ كېتىپتىغۇ ، نېمە بولدى ؟ !
— ھېچنېمە دادا .
— قاپاقلىرىڭ ئىششىق ، كىتاب كۆرگەن ئوخشىمامسەن ؟
— خاتىرە يازدىم دادا ، دەرد ـ پىغانلىرىم يىغىلىپ قاپتىكەن . شۇنى يازدىم .
— قالايمىقان گەپلەرنى يېزىپ يۈرمە ، بالام ، خەق كۆرۈپ قالسا بېشىڭغا بالا بولىدۇ . بولسا ئۆگىنىش قىل ، بالام . دەرسلىك كىتابلارنى كۆر دەپ نەچچە ئېيتتىم ساڭا ، ئۇمىد بىلەن ياشا ، ئۆزۈڭنى تاشلىۋەتمە ، ئادەمنى ئۇمىد ياشىنىتىدۇ ، غەم قاقشىتىدۇ . جاپانىڭ تېگى ئالتۇن . ھازىر جاپا تارتساڭ ، جاپالىق ئۆگىنىش قىلساڭ ئۇنىڭ راھىتىنى كۆرىدىغان چاغ ھامان كېلىدۇ ، بالام . مەن ئىشقا ماڭدىم ئەمىسە .
ئابدۇسالام چۆگۈننى تۇنقىنىچە دادىسىنىڭ كەينىدىن قاراپ قالدى . كونىرىغان كىيىملەر ئارىسىدا تولىمۇ ئاۋارە كۆرۈنىدىغان بۇ ئادەم بىر ئۆمۈر بىلىم ئىگىلەشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ، ئۇنىڭ ئەھمىيىتىنى سۆزلەپ ئۆتكەن ئادەم . ھازىر يېزىدا ئېغىر ئەمگەكلەر ئارىسىدا يانجىلىپ تۇرۇپمۇ ئۆزىنىڭ ئەقىدىسىنى يوقاتمىغىنى يوق . ئۇ بالىلىرىنىڭ تەقدىرىدىن دائىم ئەنسىرەپ تۇرسىمۇ ئۇلارنى رىغبەتلەندۈرۈشنى ئېسىدىن زادىلا چىقارمايدۇ . بەش بالىسىنىڭ چوڭى ئابدۇسالام ئوقۇيمەن دەپلا يۇرگىنىدە مانا يېزىغا

چۇشۇش ، چېنىقىش دېگەن سەۋەب بىلەن دېھقان بولۇپ قالدى . ئىككىنچىسى ئارمان خەنزۇچە ئوقۇغاچقا يېزىغا چۈشكەندە خەنزۇ- چە مەكتەپ بولمىغاچقا ئوقۇشسىز قالدى . ئۈچىنچىسى ئادىل بىلەن تۆتىنچىسى ئالىم مەكتەپتىن قېچىۋالدى . پەقەت كەنجىسى ئايگۈللا ناھايىتى ياخشى ئوقۇۋاتقاندەك قىلىدۇ . ئۇنىڭ كىتابقا ئۆزىنى ئۇرۇشلىرى ، بىلمىگەننى بىلىۋالمىغۇچە پارتىدىن قوپ- ماسلىقلىرى خۇددى ئاكىسى ئابدۇسالامنىڭ ئۆزى ، قارىغاندا مۇ- شۇ چوڭى بىلەن ئەڭ كىچىكى بولسىمۇ ئوقۇشنى مۇرادىغا يەتكۈ- چە ئوقۇۋالسا دېگەن ئارزۇ ئاتىنى ئۈمىدلەندۈرەتتى . ئۇ ئاشۇ ئارزۇدا بۇ ئىككى بالىسىنى ئۈمىدلەندۈرەتتى .

ئابدۇسالام دادىسىنىڭ ئاشۇ ئۈمىدىنى ھازىرغىچە چۈشەنگە- نى يوق . مانا ، ئۇ ھەقىقىي ئويغانغاندەك تۇرىدۇ . چۈنكى ئۇ خورلۇق ئىچىدىن ئۆزىگە يول ئىزدەشنى ئۆگەنگەنىدى . ئۇ دادە- سىنى خىيال بىلەن ئۇزىتىپ قويۇپ ئالدىراپ يۇزىنى يۇيدى . سەھەرنىڭ ساپ ۋە سالقىن ھاۋاسى دىلىنى مەستخۇش قىلغۇدەك راھەت ۋە يېقىملىق ئىدى . ئابدۇسالام تۇنجى قېتىم بۇ ساپ ھاۋانى ھېس قىلغاندەك ھاۋانى ھىدلىغىنىچە كۆزىنى يۇمدى . تومۇر - تومۇرلىرىغىچە سىڭىۋاتقان بۇ غايىبانە ، راھەتلىك سې- زىم تەسىرىدىن بەدەنلىرى يېنىك سىلكىندى . يىراقتىن كاككۇك ئاۋازى ئاڭلاندى ، ئۇنىڭ ھەر بىر قېتىم «كاككۇك» دەپ سايـ- راشلىرى كىشى قەلبىنى لەرزىگە كەلتۈرگۈدەك يېقىملىق ھەم سۇزۇك ئىدى .

— ۋاھ ، بۇگۈن باشقىچىغۇ ،— قوشچىلار باشلىقى ئەسئەت- نىڭ ئاۋازى ئابدۇسالامنى بۇ راھەتلىك دۇنيادىن ، خىيالىي سې- زىم ئىچىدىكى ھۇزۇرلۇق بەختتىن قايتۇرۇپ كەلدى . ئۇ كۆزە- نى ئاچقىنىدا ئالدىدا سۇر ئېشەككە مىنىۋالغان ئەسئەت قامچىسـ- نى مۇرىسىگە سالغان ھالدا ئۇنىڭ ئالدىدا تۇراتتى . تاقىر بېشـ- دىكى قارا جىيەكلىرى سۆكۈلگەن مېغىزرەڭ گۈللۈك دوپپىسىنى

ئاق شاپاق دوپپا ئۈستىگە قوندۇرۇۋالغان بۇ ئادەمنىڭ قولىدا ھازىرلا تۇتاشتۇرۇلغان موخۇركا بار ئىدى . ئۇنىڭدىن كۆپكۆك ئىس ئاستا لەيلەپ چىقىپ ھاۋاغا كۆتۈرۈلمەكتە . ئەمدىلا قىرىق ياشتىن ئاشقىنىغا قارىماي قويۇۋالغان كىشىلىك ئۇنىڭ چارلاشقان قوغۇنىدەك قورۇق چۈشكەن چىرايىغا ماس كەلگەچكە ئۇنى ئاتمىشتىن ئاشقان ئادەم ئىسكەتكە كىرگۈزۈپ قويغانىدى . ئۇنىڭ تۇغۇمچان خوتۇنى يىلدا دېگۈدەك بىرنى تۇغۇپ ئۇنىڭ ئائىلىسىنى بالىغا توشقۇزۇۋەتكەنىدى . ئالدى ئون بەش ياشتىن كەينى ئىككى ياشقىچە بولغان سەككىز بالا مانا مۇشۇ ئاتىنىڭ نان تېپىپ بېرىشىگە موھتاج بولغاچقىمۇ بۇ ئادەم تىنىم تاپماي ئىشلەيتتى . ئامال بار بىر كۈنلۈك ئىشنى ھۆددىلەپ قىلىشنى ياقتۇراتتى . مانا مۇشۇنداق بولغاندا ئۇ بىر كۈنلۈك ئىشنى يېرىم كۈندە تۈگىتىپ قايتا ئىشلەشكە ۋاقىت چىقىرالايتتى . ئۇنداق بولغاندا ئۇ بىر كۈندە ئون — ئون بەش نومۇرغا ئىشلەپ كىرىمىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئازراق ھەسسە قوشالايتتى . بۇنداق ئەمگەك كۈچى ئاز ، ئادەم سانى كۆپ ئائىلىلەر يىل ئاخىرىدىكى تەقسىماتتا ئۆزىگە قانچىلىك قەرز ئارتىلغانلىقىنى بىلىپ قويسىلا كۈپايە ئىدى . ئۇنىڭ قەرزى ھازىر ئۈچ خانىدىن تۆت خانىغا سەكرەپ كەتكەنىدى .

— خۇدايىم بۇيرۇسا ئوغۇللىرىم چوڭ بولسا ئاشۇ قەرزلىرىنى ئۆزۈپ تەقسىمات ئالىمەن ،— دەيتتى ئۇ بالىلىرىدىن ماختىنىپ ،— بەش ئوغلۇم بار ، بەشى ئىشقا چۈشۈپ كەتسە ، ياستۇقىنى بېشىمغا تىرەپ قويۇپ ياتساممۇ بولىۋېرىدۇ .

— ئاشۇ بالىلىرىڭ ساڭا ئەسقېتىپ ئىشلەپ بەرگۈچە ئۆزۈڭ تۆت پۈكلىنىپ قالارسەنمىكىن ،— دەيتتى مەھەللە مويسىپىتلىرى ئۇنىڭ گېپىنىڭ بېلىگە تېپىپ ،— ئون جاننى باقماق ئەمەس ، ھازىر ئىككى جاننى باققىلى بولمايۋاتسا . ئىشلەيمىز ، ئىشلەيمىز ، كۈزدە تەقسىمات دەيدۇ . تەقسىماتتا قۇرۇق دەپتەر

ۋاراقلايدۇ . ئەترەتكە زادى كىرىم بولماي چىقمىلا بولۇۋاتقاندەك ، نېمە گەپ بولۇپ كەتتى ھازىر .

— مۇنداق ئەپقاچتى گەپ قىلىشمايلى تۇغقانلار ، — دېدى بىرەيلەن ئەتراپقا ئالاقزادىلىك بىلەن قاراپ قويۇپ ، — ھازىر تام قۇلاقلىق بولۇپ قالغان جاھان . سىڭگەن نېنىمىزنى يەپ ئىشىمىزنى قىلايلى . تەقسىمات بولسا بولار ، بولمىسا ھەر ئايدا ئاشلىق بېرىۋاتقاندىكىن ئاچ قالمىساقلا بولدى ئەمەسمۇ .

مانا مۇشۇنداق گەپلەر ئابدۇسالامنى ئويلاندۇرىدۇ ، خىيال دېڭىزىدا ئۈزدۇرىدۇ . تۇرۇپ ـ تۇرۇپلا ئەترەت ئېتىزلىرىدىن چىقىۋاتقان بۇغداي ، قوناق ، تېرىق ، ئارپا قاتارلىقلارنىڭ خامانـ دىن ئەترەت ئىسكىلاتىغا بىر قىسمى توشۇلغاندىن باشقا قالغان ئاشلىقنىڭ ھەممىسى ناھىيىلىك ئاشلىق ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈلـ دىغانلىقىنى ، بۇنىڭغا نەق پۇل ئالىدىغانلىقىنى ، يەنە ئاللىقانداق دېھقانچىلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ بازارغا ئاچقىلىپ سېتىلىدىغانلىـ قىنى ، لېكىن بۇ پۇللارنىڭ ئاشۇ پوندىلەك كاسسىر ، بوغالتىرـ لارنىڭ دەپتەرلىرىگە پۈتۈلگەن بىلەن يەنە ئاللىقانداق باھانە سەـ ۋەبلەر بىلەن يوقاپ كېتىدىغانلىقىنى ئۇ زادىلا چۈشەنمەيتتى .

— خىيال بېسىپ قاپتىغۇ سېنى ، جىگدە پۇراپ قاپسەن جۇمۇ ، — ئابدۇسالام شۇندىلا ئالدىدا تۇرغان ئادەمنىڭ بايىقى گېپىگە جاۋاب بەرمىگەنلىكىنى ھېس قىلدى .

— ئۇنداقمۇ دەپ كەتمەڭ ، ئەسلىدىكا ،— دېدى ئابدۇسالام قولىدىكى چۆگۈننى يەرگە قويۇپ ،— جىگدە پۇرايدىغان ۋاقتىم ئۆتۈپ كەتكەنمىكىن دەيمەن . مانا بۇ يىل تاق يىگىرمە ياشقا كىردىم ئەمەسمۇ .

— تازا پۇرايدىغان ۋاقتىڭ بۇ ، ھاڭۋېقىپ تۇرماي ئىتتىكـ رەك بار ، — ئۇ ئېشەككە بىر قامچا سېلىپ ئەترەت قورۇسى تەرەپكە كېتىپ قالدى .

ئابدۇسالام ئۆيگە كىردى . ئۆكىلىرى تېخىچە ئۇخلاۋاتاتتى .

ئانىسى تىللاخان ئەمدىلا ئورنىدىن تۇرغان بولسا كېرەك ، بېشىغا چىگىۋالغان ياغلىقىنى تۈزەشتۇرۇۋاتاتتى .

— ئەسئەتاخۇنغۇ بايىقى ئادەم ،— دېدى تىللاخان ئابدۇسالامغا قاراپ .

— شۇ .

— بىچارە ئادەم بەك جاپاكەش جۇمۇ ، ئاشۇ جاپا ئۈنى قېرىتتى ، نان چىلاپ بېرەيمۇ ، بالام .

— بولدىلا ، ئازراق ناشتا قىلىپلا ماڭاي ، يانچۇقۇمغا بىرەر پارچە نان سېلىۋالارمەن . قورساق ئاچقاندا بىرەر چىشلەم نان بىلەن ئىككى يۈتۈم سۇ ئىچىۋالسامىلا بولىدىكەن .

بەش قوشچى ، بەش جۈپ كالا ھالسىرىدى . خامانىڭ غەرب تەرىپىدىكى بۇغداي ئېكىزى ئالاھازەل ئون مو ئەتراپىدىكى يەر ئىدى . ئۇلار كۈن چىقىشتىن بۇرۇن يېتىپ كېلىپ مۇشۇ نېمى كېتىش ئالدىدا تۇرغان يەرنى ئاغدۇرۇۋاتىدۇ . خامانىڭ شەرقىدىكى يەرمۇ ئوخشاشلا بۇغداي ئېكىزى ، ئۇ يەرمۇ مۇشۇ يەر بىلەن بىللە سۇغىرىلغان . بۈگۈن ئۇ يەرنىمۇ ئاغدۇرۇۋەتمىسە ئەتىگىچە ئۇ يەرمۇ نېمى تارتىلىپ ھەيدەش قىينىلىشىدۇ . شۇڭا ئەسئەت باشچىلىقىدىكى بەش قوشچى بۈگۈن باشقا كۈنلەرگە قارىغاندا كۆپرەك ئىشلەش كېرەكلىكىنى ئوبدان بىلىدۇ . ئۇلار يەرنىڭ يېرىمى ئاغدۇرۇلۇپ بولغاندا بىر قېتىم دەم ئېلىپ ئاز - تولا قورساقلىرىنى ئەستەرلىۋالدى . خاماندا 28 تېپىلىق تراكتور بىر - بىرىگە چېتىلغان ئۇچ تۈلۈقنى سۆرىگىنىچە يۇمىلاق دائىرە ئىچىگە يېيىتىلغان بۇغداي ئۈنچىسى ئۈستىدە چۆرگىلىمەكتە . بىغەم تراكتورچى تراكتورنى ئۆزىگە يارەملىشىش ئۈچۈن ئاجرىتىلغان دېھقان بالىسىغا تۇنقۇزۇپ قويۇپ ئۆزى خامانىڭ شىمالىي قىرغىقىدىكى كىچىك ئېرىق بويىدىكى سۆگەت سايىسىدە ئۇيقۇغا كەتكەنىدى . خاماندا ئىشلەۋاتقان بىر نەچچە ئەر - ئايال تۈلۈق ئاستىغا ئۈنچە تاشلىماقتا . تراكتور تاتىلداپ خۇددى جۇ-

ۋازنىڭ كالىسسىدەك چۆرگىلىمەكتە . ئۇنچىدىن قاڭسىق ، دىماغنى غىدىقلىغۇچى سېرىق تۈمان كۆتۈرۈلمەكتە . خامانىڭ يەنە بىر بۇرجىكىدە ئەتىگەنكى شامالدا سورۇپ سامىنىدىن ئايرىپ چەشـ لەنگەن بۇغداي بىلەن ئۇنىڭ يېنىدا چەشتىن ئايرىلغان سامان دۆۋىلەنگەن . سامان توشۇيدىغان هارۋىغا بىرەيلەن ناهايىتى يوغان چاپچا بىلەن سامان قاچىلاۋاتاتتى .

— بولۇڭلار ، كۈن تىكلىشۋاتىدۇ . هاۋا قىزىپ كەتكۈچە ماۋۇ يەرنى تۈگىتەيلى ،— ئەسئەتاخۇن ئورنىدىن تۇردى . يۈلغۇن تايىقىغا پىگىلو هارۋا چاقىنىڭ قىرىدىن ئالاهازەل ئەللىك سانتـ مېتىر ئەتراپىدا كېسىپ سىم بىلەن يۆگەپ ئورناتقان قامچىسىنى قولىغا ئالغان ئابدۇسالام كالىلىرىغا قارىدى . هېرىپ ئاختارمـ لىقتا يېتىۋالغان كېپىنەك كالىنىڭ تۇرقىغا قاراپ ئابدۇسالامـ نىڭ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ بىر پەس تۇرۇپ قالدى . لېكىن ئىچ ئاغرىتقان بىلەن ئۇنى قوشتىن ئازاد قىلغىلى بولمايدۇ . مانا ئالدىدا يەنە يېرىم كۈنلۈك ئىش ئۇلارنى ساقلاپ تۇراتتى . ئۇ قامچىسى بىلەن كېپىنەك كالىنىڭ كاسىسىغا بىرنى سالدى .

— هوششە ، هۇرۇن لالما ،— دېدى ئۇ زەردە بىلەن .

قامچىنى تولا يەپ كاسىسى پىشىپ كەتكەن كېپىنەككە بىر قامچا كار قىلمىدى .

— هوششە دەيمەن سېنى ،— ئابدۇسالام زەردە بىلەن يەنە ئىككى قامچا سالدى . بۇ قامچا تەسىر قىلدىمۇ ئەتىمالىم كېپىنەك خۇشياقمىغاندەك مىدىرلاپ ئورنىدىن تۇردى . يان كالا ياتمىغاچقا بويۇنتۇرۇق قاتلىشىپ قالغانكەن ، ئابدۇسالام ئۇنى توزەشتۇرـ گىچە قالغانلار تاپقا چۈشۈپ يەر هەيدەشكە باشلىغانىدى .

— هوششە ، تاپ ،— ئابدۇسالام ساپانىنى كۆتۈرۈپ تاپقا چۈشۈردى . كالىلار ئېرەنسىزلىك بىلەن قىمىرلىدى ، — هوشە دەيمەن ، — ئىككى كالىنىڭ كاسىسىغا كۈچەپ ئۇرۇلغان قامچا ئۇلارنىڭ قەدەملىرىنى تېزلەتتى .

خامانىڭ غەربىدىكى بۇ يەر ھەيدىلىپ بولغاندا كۈن رەسمىي تىكلەشكەنىدى . تونۇر تەپتىدەك ئىسسىق ئېقىم ئۇلارنى چىپ ـ چىپ تەرلەتكەنىدى . ئەمدى ئۇلار كالىلارنى خامانىڭ شەرقىگە ئۆتكۈزۈپ ساپاندىن چىقىرىپ ئۇلارغا ئەترەتنىڭ بېدىلىكىدىن ئورۇپ كەلگەن بېدىلەرنى تاشلاپ بەردى . ئاندىن ئۆزلىرىمۇ ئۆيلىرىدىن ئالغاچ چىققان نانلىرىنى ئېرىقتىكى سۇغا چىلاپ يەپ سۆگەت سايىسىدە ئازراق ئارام ئېلىشتى . شۇتاپ ئابدۇسالام ئۆزىنىڭ ھارغانلىقتىنمۇ ياكى بىر كېچە ئۇخلىماي چىققانلىقى ئۈچۈنمىكىن بىر نەم يەرنى تېپىپ يېتىۋالغۇسى كېلىپلا تۇرغاندىلىقىنى ھېس قىلدى ، ئۇيقۇ لەشكىرى ئۇنىڭغا ئەمدى ھۇجۇم قىلغانىدى .

— ھوش ، ھوش ، ھوش دۆيۈزلەر ،— ئەسئەت ئاكىنىڭ ئاۋازى ئابدۇسالامنى چۆچۈتتى . ئەسئەت ئاكىنىڭ كالىسى توپىتوغرا خامان تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتاتتى . ئۇنى خامان سىرتىغا ھەيدەش ئۈچۈن يۇگۇرگەن ئەسئەت ئاكا خامان بۇرجىكىدىكى تۇلۇققا پۇتلىشىپ يىقىلىپ چۈشتى . خاماندىكىلەر ئاللا ـ چۇقان بىلەن سۈپۈرگە ، ئارىلىرىنى كۆتۈرۈپ چەش تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقان كالىلار تەرەپكە يۇگۈردى . كالا دېگەن ئاجايىپ ھايۋان ، بىرى يول باشلاپ ماڭسا كەينىدىكىلەرگە ۋارقىراش ھاجەتسىز ، ئاشۇنىڭ كەينىدىن بېشىنى ساڭگىلىتىپ مېڭىۋېرىدۇ . مانا ئەسئەت ئاكىنىڭ كالىسى ساپاننى سۆرەپ خامانغا مېڭىۋىدى ، ئۇنىڭ كەينىدىكى قالغان كالىلارمۇ تەبىئىي ھالدا ئۇنىڭغا ئەگەشتى .

— ئاپلا ، گەپ ئاڭلايدىغان بولدۇق ،— يۇگۈرۈپ كالىلارنىڭ باش تەرىپىگە ئۆتۈپ كېپىنەك كالىنىڭ بېشىغا قامچا بىلەن سالغان ئابدۇسالام ئۆزىنىڭ كالىلىرىنى توختىتىپ قېلىشنى ئۈيلىدى . چۈنكى ئالدىدىكى تۆت قوشچى نېمىلا قىلمىسا بەرىبىر ئادەتتىكى ئەزالار ، لېكىن ئابدۇسالام ئوخشاشمايدۇ ، ئۇ دېگەن قاشقىسى بار ئادەم . گەپمۇ ، دەردمۇ ئوڭايلا چاپلىشىدۇ .لېكىن

كېپىنەك كالىلىقىنى قىلدى . بايا چارچاپ يېتىۋالغان بىلەن چەشنىڭ پۇرىقى جانلاندۇردىمۇ ، ئەتىمالىم ئۇمۇ كالىلارنىڭ كەيـ ـنىدىن يۈگۈردى . ساپان خامانىنىڭ قىرىغا سانجىلىپ بولۇپ چـ ـقىپ كەتتى ، ئەمدى ۋاقىت ئۇنىڭغا قاراپ تۇرمايتتى ، چاققانلىق قىلمىسا گەپنىڭ ئاچچىقىنى ھېلى ئاڭلايدىغان گەپ ، ئۇ چاقماق تېزلىكىدە كاللىسىغا كەلگەن بۇ خىيالنىڭ تۇرتكىسىدە يۈگۈرۈپ بېرىپ ئۆز كالىلىرىنى خامان سىرتىغا ئاچىقىشنى ئويلىدىيۇ ئۇلگۈرەلمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدى ، ساپان خامانىنى جىجىماڭـ ـتا ، تاپقا چۈشمەيدىغان كالىلارنىڭ قەدەملىرى تېزلەشمەكتە ، ئۇ ئالدىغا قارىدى . ئالدىدىكى تۆت جۈپ كالا خاماندىكىلەرنىڭ ژار ـقىراشلىرى ، قوشچىلارنىڭ ساۋاشلىرى بىلەن خامانىنى ئوتتۇرۇـ ـدىن كېسىپ شەرق تەرەپكە ئىلگىرىلىمەكتە . ئۇلارنىڭ كالىلىرى سۆرەپ كېتىۋاتقان ساپانلار بۇغداي ئۇنچىلىرىنى سۆرەپ كېلىپ سامانغا ، سامانىنى سۆرەپ كېلىپ چەشكە ئارىلاشتۇرۇپ كېتىۋاـ ـتاتتى . ئابدۇسالام بۇ كۆرۈنۈشتىن داڭ قاتتى . شۇ ھامان كاللـ ـسىغا ئەقىل كەلدى . ساپانىنى كۆتۈرۈۋېلىش كېرەك .

ئۇ يۈگۈرۈپ كەلگىنىچە سۆرىلىپ كېتىۋاتقان ساپانىنى تۈتۈپ ئۇنى كۆتۈردى . بويۇنتۇرۇق كەينىگە تارتىشتى . لېكىن ئۇ يەر ئاغدۇرۇلغاندەك ئۇنچە چىڭ ئەمەس ئىدى . ساپان يەرگە سانجىلـ ـماي يەردىن يېرىم مېتىر كۆتۈرۈلگەن ھالدا لەيلەپ كېتىۋاتاتتى .

— ياشا ئابدۇسالام ، ھەقىقىي ئەركەككەنسەن .

— كىچىك بولغان بىلەن ئەقلى بارکەن .

— ماۋۇلار چەشنى ھارام قىلدى مانا .

ئابدۇسالامنىڭ قۇلىقى ئىتراپىدا ھەر خىل ئاۋازلار جاـ ـراڭلايتتى . ئۇ چىپ ـ چىپ تەرلىگەن ھالدا كالىلار بىلەن تەڭ يۈگۈرۈپ ساپانىنى كۆتۈرگىنىچە خامانىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى . بىر تەرىپى بويۇنتۇرۇقتا ئۇلانغان ساپانىنى مۇنداق ھاۋادا لەيلىتىپ كۆتۈرۈپ ماڭماقـنىڭ تەسلىكـىنى پەقـەت ئابدۇسالاملا ھېس قىلالىدى .

خاماندىن ئۆتۈپ بولغاندا ئۇ ساپاننى يەرگە سانجىدى . بويۇن-تۇرۇق تېخىمۇ چىڭ تارتىشتى . كاللار تىرەجەپ بېقىپ توختاپ قالدى . ئۇلار ھارغانىدى ، لېكىن ئۇلارغا قارىغاندا ئابدۇسالام بەكرەك ھارغانىدى . شۇنچە چوڭ خامانىنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتكۈچە ئۇ ساپاننى كۆتۈرۈپ ئۆتىمەن دەپ ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلىپ قالغانىدى .

— ئۇھ ،— دېدى ئۇ قامچىسىنى يەرگە تاشلاپ ئۆزىمۇ ئېتىز قىرىغا يانپاشلاپ يېتىۋېتىپ ، — ئەجەب ھاردىما .

— ئاپلا ،— دېدى ئەسئەت ئاكا ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ ،— خامانىڭ ساتمىسىدا ئەتىرەت باشلىقى بارىكەن ئەمەسمۇ ، ئۇ زەھرىنى چاچىدىغان بولدى ئەمدى .

ئابدۇسالام خامانىڭ ساتمىسى تەرەپكە قارىدى . ساتمىدىن چىققان ئابدۇلباسىت خۇددى كۆمۈردەك قارىدىغان ھالدا قوشچىلار تەرەپكە قاراپ يۈگۈرگەندەك كېلىۋاتاتتى . ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى مېڭىشلىرىدىن ، چىرايىنىڭ تۈتۈلۈپ قارىداپ كېتىشلىرىدىن خېلىلا ئاچچىقلانغانلىقى چىقىپ تۇراتتى .

«ئەمدى ماۋۇ دېۋەڭگە بىر تېتىيدىغان بولدى . ھەممىدىن بەك ئاشۇ ئەسئەت ئاكىمىزغا چېچىلىدۇ . ھەي ، كالىڭىزنى باشقۇرۇپ خامانىڭ سىرتىدا ماڭغان بولسىڭىز باشقىلارمۇ شۇنداق ماڭاتتى . مەنمۇ ساپان كۆتۈرىمەن دەپ مۇنچە ھېرىپمۇ كەتمەيتتىم» ئابدۇسالام شۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەچ ئابدۇلباسىت-نىڭ مېڭىشلىرىغا قارىغىنىچە سەل ئۆرە بولۇپ ئولتۇردى .

— قوپە ، ھەي ئۇنسۇرنىڭ بالىسى ،— ئۇدۇللا ئابدۇسالام-نىڭ يېنىغا كېلىپ توختىغان ئابدۇلباستىنىڭ تۇيۇقسىز تەپكەن بىر تېپىكى ئابدۇسالامنى دېڭىدە چۆچۈتۈۋەتتى ،— ئىشنى تېرىپ قويۇپ لالىيىپ ياتسەنغۇ ؟ !

— ھە ، نېمە بولدى ؟— دېدى ئابدۇسالام تېرىككەن ھالدا ئورنىدىن تۇرۇپ ،— گەپنى ئاۋۇلارغا قىلماي ، نېماندىق···

— ساڭا قىلماي كىمگە قىلمەن ئۇنسۇرنىڭ بالىسى ، — دېدى ئابدۇلباست ئابدۇسالامنىڭ يانپىشىغا يەنە بىرنى تەپىپ ،— مانا قارا ، خامانىنى ئوڭتەي - توڭتەي قىلىۋەتتىڭ . چەشنى سامانغا ، سامانىنى ئۇنچىگە ئارىلاشتۇرۇۋەتتىڭ . قولۇڭدىكى ماۋۇ داداڭنىڭ بىر نېمىسى بولمىغاندىكىن كالىلىرىڭنى خامان سىرتىغا ھەيدىسەڭ بولمامدۇ .

— نېمە دەيسەن زادى ،— ئابدۇسالام دادىسىنىڭ بىر نېمىسىگە ئوخشىتىۋاتقان ھېلىقى يۇلغۇن ساپلىق قامچىسىنى ئېلىپلا ئورنىدىن تۇردى ، — خامانىنى ئوڭتەي - توڭتەي قىلىۋەتكەن ئاۋۇلار ، مەن ساپانىنى كۆتۈرۈپ ئۆتتۈم . مۇشۇنداق گەپكە قالماي دەپ ساپانىنى كۆتۈرۈپ كالىلار بىلەن تەڭ يۈگۈردۈم ، بىلىپ قوي ، ئىشەنمىسەڭ خاماندىكىلەردىن سورا .

— نېمىشقا سورايدىكەنمەن ، بايا ساتمىدا ئولتۇرۇپ ھەممىنى كۆرۈپ تۇرغان تۇرسام ، سەن تېخى يەنە بۇرنۇمغا چالما تىزىپ قىلغان گۇناھىڭنى باشقىلارغا ئارتىپ قويماقچىمۇسەن ۋۇ ئۇنسۇرنىڭ بالىسى ، خاماندىكى بارلىق زىيانىنى سەن تۆلەيسەن .

— ئۇنداق ئادەم بوزەك قىلما ، ئابدۇلباست ، — دېدى ئابدۇسالام چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ ،— ھەي ، قېرىنداشلار ، گەپ قىلساڭلارچۇ ، مەن ساپانىنى كۆتۈرۈپ ئۆتتۈمغۇ .

قوشچىلار بۇ ئىشتىن ئۆزلىرىنىڭ قۇتۇلۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ خوش بولدىمۇ ئەتىمالىم ئابدۇسالامنىڭ يالۋۇرۇشىنى ئاڭلىمىغاندەك ، گويا مۇشۇ يەردە ، ئۆزىنىڭ يېنىدىلا ئىككى ئادەمنىڭ دېيىشۋاتقانلىقىنى كۆرمىگەندەك كالىلىرىنىڭ بويۇنتۇرۇقلىرىنى تۈزەشتۈرۈش بىلەن ئاۋارە بولۇشۇۋاتاتتى .

— قېرىنداشلار دەپ قوي تېخى ،— دېدى ئابدۇلباست ئابدۇسالامغا تېخىمۇ يېقىن كېلىپ ،— ئۇلار قانداق بولۇپ سېنىڭ قېرىندىشىڭ بولىدۇ . سەن دېگەن ئۇنسۇرنىڭ بالىسى ، ئۇلار بىلەن قېنىڭ مەڭگۈ قوشۇلمايدۇ . ئۇقتۇڭمۇ ، ئۇنسۇرنىڭ

بالىسى ، ھەي ئەمەت ، بۇياقتا كېلىپ ماڭا ئۇنسۇرنىڭ بالىسى سالغان زىيانىنى ھېسابلا .

— ماڭا ئۇنداق تۆھمەت چاپلىما ، ئۇ ئىشنى مەن قىلمىدىم ، — دېدى ئابدۇسالام ئاچچىقتىن غال - غال تىترىگەن ھالدا ، — سەن قەستەن مەن بىلەن قېرىشىپ مۇشۇنداق قىلىۋاتىسەن . ئىشەنمىسەڭ ئاڭا خاماندىكىلەردىن سورا ، مەن ساپانىنى كۆتۈرۈپ ئۆتكەن .

— بۇنىمۇ سوراش كېتەمدۇ ، مەن بۇ ئىشنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم دەڭاتىمەن ساڭا ، — دېدى ئابدۇلباست يەرنى تېپىپ تۇرۇپ ، — سەن خاماندىن ساپىنىڭنى سۆرىتىپ ئۆتۈپ مۇشۇنداق مالىماتاڭ قىلىۋەتتىڭ .

— قارا چاپلىما دەيمەن ، ھېلى بىكار ، — دېدى ئابدۇسالام ئاچچىقتىن بوغۇلۇپ .

— ھە ، ھېلى بىكار دەيسىنا ئۇنسۇرنىڭ بالىسى ، قىلغۇلۇقىنى قىلىپ بولۇپ گېپىڭ ئەجەب چوڭغۇ سېنىڭ ، مۇشۇنداقلا قىلىدىغان بولساڭ داداڭنىڭ يېنىغا ئاپىرىپ بوينۇڭغا تاختاي ئېسىپ تۇرغۇزۇپ قويىمەن . ئۇ چاغدا سېپى ئۆزىدىن ئۇنسۇر بولىسەن جۇمۇ ، ھۇ ئۇنسۇرنىڭ بالىسى ، — ئابدۇلباست ئالدىدا چىشلىرىنى كاراسلىتىپ تۇرغان ئابدۇسالامنىڭ كاچىتىغا بىرنى سالدى ،— تېخى مېنىڭ ئالدىمدا ھېلى بىكار دەيدا ماڭا ئۇنسۇرنىك...

— ماڭا ئۇنسۇرنىڭ بالىسى دېگەن ،— ئابدۇلباستنىڭ ئۇرۇپ - تىللاپ كېتىشلىرىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ قىر بېشىغا چىقىۋالغان ئابدۇسالام قولىدىكى يۇلغۇن ساپلىق قامچىسىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئابدۇلباستنىڭ يۈزىگىلا سالدى . گېپىنى تېخى ئاخىرلاشتۇرمىغان ئابدۇلباست قامچا زەربىسىدىن ۋاي دېگىنىچە بۇغداي ئېڭىزىغا گۇپپىدە يىقىلدى . ئابدۇسالام ئايىغى ئاستىدا سوزۇلۇپ ياتقان بۇ ئادەمگە مۇنداقلا قاراپ چۆچۈپ كەتتى . چۈنۈ-

كى ئېگىز ئۇستىدە سۇنايلىنىپ ياتقان ئابدۇلباستىنىڭ بېشى-
دىن ، يۇزىدىن ئەيتاۋۇر ھەممىلا يېرىدىن قان ئېتىلىپ چىقىۋاتـ
قاندەك قىلاتتى . شۇ تاپ ئۇنىڭ بۇغداي ئېگىزىغا يانتۇ چۈشكەن
بېشى خۇددى گوداڭغا چۈشۈپ كەتكەن قوي كاللىسىدەك قىپقـ
ىزىل قانغا بويۇلۇپ كەتكەن بولۇپ ، ئېگىزلىق تەرەپكە ساقىغان
قان ئادەم تېنىنى شۇركۈندۈرگۈدەك سۇرئەت بىلەن يېيىلماقتا
ئىدى .

ئابدۇسالام بۇ كۆرۈنۈشتىن بىرەر شۇملۇقنىڭ ئالامىتىنى
سەزدى ـ دە ، قولىدىكى قامچىسىنى يەرگە تاشلاپلا ئېتىزلىقنى
بويلاپ مەھەللە تەرەپكە يۈگۈردى .

— ئادەم ئۆلدى ،— كىمنىكىدۇر ۋارقىرىشىدىن خامان لەر-
زىگە كەلدى . ئۇنچىنىڭ ئۇستىدە بىر دائىرىنى ئايلىنىپ چېپىپ
كېتىۋاتقان تراكتورمۇ ، خامانچىلارنىڭ قىيقاس ـ سۇرەنلىرىمۇ
بىر پەسكە توختاپ قالغاندەك بولۇپ قالدى . شۇ تاپ يۈگۈرۈپ
كېتىۋاتقان ئابدۇسالامنىڭ قۇلىقى گاس ، كۆزى كۆرمەس بولۇپ
قالغاندەك ئىدى . ئۇ يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ بىر داڭگالغا پۇتلـ
شىپ يىقىلىپ چۈشتى ـ دە ، ئورنىدىن تۇرۇپ كەينىگە قارىدى .
بايا ئۇ ئابدۇلباستقا بىر قامچا سالغان جاي ھازىر ئادەملەر
قورشاۋىغا ئايلانغانىدى .

«قاچ ئابدۇسالام ، قاچ ، سەن بىر ئادەم خۇنىغا قەرزدار
بولدۇڭ ، — ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە شۇنداق پىچىرلاپ يۈگۈرگىنىچە
ئۆيگە يېتىپ كەلدى ـ دە ، ۋېلىسىپىتىنى ئېلىپ يولغا چىقـ
تى ، — توختا ، خەت يېزىپ قويماي ، گۇناھ مەندە ئەمەسلىكىنى
يازماي . »

ئۇ يۈگۈرگىنىچە ئۆيگە كىردى . خاتىرە دەپتىرىدىن بىر
ۋاراق يىرتتى ـ دە ، ئالدىراپ مۇنۇلارنى يازدى .

«دادا ، ئاپا ، بىلىپ قېلىڭلار ، ئەسلىي گۇناھ مەندە ئەمەس
ئىدى ، بۇنى خاماندىكىلەر ئوبدان بىلىدۇ . مەن ساپاننى كۆتۈرۈپ

ئۆتكەن ، ئابدۇلباست مېنى بىھۇدە قارىلاپ ئىككى تېپىك ، بىر شاپىلاق ئۇردى . ئاچچىقىمغا پايلىماي مەنمۇ بىر قامچا ئۇردۇم . لېكىن گۇناھ مەندە ئەمەس ، ئۇنىڭدا . خەير ، مەن كەتتىم . ئابدۇسالام . »

ئۇ يۇگۇرۇپ چىقىپ ۋېلىسىپىتىنى مىندى ـ دە ، بازار تەرەپكە قاراپ چېپىپ كەتتى . «مەن ئادەم ئۆلتۈرۇپ قويدۇم . لېكىن گۇناھ مەندە ئەمەس» ئابدۇسالامنىڭ كاللىسى گاراڭلاشـ تى . ۋېلىسىپىت پېدالى ئالدىراپ تېپىلمەكتە . «تېز قاچاي ، ھېلىلا خەلق ئەسكەرلىرى قوغلايدۇ . ئۇلار تۇتۇۋالسا مېنى ئېتىـ ۋېتىدۇ . ئۇلارغا تۇتۇلۇپ قالماسلىق ئۈچۈن تېز قاچاي» ئابدۇـ سالام پېدالنى كۈچەپ تەپمەكتە . ۋېلىسىپىت توپىلاڭ سەھرا يولىدا غىچىرلاپ ئۇچماقتا . ئۇنىڭ كەينىدىن كۆتۈرۈلگەن قويۇق تۈمان ئەتراپقا ئېرەنسىزلىك بىلەن يېيىلماقتا .

ئۇ بوۋىسىنىڭ ئۆيىگە يېتىپ چىققاندا پۈتۈن ئەزايىدىن خۇدـ دى يامغۇر سۈيىدەك تۆكۈلگەن تەردىن ئۇنىڭ كۆڭلىكى چىلىق ـ چىلىق سۇ بولۇپ كەتكەنىدى .

— موما ،— دېدى ئۇ ئىشىكتىن كىرىپلا قېرىغانچە ۋىجىكـ لىشىپ كېتىۋاتقان مومىسىنىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى تاشلاپ ، — مەن ئادەم ئۆلتۈرۈپ قويدۇم .

— ۋاي توۋا خۇدايىم ، نېمە دەيدىغاندۇ ماۋۇ بالا ، سەن قانداق قىلىپ ئادەم ئۆلتۈرۈپ قويىسەن ، جېنىم بالام ،— مومىسى ئابدۇسالامنىڭ بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ چىرايىغا قارىـ دى ، — نېمە بولدى بالام؟ چاققان گەپ قىلە .

— مەن ھېلىقى ئابدۇلباستنى بىر قامچە سېلىپلا ئۆلتۈـ رۈپ قويدۇم موما ، مەن قاتىل بولۇپ قالدىم ئەمدى .

— ۋاي نېمە دەيدىغانسەن بالام ، ئۆلۈپ قالغىنى راستمۇ؟ نېمىشقىمۇ ئۇنداق ئاچچىقىڭنى يامان قىلغانسەن ، بىر قامچىدا ئادەم ئۆلمەيدۇ بالام .

— راست ، بىر قامچا بىلەن تىك موللاق چۈشتى . بېشىدىن

جاقىراپ قان ئېقىۋاتىدۇ ، قورقۇپ كەتتىم مومۇ .
— نېمىشقا ئۇرىسەن ، بالام ؟
— ماڭا قارا چاپلاپ تىللىدى ، ئۇردى ، مومۇ . ئۇنىڭ قىلىغانلىرىغا چىدىمىدىم . ئادەم دېگەننى مۇشۇنداق يالغان گەپ بىلەن خورلىسا بولامدۇ زادى . خورلۇققا چىدىمىدىم .
— ئەمىسە ، تېز قاچ بالام ، بۇ يەردىمۇ تۇرما ، ئۇنىڭ قولچوماقلىرى ھازىرلا چىقىدۇ بۇ يەرگە . يىراققا كەت ، توختىتا بالام ، مەن بوۋاڭنىڭ سومكىسىدىن پۇل ئېلىپ بېرەي ، بوۋاڭ نامازغا چىقىپ كەتكەن .
مومۇاي كارىۋات ئۇستىدىكى پورتمالنى ئاختۇرۇپ بىر كويلۇق ، ئىككى كويلۇق پۇللارنى جەملەپ ئۇنىڭ قولىغا تۇنۇزدى .
— تۇتە بالام ، ئاران يىگىرمە كوي بارىكەن ، شۇنىڭ بىلەن بىر ئىش قىلارسەن بالام . يىراققا كەت ، تارانچىغا بار بولمىسا . ئابدۇسالام مومىسى بەرگەن پۇلنى ئىشتان يانچۇقىغا سېلىپ سىرتقا چىقتى . مومىسىنىڭ تارانچىغا كەت دېگەن سۆزىنى ئويلاندى . توغرا ، تارانچى كۆمۈر كانى يوشۇرۇنغىدەك يەر جىق جاي . ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ يەردە تاغىسى ۋە دوستلىرى بار . شۇلارنىڭكىدە پاناھلىنىش كېرەك .

توققۇزىنچى باب يوقالغان ئىز

«تاغدا يولۇاس بولمىسا، مايمۇن پادىشاھ بولۇپتۇ»
— ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىدىن

خامان بىردەمدىلا پاتمپاراق بولۇپ كەتتى. تراكتورنىڭ ئۇچ چاتما تۆلۈقمىنىڭ تىنماي چۆرگىلىشىدىن چەتكە چىقىۋاتقان ئۇدۇ-چىسىنى ئوتتۇرىغا تاشلاۋاتقانلار، بايا ساپان سۆرىتىپ ئۆتكەنلىك-تىن چېچىلىپ كەتكەن چەشنى غۇدۇراپ تۇرۇپ يىغىۋاتقانلار، لىق بۇغداي ئۇنچىسى بېسىپ، ھارۋىسىنى ئىككى يانغا لەپپەڭشىد-تىپ خامانغا كېلىۋاتقان ھارۋىكەشلەر، ئەيتاۋۇر خاماندىكى ھەم-مەيلەن بۇ تاسادىپىي ۋەقەدىن مەڭدەپ، قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى توختىتىپ ئابدۇلباست يىقىلغان يەرگە يۈگۈرۈپ كېلىشتى، جۇۋازغا قاتقان كالىدەك بىر دائىرىنى چۆرگىلەپ بۇغداي يانجد-ۋاتقان تراكتور پۇشۇلداپ توختىدى. ساتمىدا ئارام ئېلىۋاتقانلار، ئىشنى ئۆزلىرى تېرىپ قويۇپ ھازىر ھېچنېمە بىلمەس بولۇۋال-غان قوشچىلار ئابدۇلباست يىقىلغان جايغا توپلىشىپ ئۇنى چۆ-رىدەپ ھەر خىل مۇنازىرە قىلىشقا باشلىدى.

— ئۆلۈپ قالمىغاندۇ ھە؟!

— شۆپۈك ئېغىزلىق قىلماڭلار.

— قولى قانلىق بالىكەنغۇ، شۇنداقمۇ ئۇرغان بارمۇ ھە.

— يۆلەپ بېقىڭلارچۇ سادىغاڭ كېتەيلەرەي...

— خارتىلداۋاتىدۇ، بېشىنى كۆتۈرسەڭلارچۇ؟

— نېمىگە قارىپ تۇرىسىلەر؟! ئويۇن كۆرۈۋاتقان ئوخشد-مامسىلەر،— تۇيۇقسىزلا توپ ئارىسىدا پەيدا بولۇپ قالغان سە-

لەي سېكرېتار ژارقىرىغىنىچە توپلىشىۋالغانلارنى تۈرتۈپ ـ سىلـ
كىپ يۈرۈپ ئابدۇلباست ياتقان جايغا كىرىپ كەلدى ـ دە ،
زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ تېخىچە قان چىقىپ تۇرغان بېشىغا
قارىدى ـ دە ، ژارقىرىدى ،— ۋۇ لامزەللە تۈزكورلار ، بىر ئادەم
مايەردە ئۆلەر ھالەتتە ياتسا سىلەر بېلەتسىز ئويۇن كۆرۈشۈۋاتامـ
سىلەر . ھە ، بولۇڭلار تېز ، ئاۋۇ رېزۋان دېگەن يالاڭ ئاياغنى
چاقىرىڭلار ، ئاۋۇ بىكار تەلەپ تراكتورچىنى ئويغىتىڭلار ،
ئەترەت باشلىقىنى دوختۇرخانىغا ئاپىرسۇن . قېنى سەن ھەي
رېزۋان...

— مانا مەن ، — شامالباغدىكى بىردىنبىر يالاڭ ئاياغ دوخـ
تۇر رېزۋان تۇپ ئارىسىغا سىغدىلىپ كىرىۋېتىپ توۋلىۋەتـ
تى ، — ۋاي خۇدايىم ، مۇنداقمۇ ئۇرغان بارمۇ ، سېكرېتار ، مەن
بۇنداق چوڭ ئىشنى بىر تەرەپ قىلالمايمەن . يارا ئېغىزى بەك
چوڭكەن ، تىكىش كېرەك ئۇ يەرنى .

— ھەي ، سېنىڭ نەرىڭ دوختۇر ، مۇشۇنىڭ نېنىنى يەۋاتقان
ئادەم بولغاندىكىن قانىنى بولسىمۇ توختاتمامسەن ، — دېدى سەلەي
سېكرېتار ئاچچىقلانغان ھالدا ، — شۇنچىلىك ئىشنىمۇ قىلالمـ
سىڭ سەن قانداق دوختۇر يا قانسىراپ ئۆلسۇن دەمسەن ئۇنى .

— سومكام ساتمىدا قالغانتى ، شۇنى ئەكېلەي ، ھە ياق ،
سېكرېتار ، بولسا ئەترەت باشلىقىنى تراكتور بىلەن گۇڭشې دوخـ
تۇرخانىسىغىلا ئاپىرايلى . يارا ئېغىزىنى تازىلاش بىلەن قان
توختىتىشنى تراكتوردا قىلغاچ ماڭاي .

— تېز بولۇڭلار ئەمسە ، — ئۇ ئابدۇلباستنىڭ بېشىنى
يۆلەپ بىلىكىگە ئالدى . ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى چىرايى ھەقىقەتەن
قورقۇنچلۇق بولۇپ خۇددى گوداڭغا تاشلانغان كاللىدەك قانغا
مىلەنگەن چاچلىرى چىگىشلىشىپ كەتكەنىدى . يۈز قىسمىمۇ قانغا
بويالغاچقا يارىنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنىمۇ بىلىپ بولمايتتى . تۈيۈقـ
سىز ئۇنىڭ كۆزى لاپپىدە ئېچىلدى ، ئۇ بېشىنى يۆلەپ تۇرغان

ئادەمنىڭ سەلەي سېكرېتار ئىكەنلىكىنى ئۇققاندىن كېيىن بىر نەرسە دېمەكچى بولغاندەك ئېغىزىنى ئۆمەللىدى .

— نېمە گېپىڭ بار ، دېگىنە ؟— دېدى سەلەي سېكرېتار ئۇنىڭ ئاغزى ئەتراپىدىكى قانىنى يېڭى بىلەن ئېرتىپ تۇرۇپ .

— جېنىم سېكرېتار ،— دېدى ئابدۇلباست چىڭقىلىپ تۇرۇپ ، — ھېلىقى ئۇنسۇر ، قېچىپ ... كەتمىسۇن . ئۇنىڭ ... نىيىتى يامان... .

— خاتىرجەم بول ، ئۇ ھېچيەرگە كېتەلمەيدۇ ، — دېدى سېكرېتار چاپىنىنىڭ پېشى بىلەن ئۇنىڭ كۆزى ئەتراپىدىكى قانىنى ئېرتىپ تۇرۇپ ، — سېنى رىزۋان ھازىرلا دوختۇرخانىغا ئاپىرىدۇ . ياخشى بولۇپ كېتىسەن . باشقا ئىشلارنى ئويلىما ، قېنى سەن ھەي تراكتورچى ؟ !

— كەلدى ، كەلدى ، ئەنە ، — دېيىشتى تۇرغانلار تاتالاپ يېتىپ كەلگەن تراكتورغا يول بوشاتقاچ .

خامانىڭ بۇرجىكىگىلا توختىتىلغان تراكتوردىن سېمىزلىكىدىن قورسىقى ھامىلىدار ئايالدەك يوغىناپ كەتكەن شوپۇر قېيۇم تراكتور ئاۋازىنى پەسەيتىپ يەرگە چۈشتى .

— كوزۇپنى چاتمامسەن ، — دېدى سەلەي سېكرېتار ئۇنىڭغا قاراپ .

— كابىنكىغىلا سالايلى ، — دېدى ئۇ ئابدۇلباستقا مۇنداقلا قاراپ قويۇپ ، — كوزۇپ بىلەن ماڭساق تېز ماڭغىلى بولمايدۇ .

— رىزۋانمۇ بارىدىغان تۇرسا .

— ئۇچ ئادەم كەڭرى پاتىدۇ . قېنى سالايلى ، نېمىگە قاراپ تۇرىسىلەر ، — ئۇلار شوپۇرنىڭ دەۋىتى بىلەن ئابدۇلباستنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ كابىنكىغا چىقاردى . كرېست بەلگىلىك سومكىنى كۆتۈرگەن يالاڭ ئاياغ دوختۇر رىزۋان كابىنكىغا چىقىپ 28 تىپلىق تراكتورنىڭ چاقى ئۈستىگە قۇرۇلغان ئورۇندۇقتا ئولتۇردى .

— ئاستىراق ھەيدە ، سىلكىنىپ يەنە قان جىق چىقىپ كەتمىسۇن . گۈڭشې دوختۇرخانىسى بىر ئىش قىلالمىسا ناھىيىگە ئاپىرىڭلار ،— دېدى سەلەي سېكرېتار شوپۇرغا تاپىلاپ .

— بولىدۇ ،— شوپۇر قېيۇم ماينى كۈچەي بېسىپ تراكتورنى پاقىلدىتىپ خامانىنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتۈپ يولغا چىقتى ـ دە ، توپا توزۇتقان ھالدا كېتىپ قالدى .

— بۇ قانداق گەپ ئۆزى ،— دېدى سەلەي سېكرېتار ئۇلار ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن قوشچىلارغا قاراپ ، — ھە ، ئابدۇلبا-ستنى ئۇرغان ئادەم نەگە كەتتى ؟ !

— قاچتى ،— دېدى ئەسئەتاخۇن ئۇنىڭ قامچىسىنى قولىغا ئېلىپ ، — بىر قامچا سېلىپلا ئەترەت باشلىقىنى پوكلا يىقىتتى ، ئۇ يىقىلىشى ھامانلا قاچتى . مانا مۇشۇ قامچا بىلەن ئۇردى . بۇنى قامچا ئەمەس ، تۆمۈر كالتەك دېسىمۇ بولىدۇ . قارىسىلا سېكرېتار ، پىگىلو ھارۋا چاقىنىڭ قىرى بۇ ، ئىچىدە گاڭ سىم بار .

— بىلىۋاتىمەن ، گەپنى سوزمايلى نەق گەپ قىلە ، ئۇلار زادى نېمىدەپ ئۇرۇشتى ؟

— خامانىنى بۇزدۇڭ ، چەشنى سامانغا ئارىلاشتۇردۇڭ دەپ ئۇرۇشتى شۇ ،— دېدى ئەسئەتاخۇن سەل دېلىغۇل بولغان ھالدا پەسكويغا چۈشۈپ .

— قوشچىلار خامانىدا نېمە ئىش قىلىدۇ زادى ، — دېدى سەلەي سېكرېتار ئاچچىقىدا يەرنى تېپىپ تۇرۇپ ،— ھە ، ئېيتە ، سىلەر نوچىلارزە يوغان ئىش قىلىۋەتكەندەك خامانىنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتكەن ئوخشىمامسىلەر ؟ !

— ھە ، بىز...

— توغرا ، بۇلار خامانىنى كېسىپ ئۆتتى ،— دېدى بىر ئايال چىرقىراق ئاۋازدا ،— ساپانىنى سۈرتىپ ئۆتۈپ ھەممە يەرنى مۇشۇنداق مالىماتاڭ قىلىۋەتتى . چەشلەرنى چېچىپ ، سامانىنى مەڭگەنگە ئارىلاشتۇرۇپ ، ئەنە قارىسىلاچۇ ، بىر چىرايلىق خاماد-

نى جىجاپ ئوخشىتىۋەتتى مانا .

— كىم سىلەرنى خامانىنى كېسىپ ئۆتسۇن دەپتۇ ھە ، — دېدى سەلەي سېكرېتار ئۇلارنى ئۇرۇۋېتىدىغاندەك دېۋەيلەپ تۇرۇپ ، — قايسى دېھقان ساپاننى خامانغا ئەكىرىپ باققان ھە . پىتىر قۇلاق گۈينىڭ بالىلىرى . ئابدۇسالام دېگەن ئۇنسۇرنىڭ بالىسىغۇ كىچىك ، ئۇنىڭ ئۇستىگە سەھرا ئىشلىرىنى تۇزۇك چۈشەنمەيدۇ . سەنچۇ ، ئەللىككە تاقاپ قالغان ئادەم خاماندىن قوشنى ھەيدەپ ئۆتكىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلمەمسەن ھە ؟ ! توختاپ تۇرۇش ، بۇ ئىشنىڭ سورىغىنى كېيىن ئايرىم قىلىۋالىمەن تېخى . ھەي ، قېنى سەن غاپپار ، ماۋۇ شادا پاچاق مۇشۇنداق چاغلاردا نەگە كېتىدىغاندۇ .

— مانا مەن سېكرېتار ، — ئورۇق ، ئېگىز ، ئورا كۆز غاپپار ماش رەڭ ھەربىي كىيىم كىيگەن ھالەتتە ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈرگىنىچە يېتىپ كەلدى .

— ئەسكەرلىرىڭ قېنى سېنىڭ ،— دېدى سېكرېتار غاپپارغا قاراپ ،— خەلق ئەسكەرلىرى بىزنىڭ ئامانلىقىمىزغا مەسئۇل دەپ ئۇچىگە ئىشلىمىسەڭمۇ كۈنىگە نومۇر يېزىۋاتىمىز . ماڭە تېز ، ئاۋۇ ئىككى نان قېپىنى تېپىپ ھازىرلا ئابدۇسالام دېگەن لۇكچەك ئۇنسۇرنى تۇتۇپ كېلىڭلار . ھېلىقى كۆتۈرۈۋالغان كۆسەيلىرىڭلاردا ئوق بارمۇ زادى ؟

— ئوق بار سېكرېتار ، ئوقى يوق نېمىنى ئادەمنىڭ كۆتۈرگۈسى كەلمەيدىكەن ، شۇڭا تۇنۇگۈن ئىت ئاتىمىز دەپ گۈڭشېدىن ئون پاي ئوق ئەكەلگەن .

— ھەيۋە قىلىشقىلا ئىشلىتىڭلار جۇمۇ ئوق دېگەننى ، يەنە ئۇنى ئېتىپ قويۇپ خۇن تۆلەيدىغان ئىش بولمىسۇن ، ئۆيىدە بولمىسا ئاغىنىلىرىنىڭ ئۆيىگە بېرىڭلار ، ھە راست ، بازاردىكى مومىسىنىڭ ئۆيىگە چىقىڭلار .

— ماقۇل ، ھازىرلا ماڭايلى ،— ئۇ ئىتتىك مېڭىپ خاما-

دىن يىراقلاشتى . ئۇ بايا ئابدۇلباستنى تراكتورغا سالغان چاغدا يىراقتىن كۆرگەنىدى . ئۇنىڭ قەدەم ئېلىشلىرىنىڭ كۈچسىزلىكىدىن ، بەدىنىگە ساقىپ چۈشۈۋاتقان قانىنىڭ دەھشەتلىك كۆرۈنۈشىدىن ئۇ قاتتىق چۆچۈپ كەتكەنىدى . يېنىدا تۇرغانلاردىن سوراپ ئۇنى ئابدۇسالامنىڭ ئۇرۇپ ياتقۇزۇپ قويغانلىقىنى ئاڭلاپ تېخىمۇ چۆچۈدى . چۈنكى ئۇ ئابدۇسالامنىڭ كىچىكىدىن تارتىپلا چامباشچىلىق ھۈنىرىنى ئۆگەنگەنلىكىنى ، خام كېسەكنى بىر قولىدا تۇتۇپ يەنە بىر قولى بىلەن بىر ئۇرۇپلا خۇددى قىلىچ بىلەن بىر نەرسىنى چېپىپ ئۇزۇۋەتكەندەك تۇيۇقسىز كېسىۋېتىدىغان ماھارىتىنىڭ بارلىقىنى ، ئۇنىڭ بىلەن مۇشتلىشىپ قالغان كىشىنىڭ ئادەتتە زىيان تارتىپ قالىدىغانلىقىنى ئاڭلىغان . ئەتەتتە خەلق ئەسكەرلىرى گۇرۇپپىسى قۇرۇلغاندا غاپپار مۇشۇ ئابدۇسالامنى ئۆزلىرىگە چامباشچىلىق ھۈنىرى ئۆگىتىپ قويۇشقا تەكلىپ قىلماقچىمۇ بولغان ، لېكىن ئابدۇلباستىنىڭ قاتتىق قارشىلىقىغا ئۇچرىغانىدى .

— بىر ئۇنسۇرنىڭ بالىسى سىلەرگە چامباشچىلىق ئۆگىتەمدۇ ؟ ھېي ، مۇنداق گەپنى سەن نەدىن ئۆگەندىڭ غاپپار ، سېنىڭ مۇشۇ گېپىڭ ئۇچۇنلا خەلق ئەسكەرلىكتىن قالدۇرۇۋەتسەم بولاتتى . خەير ، ئۇقۇشماي دەپ قويدۇڭ بۇ گەپنى ، ھازىر دۆلىتىمىزدە سىنىپىي كۈرەشنىڭ بىزنىڭ مۆلچەرىمىزدىكىدىنمۇ بەكرەك كەسكىنلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى بىلىشىڭ كېرەك .

غاپپار ئابدۇسالام ئۇچۇن گەپ قىلغىنىغا راستىنلا پۇشايمان يېدى . چۈنكى ئۇ مۇشۇ ئورنىنى ساقلاپ قالمىسا بولمايتتى . ئۇ گەرچە سەھرا بالىسى بولسىمۇ ، لېكىن سەھرانىڭ ئىشلىرىغا تازا چىداپ كېتەلمەيتتى . شۇڭا ئۇ بۇ ئىشتىن ئايرىلىپ قالسا ئېتىز ئىشىغا چىدىمايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلگەچكە ئۇقۇشماي

ئابدۇسالامنى بۇ ئىشقا سايە قىلغىنى ئۈچۈن كېيىنكى سىياسىي هاياتىدا چاتاق چىقىشىدىن ، ئۆزىنىڭ مۇشۇ ئىشىدىن ئايرىلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ قالدى . لېكىن بۇ ئىشلار ناهايىتى تېزلا ئۇنتۇلۇپ كەتتى . ئابدۇلباستىمۇ ، غاپپارمۇ بۇ ئىشنى قايتا تىلغا ئېلىشمىدى . لېكىن غاپپار ئابدۇسالامنى كۆرسە خۇددى ئۇنىڭ ئالدىدا بىرەر گۇناه ئۆتكۈزۈپ قويغاندەك قىزىرىپ ، تاتىرىپ كېتىدىغان بولۇپ قالدى . لېكىن ئابدۇسالام ئۇنىڭ بۇ قىلمىقلىرىغا كۇلۇپلا قويدى . چۈنكى ئۇ مۇشۇنداق بىر خىيالى بارلىقىنى ئۆزىگە دېگەندىلا كۇلۇپ كەتكەن . ئۇنىڭ ئەخمەقلەرچە خىيالىغا رەددىيە بەرگەنىدى .

— سەن ئەخمەق ، تازىنىڭ خىيالىنى قىپسەن غاپپار ،— دېگەنىدى ئۇ ئاچچىق كۇلگەن هالدا ،— بىر كەنتنىڭ ئامانلىقىنى ، سىياسىي داۋالغۇشىنى تۇتۇپ تۇرىدىغان سەندەك خەلق ئەسكەرلىرىگە مەندەك تەركىبى ناچار ئادەم گۇمپا ئۆگەتسە قانداق بولىدۇ . ياخشىسى بۇ گېپىڭنى هېچكىمگە دېمە .

— گۇمپا ئۆگەنسەك هەرقانداق ئىشقا تاقابىل تۇرغۇدەك قابىلىيەت يېتىشىدۇ دېگەن گەپ ، بۇنىڭ نەرى خاتا .

— ئۇنسۇرنىڭ بالىسىدىن گۇمپا ئۆگىنىش خاتا . چۈنكى مەن سىلەرگە گۇمپىنى خاتا ئۆگىتىمەن .

ئۇ چاغدا غاپپار قېنى كۆرەرمىز دەپلا قويغانىدى ، مانا ئەمدى بۇ ئىش توغرۇلۇق ئابدۇلباستىتىن دەككىسىنى يېدى . بۇ ئىش تۇپەيلىدىن ئۇ هەتتا خۇدۇكچان بولۇپمۇ قالدى . مانا ئەمدى بۇ-گۇن ئاشۇ ئابدۇسالامنى تۇتۇش ژەزىپىسى ئۆزىگە تاپشۇرۇلدى . ئۇنى تۇتۇشنىڭ ئۆزىمۇ مۇشكۇل ئىش ، سېكرېتار ئېيتتىغۇ ، ئۇنى ئېتىپ قويۇشقا بولمايدۇ دەپ . قولىمىزدا قورال بولغاندىكىن بىر ئىش قىلارمىز زادى . لېكىنزە...

غاپپار ناھايىتى تېزلا سەپداشلىرى — روزى بىلەن ئايۇپنى ئەترەتنىڭ بېغىدىن تاپتى . ئۇلار مىلتىقلىرىنى يېنىغا قويۇپ مېۋىسى ئاقىرىشقا باشلىغان ئالما دەرىخىنىڭ ئاستىدا خۇددى بۆشۈكتىكى بوۋاقتەك ناھايىتى تاتلىق ئۇخلاۋاتاتتى ، ئۇلار غاپپار-نىڭ قالايمىقان توۋلىشىدىن چۆچۈپ ئويغاندى . ۋەزىپىنى ئاڭلاپ جىددىيلەشتى ، نەيزىلىك بەش ئاتار مىلتىقىنى مۇرىسىگە ئېسىپ ئەلپازى بۇزۇلغان ھالدا ئابدۇسالامنىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەلدى . بۇ چاغدا كۈن چۈشتىن قايرىلغان بولۇپ ئەزالار چۈشتىن كېيىن-كى ئىشقا چىقىش ئالدىدا تۇرغانىدى . ئۇلار ئابدۇسالامنىڭ يول تەرەپكە قارىغان قوش قاناتلىق ئىشىكىنى تاراقشىتىپ ئېچىپ ھويلىغا كىرىپ كەلگىنىدە ، تىللاخان ھويلىدىكى يازلىق ئوچاق ئالدىدا ئاش يۇقى چىنىلەرنى يۇيۇۋاتاتتى .

— ئابدۇسالام نەدە ؟ ! — غاپپار مۇرىسىدىكى مىلتىقىنى قولىغا ئېلىپ دېرىزىلەردىن ئىچىگە سىنچىلاپ قارىغاچ سورىدى .

— نېمە بولدى سىلەرگە بالام ؟ ئابدۇسالامنى ئىزدەپ نېمە قىلىسىلەر ؟ ئۇ بۈگۈن چۈشتە ئۆيگىمۇ كەلمىدىغۇ ،— دېدى تىللاخان جىددىيلەشكەن ھالدا .

— يالغان سۆزلىمە ،— دېدى غاپپار مىلتىقىنىڭ زاتۇرىنى شاراقشىتىپ ھەيۋە قىلغان ھالدا ،— قارىغاندا ئابدۇسالامنى بە-رەر يەرگە يوشۇرۇپ قويغان ئوخشىمامسىلەر ھە . بىلمەيۋاتامسەن تېخى ، ئابدۇسالام ھازىر قاتىل بوپقالدى . ئۇ ئابدۇلباست ئەتە-رەت باشلىقىنى قامچا بىلەن ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويغىلى تاس قاپتۇ . قان نېمىكەن ئۇ ، ھازىر ئەترەت باشلىقىنى دوختۇرخانىغا ئەكەتتى ، مانا ئابدۇسالام قېچىپ كەتتى . شۇنداق چوڭ ئىشنىمۇ بىلمەسكە سېلىپ...

— ۋاي ، ۋاي ، غاپپار ، قارا...

غاپپار ئالدىغا قاراپ تىللاخاننىڭ يان تەرەپكە قىيسىيىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ يۈگۈرۈپ كەلدى - دە ، ئۇنىڭ بىلىكى-

دىن تۇتتى . لېكىن تىللاخانىنىڭ پۇتى جانسىزلىنىپ غاپپارنىڭ تۇتۇشلىرىغىمۇ قارىماي ئوچاق يېنىغا قىيسىيىپ قالدى .

— ماۋۇ ئۇنسۇرنىڭ خوتۇنى يالغاندىن هوشىدىن كەتكەن بولۇپ قەستەن يېتىۋالدى ، — دېدى غاپپار ئورنىدىن تۇرۇپ ، — تېز بولۇڭلار ، ئۆيلەرنى ئاختۇرۇڭلار ، باغچا ، ئورا ، ئۆگزە هېچيەر قالمىسۇن .

ئۇ قولىدىكى بىگىز بارماق توملۇقىدىكى چىگە ئارغامچىنى بېلىگە ئىككى قاتلاپ چىگدى . بۇنى ئۇ ئىشخانىسىدىن ئېلىۋالغانىدى . بۇ ئارغامچا ئادەتتە تۆت خىل ئۇنسۇرلار كۆرەشكە تارتىلغاندا ئىشلىتىلەتتى . قولىنى ئارقىغا باغلاش ئۈچۈن ، تورۇسقا ئېسىپ جىنايىتىگە ئىقرار قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلگەنىدى . مانا دادىسىنى باغلىغان ئارغامچا ئەمدى بالىسىنى باغلاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىش ئالدىدا تۇرماقتا . چوڭ باغلاق ، ئوقىرەك باغلاق ، يانتۇ باغلاق ئىشقىلىپ باغلاشنىڭ هەر خىل شەكىللىرىنى باشتىن كەچۈرگەن بۇ ئارغامچىنىڭ بىر نەچچە يېرىگە قان ئۈيۈپ قالغاچقا بۇنى كۆرگەن كىشىنىڭ ئادەتتە تېنى سىرقىرايتتى . لېكىن مۇنۇ ئۆچ خەلق ئەسكىرى بۇنداق باغلاشلارنى خۇددى ئەزالار ئورنىغان بۇغداينى كەينىدىن يۇرۇپ باغلاپ يۇرگەن كۆچتۇكگۇر يېزا ئاياللىرىدەك دەسسەپ ـ دىسلاپ باغلاشلارغا ئوخشاش تەبىئىي ئىشلەيدىغان بولۇپ كەتكەنىدى . شۇڭا دېھقانلار مۇشۇنداق باغلاققا چۈشكەن ئۇنسۇرلارنىڭ چىرايلىرىنى ئېچىنىشلىق پۇرۇشتۇرۇپ ۋايجانلاپ تولغىنىپ كەتكىنىدىن قاتتىق چۆچۈپ ، دىللىرى ئازابلىنىپ تۇرسىمۇ ، لېكىن ئابدۇلباستتىن ئۇركۈشۈپ چىراي ئىپادىلىرىنى ئۇنىڭغا بىلدۈرمەسلىككە تىرىشىپ ئولتۇرۇشقا مەجبۇر ئىدى . تۇرۇپ ـ تۇرۇپلا ئاياللار مۇدىرى ئايىمخانىنىڭ چىرقىراق ئاۋازىدا توۋلىغان شوئارلىرىغا هەمدەم بولۇپ ئايىمخانىغا ئوخشاش مۇشتۇمىنى چىڭ تۇگۈپ سەھنىگە قارىشىپ «يوقىتايلى» ، «يانجىپ تاشلايلى» ، دەپ شوئار-

نىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىر سۆزىنى تەكرارلىشىپ ۋارقىراشقا مەجبۇر ئىدى . بىر كۈنلۈك ئەمگەك دەستىدىن ھارغان - چارچىغان دېھقانلار كەچلىرى نەچچە سائەت داۋام قىلىدىغان مۇشۇنداق بىھۇدە ئۆگىنىش ، كۈرەش قىلىشلاردىن خۇددى كۈنىگە ئىچىۋاتقان سۇيۇق ئۇماچتىن زېرىككەندەك زېرىكىپ كېتىشكەنىدى . لېكىن ئۇلار بۇ ئارزۇلىرىنى تىل يېرىپ دېيەلمەيتتى . چۈنكى بۇ ئىش ئۇلارنىڭ سىياسىي ھاياتىغا ، بولۇپمۇ ئايدا تارقىتىدىغان نورما ئاشلىقىنىڭ تارقىلىشىغا بېرىپ تاقىلاتتى .

— ئۆيدە يوقكەن ، — غاپپار تۇيۇقسىز چۆچۈپ كەتتى . ئۇ روزى بىلەن ئايۇپنى كىرگۈزۈۋېتىپ ، ئابدۇسالام يۈگۈرۈپ چىقىپ قالسا ئالدىنى توسىمەن دەپ دەرۋازا ئالدىدا تۇرغانىدى . ئۇ بايا خىيال بىلەن بولۇپ كېتىپ ئۆزىنىڭ نېمە خىزمەت بىلەن بۇ يەرگە كەلگەنلىكىنىمۇ ئۇنتۇپ كەتكەنىدى .

— كىم يوقكەن ؟— دېدى غاپپار ئۇلارغا قاراپ .

— ئابدۇسالام دېگەن ھېلىقى ئۇنسۇرنىڭ كۈچۈكى بولىمىدۇ ،— دېدى روزى ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ ، — قىلىۋاتقان ئىشىمىزنى ئۇنتۇپ قالغىنىڭغا قارىغاندا باياتىنزە ماۋۇ يەردە تۇرۇپ بىرەر پىنەك چېكىپسەن - دە .

— قالايمىقان گەپ قىلما ،— دېدى غاپپار چېچىلغان ھالدا ،— ھەممە يەرگە قاردىڭلارمۇ ؟ ئۆگزىگە قاراڭلار دېگەنتىمغۇ .

— ھەممە يەرگە قاردۇق . ھېچيەردە يوق ، مېنىڭچە ئۇ ئاۋۇ يول ياقىسىدىكى قوناقلىققا يوشۇرۇنۇۋالدىمىكىن دەيمەن ،— دېدى ئايۇپ چىرايىنى جىددىي تۇسكە كىرگۈزۈپ ، — كەچكىچە شۇ يەردە ئولتۇرۇپ كېچىدە ئاستا غىپىدە ئۆيگە كىرىۋالسام دەپ .

— ياق ، ياق ، ياق ،— دېدى غاپپار بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ ،— ئۇ بۇنداق ئەخمەقلىق قىلمايدۇ . دۇيجاڭنى ئۆلەر ھالەتكە

كه كەلتۇرۇپ قويغان ئادەم ئۆزىنى قانداق ئاقىۋەتتىكى ساقلاپ تۇرغانلىقىنى ئويدان بىلىدۇ . مېنىڭچە ، ئۇ بازارغا ھېلىقى بوۋاسىنىڭ ئۆيىگە قېچىپ بېرىۋالدى . سەلەي سېكرېتارغا بۇ ئەھۋالىنى مەلۇم قىلىپ ئاندىن بازارغا چىقىدىغان ئىش قىلايلى . يۇرۇڭلار ، خاماڭغا بارىمىز .

— ھەي غاپپار ، ئاۋۇ ئايال ئۆلۈپ قالغانەكلا ياتىدىغۇ ، — دېدى ئايۇپ غاپپارنىڭ پېشىدىن تارتىپ تۇرۇپ ، — ئەگەرچەندە راستتىنلا ئۆلۈپ قالسا بىزلەرگە ئارتىلىپ يۈرمەسۇن يەنە . يۈرە قاراپ باقايلى .

ئۇلار ئوچاق ئالدىدا سۇنايلىنىپ يانقان تىللاخانىنىڭ تىنىقىنى تەكشۈردى . تىنىقى نورمال ، پەقەت ھوشىدىن كەتكەنەك تۇراتتى .

— ساقكەنغۇ ، — دېدى غاپپار ئۇ ئىككىيلەنگە قاراپ ، — دېمىدىممۇ ، بۇ ئايال ئۇششۇقلۇق قىلىپ يېتىۋالدى . ئابدۇسالامنى يوشۇرغان مۇشۇمۇ تېخى .

— ئۇنداق دەپمۇ كەتمە ، — دېدى روزى تىللاخاننى كۆرسىتىپ ، — قارىغىنە ، ئاغزىدىن كۆپۈك قاياۋاتىدۇ . بوينىمۇ سەل قاتلىشىپ قالغانەك تۇرامدۇ نېمە ، بولمىسا ئۇنى ئۆيگە ئەكىرىپ يانقۇزۇپ قويايلى . مۇشۇنداق يېتىپ ئۆلۈپ قالسا بالاغا قالىمىز . نېمىلا دېگەنبىلەن ئۇمۇ ئادەم ئەمەسمۇ .

— مەيلى ئەمىسە ، — غاپپار ئىرادىسىگە قارشى ھالدا رازىلىق بىلدۇردى .

ئۇلار ھېچنېمىنى سەزمەي خالتىغا قاچىلانغان گۆشتەك بوشاپ كەتكەن تىللاخاننى ئىنجىقلاپ كۆتۇرۇپ ئۆيگە ئەكىردى — دە ، بېشىغا ياستۇق قويۇپ چىقىپ كېتىشتى .

ئۇلار مىلتىقلىرىنى ساڭگىل — سۇڭگۇل ئېسىپ خاماڭغا كەلگەندە خاماندىكىلەر بايا تراكتور يانجىغان ئۇنچىنى ئۆرۈشكە باشلىغانىدى . خاماننىڭ يېنىدىكى ساتمىنىڭ يان تەرىپىدىكى يې-

لىملىرى تولا كولىنىپ قاسىراقلىرىنىڭ تايىنى قالمىغان قېرى جىگدىنىڭ ئەگمەچ پۈتىقىغا باغلاپ قويۇلغان كېپىنەك بىلەن تاغىل كالا «ئاتامنىڭ ئۆلگىنى ئانامغا ياراشتى ، تاختىدىكى چەل-پىكىمنى ئىتلار تالاشتى» دېگەندەك ئالدىغا تاشلانغان كۆك بېدە-نى يالماپ ـ يالماپ يەۋاتاتتى .

— ھە ، نان قېپىلار ، ئابدۇسالام قېنى؟ ! — ساتمىدىن ۋارقىراپلا چىقىپ كەلگەن سەلەي سېكرېتار خامانغا ۋە كالىلارغا ئېرەنسىزلىك بىلەن قاراپ كېلىۋاتقان بۇ ئۇچەيلەننى چۆچۈتتى .

— ئۆيىدە يوقكەن ، ئاپىسىمۇ بىلمەيدىكەن ، بولغان ئىشنى دېۋىدۇق ، ئاغزىدىن كۆپۈك قاينىتىپ يىقىلىپ چۈشتى ، — دېدى غاپپار چۈشەنچە بېرىشكە ئالدىراپ .

— ئۆيىدە يوقكەن دەپ يېنىپ كېلىشتىڭمۇ ،— دېدى سەلەي سېكرېتار ئاچچىقىدىن يەرنى تېپىپ تۇرۇپ ، — مەن سىلەرنى ئابدۇسالامنى ئەدىن بولمىسۇن تېپىپ كېلىڭلار دەپ يولغا سالـغان . يوقىلىش ، سەندەك لامزەللىلەرنى نان بېرىپ بېقىۋاتقان مەنمۇ سارائ . بۈگۈندىن باشلاپ ئۇچ كۈن ئىچىدە ئابدۇسالامنى تېپىپ ئالدىمغا ئەكىلىسەن . ئەگەر ئۇچ كۈندە تاپالمىساڭلار سىلەرنى خەلق ئەسكەرلىكتىن قالدۇرۇپ كەتمەن چاپىدىغان ئىش-قا سالىمەن . ئورنۇڭلارغا تەييارلاپ قويغان ئادەم بار .

— ۋاي جېنىم سېكرېتار ، — دېدى غاپپار سەلەي سېكرې-تارنىڭ مۇشۇ ئاچچىقىدا ئۆزلىرىنى يەۋاتقان مۇشۇ ئېشىدىن ئايرىپ قويۇشىدىن ئەنسىرىگەنلىكتىن ئەھۋالنى ئېزىپ چۈشەندۈ-رۈپ تۇرۇپ ، — ئۆيىدە بولمىغاندىكىن بازارغا چىقمىز ، ئەگەر ئۇ يەردىمۇ يوق بولسا كان رايوندا كىچىك ئاتىسى بار ، شۇ يەرگە كەتتى دېگەن گەپ . ئۇ يەرگە بېرىش كېرەك . ئىشقىلىپ سەپەر بار بىزگە . شۇڭا بىرى ، بىزگە ئازراق پۇل كېرەك . ئىككىنچى-سى ، قاتناشقا ئاسان بولسۇن ئۈچۈن ئۇچىمىزگە ئۇچ ئات…

— بولدى ، تولا تىل چاينىما ، — دېدى سەلەي سېكرېتار

ساتمىنىڭ يېنىدىكى چىغىرتماقلىرى ئورۇنلىنىغان غول قىردا ئولتۇرۇپ تاماكا يۆگىگەن هالدا ، — ئۇچىلىڭنىڭ ۋېلىسىپىتى بار بولغاندىكىن بازارغا ۋېلىسىپىت بىلەن بېرىڭلار . ئابدۇۋەلىگە دەڭلار ، سىلەرگە ئون كوي بەرسۇن ، تىلخەت يېزىپ بېرىڭلار ، قايتىپ كەلگەندە هۆججەت بىلەن نەقلەشتۇرىمىز .

— بولىدۇ سېكرېتار ، — دېدى غاپپار بېشىدىكى شەپكىسىنى سول قولى بىلەن ئېلىپ ، ئوڭ قولى بىلەن شالاڭ چېچىنى قاشلاپ تۇرۇپ ، — هېلىقى ئۇچ كۇندە دېگەن گەپنى ئۆزگەرتىپ بەرگىلى بولماسمۇ سېكرېتار ، كان دېگەنگە پويىزنىڭ مېڭىش ۋاقتىنى بىلگىلى بولمايدۇ . تېخى يېرىم يولدا پويىزدىن چۈشۈپ كانغا قاتنايدىغان ئالمىشىدىغان گەپ . ئىشقىلىپ ئۇچ كۇندە ئابدۇسالامنى تۇتماق تەس بولارمىكىن دەيمەن .

— بوپتۇ ، بىر هەپتە بېرەي . تىل چاينىماي مېڭىڭلار دەيمەن سىلەرنى ،— سەلەي سېكرېتار گېپىم تۈگىدى دېگەندەك تاماكىسىنى تۇتاشتۇرۇپ چەككىنىچە ساتمىغا كىرىپ كەتتى .

ئۇلار كونىرىغان كەپتەر مارکىلىق ۋېلىسىپىتلىرىنى شاراقشىتىپ ئېگىز كۆۋرۈكتىكى ئابدۇسالامنىڭ مەھەللىسىگە يېتىپ كەلگىنىدە كۈن چۈشتىن قېيىلغان ، شەهەر ئاخىرقى تومۇزنىڭ ئىسسىق هارارىتىدە خۇددى ئەخمەت تۆمۈرچىنىڭ سەندىلىدەك قىزىغانىدى . ئۇلار كۆۋرۈك بويىدىلا توختاپ ۋېلىسىپىتلىرىنى كۆۋرۈكنىڭ سالاسۇنلۇق شادىسىغا يۆلىدى . قوراللىرىنى مۇرىسىدىن چۈشۈرۈپ «ئۇھ» دېيىشتى . كۆۋرۈك بويىدىكى تۆمۈرچىخانا ئالدىغا قويۇلغان ئۇزۇن ئورۇندۇقتا ئىككى دېهقان سۇپەت ئادەم ئولتۇرۇپ تاماكا چەككەچ ئەخمەت تۆمۈرچىنىڭ يالىلداپ تۇرغان چوغ ئارىسىدا قىزىرىپ تۇرغان بىر پارچە تۆمۈرنى ئۇيان - بۇيان ئۇرۇشلىرىغا قاراپ ئولتۇرۇشاتتى . دېقماق كەلگەن شاگىرت بالا شامال سانداۋقىنىڭ يەل بەرگۈچ تارتمىسىنى كۈچەپ تارتىپ ئىتتىرمەكته . ئۇنىڭ ئوت يالقۇنىدا قىزارغان

مەڭزىدە تەر تامچىلىرى يالتىرايتتى . يېرىم يالىڭاچ بولۇۋالغان بۇ بالا شۇ تاپ يەل قاچىلىغۇچ كۆرۈكنى تارتىپ - ئىتتىرىپ ئولتۇرسىمۇ كۆزى ئۇستامنىڭ ھەرىكەتلىرىدە لەيلەپ يۈرەتتى . چۈنكى ئۇ ئۇستامنىڭ ھەر بىر ھەرىكەتلىرىدىن ئۆزى بىلىشكە تېگىشلىك ھۈنىرىنى ئۆگىنىۋېلىشقا تىرىشاتتى .

— ئاۋۇ مىلتىق كۆتۈرۈۋالغانلار كىم بولدى ئەمدى ، — دېدى ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان بىرى كۆۋرۈك تەرەپنى شەرەتلەپ ،— تاغچىلارمىكىن دېسە ۋېلىسىپىتى بار .

— خەلق ئەسكەرلىرى بولمامدۇ ،— دېدى ئەخمەت تۆمۈرچى ئۇلارغا مۇنداقلا قاراپ قويۇپ ،— بىرەرىنى تۇتقىلى چىققان گەپ تايىنلىق .

— ھەي ، ئىنقىلاب تۈگەپ يۈرەكلەر ئەمدى جايىغا چۈشۈۋېدى ،— دېدى يەنە بىرى گەپ ئارىلاپ ،— ئەمدى ماۋۇلار مىلتىق ئېلىۋاپتۇ . مىلتىق دېگەن ئەسكەرلەرنىڭ قولىدا تۇرسا ئىشەنچلىك بولىدىكەن . مانا مۇشۇنداق نادان خەقكە تۇتقۇزۇپ قويساڭ ئىش تېرىيدىغۇ بۇلار ، مانا ھېلىقى ئىنقىلابتا قانچە ئادەم مۇشۇنداق قاراملارنىڭ قولىدا جان بەردى . ھەي ، شۇ ئىشلارنى ئويلىسا ئادەمنىڭ تېنى سىرقىرايدۇ جۇمۇ ، — ھېلىقى ئادەم ئۇلارغا قورقۇمسىراپ قاراپ قويدى . بۇ چاغدا ئۇلارمۇ تەرلىرىنى سۈرتۈپ ، ئۆستەڭدە ئېقىۋاتقان سۈزۈك سۇدا يۈزلىرىنى يۇيۇپ سەگىپ تۆمۈرچىخانا تەرەپكە قارىشىپ تۇرغانىدى . چۈنكى ئۇلار ئابدۇسالامنىڭ بوۋىسىنىڭ ئۆيىنى ئېگىز كۆۋرۈكتىكى مەھەللىدە دەپ ئاڭلىغان بىلەن بۇ مەھەللىنىڭ قايسى تەرىپىدە ، قايسى ئۆيدە ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلمەيتتى .

— سىلەردىن سوراپ باقساق ،— دېدى غاپپار تۆمۈرچىخانا يېنىغا كېلىپ ئورۇندۇقتا ئولتۇرغانلارغا قاراپ ،— مۇشۇ مەھەللىدىكى ئابدۇسالامنىڭ بوۋىسىنىڭ ئۆيى نەدىكىن ، شۇنى بىلەيلى دەپ .

— بىز بۇ مەھەللىلىك ئەمەس ، — دېدى ئۇلار باشلىرىنى چايقاپ ، — ئەخمەت ئۇستامدىن سورىسىلا .

— قايسى ئابدۇسالام ئۇ ، — دېدى ئەخمەت تۆمۈرچى قىپقىزىل قىزارغان تۆمۈرنى قىسقۇچتا قىسىپ ئېلىپ سەندەلگە قويۇپ بولقىسىنى تىرىكشىتقان هالدا ، — بۇ مەھەللىدە ئابدۇسالام دەيدىغان ئادەم يوق .

قىپقىزىل تۆمۈر سەندەلگە قويۇلۇشى بىلەنلا بازغاننى ئېلىپ ئۇستامنىڭ كىچىك بولقىسى چۇشۇۋاتقان جاينى نىشانلاپ بازغان ئۇرۇۋاتقان شاگىرت بالا غاپپارغا قاراپ - قاراپ قويۇپ كۇچەپ بازغان ئۇرماقتا ئىدى . ئۇلار ئالاهازەل ئىككى مىنۇت ئەتراپىدا ئۇ تۆمۈرنىڭ بىر تەرىپىنى ياپىلاقلاپ كەتمەننىڭ بېسى شەكلىگە كەلتۇردى - دە ، سوۋۇشقا باشلىغان تۆمۈرنى قايتا چوغ ئارىسىغا تىقىپ ئۇستىگە كىچىك گۇرجەكتە بىر گۇرجەك ئۇششاقلانغان كۆمۈر تاشلىدى . شاگىرت بالا بازغاننى قويۇپ يەل ساندۇقىنىڭ تارتمىسىغا قول ئۇزاتتى .

— هېلىقى بۇندىن تۆت يىل بۇرۇن يېزىغا چۇشكەن زىيالىي ياش ئابدۇسالام ، شۇنىڭ بوۋىسىنىڭ ئۆيىنى ئىزدەيتتۇق .

— بوۋىسىنىڭ ئىسمى نېمە ؟ ! — دېدى ئەخمەت تۆمۈرچى بايىلا چۇشىنىپ بولغان ئىشنى ئۇلارغا بىلىندۇرمەسلىككە تىرىشىپ ، — ئابدۇسالامنى تازا بىلەلمەيۋاتىمەن . بوۋىسىنىڭ ئىسمىنى دېسەڭلار ئاڭلاپ باقاي .

— ئىسمى نېمىدا ئۇنىڭ ، — دېدى غاپپار كەينىگە ئۆرۈلۇپ ،— هەي روزى ، سەن بىلمەمسىنا ئۇنىڭ ئىسمىنى ؟

— ياق بىلمەيدىكەنمەن ، ئايۇپ ، سەن بىلەمسەن ؟ — دېدى ئۇ كۆۋرۈك سالاسۇنىغا يۆلىنىپ تاماكا چېكىۋاتقان ئايۇپنى جەينەكلەپ .

— ياق ، مەنمۇ بىلمەيدىكەنمەن . هەي ئۇستام ، ئۇچۇ ئىنقىلاب باشلانغاندا يېزىغا چۇشۇرۇلگەن هېلىقى ئۇنسۇرنىڭ قېيناتىسى

سى ئۇ . ئابدۇساھىپنىڭ قېيناتىسى .

— ئابدۇساھىپ... بۇنى بىلەلمىدىم جۇمۇ ،— دېدى ئەخمەت تۆمۈرچى چوغ ئارىسىدىكى تۆمۈرنى تارتىپ كۆرۈپ بېقىپ يەنە چوغ ئىچىگە تىقىۋېتىپ ، — قارىغاندا سىلەر ئىزدەۋاتقان ئۇ ئادەم باشقا مەھەللىدە ئوخشايدۇ . ئاۋۇ تەرەپكە قاراپ بېقىڭلار ،— ئەخمەت تۆمۈرچى گېپىنى تۈگىدى دېگەندەك ئوچاقتا قادىلىپ تۇرۇۋالدى . چۈنكى ئۇ بايا ئابدۇسالامنىڭ چىرايى تاتارغان ھالدا يېتىپ چىققانلىقىنى ، بۇۋىسىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كېتىپ ئاز ئۆتمەيلا يېنىپ چىقىپ شەھەر ئىچى تەرەپكە قاراپ كەتكىنىنى كۆرگەنىدى . شۇ چاغدىلا ئۇ مۇشۇ بالا يېزىدا بىر ئىش تېرىپ قويغان چېغى دەپ گۇمان قىلغان . مانا بىرەر سائەت ئۆتمەيلا ماۋۇ ئۇچى كۆسەيلىرىنى كۆتۈرۈپ يېتىپ چىقتى . خۇدايىم ، ئابدۇسالامنى مۇشۇلارنىڭ قولىغا چۈشۈرۈپ قويمىغايسەن . بىچارىلەر ئارقىمۇ ئارقا يېزىغا چۈشۈپ كېتىپ بەكمۇ قىينىلىپ كەتكەنتى ، ئەمدى يەنە نېمە تارتقۇلۇقى باردۇ بۇ بىچارە بالىنىڭ .

شۇ چاغدا بىر 28 تېپلىق تراكتور پاقىلدىغىنىچە شەھەر تەرەپتىن يېتىپ كەلدى . ئابدۇسالامنىڭ بوۋىسىنىڭ ئۆيىنى تاپالماي جىلە بولۇپ تۇرغان ئۇچەيلەن تراكتورنى كۆرۈپ جانلىنىشتى .

— ھەي قېيۇمكا توختاڭ ، تراكتورنى توختىتىڭ ،— غاپپار قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ يولغا چىقتى . ئۇنىڭ مۇرىسىگە ئېسىلغان مىلتىقى يانغا ساڭگىلاپ قالغاچقا ئۇنى شۇ تاپ بىر ئىسكەتسىز ئەسكەر سىياقىغا كىرگۈزۈپ قويغانىدى .

تراكتور يول ياقىسىغا توختىدى . قېيۇم تراكتورنىڭ ئاۋازىنى پەسەيتىپ قويۇپ يەرگە چۈشتى .

— ھە ، نېمە ئىش بولدى ؟ !

— ئابدۇسالامنىڭ بوۋىسىنىڭ ئۆيىنى تاپالماي يۇرىمىز ، — دېدى غاپپار تېتىكلەشكەن ھالدا .

— ئۇنىڭ ئۆيى راست مۇشۇ مەھەللىدىمىكەن؟ — دېدى قېيۇم.

— راست مۇشۇ مەھەللىدە. لېكىن ئىسمىنى بىلمىگەچكە ھېچكىم دەپ بېرەلمىدى، — دېدى روزى تاماكىسىنى كۆچەپ شوراپ، — ئابدۇلباستكام قانداقراق؟

— ئىشقىلىپ ئۆلۈپ قالمايدىكەن، — دېدى قېيۇم روزىنىڭ قولىدىكى تاماكىنى ئېلىپ ئۇنى چەككەچ، — ئون نەچچە يىلىق تىكىپتۇ دەڭلار ئۇنىڭ پېشانىسىنى، ھېلىمۇ تەلىيى بارىكەن، كۆزى ساق قاپتۇ. كاساپەتنىڭ قامچىسىنىڭ توري بارىكەنمۇ دەيمەن، چوققىسىدىن تاكى قېشىنىڭ يېنىغىچە يېرىلغان گەپكەن. قان سىلىش كېرەك دېدى. قانسىراپ ئۆلگىلى تاس قاپتىكەن دەڭلار، ماڭۇ ئادەم قان ساتىدۇ دەپ قان ساتىدىغان ئادەملەرگە بىر خىل قارايتتۇق. ئاشۇنداق قان ساتىدىغانلاردىن ئىككىسىنىڭ قېنى ئەسقاتتى. شۇلار بولمىسا قانداق قىلاتتۇقكىن — تاڭ. ھە راست، ماڭۇ گەپ مايەردە قالسۇن. بۇ قېتىم ئەترەت باشلىقىنىڭ تاياق يېيىشى ھەق ئىشكەن، ھېلىقى ئابدۇسالام ساپاننى كۆتۈرۈپ ئۆتۈپتىكەن خاماندىن، قالغان قوشچىلارنىڭ ئىشكەنىتۇق بۇ. ئابدۇلباست، ئۇنسۇرنىڭ بالىسىنى ئەدەپلەيمەن دەپ بۇنى سەن قىلدىڭ دەپ بىگۇناھ بالىغا ئېسىلىۋېلىپ مۇشۇنداق كۇنگە قاپتۇ.

— بۇنى قانداق بىلدىڭىز قېيۇمكا؟ — دېدى غاپپار ئۆزى خاتا ئىش قىلىپ قويغاندەك تاتارغان ھالدا.

— ھېلىقى يالاڭ ئاياغ دوختۇرۇڭلار كۆرۈپتىكەن.

— ئۇنداق بولسا ئابدۇسالامنى تۇتمىز دەپ نېمە قىلىمىز بۇ يەردە ئاۋارە بولۇپ، — دېدى روزى يەنە تاماكا يۆگەۋېتىپ، — كېتەيلىلا بولدى.

— ياق، ياق، — دېدى قېيۇم ماي يۇقى يىپ پەلەينى قولىغا كىيىپ، — ئۇنىڭ خاتالىقى بار، ئەترەت باشلىقىنى ئۇرۇپ ياتقۇ-

زۇۋەتكەن ، ھەتتا ئۆلتۇرۇپ قويغىلى تاس قالغان ئادەمنى قانداق كەچۈرگىلى بولىدۇ بالىلار . بايىقى گەپنى رىزۋان ھېچكىمگە تىنماڭ دەپ ماڭا يالۋۇرۇپ كەتتى . سىلەرگىمۇ بۇ گەپنى مەن دېمىدىم . بىرەرسى سوراپ قالسا تۆگە كۆردۈڭمۇ ، ياق ، جۇمۇ . سىلەر ئابدۇسالامنى ئىزدەۋېرىڭلار بالىلار ، مەن خامانغا باراي ، ھە راست ، ئابدۇسالامنىڭ بوۋىسىنىڭ ئۆيىنى دوختۇرخانىغا بېرىپ ئەترەت باشلىقىدىن سوراڭلار . ئابدۇسالامنى ھارۋىغا سېلىپ نەغمە ـ ناۋا بىلەن يېزىغا ئاپارغان ئادەم شۇكەنغۇ .

— توغرا ، توغرا ، بىز ئەترەت باشلىقىنى يوقلىغاچ شۇ يەرگە بارايلى . قورساقمۇ ئېچىپ كەتتى ، بىرەر ئاشخانا تېپىپ تاماق يەۋالايلى . ھە راست قېيۇمكا ، ئەترەت باشلىقى قايسى دوختۇرخانىدا ؟

— ناھىيىلىك 1 ـ دوختۇرخانىدا ، ئەنە ئالدىڭلارغا يۇز مېتىر ماڭساڭلارلا يېتىپ بارىسىلەر .

قېيۇم تراكتورغا چىقىپ ماينى قۇلاققىچە بېرىپ تراكتورنى پاقىلداتقان ھالدا ئېگىز كۆۋرۈكتىن چۈشۈپ كەتتى . بۇ ئۇچەيلەن قېيۇمنىڭ بايىقى گەپلىرىنى چۈشىنەلمەي قالغاندەك تۇرۇپلا قېلىشتى . چۈنكى شۇ تاپ ئۇلارنىڭ قەلبى دەريا دولقۇنلىرى ئارىسىدا پاناھسىز قالغان قولۇاقتەك چايقىلىپ كېتىۋاتاتتى . لېكىن سەلەي سېكرېتارنىڭ سۇرلۇك چىرايى ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىغا كېلىۋېلىپ ۋەزىپىنى چوقۇم ئورۇنداشقا دالالەت قىلىپ تۇراتتى .

— بولدى قىلايلىمىكىن دېسەك كۆردۈڭلار ئەنە سەلەي سېكرېتارنىڭ چىرايىنى ، — دېدى غاپىپار جىممىدە تۇرۇپ كەتكەن ئىككىسىگە قاراپ ، — بىر ھەپتە ۋاقىت بەردى ، تۇتۇپ كېلىڭلار دېدى . گۇناھى بارمۇ ، يوقمۇ ئۇنى كېيىن كۆرەرمىز ئاغىنىلەر . يۈرۈڭلار ، ئاۋۇال دوختۇرخانىغا بارايلى .

ئۇلار دوختۇرخانا تەرەپكە ماڭغاندا ئەخمەت تۆمۈرچى ئىشىنى

تاشلاپ ئىتتىك ماڭغىنىچە سوپاسوبۇراخۇن بوۋاينىڭ ئىشكى ئالدىغا كەلدى . ئىككى يانغا قارىۋېتىپ ئىشكىنى ئىتتىردى . ئىشىك ئىچىدىن ئىلىكلىك ئىدى .

— تۇرسۇنخان چوڭ ئاپا ، ئىشكىنى ئاچسىلا ،— ئەخمەت تۆمۈرچى ئىشكىنىڭ ئىلغۇچىنى شاراقشىتتى .

— كىم ؟ — هويلىدىن تۇرسۇنخانىنىڭ ئىنچىكە ، لېكىن ئايانچلىق ئاۋازى ئاڭلاندى .

— مەن ئەخمەت تۆمۈرچى ، — دېدى ئۇ قىسقا يۆتىلىپ .

ئىشىك ئېچىلدى ، تۇرسۇنخان ئاننىڭ ئورۇق گەۋدىسى ئىشىك ئالدىدا لەپپىدە پەيدا بولدى .

— نېمە ئىش بولدى بالام ، ئۆيگە كىرگىنە ، ئۆيگە ، — تۇرسۇنخان ئانا بېشىدىكى ئاق لېچىكىنى تۈزەشتۇرۇپ ئىشىك ئالدىدىن كەينىگە داجىدى .

— بولدى كىرمەي تۇرسۇنخان چوڭ ئاپا ،— دېدى ئەخمەت تۆمۈرچى تېز - تېز سۆزلەپ ، — ئابدۇسالامنى يىراققا كەتكۈزۈۋەتسىلە ، سىرتتا مىلتىق كۆتۈرگەن ئۇچ خەلق ئەسكىرى يۈرىدۇ . مەن ئۇلارنى هازىرچە يۇقىرى مەھەللىگە ماڭغۇزۇۋەتتىم . ئۇلار بەربىر بۇ ئۆينى ئىزدەپ تېپىۋالىدۇ . نېمە قىپتىكەن ئابدۇسالام ، ئۇلار مىلتىق كۆتۈرۈپ ئىزدىگۈدەك .

— بىلمىدىم بالام . ئەتىرەت باشلىقىنى ئۇرۇپ قويدۇم . مەن قاتىل بولۇپ قالدىم . مەن گۇناهسىز دەپلا تۇردى . يىراققا كەت دەپ ماڭغۇزۇۋەتتىم بالام ئۇنى . بىزگە نېمە كۇن ئەمدى بۇ . يېزىغا چۈشمىسمۇ بولغانىكەن . سىلەرگە قاراپ مۇشۇ يەردە تۇرىۋېرەي دېسە بىز ئۇنىماپتىمىز . يېزىغا بارمىساڭ ئوقۇشقىمۇ ، ئىشقىمۇ ئالمايدىكەن دەپتىمىز . پوق يەپتۇق پوق ،— تۇرسۇنخان ئانا كۆزىدىن تۆكۈلۈۋاتقان يېشىنى لېچىكىنىڭ پېشى بىلەن سۈرتتى ،— ئابدۇساھىپاخۇن بىلەن قىزىم تىللاخان نېمە بولۇپ كېتىۋاتقاندۇ . ئەجەب تۇگىمىدى ئۇلارنىڭ بۇ تارتقۇلۇقلىرى .

— كۆڭۈللىرىنى بۇزمىسىلا ، مەن ئىشمىغا باراي ، ئىشقە-
لىپ ئابدۇسالام هازىرچە بۇ ئۆيگە كەلمىسۇن . ئەگەر كەپ قالسا
بىزنىڭ ئۆيگە چىقارسىلا . مەن قازاناقتا سولاپ هالىدىن ئۆزۈم
خەۋەر ئالىمەن . ئالدىمىزدا چوڭ بولغان بالىلار ئەمەسمۇ . ئەقىل-
لىق بالا بولغان . مانا يېزا ئۇنى ۋەيران قىلمۇەتتى . ئوقۇشىمۇ
هارام بولدى . جۇۋنغا يۆگىنىپ كالا هارۋىسى هەيدەپ مۇشۇ
يەردىن ئۆتۈپ قالسا يىغلاپ سالغىلى تاس قالىمەن . ئاشۇ بالا
چوڭراق مەكتەپلەردە ئوقۇپ قالغان بولسا ئالىم بولاتتى ئالىم .
خوش ئەمىسە تۇرسۇنخان چوڭ ئاپا ، مەن ئىشمغا باراي .

تۇرسۇنخان ئانا ئىشكىنى يەنە ئىچىدىن زەنجىرلەپ ئىشككە
يۆلەنگەن هالدا تۇرۇپ قالدى . دىمىسىمۇ ئابدۇسالام ئۇلارنىڭ
قول ـ قانىتى ئىدى . هېلىقى مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى دېگەن
چاغلاردا ئۇنىڭ ساۋاقداشلىرى ئىنقىلاب قىلدۇق دەپ مۇئەللىم-
لەرگە قەغەز قالپاق كىيدۈرۈپ كوچىمۇ كوچا سۆرەپ يۈرگەندە
ئۇ ئۆيگە بېكىنىۋېلىپ كىتاب ئوقۇپ چىقتى . غول ئۆستەڭ
بويىدىكى ئورمانلىقتىن قۇرۇپ قالغان شاخلارنى تېرىپ چىقىپ
ئۆينىڭ قىشلىق ئوتۇنىنىڭ غېمىدىن چىقىراتتى ئەمەسمۇ ، ئەقىل-
لىق بالا بولغان . نېمە ئەمدى ئەترەت باشلىقى بىلەن سوقۇشۇپ
يۈرگەندۇ بېچارە بالا ، ئۇرسىمۇ ، تىللىسىمۇ بوينى قاتتىقلىق
قىلماي ماڭغۇلۇق ئەمەسمۇ . ئەمدى مانا ھەممە تارتقۇلۇقنى
ئاتا ـ ئانىسىغا ، بىزگە تاشلاپ قويۇپ ئۆزى قېچىپ يۈرگەن .
هەي ، بېچارە بالام تىللاخان نېمە بولۇپ كەتكەندۇ ، باراي دېسەم
يول يىراق .

تۇرسۇنخان ئانا بۇ يەردە ئالەمنىڭ غېمىنى قىلىپ چېچىلىپ
تۇرغان ئاشۇ پەيتتە تىللاخانمۇ ئۆز ـ ئۆزىنى كاچاتلاپ يىغلاۋاتا-
تى . چۈنكى ئوغلىنىڭ هەرقانچە گۇناھ قىلغان تەقدىردىمۇ ئادەم
ئۆلتۈرگۈدەك گۇناھ ئۆتكۈزۈشىگە زادىلا ئىشەنمەيىتتى . مانا
ئىشەنگەن تاغدا كېيىك ياتمىغاندەك ئابدۇسالام بىردەمدىلا قاتىل

بولۇپ قالدى . ئۇ بۇ ئىشتا ئابدۇلباستنىڭ مەسئۇلىيىتىنىڭ بارلىقىنى بىلەتتى . چۈنكى ئابدۇلباست ئۇنىڭ مۇشۇ يېزىغا ئەكەلگەن كۈندىن باشلاپلا خورلاپ كېلىۋاتقاندۇ . تېخى بىلى تۇ-زۇك قاتمىغان بىر بالىغا تازا پىشقان دېھقان ئاران چىدايدىغان كالا هارۋىسى هەيدەشنى تاپشۇردى . تىللاخان ئوغلىنىڭ روهىنى چۈشۈرمەسلىك ئۈچۈنلا ئۇنىڭغا تەسەللى بېرەتتى .

— هارۋا هەيدەش يېزىدىكى ئەڭ ئوڭاي ئىش بالام ، — دېگەندى ئۇ بالىسىغا مۇشۇ ۋەزىپە تاپشۇرۇلغان كۈنى كەچ تە-سەللى بېرىپ ، — هارۋىغا ئوغۇتنى ئۈستۈۋالساڭلا بولدى . جۈۋىغا يۆگىنىپ ، قامچاڭنى ئويناتىپ ئولتۇرىسەن . بىر كۈندە بازاردىن ئىككى يول ئوغۇت توشۇپ قويساڭلا بولدى ئەمەسمۇ ، بىكار چاغلىرىڭدا داداڭ دېگەندەك كىتابلىرىڭنى كۆرسەڭمۇ بولىدۇ ئەمەسمۇ . چىدا بالام ، توشقان تېرىسىمۇ ئۈچ كۈن چىدايدۇ دېگەن گەپ بارغۇ .

— چىدايمەن ئاپا ، خاتىرجەم بولۇڭلار ، — دېدى ئابدۇسالام ئاپىسىنىڭ قارىچۇقىدا قېتىپ قالغان ياشلىرىنى كۆرۈپ يۈرىكى ئېزىلگەن هالدا ،— مەندىن خاتىرجەم بولۇڭلار ، ئوغۇل بالا بول-غاندىكىن هەممىگە چىدايمەن .

لېكىن تىللاخان ئوغلىنىڭ بارغانسېرى جىمغۇرلىشىپ ، روهسىزلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ، هەتتا ئاخشاملىرى ئازراق كە-تاب كۆرمىسە ئۇخلىيالمايدىغان ئادەم كەچلىك تاماقنى يەپلا قىڭ-غايغان يېرىدە ئۇخلاپ قېلىۋاتقانلىقىنى هېس قىلماي تۇرالمىدى . شۇندىلا ئۇ ئەمدىلا ئون يەتتىدىن ئاشقان بىر شەهەر بالىسىنىڭ ئېغىر ئىش قىلىپ باقمىغان بىر ئۆسمۈرنىڭ روهىي ۋە جىسما-نىي جەهەتتە قانچىلىك ئېزىلىۋاتقانلىقىنى هېس قىلدى . شۇندىلا ئۇ ئۆزىنىڭ ئوغلىنى تاشبالىقتىن يۆتكەپ كەلگىنىنىڭ خاتا بول-غانلىقىنى هېس قىلدى . سېپىرىخان ئاننىڭ ئۇنىڭغا دەپ بېرە-شىچە ، ئابدۇسالام ئۇ يەردە روهىي جەهەتتىن پەقەتلا قىسىلما-

غان ، ئىشلەۋاتقان ئىشلىرىمۇ ناھايىتى ئوڭاي ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ يەردىكى چارۋىچىلارنىڭ ھەممىسى ئابدۇساھىپنىڭ ياخشىلىقىنى كۆپ كۆرگەچكە ئابدۇسالامغا ناھايىتى ياخشى مۇئامىلە قىلغانىكەن . مانا شۇنداق ياخشى جايدىن ئۇنى قايتۇرۇپ كېلىپ بىر پارچە ئوتنىڭ ئىچىگە تاشلاپتۇ . ئابدۇلباست نېمە ئۇچۇندۇر ئابدۇسالامغا ئۆچ ، ئۇنى داۋاملىق ئەدەپلەپلا تۇرىدۇ . ئابدۇسالامۇ ئۇنىڭ بۇ ئىشىغا ھەيران .

— ئاپا ، ماڭا ئابدۇلباست دېگەننىڭ بىزنىڭ ئۆيدىن ئالالمىغان قانداق ئۆچى بار بولغىيدى ، نېمانداق مەن بىلەنلا قالىدۇ . ياخشى ئىشلىسەممۇ ، ياماق ئىشلىسەممۇ كۆزۈمگە كىرىۋېلىپ تىللىغىنى تىللىغان بۇ گۈينىڭ ، مەن زادى چىدىمىدىم ، مۇشۇنداق بولۇۋەرسە مەنمۇ چىداپ تۇرالمايمەن ئاخىر . ئاچچىقىمدا بىرەر ئىش قىلىپ قويماي دەپ ئۆزۈمنى تۇتۇۋالىمەن . بولمىسا بىر كاللا بىلەن ئۇنى يەرگە چاپلىۋېتىمەن . بىلمىسەنغۇ ، مەن كىچىكىمدىن تارتىپ چېنىققان . ئۇنداق ئاۋاقتىن تۆتى كەلسىمۇ مېنىڭ خىلىم بولالمايدۇ . لېكىنزە دادامنى ، سېنى ئاياۋاتىمەن جۇمۇ ، بولمىسا چىدىغۇچىلىكىم قالمىغان زادى .

— ئۇنداق ئىشلارنى ئويلىما بالام ، — دېدى تىللاخان تىترەگەن ھالدا ، — بىز دېگەن قاشقىسى بار ئادەملەر ، بىزنىڭ توغرا بولغان ھالەتتىمۇ خاتاغا چىقىرىپ قويۇۋېرىدۇ . قارامىلىق قىلىپ سالما ، ئۆزۈڭنى ئايمىساڭمۇ داداڭنى ئايا بالام ، داداڭ ئالدىڭلار-دا كۆلۈپ يۈرگەندەك قىلغان بىلەن يۈرىكى يىغلاۋاتىدۇ . سىلەرنىڭ مۇشۇ يەرلەردە سۆرۈلۈپ يۈرۈشۈڭلارغا مەن سەۋەبلىك دەپ ئۆز - ئۆزىنى كاچاتلاپ كېتىدۇ . لېكىن سەن داداڭغا ئىشەن بالام ، داداڭ ھېچقانداق ئىشنى خاتا قىلغىنى يوق . ئۇ ياخشى ئادەم ، مۇشۇ شامال ئۆتۈپ كەتسىلا ھەممىمىز ئۆيىمىزگە چىقىپ كېتىمىز . داداڭنىڭمۇ ، مېنىڭمۇ خىزمىتىم ئەسلىگە كېلىدۇ بالام . بۇ كۈنلەرمۇ ئۇزاققا بارماس .

لېكىن ئۇزاققا بارماس دېگەن بىلەن ئۇلارنىڭ بۇ يەردىكى تارتقۇلۇقى تېخى تۇگىمىگەن چېغى ئۇلارنىڭ شېرىن خىياللىرى خىيال پېتى قېلىۋەردى . بىرەر يىل ياخشى ئىشلىسە چىقىپ كېتەر دېگەن ئابدۇسالاممۇ مانا تۆت يىل بولدى . چىقىپ كېتىش-تىن شەپە يوق ، ئۇنىڭ تاشبالىقتىكى دوستلىرى ئابدۇسالام ئۇ يەردىن كېتىپ بىر ئاي ئۆتمەيلا ئىشچى قوبۇل قىلىش ئىشغا توغرا كېلىپ قېلىپ ئوچىلىسى بىراقلا تۆمۈر يول ئىشچىسى بولۇپ قايتىپ كەپتۇ . ئابدۇسالاممۇ بىر ئاي چىدىغان بولسا شۇلار بىلەن قايتىپ كېلەركەن دېگەنلەرنى ئويلىغان ئانا ئابدۇسا-لامنىڭ هازىرقى هالىتىگە قاراپ يۇرىكى ئېچىشتى . ئوغلىنىڭ ئىستىقبالىغا ئولتۇرۇپ قويغانلىقىدىن ئۆكۈنەتتى . كېچىلىرى ئوغلىنىڭ بېشىدا ئولتۇرۇپ يۇم - يۇم يىغلىغىنىچە ئوغلىنىڭ بۇندىن كېيىنكى بەخت - تەلىيى ئۈچۈن دۇئا قىلاتتى .

لېكىن مانا ئىش ئاخىر يۈز بەردى . ئىش بولغاندىمۇ تازا يوغان ئىش ، ئابدۇلباستنى ئۆلۈپ قالغۇدەك ئۇرغان بولسا بۇ بالىغىمۇ شۇ دەرىجىدە ئازار بەرگەن گەپ . تىللاخان ئۆز ئۆيىدە خارىلداپ يېتىپ هوشىغا كەلگىنىدە كۈن چۈشتىن قېيىلغان بولۇپ ئۆيدە هېچكىم يوق ئىدى . ئۇ بايىقىلار مىلتىق كۆتۈرۈپ كەلگەن چېغىدىلا بىرەر چوڭ ئىش بولغانلىقىنى سەزگەنىدى . لېكىن ئوغلۇڭ قاتىل بولدى دېگەن نېمە گەپ ئەمدى ، ئۇ يىغلاپ ئولتۇرۇۋېرىشنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنى هېس قىلىپ كاڭدىن چۈشتى - دە ، ساپما كەشنى كىيىپ ئوغلىنىڭ ئۆيىگە چىقتى . ئىشىك قۇلۇپلانمىغان بولۇپ ئۇنىڭ ژېلىسپىتى يوق تۇراتتى . دېمەك ئۇ ژېلىسپىتنى مىنىپ قاچتى دېگەن گەپ . لېكىن قې-چىپ نەگە بارغىلى بولىدۇ زادى . ئۇ كاڭدىكى شىرە ئۈستىگە قارىدى . شىرەدە ئابدۇسالامنىڭ تۇرمۇش خاتىرىسى تۇراتتى . ئاخىرىدا ئابدۇسالام بۇ خاتىرىنى ناهايىتى مەخپىي ساقلايتتى . دېرىزە تۈۋىگە قويۇلغان ئۈستەلنىڭ تارتمىسىغا سېلىپ قۇلۇپلا-

ۋالاتتى . بۇگۈن ئۇ قانداقلارچە بۇ يەردە قالغاندۇ ، تىللاخان خاتىرىنى قولىغا ئېلىۋىدى ، خاتىرە ئاستىدىن بىر ۋاراق قەغەز چىقتى . ئۇ قەغەزدە ئالدىراپ يېزىلغان ئىككى ـ ئۈچ قۇر خەت بار ئىدى .

«دادا ، ئاپا ، گۈناھ مەندە ئەمەس ، بۇنى خاماندىكىلەر ئوبدان بىلىدۇ ، مەن ساپانىنى كۆتۈرۈپ ئۆتكەن ، ئابدۇلباست مېنى بىھۇدە قارىلاپ ، ئىككى تېپىك ، بىر شاپىلاق ئۇردى . ئاچچىقىمغا پايلىماي مەنمۇ بىر قامچا ئۇردۇم . لېكىن گۈناھ مەندە ئەمەس ئۇنىڭدا ، خەير ، مەن كەتتىم ، ئابدۇسالام»

تىللاخان بۇ خەتتىن ھېچنېمىنى چۈشىنەلمىدى . ئۇ ئەتىگەن ئوغلىنىڭ سەھەر تۇرۇپ ئىشقا كەتكىنىنى بىلىدۇ ، لېكىن ساپا-نى كۆتۈرۈپ ئۆتتۈم ، مەن گۈناھسىز ، خاماندىكىلەر بىلىدۇ دېگىنى نېمە گەپ ئەمدى . ئەھۋالدىن قارىغاندا ئابدۇلباست ئىكـ-كى تەپكەن ، بىر شاپىلاق سالغان . ئابدۇسالام ئاشۇنىڭغا چىدىماي بىر قامچا ئۇرغان . لېكىن بىر قامچا بىلەنلا بىر ئادەم ئۆلۈپ قالماس ، بايىقىلار مېنى قورقۇتۇپ شۇنداق دېدىمۇ ـ يە .

ئۇ خامانغا بارماقچى بولدىيۇ ، لېكىن تېزلا بۇ خىيالىدىن يالتايدى . «توختا ، ئوغلۇمنىڭ خاتىرىسىنى بىر ئوقۇپ باقاي ، ئاندىن كېيىن بارارمەن . بەلكىم ئۇنىڭ ئىچ ـ پۇشۇقلىرى مۇشۇ خاتىرىدىن چىقىپ قالسا ئەجەب ئەمەس» ئۇ خاتىرىسىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بەتلىرىگە قارىدى . چۈنكى ئۇنىڭ خاتىرىنى پۈتۈن ئوقۇپ چىقىش خىيالى يوق ئىدى . بولسا مۇشۇ بىر نەچچە كۈن ئىچىدىكى خاتىرىسىنى كۆزەي دەپ ئويلىدى ئۇ . ئۇ تېخى كېچە يېزىپ قالدۇرغان خاتىرىسىنىڭ بەتلىرىنى كۆردى . ئۇ خاتىرە-سىنىڭ مۇشۇ بەتلىرىنى ئوقىغىنىدا ئوغلىنىڭ روھىي ئېزىلىش-لىرىنىڭ مەنىسىگە يەتتى . بولۇپمۇ ئابدۇلباستنىڭ «مەن ساڭا ئۆچ» دېگەن گەپلىرى يېزىلغان يەرگە كەلگەندە يېنىك سىلكىنىپ كەتتى . تېخى ئۇنىڭ «مەن مۇشۇ زېمىندا بولىدىكەنمەن سەن

مۇشۇنداق ئىشلەيسەن ، ئەگەر سەن مەندىن مۇشۇنچىلىك ئېشىپ كەتسەڭ مۇرەمگە ئالا خۇرجۇنىڭ ئارتىپ تاغ ئارقىسىغا كېتىپ قەلەندەرچىلىك قىلىمەن » دېگەن سۆزلىرىنى ئوقىغىنىدا يۇرىكى ئازابتىن ئۆرتەندى . بېشى پىرىدە قايغاندەك بولۇپ ئولتۇرۇپ قالدى . دېمەك ، ئابدۇلباستىنىڭ ئابدۇسالامدىن ئالىدىغان ئۆچى بار ، كىم قالدۇرغان تارتۇق ئىكەنلىكى نامەلۇم بىر تارتۇق ئۇ- چۇن ئابدۇسالام تۆت يىلدىن بۇيان مۇشۇنداق خورلىنىپ كەپتۇ . بىچارە بالا ، بۇ دەردلەرگە قانداق چىدىغاندۇ .

ئۇ ئورنىدىن لىككىدە تۇردى . چۈشتىن كېيىن ئەسلىي ئۇ ياقىدىكى سالا ئېتىزىنىڭ تراكتور ئالا تاشلاپ قويغان يەرلىرىنى كەتمەن بىلەن چانغىلى باراتتى . مانا هوشسىزلىنىپ هوشىغا كەلگۈچە بىر ـ ئىككى سائەت ئۆتۈپتۇ . ئەمدى بارغان بىلەن بەرىبىر يېرىم كۈنلۈك نومۇرنى بەرمەيدۇ . ئۇنىڭدىن كۆرە ئۇغ- لىنىڭ ئىشىنى ئېنىقلاش كېرەك زادى .

ئۇ ئالدىراپ كىيىندى . ئاق تور لېچىكىنى بېشىغا ئارتتى . ئوغلىنىڭ هېلىقى خېتىنى قاتلاپ يانچۇقىغا سالدى ـ دە ، تالاغا چىقىپ ئىشىكنى قۇلۇپلاپ خامان تەرەپكە قاراپ ماڭدى . مەهەللە يولى جىمجىت ، هەممىلا ئادەم گويا ئۇچەككە كىرىپ كەتكەندەك ، توۋا ، ماۋۇ ئادەملەر نەگە كەتكەندۇ ؟ يولدا ئېشەك هارۋىسى هەيدىگەن هالدا ئەترەت ئىشخانىسى تەرەپكە كېتىۋاتقان هوشۇرا- خۇن ئۇچرىدى . ئۇ سۇر هاڭگا ئېشىكىنى مېڭىشىغا قويۇپ بېرىپ ئۆزى هارۋىنىڭ ئەگمىسىگە يۆلەنگەن هالدا تاماكا چېكىپ كېلە- ۋاتاتتى .

— هارمىغايلا هوشۇراخۇن ، — دېدى تىللاخان ئۆزىنى يول ياقىسىغا تارتىپ .

— ياخشى ، ياخشى ، — دېدى هوشۇراخۇن دۇدۇقلىغان هالدا ئالدى ـ كەينىگە قاراپ ، — نەگە ماڭلا ؟

— خامانغا كېتىۋاتىمەن ، ئابدۇسالامنىڭ ئىشىنى ئاڭلىغاڭ-

لا ، نېمە ئىش بوپتۇ زادى ، توختىسىلا ، بىر دەم توختاپ ماڭا دەپ بەرسىلە دەيمەن ، — هوشۇراخۇن هارۋىنى توختاتماي مېڭىۋىدى تىللاخان يۇگۇرۇپ كېلىپ ئېشەكنىڭ ئارغامچىسىغا ئېسىلدى ، — ئابدۇسالام نېمىشقا ئابدۇلباست بىلەن ئۇرۇشتى ؟ ئابدۇلباستچۇ ؟ قېنى ئۇ ؟

— مېنى تۇتۇۋالمىسىلا ، مەن ئالدىراش ئادەممەن ، — دېدى هوشۇراخۇن يەرگە سەكرەپ چۈشۈپ ، — ئۇلارنىڭ قانداق ئۇرۇشقىنىنى مەن بىلمەيمەن . ئىشقىلىپ ئابدۇلباستنى قاتتىق ئۇرۇپ قويۇپتۇ دەيدۇ ، گۇڭشېغا ئاپىرىپتىكەن ، ئۇلار بىر ئىش قىلالماي ناھىيىگە ئاپىرىڭلار دەپتۇ . ناھىيىدە قان بېرىپ بىر ئىش قىلغان چېغى ، خەتەرلىك باسقۇچ ئۆتۈپ كەتتى دەيدىغۇ ، بولدى ، مېنى تۇتۇۋالماي ئۆيلىرىگە كەتسىلە ، سەلەي سېكرېتار خاماندا ۋاقىراپ ئولتۇرىدۇ . بىكار سىلىگە ئازار بېرىپ قويمەسۇن . ئەكەلسىلە ئارغامچىنى ، — هوشۇراخۇن گەپنى ئالدىراپ قىلىپلا مېڭىپ كەتتى . تىللاخان ئابدۇلباستنىڭ ساق ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ يۈرىكى جايىغا چۈشتى . «ئۆلمىگەن جاندا ئۈمىد بار » دېگەن گەپ بار . ئىشقىلىپ ئۇنىڭ ساق قالغىنى ئابدۇسالامنىڭ بەختى دېگەن گەپ ، هەي ، مۇشۇ بالا يىراقراق كەتكەن بولسا بولاتتى . بولسا مۇشۇلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالمىسا .

تىللاخان خامانغا بېرىشتىن يالتايدى . چۈنكى خامانغا بارغان تەقدىردىمۇ هېچكىم ئابدۇسالامنىڭ گۇناھسىزلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرەلمەيدۇ . چۈنكى ئۇلار قورقىدۇ . سەلەي سېكرېتاردىن ، ئابدۇلباستتىن ، ئۇنىڭ تۇغقانلىرىدىن قورقىدۇ . شۇڭا ، هازىرچە بۇ ئوتنى چوقىلىماسلىق كېرەك . ۋاقتى كەلگەندە ئېچىلار بۇ سىر ، جاھاندا يېشىلمەيدىغان تۇگۇن بولمايدىغۇ زادى . تىللاخان كەينىگە ياندى . ئەمدىكى غەم ئابدۇسالامدا ئىدى . ئۇ مۇشۇلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالمىغاي زادى .

ئونىنچى باب سەرسانلىق

«مۇساپىر بولمىغىچە مۇسۇلمان بولماس»
— ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىدىن

ئابدۇسالام ئۆزىگە تونۇش شەھەر كوچىلىرىدا تۇنجى قېتىم ئالاقزادىلىك ئىچىدە يۈگۈرگەندەك كېتىۋاتاتتى . مانا ، بۇ كوچىلار ئۆزىگە تونۇش ، ئاخشاملىرى مۆكۈشمەك ئويناپدىغان ، كىچىك ۋېلىسىپىتنى شىرىقشتىپ كوچا ئاپتوبۇسىغا يېتىشىش مەقسىتىدە تەرلەپ - پىشىپ تۇرۇپ ۋېلىسىپىت پېدالىنى كۈچەپ تېپىپ چاپىدىغان كوچىلار ، ئۇ بۇ كوچىلاردا چۆرگىلەپ يۈرگەن چاغلىرىدا ناھايىتى غەمسىز ، غۇبارسىز بىر بالا ئىدى . كېچىلىرى غۇۋا يورۇپ تۇرغان كوچا چىراغلىرى ئۇنىڭغا قاراپ ئىللىق كۈلۈمسىرىگەندەك قىلاتتى . مەھەللىدىكى بالىلار ئۇنىڭغا بەكمۇ ھەۋەس قىلاتتى . ئۇنىڭ كىچىك ۋېلىسىپىتىگە ، دادىسىنىڭ پىكاپىغا ، ئۇنىڭ دەرسلەردىكى نەتىجىسىگە ، ئىشقىلىپ ئۇنىڭ ھەممىلا ئىشى بالىلارنىڭ زوقىنى قوزغايتتى . ئۇلار ئاخشاملىرى بىرەر يەرگە يىغىلىپ ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ قىزىقارلىق چۆچەكلىرىنى بېرىلىپ ئاڭلايتتى . «چىن تۆمۈر باتۇر» ، «ئۇر توقمىقىم ، ئۇر» قاتارلىق خەلق چۆچەكلىرى ئۇنىڭ ئاغزىدىن ئەمەس ، يۈرىكىدىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقاندەك ھېسسىياتلىق ئىدى . شۇڭلاشقىمىكىن بۇ مەھەللىنىڭ بالىلىرى تەبىئىي ھالدا ئۇنىڭغا ئەگىشەتتى . مانا بىر كېچىدىلا قارا باسقاندەك ھەممىلا ئىش ئوڭ - تەتۇر بولۇپ كەتتى . ئۇنىڭ ئوقۇش ئۇچۇن ئۆزىنى ئوتتەك ئۇرۇشلىرى بىردەمدىلا توزغاقتەك توزۇپ كەتتى . يېزىغا چېنىقىش ئۇچۇن

چۇشۇپلا ناھايىتى ئاددىي بىر دېھقانغا ، ھەتتا دېھقانلارمۇ يىرگىنىدىغان ئۇنسۇرغا ئايلىنىپ قالدى . ئۇنى ئاز دەپ بۇگۈن مانا قاتىلغا ئايلىنىپ قالدى . «بېشىغا ئۇرماي قولىغا ، پۇتىغا ئۇرۇش كېرەككەنتۇق . نېمىشقىمۇ قېنى قىزىقلىق قىلغاندىمەن ، — دېگەنلەرنى ئويلىدى ئابدۇسالام شەھەرنىڭ ئارقا كوچىلىرىدىن ئايلىنىپ كېتىۋېتىپ ، — ئاچچىق ئەقلىنى كېسىدۇ بالام ، ھەر قانچە خورلۇق تارتساڭمۇ ئاچچىقىڭنى يامان قىلما دەپ تۇراتتىڭغۇ دادام . مانا بىر دەملىككە ئەقلىمنى يوقىتىپتىمەن . ئەمدى بۇندىن كېيىنكى تۇرمۇشۇم قانداق بولار ؟ ئەگەر ئۆلۈپ قالسا تۇرمىگە كىرىمەن . تۇرمىگە كىرگەن ئادەمنىڭ ئىستىقبالى قانداق بولىدۇ . بەلكىم ئۆلۈم جازاسى بېرەر ياكى بولمىسا مۇددەتسىز كېسەر . ياق ، مەن بۇنداق كۇنلەرنى كۆرمەسلىكىم كېرەك . جاھان دېگەن كەڭرى ، ئىشقىلىپ بۇ شەھەردىن كېتىش كېرەك . يىراقلارغا ، بەكمۇ يىراقلارغا كېتىش كېرەك » ئۇ تۇيۇقسىزلا بىر ئادەمگە سوقۇلۇپ كەتتى . ئۇ ئادەم ئۆزىگە مەزگىلسىز سوقۇلغان بۇ ئەدەپسىزنى ئەدەپلەپ قويۇش ئۈچۈن كەينىگە قارىدى . ئابدۇسالاممۇ چۆچۈگەن ھالدا كەينىگە بۇرۇلدى .

— ئابدۇسالام ، بۇ سەنغۇ ، — قارا كۆك رەختتىن تىكىلگەن ئىسپانكا چاپان ۋە ئىشتان كىيىۋالغان ، مەيدە يانچۇقىنىڭ ئۈستىدە تۆمۇر يول بەلگىسى چۇشۇرۇلگەن بىر ئەيلەن ئۇنىڭ ئالدىدا كۇلۇمسىرىگەن ھالدا ئۇنىڭغا قول تەڭلەپ تۇراتتى .

— سىز ، — دېدى ئابدۇسالام دەماللىققا ئۇنى تونۇيالماي .

— نېمە بولدۇڭ ھوي سەن ، مەن ئابدۇراخمانغۇ ، — دېدى ئۇ ئابدۇسالامنىڭ قاداقلىشىپ كەتكەن قولىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ .

— ۋاي ئابدۇراخمانمۇسەن ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭ قۇچىقىغا تاشلىنىپ ، — ئەجەب سەمرىپ كېتىپسىنا ، دۆلەت دېگەن ئاجايىپ ھە ، مېنى كەچۈر ئاداش ، سېنى راستىنلا تونۇيالماي

قاپتىمەن جۇمۇ . ئۇچ يىل بولدىغۇ ھە ، سېنى كۆرمىگىلى .

— ھە ، ھە ، نەگە ماڭدىڭ ؟ ئەجەب ئۇنتۇرۇۋەتكەن قىمار-ۋازدەك سالپىيىپلا قاپسەنغۇ ؟ — ئۇ دوستىنىڭ مۇرىسىدىن تۇ-تۇپ ئۇنىڭ پۇتۇن تۇرقىغا قايتا نەزەر سالدى ، — ئاداش ، ئۆزۈڭ-نى بەكلا تاشلىۋېتىپسەن جۇمۇ . قارىغىنە تۇرقۇڭغا ، تېخى ئەم-دىلا يىگىرمە ياشقا كىردىڭ ، چىرايىڭنى قورۇق بېسىپ كەتكىنى نېمىسى ئەمدى ، بەكلا ناچار يېزا ئوخشىمامدۇ ئۇ .

ئابدۇسالام دوستىنىڭ چىرايىغا ، نۇرلىنىپ تۇرغان كۆزلە-رىگە ، پارقىراپ تۇرغان پېشانىسىگە ، دولقۇنلاپ تۇرغان قاپقارا چاچلىرىغا ، پارقىراپ تۇرغان ئاياغلىرىغا ھەۋەس بىلەن قارىدى .

— جېنىم ئاداش ، بەكمۇ روھسىز كۆرۈنسەن ، ئۆيۈڭدە بىرەر ئىش بولدىمۇ ياكى بىرەر كېسەل تارتىپ...

— بولدى ، بۇنداق زېغىرلاپ سوراۋەرمىگىنە ئاداش ، قور-سىقىم ئاچ مېنىڭ ، «بىر ئاچقاندىن ، بىر ھارغاندىن گەپ سورە-ما» دېگەن گەپ بارغۇ .

— ھە مۇنداق دە ، يۈرە ، يۈرە ، بىزنىڭ ئۆيگە بارايلى .

— ياق ، ئۆيۈڭگە بارمايلى ئاداش ، يانچۇقىڭدا پۇل باردۇ ، سەندە بولمىسا مەندە بار . بىرەر ئاشخانىغىلا كىرەيلىچۇ .

— پۇل دەپ كەتكىنىڭنى ، پۇل دېگەن قەغەز جۇمۇ ئاداش . ئاپام لەڭمەنگە تەييارلىق قىلىپ قالغان ، شۇڭا ئۆيگە زورلىغا-تىم . بوپتۇ ، يۈرە ئاشخانىغا .

— ئاشلىق بېلىتىڭ بارمۇ ؟

— بار .

ئۇلار دۆلەت ئىگىلىكىدىكى بىرىنچى ئاشخانا دەپ ئاتىلىد-ىغان بۇ ئاشخانىغا ئادەتتە كىرىشنى خىيالىغا كەلتۈرمەيتتى . چۈنكى ئاشخانىلارغا پۇل بىلەن ئاشلىق بېلىتى تاپشۇرۇش توغرا كېلەتتى . ئاشلىق بېلىتىڭ بولمىسا تاماق يېگىلى بولمايتتى ، ئەلۋەتتە .

ئاشخانىدا ئادەم كۆپ ئەمەس ئىدى ، پەقەت بۇلۇڭدىكى ئۈستەلدە بىر ئەر - ئايال بىر - بىرىگە قارىشىپ ئولتۇرۇپ هورنان بىلەن يېسۈللەك قورۇمىسى يەۋاتاتتى . ئىشىك يېنىدىكى ئۈستەلدە ئەيسا ساراڭ دەپ ئاتالمىدىغان بىرى هېلىلا تاماق يەپ چىقىپ كەتكەن بىرەيلەننىڭ تەخسىسىدىكى ئاشقان قورۇما يۇقىغا يېرىم هورنانىنى مىلەپ يەۋاتاتتى . ئۇ مۇشۇ ئاشخانىنىڭ دائىملىق مېهمىنى بولۇپ ئادەتتە مۇشۇنداق ئاشقان - تاشقان تاماقنى يەپ قورسىقىنى توقلاپ ، مۇشۇ ئاشخانىنىڭ ئالدىدىكى بوشلۇقتا ئاپتاپقا قاقلىنىپ ياتاتتى . ئۇ ئادەتتە ئۆتكەن - كەچكەنلەرگە قاراپ قول تەڭلەپ بىرەر نەرسە تىلىمىسىمۇ ، لېكىن ئۇنىڭ جۇل - جۇل كىيىملىرى ئىچىدىكى قاسىماقلاشقان گەۋدىسى ، بىچارىلەرچە قاراشلىرى كىشىلەرنىڭ هېسداشلىقىنى قوزغايتتى . شۇڭا ئاشخانىدىن قايتىپ چىققان خېرىدارلار ئۇنىڭغا قاراپ :

— هەي ئەيسا ، ماڭ ، ئاشخانىدا يېرىم نان ياكى سۈيۇقئاش ئېشىپ قالدى . كىرىپ ئىچىۋال ، — دېگەندە ، ئۇ شالاڭ ، سارغۇچ چىشلىرىنى چىقىرىپ هېجايغىنىچە ئاشخانىغا كىرىپ كېتەتتى . ئۇنىڭ ئۆيىنىڭ نەدىلىكىنىمۇ هېچكىم بىلمەيتتى هەم بىلىشنى خالىمايتتى . چۈنكى ئۇ كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە قول ئىلكىدە يوق مۇساپىر ئىدى ، خالاس .

ئابدۇراخمان ئابدۇسالامنى بوش ئۇستەللەرنىڭ بىرسىگە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ ئۆزى ئىشىك يېنىدىكى ئۇستەلدە ئەسنەپ ئولتۇرغان بېلەت كەسكۈچى قىزغا پۇل ۋە ئاشلىق بېلىتى تۇتقۇزۇپ ئىككى هورنان ، ئۇستىگە شېكەر سېپىلگەن دۇخوپكا نېنى ، بىر تەخسە ياڭيۇ قورۇمىسى بۇيرۇتتى ۋە بېلەتنى كۆتۈرۈپ بېرىپ ئاشخانىنىڭ تۆرىدىكى تاماق ئېلىش تۆشۈكىدىن ئۆزى بۇيرۇتقان تاماقنى ئالدى . ئاڭغىچە ئابدۇسالام بۇلۇڭدىكى ساماۋۇردىن ئىككى غىدىر سۇۋۇپ قالغان چاينى كۆتۈرۈپ كەلدى .

— ئولتۇرە ، — دېدى ئابدۇسالام تېخىچە ئۆرە تۇرغان ئابدۇ-

راخمانىنى يېنىغا شەرەتلەپ ،— تاماقنى بىللە يەيمىز ، لەڭمەننى كەچتە يەيسەن .

— يەنە بىرەر قاچا سۈيۈقئاش ئالساممىكىن ، — دېدى ئۇ ئابدۇسالامنىڭ مۇشتۇمدەك چوڭلۇقتىكى هورنانىنى يوغان - يوغان چىشلەپ يېيىشلىرىگە قاراپ ، — قارىغاندا بۇگۈن بىر كۈن تاماق يېمىگەندەك تۇرىسەن .

— ئەتىگەن سۈبھى دەمدە ئازراق يېگەن ،— دېدى ئابدۇسالام قولىدىكى هورنانىنى يەنە بىر چىشلەپ چاينىغان هالدا ،— لېكىنزە ، مۇشۇنداق ئاق هورنان يېمىگىلى تۆت يىل بوپقالدى ئاداش .

— ئالدىرىماي يە ، ئاداش ،— دېدى ئابدۇراخمان ئابدۇسالامنىڭ ئۈدۈلىدا ئولتۇرۇۋېتىپ ،— بىلىمەن ، سىلەرنىڭ ئۇ يېزا هەقىقەتەن ئادەم كۆپ ، يەر ئاز يېزا ، شۇڭا دۆلەتنىڭ قۇتقۇزۇش ئاشلىقىغا تايىنىپ جان باقىسىلەر . مېنىڭ ئاكام ئاشۇ يېزىدا نۆقتىدا تۇرۇپتىكەن ، شۇ دەپ بەرگەن . هە ، يەۋەر ئاداش ، مېنىڭ لەڭمەنگە ئىشتەيي ساقلىغىنىم راست ، تامىقىڭنى يەۋال . ئاندىن زادى نېمىش بولغانلىقىنى دەپ بېرەرسەن .

ئابدۇسالام ئىككى هورنان بىلەن ئىككى دۇخوپكا نېنىنى بىر تەخسە قورۇما بىلەن پاك - پاكىز يەۋەتتى . شۇندىلا ئۇ ئۆزىنىڭ ئادەتتە مۇنچىلىك تويۇپ تاماق يېمىگىلى تۆت يىل بولۇپ قالغانلىقىنى هېس قىلدى . چۈنكى ئابدۇسالاملارنىڭ ئائىلىسى كۆپ جانلىق ئائىلە بولغىنى بىلەن بالىلار كىچىك بولغاچقا بىر ئايلىق نورما ئۇچۇن ئاران 100 جىڭ ئەتراپىدا ئاشلىق ئالاتتى . بۇنى تۇغمەنگە ئاپىرىپ تارتقاندىن كېيىن بىر قىسمى توزغاق ، بىر قىسمى كېپەككە ئايلىنىپ ئارانلا 70 — 80 جىڭ ئەتراپىدا ساپ ئۇن قالاتتى . يەنە تېخى ئۇنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكى قارا ئاشلىق بولغاچقا ، نان ياققاندا ئاق ئۇننى ئازراق قوشۇپلا ئاق قوناق ئۇنى بىلەن نان ياقاتتى . سېرىق قوناق ئۇنى مەخسۇس ئەتىگەنلىك

ئۇماچ ئۇچۇن ئىشلىتىلەتتى . مۇشۇ ئاشلىقنى ئاي ئاخىرىغا يەتكۈزۈش ئۇچۇن يېمەك - ئىچمەكنى تېجەشكە ، بولۇپمۇ كەمەرنى چىڭراق باغلاپ تاماقنى ئازراق يېيىشكە توغرا كېلەتتى . شۇ ۋەجىدىنمىكىن ياكى ئەمگەكنىڭ ئېغىرلىقىدىنمۇ ئەتىمالىم ئابدۇسالام ، ئۆز چىرايىنىڭ مەزگىلسىز قورۇلۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلاتتى .

— ھە ، ئەمدى گەپ قىلە ، ئاداش ، — دېدى ئابدۇراخمان يانچۇقىدىن «قىزىل بۇلۇت» ماركىلىق سىگارىتىنى چىقىرىپ ئۇنىڭدىن بىر تالنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ ئابدۇسالامغا تەڭلەپ ،— تاماكا چېكىدىغانسەن ھە ، مانا يېڭىلىق ، بۇنىمۇ ئۆگىنىپسەن ، مەنمۇ ئۆگەندىم . بۇرۇن ئەخمەتجاننى دوراپ چېكىپ قويغان ، ئەمدى رەسمىي بەڭگى بولدۇم دېگىنە ئاداش . سەن تاماكىغا ئۆچ ئىدىڭ ، ئەجەب بۇنى چېكىشنى ئۆگىنىپسىنا ،— ئۇ ئابدۇسالامنىڭ تاماكىسىغا سەرەڭگە يېقىپ بېرىپ بولۇپ ئۆزىنىڭ تاماكىسىنى تۇتاشتۇردى .

— دەرد ئاداش ، دەرد ، — دېدى ئابدۇسالام تاماكىنى كۆچەپ شوراپ ئىسىنى تورۇسقا قاراپ پۈۋلىگەن ھالدا ،— مانا بۇگۈن دەردىنىڭ چوڭىنى تېپىۋالدىم . قاتىل بولۇپ قالدىم ئاداش .

— بوش گەپ قىل ، — ئابدۇراخمان ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ كەتتى . ئۇ قاتىل دېگەن گەپتىن قاتتىق چۆچۈپ كەتكەندى ، — ھازىر دېگەن تام قۇلاقلىق ئاداش . ھە ، بوشراق گەپ قىلىپ بولغان ئەھۋالنى ماڭا دەپ بەرگىنە ، ئاڭلاپ باقاي ،— ئابدۇراخمان ئەتراپقا قاراپ قويدى . ھېلىقى ئەر - ئايالمۇ ، ئىشىك يېنىدىكى ئۇستەلدە ئاشقان تاماقنى يەۋاتقان ئەيسا ساراڭمۇ چىقىپ كەتكەنىدى . پەقەت ئىشىك تۈۋىدىكى ئۇستەلدە ئولتۇرىدىغان ھېلىقى ئۇيغۇچان بېلەت كەسكۈچى چوكانلا گازىر چاققىنىچە ئاشخانا دېرىزىسىدىن سىرتقا قاراپ خېرىدار كۈتۈپ ئولتۇراتتى .

ئابدۇسالام تاماكىنى چېكىپ ئولتۇرۇپ كىچىك ۋاقتىدىكى كەپسىزلىكى تۇپەيلى ئېگىز كۆۋرۈكتىكى ھېلىقى تاش ئېتىش ۋەقەسىدىن تارتىپ ئەترەت باشلىقى ئابدۇلباستىنىڭ بېشىنىڭ يېرىلىش تارىخىغىچە ، ئۆزىنى يېزىغا داغدۇغا بىلەن ئاپىرىشتىن تارتىپ بۈگۈنكى قاتتىللىق ۋەقەسىگىچە ئەينەن سۆزلەپ ئۆزىنىڭ قېچىپ چىققانلىقىنىڭ سەۋەبى بىلەن گېپىنى ئاخىرلاشتۇردى .

— مەن ئەسلىي سىلەر بىلەن قالسام بوپتىكەن ،— دېدى ئابدۇسالام گېپىنىڭ ئاخىرىدا كۆزىگە لىققىدە ياش ئېلىپ ، — شۇ يەردە قالسام بەلكىم سىلەر بىلەن ئىشچى بولۇپ كېتەتتىم . ماڭا بۇ سورۇقچىلىقلارمۇ بولمايتتى .

— ھەي ،— دېدى ئابدۇراخمان يەنە بىر تال تاماكا سۇنۇۋېتىپ ،— ئۇنىڭ باش قىسمىغا ئۇرۇپ چاتاق قىپسەن . ئۆلمىگەن بولسىغۇ ياخشى ، ئەگەر ئۆلۈپلا قالسا ساڭا چاتاق . بىلىسەنغۇ ، بىزنىڭ ئادىل ھېلىقى قوشنا سىنىپتىكى ئادىلجۇ ، شۇمۇ بىرەيلەن بىلەن مۇشتلىشىپ قېلىپ رەقىبىنىڭ قۇلاق تۈۋىگە بىر مۇشت ئۇرۇپلا ئۇنى ئۆلتۈرۈپ قويۇپ تۇرمىگە كىرىپ كەتتى . قۇلاق تۈۋىدە بىر جان تومۇر بار دەيدۇ . شۇ يەرگە تېگىپلا كەتسە ئادەم ئۆلۈپ قالىدىكەن ئاداش ، راستىنى ئېيتقاندا سەن ئۇ يەرگە بارماسلىقىڭ كېرەكتى . سەن كېتىپ بىر ئايدىن كېيىنلا تۇمۇرىيول ئىدارىسىدىن زىيالىي ياشلارنى ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىدىغانلار چېقىپتىكەن ، سان توشماي يېزا بالىلىرىدىن ئۇچىنى بىللە قوبۇل قىلدى . سەن بولغان بولساڭمۇ بىللە قايتىپ كېلەتتۇق . ئوقۇيمەن ، ئوقۇيمەن دەپلا تۇراتتىڭ . كەلمىگەن تەلەيدە ئاناڭنىڭ ھەققى بارمۇ ، دېگەندەك ئوقۇشتىن تەلىيمىز كەلمىسە ئىشچىلىققا ئىشلەپ تۇرساقمۇ ئوقۇشنىڭ ئامالىنى قىلغىلى بولاتتى . ئەگەردە مۇشۇ ئىنقىلاب بولمىغان بولسا سەن چوقۇم بىرەر ئالىي مەكتەپنىڭ ئەدەبىيات ياكى باشقا بىرەر كەسىپلىرىدە ئوقۇپ قالاتتىڭ ، ئاداش . بولىدى ، گەپنى سوزمايلى ، ئەمدى قانداق

قىلماقچى بولۇۋاتسەن ؟ !

— قانداق قىلاتتىم ،كېتىمەن ، بۇ شەھەردىن كېتىمەن . قانچە يىراق كەتسەم شۇنچە ياخشى .

— بۇ گېپىڭمۇ راست ، لېكىن سەن زادى نەگە بارماقچى ؟ !

— بىلمەيمەن ، مومام تارانچىغا كەت دېۋىدى ، ھازىرچە شۇ يەرگە بېرىپ يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ ئابدۇلباستىنىڭ خەۋىرىنى ئېنىق ئۇققاندىن كېيىن بىر ئىش قىلسامىمكىن دەيمەن .

— بولمايدۇ ، ئاداش ،— دېدى ئابدۇراخمان قوشۇمىسىنى تۇرۇپ تۇرۇپ ،— ئۇ يەر خەتەرلىك ، چۈنكى سېنى ئىزدەپ شەھەرگە ، ھەتتا ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىڭ بار ھەممىلا يەرگە بېرىشى مۇمكىن . تارانچىدا ئاپاڭنىڭ ئۇكىسى بارلىقىنى ئۇلار بىلمەي قالامدۇ ، بولسا سەن باشقا يەرگە كەت . لېكىن ، ھازىرچە بۇ يۇرتتىن ئايرىلما ، ئەگەر ئابدۇلباست ئۇلۇپ قالمىسا ، ئۇنىڭ چىرايى بۇزۇلمىغان بولسا ساڭا ئانچە ئېغىر جازا كەلمەيدۇ . چۈنكى سەن گۇناھسىزكەنسەن ، بۇنى ئىسپاتلاپ چىققىلى بولىدۇ . مۇنداق قىلايلى ئاداش ، مەن بۇگۈن چۈشتىن كېيىن ئىشقا بارىمەن . سېنى ئىش ئورنۇمغا ئەكېتەي ، ئۇ بۇ يەردىن ئوتتۇز كىلومېتىر يىراقلىقتىكى خىلۋەت بىر كىچىك بېكەت . ئۇ جايدا ئاسانلىقچە پويىز توختىمايدۇ . پەقەت يولۇچىلار پويىزىنىڭ ئاستا سۈرئەتلىك بىر پويىزلا توختايدۇ . مەن ئاشۇ بېكەتتە تەكەندەك يالغۇز ئاچال باشقۇرىمەن . شۇ يەرگە كېتەيلى ، بىر ھەپتە ئىشلىسەم ئىككى كۈن ئارام ئالىمەن . سېنى شۇ بېكەتكە يېقىن بىر جايدىكى ئابلەت دەيدىغان ئاغىنەمنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويىمەن . ئۇنىڭغا كۆنمىسەڭ تاشبالىقا چىقىپ كېتەرسەن . تاشبالىقا ئۇ بېكەت پەقەت ئون كىلومېتىرلا كېلىدۇ .

— تاشبالىق ؟ ھەببەللى ، مەن نېمىشقا خىيالىمغا كەلتۈرمىدىم ئۇ جاينى ، — ئابدۇسالام ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ كەتتى ، — ئەگەردە سادىق قويچى مال بېقىۋاتقانلا بولسا مەن خاتىر

جەم ياشايدىغان يەرگە ئېرىشىمەن . تاغ باغرىدا بىر ئۆڭكۈر بار ، ئۇ جاينى سادىق قويچىدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ ، ئاداش . خەتەرلىك بىر قىيا تاشنىڭ قاپ بېلىدە ، شۇنداق قىلايلى ئەمىسە ، مەن شۇ يەرگە ماڭاي .

— توختا ھوي ، نېمانچە ئالدىرايسەن ، قانداق بارىسەن ئۇ يەرگە ؟ مېڭىپمۇ ، بىلىپ قوي ، تراكتوردا يېرىم كۈن ماڭىدىغان يول ئۇ .

— مەن پىشىپ كەتكەن ، كىچىكىمدىن تارتىپ مېڭىپلا كېلىۋاتىمەن . مۇشۇ يېزىغا چۈشكەننىڭياقى كالا ھارۋىسىدا ، قوشتا ئوخشاشلا مېڭىپ كەتتىم . تاغنى نىشانلاپ مېڭىۋېرىمەن ، ئاشۇ قىش ـ ياز ئېرىمەيدىغان مۇز چوققا مېنىڭ نىشانىم ، شۇنى نىشانلاپ ماڭىسام يېتىپ بارارمەن زادى .

— بارىسەن ئۇ يەرگە ، — دېدى ئابدۇراخمان ئۇنىڭ مۇرىسىدىن بېسىپ ئولتۇرغۇزۇپ ، — لېكىن مېڭىپ بارغىلى بولمايدۇ . ئىككى كۈن ماڭىسەن ، ئۇنىڭ ئۈستىگە جاڭگالدا يالغۇز ماڭىسالىڭ ئوڭايلا كۆزگە چېلىقىسەن . مۇنداق قىلايلى ، سەن مۇشۇ ئارقا كوچا بىلەن پويىز ئىستانسىسى تەرەپكە قاراپ مېڭىپ تۇر . مەن ئۆيگە بېرىپ تاماقنى يەپلا خىزمەت سومكامنى ئېلىپ ۋېلىسىپىت بىلەن كەينىڭدىن يېتىشىمەن . بۇگۈن چۈشتىن كېيىنكى پويىز بىلەن مەن تۇرىدىغان بېكەتكە كېتەيلى . ئابلەتنى تاشبالىقتا ئەۋەتەيلى . ئۇ سادىق قويچىنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقۇپ كەلسۇن ، ئاندىن سېنى يولغا سالاي . بولامدۇ ئاداش ، ھېچ گەپتىن ـ ھېچ گەپ يوق لوڭشىدە تاشبالىقتا پەيدا بولۇپ قالساڭ خەقلەر گۇمان قىلىدۇ . شۇڭا بىز سېنى تاشبالىقتىكى ھېچكىمگە كۆرسەتمەسلىكىمىز كېرەك جۇمۇ ، كاللاڭ قىزىپ قالغاچقا ھازىر سەن قىزىقانلىق قىلىۋاتىسەن . ئۆزۈڭنى بېسىۋال ، تۈتە ماۋۇ تاماكىنى ، مانا سەرەڭگە ، مەن ساڭا يېتىشىپ كەلگۈچە چوڭ يولغا چىقىۋالما .

ئۇلار مەسلىھەتنى شۇنداق پىشۇرۇپ سىرتقا چىقتى . ئەيسا

سارائ پەلەمپەي يېنىدىكى بوشلۇقتا ئاپتاپقا قاقلانغاچ باشقىلار تاشلىۋەتكەن تاماكا كۆتىكىدىن بىر نەچچىنى ئالدىغا قويۇۋېلىپ قاسىماقلاشقان بەدىنىنى كارتىلدىتىپ تاتىلىغىنىچە سۆنايلىنىپ ياتاتتى . ئۇ ئابدۇسالاملار چىققاندا ئۇلارغا چاپاقلاشقان كۆزلىرىگە تەمەنناي ئۇچقۇنلىرىنى يالىتىپ قارىدى . ئابدۇراخمان ئۇنىڭ بۇ بىچارىلەرچە قارىشىدىن بايقى ئاشقان ـ تاشقان تاماقلارنىڭ ئۇنىڭ تازا ئاچقان يېرىگە بارمىغانلىقىنى ھېس قىلدى ـ دە ، يېنىنى ئاختۇرۇپ بىر مولۇق پۇلدىن بىرنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ ئۇنىڭ قولىغا تۇنقۇزدى .

— تاماق ئاشمىدى ئەيسا ، بۇنىڭغا ئان ئېلىپ يېگىن جۇمۇ ، — دېدى ئابدۇراخمان ئۇنىڭ ژىللىدە ئېچىلىپ كەتكەن چىرايىغا قاراپ .

ئەيسا سارائ پۇلنى قولىغا ئېلىپ كۆزىگە يېقىن ئەكېلىپ قارىدى ـ دە ، ئابدۇراخمانغا قاراپ سارغايغان چىشلىرىنى تۆگەل چىقىرىپ ھەجايدى ـ دە ، قاسىماق قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ دۇئا قىلىشقا باشلىدى ، ئابدۇراخمان ئۇنىڭ دۇئاسىنىڭ ئاخىرلىشىشىنى كۈتۈپ تۇرمايلا ئابدۇسالامنى ئىتتىرىپ ماڭدى .

— سەن بايىقىدەك يولۇڭغا مېڭىۋەر ، مەن بىردەمدىلا ساڭا يېتىشۋالىمەن ، ئاداش ، — دېدى ئابدۇراخمان ئۇنى يول ياقىسىدىكى قېرى قارىياغاچ يېنىدا توختىتىپ ، — ئەيسا بىر موچەن ئۈچۈن بىزگە دۇئا قىلىۋاتىدۇ . ئاشۇنىڭ كۆڭلىدىن چىقىرىپ قىلغان دۇئاسىنىڭ شاراپىتىدىن ئىشىمىز ئوڭغا تارتىدۇ ئاداش ، ھەرگىز كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلىپ ئۆزۈڭنى ئازابلىما ، مېنى ساقلىماي باشقا ياقتا كېتىپ قالما . مەن ئۆيگە بارغاچ سېنى ئىزدەپ شەھەرگە ئادەم چىقىرىمەن ـ چىقمىغانلىقىنى بىلگەچ كېلىمەن .

ئابدۇسالام ئابدۇراخمانىنىڭ تېز مېڭىپ كېتىۋاتقانلىقىغا ھەۋەسلىنىپ قارىدى . ئۇنىڭ تۆمۈر يول ئىشچىلىرىنىڭ ئىش كۈيىمىنى كىيگەن بەستى شۇنچە جەلپكار . پۇتىدىكى شىبلىتمۇ

مايلاپ پارقىرىتىۋېتىلگەن . چاچلىرىنىڭ رەڭگىمۇ پارقىراق . ئۇ ئۆزىنىڭ كىيىنىشىگە قارىدى ، بېشىدا چېكىلىكى يىرتىلغان كۆك شەپكە ، شەپكىنىڭ گىرۇەكلىرى مايلاشقان . تۆت يانچۇقلۇق چا- پىنىنىڭ ئىككى جەينىكىگە ياماق سېلىنغان ، ئاق كۆڭلىكىنىڭ ياقىسى كىرلەشكەن ، ئىشتىنىنىڭ تىزىغا ياماق چۈشكەن ، رې- زىنكە تاپانلىق لاتا ئايىغىنىڭ تۇمشۇق تەرىپى يىرتىلغان ، ئۇ تۆشۈكتىن پۇتىنىڭ بارماقلىرى چىقىپ قالغان . توۋا ، بىر نەچچە يىلدىلا مۇشۇنداق چوڭ ئۆزگىرىش بولسا هە ، ئەينى يىللاردا ئابدۇسالام كىيىنىشكە ، بولۇپمۇ تازىلىققا بەك ئەھمىيەت بىلەن قارايتتى . ئاياغلىرى داۋاملىق مايلانغان هالەتتە تۇراتتى . ئۇچ كۈندە بىر قېتىم مۇنچىغا چۈشۈپ تۇراتتى . لېكىن مانا هازىر ئۇ ئۆزىنىڭ بارغانسېرى هۇرۇنلىشىپ كەتكەنلىكتىن مۇشۇنداق ئىسكەتسىز هالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنىمۇ ياكى ئاشۇ زېمىنىدىكى شارائىتىنىڭ ئۆزىنى مۇشۇنداق هالەتكە چۈشۈرۈپ قويغانلىقىنىمۇ بىلەلمەي قالغانىدى . ئىشقىلىپ ئۇ ئۆزىنىڭ بارغانسېرى ئەبگار- لىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى هېس قىلاتتى . قانداقتۇر ئۆزىنىڭ بۇ- رۇنقى دوستلىرى ، ساۋاقداشلىرى ئالدىدا ئۆزىنى بەكمۇ تۆۋەن ئورۇنغا چۈشۈپ قالغاندەك هېس قىلىپ ، ئۇلارغا ئامال بار ئۆزىنى كۆرسەتمەسلىككە تىرىشاتتى . شۇڭا ئۇ قىش كۈنلىرى بازاردىن ئوغۇت توشۇغاندا مانا مۇشۇ ئېگىز كۆۋرۈكتىكى مەھەل- لىسىدىن ئۆتكەندە ئامال بار مەھەللىدىكى كىشىلەرنىڭ ئۆزىنى تونۇماي قېلىشىنى تىلەيتتى . شۇ ۋەجىدىن ئۇ تاشلانمىغان ئاق جۇۋىسىنىڭ ئالدى پەشلىرىنى ئۆتۈشتۇرۇپ چىگە ئارغامچىدا بې- لىنى چىڭ باغلاپ ، قارا چىبەرقۇتتىن تىكىلگەن قۇلاقچىسىنىڭ قۇلاقلىرىنى چۈشۈرۈپ ئېڭىكىدىن چىڭ چىگىپ ، جۇۋىسىنىڭ يۇڭلۇق ياقىسىنى كۆتۈرۈپ لىققىدە ئوغۇت قاچىلانغان هارۋىسە- نىڭ ئالدىدىكى ئەگمە ياغاچقا يۆلەنگەن هالدا ئۆتۈپ كېتەتتى . بۇ چاغدا ئۇ مەھەللىداشلىرى ۋە دوستلىرىنىڭ قونچى قايىرىلغان

ئۆتۈكلەرنى كىيىپ ، سىپتا تىكىلگەن پاختىلىق چاپان ياكى ئەسـ
تەرلەنگەن جۈۋىلارنى كىيگەن ھالدا بىر ـ بىرى بىلەن خۇشال
چاقچاقلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالاتتى ـ دە ، يۈرىكى
بىر خىل ھاياجاندىن تىترەپ كېتەتتى . «مەنمۇ مۇشۇلاردەك
غەمسىز ئىدىمغۇ ھە ، قانداقلارچە بۇ ھالغا چۈشۈپ قالدىم » دېگەن
خىيال ئۇنىڭ كۆزلىرىگە يىغا ئولاشتۇراتتى .

ئابدۇسالام ئاشۇلارنى خىيال قىلغاچ پويىز ئىستانىسىسى تەـ
رەپكە قاراپ كېتىۋاتاتتى . ئازابلىق خىياللار ئۇنىڭ كاللىسىنى
ئەسىر قىلىۋالغاچقىمۇ ئۇ يولدىكى كىشىلەرنى ، ۋېلىسىپىتلىك
كېتىۋاتقان ئالدىراش ئەر ـ ئاياللارنى ، غېرىبلىق باسقان مۇڭلۇق
چىرايلىرىدا ھېچنېمىنى بىلگىلى بولمايدىغان دېھقانلارنىڭ ئېشەك
ھارۋىلىرىنى ھەيدەپ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىشلىرىنى سەزمەي قالـ
دى . ئۇنىڭ خىيالىدا ھازىر ئابدۇلباسىت پەيدا بولغانىدى .
ئۇنىڭ قانغا بويالغان چىرايى ، بۇغداي ئېكىزىنى بويىغان قان ،
قوشچىلارنىڭ ھەيرانلىقتا كېرىلگەن كۆز چاناقلىرى ، خامانىنىڭ
شەرق بۇرجىكىدە ئارام ئېلىپ ئولتۇرغان ئاياللىنىڭ «ئادەم ئۆلـ
دى » دېگەن ئاۋازى ئەكس سادا پەيدا قىلىۋاتاتتى .

«ئۇ راستتىنلا ئۆلۈپ قالغانمىدۇ ، ھېلىقى قامچىنىڭ تەمـ
نى كۇنگە نەچچە يۈز قېتىم تېتىپ يۈرگەن كاللار ھېچنەرسە
بولمىسا ماڭۇ ئاۋاق بىر قامچىدا دۇم چۈشتا ، جان دېگەن شۇنداق
چۈرۈك نەرسىمىدۇر زادى يا ئابدۇراخمان دېگەندەك ئۇنىڭ ئاشۇ
جان تومۇرىغا تېگىپ كەتكەنمىدۇر . ھەي ، ئەسلىي ئاشۇ قامچىنى
تاشلىۋەتمىسەم بوپتىكەن ، قاتىللىق قورالى مانا دېسە پاكىت
بولىدىغۇ ئۇ ، ئىچىدە پولات سىمى بار قامچىغۇ ئۇ . كالىنىڭ
سۆڭگىچى چىدىغان بىلەن ئادەمنىڭ يۈزى چىدىمايدىغان تۇرسا ،
ئۆزۈڭگىمۇ قىلدىڭ ، ماڭىمۇ قىلدىڭ . سەن بىكاردىن ـ بىكار
تىللاپ كەتمىسەڭ ، ئۇرۇپ كەتمىسەڭ قامچىمۇ يېمەيتتىڭ . مەنـ
مۇ بۇنداق قېچىپ يۈرمەيتتىم ، بولغۇلۇق بولدى ئەمدى . ھەر

ئىككىمىز بۇ ئىشنىڭ قۇربانى بولدۇق . مېنىمۇ ۋەيران قىلدىڭ ، ئۆزۈڭمۇ ھەم شۇنداق » .

ئابدۇسالامنىڭ خىياللىرى قاناتلىنىپ باراتتى . خىياللار ئەڭجىدە ئابدۇراخمانمۇ غۇلاچ تاشلاپ ئۇزۇپ كېلىۋاتاتتى . ئابدۇراخمان ئۇنىڭ بىردىن - بىر قىيامەتلىك دوستى ، ئۇلارنىڭ ئۆيلىرى بىر - بىرىگە يانداش بولغاچقىمۇ تەڭ ئۆسۈپ چوڭ بولغان . ئۇلارنى ئىزدەش توغرا كەلسە ئۇلارنىڭ ئاتا - ئانىلىرى ئاۋۋال بىر - بىرىنىڭ ئۆيىگە كىرىشەتتى . چۈنكى ئۇلار بۇ ئۆيدە بولمىسا ئۇ ئۆيدە ، ئەگەر ئۇ ئۆيدە بولمىسا بىللە بىر يەرگە كەتكەن بولۇپ چىقاتتى . ئاكىسىنىڭ گىتار چېلىشىغا ئاشىق بولۇپ قالغان ئابدۇراخمان يىغلاپ تۇرۇپ ئۆزىگە بىر كىچىك گىتار ئالدۇرغان . ئۇ داۋاملىق ئاشۇ گىتارىنى مۇرىسىگە ئېسىۋېلىپ ئۇنى تىرىكۈشتىپ يۇرەتتى . ئاخىر ئۇ مۇشۇ گىتار چېلىش دېگەننىمۇ ئوبدانلا ئىگىلىۋالدى . ئون ياشتىن ئاشقاندا ئوبدانلا چالىدىغان بولۇپ قالدى . ئاخشاملىرى بالىلار يىغىلىغان سورۇنلاردا ئابدۇراخمان گىتار چېلىپ ناخشا ئېيتسا بالىلار ئېچەكلىرىنى يۆلەپ ئولتۇرۇشۇپ كېتەتتى . بەزىدە ئۇ گىتار چېلىپ ھارسا ئابدۇسالام چۆچەك باشلايتتى . بۇ چۆچەك خېلى بىر ۋاقىتلارغىچە داۋاملىشاتتى . ئاخىر بالىلىرىدىن ئەنسىرەپ چىققان ئانىلارنىڭ بالىلىرىنى چاقىرغان ئاۋازلىرى ئابدۇسالامنى چۆچەك ئېيتىشتىن توسۇپ قالاتتى . شۇڭلاشقىمىكىن مەھەللىدىكى بالىلار ھەر-قانداق بىر ئويۇننى مۇشۇ ئىككىيلەنسىز ئوينىمايدىغان بولۇشۇپ كەتكەنىدى . مانا مۇشۇ غەمسىز چاغلار ھازىر كەلمەسكە كەتكەنىدى . چۈنكى ئاشۇ بالىلار ھازىر تەرەپكە چېچىلىپ كەتكەنىدى . مۇشۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ جاپالىق كۈنگە قالغىنى ئابدۇسالام ئىدى . ئابدۇراخمانلار بەزى - بەزىدە مەھەللە دوقمۇشلىرىدا ئاشۇ كونا دوستلار بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ قالغانلىرىدا ئابدۇسالامنىڭ كاج تەقدىرى ئۇستىدە سۆزلىشىپمۇ قالاتتى .

— ئاران مۇشۇ يەرگە كەلدىگىمۇ ، ئاداش ،— تۇيۇقسىز چىقىقان بۇ ئاۋازدىن ئابدۇسالام دىگىگىدە چۆچۈپ كەتتى . ئۇنىڭ يېنىدا ئابدۇراخمان ۋېلىسىپىتنى يېتىلىگەن ھالدا پەيدا بولغانىدى ،— قارا ئاداش ،— دېدى ئۇ ئابدۇسالامغا ئالاقزادىلىك چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىنى تىككەن ھالدا ، — سېنى ئىزدەپ خەلق ئەسكەرلىرى چىقىپتۇ . ئەخمەت تۆمۈرچى ئۇلارغا بوۋاقنىڭ ئۆيىنى دەپ بەرمەپتۇ . ئېسىل ئادەمدە ئۇ ، ئابدۇلباست دېگەن ھېلىقى ئادەمنى تراكتور بىلەن دوختۇرخانىغا ئېلىپ چىققان ئوخشايدۇ . ھېلىقىلار بوۋاقنىڭ ئۆيىنى تاپالماي دوختۇرخانىغا كىرىپ كېتىپتۇ . ئەخمەت تۆمۈرچىدىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتىم . ھېلىقىلارنىڭ قولىدا مىلتىق بارىكەن ئاداش ، شۇنىڭغا قارىغاندا سېنى تۇتمىغۇچە بولدى قىلمىغۇدەك . سەن بىلەن ئۇچراشقانلىقىمنى ئەخمەت تۆمۈرچىگە دېمىدىم ، تېز ماڭايلى ، پويىز ماڭىدىغانغا يەنە يېرىم سائەت قالدى .

ئۇ ۋېلىسىپىتنى مىندى . ئابدۇسالام ۋېلىسىپىتنىڭ كەينىگە مىنگەشتى . ئۇلار ناھايىتى تېزلا پويىز ئىستانسىسىغا يېتىپ كەلدى .

— سەن تۇرۇپ تۇر ، مەن ۋېلىسىپىتنى ئىدارىنىڭ ۋېلىسىپىت ساقلاش ئۆيىگە ئاپىرىۋېتىپ كېلەي ، تۇتە ماۋۇ سومكىنى . ساڭا بىر قۇر كىيىم ئېلىۋالدىم ، پويىزغا چىققاندا يەڭگۈشلىۋال .

ئابدۇراخمان ئابدۇسالامغا ۋېلىسىپىتنىڭ رولىغا ئېسىۋالغان يېشىل بېزىنت سومكىنى تۇنقۇزدى ـ دە ، ۋېلىسىپىتنى مىنىپ يۇرۇپ كەتتى ...

ئۇلار ناھايىتى تېزلا پويىزغا چىقىۋالدى . ئايلىنىپ يۇرۇپ بوش ئورۇن تاپتى .

— كىيىمىڭنى يەڭگۈشلەپ چىق ، ئاداش ،— دېدى ئابدۇراخمان ئابدۇسالامنىڭ قولىغا سومكىنى تۇنقۇزۇپ ، — ئەنە ئاۋۇ

ئالدى تەرەپتە ھاجەتخانا بار ، كىرىپ ئىچىدىن تاقاپ سومكىدىكى كىيىملەرنى ئالماشتۇر .

— بىلەت ئالمىدىمغۇ ئاداش ، — دېدى ئابدۇسالام سومكىنى قولىغا ئېلىۋېتىپ ، — ھېلى بىلەت تەكشۈرۈپ قالسا...

— ۋاي خاتىرجەم بولغىنە ، — دېدى ئابدۇراخمان تاماكا تۇتاشتۇرۇپ دېرىزە قاپقىنى يېرىم ئېچىپ قويۇپ ، — مەن تۆمۈر يولدا ئىشلەيمەن ، كىنىشكەم بار . بىرەر ئادەمنى بىلەتسىز ئېلىپ مېڭىشقا كۆچۈم يېتىدۇ مېنىڭ .

ئابدۇسالام ھاجەتخانىغا كىردى ـ دە ، ئىچىدىن تاقىدى . سومكىنى ئېچىۋىدى ، ئىچىدىن پاكىز يۇيۇلغان كۆڭلەك ، ئىشتان ـ چاپان چىقتى . ئىشتان ـ چاپان سەل كونىرىغان بولسىمۇ ، لېكىن تۆمۈر يولنىڭ ئىش كىيىمى بولغاچقا ئۇنىڭغا بەكمۇ چىرايلىق كۆرۈنۈپ كەتتى . چۈنكى ئۇ تاشبالىقتىن كېتىپ قالمىغان بولسا مۇشۇنداق ئىش كىيىمنى كىيىپ ، پويىزدا بېلەتسىز قاتناپ يۈرگەن بولاتتى ـ دە .

ئۇ ئۆزىنىڭ كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ بۇ كىيىملەرنى كىيىۋىدى ، روھلىنىپ قالغاندەك بولۇپ قالدى . ئۇ ھاجەتخانىدىن چىقىپ يان تەرەپتىكى يۇز يۇيۇش ئورنىدىكى ئەينەككە قارىدى . بايىقىغا قىلچە ئوخشاشمايدىغان بىر گەۋدە ئەينەكتە ئايان بولدى . «ئادەم سەتى ئەمەس ، كىيىم سەتى» دېگەن راست گەپكەندە دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەن ئابدۇسالام ئەينەكتىن كۆزىنى ئۈزۈپ ئابدۇراخمانىنىڭ يېنىغا ماڭغاچ .

— پاھ ، قالتىس يارىشىپتىغۇ ، — دېدى ئابدۇراخمان دېرىزە تەرەپكە سۈرۈلۈپ ئولتۇرۇپ ، — مانا بىلەت تەكشۈرگۈچىلەر كەلسىمۇ مۇنۇ كىيىملىرىڭگە قاراپلا سەندىن بىلەت سورىماي ئۆتۈپ كېتىدۇ . ئاپلا ، شەپكە بىلەن ئاياغنى ئۇنتۇپتىمەن . ماۋۇ ئايىغىڭ بىلەن شەپكەڭ چېنىپ قاپتۇ ئاداش ، سەن ئىچىدە ئولتۇر ، شەپكەڭنى ئېلىۋەت ، ھە توغرا ، سۇ بارمىكەن ، سۇ بولسا

چېچىڭنى ، يۈز - كۆزۈڭنى يۇيۇۋەت .

ئابدۇسالام بېشىنى يۇيۇپ كەلدى . توپا باسقان چاچ ، توپا ئۆرلىگەن چىرايلار بىردىنلا نۇرلىنىپ كەتكەندەك بولدى .

— مانا ئەمدى رەسمىي تۆمۈريول ئىشچىسىغا ئوخشىدىڭ ئاداش ،— دېدى ئابدۇراخمان ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنى دېرىزە تەرەپتە ئولتۇرغۇزۇپ ، — بېكەتتىكى ياتقىمدا بىر ئايىغىم بولىدىغان ، ياتاقدىشىم تاشلىۋەتمىگەنلا بولسا ئۇ كارىۋاتنىڭ ئاستىدا بار . شۇنى مايلىساقلا كېيگىلى بولىدۇ . سېنى ئوبدانراق جابدۇپ قويايي .

— بولدى رەھمەت ، هېلىمۇ سېنى جىق ئاۋارە قىلىۋەتتىم ئاداش ، ئىشقىلىپ ئاغىنىدارچىلىقىنى يەتكۈزۈۋاتىسەن . مېنىڭمۇ سېنى رازى قىلىۋالىدىغان چاغلىرىم كېلەر ، — ئابدۇسالام ئابدۇراخمانىنىڭ قولىنى چىڭ سىقتى .

— ئۇنداق دەپ كەتمە ، بىز دېگەن قىيامەتلىك ئاغىنىلەر ، ناھايىتى تەلىيىڭ كاج كېلىپ مۇشۇنداق كۈنگە چۈشۈپ قالدىڭ . مەن ئىشىنىمەن ئاداش ، سەن هېچنېمە بولمايسەن ، مەنلا بولىدىكەنمەن ئۇلارنىڭ قولىغا تاشلاپ بەرمەيمەن سېنى ، خاتىرجەم بول ، هېچنېمىنى ئويلىما ، سېنى تاشبالىقتا ئاپىرىپ قويۇپ ، هېلىقى ئابدۇلباستىنىڭ خەۋىرىنى ئالىمەن . ناھايىتى بىر هەپتە-دىن كېيىن ئۆيگە قايتىمەن ئەمەسمۇ ، شۇ چاغدا بىرەر ئىشنى باھانە قىلىپ دوختۇرخانىغا كىرىپ سۈرۈشتۈرىمەن .

ئابدۇسالام دوستىنىڭ گەپ قىلغاندىكى تۇزلۇكىگە ، بولۇپمۇ ئۇنىڭ هەقىقىي دوستلارچە كۆيۈنۈشلىرىگە قايىل بولۇپ يېنىك كۈلۈمسىرىدى .

پويىز شەرقە قاراپ ئۇچقاندەك ئىلگىرىلىمەكتە . يول بويىدىكى دەل - دەرەخلەر خۇددى پويىز بىلەن بەسلەشكەندەك غەربكە سۈرۈلمەكتە . يىراقتا يېشىللىققا ئورالغان ئېتىزلار ، كۆجۈم مەھەللىلەر كۆزگە تاشلىنىپ تۇرماقتا . ئابدۇسالام ئاشۇ

سەھرالارنىڭ قايسىبىر بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىدا ئۆزىگە ئوخشاش بىھۇدە ئازاب چېكىۋاتقان ئادەملەرنىڭ بار - يوقلۇقىغا جەزم قىلالمىسىمۇ تىنىمسىز ئىشلەش بەدىلىگە پەقەت ئۆزىنىڭ قورسىقىنى تويدۇرۇش ھوقۇقىغىلا ئېرىشىۋاتقان ئادەملەرنىڭ بارلىقىغا شەكسىز ئىشىنەتتى .

پويىز يېشىللىق ئۈزۈلگەن بىر سايدا پۈشۈلداپ توختىدى . ئابدۇراخمان ئورنىدىن تۇردى .

— تۇرە ئاداش ، پويىزدىن چۈشمىز ، بېكەتكە كەلدۇق .

— بۇ يەردە نەدە بېكەت بار ؟— دېدى ئابدۇسالام دېرىزىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان تاقىر ساينى شەرەتلەپ .

— بېكەت ماۋۇ تەرەپتە ،— دېدى ئابدۇراخمان سومكىسىنى قولىغا ئېلىۋېتىپ ، — يۇرە ، ئىتتىك ماڭايلى ، پويىز بۇ يەردە ئاران ئىككى مىنۇت توختايدۇ .

ئۇلار پويىزنىڭ شىمال تەرەپتىكى ئىشىكىدىن پەسكە چۈشتى ، ئالاھازەل بىرەر مو كەلگۈدەك كىچىك سۇپا ئۇستىدە كۆك ئىشتان - چاپان ، كۆك شەپكە كىيگەن بىرەيلەن قولىدا يېشىل ۋە قىزىل ئىككى بايراقچىنى تۇنقان ھالدا تىككىدە تۇرۇپ پويىزغا ھۆرمەت بىلدۈرمەكتە ئىدى . ئۇ ئابدۇراخماننى كۆرۈپ قولىدىكى بايراقنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا «كەلدىڭمۇ» دېگەن مەنىدە سالام قىلىدى - دە ، سائىتىگە قاراپ قويۇپ يېشىل بايرىقىنى ئېلىپ ، ئالدى تەرەپكە قاراپ پۇلاڭلىتىشقا باشلىدى . شۇ چاغدا پويىز قاتتىق بىر ھۆركىرەپ ئاستا قوزغىلىپ يۈرۈپ كەتتى .

— قانداق ئەھۋالىڭ ، — ئۇ ئابدۇراخماننىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ ئابدۇسالامغا قارىدى ۋە ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ بولۇپ «بۇ كىم» دېگەن مەنىدە ئابدۇراخمانغا قارىدى .

— ھە ، مەن تونۇشتۇرۇپ قويماي ،— دېدى ئابدۇراخمان ئابدۇسالامنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ ،— بۇياق مېنىڭ ساۋاقدىشىم غوپۇر ، تاشبالىقتا ئىشلەيدۇ ، دېھقان بولۇپ كەتتى بۇ ئاغىنەم .

پويىزنى كۆرگەن بىلەن ئولتۇرۇپ باقمىغان دېگىنە ، شۇڭا ئويلىنىپ ئەكەلدىم . پۇلنى ئىقتىساد قىلايلى دەپ مېنىڭ كىيىم-لىرىمنى كىيدۇرۇپ مۇشۇنداق ئەكەلدىم . بوپتىمۇ ؟

— بوپتۇ ، بوپتۇ ،— دېدى ئۇ ئادەم ئابدۇسالامغا مۇنداقلا قاراپ قويۇپ ، — لېكىن تۆمۈرىولنىڭ قائىدىسىنى ئوبدان بىلە-سەن ، ياتاقتا يات ئادەملەرنىڭ قونۇشىغا بولمايدۇ . مەسىلە چە-قىپ قالسا كاللا كېتىدىغان ئىش جۇمۇ بۇ ، شۇڭا ئاغىنەڭنى بۇگۈن كەچكىچە تاشبالىقتا ماڭغۇزۇۋېتەرسەن ، ھە . خاپا بولماڭ جۇمۇ ئۇكام ، بۇ قارىماققا ئاسان ئىشتەك قىلغىنى بىلەن مەسئۇ-لىيىتى ئېغىر . كۆرۈۋاتقانسىز ، كۈنىگە مۇشۇ يولدىن بىرەر يۈز پويىز ئۇياقتىن - بۇياققا ئۆتۈپ تۇرىدۇ . ئاشۇلارنىڭ ھەممىسىنى سالام بىلەن قارشى ئېلىپ سالام بىلەن چىرايلىق ئۇزىتىپ قويە-دىغان گەپ . ئاچالىنمۇ دەل ۋاقتىدا يۆتكەش كېرەك . مانا مۇشۇ ئىشلار ئۈچۈن سەگەك تۇرمىساق بولمايدىغان گەپ ، بولمىسا كېلىۋاتقان پويىزغا يەنە بىرى سوقىلىدىغان ئىش بولۇپ قالسا ئىش چاتاق ئۇكام .

— بولدى ، بولدى ، ھەي روزىكا ، — دېدى ئابدۇراخمان قولىنى سىلكىپ ، — ئاغىنەمنى خىجىل قىلىپ دەرس ئۆتەمسەن بىزگە . ھەمراھىڭ قېنى ئۇزۇڭنىڭ ؟

— ئۇخلاۋاتىدۇ ، سېنىڭ ھەمراھىڭ كەلمەپتىغۇ ؟

— ئۇ كەچتە كېلەي دەپ قالدى ، — ئۇلار پاراڭلىشىپ سۇپا يېنىدىكى كىچىك ئىككى ئېغىزلىق ئۆيگە كىرىپ كەلدى . ئۆي-نىڭ تورۇسىدا شامالدۇرغۇچ پىرقىرىماقتا . دېرىزە يېنىدىكى ئۈستەلگە جەدۋەل ، چايدان ، ئىستاكانلار قويۇلغان ، تام تەرەپتە بىر ياغاچ كارىۋات بولۇپ ، كارىۋات ئۈستىدە بىرەيلەن تام تەرەپكە قاراپ ئۇخلىماقتا . ئۇنىڭ باش تەرىپىدىكى تەكچىدە بەئەينى لامپا چىراغقا ئوخشاپ كېتىدىغان ئىككى چىراغ تۇراتتى .

روزى ئۈستەل ئالدىغا كېلىپ چايداندىن ئىككى ئىستاكانغا چاي قۇيدى .

— ئۇسساپ قالغانسىلەر ، چاي ئىچىڭلار ، — ئۇ بىر ئىستا-كانىنى ئېلىپ ئابدۇسالامغا تۇتقۇزدى ، — بايىقى گېپىمگە ھەرگىز خاپا بولماڭ جۇمۇ ، دوستىڭىزنى ئاياپ شۇ گەپنى دەپ قويدۇم شۇ . بىرەر ئاخشام يېتىپ قويغانغىغۇ ھېچنېمە بولۇپ كەتمەيدۇ ، ئەمدى باشلىقلار تەكشۈرۈپ قالسا ئاغىنىڭىزگە چاتاق بولىدۇ شۇ .

— ياق ، خاپا بولمايمەن ، — دېدى ئابدۇسالام بۇ ئادەمنىڭ گەپنى تولىراق قىلغان بىلەن ئىنتايىن ساددا ھەم تۇز ئادەم ئىكەنلىكىنى پەملەپ .

— بىر گەپنى تېپىۋالساڭ شاتۇتىدەك تەكرارلاۋېرىدىكەنسەن روزىكا ، — دېدى ئابدۇراخمان ئىستاكاندىكى ئىلمان قاينىق سۇنى ئوتلاپ تۇرۇپ ، — ئاغىنەمنى بىرەر ئاخشام قوندۇرۇپ ھال - مۇڭ قىلىۋالاي دەپ ئەكەلسەم قوغلاۋاتىسەن . ئىشقا زىنھار تەسىر يەتكۈزمەسەم بولمىدىمۇ .

— ھەي ئۇكا ، ئۇنداق دېگىنىڭ بىلەن تۆمۈر يولىنىڭ قائىدە - ئىنتىزاملىرىنى ئوبدان بىلىسەن ، «كوزا كۈندە سۇنمايدۇ ، كۈندە سۇنىدۇ» دېگەن گەپ بارغۇ ، ئالىمادىس باشلىقلار تەكشۈرۈپ كېلىپ قالسا دەيمىنا ئەمدى .

— تەكشۈرسە ئۆزۈم جاۋابىنى بېرەي ئاكا ، سەن «تۆگە كۆردۈڭمۇ ، ياق» بولۇۋالساڭ بولمىدىمۇ .

— نېمانداق ئادەمنى ئۇخلاتماي ،— كارىۋات غىچىرلىدى ، ئۇلار ئىتتىكلا كارىۋاتتا ياتقان ئادەمگە قارىدى . قارىمۇتۇق كەلگەن بۇ يىگىت ئالاھازەل يىگىرمە بىر ياشلارغا كىرگەن بولۇپ ئۇنىڭ قىزارغان كۆزلىرىدىن ئۇيقۇغا تازا قانمىغانلىقى چىقىپ تۇراتتى .

— ئىش ۋاقتىدا ئۇخلىۋالساڭ قانداق بولىدۇ ،— دېدى ئابدۇراخمان ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ .

— كېچىچە ئىشلىدىم ،— دېدى ئۇ كۆزىنى ئۇۋلاپ ئۆزىگە

قاراپ تۇرغان ئابدۇسالامغا قاراپ ، — بۇ كىم ؟ ! يېڭى كەلگەن ئىشچىمۇ ؟ !

— ياق ، ئۇ مېنىڭ دوستۇم ،— دېدى ئابدۇراخمان يانچۇقدىن تاماكا چىقىرىپ ئۇنىڭغا بىر تال تۇتقۇزۇپ ،— پويىزدا مېڭىپ باقماپتىكەن ، ئوينىتىپ قويماي دەپ ئەكەلدىم .

— ھە ، مەن تېخى بىزنىڭ ئەترەتكە يېڭى ئىشچى كەلگەن چېغى دەپتىمەن . نەدە ئىشلەيسىز ؟ ئىسمىڭىز نېمە ؟ !

— ئىسمىم ئابدۇسالام ، تاشبالىقتا ، — ئۇ ئىم دېگىنىچە توختاپ قالدى . چۈنكى بايا ئابدۇراخمان ئۆزىنى غوپۇر دەپ تونۇشتۇرغانىدى . شۇڭا ئۇ ئىتتىك ئابدۇراخمانغا قارىدى . ئابدۇراخمان «مەيلى» دېگەندەك باش لىڭشىتىپ قويدى . چۈنكى روزى سىرتقا چىقىپ كەتكەنىدى .

— ھە ، دېھقانچىلىق قىلىدىكەنسىز ـ دە ،— دېدى ئۇ قولىنى ئابدۇسالامغا تەڭلەپ ، — مېنىڭ ئىسمىم جاڭ ژېن ، مەنمۇ دېھقان بالىسى . دېھقان دېگەن بەك ئۇلۇغ ئادەملەر جۇمۇ ، ماۋۇ ئابدۇراخمان مەن شەھەرلىك دەپ مەيدىسىگە مۇشتلايتتى . مانا دېھقان ئاغىنىسىمۇ بارىكەنغۇ ، ئاشپەزگە دەپ قوي ، بىر كىشىلىك تاماقنى كۆپرەك ئەتسۇن . مېھمان قىلمامسەن ئاغىنەڭنى .

— روزىكام قائىدە ، پرىنسىپ ، تۇزۇم دەپ ئاغىنەمنى قوغلاۋاتىدۇ قارا ، — دېدى ئابدۇراخمان جاڭ ژېنغا قاراپ ، — مانا ھازىرلا كەچ بولىدۇ . تاشبالىق دېگەن ئون نەچچە كىلومېتىر يول تۇرسا ، قانداق كېتىدۇ ئۇ يەرگە .

— پېشقەدەملەر ئېھتىياتچان كېلىدۇ . ھېچقىسى يوق ، شياۋژاڭ كەلمەپتىغۇ ؟

— ئۇ كەچلىك پويىزدا كەلمەكچى بولدى . ئازراق ئىشى بارىكەن .

ئۇلار بىرلىكتە بۇ ئۆينىڭ يان ئىشىكىدىن چىقتى . پەستە ئۆگزىسىگە كاھىش بېسىلغان بىر نەچچە ئېغىز ئۆي ئوچۇقچىلىق-

تا يېيىلىپ تۇراتتى . ئىشىك ئالدى پىششىق خىش بېسىلغان بۇ ئۆيلەرنىڭ ئالدىغا ئىككى تۇپ جىگدە قويۇلغان بولۇپ ، ئادەمنىڭ يوتىسىدەك يوغىنىغان بۇ جىگدىنىڭ ھەر تەرەپكە ئايرىلغان شاخ-لىرىدا ئەمدىلا چېچىكىدىن ئايرىلغان جىگدىلەر ساڭگىلاپ تۇراتتى .

— مۇشۇ بىزنىڭ تۇرالغۇمىز ، — دېدى ئابدۇراخمان ئابدۇسالامغا قاراپ ، — ئاۋۇ جىگدە ئالدىدىكىسى ياتاق ، ئاۋۇ تەرەپتىكىسى ئاشخانا ، يان تەرىپى مۇنچا ، ئاۋۇ يىراقتا چوقچىيىپ تۇرغىنى ھاجەتخانا .

ئابدۇسالام كۆزىنى ھاجەتخانىدىن يۆتكەپ شىمال تەرەپكە قارىدى . شەرقتىن غەربكە سوزۇلغان تەڭرىتاغ تىزمىسى گويا مۇشۇ زېمىنىڭ زەبەردەس قاراۋۇلىدەك ، قىش - ياز مۇز ئېرىمەيدىغان مۇز چوققىغا بېشىنى قويۇپ ياتقان ھالەتتە كۆزگە تاشلىناتتى . ئاشۇ چوققىنىڭ ئاستى تەرىپىدە بىر كىچىك يېشىلىق گويا كى يېشىل بەلۋاغ باغلىغان يىگىتتەك تۇيغۇ بەرمەكتە . ئاشۇ يېشىل بەلۋاغ قورام تاشلار ئارىسىدا ئارانلا كۆزگە تاشلىنىدىغان تاشبالىقنىڭ كۆركەمرەك ئىزنالىرىنىڭ بىرى . ئابدۇسالام شۇ يەرگە بېرىشى كېرەك ، ئۇ غەربكە قىيسىيىۋاتقان قۇياشقا قارىدى . پىيادە ماڭغاندا ئۇ يەرگە نامازشامغا يېقىن بارالىشى ناتايىن ، ئەگەر كەچ كىرىپ كەتسە يولدىن ئېزىپ قېلىشمۇ ، ھەتتا سادىق قويچى بىلەن ئۈچرىشالماي قېلىشمۇ مۇمكىن ، لېكىن دوستىنىڭ كۆڭلىنى قىلىپ بۇ يەردە قالغان تەقدىردىمۇ ئۇنىڭغا بىرەر گەپ تېپىپ بېرىشى ، ھەتتا ئىدارىسىدىن ئۇنىڭغا «رۇخسەتسىز ئادەم باشلاپ كېلىپ ياتقىدا قوندۇردى» دېگەن خاتالىق ئارتىلىپ قېلىپ بىرەر بالاغا تىقىلىشى تۇرغان گەپ ئىدى ، چۈنكى ھازىر ۋەزىيەت ئەنە شۇنداق كەسكىنلىشىپ كەتكەنىدى .

— نېمىگە ھاڭۋېقىپ تۇرىسەن ، ماڭمامسەن ؟— بۇ ئاۋازدىن

ئابدۇسالام ئېسىگە كېلىپ پەسكە قارىدى ، شۇ تاپتا ئابدۇراخمان پەلەمپەيلەردىن تاراقشىپ چۈشكىنىچە ئۇنىڭغا گەپ قىلىۋاتاتتى ، ئابدۇسالام ئۇنىڭغا ئەگىشىپ پەسكە چۈشۈپ ھېلىقى جىگدىنىڭ ئالدىدىكى ياتاققا كىردى . بۇ ياتاقتا ئىككى كارىۋات قويۇلغان بولۇپ ، ئىككى قاتلاپ سېلىنغان كىگىز ئۈستىگە قىزىل ئەدىيال سېلىنغان ، ئىككى كارىۋاتنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئۈستەل توغرىسىغا قويۇلغان . ئۈستەل ئۈستىدە چايدان ، ئىككى چاسا شەكىللىك ئاغزى ئېتىلىدىغان ئالىيۇمىن تاماق قاچىسى ، ئىككى تۆمۈرىيول بەلگىسى چۈشۈرۈلگەن كۇرۇشكا تۇراتتى . شىمال تەرەپتىكى كىچىك دېرىزىنىڭ بىر قانىتى ئېچىۋېتىلگەن بولغاچقا ئۆي ئىچى سالقىن ئىدى . ئابدۇراخمانىنىڭ ئورنى بولسا كېرەك ، تۆت بۇرجەك قاتلانغان يونتقان ـ كۆرپىگە گىتار يۆلەكلىك تۇراتتى . ئىشىك كەينىدىكى كىچىك ئۈستەلدە چىش چوتكىسى بىلەن چىش پاستىسى سېلىنغان ئىككى ئاق كۇرۇشكا قويۇلغان ، ئۇنىڭ ئۈستى تەرىپىدىكى بۇلۇڭغا تارتىلغان سىمغا ئىككى لۆڭگە ئېسىلغانىدى .

— مانا مۇشۇ بىزنىڭ ئۆيىمىز ، — دېدى ئابدۇراخمان سومكىسىنى ئىشىك كەينىدىكى ئۈستەلنىڭ ئاستىغا قويۇۋېتىپ ،— بىر ھەپتە مۇشۇ قاق سايدا پويىزدىن باشقىنى كۆرمەي ياشايمىز . مائاشىمىز ھەر ھالدا ياخشى ئاداش ، تۇرۇپبېرەمسەن . ئولتۇرە ، مەن چىقىپ ئاشپەزگە دەپ بىرەر كىشىلىك تاماقنى ئايرىم بۇيرۇتاي . تاماقنى ھېسابلىق ئېتىدۇ . بىر ئايدا يىگىرمە بەش كويىنى مائاشىمىزدىن تاماق ئۈچۈن تۇتۇۋالىدۇ . ئەگەر ئارتۇق يېسە يا مېھمان قوبۇل قىلساق ئۇ ئايرىم ھېسابلىنىدۇ . روزىكامنىڭ گېپىنى بەك ئويلاپ كەتمە . ئۇ تۇز ئادەم ، باشقىلارنىڭمۇ ئاغىنىلىرى كېلىپ ، بىرەر كېچە قونۇپ كېتىدۇ . ئىشقا تەسىر يەتكۈزمەسلا بولىدىغان ئىش ئۇ .

ئابدۇراخمان چىقىپ كەتتى . ئابدۇسالام ئابدۇراخمان كۆر-

سەتكەن كارىۋاتتا ئولتۇرۇپ ياتاقتا قايتا نەزەر سالدى . قىشتا مەش قويسا كېرەك ، تامنىڭ جەنۇب بۇرجىكىدە ئىككى ئۆينى ئوخشاش ئىسسىتىدىغان تام مەش ئۆي تېمىنىڭ يېرىمىنى ئىگىلىگەنىدى . ئىشىكنىڭ سول تەرەپ بۇلۇڭىدا ئېگىزلىكى ئارانلا يېگىرمە سانتىمېتىر كەلگۈدەك بىر ئۇستەل ئۇستىدە ئىككى ياغاچ ساندۇق قويۇلغان بولۇپ ساندۇقلار قۇلۇپلانغانىدى . يەرگە سۇۋارى پىششىق خىش بېسىلغان بولۇپ ، تولا دەسسەلگەچكىمۇ كىن قىزارغان خىشلارنىڭ بۇرجەكلىرى ئۇچۇپ ، ئۇ يەر ، بۇ يەرلىرى ئويمان ـ دۆڭ بولۇپ كەتكەنىدى . «ھەر قانداق ئىشنىڭ ھالاۋىتىمۇ ، جاپاسىمۇ ئوخشاشلا بارىكەن ، — دېگەنلەرنى ئويلىدى ئابدۇسالام ، — مانا ئىتنى باغلاپ قويسا تۇرمايدىغان مۇشۇ جاڭگالدا ئۇلار بىر ھەپتە ياتىدىكەن . ئىككى كۈن شەھەردە تۇرغان بىلەن بىر ھەپتە مۇشۇنداق ياشىماقنىڭ ئۆزىمۇ بىر زېرىكىشلىك ھايات . ئادەمخۇمار بولۇپ كېتىدىكەن ـ دە بۇلار ، لېكىن ، ئادەم خاتىرجەم بولسىلا نەدە تۇرسا ئوخشاش ئەمەسمۇ . مەندەك كۈنگە قالغۇچە مۇشۇنداق ياشىغان مىڭ ئەۋزەل ئەمەسمۇ . ئەگەر مەن بۇ يەردە تۇرسام زادىلا زېرىكمەيدىكەنمەن ، كىتابلارنى دۆۋىلەپ بىر ئوقۇغىلى ، يازغىلى تۇرسام ۋاقىتنىڭ قانداق ئۆتكەنلىكىنى بىلمەي قالىدۇ كىشى . ھەي ، ئېشەككە بىلىپ مۇڭگۈز بەرمىگەن خۇدايىم ، بىز ئىنسانلارنى مانا مۇشۇنداق سۈيى بار يەرنىڭ ئوتى يوق ، ئوتى بار يەرنىڭ سۈيى يوق بىر خىل تۇرمۇش ھەلەكچىلىكىگە سېلىپ قويغانىكەنسەن ـ دە ! »

— ۋاي ـ ۋۇي ، ئەجەب ئولتۇرغان يېرىڭدە ھاڭۋېقىپلا تۇرىدىغان بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قاپسەنغۇ ھېي ، — ئابدۇراخمان سۆزلىگىنىچە كىرىپ كەلدى . ئۇنىڭ قولىدا ئوتقا قاقلاپ ساپسېرىق سارغايتىلغان ھورنان تۇراتتى ، — ئالدىڭدىكى تارتمىنى ئاچە ، ھە ، ئاشۇ يەردە گېزىت بار . ساھە ، ھەببەللى ، مانا بۇ بىزنىڭ داستىخان ، خاتىرجەم بول ، ئاشپىزىمىز تۇڭگان ، ئۇيـ

غۇرچىغا پىچەت گۈي ئۇ . يەرلىك تۈڭگانلاردىن .

— ئاداش ، مەن بۇ يەردە قونسام ساڭا گەپ كەلمەس ـ ھە .

— بولدى قىلە ، ھېچ گەپ يوق دەپ تۇرساممۇ بىر گەپنى شاتۇتىدەك تەكرارلاۋېرىدىكەنسەن ، قويە ، ماۋۇ چايداندا قاينىق سۇ بار ، بايىقى تارتمىدا سالىدىغان چاي بار . كۇرۇشكىغا چاي دەملەپ ئىچىپ تۇر . مېنىڭ ئىسمىنا ئالىدىغان ۋاقتىم بولدى . ئاۋۇلار ئەمدى كېتىدۇ ، مەن چىقىپ ئىسمىنا ئېلىۋالاي . يېرىم سائەتتىن كېيىن بىر پويىز ئۆتىدۇ ، شۇنى يولغا سېلىپ بولسام ، كەچ سائەت سەككىزگىچە ھېچ گەپ يوق ئولتۇرىمىز . پويىزلار-نىڭ كېلىش ۋاقتى ، توختاش ۋاقتى بەك ئېنىق ، سېكۇنت ئۇياق ـ بۇياقتا بولمايدۇ . شۇڭا جەدۋەلگە قاراپ بىر ئىش قىلىدىغان گەپ . تېلېفون يېنىدا بىرىمىز ئولتۇرىمىز . ئادەتتە مۇ-ھىم بىرەر ئۆزگىرىش بولمىسا تېلېفونمۇ يوق ،— ئابدۇراخمان ئۇنى تىنچلاندۇرۇپ قويۇپ چىقىپ كەتتى . ئابدۇسالام ھېلىقى ئاشخانىدا ئاچ كۆزلۈك بىلەن جىق تاماق يەۋاتقا قورسىقىنىڭ تېخى ئاچقۇدەك بولمىغانلىقىنى ھېس قىلدى . لېكىن كېيىپ ئوتقا قاقلانغان ھورنان ئۇنىڭ نەپسىنى يەنە تاقىلدىتىپ تۇراتتى . ئۇ ئۇستەلنىڭ تارتمىسىدىن بىر چىمدىم قارا چاينى ئالدى ـ دە ، ئۇنى تۆمۇر يول بەلگىسى چۇشۇرۇلگەن ئاق كۇرۇشكىغا تاشلاپ ئۇستىگە چايداندىن قاينىق سۇ قۇيدى ، تېخى ھېلىلا چايدانغا قاچىلاپ قويۇلغان بولسا كېرەك ، قاينىق سۇ ناھايىتى قىزىق ئىدى ، ئۇ چاينى ئوبدان دەم يېگۈزۈش ئۈچۈن كۇرۇشكىنىڭ ئاغزىنى ياپتى .

ئۇلار كەچتە بىللە ئولتۇرۇپ تۇڭگان ئاشپەز تەييارلىغان ئۇچ خىل قورۇما بىلەن چوغدەك قىزارغان مەشنىڭ ئوتىدا سار-غايتىلغان ھورنانىنى ئىشتىھا بىلەن يېيىشتى . بۇ چاغدا ئۇپۇققا باش قويغان قۇياش ئوتقاشتەك يېلىنجاپ كەتكەن زېمىندىن خە-جىل بولغاندەك قىزىرىپ كەتكەنىدى . ئۇلار تاماقتىن كېيىن

ياتاق ئۆيلەرنىڭ يان تەرىپىدىكى قوم ئارىلاش شېغىل قاپلىغان كىچىككىنە دۆڭلۇك ئۈستىگە چىقىپ ئولتۇردى . خۇددى ھاياتلىق بىر ئىزناسىدا توختاپ قالغاندەك بىلىنىدىغان تىمتاسلىققا چۆمگەن بۇ ماكاندا شۇ تاپ بىرەر ئۇچار قۇشنىمۇ ، ھەتتا ئەگرى - بۈگرى ئىز قالدۇرۇپ قاياقلارغىدۇر يول ئالغان بىرەر كەسلەنچۈكنىمۇ كۆرگىلى بولمايتتى . بۇ قاقىر سايلىقتىكى پاكار - پاكار دۈمبەلچىلەر شۇ تاپ كەچكى شەپەقنىڭ زەر تالالىرىغا يۆگىنىپ خۇددى قىزىل لىباسقا ئورالغان زەبەردەس چوققىغا ئوخشاپ قالغانىدى . شەرقتىن غەربكە سوزۇلغان تۆمۈر يول نەچچە مېتىر ئېگىزلىكتىكى بۇ دۈمبەلچىلەرنى بويلاپ يىراقلارغا سوزۇلغان . تۆمۈر يولنىڭ جەنۇب تەرىپىدە كىچىككىنە بىر يېشىلىك كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى ، ئۇمۇ سانسىزلىغان شېغىل دۆڭلۈكلەرنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىپ يانتاق كىچىككىنە بىر پارچە يېشىللىق بولۇپ خۇددى كەڭرى كەتكەن قاقىر سايلىقتا مۆجىزە دەكلا پەيدا بولۇپ قالغان بىر يېشىل بەلۋاغلا ئىدى ، خالاس .

— زېرىكىپ قالساق مۇشۇ يەرگە چىقىپ ئولتۇرىمىز ،— دېدى ئابدۇراخمان گىتارنى يېنىغا قويۇپ يانپاشلاپ يانتاق ھالدا ، — مەن گىتارنى چالىمەن ، شياۋۇاڭ ئېغىز گارمونىنى چالىدۇ ، ما تۆڭگانىنىڭ سازنى ئاڭلىسا خېلىلا پەيزى بار ، قوللىرىنى ئارۋاڭ - سارۋاڭ كۆتۈرۈپ بەزىدە ئۈسسۇل ، بەزىدە ئادىنوشكا ، ئىشقىلىپ ھەممىنى ئارىلاشتۇرۇپ سەكرەيدۇ ، ئاشۇ پەستە كۆرۈنۈپ تۇرغان ئىككى تۈپ تالنىڭ ئاستىدا بىر قوتان قوي بار ، ئاشۇ قويلارنى ئابلەت دەيدىغان بىر ئاغىنىمىز باقىدۇ ، ئۇ مەندىن بىر نەچچە ياش چوڭ ، لېكىنزە ، سازغا ئاجايىپ پەيزى بار ، مەن كەچتە گىتار چېلىپ ناخشا ئېيتسام ئۇ قارا ھاڭگىسىنى مىنىپ يېتىپ كېلىدۇ ، بىرەر بوتۇلكا سۈت ، بىرەر تاۋاق قېتىق ئىشقىلىپ قۇرۇق كەلمەيدۇ ، تەڭ كېچىگىچە مەن بىلەن بىللە ناخشا توۋلايدۇ ، ئېيتقان ناخشىلىرىدا بىر خىل مۇڭ بار ، ئاڭلى-

ساڭ ئاڭلىغىڭ كېلىدۇ ، بەزىدە خوتۇنى ئاشۇ تال تۇۋىگە چىقىپ ئۇنى چاقىرىدۇ ، بۇنىڭغا ئاچچىقى كەلسىمۇ ئۇ يەنىلا قايتىپ كېتىشكە مەجبۇر ، چۈنكى ئۇنىڭ ئۇچ بالىسى بار ، ھەيران قالما ، سەھرا دېگەندە كىچىكلا ئۆيلەپ قويىدىكەن ، ئابلەتنىمۇ ئون يەتتە يېشىدىلا ئۆيلەپ قويۇپتىكەن . ھازىر بالىلىرىنىڭ ئالدى بەش ياش ، كەنجىسى قۇچاقتىكەن ، ئۇچ بالىنىڭ ھەممىسى ئوغۇلكەن ، شۇڭا ئۇ يەنە ئۇچ بالىلىق بولسام ، بۇداقى بالىلىرىمنىڭ قالغىنى قىز بولۇپ قالسا دېگەن ئۈمىدتىكەن . ئىشقىلىپ ئۇ ھازىرقى تۇرمۇشىدىن رازىكەن ، ئۇ قويلارنىڭ ھەممىسى ئەتراپتىنىكىكەن ، بۇرۇنلاردا بۇ قويلارنى دادىسى باقاتتىكەن ، دادىسىنىڭ قولىدىن ئاپتۇ بۇ ئىشنى ، ھەي ، ئىشقىلىپ جاھان دېگەندە بىرى يارانغان ئىشنى بىرى ياراتماي ، بىرى تاشلىغان ئىشنى يەنە بىرى ئەتىۋارلاپ ئۆتىدىغان ئىشكەنغۇ .

ئابدۇسالام ئابدۇراخمانىنىڭ خۇددى بىرەر يىغىن مەيدانىدا نۇتۇق سۆزلەۋاتقاندەك ئايىغى چىقماس پارىڭىنى باشلىغان چېغىدىلا چوڭقۇر خىياللار قۇچىقىغا بۆلىنىپ ئولتۇرۇپ كەتكەندى ، ئۇنىڭ خىياللىرى شۇ تاپ ئاللىقاچان بۇ سايلىقتىن كۆتۈرۈلۈپ چىقىپ ئۆزى قېچىپ چىققان مەھەللە سايان ئۇچۇپ كەتكەندى . مانا ، ھېلىقى ئۆزى بىلەن قېرىشىپلا كېلىۋاتقان ئابدۇلباست بىلەن بولۇۋاتقان جېدەلنىڭ ئاخىرى بۇگۈن مانا مۇشۇنداق تۈگىلىدى . لېكىنزە ، ئۆزى بۇ يەرگە قېچىپ كېلىۋېلىپ قۇتۇلغان بىلەن ئۆيىدىكىلەرنى بالاغا تىقىپ قويغانلىقى ئېنىق ئىدى . چۈنكى ئۇلار ئەمدى بۇگۈن كەچكى ئۆگىنىشتە دادىسىنى ئەدەپلەيدىغان يېڭى بىر دەسمايىگە ئىگە بولغانىدى .

— ئوغلۇڭغا گەپ ئۆگەتكىنىڭ راستمۇ ؟

— ئوغلۇڭنى نەگە قاچۇردۇڭ ئۇنسۇر ؟

— ياۋاشلىق بىلەن مەسىلە تاپشۇرمىغان ئۇنسۇرنىڭ ئىت كاللىسىنى يانجىپ تاشلايلى !

— ئوغلىنى كۆشكۈرتۈپ ئادەم ئۇرغۇزغان ئۇنسۈرنى ئېسىپ قويايلى !

رەھىمسىز باغلاق ، ئوقۇرەككە يەتكۈزۈلگەن باغلاق ، قىيناق ، تاياق ، خۇددى سۆڭەكنى چۈل - چۈل قىلىۋېتىدىغاندەك تېگىۋاتقان تاياق ، تورۇسقا تارتىلغان ئارغامچىغا ئېسىلغان ئاتا خۇددى بىلەكلىرى ئۈزۈلۈپ كېتىدىغاندەك قىينالماقتا . بىر ئەترەتنىڭ باشلىقىنى ئۆلتۈرۈپ قويغان قاتىلنىڭ دادىسى مۇشۇنداق جازاغا لايىق دەپ شوئار توۋلاۋاتقان ئايالنىڭ كالپۇكلىرى قۇرۇغان بولسىمۇ ، ئۇ يەنىلا چىڭقىلىپ شوئار توۋلىماقتا . ئۇمىدۋار ئاتا بۇ قىيناقلارغا چىداشقا ، بەرداشلىق بېرىشكە ئۇرۇنۇپ تۇرسىمۇ ، لېكىن پات - پات تېگىپ تۇرۇۋاتقان تېپىكلەر دەستىدىن ئۇ ئىچىدە زارلانماقتا . ئوغلىنىڭ ئەقىلسىزلىقى ئۈچۈن ئاچچىقلانماقتا .

ئابدۇسالام كاللىسىغا تاسادىپىي كېلىپ قالغان بۇ خىياللىرىنىڭ ئىسكەنجىسىدە خۇددى ئاشۇ كۆرۈنۈشلەرنى كۆرۈپ ئولتۇرغاندەك پېشانىسى بۈژۈيىدە تەرلەپ كەتتى .

— ھە ، جىمىپ كەتتىڭغۇ ، — دېدى ئابدۇراخمان تاماكىدىن بىر تال ئېلىپ ئۇنىڭغا تۇتقۇزۇپ تۇرۇپ ،— ئارتۇق ئويلاپ كەتمە . مەن بىر ھەپتىدىن كېيىن ئۆيگە قايتقاندا ، بوۋاقلارنىڭ ئۆيىگە كىرىپ ئەھۋالنى ئېنىق ئۇقۇپ كېلىپ ساڭا خەۋىرىنى بېرىمەن . تاماكاڭنى چېكە .

— دادام - ئاپامىلارنى ئويلاۋاتىمەن ئاداش ،— دېدى ئابدۇسالام تاماكىنى تۇتاشتۇرۇپ ئۇنى قاتتىق - قاتتىق شوراپ ئىسىنى پۇۋلىگەندىن كېيىن ، — مەنغۇ قېچىپ قۇتۇلغانمۇ بولدۇم . لېكىنزە ، مەندىن ئالالمىغان ئۆچىنى شۇلاردىن ئالىدۇ . ئابدۇلباستىنىڭ سادىق شايكىلىرى جىم ياتمايدۇ ، ھېلىقى خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ باشلىقى غاپپار بەڭگى ئادەتتە ئانچە ئەسكىدەك كۆرۈنمەيدۇ ، لېكىن نەشە خۇمارى تۇتسا ۋەھشىي يولۋاسقىلا ئوخ-

شاپ قالىدۇ ، ئۇنىڭ قولىدىن ھەر بالا كېلىدۇ ، ئاداش .
— بولغۇلۇق بولدى ، ئاداش ، — دېدى ئابدۇراخمان ئۇنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ ،— ئۇنداق قالايمىقان خىياللارنى قىلىۋەرمە ، قاراپ تۇرۇپ ئوغلىنىڭ ئىشى ئۈچۈن دادا ـ ئاپىسىنى جازالايدىغان ئىشمۇ بولماس . ئۇنىڭ ئۈستىگە خاماندىكىلەر سېنىڭ گۇناھسىزلىقىڭنى بىلىدىكەنغۇ ، قاراپ تۇرۇپ بىر ئادەمنى ئۇنداق ئورىغا ئىتتىرىدىغان ئىشمۇ بوپ كەتمەس ، ئاشۇلار قاراپ ئولتۇرماس . بولدى ، بولدى ، كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلمىغىنە ، ناخشامنى سېغىنىپمۇ قالغانسەن . ساڭا ناخشا ئېيتىپ بېرەي . ئازابىڭ يەڭگىللەپ قالار ، — ئابدۇراخمان گىتارنى تەڭشىدى ـ دە ، چېلىشقا باشلىدى .

بۇلبۇللار سايرىشار گۈلشەنلەر ئارا ،
سېغىنىپ ھەر تاڭدا سېنى ئەسلەيمەن .
ئامرىقىم ئىشقىڭدا كۆيگەن گۈلۈڭمەن ،
ياد ئېتىپ سابادىن سېنى سورايمەن .

ئۇنىڭ مۇڭلۇق ناخشىسى بۇ كىچىككىنە بېكەتنى لەرزىگە سالدى . ئابدۇسالامنىڭ بايىقى ئازابلانغان يۈرىكى شۇرىدە ئېرىپ كەتكەندەك بەدىنى ئىللىق بىر سېزىم ئىلكىدە يېنىك تەۋرىنىشكە باشلىدى . مانا بۇ ناخشىنى ئابدۇراخمان ئېيتىپ كېلىۋاتقىلى بىر نەچچە يىل بولدى . ھەر قېتىم ئېيتقىنىدا خۇددى يېڭى بىر ناخشىنى ئاڭلىغان ئادەمدەك تاتلىق بىر سېزىم ئويغىتىدۇ .

شامالىلار ئوينىتسا بۇدرە چاچمىنى ،
كەلدىمۇ يارىم دەپ يولۇڭغا قارايمەن .

بايا ئابدۇراخمان چۈشەندۈرگەندەك ئاشخانىدىن ئالدىغا ئاق

پەشتاما تارتقان ما ئۇستام چىقتى . ئۇ دۆڭلۇكتە ئولتۇرۇپ گىتار چېلىۋاتقان ئابدۇزاخمانغا قاراپ قويۇپ قولىدىكى لۆڭگىنى ئىككى قولى بىلەن خۇددى بىر ئايالنى تۇتقاندەك تۇتۇپ ۋالىسقا چۆرگىلەشكە باشلىدى . ئابدۇسالام بۇ سېمىز ، ئەمما ھەربىكەتلىرى يېنىك ئاشپەزنىڭ ۋالىس ئويناشىغا قاراپ پىسخىكىدە كۈلدى . يىراقتىن — ھېلىقى ئىككى تۇپ تالنىڭ يېنىدىن قارا ئېشەككە مىنگەن بىرەيلەن بۇ تەرەپكە قاراپ كەلمەكتە . دېمەك ، ئۇ ئابدۇراخمان بايا گېپىنى قىلغان ئابلەت پادىچى . ئۇ راستتىنلا مۇشۇ ناخشىغا سېھىرلىنىپ كېلىۋاتامدۇ ياكى باشقا سەۋەبمۇ بىلگىلى بولمايتتى .

— دېمىدىمۇ ، — دېدى ئابدۇراخمان ناخشىنى توختىتىپ ئابدۇسالامغا قاراپ ، — ئەنە ، ئابلەت كېلىۋاتىدۇ . ئۇنىڭغا سېنىڭ ئەھۋالىڭنى دەيمىز . ئەتە تاشبالىققا ئەۋەتىمىز .

— ھەقىقىي ئەھۋالنى دېمەيلى ئاداش ، بىكار ئىش بۇزۇلمىسۇن .

— خاتىرجەم بولە ، ئۇ دېگەن بەكمۇ ئەستايىدىل ئادەم . سىر ساقلاشنىمۇ بىلىدۇ .

— ۋاي بولدىلا ، ئاداش ، كۆرگەنلا ئادەمگە ئىشىنىۋەرگىلى بولمايدۇ .

— ئۇنداق خۇدۇكچان بولمىغىنە ، ئىشىنىڭ مۇشۇنداق جىددىيلىكىنى بىلسە ، ئاندىن ماڭمامدۇ . ھېلى گەپلەشكەندە بىلىسەن ئۇ ئادەمنى ، بەك ياۋاش ئادەم ئۇ . چۈشىنگە ئازار بەرمەيدۇ . بۇندىن كېيىن سەن بىلەن پەقەت مۇشۇ ئادەم ئارقىلىقلا ئالاقىلىشىمەن . خاتىرجەم بولە .

ئابدۇسالام ئالدىغا قارىدى . ئابلەت پادىچى ئېشىكىنى دۈتىكەن ھالدا ئۇلارغا يېقىنلىشىپ كەلمەكتە ئىدى .

ئون بىرىنچى باب ئۇمىد ئۇچقۇنلىرى

«ئىنساننى ئۇمىد ياشىنىتىدۇ ، غەم قاقشىتىدۇ»
— ئۇيغۇر خەلق ماقال ـ تەمسىللىرىدىن

مۇز تاغ چوققىسىدىن ھالقىپ خۇددى تاۋلانغان مىس تاۋاق-تەك قىزارغان قۇياش گويا مۇز قاتلاملىرى ئارىسىدىكى سوغۇق ئېقىمنى ھەيدەپ كەڭرى تەبىئەت قوينىغا چېچىۋەتكەندەك سېنتە-بىرنىڭ بۇ قۇتلۇق سەھىرىنى دۇمبىنى قورۇغۇدەك سوغۇققا ئايلاندۇرغانىدى . يېشىل لىباسلىق تاغلار ، قورام تاشلىق جىلغە-لار ، چوققىلار بىلەن بەسلەشكەندەك كۆككە باش سوزغان قارىغاي-لار سۇس قىزغۇچ نۇر بىلەن يۇيۇنغاندەك ھەممىلا جاي ئوخشاشلا قىزاردى . جىلغىدا قورام تاشلارغا ئۇرۇلۇپ چۇشۇۋاتقان تاغ سۇيى گويا ئافرىقا چۆللۈكلىرىدە چېلىنىۋاتقان دۇمباق ئاۋازىدەك تىنىمسىز گۇلدۇرلەيتتى ، شارقىرايتتى . رەڭگارەڭ تاغ گۈلل-رىنى ئۆزىگە بېزەك قىلغان يايلاقلار چوغدەك تاۋلانغان ، يايلاق-لاردىكى ئوت ـ چۆپلەر ئۈستىگە يېڭىلا قونغان سەدەپدەك سۇزۇك شەبنەملەر قىزغۇچ نۇردىن تېخىمۇ جۇلالانغان . سەھەردىلا ئورنى-دىن تۇرۇپ يايلاقنىڭ بۇ سېھىرلىق سەھىرىدىن ھۇزۇرلىنىپ ئولتۇرغان ئابدۇسالامنىڭ خىيالىلىرى يەنە قاناتلاندى . مانا ئۇ سادىق قويچىنىڭ ئۆيىدە تۇرۇۋاتقىنىغا توپتوغرا ئون بەش كۈن بولدى ، سادىق قويچىنىڭ دېيىشچە ، مالىلارنى مۇشۇ ئاينىڭ ئاخىرى قىشلاققا ، يەنى تاشبالىققا كۆچۈرىدىكەن ، بۇ يېڭى يايلاق-نى ئۇلار نۇرغۇن يول مېڭىپ ئاران قولغا كەلتۈرگەنىكەن . يايلاقنى قولغا كەلتۈرگەن ئىككى يىلدىن بۇيان ئۇ بەشىنچى ئاي

كىرىشى بىلەنلا مۇشۇ يايلاققا كۆچۈپ چىقىپ ئونىنچى ئاينىڭ باشلىرىدا قايتىدىكەن .

ئابدۇسالامنى مۇشۇ جايغا ئەكېلىپ قويۇش ئۈچۈن ھېلىقى ئابلەت پادىچى ئوبدان ئەسقاتتى . بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئايالىنى مالغا قارىتىپ قويۇپ بىر قېتىم ئۆزى يالغۇز بېرىپ كەلدى ھەم سادىق قويچىنىڭ مۇز تاغ چوققىسىنىڭ ئاستىدىكى جىلغا بويىدا پادا بېقىۋاتقانلىقىنىمۇ ئېنىق ئىگىلەپ قايتىپ كەلدى . شۇنىڭ بىلەن ئاشۇ جىلغىدىكى يايلاققا بېرىش مەسىلىسىمۇ ئۇلارنى دېلىغۇل قىلىپ قويدى ، چۈنكى ئۇ يەرگە بېرىش ئۈچۈن تاشبالىقتىن يەنە ئۈچ كۈن يول مېڭىشقا توغرا كېلەتتى . بۇ ئىش ئۇلارنى ئويلاندۇرۇپ قويدى .

— بولدى ، — دېدى ئابلەت ئابدۇراخمانغا قاراپ ، — دوستۇڭنى ماڭا تاپشۇر ، بىزنىڭ ئۆيدە تۇرىۋەرسۇن .

— شۇنداق قىلايلى بولمىسا ، — دېدى ئابدۇراخمان ئابدۇسالامنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ ، — ئابلەتمۇ ئوبدان بالا ئاداش ، مېنى قايسى كۆزدە كۆرسەڭ ئۇنىمۇ شۇنداق كۆرگىن . مۇشۇ يەردە تۇرىۋەر .

— بۇلارنى ئاۋارە قىلسام بولمايدۇ ئاداش ، مېنىڭچە يەنىلا ئاشۇ تاغقا كېتەي . سادىق قويچىنىڭ ئايالىمۇ ئوڭلۇق ئايال ، ئۇنىڭ ئۇستىگە تاغ دېگەندە يوشۇرۇنغىدەك يەرمۇ كۆپ ، بۇ يەر مەھەللىگە يېقىن . ھېلىدىن ـ ھېلىغا ئادەم كېلىپ تۇرىدىكەن . تازا ياخشى بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ . بەلكىم مەن ئۇزۇنراق تۇرۇپ قالىمەن . ئۇنداق بولغاندا باشقىلار گۇمانلىنىپ قالىدۇ . شۇڭا مېڭىپ بولسىمۇ ئاشۇ تاغقا كېتەي ئاداش ، سىزگىمۇ رەھمەت ئابلەت ئاكا ، ياخشى كۆڭلىڭىز ماڭا تېگىل بولدى .

— بۇ گېپىڭمۇ راست ، ئاشۇ ئادەمگە تارتىشقىنىڭغا قارىغاندا تۇغقانچىلىقىڭ بار ئوخشايدۇ . بوپتۇ ، سېنى مەن ئاپىرىپ قوياي . لېكىن بۇ يەردە يەنە بەش كۈن ساقلا ، ئابلەتنى ئەمدى ئاۋارە قىلمايلى .

— نېمە ئۇ ئاۋارە قىلىش دېگەن ، — دېدى ئابلەت ئابدۇراخمانغا قاراپ ئاچچىقلانغان ھالدا ، — دوست دېگەن باشقا كۈن چۈشكەندە ياردەم قىلالىسا دوست ، بولمىسا ئۇنى دوست دېگىلى بولاتتىمۇ ؟ ئۆزۈم ئاپىرىپ قوياي .

ئۇلار شۇنداق كېلىشتى . مەسلىھەت بويىچە كېچىدە ماڭىدىغان بولدى . بۇنداق بولغاندا بىخەتەرلىككە كاپالەتلىك قىلغىلى يەنى باشقىلارنىڭ كۆزۈپ قېلىشىدىن ساقلانغىلى بولاتتى . شۇ كۈنى ئابلەت مەھەللىگە بېرىپ بىر دوستىدىن ئېشەك ئارىيەت ئېلىپ كەلدى ، كەچلىك تاماقتىن كېيىن ئۇلار ئىككى ئېشەككە مىنىپ يولغا چىقتى .

— مەن مۇشۇ قېتىم قايتقاندا چوقۇم ساڭا بىر خەۋەر ئالغاچ كېلىمەن ، خەۋەرنى ساڭا ئۆزۈم يەتكۈزىمەن . تاغ دېگەن ئەتىسى - ئاخشىمى سوغۇق بولىدۇ ، ماۋۇ پوپايكا بىلەن ئىشتاننى سومكاڭغا سېپ قويماي ، پۇل بولسا جاڭگالدا شورپا دېگەن گەپ بار ، ماۋۇ يىگىرمە كوي پۇلنى يانچۇقۇڭغا سېپ قوي ئاداش ،— ئابدۇراخمان پۇلنى ئۇنىڭ ئۇنىمىغىنىغا ئۇنىماي مەيدە يانچۇقىغا تىقىپ قويدى ،— خوش ئەمىسە ، كۆرۈشكىچە ئامان بول .

— خوش ، خۇدايىمغا ئامانەت ،— دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ ،— ئاغىنىدارچىلىقنى يەتكۈزۈڭاتىسەن . مېنىڭمۇ ساڭا قايتۇرىدىغان ۋاقتىم بولار ، ئەلۋەتتە .

— مۇنداق گەپنى ئىككىنچى قىلغۇچى بولما ئاداش ، جۇمۇ ، — دېدى ئابدۇراخمان بىر قاپ پېچىتى بۇزۇلمىغان تاماكىنى ئۇنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ تۇرۇپ ، — خۇدايىم بۇيرۇسا ئاداش ، سېنىڭ ئىشىڭنىڭمۇ ئوڭغا تارتىدىغان چاغلىرى كېلىدۇ . كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇرىدۇ ، ئاداش . ساڭا ھېچنەرسە بولمايدۇ . مېنىڭچە ، ھېلىقى تاياق يېگەن نوچىمۇ ساقىيىپ كېتىدۇ .

ئۇلار كېچىچە يول يۈرۈپ تاڭ سەھەردە تاغ سۇلىرى شاقىر-

راپ ئېقىپ تۇرغان جىلغا بويىغا يېتىپ كەلدى . يېرىم كېچىدىن باشلاپلا بىر خىل سوغۇق ھاۋانىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان ئابدۇسالام ئابدۇراخمان سومكىغا سېلىپ قويغان پوپايكىنى كىيىۋالدى . شۇنداقتىمۇ تاغنىڭ سەھەردىكى سوغۇق ھاۋاسى ئۇنى جالاقلىتىپ تىترىتىۋەتتى .

— توڭلاپ كەتتىڭىز ، ھە ، ماۋۇ چاپاننى كىيىۋالمىسىز ،— دېدى ئابلەت پادىچى توقۇمنىڭ ئۈستىگە ئارتىۋالغان پاختىلىق چاپاننى كۆرسىتىپ ،— مەن ئىككى قات پوپايكا كىيىۋالغان ، شۇڭا ئانچە توڭلاپ كەتمىدىم .

— بولدىلا ، ئازراق پىيادە ماڭايلى . ماڭسا ئىسسىپ قالىدۇ ئادەم ،— ئابدۇسالام ئېشەكتىن سىيرىلىپ يەرگە چۈشتى ،— ئولتۇرىۋېرىپ بەل ـ بېقىنلىرىم ئاغرىپ كەتتى . ۋاي ، پۇتۇم قولىشىپ قاپتۇ ئەمەسمۇ ،— ئابدۇسالام يەرگە چۈشۈپلا پۇتىدا سېزىم قالمىغانلىقىنى ھېس قىلدى ـ دە ، ئېشەكنىڭ چۈلۈرىدىن تارتىپ توختىتىپ ، ئۇنىڭ توقۇمىغا ئېسىلىپ بىر پەس پۇت ـ قولىنى ھەرىكەتلەندۈردى .

— ئادەتلەنمىگەن ـ دە ،— دېدى ئابلەت ئوڭ پۇتىنى ئالدىدىن ئېلىپ ئېشەككە يانچە ئولتۇرۇۋېلىپ ،— بىز ئېشەك ئۈستىدە بىرەر كۈن ئولتۇرۇپمۇ ھېچنېمە بولماي كېتىۋېرىمىز . بەزىدە تېخى ئېشەك ئۈستىدە ئولتۇرۇپ كېتىۋېتىپ ئۇخلاپمۇ قالىدىغان گەپ .

— مەن كالا مىنىپ مېڭىپ باققان ،— دېدى ئابدۇسالام ئېشەكنىڭ چۈلۈرىنى بېلىگە باغلاپ مېڭىپ كېتىۋېتىپ ، — ئۇنىڭدا يانچە ئولتۇرسىمۇ ، تۈز ئولتۇرسىمۇ بولۇۋېرەتتى . لېكىنزە ، ئېشەك مىنىپ مېڭىشىم تۇنجى قېتىم ،— ئابدۇسالام بېشىنى ساڭگىلىتىپ كېتىپ بارغان ئېشەككە قاراپ قويۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ،— ئادەم دېگەن ئاجايىپ نەرسىكەن ، ھەممىگە چىدايدىكەن ، لېكىنزە ، خورلۇققا چىدىمايدىكەن . قاراڭ ،

مەن خورلانمىغان بولسام ھېلىقى ئابدۇلباست دېگەن گۇيىنى ئۇرمىغان بولاتتىم . ئۇنداق بولمىغاندا بۇ يەرلەردە مۇنداق سەرسان ـ سەرگەردان بولۇپ يۈرمىگەنمۇ بولاتتىم . ھە راست ، تاشبالىققا كەلمەدۇقمۇ ؟

— ئۆتۈپ كەتتۇق . قارىڭە ، ئاۋۇ چولپان يۇلتۇزغا ، ئۇ تىكلىشىپتۇ ، تاڭ ئېتىشقا ئاز قالدى دېگەن گەپ . بىز تاشبالىقىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىن ئۆتۈپ كەتتۇق . مۇشۇنداق ماڭساق يەنە يېرىم سائەتلەردە يايلاقنىڭ قارىسىنى كۆرىمىز . ئۇيقۇڭىز كەلمىگەندۇ ؟

— ياق ، ئۆزىڭىزنىڭچۇ ؟

— مەن بايام بىر ئاز ئۇخلىغان ئوخشايمەن . قارىسام سىز خىيالغا پېتىپ ئولتۇرۇپ كېتىپسىز . خىيالىڭىزنى بۇزماي دەپ بىردەم كۆزۈمنىڭ ئاچچىقىنى چىقىرىۋالدىم .

— قالتىسكەنسىز جۇمۇ ، ئۇخلاپ قالسىڭىز يىقىلىپ چۈشىمەمسىز ؟

— باش بىر تەرەپكە ئېغىپ كەتسە ئويغىنىدىغان گەپ ، ھەر ھالدا ئۇخلىمىغاندىن ياخشى . ئوتۇن ئالغىلى جاڭگالغا بارساق تاق ئىككى كېچە ، بىر كۈندۈز يول ماڭمىز ، ئۇنداق چاغلاردا ئوتۇنغا بارغۇچە ھارۇدا ئولتۇرغان بىلەن قايتقۇچە ھارۇنىڭ يېنىدا ماڭىدىغان گەپ ، تېخى ھارۇنىڭ يېنىدا مېڭىپ كېتىۋېتىپمۇ ئۇخلاپ قالىدىغان ئىشمۇ بار تېخى .

— مەنمۇ ئوتۇنغا بارغان ، — دېدى ئابدۇسالاممۇ ئۇنىڭغا جاۋابەن ، — ھېرىپ كەتكەندە ھەر نېمە بولىدىغان ئىشكەنغۇ زادى .

ئۇلار قىزغىن پاراڭلاشقاچ جىلغا بويىدىكى تار چىغىر يولنى ئاران ئىلغا قىلىپ ئاستا ـ ئاستا يۇقىرى كۆتۈرۈلمەكتە . ئەمدى ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا بايىقى قورام تاشلار ئازىيىپ تاغنىڭ جەزبىلىك كۆرۈنۈشلىرى بولغان ئازغان ـ جىغان ، ياۋا ئالما قاپلىغان

گىرىمسەن جىلغا تەبىئەت ئۆزىگە ئاتا قىلغان تەبىئىي گۈزەللىكى بىلەن ئايان بولۇپ ئۇلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى . ئابدۇسالام ئەمدى بەدىنىنىڭ سەل قىزىشقا باشلىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئېشەككە مىنىۋالدى . شۇ تاپ شەرق تەرەپ ئاقىرىپ سۈزۈلمەكتە ئىدى . يىراقتا تاغنىڭ ئۆركەشلىگەن دولقۇنىنى ئەسلىتىدىغان دۈمبەلچىلىرىدە بۇك ـ باراقسان قارىغايزارلىق قەد كۆتۈرۈپ تۇرماقتا ئىدى . يىراقتا تاغنىڭ قاپ بېلىدىكى قارىغايلار ئارىسىدا بىر كىگىز ئۆي غۇۋالىق ئىچىدە روشەنلەشمەكتە .

— ئاشۇ ئۆي شۇغۇ دەيمەن . تاغ قاپتىلىدىكى بىرىنچى كىگىز ئۆي سادىق قويچىنىڭ ئۆيى دېگەنتى ،— دېدى ئابلەت قولىدىكى ئۆرۈمە قامچىسىنىڭ سېپى بىلەن گىرىمسەن كۆرۈنۈپ تۇرغان ئۆينى كۆرسەتىپ .

— شۇ بوپ قالغاي ئىلاھىم ،— دېدى ئابدۇسالام بىر ئاز جانلىنىپ ،— بولمىسا يەنە ماڭساق ماۋۇ جانىۋارلارمۇ چىداپ بولالمايدۇ ھەرقاچان . قارىگە ، باشلىرى ساڭگىلاپ كەتتى . تەر-لىگەندەك تۇرىدۇ .

— يەر يۇقىرىسى ئەمەسمۇ ، شۇڭا ئېغىر كەلدى ئۇلارغا . كېرەك يوق ، بۇگۈن چۈشكىچە يايلاقتا ئاز ـ تولا بىر نەرسە يەۋالسا ماغدۇرىغا كېلىۋالىدۇ . چۈشتىن كېيىن قايتسام نامаз خۇپتەنگە ئۆيگە بېرىۋالىمەن .

— سىزنى بەك ئاۋارە قىلدىم ، — دېدى ئابدۇسالام خىجىل بولغان ھالدا ، — قانداق رەھمەت ئېيتىشنى بىلمەيۋاتىمەن .

— ئۇنداق دەپ كەتمەك ، — دېدى ئابلەت ئابدۇسالامغا قاراپ قويۇپ ، — سىزنى ئابدۇراخمان بەك چوك كۆرىدىكەن . ئوقۇيال-ماي قالدى ، بولمىسا ئالىم بولاتتى ، يازغۇچى بولاتتى دەيدۇ . مەن كىتاب ئوقۇشنى بەك ياخشى كۆرىمەن . ھازىر ياخشىراق كىتاب تاپماق تەس بولۇپ كەتتى . كېيىنرەك ئىشلىرىڭىز ئوڭغا تارتقاندا مەندەك بىر پادىچىنى ياد ئېتىپ بىرەر ـ ئىككى كىتاب

ئەۋەتىپ بەرسىڭىز مەن شۇنىڭغا رازى .

— چوقۇم ئەۋەتىمەن ،— دېدى ئابدۇسالام ۋەدە بەرگەندەك جىددىي سۆزلەپ ،— كىتاب ئوقۇيدىغان ئادەم بولسىلا مەن ئۇنى بەك ياخشى كۆرىمەن . چۈنكى كىتاب ئوقۇغان ئادەم تۇرمۇشنى ، ھەقىقەتنى چۈشىنىدىغان ئادەم .

— رەھمەت ،— دېدى ئابلەت ئۇنىڭغا ئىللىق تەبەسسۇم قىلىپ .

ئۇلار ئالاھازەل كىگىز ئۆيگە بىر چاقىرىم قالغاندا تۇمشۇقى ئاق قوڭۇر ئىت ھاۋشىغىنىچە يېتىپ كەلدى ، ئابدۇسالام ئىتنىڭ تۇمشۇقىغا قاراپلا بۇ ئىتنىڭ بۇندىن تۆت يىل ئىلگىرىكى ھېلىقى مالىلارنى ئادەمدەك توسۇشنى بىلمىدىغان ئىت ئىكەنلىكىنى بىلىۋالدى . ئۇ قاۋاپ كەلگىنىچە ئۇلارنى چۆرگىلەشكە باشلىدى .

— ھايت ، مە ، مە ، مە ، — ئابدۇسالام يەرگە چۈشۈپ ئاشۇ چاغدىكى ئادىتى بويىچە ئۇنى چاقىردى ،— مېنى تونۇمايۋاتامسەن ، ئاق تۇمشۇق .

ئىت قاچانلاردىدۇر ئاڭلىغان بىر ئاۋازنى پەملىگەندەك قاۋاشتىن توختاپ قالدى . قۇيرۇقىنى ساڭگىلىتىپ كېلىپ ئابدۇسالامنىڭ ئىشتانلىرىنى پۇرىدى ـ دە ، تونۇش پۇراقنى ھېس قىلىپ ئۇنىڭغا ئەركىلەپ سۈركىلىپ ئابدۇسالامنىڭ قوللىرىنى يالاشقا باشلىدى .

— تونىدى قاراڭ ،— دېدى ئابدۇسالام ئابلەتكە قاراپ ،— بۇندىن تۆت يىل ئىلگىرى ئۇچ ئاي بىللە پادا باققان . شۇنى ئۇنتۇماپتۇ .

— ئىت دېگەن ئەقىللىق ھايۋان ، ئۇ ئۆزىنى باققان ئادەمنى ئادەتتە بەش ـ ئالتە يىلغىچە ئۇنتۇپ كەتمەيدۇ . «ئىت ۋاپا ، خوتۇن جاپا» دېگەن ماقال مۇشۇنىڭغا قارىتىلغان بولسا كېرەك .

ئۇلار ئىت بىلەن ئويىنىشۋاتقاندا كىگىز ئۆينىڭ ئىشىكى ئېچىلىپ ئاۋۋال سادىق قويچى ، ئۇنىڭ كەينىدىن سادىق قويچى ـ

ىنىڭ ۋىجىككىنە ئايالى چىقىپ كەلدى .

— مېھمان كەلگەن ئوخشىمامدۇ ،— دېدى سادىق قويچى ئايالىغا قاراپ ،— ماڭ جۇگۇ ، بالىلىرىڭنى ئويغات . چايغا قارا ، ئاق تۇمشۇق تونۇيدىغان ئادەم جىق ئەمەستى . بۇلار كىم بولدى ئەمدى .

ئابدۇسالام سادىق قويچىنى تونىدى . ئەنە ، داۋاملىق كىنۇا-لىدىغان ئەستەرلىك كۆك چاپىنى تېخىچە بارىكەن . شەپكىسى ، ئىشتانلىرىمۇ... ئابدۇسالامنىڭ يۇرىكى ئىللىق بىر سېزىم تەسىر-لىدىن سىلكىندى . ئۇ ئۆزى مىنىپ كەلگەن ئېشەكنىڭ چۇلۇرى-نى ئابلەتكە تۇتقۇزۇپ قويۇپ سادىق قويچى تەرەپكە قاراپ تېز - تېز مېڭىشقا باشلىدى . سادىق قويچىمۇ ئەمدى ئابدۇسالام-نى تونۇشقا ئۇلگۈردى .

— ۋاي ، بۇ بىزنىڭ ئابدۇسالامغۇ ، — ئۇنىڭ يۇرىكى ئاللى-قانداق بىر شۇملۇقنى سەزگەندەك ئەنسىز سېلىپ كەتتى . ئۇمۇ ئابدۇسالام تەرەپكە قاراپ مېڭىشقا باشلىدى . ئاق تۇمشۇق گويا كەلگەن مېھمانىنىڭ خەۋىرىنى ئىتتىكرەك خوجايىنىمغا يەتكۈزەي دېگەندەك بايا چېپىپ كەلگەن تېزلىكى بىلەن سادىق قويچىنىڭ يېنىغا يۈگۈرۈپ باردى - دە ، ئۇنىڭغىمۇ سۈركىلىپ ئەركىلەپ مېڭىشقا باشلىدى .

— ئابدۇسالام !

— سادىق ئاكا !

سادىق قويچى ئەسلىي قولىنىلا تەڭلىگەندى ، لېكىن ئابدۇ-سالام ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ كۆرۈشۈۋېتىپلا تۇيۇقسىز ئۇنىڭغا تاشلىنىپ ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى .

— نېمە بولدۇڭ هوي ، يىغلىما ، نېمە ئىش بولدى ،— سادىق قويچى تۇيۇقسىز يۈز بەرگەن بۇ ئىشتىن گاڭگىراپ قال-دى . ئۇ ئۆزىنىڭ يەلكىسىگە بېشىنى قويۇپ ئۆكسۈپ يىغلاۋاتقان ئابدۇسالامنىڭ بېشىنى ھەرقانچە قىلىپمۇ مۇرىسىدىن ئاجرىتال-

مىدى ـ دە ، ئۇنىڭ ئىختىيارىغا قويۇپ بېرىپ كەلگەن ئادەمگە قارىدى ، لېكىن ئۇنى قەيەردىدۇر كۆرگەندەك قىلغان بولسىمۇ يادىغا ئالالمىدى .

شۇ كۈنى ئابلەت چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن قايتىپ كەتتى . ئابدۇسالام سادىق قويچىغا تۆت يىلدىن بۇيان تارتقان جەبىر ـ جاپالىرىنى سۆزلەپ ھەلەك . ئۇلار ھەر كۈنى ماللارنى جىرا بويىدىكى يايلاققا ھەيدەپتىپ قاپتالدىكى يالغۇز قارىغاي تۈۋىدە ھال ـ مۇڭ قىلىشىدۇ . تاغ تۈرمۈشى ، تاغ مەدەنىيىتى ، تاغلىق ـ لارنىڭ ئۆرپ ـ ئادەتلىرىنى سۆزلىشىدۇ . ئات ئۈستىدە چەۋەندازلارەك مەزمۇت ئولتۇرۇپ تاغ چوققىسىغا ئات چاپتۇرۇپ چىقالايدىغان تاغ بالىلىرىنىڭ قورقۇمسىز خاراكتېرى ئۈستىدە پاراڭلىشىدۇ . سادىق قويچىنىڭ بىلىدىغانلىرى تولا . ئۇ ئامال بار ئابدۇسالامنى ئاشۇ شامالباغدىكى ئىشلارنى ئويلاتماسلىققا تىرىشىدۇ . شۇڭا ئۇ ئابدۇسالام قىزىقىدىغان ئاشۇ تېمىلاردا بىر گەپ باشلىۋالسا كۇننىڭ كەچ بولۇپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قېلىشىدۇ . ئابدۇسالاممۇ ئەينى دەۋردە ئات چاپتۇرۇپ يۈرگەن قورقماس پالۋانلارنىڭ ئىزى قالغان بۇ زېمىنغا پەخىرلەنگەن ھالدا قاراپ ئولتۇرۇپ سادىق قويچىنىڭ ھېكايىلىرىنى بېرىلىپ ئاڭلايدۇ .

مانا مۇشۇنداق مەنىلىك ئۆتۈۋاتقان كۈنلەرمۇ ئاخىرقى ھېسابتا ئابدۇسالامغا تېتىمايي قالدى . چۈنكى ، ئابدۇراخماندىن ھازىرغىچە خەۋەر يوق ئىدى . شۇ تاپتا ئۇ ئىككى قېتىم ئىسمىنا ئالمىشىپ بولغانىدى . لېكىن ، ئۇ تېخىچە ئابدۇلباستىنىڭ تەقدىرىنى ، بولۇپمۇ ئۆزىنىڭ تەقدىرىگە مۇناسىۋەتلىك ئىشلارنى بىلەلمىگەنلىكى ئۈچۈن ئارامسىزلىنىۋاتاتتى .

«ئەجەبا ، ئۇ ئۆزىنى مۇشۇ يەرگە تاشلاپ قويۇپلا بولدى قىلسا ھە ، ئۆيى بوۋاملارنىڭ ئۆيىگە يېقىن . مېنى كۆرگەنلىكىنى دېمىسىمۇ مېنىڭ ئەھۋالىمنى سورىغان بولۇپ ئۆيگە كىرسە تاما-

مەن بولىدىغۇ ، ھەممىمىز بىر مەھەللىدە چوڭ بولدۇق . بوۋام ـ موماملار ۋاي ئابدۇسالام بالامنىڭ ئاغىنىسى ، دەپ بەك چوڭ كۆرىدىغۇ ئۇنى ، يا ئىش چاتاقمىدۇر ، چاتاق بولسىمۇ دېيىشى كېرەك ـ دە . بۇ يەردە يېتىۋەرگىلى بولمايدۇ . مۇشۇ ئاينىڭ ئاخىرى ماللارنى قىشلاققا ھەيدىسە مەنمۇ بۇ يەردە تۇرالمايمەن . ھېلىقى ئۆڭكۈردە سوغۇق چۈشسە ئولتۇرغىلى بولمايدۇ . ھەي ئابدۇراخمان ، ئابدۇراخمان ، تېزرەك خەۋەر بەرسەڭچۇ··· »

— نېمە بولدۇڭ ؟— ئابدۇسالام دېڭىدە چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈردى . ئالدىدا تۆت يانچۇقلۇق ئىشتان ـ چاپان كىيگەن بېشىدىكى سېرىق شەپكىسىنىڭ رەڭگى ئۆڭۈپ ئاقىرىپ كەتكەن سادىق قويچى تۇراتتى . ئۇنىڭ كۆلۈمسىرىگەندە قىزلارنىڭكىدەك چىقىدىغان زىننخلىرى بۇگۈن ئالاھىدە روشەنلەشكەن بولۇپ ، كۆز قارىچۇقلىرىدا ئابدۇسالامنىڭ كۆڭلىنى ياساش ئۈچۈن شەكىللىنىدىغان بىر خىل تەبەسسۇم جىلۋىلىنىپ تۇراتتى .

— ھېچنېمە ،— دېدى ئابدۇسالام ئورنىدىن تۇرۇپ ، — ئۆزۈمچە خىيال قىلىپ ئولتۇرۇپ قاپتىمەن .

— بىلمۇاتىمەن ، — دېدى سادىق قويچى ئۇنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ ، — نېمىشقا ئېنىقراق خەۋەر كەلمەيدۇ ، ئابدۇراخمان زادى نېمە قىلىۋاتىدۇ دەپ ئولتۇرۇپ قالدىڭ . مەن مۇنداق پەرەز قىلمۇاتىمەن . ھېلىقى ئەترەت باشلىقى چوقۇم ئۆلىمىدى ، خامانىكىلەر سېنىڭ گۇناھسىزلىقىڭنى ئىسپاتلاشتى . شۇڭا ئۇلار سېنى تۇتۇش ئۈچۈن چىقارغان ئادەملىرىنى قايتۇرۇشتى . گەپ مانا مۇشۇنداق ئاددىي ، بىلەمسەن ، ئۇنىڭ بەخىرامان ساڭا خەۋەر بەرمەي يۈرگىنىنىڭ سەۋەبى مۇشۇنچىلىكلا ، يەنە بىرى مۇشۇ گەپنى دەپ قويغىلى ئاتايىن مۇشۇ يەرگە بىر كۈن يول مېڭىش كېرەكلىكىنى ئوبدان بىلىسەن . ئابلەتنى ئەۋەتمەكچى ئىدى . توغرا ، ئۇنىڭمۇ ئىشى بار ئادەم . ساڭا شۇ خەۋەرنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئىككى كۈن ۋاقىت كېتىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدۇ ، كۈز ۋاقتى دېھقان خەقنىڭ تازا ئالدىراش پەسلى ،

يىغنم ـ تېرىم ئىشلىرى ئالدىرىتىدىغان گەپ . ئۇقۇۋاتامسەن ؟
— بۇنى بىلمەن سادىقا ، لېكىن ئۇ مېنى خاتىرجەم قىلـ
شى كېرەك ـ دە ، مەن بۇ يەردە بىر ئۆمۈر يوشۇرۇنۇپ يۈرەلمەيـ
مەن ـ دە . مانا ، ئاي ئاخىرى سىزمۇ تاشبالىققا قايتىسىز . ئۇ
چاغدا مەن قانداق قىلىمەن .
— ماڭا قارا ئابدۇسالام ،— دېدى سادىق قويچى ئۇنىڭ
مۇرىسىدىن بېسىپ بايىقى دۆڭلۇككە قايىتا ئولتۇرغۇزۇپ
تۇرۇپ ،— ئەگەردە مۇمكىن بولسا سېنىڭ زىيالىي رەسمىيىتىڭـ
نى مۇشۇ يەرگە قايتۇرۇپ كېلەيلىمۇ ؟ مانا تۆت يىل بولۇشىغا
جاپا تارتىپسەن . سەن ئەسلىي بۇ يەردە تۇرىۋەرگەن بولساڭ
ئابدۇراخمانلار بىلەن ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىنىپ كېتەتتىڭ .
ئاپاڭ بىز بىلەن بىللە تۇرسۇن ، دەپ ئەكېتىپ سېنى ئوتنىڭ
ئىچىگە تاشلاپتۇ ئەنە .
— ئاپام بۇنداق بولارىنى بىلمىگەن ، بىلسە بۇنداق قىلارمـ
دى ، بېشىمدا بىر مۇنچە باش ئاغرىقى تۇرسا نەدىكى گەپلەرنى
قىلىدىكەنسىز ، بۇ يەرگە قايتا چىقىش دېگەن ئەمدى يوق گەپ .
مەن كېچىچە ئويلاندىم سادىقا ، بولدى ، بۇگۈنلا قايتىپ كېتەي .
مۇنداق خۇدۇكچان ياشاشمۇ كۈنمۇ زادى . بېشىمغا نېمە كەلسە
شۇنى كۆرەرمەن . مەن زادى يىقىلغان جايدا ئورنۇمدىن تۇرۇشنى
ئۆگىنەي .
— ئۇنداق قىزىققانلىق قىلما ، ئابدۇسالام ، يەنە بىر ـ
ئىككى كۈن چىدا . بولمىسا مەن بۇگۈنلا ئابدۇراخمانىڭ ھېلىقى
بېكىتىگە بېرىپ ئەھۋالنى ئۆزۈم سۈرۈشتۈرەي . ئات بارغۇ ئېـ
شەكنىڭ ئالدىدا ئايروپىلان جۇمۇ . ئېشەك يېرىم كۈن ماڭغان
يولنى ئات بىرەر ـ ئىككى سائەتتىلا تۈگىتىدۇ . ئەر قانىتى ئات
دېگەننى ئاڭلىغانسەن . بولدى يۈرە ، ئەتىگەنلىك تاماق تەييار
بولۇپ قالدى . تاماق يەيلى ، ئاندىن بار مەسلىھەت بىلەن بىر ئىش
قىلارمىز .
ئابدۇسالام ئورنىدىن لىككىدە تۇردى . سادىق قويچىنىڭ

ئورۇنلۇق سۆزلىرى ئۇنىڭ روھىنى كۆتۈرگەنىدى . ئۇنىڭ ھې-
سابلىشىچە ، ئابدۇراخمانىنىڭ ئىسمىنىسى ئەتە تۈگەيتتى . بۇ-
گۈن - ئەتىلا بېرىپ باقمىسا يەنە تۆت كۈن ساقلاشقا توغرا
كېلەتتى . مانا ئەمدى مۇنۇ ئاق كۆڭۈل پادىچى ئۇنىڭغا ئىشەنچ ،
جاسارەت ئاتا قىلىپ ئۇنى ئۇمىدلەندۈرۈپ تۇرۇپتۇ . شۇنىڭدىن
قارىغاندا تاغچىلار مانا مۇشۇنداق تۈز ، ئاق كۆڭۈل ، مېھماندوست
كەلسە كېرەك . لېكىن بۇ خاراكتېرلار ئەسلىدە پۈتكۈل ئۇيغۇر
مىللىتىدە بار خىسلەتلەر ئىدىغۇ . ئەجەبا ، ئەمدى مۇشۇنداق ھەم-
مە ئىش ئاستىن - ئۈستۈن بولۇپ ئوقۇتقۇچىنى ئوقۇغۇچىسى ،
كادىرنى خىزمەتچىسى ، چوڭىنى كىچىكى ھۆرمەت قىلمايدىغان ،
ھەتتا ئۇلارغا يوق بەتنامىلار بىلەن قارا چاپلاپ كۆرەش قىلسا ،
قەغەز قالپاق كىيدۈرۈپ كوچىمۇ كوچا سازايى توۋلاتسا بۇ قانداق
گەپ بولۇپ كەتتى زادى . ئابدۇسالامنىڭ دادىسى بۇنى بىر شا-
مال ، ئۇ تېزلا ئۆتۈپ كېتىدۇ دېگەندەك قىلىۋىدى ، ئەجەبا بۇ
شامال مۇشۇنداق ئاستا ئۆتسە ئۇنىڭ چېكىنى كۆرگىلى بولامدۇ
زادى . ئۇنىڭ كۆڭلى مانا مۇشۇ خىياللار تەسىرىدىن يېرىم بولۇپ
قالدى ، ئۇ ئېغىر ئۇھ تارتىپ قويدى .

دەل مۇشۇ چاغدا بىر جاپاكەش ، ئەمما بالا دەردىدە يۈرىكى
ئېزىلگەن ئانا پېشانىسى بۇزۇلۇپ تەرلىگەن ھالدا گۈلباغ گۈڭشې-
سىنىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەلدى . ئۇنىڭ قولىدا ئوغلىنىڭ
تۇرمۇش خاتىرىسى ، قېچىپ كېتىش ئالدىدا يېزىپ قويغان خې-
تى ، خاماندىكى بىر نەچچەيلەننىڭ ئابدۇسالامنىڭ گۇناھسىزلىقى-
نى ئىسپاتلاپ يېزىپ بەرگەن خېتى قاتارلىقلار بار ئىدى . ئۇ
مۇشۇ ماتېرىياللارنى جەملەپ بولغۇچە قانچە ئادەمگە يېلىندى ،
كىملەردىن دەككىسىنى يېدى ، كىملەر تەرىپىدىن خورلۇققا ئۇچ-
راپ ناھەق ئازار يېدى ، بۇلارنى ئۇ سۆزلەپ تۈگىتەلمەيدۇ . ئەڭ
مۇھىمى ، شۇ مەيداندا بار تۆت ئادەم گۇۋاھلىق بېرىپ قولىنى
قويۇپ بېرەلىدى . ئەگەردە ئابدۇلباست ئۆلۈپ قالغان بولسا

ئۇلار گۈڭاھلىق بېرىشكە پېتىنالمىغان بولاتتى . مانا ئۇ دوختۇر-خانىدا بەش كۈن يېتىپ بېشى تېڭىلغان ھالەتتە ئۆيىگە قايتىپ كەلدى . قامچا ئۇنىڭ چوققىسىغا تەگكەن بولۇپ ، يەتتە يىپلىق تىكىلىپتۇ . ئۆيىدە ئوبدان ئارام ئېلىشى كېرەككەن . سەلەي سېكرېتارنىڭ ئورۇنداشتۇرۇشى بىلەن ئابدۇسالامنى تۇتۇشقا ئەۋەتىلگەن غاپپارلار تارانچىغچە بېرىپ كېلىپمۇ ئۇنى تاپالمىدى . بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ خۇش بولغان تىللاخاننىڭ يۇرىكى تۇيۇق-سىز ئەنسىز سېلىپ كەتتى . بۇ بالا قورقۇنچلۇقتا ئۆزىنى بىر نەرسە قىلىۋالغانمىدۇ - يە . مانا مۇشۇ ئەنسىز خىيال ئۇنىڭ گۇمانىنى ئاشۇرۇۋەتتى . ئۇ يىغلاپ يۇرۇپ شۇ كۈنى خامانداا بار كىشىلەرنىڭ ئۆيلىرىگە كىردى .

— جېنىم قېرىنداشلىرىم ، ماڭا راست گەپ قىلساڭلارچۇ ، بالام گۇناھسىزمۇ ياكى قاتىلمۇ ، — ئۇ كىرگەن ھەر بىر ئۆيدىكى ئادەملەر گەرچە ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتقاندەك قىلسىمۇ ، لېكىن رەسمىي گۇۋاھلىق بېرىشتە تاش چىشلەپ تۇرۇۋېلىشتى .

— بالامنىڭ دېرىكى يوق قېرىنداشلىرىم ، مەندەك بىر تەلەيسىز ئانىغا ئىچ ئاغرىتمىساڭلارمۇ ئاشۇ گۇناھسىز بالىغا ئىچ ئاغرىتىپ قويۇڭلار . ئۇ ئەسلىي يېزىغا چېنىققىلى چۈشكەن زىيالىي ياش ئىدىغۇ قېرىنداشلار .

— بالىڭىز گۇناھسىز ،— دېدى پېشايۋاننىڭ تۈۋرۈكىگە يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ ئاچچىق موخۇركىسىنى شوراپ ئولتۇرغان ھوشۇراخۇن تۇيۇقسىزلا گەپ باشلاپ ،— يىغلىمىسىلا ئاچا ، مەن ئابدۇسالامنىڭ ساپانىنى كۆتۈرۈپ خامانىدىن ئۆتكەنلىكىنى كۆرگەن . ئىسپات يېزىپ بېرەي ، يامىنى كەلسە ئاشۇ ئامبارچىلىقىتىن قالدۇرار شۇ . مەنمۇ تويغان ئۇ سۈيى يوق ئېرىققا مىراب بولۇشتىن زادى .

— ۋاي رەھمەت ئۇكام ، ئىنساپىڭىزغا رەھمەت ، — تىللاخان يىغلىغان پېتى ئۇنىڭ يىرىك ئالقانلىرىنى سىلاپ يۇز-

لىرىگە سۈركىدى ،— مۇشۇ قىلغان ياخشىلىقلىرى مەندىن يانمىسا خۇدايىمدىن يانار ، رەھمەت .

ھوشۇراخۇننىڭ قورقماي ئىسپات بېرىشى بىلەن يەنە ئۇچەيلەن ئىسپات بېرىشكە جۈرئەت قىلدى . بۇ خەتلەرنى كۆتۈرۈپ سەلەي سېكرېتارنىڭ يېنىغا بارغان تىللاخان ئانا تۇنجى قېتىم دەككىسىنى يېدى .

— ھە ، نېمە گەپ بۇ ئۆزى ،— دېدى ئۇ ئەمەلدارلارچە گىدىيىپ ئولتۇرۇپ تاماكىسىنى چېكىپ ،— بىر ئادەمنى ئۈرۈپ ئۆلتۈم گىرداىبغا ئاپىرىپ قويغان ئادەم گۇناھسىز بولامدەكەن . بۇ قەيەرنىڭ قائىدىسى ئەمدى ، سەنچۇ ئۇنسۈرنىڭ ئايالى بولغاندىكىن ياۋاشلىق بىلەن ئوغلۇڭنى قايتۇرۇپ كېلىپ گۇناھىغا تۆۋە قىلدۇر . بولمىسا ئائىلەڭ بويىچە ھەممىڭنى ئۇنسۈر قىلىۋېتىمەن زادى .

— بىزنى نېمە قىلساڭلار مەيلى ، لېكىن ئوغلۇمغا چېقىلماڭلار ، ئۇنىڭ گۇناھسىزلىقىنى ئىسپاتلايدىغان پاكىتلار مانا ، سىلەر ئۇنى قورقۇتۇپ قاچۇرۇۋەتتىڭلار . تۇغقانلارنىڭ ئۆيىگە بارسا تۇتۇلۇپ قالىدىغانلىقىدىن ئەنسىرەپ مانا ئەمدى ئاقتىمۇ يوق كۆكتىمۇ يوق . يا ئۆلۈكسى ، يا تىرىكى يوق ، سىزنىڭمۇ بالا ـ ۋاقىڭىز بار ئادەم ، بۇنداق گەپلىرىڭىز بىلەن ماڭا ئازار بەرمەڭ .

— بولدى ، بولدى ، بالا ـ ۋاقامنى تارتىپ نېمە قىلىدۇ ماۋۇ خوتۇن ، گۇناھ بولغاندىكىن تۆۋە قىلسۇن دەۋاتىمەن . ئابدۇلباسىت ئۆلۈپ قالغان بولسا تۇرمىدە ياتاتتى ئۇ ، تەلىيىڭلار بارەكەن . لېكىن ئۇ چىقىمدار بولدى . بىر دېھقان ئۇچۇن يۈز كوي دېگەن جىق پۇل ، سىلەر ئائىلە بويىچە بىر يىل ئىشلەپمۇ يۈز كوي تەقسىمات ئالغان يېرىڭلار بارمۇ زادى . گەپنى ئاز قىلىپ بالىنى قايتۇرۇپ كېلىدىغان ئىشنى قىلىڭلار ، خاتالىق ئۆتكۈزۈش گۇناھ ئەمەس ، ئارقىغا قايتۇرۇپ نەيزە ئۇرۇش خىزمەت

كۆرسەتكەنلىك . مەن بۇ ئىشنىڭ ئارقا تەرىكى سىلەرنىڭ ئۆيدە-
كى ھېلىقى جاھىل ئۇنسۇر دەپ ئويلاۋاتسەن . ئابدۇسالامنى ئاشۇ
كۆشكۈرتكەن گەپ . بولمىسا ئۇ كىچىككىنە بالىدا مۇنداق جۈر-
ئەت نېمىش قىلسۇن .

— خاتالاشتىڭىز سېكرېتار ،— دېدى تىللاخان ئورنىدىن
دەس تۇرۇپ ، — مېنىڭ بالامنىڭ ئۆز ئالدىغا ياشاش قانۇنىيىتى
بار . مانا ئۇنىڭ ئۇزۇن يىلدىن بۇيان يېزىپ كېلىۋاتقان تۈرمۇش
خاتىرىسى ، ئۇنىڭدا ئابدۇلباستىنىڭ نېمە ئۈچۈن ئۆزىگە مۇنداق
ئۆچلۈك قىلىدىغانلىقىنىڭ سەۋەبى ئېنىق يېزىلغان . خاماندىكى
ئىشتىمۇ پاكىتنى قولغا چۈشۈردۇم . ئەمدى مەن ئەرز قىلىمەن .
گۇڭشېغا ، ناھىيىگە ، ھەتتا ۋىلايەتكىچە ئەرز قىلىمەن . ئوغلۇم-
نى سىلەر تېپىپ بېرىسىلەر . ئۇنى سىلەر قورقۇتۇپ قاچۇردۇڭ-
لار . ئۇنىڭ تاغ ۋە يېزىلارغا چاقىرىق بويىچە چۈشكەن زىيالى-
ياش ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇدۇڭلار ، كىچىك بالا چىدىيالمايدىغان
ئېغىر ئەمگەككە سېلىپ جازالىدىڭلار ،— تىللاخان تۆكۈلۈپ تۇ-
رۇپ يىغلاپ سۆزىنى تۈگىتىپ سىرتقا ماڭغىنىدا سەلەي سېكرې-
تار تاتارغان ھالدا ئورنىدا ئولتۇرۇپ قالدى . چۈنكى ئۇ ئىشنىڭ
مۇنداق چىقىپ قېلىشىنى ئويلىمىغانىدى . ھەتتا نېمە دېسە خوش
دەپ ياۋاشلىق بىلەن ئىشلەپ يۈرگەن بىر ئۇنسۇرنىڭ ئايالىنىڭ
مۇنداق قاتتىق گەپ قىلالايدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدى .

«توغرا ،— دېدى ئۇ ئورنىدىن سەكرەپ دېگۈدەك تۇرۇپ
كېتىپ ،— بۇ ئەر ـ خوتۇن ئەسلىدە ناھىيىنىڭ غوللۇق كادىر-
لىرى ئىدىغۇ . ئۇلار ناھايىتى چوڭ ئوقۇغان ئادەملەر ئىكەنلىكى
ئېنىق . توختا ، ئابدۇلباستىنىڭ يېنىغا باراي ، ئۇ زادى شەخسىي
ئۆچمەنلىك تۈپەيلى ئابدۇسالامنى قىيناپ كەلدىمۇ ياكى ئۇنسۇر-
نىڭ بالىسى بولغانلىقى ئۈچۈن ھەمىشە ئاتىكارچىلىق قىلىپ يوق
يەردىن پۇتاق چىقىرىپ مۇنازىرىلەشكەنلىكى ئۈچۈنلا مۇشۇنداق
ئېغىر ئىشقا سالغاندىمۇ بۇنى ئېنىقلاش كېرەك . راست ، ئابدۇ-

سالام دېگەن بۇ نوچى زادى نەگە كەتتى . ئۆلۈۋالمىغاندۇ ، قارا ئۇنىڭ يامانلىقىنى ، خەت يېزىپ قويۇپ كېتىپ قالغىنىنى دېسە ، ئىشقىلىپ ئوقۇغان ئادەمگە تەڭ كەلمەك تەس ئىشكەنغۇ زادى . مانا ئابدۇساھىپنى كۆرەش قىلدۇق دېگەن بىلەن داۋاملىق ئۇنىڭغا گەپتە تۇتۇلۇپ قېلىپ ئۆزىمىزنى كاچاتلاپ ئەزالارغا كۈلكە بولۇپ بەرگەن يەرلىرىمىز ئازمۇ بىزنىڭ» .

گۈڭشې ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى سايىت سالى ئالىي مەكتەپنى مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدىن بۇرۇن پۈتۈرگەن ئادەم بولغاچقا گەپ - سۆزى ئوڭلۇق ئادەمكەن . ئۇ تىللاخانغا بىر كۈرۈشكا چاينى سۇنۇپ ئۇنىڭ قولىدىن ماتېرىيالارنى ئالدى . ئىسپات قەغەزلىرىنى تەپسىلىي كۆردى . لېكىن خاتىرە دەپتەرنى ئېچىپلا ئۇنى يېپىپ قويدى .

— بۇ تۈرمۈش خاتىرىسىكەن ، بۇنى رۇخسەتسىز كۆرۈشكە بولمايدۇ . شۇڭا...

— كۆرسىلە ، سىلىنى كۆرسە ھەق - ناھەقنى ئايرىشقا پايدىسى بولار دەپ ئەكەلدىم . مەن قاتلاپ قويغان يېرى بار . شۇ يەرنى ئوبدانراق كۆرسىلە . ئاندىن زىددىيەتنىڭ تۈگۈنىنى تاپىلا .

سايىت سالى قوشۇما قاشلىرىنى يىمىرىپ ئولتۇرۇپ خاتىرىنى كۆرۈپ چىقتى . بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئابدۇلباستقا مۇناسىۋەتلىك قىسىملىرىنى تەپسىلىي ئوقىدى .

— نومۇسسىز ئادەمكىنا بۇ ، كىچىككىنە بالىغا بۇنداق زۇلۇم قىلغىنى نېمىسى ئەمدى . ھازىر زىيالىي ياشلارنىڭ ئىشقا ياكى مەكتەپكە ئوقۇشقا ماڭىدىغانلىرى مېڭىپ بولدى . بۇ بالا تېخىچە مۇشۇنداق يۈرسە قانداق بولغىنى ، ئاچا ، سىلى خاتىرجەم بولسىلا ، مەن بۇگۈنلا شامالباغقا بارىمەن . ھەممىسى بىلەن كۆرۈشىمەن . بولسا ئابدۇسالامنى تاپىدىغان ئىشنى قىلايلى . مېنىڭچە ، ئۇنىڭدا گۇناھ يوق ، لېكىن ئابدۇلباستنى قامچا بىلەن ئۇرغىنى چەكتىن ئېشىپ كېتىپتۇ . شۇنداق بولسىمۇ مەن بۇ

ئىشنى ئىككى تەرەپ رازى بولغۇدەك ئوخشايمەن . زادى ئابدۇسا-
لامنىڭ نەدىلىكىنى سىلى راست بىلمەملا ؟
— بىلسەم دېمەمدىم ، ئۇنىڭ نەدىلىكىنى بىلمىگەچكە سىلە-
نى ئىزدەپ كەلدىم مۇدىر ،— دېدى تىللاخان كۆزىگە لىققىدە ياش
ئېلىپ ،— جېنىم بالام ، نەلەردە يۈرىدىغانسەن ؟ !
شۇ كۈنى كەچلىك ئۆگىنىشتە ئۇنسۇرلار كۈرەش قىلىنمە-
دى ، سايىت سالى يىغىنغا قاتنىشىپ گۇڭشې ئىنقىلابىي كومىتې-
تىنىڭ قارارىنى ئوقۇپ ئۆتتى . قارارىدا ئابدۇسالام ئابدۇلباسىت-
نىڭ بىر يۈز يەتتە يۈەن دورا پۇلىنى تۆلەيدىغان ، ئەزالار ئالدىدا
ئۆزىنى تەكشۈرىدىغان ، ئابدۇلباسىت بولسا شەخسىي ئۆچمەنلىكى
ئۈچۈن بىر زىيالىي ياشنى ئېغىر ئەمگەككە سېلىپ قىينىغانلە-
قى ، ئورۇنسىز جېدەل تۇغدۇرغانلىقى ئۈچۈن هوقۇقى يېرىم
دەرىجە چۈشۈرۈلۈپ ، مۇئاۋىن ئەترەت باشلىقى بولۇپ ، بازاردا
قوشۇمچە ئەمگەككە يېتەكچىلىك قىلىۋاتقان مۇئاۋىن ئەترەت باش-
لىقى نەبىجان ئەترەت باشلىقى بولۇپ قايتىپ كېلىدىغان ، ئۇنىڭ
ئورنىغا ئابدۇلباستىنىڭ بازارغا چىقىپ بىر تەرەپتىن داۋالانغاچ
قوشۇمچە ئەمگەك قىلىۋاتقان ئەزالارنى باشقۇرىدىغانلىقى يېزىلغا-
نىدى . بۇ قارارنى ئوقۇپ بولغاندا جىممىدە ئولتۇرۇپ كەتكەن
ئەزالار بىردەم تۇرۇپ كېتىپ تۈيۇقسىزلا گۈلدۇراس ئالقىش
ياڭراتتى . بۇ ئەزالارنىڭ مۇشۇ بىر نەچچە يىلدىن بۇيانقى تۇنجى
قېتىملىق هەقىقىي يۈرىكىدىن چىقىرىپ چالغان چاۋاكلىرىنىڭ
بىرى ئىدى . تىللاخان چاۋاك چېلىۋېتىپ يىغلىۋەتتى . ئۇ غەلىبە
قىلغانىدى . ئۇ كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ يىغىن سەھنىسىدە ئول-
تۇرغانلارغا قارىدى ، سايىت سالى ئەزالار بىلەن بىرلىكتە چاۋاك
چالماقتا ، ئابدۇلباست تۆمۈردەك كۆكەرگەن هالدا تاماكىسىنى
كۈچەپ شوراپ ئولتۇرماقتا . سەلەي سېكرېتار بىر خىل ئوڭايسىز
ھالەتتە خالار - خالماس چاۋاك چېلىپ كۈلۈمسىرەشكە
تىرىشماقتا ئىدى .
— بۇ قارار گۇڭشې ئىنقىلابىي كومىتېتى تەرىپىدىن چىقە-

ېرىلغان ،— دېدى سايىت سالى قولىنى كۆتۈرۈپ ئەزالارنى تىنچ-
لاندۇرغاندىن كېيىن ، — بىز كەمبەغەل دېھقان ، تۆۋەن - ئوت-
تۇرا دېھقانلارنىڭ قايتا تەربىيىسىنى قوبۇل قىلىشقا چۈشكەن
زىيالىي ياشلارنىڭ مەنپەئىتىنى قوغدىشىمىز كېرەك . ئۇلار
ئۇلۇغ داھىمىز ماۋجۇشىنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ يېزىغا
چۈشكەن ياشلار ، ئۇلارنى ئاسراش بىزنىڭ ۋەزىپىمىز ، ھازىر
يېزىمىز تەۋەسىدە مۇشۇنداق ياشلاردىن پەقەت بىر نەچچىسىلا
قالدى . ئەسلىي بۇ ياشلار بىرەر يىلدىلا چىقىپ كېتىشى كېرەك
ئىدى . مانا ، يېزىمىزغا چۈشكەن بىرەر يۈزدىن ئوشۇق زىيالىي-
دىن پەقەت بىر نەچچىسىلا قالغىنىنىڭ ئۆزىمۇ بىزنىڭ زىيالىيلار
سىياسىتىنى ناھايىتى ياخشى ئىشلىگەنلىكىمىزنى كۆرسەتمەۋ .
ئەمدى ئابدۇسالام مەسىلىسىگە كەلسەك ئۇنى ئىزدەپ تېپىشقا
ئاپىسى مەسئۇل بولسۇن . ئۇنىڭغا ئون كۈنلۈك رۇخسەت بېرىڭ-
لار ، ئانا بولغاندىكىن بالىغا چىدىمايدۇ قالمىدىكەن . ھەممىمىزنىڭ
بالىسى بار ، كىمنىڭلا بالىسى مۇشۇنداق ئىز - دېرەكسىز يوقالسا
پەرىشان بولمىدىغان گەپ .

بۇ خەۋەر ئېگىز كۆۋرۈك مەھەللىسىگە تارقىلىپ ئۇزۇن
ئۆتمەي ئابدۇراخمانىنىڭ قۇلىقىغا يەتتى - دە ، خۇشلۇقمدا ئۆزى
يايلاققا چىقىپ بۇ خەۋەرنى ئۇنىڭغا يەتكۈزدى ۋە ئۇنى قايتۇرۇپ
كېلىپ يولغا سېلىپ قويدى .

ئابدۇسالام قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۆز تۇرمۇشىنىڭ ،
ھەتتا ئۆز خىزمىتىنىڭمۇ ئويلانلا يەتكىللەپ قالغانلىقىنى ھېس
قىلدى . ئەزالار بولۇپمۇ قوشچىلار ئۇنىڭغا چاقچاق قىلىشاتتى .

— ئەسلىي سەن ياۋاش ئەمەسكەنسەن . قارا ، ئەتىرەت باشلا-
قىنى بىر قامچا بىلەن چوققىسىنى ياردىڭ . تېخى دەربجىسىنى
يېرىم چۈشۈرۈۋەتتىڭ . يارايسەن جۇمۇ .

— يەنە تېخى كېپىنەكتىنمۇ قۇتۇلدى دەڭلار ، تەلىيى بار-
كەن جۇمۇ .

— ھەي ، ئۇنىڭ بەك چىشىغا تەگمەڭلار جۇمۇ ، ئابدۇسالام-

ىنىڭ چامباشچىلىقتىن خەۋىرى بارىكەن ئەمەسمۇ . بىر كاللا قو-
يۇپ بۇرنۇڭنى ئېزىۋەتمەسۇن يەنە .
— ھەرقانچە بولسىمۇ تۆت يىل بىللە ئىشلىگەننىڭ يۈزىنى
قىلار .

ئابدۇسالام بۇ ساددا دېھقان قېرىنداشلىرىنىڭ ئۆزگىرىشچان
تەبىئىتىدىن ھەيران قالدى . ئەينى دەۋرلەردە ئۇلار ئابدۇسالام
ئابدۇلباست تەرىپىدىن خورلانغىنىدا خۇددى ھېچنېمە كۆرمىگەن-
دەك بېشىنى ئېچىگە تىقىۋېلىپ ئۆز ئىشى بىلەن مەشغۇل بولۇۋا-
لاتتى . مانا ئەمدى ئۇنىڭ ئۈستىدىكى يۈكلەر سەل يەڭگىللىشىۋە-
دى ، ئۇنىڭغا چاقچاق قىلغۇسى ، ياخشىچاق بولغۇسى كېلىۋاتە-
دۇ . بۇنىڭدىن ، ئۇلارنىڭ ئۆزگىرىشچان تەبىئىتىدىن يامانلىغىلى
بولامدۇ ؟ ئابدۇسالام ، ئۇلارنىڭ بۇ خىل چاقچاقلىرىغا كۈلۈپلا
قويدى . مانا شۇ ئىشلار بولۇپ ئۆتكىنىگە ئالتە ئاي بولغىنىدا
تۇيۇقسىز ئۇنىڭ بېشىغا يەنە ئامەت قۇشى قونۇپ قالدى .

— ئابدۇسالام ،— دېدى ئەترەت باشلىقى نەبىجان ئۇنىڭ
يېنىغا كېلىپ ،— ئىشىڭنى توختات ، مەن ساڭا بىر خۇش خەۋەر
ئېيتاي .

ئابدۇسالام قولىدىكى كەتمەننى يەرگە قويدى . ئۇ تۇنۇگۈنلا
سىيالكا بىلەن يازلىق بۇغداي تېرىلغان سالا ئېتىزدا قىر چېپىۋا-
تاتتى . ئۇزۇنلۇقى ئىككى يۈز مېتىردىن ئاشىدىغان بۇ قىرنى
چېپىش ئۈچۈن ئابدۇسالام ئالاھازەل ئۈچ ـ تۆت سائەت تىنماي
ئىشلىشى كېرەك . شۇنداللا ئۇ نومۇر خاتىرىلىگۈچىگە نومۇر دەپ-
تىرىنى تۇتقۇزۇپ بىر كۈنلۈك ئىش ھەققى ئۈچۈن بەش نومۇر
ئالالايدۇ . ئەگەردە بۇ قىردىن يەنە بىرنى ئارتۇق چاپسا يەنە بەش
نومۇر قوشۇلىدۇ . بۇنىڭدا ئۇ جەمئىي بىر گۈللۈق نومۇرغا
ئېرىشكەن بولىدۇ .

— نېمە خۇش خەۋەر ئۇ نەبىجانكا ،— دېدى ئۇ نەبىجاننىڭ
كۈلكە ئۇيناپ تۇرغان كۆزلىرىگە قاراپ ،— ماڭا ئابدۇلباستنىڭ

سېسىق گەپلىرىنى ئاڭلاشتىن قۇتۇلۇپ قالغىنىمنىڭ ئۆزىلا ئەڭ ياخشى خۇش خەۋەر ئىدىغۇ .

— ئەمدى سەن كەتمەندىنىمۇ قۇتۇلىدىغان بولدۇڭ ئابدۇسالام ،— دېدى نەبىجان ئۇنىڭ كەتمىنىنى قولىدىن ئېلىپ ، — سەن بۇگۈنلا گۈڭشې سۇ توك پونكىتىغا بېرىپ تىزىمغا ئالدۇر . ھەر بىر مەھەللىدىن بىردىن ئادەم توكچىلىقنى ئۆگىنىدىكەن . ئۆتكەندە سايىت سالى مۇدىر ماڭا ساڭا ياخشىراق قاراپ قويۇشۇمنى تاپىلىغان . ئۇ سېنىڭ تۇرمۇش خاتىرەڭنى ئوقۇپ چىقىپ بەك تەسىرلىنىپتۇ . ئۇ ئەگەر ۋەزىيەت مۇشۇنداقلا بولسا ئابدۇسالام يېزىدىن چىقالماي قېلىشى مۇمكىن . ئۇنىڭ ئوقۇش ئارزۇسى بەكمۇ كۈچلۈككەندۇق . لېكىن دادىسىنىڭ تەسىرى بىلەن مۇشۇنداق بولۇپ قاپتۇ . ئەمدى سەن ئۇنىڭغا شاراىئىت يارىتىپ بەر . مەكتەپلەردە ئوقۇپ ئالىم بولالمىسىمۇ ، يېزىقچىلىق قىلىپ بولسىمۇ دېھقان يازغۇچى بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس دېگەنىدى . مانا بىزنىڭ مەھەللىگە بىر سان بېرىۋىدى ، شۇ ھامان ئاشۇ سۆز يادىمغا كەلدى ـ دە ، سېنى ئەۋەتىشنى قارار قىلدىم . قانداق ، بوپتۇمۇ ؟

— رەھمەت نەبىجانكا ، قىلىۋاتقان ياخشىلىقلىرىڭىزنى بەلىپ تۇرۇۋاتىمەن . چوقۇم دېگەن يېرىڭىزدىن چىقىمەن جۇمۇ . ھە راست ، ئۇ يەردە قانچىلىك ئوقۇيدىكەنمەن ؟ !

— ئۇچ ئايدىن ئالتە ئايغىچە ئوخشايدۇ . قايتىپ كەلگەندىن كېيىن مەھەللىنىڭ قالايمىقان تارتىلغان توك سىملىرىنى تۈزەپ سەن . بۇ يىلنىڭ ئاخىرىغىچە بىر سۇ قۇدۇقى قېزىش ۋەزىپىسىز بار تېخى ، مۇرىتى كەلسە ئاشۇ قۇدۇقنى ئۆزۈڭ باشقۇرىسەن . نېمانداق سېنى گەپكە تۇتىۋېرىمەن . ماڭ ، تېز بېرىپ تىزىمغا ئالدۇرۇپ كەل . بۇگۈندىن باشلاپ سېنىڭ نومۇر خاتىرەڭگە داۋاملىق ئالتە نومۇر يېزىلىدۇ . ئىشىڭنىڭ جىق ـ ئازلىقى سۇرۇشتە قىلىنمايدۇ .

— رەھمەت نەبىجانكا ، رەھمەت ، — ئابدۇسالام رەھمەتتىن بىر نەچچىنى دەپ نەبىجانىنىڭ قوللىرىنى سىقتى . ئۇنىڭ كۆزلىرىدە شادلىق يېشى لۆمۈلدەيتتى . ئىنسان دېگەن مانا مۇشۇنداق ھەممىگە كۆندىغان بىر مەخلۇقكەن ، ئېغىر ئەمگەكتىن ئازات بولۇپ ئەزالار بىلەن ئىشلەپ يۈرگىنىدە مۇشۇنداق كۈنگە ئۇلاشقىنىغا شۈكۈر دەپ يۈردى . مانا ئەمدى توكچىلىقنى ئۆگىنىپ كېلىسەن دېۋىدى ، خۇشاللىقىدىن كۆزىدىن ياش چىقىپ كەتتى . چۈنكى ئۇ ئەمدى تەقدىرگە تەن بەرگەنىدى . ئۆزىنىڭ دېھقان بولۇپ قالغىنىغا ، بۇ زېمىندا مەڭگۈ كەتمەنىنىڭ قۇلى بولۇپ ئۆتىدىغانلىقىغا ئىشەنگەنىدى . شۈڭا ئۇ پەقەت خورلۇق تارتمىسىلا ھەرقانداق جاپاغا چىدايدىغان خاراكتېر بىلەن مۇشۇنداق ياشاۋېرىش خىيالىغا كەلگەندىن بۇيان ھەممىنى ئېسىدىن چىقارغانىدى . ھەتتا ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە ئەھدە قىلغان ئوقۇش خىيالىنىمۇ ئېسىدىن چىقارغانىدى . «ئۆزلۇكىدىن ئۆگەنگەنىنىڭ نېمە پايدىسى ، بۇلار سايلاپ بەرمىسە ، ياخشى چېنىقتى دەپ يۇقىرىغا گەپ قىلمىسا مۇشۇنداق توپا ئاستىغا كۆمۈلۈپ ياشايدىغان گەپكەن» . لېكىن ئۇ بۇگۈن قايتىدىن روھلاندى . چۈنكى سايىت سالى بىلەن نەبىجان ئۇنىڭدىن زور ئۇمىدلەرنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ . «ئوقۇپ ئالىم بولالمىسىمۇ دېھقان يازغۇچى بولۇشىدا شەك يوق .» مۇشۇنداق كەسكىن ۋەزىيەتتە بىر ئادەمگە ، يەنە كېلىپ بىر قاشقىسى بار ئادەمنىڭ ئوغلىغا مۇشۇنچىلىك باھا بېرىش ئۆچۈن ناھايىتى زور غەيرەت ـ شىجائەت كېرەك . مانا ئۇ ئاشۇنداق يۈرەكلىك ھالدا ئۇنىڭغا باھا بېرىۋاتسا ئابدۇسالامنىڭ ئوقۇشنى ئېسىدىن چىقارغىنى نېمىسى ئەمدى .

شۇ تاپ ئابدۇسالام قاتتىق ئۆرتەنمەكتە ئىدى . خاتىرىگە يازغىنى بىلەن ئەمەلىيەتنىڭ ئوخشاشماي قالغىنىدىن ئېچىنىدى . باشقىلار سەندىن شۇنچىلىك زور ئۇمىدلەرنى كۈتسۇن ، سەن ئۆز غايە ـ ئارزۇلىرىڭنى پايخان قىلىپ كەينىڭگە دەسسە . بۇ قانداق مەنتىقە ئەمدى .

ئۇ كەپتەر ماركىلىق ۋېلىسىپىتىنى شاراقشىتىپ مىنىپ گۈڭشې سۇ توك پونكىتىغا كېتىۋېتىپ ئەنە شۇلارنى ئويلىدى ، ئۆز ـ ئۆزىنى قامچىلىدى . بۇندىن كېيىنكى پىلانلىرىنى خىيالدا بىر ـ بىرلەپ تىزدى .

— مەن شامالباغنىڭ ئاياغ مەھەللىسىدىن كەلدىم . ئىسمىم ئابدۇسالام ،— دېدى ئۇ بۇندىن تۆت يىل بۇرۇن شامالباغقا توك سىمى تارتقان ئاۋاق ، يۇزلىرى خۇددى مايلانغان قاپاقتەك سېرىق ، سېرىق شەپكىسىنىڭ چېكىلىكى سۆكۈلگەن ، ئىسپانكا چاپىنىنىڭ رەڭگىنى تونۇغىلى بولمىسىمۇ ، لېكىن ئۇنىڭغا ئالا-ھىدە سالاپەت بېرىپ تۇرغان سۇرلۇك ئادەمگە قاراپ .

— ھە ياخشى ، مەدەنىيەت سەۋىيەڭ قانچىلىك سېنىڭ ؟— دېدى ئۇ ئابدۇسالامنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ .

— تولۇقسىزنى پۈتتۈرگەن .

— ياخشى ، ناھايىتى ياخشى ، ئەمىسە چۈشتىن كېيىن كەل . ھە راست ، ئەترەتكە دەپ ئون كوي ئالغاچ كەل . مانا مۇنداق كەمەر ، غىلاپ ، ئامبۇر ، پىچاق ، ئەتۈركە دېگەنلەرنى ئالىسەن .

ئابدۇسالام ئۇ ئادەمنىڭ كەمىرىگە قارىدى . كەمەرنىڭ ئوڭ تەرىپىگە ئېسىلغان سايمانلارنىڭ غىلاپى سېرىق خۇرۇمدىن تىكىلگەن بولۇپ ئۇنىڭغا ئىككى دانە چوڭ ـ كىچىك ئەتۈركە ، ئامبۇر ، پىچاق سېلىنغانىدى . ئۇ ئاشۇ سايمانلىرىنى كاسسىسىغا ساڭگىلىتىپ ئېسىپ ۋېلىسىپىتىنى مىنىپ ماڭسا ئاجايىپ ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈپ كېتەتتى . مانا بۇگۈنلا ئاشۇ نەرسىلەر ئۇنىڭدىمۇ بار بولىدۇ . ئۇمۇ ئاشۇنىڭغا ئوخشاش كېرىلىدۇ . باشقىلار ئۇنىڭغا ھەۋەسلىنىپ قارايدۇ . ئۇ مەن توكچى ، توكنىڭ ھەممە سىرىنى بىلىمەن دەپ پو ئاتىدۇ .

— تىزمىغا ئالمامسىز ؟— دېدى ئۇ مېڭىشقا تەمشەلگەن ئادەمگە قاراپ .

— تىزىملاشنىڭ نېمە ھاجىتى بار ، ھەر كۈنى كېلىپ مۇشۇ يەردە ئىشلىسەڭلا بولىدىمۇ .

— بىزنى ئۆگىنىش قىلىسىلەر دېگەن .

— بۇ يەردە نەزىرىيە دەرسى ئاساسەن ئۆتۈلمەيدۇ . ھەممىنى ئىشلەپ يۈرۈپ ئۆگىنىدىغان گەپ . ھازىر گۈڭشېنىڭ تېخى توك يېتىپ بارمىغان ئەتراپتىكى خېلى بار . شۇ يەرلەرگە توك تارتىمىز . توك تارتىلىپ بولسا ، ئاندىن سۇ قۇدۇقى قېزىشقا چۈشىدىغان گەپ . ھازىر يۇقىرىدىن تۆۋەنگە قاراپ توك قۇدۇقى قېزىلغىلى تۇردى . مانا قۇدۇق قېزىلغاندىن بېرى بۇلاقلارمۇ بىر - بىرلەپ قۇرۇغلى تۇردى . ئاز ئۆتمەي بىزنىڭ ئامبار ئاستىدىكى بۇلاقلاردىنمۇ سۇ چىقماس بولىدۇ . ئۇ چاغدا ھەر بىر ئەترەتتە بىر ئەمەس ، بىر نەچچىدىن قۇدۇق قېزىشقا توغرا كېلىدۇ . سىلەر شۇ ئىشلارنى قىلىدىغان ئادەملەردىن بولۇپ چىقىسىلەر . گەپنى ئاۋۇتمايلى ، ئۆيۈڭگە بېرىپ تاماق يەپ بولۇپ ئون كوي پۇلنى ئېلىپ تېزرەك كەل . بۇگۈن چۈشتىن كېيىن كېلىدىغانلارنىڭ ھەممىسى كېلىپ بولىدۇ . يېغىن ئېچىپ ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇرىمىز . ئىشقىلىپ سىلەرنى تەربىيىلەشنىڭ كونكرېت ئىشلىرىغا مەن مەسئۇل . ئىشىڭ بولسا مېنى ئىزدە ، ئىسىمىم رۇستەم .

ئابدۇسالام توكچىلىقنى ئالتە ئاي ئەمەس ، بەلكى بىر يىل ئەتراپىدا ئۆگەندى . بۇ جەريانىدا نۇرغۇن يېڭىلىقلار بولۇپ ئۆتتى . ئۇلارنىڭ بەزىلىرى شۇم خەۋەر بولسىمۇ ، بەزىلىرى خۇش خەۋەرلەر ئىدى .

ئۇ كۈنى ئابدۇسالام يۇقىرى بېسىملىق توك سىمى تارتىلىدىغان ئون ئىككى مېتىر ئېگىزلىكتىكى سېمونت ستولبا ئۈستىدە بىخەتەرلىك تاسمىسىغا يۆلەنگەن ھالدا چىڭىتىلغان سىمنى ئۇلاش مەشغۇلاتى قىلىۋاتاتتى . پەستە رۇستەم قاتارلىق بىر نەچچەيلەن رۇستەمنىڭ يېرىم ئۆتكۈزگۈچلۈك رادىئوسىنى ئېچىپ

قويۇپ خەۋەر ئاڭلىغاچ يۇقىرىغا سۇنۇپ بېرىدىغان سايمانلارنى رەتلەۋاتاتتى . تۇيۇقسىز ماتەم مۇزىكىسى ئاڭلاندى . بۇ مۇزىكا ئاڭلىنىشى بىلەنلا ھەممەيلەن تىمتاس بولۇپ قالدى . ئابدۇسالام-نىڭ چىرايلىق ھالقا چىقىرىلغان توك سىمنى يۆگەۋاتقان ئامبۇ-رى ئىشتىن توختىدى . بۇندىن بىر نەچچە ئاي بۇرۇن مانا مۇشۇنداق بىر مۇزىكا جۇئىنلەي زۇڭلىنى ئېلىپ كەتكەنىدى . شۇ چاغدا ئابدۇسالام ئۆيىدە ئىدى . ئابدۇساھىپ ئۆزىنىڭ بىر پاي ئايىغىنىڭ سۆكۈلگەن تۇمشۇقىنى تىكىۋاتاتتى . مۇھىم يىغىن-لارنى ، بەزى خەۋەرلەرنى ئېلان قىلىش ئۈچۈن ھەر بىر ئائىلىنىڭ ئىشىك بېشىغا ئېسىلغان رادىئو قوبۇللىغۇچ كاناي بولۇپ ئەترەت ئىشخانىسى تەرىپىدىن كونترول قىلىناتتى . ئۇ تۇرۇپ - تۇرۇپلا گىزىلدايتتى - دە ، ئەترەت باشلىقىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىناتتى .

— ئىنقىلابىي ئەزالار ، ئۇلۇغ داھىمىز ماۋجۇشى بىزگە تەلىم بېرىپ مۇنداق دەيدۇ : «قەتئىي نىيەتكە كېلىپ ، قۇربان بېرىشتىن قورقماي غەلىبىنى قولغا كەلتۇرۇشىمىز لازىم» . ھا-زىر گۇڭشې ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ ئۇقتۇرۇشىنى ئاڭلىتى-مىز .

يىغىنغا چاقىرىش ، ئەمگەككە ھەيدەش ، تۆت خىل ئۇنسۇر-لارنى كۆرەش قىلىشقا سەپەرۋەر قىلىش دېگەندەك ئىشلار مانا مۇشۇ رادىئودا ئۇقتۇرۇلۇپ ئەمەلىيلەشتۇرۇلگەچكە ھازىر ئەترەت باشلىقى ئەترەت ئىشخانىسىنىڭ ئالدىدىكى قېرى ئۇزۇمە دەرىخى-نىڭ ئاچىماق پۇتىقىغا ئېسىلغان داڭنى ئۇرۇپ يۇرمەيدىغان بولۇپ قالغانىدى . كىشىلەر بۇنى نەبىجانىنىڭ كارامىتى ، نېمىلا دېگەنبىلەن ئوقۇغان ئادەمنىڭ كاللىسى ئۆتكۈر بولىدۇ ، دېيىشى-دىغان بولۇپ قالغانىدى .

بۇگۈن رادىئو گىزىلدىدى ، لېكىن ئۇنىڭدىن ئەترەت باشلى-قىنىڭ بوغۇق ئاۋازى ئەمەس ، بەلكى يۇرەكنى ئېزىدىغان ، ئاڭلى-

غان كىشىنى يىغلىتىشقا ئارانلا تۇرىدىغان بىر خىل مۇزىكا ئاۋازى كەلدى .

— مەركەزدىكى باشلىقلاردىن بىرەرى قازا قىلغان ئوخشايدۇ ، بالام ،— دېدى ئابدۇساھىپ تىكىۋاتقان ئايىغىنى تىكىشتىن توختىتىپ تۇرۇپ ، — بۇ ماتەم مۇزىكىسى ، مەخسۇس مەركەزدىكى رەھبەرلەر ئۈچۈنلا چېلىنىدۇ .

ئائىلە ئەزالىرى تىمتاسلىققا چۆمدى . مۇزىكا ئاخىرلاشقىنىدا ئىنتايىن قايغۇلۇق ئاھاڭدا گوۋۇيۈەننىڭ زۇڭلىسى جۇئىنلەينىڭ ۋاپات بولغانلىقى ئۇقتۇرۇلدى .

— نېمە ؟ مۇمكىن ئەمەس ، مۇمكىن ئەمەس ،— ئابدۇساھىپ بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى . ئابدۇسالام دادىسىدىكى بۇ ئۆزگىرىشنى كۆرۈپ ئىچى سىيرىلىپ كەتتى . چۈنكى دادىسى ئابدۇساھىپ يېقىندىلا جۇئىنلەي زۇڭلىنىڭ كاتىبات بۆلۈمىدىن خەت تاپشۇرۇۋالغان . خېتىدە زۇڭلىنىڭ ئابدۇساھىپ ئەۋەتكەن ئون تۆت پارچە ئەرزىنىڭ ھەممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالغانلىقىنى ، لېكىن ئالدىراش بولغاچقا ۋاقتىدا جاۋاب يازالمىغانلىقىنى ، مۇشۇ خەت بىلەن بىللە يەرلىك ھۆكۈمەتكىمۇ بىر پارچە خەت سېلىنغانلىقىنى ، ناھەق جازالانغان زىيالىيلارنىڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشنىڭ مۇشكۈل بىر جەريان ئىكەنلىكىنى ، لېكىن ئۇنىڭ پارتىيە ـ ھۆكۈمەتكە ئىشىنىشىنى ، تېزلا بۇ ناھەق ئىشلارنىڭ ئايدىڭلىشىدىغانلىقى يېزىلغانىدى . شۇ كۈنلەردە گەرچە دادىسىنىڭ قالپىقى ئېلىنىپ كەتمىگەن بىلەن جۇزۇڭلىدىن خەت تاپشۇرۇۋاپتۇدەك ، ئەمدى بۇ ئادەمنىڭ قالپىقىنى ئېلىپ ئەسلىي خىزمىتىگە قويغۇدەك دېگەندەك گەپلەر تارقىلىپ كەتكەچكە بەزىبىر جازا ، كۆرەش قىلىشلار سەل بوشىغانىدى . ئۇنىڭ ئۇستىگە ئابدۇسالامنىڭمۇ يۈكى يەڭگىللەپ كالا ھارۋىسى ھەيدەش ، كېپىنەك كالىنىڭ كەينىدىن پالاقلاپ ئاختارمىلىقتا داڭگالغا پۈتلىشىپ مېڭىشلارغا خاتىمە بېرىلگەنىدى . مانا ئەمدى بۇ ئادەم تۈيۈقسىز

قازا قىلسا مۇشۇ ئىشلارنىڭ ئاخىرىنى قۇم بېسىپ كېتەرمۇ زادى ؟ دېگەن ئوي ئابدۇساھىپنى تېخىمۇ ئېزىۋەتكەنىدى . ئۇ شۇ كۈنى ئۈزۈندىن بۇيان تاشلىۋەتكەن تاماكا چېكىش ئادىتىنى قايتا تېپىۋالغاندەك قوشنىسى مەمەت ئۆمەرنىڭ ئۆيىدىن بىر چاڭگال موخۇركا ئاچچىقىپ كېچىچە چەكتى ، ئاھ ئۈردى . خۇددى روھى چىقىپ كەتكەن ئادەمدەك تامدا ئېسىقلىق تۇرغان ماۋجۇشى بىلەن جۈزۈڭلىنىڭ رەسىمگە قاراپ ئاھ ئۈرۈپ ئولتۇرغانىدى . ئابدۇ-سالام دادىسىدىكى بۇ خىل روھىي ھالەتنى شۇنچە ئېغىر بېسىم ئاستىدا كۆرەش قىلىنغان ، قوللىرى كەينىگە باغلىنىپ تاكى ئوقۇرەك سۆڭەككە يەتكۈچە تارتىلغان چاغلاردىمۇ كۆرمىگەنىدى . لېكىن بۇگۈن نېمە بولغاندۇ ؟ توغرا ، جۇئىنلەي ۋاپات بولدى . ئۇنىڭ ۋاپاتى بىلەن بايىقى خەت ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ئىشلار-نىڭ ھەممىسى قەبرىگە كۆمۈلىدۇ . شۇڭا ياش تۆكىدۇ ، ئاھ ئۈرىدۇ .

ئابدۇسالام ستولىنىڭ ئۈستىدە بۇ ماتەم مۇزىكىسىنىڭ تېزرەك ئاخىرلىشىپ زادى كىمنىڭ ۋاپات بولغانلىقىنى بىلمەك-چى بولغاچقا قىلىۋاتقان ئىشىنى توختاتقانىدى . ماتەم مۇزىكىسى-دىن كېيىن قايغۇلۇق ئاۋاز يەنە ئاڭلاندى . بۇ قېتىم خەلق ھەر كۈنى ئىسمىنى زىكرى قىلىدىغان ، ئۇنىڭ بىرەر ئۈزۈندىسىنى دېمەي گەپ باشلىماس بولۇپ قالغان پرولېتارىيات ئىنقىلابىنىڭ ئۇلۇغ داھىيسى ماۋزېدۇڭ ۋاپات بولغانلىقى ئۇقتۇرۇلدى . بۇ قايغۇلۇق جاكار ئاخىرلاشمايلا پەستە ھۆركىرەپ يىغلىغان ئاۋاز ئاڭلاندى . ئابدۇسالام دىڭڭىدە چۆچۈپ پەسكە قارىدى . رۇستەم ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ يىغلاۋاتاتتى . ئۇنىڭ ئەتراپىدا تۇرغانلارمۇ كۆزلىرىنى ئېرتىشىپ يىغلىغاندەك تۇراتتى . ئابدۇسالام بىخەتەر-لىك تاسمىسىنى بوشىتىپ پەسكە چۈشتى . شۇ تاپ ئابدۇسالام-نىڭمۇ يۈرىكى ئېزىلگەنىدى . ئۇلار جىممىدە ئولتۇرۇپ رادىئو-دىن مۇسىبەت خەۋىرىنى ، ئۇنىڭغا ئۇلاپ بېرىلگەن ئۇلۇغ داھىيـ-

نىڭ ئىنقىلابىي ھايات كەچۈرمىشلىرىنى ئاڭلىدى .

ئۇلار ئەتىسى مەيدىسىگە ئاق گۈل تاقاپ گۈڭشىدا ئۆتكۈزۈل-گەن ماتەم مۇراسىمىغا قاتناشتى . ئۇچ كۈندىن كېيىن ئۇلار يەنىلا ئۆزىنىڭ سىم تارتىش خىزمىتىگە چۈشۈپ كەتتى . لېكىن بۇ مۇسىبەتنىڭ قايغۇلۇق شاماللىرى تېخى تولۇق تارقاپ كەتمەيلا رۇستەمنىڭ رادىئوسىدىن يەنە يېڭى خەۋەر ئاڭلاشتى . بۇ ھەقىقە-تەن ئادەم ئىشەنگۈسى كەلمەيدىغان بىر خەۋەر ئىدى . «تۆت كىشىلىك گۇرۇھنى ئۈزۈل - كېسىل يوقىتايلى» ... ئابدۇسالام بۇ خەۋەرگە تازا ئىشىنەلمىگەن بىلەن بۇ خەۋەر تارقىلىپ ئىككى كۈن ئۆتمەيلا كوچا - كويلاردا تۆت كىشىلىك گۇرۇھنىڭ يوقـ-قىلغانلىقىغا تەنتەنە قىلىنغان ھالدا نامايىشلار ، تەنتەنە ۋە ھەر تۈرلۈك سەنئەت پائالىيەتلىرى ئۆتكۈزۈلۈپ بارچە خەلق ئون يىل داۋام قىلغان بۇ ئىنقىلابنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى تەبرىكلەشتى . شۇ كۈنلەردە ھەممىلا ئادەمنىڭ چىرايى خۇددى ئاپتاپتەك ئېچـ-لىپ كەتكەن بولۇپ ، ئون يىللىق قالايمىقانچىلىققا خاتىمە بېرىل-گەنلىكىگە ھەممىلا كىشى ئورتاق جور بولماقتا ئىدى .

— دادا ، ئاڭلاۋاتامسەن ؟ سىلەرنى مۇشۇنداق قاملاشمىغان قالپاقلار بىلەن يېزىغا چۈشۈرگەن ئاشۇ «تۆت گېزەندە»نىڭ قىلمىشىكەن . ئەمدى ئىشىڭ ھەل بولىدىغان بولدى ، دادا .

— شۇنداق ، مەن ساڭا ئاخىرلاشمايدىغان ئويۇن ، تۈگىمەيـ-دىغان يول بولمايدۇ ، ھەرقانداق ئىشنىڭ سورىقى بار دېگەنتىمـ-غۇ . مانا ، زىيالىيلارنىڭ قەددى رۇسلىنىدىغان چاغ يېتىپ كېلـ-ۋاتىدۇ . لېكىن سەن مېنىڭ گېپىمگە كىرمىدىڭ ، بەش يىلنى بىكار ئۆتكۈزدۇڭ .

— قانداق بىكار ئۆتكۈزىمەن دادا ، ماڭا ئارتىلغان يۈك يېنىكمۇ ؟ ئاشۇ يۈكنىڭ ئاستىدا مىجىلىپ قالمىغىنىمغا شۈكۈر دادا . لېكىن ھېلىمۇ كېچىكمەيمەن . ئەمدىلا يىگىرمىدىن ئاش-

تىم . تېخى ئۆگىنىدىغان ۋاقتىم ئالدىمدا ، قاراپ تۇر ، ئابدۇسا-
ھىپنىڭ بالىسى قانداق ئوقۇيدىكىن .

— ئاتە پونى ، ئۇقۇپ قوي ، سەن تېخى تولۇقسىزنىمۇ پۈتتۈرمىگەن چالا ساۋات . مۇشۇ بەش يىلدىن بۇيان ئاز - ئازدىن ئۆگىنىپ تۇرغان بولساڭ خېلى بىر نېمە بولاتتىڭ دەيمەن .

— خاتىرجەم بول دادا ، مەن ئەمدى كېچە - كۈندۈزنى بىكار قويماي ئۆگىنىمەن . خىزمىتىڭ ئەسلىگە كەلسە بىز چىقىپ كېتىمىز . شەھەردىكى بىرەر ئوتتۇرا مەكتەپتە ئىشتىن سىرت ئوقۇسامۇ ، ئۆزلۈكۈمدىن ئۆگەنسەمۇ بولىۋېرىدۇ .

ئابدۇساھىپ ئوغلىنىڭ بېشىنى مېھىر بىلەن سىلىدى . بۇ سىلاشتا ئۇ ئوغلىدىن كەچۈرۈم سورىغاندەك بىر خىل سېزىم تېنىدە شەكىللەنگەنلىكىنى ھېس قىلدى . چۈنكى خاتالىشىپ يېزىغا چۈشمىگەن بولسام ، ئابدۇسالامۇ مۇنداق جاپالارغا قالماس ئىدى ، دېگەن خىيال لەپىدە ئۇنىڭ كاللىسىغا كەلگەنىدى .

ئون ئىككىنچى باب چېچەكلىگەن ئارمانلار

«كۆرۈنگەن تاغ يىراق ئەمەس»
— ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىدىن

قەھرىتان قىشنىڭ ئۇزۇن كېچىلىرى دېھقانلار ئۈچۈن ئېيتقاندا ھەم زېرىكىشلىك ، ھەم جاپالىق كۈنلەرنى سۈرگا قىلىدۇ . ئۇلار يازىچە تارتقان جاپالىق ئېتىز ئەمگىكىنىڭ ھالاۋىتىنى مۇشۇنداق كۆرۈشى كېرەكتەك قىشنىڭ سوغۇق كېچىلىرىنى تېگىدىن ئىسسىدىغان كاڭلارنىڭ بوغۇزىغا چىڭ چاپلىشىپ يېتىپ ، ئىسسىقى بارغانسېرى كېتىپ قېلىۋاتقان كاڭنىڭ مېھرىدىن ئۈمىدىنى ئۈزەلمەي يوتقانلىرىغا چىڭ يۆگىلىپ پۈشۈلداپ ئۇخلاپ تاڭ ئاتقۇزىدۇ . سەل - پەل هاللىنىپ قالغان دېھقانلار مەشكە ئوت قالاپ تام مەش ھەم كاڭنى ئوخشاشلا ئىسسىتىپ ئۆينى ئىللىق بىر ماكانغا ئايلاندۇرغان بىلەن يەنىلا كۆپ ساندىكى دېھقانلار تېخىچە قوناق مەدىكى ، يانتاق كۆتىكى ياكى كېۋەز شادىلىرىنى كالا ئوچاقتا بولۇشىغا تىقىپ ئۇچ ۋاخلىق تاماققا ئىشلىتىلگەن ئوت بىلەن ئۆينى ، كاڭنى ئىسسىتىپ يېتىشقا ئادەتلەنگەن . ئەتىياز كىرگەنچە ئاخىرلىشىۋاتقان قىشلىق يېقىلغۇ ئۇلارنى يىراق جاڭگاللارغا ھارۋا بىلەن بېرىپ يانتاق كۆتىكى ، يۇلغۇن ، سۆكسۆك ئەكېلىپ يېقىلغۇسىنى ھەل قىلىشقا ئۇندەپمۇ تۇرىدۇ . جاڭگالدىن يېقىلغۇ ئەكېلىش ئۈچۈن ئادەتتە ئۇچ كۈن ۋاقىت كېتىدۇ . ئۇلار ئادەتتە ئاشلانمىغان تېرىلەردە ئۆزلىرى تىكىۋالغان تەتۇر جۇۋىلارغا چىڭ يۆگىلىپ ، پاختىلىق پايپاق بىلەن كىيىۋالغان پېيىلارنى سۆرەپ يۇرۇپ قۇلاق - بۇرۇننى

ئېتىۋەتكۈدەك سوغۇقتا هارۋا بىلەن ئوتتۇز - قىرىق كىلومېتىر يول يۈرۈپ ئوتۇن ئەكېلىدۇ ، شۇڭا بىر هارۋا يېقىلغۇ ئەكېلىش- تىك مۇشكۈلاتىنى پەقەت ئاشۇ سەپەرنى قىلغانلارلا بىلەلەيدۇ . ئابدۇسالام مانا مۇشۇ جاپانى تارتىپ ئۈچ كۈندە بىر هارۋا ئوتۇننى جاڭگالدىن ئەكەلگىنىدە كۈن چۈشتىن قېيىلغانىدى .

هارغىنلىقتا قوشۇلغان زېرىكىشلىك سەپەر ئابدۇسالامنى ئوبدانلا زېرىكتۈرگەنىدى . بولۇپمۇ جاندىن ئۆتىدىغان جاڭگالنىڭ سوغۇقى بىر هارۋا ئوتۇن ئۈچۈن بىر يىللىق جۇد تەسىرىنى بەرگەنىدى . دېمىسىمۇ ئوتۇننىڭ ئۇستىدە چوقچىيىپ ئولتۇرۇش ئۈچۈن سوغۇققا بەرداشلىق بەرگۈدەك يېپىنچا بولۇشى كېرەك . بالىلار كىچىك ، جان سانى كۆپ ئائىلىلەر ئۈچۈن ئېيتقاندا ئىسسىقراق جۇۋا ، تېگى خۇرۇمدا چەملەنگەن پىيما ، قېلىن پاختا سېلىنغان ئىشتان بولۇشى كېرەك . لېكىن بۇ نەرسىلەرگە پۇل كېرەك . بىر يىل جاپالىق ئىشلىگەن كۆپ جانلىق دېهقان تەقسى- ماتتا بىر مۇنچە قەرزگە بوغۇلۇپ قېلىۋاتقان بۇ چاغلاردا ئابدۇسا- لامنىڭ جۇۋىسىدىن ئىسسىقلىق هارارەت چىققۇدەك پۇللۇق يې- پىنچا بولۇشىدىن سۆز ئېچىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى . شۇنداق بولسىمۇ ئۇ نەچچە يېرىگە ياماق چۈشكەن بۇ جۇۋىسىغا چىڭ يۆگىلىپ ، بېلىنى چىگە ئارغامچىدا باغلاپ ، تۇمشۇقىغا ياماق چۈشكەن پىيمىسىنى پاختىلىق پايپاق بىلەن كىيىۋالسىمۇ جان - جېنىدىن ئۆتۈۋاتقان بۇ سوغۇققا بەرداشلىق بېرىپ مېڭە- شى كېرەك ئىدى . چۈنكى ئوتۇننى ئۇ ئەكەلمىسە ئىنىسى ئارمان ئەكېلىشى كېرەك . ئىشقىلىپ ئوتۇن بولمىسا قىشتىن چىققىلى بولمايدۇ . لېكىن هەممە جاپا ، خاپىلىق پەقەت مەهەللىگە يېتىپ كېلىش ئالدىدا ئەڭ دەسلەپ كۆزگە چېلىقىدىغان ئەڭ ئاخىرقى بىكەت ئىسمائىلاخۇنىڭ قوتىنىغا كەلگەندە يوقىلىشقا باشلايدۇ . مەهەللىدىن ئىككى كىلومېتىر يىراقلىقتىكى بۇ شورتاڭلىق زې- مىنغا غەيرەت بىلەن بۆسۈپ كىرىپ زەيكەش چېپىپ ئىككى مو

يەرنى ئېكىنزارغا ئايلاندۇرغان بۇ ساپ دىل دېھقان ئەترەتنىڭ قويلىرىنى باقىدىغان مالچى ئىدى . ئۇ ئۆزى ئۆزلەشتۇرگەن زېمىنىڭ چۆرىسىگە جىگدە ، تال ـ دەرەخ تىكىپ يىراقتىن قارىغان ئادەمگە بۇ شورتاڭلىق زېمىندا مۆجىزىدەكلا پەيدا بولۇپ قالغان كۆكۈلمەيدانىنى نامايىش قىلىپ ھەممىنى ھەيرەتتە قالدۇرۇپ كېلىۋاتقان ئادەم ئىدى . شۇڭا ئوتۇنچىلار ئاخشىمى يولغا چىققاندا مانا مۇشۇ قوتاندىن ئۆتكەندە ئۆزىنىڭ مەھەللىدىن چىققانلىقىنى ھېس قىلىپ ئېلىۋالغان يوتقانلىرىغا يۆگىنىپ يېتىپ ئۇيقۇسىنى باشلايتتى . ئالدىدا ماڭغان ھارۋا ئىگىسى پات ـ پات ئويغىنىپ ئېشەكنىڭ يولدىن قايماي كېتىۋاتقانلىقىنى تەكشۈرۈپ ئۇخلايتتى . كەينىدىكىلەر بولسا خاتىرجەم ، چۈنكى يولباشچى ھارۋىنىڭ كەينىدىن ئەگەشكەن ھارۋىلار ئادەتتە يولدىن قالمىدىغان ، ئېزىپ كېتىدىغان ئىشلار بولمايتتى . چۈنكى بۇ ئېشەكلەر يولغا چىقىپ مۇشۇ ئىسمائىلاخۇنۇنىڭ قوتىنىدىن ئۆتكەندىلا ئۆزلىرىنىڭ قەيەرگە ماڭغانلىقىنى بىلىۋالاتتى ـ دە ، بىر خىل مېڭىشنى داۋاملاشتۇرۇپ ئەتىسى كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگەندىلا مەنزىلگە يېتەتتى . بىر كۈن كەچكىچە يۈلغۇن ، سۆكسۈك ، يانتاق كۆتىكى بىلەن ھەپىلەشكەن بۇ ھارماس ئوتۇنچىلار بىر ـ بىرىگە يارەملىشىپ ئوتۇنلىرىنى ھارۋىلىرىغا بېسىپ ئارغامچا بىلەن چىڭداپ باغلىغاندىن كېيىن ، گۈلخان ئەتراپىدا ئولتۇرۇپ ئېلىپ چىققان نانلىرى بىلەن قورساقنى ئوبدان تويغۇزۇپ يولغا چىقىشاتتى . ئوتۇنغا ماڭغاندا ئۇخلىۋالغان بىلەن قايتىشىدا ئۇخلاش مۇمكىن ئەمەس . دېھقان سۆزى بويىچە ئېيتقاندا بىر تۇمامىلا كېلىدىغان قىش كۈنى ناھايىتى تېزلا ئاخىرلىشىپ زېرىكىشلىك كېچە باشلىناتتى . ئۇلار ئوخشاشلا بىرەيلەن يول باشلاپ قالغانلار ئەگىشىپ قايتىش سەپىرىنى باشلايتتى . يولدا تولىراق يۇز بېرىدىغان ھادىسە ھارۋىنىڭ يېلى چىقىپ كېتىش ياكى كامېرى ئېتىلىپ كېتىش ، بۇنداق چاغلاردا ئۇلار ھەممىسى توختاپ

قول ـ قولچه بۇ چاقنى چىقىرىپ ياماپ يەنه سېلىپ يولىنى داۋام ئېتەتتى . ئۇلارنىڭ بۇ دەرىجىدىكى ھەمكارلىقى بولغاچقىلا ئوتۇنغا ماڭغاندا بىر ـ بىرى بىلەن ئالاقىلىشىپ بىر نەچچەيلەن بىرلىكته ئوتۇنغا مېڭىش ئادەتكه ئايلانغان .

بىر كېچه ئۇيقۇسىز ھارۋىنىڭ يېنىدا پىيادە مېڭىپ چارچىغان ئابدۇسالامنىڭ ئۇيقۇسىمۇ بىراقلا قاچتى ، چۈنكى ئۇلار ئاخىر ئىسمائىلاخۇنۇنىڭ قوتىنىنى كۆرگەنىدى ، قوتانىنىڭ قارىسى كۆرۈنۈش بىلەن تەڭ ئۇنىڭ بارلىق ھارغىنلىقى يوقاپ يۈزىگه كۈلكه يۈگۈردى .

— ئىسمايىلاخۇنۇنىڭ قوتىنىغا كەپتۇق ، ئۆيگه كەلدۇق .

ئابدۇسالام خۇشاللىقىدىن ۋارقىرىۋەتتى . شۇ تاپ كېچىدىن بېرى يول مېڭىپ بىر قەدەم يولىنمۇ ئارتۇق باسقۇسى كەلمەي قۇلاقلىرىنى سالپايتىپ كېلىۋاتقان ئېشەكمۇ جانلانغانىدى .

مەن يىراقتىن يارنى كۆردۈم ،
يار مېنى كۆردىمىكىن .
يۈرىكىمگه ئوت تۇتاشتى ،
يار ئۇنى تۇيدىمىكىن .

تۇيۇقسىز ئابدۇراخمان راۋاپ بىلەن ناخشا باشلىۋەتتى . بىر كېچه چۆل جاپاسى ، سەپەر جاپاسىنى باشتىن كەچۈرۈپ ھارغان ئوتۇنچىلارنىڭ چىرايلىرىغا كۈلكه يۈگۈردى . بەزىلەر ئابدۇراخمانىنىڭ ناخشىسىغا قوشۇلۇپ توۋلاشقا باشلىدى . ئىشقىلىپ ئۇيۇنىڭ قارىسىنى ئالغان بۇ ئوتۇنچىلار بىلەن ئاشۇ بىر ھارۋا يۈكنى ئوتتۇز — قىرىق كىلومېتىر يىراقلىقتىن سۆرەپ كەلگەن ئېشەكلەرگىچه جانلىنىپ كەتكەنىدى .

قاشنى قاشقا ئۇلىسا ،
بۇغدايغا باغلىق بولغۇدەك .
يېڭى يار تۇنقان كىشى ،
سەۋدايى ئاغرىق بولغۇدەك .

ئابدۇسالامنىڭ ۋۇجۇدى ناخشىدىن يېنىك جۇغۇلداپ بەدىنىـ
گە ئىللىق بىر سېزىم تارالغاندەك بولدى . شۇ تاپ ئاپئاق قار
بىلەن قېلىن چۆمكىلىپ قىشلىـق ئۈيقۇغا چۈشكەن بۇ زېمىـن
تىپتىنچ ئۇخلاۋاتاتتى . يىراقلارغا سوزۇلغان قارلىق دالا شۇ تاپ
دادىسىنىڭ سۆۋارى ئاقىرىپ كەتكەن چاچ ـ ساقاللىرىنى ئەسلىـ
تىپ ئابدۇسالامنى مەۋھۇم خىياللار ئىلكىگە باشلاپ كىردى .
ئىسمائىلاخۇنۇنىڭ قوتىنىدىن ئۆتكەن بۇ بىر نەچچە ھارۋا شۇتاپ
ئېگىز ـ پەس شورتاڭلىق چۆل يولىدىن ئىككى يانغا چايقالغىنىچە
مەھەللىگە قاراپ كەلمەكتە . مەھەللە تەرەپتە ئاپئاق قاردىن لىـ
باس كىيگەن دەل ـ دەرەخلەر ئارىسىدا مۆكچىيىپ ئولتۇرغان
بۇۋايدەك كۆرۈنىدىغان ئاددىي دېھقان ئۆيلىرىنىڭ تۇرخۇنلىرىدىن
كۆتۈرۈلگەن قارامتۇل ئىس سۈزۈك ئاسمان بوشلۇقىغا ئاستا ـ
ئاستا سىڭمەكتە ئىدى .

— ئۇكاڭ كېلىۋاتىدىغۇ ئابدۇسالام ، — دەپ ۋارقىرىدى
ئالدىدىكى ھارۋىنىڭ ئىگىسى توختاخۇن ، — سەندىن ئەنسىرەپ
كېلىۋاتامدۇ نېمە ؟

ئابدۇسالام يول ياقىسىغا چىقىپ مەھەللە يولىغا قارىدى .
ئىككى تەرەپتىكى سالا ئېتىزنى ئايرىپ تۇرغان ، يول ياقىسىغا
ئىككى قاتار دەرەخ قويۇلغان تار ھارۋا يولىدا راستىنلا ئابدۇسا ـ
لامنىڭ ئىنىسى ئارمان ۋېلىسىپىت بىلەن ئۇلار تەرەپكە قاراپ
كېلىۋاتاتتى ، ئۇنىڭ ۋېلىسىپىت پېدالىنى كۈچەپ تېپىشلىرىدىن
ناھايىتى مۇھىم بىر خەۋەرنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن كېلىۋاتقانلىقى
ئېنىق ئىدى . ئابدۇسالامنىڭ يۈرىكى ئاللىقانداق بىر شۇملۇقنى

سەزگەندەك قارتتىدە قىلىپ قالدى . چۈنكى ، مۇشۇ بىر نەچچە يىلدىن بۇيان كىلىشۋاتقان كىلىشىمەسلىكلەر تۈپەيلىدىن يۈرەكئالـ دى بولۇپ كەتكەن ئابدۇسالام ئەمدىلا كۈننىڭ سىرىقىنى كۆرۈپ تۇرمۇشىدا بىر خىل خاتىرجەملىك بولغانىدى ، ئەمدى بۇ نېمە ئىش دېگەندەك خىياللار ئىلكىدە خارامۇش بولۇپ قالدى .

— ئاكا ، خۇش خەۋەر ئاكا ، — ئارمان هارۇنلارغا يېقىنلاشـ مايلا ۋىلىسىپىتتىن چۈشۈپ ۋىلىسىپىتنى يول ياقىسىغا ئىتتىتـ رىۋېتىپلا ئۇلارغا قاراپ يۈگۈردى ، — ئاپامنىڭ خىزمىتى ئەسـ لىگە كىلىدىغان بولدى ئاكا .

ئابدۇسالام ئۇكىسىنىڭ ئالىجوقا توۋلاپ يۈگۈرۈشلىرىدىن دەسلەپتە هېچنېمىنى ئاڭقىرالماي قالدى . لېكىن ئۇكىسى يېتىپ كىلىپ ئۇنى قۇچاقلىغاندا ، كۆزىدىن هاياجان ياشلىرىنى تۆكۈپ تۇرۇپ «خۇش خەۋەر ئاكا ، خۇش خەۋەر » دەپ مەڭزىنى مەڭزىگە ياقتىندا ، ئاندىن ئېسىگە كەلدى . توختاخۇن ئارمانىڭ يۈگۈـ رۈپ كىلىۋېتىپ خۇش خەۋەر دېگەن چېغىدىلا هارۇنى توختاتقاـ نىدى . بىر كېچە سەپەر هاردۇقى ، ئۇيقۇسىزلىق قىينىغان بۇ ئوتۇنچى سەپەرداشلار تېخىچىلا مەڭدەپ تۇرغان ئابدۇسالامنىڭ يېنىغا يېتىپ كىلىشتى .

— خۇش خەۋىرىڭگە مۇبارەك بولغاي .

— ئابدۇسالام ، كۇلمەيسەنغۇ ؟ كۇله ، كۇل .

— ئەمدى بۇ سەهرانىڭ دىشۋارچىلىقىدىن قۇتۇلىدىغان بوپـ تۇ بۇ بىچارىلەر .

— خويمۇ تارتتى جاپانى بۇلار .

— ...

ئابدۇسالام ئاخىر بۇ خۇش خەۋەرنىڭ ئۆزىنى تورمۇزلاپ قويغان ئىسكەنجىسىدىن قۇتۇلۇپ ئېسىگە كەلدى . ئۇمۇ ئۇكىسى ئارمانغا ئوخشاش سەكرەشكە باشلىدى .

— ئاپامنىڭ خىزمىتى ئەسلىگە كەپتۇ . ئەمدى دادامنىڭمۇ

خىزمىتى ئەسلىگە كېلىدۇ . بىز شەھەرگە قايتىدىغان بولدۇق . مەن ئوقۇيدىغان بولدۇم .

يول ياقىسىدا ئولتۇرۇپ ئابدۇسالامنىڭ بۇ شادلىقىنى تاماشا قىلىپ ئولتۇرغان توختاخۇن باشلىق سەپەرداشلار شۇ تاپ ئۆزلىرى ياسىۋالغان كۆك تاماكىسىنى ئورىشىپ چەككىنىچە چىرايلىرىغا كۈلكە يۈگۈرتۈشتى .

شۇ كۈنى ئابدۇسالام ھېرىپ - ئېچىپ سەپەردىن كەلگىنىنى ئۇنتۇپ ئاپىسىنىڭ ئەتراپىدا چۆرگىلەپلا يۈردى . بۇ خەۋەر مەھەللىگە تارىلىپ كەتكەچكە مەھەللىدىكى قېرى - ياش ، ئۇششاق - چۇڭنىڭ ھەممىسى ئۇلارنى مۇبارەكلەپ كىرىشكەندى . شۇڭا بۇ ئۆي مۇشۇ نەچچە يىلدىن بۇيان كىرگەن ئادەم سانى ئەڭ كۆپ بىر كۈن بولۇپ قالدى . ئۇلار بىرەر چىنە گۈلە - قاق ، بىرەر ئوچۇم گازىر ، چىلان ، جىگدە... ئىشقىلىپ ئۆيىدە بارلىكى نەرسىلىرىنى كۆتۈرۈپ كىرىشىپ بىر نەچچە زاغرا قويۇلغان داستىخانغا تۆكۈپ ئۆزئارا پاراڭغا چۈشكەنىدى .

— ئۆلمەگەن جاندا ئۇمىد بار دېگەن راست گەپكەن جۇمۇ ،— دېدى ئابدۇسالامنىڭ تام قوشنىسى ئۆمەرجاننىڭ ئايالى پاتەمخان خام گازىرنى كىرىسلىتىپ چېقىپ ئولتۇرۇپ ، — بىر نەچچە يىل جاپا تارتسىمۇ مانا راھىتىنى كۆرىدىغان بولدى . ھە راست ، ئابدۇساھىپاخۇننىڭمۇ خىزمىتى ھەل بولار ئەلۋەتتە .

— ھەل بولمامدىغان ، — دېدى مەھەللىنىڭ ئاياللار مۇدىرى رىسالەتخان قاشلىرىنى ھىمىرىپ ،— ھەممىنى قىلغان ھېلىقى «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» دېگەن پېسەندىلەر ئىكەن ئەمەسمۇ . ئەمدى مۇشۇ بىر نەچچە يىلدا مۇشۇنداق ئۇۋال بولغان ئىشلارنى ئوڭلىغىدەك . ئىشقىلىپ بۇلار ئەمدى بىز بىلەن تۇرمايدۇ .

— بازارغا چىقۇپلىپلا بىزنى ئۇنتۇپ كەتمىسىلە جۇمۇ تىلاخان ، — ئوتتۇز يېشىدىلا ئېرىندىن ئايرىلىپ قېلىپ بالىلارنى يات ئەرنىڭ قولىدا خورلاپ قويمايمەن ، دەپ ئۆزىگە ئەھدە قىلىپ

بىر ئۆمۈر تۇل ياشىغان نىساخان بۇۋىم ئاق لەچىكىنىڭ پېشى بىلەن كۆزىنىڭ چۆرىسىگە ئۇلاشقان ياش يۇقىنى ئېرتىپ تۇرۇپ دېدى ،— ياخشى ـ يامان دېيىشسەكمۇ بىر ئېرىقنىڭ سۇيىنى نەچچە يىل ئىچتۇق . بىر قېتىم تۇز يېگەن يەرگە ئون قېتىم تەزىم قىل دېگەن گەپ بار .

— خاتىرجەم بولسىلا تۇغقانلار ،— دېدى تىللاخان ئۇلارنىڭ پىيالىلىرىگە چاي لىقلاۋېتىپ ،— بىز ئۇنداق تۇزكورلۇق قىلمىدۇق . غان ئادەملەردىن ئەمەس .

— ھە راست ، تىللاخان ، — دېدى قوشنىسى پاتەمخان قوشۇمىسىنى يىمىرىپ جىددىي بىر سوئالغا دۇچ كەلگەندەك ، — ھەممىلىرى چىقىپ كەتسىلە ئابدۇساھىپاخۇن يالغۇز قالامدۇ بۇ يەردە .

— ئۇنداقمۇ بوپ كەتمەس ، — دېدى تىللاخان ئېغىر خۇرسىنىپ ،— بىز يېزىغا چۈشمەستە ئۇ ئۆزى يالغۇز نەچچە ئاي تۇردىغۇ ، بۇ كۈنلەرمۇ ئۇزۇنغا بارماس .

تىللاخان ئەسلىي «ئۇنىڭمۇ قالپىقى ئېلىنىپ ، شەھەرگە كىرىپ كېتىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالغاندۇ» دېمەكچىدىيۇ ، لېكىن بۇ گەپنى يۇتۇۋېتىش قارارىغا كەلدى . چۈنكى ، تىللاخان گۇناھسىز بولسىمۇ يولدىشىنىڭ قالپىقى بولغاچقىلا يېزىغا ھەيدەلگەن ، شۇڭا ئۇنىڭ خىزمىتىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى ھەيران قالارلىق ئىش ئەمەس ، لېكىن ئۇنى بولسا قانداقتۇر بىر سىياسىي تەشكىلاتقا مۇناسىۋەتلىك بىر خاتالىق بىلەن چۈشۈرگەن . ئابدۇساھىپىنىڭ دېيىشىچىغۇ بۇ بىر تۆھمەت ، چىداپ قويۇپسىز بەتنام ئىكەن . لېكىن ھازىر مۇشۇ تۆھمەتنى ئاغدۇرۇپ تاشلاشقا زادى كىمنىڭ كۈچى يېتىدۇ . جۇ ئىنلەي زۇڭلىنىڭ كاتىبات باشقارمىسىدىن كەلگەن خەتتىن قارىغاندا بۇ ئىشنى سۈرۈشتۈرۈش كېرەكلىكى ھەققىدە يەرلىك ھۆكۈمەتكە ئالاقە ئەۋەتىلگەن . مانا ئىككى يىلغا يېقىن ۋاقىت كۈتۈش بىلەن ئۆتتى . لېكىن بۇ ئالاقە

خۇددى قۇمغا سىڭگەن سۇدەك دېرەكسىز يوقالدى . تىللاخان چۈشتىن كېيىن ئىدارىسىغا چىققاندا يولدىشىنىڭ ئىدارىسىغىمۇ كىرىپ بۇ ئىشنى سۈرۈشتۈرۈپ بېقىشنى لايىق كۆردى .

ئاپىسىنى ئىدارىغا ئاچىقىش ئىشىنى ئارمان ئۇستىگە ئالدى . ئىككى كېچە - كۈندۈز جاڭگالدىن ئوتۇن ئەكېلىش ئۈچۈن پاي - پېتەك بولغان ئابدۇسالام بىلەن سۇر ھاڭگا ھارغاندى . قوشنىسى پاتەمخان ئۇلارنىڭ بازارغا چىقىشى ئۈچۈن ئۆزىنىڭ كۇل رەڭ قېچىرىنى ئىشلىتىشىنى مەردلىك بىلەن تەلەپ قىلدى .

— شۇنچىلىك ئىشقىمۇ باش قاتۇرامدىغان تىللاخان ،— دېدى پاتەمخان قاشلىرىنى يىمىرىپ جىددىي سۆزلەپ ،— بىزنىڭ قېچىر ئېغىلدا بىكار تۇرمامدۇ . ماڭە ، ئارمان بالام ، چىقىپ بىزنىڭ ھارۋىنى تازىلاپ قېچىرنى قوش . كىگىزدىن بىرەر پارچە سېلىپ ئۇستىگە كۆرپە سال ، بالام . ئاپاڭنىڭ تازا بىر ھاردۇقى چىقسۇن .

— رەھمەت ، پاتەمخان ،— دېدى تىللاخان ئۇزۇن يىل قوشنا ئولتۇرۇپمۇ بىرەر قېتىم مۇنچىلىك ئىلتىپات كۆرسەتمىگەن پاتەمخانىنىڭ بىردىنلا مەردلىكى تۇتۇپ كەتكەنلىكىدىن سۆيۈنگەن ھالدا ،— ئەسلىي پىيادىلا چىقاي دېگەن ، بالىلار ئۇنىماي قويدى . ۋېلىسىپىت بىلەن ئاچىقاي دېسە يەر يۇقىرىسىغا ۋېلىسىپىت بىلەن ماڭماق تەس كېلىدۇ بالىلارغا . ھاۋامۇ تازا ياخشى ئەمەس .

— يات ئادەملەردەك گەپ قىلمىسىلا ، — دېدى پاتەمخان ئورنىدىن تۇرۇپ ، — قوشنا بولساڭ يۆلەك بول ، بولمىسا بۆلەك بول ، دېگەن گەپ بار تىللاخىنىم ، بىز دېگەن نەچچە يىللىق قوشنا جۇمۇ . مەن چىقاي ئەمىسە ، يۇرە ئارمان ، ھارۋىنى تەييارلا .

تىللاخان ئاستىغا كىگىز سېلىپ ئۇستىگە ئىككى قات كۆرپە سېلىنغان ھارۋىغا چىقىپ ئولتۇرغىنىدا خۇددى يېڭى تويى بولغان قىزدەك ھېسسىياتقا كېلىپ قالدى . ھارۋا ئەتراپىغا قوشۇ-

نىلار ، بالىلار ئولىشۇالغانىدى . ئابدۇسالامنىڭمۇ چىققۇسى بار ئىدى . لېكىن تىللاخان ئۇنىمىدى .

— سەن جاڭگالدىن ھېرىپ ـ ئېچىپ كەلدىڭ ، بالام ، ئازراق ئۇخلىۋال .

ئابدۇسالام ئانىسىنىڭ بۇ سۆزى بىلەن توختاپ قالدى . ئۇ ئارمانغا قارىدى . ئارمان شۇنداق قىل ئاكا ، دېگەندەك ئۇنىڭغا قاراپ كۆلۈپ قويۇپ مېڭىشقا ئالدىراپ يۈگەننى چاينىۋاتقان كۆل رەڭ قېچىرنىڭ ئارغامچىسىنى چىڭ تارتىپ تۇراتتى .

ئۇلار بىر پەس ئاق يول تىلەشكەندىن كېيىن مېڭىپ كەتتى . قېچىرنىڭ باش ، بېقىنىغا ئورنىتىلغان ئۇششاق مىس قوڭغۇراق-لار جىرىڭلاپ ھارۋا چاقى ئاستىدىن كۆتۈرۈلگەن قويۇق چاڭنى ئارقىدا قالدۇرۇپ شەھەر تامان يۈرۈپ كەتتى .

نامازشامدىن كېيىن كۆل رەڭ قېچىرنىڭ قوڭغۇراقلىرىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى . ئاپىسىنىڭ تېزرەك يېتىپ كەلمىگىنىدىن تىت ـ تىت بولۇپ ئولتۇرغان بالىلار يۈگۈرگىنىچە تالاغا چىقتى . راستتىنلا ئۇلار يېتىپ كەلگەنىدى . ئابدۇسالام ، ھارۋىدىن چۈ-شۈشكە تەمشىلىۋاتقان ئاپىسىنىڭ قولتۇقىدىن يۆلىدى . شۇنداللا ئۇ ئاپىسىنىڭ يېنىك تىترەۋاتقانلىقىنى ، چىرايىنىڭمۇ ئۆمسە تۇرغانلىقىنى ھېس قىلدى .

— نېمە بولدۇڭ ، ئاپا ،— دېدى ئابدۇسالام بىردىنلا جىد-دىيلىشىپ ،— تىترەيسەنغۇ ، ئاغرىپ قالمىغانسەن ؟ !

— تارتقۇلۇقمىز تېخى تۈگىمەپتۇ ، جېنىم بالام ،— دېدى تىللاخان تۈيۈقسىزلا ئېسىدەپ تۇرۇپ ،— بىز نېمە گۇناھ قىلغان بولغىيتتۇق ئەمدى .

— بولدى يىغلىما ئاپا ، تالادا سەت تۇرىدۇ ، — ئابدۇسالام ئاپىسىنى يۆلەپ ئۆيگە ئەكىردى . شۇ تاپ بالىلار ئاپىسىنىڭ تۈيۈقسىزلا يىغلاپ قالغىنىدىن بۇ خەۋەرنىڭ يالغان ئىكەنلىكى-نى ، خىزمىتىڭ ئەسلىگە كەلدى ، دەپ گەپ ئېيتقان كىشىنىڭ

ناھايىتى ئېغىر چاقچاق قىلغانلىقىنى ھېس قىلىشتى .

— نېمە بالىلارنىڭ ئالدىدا يېشىڭنى ئېقىتىسەن ،— دېدى ئابدۇساھىپ ئاچچىقلانغان ھالدا يەرنى تېپىپ قويۇپ ، — ھەل بولسا بولدى ، بولمىسا سەھرادا ئىشلىگەن ئادەم ئۆلۈپ قاپتۇمۇ .

— مەيەرگە كېلە ، ئارمان ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇكىسىنى چەتكە تارتىپ ، — زادى نېمە ئىش بولدى ؟ بۇ يالغان گەپمىكەن .

— ئاپامنىڭ خىزمىتىنىڭ ئەسلىگە كەلگىنى راستكەن . لېكىن ئۇلار ئون سەككىز ياشقا توشمىغان ئىككى بالىنى ئۆزۈڭ بىلەن بىرگە ئاچىقىسەن . قالغان بالىلىرىڭ دادىسى بىلەن قالىدۇ ، دېدى .

— ئۇھ ،— دېدى ئابدۇسالام چوڭقۇر تىنىپ ،— مەيلى ئەمەسمۇ ئاپا ، مەن تېخى يېغلاپ كەتسەڭ خىزمىتىڭنىڭ ئەسلىگە كەلگىنى يالغان ئوخشايدۇ دەپ ئەنسىرەپ كېتىپتىمەن . بوپتۇ ، ئىككى بالىنى ئاچىقىپ كەتسەڭ قالغانلىرىمىز دادىمىزنىڭ خىزمىتى ئەسلىگە كەلسە چىقىپ كەتمەمدۇق .

— قارا ، ئابدۇسالامچىلىك ئەقلىڭ يوق ، — دېدى ئابدۇساھىپ تاماكا يۆگەپ ئولتۇرۇپ ، — بالىلارنىڭ يۇرىكىنى ئېزىپ نېمە قىلىسەن زادى . ھە ، قايسى بالىلارنى ئاچىقىسەن ئەمدى . شۇنى مەسلىھەت قىلايلى .

— ئون سەككىز ياشتىن تۆۋەن بالىلار دەۋاتسا ، ئابدۇسالام بىلەن ئارماندىن باشقا ئۇچ بالا بۇ شەرتكە توشىدىكەن شۇ .

— ئۇنداق بولسا ئادىل بىلەن ئالىمنى ئاچىقىپ كەت ، — دېدى ئابدۇساھىپ ئاچچىق موخۇركىسىنى كۈچەپ شورىغان ھالدا ، — ئايگۈل بىز بىلەن قالسۇن ، تاماق ئېتىش ئىشلىرىنى شۇ قىلمىسا بىز قانداق قىلىمىز .

— مەيلى ،— دېدى ئايگۈل كۆزىگە غىلىدە ياش ئالغان ھالدا ،— مەن ئالدىرىماي چىقارمەن ، ئاپا . بۇ ئىككى ئۇكام ئوقۇيالمىدى . ئۇلارنى ئاچىقىپ بىرەر زاۋۇتقا ئىشچىلىققا بولسە-

مۇ كىرگۈزۈپ قويارسەن . مەن ئوقۇۋاتقاندىكىن بىر گەپ بولار .
— ۋاي جېنىم قىزىم ، ئەقىللىق قىزىم ،— تىللاخان ئاي-گۈلنى قۇچاقلاپ يىغىسىنى قايتا باشلىدى ،— بار جاپانى سىزگە تاشلاپ قانداق چىدارمەن ، قىزىم .
ئاخىرقى ھېسابتا دادىنىڭ دېگىنى ھېساب بولدى . تىللاخان بىر ھەپتىدىن كېيىن ئادىل بىلەن ئالمىنى ئېلىپ شەھەرگە چىقىپ كەتتى . ئابدۇسالام مۇشۇ بىر نەچچە ئاي ئىچىدىلا يۈز بېرىۋاتقان ئۆزگىرىشلەردىن دادىسى دەۋاتقان ئۇمىد ئۇچقۇنلىرىنى قايتا ھېس قىلغاندەك بولدى . شۇ كۈنلەردە سىنىپىي كۈرەشنى تۇنجا قىلىش دېگەن گەپلەرنىڭ بىر ئاز پەسكويغا چۈشكەنلىكىنى ، تېخى پات ئارىدا مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى مەزگىلىدە قالپاق كىيدۇرۇلگەنلەرنىڭ قالپىقى ئېلىۋېتىلىپ ئادەتتىكى ئەزالارغا ئوخشاش بولىدىكەن دېگەن گەپلەر تارقىلىپ كەتكەچكە تۇت خىل ئۇنسۇرلارنىڭ سەھەردىكى مەجبۇرىي ئەمگىكىمۇ ئەمەلدىن قالغا-نىدى . شۇ سەۋەبلىك ئابدۇساھىپمۇ ھېلىقى دۇمبىسىگە چاپلانغان لاتىنى ئېلىۋەتتى - دە ، ئۆزىگە بىر نەچچە يىل ھەمراھ بولغان بۇ ئاق لاتىنى ساندۇققا سېلىپ قويدى .
— نېمىشقا يىرتىپ تاشلىۋەتمەيسەن ، دادا ،— دېدى ئابدۇ-سالام دادىسىنىڭ بۇ ئاق لاتىنى چىرايلىق قاتلاپ ساندۇققا سالغا-نىغا ئەجەبلىنىپ ،— ئۇنى ساقلاپ قويغانىنىڭ نېمە پايدىسى ؟
— بۇ دېگەن تارىخ بالام ،— دېدى ئابدۇساھىپ پىسكىكىدە كۈلگەن ھالدا ،— قاراپ تۇر ، بۇ نەرسىلەر ئون — يىگىرمە يىلدىن كېيىن نەچچە مىليون يۇەنلىك خاتىرە بۇيۇمغا ئايلىنىدۇ . ھېلىقى ئىشىك ماڭلىيىدىكى تاختايىنى ئېلىۋەتكەندە ئۇنى يېرىپ قالىۋەتكىنىڭ بەك يامان ئىش بولدى . ئۇنىڭ قىممىتى بۇ لاتىدىن يۇقىرىراق بولاتتى ئەمەسمۇ .
ئابدۇسالام دادىسىنىڭ كىنايە خاراكتېرلىك بۇ سۆزىدىن ھۇزۇرلىنىپ كۈلدى . كىچىك تۇرۇپلا ئېغىر ئەمگەككە سېلىنى-

غانلىقتىن پېشانىسىگە چۈشكەن قورۇقلىرى بۇ كۆلكىدىن تېخىمۇ ئېنىق كۆرۈندى .

تىللاخاننىڭ خىزمىتىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى ، ئادىل بىلەن ئالىمنىڭ شەھەردە قايتا ئوقۇشقا كىرگەنلىكى ، ئابدۇسالامنىڭ مەھەللىنىڭ توكى بىلەن سۇ قۇدۇقىنى باشقۇرۇش ئىشىغا چىقىرىلىپ بۇرۇنقى ئېغىر ئەمگەكتىن قۇتۇلۇشى ، ئەڭ مۇھىمى ئابدۇساھىپنىڭ ئېغىر ئەمگەككە سېلىنىپ تۆت خىل ئۇنسۇرلار ئارىسىدا سازايى قىلىش ، كۆرەش قىلىشلاردىن قۇتۇلۇپ قېلىشلارنىڭ ھەممىسى ئون يىللىق قالايمىقانچىلىقنىڭ ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى دەلىللەپ تۇراتتى . شۇڭلاشقىمىكىن ھازىر بۇ ئۆيدە پات - پات كۈلكە ئاۋازى ياڭراپ تۇرىدىغان بولدى . ھەر بىر ئۆينىڭ گەۋدىلىك جايىغا ئورنىتىلغان رادىئودىن ئەمدى بۇرۇنقىدەك «يوقىتايلى» ، «كۆرەش قىلايلى» دەيدىغان شوئارلار ، كەچتە مەھەللە يىغىن زالىدا بولىدىغان قانداقتۇر كۆرەش قىلىش يىغىنىنىڭ ئۇقتۇرۇشلىرى ئاڭلىتىلىشىنىڭ ئورنىغا مەركەزنىڭ يېڭىدىن - يېڭى سىياسەتلىرى ئوقۇلىدىغان ، ئۇنتۇلۇپ كېتىشكە ئاز قالغان ناخشا - مۇزىكىلار قويۇلىدىغان ، شۇنداقلا شەھەرلىك رادىئو ئۇزېلىنىڭ ئاڭلىتىشلىرى ئۇلاپ ئاڭلىتىلىدىغان بولۇپ قالغانىدى . شۇڭا كەچتە ئۇلار ئايگۈل دەملىگەن چايغا ئاق قوناق ئۇنىدىن يېقىلغان ناننى چىلاپ يەپ ئولتۇرۇپ خەۋەر ئاڭلايدىغان بولۇپ قالغانىدى . ئاڭلىتىلىۋاتقان خەۋەرلەر بارغانسېرى ئادەمنى خۇشال قىلىدىغان ئىشلار ئىدى . ئابدۇسالامنى ئەڭ قىزىقتۇرغىنى ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىش تۈزۈمىنىڭ ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈشى توغرىسىدىكى خەۋەر بولدى . ئۇ خەۋەردە «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ»نىڭ زىيانكەشلىكى تۈپەيلىدىن جاڭ تېشىڭىچە قەھرىمانلارنىڭ ئىمتىھاندا ئاق قەغەز تاپشۇرۇش يولى بىلەن مۇتەخەسسىسلىشىشكە قارشى شوئار توۋلىغانلىقىدەك ئەخمىقانە ، نادانلارچە ھەرىكىتى تەنقىد قىلىنغان بولۇپ ، ئىمتىھان بېرىش تۈزۈمى-

نىڭ ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈشى قەيت قىلىنغانىدى . بۇ تۈزۈمدە يەنە تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارلا ئەمەس ، بەلكى مەدە- نىيەت زور ئىنقىلابى مەزگىلىدە تاغ ۋە يېزىلارغا چۈشۈرۈلگەن زىيالىي ياشلارنىڭمۇ ئىمتىھانغا قاتناشسا بولىدىغانلىقى ئۇقتۇ- رۇلغانىدى .

— مېنىڭ دېگىنىم راستىمكەن ، بالام ،— دېدى ئابدۇسا- ھىپ سامان تەكىينى بېلىگە تىرەپ قىيسايغان ھالدا ،— ئۆزلۇكۈڭدىن ئۆگەن بالام ، ئۆگىنىشنى تاشلىۋەتمە ، ھامىنى ساڭا بىلىم ئەسقاتىدۇ دەپ قاقشاپ تۇردۇم . مانا دېگىنىم كەلدى . ئەمدى قانداق قىلىسەن . سەن تېخى تولۇقسىزنىمۇ تۇزۇك ئوقۇ- يالمىدىڭ . كۆزۈڭنى ياغ سالغان چايدەك پارقىراتقىنىڭ بىلەن ئارمانغا تۇشلۇق دەرمان يوق ئەمدى .

ئابدۇسالام بايىقى خەۋەرنى ئاڭلاپلا ئاللىقانداق بىر خىل ھېس - تۇيغۇلار تەسىرىدە شېرىن خىياللارغا غەرق بولۇپ كەتكە- نىدى . چۈنكى ئۇ مەكتەپلەردە ئوقۇش ئەسلىگە كەلگەندە ، ئۆزلە- رىنىڭ يېزىغا چېنىقىش ئۈچۈن چۈشۈرۈۋېتىلگىنى ئۈچۈن ئۆزە- نىڭ ئوقۇشسىز قالغىنىغا ئېچىنغان ، ھەتتا ئۆيىگە قايتىپ كې- لىپ ئۇن سېلىپ يىغلىغانىدى . تاشبالىقا بېرىش سەپىرىدە دوس- تى ئابدۇراخمان بىلەن ئوقۇش مەسىلىسىدە جېدەللىشىپمۇ قالغا- نىدى . ئۇ چاغلاردا ئابدۇسالامنىڭ ۋۇجۇدىدا ئالىي مەكتەپلەرگە بېرىپ ئوقۇش ئارزۇسى ئىنتايىن كۈچلۈك ئىدى . تاشبالىقتىن يۆتكىلىپ مۇشۇ شامالباغقا كەلگىنىدە ئۆز ئارزۇ - ئارمانلىرە- نىڭ شامالدا ئۇچقان توزغاقتەك توزۇپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلماي تۇرالمىدى . بۇنىڭغا بىرى ئەمگەكنىڭ ئېغىرلىقى بولسا ، يەنە بىرى ئابدۇلباستنىڭ سەبىي بالىلىق دەۋرىدىكى كىچىككىنە ۋەقە ئۇچۈن ئۇنىڭغا ئاداۋەت تۇتۇپ يولسىزلارچە مۇئامىلە قىلە- شىدىن ، بىھۇدە خورلانغانلىقىدىن ئىرادىسىنى يوقاتقانلىقى سە- ۋەب بولغانىدى . لېكىن ئۇ دادىسى پات - پات ئېسىگە سېلىپ

تۇرىدىغان ئۆگىنىش ئىشىدا دەسلەپتە كۆڭلىدە غەل - پال پەيدا بولۇپ قالمىدىغان ئوممىد ئاتلىق بىر نۇرنى كۆرگەندەك بولاتتىيۇ ، لېكىن ناھايىتى تېزلا بۇ خىل ئارزۇنىڭ پەقەت ئارزۇ پەدىسىدىلا ساقلىنىپ قالمىدىغانلىقىنى ، ئۇنىڭ ئەمدى ئۆزىگە مەڭگۇ نېسىپ بولمايدىغانلىقىنى پەرەز قىلىپ ئۇلگۈرگەنىدى . ھەتتا ئۇ مۇشۇ كۇنلەردە بولسا بىرەر زاۋۇتقا ئىشچى بولۇپمۇ بارالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلغانىدى . چۇنكى ئۇ ھازىر تىپىك دېھقانغا ئايلىنىپ ئۇنىڭ زىيالىي ياش دېگەن چىرايلىق نامى ھەممە ئادەمنىڭ ئېسىدىن كۆتۇرۇلۇپلا كەتكەنىدى .

— راستىنى ئېيتقاندا ، دادا ، مەن مۇشۇ بىر نەچچە يىلدىن بۇيان ئۆزۈمنىڭ تەقدىرىنى ئۆزۈم ئەمەس باشقىلار يارىتىدىغاندەك ھېسسىياتقا كېلىپ قالغانىدىم ،— دېدى ئابدۇسالام دادىسىنىڭ ئومىدسىزلىك ئىلكىدە ئۆزىنى تەقىب ئاستىغا ئېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ ، — ئۆزۈڭ بىلىسەن ، ماۋۇ ئابدۇلباست مېنىڭ قايتا ئوقۇش ئۈچۈن تۇزگەن پىلانلىرىمنى پايخان قىلىۋەتتى . بىلىمنى رۇسلاپ خەققە كۆلۈمسىرەپ قارىغىدەك بولغىنىمغا تېخى بىرەر يىللا بولدى ، دادا . مەنمۇ ئەمدىلەتىن كىتابلارنى قايتا ۋاراقلاپ باقساممىكىن دېگەننى ئويلاپ يۈرەتتىم .

— ھېلىمۇ كۆمسەم پىشارمۇ ، ياپسام پىشارمۇ دەپ بەڭگىنىڭ خىيالىنى قىلىپ يانقىنىڭغا بىر يىل بولدى ، بالام ، نەسىھەت ئاچچىق ، مېۋىسى تاتلىق . بەكرەك ئاچچىقلاپ گەپ قىلاي دېسەم ئۆزۈڭمۇ ئاران تۇرىسەن . لېكىن مەن ساڭا يېزىغا چۈشكەن كۇنۇڭلا بۇ بىر شامال ، ئۆتۈپ كەتسىلا جۇدۇن - چاپقۇن ئاخىرلىشىپ بىلىمنىڭ قەدىرلىنىدىغان ۋاقتى يېتىپ كېلىدۇ دېمىگەنمىدىم . مانا ، يېتىپ كەلدى ، سەن ھەممىنى ئۇنتۇپ خىيالىڭدىن دەرسلەر ئۈچۈپ كەتكەندە مەن دېگەن ۋاقىت يېتىپ كەلدى . «كېيىنكى پۇشايمان ئۆزۈڭگە دۇشمەن» دېگەن گەپ بار ، بالام . قېنى ئەمدى قانداق قىلماقچىسەن ؟

ئابدۇسالام دادىسىنىڭ ئۆزىدىن رەسمىي سوئال سوراشقا ئۆتكەنلىكىنى ، ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىنمۇ يامانراق بىر ئىمتىھاننىڭ دادىسى ئاغزىدىن قويۇلۇشى ئۇنى ئوبدانلا تەمتىرىتىپ قويدى . توغرا ، قانداق قىلىش كېرەك ؟ ئۇزمە پىش ، ئاغزىمغا چۈش دەپ ياتىدىغان زامان كەتتى . ئىمتىھان دېمەك سېنىڭ ھەقىقىي ئىقتىدارىڭنى سىنايدىغان مەيدان دېمەكتۇر . ئۇ ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا ئىجتىمائىي پەندىنمۇ بەكرەك تەبىئىي پەننى ياخشى كۆرەتتى . فىزىكا ، خىمىيە ، ماتېماتىكا پەنلىرىدە نەتىجىسى ئالاھىدە يۇقىرى ئىدى . لېكىن ئۇ تولۇقسىزلىق دەسلەپكى يىللىرىدىكى دەرسلىكلەر ئىدى ، ئەلۋەتتە . ئەگەر تەبىئىي پەن بويىچە ئىمتىھان بېرىشكە توغرا كەلسە ئاشۇ پەنلەرنىڭ تولۇقسىز ، تولۇق ئوتتۇرا قىسمىنى پۈتۈن ئۆگىنىش كېرەك . لېكىن شۇنىڭغا ۋاقىت نەدە . ئىجتىمائىي پەنلەردىچۇ ، ئۇ ئىجتىمائىي پەندە ئەدەبىياتنى ئالاھىدە ياخشى كۆرەتتى . كىچىكىدىنلا سىڭىپ كەتكەن كىتاب ئوقۇش روھى ئۇنىڭغا ھازىرغىچە ھەمراھ . ھەر كۈنى ئازراق كىتاب ئوقۇۋالمىسا ئۇيقۇسى كەلمەيدۇ . كىتاب ئوقۇش تەسىراتى يېزىپ كېلىۋاتقىلى خېلى يىللار بولدى . كۈندىلىك خاتىرە يېزىشمۇ ئۇنىڭ ئادەت خاراكتېرلىك ئەمگەكلىرىنىڭ بىرى . ئابدۇراخمان پات ـ پات ئۇنىڭ بىلەن قېرىشىپ كەلگۈسىنىڭ يازغۇچىسى ، دەپ چېقىشىدۇ . ئۇ ھازىرغىچە ئۇچراتقان تەسىرلىك ۋەقەلىكلەر بۇ خاتىرىگە پۈتۈلگەن ، كىم بىلىدۇ ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاشۇ خاتىرىلەرنى ۋاراقلاپ بىرەر نەرسە يازىدىغان ئادەم بولۇپ قالامدۇ تېخى .

— ھە ، جىمىپ كەتتىڭغۇ ، — دېدى ئابدۇساھىپ ئۇنىڭ خىيالغا چۆكۈپ ئولتۇرۇشىدىن ئىچى پۇشقان ھالدا ، — ئىمتىھانغا بەل بوش كېلىدىغان ئوخشىمامدۇ .

— ياق دادا ، مەن چوقۇم ئوقۇيمەن . بۈگۈندىن باشلاپ كىتابلارنى قولغا ئالاي . تەبىئىي پەندىن بېرەلمەيدىغاندەك تۇرىدۇ .

مەن . ئىجتىمائىي پەندىن ئىستىھان بېرىشكە تەييارلىق قىلاي . بولسا ئەدەبىيات پەنلىرى بويىچە نۇقتىلىق ئوقۇيدىغان بىر ئىش قىلاي دەيمەن .

— ھەببەللى ، ئەمدى ئەقلىڭنى تېپىپسەن ،— دېدى ئابدۇ-ساھىپ مۇھىم بىر مەسىلىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋالغاندەك خۇش بول-غان ھالدا ،— سىڭلىڭغا دە ، تولۇقسىز ، تولۇقنىڭ ئىجتىمائىي پەنگە دائىر كىتابلىرىنى تېپىپ بەرسۇن . قۇدۇق بېشىدا پاقا كورۇلدىغانىنى ئاڭلاپلا ياتماي ئۆگىنىش قىلايلى ئەمدى .

ئىللىق باھار پەسلى ئۆتۈپ يازنىڭ پىژغىرىم ئىسسىقلىرى باشلاندى . شامالباغ يەنە بۇرۇنقىدەكلا ئۆزىنىڭ تۇرمۇش رىتىمى-نى داۋاملاشتۇرماقتا . غول ئۆستەڭ بويىدىكى تال سۆگەتلەر گويا كى يازنىڭ زەبەردەس قاراۋۇللىرىدەك ئېغىر ئېتىز ئەمگىكى-دىن ھارغان دېھقان ياشلارنى بىردەمگىنە سايىداش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلغىنىغا خۇش بولغاندەك يېنىك چىققان شامالدا يۇمران نوتىلىرىنى ئىرغاڭلىتىپ راھەتبەخش بىر خىل سالقىنلىقنى يۇز-لەرگە سۇرمەكتە . ئەۋرىشىم نوتىلىرى پەسكە ساڭگىلاپ ئۇچى سۇغا چىلاشقان مەجنۇنتاللار ئارىسىدا ھازىر تەتىلگە قويۇۋېتىل-گەن ئوقۇغۇچىلار ئورۇن ئالغانىدى . ئۇلار مۇشۇ ئون يىلدىن بۇيان يوقاپ كەتكەن دۆلەتلىك ئىمتىھان تۈزۈمى بويىچە تۇنجى قېتىملىق ئىمتىھانغا قاتنىشىش ئۈچۈن تەييارلىق قىلىشۋاتا-تى . ئەنە شۇ ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا پات - پات ئابدۇسالامۇ پەيدا بولۇپ قالاتتى . ئەمدىلا ئون ئالتە - ئون يەتتىگە كىرگەن ياش بالىلار ئارىسىدا ئۇ دەسلەپ سەل - پەل قورۇنغان بولسىمۇ ناھايىتى تېزلا بۇ بالىلارنىڭ بىر ئەزاسىغا ئايلىنىپ كەتتى . ئۇلار مۇنۇ كۆرپە ياقىلىق پاختىلىق قۇلاقچىنى چۆكۈرۈپ كىيىپ ، كونىرىغانلىقتىن تولا يىرتىلىپ ، كۆپ تىكىلىپ ئۆز ئىسكەتىنى يوقاتقان تەتۈر تىكىلگەن جۇۋىنى كىيىپ ، بېلىنى كەندىر ئارغا-چىدا باغلاپ ، ئەسلىي رەڭگىنى يوقاتقان پىيىسىنىڭ تېگىگە

پىگىلو ھارۋىنىڭ چاقىدىن سۇۋارى چەم سالغان بۇ ھارۋىكەشنىڭ ئىجتىمائىي پەن بىلىملىرىدىن ناھايىتى يۇقىرى مەلۇماتى بار ئادەم ئىكەنلىكىدىن ھەيران قېلىشتى .

— سىز كۆپ ئوقۇغان ئادەم ئىكەنسىز ـ ھە ،— كۆزلىرى دائىملا كۈلۈپلا تۇرىدىغان بۇ دېھقان بالىسى ئەمدىلا ئون ئالتە ياشقا كىرگىنىگە قارىماي بويلىرى ئۆسكىلەڭ ، بۇرۇتلىرى مايسارەڭ ئىدى .

— مەن ئوقۇغان ،— دېدى ئابدۇسالام يىراقتا قالغان ئەسلىمىلىرىنى خىيالىغا كەلتۈرمەكچى بولغاندەك ئىككى قولىنى كەينىگە تاشلاپ ، كەينىگە ئېگىشكەن ھالدا باراقسانلىغان سۆگەت شاخلىرىدا ۋىچىرلىشىپ ئولتۇرغان قۇشقاچلارغا قاراپ ئېغىر ئۇھ تارتقان ھالدا ،— لېكىن بىر قېتىملىق شامال مېنى قامغاتەك ئۇچۇرۇپ ئەكېلىپ مۇشۇ زېمىنغا تاشلىۋەتتى . مانا بەش يىلدىن بېرى مۇشۇ زېمىندا دېھقانمەن .

— قانچىلىك ئوقۇغانتىڭىز ؟— دېدى تۇرسۇنجان ئىسىملىك بۇ بالا ئابدۇسالامنىڭ گەپلىرىگە قىزىقىپ .

— ئارانلا 6 ـ سىنىپقىچە ئوقۇيالىغان .

— نېمىشقا بىراقلا ئوقۇۋەتمىدىڭىز ؟ !

— بۇنى مەندىن سورىما ، بالا ، — دېدى ئابدۇسالام ئۆزىنى ئېغىر بويىدىكى غۇۋچىدە ئۆسكەن چىملىق ئۈستىگە تاشلاپ ، — بۇنىڭ جاۋابىنى داداڭدىن سورىساڭ ساڭا ئوبدان چۈشەندۈرۈپ قويىدۇ .

— مەن تېخى سىزنى ئۆكىلىرىغا ئوخشاش مەكتەپتىن قاچقان چېغى دەپتىمەن .

— ئادىل بىلەن ئالىملار سەن بىلەن ئوقۇغانمىدى ؟

— ھە ، بىز ساۋاقداش ئىدۇق .

— سىنىپتا ئۇلارنى كىم بوزەك قىلاتتى ؟

— ھەممەيلەن ، — دېدى تۇرسۇنجان پەرۋاسىزلا ، —

سىنىپ مەسئۇلىمىز ئىسمايىل مۇئەللىم سەنلەر ئادىل ، ئالىم ئەمەس . ئۇنسۇرنىڭ كۆچۈكلىرى دەپ تىللايتتى . مۇئەللىم ئۆچ بولغاندىكىن بىزمۇ ئۆچلۈك قىپتۇق . كېيىن پۇشايمان قىلدۇق . ئۇلار كىچىك تۇرۇپلا ئېتىزدا كەتمەن چېپىپ يۈرسە بىزنىڭ بەك ئىچىمىز ئاغرىپ كەتكەنتى .

— ئىسمايىل مۇئەللىم دە ، — دېدى ئابدۇسالام نېمىدۇر خىيال قىلغاندەك قاشلىرىنى يىمىرىپ ، — ھېلىقى بىزنىڭ ئابدۇلباست ئەترەت باشلىقىنىڭ نەۋرە ئاكىسى ئىسمائىل شۇ ئوخشىمامدۇ .

— شۇ ، شۇ .

— ئىپلاسلار ، — دېدى ئابدۇسالام چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ ، — ئابدۇلباستقۇ قارىتۇرۇك ئادەم ، ئۇنىڭ قىلغانلىرىنى كەچۈرۈشكە بولىدۇ . لېكىن ئىسمائىل سەن ، بىزدەك سەبىيلەر قەلبىگە مەڑىپەت ئۇرۇقى چاچىدىغان ئادەمغۇ ؟ ئاشۇ ئاق قەغەزدەك پاك بالىلار قەلبىگە ئۆچمەنلىك ئۇرۇقى چاچىدىغان سەندەك ئوقۇنقۇچىغا مەك لەنەت .

شۇ كۈندىن تارتىپ تۇرسۇنجان بىلەن ئابدۇسالام بىرلىكتە ئۆگىنىش قىلىدىغان بولۇپ قالدى . تۇرسۇنجان تەبىئىي پەنلەرگە پىششىق ئىدى . ئۇ ئابدۇسالامغا تەبىئىي پەنلەردىن تەكرار قىلىپ بەرسە ، ئابدۇسالام تۇرسۇنجانغا ئىجتىمائىي پەن بىلىملىرىنى ئۆگىتەتتى . بولۇپمۇ ماقالە يېزىش ، ئەدەبىي ئەسەرلەردىكى ئوبرازلارنى تەھلىل قىلىش قاتارلىق زىل نەزەرىيىۋى بىلىملەردە تۇرسۇنجان ئابدۇسالامنىڭ تالانتىغا قول قويماي تۇرالمىدى . لېكىن ياخشى ئىشنىڭ مەك ياڭزا پۈتىقى بار ، دېگەندەك ئاۋغۇست ئايلىرىنىڭ ئاخىرىدا گۈڭشې مائارىپ ئىشخانىسىدىن ئىمتىھانغا قاتنىشىش كىنىشكىلىرىنى تارقىتىۋېتىپتۇ ، دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىغان ئابدۇسالام كەپتەر مارىكىلىق ۋېلىسىپىتىنى قۇيۇندەك چاپتۇرۇپ مائارىپ ئىشخانىسىغا يېتىپ كەلدى .

— ئىسمىڭىز نېمە؟!— دېدى مائارىپ ئىشخانا خادىمى رىزۋانگۈل ئالدىدىكى جەدۋەلگە كۆز يۈگۈرتۈپ .

— ئابدۇسالام ئابدۇساھىپ .

— ئابدۇسالام ، — رىزۋانگۈل قوشۇما قاشلىرىنى يىمىرىپ ئولتۇرۇپ جەدۋەلگە قايتىدىن قاراشقا باشلىدى ، — سىزنىڭ ئىسمىڭىز يوق تۇرىدىغۇ ؟

— قانداق يوق بولىدۇ ، — دېدى ئابدۇسالام قاتتىق چۆچۈگەن ھالدا ، — بۇندىن ئىككى ئاي بۇرۇن مەن ئانكىتنى توشقۇزۇپ ئىككى پارچە رەسىم بىلەن سىزگە ئەكېلىپ بەرگەنتىمغۇ .

— مانا ، يېزىمىزدىن بۇ يىلقى ئىمتىھانغا قاتنىشىدىغانلار جەمئىي بىر يۈز ئەللىك يەتتە نەپەر ، بۇنىڭ بىر يۈز ئوتتۇز ئىككى نەپىرى بۇ يىل تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرۈپ ئىمتىھان بېرىدىغانلار ، يىگىرمە بەش نەپىرى جەمئىيەتتىن ئىمتىھان بېرىشكە تىزىملاتقانلار . سىزنىڭ ئىسمىڭىز مۇشۇ يىگىرمە بەش بالىنىڭ ئىسمى ئىچىدە بولۇشى كېرەك . مانا ئىشەنمىسىڭىز كۆرۈپ بېقىڭ ، — رىزۋانگۈل ئابدۇسالامنىڭ ئالدىغا جەدۋەلنى ئىتتىرىپ قويدى .

جەدۋەلدىكى يىگىرمە بەش جەمئىيەتتىن ئىمتىھان بېرىدىغانلارنىلا ئەمەس ، بەلكى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ تارمىقىدىن ئىمتىھان بېرىدىغانلار تىزىملىكىنىمۇ تەپسىلىي كۆرۈپ چىققان ئابدۇسالامنىڭ پېشانىسى تەرلىدى . قەيەردىندۇر كېلىۋاتقان بىر ئاچچىق يىغا ئۇنىڭ دىماغلىرىنى غىدىقلىدى . ئۇ ئىختىيارسىز كۆز چاناقلىرىغا يىغلىغان ياشنى يانغا قاراپ قولىنىڭ دۈمبىسى بىلەن ئېرتىۋەتتى .

— مەن ناھىيىگە تېلېفون قىلىپ سوراپ باقاي ،— دېدى رىزۋانگۈل ئابدۇسالامنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ ،— بۇگۈن چۈشتىن كېيىن يەنە بىر كېلىپ بېقىڭ . بەلكىم ئۇنتۇلۇپ قالغاندۇ يا ئېھتىياتسىزلىقتىن بىرەر يەردە بېسىلىپ قالغاندۇ . يىغلىماڭ ، ئۇكام .

رىزۋانگۇلنىڭ تەسەللىسى ئۇنىڭ كۆڭۈل يارىسىغا مەلھەم بولۇش تۇرماق يارىغا تۇز چاچقاندەك ئۇنىڭ كۆڭلىنى پاراكەندە قىلىۋەتتى . ئۇ يا ياق ، يا ماقۇل جاۋابىنى بەرمەيلا سىرتقا ئۆزىنى ئاتتى ـ دە ، گۇڭشې بېغىنىڭ ئۆستەڭگە تۇتىشىدىغان سوقما تېمىغا يۆلەنگىنىچە بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى .

— ئاكا ، نېمە بولدۇڭ ؟— تۇيۇقسىز چىققان ئاۋازدىن ئابدۇسالام دىڭگىدە چۆچۈپ يانغا قارىدى . ئالدىدا ، يول ياقىسىدىكى كىچىك ئېرىق بويىدا سىڭلىسى ئايگۈل هودۇققان هالدا ئۇنىڭغا قاراپ كېلىۋاتاتتى . ئۇ تۇرسۇنجاندىن ئاكىسىنىڭ ئىمتىهان بېرىش كىنىشكىسى چىقمىغانلىقتىن يىغلاپ چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ ئاكىسىنى ئىزدەپ چىققانىدى .

— هېچنېمە ،— دېدى ئابدۇسالام ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشتىنىغا يېپىشقان توپىنى قېقىشتۇرۇپ ،— ئۆزۈمچە بىرەم ئولتۇرغۇم كېلىپ··· ماۋۇ يەردە بىرەم···

— بولدى ئاكا ، مەندىن يوشۇرما ، بۇ بىر نېمىلەر ساڭا يەنە زىيانكەشلىك قىلغان ئوخشايدۇ . يۇر ، ئۆيگە كېتەيلى ، ناهىيىگە چۈشتىن كېيىن ئۆزۈم چىقىمەن . زادى نېمە ئۇچۇن قالدۇرۇپ قويغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ئېنىقلاپ ساڭا ئىمتىهانغا قاتنىشىش كىنىشكىسى هەل قىلىپ كېلىمەن .

— بولدى ، ئاۋارە بولما ، تەقدىرگە تەن بېرەي ئەمدى .

— ياق ، مەن تەن بەرگۈزمەيمەن ، — سىڭلىسىنىڭ ناهەقلىقىغا چىدىمايدىغان ، قەيسەر ، چۈس مىجەزىنى ئوبدان بىلىدىغان ئابدۇسالام «قانداق قىلساڭ قىل» دېگەن مەنىدە ئۇنىڭغا مەنىلىك قاراپ قويدى ـ دە ، يول ياقىسىدىكى دەرەخكە يۆلەپ قويغان ۋېلىسىپىتىنى شەرەت قىلدى .

— ۋېلىسىپىت بىلەن چىق ئەمىسە .

— دادامغا دەپ قوي ئەمىسە ، مەن چىقىپ كېلەي .

ئۇ سىڭلىسىنىڭ ئوغۇل بالىلاردەك چەبدەسلىك بىلەن ۋېلى-

سىپىت مىنىشىگە ھەمدە يەر يۈقىرىسىغا ناھايىتى تېز چاپىتۇ-
رۇپ مېڭىشلىرىغا قاراپ تۇرۇپ قالدى . قايسىبىر پىسخو-
لوگ : «ئوغۇللار كۆپ ئائىلىدە چوڭ بولغان قىز ئوغۇل مىجەز ،
قىزلار جىق ئائىلىدىكى ئوغۇل قىز مىجەز بولۇپ قالىدۇ» دېگە-
نىكەن . مانا تۆت ئوغۇلنىڭ ئىچىدە بىر تاللا قىز بولغاچقىمىكىن
ئۇنىڭ مىجەزىمۇ ئوغۇللاردەك چۈس ، قارام . شۇڭا ئۇ ھېلىقى
ئىسمائىل مۇئەللىمدەكلەرنىڭ كۆشكۈرتۈشى بىلەن «ئۇنسۇر-
نىڭ بالىسى» ، «ئۇنسۇرنىڭ كۆچۈكى» دەپ ھاقارەتلەپ كېتىۋات-
قان بالىلار بىلەن تەڭ زوكۇنلىشىپ ئىككى ئاكىسى ماڭغان
مەكتەپتىن چېكىنىش يولىنى ئەمەس ، بەلكى تېخىمۇ تىرىشىپ
ئۆگىنىش يولىنى تاللىۋالغانىدى . شۇڭا ئۇ ئاكىسى ئابدۇسالام-
نىڭ ئۆگىنىش ئۇسۇلىنى تاللاپ شۇ بويىچە ئۆگىنىش جەدۋىلى
تۈزۈپ ماڭغاچقا دەرسلەردە سىنىپىنىڭلا ئەمەس ، بەلكى مەكتەپ-
نىڭمۇ ئالدى ئىدى . لېكىن ئۇنىڭ تەركىبىدە مەسىلە بولغاچ
قانداقتۇر سىنىپ باشلىقى ، ئۆگىنىش باشلىقى دېگەندەك ئەمەل-
لەرگە ئېرىشەلمىگەنىدى .

كەچتە ئايگۈل ئاكىسىدەك سولاشقان ھالەتتە قايتىپ كەل-
دى . ئۇنىڭ دېيىشىچە ، ئابدۇسالامنىڭ تولۇقسىز ئوتتۇرىنى پۈت-
تۈرگەن سالاھىيىتى ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا قاتنىشىش پۈر-
سىتىدىن مەھرۇم قىپتۇدەك .

— مەن ئۇلار بىلەن جېدەللىشىپ قالدىم ،— دېدى ئايگۈل
پېشانىسىدە تەپچىرەپ تۇرغان تەرنى قولياغلىقى بىلەن سۈرتۈپ
تۇرۇپ ،— ئۇلار بۇ دېگەن پرىنسىپال مەسىلە . ئەگەر ئاكىڭىز
راستىنلا ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا قاتناشماقچى بولسا تولۇق
ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەنلىك دىپلومىنى ئەكەلسۇن ، ئاندىن ئىمتى-
ھانغا قاتناشتۇرىمىز ، دەيدۇ .

— بۇ ئادەمنى تەتۈر قىينىغانلىق ئەمەسمۇ ،— دېدى ئابدۇ-
سالام ئورنىدىن لىككىدە تۇرغان ھالدا ،— ئەجەب يۇقىرى مەھەل-

لىدىكى ئوسمان ، غولىنىڭ ئۇ يېقىندىكى سەمەتلەرمۇ تولۇقسىزنى پۈتتۈرگەن بالىلاركەن . ئۇلارغا ئەجەب بۇ گەپنى قىلماپتۇ . بۇ-نىڭدا چوقۇم بىر ئويۇن بار ، مەن بىلەن يوشۇرۇن قېرىشۋاتقان ئادەم بار . مەن زادى ئەرز قىلمەن . ناھىيىگە ، ۋىلايەتكە ئەرز قىلمەن .

— بۇنچە چېچىلىپ كەتمە ، بالام ،— دېدى ئابدۇساھىپ تۇمشۇقى تېشىلگەن ئايىغىغا ياماق سېلىپ ئولتۇرۇپ ، — بەلكىم مېنىڭ قالپىقىم يەنە تاقىشىپ قالغاندۇ . سەن دەۋاتقان بالىلارنىڭ تەرکىبى ياخشى . توشقان تېرىسىمۇ بەش كۇن چىدايدۇ ، دېگەن گەپ بار ، بالام . مانا ، ئاپاڭنىڭ خىزمىتى ھەل بولدى . شۇنىڭ-دىن قارىغاندا مېنىڭ قالپاقلىرىم ئېلىنىپ خىزمىتىم ئەسلىگە كېلىدىغانغا كۆپ ۋاقىت قالمىدى . ئۆلمىگەن جاندا ئۈمىد بار . ئۈمىد بىلەن ياشا ، بالام ،— ئۇ ئابدۇسالامغا گەپ قىلىپ ئولتۇ-رۇپ ئاياغنىڭ چەمىگە سالغان بىگىز تېسىلىپ چىقىپ ئۇنىڭ سول قولىنىڭ بارمىقىغا تەگدى ، — ۋاي ،— دېدى ئۇ ھوشىنى يىغىپ ، — ساڭا تەربىيە قىلمەن دەپ مانا قولۇمغا بىگىز سانجىۋالدىم . ئايىگۈل ، بول قىزىم ، لاتا ئەكەل ، تېڭىپ قويايلى ،— ئۇ تەپچىرەپ قان چىقىۋاتقان جايىنى ئوڭ قولىنىڭ بارمىقى بىلەن بېسىپ تۇرۇپ ئابدۇسالامغا قارىدى ، — ھە راست ، ئۇلار سەندىن تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەنلىك دېپلومى سوراپتىغۇ ، مەكتىپىڭگە چىقىپ باقامسەن يە ، سېنىڭ مۇشۇ بەش - ئالتە يىلدىن بۇيان سەھرادا ئىشلەپ يۈرگىنىڭنى ئۇقسا ساڭا ياردەم قىلىپ قويار . پەقەت بولمىسا دېپلوم ئۈچۈن ئىمتى-ھان بېرەرسەن . مەن سېنىڭ ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ كېتىشىڭگە ئىشىنىمەن ، بالام .

— شۇنداق قىل ، ئاكا ، — دېدى ئايگۈل دادىسىنىڭ قولىنى ئاق خەسىنىڭ پارچىسى بىلەن تېڭىپ ئولتۇرۇپ ، — دېپلوم ئالساڭلا ئۇلارنىڭ زۇۋانى تۇتۇلىدۇ . ئىمتىھانغا قاتناشتۇرماي ئامالى يوق .

ئانا مەكتىپى ئالدىدا ئۇ بىر پەس تۇرۇپ قالدى . ئۇنىڭ كۆزىگە دەرۋازىنىڭ ئۈدۈلىدىكى ئۇچ قەۋەتلىك ئوقۇتۇش بىناسى غېرىبسىنىپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى . مەكتەپ قورۇسى ، ئوقۇتۇش بىنالىرىنىڭ ھەممىسى جىمجىتلىققا چۆككەن ، دەرۋازىدىن ئوقۇ-تۇش بىناسىغا بارىدىغان يولنىڭ ئىككى قاسىنىدىكى مېۋىلىك باغنىڭ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى جەريانىدا نابۇت بولغان تال - باراڭلىرى تېخى ئەسلىگە كەلمىگەچكە ، بالىلار ئۆگىنىش قىلىدە-غان ياغاچ ئورۇندۇقلارنىڭ سىرلىرى ئاپتاپتا ئۆز رەڭگىنى يوقاتـ قانىدى .

— بىرىنى ئىزدەمتىڭىز ؟— ئابدۇسالام دەرۋازىدىن كىرىشى ھامان يان تەرەپتىكى دېجورنى ئۆينىڭ دېرىزىسى ئېچىلىپ پاكار ، دوغلاق كەلگەن دەرۋازىۋەننىڭ ئاۋازى ئۇنى چۆچۈتتى .

— ھە ، مەن مەكتەپ مەسئۇللىرىنى ئىزدەيتتىم .

ئابدۇسالام دېرىزە تۈۋىگە كەلدى . مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى باشلىنىشتىن بۇرۇنلا مۇشۇ دەرۋازا بىلەن باغنىڭ پەرۋىشىگە مەسئۇل بۇ ئادەمنىڭ ئىسمى ھېيتاخۇن ئىدى . ھېيتاخۇننىڭ ئاچچىقى يامان بولغاچقىمۇ بالىلار تۆمۈر رېشاتكىلىق تامدىن ئار-تىلىپ باغقا چۈشۈشكە پېتىنالمايتتى . ئۇنىڭ ئاۋازى گويا گۈل-دۇرمامىدەك كۈچلۈك ، دېڭىز دولقۇنلىرىدەك شاۋقۇنلۇق ئىدى . ئۇ بېشىغا رەڭگى ئۆچكەن شاپاق دوپپىسىنى كىيىپ ئىشتىنىنىڭ پۇشقىقىنى تىزىغىچە تۇرۇۋېلىپ باغ ئىچىدە شىپىرلاپلا يۈرەتتى . بالىلار دائىم ئۇنىڭ كەتمەن چېپىۋاتقانلىقىنى ، سۇ تۇتۇۋاتقانلى-قىنى ياكى بولمىسا ئۆرۈك ، شاپتۇل ، ئالما ، ئۈزۈملەرنى سېۋەت-لەرگە قاچىلاپ يۈرگىنىنى كۆرەتتى .

— ھېيتاخۇنكا ،— دېدى ئابدۇسالام مەكتىپىدە تۇنجى ئۇچـ-راتقان تونۇشىغا ئوچۇق چىراي ئېچىپ ،— مېنى تونۇدىلىمۇ ؟

— مۇشۇ مەكـتەپتىن ئوقـۇپ چىـقىپ كەتـكەن بىرىدۇر-سەن ،— دېدى ھېيتاخۇن كەينىگە يېنىپ ئىشكىتىن چىقىپ ، —

بۇ مەكتەپتە نەچچە يۈز بالا ئوقۇيدۇ ، ھەر يىلى بىرەر يۈز بالا كەلسە ، بىرەر يۈز بالا مەكتەپ پۈتتۈرۈپ چىقىپ كېتىدۇ . ھە ، بىرەرنى ئىزدەپ كەلگەنمىدىڭ ؟

— مەكتەپ مەسئۇللىرىنى ئىزدەيتتىم .

— يەنە بەش كۈندىن كېيىن ئوقۇتقۇچىلار يىغىلىدۇ . ئون كۈندىن كېيىن دەرس باشلىنىدۇ . ئۇلارنى ئىزدىسەڭ بەش كۈندىن كېيىن كەل ، بالا . چىرايىڭ ئۆمسەغۇ ؟ كېيىملىرىڭمۇ ناچار ، قارىغاندا قىيىنچىلىقتا قالغان ئوخشايسەن ـ ھە ؟

— ياق ، ياق ، — ئابدۇسالام چاناقلىرىغا ئولاشقان ياشنى ئۇنىڭغا كۆرسەتمەسلىك ئۈچۈن كەينىگە ئۆرۈلدى ـ دە ، ئىتتىك مېڭىپ چىقىپ كەتتى .

— توختا ، ھەي بالا ، ساڭا گېپىم بار .

ئابدۇسالام كەينىگە ئۆرۈلۈپ قاراشتىن خىجىل بولدى . چۈنكى شۇ تاپ ئۇ كۆزىگە لىققىدە تولغان ياشنى يېڭىنىڭ پېشى بىلەن ئېرتىپ ئامال بار ھېيتاخۇنغا كۆز يېشىنى كۆرسەتمەسلىكە نىيەت قىلغانىدى . ئۇنىڭغا يىغلاپ بەرگەن بىلەنمۇ ئۇنىڭ دېپلوم ئېلىش ئىشىغا ئۇ ياردەم قىلالمايتتى . بەش كۈندىن كېيىن مۇدىر بىلەن كۆرۈشكەندە ئۇ كۆز ياشلىرىنى زادىلا توختىتالمىدى . چۈنكى ، ئارىدىن ئون يىل ئۆتكەن بۈگۈنكى كۈندە مەكتەپ مۇدىرىنىڭ چاچلىرى پۈتۈنلەي ئاقىرىپ ئورۇقلاپ كەتكەنىدى .

— نېمىشقا يىغلايسەن ، ئابدۇسالام ، — دېدى مۇدىر لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭ يېنىغا كېلىۋېتىپ ، — مەن سېنى تونۇۋالدىمغۇ . سەن ھېلىقى 6 ـ يىللىق 2 ـ سىنىپتىكى ئۆگىنىش ھەيئىتى .

— مۇئەللىم ، بۇ ئىنقىلابتا مەندىن بەتتەر جاپا تارتقان ئوخشايلا ، شۇڭا كۆڭلۈم بۇزۇلۇپ قالدى ،— دېدى ئابدۇسالام مۇدىر سۇنغان قولياغلىقتا كۆز يېشىنى ئېرتىپ تۇرۇپ ،— مانا

چاچلىرى ئاقىرىپ ، بەللىرى مۇكچىيىپ قاپتۇ .

— بۇ ئىنقىلابتا ئەلگەكتىن تاسقالغان قوناق ئۇنىدەك ئوبدانلا چايقالدۇق . هە ، مەنغۇ تاسقالغان بولساممۇ هامىنى زىيالىيلارنىڭ قەددى كۆتۈرۈلىدىغانلىقىنى پەرەز قىلىپ ئۇمىدلىك ياشىدىم . سەنچۇ ، ياش تۇرۇپلا نېمانداق بىچارە چىراي بولۇپ قالدىڭ ؟

ئابدۇسالام ئوقۇتقۇچىسىغا (بۇ مۇئەللىم هەم مەكتەپ مۇدىرى ، هەم فىزىكا ئوقۇتقۇچىسى ئىدى) قارىغانسېرى ئۇنىڭ دادىسىغا ئوخشاش ئۇمىدۋار ياشىغان ئادەم ئىكەنلىكىنى هېس قىلدى ـ دە ، كۆز يېشىنى پاكىز سۈرتۈپ بېشىدىن ئۆتكەن كەچمىشلەرنى سۆزلەپ ، بۇ قېتىمقى ئىمتىهانغا تەييارلىق قىلغان بولسىمۇ ، لېكىن ئۇلارنىڭ قەستەن پۈتاق چىقىرىپ تولۇق ئوتنۇ-را دىپلومىنى تەلەپ قىلغانلىقى ، ئۆزىنىڭ مۇشۇ مەقسەتتە چىققانلىقىنى بايان قىلىپ بەردى .

— پاھ ، كىچىك تۇرۇپلا مۇشۇنچىۋالا رەنج ـ كۈلپەت تارتتىم دە ، سەن بىلەن يېزىغا چۈشكەنلەرنىڭ هەممىسى ئىشقا ئورۇنلىشىپ بولدى . سەن تېخىچە··· بوپتۇ ، سەن تىرىشچان بالا ، چوقۇم ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشۇڭ كېرەك . دىپلوم ئىشىنى مەن بىر ئامال قىلاي . ماڭارىپ ئىدارىسى تارقىتىدىغان ئىش بۇ . شۇڭا سەن قايتىپ تەييارلىقىڭنى قىلىۋەر . ئەگەر پەقەت ئامال قىلغىلى بولمىسا ئىمتىهان ئېلىپ بولسىمۇ دىپلوم بېرەرمىز . سەن بىر هەپتىدىن كېيىن چىق .

ئابدۇسالام مەكتەپ مۇدىرىنىڭ سۆزلىرىدىن كۆڭلى ئېچىلىپ قەلبى ئېيتقۇسىز خۇشاللىق ئىلكىدە تىترەپ كەتتى .

مەكتەپ مۇدىرى دېگەندەك دىپلوم ئىشى ئىمتىهان ئېلىش بىلەن تاماملاندى . ئۇ تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەنلىك دىپلومى ئېلىپ گۈڭشې ماڭارىپ ئىشخانىسىغا كەلگەنىدە ، ئىمتىهان ئېلىش ۋاقتىغا ئارانلا يەتتە كۈن قالغانىدى .

— ئەمدى كېچىكتوۇق ئۇكام ، — دېدى رىزۋانگۇل ئۇنىڭ دېپلومىغا قاراپ بىر پەس ئولتۇرغاندىن كېيىن ، — ئىمتىھانغا قاتنىشىش كىنىشكىسىنى ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ نازارىتىدىن بىر تۇتاش ئەكېلىدىغان گەپ . ئەمدى بىز ھەرقانچە چاپساقمۇ ئۇرۇمچىگە بېرىپ ئەنگە ئالغۇزۇپ ئەكېلىپ بولالمايمىز . مۇنداق قىلايلى ، مەن سىزنى كېلەر يىلى ئىمتىھان بېرىدىغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىرىنچىسى قىلىپ تىزىملاپ قوياي . بىر يىل ئوبدانراق تەييارلىق قىلارسىز ، ئۇكام .

ئابدۇسالام شۇنچە ئالدىراپمۇ بۇ يىللىق ئىمتىھانغا قاتنىشالمىغانلىقىدىن قاتتىق ئۆكۈندى . لېكىن بۇ ئىشنىڭ پايدىسى بارلىقىنمۇ ھېس قىلىپ قالدى . چۈنكى دېپلوم ئېلىش ئۈچۈن بەرگەن ئادەتتىكى سىناق خاراكتېرلىك ئىمتىھاندا ئۇ ئوبدانلا جىددىيلەشتى . ئالتە يىللىق ئېغىر دېھقانچىلىق ئەمگىكى ، ھەدىدىن زىيادە چارچاش ھەمدە ئابدۇلباستىنىڭ بىھۇدە خورلۇقى تۈپەيلىدىن تاشلىۋېتىلگەن دەرسلىكلەر ئۇنىڭ بىلىمىدە ھەقىقەتەن چېكىنگەنلىكىنى ھېس قىلدۇرغاندى . قىشچە گۈلدۇرلەپ تۇرغان مەشنىڭ تەپتىگە قاقلىنىپ ئولتۇرۇپ ئۆگىنىش ، ئەتىيازدىن باشلاپ توك قۇدۇقىنىڭ كىچىك ئۆيىگە بېكىنىپ ئۆگىنىش بىلەن ئۇ 1978 ـ يىلىدىكى ئىمتىھاننى ھاياجان ۋە ئاجايىپ قىزغىنلىق بىلەن بەردى . دادىسىنىڭ قالپىقى ئېلىۋېتىلگەچكە توشقۇزغان جەدۋەللەردىكى تەركىبى دېگەن جايغا تەمتىرىمەي «كەمبەغەل دېھقان» دەپ يازالىغاچقىمۇ روھى خېلىلا كۆتۈرەڭگۈ ئىدى .

ئىمتىھاندىن كېيىن ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆتۈپ كېتەلەيدىغانلىقىغا تازا ئىشەنچ قىلىپ كېتەلمىدى . لېكىن ئىمتىھان نەتىجىسى ئۇنى تەمتىرىتىپ قويدى . ئۇ گۈلباغ يېزىسىدىن ئىمتىھان بەرگەن 137 نەپەر ئوقۇغۇچىنىڭ ئالدىنقى ئۈچىنچىسى بولغان بولۇپ ئالىي مەكتەپكە قوبۇل قىلىنىشتىن ئۈمىد چوڭكەن . ناھىيىلىك دوختۇرخانىدىكى سالامەتلىك تەكشۈرۈشىدىن ئۆتكەندىن كېيىن

ئەترەت باشلىقى نەبىجان ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشتى .

— ئۇكام ئابدۇسالام ، «ئەسكى چاپاننىڭ ئىچىدە ئەر بار» دېگەن گەپنى ئىسپاتلاپ قويدۇڭ . ھېلىقى كېپىنەك كالا قوشۇلغان پىگىلونى ھەيدەپ بازاردىن ئوغۇت توشۇپ يۇرگەن يىرتىق جۇۋىلىق بالا ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدا ھەممىنى بېسىپ چۈشتى دېگەن ئالامەت گەپ بۇ . قارا ، ئون يىل ئوقۇغان بالىلارنىمۇ چوقۇۋالدىڭ . مەكتەپكە ماڭمىدىغان كۈنىڭدە مەن مەشرەپ ئۇيۇشتۇرىمەن . ھە راست ، مۇشۇ مەھەللىنىڭ توك ئىشلىرىنى باشقۇرىدىغانغا بىر ئادەمنى تەرىپىلەپ بەر بىزگە . ئەتىلا ساڭا بىر يارەمچى ئەۋەتىمەن .

ئابدۇسالام نەبىجاننىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ رەھمەتتىن نەچىنى دەۋەتتى . چۈنكى مۇشۇ ئادەم ئۇنى ئابدۇلباستىنىڭ زۇلۇمىدىن قۇتۇلدۇرغان ، شۇنداقلا توك بىلىملىرىنى ئۆگىنىشكە ئەۋەتىپ ئۇنىڭ ئۆگىنىشى ئۈچۈن شارائىت ھازىرلاپ بەرگەنىدى .

شۇ كۈنلەردە ئۇ ئاجايىپ بىر مەستخۇشلۇق ئىچىدە ياشايدىغان بولۇپ قالدى . چۈنكى ئۇ ئالىي مەكتەپكە بېرىشنىڭ مۇقىملىشىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلغانىدى . شۇڭا ئۇ يول ماڭغاندا ئالدىغا ئۈچرىغان ھەرقانداق بىر ئادەمگە گەپ قىلغۇسى ، ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلاشقۇسى كېلىدىغان بولۇپ قالغانىدى . بولۇپمۇ كۆزدىگە سەت كۆرۈنگەن بۇ سەھرا بىردىنلا گۈزەللىشىپ كەتكەندەك بىلىنىدىغان بولۇپ قالدى . ئۇ شارىلداپ سۇ چىقىۋاتقان قۇدۇق بېشىدا ئولتۇرۇپ يىراقلارغا نەزەر سالاتتى . تونۇش ئېتىز ، تونۇش دەرەخ ، بىر خىل سالقىنلىق تارقىتىۋاتقان كۆل ، توپا توزۇپ تۇرىدىغان يول بويىدىكى توپا ـ چاڭغا مىلەنگەن ئىھاتە ئورمانلار ، باغلاردا بەس ـ بەستە سايراۋاتقان ھەر خىل قۇشلار ، چاتقال ، ئازغانلار ئارىسىغا كىرىۋېلىپ بەس ـ بەستە چىرىلدىشىۋاتقان تومۇزغىلار··· ئىشقىلىپ سەھرانىڭ سېنتەبىر ئايلىرىدىكى

ئەلۋەكچىلىك ئابدۇسالامغا ئاجايىپ تۇيغۇلارنى ئاتا قىلاتتى . ئاشۇ تۇيغۇلارنىڭ تەسىرىدىنمىكىن ئۇ كېچىلىرى ناھايىتى گۈزەل چۈشلەرنى كۆرۈشكە باشلىدى .

تىنجىق ھاۋا ، شارقىراپ ئېقىۋاتقان دەريا ، ئۇ ئەلەڭلەپ يانغا قارىدى . دەريا بويىدا قېلىن سۆگەتلىك ، سۆگەتلىك ئارىسىدا مال - چارۋا سودىسى قاينىغان ، يىراقتىكى قەدىمىيلىكنى ئەسلىتىپ تۇرىدىغان مەسچىتنىڭ قۇببىلىرى ئۇستىدىكى ھىلال ئاي كۈن نۇرىدا يالتىرىغان ، توپا - چاڭ ئارىسىغا كىرىپ كېتىۋاتقان ئادەملەر توپى سەلدەك ئاقماقتا . كوچىلار تار ، ئۆيلەر ئۇستىگە قوندۇرۇلغان بالىخانىلار ھازىرلا ئۆرۈلۈپ چۈشىدىغاندەك مۇئەللەقتە ئېسىلغان ، كۆزىگە گىرادۇسلۇق كۆزەينەك تاقىۋالغان ئاقۇاش زەرگەر شاگىرت بالىغا تەنبىھ بەرمەكتە . مىسكەرچى ، تۇنىكىچىلەر جاھاندا ئۆزىدىن باشقا ئادەم يوقتەك قوللىرىدىكى بولقىنى مىس ، تۇنىكىلەرگە ئۆچى باردەك كۈچەپ ئۇرماقتا . ياغاچقا نەقىش چىقىرىۋاتقان بالىنىڭ پۈتۈن بەدىنى ياغاچ قىرىندىسى ئارىسىغا كۆمۈلگەن ، دوغاپچىلار چىنىدىكى مۇزغا ئارىلاشتۇرۇلغان قېتىقنى قوچىغاچ خېرىدار چىللىماقتا . شەھەرنىڭ ھەممىلا يېرىدىن قەدىمىيلىك ، مىللىيلىك تۆكۈلمەكتە .

— مانا بۇ سىلى ئوقۇيدىغان مەكتەپ ،— كىمدۇر بىرى ئۇنى ئەتراپى سوقما تاملار بىلەن ئورالغان بىر ئورۇنغا ئېلىپ كەلدى . دەرۋازا ئۇدۇلىدا كېسەك بىلەن قويۇرۇلۇپ سامان سۇۋاق قىلىنغان قاتار - قاتار ئۆيلەر ، يولنىڭ ئىككى قاسىنىدا ئىككى قەۋەتمۇ ، ئۈچ قەۋەتمۇ ئەتىمالىم ، بىر - ئىككى بىنا ، قالغان يەرلىرىدە تاشلاندۇق ئېتىزلار ، سۇۋادان تېرەكلەر ، ئارچىلار ، ئالما ، ئۆرۈكلەر··· ئابدۇسالام بۇنىڭ مەكتەپ ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ يېتەلمىدى .

— مۇشۇ ئالىي مەكتەپمۇ ؟

— شۇنداق ، سىلى ئوقۇيدىغان مەكتەپ شۇ···

— بۇ بىرەر يېزىنىڭ ئوتتۇرا مەكتىپى ئوخشىمامدۇ؟
— ياق ، بۇ ئالىي مەكتەپ . لېكىن ئورنى بىر يېزىغا تەۋە .
— قايسى يېزا؟
— ھەرەمباغ .
— ھەرەمباغ دېدىلىمۇ؟
— شۇنداق ، ھەرەمباغ...

ئابدۇسالام چۆچۈپ ئويغاندى . كاللىسىدا بايىقى چۈش پىر-قىراپ يۈرەتتى . بىر قەدىمىلىكنى ساقلاپ قالغان شەھەر ، ھۈنەر ـ سەنئەتلەرنىڭ ھەممىسى قولدا ئىشلەنگەن ، مەكتەپنىڭ قۇرۇلمىسىمۇ كونىچە ، ئۇ دېرىزىگە قارىدى . تاڭ يورۇغاندى . تاڭ ئاتقانلىقىنى جاكارلاپ خورازلار بەس ـ بەستە چىللىشۋاتات-تى .

«خەيرلىك چۈش ، ئىلاھىم ئوڭغا تارتقايسەن» ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە شۇنداق دەپ پىچىرلىدى ـ دە ، يانغا ئۆرۈلدى . ئۇخلاش ئۈچۈن ئۆزىنى شۇنچە زورلاپ باققان بولسىمۇ ، لېكىن بايىقى چۈش ئۇنىڭ ئۇيقۇسىنىلا ئەمەس ، بارلىق خىياللىرىنى ئېلىپ كەتكەندەك خىيالىي تۈيغۇ ئىچىدىكى ھېلىقى تىلسىماتتەك شەھەر ئۇنىڭ كۆز قارىچۇقلىرى ئارىسىدىن ئوقچۇپ چىقىپ نېرىپلىرىنى يېنىك ئەركىلەتمەكتە ئىدى .

— سىلى ئوقۇيدىغان مەكتەپ مۇشۇ ، بۇنىڭ ئورنى ھەرەم-باغقا قارايدۇ ، — دېگەن مۇشۇ ئىككى دىئالوگ ئۇنىڭ كاللىسىدا بىر دولقۇن پەيدا قىلىپ رەھىمسىزلەرچە قىرغاقتا ئۇرۇلماقتا ئىدى . «ئەجەب ئېنىق ھە ، ھەرەمباغ دېگەن نەدىدۇر» .

دادىسىنىڭ قىسقا يۆتىلى ئۇنىڭ خىيالىنى ئۈزۈپ قويدى . سەھەر تۇرۇشقا ئادەتلەنگەن ئاتا ئورنىدىن تۇرغاندى . ئابدۇ-سالامۇ دادىسىنىڭ تۇرغانلىقىنى تۇيغان چاغدىلا بېشىنى ياستۇق-تىن ئۈزگەنىدى . ئۇ دادىسى كىيىنىپ تاشقىرىقى ئۆيگە چىققۇچە كىيىنىپ بولدى .

— نېمانداق بۇرۇن تۇرۇۋالدىڭ ، — دېدى ئابدۇساھىپ ئابدۇسالامنىڭ كاڭنىڭ قىرىدا ئولتۇرۇپ پايپىقىنى كىيىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ،— ياماق چۈش كۆرۈپ قالمىغانسەن ؟

— ياق دادا ، بەك ئوبدان چۈش كۆردۈم . سەھەر پەيتىدە دېگىنە .

— قانداق چۈش كۆردۈڭ ؟ !— دېدى ئابدۇساھىپ ئوغلىنىڭ چىرايىنىڭ ئاپتاپتەك ئېچىلىپ كەتكىنىنى كۆرۈپ ،— ئېيتىپ بەر ، مەن ئۆرۈپ بېرەي .

ئابدۇسالام قەدىمىي شەھەر كوچىلىرىنى ، قاينام ـ تاشقىنلىق بازارنى ، قەدىمىي ھۈنەر ـ سەنئەت بۇيۇملىرىنى ئىشلەۋاتقان قول ـ ھۈنەرۋەنلەرنى ، مەكتەپنى ، ھەتتا مەكتەپنىڭ ئورنى تۇرۇشلۇق جايىنىڭ نامىنى دەپ بەردى .

— مەن بۇنداق ئېنىق ئادرېس بويىچە چۈش كۆرمىگەن دادا ، بۇ قەيەردىكى مەكتەپ بولغىيتتى .

— ئەھۋالدىن قارىغاندا بۇ شىنجاڭدىكى بىر مەكتەپ ، دېمەك سەن ئېچكىرىدىكى مەكتەپلەرگە بارالمايدىكەنسەن . لېكىن ھەرھالدا دېگەن جاي ئەمدىۋۇر ؟ بۇنى مەنمۇ بىلمەيۋاتىمەن . ئۇرۇمچىدە بۇنداق جاي يوق . قارىغاندا غۇلجا ، قەشقەر ، خوتەن ، ئاقسۇ قاتارلىق جايلاردىن بىرەرسى بولسا كېرەك . ئەگەر ئېنىق جاۋابىنى تاپاي دېسەڭ ئامان تۆمۈرۈپتىن سورا ، ئۇ ئارخېئولوگ ، يېزىغا چۈشۈرۈلۈشتىن بۇرۇن پۈتۈن شىنجاڭنى ئايلىنىپ چىققان ئادەم . مېنىڭچە ، بۇنىڭ جاۋابىنى ئاشۇ ئادەم دەپ بېرىشى مۇمكىن . لېكىن چۈشتىكى ئادرېسنىڭ ئېنىق چىقىشى مۇمكىن ئەمەس . كۆڭلۈڭ قالمىسۇن . ھېلى چايدىن كېيىن شۇ ئادەمدىن سورا .

ئابدۇسالام ئامان تۆمۈرۈپ دېگەن بۇ ئادەمنى ئوبدان بىلىدۇ . ئۇ داۋاملىق بىكار چاغلىرىدا ھېلىقى قارا ھاڭگىسىنى مىنىپ مەھەللىنىڭ شەرقىدىكى قەدىمىي تۇرلارنىڭ يېنىغا بېرىپ

كېسەكلەرنى ساناپ ، مېتىرلاپ خاتىرە يازىدۇ . چوڭلار بۇ ئادەم-
نىڭ جىنى بار ، ئۇنىڭ جىنى ئاشۇ تۇرلاردا . ئۇنى چاقىرسا قارا
ھاڭگا ئېشىكى تېپىرلاپ تۇرالماي قالىدىكەن . مۇشۇ ئىشى بول-
غاچ ئۇنى ئىشتىن ھەيدەپتىكەن دېيىشەتتى . شۇڭلاشقىمىكىن
بالىلار بۇ ئادەمدىن قورقىدۇ . خەقىشلىك قىلغان بالىلارغا «يېغ-
لىما ، ئەنە ئامان تۆمۈرۈپنىڭ جىنى كەلدى» دېسە شۇ ھامان
خەقىشلىكتىن توختايدۇ . لېكىن ئۇ ئادەم ئابدۇساھىپ بىلەن
ئوبدانلا ئەھۋاللىشىدۇ . ئابدۇسالامغىمۇ بۇ ئادەم باشقىچە بىر كۆز
بىلەن قارايدۇ .

— روھىڭنى چۈشۈرمە ، ئالتۇن ھامان پارقىرايدۇ ، —
مۇشۇ ئىككى جۈملە سۆز بىلەنلا ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ قويۇپ
كېتىپ قالىدىغان بۇ ئادەم ئابدۇسالامغا ئاجايىپ سىرلىق بىر
سوئاللار قوينىغا شۇڭغۇپ كېتىۋاتقان خاسىيەتلىك ئادەم تەرىقە-
سىدە كۆزگە تاشلىنىدۇ .

— ئاجايىپ ئېسىل چۈش كۆرۈپسەن ، — دېدى ئامان تۆمۈ-
رۈپ ئابدۇسالامنىڭ ئالدىغا بىر پىيالە چاينى قۇيۇپ تۇرۇپ ، —
دېمەك ئالتۇننىڭ ھامان پارقىرايدىغانلىقىنى ئەمدى چۈشەنگەن-
سەن . ئەمدى ھەرەمباغ دېگەن ئىسىمغا كەلسەك مەن ئويلاپ
باقاي ، — ئۇ ئوڭ قولىنىڭ بارماقلىرى بىلەن شىرەنى چېكىپ
ئولتۇرۇپ بۇ ئىسىمنى بىر نەچچە رەت تەكرارلىۋېتىپ ، — ھە ،
تاپتىم ، — دەپ توۋلىۋەتتى ، — بۇ جاي قەشقەردە . مەھمۇدىيە
پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى دەل ئاشۇ ھەرەمباغ دېگەن يېزىنىڭ
زېمىنىدا . تۇمەن دەريا سى بويىغا سېلىنغان بۇ مەكتەپ بۇرۇن
ئالىي تېخنىكوم ئىدى . قەشقەرلىكلەر بۇ مەكتەپنى «جەنكو مەك-
تەپ» دېيىشەتتى . ئەجەب چۈش كۆرۈپسىنا ، بۇنداق ئېنىق كۆ-
رىدىغان چۈش بولمايتتى . قارىغاندا ، تۇغما سەزگۈسى بار دېگىنى
راست گەپكەن . ئەگەر ساڭا قەشقەردىن چاقىرىق كەلسە مەن
چۈش توغرىسىدا بىر ئىزدىنىش ماقالىسى يازىمەن . چۈنكى

سەن كۆرۈپ باقمىغان جايىنى تۇيغۇلىرىڭ ئارقىلىق كۆردۈڭ . كۆرگەندىمۇ بەك ئېنىق كۆردۈڭ .

ئامان تۆمۈرۈپنىڭ دېگىنىدەك ئۇچ كۈندىن كېيىن ئۇنىڭغا چاقىرىق قەغىزى كەلدى . بۇ مەھمۇدىيە پېداگوگىكا ئىنىستىتۇتىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا قوبۇل قىلىنغانلىق ئۇقتۇرۇشى بولۇپ ، ئۇنىڭدا تىزىمغا ئالدۇرۇش ۋاقتى بىلەن دەققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار يېزىلغانىدى .

ئابدۇسالام بۇ كۈنى خۇددى تويى بولغان يىگىتتەك شادلاندى . چۈنكى ئۇنىڭ ئوقۇش ئارزۇسى ئاخىر ئەمەلگە ئاشقانىدى . دېھقان خەق دېگەن ساددا ، ئاق كۆڭۈل كېلىدۇ . شۇ كۈنى ئۇلار كېلىپ ئابدۇسالامنى سەمىمىي مۇبارەكلەشتى .

— ئەجەب يامانكەنسىز جۇمۇ ،— دېدى قوشچى ئىبراھىما-خۇن شالاڭ سېرىق چىشلىرىنى تۆگەل كۆرسىتىپ خۇشال بولغاندىلىقىنى ئىپادىلەپ ،— كېپىنەك كالىنى تاپقا كىرگۈزەلمەي ماڭقىنىزنى تارتىپ يىغلاپ يۈرەتتىڭىز . بىر دەمدىلا ئالىي مەكتەپكە باردىغان بولدىڭىز . كادىر بولىسىز ، ھە .

— شارقىراپ سۇ چىقىۋاتقان نونىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ كىتاب كۆرەتتى بۇ بالا ، — دېدى بېشىدىن ئاق لېچەك چۈشمەيدىغان رېپىزىخان بۇۋىم قوللىرىنى شىلتىپ ئولتۇرۇپ ،— ئاشۇ ۋاقىت - چۈرۈڭدا قانداق ئوقۇيدىغاندۇ دەپ كېتىدىغان ، ئاجايىپ كاللىسى بار بالىكەن ئەمەسمۇ .

— مەن ئالىي مەكتەپكە ئۆتسەڭ مەشرەپ قىلىپ بېرىمەن دېگەن ،— دېدى نەبىجان ئىشىك يېنىدا تۇرۇپ ،— ئابدۇسالام ، مەشرەپنى ئۆيۈڭدە قىلامدۇق ، مەجلىسخانىدىمۇ...

— رەھمەت ئاكا ياخشى كۆڭلىڭىزگە ، مېنى مۇبارەكلەپ كەلگەن بارلىق قېرىنداشلار ماڭا مېھمان . مەن مەشرەپ قىلاي .

— شۇنداق قىلايلى تۇغقانلار ،— ئوغلىنىڭ ئالىي مەكتەپ ئوقتۇرۇشىنى ئالغانلىقىنى ئاڭلاپ يېتىپ كەلگەن تىللاخان گەپ

ئارىلىدى ، — هويلا كەڭرى ، ئابدۇسالام هويلىغا چىراغ تارتىسۇن ، مەشرەپنى هويلىدا قىلايلى .

— ئۇنداق بولسا سازچىلارنى مەن ئەكىلىمەن ،— دېدى نەبىجان كۆپچىلىككە قاراپ ، — ئابدۇسالام مەھەللىمىزدىن ئىمتىهان بېرىپ ئالىي مەكتەپكە ئۆتكەن بىرىنچى بالا . شۇڭا ئۇنى ئۇزىتىش ئۇچۇن ئەترەتنىڭ مىلىسىدىن بىر پاقىلان سويىمىز . بولامدۇ ، جامائەت ؟

— بولىدۇ ، — هەممە بىر ئېغىزدىن ماقۇللىدى .

پاقلان سويۇلۇپ قورداق سېلىندى . قولۇم - قوشنىلار چىنە - قاچا ، نانلارنى ئېلىپ كىرىشتى . هويلا ئىككى يۇز ۋاتلىق چىراغتا سۇتتەك يورۇدى . مەجلىسخانىدىن ئېلىپ كېلىنگەن ئورۇندۇق - ئۇستەللەر قويۇلۇپ مېهمانلار بىردەمدىلا هويلىغا لىق تولدى . بالىلار ئۆگزىلەرگە ، باغنىڭ ئىچىدىكى ئۆرۈك ، ئالما شاخلىرىغا چىقىۋېلىشقانىدى . قارىغاندا ، ئۇلار مەشرەپ سېغىنىپ قالغانەك تۇراتتى .

تاماقتىن كېيىن سازچىلار غىجەكلىرىنى تەڭشەپ ، داپلىرىنى قىزىتىپ تەييار بولدى . مەشرەپ بېگى نەبىجان مەشرەپ باشلانغانلىقىنى جاكارلىغاندا مۇقامچى هەسەن قولىدىكى داپنى يەلپۇپ ئولتۇرۇپ مۇقامنى باشلىۋەتتى .

جاهاندا ئىككى يارىم بار : بىرى ئالىم ، بىرى زالىم ،
بىرىگە ئانچە مەيلىم يوق ، بىرىگە كۆيىدۇ يۈرەك باغرىم .
جانىم بىي··· بىي··· باقىي ئالەم

مۇقام ئاخىرلىشىپ داپلار چېلىنىپ مەشرەپ تېكىستلىرىگە يۆتكەلگەندە نەبىجان قولياغلىقتا چىرايلىق ياسالغان پوتىنى كۆتۈرۈپ مەيدانغا چۇشتى .

يۇقىرى بېرىۋىدىم ،
كۆرۈندى يارنىڭ باغلىرى .
ئاھ ئۇرۇپ يىغلىۋىدىم ،
سىيرىلدى سەۋرەڭ تاغلىرى .

ئۇسسۇل بىرەمدىلا قىيقاس ـ چۇقانلار ئىچىدە بىر نەچچە جۈپ كىشىنى مەيدانغا چۈشۈردى . ئۇلار بىر ـ بىرىگە بېقىشىپ ناخشىنىڭ ئۇدارلىرىغا ماسلاشقان ھالدا مەيدانىنى دەۋر قىلىپ ئايلانماقتا . ئابدۇسالاممۇ مەيدانغا چۈشۈۋالغانىدى . ئابدۇساھىپ چوڭلار ئارىسىدا تەئەززۇ بىلەن ئولتۇرماقتا . ئۇنىڭ چىرايىمۇ شادلىقتىن قىزارغان ، تىللاخان ئايالار تەرەپتە ئولتۇرۇپ ئوغلىنىڭ شوخ ئۇسسۇلىغا مەپتۇن بولغىنىچە خىيالغا كەتكەنىدى .

— ھۆرمەتلىك جامائەت ،— دېدى نەبىجان بىر مۇقام ئاخىرلاشقاندىن كېيىن مەيدانغا چۈشۈپ ، — ئابدۇسالامنىڭ ئالىي مەكتەپكە مېڭىشىنىڭ بىزگە بۇنچىلىك خۇشاللىق ئەكىلىدىغانلىقىنى ئويلاپ باقماپتىكەنمەن . ئۇنىڭ ئۈستىگە جامائەت مەشرەپ سېغىنىپ قاپتىكەن . بوپتۇ ، بۈگۈن بۇ مەشرەپنى تاڭ ئاتقۇچە ئوينىساقمۇ مەيلى ، لېكىن سازچىلارغا بىر تەلىپىم بار . ئابدۇسالام قەدىمكى مەدەنىيەتنىڭ بۆشۈكى گۈزەل قەشقەرگە ئوقۇشقا بارىدىغان بولدى . شۇڭا ئۇنىڭ مۇشۇ سەپىرى ئۈچۈن ھەم ياخشى ئوقۇپ كېلىشى ئۈچۈن «گۈزەل قەشقەر» دېگەن بىر ناخشىنى ئېيتىپ بەرسە دەيمەن .

— بولىدۇ ، — دېدى ھەممەيلەن بىردەك .

— قېنى ئەمىسە ، قەشقەر توغرۇلۇق بىر ناخشا ئېيتىڭلار .

سازچىلار بىر ـ بىرى بىلەن پىچىرلىشىۋېلىپ سازنى باشلىدى .

شەمۇ شەگە داڭ كەتكەن ،
قەشقەرنىڭ ئانارى بار .
.....

ئىككىنچى قىسىم

ئون ئۇچىنچى باب سالام ، قەشقەر

«هېسسىيات سەپەرگە تۇتاشقان يول»
— خاتىرەمدىن

قۇياشنىڭ ئاخىرقى نۇرى ئۇپۇقنى قىزارتىپ پۈتكۈل زېمىن كەچلىك ئۇيقۇسىغا تەرەددۇت قىلىۋاتقان مەزگىلدە «سېرىق دەريا» ماركىلىق بۇ ئاپتوبۇس ئېگىز - پەس دۇمبەلچىلەرنى بىر - بىرىگە گىرەلەشتۇرگەن ، ھەر خىل رەڭلەرنىڭ گىرەلەشمىسىدىن تۇزۇلگەن تاقىر تاغ تىزمىسىنى كەينىگە تاشلاپ قەدىمي شەھەر قەشقەرنىڭ بوسۇغىسىغا يېتىپ كەلدى .

يەتتە كۈنلۈك سەپەردىن ئابدۇسالامنىڭ ھېس قىلغىنى ناھايىتى كۆپ . بىر - بىرىگە گىرەلەشكەن شەھەرلەرنىڭ ئۆزگىچە خاسلىقى بىلەن ئۇلاردىكى تارتىملىق مىللىي خۇسۇسىيەت بىلەن يۇغۇرۇلغان كوچىلار ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا خۇددى قەدىمىي ئۆيلەرنىڭ تام - تورۇسلىرىغا چاپلانغان قاپارتما نەقىشتەك ناھايىتى كۆچلۈك نامايەندە بولدى . ئۇنىڭ نەزىرىدىكى يول بىلەن ئاپتوبۇس ئوخشاشلا ناچار ئىدى . ياتاقلاردىكى پاسكىنىچىلىق ، چۇسا ، بۇرگىلەرنىڭ ئاشكارا يۇگۇرۇپ يۈرۈشلىرى ، ئەبجىقى چىقىپ كەتكەن كالا ھارۇسىدەك شالاقشىپ كەتكەن ئاپتوبۇسنىڭ غەيرىي ، بىنورمال ئاۋازى ، ئىشقىلىپ نۇرغۇن نەرسىلەر ئۇنىڭ كۆزىگە سىغمىدى . لېكىن ئۇ قەشقەر بوسۇغىسىغا يېتىپ كېلىپ ئۆكتەبىرنىڭ ئارامبەخش شامىلى سەمەن يېزىسىنىڭ ئۆرۈك ،

ئالما ، شاپتۇل ، ئۈزۈم ، بېھى ، ئانار ئەيتاۋۇر جاھاندا بار مېۋە-لەرنىڭ دىماغنى غىدىقلىغۇچى پۇراقلىرىنى يېرىم ئېچىلغان ئاپ-تۇبۇس دېرىزىسىدىن كىرگۈزگىنىدە ئاجايىپ بىر ھۇزۇر ئىلكە-دە چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى . ئۇ شۇ تاپ مۇشۇ تونۇش ، ئەمما ناھايىتى تارتىملىق بۇ خۇشبۇي پۇراقتىن ھاياجانلاندى . رەت - رېتى بىلەن تىكىلگەن كۆك تېرەكلەر ئارىسىدا خۇددى ئۆيگە يېقىنلاشقان ئېشەك بىردىنلا چېپىشقا كىرىشكەندەك سۈرئىتى تېزلىشىپ كېتىۋاتقان ئاپتوبۇسنىڭ جالداقشىتىشلىرىنىمۇ ئۇن-تۇدى . ئۇ يۈرىكىنىڭ قېپىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك ئەنسىز سوقۇشلىرىنى ھېس قىلغاچقىمۇ ئەيتاۋۇر ئوڭ قولىنى خۇددى بىرەرى بىلەن كۆرۈشكەندەك مەيدىسىگە چىڭ باسقان ھالدا تې-رەكلىك يولىنىڭ ئىككى قاسىنقىدىكى دېھقان ئۆيلىرىگە نەزەر سالدى .

بۇ ئۆيلەرمۇ بارلىق ئۇيغۇرلارنىڭ دېھقان ئۆيلىرىگە ئوخشاش ھويلا ، ئايۋان ، ساراي ، ئېغىل ، سامانلىق ، كىچىك باغدىن تەر-كىب تاپقان كىچىك بىر ئارامگاھتىن ئىبارەت ئىدى . مانا بۇلار پۈل تاپسا تام مىنىدىغان ئۇيغۇرلارنىڭ ئوبرازىنى ئەكس ئەتتۈرە-دىغان كۆرۈنۈش ئىدى . ئابدۇسالام بۇ سۆزنى قىلغان سايىق قويچىنىڭ ئەقلىگە باركاللا ئېيتقۇسى كەلدى . ئۇ ئاشۇ تاشبالىق-تىكى سايلىقتا ھېلىقى قارا تاش ئۈستىدە ئولتۇرۇپ «قازاقلار پۈل تاپسا ئات مىنىدۇ ، ئۇيغۇرلار پۈل تاپسا تام مىنىدۇ» دېگەن ئەقلىيە سۆزگە ئوخشاپ كېتىدىغان بىر ماقال - تەمسىلنى سۆز-لەپ قەدىمىي بايلىرىمىزنىڭ پۈل تاپسا چىرايلىق ئۆي سالدىغان ، ھەتتا بىر نەچچە خوتۇنغا بىر نەچچە يەردە ئۆي سېلىپ بېرىپ كۈنداشلارنىڭ بىر - بىرىنى تالاپ كېتىشىدىن ساقلاپ ، ئۇلارنى بىر - بىرىگە ئۇچراشتۇرماسلىق يولى بىلەن باشقۇرىدىغان خاراك-تېرىنى سۆزلەپ بەرگەنىدى . مانا ئۇ ھازىر يۈرتىدىن ئايرىلغان

كۈندىن تارتىپ تاكى مۇشۇ قەدىمىي شەھەرگە يېتىپ كەلگۈچە تالاي ئۆيلەرنى كۆردى . ئۆيلەرنىڭ قۇرۇلمىسىدىن ، تاشقى كۆرۈنۈشىدىن ئۆي ئىگىسىنىڭ قانچىلىك تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقانلىقىنى تەخمىنەن ھېس قىلالىدى . ئەگەر مۇشۇنداق سەپەر قىلمىسا بىلمەسكەن . ئەسلىي جاھان دېگەن بەكمۇ كەڭرى گەپكەن . مانا يەتتە كۈن سەپەر قىلىپ ئاران مەنزىلگە يەتتى . سەپەرداشلارنىڭ دېيىشىچە ، يەنە ئىككى كۈن يول ماڭسا خوتەن دىيارىغا بارغىلى بولىدىكەن . ئۇ خەرىتىدە كىچىكلا تۇرغان بۇ زېمىننىڭ شۇ قەدەر چوڭلۇقىنى ھېس قىلغىنىدا ئۆزىنىڭ يۇرتىدىن تولىمۇ يىراق بولغان مۇشۇ جايغا بىلىم ئېلىش ئۈچۈن كېلەلىگەنلىكىدىن كۆڭلى ۋاللىدە كۆتۈرۈلۈپ قالدى .

— مانا ماۋۇ كېرەمباغ دوختۇرخانىسى ،— دېدى يېنىدىكى سەپەردىشى ، يول بويى شەھەر ـ ناھىيىلەرنى تەپسىلىي چۈشەندۈرۈپ هارمىغان ئوچۇق ـ يورۇق سەپەردىشى ئەللىك ياشلار چامىسىدىكى بومبۇر ساقال ئادەم ئۇنىڭغا دېرىزە سىرتىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ ، — بۇ شەھەردىكى ئەڭ چوڭ دوختۇرخانا .

ئابدۇسالام ئۇ ئادەم كۆرسەتكەن سول تەرەپتىكى يانتۇ كەتكەن دۆڭلۇك ئۈستىدە كۆزگە ئالاھىدە تاشلىنىپ تۇرغان ، دوختۇرخانا بەلگىسى چۈشۈرۈلگەن ژۇڭسكىنى كۆرۈپ بولغۇچە ئاپتوبۇس بۇ يەردىن ئۆتۈپ كەتتى .

— مانا ، ماۋۇسى ياۋاغ كۆۋرۈك ، تۇمەن دەرياسى دېگىنىمىز مۇشۇ ، — دېدى ئۇ ئادەم تېز ـ تېز چۈشەندۈرۈپ .

ئابدۇسالام ئىككى يېقى پاكار ـ پاكار سۆگەتلەر بىلەن ئورالغان تۇمەن دەرياسىغا قارىدى . دەريا سۈيى خۇددى سەل كەلگەندەك لايقىپ ئېقىۋاتاتتى . سارغۇچ لاي سۇدا بىر نەچچەيلەن سۇغا چۆمۈلۈۋاتقاندەك قىلاتتى .

دادىسى توغرا ئېيتقانىكەن . ئامان تۇمۇرۇپ شىنجاڭ خەرىتىسىدىكى ھەرقاندىق بىر جاينى پىششىق بىلىدىغان ئادەم

ئىكەن . ئۇ تۇمەن دەريانىڭ ئۇنىڭغا تونۇشتۇرغىنىدا «تۇمەن دەريانى بەك چوڭ دەريامۇ ئەمەس ، بۇ دەريا ئازاتلىقتىن ئىلگىرى سۇ بەك كۆپ ۋە ئىتتىك ئاقىدىغان بولغاچقا ھەمدە بۇ دەريا نۇرغۇن ئېرىق - ئۆستەڭلەر ، شۇنداقلا تۇمەنلىگەن بۇلاقلارنىڭ قوشۇلمىسىدىن ھاسىل بولغاچقا تۇمەن دەريا دەپ ئاتالغانىكەن . ئەزىزانە قەشقەرنى تۇمەن دەريانى بىلەن قىزىل دەريا ئىككى ياقتىن ئوراپ قىسىپ تۇرىدۇ . بۇ دەريالارنىڭ سۇيى خۇددى كەلكۇن سۇيىدەك قىزغۇچ سېرىق» دېگەنىدى . مانا ئۇ تەرىپلەگەن دەريانىڭ كۆۋرۈكىدىن ئاپتوبۇس ناھايىتى تېزلا ئۆتۈپ كەتتى . دەريا ئانچە چوڭ بولمىغاندەك قىلىغان بىلەن كۆۋرۈك ئۇزۇنراق سېلىنغانىكەن . ئاپتوبۇس كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپلا ئېگىز-لىككە يامىشىۋاتقاندەك قىلاتتى . چۈنكى بۇ ئاپتوبۇسنىڭ ماتورى مۇشۇنداق كىچىككىنە ئېگىزلىكنى كۆرسىلا ئاۋازى ئۆزگىرىپ دىرىلدەپ تىترەپ كېتەتتى . مانا بۇ دىرىلدەش ئاپتوبۇس ئىچىدە-كىلەرنىمۇ ئوخشاشلا تىترىتىپ ئۆزىنىڭ بار كۈچى بىلەن يۇقا-رىغا يامىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى جاكارلىغاندەك قىلاتتى .

— مانا ھېيتگاھقا كەلدۇق ، — ئابدۇسالام تىترىگەن ئاپتو-بۇسنىڭ شاۋقۇنلىرىغا قۇلاق سالغاچ يولنىڭ ئىككى قاسنىقىدىكى پاكار ، لېكىن ناھايىتى قەدىمىيلىكىنى ئەسلىتىپ تۇرغۇچى ئۆي-لەرگە سەپسېلىپ كېتىۋاتقاچقا ، ئامان تۇمۇرۇپ ئۆزىگە تەپسىلي چۈشەندۈرگەن ھېيتگاھقا كېلىپ قالغانلىقىنى تۇيماي قالغاند-كەن ، ئۇ ئىتتىكلا سەپەردىشى كۆرسەتكەن ئوڭ تەرەپكە قاردى ، قەدىمىي شەھەر قەشقەرنىڭ سىمۋولىغا ئايلانغان بۇ ھېيىتگاھ ئۇنىڭ ئالدىدا زاھىر بولغىنىدا ئابدۇسالامنىڭ بېشىدىن تاپىنىغ-چە سۇرۇلگەن بىر تىترەك ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى جۇغۇلدىتىپ ئۆتتى . شۇ تاپتا گۈمبەزسىمان دەرۋازىسىنىڭ مۇنارسىمان تۇۋ-رۇكلىرى ئۇيغۇر بىناكارلىقىنىڭ ئەڭ قەدىمىي نۇسخىلىرىنى ئەسلىتىپ تۇرغۇچى بۇ مەسچىت ئالدى ئادەم دېڭىزىغا ئايلانغاند-

دى ، ھېيتگاھ ئالدىدىكى كىچىككىنە گۈللۈك گويا كى چىمەنلىك-
كە ئولاشقان ھەسەل ھەرىلىرىدەك نۇرغۇن ئادەمنىڭ سەيلىگا-
ھىغا ئايلانغانىدى ، گۈللۈك ئوتتۇرىسىدىكى مۇنارلىق سائەت
ئەتراپىدا نۇرغۇن قىز - يىگىتلەر رەسىمگە چۈشۈۋاتاتتى ، مۇشۇ
گۈللۈكنى دەۋر قىلغان ھالدا ھەر خىل سودا بىلەن شۇغۇللىنىپ
يۈرگەن ئادەملەر خۇددى سەلدەك چايقىلاتتى . قىزىل ، يېشىل ،
سېرىق ، ئەيتاۋۇر ھەر خىل سايىۋەنلەر ئاستىدا دوغ ، راڭپىزا ،
لەڭپۇڭ سودىسى قاينىغان ، ئابدۇسالامنىڭ دىققىتىنى ئەڭ تارت-
قىنى يەتتە - سەككىز ياشلار چامىسىدىكى بىر بالا بولدى ، ئۇ
يوغان بىر ئاق جاۋۇر ئۈستىگە بىر تاختاينى توغرىسىغا قويۇپ ،
تاختاي ئۈستىدىكى مۇز پارچىسىغا جاۋۇردىكى سۇدىن قۇيغاچ
خېرىدار توۋلاۋاتاتتى .

— مۇز داۋاندا مۇزلاپ كەلگەن ، قەنت داۋاندا قەنتلەپ
كەلگەن تاتلىق سۇ ، ئوغۇل بالىلار ، مۇز چاينا پ...

بىر بالا قىزىرىپ پىشقان گىرده رەتلىك تىزىلغان يايپاڭ
سېۋەتنى بېشىغا ئەپلىك قوندۇرۇپ قاينام بازارغا كىرىپ كېتىۋا-
تاتتى . ئابدۇسالام بازاردىن ، سودا قىلىشىۋاتقانلاردىن ئىشقىلىپ
بۇ يەردىكى يۇزەكى بولسىمۇ چۈشىنىش ھاسىل بولۇۋاتقان يەر-
لىك مەدەنىيەتتىن ھاياجانلاندى . ئۇنىڭغا بەكرەك تەسىر قىلغىنى
يەنىلا مىڭلىغان - تۇمەنلىگەن دوپپىلارنىڭ ھېيتگاھ ئالدىدىكى
كۆركەم مەنزىرىسى بولدى ، دېمىسىمۇ ھازىر ئادەملەر ئەمەس ،
بەلكى رەڭگارەڭ دوپپىلار سەلدەك چايقىلىۋاتاتتى ، تەرەپ -
تەرەپكە ئېقىۋاتاتتى . ئۇ مېڭىش ئالدىدا دادىسى تەسۋىرلەپ بەر-
گەن قەشقەر بىلەن ھازىر كۆرۈۋاتقان قەشقەرنى كۆڭلىدە دىتلە-
دى . دادىسى ئۇنىڭغا تاپىلىغان ھېلىقى سۆزنى قايتا ئەسلىدى .

— بالام ، قەدىمدىن تارتىپلا مەدەنىيەتلەر خەزىنىسى ، مەرد-
پەتنىڭ ئوچىقى دەپ تەرىپلىنىپ كېلىۋاتقان قەدىمىي شەھەرگە
كېتىۋاتسەن . ئۇ ئۇيغۇرلار مەركەزلىشىپ ئولتۇراقلاشقان ، ئۇيە-

غۇرلار مەدەنىيىتىنىڭ جەۋھەرلىرى بىر قەدەر زىچ مەركەزلەشكەن شەھەر . ئۇ يەردە قەدىمكى ، شۇنداقلا ئەنئەنىۋى مەدەنىيەتنىڭ مىزىنىڭ بۇيۇك ئىزنالىرىنى ، خەلق سەنئىتىنىڭ ھەقىقىي جەۋھەرلىرىنى ، خەلقىمىزنىڭ چىن ئادەت - يوسۇنلىرىنى تاپالايسەن . ئېسىڭدە بولسۇن ، قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە يېتىشىپ چىقىۋاتقان ئالىم ، شائىر ، پەيلاسوپ ، ھاكىم - ھۆكۈمالىرىمىزنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ئاشۇ شەھەرنىڭ بۇلاقلىرىدا سۇغىرلىپ چىققان . سەنمۇ ئاشۇلارنىڭ ئىزىنى بېسىپ ھەقىقىي بىلىم ئىگىسى بولۇپ قايتىپ كەل . ھەرگىزمۇ شالاقشىپ تۇرىدىغان يېرىم چېلەك سۇ بولما .

ئابدۇسالام ئۆز خىياللىرىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ بولغاندا قاداقتۇر بىر غايىۋى كۈچ تۇرتكىسىدە روھلاندى - دە ، ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلىدى :

«سالام ساڭا قەدىمىي شەھەر قەشقەر ، ساڭا تەلپۈنگەن ، سەندىن مەنىۋى كۈچ تەلەپ قىلىدىغان بىر بىلىم تەشنا سى ساڭا سالام بېرىۋاتىدۇ . مەن سەندىن بىلىم ، قۇدرەت ، كۈچ - مادار تەلەپ قىلىمەن . قوينۇڭنى كەڭرى ئاچ .»

ئاپتوبۇس ھېيتگاھ ئالدىدىكى بۇ قايناق كۆرۈنۈشلەرنى ئارقىدا قالدۇرۇپ ماي كۈلۈب ئالدىدىن سولغا قايرىلىپ بېكەت تەرەپكە ماڭدى .

— ئەنە ، ماۋجۇشىنىڭ ھەيكىلى ،— دېدى ھېلىقى سەپەرداش ئابدۇسالامنىڭ باغچە تەرەپكە قاراۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ يېڭىدىن تارتىپ ، — بۇ ھەيكەل جۇڭگودا پەقەت ئىككىلا يەردە بار دەيدۇ . بىرى مۇشۇ قەشقەردە .

ئابدۇسالام زور قىزىقىش بىلەن ئۇ كۆرسەتكەن تەرەپكە قارىدى . سول تەرەپتىكى ئىككى قەۋەتلىك بىنانىڭ يېنىدا ئالاھازەل يەتتە - سەككىز مېتىر كېلىدىغان ھەيكەل تۇۋرۇكنىڭ ئۈستىدە ماۋزېدۇڭنىڭ ئوڭ قولىنى كۆتۈرۈپ مەدەنىيەت زور

ئىنقىلابىدا قىزىل قوغدىغۇچىلارنى قوبۇل قىلغاندىكى سۆزىتىگە ئاساسەن ئىشلەنگەن ھەيكىلى تۇراتتى . ھەيكەل ناھايىتى ھەيۋەتلىك بولۇپ ، ئالاھازەل تۆت ـ بەش قەۋەتلىك ئىمارەت ئېگىزلىكىدىكى بۇ ھەيكەلنىڭ قولىنىڭ ئۇچىغا ، بېشىغا ، مۆرىلىرىگە بىر نەچچە كەپتەر قونۇۋالغانىدى .

ئاپتوبۇس بېكەتكە ئېغىر پۇشۇلدىغىنىچە كىرىپ كەلدى . بېكەت ئىچى ھېيتگاھ ئالدىدىكىدەكلا ئادەملەر توپىغا ئايلانغانىدى . چوڭ ھويلا ئىچىدە سومكا كۆتۈرۈۋالغان ، بالا كۆتۈرۈۋالغان كىشىلەر مىغلدايتتى . سىرتتىن كىرگەن ماشىنىلارغا بويۇنداپ قاراپ يۈرگەن ئادەملەر ئاپتوبۇس دېرىزىلىرىگە ئېسىلىپ كىملەرنىدۇر ئىزدىشەتتى .

ئابدۇسالام بۇ كۆرۈنۈشلەردىن بىزار بولۇش تۈرماق ئاللىقاندا بىر ھاياجان ئۆزىنىڭ يۈرەك رېتىمىنى تېزلەشتۈرۈۋەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى . ئۇ بۇ ھاياجاننىڭ ئاخىرقى مەنزىلىگە يېتىپ كەلگەن كارۋاننىڭ تەسۈرلەپ بەرگۈسىز شادلىققا چۆمگەن چاغدىكى غالىبلارچە كېرىلىشى نەتىجىسىدە پەيدا بولغان ھۆزۈرلۇق كۈلكىسىگىمۇ ، چاقچىغان يولۇچىنىڭ بۇلاق بويىغا يېتىپ كەلگەندىكى ئەسەبىيلەرچە سۇغا ئېتىلىشىغىمۇ ئوخشاپ كەتمەيدىغان ھاياجان ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى . شۇ تاپ ئۇ يەتتە يىللىق مۇشەققەتلىك زىيالىي تۇرمۇشىنى تەڭرىتېغىنىڭ ئۇ بېشىدا تاشلاپ قويۇپ بۇندىن يەتتە يىل ئىلگىرى ئۆز ـ ئۆزىگە ۋەدە قىلغان ئوقۇش ئارزۇسىغا يەتكەنلىكىدىن ھاياجانلىنىۋاتاتتى . غىل ـ پاللا كۆرۈپ ئۆتۈپ كەتكەن بۇ قەدىمىي شەھەردىكى شاۋقۇن ـ سۈرەنلىك ھاياتلىقنى ، قەدىمىي مەدەنىيەت ئىزنالىرىنى ئەسلىتىپ تۇرغۇچى تار كوچىلارنى ، ئاشۇ كوچىلاردا جىگەر رەڭ رومال بىلەن يۈزىنى يېپىپ كېتىۋاتقان روپاش چوكانلارنى ، ئاجايىپ قاينىاق بازارنى ، كوچىلىرىنى ، يولىنىڭ ئىككى قاسىنقىدىكى رەڭگارەڭ ئېچىلىپ كەتكەن گۈللەرنى ياقتۇرۇپ قالغاندىن

پەيدا بولغان ھېسسىيات ئىدى .

ئۇ ئاپتوبۇستىن ئالدىراپ چۈشۈپ يولۇق ـ تاق بېسىلغان يولۇق جازىسى ئۈستىدە ئارغامچىلارنى بوشىتىۋاتقانلارغا يالۋۇرۇپ يۈرۈپ ئۆزىنىڭ سومكىسى بىلەن ھەربىيچە تېڭىلغان يوتقان ـ كۆرپىسىنى چۈشۈردى ـ دە ، ئۇنى ماشىنىغا چىقىش سۇپىسىنىڭ يېنىغا قويۇپ ئەتراپقا قارىدى . چۈنكى تىزىمغا ئالدۇرۇش چاقىرىقنامىسىدە بېكەتتە مەخسۇس يېڭى ئوقۇغۇچىلارنى كۈتۈۋېلىش پونكىتى تەسىس قىلىنغانلىقى ئەسكەرتىلگەنىدى . ئۇنىڭ كۆزى شۇ ھامان سۇپا ئۈستىدىكى بوشلۇقتا قويۇلغان ئۈستەلنى ، ئۈستەل ئالدىغا «مەھمۇدىيە پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىغا كەلگەن يېڭى ئوقۇغۇچىلارنى كۈتۈۋېلىش ئورنى» دېگەن تاختا قويۇلغانلىقىنى كۆرۈپ يۈرىكى شادلىقتىن ئويناپ كەتتى . ئۈستەل يېنىدىكى ئورۇندۇقتا چاچلىرى سۇتتەك ئاقارغان بىر ئادەم قولىدىكى ئىنچىكە ئورالغان موخۇركىسىنى ئاچ كۆزلۈك بىلەن شورىغىنچە مەيداندىكى كىرىپ ـ چىقىۋاتقان ئادەملەرگە قاراپ بەخىرامان ئولتۇراتتى . ئابدۇسالام بۇنى كۆرۈپ يۈرىكى جايىغا چۈشكەندىن باشقا بايىقى ھاياجىنى داۋاملىشىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ ئۆزىنى بىر ئاز پەسكويغا چۈشۈرۈۋېلىپ ، ئاندىن شۇ ياقتا ماڭدى ـ دە ، سومكا بىلەن يوتقان ـ كۆرپىسىنى سۇپا ئۈستىگە ئالدى ۋە ئۇ ئادەمنىڭ يېنىغا كەلدى .

— سىز يېڭى كەلگەن ئوقۇغۇچىمۇ ؟ !— ئۇ ئادەم سۇپىغا بىرەيلەننىڭ چىقىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قولىدىكى تاماكىنى تاشلاپ ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ سورىدى .

— شۇنداق ، مەن··· ،— ئابدۇسالام گېپىنىڭ ئاخىرىنى دەپ بولغۇچە ئۇ ئادەم ئىتتىك بېرىپ ئابدۇسالامنىڭ سومكىسىنى كۆتۈرۈپ ئۈستەل يېنىغا ئەكەلدى . ئابدۇسالاممۇ ئىتتىك ماڭغىنىچە يوتقان ـ كۆرپىسىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ سومكىسىنىڭ يېنىغا قويدى .

— مەكتىپىمىزگە كەلگەنلىكىڭىزنى قىزغىن قارشى ئالىمىز ، — دېدى ئۇ ئادەم ئابدۇسالام بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈۋېتىپ ، — ھەسسىنە ، بەش مىنۇت بۇرۇنراق كەلگەن بولساڭىز ئاپتوبۇستا ماڭاتتىڭىز ئەمەسمۇ . ھازىرلا مېڭىپ كەتكەنتى ئۇ ماشىنا ، كېرەك يوق ئۇكام ، ئۇ ماشىنىنى ساقلىساق ھايال بولۇپ قالمىز . مەن سىزگە بىر ھارۋا ئۇقۇشۇپ بېرەي . جىنىدەك تۇرۇپ تۇرۇڭ ، ھازىرلا كېلىمەن .

ئۇ ئادەم ئۆز يېشىغا ماس كەلمىگەن تېزلىك بىلەن سۇپىدىن سەكرەپ چۈشتى ـ دە ، ئادەملەر ئارىسىدا قىستىلىپ يۈرۈپ سىرتقا چىقىپ كېتىپ بىردەمدىلا قىرىق ياشلار چامىسىدىكى بىر دېھقان سۇپەت ئادەمنى باشلاپ يېتىپ كەلدى .

— پۇلىنى سۆزلىشىپ قويدۇم . ئەللىك پۇڭغىلا ئاچىقىپ قويىدۇ ،— دېدى ئۇ ئادەم ھېلىقى دېھقان سۇپەت ئادەمگە ئابدۇسالامنىڭ سومكا ، يوتقان ـ كۆرپىسىنى كۆتۈرتۈپ بولۇپ ، — مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىدا كۈتۈۋالىدىغان ئادەم بار ، بىر ھېسابتا قارالڭ ، مۇشۇ ھارۋىدا شەھەر كۆرۈپ ماڭغانمۇ ياخشى ئىش ، مەنمۇ ئاشۇنداق مېڭىشقا ئامراق ،— دېدى ئۇ ئادەم ئابدۇسالام بىلەن يەنە بىر قېتىم قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ خوشلاشقان ھالىدا ،— خوش ئەمىسە ئۇكام ، بۇندىن كېيىن بىز داۋاملىق ئۇچرىشىپ تۇرىمىز . مەن ئاشۇ مەكتەپنىڭ خوجىلىق بۆلۈمىدە ئىشلەيمەن . ئىسمىم مەمەت ئېلىجان .

ئابدۇسالام مەمەت ئېلىجانىنىڭ بۇ قىزغىنلىقىدىن گويا ئائىلە ئىللىقلىقىنى ھېس قىلغاندەك بولدى . «پاھ ، نېمىدېگەن ياخشى ئادەم ھە ، بەك ئەستايىدىل ، قىزغىن ، چاققان» . ئۇ مەمەت ئېلىجان بىلەن خوشلىشىپ ھېلىقى دېھقان سۇپەت ئادەمگە ئەگىشىپ ماڭدى . ئۇ ئادەم سومكا بىلەن يوتقان ـ كۆرپىنى كۆتۈرۈپ «پوش ، پوش» دېگىنىچە يول ئېچىپ تېز ـ تېز ماڭغان ھالدا بىكەت دەرۋازىسىدىن چىقتى ـ دە ، دەرۋازا يېنىغا توختىتىپ

قويۇلغان هارۋىغا سومكا بىلەن يوتقان - كۆرپىنى قويدى .
— هارۋىغا چىقسىلا ، غوجام ، — دېدى ئۇ ئادەم هارۋىغا سېلىنغان كىگىزنىڭ قاتلىشىپ قالغان بۇرجىكىنى تۈزلەپ ، هار-ۋا ئۈستىگە تاشلاپ قويۇلغان ئەللىك سانتىمېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى بارماقتەك تومۇلۇقتىكى جىگدە ياغىچىنى قولىغا ئېلىپ ، — شاھ تەختىدە ئولتۇرغان شاھزادىلەردەك ئاچىقىپ قويىمەن جۇمۇ مەك-تەپلىرىگە .
ئابدۇسالام بۇ ئادەمنىڭ «غوجام» دېگەن سۆزىنىڭ تەنە ياكى ھەددىدىن زىيادە قىزغىنلىقتىن دېيىلگەنلىكىنى پەرق ئېتەلمە-دى . لېكىن ئۇ مۇشۇ سۆز تەسىرىدىن ئىنتايىن قورۇندى . هارۋىغا چىقىپمۇ ئۇ هارۋىكەش «خىت هارىمى ، خىت» دەپ هېلىقى جىگدە ياغىچىنى قارا هاڭگىسىنىڭ سۆڭگىچىگە سانجىپ ئۇنى چىچاڭشىتىپ هارۋىسىنى ھەيدەپ ماڭغاندىمۇ كۆڭلىنىڭ بىر قىسما بولۇپ قالغانلىقىنى هېس قىلدى .
— هە ، گەپ قىلماي ئوتتۇراپ كەتلىغۇ ، — دېدى هېلىقى هارۋىكەش كەينىگە ئۆرۈلۈپ ئابدۇسالامنىڭ چىرايىغا تىكىلگەن هالدا ، — قەشقەرگە بۇرۇن كەپ باقمىغانما ؟
— ياق ، بۇ تۇنجى كېلىشىم ، — دېدى ئابدۇسالام هارۋە-كەشنىڭ بۇ قىزغىنلىقىدىن سەل ئېسىگە كېلىپ .
— ئوبدان ، شەھەر كۆرۈپ قويغانىنىڭ پايدىسى بار ، قەشقەر دېگەنچۇ ، مانا مۇشۇ قايلىسىلا ، هارۋىكەش — ئاۋارىكەش دەپ مۇشۇنداق چېپىپلا يۇرىمەن ، مېڭىپ - مېڭىپ قىردىن ئاشالماي-تۇ دېگەندەك قەشقەرنىڭ تېشىغا چىقىپ باققان ئادەم ئەمەسمەن ، كۇنىگە ئاران نەچچە ئون مىڭ كويغا ئىشلەيمەن . ئاشۇ پۇل مەزلۇم بىلەن ئىككىمىزنىڭ خەجلىشىگە ئارانلا يەتكەندىكىن تاز-نىڭ خىيالىنى قىلماي بەرگەن كۇنۇڭگە شۇكرى دەپ ياشايدىكەن-مىز ، — دېدى ئۇ ئادەم ئالدىغا قاراپ ئېشەكنىڭ سۆڭگىچىگە قولىدىكى تاياقنى نىقتاپ قويۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، —

تۇرمۇش دېگەنلىكچا ، مۇشتۇڭنى تۇر دېگەن مەنىدە بولىدىكەن قايلىسىلا . تىرىكچىلىكىنىڭ مانا مۇشۇنداق مەينەتچىلىكلىرىدىن پۇل تاپىدىغان ئىش پېشانەمگە پۈتۈلگەنىكەن ، ھۇنەرسىز ئادەمـ كەنمەن ، ئوقۇيالماي قالغان قارىتۇرۇڭ ئادەممەن ئەمدى...

— توختاپ تۇرسىلا ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇ ئادەمنىڭ سۆزلىگەنچە ئۇزىراپ كېتىۋاتقان گېپىنى بۆلۈپ ، — ئۆزلىرى بايا كۇنىگە نەچچە ئون مىڭ كويغا ئىشلەيمەن دېدىلە . بۇقانداق گەپ بولۇپ كەتتى ئەمدى . مانا ھازىر مېنى مەكتەپكە ئاپىققانلىرىغا ئاران بەش موچەن تاپىدىغان تۇرسىلا ، بۇنداق بولغاندا قانداقسىگە بۇنچىلىك جىق پۇل تاپقىلى بولىدۇ . نەچچە يىلدا تاپىدىغان پۇلنى بىر كۇن دەپ ئازغىشىپ قالدىلىمۇيە .

— ھا ـ ھا ـ ھا ،— ئۇ ئادەم ئابدۇسالامنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھۇزۇرلىنىپ كۇلۇۋەتتى ،— سىلىچۇ قەشـ قەرلىك بولمىغاندىكىن چۇشەنمەيلا . بىزۋاغۇ ئون پۇڭنى مىڭ كوي دەيمىز .

— نېمىشقا ئەمدى ؟

— بۇنى ، بۇ ئىشنى مەن تازا بىلمەيدىكەنمەن . ئىشقىلىپ بىز كىچىك ۋاقتىمىزدىن تارتىپلا مۇشۇنداق دەيدىغان بىر ئىش بارىكەن ،— ھارۋىكەش ئوغرىلىق قىلىپ تۇتۇلۇپ قالغان ئادەمـ دەك گۇناھكارلارچە بېشىنى ئېگىپ ئابدۇسالامغا مەيۇسانە قاراپ چۇشەندۇرۇشكە باشلىدى ،— بەلكىم ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز كونا زامانلاردا بىر پۇلنى ئون پۇل قاتاردا خەجلەپ بىزگە مۇشۇنداق گەپلەرنى قالدۇرغاندۇ . ئەۋۇ ئۆيلەرنى كۆلىما ؟ ئاشۇ يارداڭـ لىقلارغا ئاشۇ زاماننىڭ ئادەملىرى قانداق قىلىپ ئاشۇنداق بېجىـ رىم ئۆيلەرنى سالغانلىقىنى ھېچكىم چۇشەندۇرۇپ بېرەلمىگەندەك مەنمۇ ئون پۇڭنى مىڭ كوي دەيدىغان گەپنى چۇشەندۇرۇپ بېرەلـ مەيمەن قايلىسىلا .

ئابدۇسالام بىر گەپ سوراپ قويسا توختىماي سۆزلەپ كېتىـ

دىغان بۇ ئادەمنىڭ ناھايىتى سەمىمىي ۋە ئاق كۆڭۈل ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى . ئۇ ئادەم شۇ تاپتا بېشىدىكى مايماق كىيىۋالغان كىرلەشكەن ئاق شاپاق دوپپىسىنى پات - پات ئۇياق - بۇياققا سۈرۈپ قويغاچ گېپىنى داۋام قىلىۋاتاتتى .

— ھازىرنىڭ ئۆزىدە مەن بەزى ئىشلارنى ئويلاپ قالىمەن قايلىسىلا . ئەسلىي ئاتا بولغۇچى ئوغلىغا كىچىك ۋاقتىدىلا بىرەر ھۈنەرنىڭ پېشىنى تۇنۇقۇزۇپ ئۇنىڭ كېيىنلىكىگە ئاز - تولا ئۇل سېلىپ قويۇشى كېرەككەن . ئەمدى ئويلاپ باقسام ئۇنداق ئىشنى مىچا ھۈنەرنىڭ خاسىيىتىنى ، ئەجرىگە لايىق كىرىمىنى بىلىدىغان ئادەم قىلالايدىكەن ، مانا كىچىكىمدىن تارتىپ مۇشۇ ھارۋا بىلەن بىرگە ياشاپ كەپتىمەن . دادامۇ ھۈنەرسىز ئادەم ئىكەنۇق . شۇڭا ئۇمۇ بىر ئۆمۈر ھارۋا ھەيدىگەنىكەن ، مانا دادامدىن قالغان كەسىپ مۇشۇ دەپ بۇ كىرىمىدىن ئاۋارىچىلىقى تولا كەسىپنى قىلىپ كېلىۋاتىمەن . ئەلھەمدۇلىللا شۈكرى ، كۈنۈم ھەر ھالدا ياماں ئەمەس ، بارغا قانائەت ، يوققا ئىتائەت قىلىپ كېلىۋاتىمەن دېسىلە .

ئابدۇسالام ئۇ ئادەمنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ كوزىچى يار بېشىنىڭ ئېگىز - پەس يارداڭلىقلارغا سېلىنغان ، تۈرقى قەۋەتلىك بىنالارنى ئەسلىتىدىغان لاي قۇرۇلمىلىق ئۆيلەرنى ، تار كوچىلارنىڭ ئىككى يېقىغا تىزىۋېتىلگەن ھەر خىل كوزا - كۈپلارنى ، كىچىك ياغاچ ئورۇندۇقلاردا ئۆزىنى قۇش قانىتىدىن ياسالغان يەلپۈگۈچلەردە يەلپۈپ خېرىدار كۈتۈپ ئولتۇرغان ئاپئاق خالتا كۆڭلەك كىيگەن ئاق ساقاللىق مويسىپىتلارنى تاماشا قىلىپ كېتىپ باراتتى .

— ئالدىمىزدىكىسى تاختا كۆۋرۈك ،— كۈنۈپكىسىنى بېسىپلا قويسا توختىماي سۆزلەيدىغان رادىئودەك ھېسسىيات بېرىدىغان ھارۋىكەش ئابدۇسالامنىڭ خىياللىرىنى بىلىدىن ئۇزۇپ يەنە گەپ باشلىدى ،— مۇشۇ كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ ئۇدۇل مېڭىۋەر-

سەك هەزرىتى ئاپاق غوجام مازىرىغا بارىمىز . ئۇ يەردىن ئوڭغا قايرىلساق سىلى ئوقۇيدىغان مەكتەپكە يېتىپ چىقىمىز . ماياققا قايلىسىلا ، ماۋۇ ئوڭ تەرەپتىكى دەريا بويى دېھقان بازىرى دېسىلە ، ھەر يەكشەنبە بۇ يەر ئالامەت قىزىپ كېتىدۇ .

— ئۇستام ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇ ئادەمنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ ، — ئۇنداق بولسا بىز يەنە تۈمەن دەرياسىغا كەپ قالدۇقمۇ نېمە .

— توپتوغرا ، بايا سىلى ئاپتوبۇس بىلەن ياۋاغ كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ ھېيتگاھنىڭ ئالدى بىلەن مېڭىپ خەلق باغچىسىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ بېكەتكە كەلدىلە ، مانا بىز ھازىر تۆشۈك دەرۋازا ئارقىلىق تۈمەنگە سېلىنغان يەنە بىر چوڭ كۆۋرۈكتىن ئۆتۈۋاتىمىز . بۇنىڭ يۇقىرىسىنى ھەزرەت يولى دەيمىز .

— ھە راست ، — دېدى ئابدۇسالام تۇيۇقسىزلا ئۆزىگە ئالىي مەكتەپكە قوبۇل قىلىنىش ئۇقتۇرۇشى كېلىشتىن بۇرۇن كۆرگەن ھېلىقى چۈشىنى ئېسىگە ئېلىپ ، — مەكتەپكە ئاز قالدۇقمۇ ؟

— يېتىپ كەلدۇق ، — دېدى ئۇ ئادەم ئېشىكىنىڭ سۆڭگۈچىگە جىگدە ياغىچىنى يەنە بىر نىقتاپ «خىت ھارىمى» دەۋەتكەندىن كېيىن يەنە سۆزىنى باشلىدى ، — يەنە يېرىم چاقىرىمدەك يول قالدى غوجام .

— ئۇنداق بولسا سىلى مۇشۇ مەكتەپ جايلاشقان زېمىننىڭ زادى قەيەرگە تەۋە ئىكەنلىكىنى بىلەملا ؟

— قەيەرگە تەۋە بولاتتى . قەشقەرگە تەۋە بولمامدۇ ، — دېدى ئۇ ئادەم غەلىتە سوئالغا جاۋاب بېرىۋاتقاندەك ئابدۇسالامغا چۆچۈگەن ھالدا قاراپ .

— قەشقەرگە تەۋەلىكىنى مەنمۇ بىلىمەن . مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم مۇشۇ مەكتەپ جايلاشقان زېمىننىڭ بىرەر ئىسمى باردۇ دەيمىنا ، مەسىلەن ، سىلى بايا دېگەندەك كوزىچى يار بېشى ،

ياۋاغ ، تۆشۈك دەرۋازا دېگەندەك .

— هە ، مۇنداق گەپمىتى . بۇ زېمىن ھەرەمباغقا تەۋە .

— خاتا ئەمەستۇ .

— قانداق خاتا بولمىدۇ ئەمدى . مەنمۇ مۇشۇ ھەرەمباغلىق تۇرسام ، مەكتەپنىڭ كەينىدىكى ئالما ، ئەنجۈرلۈك باغ يېنىدا ئۆيۈم بار مېنىڭ .

ئابدۇسالام ئاشۇ خاسىيەتلىك چۈشنى قايتا ئېسىگە ئالدى ، ئەجەب ئىش ھە ، ئۇ چاقىرىق قەغىزىنى كۆرمەيلا مەكتەپنى ، مەكتەپ تۇرغان زېمىننىڭ ئىسمىنى ، ھەتتا بايا كۆرۈپ ئۆتكەن كوچىلارنى چۈشىدە كۆرگەندەك بىر ھېسسىياتقا كېلىپ قالدى . بۇ ھېلىقى ئۆزىنى كۆرسەتمەيلا ئابدۇسالامغا ھەمراھ بولۇپ «سەلى ئوقۇيدىغان مەكتەپ مۇشۇ . بۇ زېمىننى ھەرەمباغ دەيمىز » دېگەن ئادەم شۇدەك قىلاتتى . ئاۋازى نېمىدېگەن ئوخشىغان ھە ، چۈشمۇ مانا مۇشۇنداق بولامدۇ . ئاتام كۆرمىگەن بىر جايدا چۈشىدە ئايلىنىش ، مەكتەپكە قوبۇل قىلىنىش ، ھەتتا ئوقۇيدىغان مەكتىپىنىڭ ئادرېسىنى ئېنىقلىۋېلىش ، ئەجەبا سەھەردە كۆرگەن چۈش مۇشۇنداق بەزىبىر ئىشلاردىن ئالدىن بېشارەت بېرەمدىغاندۇ . دېمەك ، ئىنسانىنىڭ ئۇچىنچى سەزگۈسى بار دېگەن گەپ .

— يېتىپ كەلدۇق مانىكا ، — دېدى ئۇ ئادەم ئابدۇسالامنى يەنە بىر قېتىم خىياللار بوسۇغىسىدىن قايتۇرۇپ ، — سىلى ئوقۇيدىغان مەكتەپ ئېشۇ .

ئابدۇسالام ئالدىغا قارىدى . ئىككى تەرىپى قاتار دۇكان ، ماگىزىنلار بىلەن قاپلانغان بۇ تار يول خۇددى مۇشۇ دەرۋازا ئالدىدا ئاخىرلاشقاندەك مەكتەپ دەرۋازىسى يول تەرەپكە قاراپ سېلىنغانىدى . دەرۋازا ماڭلىيىدىكى «مەھمۇدىيە پېداگوگىكا ئىنىستىتۇتى » دېگەن خەت سېرىق ھەل بېرىلگەن بولۇپ بۇ خەتنىڭ ئۈستىگە «يېڭى ئوقۇغۇچىلارنى قىزغىن قارشى ئالىمىز » دېگەن پلاكات ئېسىلغانىدى . دەرۋازا ئالدىدا بىر نەچچە ئوقۇغۇچى

ئۆزئارا پاراڭلىشىپ تۇراتتى . تۆمۈر رېشاتكىلىق دەرۋازا شۇ تاپتا چوڭ ئېچىۋېتىلگەن بولۇپ دەرۋازا ئىچىدە يولغا ئۇدۇل قىلىپ سېلىنغان ، بىر قەۋەتلىك يېغىن زالنى ئەسلىتىدىغان ئۇزۇن زال تەرىقىسىدىكى ئۆيلەر كۆرۈنۈپ تۇراتتى . «چۈشۈمدە كۆرگەن كېسەك ئۆيلەر ئاشۇ...» دېگەنلەرنى ئويلىدى ئابدۇسالام . شۇ تاپ ئۇنىڭ يۈرىكى بۇ تونۇش مۇھىتنى ھېس قىلغىنىدا خۇددى مەنزىلىگە يەتكەن سەييياھتەك تېپىچەكلەپ كېتىۋاتقانىدى .

— سىز قايسى فاكۇلتېتقا كەلدىڭىز ؟ ! — ھارۋا دەرۋازا ئالدىدا توختىشى هامان پاكار ، دوغلاققىنە كەلگەن ، ئەللىك ياشلار چامىسىدىكى بۇغداي ئۆڭ بىر ئادەم دەرۋازا ئىچىدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ ئۇنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلدى . ئابدۇسالام يەنە تەمتىرەشكە باشلىدى . ئۇ ھارۋىدىن سەكرەپ چۈشتى ـ دە ، ئۇ ئادەمگە قاراپ ئەدەپ بىلەن :

— ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا ، — دېدى .

— بىزنىڭ فاكۇلتېتقا كەپسىز ئەمىسە ،— ئۇ ئادەم ئابدۇسالام ھارۋىكەشكە هەققىنى بېرىپ بولغۇچە ئۇنىڭ سومكىسى بىلەن ئەپچىل تېڭىلغان يوتقان ـ كۆرپىسىنى ئېلىپ دەرۋازا يېنىغا قويدى ، — ماشىنىغا ئولگۇرەلمەپسىز ـ دە ، بوپتۇ ، ھارۋىدا مېڭىپ شەھەر مەنزىرىسىنى تاماشا قىلىشمۇ بەك كۆڭۈللۈك ئىش . يۈرۈڭ ، ئاۋۇال ياتاقتا ئورۇنلىشىپ بولۇپ ، ئاندىن تىزىمغا ئالدۇرۇڭ . خېلى يىراقتىن كەلگەن ئوخشايسىز ـ هە ؟

— شۇنداق ، قۇمۇلدىن كەلدىم ، يەتتە كۈن يول ماڭدىم .

ئابدۇسالام بەدىنىگە ئىللىق بىر تىترەكنىڭ ئولىشىپ ، مېڭىسىدىن تاپىنىغا قەدەر يۈرۈشۈپ كەتكەنلىكىنى ، قوللىرىنىڭمۇ هەرىكەتكە تازا قولاشماي ، هەتتا سۆزلىرىنىڭمۇ كېكەچ ئادەمدەك چالا چىقىۋاتقانلىقىنى هېس قىلدى . ئۇ بۇ هاياجانلىق تىترەكنىڭ بېكەتكە كەلگەن ۋاقىتتىن تارتىپلا باشلانغانلىقىنى خىرە ـ شىرە ئېسىگە ئالدى .

«نېمىدېگەن ئېسىل ، خىزىر سۈپەت ئادەملەر ـ ھە ، ئاددىي بىر ئوقۇغۇچىسىغا قىلىپ كېتىۋاتقان ئىززەت ـ ھۆرمىتىگە قاراڭلار . مۇشۇنداق ئېسىل ئۇستازلار قولىدا تەربىيىلەنگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىلىم ئوچىقىدا ھەقىقىي تاۋلانماي چىقىشى مۇمكىنمۇ زادى ، رەھمەت سىلەرگە ئۇستازلار ، سىلەرنىڭ ھەر بىر ئوقۇغۇچىغا قىلىۋاتقان مۇشۇ ئىللىق مۇئامىلەڭلەردىن ئۇمىدىڭلارنى ، ئارزۇيىڭلارنى ، بىزگە بولغان ئىشەنچ ـ ئەقىدەڭلارنى ھېس قىلىۋاتىمەن . ئۇمىدىڭلارنى چوقۇم ئاقلايمەن ئۇستازلار ، سىلەر چوقۇم بىر تىرىشچان ئوقۇغۇچىڭلارنىڭ باش چۆكۈرۈپ ئۆگەنگىنىنى ، يەتتە يىل مەكتەپتىن ئايرىلغان ئاشۇ يىللاردىكى بوشلۇقنى تولدۇرۇش ئۈچۈن كۆرسىتىدىغان تىرىشچانلىقىنى كۆرىسىلەر » .

— مۇئەللىم ، مەن كۆتۈرەي ، ئەكېلىڭ ، — تۆمۈر رېشات-كىلىق دەرۋازىنىڭ يان تەرىپىدە تۇرغان بالىلار ئارىسىدىكى ئورۇققىنە كەلگەن ئاق سېرىق بىر ئوقۇغۇچى يۈگۈرۈپ دېگۈدەك كېلىپ ھېلىقى ئوقۇتقۇچىنىڭ قولىدىكى سومكىغا ئېسىلدى . ئۇ كۆك دىكادىن ئىشتان ، ئاق كۆڭلەك ئۇستىگە قارا چىبەرقۇتتىن تىكىلگەن ئىسپانكا چاپان كىيگەن كۆزەينەكلىك يىگىت ئىدى .

— ھە ، پەرھات ، سەن بارىكەنسەنغۇ بۇ يەردە ، — دېدى ھېلىقى ئوقۇتقۇچى بۇ يىگىتكە سومكىنى تۇتقۇزۇپ ، — بىزنىڭ فاكۇلتېتقا كەلگەن ئوقۇغۇچىكەن . ئاۋۇال ياتاققا ئورۇنلاشتۇرۇپ بولۇپ ، ئاندىن تىزىمغا ئالدۇرۇڭلار . بىلىشىمچە ، سىلەرنىڭ ياتاقتا بىكار ئورۇن بارغۇ ؟

— بار ، مېنىڭ ئۇستۇمدىكى ئورۇن بىكار .

— ياخشى ، ئەمىسە بۇ ئوقۇغۇچىنى ساڭا تاپشۇردۇم . ھە راست ، سورىۋالماپتىمەن ، ئىسمىڭىز نېمىتى سىزنىڭ ؟

— ئابدۇسالام ئابدۇساھىپ .

— ياخشى ، سىز بىزنىڭ فاكۇلتېتقا ئەڭ كەينىدە يېتىپ كەلگەن ئوقۇغۇچى بولدىڭىز .

ئۇلار ئىككى تەرىپى دەل - دەرەخلەر قويۇق سايە تاشلىغان ئاسفالت يول بىلەن يۇرۇپ كېتىشتى . يولنىڭ ئوڭ تەرىپى مەيدان بولۇپ ، سول تەرىپى ئالمىلىق باغكەن . يولنىڭ ئىككىلا يېقىدا ئۈچ قەۋەتلىك بىنا بار بولۇپ ، قالغان جايلىرىدا بىر قەۋەتلىك كورپۇس ئۆيلەر سېلىنغاندىدى . مەكتەپ هويلىسى ئىچىدە پۈتبول مەيدانى ، ۋاسكېتبول ، ۋالىبول مەيدانلىرى بار ئىكەن . سىم تور بىلەن رېشاتكىلانغان ۋالىبول مەيدانىدا بىر قىسىم ئوقۇغۇچىلار ۋالىبول ئويناۋاتاتتى . بەلكىم بىر جىددىي مۇسابىقە بولسا كېرەك ، مەيدان ئەتراپىدىكى سىمونتلانغان پەلەمپەيسىمان ئورۇندۇقلاردا لىققىدە ئادەم ئولتۇرغان هالدا بۇ مۇسابىقىنى كۆرۈشۈۋاتاتتى . ئالمىلىق باغ ئارىسىدا ، سۆگەت ، ئاكاسىيە دەرەخلىرىنىڭ سايىلىرىدە ئىككى - ئۈچتىن بولۇپ سۆزلىشۋاتقان ئوقۇغۇچىلار ناهايىتى روهلۇق ۋە جۇشقۇن كۆرۈنەتتى . تازا باراقسانلىغان بىر تۈپ مەجنۇنتالنىڭ ئاستىدىكى ئالا كۆلەڭگە سايىسىدە بىر ئوقۇغۇچى ئاككوردىيون چېلىۋاتقان بولۇپ ئۇنىڭ ئەتراپىغا يىغىلىۋالغان بىر مۇنچە قىز - ئوغۇل ئوقۇغۇچى ئاككوردىيونىنىڭ مۇڭلىرىغا يۇغۇرۇلۇپ كەتكەنىدى . ئاككوردىيونىنىڭ يۇرەكنىڭ بېغىشىغا تېگىدىغان مۇڭلۇق ئاۋازى بىلەن ئۇ ئېيتىۋاتقان يېقىملىق ناخشا ئابدۇسالامنى يېنىك چوقۇپ ئۆتتى . چۈنكى ئۇ دوستى ئابدۇراخمان داۋاملىق ئېيتىدىغان «ئامان بولسۇن» دېگەن خەلق ناخشىسى ئىدى ، ئۇندىن باشقا يول ياقىسىدا پاراڭلىشىپ تۇرغان ئوقۇغۇچىلار بولسا گويا ئابدۇسالامنى پاراتتىن ئۆتكۈزۈۋاتقاندەك ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ بىر - بىرىگە بىر نەرسىلەر دېيىشىۋاتقاندەك قىلاتتى . ئابدۇسالام بۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆسۈر - كۆسۈرلىرىدىن خۇددى بىرەر يېرى ئېچىلىپ قالغاندەك خۇدۇكسىنىپ قەدەملىرى زادىلا قولاشماي قالدى . شۇڭا ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىدە بىردىنلا ماغدۇرسىزلىنىپ كېتىۋاتقاندەك بىر سېزىم پەيدا بولۇپ قەدەملىرى پەقەتلا قولاشمىغاندەك بىلىنىپ كېتىۋاتاتتى .

«نېمە ئۇچۇن بۇنچە تىترەيمەن زادى ، مەنمۇ ئاشۇلاردەك بىر ئوقۇغۇچىغۇ ، باشقىلار ئون يىل ئوقۇپ كەلگەن مەكتەپكە مەن يەتتە يىل دېھقانچىلىق قىلىپ ، تولۇقسىزنىمۇ تۈگىتىپ ئوقۇيالمىغىنىمغا باقماي ئۆزلۈكىمدىن ئۆگىنىپ كەلگەن تۇرسام . ئىمتىھانىنىمۇ بېشىمنى ئېگىز كۆتۈرۈپ قىلچە هودۇقماي بەرگەن ئادەم بۇ يەردە نېمىشقا تىترەيمەن . ئەسلىي بېشىمنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئالىي مەكتەپتىكى تۇنجى قەدىمىنى راۋۇرۇس باسسام بولاتتى ئەمەسمۇ ، شۇنداق قىلاي ، ئۆزۈمنى بېسىۋالاي» ئۇ ئۆز - ئۆزىگە ئىلهام بېرىپ قەدەملىرىنى راۋۇرۇس ئېلىپ كېلىۋاتقان بىلەن بەدىنىدىكى سۇس تىترەكنى ، شۇنداقلا بارغانسېرى ئۇلغىيىپ بېرىۋاتقان تەسۈرلەپ بەرگۈسىز هېس - هاياجاننى باسالمىدى .

— هېلىقى مۇئەللىم ، دەرۋازا تۈۋىدە قالغان مۇئەللىمنى دەۋاتىمەن ، بىزنىڭ فاكۇلتېتتا ئوخشىمامدۇ ، — دېدى ئابدۇسالام پەرهاتتىن هېلىقى يول ياقىسىدا ئۆزىنىڭ گېپىنى قىلىشىپ تۇرغانلارغا باش لىڭشىتىپ سالام قىلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ، ئۇنى گەپكە تۇتۇپ ماڭغاندا ئۆزىنى سەل بېسىۋالىدىغانلىقىنى ئويلاپ .

— ئۇ بىزنىڭ فاكۇلتېت مۇدىرىمىز ئابدۇرېھىم قاسىموف ئەپەندى ، — دېدى پەرهات ئۇنىڭغا قاراپ ، — ئاجايىپ كىچىك پېئىل ، كەمتەر ئادەمكەن ئۇ . كونا ئوقۇغۇچىلاردىن ئاڭلىشىمچە ، ئۇنى تارىخقا بەك پىششىق مۇئەللىم دېيىشىدۇ . دەرس سۆزلىسە ئاشۇ تارىخ ئىچىگە باشلاپ كىرىپ كېتىدىكەن ، ئىلمىي ئۇنۇانى پروفېسسوركەن .

— نېمە فاكۇلتېت مۇدىرى ، پروفېسسور ؟ ! — شۇ تاپتا ئابدۇسالامنىڭ تىلى تامىقىغا چاپلىشىپ قالغاندەك سۆزلىيەلمەيلا قالدى . ئابدۇسالام ئەسلىي بۇ ئادەمنى دەسلەپتە دەرۋازىۋەنمىكىن دەپ پەرەز قىلغانىدى . كېيىن پەرهاتقا قاراپ «بۇ بىزنىڭ فاكۇل-

تېتقا كەلگەن ئوقۇغۇچىكەن » دەپ تونۇشتۇرۇشىدىن بۇ ئادەمنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدىكى بىر ئوقۇتقۇچى ئىكەنلىكىنى جەزم قىلغانىدى . مانا ئەمدى بىردىنلا بۇ ئادەم پەرھاتنىڭ تىلى بويىچە ئالىم ، پروفېسسورلا ئەمەس ، بەلكى بىر فاكۇلتېتنىڭ مۇدىرى بولۇپ چىقتى . دېمەك ، بىلىمى قانچە چوڭقۇرلاشقانسېرى ئادەم دېگەن شۇنچە تەمكىن ، كەمتەر بولۇشقا يۈزلەنسە كېرەك . دادىسىنىڭ «يېرىم چېلەك سۇ بولما» دېگىنى ئەسلىي «ئانچە - مۇنچە بىر نەرسە بىلىۋېلىپلا گىدىيىپ شالاقلاپ كەتمە ، چۈنكى يېرىم چېلەك سۇ بەك شالاقشىدۇ» دېگىنى راست گەپكەن - دە . مانا بىر فاكۇلتېت مۇدىرى بىر يېڭى كەلگەن ئوقۇغۇچىغا قىزغىنلىق كۆرسىتىپ ئۇنىڭ سومكا ، چاپان - چارىلىرىنى كۆتۈرۈپ ، ئۇنى ئىززەت تاختىسىغا يۆلەپ چىقىرىۋاتسا سەن ئۇلاردىن مۇشۇنداق خىسلەت بىلەن بىلىم ئېگىلەشكە پۈتۈن زېھنىڭنى سەرپ قىلماي تۇرالامسەن زادى .

ناھايىتى ئۇزۇنغا سوزۇلغان بۇ كارىدورنىڭ ئىككى تەرىپى سۇۋاڑى كەتكەن ياتاق بولسا كېرەك . بۇنى ئابدۇسالام كارىدور ئىچىگە كىرگىنىدە قىيا ئوچۇق ئىشىكلەردىن كۆرۈنۈپ تۇرغان ياتاق ئەسلىھەلىرىنى ، ياتاق ئىچىدىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەربىكەتلىرىنى كۆرۈش هامان ھېس قىلىپ ئۇلگۈردى . شۇڭلاشقا كارىدوردا نەمخۇش هاۋاغا ئارىلاشقان ئاللىقانداق بىر خىل غەيرى پۇراق لەيلەپ يۈرگەندەك قىلاتتى . مانا بۇ ياشلارنىڭ ئوپچە ياتقىدىن تارىلىدىغان ، ناھايىتى كۆڭۈللۈك ۋە قىزغىن بىر خىل تۇرمۇشنى ئەسكە سالىدىغان پۇراق ئىدى .

— مۇشۇ بىزنىڭ ياتاق ، — دېدى پەرھات ئىشىكنى ئېچىپ ئۇنى ياتاققا باشلاپ ،— مانا ماۋۇسى مېنىڭ غېرىب خانەم ، ئۇستۇمدىكى مانا ماۋۇ ئورۇن بىكار ، سەن شۇ يەردە يات . هوي مېنىڭ مۇشۇ شۆپۈك ئاغزىمنى دەيمەن - دە ، قارا سەن بىلەن كۆرۈشە - كۆرۈشمەيلا سەنلەپ كېتىۋاتقىنىمنى ، سەنلىسەم خاپا بولمايدىغانسەن ؟

— ياق ، سەنلەۋېرىڭ ، — دېدى ئابدۇسالام ھەربىيچە تېڭىلـ
غان يونتقان ـ كۆرپىسىنى ئىشكىنىڭ كەينىدىكى كارىۋاتنىڭ
ئۈستىدىكى ئورۇنغا تاشلاپ .

— سەنمۇ سەنلىگىنە . ھەببەللى ، سەن دېگەنلىك ناھايىتى
يېقىنچىلىقنىڭ ئىپادىسى . مۇنۇ ياتاقتا جەمئىي يەتتە ئادەم بار ـ
تۇق . ئەمدى سەن بىلەن سەككىز بولدۇق . بۇ ياتاقتا ئاقسۇدىن ،
كورلىدىن ، ئۇرۇمچىدىن ، خوتەندىن ، قەشقەردىن ، ئىلىدىن
كەلگەن بالىلار بىرلىكتە ياتىمىز . مانا شىنجاڭ خەرىتىسى دېـ
گەن ، ھە سەنچۇ ، قەيەردىن كەلدىڭ ؟

— قۇمۇلدىن .

— ۋاھ ، تۇرپاندىن بىرەرسى كەلگەن بولسا ئىسمى ـ جىسـ
مىغا لايىق سەككىز شەھەرنىڭ ئادىمى يىغىلاتتىمىزكەن . مانا
مەن غۇلجىدىن ، ئولتۇرە ، سەل ئارام ئېلىۋېلىپ ئاندىن تىزىمغا
ئالدۇرىمىز . ئەتە ئالدۇرساقمۇ بولىۋېرىدۇ . تىزىمغا ئېلىش ۋاقـ
تى ئەتە كەچكىچە بولىدۇ ، يونتقان ـ كۆرپەڭنى كەچتە جايلاشتۇـ
رۇۋالىسەن .

— مەيلى ئەمىسە ، — ئابدۇسالام كىگىز ئۈستىگە قىزىل
يىپ ئەدىيال سېلىنغان كارىۋاتقا كېلىپ ئولتۇردى ـ دە ، ئۆزى
بەش يىل ياتىدىغان بۇ ياتاقتا نەزەر سالدى . ياتاق خېلىلا كەڭرى
بولۇپ ئىشىك ياتاقنىڭ ئىككى تەرىپىگە بوشلۇق تاشلاپ ئوتتۇرىغا
ئېچىلغان ، ئىككى تام تەرەپكە ئاستى ـ ئۈستىدە ياتىدىغان ئىككـ
ىدىن تۆت كارىۋات قويۇلغان ، كارىۋاتلاردا ھەر خىل رەڭدىكى
كىگىز ، ئەدىياللار سېلىنغان ، يونتقان ـ كۆرپىلەر رەتلىك يىغـ
لىپ باش تەرەپكە تىزىپ قويۇلغان ، بەزى كارىۋاتلاردا يونتقان
يىغىلىپ كۆرپىلەر يىغىلمايى ئۈستىگە ئالابالداق خەسە كىرلىكلەر
سېلىنغانىدى . دېرىزە تەرەپكە بىر ئۈستەل قويۇلغان بولۇپ ئۈس ـ
تەل ئۈستىدە چايدان ، كۇرۇشكا ھەم ئالىيۇمىن تاماق قاچىلىرى ،
چىش پاستىسى ، چوتكىسى سېلىنغان كۇرۇشكىلار قويۇلغانىدى .

ئىشىكتىن دېرىزىگە تارتىلغان سىمدا لۆڭگىلەر ۋە بىر - ئىككى كۆڭلەك ئېسىقلىق تۇراتتى .

— ياتاق دېگەن مۇشۇ ، — دېدى پەرھات يانچۇقىدىن قەغەز چىقىرىپ ئابدۇسالامغا تەڭلەپ ، — تاماكا چېكىدىغانسەن ؟

— چېكىمەن ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇ تەڭلىگەن قەغەزنى ئېلىپ .

— بەك كەم سۆزكەنسەن ،— دېدى پەرھات ئۇنىڭ قەغىزىگە يانچۇقىدىن موخۇركا ئېلىپ قۇيۇپ بېرىۋېتىپ ،— تۆمۇر خەلىپە ، غوجا نىياز ھاجىلارنىڭ ئەۋلادىسەن ، مۆرىمەسلىك قىلما . ھە راست ، مەن كەلگىلى ھەپتە بولدى قارا ، ھەدەم ئورۇمچى ئايرودورومىدا ئىشلەيتتى . بىر ئامال قىلىپ ئايروپىلانىڭ يېرىم بېلىتىنى ھەل قىلىپ بەردى دېگىنە . ئەللىك سومغىلا بېلەت ئېلىپ بىر يېرىم سائەتتە كېلىۋالدىم قارا . مانا مەن شەھەر ئايلىنىپ يۈرگىلى تاق ئالتە كۈن بوپتۇ . ھەممە يەرنى چۆرگىلەپ بولدۇم . ئالامەت شەھەركەن بۇ ، ئاخشام ھېسسىياتىم قوزغىلىپ بىر پارچە شېئىر يېزىپ قويۇۋىدىم ، ئوقۇپ بېرەي ، ئاڭلاپ باقامسەن ؟

— ئاڭلاپ باقاي ، — ئابدۇسالام ئەمدى رەسمىي ھەيران قېلىشقا ئۆتكەنىدى . ئۇنىڭ نەزىرىدىكى شېئىر - ھېكايە يازىدىغانلار چاچلىرى ئۇچتەك ئاقارغان ، چىرايلىرىغا يىللار بىر مۇنچە قورۇق چۈشۈرگەنلەر ئىچىدىكى ئالاھىدە بىر قىسىم ئادەملەر ئىدى ، ئۇنداق ئادەملەر يۈقىرى گرادۇسلۇق ناھايىتى چىرايلىق كۆزەينەكلەرنى تاقاپ ، ئالىي بىلىم يۈرتلىرىنىڭ ئالىي دەرىجەلىك ئىشخانىلىرىدا ياكى بولمىسا قانداقتۇر بىرەر ئاكادېمىيەلەرنىڭ يۇمشاق دىۋانلىرىدا تۇم - تۇم كىتابلارنى ۋاراقلاپ ئولتۇرىدىغانلار دەپ پەرەز قىلىشقا بولاتتى . شۇڭلاشقىمىكىن دادىسى ئۇنى ئۇزىتىپ چىقىپ دېگەن مۇنۇ سۆزىدىن ئۇ راستىنلا تاسادىپىيلىق ھېس قىلىپ چۆچۈگەنىدى .

— بالام ، ئالىي بىلىم يۇرتىغا ئەدەبىيات پەنلىرى بويىچە بىلىم ئېلىشقا كېتىۋاتىسەن ، مېنىڭچە ئەمدى سەن مەكتەپ پۈتۈرگىچە هارغىچە بىلىم ئۆگەنگەندىن سىرت كىتاب يېزىشنىمۇ ئويلىشىپ باقساڭ بولىدۇ . هازىرغىچە سەن ئوقۇغان كىتابلار سېنىڭ بويۇڭنىڭ نەچچە هەسسىسىگە تەڭ كەلگۈدەك بولۇپ قالدى . لېكىن كىتاب يېزىپ بېقىشنى زادىلا ئويلاشمىدىڭ . مېنىڭچە ، سېنىڭ ئاشۇ تۇرمۇش خاتىرىلىرىڭ ئىجادىي ئىزدىنىشىڭنىڭ باشلىنىشى ، مۇنداقچە ئېيتقاندا سەن ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ بوسۇغۇسىدىن ئاللىقاچان كىرىپ بولدۇڭ ، مۇشۇ گېپىمنى ئېسىڭدە چىڭ تۇت .

— دادا ، بۇ تەلىپىڭ بەكلا ئېشىپ كەتتىمۇ قانداق . مەن قانداقمۇ كىتاب يازالايمەن . كىتاب دېگەننى يازغۇچى ، شائىر ، ئالىملار يازىدۇ .

— سەنمۇ تىرىشىدىغانلا بولساڭ چوقۇم ئاشۇلاردەك يازغۇچى ، شائىر ، ئالىم بولالايسەن . بىلىپ قوي ، هېچقانداق ئادەمنىڭ پېشانىسىگە تۇغۇلۇشىدىنلا يازغۇچى ، شائىر ، ئالىم بولۇش پۈتۈلگەن ئەمەس . تىرىشچانلىق ، ئىزدىنىش ، ئىجادىي تەپەككۇر ، جاپالىق ېزىقچىلىق ئادەتلىرى ئۇلارنى شۇنداق سەۋىيىگە ئەكەلگەن .

ئابدۇسالام دادىسىنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرىنى دەڭسەپ كۆرۈپ «قېنى ، بارغاندا كۆرمەيمەنمۇ» دېگەن قارارغا كەلگەن ، لېكىن بۇ گەپنى تازا دېتىغا سىغدۇرالمىغانىدى . مانا ئەمدى ئۆزىنىڭ بىر ساۋاقدىشى ، تېخى ئالىي مەكتەپ بوسۇغىسىدىن ئەمدىلا ئاتلىغان بىر ياش شېئىر يازدىم ، ئوقۇپ بېرەي دەۋاتىدۇ . شۇنىڭدىن قارىغاندا دادىسىنىڭ تىرىشىشلا قىلالمايدىغان ئىش يوق دېگىنى توغرا ئوخشىمامدۇ .

— نېمىگە هاڭۇېقىپ ئولتۇرىسەن ، دېكلاماتسىيىنى باشلايمەن ئەمىسە .

— باشلا ، — دېدى ئابدۇسالام قولىغا خاتىرىسىنى ئېلىپ ئورنىدىن تۇرغان پېرھاتقا قاراپ .

— ھازىر دېكلاماتسىيە قىلىدىغان شېئىرىمنىڭ ماۋزۇسى «سالام قەشقەر» ، ئاپتورى پېرھات مۇھەممىدى .

پېرھات قولىغا بىر خاتىرىنى ئېلىپ ، گېلىنى قىرىپ قويۇپ ئۆزىنى بىر قۇر تۇزەشتۇردى ـ دە ، دېكلاماتسىيىسىنى باشلىدى :

قەد كېرىپ تۇرغان ئاقۇاش تەڭرىتاغنىڭ ،
شىمالىدىن — ئابرال قوينىدىن كەلگىنىمدە ،
قەدىمىي قەشقەر مېۋە كانىنى ،
ئۆز كۆزۈمدە كۆرگىنىمدە ،
ئاپىرىن دېدىم قەشقەر ،
سەندىكى ئاشۇ ئالەمشۇمۇل ،
يۇكسىلىشىنى بىلگىنىمدە ،
مەن كەلدىم ئابرال قوينىدىن ،
ئىلى دەريا بويلىرىدىن ،
تەلپۈنۈپ سەن تەرەپكە .
سەندە قۇرۇلغان بىلىم كانىدىن ،
پېرھات كەبى شېرىن ۋەسلىگە ،
يەتمەك ئۈچۈن تاغنى كېسىشكە ،
ئۆتۈپ ئابرالدىن .
تەلكە كەڭ سايدىن ،
بوغدىدىن ئەگىپ .
تىيانشاندىن ھالقىپ ،
سالسام نەزەر قەدىم شەھەرگە .
يارىشىپتۇ بەكمۇ ئۇز ،
بۇ بىلىم كانى .
قەدىم قەشقەرنىڭ ھەرەمباغىغا ،

مەن دەيمەن سېنى گۈلزار ماكانىم .
شۇڭا ھەسەل ھەرىسى ئامراق ساڭا ،
كەلدۇق مانا ھەرىلەردەك ۋىزىلداپ .
تەرەپ - تەرەپتىن ،
سېنى پۈراپ ، سېنى قۇچاقلاپ .
ئېچىلغىن يەنە يەنە پورەكلەپ ،
ياي قۇچاق ماڭا .
مەن تەشنا ساڭا .

پەرھات دېكلاماتسىيەسىنى ئوڭ قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ خۇددى بىرەر نەرسىنى قۇچاقلىماقچى بولغاندەك ئېگىزگە ، يەنى تورۇسقا قاراپ ئاخىرلاشتۇرغانىدى .

— ياخشى ، ياخشى ، — دېدى ئابدۇسالام ناھايىتى قىزغىن چاۋاك چېلىپ ، — ھەقىقەتەن ياخشى يېزىلغان شېئىركەن . بەك ياخشى يېزىپسەن ، لېكىنزە ، شېئىر دېگەنلىرىمۇ ئالامەت ئوقۇيدىكەنسەن جۇمۇ . مەن بۇنداق تەسىرلىك دېكلاماتسىيەنى تۇنجى قېتىم ئاڭلىشىم ، چاچما شېئىر دېگەننى ئوقۇماق بەك تەس .

— رەھمەت ساڭا جۇمۇ ، گېپىڭنىڭ ئورانىدىن قارىغاندا سەنمۇ شېئىر - قوشاق يېزىپ قويىدىغان ئوخشىمامسەن ؟

— ياق ، ياق ، مەن ئاشۇنداق بەختىن تېخى مەھرۇم .

— لېكىنزە ، چۇشىنىدىكەنسەن جۇمۇ ، بايا ياتاقدىكىلەرگە ئوقۇپ بەرسەم ئۇ بىر نېمە دېسە ، بۇ بىر نېمە دەپ بېشىمنى ئوچاق قىلىۋەتكەنتى دېگىنە . لېكىن سەن خېلى ياخشى باھا بەردىڭ . ئەگەر يازاي دېسەڭ مانا مەن يارەم قىلىمەن . ھە راست ، بايا سەن ئابدۇرېھىم قاسىموف ئەپەندىنى بەك ماختاپ كەتتىڭ . تېخى ماختايدىغان ئوقۇتقۇچىدىن يەنە بىرنى كۆرمىدىڭ ھەرقاچان . ئۇ بولسىمۇ بىزنىڭ سىنىپ مەسئۇلىمىز سايىتجان ھوشۇر ، ئۇ تېخى ئوتتۇز ياشقىمۇ توشمىغان ئوقۇتقۇچى دېگىنە .

مۇشۇ مەكتەپتە ئوقۇپ ناھايىتى ياخشى ئوقۇغانلىقى ئۈچۈن مەكـ
تەپ ئېلىپ قالغانىكەن . ئوقۇش پۈتتۈرگىلى ئىككى يىللا بوپتۇ .
ئۆزى شۇنچە ياش بولغىنىغا قارىماي بىر شېئىرلار توپلىمى چـ
قارغان شائىركەن ئۇ ، «قاينام» ناملىق بىر توپلامنى مەن غۇل-
جىدا ئالغانتىم ، ئەسلىدە ئاشۇ توپلام بىزنىڭ سىنىپ مەسئۇلـ
نىڭ ئىكەن ئەمەسمۇ ، ئالامەت لىرىكىلار بار بۇ توپلامدا . غەزەل
دېگەن مانا مۇشۇنداق بولىدۇ دېسەڭچۇ . مۇشۇنداق شائىرنىڭ
قولىدا تەربىيىلىنىش نېمىدېگەن زور بەخت ھە .

پەرھاتنىڭ ھاياجانلىق نۇتقى ئاخىرلاشماي تۇرۇپلا ياتاق-
داشلار كىرىپ كېلىشتى . ئۇلار ئابدۇسالام بىلەن قىزغىن كۆرۈ-
شۈپ بولۇپ پەرھاتقا قارىدى .

— ھە توغرا ، مەن بۇ ساۋاقداشلارنى ساڭا تونۇشتۇرۇپ
قويماي ،— دېدى پەرھات دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ، يـوغان —
يـورپا ، ئاق — سېرىق بىرەيلەننى كۆرسىتىپ ،— مانا ماۋۇ
يېگەن — ئىچكەندەك ، سوقا — سەندەلدەك كۆرۈنىدىغان ئاغىنـ
مىزنىڭ ئىسمى يارمۇھەممەت ئايۇپ ، مەن بىلەن بىر يۇرتلۇق ،
ئۇيغۇرلار يوقراق يەردە تۇغۇلۇپ قاپتىكەن دېگىنە ، شۇڭا قازاقچە
ئوقۇغانىكەن ، بۇ يەرگە مەخسۇس ئۇيغۇرچە ئۆگەنگىلى كەلگەن .

— تايىنلىق قازاق دەپلا تونۇشتۇرمىدىڭ ، — دېدى يارمۇ-
ھەممەت ئۇنىڭ سۆزىنى ئارىلاپ سۆز قوشۇپ ، — شۇنداق دەپ
ئايرىۋەتكەن بولساڭ ئاز سانلىق مىللەتلەر قاتارىدا ياشاپ ئوبدانلا
سەمرىپ قالاتتىمكەن .

— ئاشۇ سەمرىشىڭمۇ يېتەر ئەمدى ، يارمىغان كۆتەكتەك
تۇرىسەنغۇ ، يەنە يېيىشنىڭ گېپى .

— ئەمىسە ساڭا ئوخشاش شوراپ تاشلىۋەتكەن كەمپۈتتەك
قورۇلۇپ يۈرسەم بولىدىكەن — دە .

— كەلدى ، تازا ئوبدان كەلدى ،— دېدى ئۇزۇنتۇرا بىرەي-
لەن ئۇلارنىڭ چاقچىقىغا ئارىلىشىپ ، — سەنمىچۇ يارمۇھەممەت-
تەك يەپ تۇر دەيمەن .

— ئالدىمغا كەلدى دەپ يەۋەرگەن بىلەن قۇسۇش تەس دەيمەن .

— قۇسماي يالماپ يۇتۇۋەتمەسەن .

— بولدى ، بولدى ، ئەمدى بولدى قىلايلى ئاغىنىلەر ، بىر-دەم گەپنىمنى بۆلمەي تۇرۇپ تۇرۇڭلار . مەن سىلەرنى بىر تو-نۇشتۇرۇۋالاي .

— گەپنى ئەپقاچما .

— بولدى قىلىڭلار ، چاقچاقتىن ئىككىنى يەپلا غىققىدە تويدى ئۇ ، گەپنى قىلىۋالسۇن .

— ئەمىسە تونۇشتۇرۇشۇم قايتا باشلاندى ، — دېدى پەرھات گەپنى قىرىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ ، — مانا ماۋۇ ئورۇسلار-غا ئوخشايدىغان ئاغىنىمىزنىڭ ئىسمى قۇدرەت ئابدۇغېنى ، ئۆزى ئاقسۇدىن . مانا ماۋۇ ئۇزۇنتۇرا ئاغىنىمىز ئەزىمەت قۇربان ، ئۇرۇمچىدىن . ياتقىمىزدىكى بىردىنبىر پارتىيە ئەزاسى ، مەكتەپ-كە كېلىشتىن ئىلگىرى ئەسكەرلىككە قاتنىشىپ چېگرا رايونىنى قوغدىغان . ماۋۇ پوندىلەك ئاغىنىمىزنىڭ ئىسمى مەخسۇت تۇر-سۇن ، ئۆزى كورلىدىن . ماۋۇ قارىۋاي ئاغىنىمىزنى بوش چاغلە-ما ، ئۆزى كالاڭپايەك كۆرۈنگەن بىلەن قازان بېشىغا ئالامەت . لەڭمەن دېگىنىڭنى قورسىقىغا ئۇرۇپ بىر سوزىدىغان بولسا يۈز مېتىرنى بىراقلا تارتىدۇ . ئىسمى ئابدۇللا ساۋۇت ، قەشقەردىن . ماۋۇ شوركىنى ئابدۇللانىڭ ئىنىسىمىكىن دەپ قالما ، ئۇمۇ بىز-نىڭ ساۋاقدىشىمىز . سىنىپىمىزدىكى بويى ، يېشى ئەڭ كىچىك شوركا ، خوتەندىن كەلگەن گادداي ، ئىسمى مەتسالىھ مۇھەممەتئە-يباز . قارىمامسەن ، ئىسمى بويىدىنمۇ ئېگىز ، شۇڭا مەكتەپكە كېلە ـ كەلمەيلا دەرۋازىدىن قوغلىنىش ھادىسىسىگە ئۇچراپ تېخىمۇ كىچىكلەپ كەتكەن .

پەرھاتنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرى ياتاقداشلىرىنى كۈلدۈرۈۋەتـ-تى . مەتسالىھ مۇھەممەتنىياز بولسا ھۇپپىدە قىزارغان ھالدا پەرھاتقا قاراپ :

— هـاي گادىيەي ، بىر گـەپنى تېـپىۋالسا ئىت يىلىدىن ئېشەك يىلىغىچە دەپ يۇرمىگۈلۈك ، ئەمدى دەرۋازىدىن كىرگۈز- مىسە ھېلىقى پوچى غۇلجىلىق تۆت كۆزنىك ئىككى كۆزى مەن ، ئەگەر مەن بولمىسام ئۇ ئۆزىنى ئوڭشاپ تالاغىمۇ چىقالمايدۇ ، دەپ قويارمەن ئەينا .

— ئۇنىڭ ئىككى كۆزى سەن بولساڭ سېنىڭ ئىككى كۆزۈڭ قېنى ئەينا دەپ تۇتۇۋالسا تېخىمۇ بالاغا قالارسەنمىكىن شوركا .

— دېدىمغۇ ، بالاغا قالسام سېنى شېپى كەلتۈرىمەن دەپ .

— مېنى كەلتۈرىمەن دەپ تېخىمۇ چۆكەپ كېتەرسەنمە- كىن .

— ھا ـ ھا ـ ھا ...

— ھى ـ ھى ـ ھى ...

— ماڭا قايـلاڭلا ئـاداش ، — دېـدى ئابـدۇللا ساۋۇت يېرىم ـ يارتا كۆلكىسىنى ناھايىتى تېزلا ئاخىرلاشتۇرۇپ ، — ئىككىڭلار بىزگە ئويۇن قويۇپ بېرىدىغان سەھنىدىكى ئارتىس بولمىغاندىكىن ماۋۇ ساۋاقدېشىمىزنىمۇ ئىتتىكرەك تونۇشتۇرما- سىلە .

— ۋاھ ، — دېدى پەرھات ئابدۇللاغا قاراپ ، — مەن تېخى ھەممىڭلارنى تونۇشتۇرۇپ بولدۇم دەپتىمەنكەن . كەچۇرۇڭلار ، بۇ ساۋاقدىشىمىزنىڭ ئىسمى ئابدۇسالام ئابدۇساھىپ . تۆمۇر خە- لىپە ، غوجىنىياز ھاجىم ئەۋلاتلىرىدىن . شېئىر ـ قوشاققا ئالا- مەت ھەۋىسى بار .

— قارىغاندا ،— دېدى ئەزىمەت يارمۇھەممەتنىڭ ئۇستەل ئۇستىگە قويغان موخۇركا قۇتىسىدىن قولىدىكى گېزىت قەغىزىگە ئازراق تۆكۈپ ئۇنى يۆگەپ ئولتۇرۇپ ، — ھېلىقى پاخپاق شېئىر- لىرىڭنى يەنە دېكلاماتسىيە قىلغان ئوخشىمامسەن ؟

— ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا كەلگەن ستۇدېنتتەك گەپ قىلىشنى ئۆگەن ئەزىمەت ، — دېدى پەرھات گرادۇسلۇق كۆزەينىكىنى ئوڭ قولىنىڭ بىگىز بارمىقى بىلەن سەل ئۇستىگە

كۆتۈرۈپ قويۇپ ، — بىز مانا مۇشۇنداق نەچچە مىڭ يىللىق شېئىرىيەت ئەنئەنىسىگە ئىگە بىر ئۇلۇغ مىللەت . مۇنداقچە ئېيتقاندا ، بىزنىڭ ۋۇجۇدىمىز شېئىر بىلەن يۇغۇرۇلغان ، ھەرقانداق بىر ئۇيغۇر بىلمىدى دېگەندىمۇ ئىككى كۇپلېت خەلق قوشىقىنى غىڭشىيالايدۇ . شۇڭا مەن سىلەرنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىدەك گەپ قىلىشنى ئۆگىنىپ قويۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن .

— رۇخسەتمۇ ؟— ئوچۇق تۇرغان ئىشىك قانىتىنى بىر قىزنىڭ تاراسلىتىپ چەككىنى ئاڭلىنىش بىلەن تەڭ پەرھاتنىڭ سۆزى چورتىتىدە ئۇزۇلدى . ئابدۇسالام ئىشىك تەرەپكە قارىدى . ئىشىك ئالدىدا ئاق سېرىق كەلگەن بىر قىز يەلكىسىگە چۈشۈپ تۇرغان بۇدۇر چاچلىرىنى قىزىل گەرس ياغلىق بىلەن باستۇرۇپ بانتىلىۋالغان ھالدا قاراپ تۇراتتى . ئۇنىڭ ئاق كوپتا ئۈستىگە كىيىۋالغان سارغۇچ چاقماق رەختتە سىپتا تىكىلگەن سارابانى زىلۋا بەستىگە شۇنچىلىك ياراشقانكى ئابدۇسالامنىڭ يۈرىكى قاتتىق ھۇزۇرلىنىشتىن كېلىپ چىققان بىر خىل سېزىم ئىلكىدە يېنىك تىترەپ كەتتى .

— كېلىڭ ، كىرىۋېرىڭ ، — دېدى پەرھات ئىشىك تەرەپكە مېڭىۋېتىپ ، — بىزنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ، شۇنداقلا ئەڭ يىراقتىكى ساۋاقدىشىمىز يېتىپ كەلدى . كۆرۈشۈپ قويۇڭ .

— ھە ، قانداق ، ياخشىمۇسىز ،— دېدى قىز ئىشىكتىن كىرىپ يېنىغا ئېسىۋالغان ماش رەڭ سومكىسىنى ئالدىغا سېل سۇرۇپ قويۇپ .

— ياخشى ، — دېدى ئابدۇسالام تېز جاۋاب قايتۇرۇپ .

— بۈگۈن كەچ مەكتەپ كىنوخانىسىدا «جەنۇبتىن شىمالغا يۇرۇش ئۇرۇشى» دېگەن كىنونى قويىدىكەن ، — دېدى ئۇ قالغان ساۋاقداشلار بىلەن «ياخشىمۇسىز» دەپ كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن ، — مەن بۇ كىنونى جىق كۆرگەنتىم . شۇڭا شەھەرگە چىقىپ كەچلىك تاماقنى شۇ يەردە يېگەچ ماي كۇلۇبتا ئوبدانراق

كىنودىن بىرەرنى كۆرۈپ كەلمەيمىزمۇ .
— مەن ئابدۇسالامنى تىزىملىتىشقا ، تاماققا ئاچىقىشقا ۋەدە قىلغان ، — دېدى پەرھات كۆزەينىكىنى ئوڭ قولىنىڭ بىگىز بارمىقىدا يۇقىرى كۆتۈرۈپ قويۇپ .
— بولدى چىقىۋەرگىنە ھوي ئەزىملىك قىلماي ، — دېدى يارمۇھەممەت ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ ، — ئابدۇسالامنى بىزگە تاپشۇرساڭ بولمىدىمۇ . بىزمۇ ئۇنىڭغا ساڭا ئوخشاشلا ساۋاقداش جۇمۇ .
— ئۇنى تىزىملىتىشقا مانا مەن بار ، — دېدى ئەزىمەت ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ ، — سەن يالغان ئاكتىپ بولۇۋالماي كېتىۋەر .
— ۋوي ، رەھمەت جۇمۇ ساڭا ، — دېدى پەرھات ئەزىمەتكە قاراپ ،— نېمىلا دېگەنبىلەن مەركىزىي شەھەردىن كەلگەن ئەسكەردە سەن .
— بولدى ، بولدى ، ئەزىمەتنى خۇددى قارتا شىلىغاندەك شىلاپ كەتمەي يولۇڭغا مېڭىۋەرگىنە ،— دېدى قۇدرەت قولىدىكى كىتابنى ئورنىغا تاشلاپ قويۇپ ، — ئەزىمەت دېگەن سىنىپ باشلىقى بولىدىغان ئادەم تۇرسا ، مۇشۇنداق ئىشلارنى ھازىردىن باشلاپ قىلىپ تۇرمىسا سايلاپ بەرمەيدىغان گەپ بار جۇمۇ .
— سىنىپ باشلىقىنىمۇ سايلاپ بولدۇڭلارمۇ ھوي ،— دېدى پەرھات ھەييارلىق بىلەن ھەممەيلەنگە تەكشى قاراپ ،— بۇ شادا پاچاق سىنىپ باشلىقى بولسا بىزگە كۇن يوققۇ ھە . ئۇچ يىل ئەسكەر بولغان ئادەم بەك ئىنتىزامچان ئادەم بولۇپ كەتتى دەڭلار . ئەگەر بۇنى سايلاپ قويساڭلار ھەر كۇنى سەھەر تۇرۇۋېلىپ پۇشتەك ياكى كاناي چېلىپ بىزنى ئارامخۇدا ئۇخلىغىلىمۇ قويمايدىكەن ـ دە ، ئەمدى .
— ھە ، پولاتتەك ئىنتىزام ئاستىدا ئالتۇندەك غەلىبە ياتىدۇ » دېگەن سۆزنى پىشقەدەم ئەسكەر ئەزىمەت ئارقىلىق ئىسپاتلايمىز ،— دېدى ئابدۇللا ساۋۇت گەپ ئارىلاپ ،— زالىم باش-

لمقتىن ئالىم ئەسكەر چىقىدۇ .
— بۇ ئۇنداق گەپ ئەمەس . ئۇستاز زالىم بولسا شاگىرتى ئالىم بولىدۇ دېمەمسەن ،— دېدى قۇدرەت .
— ۋاي قويۇڭلارەي شۇ گەپنى ، ماۋۇ ئىككىسىنى ماڭغىلى قويايلىچۇ ، بولمىسا مۇنۇ تۆتكۆزنىڭ كۆزى چىقىپ كەتمىسۇن يەنە .
— شۇنى بىلىپ ئەينەك سالدۇرغانمەن .
— ئەينەك سالدۇرغىچە تاملا قويۇرساڭ بولغانىكەن ئىشەنچ-لىكرەك ، — دېدى يارمۇھەممەت .
— تام سىلىشنى بىلسەڭ بۇ يەرگە كېلەرمىدىڭ تاغدا يېتە-ۋەرمەي .
— تاغنى كۆرەلمەي تېرىكىپ كۆزىگە ياغاچ تىقىۋالغان ئاۋاق بۇ .
— تاغدىن چۈشمەي يەۋېرىپ تىقىلىپ كەتكەن نېمە بۇ .
— ئاپىسى نان بەرمەي ئاقۇالداقتا بېقىپ قورۇۋەتكەن شاخ تەمەچ بۇ .
— ها ـ ها ـ ها...
— هى ـ هى ـ هى ...
ياتاقنى بىرەەملىك قىزغىن كۈلكە قاپلىدى .
— سىلەرنىڭ بۇ ياتاقزە ئەجەپ تېپىشقان بىر ياتاق بوپتۇ جۇمۇ ، — دېدى ئۇ قىز كۈلكە سەل بېسىققاندا پەرھاتنىڭ پېشە-دىن تارتىپ قويۇپ ،— ھەممە ساھەدە بار . زېرىكمەيسىلەر ـ دە .
— گەپنىڭ پىلتىسى يارمۇھەممەت بىلەن پەرھاتتا ، ئۇلار بولمىسا ياتاق جىمىپ قالىدۇ ئەينا ، — دېدى مەتسالىھ ئۇستىد-كى كارىۋاتتىن ئىنجىقلاپ پەسكە چۈشۈپ .
— بولدى ماڭايلى ، بۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ تۇرىۋەرسەڭ كەچكىچە ياتاقتىن چىقالمايمىز ، — دېدى پەرھات ئۇ قىزنىڭ ئالدىرىتىۋاتقانلىقىنى ئۇقۇپ ،— ئەمىسە ، ئابدۇسالام سىلەرگە قالدى ئاغىنىلەر جۇمۇ .

— مېڭىۋەرگىنە ۋوي كاس ـ كاس ،— دېدى يارمۇھەممەت ئۇنىڭ مۇرىسىدىن ئىتتىرىپ تۇرۇپ ، — بۇگۈن سېنىڭ ياتاقتىن چىقمىقىڭ قەۋزىيەت بولۇپ قالغان ئادەمنىڭ چىچمىقىدىنمۇ تەس بولدىغۇ .

پەرھات يەنە بىر نەرسە دېمەكچى بولۇپ كەينىگە ئۆرۈلۈۋىدى ، ئۇ قىز پەرھاتنىڭ پېشىدىن تارتىپ چىقىپ كەتتى .

— ئۇلار مۇھەببەت ئوخشىمامدۇ ، — دېدى ئابدۇسالام يېنىدا تۇرغان ئەزىمەتكە يۈزلىنىپ .

— شۇنداقكەن ، — دېدى ئەزىمەت ئورنىغا بېرىپ ئولتۇرىۋېتىپ ، — مەكتەپكە كېلە ـ كەلمەيلا يۈرۈۋاپتۇ . بىر يۈرتلۇقىكەن .

— ئۇ قىزمۇ غۇلجىلىقكەن ـ دە ؟ !

— شۇنداقكەن .

— ئىسمى نېمىكەن ؟ !

— دىلبەر .

ئابدۇسالام تىزىمىغا ئالىدۇرۇش رەسمىيەتلىرىنى ئېلىش ئۈچۈن سومكىسىنى ئاختۇرۇۋاتقاندا ئەزىمەتتىن باشقىلار چىقىپ كەتكەنىدى . دېمەك ، ئۇ تەشنا بولغان ياتاق تۇرمۇشى ئەمدى باشلانغانىدى . ئۇ يولدا كەلگۈچە ئەمدىلا ئوقۇش پۈتتۈرگەن بالىلارنىڭ ئارىسىدا ھەممىدىن چوڭ ئوقۇغۇچى بولۇپ ئوقۇيمەن ھەرقاچان دەپ ئويلىغانىدى ، لېكىن ئويلىغىنىنىڭ ئەكسىچە بىر نەچچە يىل يېزىدا چېنىقىشتىن كەلگەنلەر ، ئەسكەرلىكتىن كەلگەنلەر ، ھەتتا تولۇق ئوتتۇرىنى مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى باشلىنىشتىن بۇرۇن پۈتتۈرۈپ بىرەر مەكتەپكە مېڭىش ئالدىدا ئىنقىلاب باشلىنىپ كېتىپ ئوقۇيالماي قېلىپ ، يېزىدا ياكى زاۋۇت ـ كانلاردا ئىشلەپ ، ئىمتىھان بېرىش تۇزۇمى ئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن ئىمتىھان بېرىپ كەلگەن ئۆزىدىنمۇ چوڭ بالىلارنىڭ بارلىقىنى بىلدى ـ دە ، كۆڭلى ئارامىغا چۈشۈپ قالدى .

ئون تۆتىنچى باب خىيالچان قىزلار

«مۇھەببەت قەلبىڭگە رۇخسەتسىز كىرىدۇ»
— خاتىرەمدىن

ئابدۇسالام يولنىڭ ئىككى قاسىنىقى ئۇششاق تىجارەتچىلەر بىلەن ئاۋاتلىشىپ تۇرىدىغان چوڭ يولدا ماڭماي قەدىمىي دەرەخ-لەر — سۇۋادان ، قارىياغاچ ، ئۇزمە ، مەجنۇنتاللار قويۇق سايە تاشلىغان مۇشۇ چىغىر يولدا مېڭىشنى ياخشى كۆرەتتى . يول تار ھەم ئەگرى - توقاي بولۇپ ئۇ خۇددى ئىنسانلارنىڭ ئەگرى - توقاي تۇرمۇش يوللىرىغا سىمۋول قىلىنغاندەك ئاجايىپ گۈزەل ۋە جەلپكار كۆرۈنەتتى . ئۇ گويا مۇڭلىنىپ ياتقان مەھەللە - كەنتلەرنى بىر - بىرىگە چېتىش ئارقىلىق تۇرمۇشنىڭ قاتلاڭچە-لىقلىرىنىڭ ھەلەكچىلىكلىرىدە ھاسىرىغان ئادەملەرنى بىر - بىرىگە ئۇچراشتۇرۇپ ئۇلارنىڭ نىيەت - ئىقبالىلىرىنى پاكلايدە-غان يالغۇز ئاياغ يول ئىدى . بۇ يولنىڭ ھەر تەرەپكە شاخ ئايرىغان دوقمۇشلىرى ئادەمنى چوڭقۇر ئويغا سالىدىغان بىر ھې-كايىنى ئەسلىتەتتى . مانا بۇ قەدىمىي شەھەرنىڭ ئەڭ داڭلىق ئالىي مەكتىپىنى چۆرگىلەيدىغان يالغۇز ئاياغ يوللا ھەرەمباغدىن ئىبارەت بۇ خاسىيەتلىك زىمىنىنىڭ ئوقۇغۇچىلارغا ئاپىرىدە قىلە-غان ئۆزگىنىش مەيدانىغا ، دەرس تەكرارلاش مەيدانلىرىغا بارىدە-غان يوللىرىنىڭ باشلانمىسى ئىدى . ئۇنىڭ ئۆلۈك توپا ئۆرلەپ تۇرىدىغان جايلىرى بىلەن ئەينەكتەك سىلىقلىشىپ كەتكەن جايلە-رىنىڭ ھەممىسىگە ستۇدېنتلارنىڭ تالاي ئاياغ ئىزلىرى چۈشكە-نىدى .

ئابدۇسالام ئىمتىھان مەزگىللىرىدە ئاۋاتلىشىپ كېتىدىغان بۇ جايغا ئادەتتىكى چاغلاردىمۇ كېلىشنى ياقتۇراتتى . چۈنكى بۇ جايلار ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ ئۆنتۈلغان ئۆتمۈشىنى ، چەككەن رىيازەت-لىرىنى ئېسىگە سېلىپ تۇراتتى . ئوقۇش ئىرادىسىنىڭ سۇسلاش-قان ھەم چىڭىغان چاغلاردىكى بىر - بىرىگە زىت روھىي ھالەتلە-رىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ئۇنىڭ ئۆگىنىش ئىرادىسىنى تېخە-مۇ چىڭىتاتتى . شۇڭلاشقىمۇ ئۇ ھېلىقى تولۇقسىز ئوتتۇرىدا ئوقۇۋاتقان چېغىدىكى پاراسىتىنى ، ئۆگىنىش ئۇسۇلىنى قوللە-نىپ سىنىپتىلا ئەمەس ، دەرسىتىن سىرتقى چاغلاردىمۇ ئۆگىنىش-نىڭ يېڭى - يېڭى پىلانلىرىنى تۈزۈشكە كىرىشەتتى . لېكىن ئۇ ھازىر رېئاللىقتا ، يەنى خىيالچان قىزلارنىڭ ئوتلۇق بېقىشلىرىغا ئىنكاس قايتۇرمايمۇ ئۆتۈپ كەتكىلى بولمايدىغانلىقىنى چۈشەنگە-نىدى .

ئۇ ئون سەككىز ياشقا كىرگەن يىلى توساتتىنلا نەمەت موزدۇزنىڭ قىزى ھاۋانىسانىڭ پات - پات ئۆزىگە ئاجايىپ بىر مېھىر بىلەن تىكىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلغانىدى . شۇ چاغدا ئابدۇسالامنىڭ يۈرىكى ئىللىق بىر سېزىم ئىلكىدە تىترەپ كەتكە-نىدى . كېيىنرەك ئابدۇسالام ھاۋانىسانىڭ پات - پات ئۆزىگە قاراۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالىدىغان بولدى . ھېلىقى بالا كادىر كۆرەشجان كەلگەندىن كېيىن ئۇ ھاۋانىسانى ئۆزىگە ئاشپەز قىلە-ۋالدى . ئوتلۇق بېقىشلار ، تەشنالىق قاراشلار شۇندىن باشلاپ سۇسلاشتى . ئابدۇسالام شۇ چاغدا ئوت ئىچىدە تولغىنىۋاتقان قىلدەك ئازاب ئىچىدە قالغانلىقىنى ھېس قىلدى . لېكىن بۇ ئازابلارنىڭ نېمە ئۈچۈنلۈكىنى ئۇ ئۆزىمۇ ئېيتىپ بېرەلمەيتتى .

— ھاۋانىساخانغا كۆيۈپ قالغان ئوخشايسەن ، ھە ،— دېدى قوشچىلار باشلىقى ئەسئەتاخۇن غول ئۆستەڭ بويىدىكى شاللىق يېرىنى ئاغدۇرۇۋاتقان چاغدىكى بىر قېتىملىق ئارام ئېلىش پەي-تىدە موخۇركا ئوراپ ئولتۇرۇپ .

— بۇ نېمە دېگەنلىرى ئەمدى ،— دېدى ئابدۇسالام ھۇپپىدە قىزارغان ھالدا ،— مەن ئۇنداق ئىشلارنى ئويلىمىغۇچى بولمىدىم تېخى .

— جىگدە پۇرايدىغان چېغىڭ بولدى ئەمدى ، — دېدى قوشـ چى ساۋۇرجان ئۆستەڭ بويىدىكى قىياقتەك نوتا چىقىرىۋاتقان چىغىرتماق يېنىغا چىرتتىدە بىرنى تۇكۇرۇپ ،— قىزارما ، سەزـ مىچۇ ئۇنى خىجىل قىلىپ نەدىكى گەپلەرنى قىلىدىكەنسەن ، ئۇ ئۆزىنىڭ كىمنى ياخشى كۆرىدىغىنىنى ساڭا دەپ بەرسە بولامتى ئەمىسە .

— گەپكە قوشۇق سالما ،— دېدى ئەسئەتاخۇن تازا ياخشى چاپلىشىپ بەرمەيۋاتقان گېزىت قەغىزىنىڭ يان تەرىپىنى تىلى بىلەن ھۆلدەپ تۇرۇپ ، — ئابدۇسالامنىڭ تۇمشۇقى كۆپۈپ قالـ غانلىقىنى كۆرمىدىڭلارمۇ .

— ئۇنداق ئىش يوق دەۋاتىمەن سىلەرگە ، — دېدى ئابدۇسا ـلام تېخىمۇ قىزىرىپ .

— دېمىدىمۇ ، — دېدى ئەسئەتاخۇن تاماكىسىنى تۇتاشتۇـ رۇپ بىر قېتىم كۆچەپ شورىغاندىن كېيىن ئابدۇسالامنى شەرەت قىلىپ ، — بالدۇرلا يېتىلىپ قالغاندەك تۇرىدۇ بۇ كاساپەت يا بىز بىلەن چوڭلاردەك ئىشلەپ يۈرگەندىكىن ئۆزىنى چوڭ كىشى چاغلاپ قالدىمىكىنە . ھاۋانىساخان بۇنىڭدىن چوڭ كېلىدۇ جۇـ مۇ .

— ياق ، تەڭ كېلىدۇ ، — دېدى بىرى ئۇنىڭ سۆزىنى چورتلا كېسىپ ، — نەمەت ئۇستامنىڭ بۇ قىزى مېنىڭ قىزىم بىلەن ئاي پەرق قىلىدۇ .

كېيىنكى ئىشلار چۈشتەكلا ئۆتۈپ كەتتى . كۇرەشجان ئۇنى يۆلەپ تارتىپ ۋىلايەتلىك دارىلمۇئەللىمىنگە ئوقۇشقا ئەۋەتتى . ئابدۇسالام ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا تەييارلىق قىلىۋاتقان يىللـ رى ئۇ تۈيۈقسىزلا ئابدۇسالامنىڭ ئالدىدا پەيدا بولۇپ قالدى .

ئىككى يىللىق ئوقۇش ھاياتى ئۇنى ئوبدانلا ئۆزگەرتىپ قويغاندى. تېگى قىزىل ، يېشىل گۈل بەرگىلىرى چۈشۈرۈلگەن يىپ باش ياغلىقىنى ئېڭىكىدىن چىگىپ ، گۈللۈك چىتتىن ئۇزۇن كۆڭلەك كىيىپ ، دادىسى تىكىپ بەرگەن پەس پاشنىلىق رەڭگى كەتكەن توپلەينى قارىگۈل سۈيىدە مايلاپ كىيىپ ، كەتمەننى مۇ-رىسىگە تاشلاپ ئېتىزغا ماڭىدىغان بۇ سەھرا قىزىنىڭ چىرايلىرى-غا ھازىر قىزىللىق يۈگۈرۈپ بۇغداي ئۆڭ چىرايى يېتەرلىك ئاقارغان ، يىپ باش ياغلىقىنىڭ ئورنىغا سەرەڭگە قېپىغا پاتىدى-غان قىزىل گاز ياغلىق ئالماشقان ، كىيىنىشلىرىمۇ بۇرۇنقىدىن كۆپ ياخشى . ئەت رەڭ پايپاق تارتىلغان سۈزۈك پاچاقلىرى تار يوپكىسى ئاستىدا مەر ـ مەردەك پارقىرايدۇ . ئاق كوپتىسىنى يېتەرلىك كۆتۈرۈپ تۇرغان كۆكسىلىرى ئادەمنىڭ ھەۋىسىنى كەلتۈرگىدەك تىترەپ تۇرىدۇ .

— سىزنى ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا تەييارلىق قىلىۋاتىدۇ دەپ ئاڭلاپ يېتىپ كەلدىم ، — دېدى ھاۋانىسا شۇ كۈنى قۇدۇق بېشىدىكى كۆل بويىدا ئابدۇسالامنىڭ كۆزىگە تىكىلگەن ھالدا ،— ياردەمىم كېرەك بولسا دەڭ .

— رەھمەت ، — دېدى ئابدۇسالام تۇيۇقسىز كەلگەن بۇ ئىلتىپاتتىن ھەيران قالغان ھالدا ،— ئوقۇشىڭىز پۈتكەن ئوخشى-مامدۇ ؟

— ياق ، يەنە بىر يىل قالدى .

— ھە ، — ئابدۇسالام شۇ تاپتا نېمە دېيىشىنى ، نېمە قىلىشىنى بىلمەيتتى . ئۇنىڭ بۇندىن ئىككى ـ ئۈچ يىل بۇرۇن قوزغالغان يۈرەك يارىسى ئەمدى قايتا تاتىلىنىشقا باشلىغانىدى . چۈنكى ئۇ ئۆزىنى تۇنجى قېتىم مۇھەببەتلىك ھېسلارغا چۆمدۇر-گەن بۇ سەھرا قىزىنىڭ ئاشۇ چاغلاردىكى ساپ ، سەمىمىي ، سادىدا مىجەزىنى ياخشى كۆرگەنىدى . قېرىشقاندەك ئۇ كۈرەشجانغا ئاش-پەز بولغاندىن باشلاپلا ئۆزگىرىشكە باشلىغانىدى . مانا شۇندىن

تارتىپ هازىرغىچە ئۇ گەرچە ھاۋانىسانىڭ ئۆزىگە بولۇپمۇ كۆزىگە تىكىلىپ قاراپ ئۆزىدىن بىر نەرسە تەلەپ قىلىۋاتقاندەك تەلمۈر-گەن چاغلىرىنى پات - پات ئەسلەپ قالاتتىيۇ ، لېكىن تېزلا ئۇنى ئۇنتۇپ كېتىشكە تىرىشاتتى . مانا ئارىدىن نەچچە يىل ئۆتكەندە ئۇ ئۆزىنىڭ ئاشۇ سىرلىق تەلپۈنۈشلىرىنى قايتا نامايان قىلىپ ئولتۇرۇپتۇ . ئۇ زادى ئابدۇسالامدىن نېمىنى كۈتىدىغاندۇ .

— مەن ئەتە مەكتەپكە چىقىپ كېتىمەن ، — دېدى ھاۋانىسا ئابدۇسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭ كۆڭلىكىنىڭ ياقىسىنى تۈ-زەشتۈرۈپ قويغاچ ، — ئەگەر كېرەكلىك ماتېرىيال سورىماقچى بولسىڭىز مېنى ئىزدەڭ ، — ئۇ شۇنداق دەپلا ناھايىتى تېزلا ئۇنىڭغا يېقىنلىشىپ ئابدۇسالامنىڭ مەڭزىگە بىرنى سۆيۈپ قويدى - دە ، مېڭىپ كەتتى . ئابدۇسالام بۇ تاسادىپىيلىقتىن گاڭگىرىدى . ھاۋانىسانىڭ لېۋى تەگكەن ئوڭ مەڭزى خۇددى بىر پارچە چوغ تەگكەندەك كۆيۈشۈۋاتاتتى . ئۇ تېڭىرقىغان ھالدا ھاۋانىسا ماڭغان تەرەپكە قارىدى . ئۇ ئۆستەڭ بويىدىكى چىغىر يولدا شۇنداق تېز كېتىپ بارانتى .

تومۇزغىلار بەس - بەستە چىرىلدايتتى . قەيەردىندۇر كاك-كۇكنىڭ سايرىشى ئاڭلىناتتى . سېھىرلىك تەبىئەت بىردەملىككە جىمىپ كەتتى . گويا ئابدۇسالامنىڭ بىردەملىككە يوقالغان ئاڭ سەزگۈلىرىدەك جاھان شۇ تاپ قۇيقۇرۇق ئىدى . ئۇ مەسئۇل بولغان قۇدۇقنىڭ شارقىراشلىرىمۇ جىمىپ قالغاندەك تۇراتتى .

شۇندىن كېيىن ئۇ ھاۋانىسانى زادىلا ئۇچرىتالمىدى . لېكىن ئاشۇ بىر قېتىملىق ئۇچرىشىش ئۇنىڭ ئېڭىدا مەڭگۈلۈك ساقلا-نىپ قالدى . مانا ، قەشقەرگە كەلگىلى بىر يىلدىن ئاشتى . بىر يىل ئۇ خەنزۇچە ئۆگىنىش بىلەن ئەدەبىي ئىجادىيەتكە كىرىش جەريانلىرىنى ماسلاشتۇرۇپ ئىلىپ كېتىۋاتسىمۇ كۆڭلىدە ھاۋا-نىسانىڭ ئاشۇ قېتىمقى جۇرئەتلىك ھەرىكىتىنى ئۇنتۇپ كېتەلمە-دى . لېكىن ئۇ سىنىپتىكى قىزلارنىڭ بەزىبىر دارتىملىرىدىن

شۇنداقلا جەمئۇيەتكە كۆرۈنگىنى بىلەن ئالاھىدە ھېسسىيات بىلەن شېئىر دېكلاماتسىيە قىلىشنى ياخشى كۆرىدىغان ئايپەرىنىڭ ئۆزىگە ئوتلۇق تەكىلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدى .

ئۇ تولا ھاللاردا ئابدۇسالامدىن كونسېرت سورايتتى . بۇ سىنىپتا ئوقۇتقۇچىنىڭ سۆزلىگەن دەرسىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ كونسېرت يازالايدىغان بىر نەچچىلا ئوقۇغۇچى بار ئىدى . مانا مۇشۇلارنىڭ بىرى ئابدۇسالام بولغاچقا تولا ھاللاردا بالىلار ئابدۇسالامنىڭ كونسېرتىنى ئېلىپ تولۇقلايدىغانلاردىن ئىدى . ئابدۇسالام نېمە ئۈچۈندۇر سىنىپتىكى قىزلارنىڭ ئۆزىگە بەكمۇ چوڭقۇر ئىشتىياق بىلەن ھۆرمەت قىلىدىغانلىقىنى ھېس قىلاتتى . شۇڭلاشقىمۇ ئۇلار دەرس تەكرار قىلغىلى چىققان ۋاقىتلىرىدا بىر پەس تەكرار قىلىپ بولۇپ ئابدۇسالامنىڭ چۆرىسىگە يىغىلىۋالاتتى ـ دە ، ئۇنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىپ تۇرۇۋالاتتى . ئۇلارنىڭ نەزىرىدە ئابدۇسالام توپا ئارىسىغا ئۇزۇن مۇددەت تاشلىنىپ قېيىن مەۋجۇتلۇقىنى بىراقلا ئاشكارىلىغان بىر پارچە ئالتۇن ئىدى . ئۇلار بۇ ئالتۇنىنىڭ تاۋلىنىش جەريانلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇشقىنىدا كۆزلىرىگە ئىسسىق ياش ئالاتتى . بولۇپمۇ ئايپەرى ئاجايىپ بىر خىل ھېسداشلىق تۇيغۇسىدا ئېزىلىپ ئولتۇراتتىكى كۆزىدىن چىقىۋاتقان ياش گويا يىپى ئۈزۈلگەن مارجاندەك ئېتىكىگە ، ئەت رەڭ كوپتىسىغا چۈشۈۋاتقانلىقىنىمۇ سەزمەي ئولتۇرۇپ قالاتتى .

— بولدى قىلساڭچۇ ئايپەرى ،— دەيتتى باشقا قىزلار ئۇنىڭغا قاراپ ،— ئابدۇسالام ھېكايە يازىدىغان ئادەم . ئۇ راست ـ يالغانىنى ئارىلاشتۇرۇپ سۆزلەۋاتىدۇ . ئاشۇنىڭغىمۇ مۇشۇنچىۋالا ئېقىپ كېتىش كېتەمدۇ .

— بۇلار توقۇلما ئەمەس ، راست بولغان ئىشلار ئۇ .

ئابدۇسالامنىڭ تۈگىمەس خىياللىرى مۇشۇنىڭغا باغلانغاندا ئۇ ئىككى تاش ئارىسىدا قىسىلىپ قالغاندەك ئارامسىزلىناتتى .

چۈنكى ئۇ ھاۋانسانىڭ ھېلىقى پىداكارلىقىنى مۇھەببەت دەپ چۈشىنىپ يۈرگەچكە ئايپەرىنىڭ ئۆزىگە بولغان ھېسداشلىقىنى ئويغىتىۋاتقان مۇھەببەت پىغانلىرىنى پەرۋىش قىلىشقا ئامالسىز ئىدى . تۈنجى تەتىل مەزگىلىدە ئۇ ھاۋانسا بىلەن قايتا ئۇچرى-شالمىدى . ئاڭلاشلارغا قارىغاندا ئۇ تاغدىكى بىر باشلانغۇچ مەكـ-تەپكە ئوقۇنقۇچى بولۇپ ئورۇنلىشىپتۇدەك . ئاشۇ بىر قېتىملىق ئۇچرىشىشتىن كېيىن مانا ئىككى يىل ئۆتۈپ كەتتى . ئۇنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى بىلمىگەچكە خەت ئارقىلىق ئالاقىلىشىشمۇ مۇمكىن بولمىدى . ئابدۇسالام ئۇنىڭ ئاشۇ قېتىملىق ئۇچرىشىشتىكى ھە-ىكىتىنى بىر قېتىملىق ئەسەبىي ھېسسىياتنىڭ تۈيۇقسىز پارتلـ-شىدىن پەيدا بولغان جۇرئەتنىڭ مەھسۇلى بولسا كېرەك دېگەن يەرگىمۇ كېلىپ قالغانىدى .

ئايپەرى بىلەن ئابدۇسالام مانا مۇشۇ مەكتەپنى چۆرگىلەپ كېتەلمەيدىغان ، ئاخىرى ئالمىلىق باغلارغا تۇتىشىدىغان بۇ چىغىر يوللاردا تالاي ماڭغانىدى . تولا ھاللاردا ئۇلارنىڭ سېپىگە پەر-ھات ، دىلبەر ۋە باشقا قىزلار قوشۇلۇۋالاتتى . ئىمتىھان مەزگىل-لىرى بۇ جاي ستۇدېنتلارنىڭ ئاياغ ئىزلىرى بىلەن توشۇپ كې-تەتتى . تۇمەن دەريا بويى ئەتراپىدىكى سازلىق ، بېلىق كۆللىرى-نىڭ ئەتراپىدىكى سۆگەت سايلىرىدا دەرسلەرنى يادلاشنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسى باشلىناتتى . ئىجتىمائىي پەن تۈرىدىكى دەرس-لىكلەر ئاساسەن يادلاش بىلەن ئۆزلەشتۈرۈش خاراكتېرىنى ئال-غاچقىمىكىن ، كونسپېكلارنى قولتۇقلاپ خۇددى باشلانغۇچ مەكـ-تەپ ئوقۇغۇچىلىرىدەك تارىخ ، پەلسەپە ، ئەدەبىيات ۋە ئاللىقانداق لېكسىيىلەرنى يادلاش ئۈچۈن مەكتەپ دەرۋازىسىدىن تۈركۈم ـ تۈركۈملەپ بالىلار چىقاتتى ـ دە ، ئاشۇ ھەر تەرەپكە شاخ ئايرىغان چىغىر يوللار ئارقىلىق سۈيىنىڭ سۈپىتى بۈزۈلۈشقا باشلىغان بېلىق كۆللىرىنىڭ ئەتراپىغا ، غورا چېغىدىلا يەپ تۈگىتىلگەن ئۆرۈك ، ئالما دەرەخلىرىنىڭ سايىلىرىغا ، ئەمدىلا دان تۈتۈشقا

يۇزلەنگەن بۇغدايزارلىقنىڭ ئەتراپىدىكى كىچىك ئېرىقچىلارنىڭ چىغىرتماق ، قىياق ، بۇيا ئۆسۈپ كەتكەن غول قىرلىرى بېشىدا قۇشقاچ يېمى بولىدىغان قاغا جىگدىلىرى سايىسىغا ماكانلىشىپ ئىمتىھانغا جىددىي تەييارلىق قىلىشاتتى . تەييارلىق سىنىپتا خەزۇچە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلار ئېغىز مەشقى بىلەن يېزىق مەشقىنى بىرلەشتۇرۇپ ئۆگىنىش ئۇچۇن خام خەتلەرنى ھاۋاغا شەرەت بىلەن يېزىشقا كىرىشكىنىدە ، يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلار «توۋا خۇدايىم ، ئوقۇشمۇ ئاسان گەپ ئەمەسكەن جۇمۇ . قاراڭلار ، ئاۋۇلارنىڭ ساراڭدەك قىلىقلارنى قىلىپ يۇرگىنىنى» دەيىشىپ ياقا چىشلىشەتتى . قاينىق ھايات ، رەڭدار تۇرمۇش ، ھاياتىي كۇچكە تويۇنغان ياشلىق جىلۋىسى ستۇدېنتلارنىڭ تەنلىرىنى ئاتەش كەبى قىزىتىپ ئاللىقانداق غايىۋى ھېسلار ئىلكىدە يېنىك ئەللەيلەيتتى .

بۇگۇنكى يەكشەنبىنى ئابدۇسالام ئۆزى يالغۇز ئۆتكۇزمەكچى بولۇپ ياتاقداشلارنىڭ بازارغا بېرىش توغرىسىدىكى تەكلىپلىرىنى چىرايلىق رەت قىلدى . ئۇنىڭ پىلانى بۇگۇن چۇشكىچە ئۆيگە خەت يېزىش ، نەچچە كۇندىن بېرى توختاپ قالغان تۇرمۇش خاتىرىسىنى يېزىش ، ئاندىن نەچچە كۇن ئىلگىرى يېزىپ قويغان «سەھرادىكى مەن» ناملىق بارماق ژەزىنلىك شېئىرىنى قايتا پىششىقلاپ ئىشلەپ بىرەر ژۇرنالغا يارىغىدەك ئەسەر قىلىپ چىقىش ، چۇشتىن كېيىن پوچتىخانىغا چىقىپ خەتنى سېلىۋەتكەندىن كېيىن كىتابخانىنى بىر قۇر چۆرگىلەپ يېڭى كىتاب كەلگەن ـ كەلمىگەنلىكىنى بىلىپ بېقىش ئىدى .

باللارنىڭ ھەممىسى ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىنلا چىقىپ كەتكەچكە ياتاق جىمجىتلىققا چۆكتى . مانا مۇشۇنداق جىمجىت مۇھىت ئۇنىڭ ئىلھامىنى قوزغايىتتى . ئۇ دېرىزە ئالدىغا كەلدى ـ دە ، سىرتقا قارىدى . بۇ دېرىزە ئالدىدا تۇرغاندا قىزلار ياتاق بىناسىنىڭ ئالدىنى تولۇق كۆرگىلى بولاتتى . بۇگۇنكى

كۆنده قىزلار ئەتىگەن تۇرۇپلا كىر يۇيۇشقا كىرىشىدۇ . ياتاقلار-دىن شوخ كۆلكىلەر دۇتار ـ تەمبۇرگە تەڭكەش قىلىنغان ناخشىلارنى ئاڭلىغىلى بولىدۇ . ئىشىك ئالدىدىكى ئاكاتسىيە دەرىخىگە يۆلەنگەن هالدا ئاككوردىيون چېلىۋاتقان يىگىتنىڭ ئەتراپىغا ئولاشقانلار گويا ئۇنىڭ ئاشۇ مۇڭلۇق ناخشىسىغا يۇغۇرۇلۇپ كەتكەندەك خىيالچان . ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن ناخشىغا بولغان سېغىنىش ، هاياتقا بولغان قىزىقىش چاقناپ تۇرىدۇ .

بۇلبۇللار سايرىشار گۈلشەنلەر ئارا ،
كەلدىمۇ يارىم دەپ سېنى ئەسلەيمەن .
شامالللار ئوينىتسا بۇدرە چاچىڭنى ،
هەر تاڭدا ئويغىنىپ سېنى ئەسلەيمەن .

ياتىقىنىڭ ئالدىدىكى سۆگەت سايىسىدە ئولتۇرۇپ كىر يۇيۇۋاتقان ئايپەرى بىلەن گۈلبوستان خۇددى بۇ مۇڭلۇق ناخشا ئۆزلىرىگە ئاتاپ ئېيتىلغاندەك ئاجايىپ مۇڭلانغان ، شۇ تاپ ئۇلارنىڭ قوللىرىمۇ هەرىكەتتىن توختىغان ، تىنىقلىرى توختاپ قالغاندەك جىمجىغۇرلاشقان ، كۆزلىرىدىن مىسكىنلىك ئارىلاشقان بىر خىل مۇڭ ئالاهىدە گەۋدىلەنگەنىدى .

— نېمە بولدۇڭ ، — دېدى بالدۇرراق ئېسىگە كېلىپ ئۆزىنى چەكسىز خىيالىلار قۇچقىدىن ئاجراتقان گۈلبوستان ئۆزىنى تۇزەشتۇرۇپ ئولتۇرۇپ ، — قېتىپلا قاپسەن ، يا ئاشۇ ناخشىچى يىگىتكە كۆيۈپ قالدىڭمۇ ؟

— كۆرگەنلا ئادەمگە كۆيۈپ قېلىۋىرىدىغان ئۇزمە كۆڭۈلىردىن ئەمەسلىكىمنى ئوبدان بىلىسەنغۇ ،— دېدى ئايپەرى . هەرقانداق چاغدا ، هەرقانداق سورۇندا مۇشۇ ناخشا باشلىنىش بىلەنلا خۇددى سېهىرلىنىپ قالغاندەك قېتىپلا قالىمەن . يۈرەكلىرىم خۇددى قېپىدىن سەكرەپ چىقىدىغاندەك مۇڭلىرىغا يۆگە-

لىپ ۋالىس ئويناشنى ياخشى كۆرىمەن .

— راست دېدىڭ ئاداش ،— دېدى گۈلبوستان ئېغىر ئۇھ-سىنغان ھالدا ،— بۇ ئادەمنىڭ يۈرەك تارىنى چېكىدىغان ئاجايىپ بىر ئېسىل ناخشا ، كىم يېزىۋېدىكىن ، «ھەر تاڭدا ئويغىنىپ سېنى ئەسلەيمەن» دېگەن مىسرالارنى ئويلاپ باقە . سەھەردىكى تاتلىق ئۇيقۇدىن كېچىپ ئەسلىگىدەك يارىڭ بولسا ئەسلىمەي تۇرالامسەن زادى .

— ھەر تاڭدا ئويغىنىپ سېنى ئەسلەيمەننى ئويلاۋېرىپ سا-راڭ بولۇپ قالغىلى تۇرغان قىزلارغۇ بىز ، — دېدى ئايپەرى ئاق كۆڭلەكنىڭ ياقىسىغا سوپۇن سۈركەۋاتىپ ، — شۇڭا ئۇلارنىڭ كىرلىرىنى ئۆزىمىز تەلەپ قىلىپ ئاچىقىپ يۇيۇپ دەزمال سې-لىپ بېرىمىز ئەمەسمۇ . ھە راست ئاداش ، سەن نېمانداق ئەخ-مەق ، جاھاندا ساڭا يىگىت چىقماي قالىدىغاندەك نېمانداق ئاشۇ خەقنىڭ ئالىقىنىدىكى ئادەمنىڭ كىرىنى تالىشىپ ئېلىۋېلىپ يۇيىسەن . ئۇ سېنىڭ كۆڭلۈڭنى چۈشەنسىكەن كاشكى .

— مەن بۇنى مۇھەببەتلىك يۈرەكنىڭ كۈچىدە ئەمەس ، بەلكى ساۋاقداشلىق يۈزىسىدىن يۇيۇۋاتىمەن . ئويلاپ باق ، ئوغۇل بالا دېگەن يا مۇشۇنداق ئىشلارنى قىلالمىسا .

— نېمىشقا قىلالمىغۇدەك ، — دېدى ئايپەرى سوپۇن يۇقى قولى بىلەن ئوغۇللار ياتقى تەرەپنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ ،— قاراپ باقە ، كىر يۇيالمايدىغان ئوغۇل بالا بارمىكەن . گەپ ئۇنىڭ بۇنى خالاپ قىلىش ـ قىلماسلىقىدا .

گۈلبوستان ئايپەرى كۆرسەتكەن تەرەپكە قارىدى . ئوغۇللار ياتاق بىناسى ئالدىدىكى سۇ جۇمىكى ئەتراپىدا بىر نەچچە ئوغۇل بالا كىر يۇيۇۋاتاتتى . ئىككى سۆگەتنىڭ ئارىسىغا تارتىلغان سىمدا ئىشتان ، كۆڭلەك ، ھەتتا كۆرپە كىرلىكلىرىمۇ يېيىلغانىدى . گۈلبوستان دادىسى ئالدىدا يالغان گەپ قىلىپ تۇتۇلۇپ قالغان كىچىك بالىدەك قىزاردى . لېكىن ئايپەرىنىڭ گېپىگە تەن بەرگۈ-سى كەلمىدى .

— بوپتۇ ، مەنغۇ پەرھاتنىڭ كىيىملىرىنى زورلاپ يۇيغان بولاي . لېكىن سەنچۇ ، ئابدۇسالامنىڭ كىيىملىرىنى ئۇچىسىدىن سالدۇرۇۋېلىپ يۇيىسەنغۇ ، بۇنىڭغا نېمە دەيسەن زادى . ئۇ يا سېنىڭ يۇرتلۇقۇڭ ئەمەس ، يا مۇھەببىتىڭ ئەمەس ، ئۇ قىزغىن ، چىقىشقاق ، تىرىشچان بولغان بىلەن مۇھەببەت ئىشقىدا بىر پارچە مۇزغۇ .

— ئۇنداق دەپ كەتمە ، ئاداش ،— دېدى ئايپەرى قولىدىكى كۆڭلەكنى كىر دېسى ئىچىگە تاشلاپ قويۇپ يىراقلارغا قارىغان هالدا ،— بىز ئۇ كۆرگەن كۈنلەرنىڭ ئازراقىنى كۆرگەن بولساق- مۇ تۇگىشىپلا كېتەتتۇق . ئويلاپ باقە ، مەكتەپتىن ئايرىلىپ يەتتە يىل كەتمەن چېپىش ئاسان گەپمۇ . ئۇنىڭ ئۈستىگە شۇنداق ئېغىر بېسىم ئاستىدا دېگىنە . مەن ئابدۇسالامنىڭ ئەنە شۇ قەيسەرلىكىنى ياقتۇرىمەن ، بەلكىم ئۇنىڭ مۇھەببەت ئىشىدا بىزدىن يوشۇرغان سىرلىرى باردۇ . ئېچىلمايدىغان قۇلۇپ ، يېشىلمەيدىغان تۇگۈن بولمايدۇ . قانداقلىكى بولسۇن مەن ئۇنىڭ تىرىشچان ، كەمتەر ، ئاق كۆڭۈل ، كىچىك پېئىل مىجەزىنى ياخشى كۆرىمەن ، بولۇپمۇ ئۇنىڭ يېزىقچىلىق جەھەتتىكى تىرىشچانلىقىنى ئالامەت ياقتۇرىمەن .

— جىننىڭ قەستى شاپتۇلدا دېگىنە ،— دېدى گۈلبوستان ۋىلىقلاپ كۈلگەن هالدا ،— ئابدۇسالامنىڭ گېپى چىقسىلا بەك هاياجانلىنىسەن . مۇشۇنداقلا چوقۇنۇپ تۇرساڭ ، كىرىنى زورلاپ يۇيۇپ ، كونسېپكىلىرىنى هارماي كۆچۈرۈپ ، يازغان شېئىرلىرىنى ياڭراق ئاۋازىڭ بىلەن دېكلاماتسىيە قىلىپلا تۇرساڭ ئاشۇ مۇزنىمۇ ئاخىر ئېرىتىۋېتىسەنغۇ . بوپتۇ ، سەن بولساڭمۇ مۇرادىڭغا يەت ، دوستۇم .

— سەنمۇ ئوخشاش ،— دېدى ئايپەرى گۈلبوستاننىڭ كۆزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ ، — پەرھاتنىڭ ئىسمى چىقسىلا كۆزلىرىڭ چاقناپ كېتىدۇ . بەدەنلىرىڭ غۇژۇلداپ تىترەپ كېتىدىغانلىقى-

نىمۇ مەندىن يوشۇرالمايسەن . مانا قارا ، گېپىمنى باشلا ـ باشلا. مايلا قىزارغىلى تۇردۇڭ . يوشۇرۇن كۆيۈش ئازاب ، بەكمۇ تاتلىق ئۇنىڭ لەززىتى ھە .

— سارىڭ ،— دېدى گۈلبوستان ئۇنىڭ دولىسىغا ئەركىلەگەندەك بوش ئۇرۇپ قويۇپ ،— گېپىم بار دەپ نەدىكى گەپلەرنى دەيدىكەنسەن .

— ئىچىڭدىكى دەردىڭنى بىلىۋاتىمەن ئاداش ، — دېدى ئايپەرى داستىكى يۇندىنى ياندىكى يۇندى كۆلچىكىگە تۆكۈپ ئۇنىڭغا پاكىز سۇ يەڭگۈشلەۋېتىپ ، — ئوتنىڭ ئىچىدە كۆيگەندىن تېشىدا كۆيگەن بەك يامان دېگەن گەپ بار . سەنچۇ ھازىر يوشۇرۇن كۆيۈشنىڭ رەھىمسىز يالقۇنلىرىدا چالا كۆيۈپ تازا پۈچۈلىنىۋاتاسەن . چۈنكى سەن ئۇنىڭغا ئاشىق ، لېكىن دىلبەر يولۇڭدىكى بىر تىكەن . چۈنكى ئۇ پەرھات بىلەن بىر يۇرتلۇق . شۇڭا ئۇ ھاياتلىقنىڭ فورمۇلالىرىنى ماتېماتىك ئۇسۇل بىلەن يېشىۋاتىدۇ . ئۇمۇ ساڭا ئوخشاشلا بىر مۇھەببەت دالاسىدا قىدىرىپ يۇرگەن ئاشىق قىز . مەن يولۇڭغا ئۇنگەن بۇ تىكەندىن بەك ئەنسىرەيمەن ئاداش . ئاڭلىسام ئۇ ئىككىسى بىر مەھەللىلىكمىشقۇ .

— ياق ، ئۇ دۆڭ مەھەللىدىنكەن . ئىشقىلىپ شەھەردىن دېگىنە . شۇڭا كېرىلىدۇ ، لېكىن ئۇنىڭ پەرھات بىلەن راستىنلا يۇرگەن ـ يۇرمىگەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدۇ . قاراشتا يۇرگەندەك ، بىراق بەزى ئىشلىرىدىن پەرھاتنى تازا ياقتۇرۇپ كەتمەگەندەك تۇرىدىكەن . نېمىگە ئۇنداق دەيسەن دەپ ئويلايسەن تاينىلىق ، قارىمامسەن ، پەرھات سىنىپقا سۆرىسە دىلبەر تالاغا سۆرەيدۇ ، مۇنداق مۇھەببەتنىڭ ئاخىرى چىقىدۇ دەمسەن ، مېنىڭ بىلىشىمچە دىلبەرنىڭ ئاپىسى بىلەن پەرھاتنىڭ ئاپىسى بېرىش ـ كېلىشى بار دوستلاردىن بولسا كېرەك . شۇڭا يېقىن ئۆتىشىدىغۇ .

— ۋايىتاڭ ، دىلبەر پەرھاتقا بەكلا چاپلىشۋېلىۋاتىدۇ . ئۇنىڭ بەزى ھەرىكەتلىرىدىن ھەزەر ئەيلە ، دوستۇم . چۈنكى ئۇلار

بىر يۇرتلۇق ، مانا مۇشۇ ساڭا پايدىسىز ئامىل .

گۈلبوستان ئويلىنىپ قالدى . دېمىسىمۇ ئۇ مۇھەببەتتە دىلـ
بەر بىلەن مارافونچە يۇگۇرۈشكە چۈشكەنلىكىنى ، بۇ يۇگۇرۈشتە
كىمنىڭ ئۇتۇپ چىقىدىغانلىقىنى پەرەز قىلالمايدۇ . شۇنداقتىمۇ
ئۇ ئۆزىنى يېپىسىز باغلىۋالغىنى پەرھاتنىڭ ئوچۇق - يورۇقـ
لۇقى ، بارلىق غۈلجىلىقلارغا خاس ئەركىن پىكىر قىلىشى ،
شۇنداقلا قىزىقچىلىقى ، سورۇنلاردىكى هەممىنى تېلىقتۇرۇۋېتەـ
لەيدىغان يۇمۇر - لەتىپىلىرى ، شېئىر يېزىشتىكى يېتىلىۋاتقان
تالانتى ، ئىشقىلىپ ئۇنىڭ هەرقانداق بىر ئۇششاق هەرىكەتلىرىـ
گىچە گۈلبوستانىنىڭ مەيلىنى رام قىلغۇدەك خىسلەتلەر بار
ئىدى . شۇڭا ئۇ پەرھاتقا باغلىنىپ قالغان قىزلىق رايىنى قايتۇـ
رۇشقا ئامالسىز . ئايپەرنىڭ يوشۇرۇن كۆيۈش ئازاب دېگەنلىرى
ئاساسسىز گەپلەر ئەمەس . چۈنكى ئۇ دىلبەر بىلەن پەرھاتنىڭ
ئارىسىغا قىسىلىپ كىرىشنىڭ ئەخلاقسىزلىق ئىكەنلىكىنى بىلىپ
تۇرسىمۇ يەنىلا پەرھاتقا ئاشىقى نەزەر بىلەن قاراپ قالىدىغانلىقىـ
نى هېچكىمگە دېيەلمەيدۇ . چۈنكى ئۇ قول يەتمەيدىغان بىر شاپـ
تۇلغا قول ئۇزىتىۋاتقانلىقىنى ، بۇنىڭ بىر قۇرۇق ئاۋارىگەرچىـ
لىك ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلىدۇ . لېكىن ئۇنىڭ قەلبىدە ئاجا
يىپ بىر تۇيغۇ هۆكۈمران . ئۇ بولسىمۇ پەرھات بىلەن دىلبەرنىڭ
هازىرقى مۇناسىۋىتى . ئۇ بۇ ئىككىسىنىڭ مۇھەببىتىنى تازا
پىشىپ يېتىلمىگەن بىر خىل ئىنتىلىش دەپ قارايتتى . چۈنكى
دىلبەر هە دېسىلا پەرھاتقا چاپلىشىۋېلىپ ئۇنى بىزار قىلىۋېتىدىـ
غان قىزلار تىپىدىن ئىدى .

گۈلبوستانىنىڭ قارىشىچە ، مۇنداق بىر تەرەپنىڭ قىزغىنلىـ
قىدىن پەيدا بولغان مۇھەببەت خۇددى قۇمدا قورغان سالغاندەكلا
ئۇلى بوش بولۇپ قالاتتى . شۇڭا گۈلبوستان پەرھات بىلەن
دىلبەرنىڭ مۇناسىۋىتىنى ناھايىتى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىپ
تۇراتتى . ئۇ ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتىنى بىر خىل ساختا كۆرۈنۈش

دەپ پەرەز قىلاتتى . دىلبەرنىڭ پات ـ پات خۇيلىنىپ دومسىيىش-
لىرى ، دەرستىن سىرتقى ئىختىيارىي ئۆگىنىش ۋاقىتلىرىدا پەر-
ھاتنى سىرتقا سۆرەشلىرى ، پەرھات كونسپېكت يازمەن ياكى شې-
ئىر يازمەن دەپ قالسا ئۇنىڭ باتناپ ئولتۇرۇۋېلىشلىرى گۈل-
بوستاننىڭ غەزىپىنى كەلتۈرىدىغان ئىشلار . بۇنداق چاغلاردا ئۇ
پەرھاتنىڭ ئۇنى سىلكىپ تاشلىشىنى ، تىللاپ سىنىپتىن چىقىرى-
ۋېتىشلىرىنى تىلەپ ئولتۇرىدۇ . بۇنداق چاغلاردا پەرھات ھەقىقە-
تەن گۈلبوستاننىڭ ئويلىغانلىرىنى بىلمۇالغانەدەك ئۇنى سىلكىپ-
دۇ . ئۆگىنىش قىلىش كېرەكلىكىنى ئەسكەرتىپ ئۇنى جىملەي-
دۇ . لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر قىزىرىپ ، تاتىرىپ ئولتۇرۇپ كەت-
كەن دىلبەرنى يەنىلا بەزلەشكە كىرىشىدۇ . ئۆگىنىۋاتقان دەرىس-
نى ، يېزىۋاتقان كونسپېكلارنى يىغىشتۇرۇپ ئۇنىڭ بىلەن سۆ-
زلىشىپ چىقىپ كېتىدۇ . مانا شۇ چاغلاردا پەرھات ئۆز ئىشلىرى-
نى تەقىب ئاستىغا ئېلىۋاتقان بىر قىزنىڭ ئازابلىنىپ ئولتۇرغان-
لىقىنى ، ھەتتا ئۇلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن كۆزىگە لىققىدە
كەلگەن ياشنى سۈرتۈپ چەكسىز كەتكەن بىپايان چۆلدە چاڭقىغان
يولۇچىدەك ئارامسىزلىنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلالمايدۇ . ئۇ ئۆز
خىيالىدا پەرھاتقا ئاچچىقلايدۇ . ئۇنىڭ دىلبەرنى غەزەپ بىلەن
سىلكىگەن ئاشۇ چاغلاردىكى قەيسەرلىكى بىلەن ئۇنى بەزلىگەندە-
كى بوشاڭلىقىدىن قايسىسىنىڭ ئۇنىڭ ئۆز خاراكتېرى ئىكەنلە-
كىنى زادىلا بىلەلمەي قالىدۇ . شۇڭا ئۇ دىلبەرگە ئۆچ . ئۇ گەرچە
ئۆزى بىلەن ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل ياتاقتا بولسىمۇ گۈلبۇستان بىلەن
قېرىشقانەدەك ئۇلارنىڭ ياتقىغا كۆچۈپ كىرىۋالدى . بەلكىم ئۇ
گۈلبوستاننىڭ پەرھاتقا ئاشىق ئىكەنلىكىنى بىلىپ مۇشۇ ئۇسۇل
بىلەن گۈلبوستانىنى تېرىكتۈرۈش يولىنى تاللىغاندۇ . لېكىن ئۇ
گۈلبوستاننىڭ ئىچ مىجەز خاراكتېرىدىن ئۆزىگە خەۋپ يەتكۈزىدە-
غان بۇ قىزنىڭ خۇددى كالا ھارۋىسىدا توشقان تۇتۇشقا ئاتلانغان
سەۋرچان ئوۋچىنىڭ سېيماسىنى كۆرگەندەك بولدى . شۇڭا ئۇ

مۇشۇ ياتاققا كۆچۈپ كىرگىنىنىڭ ئۆزىگە ياخشىلىق ئەمەس ، بەلكى يامانلىق ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنىمۇ ئوبدانلا چۈشىنىپ قال- دى . چۈنكى پەرھات ئۆز سىنىپىدىكى قىز ساۋاقداشلىرى ئارد- سىدا ئۆز غۇرۇرىنى قوغداشنى بىلىدىغان بولغاچقا دىلبەرنىڭ بەزى يولسىز تەلەپلىرىنى قىزلارنىڭ كۆزىچە رەت قىلاتتى . بۇ- داق چاغلاردا ئۇ ئۆزىنىڭ ناھايىتى ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى سېزىپ ئىنتايىن ئارامسىزلىناتتى ، قىزلارنىڭ گەرچە ئاڭلىماسقا سېلىپ ئولتۇرۇۋالغاندەك قىلغان بىلەن ئۆزد- ىنىڭ بۇ ھالىتىنى تەقىب ئاستىغا ئېلىۋاتقان بىر قىزنىڭ بارلىقد- ىنى زادىلا ئېسىدىن چىقىرالمايتتى .

گۈلبوستان ئەنە شۇنداق خىيالدا ئولتۇرىدىغان قىز ئىدى . ئۇ پەرھاتنىڭ دىلبەرنى ئاشۇ سىلكىنىشىدە بىراقلا ئۇنىڭغا قارىماي قويۇشىنى تىلەيدۇ . چۈنكى ئۇنىڭ قارىشىدا دىلبەر مەكتەپنى ئەپلەپ - سەپلەپ پۈتتۈرۈۋالغىلى كەلگەن بىر قىزدەك تەسىرات بېرەتتى . چۈنكى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ئۆگىنىشكە نىسبەتەن قىزغىن- لىقتىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى . شۇڭا ئۇ پەرھاتنىڭ ھامىنى دىلبەر- نى تاشلىۋېتىدىغانلىقىنى ، ئۇنى ھازىر پەقەت بىر يۇرتلۇق بولغاد- لىقى ، ئۇقۇشمايلا يۇرۇپ قويغانلىقى ئۈچۈنلا ھە دەپ قويۇۋاتقاد- لىقىنى بىلىپ تۇراتتى . چۈنكى ئۇ پەرھاتنى يا ئۆگىنىش قىلغد- لى ، يا ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغىلى يول قويمىسا ئۇنى قانداق- مۇ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى دېگىلى بولسۇن . ئابدۇسالام ، پەرھاتلار بولسا گويا ئۆگىنىشكىلا يارالغان كەلگۈسىنىڭ ئالىملد- رى . ئۇلارنىڭ تەرەققىي قىلىشى ، يۇقىرى پەللىگە ئۆرلىشى ئۈچۈن پەقەت شوتا بولۇپ بېرىش كېرەككى ، ھەرگىزمۇ پۈتىدىن تارتىدىغان لامزەللىلەردىن بولماسلىق كېرەكقۇ ئاخىر .

گۈلبوستان شۇنداق تەسىراتلار ئىلكىدە تەۋرىنىپ تۇرىدىغاد- لىقى ئۈچۈنمىكىن دىلبەر بىلەن پەرھاتنىڭ مۇھەببىتىنى ئۇ گويا شامالسىز تۇزلەڭلىكتىكى قامغاقتەك تەسەۋۋۇر قىلاتتى . بۇنداق

قامغاقنىڭ ئۆمرى چوقۇم كوتا بولۇپ قالاتتى . چۈنكى شامال چىقمايدىغان تۈزلەڭلىك بولمايتتى ، ئەلۋەتتە . ئەگەر دىلبەر پەرھاتتىن ئۈزۈلۈشۈپلا كەتسە ئۇ خاتىرجەم ھالدا پەرھاتنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ئېرىشىدىغانلىقىغا شەكسىز ئىشىنەتتى . ئەگەر شۇنداق بولۇپلا قالسا ئۇ پەرھاتنىڭ ئۆگىنىشىگە ، ئىجادىيىتىگە ھەر تەرەپتىن مەدەت بېرىدىغانلىقىنى ، مۆرىتى كەلسە پەرھاتتىن شېئىر يېزىشنى ئۆگىنىپ ، ئۇنىڭ بىلەن قوشاق شائىر ـ شائىرە بولۇش ئۈچۈن تىرىشىدىغانلىقىنىمۇ ئۆزىگە ئەھدە قىلغانىدى . ئۇنىڭ بۇ سىرىنى ئايپەرىدىن باشقا ھېچكىم ئۇقمايتتى . ياتاقداشلىرىنىڭ قارىشىدا گۈلبوستان ئۆز يۈرتلۇقى قۇدرەت بىلەن يۈرۈپ قالىدىغاندەكلا بىلىنەتتى .

— ئاۋۇ تارتىنچاق يۈرتلۇقۇڭنىڭ كىرىنىمۇ يۈيۈپ بەرسەڭ بولمامدۇ ، گۈلبوستان ، — دېيىشەتتى قىزلار ئۇ كىر يۈيۈشقا ئولتۇرغاندا چاقچاق قىلىپ ، — قارىغىنە ، ئۇ ساڭا كۆرسىتىپ ئولتۇرۇپ كىر يۈيغىلى تۇرۇپتۇ .

— قويۇڭلارچۇ شۇ مۆرىمەسنىڭ گېپىنى ،— دەيتتى گۈلبوستان ئوغۇللار ياتقى تەرەپكە قاراپ قويۇپ ،— ئۇ ھېچكىمگە يا ياخشىلىق ، يا يامانلىق قىلىشنى بىلمەي جاھاندىن ئۆتۈپ كېتىدىغان ئادەم .

— سەنمۇ ئونچىۋالا شوخلاردىن ئەمەسقۇ .

— شۇ ئەمەسمۇ ، ئىككىمىز تېپىشىپ قالساق ئىككى مۆرىدەس بىر بوپتۇ ، قۇلاقلىرى دىڭ بوپتۇ دەپ ئولتۇرساق بولماس جاھاندا .

— ئۇنداقمۇ دەپ كەتمە ، ئۇ ساڭا ئۆلگۈدەك ئاشىق جۇمۇ ، — دېدى دىلبەر گەپ پۇرستى كەلگەنلىكىدىن شادلىنىپ ،— بىر يۈرتلۇق دېگەننىڭ يىلتىزى بىر بولىدۇ جۇمۇ . بىر ـ بىرىنىڭ ئېغىر ـ يېنىكىنى كۆتۈرۈشتە يەنىلا بىر يۈرتلۇق بولغانغا يەتمەيدۇ . «قول يەتمىگەن شاپتۇل ئاچچىق» دېگەندەك

ئېگىز شاخقا ئېسىلغانلىقنىڭ پايدىسى يوق .

— مەن ئوقۇغىلى ، بىلىم ئالغىلى كەلگەن ، — دەيتتى گۈلبوستان دىلبەرنىڭ بۇ ئاچچىق گەپلىرىدىن جىلە بولۇپ ، — مۇھەببەت دېگەن يولىدا بولۇشى كېرەك . ئوقۇش پۈتكۈچە كۆزىمىزغۇ تېخى ، ئاچچىق شاپتۇلغا تەم كىرەمدۇ ياكى كىرمەمدۇ دېگەنلەرنى .

— كۆزىمىز تېخى ، خىلىڭ ، — دىلبەر دىمىغىنى قاقتىنىچە چىقىپ كەتتى . گۈلبوستان بىلەن ئايپەرى يوشۇرۇن كۆز ئۇرۇشۇپ ئۇنىڭ كەينىدىن پىسكىدە كۈلۈپ قويۇشاتتى . لېكىن گۈلبوستان دىلبەرنىڭ «بىر يۇرتلۇق دېگەننىڭ يىلتىزى بىر بولىدۇ» دېگەن سۆزىنى دەكسەپ كۆرمەكچى بولغانىدەك جىممىدە ئولتۇرۇپ كېتەتتى . چۈنكى ئۇ راستتىنلا قۇدرەتنىڭ ئۆزىگە ئاجايىپ بىر خىل تەقەززالىق ئىلكىدە قارايدىغانلىقىنى ، لېكىن كۆزلىرى ئۇچرىشىپ قالغاندا بولسا بويۇنلىرىغچە قىزىرىپ كېتىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدۇ . ئۇنىڭ ئۇياتچان قىزلاردەك قىلىدىغان گېپىنى تاپالماي دۇدۇقلاشلىرى گۈلبوستانىنىڭ كۈلكىسىنى قوزغايدىغان ئىشلار ئىدى ، خالاس .

— كىم يۇيۇۋاتامسىلەر ؟ !

ئۆز خىيالىلىرىغا ئەمەك بولۇپ يۇيۇۋاتقان كىرلىرىنىمۇ ئۇنتۇپ ئولتۇرۇپ كەتكەن بۇ ئىككى خىيالچان قىز دىڭىدە چۆچۈپ باشلىرىنى كۆتۈرۈپ ئالدىغا قارىدى . ئۇلارنىڭ ئالدىدا سىنىپتىكى ئەڭ كىچىك ، ئەڭ پاكار ساۋاقدىشى مەتسالىھ مۇھەممەتنىياز خۇددى ئەمدىلا غوزىكى يېرىلغان كېۋەز شادىسىدەك ھىڭگىيىپ تۇراتتى . ئۇنىڭ قولتۇقىدا لۆڭگىگە ئورالغان كىر كىيىملەر مانا مەن دەپلا كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى .

— ھە ، كىر يۇيۇۋاتىمىز ، بىزدىن كىر يۇيۇشنى ئۆگەنگىلى كەلگەن ئوخشىمامسەن شورىكا ،— دېدى ئايپەرى داستىكى كۆڭلەكنى ئېلىپ سقىۋېتىپ ،— ئاشۇ دىقماق قوللىرىڭ بىلەن

قانداقمۇ كىر يۇيارسەن بىچارە .

— موللا تاپقاق ۋۇيۇڭ خەلپەتتەكلا كاللىڭىز بار جۇمۇ سىزنىڭ ئەينا ،— دېدى مەتسالىھ مۇھەممەتنىياز ئۇلارنىڭ يېنىدىكى ئاكاتسىيە دەرىخىگە يۆلىنىپ تۇرۇپ ،— دېرىزىدىن قارىسام سىنىپىمىزدىكى لېي فېڭدىن ئۆگىنىۋاتقان ئىككى قىز بەزىبىر ئوغۇل ساۋاقداشلارنىڭ كىرىنى يۇيغىلى تۇرۇپتىكەن . زادىلا چىدىيالماي قالدىم . بۇ قانداق دېگەن گەپ ، مەن دېگەن سىنىپتىكى ئەڭ كىچىك بىر ئارزۇلۇق ئوقۇغۇچى تۇرسام ئۇلار مېنىڭ كىرىمنى يۇيماي باشقا بالىلارنىڭكىنى تالىشىپ يۇيۇپ كەتكىنى نېمىسى دەپ ئالدىڭلارغا كەپقالدىم . ئەسلىچۇ مېنىڭ كىرىمنى يۇيغان قىز ساۋابنىڭ ھۇددەس چوڭىنى ئالىدۇ . ئۇنىڭ ئۇستىگە مەنمۇ سىلەر كىرىنى يۇيۇۋاتقان ئاشۇ ساۋاقداشلارغا ئوخشاشلا ساۋاقداش ئەينا ، شۇنداق بولغاندىكىن مۇشۇ ئىككى تال ئىشتاننى شارتتىدىلا يۇيۇۋېتىدۇ دەپلا ئەكەلدىمغۇ . قېنى ، ئىككىڭلاردىن قايسىڭلار بەكرەك هايات لېي فېڭ .

— ۋۇ ئۆلمىگۇر شورکا ،— ئايپەرى داستىكى سۇدىن ئوچۇملاپ ئېلىپ ئۇنىڭغا چاچتى ،— كىچىككىنە تۇرۇپ بىزنى مازاق قىلغۇدەك بولدۇڭما تېخى . كىمگە ئاپارساڭ ئاپار ئۇ يۇدىماڭنى ، بىزچۇ ، هەرقايسىڭلارنىڭ مەدىكارى ئەمەس .

بىرىنچى قېتىملىق سۇ چېچىشتىلا ئۆزىنى دالدىغا ئالغان مەتسالىھ ئايپەرىنىڭ يەنە بىر قېتىم چاچقان سۇيىنى هاۋاغا كەتكۈزۈپ كۈلۈپ كەتتى .

— گەپ جايىغا تەگدى ئەينا ، — دېدى مەتسالىھ ئاكاتسىيە دەرىخىنىڭ كەينىدىن چىقىپ ،— ئىشىك هاللاڭ قالسا هەممىنى كۆرگىلى بولىدۇ ئەمەسما .

— ئىشىك هاللاڭ قالسا دېگەن قانداق گەپ ئۇ ، — دېدى ئايپەرى قايتىدىن ئورنىغا ئولتۇرۇۋېتىپ ، — ئادەم چۇشەنمەيدىغان گەپتىن بىرنى قىلدىڭا جاهىل خوتەنلىك .

— ئىشىك ئوچۇق قالدى دېگەن گەپتۇ ئەينا ، — دېدى مەتسالىھ ئەمدى ئۆزىگە قارىتىلغان ھۇجۇمنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى ھېس قىلىپ ،— ئۇقۇپ قويۇڭ ، بىزنىڭ يەرلىك تىلىمىزدا سىز چۈشەنمەيدىغان سۆزلەر بەك جىق . لېكىن ئۇلار بىزنىڭ ئەڭ قەدىمىي تىللىرىمىزنى ساقلاپ قالغانلىقىمىزنى كۆرسىتىدۇ . ئۇلۇغ ئالىم مەھمۇد قەشقەرىنىڭ «دىۋان لۇغەتتىت تۈرك» تە تىلغا ئېلىنغان نۇرغۇن سۆزلەر بىزنىڭ ئۇدۇن ئېلىدە ساقلىنىپ قالغان سۆزلەر ئىكەنلىكىنى بىزنىڭ يەرلىك شۇئلىرىمىز ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ . مەن مۇشۇ تېمىنى تۈتۈپ بىر پارچە ئىلمىي ماقالە يازايمىكىن دەيمەن . مەسىلەن :

يىگىتلەرگ ئىشلەتۇ ،
يىغاچ يىمىش ئىرغاتۇ .
قۇلان كىيىك ئوۋلاتۇ ،
بەزرام قىلىپ ئاۋنالىم .

— ماۋۇ شېئىرنىڭ مەنىسىنى مەن دېمىسەممۇ سىلەر بىلىسىلەر ، سايىتجان مۇئەللىم بىزگە بۇنى ئېنىپ ئىچۇرۇۋەتتى . بىزنى سىلەر ئىتتۇ ، قىتتۇ دەپ يېرىم - يارتا گەپ قىلىسىلەر دەيدىكەنسىلەر . قاراڭلار ، بىزنىڭ كىلاسسىك خەلق قوشاقلىرىمىزدا ئىتتۇ ، قىتتۇ دېگەن سۆزلەرنىڭ موللۇقىنى .

— بولدى ، گەپنى ئەگىتمەڭ ،— دېدى گۈلبوستان مەتسالىھنىڭ كۆنۈپكىسىنى بېسىپ قويسا توختىماي سۆزلەۋېرىدىغان رادىئودەك چاڭىلداپ سۆزلىشىدىن تېرىكىپ ،— سىز بىزگە دەرس ئۆتكىلى كەلگەنمۇ يا كىيىم يۇيدۇرغىلىمۇ ؟ !

— بىزنىڭ دېكلاماتسىيە چېمپىيونىمىز ئايپەرىخان ، بايانىن مېنىڭ ئىككى تىك سۆزۈمنى مەسخىرە قىلىۋىدى ، سۆزلەپ ساپتىمەن ،— دېدى مەتسالىھ قولتۇقىدىكى ئىككى شىمنى قولىغا

ئېلىپ تۇرۇپ ،— ھەرقاچان بايىقى ھەقسىز دەرسنىڭ ھەققى ئۈچۈن مۇنۇنى ۋاچچىدە يۈيۈۋېتىسىلەرغۇ دەيمەن .

— بوپتۇ ،— دېدى گۈلبوستان مەتسالىھقا قاراپ ، — بىزگە ياخشىچاق بولىمەن دەپ تاققا ـ تۇققا سۆزلەپ ئاغزىڭىزدىن كۆپۈكمۇ ئۆرلەپ كەتتى ئەينا . ئەكېلىڭ ، مەن يۈيۈپ بېرەي .

— دېمىدىمۇ ئەينا ،— دېدى مەتسالىھ قولىدىكى ھېلىقى بولاقنى گۈلبوستانىنىڭ كىرلىرى ئارىسىغا تاشلاپ قويۇپ ، — يەنىلا بىزنىڭ گۈلبوستان رەھىمدىل ، ئاق كۆڭۈل ، تېخى خوتەن تەلەپپۇزىدىمۇ سۆزلەۋاتىدۇ ئەينا ، ئۇقۇپ قويۇڭ ئايىپەرىخان ، ھايات لېپي فېڭ دېگەن ھەممە يەردە بار جۇمۇ .

— سەن شورىكىغىمۇ ئەمدى مۇڭگۈز چىققىلى تۇرۇپتۇ ھە ، — دېدى ئايىپەرى قولىدىكى كۆڭلەكىنى سىقىپ ئولتۇرۇپ ، — ھېلىقى مەكتەپكە يېڭى كەلگەن چېغىڭدىكى بىچارە ھالىتىڭدىن ئەسەرمۇ قالماپتۇ . ئۇنتۇپ قالما ، دەرۋازىۋەن «ماڭ ، ماڭ ، ماڭ ، بۇ سەندەك كىچىك بالىلار ئوينايدىغان خامان ئەمەس» دەپ دەرۋازىدىن كىرگۈزمىسە مىشىلداپ يىغلاپ كەتكەن شورىكا سەن جۇمۇ .

— ھازىر ئۇ دەرۋازىۋەن بىلەن ئاغىنە بولۇپ قالدۇق ،— دېدى مەتسالىھ بېشىدىكى كۆك خادانى شەپكىسىنى سەل كەينىگە سۈرۈپ تۇرۇپ ،— دەرۋازىدىن كىرىپ ـ چىقسام ماڭا ئىلتىپات كۆرسىتىپ تۇرىدۇ . تېخى ئورۇندۇق ئاپچىقىپ ماڭۇ يەردە بىر-دەم ئولتۇرۇڭلا ، ئارام ئېلىڭلا دەپ كېتىدۇ .

— ئېلىشمىغىچە تېپىشماس دېگەن شۇ ،— دېدى ئايىپەرى ئورنىدىن تۇرۇپ ھېلىلا سىقىلغان كۆڭلەكىنى سىلكىپ تۇرۇپ ،— گەپنى ئەپقاچما شورىكا ، پەرھاتنىڭ چاپىنىنى كۆتۈرۈپ يۈرۈپ خېلىلا پوچى بولۇپ قاپسەن . لېكىن مەن ساڭا شۇنى دەپ قويايي ، كىرىڭنى بىز بىكارغىلا يۈيساق بولمايدۇ . ھېچبولمىسا كىنوغا بولسىمۇ ئاچىقىشىڭ كېرەك .

— چاتاق يوق ،— دېدى مەتسالىھ خۇددى بۇيرۇق تاپشۇرۇ-ۋالغان ئەسكەردەك ئىككى پۇتىنى جۈپلەپ ئوك قولىنى چېكىسىگە ئاپىرىپ چاس بەرگەن ھالدا ،— گۈلبوستان چىقىمەن دېسە بۇ-گۈنلا ئاچىقاي .

— گۈلبوستاننى يالغۇز ئاچىقامتىك شوركا ،— دېدى ئايپە-رى قوللىرىنى شىلتىپ تۇرۇپ ،— مېنىمۇ ئاچىقسەن . قانداق ، يا يانچۇقۇك قۇرۇپ قالدىمۇ ؟

— يانچۇق قۇرۇقمۇ ئەمەس ،— دېدى مەتسالىھ مەيدە يانچۇ-قىنى ئۇرۇپ قويۇپ ،— ئەمىسە گېپىمىز گەپ جۇمۇ . كەچلىك تاماقتىن كېيىن سىلەرنى بازارغا كىنوغا ئاچىقاي .

— بولدى قىلايلىچۇ ،— دېدى گۈلبوستان ئايپەردىگە قاراپ ،— مەتسالىھنىك ئەھۋالىنى بىلىپ تۇرۇپ ئۇنى يار بويىغا قىستىغاندەك ئىش قىلساق قانداق بولىدۇ .

— يوق دېگەندىمۇ بىرەر كوي پۇلى باردۇ بۇ شوركە-نىك ،— دېدى ئايپەرى مەتسالىھقا قاراپ ،— ھە ، پۇلۇك بولمىسا ئەركەكچىلىك قىلدىم دەپ مەيدەڭگە مۇشتلىما جۇمۇ .

— پۇل بار ، گۈلبوستان ، — دېدى مەتسالىھ كۆڭلىكىنىك مەيدە يانچۇقىدىن پۇلنى چىقىرىپ ، — مانا ، ئۇچ كويدىن ئوشۇق پۇلۇم بار . كىنو دېگەنگە ئاران تۆت ـ بەش مو پۇل كېتىدۇ . گازىر ئالسام بەك خەجلىسەڭلار بىر كوي خەجلەيسىلەر شۇ .

— بوپتۇ ، — دېدى ئايپەرى گۈلبوستاننىك بىلىكىدىن چىمدىپ تۇرۇپ ، — مۇشۇ شوركىنىك كۆڭلىنى قىلىپ كىنوغا بىللە چىقايلى . ئۇكىمىزنى كىنوغا ئاچىققاندەك بولۇپ قالارمىز .

— گېپىمىز گەپ ئەمىسە ، كەچلىك تاماقتىن كېيىن كۆرە-شەيلى ، — مەتسالىھ دىققاق گەۋدىسىنى غەلىتە مىدىرلىتىپ ئۆزىنىك خۇشلۇقىنى ئىپادىلىگەندەك ئورنىدا بىر قېتىم سەكرەپ قويدى ـ دە ، خۇددى توشقاندەك سەكرەپ كېتىپ قالدى . تولۇق-سىز ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدەك ئىككى يانغا سەكرەپ

مېڭىشلىرى ، كېتىۋېتىپ سەكرەپ دەرەخ شاخلىرىنى تۇتۇپ قو-
يۇشلىرى ئۇنىڭ بالىلىق بىلەن تېخى تولۇق خوشلاشمىغان تەبىئە-
تىنى كۆرسىتىپ تۇراتتى .

— ئالىي مەكتەپتە مۇشۇنداق ۋاقىتتا ئوقۇسا بولىدىغان ئوخشايدۇ ، — دېدى گۈلبوستان مەتسالىھىنىڭ بالىلارچە شوخلۇق بىلەن كېتىۋاتقان تۇرقىغا ھەۋەسلىنىپ قارىغان ھالدا ئېغىر ئۇھسىنىپ ، — قارا ئۇنىڭ تۇرقىغا ، شۇنچە بىغەم ، شۇنچە شوخ . بۇ شورکا ئالىي مەكتەپنى يىگىرمە بىر يېشىدىلا پۈتتۈرە-دىكەن . شۇڭا كاللىسىمۇ ئوچۇق ، ئۇنىڭدا پەقەت ئۆگىنىشتىن باشقا خىيالمۇ يوق . قانداق بولۇپ ئون ئالتە ياشتىلا ئالىي مەكتەپكە كىرىلىگەندۇ بۇ شورکا .

— ياخشى ئوقۇغانلارنىسى سىنىپ ئاتلىتىدىغان ئىش بار ئەمەسمىدى ، — دېدى ئايپەرى گۈلبوستانغا قاراپ ، — بۇ باشلاڭ-غۇچتا بىر قېتىم سىنىپ ئاتلىغانكەن .

— بۇ يەردىمۇ ياخشى ئوقۇۋاتىدۇ . قارا ئۇنىڭ يۈرىكىنىڭ چوڭلۇقىنى ، «دۇئان لۇغەتتىت تۈرك»تىكى سۆزلەرنى تەھلىل قىلىپ ئىلمىي ماقالە يازايمىكىن دەيدۇ تېخى ، — دېدى گۈلبوس-تان ھەيرانلىقىنى ئىپادىلىگەندەك مەتسالىھ كىرىپ كەتكەن ئوغۇللار ياتاق بىناسىنى شەرەتلەپ تۇرۇپ .

— كاللىسى سازدە بۇ شورکىنىڭ ، — دېدى ئايپەرى كىر دېسىغا سۇ قۇيۇۋېتىپ ، — ئۇ ھازىر مۇھەببەتنىڭ سوقمىقىغا كىرىپ قالىدىغان ياشتا ئەمەس ، شۇڭا نېمە قىلسا يارىشىدۇ ئۇنىڭغا . مەنمۇ ئويلاپ قالىمەن . بىزمۇ ئوقۇغىلى كەلگەندىكىن كاللىمىزدىن بەزىبىر ناشايىن خىياللارنى چىقىرىپ تاشلاپ ياخشى ئۆگەنسەك بولىدىغۇ . قارىغىنە ، ئابدۇسالام بىلەن پەرھات نېمە قىلىۋاتىدۇ . ئۇلار ۋاقىتلىرىنى تۇجۇپلەپ تەقسىم قىلىۋالغان ، ئاشۇ تەرتىپ بويىچە ئۆگىنىۋاتىدۇ ، ئىجاد قىلىۋاتىدۇ . شۇڭا بىزمۇ ئەنە شۇنداق قىلساق ، مەسىلەن ، مۇھەببەت دېگەن ئاتالغۇ-

نى كاللىمىزدىن سەمەپ چەمبرىپ تاشلاپ پۇتۇن زېھنىمىزنى ئۆگىنىشكە قاراتساق نېمىشقا بولمايدىكەن ئاداش .

— ئاغزىڭدا شۇنداق دېگىنىڭ بىلەن كۆڭلۈڭ نەلەردە پالاس قاقىدۇ ، ئاداش ، — دېدى گۈلبوستان داستىكى كىرنى خۇشياق-ماسلىق بىلەن مەجبۇلاپ ئولتۇرۇپ ، — قىز بالىغا ئېغىركەن ئاداش . بولۇپمۇ بويىغا يېتىپ خىيال كىرگەندە .

— پەرھاتنىڭ خىيالى سەپىنى مۇشۇنداق قىلىۋەتتىغۇ ئاداش ، — دېدى ئايپەرى ئۇنىڭ بىردىنلا مۇڭلىنىپ ئولتۇرۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ دوستىغا ئىچ ئاغرىتقان هالدا ، — «سەۋرىنىڭ تېگى ئالتۇن» دېگەن گەپ بار دوستۇم . ئۆزۈڭنى مۇنداق تاشلاپلىۋەتمە . چوقۇم مۇرادىڭغا يېتىسەن ئاداش .

— ۋاي بولدىلا ، ئۇنداق گەپلەرنى قىلمىشمايلى ، تېزرەك كىرلىرىمىزنى يۇيۇپ تەييارلىق قىلايلى . هېلى شوركا يېتىپ كېلىدۇ . بىكاردىن بىكار ئۇنىڭغا زىيان سالدۇق ئاداش . ئۇنىڭ ئۆيىدە قىيىنچىلىق بار دەيدۇ . بولمىسا كىنونىڭ پۇلىنى مەن تۆلىۋېتەي .

— ۋاي ئاق كۆڭۈل قېرىندىشىمەي ،— دېدى ئايپەرى ئۇنىڭ مەڭزىنى يېنىك چىمدىپ دوستلۇقىنى ئىپادىلىگەن هالدا ، — كۆڭلۈڭنىڭ يۇمشاقلىقىدىن زىيان تارتسەڭغۇ ، مانا ئۇنسىز ياش تۆكۈپ ئولتۇرغىنىڭنى پەرھات بىلسە كاشكى .

— ۋاي قويغىنە شۇ گەپلەرنى ، — دېدى گۈلبوستان تېرىكسىپ ، — ئاغزىڭدىن مۇشۇنىڭدىن باشقا گەپ چىقمامدۇ زادى...

— ۋاي قارىغىنە ،— دېدى ئايپەرى ئۇنى ئوقۇپ گەپتىن توختىتىپ ،— «جىنىڭ گېپىنى قىلساڭ جىن كېلىدۇ» دېگەندەك پەرھات كېلىۋاتىدۇ .

گۈلبوستان ئايپەرى كۆرسەتكەن تەرەپكە قارىدى . دېگەندەك پەرھات كۆتۈپخانا تەرەپتىن ئوغۇللار ياتقى تەرەپكە قاراپ كېتىپ-

ژاتاتتى . قولىدىكى كىتابنى ژاراقلاپ ئوقۇپ ماڭغان پەرھات بەكمۇ ئاستا قەدەملەر بىلەن كېتىۋاتاتتى . شۇ تاپتا ئۇ ئۆزىگە تىكىلىپ تۇرغان ئىككى جۈپ كۆزنىڭ ئۆزىنى تەقىب ئاستىغا ئېلىۋاتقانلىقىنىمۇ ، ژالبول مەيدانىدىكى قىيقاس ـ سۈرەنلىك ژالبول مۇسابىقىسىنىمۇ ، ئالمىلىق باغ تەرەپتىن كېلىۋاتقان گىتار ئاۋازىنىمۇ ، قىزلار ياتاق بىناسى ئالدىدىكى قىزلارنىڭ تەرەپ ـ تەرەپكە تارتىۋېتىلگەن سىملارغا خۇددى يەرمەنكە مەيدانىغا ئېسىلغان ئالا ـ يېشىل رەختلەردەك تۇيغۇ بېرىدىغان يوتقان كىرلىكلىرى ، ھەر خىل كىيىم ـ كېچەكلەر ئالدىدا ئولتۇرۇپ كىر يۇيۇۋاتقان قىزلارنىڭ شوخ كۈلكىلىرىمۇ ئۇنى قولىدىكى كىتاب مېھرىدىن كەچتۈرەلمىگەنىدى .

— ئاجايىپ تىرىشچان بالا جۇمۇ ئۇ ، — دېدى ئايپەرى پەرھات كېلىۋاتقان تەرەپنى تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ تۇرۇپ شەرەتـ لەپ ، — مانا مۇشۇنداق بىر ئوقۇغۇچىنى دىلبەر دېگەن ئابرۇيپەـ رەس نابۇت قىلىۋېتىدىغان بولدى ـ دە . ھەي ، تەڭشەلمىگەن جاھان ، «ئوتى بار يەرنىڭ سۇيى يوق ، سۇيى بار يەرنىڭ ئوتى يوق» دېگەن مۇشۇدە .

گۈلبوستان ئايپەرىنىڭ ئىلمەك سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئانچە ئىپادە بىلدۈرۈپ كەتمىگەن بولسىمۇ ، لېكىن بۇگۈن پەرھاتنىڭ قانداقلارچە ئۆزى يالغۇز كۇتۇپخانىدا ئولتۇرغانلىقىنى چۈشىنەلـ مىدى . چۈنكى دىلبەر ئەتىگەن ياسىنىپ ـ تارىنىپ ماڭغاندىلا پەرھات بىلەن يەنە بازارغا ماڭدى دەپ پەرەز قىلغانىدى . ئەمدى قانداقلارچە پەرھات يالغۇز قالغاندۇ . دىلبەر نەگە كەتكەندۇ زادى . گۈلبوستان مۇشۇ خىياللار بىلەن ئولتۇرغىنىدا تامىقىنىڭ قۇـ رۇپ ، يۇزىنىڭ قىزىرىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى . ئاھ ، يوشۇـ رۇن كۆيۈش ئازاب . سېنىڭ سېھرىي كۈچۈڭ نېمىدېگەن روشەن ھە . سېنىڭ ئازابىڭدەك ئازاب ، سېنىڭ ۋەسلىڭدەك ئۇزۇن سەـ پەر بارمىدۇ زادى جاھاندا .

گۈلبوستاننىڭ پەرھاتنى كۆرۈشى بىلەنلا قوللىرىنىڭ ئىشـ
تىن توختاپ قالغانلىقىنى كۆرگەن ئايپەرى ئۇنىڭ خىياللىرىنىڭ
چەكسىزلىككە يېيىلغانلىقىنى ، ئەمـدى ئۇ ئاشۇ چـەكسىزلىك
ئىچىدىن بىرەر يول تاپالماي تۇرۇۋاتقان سەيياھتەك تېڭىرقاپ
قالغانلىقىنى ھېس قىلدى .

«ھەي ،— دەپ پىچـىرلىغـىنىچە بېشـىنى چايقىدى ئايپەـ
رى ،— سەن تۈيۈق يولغا كىرىپ قالدىڭ دوستۇم ، ئەسلىي بۇ
يولدا ماڭماسلىقىڭ كېرەك ئىدى . ئەمدى نېمە كۈنلەرنى كۆرەر-
سەن » ئايپەرى ئۇنى چۆچۈتۈۋەتمەسلىك ئۈچۈن ئورنىدا جىممىدە
ئولتۇرۇپ قالدى . ئۇ كىر يۇيۇشتىن توختاپ دوستىنىڭ خىيالـ
لىرىغا ھالاقىت بەرمەسلىككە تىرىشماقتا ئىدى .

ئون بەشىنچى باب ئۇ نېمىگە قارايدۇ؟!

«كۆز كۆڭۈلنىڭ ئەينىكى»
— ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىدىن

1979 - يىلى 10 - ئۆكتەبىر . بۇگۈن كېچە مېنىڭ زادىلا ئۇيقۇم كەلمىدى . چۈنكى ئادەم شادلانسا ، قايغۇرسا ، ھەتتا يىغلىسىمۇ كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەي قالىدىغان گەپكەن . ئويلاپ باقسام مۇشۇنداق بىر كېچە ئۇخلىماي خىيال سۈرۈپ ياتقان چاغلىرىم ئانچە كۆپ بولمىسىمۇ ، لېكىن بۇ قېتىمقىسى بەكلا ئالاھىدە بولدى . چۈنكى ماڭا بۇگۈن ۋىلايەتلىك ئەدەبىياتچىلار بىرلەشمىسى ئىشخانىسىدىن بىر تەكلىپنامە كەلگەنىدى . بۇ تەكلىپنامىدە ئەتە چۈشتىن كېيىن مەدەنىيەت ئىدارىسىنىڭ يىغىن زالىدا ئۆتكۈزۈلىدىغان ئەدەبىي ئىجادىيەت مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتنىشىشىم تەۋسىيە قىلىنغانىدى . پەرھاتتىن ئاڭلىشىمچە ، بۇ مۇھاكىمە يىغىنىغا مەكتىپىمىزدىن سايىتجان ھوشۇر قاتارلىق بەش ئوقۇتقۇچى بىلەن بىرگە ئوخشاش ئەمدىلا تەمتىلەپ مېڭىشنى ئۆگەنگەن يەتتە نەپەر ئەدەبىي ئىجادىيەت ھەۋەسكارىغا تەكلىپ كەلگەنكەن . مەن بۇ ئىشقا بىر تەرەپتىن ھاياجانلانسام ، يەنە بىر تەرەپتىن خىجىل بولماقتىمەن . مەن قانچىلىك ئەسەر يازغىنىمغا بۇنچىلىك ھۆرمەتكە سازاۋەر بولدۇم زادى . ئاران ئاشۇ ئىككى پارچە شېئىر بىلەن ئاشۇ ژۇرنال بېتىدە ئۈچ بەت كەلگەن ھېكايەم ئۈچۈنمۇ ؟ بۇلارنى ئويلىسام يۈزۈم ئوت بولۇپ يانىتتى . لېكىن ئاشۇ دەقىقىلەرنىڭ تېزرەك يېتىپ كېلىشىنى ، مەن ئەسەرلىرىنى ئوقۇغان تېخى ئۆزىنى كۆرۈشكە ئۇلگۈرمىگەن يازغۇچى - شائىر -

لار بىلەن تېزرەك ئۇچرىشىشنى ، ئۇلارنىڭ ئىجادىيەت تەجرىبىلىرىنى ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلاشنى قانچىلىك ئارزۇ قىلىۋاتقىنىمەن - ھە . مەن مۇشۇ مىنۇتلاردا ئۇستازىم سايىتجان ھوشۇرنى ، ئۇنىڭ ماڭا سىڭدۈرگەن ئەجرىنى ئويلاپ قېلىۋاتقىنىمەن . دوستۇم پەرھات- نىڭ كەينىگە كىرىپ بارماق ۋەزىندىكى شېئىرىدىن بىر نەچچىنى يازغان بىلەن ئۇنى بىرەر گېزىت - ژۇرنالغا يارىغىدەك بىرەر نەرسە قىلىشتا تازا قىينالغانىدىم . ئۇستازىم سايىتجان ھوشۇرمۇ مېنى رىغبەتلەندۈرۈپ تۇرغان بىلەن شېئىرىدىكى يېتەرسىزلىكىم- نى تۇزىتىشكە ئىلاجسىز ئىدى . چۈنكى ئىجادىيەت ئۇسۇلىنى ئۆگەتكەن بىلەن تالانتنى يېتىلدۈرۈشكە ھېچكىم يارىدەم بېرەلە- مەيتتى ، دېمەك مەن شېئىردا روناق تاپالمايدىغانىدەك تۇراتتىم ، ئەگەر ئاشۇ كۈنى سايىتجان مۇئەللىم مېنىڭ خاتىرە يېزىۋاتقان ۋاقتىمدا كەينىمدىن كېلىپ مەندىن يوشۇرۇنچە يازغانلىرىمنى كۆرۈپ قالمىغان بولسا مەن ھازىرغىچە بارماق ساناپ قوشاق قوشۇپ يۈرىۋەرگەن بولاتتىممىكىن .

ئابدۇسالام مۇشۇ قۇرلارنى يېزىۋېتىپ تۇيۇقسىزلا كەينىدىن بىرەرسى قاراپ تۇرغانىدەك ، سايىتجان مۇئەللىم تۇيدۇرماي كېلىپ ھېلىقى مۇھەببەتكە دائىر قۇر - ئابزاسلارنى ئوقۇپ قالغاندەك بىر ھېسسىياتقا كېلىپ قالدى - دە ، خاتىرىنى ئىتتىك يېپىپ ئەتراپىغا قارىدى . شۇ تاپ سىنىپتا پەقەت كۆزەينەكىنى ئوڭ قولىنىڭ بىگىز بارمىقىدا پات - پات يۇقىرى كۆتۈرۈپ قويۇپ ئاخشام ياستۇقىغا قويۇپ يازغان شېئىرىنى قايتا پىششىقلاپ ئىشلەۋاتقان پەرھات ، بۇگۈنكى كىلاسسىك ئەدەبىياتتىن سۆزلەنگەن دەرسلىكىنىڭ كونسپېكتىنى كۆچۈرۈپ يېزىۋاتقان ئايپەرى ، بۇلۇڭدىكى ئورۇندا مۇكچىيىپ ئولتۇرۇپ تېخى بايىلا سېتىۋالغان «قەشقەر ئەدەبىياتى»نى ئوقۇپ ئولتۇرغان مەتسالىھ شوركا . ئالدىدىكى ئورۇندا بېشىنى بىر يەرگە ئەكىلىۋېلىپ پەس ئاۋازدا پىچىرلىشىپ ئولتۇرغان ئارزۇگۈل بىلەن ئىمانگۈل ،

بېشىنى بىر يەرگە قىلىپ قانداقتۇر بىر ئىشلارنى پىلانلاپ ئولتۇ-
رۇشقان يارمۇھەممەت بىلەن بۇ سىنىپتىكى بىردىن - بىر قازاق
قىزى جەمىلەدىن باشقا ئادەم كۆرۈنمەيتتى .

ئالىي مەكتەپلەردە دەرستىن كېيىنكى ئىختىيارىي ئۆگىنىش
كۆپ هاللاردا مانا مۇشۇنداق داۋاملىشىدىغان بولغاچقا ، بولۇپمۇ
بەزى دەرسلىكلەرنى ئاساسەن يادلايدىغان بولغاچقا كۆپ قىسىم
بالىلار كىتاب - كونسپېكتلىرىنى كۆتۈرۈپ يىنا ئالدىدىكى ئالمە-
لىق باغقا ياكى دەرۋازىدىن چىقىپ ئوڭغا قايرىلىپ كۇندە سۇ
چېچىلىپ تۇرسىمۇ توپا ئۆرلەپ تۇرىدىغان يالغۇز ئاياغ يول بىلەن
تۇمەن دەرياسى بويىغا هەمدە كۆنچىلەرنىڭ تېرە ئاشلاش ئۆچۈن
ياسىۋەتكەن كۆلچەكلىرىگە يانداشقان بېلىق كۆللىرى ئەتراپىغا
چىقىپ دەرس تەكرارلىشاتتى . سىنىپ باشلىقى ئەزىمەتمۇ كۆپ
هاللاردا ئايخېنىمنى يېنىغا قىستۇرغان هالدا مەكتەپ قورۇسى
ئىچىدىكى پۇتبول مەيدانىنىڭ ئەتراپىدىكى سېمونت ئورۇندۇقلار-
دا ئۆزلىرى تىكىۋالغان ئەپلىك كۆرپىچەكلىرىنى ئاستىغا سېلىپ
تەكرارغا چۈشۈپ كېتەتتى . بۇنداق چاغلاردا پەرهات بىلەن ئابدۇ-
سالام جىمجىتلىققا چۆككەن سىنىپ ئىچىدە ئارامخۇدا ئولتۇرۇپ
ئۆزلىرىنىڭ ئىجادىيەتلىرى ، خاتىرە يېزىشلىرىنى قىلىۋالاتتى .

ئاشۇ كۈنى ئابدۇسالام چۈشتىن كېيىنكى ئۆگىنىش پەيتىدە
مۇشۇنداق يالغۇز قېلىپ تۇرمۇش خاتىرىسى يېزىۋاتاتتى ، سىنىپ-
تا بولسا بىرمۇ بالا قالمىغانىدى ، نەق شۇ چاغدا سايىتجان مۇئەل-
لىم تۇيۇقسىز ئۇنى چۆچۈتۈپ قويدى .

— نېمە يېزىۋاتىسىز ئابدۇسالام ؟— بۇ ئاۋاز پۈتۈن ۋۇجۇدى
بىلەن خاتىرە بەتلىرىگە يۇغۇرۇلۇپ كەتكەن ئابدۇسالامنى دىككىدە
چۆچۈتۈۋەتتى .

— هېچ ... هېچنېمە ... ،— ئابدۇسالام خاتىرىنى ئىتتىك
يېپىپ بېشىنى كۆتۈردى .

— تۇرمۇش خاتىرىسى ئوخشايدۇ ، هە ،— دېدى سايىتجان

مۇئەللىم ئۇنىڭ يېنىدىكى ئورۇندا ئولتۇرۇۋېتىپ ، — مەن تېخى باياتىن سىزنى ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان چېغى دەپ بىر دەم يازغىنىڭىزغا قاراپ تۇرۇپتىمەن . لېكىن كېيىنرەك بۇ-نىڭ تۇرمۇش خاتىرىسى ئىكەنلىكىنى ، بۇنىڭغا سىزنىڭ باشقىلار بىلىپ قالسا بولمايدىغان ياشلىق ھېسسىياتلىرىڭىز ، شۇنداقلا كىشىلىك تۇرمۇشقا بولغان كۆز - قاراشلىرىڭىز يېزىلىۋاتقانلى-قىنى بىلىپ ناھايىتى خىجىل بولدۇم ، مېنى كەچۈرۈڭ .

— ئۇنداق دېمىسىلە مۇئەللىم ، — دېدى ئابدۇسالام لىككە-دە ئورنىدىن تۇرۇپ ، — مەن قەتئىي خاپا بولمايمەن . مېنىڭچە ، سىر دېگەننى ھەرقانداق ئادەمدىن يوشۇرۇشقا بولسىمۇ ئۇستازدىن يوشۇرۇشقا بولمايدۇ ، مۇئەللىم .

— ياق ، خاتا سۆزلىدىڭىز ،— دېدى سايىتجان ھوشۇر ئاب-دۇسالامنى مۇرىسىدىن بېسىپ ئورنىغا قايتا ئولتۇرغۇزۇپ ،— ھەرقانداق بىر ياشنىڭ ، ھەتتا ئاتا - ئانىسىدىنمۇ سىر تۇتىدىغان مەخپىي كەچمىش - كەچۈرمىشلىرى بولىدۇ . مۇشۇ سىرلارنى بەزىلەر مانا مۇشۇنداق تۇرمۇش خاتىرىلىرىگە يېزىپ قالدۇرسا ، بەزىلەر ئۇنى تۇرمۇش خاتىرىسىگە ئەمەس ، بەلكى يۇرىكىنىڭ چوڭقۇر قاتلىرىغا سىڭدۇرگەن ھالدا ئالەمدىن كېتىدۇ . بۇنى ئوبدان بىلىشىڭىز كېرەك . شۇڭا مەن سىزدىن كەچۈرۈم سوراۋا-تىمەن .

ئابدۇسالام مۇئەللىمنىڭ خۇددى دەرس مۇنبىرىدە تۇرۇپ كىلاسىنى ئەدەبىياتتىن لېكسىيە سۆزلەۋاتقاندەك ناھايىتى ئەستا-يىدىل سۆزلەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاتتىق تەسىرلەندى . ئۇ شۇ تاپ سىنىپ مۇدىرىنىڭ ئەمەس ، بەلكى تەلەپچان دادىسىنىڭ ئالدىدا تۇرۇۋاتقاندەك خۇدۇكسىرەپ يەرگە قارىۋالدى .

— ئەجەب ياخشى ئادىتىڭىز باركەن ئابدۇسالام ،— دېدى سايىتجان ھوشۇر گەپنى باشقا ياقتا يۆتكەپ ،— تۇرمۇش خاتىرە-سى يېزىشنى قاچاندىن باشلىغانتىڭىز ؟ !

— ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىمدىن باشلاپلا تۇر-مۇش خاتىرىسى بىلەن كىتاب ئوقۇش خاتىرىسىنى يېزىپ كېلىۋا-تىمەن .

— ئۇنداق بولسا ئون يىلدىن ئېشىپ قاپتۇ - دە ،— دېدى سايىتجان هوشۇر هەيران بولغان هالدا ،— مەن ئەزىمەت بىلەن پەرهاتلاردىن سىزنىڭ يېزىغا چۈشكەن چاغلاردا تارتقان ئازاب - ئوقۇبەتلىرىڭىزنى كۆپ ئاڭلىغان . بەك جاپا تارتىپتىكەنسىز . بەلكىم ئاشۇ چاغلاردىمۇ خاتىرە يازدىڭىزغۇ دەيمەن .

— يازغانتىم مۇئەللىم ، — دېدى ئابدۇسالام ئاشۇ چاغلاردە-كى خورلۇقلار ئېسىگە كېلىپ ، — ئۇ چاغلاردا پىغانىم ئۆرلەپ قالسىلا خاتىرە يېزىپ ئاشۇ پىغانلىرىمنى خاتىرە بېتىگە چۈشۈر-سەم يېنىكلەپ قالاتتىم .

— يېزىقچىلىقنىڭ هۇزۇرى دەل شۇ يەردە ئابدۇسالام ، — دېدى سايىتجان يىراقلارغا تىكىلگەن هالدا ،— بۇ خۇددى يالغۇز ئولتۇرۇپ تازا بىر يىغلىۋالسا ئىچى بوشاپ قالغاندەكلا بىر ئىش . رۇخسەت قىلسىڭىز ئابدۇسالام ، مەن سىزنىڭ ئاشۇ چاغلاردا يېزىپ قالدۇرغان بىرەر كۇنلۇك خاتىرىڭىزنى كۆرۈپ باقسام بولارمۇ . چۈنكى مەنمۇ سىزگە ئوخشاش يېزىغا چېنىقىشقا چۈش-كەن . گەرچە سىزدەك خورلانمىغان بولساممۇ جاپانى يەتكۈچە تارتقان ئادەممەن .

— بولىدۇ مۇئەللىم ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇستىلىنىڭ تارتمىسىنى ئېچىپ كىتابلىرىنىڭ ئارىسىغا تىقىپ قويغان خاتىرە دەپتىرىنى ئېلىپ تۇرۇپ ،— راستىنلا سىلىدىن يوشۇرغىدەك سىرىم يوق مېنىڭ . مانا كۆرسىلە . بىر كۇنلۇكنى ئەمەس خاتە-رىنى پۈتۈن ئوقۇپ چىقسىلىمۇ خاپا بولمايمەن مۇئەللىم .

— ياق ، ياق ، — دېدى سايىتجان هوشۇر قىزىل كىلىونكا تاشلىق بۇ خاتىرە دەپتەرنى ئابدۇسالامنىڭ ئالدىغا قايىتا قو-يۇپ ،— ماڭا پەقەت سىز ئەڭ ئازابلانغان بىر كۇندە يازغان بىر

كۇنلۇك خاتىرىڭىزنى كۆرۈشلا كۇپايە . چۈنكى مەن سىزنىڭ بايا يازغان خاتىرىڭىزدىكى سۆز ـ جۈملىلەرنىڭ ئېلىنىشىدىن سىزدە پەيدا بولغان تالانتنى بايقاپ قالدىم . ئادەم خۇشاللاڭسا ، هاياجانلانسا ياكى ناهايىتى قاتتىق خورلانسا شۇ چاغدا ئادەمنىڭ هەقىقىي ئادەمىيلىك هېسسىياتى ئۇرغۇپ چىقىدۇ . بۇنداق چاغلاردىكى هېسسىياتنى پەقەت سىزگە ئوخشاش ئادەملەرلا خاتىرىگە ئەينەن ئالالايدۇ .

ئابدۇسالام ئوقۇنتۇچىسىنىڭ بۇ سەمىمىي سۆزلىرىدىن بەك-مۇ تەسىرلەندى . راست دېگەندەك ئەگەردە ئۇستازى بۇ خاتىرىنى پۈتۈن ئوقۇپ چىقسا هەقىقەتەن بەزى كۇنىدىكى خاتىرىلەرنى باشقىچە چۈشىنىپ قېلىشى ، هەتتا ئۆزىنىڭ ئۆمۈر مەنزىلىدىكى تۇنجى مۇهەببەتكە دائىر بەزى قالايمىقان بىلجىرلاشلارنىمۇ بىلىپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى . بۇنداق بولغاندا ئۇستاز بىلەن شاگىرت ئوتتۇرىسىدىكى پەدىشەپ بۇزۇلۇپ ئۇلار ئارىسىدا يوشۇرغىدەك مەخپىيەتلىكىنىڭمۇ قالمايدىغانلىقىنى هېس قىلىپ ئۇلگۈردى . شۇڭا ئۇ كۆپ ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا 1974 ـ يىلى قىش پەسلىدىكى بىر قېتىملىق ئۆز ئۇستازىغا ئۇچراپ قېلىش جەريانىدىكى دېلىغۇللۇق بىلەن ئۇستازغا بولغان ئىخلاسى يېزىپ قالدۇرۇلغان جايىنى ۋاراقلاپ ئاچتى ـ دە ، ئۇنى ئۇستازىنىڭ قولىغا تۇنقۇزدى .

— مۇشۇ جايىنى ئوقۇسىلا مۇئەللىم ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇستازىغا تىكىلگەن هالدا ، — مەن بۇ كۇندىكى خاتىرىنى يىغلاپ تۇرۇپ يازغان .

سايىتجان هوشۇر ئابدۇسالامنىڭ خاتىرىنى ئۆزىگە سۇنغاندا قوللىرىنىڭ يېتەرلىك تىترەپ كېتىۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدى . شۇڭا ئۇ ئابدۇسالامدىن قايتا گەپ سوراپ ئۇنىڭ يۈرەك يارىسىنى تاتىلاشنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنى هېس قىلدى ـ دە ، خاتىرىگە كۆز يۇگۈرتتى .

پۈتكۈل جاھان ئاجايىپ بىر مۇڭغا كۆمۈلگەندەك جىمجىلا كەتتى . بەلكىم ئۇلار مېنىڭ ئازاب ئىچىدە خاتىرە يېزىشقا تۇتۇدىغانلىقىمنى ھېس قىلىۋاتقاندۇ . شۇ تاپ مەن خۇددى يۇرىكىمنى بىراۋلار ئامبۇر بىلەن قىسىپ تارتىۋاتقاندەك ئازاب ئىچىدە تولغىناقتىمەن . چۈنكى مەن بۇگۈن ئۈستازىمغا ماڭا ئىككى يىل بولسىمۇ سىنىپ مەسئۇلى بولۇپ ئەدەبىياتنىڭ سىرلىق كوچىلىرىغا باشلاپ كىرگەن ئۈستازىم ، خاتىرە يېزىشقا يېتەكلىگەن كۆيۈمچان يېتەكچىمگە يالغان سۆز قىلىپ ئۇنىڭغا تونۇشلۇق بېرىشكە جۈرئەت قىلالمىغانىدىم .

سەھەر ئۆزىنىڭ ئاجايىپ سوغۇقى بىلەن بارچە جانلىقنى شۇمشەيتىۋەتكەن . كېچىچە ياغقان قار توختىغان بىلەن ئاسمان گۇمبىزى ئۇرۇشقاق خوتۇنلارنىڭ چىرايىدەك تاتىراڭغۇ ، كوندىرىغانلىقتىن مازلىرى كۆرۈنۈپ قالغان قۇلاقچامنىڭ ماڭا ئۇقتۇرۇپ تۇرۇۋاتقىنى يېڭىنىدەك سانجىلىۋاتقان ئاچچىق سوغۇق ، ئۆچكە تېرىسىدىن تىكىلگەن جۇۋامنىڭ ئالدى پەشلىرى خۇددى ئىت تالىۋەتكەندەك يىرتىلغان ، ئۇ يەرگە ئەمدى ياماقمۇ تۇتمايدۇ . كېچىچە ئوچاق ئالدىغا يېيىپ قويۇلغان پاختىلىق پايپىقىمنىڭ تازا قۇرۇپ كەتمىگەنلىكى سەۋەبىدىنمىكىن پۇتلىرىم ئۆزۈمنىڭ ئەمەس . لېكىن مەن چوقۇم ئالدىمدا تارشىدەك قېتىپ كەتكەن ئوغۇت دۆۋىسىنى چاناپ كالا ھارۋامغا ئوغۇت قاچىلىشىم كېرەك . ئوقۇتقۇچىلار ئائىلىلىك قورۇسى ئەتراپىدىكى بۇ ئاممىۋى ھاجەتخانىنىڭ ئوغۇتىنى توشۇش ئىشىنىڭ ماڭا يۈكلەنگەنلىكى ئاشۇ ئابدۇلباست دېگەن ھېلىقى ئاۋاقنىڭ تاپقان ئەقلى . چۈنكى ئۇ مېنىڭ مۇشۇ مەكتەپتە ئوقۇغانلىقىمنى ، مۇشۇ مەكتەپ ئەتراپىدا ئۈستازلىرىم ، شۇنداقلا دوستلىرىمنىڭ بارلىقىنى بىلىدۇ . ئەنە شۇلارنىڭ ئالدىدا مېنى خىجالەتچىلىك پاتقىقىغا پاتۇرۇپ ئەينى دەۋردىكى ئەلاچى ئوقۇغۇچىنىڭ ھازىرقى چۈشكۈن

هالىتىنى نامايىش قىلماقچى . لېكىن مەن قولاقچا ، جۇڭا ، پىيـ
ـىلارنىڭ ھەمايىسىدىن باشقا ماسكا تارتىۋېلىش ئارقىلىق ئۆزۈمـ
ـنى ھېچكىمگە تونۇتۇپ قويماي ئوغۇت توشۇۋاتقىلى مانا ئۈچ يىل بولدى ، لېكىن بۇگۈن قارا باسقانىدەكلا...

— ۋاي سىز ئابدۇسالامغۇ ، — تۇيۇقسىز چىققان تونۇش بىر ئاۋاز مېنى چۆچۈتتى . بېشىمنى كۆتۈردۈم ، ئالدىمدا سىنىپ مەسئۇلىم مەريەم ئىمىرۇللا يەنىلا بۇندىن نەچچە يىل بۇرۇنقى ھېلىقى ئىللىق كۈلۈمسىرىشىدە ماڭا قاراپ تۇراتتى . يۈرىكىم ھاياجان تەپتىدىن ئورنىدىن قوزغالدى . كۆزۈمگە ئىختىيارسىز ياش كەلگەن بولسا كېرەك قارىچۇقلىرىم نەملەندى . «ھەئە ، مەن» دەپ ئۆزۈمنى مۇئەللىمنىڭ قوينىغا تاشلاشقا تاس قالغانلىقىمنى بىلىپ تۇرساممۇ قەيەردىندۇر كېلىۋاتقان بىر خىل غايىۋى ئاۋاز «ئۇستازىڭغا تونۇشلۇق بېرىپ ئۇنىڭ دىلىغا ئازار بەرمە . ئۇنىڭسىزمۇ ئۇستازنىڭ سوۋېت رومانلىرىنى ئوقۇغان ، سوۋېت شىۋجۇڭجۇيىچىلىرىغا باغلانغان ئۇنسۇر دەپ بېشىغا ئىككى مېتىرلىق قەغەز قالپاق كىيدۈرۈلۈپ سازايى قىلىنغان . ھازىر دەرس ئۆتۈپ يۈرگەن بىلەن بېشىدا يەنىلا ئاشۇ قارا سايە ئەگىپ يۈرمەكتە» دېگەننى ئۇقتۇرۇپ تونۇشلۇق بېرىشتىن توسماقتا ئىدى .

— خاتا تونۇپ قاپلا ،— مەن ئىچىمدىن چىقىۋاتقان يىغىنى مەجبۇرىي بېسىپ تۇرۇپ مۇشۇ گەپنى قىلغانلىقىم ئۈچۈنمىكىن بوغۇق ، خىرقىراق چىققان بۇ ئاۋازنىڭ مېنىڭ ئىكەنلىكىگە ئىشەنگۈم كەلمەي قالدى .

— ياق خاتا ئەمەس ، سىز ئابدۇسالام ، — ئۇستازىم ماڭا يېقىنلاشتى ، — ماڭا تونۇشلۇق بېرىڭ ، ئابدۇسالام . ئۆزىڭىزنى قىينىماڭ ، ماسكىنى ئېلىۋېتىڭ .

— خاتا تونۇپ قاللا دېدىمغۇ ، — مەن قولۇمدىكى جوتۇنى يانغا تاشلاپ بايىلا چاناپ بوشىتىپ قويغان ئوغۇتنى يوغان گۇرجەك بىلەن ھارۋىغا تاشلاشقا باشلىدىم .

— مۇنداقمۇ ئوخشىغان بارمۇ هه ، — ئۇستازىم ئىككىلەن-گەن هالدا ئۆز - ئۆزىگە سۆزلەپ هاجەتخانىغا كىرىپ كەتتى . شۇ تاپتا مەن تېخى يېرىملاشمىغان هارۋامنى هەيدەپلا بۇ جايدىن كېتىپ قېلىشنى ئويلىدىمىمۇ ، يەنىلا ئۆزۈمنى تۇتۇۋالدىم . چۈنكى مەن كېتىپ قالسام ئۇستازىم هەقىقىي گۇمان قىلىدۇ - دە ، قاتتىق ئازابلىنىدۇ . بولدى ، بارلىق ئازاب مەن بىلەنلا كەتسۇن . ئۇستازىم دەرد تارتمىسۇن زادى .

سايىتجان هوشۇر شۇنداقلا ئاخىرلاشقان بۇ كۈنىدىكى خاتىرىنى ئوقۇپ بولغىنىدا جىممىدە ئولتۇرۇپ كەتتى . ئۇ شۇ تاپتا ئۇستاز - شاگىرت ئوتتۇرىسىدىكى بىر قېتىملىق بىر - بىرىنى ئاياش بەدىلىگە چەككەن ئازابلىق هېسسىياتلارنىڭ تېگىگە يەتمەكچى بولغاندەك چوڭقۇر خىيالغا چۆككەنىدى .

— مۇئەللىم ، — دېدى ئابدۇسالام تارتىنغان هالدا ئۇستازىغا يەر تېگىدىن بېقىپ ، — مېنىڭ ئاشۇ قىلمىقىم توغرا بولماپتۇ-مۇيە .

— مېنىڭچە ، سىز ئۇستازىڭىزغا تونۇشلۇق بېرىشىڭىز ، ئۇنىڭ بىلەن ئازراق هال - مۇڭ قىلىشىڭىز كېرەك ئىدى . بىراق سىز ئۆزىڭىزنى چەتكە ئاپىسىز . مېنىڭچە ، بۇ ئىشتا ئۇستازىڭىز ئىككى ئېهتىماللىققا دۇچ كېلىدۇ ، بىرى ، خاتا تونۇغانلىق ئېتىراپ قىلىدۇ ؛ يەنە بىرى ، سىزنىڭ ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈپ تونۇشلۇق بەرمىگەنلىكىڭىزنى دەللىلەيدۇ . مېنىڭچە ئۇ «مۇنداق-مۇ ئوخشىغان بارمۇ هه» دەپ كىرىپ كەتكەن بىلەن سىزنىڭ ئاشۇ ئۆزى تەربىيىلىگەن ئابدۇسالام ئىكەنلىكىڭىزنى بىلىپ بولىدى . دېمەك ، ئۇ سىزدىنمۇ بەكرەك ئازابلاندى دېگەن گەپ .

— راست شۇنداق بولغانىدۇ مۇئەللىم ،— دېدى ئابدۇسالام قاتتىق چۆچۈگەن هالدا .

— چوقۇم شۇنداق بولدى ،— دېدى سايىتجان هوشۇر كەس-

كىن قىلىپ ،— چۈنكى ئۇ ئاشۇ قېتىمقى ئىشتا سىزدىنمۇ بەك-رەك خورلانغانكەن ئەمەسمۇ . بەلكىم ئېگىز قەغەز قالپاق كىيدۈرۈپ سازايى قىلغانلار ئۆزى ئوقۇتقان ئوقۇغۇچىلار بولغىيتتى .

— شۇنداق ،— دېدى ئابدۇسالام بۇ ئۇستازىنىڭ نەق ئاشۇ مەيداندا قاراپ تۇرغاندەك سۆزلىگەنلىكىدىن ھەيران بولۇپ ، — بۇنى سىلى قانداق بىلىۋالا مۇئەللىم ؟

— ئۇنداق كەچمىشكە دۇچار بولغىنى يالغۇز سىزنىڭ ئاشۇ سىنىپ مەسئۇلىگىزلا ئەمەس ، ئۇ چاغلاردا ئاق مۇتەخەسسىسلىشىش يولىغا ماڭغان سېپىق توققۇزىنچىلارنى يوقىتايلى ، دەپ جاڭ تېشىڭچە ئاق قەغەز تاپشۇرۇش قەھرىمانلىرى مائارىپ سېپىمىزنى بىر مەزگىل مالىمان قىلىۋەتتى ئەمەسمۇ .

— ئەمما ، شۇنىڭ دەردىنى بىز بىر نەچچە يىل تارتتۇق ، — دېدى ئابدۇسالام ئېغىر ئۇھسىنىپ .

— بولدى ، كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭ ، ئەگەردە سىز ئاشۇ سىزگە ئاداۋەت ساقلىغان ئادەمنىڭ خورلۇقىغا ئۇچرىمىغان بولسىڭىز بۈنچىۋالا كۈنگىمۇ قالمايتتىڭىز . مېنىڭچە ، زىيالىي ياشلارنىڭ تاغ ۋە يېزىلارغا چۈشۈشى يامان ئىش ئەمەس . ھېچنېمىنى بىلمەيدىغان شۇھەر بالىلىرى بۈغداينى قىياق ، كۈدىنى قوناق دەپ ئىلەشتۇرۇپ يۈرىدىغان ئىللەتلەرنى ئاشۇ چېنىقىشتا تۈزىتىۋالدى . دېھقانىنى ھەقىقىي يوسۇندا تونۇدى . ئاق ناننىڭ داستىخانغا چىقىشى ئۈچۈن قانچىلىك ئەجىر ـ مېھنەت كېتىدىغانلىقىنى چۈشەندى . مانا مۇشۇ چېنىقىش نۇرغۇن بالىلارنى ھەقىقىي يوسۇندا تاۋلاپ بىلىمنىڭ قەدىرىگە يېتىدىغان ئادەملەردىن قىلىپ يېتىشتۈردى . مانا بۇنىڭ مىسالى سىز . ئۇدا ئىككى يىل ئۇچتە ياخشى ئوقۇغۇچى بولۇشىڭىزدىكى سىر زادى نەدە ، بىلەمسىز ؟ جاپاغا چىداپ ئۆگەنگىنىڭىزدە .

— مۇئەللىم ، ئادەمنى خىجىل قىلمىسىلا .

— بولدى ، بۇ گەپنى قىلىشمايلى ، تاماق ۋاقتى بولاي دەپ قالدى . ئەمدى مېنىڭ مەسلىھەتىم مۇنداق : ئەسلىي سىزنىڭ تالانتىڭىز شېئىرىيەتتە ئەمەس ، بەلكى پروزىدا ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدىغاندەك قىلىدۇ . شۇڭا سىز بۇندىن كېيىن خاتىرە يېزىش بىلەن بىرىكتۈرۈپ ھېكايە يېزىشنى سىناپ باقسىڭىز بولىدىغاندەك تۇرىدۇ .

— مەن ، مەن ، بۇنى قاملاشتۇرالارمەنمۇ مۇئەللىم ، — دېدى ئابدۇسالام چۆچۈگەن ھالدا ئۇستازىنىڭ ئۇمىدلىك كۆزلىرىگە تىكىلگەن ھالدا .

— نېمىشقا قاملاشتۇرالمىغىدەكسىز ، — دېدى سايىتجان ھوشۇر ئۇنىڭ كۇندىلىك خاتىرىسىنى چېكىپ تۇرۇپ ، — مۇشۇ خاتىرىدىنلا تالاي ھېكايىلەر تۇغۇلىدۇ ، ئابدۇسالام . مۇنداق قىلايلى قارىڭ ،— مۇئەللىم خاتىرىنىڭ ئۆزى بايا ئوقۇغان جايىنى ئېچىپ ئولتۇرۇپ ،— سىز مانا مۇشۇ بىر كۇنلۈك ۋەقەنى بىر ھېكايە قىلىپ يېزىپ چىقىڭ . ئورۇنلاشتۇرۇش مېنىڭچە مۇنداق بولسۇن ، ئوقۇتقۇچىڭىزغا تونۇشلۇق بەرمەي ناھايىتى قاتتىق ئازابلىنىسىز . ئاشۇ ئازابقا چىدىماي ئاخىر ئۇستازىڭىزغا خەت يېزىپ كەچۈرۈم سوراش بىلەن بىرگە ئۆزىڭىزنىڭ ھازىر قايسى كۇندە تۇرۇۋاتقىنىڭىزنى ئەسكەرتىسىز . ئۇستازىڭىز خەتنى كۆرۈپ بولۇپ قاتتىق ئازاب ئىچىدە تۇتۇلغان ئاسمان گۇمبىزىگە تىكىلگەن ھالدا تۇرۇپ قالىدۇ . ئەسەر مانا مۇشۇنداق يېشىمسىز ئاخىرلاشسۇن . قانداق ، يېزىپ باقامسىز ؟

— بوپتۇ ، يېزىپ باقاي مۇئەللىم ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇستازىنىڭ ئەسەر قۇرۇلمىسىنى ئەينەن ئېيتىپ بەرگەنلىكىدىن سۆيۈنگەن ھالدا ، — قاملاشماي قالسا بىر گەپ بولار .

— ئۇنداق دېمەڭ ، مەن سىزنىڭ چوقۇم ياخشى يازىدىغانلىقىڭىزغا ئىشىنىمەن ،— سايىتجان ھوشۇر ئابدۇسالامنىڭ مۇرىسىگە يېنىك شاپىلاقلاپ قويۇپ چىقىپ كەتتى .

ئابدۇسالام ئۇستازىنىڭ ئىلھاملاندۇرۇشىدىن ئۆزىدە بىر خىل ئىشەنچ تۇيغۇسىنىڭ يېتىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى . پەر-ھاتمۇ ئۇنىڭغا مەكتەپكە يېڭى كەلگەن چېغىدىلا بېشارەت بېرىپ «دوستۇم ، سەن شېئىرىيەتكىلا ئېسىلىۋالما . چۈنكى سېنىڭ ۋۇجۇدۇڭدا قاياپ تۇرغىنى پروزىنىڭ ئەسەبىي ۋولقانلىرى ، ئەگەر ئاشۇ ۋولقانىنى فونتانلىتالىسالڭ بىر ياخشى يازغۇچى بولۇ-شۇڭدا گەپ يوق » دېگەنىدى . بۇ گەپ ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىققىنىدا پەرھات مېنى قەستەن شېئىرىيەتتىن تەزدۇرمەكچى دەپ ئويلىۋد-دى ، مانا ئۇستازى ئۇنى پروزا ئەسەرلىرى بىلەن ھەپىلىشىپ بېقىشقا ئىلھاملاندۇرۇۋاتىدۇ .

ئۇ بىر ھەپتە ھەپىلىشىپ ئاخىر «ئۇستازىمغا خەت » نامىلىق بۇ ھېكايىنى قۇراشتۇرۇپ چىقتى . پەرھات بۇ تۇنجى ھېكايىنى تەپسىلىي ئوقۇپ چىققان تۇنجى ئوقۇرمەن ئىدى .

— ياخشى يازغانىدەك تۇرىسەنغۇ ئاداش ،— دېدى ئۇ ماقالە قەغىزىدە ئون بەت كەلگەن بۇ ھېكايىنى ئوقۇپ بولۇپ ، — لېكىن يەنە بىر يەرلىرى كەمىدەك ، كەمتۇكتەك بىلىنىۋاتىدۇ . بولسا مۇئەللىمگە كۆرسىتىپ باققىنە .

سايىتجان ھوشۇر ئابدۇسالامنىڭ بۇ ھېكايىسىنى تەپسىلىي كۆردى . ئىشخانىسىغا ئەكىرىپ كېتىپ بىر بەتلىك تۇزىتىش پىكرى يازدى . خەتتە قۇرۇلما ياخشى بولغان بىلەن ئۇستاز روھى ياخشى گەۋدىلەنمەپتۇ دېيىلگەنىدى . ئابدۇسالام ئۇستازىنىڭ مۇ-شۇنداق يول كۆرسىتىشى بىلەن بۇ ئەسەر ئۇستىدە ئۇچ قېتىم ئىشلىدى .

— ئەمدى بولغانىدەك قىلدۇ ،— دېدى سايىتجان مۇئەللىم ئەسەرنى قايتا كۆرۈپ چىقىپ ،— پەرھات بىلەن ئىككىگلار بۇ-گۈن چۈشتىن كېيىن «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىغا ئاچىقىپ بېرىڭلار ، پەرھاتنىڭ بىر نەچچە ئەسىرى ئېلان قىلىنغاچقا ژۇر-نال تەھرىر بۆلۈمىدىكىلەر ئۇنى ئوبدان تونۇيدۇ .

ئابدۇسالام تارتىنىپ ، قورۇنۇپ كىرگەن تەھرىر بۆلۈمىدىن ناھايىتى روھلانغان ھالدا قايتىپ چىقتى . چۈنكى تەھرىر بۆلۈمىدىكىلەر ئاجايىپ كىچىك پېئىل ، خۇش ئاۋاز ، چىقىشقاق ئادەملەر ئىكەن .

— مانا بۇ مۇھەررىرلەرنىڭ كەسپىي ئەخلاقى ، — دېدى پەرھات ھاياجان ئىلكىدە كۆزلىرى نۇرلىنىپ كەتكەن ئابدۇسالامنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ ئاستا ماڭغان ھالدا ، — كۆپ ھاللاردا تالانت مانا مۇشۇنداق ئەستايىدىل ، كىچىك پېئىل مۇھەررىرلەرنىڭ بايقىشىدىن تونۇلىدىغان گەپ . كىم بىلىدۇ ، ئۇلار ھازىر سېنىڭ ئاشۇ ھېكايەڭنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنغان بىر ئىقتىدار ئىگىسىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ ئولتۇرامدۇ تېخى . مېنىڭ ھېلىقى «سالام قەشقەر»نى ئاشۇ ئادەمگە بەرگەندىمۇ ئۇ ئادەم خۇددى ئوغلىنى ئەركىلەتكەن كۆيۈمچان ئاتىدەك باشلىرىمنى سىلاپ «تېخىمۇ ئوبدان ئەسەر يېزىشقا تىرىشقىن يېگىت ، سېنىڭ قولۇڭدىن ئاجايىپ نادىر ئەسەرلەر چىقىدۇ جۇمۇ» دەپ كەتكەندىدى . بېشىم ئاسمانغا يەتكەندەك خۇش بولۇپ شۇ كۈنى كېچىچە ناخشا توۋلاپ چىقىپتىمۇ .

— راست ، — دېدى ئابدۇسالام پەرھاتقا قاراپ ، — شۇنچە نۇرغۇن نەزىرىيىۋى ماقالىلىرى ، شېئىر توپلاملىرى نەشردىن چىققان بۇ ئادەمنىڭ كىچىك پېئىللىقىنى قارا . مۇنداق ئادەملەرنىڭ قولىدىن كاتتا ئەسەرلەر چىققاندىن باشقا نۇرغۇن تالانتلىق ئەدىبلەر تەربىيىلىنىپ چىققۇدەك . ئىسمى نېمە ئۇ ئادەمنىڭ ؟

— ئەھمەت ھاجى ، يېتىلگەن شائىر ، تالانتلىق ژۇرناليست ، قابىل ئەدەبىيات تەشكىلاتچىسى .

— شائىرىمىز تېيىپجان ئېلىيوفنىڭ «ئېگىلىدىكەن ئالما شاخلىرى ، مېۋىسى قانچە ئوخشىغانسېرى» دېگەن مىسرالىرى مۇشۇنداق ئادەملەرگە قارىتىلغان بولسا كېرەك .

— ئەلۋەتتە «يېرىم چېلەك سۇ بەك شالاقشىدۇ» دېگەن

گەپ بار ئاداش . جەمئىيەتتە ئازراق بىر نەرسە بىلىۋېلىپلا «مەن نوچى» دەپ مەيدىسىگە مۇشتلاپ كۆكرىكىنى كۆكەرتىۋالىدىغان ئادەملەر بار بولغىنىدەك ، بىلىمى قانچە چوڭقۇرلاشقانسېرى ئاتاق-لىق شائىرىمىز تېيىپجانىنىڭ سەن بايا ئوقۇغان مىسرالىرىڭنىڭ داۋامى «كەمتەرلىك بىلەن ئادەم چىرايلىق ، سەتلىشىدىكەن غا-دايغانسېرى» دېگەن مىسرالىردەك كەمتەر ئادەملەر تۇركۈمى جاھاننى گۈزەللىككە ئوراپ كېلىۋاتامدۇ .

مانا مۇشۇ ئىش بولۇپ ئىككى ئايدىن كېيىن «ئۇستازىمغا خەت» ئېلان قىلىندى . بۇ ھېكايىنىڭ ئېلان قىلىنىشى مەكتەپ ئىچىدە ئوبدانلا زىلزىلە قوزغىدى . ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدىكى ئەدەبىيات ھەۋەسكارلىرى قۇرغان «يېشىل دالا» ئەدەبىي ئىجادىـ يەت كۇرۇژۇكى بۇ مۇناسىۋەت بىلەن بىر سۆھبەت يېغىنى ئۆ-يۈشتۇردى . مانا ئاشۇ بىر ھېكايىسىنىڭ شاراپىتى بىلەن ئابدۇسا-لام تۇنۇگۈن ژىلايەت بويىچە ئېچىلىدىغان ئەدەبىي ئىجادىيەت مۇ-ھاكىمە يېغىنىنىڭ تەكلىپنامىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدى . ئەجىر - مېھنەتنىڭ تېگى ئالتۇن دېگىنى مۇشۇ ئىكەن - دە .

— سىلەر تاماق يېمەيدىغان ئادەملەرمۇ ،— سىنىپنىڭ ئى-شىكى تاراققىدە ئېچىلىپ چېچىنى ئۆرۈمەي تۇرمەكلەپلا كەينىگە بانتىلىۋالغان دىلبەر قولىدىكى چىنىگە قوشۇقنى ئۇرۇپ تۇرۇپ سۆزلىگىنىچە پەرھاتنىڭ يېنىغا كەلدى ، — ئۆكتەبىرنىڭ شۇنچە ساپ - سۈزۈك ھاۋاسىدىن ھۇزۇرلانماي سالپىيىپ ئولتۇرغىنى-ڭىزنى قارىڭە . يۈرۈڭ تاماققا چىقايلى ، ھېلى بىكار تاماقتىنمۇ قۇرۇق قالىمىز .

ئارزۇگۈل ، ئىمانگۈل ۋە يارمۇھەممەت بىلەن جەمىلە بايىلا چىقىپ كەتكەچكە سىنىپتا ھازىر مەتسالىھ ، ئايشەرى ، ئابدۇ-سالام ، پەرھاتلا قالغانىدى .

— قىز بالا بولغان بىلەن ئەجەب قورساقلا ئامراق جۇمۇ سىز ،— دېدى مەتسالىھ قولىدىكى ژۇرنالنى تارتمىسىغا سېلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ ،— باشقىلار بىر ۋاخ يەپ بولغۇچە سىز ئىككى ۋاخ يەيسىزغۇ .

— يېمەي ئەمسە ،— دېدى دىلبەر تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ ،— ھەممە ئادەمنى ئۆزۈڭدەك يېگەن تامىقى چىرايىغا چىقمايدىغان ئادەم كۆرۈۋاتامسەن شوركا . سەنچۇ ؟ ۋاقتى ـ قارايمدا تاماق يېمەي مۇشۇنداق يىگلەپ قالغان .

— قالايمىقان گەپ قىلماڭ ،— دېدى پەرھات ئۈستەلنى مۇشتلاپ ئورنىدىن تۇرۇپ ،— قىز بالىنىڭ ئاغزىدىنمۇ مۇشۇنداق سەت گەپ چىقامدۇ .

— مەن چاقچاق قىلغانتىم ،— دېدى دىلبەر دىڭكىدە چۆچۈگەن ھالدا ،— مەتسالىھ خاپا بولمىسا سىز خاپىلاپ كەتكىنىڭىز نېمىسى ئەمدى . خاپا بولمىغانسەن ، ھە .

— بولدى ، بولدى ،— دېدى مەتسالىھ پەرھاتقا قاراپ ،— مەنمۇ دىلبەرنىڭ زىتىغا تەگكۈدەك گەپ قىلىپ قويدۇم ئەمەسمۇ ، بىرگە بىر بولدى ئەينا .

بۇ گەپ بىلەن پەرھاتنىڭ ، دىلبەرنىڭمۇ چىرايى ۋاللىدە ئېچىلىپ كەتتى . «جېدەل چىقىپ كەتمىگىيدى» دەپ ئەنسىرەپ ئولتۇرغان ئابدۇسالاممۇ بۇ كۆرۈنۈشتىن كۆڭلى جايىغا چۈشۈپ يېزىۋاتقان خاتىرىسىنى تارتمىسىغا سالدى ـ دە ، ئۇنى قۇلۇپلاپ ئورنىدىن تۇردى . ئابدۇسالامنىڭ ئورنىدىن تۇرغىنىنى كۆرگەن ئايپەرى يېزىۋاتقان كونسېپكىنى توختىتىپ ئۇنى تارتمىسىغا سالدى ـ دە ، ئورنىدىن تۇردى .

— توختاڭلار ، بىللە ماڭايلى ، — دېدى ئۇ ئابدۇسالامنىڭ پەرھاتنىڭ يېنىغا كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ .

— يۈرە ئاداش ،— دېدى دىلبەر ئايپەرنىڭ قولتۇقىغا قولىنى تىقىپ ئۇنى قولتۇقلىغان ھالدا ، — ئىككىمىز بىر كىشىلىك تاماق يەيلى ، بولمىسا بەزىلەرنىڭ كۆزىگە نەچچە كىشىلىك تاماقىنى يالغۇز يەۋالغاندەك كۆرۈنۈپ كېتىدىكەن .

— ئۇنداق بولسا ئايپەرنىڭ تامىقىنى مەن يەي ، — دېدى مەتسالىھ ھەييارلىق قىلىپ ، — ئىككى كىشىلىك تاماقنى يالغۇز

يېسەم بەزىلەرنىڭ كۆزىگە يېگىلەپ قالغانىدەك كۆرۈنمەي قالار-مەن .

— مانا كەلدى ، — دېدى پەرھات كۆزەينەكىنى قولىنىڭ بېگىز بارمىقى بىلەن ئۈستۈن كۆتۈرۈپ ، — بىرگە بىر دېگەن مۇشۇنداق بولىدۇ . ئەمدى تەڭ بولدۇڭلار .

دىلبەر بىلەن ئايپەرى بىر - بىرىنى پاتروشكىلاپ ئالدىدا ماڭدى . ئۇلارنىڭ كەينىدىن پەرھات ، ئابدۇسالام ، مەتسالىھلار كېلىۋاتاتتى . مەكتەپ ئىچى تاماققا ماڭغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ قىيقاس - چۇقانلىرىغا تولغان ، ياتاق تەرەپتىن ، سىرتتىن ، ئالمىلىق باغلار ئارىلىرىدىن چىقىۋاتقان ئوقۇغۇچىلار ئاشخانىنىڭ قوش قاناتلىق ئىشىكىدىن قىستىلىشىپ كىرىپ كەلمەكتە . دىلبەر بىنادىن چىقىپلا ئاجايىپ شادلانغان ھالدا ئايپەرىگە يېقىنچىلىق قىلماقتا ، لېكىن ئايپەرى خۇدۇكسىرىمەكتە . چۈنكى ئۇ ھازىر گۈلبوستاندىن ئايرىلىپ قالغانىدى ، ئايپەرى ئابدۇسالام بىلەن مۇھەببەتلىك كۈنلىرىنى باشلىشى بىلەنلا ناھايىتى قىيىن بولغان بىر تاللاشقا ، يەنى دوستى گۈلبوستاندىن ئايرىلىپ قېلىش بىلەن ئابدۇسالامنىڭ مۇھەببىتىنى قوبۇل قىلىشتىن ئىبارەت قىيىن مەسىلىگە دۇچ كەلگەنىدى . چۈنكى ئابدۇسالام بىلەن مۇھەببەتلىشىش دىلبەر بىلەن دوستلىشىشتىن دېرەك بېرەتتى . بۇنىڭ سەۋەبى ئابدۇسالام بىلەن پەرھاتنىڭ يېقىن مۇناسىۋىتى بىلەن باغلىنىشلىق ئىدى . لېكىن ئاخىرقى ھېسابتا ئايپەرى يەنىلا مۇھەببەتنى تاللىۋالدى . شۇ سەۋەبلىك دىلبەر بىلەن ئايپەرى مانا مۇشۇنداق يېقىن دوستلاردىن بولۇپ قالغانىدى .

ئايپەرى ئابدۇسالام بىلەن مۇھەببەتلىشىپ قالغاندىن كېيىن گەرچە بۇرۇن دىلبەرگە خۇددى گۈلبوستانغا ئوخشاشلا نەپرەتلىك كۆزدە قاراپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ ، لېكىن مۇھەببەتلىك ھايات ھەممىنى ئۆزگەرتىۋەتتى . مەكتەپ ھاياتى مانا مۇشۇنداق ئاجايىپ ۋەقەلەر كانى ئىكەن . تۇنۇگۈنلا سەن يامان كۆزدە قارىغان بىر

ئادەمنىڭ بۇگۈن ئاللىقانداق بىر سەۋەبلەر تۈپەيلى سېنىڭ جان - جىگەر قېرىندىشىڭدىن چارە دوستۇڭغا ئايلىنىپ قالىدۇ- كەن . بەزىلەر سەن بىلەن قابىلىيەتتە بەسلەشسە ، بەزىلەر ساڭا كېيىم - كېچەك ھۈجۈمى قىلىپ سېنىڭ غۇرۇرۇڭ بىلەن ئويۇ- نىشىدىكەن . لېكىن بۇلار مۇتلەق ئەمەسلىكى ، ناھايىتى كۆپ ساندىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ باش چۆكۈرۈپ ئۆگىنىش ئىچىدە زو- رۇقۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى بايقاش تەس ئەمەس . ئۇنداق ياشلارغا ۋاقىت شۇنچە قىس ، ئۇلار ئۇچۇن ئۆتۈۋاتقان ھەر بىر كۈن ئىجادىيەتنىڭ يېڭى بىر بېتىنى شاخلاندۇرۇشنىڭ ئەڭ مۇھىم دەقىقىلىرى خالاس .

ئابدۇسالام بىلەن پەرھاتنىڭ ئۆزلىرىگە ئاجراتقان ۋاقىتلە- رى شۇڭا كۆپ هاللاردا مانا مۇشۇ ئىككى جاننىڭ ناز - كەرەش- مىلىرى ئارىسىدا يىمىرىلىۋاتقانلىقى ئۇلارنى كۆپ هاللاردا خاپا قىلىپ تۇرسىمۇ ، لېكىن ئۇلار يەنە بىر نەچچە يىلدىن كېيىنكى بولىدىغان ئائىلە تۇرمۇشى توغرىسىدا ئويلىنىپ قويمايمۇ بولماي- دىغانلىقىنى ھېس قىلالايدىغانلار تېپىدىن ئىدى . شۇڭلاشقا يەك- شەنبىنى ئۇلار تۆتى بىللە ئايلىنىشقا مەجبۇر ئىدى . تۆتەيلەن بىللە ماڭغاندا ئۇلار تۇنجى بولۇپ كىتابخانىنى چۆرگىلەيتتى . ھېيتگاھ ئالدىدا كىتابنىڭ ئەڭ قىزىقارلىق بىر بېتىنى ئېچىۋې- لىپ ئۇنى ئۇنلۇك ئاۋازدا ئوقۇپ سودا قىلىدىغان كىتابپۇرۇش قادىر بۇلاقنىڭ ئالدىدىكى كونا ماتېرىياللارنى — قەدىمىي كىتاب- لارنى ۋاراقلايتتى . ئوقۇتقۇچىسى سايىتجان ھوشۇر دەرستىن سىرت ئۆگەتكەن چاغاتاي يېزىقىدىكى ئەسەرلەرنى بىمالال كۆرۈپ چاغاتاي يېزىقى دەۋرىدىكى تارىخ ، مەدەنىيەت ، شۇنداقلا شۇ دەۋر- دىكى شېئىرىيەت بىلەن بىۋاستە ئۇچرىشىپ خاتىرە قالدۇرالى- غانلىقى ئۇچۇن ئۇلار ئالەمچە خۇشال ئىدى .

لېكىن ، ئايپەرى گۇلبوستاندىن ئايرىلىپ قالغانلىقىدىن بەكلا كۆڭلى يېرىم ئىدى . چۇنكى ئابدۇسالام بىلەن پەرھاتنىڭ

دوستلۇقى تەبىئىي ھالدا دىلبەر بىلەن ئايپەرىنىڭ دوستلۇقىنى بەرپا قىلغاچقا ئايپەرىنىڭ گۈلبوستانغا ئىچى ئاغرىپ قالاتتى . مەكتەپكە كەلگەن مۇشۇ بىر يىلدىن بۇيان مۇشۇ گۈلبوستانلا ئۇنىڭ يېقىن دوستى ، مەسلىھەتچىسى ، ئابدۇسالام بىلەن مۇھەبـ بەتلىشىپ قېلىشىدىكى ۋاستىچى ئىدى . ئۇلار مەكتەپ ئىچىدە ياكى سىرتىدا بولسۇن خۇددى قوشماقلاردەك ئوخشاش كىيىنىپ قولتۇقلىشىپ يۈرۈشەتتى . سىنىپتىمۇ سىنىپ باشلىقى ئەزىمەتكە يالۇۋرۇپ يۈرۈپ بىر ئۇستەلگە ئورۇنلىشۇالغانىدى . ئاشخانىغا بىللە چىقىپ ئىككى كىشىلىك چۆپ بىلەن بىر تەخسە قورۇما ئېلىپ تاماقلىنىپ تاماق بېلەتلىرىنى ئىقتىساد قىلىشاتتى ـ دە ، كونا كىيىم ، يېيىلمىگەن تاماق ، شۇنداقلا ئېشىنغان تاماق بېلەتـ لىرىنى يىغىدىغان ئەھەتجانغا ئۆتكۈزۈپ پۇلىنى تەڭ خەجلەپ يۈرۈشەتتى . ئۇلار دەرسكە ، كۈتۈپخانىغا ، بازارغا ، ھەتتا ھاجەتـ خانىغىمۇ بىللە چىقىدىغان دوستلار بولسىمۇ مانا مۇشۇ مۇھەببەت ھەممىنى ئۆزگەرتىۋەتتى . ئەجەبا ، مۇھەببەت ئەنە شۇنداق چىن دوستلۇقتىنمۇ مۇھىممۇ ؟

ئايپەرى مۇشۇلارنى ئويلىغىنىدا دوستىغا قىلغان خىيانىتى ، يۈزسىزلىكى ئۈچۈن ئازابلىناتتى . ئۆزىنىڭ دىلبەر بىلەن بىللە مېڭىپ قېلىش ، ئۇنىڭ بىلەن دوستلىشىپ قېلىشىدىكى (ئەگەر مۇشۇنى دوستلۇق دېگەندە) ئامالسىزلىقىنى دوستىغا چۈشەندۈـ رۈپ قويغۇسى كېلەتتى . بىراق گۈلبوستاننىڭ روھىي ھالىتـ ىنىڭ بارغانسېرى تۇراقسىزلىشىپ كېتىشى ، كەم سۆزلىشىپ ھېچكىمگە ئارىلاشماي تەنھا ئولتۇرۇشلىرى ئۇنىڭ بىغۇبار قەلبـ ىنى قۇرتتەك غاجىلاپ ئارام بەرمەيۋاتاتتى ، بىراق ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ئىشتا پەقەتلا ئامالسىز ئىكەنلىكىنى ھېس قىلاتتى ، چۈنكى پەرھات بىلەن ئابدۇسالام خۇددى بىر تۇغقان قېرىنداشلاردەك يېقىن ئۆتۈشەتتى ، ئۇلارنىڭ سىنىپتىكى ئۆگىنىش ئىپادىسى ئوخشاش . ئۇستازغا سوئال تاشلايدىغان ، بىلمىگەننى قايتا ـ قايتا

سوراپ ئۆگىنىدىغان ، ھەتتا ئىككىسى بىرلىكتە قانداقتۇر مۇھىم بىر تېمىلار ئۈستىدە سائەتلەپ مۇنازىرىلىشىدىغان كىتاب خالتىلىرى ئىدى . مۇشۇنداق بىر يولدا تەڭ ئىلگىرىلەپ كېتىۋاتقان كىشىلەرنى ئايرىپ ئېلىپ مېڭىشمۇ تەس ئىش ، شۇڭا ئايپەرى گۈلبوستاننىڭ كۆزىدىن ياش ئېقىۋاتقىنىغا چىداپ تۇرۇپ دىلبەر بىلەن چېقىپ كېتىشكە مەجبۇر . ئۇ پات - پات دىلبەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنىڭ تازا دېگەندەك مۇكەممەل ئەمەسلىكىگە ، قاچانلاردىدۇر ئىشقىلىپ دىلبەرنىڭ ئورنىغا گۈلبوستاننىڭ ئالماشىپ قالىدىغانلىقىغا ئىشىنىپ قالىدۇ . شۇڭلاشقىمىكىن ئۇ دوستىغا مەنىلىك قاراپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى تىنچلاندۇرماقچى ، ھەتتا بۇرۇنقىغا ئوخشاش بىر يونقانغا كىرىۋېلىپ ، بىر - بىرىنى قىچقىلىشىپ يېتىپ كەلگۈسى پىلانلىرىنى سۆزلىشىشنى ئارزۇ قىلاتتى . لېكىن ، گۈلبوستان ئۇنداق قىلىشقا يول قويىدىغاندەك ئەمەس . ئۇ تامامەن جىمغۇرلىشىپ كەتكەن ، بۇرۇنقى شوخ كۆلكىلىرىمۇ پۈتۈنلەي يوقىلىپ باشقىچىلا بىر قىزغا ئايلىنىپ قالغانىدى .

يەكشەنبە كۈنى ئوقۇغۇچىلار بىر كۈن يايرايدىغان كۈن ، ستۇدېنتلار بۇگۈنكى كۈندە بىر ھەپتىدىن بۇيان يىغىلىپ قالغان كىرلىرىنى يۇيۇشىدۇ . بازارغا چىقىپ سەگىدەكچ بىرەر ژاخلىق تاماق يەپ بىرەر كىنو كۆرۈپ قايتىپ كېلىدۇ . ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنىڭ كۆپ قىسىم ئوقۇغۇچىلىرى بازارغا چىققاندا قىلىدىغان بىرىنچى ئىشى كىتابخانا ئارىلاش . چۈنكى ، ھازىر نەشرىياتچىلىق بارغانسېرى تەرەققىي قىلىپ كىتاب بازىرى جانلىنىپ كېتىۋاتقاچقا ھېكايە ، شېئىر توپلاملاردىن باشقا رومانلارمۇ ئارىلاپ چىقىپ قېلىۋاتىدۇ . بۇ ئەدەبىيات ھەۋەسكارلىرىنى ئىنتايىن خۇش قىلىدىغان ئەھۋال ئىدى .

بۇگۈن ئايپەرىلەرنىڭ ياتقىدا بىر خىل كۆڭۈلسىز كەيپىيات ھۆكۈم سۈرمەكتە . چۈنكى ياتاقتىكى قىزلارنىڭ ھەممىسى

سىرتقا — بازارغا چىقىپ كەتكەن ، ياتاقتا مەقسەتسىز ھالدا تام تەرەپكە قاراپ ساندۇقىنى مالتىلاپ ئولتۇرغان گۇلبوستان سەھەردىلا چاچلىرىنى تاراپ ، ئۆزىگە سۈس گىرىم قىلىپ ياريشىملىق ساراپىنىنى كىيىپ ئولتۇرغان دىلبەر بىلەن ئوڭايسىز ھالەتتە نېمە قىلىشىنى بىلمەي ياستۇقىنىڭ كىرلىك لۆڭگىسىنى قاتلاپ ئولتۇرغان ئايپەرى بار ئىدى . شۇ تاپتا دىلبەر ناھايىتى خۇشال ، چۈنكى ئۇ گۇلبوستاننىڭ پەرھاتقا غايىۋى ئاشىق ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلىدۇ . شۇڭا ئۇ پەرھاتنى ئۆزى قامال قىلالىغانلىقىدىن ، ئۇنىڭ يېقىن دوستى ئايپەرىنى ئۇنىڭدىن ئايرىپ ئېلىپ ئۆزى بىلەن بىللە ماڭىدىغان دوستىغا ئايلاندۇرۇۋالغانلىقىدىن خۇشال .

— قارىغىنە ئايپەرى ،— دېدى دىلبەر كارىۋىتىنىڭ باش تەرىپىگە ئورنىتىۋالغان ئەينىكىگە قاراپ ئولتۇرۇپ ، — مەڭزىمدىكى ئەڭلىك سەل سۈس بولۇپ قالغانمۇ ، قانداق ؟

— بوپتۇ ،— دېدى ئايپەرى گۇلبوستاننىڭ ئالدىدا بەكمۇ ئوڭايسىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى پەملەپ ،— بەك قېيىنچىلىق بولسا ياخشى ئەمەس .

— بۇلار نېمىشقا ھازىرغىچە كىرمەيدىغاندۇ ، — دېدى دىلبەر تاقەتسىزلەنگەن ھالدا ،— سائەت ئون بولاي دېدى ، ئەتىگەنرەك چىقىدىغان ئىش ئەمەسمۇ .

— بىرەر ئىشى چىقىپ قالدىمىكىن يە ،— دېدى ئايپەرى روھسىزغىنە .

— يۈرە ، بولمىسا ياتىقىغا چىقىپ باقايلى ، — دېدى دىلبەر ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ سومكىسىنى مۇرىسىگە ئېسىپ ، — ئىشى چىقىپ قالغان بولسىمۇ بىزگە دەپ قويۇشى كېرەك ـ دە . گۇلبوستان ، بىللە چىقىپ كەلمەمدۇق ، — دىلبەر ئايپەرىنىڭ قولىدىن تارتىپ ماڭغاچ گۇلبوستانغا رەسمىيەت سۆزىنى دېيىشنى ئۇنتۇمىدى .

— رەھمەت ، سىلەر چىقىپ كېلىڭلار . مېنىڭ ياتاقتا قىلىدىغان ئىشىم بار ،— گۈلبوستان بېشىنى كۆتۈرمەي ساندۇقىنى ئاختۇرۇش بىلەن بەند ئىدى .

— بىللە چىقىپ كەلسەك بولاتتى ، — دېدى ئايپەرى ئاۋازىنى تىترىتىپ تۇرۇپ .

— چىقىۋېرىڭلار ،— دېدى گۈلبوستان بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇلارغا قاراپ كۈلۈمسىرىگەن هالدا . ئايپەرىنىڭ كۆزىگە گۈلبوستاننىڭ كۈلۈمسىرىشى يىغلامسىرىغاندەك بىلىنىپ يۈرىكى ئامبۇر بىلەن قىسىلغاندەك ئېچىشىپ كەتتى .

ئۇلار ئوغۇللار ياتاق بىناسى ئالدىدا ئۇچراشتى . پەرهات هېلىقى چېلەك شەكىللىك سومكىسىنى ئېسىۋالغان بولۇپ خۇددى يىراق يەرگە سەپەر قىلىدىغاندەكلا كۆرۈنەتتى .

— سومكا كۆتۈرۈۋاپسىزغۇ ،— دېدى دىلبەر ئۇنىڭ سومكىسىنى سىقىپ قويۇپ ، — بىر يەرگە بارامسىز نېمە ؟

— بۇ مەخپىي ، — دېدى پەرهات ئابدۇسالامغا كۆزىنى قىسىپ قويۇپ ، — هېلى چۈشىنىۋالىسىز .

— ماڭايلى ئەمىسە ،— دېدى دىلبەر پەرهاتنىڭ بىلىكىدىن تارتىپ ،— هېلىمۇ سىلەرنى ساقلاپ ياتاقتا توپتوغرا بىر سائەت ئولتۇردۇق .

— ئابدۇسالامنىڭ ئىشى تۈگىمەي ئولتۇرۇپ كەتتۇق ، — دېدى پەرهات مېڭىپ كېتىۋېتىپ ، — ئاخشام ياستۇققا يۆلەپ بىر پارچە شېئىر يېزىپتىكەن . شۇنى رەتلىۋېتەيلى دەپ ئولتۇرۇپ كەتتۇق . لېكىنزە ، ئالامەت شېئىر بولدى جۇمۇ ئۇ .

— ئۇنداق بولسا ئاشۇ ئالامەت شېئىرىڭىزنى دېكلاماتسىيە قىلغاچ ماڭمامسىز ، ئاڭلىغاچ ماڭايلى ، — دېدى ئايپەرى ئابدۇسالامغا قاراپ .

— بىز هازىر پەرهات بىلەن مۇسابىقىگە چۈشۈپ قالىدۇق ،— دېدى ئابدۇسالام ئايپەرىگە قاراپ ،— هەر كۈنى بىر

پارچه شېئىر يازمىز . مەيلى ئۇ قانداق مەزمۇندا بولۇشىدىن قەتئىينەزەر چوقۇم تۇراق ، ۋەزىن ، قاپىيەلىرى جايىدا بولۇشى ھەمدە بىرەر مەزمۇننى ئېنىق ئىپادىلىگەن بولۇشى كېرەك .

— ۋاھ ، مۇنداقمۇ ئىش بار دەڭلار تېخى ، — دېدى دىلبەر گەپكە ئارىلىشىپ ،— شېئىر يېزىشتا مۇسابىقە قىلغاننى ئاڭلاپ باقماپتىكەنمىز ، بۇنىڭدا كىم يېڭىلدى ؟ !

— بۇ دېگەن مارافونچە مۇسابىقە ، — دېدى پەرھات كۆزەينەكىنى تۈزەشتۈرۈپ قويۇپ ، — يېڭىش ـ يېڭىلىش كىم شۇ كۈنى بىر پارچە ئەسەر يازالمىسا ئاندىن بىر تەرەپ بولىدىغان ئىش . مانا ھەپتە بولدى ، كۈنىگە ھوسۇل بار . لېكىنزە ، ئاخشامقى شېئىرنى ئابدۇسالام باشقىچىرەك بىر نەرسە قىلىپ يېزىپتۇ .

— قانداق نەرسىكەن ئۇ ،— دېدى ئاييەرى تېخىمۇ قىزىقىپ ،— بىزنى ھەممە ئىشنى مەخپىي دەپ قىيناۋەرمەي دەپ بېرىڭە .

— بۇ ئېلان قىلغىلى بولمايدىغان شېئىر ، — دېدى ئابدۇسالام ، — شۇڭا دېكلاماتسىيە قىلىشقىمۇ ياكى مەزمۇننى ئاشكارىلاشقىمۇ بولمايدۇ .

ئۇلار گەپ بىلەن مەكتەپ دەرۋازىسىدىن چىققانلىقىنىمۇ تۇيماي قالدى ، ئۇلار دەرۋازىدىن چىقىشى ھامانلا ئابدۇسالام بىلەن پەرھات مەسلىھەتلىشىۋالغاندەكلا چىپچىدە توختىدى .

— بۇگۈنكى يەكشەنبىنى بىز ئايرىلىپ ئۆتكۈزمىز ، — دېدى ئابدۇسالام قىزلارغا قاراپ ، — ئىككىلىمىزنىڭ بۇگۈن ئايرىم قىلىدىغان ئىشلىرىمىز بار ، شۇڭا ھازىر مەسلىھەت بىلەن يولغا چىقىدىغان گەپ . قېنى پەرھات ، سىلەرنىڭ يولۇڭلار قاياقتا بولىدۇ ئەمدى .

— بىز ئاۋۋال دېھقان بازىرىغا بارىمىز ، — دېدى پەرھات دىلبەرنىڭ بىلىكىدىن تارتىپ ئاييەرىدىن ئاجرىتىپ تۇرۇپ .

— بىز كىتابخانىغا بارىمىز ، — دېدى ئابدۇسالام ئاييەرىنى

ئۆز يېنىغا تارتىپ ، — شۇڭا تۈمەن بويى بىلەن ماڭىمىز .

قىزلار زادى نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي تېڭىرقىغان هالدا بىر - بىرىگە قاراپ مۈرىلىرىنى قىسىشتى . چۈنكى ئاخشام دېيىشكىنى بويىچە ئۇلار بۈگۈن ئاۋۋال كىتابخانىغا بېرىپ ئازراق ماتېرىيال كۆرگەندىن كېيىن ، بازار ئايلىنىپ ئۆستەڭ بويىدىكى هېلىقى ئاشخانىدا چۈشلۈك تاماقنى يەپ «ماي كۇلۇب»ىدا كىنو كۆرۈپ قايتىپ چىقماقچى بولۇپ كېلىشكەنىدى . لېكىن ئۇلار بۈگۈن مانا تۇلۇمدىن توقماق چىققاندەكلا...

— ماڭمامسەن ، — دېدى پەرهات ئابدۇسالام بىلەن ئايپەرىنىڭ كەينىدىن قاراپ هاڭۋېقىپ تۇرغان دىلبەرنىڭ قولىدىن تارتىپ ، — نېمىگە تارتىنىسەن ئەمدى ، ئۇلار بىلەن بىللە ماڭمىساڭ يول تاپالمايدىغاندەك...

— ئەجەب بۈگۈن ئايرىلىپ ماڭغۇڭلار كېلىپ قاپتىغۇ ، — دېدى دىلبەر غۇدۇرىغىنىچە پەرهاتقا ئەگىشىپ ، — بۇرۇن پەقەت ئايرىلمايتتىڭلار ، بىللە ماڭساق ياخشى ئەمەسمۇ . دېھقان بازىرىدا نېمە قىلارمىز ئەمدى . ئۆزىمىزنى توپىغا مىلەپ چىققاننىڭ پايدىسى بارمۇ .

— دېھقان بازىرىدا مېنى ساقلاپ تۇرغان پۇل بار ، پۇل ،— دېدى پەرهات سومكىسىنى ئۇرۇپ قويۇپ .

دىلبەر «پۇل» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ سەگەكلەشتى . ئۇ پەرهاتقا بۇ ئايدا ئائىلىسىدىن كېلىدىغان يىگىرمە يۈەننىڭ كەلمىگەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتى . ئەمدى قانداقلارچە ئۇنىڭ دېھقان بازىرىدا پۇلى بار بولۇپ قالغاندۇ ؟ ئۇ پەرهاتقا ئەگىشىپ ئەتىگەندىلا ئېشەك هارۋىلار تاراڭشىتىپ مېڭىپ هەقىقىي دېھقان بازىرىنى هاسىل قىلىۋاتقان ، چاڭ - توزان لەيلەپ يۈرگەن توپىلىق يولغا چۈشكەندە رەسمىيلا ئاچچىقى كېلىشكە باشلىدى .

— ئۇ پۇل كىمدە ؟ ! — دېدى دىلبەر ئىتتىك مېڭىپ كېتىۋاتقان پەرهاتقا ئاران يېتىشىپ .

— مانا ماۋۇ سومكىدا ،— دېدى پەرھات چېلەكسىمان سومكىسىنى ئۇرۇپ قويۇپ .

— نېمە ئۈ سومكىدىكى ؟— دېدى دىلبەر ھەيران قالغان ھالدا .

— كونا كىيىملىرىم بولمامدۇ ،— دېدى پەرھات كۆزەينەكىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ قويۇپ ،— بۇلارنى ئەسكى چاپان بازىرىغا ئاپىرىپ پۇل قىلىۋېلىپلا بازارغا چىقىپ كېتىمىز .

— شۇنچىلىك ئىش بولسا ئاپىپەرىلەر بىللە كەلسە بولۇۋېرەتتىكەنغۇ ،— دېدى دىلبەر تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ .

— ئابدۇسالامغۇ مەيلى ، لېكىن ئاپىپەرى نېمىدەپ ئويلاپ قالىدۇ ؟

دىلبەر پەرھاتنىڭ ئاخىرقى سۆزىدىن سەل ھوشىنى تاپقاندەك بولدى . توغرا ، قىز بالا دېگەننىڭ ھەقىقىي دوستى بولمايدۇ . كۇنلەرنىڭ بىرىدە مۇشۇ تۆتەيلەننىڭ بىرەرسىدىن چاتاق چىقىپ ئايرىلىپ كېتىش توغرا كەلسە كونا كىيىملەرنى سېتىپ شۇنىڭ پۇلىنى خەجلەپ يۈردى دېگەن ئاتاققا قالىدىغان گەپ . بۇنى ئاشۇ ئاپىپەرىدەك ھەر ئايدا ئائىلىسىدىن يىگىرمە - ئوتتۇز يۇەن پۇل كېلىۋاتقان مۇشۇنداق بايۇەچچە خېنىملار تارقىتىدۇ دېگەن گەپ . سىنىپتا بۇنداق پۇل كېلىدىغان بالىلاردىن قانچىسى بار زادى . ئۇ ئايدىن بۇ ئايغا پۇل كۆرمەي ئۆتىدىغان بالىلار سامانەك تۇرسا . ھېلىمۇ ستۇدېنتلارنىڭ بارلىق خىراجىتىنى مەكتەپ كۆتۈرۈۋاتىدۇ . بولمىسا ئاشۇنداق ئوقۇغۇچىلار قانداق قىلاتتى - ھە .

دىلبەرنىڭ غۇدۇراشلىرى توختىغان بىلەن ئاچچىقى تېخى يانمىغانەك تۇراتتى . چۈنكى بازارغا كىرىپ - چىقىدىغانلارغۇ بىر نۆرى . ئېشەك ھارۋىلارنىڭ گىرەلەشمە بولۇپ يولنى بىر ئالغانلىقىدىن يول مېڭىشنىڭ تەسلىكى ئۇنىڭ جەھلىنى قاتۇرغانىدى . دېھقان بازىرى پەقەت يەكشەنبە كۈنى بىر كۈنلۈكلا بازار

بولغانلىقى ئۇچۇنمىكىن سەھەردىلا ئېشەك ھارۋىلىرىغا ئۆزى ساتـ
ماقچى بولغان تەئەللۇقاتىنى بېسىپ بۇ بازارغا كەلگەن ھەرقانداق
بىر دېھقان ئۆز مەنزىلىگە يەتكۈچە مانا مۇشۇ گىرەلەشمە بازارنى
كېسىپ ئۆتۈشى كېرەك . شۇڭا ئۇلار كىچىككىنە يوچۇق تېپىۋالـ
سىلا قولىدىكى قامچىسىنىڭ سېپى بىلەن ئېشەكنىڭ سۆڭگۈچىگە
نىقتاپ ئاشۇ يەرگە سىغدىلاتتى . ئۇلار بازارغا تېزرەك كىرىپ
نەرسىلىرىنى سېتىۋېلىشقا ئالدىرىشىپ كىملەرگىدۇر ۋارقىرايتـ
تى . ئۇلار ۋارقىراپ گاللىرى قۇرۇشقا باشلىغان بۇ دېھقانلارنىڭ
خىرقىراق ئاۋازلىرىدىن ، سۈيدۈك پۇراپ قالغان ئېشەكلەرنىڭ
ھاڭراشلىرىدىن ، ھەيدەپ كېلىۋاتقان قوي ـ ئۆچكىلەرنىڭ مەـ
رەشلىرىدىن ھاياتلىقنىڭ ئەڭ يارقىن سىمفونىيىسى ھاسىل بوـ
لۇپ كۆتۈرۈلۈۋاتقان قويۇق چاڭ ـ توزان ئارىسىغا سىڭىشىپ
كېتەتتى . ئىتتىكرەك يول تېپىپ ماڭالمىغان ھارۋىكەشلەر بارـ
لىق ئاچچىقىنى قولىغا يىغىپ ئېشەكلىرىنى رەھىمسىزلەرچە سا ـ
ۋايتتى . ئەنە شۇنداق ئېلىشىش ـ تىرىكىشىشلەر بىلەن ئۇلار
ئۆزىنىڭ سودىسىنى تاماملىغىنىدا كۈن چۈشتىن قىيىلاتتى .
شۇنداقلا ئۇلار ھارۋىلىرىنى دەڭدە قويۇپ ئېشەكلىرىنىڭ ئالدىغا
چۆپ تاشلاپ بېرىپ شەھەرگە كىرەتتى . ئۇلاردىن سودىسى ياخشى
بولغانلىرى ئاشخانىلارغا كىرىپ ئەتىگەندىن بۇيان تىنماي توۋلاپ
ئاغزىدىن ئاق كۆپۈك ئۆرلەپ كەتكەن تاڭجاڭنى «ماۋۇ مېھمانغا
ئون مانتا» دەپ توۋلىتالىسا ئۇلارنىڭ بىر ھەپتىلىك ھاردۇقى
چىقىپ يەڭگىللەپ قالىدۇ ـ دە ، ئاشقان پۇللىرىغا ئۆيدىكىلىرىگە
سامسا ياكى گىردە ئېلىپ بېلىگە تۇگۈپ مەنزىلىگە قايتىشقا
ئالدىرىشىدۇ . سودىسى كۆڭۈلدىكىدەك بولمىغانلىرىمۇ ئوخشاشلا
قاتاردىن قالغۇسى كەلمەي بىرەر ساماۋەرخانىغا ياكى لەڭپۇڭچەـ
نىڭ ئالدىغا بېرىپ قېنىق دەملەنگەن چايغا قاقتەك ناۋات سېلىپ
ياكى سۈيىنى كۆپرەك قۇيدۇرغان لەڭپۇڭلىرىغا بىرەر گىردىنى
چىلاپ يەپ قورساقلىرىنى تويغۇزۇشاتتى ـ دە ، «بىر تويغىنىم

بىر باي بولغىنىم» دەپ چاپىنىنى دولىسىغا تاشلاپ قايتىش سەپىرىگە ئاتلىنىشىدۇ . ئىشقىلىپ ھەر يەكشەنبىدە بولىدىغان بۇ دېھقان بازىرى ھەرقانداق بىر دېھقان ئۈچۈن ناھايىتى قىممەتلىك ۋە ئەھمىيەتلىك بىر كۈن ئىدى .

دېھقان بازىرى ئابدۇسالام بىلەن پەرھاتنىڭ دىققىتىنى بەك تارتىدىغان جاي . ئۇلار بۇ بازاردىكى ئەلۋەكچىلىك بىلەن قايناق بازاردىن ئۆزىگە كېرەكلىك نۇرغۇن ماتېرىيالغا ئىگە بولىدۇ . شۇڭا ئۇلار بۇ بازارنى ياخشى كۆرۈشىدۇ . بۇ جايدىن دېھقانىنىڭ ھەقىقىي تۇرمۇشىنى كۆرگىلى ، چىن ، سادىدا ئاۋازلىرىنى ئاڭلىغىلى بولىدۇ . كەپتەردىن تارتىپ ئىت ـ مۈشۈككىچە ، ناۋايدىن لەڭپۇڭچىغىچە ، قاسساپتىن ـ ھاممالغىچە ، سارجىدىن ـ ماتاغىچە ھەممىنى تاپقىلى بولىدىغان بۇ بازار تۇمەن دەريا سىنىڭ تاختا كۆۋرۈكى بويىغا جايلاشقان بولۇپ ، تەبىئىي شەكىللەنگەن بۇ بازارنىڭ ئادەم سىغمىچانلىقى ئۆزىنىڭ ئەسلىي ھالىتىدىن كۆپ ئېشىپ كەتكەنىدى .

دىلبەر كىملەرگىدۇر سوقۇلۇپ ، قايسىبىر ھارۋىغا پۈتلىشىپ پەرھاتنىڭ كەينىدىن غۇدۇرىغانچە كېلىۋاتاتتى . چۈنكى ئۇنىڭ سەھەر تۇرۇپ قىلغان گىرىملىرى ، تېخى ئاخشاملا تۇجۇپلەپ دەزمالليغان كىيىملىرى پەرھاتنىڭ كونا كىيىملىرى ئۈچۈن بېرىلگەن ئون بەش يۈەن ئۈچۈن بۇزۇلغانىدى .

دىلبەرنىڭ چىرايى «ماي كۈلۈپ» ئالدىغا كەلگەندە سەل ئېچىلدى .

— تاماق يەۋېلىپ «ئەنجان رەستىسى»گە بارايلىچۇ ،— دېدى دىلبەر پەرھاتنىڭ قولىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ ،— قىش يېقىنلىشىپ قېلىۋاتىدۇ ، توقۇلما چاپاندىن بىرنى كىيگۈم بار ئىدى . ئاياپەرىنىڭكىگە ئوخشاش چاپانچۇ ھېلىقى ، ئىككىمىز پار قىلىپ كىيسەك دېيىشكەنىدۇق .

پەرھاتنىڭ پىشانىسىدىن بۇرۇلۇپ سوغۇق تەر چىقىپ كەتـ

تى . ئايپەرىنىڭ ئۇ چاپىنى ئابدۇسالامنىڭ دېيىشىچە يۇز يۈەندىن ئوشۇقكەن . لېكىن دىلبەر ئايپەرى بىلەن بەسلەشمەسلىكى كېرەك ـ دە . چۈنكى ئايپەرىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى كادىر بولغاچ ئۇ پارچە خىراجەتتىن قىسىلمايدىغان قىز ئىدى . لېكىن «ئېشەك ئېشەكتىن قالسا قۇلىقىنى كەس» دېگەندەك ماۋۇ دىلبەرنىڭ يوغان يەردىن چۈشكىنى پەرھاتنى تەرلىتىۋەتتى . چۈنكى دىلبەرنىڭ يانچۇقىدىكى پۇل تايىنلىق بىر گەپ . بۇ چاپان ئۈچۈن پەرھات كۈچەي دېسە ئۈمۈ مانا كونا كىيىملىرىنى سېتىپ شۇنىڭ پۇلىغا كىتاب سېتىۋېلىشنى نىيەت قىلىپ تۇرۇۋاتقان . ھەي ، تازا باش قاتۇرىدىغان ئىش بولدى ـ دە ئەمدى .

— كەلسىلە خېنىم ، كەلسىلە .

گادىرماچ خىياللار ئىلكىدە «ئەنجان رەستىسى»گە كىرىپ قالغىنىنىمۇ تۇيماي قالغان پەرھات بۇ خىرقىراق ئاۋازدىن ئېسىگە كەلدى ، دىلبەر ئۈچ تېمىغا سۇۋارى ھەر خىل گەزمال ۋە ھەر خىل كىيىم ـ كېچەكلەرنى ئېسىۋەتكەن بىر ماگىزىن ئالدىغا كېلىپ توختىغانىدى .

ئارانلا بەش كۈادرات مېتىر كېلىدىغان بۇ كىچىك ماگىزىنىڭ ئىشىك يېنىغىلا قويۇلغان ئەينەكلىك پوكەينىڭ ئىچىگە ھەر خىل گىرىم بۇيۇملىرى تىزىۋېتىلگەن بولۇپ ، ئۇنىڭ ئىچ تەرىپىدە ھەر خىل گەزماللارنىڭ يېنىدا خۇددى ئاشۇ ئېسىل رەختلەر بىلەن بىر گەۋدىگە ئايلىنىپ كەتكەندەك تۇيغۇ بېرىدىغان ماگىزىن خوجايىنى كىچىككىنە بوشلۇققا قويۇلغان ئورۇندۇقتا خېرىدار كۈتۈپ ئولتۇرغانىدى . قىرىق ياشلار چامىسىدىكى دوغلاققىنە كەلگەن ، يۈزى ئاپتاپ كۆرمىگەنلىكتىن ئاق بىلەن سېرىقنىڭ ئارىلاشمىسىدىن قىزارغان ، بۇرۇتى خۇددى مايلاپ قويغاندەك پارقىراپ تۇرغان بۇ خوجايىن بۇ ئىككى خېرىدارنى كۆرۈپلا ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ كەتتى ، شۇ تاپتا پەرھاتنىڭ كۆز ئالدىدا تاپقان پۇلىنى پەقەت گېلىغىلا خەجلىگەچكە ياش تۇرۇپلا

ئېغىر بوي خوتۇنلىرىڭ قورسىقىدەك ساڭگىلاپ كەتكەن قورسىقى ئاق كۆڭلەكلىرىڭ تۆگمىسىنى ئۈزۈپ چىقىدىغاندەكلا تومپايغان بىر ئادەم ئايان بولغانىدى .

— سىلىگە نېمە لازىمتى خېنىم ؟ ! — دېدى ئۇ سۆۋارى ئالتۇن بىلەن قاپلانغان چىشلىرىنى كۆرسىتىپ ھەجايغان ھالدا .

— مەن ساڭا دېگەن چاپان ئاشۇ شۇ ، — دېدى دىلبەر پەرھاتنىڭ بىلىكىدىن تارتىپ ئېسىقلىق تۇرغان توقۇلما چاپاننى شەرەتلەپ ، — مۇشۇنداق تۇم قارىسى چىرايىمنى تازا ئاچاتتى .

— كۆزلىرى ئالامەت رەڭ تونۇيدىكەن خېنىم ، — دېدى ھېلىقى سودىگەر قولىغا ئىلغۇچ تاياقنى ئېلىپ چاپان ئېسىلغان بۇلۇڭغا قاراپ مېڭىپ ، — سىلىدەك ئاق پىشماق خېنىملارغا مانا مۇشۇنداق رەڭدىكىسى تازا ئاچىدۇ دېسىلە ، تېخى بايىلا سىلىدەك چىرايلىق بىر خېنىمغا مۇشۇ رەڭدىكىسىدىن بىرنى سانتىتىم قايلىسىلا ، مانا ئالسىلا ، تازا كۆرسىلە ، ئەڭ ئاخىرقى بىر تاللا قالدى دېسىلە بۇ چاپاندىن ، قېنى بىسمىللا دەپ كىيىپ بىر سىناپ باقمامىلا .

دىلبەر قولىدىكى سومكىنى پەرھاتقا تۇتقۇزۇپ قويۇپ سودىگەر تەڭلىگەن چاپاننى ئالدى ـ دە ، ئىچى ـ تېشىغا بىر قۇر قارىۋەتكەندىن كېيىن كىيدى . سودىگەر خاتالاشمىغانىكەن . دىلبەرنىڭ ئاق سېرىق چىرايى بۇ توقۇلما چاپاننى كىيگەندىن كېيىن خۇددى يامغۇردىن كېيىنكى ئاپتاپتەك ئېچىلىپ كەتتى . لەۋلىرىگە قىزىللىق يۈگۈرۈپ كۆزى چاقناپ كەتتى .

— پاھ ـ پاھ ـ پاھ ،— دېدى ھېلىقى سودىگەر تام تەرەپكە يۆلەپ قويغان ئەينەكنى ئېلىپ پوكەي ئۇستىگە تىكلەپ ، — ئالامەت ياراشتى جۇمۇسىلا . خۇددى سىلىگە بۇيرۇتۇپ تىككۈزگەندەكلا . مانا ماۋۇ ئەينەككە قايلاپ باقسىلا خېنىم .

پەرھات شۇ تاپ دىلبەرنىڭ بۇ چاپاندىن بىرەر نۇقسان تېپىپ تاشلاپ قويۇشىنى ياكى «پۇلۇم يەتمەيدىكەن» دەپ بۇ ماگىزىندىن

قايتىپ چىقىشىنى ئۈمىد قىلىپ قالغانىدى . بىراق ، دىلبەر ئەيـ
نەكتىن ئۆزىنىڭ ئەكسىنى كۆرۈپ بۇ چاپانغا تېخىمۇ چاپلاشقانـ
دەك تۇراتتى .

— بىر نەرسە دېمەمسەن ، — دېدى ئۇ پەرھاتقا قاراپ ئەركىلىگەن هالدا ، — ياراشتىمۇ ؟

— ياراشتى ،— دېدى پەرھات ئوڭايسىزلانغان هالدا .

— نەچچە پۇل ئۈستام ؟— دېدى دىلبەر سودىگەرگە بۇرۇـ لۇپ .

— ئەرزان خېنىم ، ئەرزان ،— دېدى سودىگەر ئاغزىغا تەگـ مەي سۆزلەپ ،— بايىلا بىر خېنىمغا ئىككى يۈزگە بىرنى ساتقانـ دىم . سىلى ئوقۇغۇچىدەك تۇرىلا ، شۇڭا بىر يۈز سەكسەنگە بېرەي .

— يۈز كوي ،— دېدى دىلبەر رەسمىي سودىغا ئۆتۈپ .

— كەم بولار خېنىم ، كەم بولار ،— دېدى هېلىقى سودىگەر بايىقى هىجىيىشلىرى بىلەن سۆزگە كىرىشىپ ، — ئۆزىمىزگە بىر يۈز ئەللىككە توختىغان مال بۇ ، ئىچكىرىدىن بۇ يەرگە ئەكېلىدىغان گەپ . ئۇنىڭ كىراسى ، ئۆي ئىجارىسى ئىشقىلىپ بىزگە قالمىدىغان پايدا تاپىنلىق خېنىم . ئەمدى سىلەرنى ئوقۇغۇـ چىكەن دەپ يول قويدۇم . بولاپتۇ ، يەنە يىگىرمە كوي تاشلۇپـ تەي ، بىر يۈز ئاتمىشقا ئېلىڭلار .

— ئۈستام بىزنىڭ ئوقۇغۇچى ئىكەنلىكىمىزنى بىلمۇالـ لا ،— دېدى دىلبەر چاپاننى سېلىپ پوكەي ئۈستىگە قويۇپ ،— شۇنداق بولغاندىكىن ئالغان باهالىرىغلا بەرمەملا .

— قايلىغاندا سىلى ئىشۇ پېداگوك مەكتەپتە ئوقۇيدىغان ئوخشىمامىلا ، — دېدى هېلىقى سودىگەر دىلبەرگە قاراپ .

— شۇنداق ، بۇنى قانداق بىلمۇاللا ؟

— ئۆتكەندە ئىنىمنى يوقلاپ مەكتەپكە چىققانتىم دېسىلە ، دەرۋازا ئالدىدا مۇشۇ ئىككىڭلارنى كۆرگەندەك قىلمۇدىم .

— هە ، ئۇكىلىرى بىزنىڭ مەكتەپتە ئوقۇيدىغان ئوخشىمامـ

دۇ ؟— دېدى دىلبەر بىر ئاز جانلىنىپ .
— شۇنداق ، ماتېماتىكا فاكۇلتېتىدا ئوقۇيدۇ . ئىسمى ياسىن .
— ۋاھ ، مۇنداق دېسىلە . ياسىننى بىز تونۇيمىز . ئوبدان بالا ئۇ . تىرىشچان ، ئەدەپلىك ، — دىلبەر چاپاننى ئەرزانراق ئېلىش مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن كۆزىنى يۇمۇپلا يالغاننى سۆزلەشكە ئۆتكەنىدى ، — ئۇستام ، بىز ئىنىلىرىنىڭ ساۋاقداشلىرى بولغاندىكىن ئەرزانراق بەرسىلە ئەمدى .
— بولاپتۇ . زىيان تارتساممۇ مەن تارتاي ، بىر يۈز ئوتتۇز يۈەندىن بىر پۇڭ كەم ساتالمايمەن . پۈللىرى يەتمىسە مەيلى ، ئوقۇغۇچىلىق كىنىشكىسىنى قويۇپ چىقىپ كەتسىلە . پۈل غەملىگەندە ئەچىرىپ بەرسىلمۇ بولىدۇ .
دىلبەر پەرھانقا قارىدى .
— كېيىن ئالايلى ئۇستام ،— دېدى پەرھات ئاخىر ئېغىز ئېچىپ ،— سودىنى نېسى قىلساق ياخشى بولمايدۇ .
دىلبەر يەنە بىر ئاز تارتىشىپ باقماقچى بولغان ئىدىيۇ ، لېكىن پەرھاتنىڭ چۈس مىجەزىنى بىلگەچكە چاپاننى سودىگەرنىڭ ئالدىغا ئىتتىرىپ قويۇشقا مەجبۇر بولدى .
— ئۇستام ،— دېدى دىلبەر چاپاننىڭ ياقىسىنى سىلاپ تۇرۇپ ،— مۇشۇ چاپاننى پوكەينىڭ ئاستىغا تىقىپ قويسىلا . بىر نەچچە كۈندىن كېيىن پۇل جەملەپ چىقىپ سېتىۋالىمىز .
— ئوبدان ،— دېدى ئۇ سودىگەر چاپاننى چىرايلىق قاتلاپ پوكەينىڭ ئاستىغا قويغاندىن كېيىن ،— ھەر ھالدا تېزرەك چىقىپ ئېلىپ كېتىشىلا . بولمىسا مالنى بېسىپ ياتساق بىزگە زىيان بولىدۇ .
دىلبەر بازاردىن چىقىپ بولغۇچە تىنماي غۇدۇرىدى .
— ئۆتكەنكى قەلەم ھەققىنى بىكاردىن ـ بىكار بىر كونا كىتابقا بېرىۋەتتىڭ . ئەگەر ئاشۇ پۇلۇڭ بولغان بولسىمۇ بۇگۈنلا ئالمىدىكەنمىز .

— نەدىكى گەپنى قىلما ، دىلبەر ، — دېدى پەرھات ئاچچىقلاپ ، — ئۇ كىتابنىڭ قىممىتىنى پۇل بىلەن ئۆلچەش مۇمكىن ئەمەس . تەۋەرۈك كىتاب ئۇ ، بىلەمسەن ؟

دىلبەر بۇ گەپتىن بىر ئاز تىنچلانغان بولسىمۇ ، لېكىن ئۇنىڭ غۇدۇراشلىرى ، بىر نەرسىگە تارتىشقاندەك پات - پات ئارقىغا قاراشلىرىدىن ھېلىقى چاپانغا قىيماي تارتىشۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولاتتى . ئاھ قىزلار ، بۇ دۇنيادا سىلەرنىڭ كۆڭلۈڭلار تارتقانلىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى تەل قىلىش مۇمكىنمۇ زادى ؟ !

ئون ئالتىنچى باب ئۇزۇلگەن رىشتە

«ئالتۇن بىرىپ ئېلىپ بولماس سۇنغان كۆڭۈلنى»
— ئۇيغۇر خەلق ماقال ـ تەمسىللىرىدىن

ئۇلار ئىككىنچى سائەتلىك دەرستىن كېيىنكى تەنەپپۇستا سىنىپتىن چىقىپ كارىدورنىڭ كۇنچىقىش بۇلۇڭىدىكى دېرىزە ئالدىغا كېلىپ توختىدى . ئاپئاق قاردىن لىباس كىيىپ ، پاكلىق ئەلچىسىدەك جىمىرلاپ ، كۆزنى چېقىپ يانقان مەكتەپنىڭ شۇ تاپتىكى تۇرقى ئاجايىپ جەلپكار ئىدى ، ئۇ گويا قىشنىڭ بۇ گۈزەل تونى ئىچىدە ئەركىلەپ يانقان بوۋاقتەك چېھرىگە ئوماق بىر تەبەسسۇمنى سىڭدۇرگىنىچە ئىللىق كۇلۇمسىرەپ تۇرماقتا . تەنتەربىيە فاكۇلتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى بولسا كېرەك ، پۇتبول مەيدانىدىكى قارلارنى تازىلىماقتا . ئىككى يىلدىن بۇيانقى تۇنجى قېتىم كۆرگەن قار بولغاچقىمىكىن ، ئابدۇسالام بىلەن پەرھاتنىڭ خىيالىرى مەيدان ئوتتۇرىسىغا دۆۋىلەنگەن قار دۆۋىلىرىگە مىڭ-گىشىپ يىراقلارغا سەپەر قىلغانىدى .

شىمال تەرەپلەردە 11 ـ ئاي كىرە ـ كىرمەيلا قار يېغىشقا باشلىسا تاكى 3 ـ ئايلارغىچە ياغىدىغان بولغاچقىمىكىن ، تۇرمۇ-شۇڭغا قىيىنچىلىق ئەكېلىۋاتقان قارغا ئۆچلۇكۇڭ كەلسە ، بەزىدە ئۇنىڭ مېھرى ـ بەركىتىدىن سۆيۈنۈپمۇ قالىسەن . تۇنجى قاردا قارلىق تاشلاش بىلەن باشلانغان كۆڭۈللۈك تاماشىلار تاكى باش ئەتىيازغىچە سېنى مەستخۇش قىلىپ قار ئاتا قىلغان خۇشاللىق-لاردىن قانغۇچە ھۇزۇرلىنىسەن . بالىلار بولسا ئۆزلىرى ياسىۋال-

غان چانىلىرىنى سۆرەپ چىقىپ مۇز قاتقان دۆڭلۈكلەردىن سىيـ
رىلىپ ئـوينىسا ، چـاڭغا تېـيىلىش ماھىرلىرى تاغ ـ داۋانلار-
دىن ھالقىپ قار تېيىلىدۇ . ئابدۇسالامنىڭ يۇرتىدا بولسا بۇ
ئويۇنلاردىن باشقا كۆك مەشرىپىنىڭ قىيا ـ چىيالىرى تاكى باش
ئەتىيازدا يېڭى كۆك چىققۇچە داۋاملىشىپ كۆككە بولغان ئاجايىپ
مېھىر ـ مۇھەببەتنىڭ سىرلىق تەلقىنلىرى بارچە يۈرەكنى لەر-
زىگە سالىدۇ . چىرايلىق لېگەنلەر ـ پەتنۇسلاردا ئۆستۈرۈلگەن
بۇغداي ياكى سامساقنىڭ قەھرىتان قىشتا ياپيېشىل بىخ تارتىپ ،
ئادەم قەلبىنى لەرزىگە سالغۇدەك ھالەتتە جۇلالىشىدىن يۈرىكى
ئاللىقانداق بىر خىل ھېسسىيات ـ ھاياجان تەپتىدىن يېنىك
تىترىمەيدىغان ئادەم يوق . شۇڭا شىمالدىن كەلگەن ئوقۇغۇچىلار
گەرچە بۇ يۇرت ئاتا قىلغان قىشتىكى مۆتىدىل ھاۋاغا كۆنۈپ
كەتكەن بىلەن ئايىغى ئاستىدىن غىچىلدىغان ئاۋاز چىقىرىپ قىشـ
نىڭ ئەڭ كۆڭۈللۈك ئويۇنلىرىنى بەرپا قىلىدىغان قارغا بەكمۇ
تەشنا بولغانىدى . مانا ئىككى قىش كۈزنىڭ ئىزغىرىن شاماللىرىـ
دىن كېيىنلا باش ئەتىيازنىڭ نەمخۇش ھاۋاسىنى ئاتا قىلغاچقا ،
ئۇلار گويا قىش كۆرمىگەندەكلا ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بۇ شەھەردە
ئۆزىنىڭ ئەسلىي ماھىيىتىنى يوقاتقان پەسىلگە بولغان سېغىنىـ
شىنى ئۇققاندەك 12 ـ ئاينىڭ ئاخىرى ياغقان بۇ قار ئۇلارنى
راستتىنلا خۇشال قىلغانىدى . قەشقەرلىك بالىلارنىڭ سۆزىدىن
قارىغاندا ، ئۇلار بۇنچىلىك قېلىن ياغقان قارنى كۆرۈشى تۇنجى
قېتىمكەن .

— ئاداش ،— دېدى پەرھات تۇنجى قار توزۇشى بىلەنلا
ھاياجانلانغان ھالدا ئابدۇسالامنى بىر يانغا تارتىپ ئەكېلىپ پەس
ئاۋازدا ،— قارلىق تاشلاش ئويۇنلىرىنى خويمۇ سېغىنغانتىم دېـ
گىنە ، مانا «تىلىسەڭ تاپارسەن» دېگەندەك قار يېغىۋاتىدۇ .
بۇگۈن كەچ بۇنىڭ كۆركىنى ئوبدانراق قىلىپ قويايلى جۇمۇ .

— شۇنداق قىلايلى ، — دېدى ئابدۇسالام خۇشال بولغان

هالدا ئىككى يانغا بىر قارىۋېتىپ پەس ئاۋازدا ، — لېكىن ئۆزى مىزمۇ پەخەس بولايلى ، بىز تاشلىغىچە باشقىلار تاشلىۋالمىسۇن يەنە . هە ، كىمگە تاشلايمىز ؟

— قىزلار ياتقىغا تاشلايلى ،— دېدى پەرهات ئاۋازىنى پەسەيتىپ تۇرۇپ ، — قىزلارمۇ بىرەر قېتىم ئولتۇرۇش قىلىپ باقسۇن دەيمىنا .

— مەيلى ئەمىسە ، — دېدى ئابدۇسالام ، — قارلىقنى يېزىپ قويدۇڭمۇ يا ئەمدى يازمىزمۇ .

— يېزىپ قويغانتىم . ئاشقىنى سېغىنغان مەشۇقتەك كۆزۈم تۆت بولۇپ كېتىۋىدى قارغا تەلمۇرۇپ .

— كۆزۈڭ تۆت بولمىسمۇ ئەسلىدىنلا تۆت كۆزغۇ سەن ، — دېدى ئابدۇسالام چاقچاق قىلىپ .

— كەلدى ، — دېدى پەرهات كۆزەينەكنى بىگىز بارمىقىنىڭ يان تەرىپى بىلەن سەل يۇقىرى كۆتۈرگەن هالدا ، — بۇ «ئۆزى كولىغان ئورىغا ئۆزى چۈشۈپتۇ» دېگەندەك بىر كەلتۇرۇش .

— بەزىدە سەنمۇ قايىل بولۇپ قالىسەن ، هە ،— دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭغا قاراپ ، — بىلىسەن ، مەن مۇشۇنداق ئىچ مىجەز چوڭ بولغان . گەپتە تازا ناتىق ئەمەسمەن . سېنى مۇنداق كەلتۇرۇشۇمۇ ئاندا ـ ساندا .

— ئاندا ـ ساندا بولسىمۇ كەلتۇرۇپلا تۇرساڭ ئاخىر ئوبدانلا كەلتۇرىدىغان بولۇپ قالىسەن ئاداش ، — دېدى پەرهات يانچۇقىدىن قاتلاپ تۇمارچە قىلىنغان قەغەزنى چىقىرىپ ، — مانا ، ئوقۇپ باقە ، شەرتلىرىمىز ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇنمۇ ؟

ئابدۇسالام ئىككى ئەتراپقا هوشيارلىق بىلەن قارىۋېتىپ تۇمارچە قاتلانغان قەغەزنى ئېچىپ قارلىققا كۆز يۈگۈرتتى .

«قاردا قارلىق تاشلىدۇق ،
يامغۇردا ياغلىق تاشلىدۇق .
بۇ كۆڭۈلنىڭ خۇشلۇقىدىن ،
بۇ ئويۇننى باشلىدۇق .

تاپالمىسىڭىز گۈل كەلتۈرەرسىز ،
تاپالمىسىڭىز بىر باش پىياز .
شەرتىمىز ئون بەش قەدەم ،
ئۇنىڭدىن ئاشسا بەرمە ئاراز »

— ئاخىرقى مىسرايىڭ تازا چۈشمىگەندەك تۇرىدىغۇ ،— دېدى ئابدۇسالام پەرھانقا قاراپ ،— بۇنى پەقەت قاپىيە ئۈچۈنلا زورلاپ يازغاندەك تۇرىسەن .

— ئون بەش قەدەمدىن ئوشۇق قېچىڭالساقلا بىزنى تۇتالمىغان ھېساب ، جېدەللىشىپ يۈرمە ، دېمەكچىدىم ،— دېدى پەرھات كۆزەينىكىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ ، — پىيازغا قاپىيە كەلگۈدەك مۇڭاپىق سۆز تاپالمىدىم ، شۇڭا مۇشۇ بويىچە بولىۋېرىڭ ، مىكىن دەپتىمەن . ئەگەر مۇڭاپىق سۆز تاپالىساڭ ئۆزگەرتىۋەتسەك بولىدۇ .

— قېنى ، ھېلىغىچە بىر گەپ بولار ، — دېدى ئابدۇسالام ئۆزلىرى تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقان بىر نەچچەيلەننى كۆرۈپ ، — بەك كۆسۈرلىشىپ كەتسەك بالىلار سېزىپ قالىدىغاندەك تۇرىدۇ ، قالدى گەپنى ياتاقتا دېيىشەرمىز .

ئۇلار شۇ كۈنى كەچتە قارلىق تاشلىدى ، لېكىن تۈتۈلدى ، مۇنداقچە ئېيتقاندا قارلىق تاشلاپ تۈتۈلۈشمۇ بۇ ئويۇندىكى بىر كۆڭۈللۈك ئەرمەك ئىدى ، چۈنكى قارلىق دېگەن ئەنە شۇنداق قىزىق يەرلىرى بىلەن ئادەمنى سۆيۈندۈرىدىغان بىر خىل قىشلىق ئويۇن - دە .

ئابدۇسالام ئاخشامقى هېلىقى قارلىق تاشلاش ۋەقەسىنى ئويلاپ قالدى ـ دە ، ئۆزلىرىنىڭ تۇتۇلۇپ قالغان چاغدىكى كۆلكىلىك هالىتىنى ئەسلەپ پىسخىكىدە كۈلدى ـ دە ، قارغا ئورالغان گۈزەل قىشنىڭ جەلپكار مۆجىزىلىرىگە سىڭىشكەن هالدا تۇرۇپ قالدى .

تۇيۇقسىز چىققان كۈلكە ئابدۇسالامنى خىياللار قۇچىقىدىن سۈزۈۋالدى ، پەرهات دېرىزىدىن سىرتقا قارىغىنىچە ۋىلىقلاپ كۈلمەكتە ئىدى .

— نېمە بولدۇڭ هوي ،— دېدى ئابدۇسالام پەرهاتنىڭ پېشىدىن تارتىپ ،— تۇلۇمدىن توقماق چىققاندەكلا ئۆزۈڭچە هەم···

— ئاۋۇلارغا قارىغىنە ، — دېدى پەرهات سىرتنى شەرەتلەپ ،— ئاران ياسىغان قار بوۋاينىڭ بېشى يەنە دومىلاپ كەتتى .

ئابدۇسالام سىرتقا قارىدى ، مەيدان ئوتتۇرىسىغا ياسالغان قار بوۋاينىڭ چۆرىسىدە بىر مۇنچە قىز ـ ئوغۇللار چۈرقىرىشىپ يۈرۈشەتتى ، بىرەر مېتىر ئېگىزلىكتە ياسىغان بۇ قار بوۋاينىڭ هەقىقەتەن بېشى يوق بولۇپ ، يوغانراق تاۋۇز چوڭلۇقىدا ياسالغان باشنى ئۇنىڭ مۇرىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قوندۇرالماي يۈرگەن بالىلار قىيا ـ چىيا قىلىشقان هالدا يۇمىلاپ چۈشۈپ بۇزۇلغان باشنى قايتا ياساش بىلەن ئاۋارە ئىدى .

— ئاشۇلارنىڭ ئارىسىدا قار بوۋاي ياساپ باققان بىرەرى يوق ئوخشايدۇ ،— دېدى پەرهات ئابدۇسالامغا قاراپ ، — بولمىسا گەۋدىسى بىلەن بېشىنى بىراقلا ياساپ چىقىدىغان ئىشنى قىلالماي تۇرامدۇ ئاشۇنداق .

— بۇمىچۇ قارىنىڭ يەنە بىر قىزىقچىلىقى ئاداش ، — دېدى ئابدۇسالام قار بوۋاي ئەتراپىدا ئاغزىدىن ئاپئاق هور چىقىرىپ كۆڭۈللۈك تاماشىغا مەپتۇن بولغان بالىلارغا قاراپ ، — ئۇلۇشكۇن ئاخشامقى ئىشىمىزنى ئويلاپ باقمامسەن ، بىز قەستەن تۇتۇلدۇقمۇ ياكى ئۇلار راستىنلا بىزنى تۇتۇۋالدىمۇ ؟

— راستلا توتۇۋالدى ،— دېدى ئابدۇسالام ئاخشامقى قارلىق تاشلاش جەريانىنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ ،— بىزمۇ دەسلەپتىلا چاندۇردۇق ئەمەسمۇ .

ئۇ ئىككىسىنىڭ خىيالىدىن ئاشۇ كۆڭۈلدىكى قارلىق تاشلاش كەچكىنىدە پىسخىكىدە كۈلۈۋەتتى .

چۈشتىن كېيىندىن باشلاپ چۈشكەن قار كەچكە يېقىن ئاران يەر يۈزىنى يۇققا بىر قەۋەت ئاق پەردىگە ئوردى . كەچلىك تاماقتىن كېيىن ياتاقتا كىرىپ دېرىزىدىن سىرتتىكى ئېرىنچەكلىك بىلەن توزۇۋاتقان قارغا قاراپ ئۇھسىنىپ ئولتۇرغان پەرھاتقا قاراپ ياتاقداشلار پىخىلداپ كۈلۈشكىلى تۇردى .

— بولدى قىلە ، — دېدى يارمۇھەممەد ئۇنىڭ مۇرىسىگە شاپىلاقلاپ تۇرۇپ ، — كەلمىگەن تەلەيدە ئاناڭنىڭ ھەققى بارمۇ دېگەندەك ياغمىغان قارغا تەلمۇرگەننىڭ پايدىسى يوق ئەمدى . شۇنچە قار سېغىنىپ كەتكەن بولساڭ قىشلىق تەتىلدە ئۆيۈڭگە بېرىپ كەلسەڭ بولمىدىمۇ .

— يىگىرمە كۈنلۈك تەتىلدە بېرىپ كەلگىلى بولاتتىمۇ ،— دېدى پەرھات ئۇنىڭغا قاراپ ،— يۈرتقا بېرىپ كېلىشىمىز ئۇچۇنلا ئون بەش كۈن كېتىدىغان تۇرسا .

ئابدۇسالام ياستۇقىغا قويۇپ يېزىۋاتقان تۇرمۇش خاتىرىسىنى كۆزى قىيمىغان ھالدا ياپتى . شۇ تاپتا مۇشۇ ئىككى يىلدىن بۇيان كۆرەلمەي قالغان قارنىڭ بۇگۈن ھەر نېمە بولسا تۇگىمەن توزغىقىدەك بولسىمۇ ئېرىنچەكلىك بىلەن چۈشۈپ ، يەر يۈزىنى يېپىشقا ئۇلگۈرگەنلىكىنى شېئىرىي ئىلھام بىلەن يۇغۇرۇپ ، ئۇنىڭدا پەيدا بولغان ھېسسىيات ـ ھاياجانلىرىنى خاتىرىگە چۈشۈرگەندى . قىشنىڭ تۇكۇرسە يەرگە مۇز بولۇپ چۈشكۈدەك بولىدىغان سوغۇقلىرىنىڭ ئەڭ بەلەن ئويۇنلىرىنى ئويناپ چوڭ بولغان شىماللىقلارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا جەنۇبنىڭ قىشتىكى بۇ مۆتىدىل ھاۋاسى ئۇلارنى نۇرغۇن كۆڭۈللۈك ئويۇنلاردىن مەھرۇم

قىلغانىدى . بۇنىڭ ئىچىدىكى قارلىق تاشلاش ئويۇنى تۇنجى قار ئۇچۇن ئېيتىلىدىغان قىشلىق ناخشىنىڭ مۇقەددىمىسى ئىدى . ئۇلار خۇش بولۇۋاتقان بۇ تۇنجى قارنىڭ مۇنداق شەكىلده يېغىشى ئۇلارنى راستىنلا جىله قىلىپ قويغانىدى .

— قاراڭلار ، قار كۇچىيىۋاتىدۇ ،— پەرھاتنىڭ هاياجانلىق ئاۋازى ياتاق ئوتتۇرىسىدىكى مەش بىلەن هەپىلىشىپ ئۆچۇپ قېلىش ئالدىدا تۇرغان ئوتنى كۇچەيتىش ئۇچۇن كۆمۇر ئۇستىگە قاراماىدىن بىر پارچە سېلىۋاتقان ئەزىمەتنى چۆچۇتۇۋەتتى .

— قار بالاسى تەگدىمۇ ساڭا ،— دېدى ئەزىمەت قولىدىكى ئوت چوقچىلىغۇچ بىلەن مەشنىڭ ئاغزىنى يېپىۋېتىپ ، — قار كۇچەيسە ساڭا نېمە ئەمدى .

— قارلىق تاشلاپ ئويناىمىز دەيمەن ، — دېدى پەرھات كۆزەينىكىنى ئېلىپ ئۇنى سۇرتۇپ قايتىدىن كۆزىگە تاقاپ ، — مانا يېڭى يىل كىرىۋاتىدۇ ، بولسا يېڭى يىل كۇنى قارلىق ئولتۇرۇشى ئويناىمىز .

— كىمگە تاشلايسەن قارلىقنى ،— دېدى قۇدرەت كۆرپىسىنىڭ كىرلىكىنى تۇزەشتۇرۇپ تۇرۇپ ، — قوشنا ياتاقتىكىلەر ئاللىقاچان تەييارلىنىپ بولدى . مەتسالىھنىڭ دېيىشىچە ، ئۇلار بۇگۇن ياتىقىغا كىرگەن هەرقانداق مېهماننى تەقىب ئاستىغا ئالىدىكەن .

— قارلىق دېگەننىچۇ قىزلارغا تاشلايمىز ، قىزلارغا ،— دېدى مەخسۇت ئىككىنچى قەۋەتتىكى ئورنىدىن سەكرەپ پەسكە چۇشۇپ ،— ئولتۇرۇش دېگەننىچۇ قىز - ئوغۇل ئولتۇرىمىز دەيمەن...

— مەخسۇت توغرا دەيدۇ ، — دېدى پەرھات ياتاقدىكىلەرگە تەكشى قاراپ ، — قىزلارغا تاشلاش كېرەك . بىزنىڭ ياتاق داڭدار ياتاق ، ئالتە يۇرتتىن سەككىز ئەزىمەت تۇرۇۋاتقان ياتاق دېگەن مەكتەپ بويىچە پەقەت مۇشۇلا جۇمۇڭلار .

— ئۆتكەندە بىز ئالتە بەگلىك دەپ قىزلارغا مەيدە مۇشتلاپ نوچىلىق قىلىۋاتاتىتىڭ ،— دېدى ئەزىمەت تاماكا ئوراپ ئولتۇ-رۇپ ، — مانا قار تەلىيىڭگە ئوبدانلا يېغىۋاتىدۇ . قارلىق تاشلاش-قا ئۆزۈڭ باربسەن . تۆتۈلۈپ قالساڭ ئالتە بەگلىك دېگۈدەك داستىخان راسلايمىز . ئەگەر تۆتۈۋالالمىسا قىزلار ئالتە بەگلىككە يارىغىدەك داستىخان تەييارلىمىسا قايتا ـ قايتا داستىخان سالدۇ-رۇپ ھېلىقى ئېشىنغان تاماق بىلەتلىرىنىڭ ھەممىسىنى خەجلە-گىلى سالىمىز .

— جىنىڭ قەستى شاپتۇلدا دېگىنە ،— دېدى ئابدۇسالاموۇ پەسكە چۈشۈۋېتىپ ،— مۇشۇ بىر قېتىملىق قارلىقىڭ باھانىسە-دا بىر نەچچە كۈنلۈك بېلىتىڭنى ئىقتىساد قىلىۋالىدىغان بولدۇم دەپ خۇشال بولۇۋاتقان ئوخشىمامسەن ؟ !

— قىزلارنىڭ راھىتىنى ئىككىڭلارلا كۆرەمتىڭلار ئەمىسە ،— دېدى ئەزىمەت تاماكىسىغا ئوت تۇتاشتۇرۇپ ئولتۇ-رۇپ ،— بىزمۇ بىرەر قېتىم قىزلارنىڭ چېيىنى ئىچىپ باقايلى .

— يېڭىشەھەردىن كىرىۋاتقان تۇخۇم بىلەن نانلار ھېساب ئەمەسكەن ـ دە .

— ئۇ دېگەن باشقا گەپ ،— دېدى ئەزىمەت گەپتە تۆتۈلۈپ قالغانلىقىدىن كېيكەچلەپ تۇرۇپ ، — سىلەر دېگەن بىر جېنىڭ-لارغا نەچچە قىزنى ئەخمەق قىلىپ يۈرۈۋاتىسىلەر ئەمەسمۇ···

— پەيزىڭ بولسا گۈل قىس دېگەن گەپ بارغۇ ، ئۇنچىۋالا قىتىغۇرلۇق قىلىپ كەتمە ھوي ،— دېدى يارمۇھەممەد ئەزىمەتكە قاراپ ،— سەنمۇ مەن سىنىپ باشلىقى دەپ تازا كەلتۈرۈۋاتىسەن-غۇ .

— بولدى ، بولدى ، — دېدى پەرھات يارمۇھەممەدنىڭ گەپ-پىنى ئۈزۈپ ، — تالاشساڭ تېرىق بولىدۇ ، ئوتتۇرىسى سۇغا لايىق ئېرىق بولىدۇ دېگەندەك مۇنداق گەپلەرنى تالاشماي ئەمدى ھۇجۇمغا ئۆتەيلى . ھازىر ھەممىمىز بىرلىكتە ياتاقتىن چىقىمىز .

مەن ئابدۇسالام بىلەن قىزلار ياتقىغا كىرىمەن . سىلەر بىزنىڭ ياتاق بىناسىنىڭ دەرۋازىسىدا تۇرۇپ تۇرىسىلەر . بىز ياتاقتىن قېچىپ چىقىپ ئون بەش قەدەم يىراقلاشساقلا بولدى . سىلەر شۇ چاغدا مۆكۈۋالغان يېرىڭلاردىن چىقىڭلار ـ دە ، بىزنى قوغلىغان قىزلارغا قار ئېتىپ توسۇۋالساڭلار بولىدۇ .

— يەنىلا يالغۇز بارساڭ بولارمىكىن ،— دېدى ئەزىمەت پەرھاتقا قاراپ ،— ئىككىڭلار كىرسەڭلار ئۇلار تۇيۇپ قالىدۇ .

— تۇيغۇزمايمىز دەيمەن ،— دېدى پەرھات قىزىقچىلىق قىلىپ چىرايىنى پۇرۇشتۇرۇپ ،— ئىككىلىمىزنىڭ ھەپىلىرى شۇ ياتاقتا بولغاندىكىن بىردىن كۆڭلەكنى ئېلىپ مۇنۇنى يۇيۇپ بېرەمدىكىن دەپ ، شۇنى بېرىپ قويغىلى كىرگەن بولۇۋالساقلا بولمىدىمۇ .

— مېنىڭچە يارمۇھەممەد بارغىنى مۇۋاپىقمىكىن ،— دېدى ئابدۇللا ساۋۇت گەپ قوشۇپ ،— يېگەن ـ ئىچكەندەك ، سوقا ـ سەندەلدەك بالا بولغاندىكىن...

— توغرا ، يارمۇھەممەدنىڭ سۇرى بار ، قىزلار بۇنىڭدىن ھېيىقمىدۇ .

— ۋاي بولدى قىلىڭلار ، سۇرى بولغان بىلەن مېڭىشى يوق نېمە بۇ ، قېچىشقا يارىمايدۇ ،— دېدى ئەزىمەت گەپ ئارىلاپ ،— يەنىلا مۇشۇ ئىككىسى بارغىنى تۇزۇك .

— توغرا ، مېنىۋاغۇ بۇنداق ئىشقا شېرىك قىلماڭلار بولدى ،— دېدى يارمۇھەممەت تاماكا ئوراپ ئولتۇرۇپ ،— قارلىق دېگەننى مۇشۇنداق يىغىنچاقراق بالىلارنىڭ تاشلىغىنى ياخشى .

— بوپتۇ ئەمىسە ، بۇ ئىشنى شۇنداق بېكىتتۇق ،— دېدى ئابدۇللا ساۋۇت گېپىنى قىرىپ ئولتۇرۇپ ،— لېكىن قارلىقنى كىيىم ئىچىگە سالماي بىر ئامال قىلىپ بىرەرسىنىڭ كۆرپىسى ياكى ياستۇقىنىڭ ئاستىغا پەم بىلەن تىقىۋېتىش كېرەك . بولمىسا

كۆڭلەكنى ئېچىپ قالسا ئاسانلا تۆتۈلۈپ قالىدۇ .

ئۇلار مەسلىھەت بويىچە كۆڭلەك ، كىرلىك ، چاپان ئېلىپ ئىككىسى بىردىن ئىككى بولاق قىلدى ـ دە ، ئۇنى قولتۇقىغا قىسقان ھالدا قىزلار ياتقىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدى . ھازىر قار بىر ئاز كۆچەيگەچكە بايا يەر يۈزىنى ئارانلا ياپقان قار شۇ تاپتا بىرەر سانتىمېتىر ئەتراپىدا قېلىنلىشىپ يول ماڭغاندا ھېچ بولمىسا ئاياغنىڭ بولسىمۇ غىچىلدىغان ئاۋازىنى چىقارغىدەك بولغا-نىدى . دېمەك ، بۇنداق قاردا قارلىق تاشلاش ھەممە شەرتكە ئۇيغۇن بولاتتى .

ئۇلار ئىشىكنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۆزلىرىنى بىردەم توختىتىۋېلىپ ئاندىن ئىشكىنى چەكتى .

— كىم ؟— دېدى ئىمانگۈل چىرقىراق ئاۋازدا .

— بىز ،— دېدى پەرھات ئاۋازلىرىنى سەل كۆتۈرۈپ ،— كىرىشكە رۇخسەتمىكىن ؟

— بىردەم ساقلاپ تۇرۇڭلار .

قىزلار ياتقىدا بىر پەس ئوپۇر ـ توپۇر بولۇشتى . دېمەك ، قىزلار بىرەر مېھمان كېلىش ئالدىدا تۈزەشتۈرۈۋالغاندىن جايلىرىنى تۈزەپ ، ئۆزلىرىنى رۇسلۇقلىش ئۈچۈن ئالدىرىشىۋاتقانىدەك قىلاتتى .

— كىرىڭلار ، ئىشىك ئوچۇق .

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ، — ئۇلار ھەر خىل يۈزماي ، ئەتىر-لەرنىڭ ھىدى توشقان ئىللىققىنە ياتاققا كىرىپ كېلىشتى .

— ۋاي ، كېلىڭلار ، — قىزلار ئورۇنلىرىدىن لىككىدە تۇرۇشتى . ئايپەرى بىلەن ئىمانگۈل بۇ ئىككىسىنىڭ ئىشىك تۈۋىدە تۇرۇپ قالغىنىنى كۆرۈپ ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلدى ،— كارىۋاتقا كەلمەمسىلەر ، نېمە بۇ قولتۇقتىكى ، قارلىق ئەمەس-تۇ ،— ئايپەرنىڭ بۇ گېپىى بىلەن قىزلار يوپۇرۇلۇپلا كېلىپ ئىشكىنى ياپتى .

پەرھات ئورنىدىن ئېرىنچەكلىك بىلەن تۇرۇپ ئۆزىنىڭ يې-

ىنغا كەلگەن دىلىۋەرگە قارىدى . ئۇ شۇ تاپتا مۇشۇ ئىككى ئايدىن بۇيانقى سوغۇق مۇئامىلىسىنى بۇگۈن ئازراق ئۆزگەرتكەندەك تۇ- راتتى . چۈنكى ئاشۇ توقۇلما چاپان ۋەقەسىدە ئۇ پەرھاتتىن رەنجە- گەنىدى . ئۇ شۇ چاغدا چاپاننى ئالالمىغانلىقى ئۈچۈنلا پەرھاتقا قېيىداپ قالغان بىلەن بىرەر ئاي ئۆتەر - ئۆتمەيلا ئاشۇ چاپاننى سېتىۋالغىنىنى ئايپەرىدىن ئاڭلىغانىدى . لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر پەرھات بۇ ئىشتا ئۆزىنىڭ ئۇنىڭغا يارەدەم قىلالمىغانلىقىدىن ئۆكۈنۈپمۇ قالدى . مانا شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇ ھەر خىل باھانە - سەۋەبلەر بىلەن پەرھاتتىن يىراقلىشىپ كېتىۋاتاتتى . پەرھات مۇشۇ قارىلىق تاشلاش ئارقىلىق دىلىۋەرنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇپ ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى تونۇش ھېسابىغا مۇناسىۋەتنى ياخشە- لاشنى ئويلىغانىدى . مانا ، دېگەندەك ئۇلار كىرىشى ھامان دىلىۋەر ھەر ھالدا بىر ئاز ئېچىلدى . دېمەك ، ئۇنىڭ چاپان ھەققىدىكى ئاچچىقلىرى سەل - پەل يانغاندەك تۇراتتى . لېكىن ئۇنىڭ كۆڭە- لىنى ئېلىش ، بۇرۇنقى دوستلۇقىنى قايتا ئەسلىگە كەلتۈرۈش مۇھىم ئىش ئىدى .

— نېمە بولدۇڭلار ھوي ، — دېدى پەرھات ئۆزىدىكى ئوڭاي- سىزلىقنى چاندۇرماسلىققا تىرىشىپ ،— قارىلىق دېگەنىنمۇ مۇ- شۇنداق تاشلامدۇ ئەمدى ، مۇنۇ شىم - چاپانلارنى يۇيۇۋەتسۇن دەپ كىردۇققۇ شۇ ، دۇشمەنگە قارىغاندەك نېمە قىلىق ئەمدى بۇ ، تۇتۇڭلار مانا ،— دېدى ئۇ قولتۇقىدىكى بولاقنى قىزلارغا تاشلاپ بېرىپ ،— ئابدۇسالام سەنمۇ بەرگىنە ئاۋۇ كىرلىرىڭنى ، ئاختۇ- رۇپ بولسا ، ئاندىن چىقىپ كېتەيلى .

قىزلار بۇ ئىككىسىنى تارتىپ ئەكېلىپ كارىۋاتقا ئولتۇر- غۇزدى ، بىر نەچچىسى بولاقتىكى كىيىملەرنى ئېلىپ ئۇنىڭ يانچۇقلىرىنى ئاختۇرۇشتى . كىرلىكلەرنى سىلكىدى . ھېچنېمە چىقمىغاندىن كېيىن كۆڭۈللىرى جايىغا چۈشۈپ پەرھات بىلەن ئابدۇسالامنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ ئولتۇرۇشتى .

— هەرقانچە بولسىمۇ سىلەرگە قارلىق تاشلاپ يۈرمەسمىز ،— دېدى ئابدۇسالام ئۇلارغا قاراپ ، — توشقانمۇ ئۆز ئۆيىنىڭ ئەتراپىدىكى چۆپلەرنى يېمەيدىغۇ ، ئەگەر قارلىق تاشلاش نىيىتىمىز بولسا ماۋۇ قوشنا ياتقىلارغا تاشلايتتۇق .

— ئۇنداق لولىلىق قىلمايلا ، — دېدى ئىمانگۇل سۆزۈپ تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ تۇرۇپ ، — بىز پەرھاتنىڭ چۈشتە تەييارلىق قىلىپ قارلىق يازغىنىنى ، ئابدۇسالام بىلەن دېرىزە تۈۋىدە مەسلىھەتلىشىپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ قالغان . شۇڭا بۇگۈن قارلىق تاشلايمىز دەپ بىكار ئاۋارە بولمايلا .

— ۋاي ، بولدى قىلايلىلا ، — دېدى ئايپەرى ئىمانگۇلنىڭ پېشىدىن تارتىپ ،— ئابدۇسالام راستچىل بالا ، ئۇ بىزنى ئالدىمايدۇ . ئۇلارنىڭ كۆزىگە كىرىۋالماي بىرەر ياتاققا قارلىق تاشلاشنىڭ ئامالىنى قىلايلىلا .

— ئۇخلىماي چۈش كۆرگەندەك بىر ئىش قىلمايلى ھەي قىزلار ، قارلىق دېگەن مانا ئالدىڭلاردا تۇرسا ،— دېدى ئارزۇگۇل پەرھاتلارنى كۆرسىتىپ ،— نەدىكى گەپنى قىلىدىكەنسىلەر ، ئۇلارغا بولغان نازارەتنى قەتئىي بوشاتمايلى جۈمۇ .

ئابدۇسالام پەرھاتقا قاراپ قويدى ، ئۇنىڭ بۇ قارىشىدىن ئامال يوقمۇ نېمە دېگەن مەنە چىقىپ تۇراتتى ، دېمىسىمۇ بۇ قىزلار بۇگۈن تەييارلىقنى ناھايىتى پۇختا قىلىپ ئولتۇرغاندەك قىلاتتى . مۇنداق ئەھۋالدا يانچۇقتىن قارلىقنى تۈيدۈرماي ئېلىپ بىرەر يەرگە تىقىپ قويۇشمۇ تەسكە توختايدىغاندەك قىلاتتى . لېكىن تۇتۇلۇپ قالىدىغان ئىش بولسىمۇ بۇ قارلىقنى زادى تاشلىماي بولمايتتى .

— بولدىلا ئابدۇسالام ،— دېدى پەرھات ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ ،— بىردەم پاراڭلىشىپ چىقايلى دېسەك بۇ قىزلار بىزگە ئوغرىغا مۇئامىلە قىلغاندەك مۇئامىلە قىلىۋاتىدۇ . چىقىپ كېتەيلى .

— بۇ... ،— ئابدۇسالام گېپىنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋەتتى .

چۈنكى پەرھاتنىڭ ناھايىتى تېزلىكتە ئۈنگۈغا كۆز قىسىش ئىشا-رىسى بەرگەنلىكى ئىشنى پۈتتۈرگەنلىكىدىن دېرەك بېرەتتى ،— مەيلى ، ئەمىسە دېگىنىدەك بولسۇن ،— دېدى ـ دە ، ئابدۇسالام-مۇ ئورنىدىن تۇردى .

— بىردەم ئولتۇرساڭلارچۇ ،— دېيىشتى قىزلار چۇرقىرا-شىپ ،— پەرھاتنىڭ قىزىقچىلىقلىرىنى سېغىنىپ قالغانتۇق .

— پەرھات بۇگۈن قىزىقچىلىق قىلغىلى ئەمەس بىزگە قىلا-تاق قۇرغىلى كىرگەن ، دەققەت قىلىڭلار قىزلار جۇمۇ ،— ئىمانگۈل بۇ ئىككى يىگىتنىڭ يېنىغا كەلدى ،— بۇلار دېسەم ـ دېمىسەم قارلىق تاشلىغىلى كىرگەن . ئارزۇگۈل ئىشكىنى توسا ، بۇلار قېچىپ كەتمىسۇن .

— ۋاي ـ ۋۇي ، ئەدىمۇ مۇنداق قارلىق تاشلاش بول-سۇن ،— دېدى پەرھات تېرىككەندەك قىلىپ كۆزەينىكىنى يۇقا-رى كۆتۈرۈپ ،— بۇ قىلىقىڭلار ئەمدى رەسمىي قاملاشمىغىلى تۇردى جۇمۇڭلار . بوپتۇ ، بىز ئولتۇرغان مۇشۇ يەرنى ئاختۇرۇ-ۋېرىڭلار ، ئاندىن چىقىپ كېتەيلى ، يا يانچۇقلارنىمۇ ئاختۇرىدا-غان گەپمۇ ؟

— ئاختۇرىمىز ، — دېدى ئىمانگۈل شوخلۇق بىلەن ئۇلار-نىڭ چاپىنىغا ئېسىلىپ .

— بولدى قىلساڭلارچۇ ، — دېدى ئايپەرى ئۆزلىرىنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىنىڭ سەل ئېشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى سېزىپ ، — پەرھات توغرا دەيدۇ ، قارلىق تاشلىغىلى كىرگەن ئادەمگىمۇ توغرا مۇئامىلە قىلىش كېرەك . بۇ ئىشنى بىلسەكمۇ بىلمەسكە سېلىپ بۇلار چىقىپ كەتكەندە قارلىقنى تېپىۋېلىپ قوغلاش مانا بۇ قارلىق ئويۇنىنىڭ ئەڭ قىزىقارلىق ، ئەڭ كۆڭۈللۈك يېرى ، كەچكىچە قارلىق تاشلايدىكەن دەپ كۆزىگە كىرىۋېلىش ، يولسىز-لىق بىلەن ئۈنىڭ چاپانلىرىنى ئاختۇرۇش قارلىققا قىلىنغان ھۆرمەتسىزلىك .

— توپتوغرا ،— دېدى ئابدۇسالام ئورنىغا قايتا ئولتۇ-

رۇپ ،— ئولتۇره پەرهات ، مانا بۇ قارلىقنى چۈشىندىغان قىز-
نىڭ ھەقىقىي ، چىن مەنىدىكى بايانى . مەن ئايپەرىنىڭ مۇشۇ
سۆزى ئۈچۈن بۇ ياتاقتا يەنە ئون مىنۇت ئولتۇرۇشقا رازى .
— كۈنىگە كۆرۈپ تۇرىسەنۇ يەنە يۇرىكىڭ پىژ - پىژ
ھە ،— دېدى پەرهات ئورنىغا قايتا ئولتۇرۇپ ،— ئايپەرىنىڭ بىر
ئېغىز گېپىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ئون مىنۇت ۋاقتىڭنى بەردىڭ .
قېنى ، قوشۇمچە سۆزلەيدىغانلارنىڭ گېپى بولسا مەن يېرىم سا-
ئەت ۋاقتىمنى بېرەي .
— دىلبەر ، ئەمدى گەپ قىلىش نۆۋىتى ساڭا كەلدى
ئاداش ،— دېدى ئارزۇگۈل بايانىن گەپكە ئارىلاشماي بۇلۇڭدىكى
كارىۋىتىدا خىيال دەرياسىغا غەرق بولۇپ ئولتۇرغان دىلبەرنى
خىيالدىن سەگىتىپ ، — پەرهاتنى ئولتۇرغۇزۇش پەقەت سېنىڭ
قولۇڭدىنلا كېلىدۇ .
— مېنىڭ گېپىمگە كىرەمتى ، — دېدى دىلبەر روھسىزغە-
نە جاۋاب بېرىپ ، — بولدىلا ، قارىلىق تاشلىسا تاشلاۋەرمىسۇنمۇ .
قىزلار دىلبەر بىلەن پەرهاتنىڭ مۇناسىۋىتىنىڭ سەل يېرىك-
لىشىپ قالغانلىقىنى بىلىپ كەتمەگەچكە دىلبەرنىڭ بۇ سۆزىدىن
ئۇلار ھېچنېمىنى چۈشىنەلمىدى .
ئابدۇسالام پەرهاتقا قارىدى ، پەرهات ھازىر دىلبەرنىڭ سۈس-
قىنە بەرگەن جاۋابىغا ئانچە قىزىقىپ كەتمەگەندەك تۇراتتى . شۇ
تاپ ئۇ چىڭ سىقىملىۋالغان قارىلىقنى قانداق قىلىپ مۇشۇ قىز-
لارنىڭ بىرەرىنىڭ يوتقان - كۆرپىسى ئارىسىغا تىقىۋېتىپ ئىت-
تىكرەك چىقىپ كېتىشنى پىلان قىلىپ تۇرغاندەك تۇراتتى .
شۇڭا ئابدۇسالام ئۇلارنىڭ دىققىتىنى بۇراش ئۈچۈن كۆزەتنى
بوشاشتۇرمايۋاتقان ئىمانگۈلگە قاراپ ئۇنىڭ خۇددى ئارتىسلارنىڭ-
كىدەك پەردازلانغان قارا ھەم توم قاشلىرىغا تىكىلگىنىچە سۆز
باشلىدى :
— ئەجەب چىرايلىق ھە مۇشۇ قېشىڭىز ئىمانگۈل ،— دېدى

ئابدۇسالام ، — خۇددى بويىاپ قويغاندەكلا ، دېسەم ـ دېمىسەم قېشىگىزنى بويىاپسىز .

— مەن ئۆمرۇمدە قاش بويىغاننى كۆرۈپ باقمىغان ،— دېدى ئۇ توم ، قارا قاشلىرىنى يىمىرىپ ،— بىزنىڭ يېزىدا چاچلىرىغا جىگدە يېلىمى چاپقاندىن باشقا يۇزىگە ھەتتا يۇزمايمۇ سۈرۈپ باقمىغان قىزلار ساماندەك ، مەنمۇ شۇلاردەك . ئەمدى سىزنى بەكرەك قارىتىۋاتقان قېشىمغا كەلسەك ئانامنىڭ قورسىقىدىن چۈشكەندىلا مۇشۇنداق قاشلىقكەنمەن . قانداق ، قاش كېرەكمىدى ؟

— ۋاي ـ ۋۇي ، سىزنىڭ مۇشۇ ئاغزىڭىز ھا دەپلا ئېچىلسا ھېچكىمگە گەپ بەرمەيسىز جۇمۇ .

— گەپ بەرسەك سەھرالىق دەپ ياراتمايسىلەر ھەرقاچان ، ئاتا ـ ئانام مېنى سەھرانىڭ توپىسىدا ئۆپىلاپ ، بۇلاق سۈيىدە يۇيۇپ ، يېشىللىق ئىچىدە ئەركىن چوڭ قىپتىكەن .

بۇ ئىككىيلەننىڭ مۇشۇنداق گەپ تالىشىشى نەتىجىسىدە ھەممەيلەننىڭ دىققىتى دەل مۇشۇ ئىككىيلەنگە مەركەزلىشىپ پەرھات قاراقسىز قالدى ـ دە ، پەرھات دەلمۇدەل شۇ پەيتىنى چىڭ تۇتۇپ قولىدىكى قارلىقنى ئولتۇرغان كارىۋاتنىڭ كۆرپىسى ئاستىغا تىقىۋەتتى . بۇنى پەقەت دىلبەردىن باشقا ھېچكىم سەزمىدى . پەرھات ئىشنىڭ ناھايىتى ئوڭۇشلۇق بولغانلىقىنى جەزم قىلغاندىن كېيىن ئىمانگۈل بىلەن جىددىي تالاش ـ تارتىشقا چۈشكەن ئابدۇسالامنىڭ پېشىنى تارتتى .

— بولدى قىلە ، كاس ـ كاس ،— دېدى پەرھات ئورنىدىن تۇرۇپ ،— مۇشۇنداقلا تالاشساڭلار ھېلى ئۇرۇشۇپ قالىسىلەر . بىز چىقايلى ئەمىسە .

ئابدۇسالام پەرھاتنىڭ چىرايىدىن قارلىقنىڭ جايىنى تاپقانلىقىنى جەزم قىلدى ـ دە ، ئورنىدىن تۇردى .

— ئىمانگۈل ، سىز بىلەن گەپ تالىشىپ يېگەلمىگۈدەك ـ

مەن ،— دېدى ئابدۇسالام ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ ،— بولدى ، يېڭىلگىنىمگە قايىلمەن . بىز چىقايلى ئەمىسە .

ئۇلار ئالدىراش سىرتقا ماڭدى . قىزلار ئابدۇسالام بىلەن پەرھاتنىڭ بىردەمدىلا گەپنى چورتلا ئۇزۇپ ماڭغىنىدىن گۇمان قىلىشتىيۇ ، لېكىن دەماللىقا ھېس قىلالماي ئۇلارنى ئۇزىتىشقا بىللە مېڭىشتى .

— بولدى چىقماڭلار ، تالا سوغۇق ،— دېدى پەرھات ئىشكىنى ئېچىۋېتىپ .

— بۇلار چوقۇم قارلىقنى يوشۇرۇپ بولدى ،— دېدى ئىمانگۇل چىرقىراق ئاۋازدا ،— ئۇلار ئولتۇرغان يەرنى ئاختۇرۇڭلار .

— ئاۋۇ كۆرپىنىڭ ئاستىدا ،— دېدى دىلبەر ئىمانگۇلگە قاراپ .

— بولدى ، قاچ ،— دېدى ئابدۇسالام پەرھاتنى ئىتتىرىپلا تالاغا چىقىپ .

ئۇلار تالاغا چىقىپلا يىراقتا ياتاقداشلىرى قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈشتى ـ دە ، شۇلارنىڭ قېشىغا بېرىۋېلىش ئۈچۈن يۈگۈردى . لېكىن بىر نەچچە قەدەم ماڭغاندىلا ئۇلارنىڭ پۇتىنى خۇددى بىرى ئىتتىرىۋەتكەندەك غارىلداپ تېيىلدى ـ دە ، ھەر ئىككىلىسى ئوڭدىسىغا يىقىلىپ چۈشتى . ئەسلىدە قىزلار سوغۇق چۈشكەندىن بۇيان ياتاقتا كىر يۇيۇپ ، يۇندىسىنى تالاغا ئاچىقىپلا ئىشىك ئالدىغا چېچىۋەرگەنىكەن . ياتاقتىكى سەككىز قىزنىڭ كىر يۇيغان سۈيىدە ، ئىشىك ئالدى خېلىلا چوڭ بىر مۇزلۇقنى شەكىللەندۈرگەن بولۇپ قار ئاستىدا قالغانىكەن ، پەرھات بىلەن ئابدۇسالام بۇنى كۆرەلمىگەچكە تېز يۈگۈرىمىز دەپ ئۇستىنى قار باسقان مۇزدا تېيىلىپ يىقىلغانىدى . ئۇلار يىقىلىشى هامانلا ياتاقتىن چۈرقىراشقىنىچە يۈگۈرۈپ چىققان قىزلار تۇشمۇ تۇشتىن كېلىپ ئۇلارنى ئورنىدىن تۇرغىلى قويماي بېسىۋالغان هالدا مۇز ئۇستىدىكى قارلارنى ئوچۇمداپ ئېلىپ ، ئۇلار

نىڭ چاپانلىرىنىڭ ئىچىگە ، يۈزلىرىگە ئەيتاۋۇر قار تىققىلى بولماي قالغانلىكى يەرلىرىگە قارنى پوملاپ تىقىپ ئۇلارنى ئەندىكتۈرۈۋەتتى ـ دە ، قارلىق تاشلاشنىڭ ئەڭ قىزىقارلىق ئويۇنلىرىدىن قالغۇچە ھۇزۇرلىنىشتى .

ياتاق ـ ياتاقلاردىن يۈگۈرۈپ چىققان قىز ـ ئوغۇللار بۇ كۆڭۈللۈك تاماشىدىن قالغۇچە كۈلۈشتى ، پەرھات بىلەن ئابدۇسالام قىزلارنىڭ ئاستىدىن تېزرەك قوپۇپ كېتىشكە ھەرىكەت قىلاتتىيۇ ، نۇرغۇن قىزلارنىڭ ئارىسىدا قالغاچقا ئامال تاپالماي قالغانىدى . مۇزدەك قار ئىسسىق بەدەنگە تېگىش بىلەن ئادەمنى ئەندىكتۈرىدىغان بىر تىترەك پۈتۈن بەدەنگە تارايتتى ، لېكىن ئۇلار بۇ خىلدىكى شادلىق ئازابقا بەرداشلىق بېرىپ ئەتراپىدا قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ تۇرغان قىزلارنى ، ھۇيت ـ ھۇيت سىلىشۇاتقان ئوغۇللارنىڭ چىرايلىرىنى كۆرۈپ تۇرۇشقا مەجبۇر ئىدى . چۈنكى قارلىق دېگەن مانا مۇشۇنداق قىرىقچىلىقلىرى بىلەن ئادەمنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدىغان ئەنئەنىۋى ئويۇن ـ دە .

ئوغۇللارنىڭ سۈلھ ـ سالاسى بىلەن قىزلار بۇ ئىككىيلەننى قارغا مىلەشتىن توختىدى . ئۇلار ئورنىدىن تۇرۇپ كىيىملىرىنى قېقىشتۇردى .

— قارلىقنىڭ چېيىنى قاچان ئىچىمىز ؟ !— دېدى ئىمانگۈل قولىدىكى بىر ئوچۇم قارنى بۇ ئىككىسىنىڭ باش ئۈستىگە چېچىۋېتىپ ، — قارلىق بىزنى باسارمىكىن دېسەك سىلەرنى بېسىۋالىدى . ئەمدى ئوغۇل بالا بولغاندىكىن چاينىمۇ راۋۇرۇس بەرمەسەكلار بولماس .

— چاتاق يوق ،— دېدى پەرھات چاپانلىرىنى قېقىشتۇرۇپ تۇرۇپ ،— ئەتە ئايغا 31 ، ئەتە كەچتە يېڭى يىللىق ئولتۇرۇش قىلىدىغان گەپ . تەلىيىگىلار بارىكەن . ئۆگۈنلۈككە يېڭى يىل ، يېڭى يىل كۈنى بىزنىڭ ياتاققا قارلىق چېيىغا تەكلىپ . سىلەرنى ئالتە شەھەرنىڭ سەككىز بېگى پادىشاھ ئوردىسىنىڭ چايلىرىدەك

داستىخان سېلىپ كۈتۈۋالىدۇ . ئەسلىي سىلەر مۇنچىلىك كۈچەپ كەتمىسەڭلارمۇ بەربىر بىز چاي بېرەيلى دەپ مەسلىھەتلەشكەن .

— يالغان ،— دېدى ئىمانگۈل ، — ئەگەر تۈتۈلماي قالساڭلار چوقۇم بىزگە چاي بەرگۈزەتتىڭلار .

— ئۇ چاغدا سىلەر بىر چاي ، بىز بىرەر قېتىم رەھمەت چاي بېرەتتۇق ئەمەسمۇ ،— دېدى ئابدۇسالام كۈلگەن ھالدا ،— مانا بىزنى تۈتۈۋېلىپ بىر چايدىن قۇرۇق قالدىڭلار .

— ئۇيان قىلىپ ، بۇيان قىلىپ يەنە شۇ بىزنى بىر قېتىم چاي بەرگىلى سالماقچىغۇ ،— دېدى ئايپەرى ئابدۇسالامغا قاشلىرىنى يىمىرىپ يېنىك جىلمايغان ھالدا ، — بوپتۇ ، سىلەرنىڭ چاينى كۆرۈپ باقايلى ، ئەگەر دىتىمىزغا ياققۇدەك داستىخان سالساڭلار رەھمەت چاي بىزدىن ، قانداق دېدىم قىزلار .

— شۇنداق ، — دېدى قىزلار مەسلىھەتلىشۈالغاندەكلا توۋلاپ .

— يەنە ئىككىڭ بىرلىشىپ نېمە سۈيىقەست پىلانلىشۋاتىسەن ؟ — تۈيۇقسىز چىققان ئاۋاز ئۇلۇشكۇن ئاخشامقى قارلىق تاشلاش ۋەقەسى ئىچىگە يۇغۇرۇلۇپ كەتكەن بۇ ئىككىيلەننى دىڭخىدە چۆچۈتۈۋەتتى . ئۇلار كەينىگە بۇرۇلۇپ ئۆزىگە قاراپ تۇرغان ئەزىمەتنى كۆرۈشتى .

— ئەتىكى ئىشنى ئويلاشساقمۇ بۇگۈن كەچكى ئىشنى ئۇنتۇپ قالماڭلار ،— دېدى ئەزىمەت موخۇركا يۆگەۋېتىپ ،— يېڭى يىللىق ئولتۇرۇشنى كەچكە ئورۇنلاشتۇردۇق . سازغا مەن مەسئۇل ، لېكىن ئوقۇلمىدىغان دېكلاماتسىيىنى سىلەر ئورۇنلاشتۇرۇڭلار . ئىككىڭلار ئىككى پارچە شېئىر يازمىساڭلار زادى بولمايدۇ . ئالاھازەل بەش پارچە دېكلاماتسىيە بولسۇن . ئايپەرىنىڭ ئاۋازى ، ئىنتوناتسىيىسى ياخشى ، بولسا بىرەر پارچە نەسر يازسۇن . بىزنىڭ سىنىپتا ھەممە ساھەنىڭ ئادىمى بولغاندىكىن يېڭى يىللىق كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكىمىز مەكتەپ بويىچە ئەڭ جاز-

لىق ، ئەڭ قىزىقارلىق بولۇشى كېرەك .

— خاتىرجەم بول ، — دېدى پەرھات كۆزەينەكىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ قويۇپ ،— لېكىنزە ، مۇشۇنداق پائالىيەتلەر ئۈچۈن شېئىر يېزىۋېرىپ بىزنى ئاخىر كالېندار شائىرلىرىغا ئايلاندۇ- رۇپ قويماي دېدىڭ . بىزچۇ ئەتىگەن ئابدۇسالام بىلەن مەسلىھەتلە- شىپ يېڭى يىلغا ئاتالغان شېئىردىن بىرسىلا بولسۇن . قالغانلە- رىغا لىرىكا يازايلى دېيىشتۇق .

— بولمايدۇ ، قەتئىي مۇمكىن ئەمەس ، ھەممىسى يېڭى يىلغا ئاتالغان شېئىرلار بولسۇن . لىرىكا يازدۇق دەپ كۆيە- دۇم - پىشتىم دېگەن مىسرالارنى يېزىشقىلى تۇرساڭ پائالىيەت- ىڭ مەزمۇنى ئۆزگىرىپ كەتمەمدۇ .

— خاتىرجەم بول ئاشىق يىگىت ، — دېدى ئابدۇسالام ئەزىمەتنىڭ مۇرىسىگە ئۇرۇپ قويۇپ ، — سېنىڭ تۇمەن بويىدا ھېلىقى ئايخېنىمىڭغا مۇھەببەت ئىزھار قىلىمەن دەپ مەيدەڭگە مۇشتلاپ كۆكەرتىۋالغان ئىشىڭنى يازمايمىز .

— گەپنى بۇرىما ئابدۇسالام ،— دېدى ئەزىمەت تاماكىسىنى كۈچەپ شوراپ كۆتىكىنى يەرگە تاشلاپ ئۇنى دەسسەپ ئۆچۈرگەن- دىن كېيىن ، — بۇ دېگەن سىنىپىمىزنىڭ كوللېكتىپ پائالىيە- تى ، سېنىڭ ئەتە قىلىدىغان قارلىق ئولتۇرۇشۇڭغا ئوخشاشمايە- دۇ .

— بولدى ، بولدى ، بۇنداق ئېزىپ ئىچۈرمىسەڭمۇ بۇ ئىش- ىڭ ئەھمىيىتىنى ناھايىتى ئوبدان بىلىمىز ،— دېدى پەرھات ئەزىمەتنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ ،— كەچكى ئولتۇرۇشنىڭ رىياسەت- چىلىكىنى كىم قىلىدۇ ؟

— شۇنىمۇ سوراش كېتەمدۇ ،— دېدى ئەزىمەت ئابدۇسالامغا مۇنداقلا قاراپ قويۇپ ،— ئايپەرى قىلىدۇ ، سۆز تېكىستىنى ئابدۇسالام بىلەن ئىككىسى تەييارلايدۇ . بىلىپ قوي ئابدۇسالام ، رىياسەتچىنىڭ سۆزى جانلىق ، قىزىقارلىق ، يۇمۇرلۇق بولسۇن .

— يۇمۇرلۇق قىلىمەن دېسەڭ پەرھات بىلەن يارمۇھەممەت- نىلا قىلدۇرمامسەن ، بىر - بىرىنى چوقۇپ لەتىپە ئېيتىپ مەيدانىنى قىيقاس - چۇقانغا توشقۇزۇۋېتىدۇ .

— لەتىپەڭلار ئەتىكى ئولتۇرۇشقا قالسۇن ، — دېدى ئەزز- مەت پەرھاتقا قاراپ قويۇپ ، — سىنىپ كوللېكتىپىنىڭ ئىشى بولغاندىكىن كوللېكتىپنىڭ روھى ، جاسارىتى ، ئۆگىنىش نەتى- جىلىرى ، ئۇستازلار ئەجرى دېگەندەك تېمىلار گەۋدىلەنگىنى ياخ- شى . ئۇستازىمىز سايىتجان ھوشۇر بۇ پائالىيەتكە باشتىن - ئاخىر قاتنىشىدۇ . ئۇندىن باشقا بىر نەچچە دەرس ئوقۇتقۇچىلىرى- مىزنىمۇ تەكلىپ قىلدۇق ، بەلكىم ئۇلارمۇ قاتنىشىشى مۇمكىن . شۇڭا بۇ پائالىيىتىمىز ياتاق ئولتۇرۇشىدىن روشەن پەرقلىنىشى كېرەك .

— ھە راست ،— دېدى پەرھات خۇددى ناھايىتى مۇھىم بىر ئىشنى ئۇنتۇپ قالغاندەك چۆچۈگەن ھالدا ئەزىمەتنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ ،— سايىتجان مۇئەللىمگە بىر پارچە شېئىر ئوقۇتايلى . ئۆزىنىڭكىنى ئوقۇسىمۇ كىلاسسىكلارنىڭ شېئىرلىرىدىن ئوقۇ- سىمۇ مەيلى .

— سەن دېمىسەڭ بۇنى ئۇنتۇپ قالغىلى تاس قاپتىمەن ،— دېدى ئەزىمەت بېشىنى قاشلاپ ،— تۇنۇگۈن مۇشۇ پائالىيەتنى قانداق ئۆتكۈزۈش توغرىسىدا مۇئەللىمدىن مەسلىھەت سورىغان چاغدا «سىلىمۇ بىرەر پارچە شېئىر ئوقۇپ بەرسىلە مۇئەللىم» دېگەنىدىم . «بولدى ، ساۋاقداشلار ئوقۇسۇن» دېدىيۇ ، لېكىن رەت قىلىپ كەتمىگەن . مۇئەللىمنىڭ شېئىرىنى پائالىيەتنىڭ مەركىزىي نۇقتىسىغا ، يەنى دەل ئولتۇرىغا ئالايلى ، تەييارلىقىڭىز بارمۇ دەپ سوراپ ئولتۇرمىساقمۇ بولىدۇ . مۇئەللىم يادلىۋالغان شېئىر بىرەر يۈز پارچىدىن ئوشۇق تۇرسا ، ئېزىپ ئىچۈرۈشمۇ ھاجەتسىز .

— ھەر ھالدا ئازراق قۇلاق ئۇرۇۋەتكەن ياخشى ،— دېدى

ئابدۇسالام مەشىنىڭ ئۈستىدە گىزىلداپ تۇرغان چۆگۈننى يەرگە ئېلىۋېتىپ ،— بۇ پائالىيەتنىڭ ئىشلىرى ئاساسەن بېكىتىلدى . ئەمدى ئەتە كەچكى قارلىق ئولتۇرۇشنىڭ ئىشلىرىنى مەسلىھەتلەشمەمدۇق .

— ئۇنىڭ نېمىسىنى مەسلىھەتلىشىسەن ،— دېدى ئەزىمەت ئابدۇسالامغا قاراپ ،— دۇتار ، تەمبۇر چېلىپ ئۇسسۇل ـ تانسا ئويناىيدىغان ئىشقۇ ئۇ .

— داستىخانىنىڭ ئىشىنى دەۋاتىمەن . بىز پەرھات بىلەن مەسلىھەتلەشتۇق . ئىككىمىز تۇتۇلۇپ قالغان گۇناھىمىز ئۈچۈن ئون سومدىن چىقىرىدىغان بولدۇق . ئويلاپ باق ، بىزنىڭ ياتاقچۇ مەكتەپ بويىچە مەنمەن دېگەنلەرنىڭ كۆزىنىڭ يېغىنى يەيدىغان ، ھەۋەسلىنىدىغان بىردىن ـ بىر ياتاق جۇمۇ . شۇڭا داستىخىنىمىز قالپاققا تۇشلۇق مول بولۇشى كېرەك ، غورىگۇل بولۇپ قالسا ئەپلەشمەيدۇ .

— بولدى ، قالغان ئالتىمىز بەش سومدىن چىقىرايلى . ئەللىك سوم پۇل دېگەنگە داستىخاندىن گۇل چىقارغىلى بولىدۇ . ھە راست ، ئەتىكى چايغا ھېلىقى ئايۇپ دېگەن گىتارچىنى چاقىرايلى . ئابدۇسالام ، ئۇ سېنىڭ يۇرتلۇقۇڭ بولغاندىكىن ئۇنى سەن دەپ قوي ، بۇگۈن چۈشتە پۇلنى يىغۋالايلى ، ئەتە ئەتىگەن بازارغا چىقىپ سودىلىق قىلايلى . قاراپ تۇرۇڭلار ، بىزنىڭ قارلىق ئولتۇرۇشىمىز قىزلارنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرىۋېتىدۇ . دېگەنبىلەن بۇ يىلقى يېڭى يىلىمىز ئالامەت ياخشى ئۆتىدىغان بولدى ـ دە .

ئالىي مەكتەپ ھاياتى ئاجايىپ ھېسسىياتلار ئىسكەنجىسىگە پۇركەنگەن بولىدۇ . ئۇنىڭدىكى شەنبە ـ يەكشەنبىلەرنىڭ ستۇدېنتلارغا بېرىدىغان خۇشاللىق ، خاپىلىقلىرىمۇ ئۆزگىچە ، ئەڭ مۇھىمى يېڭى يىل ئالىي مەكتەپلەردە ئالاھىدە قۇتلۇقلىنىدۇ . يېڭى يىل كېچىسى ئوقۇغۇچىلار سىنىپلىرىنى ئاددىي ، ئەمما

بەكمۇ رومانتىك ېىزەيدۇ - دە ، رەتلىك ، پاكىز كىينىشىپ ، ناھايىتى ئەھمىيەتلىك پائالىيەتلەرنى ئۆتكۈزۈپ ، ئۆتۈپ كەتكەن بىر يىلغا قايتىدىن نەزەر سالىدۇ . كەلگۈسى يىلنىڭ ئۇمىدۋار پىلانلىرىنى تۈزۈشىدۇ . يېڭى يىللىق ئاتكرىتكىلارنى بىر - بىردىن سوۋغا قىلىشىدۇ . يېڭى يىللىق شېئىر - غەزەللىرىنى يېزىپ ئۇنى جاراڭلىق ئىنتوناتسىيە بىلەن ئوقۇپ ساۋاقداشلىرىنى ئاجايىپ بىر خىل مەستخۇشلۇق ئىچىگە ئورايدۇ . ھەممىسى ئۆزى قىلالايدىغان بىرەر ئويۇن تەييارلاپ قانغۇچە كۈلكە - چاقچاق قىلىشىدۇ . ئاككوردىيون ، گىتار ، تەمبۇر ، دۇتارلىرىنى چېلىپ ئۇسسۇل ياكى تانسا ئوينىشىدۇ . ئۇلارنىڭ ئويۇنلىرى تاكى كېچە سائەت ئون ئىككىگىچە داۋاملىشىپ يېڭى يىلنى ناھايىتى قىزغىن كەيپىياتتا كۈتۈۋېلىشىدۇ . يېڭى يىلنىڭ جاراڭلىق سىگنالى چېلىنىشى بىلەن ئۇلار بىر - بىرى بىلەن قول ئېلىپ كۆرۈشۈپ يېڭى بىر يىلنى تەبرىكلىشىدۇ -.دە ، پائالىيەتنى ئەۋجىگە چىقىرىپ سائەت بىر بولغاندا ئاندىن تارقاشقا باشلايدۇ .

ئابدۇسالاملار ئاخشامقى پائالىيەتنى ئەنە شۇنداق قىزغىن ، جۇشقۇن ھالەتتە سائەت ئىككىگىچە ئېلىپ بارغانلىقتىن سائەت ئونغىچە ئۇخلاپ كەتتى . ئۇلارنى ئەزىمەت ۋاراقىراپ ، سىلكىپ ئويغىتىپ بازارغا ھەيدىدى . مانا ئەللىك يۈەنلىك سودا بىلەن ياتاق ئىچىگە قويۇلغان ئىككى ئۇستەلنى لىققىدە توشقۇزغاندىن كېيىن ئۇستىنى گېزىت بىلەن ياپتى .

دەرستە ، ئۆگىنىشتە ، ئىجادىيەتتە ، ھەتتا ھەر خىل پائالىيەتلەردە مەكتەپنىڭ كۆزى سانلىپ كېلىۋاتقان بۇ ياتاق يېقىندا ئالتە بەگلىك دەپ ئاتىلىپ قالغانىدى . سەۋەبى بەكمۇ ئاددىي ، بۇمۇ پەرھاتنىڭ بىر قېتىملىق چاقچىقىدىن پەيدا بولغان بولۇپ ، لېكىن ئۇ ناھايىتى تېزلا بۇ ياتاقنى خۇددى خىزىر قويغان لەقەمدەكلا سىڭىشىپ كەتتى . چۈنكى بۇ ياتاق ئالتە يۈرتنىڭ سەككىز ئوغلى بىرىككەن ياتاق بولۇپ ئۇنىڭدا سازچىلارمۇ ، ئىجادىيەتچىلەر

لەرمۇ ، شەھەرنىڭ ئەركىە ئوغۇللىرى ، ھەتتا سەھىرانىڭ قاتىتىق - قۇرۇق ئىش ئورۇنلىرىدا چېنىقىشنى باشتىن كەچۈرگەن ئابدۇسالامدەك چىداملىق يىگىتلەرمۇ بار ئىدى . شۇڭا بۇ ياتاققا ھەممىلا ستۇدېنتلارنىڭ كۆزى چۈشەتتى . بولۇپمۇ قىزلار ياتىقىدىكىلەر بۇ ياتاقنى بەك ھەۋەس قىلىشاتتى . شۇ سەۋەبتىنمىكىن بۇ قېتىمقى قارلىق ئولتۇرۇشىغا ئۇلار بەكرەك كۆچىدى . يېرىم كۈن ياسىنىپ - تارىنىپ قىزغىن روھىي ھالەت ، ئاجايىپ نازاكەت بىلەن كىرىپ كەلگەن قىزلارنى ئۇلار بىر تەرەپكە ئولتۇرغۇزۇپ ئۆزلىرى قارشى تەرەپكە ئولتۇرۇشتى . تۆت كارىۋاتقا قىستىلىشىپ ئولتۇرۇشقان قىز - يىگىتلەرنىڭ چىرايلىرىدىن بۇگۈنكى بۇ چايغا بولغان قىزغىنلىقى - ھەۋەستىن كۆرە ، چاپچىپ تۇرغان ياشلىق ھېسسىياتلىرىنىڭ نازۇك جىلۋىسى جۇلالىنىپ تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى . ئوغۇللار يەل - يېمىشلەر ئۈستىگە يېپىلىغان گېزىت قەغەزلىرىنى بىر - بىرلەپ ئاچقىنىدا قىزلار ھەيران قىلىقتىن كۆزلىرى چاقناپ چۈرقىرىشىپ كەتتى . ئۇلارنىڭ قايىللىق ئىلكىدە چاقنىغان كۆزلىرىدىن ھەيرانلىق ئالامىتى بىلىنىپ تۇراتتى . چۈنكى ئوقۇغۇچىلىق ھاياتىدا بۇنداق سەر خىل داستىخان راسلاش ھەقىقەتەن بەك مۇشكۇل ئىش ئىدى .

— ھەقىقەتەن ئىسمى - جىسمىغا لايىق ئالتە بەگلىك ئىكەنسىلەر جۇمۇ ، — دېدى گۈلبوستان ھازىرلا شېخىدىن ئۈزۈلگەندەك يالتىراپ تۇرغان ئۈزۈمدىن بىر تالنى ئېلىپ ئاغزىغا سالغان ھالدا ، — سىلەرنى بۇنچىلىك كايىپ كېتىدۇ دەپ ئويلىماپتىمىز . بۇنچىلىك داستىخان سېلىشتۇرلارنى بىلسەك سىلەرنى تۇتۇۋالماي قويۇۋېتىدىكەنمىز .

— نېمىشقا ئەمدى ، — دېدى پەرھات گۈلبوستانغا قاراپ .

— مۇشۇ داستىخاننى ياخشى سالمىز دەپ ،— دېدى ئىماگۈل گەپ قىستۇرۇپ ،— بىر ئايلىق خىراجىتىڭلارنى يوق قىپسىلەر ئەمەسمۇ .

— ئۇنچىلىكمۇ دەپ كەتمەڭلار ، — دېدى يارمۇھەممەت مەش ئۈستىدىكى چۆگۈندىن چاي قۇيۇۋېتىپ ، — ئەيتاۋۇر كۆپ-نىڭ كۈچى كۆپ بولىدۇ دەپتىكەن كونىلار . تۇتۇلۇپ قالغان سىلەر بولغاندىكىن چاينى سىلەر بېرىڭلارچۇ دەپ ماۋۇ ئىككىسىگە ئىششىپ ئولتۇرمىدۇق . ھەممىمىز بىر ياقىدىن باش ، بىر يەڭدىن قول چىقاردۇق شۇ . بۇنىڭلىق بىلەن بىر ئايلىق خىراجىتىمىز تۈگەيدىغان ئىش يوق جۇمۇ .

مېھمانلار بىلەن ساھىبخانىلار قىزغىن كۈلكە ـ چاقچاقلار بىلەن داستىخانغا تېگىش قىلىۋاتقاندا ئابدۇسالام بىلەن پەرھات پات ـ پات ئىشىك تەرەپكە قارىشىپ ، تەقەززالىق بىلەن بىرسىنى كۈتمەكتە ئىدى . چۈنكى ھازىر بۇ ئولتۇرۇشتا دىلبەر بىلەن ئايپەرى يوق ئىدى . ئۇلار زادى نەگە كەتتى ، بۇ ئۇلارغا قاراڭغۇ ، چۈشتىن كېيىن دىلبەرنى ئىزدەپ چىقىپ كەتكەن ئايپەرىمۇ خۇددى كۆلگە تاشلانغان تاشتەك دېرەكسىز ، ھېلىراقتا ماڭغۇزغان مەتسالىھدىنمۇ خەۋەر يوق .

— دىلبەرنى ئايپەرى بەرىبىر تاپالمايدۇ ئاداش ، — دېدى ئابدۇسالام پەرھاتنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ تۇرۇپ ،— ئولتۇرۇش بىزنىڭ ، سەن ، بىز ئېچىلىپ ئولتۇرمىساق سورۇننىڭ كەيپىياتىغا تەسىر يېتىدۇ . چىرايىڭنى ئېچىپ ئولتۇر دەيمەن .

— ئېچىپ ئولتۇردۇمغۇ .

— بۇلۇتلۇق ئاسماندەك تۇتۇلۇپ قالدىڭ . ئۆزۈڭگە بىلىنمىگەن بىلەن باشقىلار ئوڭايلا سېزىۋالىدۇ .

— مەخپىي گەپ قىلىشقا رۇخسەت يوق ، — دېدى گۈلبوستان ئابدۇسالام بىلەن پەرھاتقا قاراپ ، — «كۇسۇلدىغان سۆزدىن ، پىلدىرلىغان كۆزدىن قاچ» دېگەن گەپ بار ، مۇنداق پىچىرلاشساڭلار كىمنىڭ غەيۋىتىنى قىلىۋاتىدىكىن دەپ قالىدىكەن ئادەم ،— دېدى گۈلبوستان ئابدۇسالام بىلەن پەرھاتنى يېنىك چىمدىپ ئۆتكەندىن كېيىن سۆز تېمىسىنى بىراقلا يۆتكەپ ،—

مېنىڭچە ، ھازىر پەرھات بىر نەچچە لەتىپە سۆزلەپ بەرسە قانداق ؟ !

— شۇنداق قىلسۇن ، — قىزلار گۈلبوستاننىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ چاۋاك چېلىشىپ كەتتى ، ئوغۇللار پەرھاتنىڭ بۇگۈن كۆڭلى تازا جايىدا ئەمەسلىكىنى بىلگەچكىمۇ ئۇلارنىڭ چاۋنىكىغا قوشۇلۇپ چاۋاك چالغاندەك قىلغان بىلەن يەنىلا پەرھاتنىڭ كۆڭلىنى ئاياشنى ئەۋزەل بىلىشىپ ئارتۇقچە ئىپادە بىلدۈرۈپ كېتىشمىدى . لېكىن ھازىر پەرھاتنىڭ بىر نەچچە لەتىپە ئېيتىپ ساۋاقداشلىرىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشقا رايى تارتاتتىمۇ ؟ ! چۈنكى دىلبەر چۈشتىن كېيىن بولىدىغان مۇشۇ سورۇننى بىلىپ تۇرۇپ چۈشلۈك تاماقتىن كېيىنلا بازارغا چىقىپ ھازىرلا قايتىپ كېلىمەن ، دەپ قويۇپ شۇ چىقىپ كەتكەنچە يوقاپلا كەتكەنىدى . پەرھات گەرچە دىلبەرنىڭ ئۆزىگە قېيىداپ قالغانلىقىنى ئۇقۇپ تۇرسىمۇ ئۇنىڭ مۇنداق يۈزسىزلىك قىلىپ ئۆزىدىن ئايرىلىپ كېتىدىغانلىقىنى زادىلا ئەقلىگە سىغدۇرالمايتتى . چۈنكى يۈز نەچچە سوملۇق بىر چاپان تۈپەيلى ئىككى يىلغا يېقىن بولغان مۇھەببەتلىك تۇرمۇشنىڭ يېقىلماس مۇنارىغا دەز كەتسە قەتئىي بولمايتتى . شۇڭا ئۇ دىلبەرنىڭ بۇگۈنكى بۇ غەيرىي بىنورمال ئەھۋالىدىن ئوبدانلا چۆچۈگەنىدى ، چۈنكى دىلبەر مەكتەپ دەرۋازىسىدىن ئاتلىغان مۇشۇ بىر يېرىم يىلدىن بۇيان ئۇنىڭغا ئېيتىپ قويماي مەكتەپ دەرۋازىسىدىن چىقىپ باقمىغانىدى .

— پەرھات ، — دېدى ئىمانگۈل پەرھاتنى خىيالىلار قۇچقىدىن قايتۇرۇپ كېلىپ ، — گۈلبوستاننىڭ تەلىپىنى ئىلىك ئالمىدىڭىز ، بۇ يالغۇز گۈلبوستاننىڭلا ئەمەس ھەممىمىزنىڭ تەلىپى ئىدى ، قاراڭ ، ئاپتاپتەك ئېچىلىپ ئولتۇرغان ساۋاقداشلارنىڭ بېشىغا قارا سايە تاشلاپ ، ئۇلارنى نائۇمىدتە قويغىنىڭىز نېمىسى دەيمەن ، بوپتۇلا ، مەن سىزدىن ئۆتۈنگەن بولاي ، سىز ھازىرنىڭ ئۆزىدە يا لەتىپە سۆزلەپ قىزىقچىلىق قىلىڭ ، يا بولمىسا

مىسا بىرەر پەدە ساز چېلىڭ ، ئىشقىلىپ ھەممىمىز ئۆز يۇرتى-مىزدىن ئايرىلغاندىن بۇيان تۇنجى قېتىم مۇشۇنداق بىر قارلىق ئولتۇرۇشى قىلىپ ئولتۇرۇۋاتىمىزغۇ ، خەجلىگەن پۇلغا چىدى-ماي ئولتۇرغان بولسىڭىز ئوچۇق دەڭ ، بىز تۆلەيلى .

— ياق ، ياق ، ياق··· ،— دېدى پەرھات كېكەچلەپ ،— مەنچۇ ئاشۇ دىلبەر بىلەن ئايپەرىدىن ئەنسىرەپ···

— ئۇنداق تۇتۇلۇۋالماڭ ئەمىسە ، ئۇلار كىچىك بالا بولما-غاندىكىن يوقاپمۇ كەتمەس ، قارىڭە ئابدۇسالامغا ، ئۇ نېمىدېگەن تەمكىن ئولتۇرغان ھە ، گەرچە ئايپەرى يوق بولسىمۇ خۇددى يېنىدا قار مەلىكە ئولتۇرغاندەك شۇنداق خۇشال ، بىزلەرمۇ سا-ۋاقداشلىرىڭلارغۇ ئاخىر···

— قويەۋۈي ئورنۇڭدىن ،— دېدى يارمۇھەممەت پەرھاتنىڭ قولىدىن چېكىۋاتقان تاماكىسىنى تارتىپ ئېلىپ ،— ئامۇت ئال-غان خۇرجۇندەك ئولتۇرىۋەرمەي ، سەن بارغۇ ھازىرنىڭ ئۆزىدە يا قىزىقچىلىقىڭنى باشلا ، يا ساز چالامسەن بىر ئىش قىل ، قىزلارنى مۇشۇنداقمۇ يالۋۇرتقان بارمۇ زادى ، قارا ئىمانگۈل تاس قالدى ئالدىڭدا تىزلانغىلى ، بىر قېتىز بالا ئۇچۇن ئاشۇنچىلىك ئاھ ـ ۋاھ دېيىش كېتەمدۇ ، قويە ھوي ، ھە مۇنداق ، بىر نەرسە دە ئەمدى .

پەرھات ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ كەتتى . ئۇ بايا ئىمانگۈل سۆز باشلىغاندىلا يېنىك قىزارغانىدى . مانا ئەمدى يارمۇھەممەت گەپنى ئوچۇق قىلىپ خۇددى قىلىچ بىلەن كەسكەندەكلا ئىپادە بىلدۇرۇۋەتتى . ئەمدى دىلبەرنى ئويلاشقا ، ئۇ توغرۇلۇق بىر نەرسە دېيىشكە ئورۇن يوق ئىدى ، ئەلۋەتتە .

— بايىقى بىردەملىك چۇش ئىلكىدە ئۆتكۈزگەن سەۋەنلە-كىمنى كەچۈرۈڭلار ساۋاقداشلار ، — دېدى پەرھات ئوڭ قولىنى كۆكرىكىگە ئېلىپ ئۆزرە ئېيتىپ تۇرۇپ ،— مەن بۇگۈن سىلەر-نىڭ ھەرقانداق تەلىپىڭلارنى ئورۇنداشقا تەييار . مۇنداق بولسۇن ،

قىزىقچىلىقنى كېيىنرەك قىلايلى ، ھازىر ساز چالايلى ، بىز بۇ-
گۈن پەرىشتىدەك قىزلىرىمىزنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن قوشنا سە-
نىپتىكى مەكتەپدىشىمىز ئايۇپ گىتارنى چاقىرىپ كىردۇق . ئۇ
ئاۋۇال بىزگە بىر نەچچە پەدە گىتار چېلىپ ناخشا ئېيتىپ بەر-
سۇن . قېنى ئاداش ئايۇپ ، ئالە گىتارىڭنى ، مەن ساڭا تەڭكەش
بولۇپ دۇتار چالاي . ئابدۇسالام بىلەن يارمۇھەممەت ئىككىسى
ناخشىغا تەڭكەش بولۇپ بەرسە قانداق ؟

— بولىدۇ ،— كۆپچىلىك بىردەك چاۋاك چېلىشتى .

ئايۇپ بايىلا تەڭشەپ تەييار قىلىپ قويغان گىتارىنى قولىغا ئالدى . ئوتتۇرا بوي ، قارىمۇتۇق كەلگەن بۇ يىگىتنى ھازىر مەكتەپتىلا ئەمەس ، بەلكى قەشقەر شەھىرىدىمۇ تونۇيدىغان ئادەم كۆپىيىپ كەتكەنىدى . ئوتتۇرا مەكتەپتىكى چېغىدىلا ۋىلادىمىر ئوپكا ئىسىملىك بىر پىروتكىدىن گىتار چېلىشنى ئۆگەنگەن بۇ يىگىت گىتارنى ناھايىتى ياخشى چالغاندىن سىرت رۇسچە ، خەن-
زۇچە ، ئۇيغۇرچە ناخشا ئېيتىپ ياۋروپانىڭ بۇ بەش تارلىق سازىنىڭ ئاجايىپ سېھرىنى نامايان قىلغاچقىمۇ ئۇ گىتار چالغان سورۇن ئاجايىپ جانلىنىپ كېتىدىغان بولۇپ قالغانىدى . ئۇ ئابدۇسالام بىلەن بىر يۇرتلۇق بولۇپ ئابدۇسالامنىڭ دوستى ئاب-
دۇراخمان گىتار چېلىشنى مانا مۇشۇ ئايۇپتىن ئۆگەنگەنىدى . ئايۇپ ئابدۇسالاملاردىن ئۇچ ياش ئەتراپىدا چوڭ بولۇپ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدا ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە بارغان ، تېخنىكىمىز مەيدا-
نىدا تۇمەنلىگەن قىزىل قوغدىغۇچىلار بىلەن بىرلىكتە ماۋ زېدۇڭ-
نىڭ قوبۇل قىلىشىغا ئېرىشكەن . زىيالىي ياشلار تاغ ۋە يېزىلارغا بېرىپ كەمبەغەل دېھقان ، تۆۋەن - ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ قايتا تەربىيىسىنى ئېلىش سىياسىتى چىققاندا يېزىغا چېنىقىشقا چۈ-
شۈپ ئائىلىسىنىڭ تەركىبى ياخشى بولماسلىقى سەۋەبلىك ئالتە يىل قايتا تەربىيە ئالغان ياش ئىدى . شۇڭا ئۇنىڭ كەچۈرمىشلە-
رى ئابدۇسالامنىڭ كەچۈرمىشلىرىگە ئاساسەن ئوخشاپ كەتكەچكە

بۇ مەكتەپكە كەلگەندىن كېيىن بۇ ئىككىيلەن تەبئىي ھالدا يېقىن دوستلۇق ئورنىتىپ قالغانىدى .

پەرھات يارمۇھەممەت سۇنغان دۇتارنى گىتارغا ماسلاشتۇرۇپ تەڭشىدى . ئۇلار بىر پەدە مۇڭلۇق مۇزىكا ئورۇندىۋەتكەندىن كېيىن ساۋاقداشلارنىڭ تەلىپى بىلەن جىرلاشقا باشلىدى .

قاشىڭ قارا ، كۆزۈڭ قارا ،
قاشىڭدىن كۆزۈڭ قارا .
كىرپىكىڭدىن نۇرلار تاما ،
سۆيسەم يۈرەكىم قانا .

سورۇن بىردىنلا جانلىنىپ كەتتى . كىچىككىنە ياتاق مەشىتىكى ئوتنىڭ تەپتى ، شۇنداقلا ئون نەچچە ئادەمنىڭ ئىسسىق تىنىقلىرى تەسىرىدىنمىكىن ئىسسىپ كەتتى . قىزلار پوپايكىلىرىنى يېشىپ ، ئوغۇللار چاپانلىرىنى سېلىپ يەڭگىل بولۇشتى . ھە - ھۇ بىلەن ئۇ تەرەپتىكى ئۇستەلگە مېۋە - چېۋە ، يەل - يېمىشلەر دۆۋىلىنىپ ئىشىك تەرەپتىكى ئۇستەل بىكارلىنىپ سىرتقا ئاچقۇچىتىلدى . توق قىزىل پىلات - يوپكا كىيىپ ئاق سېرىق چىرايى ئاپتاپتەك ئېچىلىپ كەتكەن ئىمانگۇل ئىككى قولى بىلەن بېقىنىنى تۇتقان ھالدا بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئېگىز پاشنىلىق قىزىل خۇرۇم ئايىغى بىلەن سۇۋارى خىش يېيىتىلغان يەرنى تاكاسلىتىپ تەپكەن ھالدا ئاتنۇشكا ئويناشقا باشلىدى . قىيقاس - چۇقان كۆتۈرۈلگەن ناخشا ساداسى ئىچىدە بىر - ئىككى پىرقىراپ گۈلبوستان تۇتقۇزغان قولياغلىقنى باش ئۇستىدە چۆرگىلىتىپ ئابدۇسالامنى تارتتى . ئابدۇسالام بىلەن يارمۇھەممەت ھەم ناخشىغا جور بولۇپ ، ھەم ئىسقىرتىپ بۇ جىرلاشنىڭ ئەۋجىنى كۆتۈرۈۋاتقاچقا پەرھات دۇتارنى ئۇنىڭغا تۇتقۇزۇپ

ئۆزى سەكرەپ چۈشتى ـ دە ، ئىمانگۈلنى چۆرگىلەپ ئويناشقا باشلىدى .

جىر ـ جىرلايمىز ، جىرلايمىزا ،
گىتار قوللارامىزدا .
رەيھانگۈللەر ئاچسۇن چېچەك ،
باسقان يوللارامىزدا .

جىرلاش ئاخىرلاشقاندا سورۇن شاۋقۇنلۇق ھاياجانغا تولدى . پەرھات ئىمانگۈلگە سالام قىلىپ ئۇنى جايىغا ئولتۇرغۇزغاندىن كېيىن ئايۇپقا يۈزلەندى .

— قولۇڭغا دەرد بەرمىسۇن ئاداش ، ئالامەت پەيزىڭ بار-كەن . ئەمدى قىزلارنىڭ تۇيىقى قىزىپ قالدى ، بىرەر پەدە تانسىغا چالساڭ .

— جىنىنىڭ قەستى شاپتۇلدا ،— دېدى گۈلبوستان پەرھاتقا قاراپ يېنىك جىلمىيىپ ،— قىزلارنىڭ تۇيىقى قىزىمدى ، ئەسلىي ئوغۇللار ئولتۇرالماي قالدىڭلار .

ئىشىكنى قىيا ئېچىپ پەرھاتنى شەرەتلىگەن مەتسالىھنى كۆرگەن ئابدۇسالام پەرھاتنىڭ پېشىدىن تارتىپ قويۇپ تالاغا چىقتى . ئۇنىڭ بىرەر خەۋەر ئېلىپ كەلگەنلىكىنى سەزگەن پەرھات ئايۇپنىڭ يېنىغا ئەزىمەتنى ئولتۇرغۇزۇپ ئۇنىڭ قولىغا دۇتارنى تۇتقۇزدى ـ دە ، قىزلارغا قارىدى .

— مەن سىرتقا چىقىپلا كىرەي ، سىلەر ئەمىسە تانسىغا بەھۇزۇر ھە ،— دېدى ئۇ قوللىرىنى ئىشقىلاپ تۇرۇپ .

— يوقاپ كېتىشكە رۇخسەت يوق ،— دېدى ئىمانگۈل ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ ،— ئابدۇسالام بىلەن ئىككىڭلارنىڭ ھە ـ پەلىرى يوقاپ كەتكەننى ئاز دەپ ئۆزۈڭلارمۇ يوقاپ كەتسەڭلار ساۋاقداشلىقتىن كېچىپ كېتىمىز جۇمۇ .

— خاتىرجەم بولۇڭ ،— دېدى پەرھات ئىشىك تەرەپكە مېڭىۋېتىپ ،— بەش مىنۇتتىلا يېتىپ كىرىمەن .

— گېپىڭىز گەپ ئەمىسە ھە ،— دېدى ئىمانگۇل ئورنىدا ئولتۇرۇۋېتىپ .

— گەپ .

پەرھات تالاغا چىققىنىدا قاردىن ئاپئاق لىباس كىيگەن سىدە دەرىخى ئاستىدا ئابدۇسالام ، ئايپەرى ۋە مەتسالىھلار قاتتىق سوغۇقتىن شۇمشەيگەن ھالدا تۇرۇشاتتى . ئۇلارنىڭ بۇ تۇرقىدىن ھەممىنى چۈشەنگەن پەرھاتنىڭ ۋۇجۇدى يېنىك سىلكىنىپ بەدىنى مۇزلاپ كەتكەندەك تىترەپ كەتتى .

— دىلبەرنى ھېلىقى ئۆيدىن تاپتۇق ، — دېدى ئايپەرى تېز - تېز سۆزلەپ ، — ئەتە كەچكى ئۆگىنىشكە ئۇلگۇرۈپ چىقىمەن . مېنى ئىزدەپ ئاۋارە بولغىنىڭلارغا رەھمەت . پەرھاتمۇ بۇ ئىشلارنى بەك ئۆزىگە ئەپ كەتمىسۇن ، ئولتۇرۇشۇڭلارغا دەخلى قىلماي دەپ يېنىپ چىقتىم دەيدۇ . ئۇ ئۆزگىرىپ كېتىپتۇ پەرھات ، پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ كېتىپتۇ . بولدى قىلىك ئەمدى ، ئۇنىڭدىن ئۇمىدىڭىزنى ئۈزۈڭ ، قارىغاندا ئۇ شەھەردىن بىرەرىنى تېپىۋالغاندەك قىلىدۇ .

— ئۇ ئۆي ئىگىسىنى تۇغقىنىم دەيدۇ ، — دېدى مەتسالىھ گەپ ئارىلاپ ، — نەدە غۇلجىلىقنىڭ قەشقەردە تۇغقىنى بولىدۇ دەيمەن ، تونۇشى ئوخشايدۇ ئەينا .

— غۇلجىدا قەشقەردىن چىقىپ ئولتۇراقلاشقانلار بەك تولا ،— دېدى پەرھات مەتسالىھنىڭ سۆزىگە جاۋابەن ،— ئۇلارنىڭ ئانا جەمەت تۇغقانلىرى قەشقەر شەھىرىدىكەن ، يازلىق تەتىلدە دىلبەرنىڭ ئانىسى ئاشۇ تۇغقىنىنى ئىزدەپ تۇرۇشنى ئالاھىدە تاپىلىغان .

— شۇنداق بولغان تەقدىردىمۇ مەكتەپ تۇزۇمىنى يادىدىن چىقارماسلىقى كېرەك - دە ،— دېدى ئابدۇسالام قاتتىق ئاچچىق-

لانغان هالدا ،— ئەگەردە بىۋاستە ئۇرۇق ـ تۇغقىنى بولمىسا سىرتتا قونۇشقا بولمايدىغانلىقىنى ، قونۇش توغرا كەلسىمۇ سەـ نىپ باشلىقىدىن رۇخسەت سورىشى كېرەكلىكىنى بىلمەمدىكەـ نە ، قانداق دېگەن بېشى چوڭلۇق بۇ .

— ئەتە يەكشەنبە ئاداش ، — دېدى پەرھات ئابدۇسالامنىڭ مۇرىسىدىن تۇتۇپ ، — بوپتۇ ، تۇغقىنى بولغاندىكىن بىرەر ئاخـ شام قونسا قونار . ۋاي راست ، مەن بەش مىنۇتلۇق رۇخسەت بىلەن چىققانتىم . يۇرۇڭلار ، كىرىپ كېتەيلى .

— سەن قاچانغىچە ئـۇ يۇزسىزنى ئاقلاپ ئۆتىسەن ئاداش ، هە ،— دېدى ئابدۇسالام ئاچچىقلىنىپ ،— ئۇنىڭ قىلمىۋاتقىنى يۇزسىزلىك ، ئەجەبا سېنىڭ مۇھەببىتىڭنىڭ هەققى ئاشۇ بىر سېسىق چاپانغىمۇ تەڭ بولالمامدۇ .

— قۇرۇق گەپ قىلما ، — دېدى پەرھات يەرنى تېپىپ تۇرۇپ ، — بىر قىز بالىغا ئاساسسىزلا قارا چاپلىساڭ قانداق بولىدۇ ؟

— قانداق ئاساسسىز گەپ بولىدىكەن پەرھات ، — دېدى ئايپەرى توقۇلما چاپىنىنىڭ ياقىسىنى كۆتۈرۈپ يۈز تەرىپىنى هىملاپ تۇرۇپ ،— قىز بالا دېگەن ئابرۇيپەرەس كېلىمىز ، مەن بۇلتۇر مۇشۇ چاپاننى كىيىپ كەلسەملا ئۇنىڭ كۆزى چۈشكەن . پەرھاتقا دەپ پۇل يىغىپ چوقۇم ئالىمەن دەپ يۈرەتتى . ئاخىر ئالدى ، لېكىن ئۇ سىزنىڭ بۇ جەھەتتە ياردەم قىلمىغانلىقىـ ڭىزدىن ئاغرىنىپلا يۈرەتتى . چاپاننى ئالغان كۈندىن باشلاپ ئۇ ئۆزگەردى . مەن بىلىمەن ، ئۆيىدىن كەلگىنى ئەللىك سوم ، يېنىدا يىگىرمە سومغىمۇ يەتمەيدىغان پۇل تۇرسا قانداق ئالدى بۇ چاپاننى ، بۇنىڭدا چوقۇم بىر سەۋەب بار . يا سودىگەر باهانى چۈشۈرۈپ بۇنى قىلتاقلا چۈشۈردى ، يا بىرەر پۇلدار بىلەن تېپىـ شىۋالدى . هازىر ئۇ پۇلنى چوڭ ـ چوڭ خەجلەيدىغان بولۇپ قالدى جۇمۇ . مانا بۇلار پاكىت ئەمەسمىكەن .

پەرھات ئايپەرىنىڭ زىغىرلاپ چۇشەندۈرۈشلىرىدىن بىر نەر-سىنى چۇشەنگەندەك بولۇپ جىممىدە بولۇپ قالدى . دېمىسىمۇ راست ، دىلبەر ئاشۇ چاپانىنى ئۇچىسىغا سىناپ كىيىپ پەرھاتقا قاراپ «قانداق ياراشتىمۇ» دېگەن چېغىدىلا كۆزلىرى ھاياجاندىن چاقناپ كەتكەن ، شۇ چاغدا پەرھات ئەگەر يېنىدا پۇل بولسا چوقۇم ئۇنىڭغا بۇ چاپانىنى ئېلىپ بېرىپ ئۇنىڭ شادلىقىنى ئەۋجە-گە كۆتۈرگەن بولاردى . ئەپسۇس ، ئوقۇغۇچىلىق ھاياتىنىڭ قول قىسقىلىق ئۇنىڭغا بۇ پۇرسەتنى بەرمىدى . دىلبەرنىڭ مىجەزى ئاشۇ چاپانىنى جايىغا قويۇپ مېڭىش بىلەنلا قوداڭشىپ قالدى . ئۇ ئاشۇ قېيىدىغانچە پەرھاتقا ئانچە چىراي ئاچماي قويدى - دە ، بىر نەچچە كۈن ئۆتمەيلا ئۇ چاپانىنى ئەكەلدى . ھاۋانىڭ ئانچە بەك سوۋۇپ كەتمىگەنلىكىگە قارىماي «دېدەك قىز مۇنچاق ئېسىۋالسا چىقمىغان دوڭى قالماپتۇ» دېگەندەك ئۇنى كىيىپ سىنىپقا چىقـ-تى ، ھەتتا پەرھاتنىڭ يېنىدىن سۈركىلىپ ئۆتۈپ «بۇ چاپانىنى سەن ئېلىپ بەرمىسەڭ ئۆزۈم ئالالايمەن جۇمۇ» دېگەن مەنىدە ئۇنىڭغا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ قويدى . مانا شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇ پەرھاتتىن بارا - بارا يىراقلىشىشقا باشلىدى . پەرھات تۈنجى قېتىم پۇلدىن ئىبارەت بۇ نەرسىنىڭ قۇدرىتىنى ھېس قىلدى ھەمدە ئاشۇ پۇلنىڭ يوقلۇقى تۈپەيلى بىر قىز تەرىپىدىن ئازار يېگەنلىكىنى ئېتىراپ قىلدى . ھەتتا ئۆزىنىڭ قەرز ئېلىپ بولسىمۇ ئاشۇ چاپانىنى ئېلىپ بېرىپ ئوغۇللاردىكى مەردلىكىنى ئىپادىلىيەلمىگەنلىكى ئۈچۈن ئۆكۈندى . ئۇ دىلبەرنى بىر مەز-گىل قېيىداپ ئاندىن ئۆزى بىلەن يارىشىپ قالىدۇ دەپ ئويلىغاند-دى . بىراق ئەمەلىيەت ئۇنىڭ ئويلىغىنىدەك بولماي قالدى . چۈنكى دىلبەر بارغانچە پەرھاتتىن يىراقلىشىپ كېتىۋاتاتتى . ئۇنىڭ يەكشەنبە كۈنلىرى چىرايلىق ياسىنىپ ھېچكىمنى ئەگەشـ-تۈرمەيلا شەھەرگە يالغۇز چىقىپ كېتىشلىرى پەرھاتنى ئوبدانلا چۆچۈتۈپ قويدى . ئۇنىڭ دىلبەرنى ئىزدەپ كىرىپ ئۇنىڭ بىلەن

دوستانىلەرچە ياكى ساۋاقداشلارچە سۆزلىشىپ بېقىش ئۈچۈن قىلغانلىرىمۇ بىكارغا كەتتى . ئۇ پەرھاتنىڭ بارلىق سوئاللىرىنى جاۋابسىز قالدۇرۇپ توقۇلما چاپىنىغا پار قىلىپ چىگىۋالغان ئالا بالداق توقۇلما شارپىسىنىڭ چۈچىلىسىنى مەقسەتسىز تىتىپ ئولتۇرۇۋېلىپ پەرھاتنى ئوبدانلا تېرىكتۈرۈپ قويدى . دېمەك ، دىلبەر ئۆزى قانائەتلەنگۈدەك نەپ بېرەلمىگەن پىخسىق ئادەمنى راستتىنلا تاشلىۋەتكەندەك تۇراتتى .

— يۇرۇڭلار ، بۇ سوغۇقتا تۇرىۋەرمەيلى ، — دېدى پەرھات پۇتىنى بىر - بىرىگە ئۇرۇپ ئىسسىتىش ئۈچۈن ھەركەت قىلىۋاتقان ئاياپەرىنىڭ تىترەپ تۇرغىنىدىن ئېسىگە كېلىپ ، — سىلەرنىمۇ بۇ ئىش ئۈچۈن جىق ئاۋارە قىلىۋەتتىم . ياتاقتا كىرىپ كېتەيلى ، بالىلار باشقىچە ئويلىنىپ قالمىسۇن يەنە .

ئۇلار ياتاقتا كىرگىنىدە يەنە بىر ئۇستەلمۇ يىغىشتۇرۇلۇپ تانسا باشلانغانىدى . ئەزىمەت بىلەن ئايۇپ ناخشا توۋلاۋاتاتتى . يارمۇھەممەت بىلەن جەمىلە ياتاقنى تېخىمۇ تارلاشتۇرۇپ تانسا ئويناۋاتاتتى ، «بىر قاققا بىر قاق» دېگەندەك كۈنەس يايلاقلىرىدا چوڭ بولغان يوغان يورپا يارمۇھەممەت ، ئالتاي تاغلىرى باغرىدىكى ساپ ھاۋادا ئەركىن چوڭ بولغان ئۆسكىلەڭ قازاق قىزى جەمىلەنى قازاق خەلق ناخشىلىرىدىن «ئالتۇنۇم» ، «تۇمارىم» دېگەن ناخشىلارنى ئېيتىپ بېرىپ كەلتۇرۇۋالغانىدى .

ئىشىك تۇۋىدىلا ئولتۇرغان گۈلبوستان ئاياپەرىنىڭ چىرايىغا قاراپلا ھەممىنى چۈشەندى . ئۇ ئاياپەرىگە مەنىلىك قاراپ قويۇپلا پەرھاتقا قارىدى . شۇ تاپتا پەرھاتنىڭ چىرايى يېتەرلىك تاتارغان بولۇپ تاماكا چېكىپ ئولتۇرغان مەخسۇتنىڭ يېنىغا ئولتۇرۇپلا ئۇنىڭ قولىدىكى تاماكىنى ئېلىپ قاتتىق - قاتتىق شوراشقا باشلىدى . گۈلبوستان پەرھاتنىڭ روھىي ھالىتىدىكى بۇ نورمال-سىزلىقتىن ھەممىنى چۈشەندى - دە ، ئاللىقانداق بىر شېرىن خىياللار تەسىرىدە يېنىك ئەللەيلىنىپ ئەمدى ئۆزىگە پۇتلىشىدۇ-

غان بۇ تىكەنلىك گۈلدىن ئەندىشە قىلىشنىڭ ھاجەتسىزلىكىنى ھېس قىلدى ـ ده ، ئورنىدىن لىككىده تۇرۇپ ئۇنى تانسىغا تارتتى . شۇ تاپتا ئايۇپ بىلەن ئەزىمەت يېنىك ۋالىس مۇزىكىسى ئورۇنداۋاتاتتى . پەرھات ۋالىسقا دەسسەشنى ياخشى كۆرگەچ ـ كىمۇ گۈلبوستاننىڭ نازۇك بېلىگە قولى تېگىپ پىرقىرىشى ھامانلا ھەممىنى ئۇنتۇدى . شۇ تاپ بارلىق خۇشاللىق مۇشۇ نەچچە كۆزدىرات مېتىر جايغا مەركەزلەشكەندى . مەشنى دەۋر قىلىپ ئايلىنىۋاتقان ئۇچ جۇپ قىز ـ يىگىت بەختىيارلىق ئىلكىده كۈلۈمسىرەيتتى . ياشلىقنىڭ توسقۇنسىز ھېسسىياتلىرى تەسىرـ ده بەدىنى قىزىشىپ تۇرغان ياشلارنىڭ چىرايلىرىدا بەخت كۈلكـ سى جىلۋىلىنەتتى .

— بەك خۇشالغۇسىز ، — دېدى پەرھات گۈلبوستاننىڭ شادلىقتىن قىزارغان چىرايىغا ، بەختتىن چاقناپ كەتكەن كۆزلـ رىگە تىكىلگەن ھالدا .

— مۇشۇنداق كاتتا سورۇن ھازىرلاپ ، ھەممىمىزنى شادلىقـ تىن ھاياجانلاندۇرۇۋەتكەن تۇرساڭلار خۇشال بولماي تۇرالايتتۇقـ مۇ ،— دېدى گـۈلبوستان پەرھـاتنىڭ كـۆزىگە تىكىلىپ تۇـ رۇپ ،— قاراڭ ، ھەممە بالىلار شۇنداق خۇشال ، شۇنداق شوخ . بۇنداق سورۇننىڭ قەدرىگە يەتمىگەن ئادەمنى ھېسسىياتسىز مەخـ لۇق دېگەن تۇزۇك جۇمۇ .

پەرھات گۈلبوستاننىڭ سۆزىدىكى كىنايىدىن ئۇنىڭ دىلىدىرـ نى يېنىك چىمدىپ ئۆتكىنىنى ھېس قىلىپ بەدىنىگە سۇس تىتـ رەك ئولاشتى . تانسا ئاخىرلىشىشى ھامانلا سازچىلارنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ ئۇلارنىڭ كەينىدىكى كىچىك داستىخانغا قويۇپ قويغان بوتۇلكىنى ئالدى ـ ده ، بىر پىيالىدىكى چاينى تۆكۈۋېتىپ لىق ھاراق قۇيۇپ ئۇنى خۇددى ئۇسساپ كەتكەن ئادەم ئۇسسۇزـ لۇق ئىچكەندەكلا گۈپۈلدىتىپ ئىچىۋەتتى . چاقماق تېزلىكىده يۈز بەرگەن بۇ ۋەقەنى گۈلبوستاندىن باشقا ھېچكىم سەزمەيلا قالدى .

بىراق پەرھات سورۇن ئاخىرلاشمايلا مەست بولۇپ قالدى ھەمدە ئۇنىڭ ئالىجوقا سۆزلىرى كۆپىيىپ كەتتى . ئۇ ساز باشلىنار ـ باشلانمايلا ئورنىدىن تۇرۇۋېلىپ قىزلارنى تانسىغا تارتاتتىيۇ ، لېكىن دەلدەڭشىپ كېتىپ تانسىنى تۈزۈك ئوينىيالماي قىزلار-نىڭ پۇتىغا قالايمىقان دەسسىگىلى تۇردى . ئادەتتە ئانچە كۆپ ھاراق ئىچمەيدىغان ، بىر كۈنلۈك ۋاقىتنى تۈجۈپىلەپ ئورۇنلاش-تۇرۇپ ئۆگىنىش بىلەن ئىجادىيەتتىن باش كۆتۈرمەيدىغان پەر-ھاتنىڭ بۈگۈن مەست بولۇپ قېلىشى ئايپەرى بىلەن گۈلبوستان-دىن باشقا قىزلارنى ھەيران قالدۇردى .

— پەرھاتقا بۈگۈن نېمە بولغاندۇ ؟

— دىلبەر يوق تازا ئىچىۋالاي دېگەن ئوخشىمامدۇ ؟

ئابدۇسالام كۈسۈرلىشىۋاتقان قىزلارنىڭ روھىي ھالىتىدىن پەرھاتنى ئاچىقىپ كەتمىسە سورۇننىڭ كەيپىياتىغا تەسىر يېتىدى-غانلىقىنى پەملىدى ـ دە ، ئۇنى بىر ئامال قىلىپ سىرتقا ئاچى-قىپ ، قوشنا ياتاققا ئەكىرىپ ياتقۇزدى . پەرھات بۇ ياتاققا كىرى-شى ھامانلا ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى . بۇ تاسادىپىيلىقتىن ھودۇق-قان ئابدۇسالام ئىتتىك بېرىپ ئىشىكنى ياپتى ـ دە ، ئۇنىڭ ئاياغلىرىنى سالغۇزۇپ يوتقاننى ياپتى . ئالاھازەل بەش مىنۇت ئېسەدەپ يىغلىغان پەرھات ئاستا ـ ئاستا پەسكويغا چۈشۈپ ئۇخ-لاپ قالدى .

— ھەي ئاق كۆڭۈل دوستۇم ،— دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭ يوتقىنىنى تۈزەشتۈرۈپ ھىملاپ قويغاندىن كېيىن ، — سېنى بۇ ۋاپاسىز دىلبەر يەنە قانداق كويلارغا سالار ھە ؟ !...

ئون يەتتىنچى باب داۋاسىز ئاغرىق

«ئۆزۈمنى چاغلىماي شىلتاق ئېتىپتىمەن،
يوتقانغا يۆگىنىپ ئۇچ كۈن يېتىپتىمەن»
— ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىدىن

ئابدۇسالام بىلەن مەتسالىھ چۈشلۈك تاماقتىن كېيىنلا ياتاققا قايتماي مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىدا دىلبەرنى ساقلاپ تۇراتتى. مەقسەت ناھايىتى ئېنىق. ئۇلار پەرھاتنىڭ دىلبەرگە يازغان خېتىنى ئۇنىڭغا بېرىپ قويۇش بىلەن بىرگە ئۇنىڭغا ساۋاقداشلارچە نەسىھەت قىلماقچى بولۇپ تۇراتتى. چۈنكى دىلبەر پەرھاتتىن تۇيۇقسىزلا يۈز ئۆرۈگەندىن تارتىپ تا ھازىرغىچە پەرھاتقا ئايرىم سۆزلىشىش پۇرسىتى بەرمەيۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ مەقسىتى ناھايىتىمۇ ئېنىق، دىلبەرنى ھەممەيلەن بىرلىكتە كۈچ چىقىرىپ، تەربىيە قىلىپ قۇتقۇزۇۋېلىش، چۈنكى ئۇنى ئەمدى بۇ يولدىن توسمىسا ئۇنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىدىن قارىغاندا بىراقلا نابۇت بولۇپ كېتىشى، ھەتتا مەكتەپتىن ھەيدىلىشىمۇ كۆزگە كۆرۈنۈپلا قالغان ئىش ئىدى. چۈنكى ئۇ ھازىر بىر پۈتىنى ئاساسەن مەكتەپنىڭ سىرتىغا چىقىرىۋالغانىدى. شۇڭلاشقىمىكىن ئۇ دەرسلەردە بىراقلا چېكىنىپ كېتىۋاتاتتى.

مانا تۇنۇگۈنكى كىلاسسىك ئەدەبىيات تارىخى دەرسىدە ئۇ ئەڭ ئاددىي بىر سوئالغىمۇ جاۋاب بېرەلمەي تۇرۇپ قالدى. ئەسلىي بۇ دەرسنى سىنىپ مەسئۇلى سايىتجان ھوشۇر بېرىدىغان بولغاچقىمىكىن، بۇ سىنىپتىكى ساۋاقداشلارنىڭ كىلاسسىك ئەدەبىياتتىكى نەتىجىسى ئالاھىدە يۇقىرى ئىدى. چۈنكى سايىت-

جان هوشۇر دەرس سۆزلىگەندە خۇددى ئاشۇ كىلاسسىك ئەدەبىيات نەمۇنىلىرىمىزنى يارانقان شائىرلىرىمىز بىلەن بىر زاماندا ياشاپ ئۆتكەندەك ئۇلارنىڭ تەرجىمھالىنى ناھايىتى ئەتراپلىق ، تولۇق سۆزلەپ چۈشەندۈرگەندىن باشقا ، ئۇلار يارانقان ئەدەبىيات تىرىمىنلىرىدىكى شېئىر - غەزەللەرنى ئاجايىپ چىرايلىق ئىنتوناتسىيە بىلەن دېكلاماتسىيە قىلاتتى ، شېئىردىكى ئىدىيە ، ھېسسىيات ، مەزمۇن قاتارلىقلارنى ئەتراپلىق يېشىپ چۈشەندۈرگەندىن باشقا ، مۇشۇ شېئىرنى يېزىشقا تەسىر قىلغان كونكرېت بىرەر ئىشنى مىسال قىلىپ سۆزلىسە ، ساۋاقداشلار ئۆزىنى گويا ئاشۇ دەۋر شائىرلىرى ئارىسىدا ئولتۇرۇپ ئۇلارنىڭ مۇشائىرەلىرىگە قاتنىشىۋاتقاندەك ھېسسىياتقا كېلىپ قالىدىغانلىقى ئۈچۈنمىكىن ، ئوقۇغۇچىلار ئۆزىنىڭ بۇ ئىقتىدارلىق سىنىپ مەسئۇلىنى ئالاھىدە ھۆرمەت قىلاتتى . ئۇنى ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ قابىل تەنقىداتچىسى ، كەلگۈسىنىڭ داڭلىق ئالىمى دەپ تەرىپلەشەتتى . ئۇنىڭ ئەرەب ، پارس تىل - يېزىقىغا بولغان قابىللىقى ، ئەرەب يېزىقىدىن ئىسلاھ قىلىنىپ ، بىزنىڭ يېزىق سىستېمىمىزغا بۆسۈپ كىرگەن كىلاسسىك ئەدەبىياتىمىزدىكى يېزىقلارنى خۇددى ھازىرقى يېزىقىمىزنى ئوقۇغاندەك شارىلداپ ئوقۇپ كېتىشلىرىدىن سۆيۈنۈپ كېتىشەتتى . ئۇ مۇئەللىم تېخى دەرستىن سىرتقى ۋاقىتلاردا ئاشۇ قەدىمكى يېزىق ئېلىپبەسىنى مۇشۇ بىر سىنىپ بالىغا ئۆگىتىپ ھەممىسىنىڭ ساۋاتىنى چىقىرىپ قويغاچقا ، كىلاسسىك ئەسەرلەرنى ئەينى يېزىقىدا ئوقۇش قىزغىنلىقىمۇ قوزغىلىپ كەتكەندى .

— دىلبەر ، سىز جاۋاب بېرىپ بېقىڭە ، — سايىتجان مۇئەللىمنىڭ بۇ ئاۋازى بىلەن خىيال كەپتىرى ئاللىقاياقلاردا پەرۋاز قىلىپ يۈرگەن دىلبەر دىككىدە چۆچۈپ كەتتى . چۈنكى ئۇ سىنىپتا ئولتۇرغاندەك قىلغان بىلەن كۆڭلى ئاللىقاچان شەھەر كوچىلىرىدا سەيلە قىلىشقا كىرىشىپ كەتكەن بولۇپ ، شۇ تاپ

ئۇ ئاشۇ چىرايلىق توقۇلما چاپىنىغا پار قىلىپ كىيىدىغان قىش-لىق خۇرۇم ئاياغنى نەدىن ، كىمدىن ئېلىش ، ئۇنىڭ پۇلىنى كىمگە تۆلىتىش مەسىلىسى ئۇستىدە جىددىي ئويلىنىۋاتاتتى .

— نى··· نېمىنى ، مۇئەللىم ؟ — دېدى دىلبەر ھودۇققان ھالدا ئورنىدىن تۇرۇپ .

— «ئەتەبەتۇل ھەقايىق» يەنى «ھەقىقەت بوسۇغىسى» نا-مىلىق ئەسەرنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى نېمە ؟

— «ئەتەبەتۇل ھەقايىق» بۇ ئەسەر ئەسلىي ، مېنىڭچە··· بۇ··· ، بۇ··· ، — دىلبەر كېكەچلىگىنىچە تۇرۇپ قالدى .

— بۇ ئەسەرنى مەن ، — دېدى سايىتجان مۇئەللىم دىلبەرنى جايىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ ، — تۆت سائەت ئۆتكەنىدىم . ئەھ-ۋالدىن قارىغاندا مەن ئۇنىڭ مەزمۇنىنى ، ئاپتورنىڭ ئىدىيىسى-نى ، شۇنداقلا ئەسەرنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنى ياخشى چۈ-شەندۈرەلمىگەن ئوخشايمەن ، ھە .

بۇ سۆزدىن دىلبەر قۇلىقىغىچە قىزىرىپ كەتتى .

— مۇئەللىم ، — دېدى پەرھات قولىنى كۆتۈرۈپ ئىجازەت-تىن كېيىن سۆزلەپ ، — سىز بۇ ئەسەرنى بىزنىڭ مېڭمىزگە ياق ، قەلبىمىزگە سىڭدۈرۈۋەتتىڭىز . شۇنداقمۇ ساۋاقداشلار ؟

— شۇنداق ، چۈشەندۇق ، — دېدى سىنىپتىكى بارلىق سا-ۋاقداشلار بىر ئېغىزدىن جاۋاب قايتۇرۇپ .

— بەلكىم ، ساۋاقداش دىلبەر ، — دېدى پەرھات سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ ، — تۈيۇقسىز چاقىرىلغاچقا ھودۇقۇپ كېتىپ جاۋاب بېرەلمەي قالغاندۇ ، مەن بۇ سوئالغا دىلبەرگە ۋاكالىتەن جاۋاب بەرسەم بولامدۇ ، مۇئەللىم ؟

— سىزنىڭ جاۋابىڭىز پەقەت ئۆزىڭىزگىلا ۋەكىللىك قىلى-دۇ ، — دېدى سايىتجان مۇئەللىم دوسكا ئالدىغا كېلىپ ساۋاق-داشلارغا يۈزلەنگەن ھالدا ، — چۈنكى ئىلىم ـ پەننى باشقىلارغا ۋاكالىتەن ئەمەس پەقەت ئۆزىمىز ئۈچۈنلا ئۆگىنىمىز . شۇنداق

بولغاندىلا جەمئىيەتتە پۈت تىرەپ تۇرالايدىغان بىلىم ئىگىسى بولغىلى ، خەلققە ھەقمقىي نەپ بېرەلەيدىغان ئادەم بولغىلى بولىدۇ . بۇ گېپىمنى ئېسىڭلاردا چىڭ تۇتۇۋېلىڭلار ساۋاقداشلار ، قېنى ئەمىسە ، بايىقى سوئالىمغا ئەمدى جاۋاب بېرىڭ پەرھات .

— قاراخانىيلار دەۋرىدىكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى مەشھۇر ۋەكىلى ،— دېدى پەرھات سۆزىنى داۋامۇ دانە چىقىرىپ ،— مەشھۇر ئەدىب ئەھمەت بىننى مەخمۇت يۈكنەكىنىڭ مۇھىم يازما يادىكارلىقلىرىمىزنىڭ بىرى ھېسابلىنىدىغان دىداكتىك داستانى «ئەتەبەتۇل ھەقايىق» خاراكتېر جەھەتتىن پەند ـ نەسىھەت تېپىدىكى ئەسەر بولۇپ ، ئۇنىڭدا ئاپتورنىڭ سىياسىي ، ئەخلاقى ، پەلسەپىۋى قاراشلىرى ، شۇنداقلا ئېستېتىكا چۈشەنچىلىرى ئۆزىگە خاس بەدىئىي شەكىل بىلەن ئىپادە قىلىنغان .

— ناھايىتى توغرا ، ئولتۇرۇڭ ، — دېدى سايىتجان ھوشۇر پەرھاتنىڭ جاۋابىدىن خۇشاللىنىپ ، — ئەمدى بىز بۈگۈن ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ تۆتىنچى بۆلۈمى ، يەنى 13 ـ ئەسىردىن كېيىنكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتىمىز .

بۇ دەرس سۆزلىنىشكە باشلىغاندا پەرھات يان تەرەپكە قارىدى . دىلبەرگە مۇئەللىمنىڭ بايىقى ئاچچىق تەنىسى تەسىر قىلدىمۇ ياكى پەرھاتنىڭ «مەن دىلبەرگە ۋاكالىتەن جاۋاب بېرەي» دەپ ئاتىكارچىلىق قىلىپ ئورنىدىن تۇرۇۋېلىشى ئەلەم بولدىمۇ ئەتمالىم چىرايى بۆلۈتلۇق ئاسماندەك تۇتۇلۇپلا كەتكەنىدى . شۇ تاپ ئۇ پەرھاتتىنلا ئەمەس ، بەلكى پەرھاتنىڭ «شۇنداقمۇ ساۋاقداشلار» دېگەن سوئالىغا «شۇنداق ، چۈشەندۇق» دەپ بىردەك توۋلىغان بارلىق سىنىپ كوللېكتىپىگە ئاچچىقى كەلگەندەك تۇراتتى ، شۇڭا ئۇ بارلىق ساۋاقداشلارنىڭ ئۇنىڭ ياخشى يەپ ، ئېسىل كىيىنىپ يۇرۇۋاتقانلىقىغا ھەسەت قىلىپ ، قەستەن ئۆزى بىلەن قېرىشىپ ئۇنى تېرىكتۈرۈۋاتقاندەك بىر تۇيغۇغا كېلىپ قالغانىدى . پەرھات دىلبەرنىڭ چىرايىدىكى بۇ خىل روھىي ھالەت-

نى هېس قىلىپ گويا ئۇنىڭ ئالدىدا ئىككىنچى قېتىم خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويغاندەك ئەنسىز قىمىرلاپ قويدى .

دەرستىن چۈشكەندە پەرھات بۇ ئىشنى ئۇنىڭغا چۈشەندۈرمەك بولۇپ ئۇنىڭ يېنىغا مېڭىۋىدى ، بۇنى سەزگەن دىلبەر بېشىدا شاپتۇل قاققان هالدا ئۇنى هاڭ - تاڭ قالدۇرۇپ سىنىپتىن چىقىپ كەتتى . شۇڭا ئۇ ئەمدى ئۇنىڭ بىلەن ئوچۇق - يورۇق سۆزلىشىش ئىمكانىيىتى يوقالغانلىقىنى هېس قىلىپ خەت يېزىش شەكلى ئارقىلىق ئۆزى ئويلانغان ۋە دېمەكچى بولغان گەپلەرنى خەت يۈزىدە بايان قىلىپ ئاخشامقى كەچكى ئۆگىنىش ۋاقتىنى سەرپ قىلىپ ئۇنىڭغا خەت يازغان بولسىمۇ ، لېكىن ئۇنىڭ چىرايىنى ئاچماي قويۇشى ۋە باشقا سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن خەتنى ئۇنىڭغا بېرەلمەي قالغانىدى ، بۈگۈن بولسا مانا چۈشلۈك تاماقنىمۇ يېمەي پوچتىخانىغا بېرىپ خەت سېلىۋېتىپ كېلىمەن دەپ ئىككى سائەتلىك رۇخسەت سوراپ چىقىپ كەتكەن دىلبەر هازىرغىچە يوق .

— بولدىلا ، كىرىپ كېتەيلىلا ،— دېدى مەتسالىھ ئابدۇسالامغا قاراپ ، — ئۇ بەربىر قايتىپ كەلمەيدۇ ئەينا ، ئۇنىڭ پوچتىخانىغا بارىمەن دېگىنىمۇ يالغان ، ئۇ چوقۇم هېلىقى سىرتتا تېپىشۇالغان پۇلدار بايۋەچچىنىڭ يېنىغا كەتتى...

— ئۇنداق قالايمىقان خىياللارنى قىلما دەيمەن ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ ، — «گۇمان ئىمانىنى قاچۇرۇپتۇ» دېگەندەك هېچقانداق پاكىتىڭ يوق ئەهۋال ئاستىدا بىر قىز بالىغا مۇنداق قارا چاپلىساق بولمايدۇ .

— قىزلارنىڭ ئىشىنى قىزلار ئوبدان چۈشىنىدىكەن ئەينا ،— دېدى مەتسالىھ ئابدۇسالامغا قاراپ ناهايىتى جىددىي تەلەپپۇزدا سۆزلەپ ، — ئايپەرىچۇ دىلبەرنى «ئۇ هازىر پۇل دېگەننى چوڭ - چوڭ خەجلەيدىغان بولۇۋالدى ، ئۆيىدىن كەلگەن پۇلنىڭ تايىنى يوق تۇرسا بۇنداق سامانىڭ نەرقى خەجلەيدىغان

پۇل زادى نەدىن كېلىۋاتىدۇ ، كىم بېرىۋاتىدۇ ، بۇنىڭدا چوقۇم مەسىلە بار ، مېنىڭچە ئۇ جەمئىيەتتىكى پۇلدار بىرەرسى بىلەن تېپىشىپ قالغان گەپ ، شۇڭا ئۇ سىرتقا جىق چىقىدۇ » دەۋاتىدۇ ، مۇشۇنىڭدەك دەل پاكىتى بار ئىشلاردىنمۇ دىلبەرنىڭ بىر پۇتىنىڭ ئاللىقاچان سىرتقا چىقىپ قالغىنىنى بىلمىدىڭما ئەينا .

ئابدۇسالام مەتسالىھنىڭ بۇ قايىل قىلارلىق تەھلىللىرىدىن ئويلىنىپ قالدى ، ئايپەرىنىڭ ئاشۇ گۇمانلىرىنىمۇ راستتىنلا چەتكە قاققىلى بولمايدىغان ئىشلار ئەلۋەتتە ، چۈنكى ئەينى دەۋردە يۈز نەچچە سوملۇق چاپانغا ئەمەس ، ئوتتۇز - قىرىق سوملۇق ئاياغقىمۇ ئالدىراپ ئىپادە بىلدۈرەلمەيدىغان بىر قىز ئەمدى ئۇ چاپاننى قورقماي سېتىۋالغاندىن سىرت خۇددى غايىبتىن غەزىنە ئۇچرىغان ئەلى بابادەك بىردىنلا پۇلدار ئادەمگە ئايلىنىپ قالسا بۇنىڭدىن گۇمان قىلماي تۇرغىلى بولاتتىمۇ زادى ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ مۇشۇ توقۇلما چاپان ئۇچىسىغا چىقىش بىلەن تەڭلا پەرھاتتىن ئاساسەن يۈز ئۆرۈگەنىدى . ئۆتكەندە بۇ ئىشلاردىن ئىچى پۇشۇپ ئۆزى يالغۇز بازارغا كىنوغا چىقىپ كەتكەن پەرھات كەچتە رەڭگى تاتارغان ھالەتتە قايتىپ كەلدى ، ئۇنىڭ بۇ روھىي ھالىتىدىن چۆچۈگەن ئابدۇسالام نۇرغۇن يېلىنىش - يالۋۇرۇشلار نەتىجىسىدە ئاران دېگەندە ئۇنىڭ راست گېپىنى ئاڭلىيالىدى .

— ئاداش ،— دېدى پەرھات ناھايىتى روھسىز ھالدا ،— دىلبەر راستتىنلا سىرتتا بىرىنى تېپىۋالغاندەك تۇرىدۇ ، مەن ئۇلارنى كىنوخانىدا كۆرۈپ قالدىم ، بەك قورقۇنچلۇق ئەھۋال بۇ ، ئۇ مەن بىلەن يۈرمىسىمۇ مەيلىتى ، لېكىم مەكتەپنىڭ سىرتىدا جەمئىيەتتىكى ئۇنداق بىنورمال ئادەملەر بىلەن ئاپاق - چاپاق بولۇپ يۈرمىسە ياخشى بولاتتى ، بۇ ئىنتايىن خەتەرلىك ئەھۋال جۇمۇ ، ئۇنى بىر ئامال قىلىپ قۇتقۇزۇۋالايلى دوستۇم ، ئۇنىڭ ئانىسى بىز مەكتەپكە مېڭىش ۋاقتىدا قىزىنى ماڭا تاپشۇرغان ، ئۇنىڭغا ئۆز ئاكىسى ئورنىدا ئاتىدارچىلىق قىلىشىمنى

ئۆتۈنگەنىدى ، ئەمدى مەن غۇلجىغا قايتقاندا ئۇنىڭغا نېمىمۇ دەيـ
مەن ، بۇ ئىشنى ئۇنىڭغا قانداقمۇ چۈشەندۈرىمەن ئاداش .

پەرھاتنىڭ قاتتىق ئازابلانغان ، روھسىزلانغان ھالدا ئولتۇـ
رۇپ كېتىشلىرىدىن ئابدۇسالامنىڭ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ قالـ
دى ، دېمىسىمۇ بىر ئاق كۆڭۈل ، تىرىشچان ياشنى بىر تۈتۇرۇقـ
سىز قىز يەتكۈچە ئازابلاۋاتاتتى ، لېكىن ئۇنىڭدىكى روھىي بېسىم
پەقەت بۇلا ئەمەس ، بەلكى بىر بالا دەردىدە پۈچىلىنىپ تۇرغان
ئانىنىڭ لەۋزىنى ئاقلاش ئۈچۈن بارلىق دەرد ـ ئەلەمگە بەرداشـ
لىق بېرىپ ئاشۇ قىزغا ياردەم قولىنى سۇنماق بولۇپ تۇرغان
بۇ يىگىتكە ئەمدى قانداق تەسەللى بېرىش كېرەك زادى .

— كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما ، ئاداش ، — دېدى ئابدۇسالام
ئۇنىڭ مۇرىسىگە دوستانىلەرچە قول قويۇپ ، — ئۇنى بۇ تۈيۈق
يولدىن قايتۇرۇپ كېلىش سېنىڭلا ئەمەس ھەممىمىزنىڭ بۇرچى ،
چۈنكى ئۇ ھەممىمىزنىڭ ساۋاقدىشى ، بىز ئۇنى بىرلىكتە كۈچ
چىقىرىپ قۇتقۇزۇۋالايلى ، مېنىڭچە يەنىلا سەن ئاۋۋال ئۇنىڭ
بىلەن يۈرتداشلارچە كۆرۈشكىن ، مەكتەپ بىلەن جەمئىيەتنىڭ
پەرقىنى ، باغلىنىشىنى ، بالدۇرلا مەكتەپ سىرتىغا قاتراشنىڭ
زىيىنىنى ئوبدان چۈشەندۈر ، قالغان ئىشقا بىز بار ، ئۇ ساڭا
مۇشۇنداق بىر سۆزلىشىش ئىمكانىيىتى بەرمىسە خەت ياز ، سەن
بىلەن يۈز ـ تۇرانە تۇرمىغاندىكىن خەتنى ئەلۋەتتە ئوقۇيدۇ ،
توغرا ، بولدىلا مۇشۇنداقلا قىلايلى زادى ، تازا يۈرەككە تەگكۈدەك
قىلىپ خەتلا يازغىنە .

— دەرس ۋاقتى توشۇپ قالدى ،— دېدى مەتسالىھ ئابدۇسا-
لامنىڭ خىياللىرىنى قاپ بېلىدىن ئۈزۈپ ، — بولدى ، كىرىپ
كېتەيلىچۇ ، ئۇ بۇنىڭ بىلەن بىر نەچچە قېتىم دەرسكە رۇخسەتـ
سىز قاتناشمىدى ، مۇشۇنداقلا كېتىۋەرسە چارە كۆرۈلىدىغان
بولدى جۇمۇڭلار .

— ئەگەر پەرھاتنىڭ بۇ خېتىمۇ ئۇنى تەسىرلەندۈرۈپ ئۇنى

يامان يولدىن قايتۇرالمىسا بۇ ئىشنى ئەزىمەتكە ئېيتىپ سىنىپ يىغىنى ئېچىپ ئۇنىڭغا ساۋاقداشلار بىرلىكتە تەربىيە قىلساق بولىدىغان ئوخشايدۇ جۇمۇ ، كىرىپ كېتەيلى ، دەرس ۋاقتى بولۇپ قاپتىغۇ .

ئۇلار دېلىغۇللۇق ئىچىدە سىنىپقا قاراپ ماڭدى ، شۇ تاپتا مەكتەپ ئىچىدە ئالدىراش ئۇياق - بۇياققا مېڭىپ يۇرگەن ئوقۇغۇچى - ئوقۇتقۇچىلارنىڭ شاد - خۇرام چىرايىدىن بىر كۆڭۈللۈك ، قۇۋناق مەكتەپ تۇرمۇشى ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا نامايان بولۇپ تۇراتتى ، كىتاب - دەپتەرلىرىنى قولتۇقلىشىپ خۇش چاقچاق كۈلكىلىرى بىلەن كېتىۋاتقان ستۇدېنتلار چۈشتىن كېيىنكى دەرسكە ۋاقىتىدا كىرىش ئۈچۈن ئالدىرىشىۋاتقاندەك تۇراتتى .

— مانا بۇ بىزنىڭ ئالىي مەكتەپلىرىمىزنىڭ ئوتتەك قىزغىن ، ماگنىتتەك تارتىملىق بىر كۆرۈنۈشى ،— دېدى ئابدۇسالام هاياجانلانغان هالدا مەتسالىهقا قاراپ ،— مۇشۇنداق ئالىي بىلىم يۇرتىغا كىلىشنى ئارزۇ قىلسىمۇ ئاشۇ ئارزۇسىغا يېتەلمەي زار - زار قاقشايدىغان بالىلار جەمئىيەتتە دېگەن كۆرمىڭ تۇرسا ماۋۇ دىلبەرنىڭ مۇشۇنداق ياخشى پۇرسەتنى قەدىرلەشنى بىلمەي يۇرگىنى نېمىسى ئەمدى ، هە .

— شۇ ئەمەسمۇ ،— دېدى مەتسالىهمۇ باش لىڭشىتىپ ،— «بىر ياخشىنىڭ قەدرىنى بىلمەس بىر ياماننى كۆرمىگىچە» دېگەن گەپ بار ، پەرهاتنىڭ قەدرىگە يەتمىگەن دىلبەرنىڭ يىغىسى كېيىن باشلىنىدىغان ئوخشايدۇ .

ئابدۇسالامنىڭ مەكتەپ ئىچىدىكى بۇ كۆڭۈللۈك كۆرۈنۈش-لەردىن كۆڭلى بىر ئاز كۆتۈرۈلۈپ قالغان بولسىمۇ ، لېكىن قەلبىنىڭ مەۋھۇم بوشلۇقلىرىدا دىلبەرگە بولغان ئېچىنىش تۇيغۇسىنىڭ قۇتراپ تۇرغانلىقىنى هېس قىلماي تۇرالمىدى . قارىغاندا مەتسالىهمۇ ئاشۇنداق تۇيغۇدا بولسا كېرەك ، ئۇمۇ جىمىپلا

كەتكەنىدى . ئۇلار شۇ تاپتا دىلىمىزدىكى كەلگۈسى توغرۇلۇق باش قاتۇرۇپ ھەر خىياللار ئىلكىدە تەۋرىنىپ كېتىۋاتقان بىلەن دىلـ بەر شۇ تاپىنىڭ ئۆزىدە مۇھەممەت ئىمىن شاڭگاڭ ئىسىملىك بىر سودىگەرنىڭ نەپىس بېزەلگەن ھۇجرىسىدا بەختتىن خۇمارلاشقان كۆزلىرىنى يېرىم يۇمۇپ يېڭى لايىقى بولمىش قىرىقتىن ھالقـ غان ، قورسىقى ھامىلىدار ئاياللاردەك يوغىنىغان بۇ سودىگەرگە نازلىق كۈلۈمسىرەپ قاراپ ئولتۇرغانلىقىنى ھېچكىم تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى .

قىزلارنىڭ كۆڭلى ئاجايىپ بىر دۇنيا ، ئۇنى سەن ئاددىي كۆزۈڭ بىلەن كۆرەلمەيسەن ، ئۇلارنىڭ قەلبىنىڭ ئىچكىرى قاتـ لاملىرىدىكى مەڭگۈلۈك سىرلارنىمۇ مەڭگۇ تېپىپ بولالمايسەن ، چۈنكى ئۇلار تا ھازىرغىچە دۇنيادىكى ئەڭ نوپۇزلۇق ئالىم ـ مۇتەخەسسىسلەرمۇ سىرىنى تاپالمايۋاتقان ئاشۇ مىسىرنىڭ پىراـ مىدالىرىدەك ھەممىلا كىشىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدۇيۇ ، لېكىن ئۇلارنىڭ سىرلىق قاتلاملىرىنى يەشكىلى ، ئۇلارنىڭ پىنھان سىرـ لىرىنى بىلىۋالغىلى بولمايدىغانلار تېپىدىن . ئۇلارنىڭ ئۆزئارا دوستلۇقىمۇ ئاشۇنداق سىرلىق چەمبىرەك ئىچىگە بەند قىـ لىنغان ، بىر ـ بىرى بىلەن خۇددى جان ـ جىگەر قېرىنداشلارـ دەك يېقىن ئۆتۈشۈۋاتقان بىر جۈپ قىز ۋاقتى كەلسە ئەرزىمەسلا بىر ئىش تۈپەيلى ئازارلىشىپ قېلىپ بىردەمدىلا ياتلىشىپ كېتىـ دۇ ، تېخى كىيىم ـ كېچەك ، زىبۇ زىننەت مەسىلىسىگە كەلگەندە ئۇلار شۇنداق زىللىشىپ كېتىدۇكى ، ئۇ چاغدىكى بەكمۇ يوشۇـ رۇن ھالدا داۋاملىشىۋاتقان قورساق ئۇرۇشىدىن ئايلىنىپلا كېتىـ سەن ، بىرسىنىڭ ئېسىلراق كىيىم كىيگىنىنى كۆرگەن يەنە بىرى ئۇنى مۇبارەكلەپ ئۇ كىيىمنى تۈتۈپ قويغىنى بىلەن ئۇنىڭ ئاشۇ كىيىمى يەنە بىرىنىڭ ھەسەت ئوچىقىغا ئوبدانلا تۈتۈرۇق بولىدۇ ، ئۇلار چىرايىدا چاندۇرمىغاندەك قىلغان بىلەن يۈرىكـ نىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلىمىدا لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان كۆرەلمەسلىك

ئۇچقۇنلىرى ئۇنى تىنماي پۇچىلايدۇ ، بۇنداق چاغدا ئۇ ھەرقانداق بىر ئامال قىلىپ ئۇنىڭ ئاشۇ كىيىمدىنمۇ ياخشىراقىنى ئېلىپ دوستىنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرالىسا ئاندىن ھاردۇقى چىقىپ قالىدۇ .

ئايپەرىنىڭ ھېلىقى توقۇلما چاپىنى مانا شۇنداق ھەسەتنىڭ تۈتۈرۈقى بولغان كىيىم ، شۇ سەۋەبلىك دىلبەر پەرھاتتىن ، قىسقىسى قولى قىسقا بۇ يىگىتتىن تۈنجى قېتىم نومۇس قىلدى ھەمدە ئاشۇ چاپاننى قانداقلا بولمىسۇن سېتىۋېلىپ كىيىپ چىقىپ ياتاقداشلىرىنى تاڭ قالدۇرۇش ئىستىكى ئۇنى ئاشۇ سودىگەرگە يېپىسىز باغلاپ قويدى ، چۈنكى ئۇ سودىگەر مەردلىك بىلەن بۇ چاپاننى نېسىگە مۇنداقچە ئېيتقاندا بىكارغىلا بەرگەنىدى ، ھازىرغىچە ئۇچ خوتۇننى يولغا سېلىپ ئۇچ خوتۇندىكى تۆت بالىنى ئاشۇ خوتۇنلىرىغا تاشلاپ بېرىپ ، ئۇلارنىڭ بېقىلىش خىراجىتىنى بىراقلا بېرىۋېتىپ باش ئاغرىقىدىن تەلتۆكۈس قۇتۇلۇۋالغان ، قېرىقتىن ھالقىغان بۇ خوتۇن بېدىكى دىلبەرنىڭ ئاشۇ چاپانغا بولغان ئوتتەك قىزغىنلىقىدىن پايدىلىنىپ ئۇنى ئەپچىللىك بىلەن قارماقتا ئىلىندۇرغانىدى . «نەقتىن ھەسەل چىقتى ، نېسىدىن كېسەل» دېگەندەك دىلبەر چاپاننى نېسىگە ئېلىۋالغان ئاشۇ كۈنىدىن تارتىپ بۇ «مەرد» سودىگەرنىڭ بىر نەچچە قېتىملىق ئائىلە زىياپىتىگە قاتنىشىپ ، ئۆزى بىلىپ ـ بىلمەيلا قىزىل ھاراقنى ئىچىپ قويدى ، ئەنە شۇ ھاراق ئۇنىڭ ئۆز ـ ئۆزىنى كونترول قىلىش ئىقتىدارىنى يوقىتىپ ئۆزىنىڭ قىزىلىق ئىپپىتىنىڭ يوقىلىشىغا سەۋەب بولۇپ قالدى . ئۇ مەستلىكتىن تولۇق يېشىلىپ ھوشىنى تاپقىنىدا بولسا پۈتۈنلەي كېچىككەنىدى . ئۇ شۇندىلا بىر دەملىك ھېسسىياتنىڭ كەينىگە كىرىپ ئۆزىنىڭ ئەڭ گۈزەل بولغان قىزىلىق ئالىمىدىن پۈتۈنلەي خوشلاشقانلىقىنى بىلىپ ئۆكسۈپ يىغلىۋەتتى ، شۇندىلا ئۇ ئۆزىگە ناھايىتى مەردلەرچە مۇئامىلە قىلىپ ئۆزىنىڭ «سېخىي»لىقىنى نامايان قىلغان بۇ

ئادەم سۈرەتلىك ئالۋاستىغا ئالدانغىنىنى ھېس قىلىپ ئۇنىڭغا ئېسىلىپ ئۇنى تىللاشقا باشلىدى ، لېكىن مۇرادىغا يېتىپ چەكسىز ھۇزۇرنىڭ كەيپىنى سۈرۈپ ئولتۇرغان ئۇ سودىگەر دىلبەرنى قاتتىق سىلكىپ تاماكىسىنى پۈرقىرتىپ چەككىنىچە ناھايىتى بەخىرامان ئولتۇراتتى .

— مەن ئەرز قىلىمەن ، سوتقا ئەرز قىلىمەن ، — دېدى دىلبەر ئۆكسۈپ يىغلىغان ھالدا ،— سەن مېنى ئالدىدىڭ ، مېنى ئالداپ ھاراق ئىچۈرۈپ مەست قىلىپ قويۇپ نومۇسۇمغا تەگدىڭ ، ئەمدى مەن قايسى يۈزۈم بىلەن مەكتەپكە چىقىمەن ، ساۋاقداشلىرىمنىڭ يۈزىگە قانداق قارايمەن . ۋۇ ئىپلاس ، لۇكچەك…

— ئەرز قىلامىلا خېنىم ، ئەجەب يامانكەنلا جۇما ،— دېدى مۇھەممەت ئىمىن پەرۋاسىز ھالدا تاماكىسىنى پۈرقىرتىپ چېكىپ ئىسىدىن چەمبەر چىقارغان ھالدا ، — قىز بالا دېگەننىڭچۇ بۇنداق ئىشنى ئەرز قىلىشى ئۆزىنى - ئۆزى كاچاتلاشتىن باشقا ئىش ئەمەس ، بوپتۇ خېنىم ، بۇمۇ كۆڭىللىرى جۇما ، ئۆزەمنى ئۆزەم بىر كاچاتلاپ ، خەلقئالەم ئالدىدا بىر قېتىم ئوبدان سازايى توۋلاپ باقاي دېسىلىرى ئەرز قىلىۋەرسىلە ، ئەنە يول ، لېكىنزە ، ئەرز دېگەنگە پاكىت بولۇشى كېرەك جۇما .

— مۇشۇ پاكىت ئەمەسمىكەن ، ئىپلاس ، — دېدى دىلبەر ئۇستەل ئۈستىدىكى ھاراق بوتۇلكىسىنى يەرگە ئېتىپ چاقىنىدىن كېيىن ، — ماڭا دورا ئارىلاشتۇرۇلغان ھاراقنى ئىچۈرۈپ بىھوش قىلىۋېتىپ ئاندىن نومۇسۇمغا تېگىپسەن .

— ھە ، مۇنداق گەپمۇ بارمۇ تېخى ، — دېدى ئۇ تاماكىسىنى قاتتىق شوراپ كۆتىكىنى يەرگە تاشلاپ دەسسەپ مىجىۋەتكەندىن كېيىن ،— بۇ گەپچۇ تازا چەك بېسىپ كەتمەيدۇ خېنىم ، ئاشۇ قىممەت باھالىق چاپاننىڭ پۇلىنى تۆلەش ئېغىر كېلىپ يالغان مەست بولۇپ يېتىۋېلىپ تېخى مەندىن بەكرەك ھۆركىرەيدا ، بۇنداق دەۋا قىلسىلىرىچۇ خېنىم ئۇتتۇرۇۋېتىلا ، چۈنكى ھەممە

ئىش سىلىنىڭ رازىلىقلىرى بىلەن بولاۋاتىدۇ ، ئىشەنمەيۋاتاملا خانقىز ، ئۇنداق بولسا مېنىڭ پاكىتىمنى ئاڭلاپ باقاملا ،— مۇھەممەت ئىمىن سۆزىنى تۈگىتىپ لەككىدە ئورنىدىن تۇر-دى ـ دە ، ئۇنئالغۇنىڭ يېنىغا بېرىپ ، بىر لېنتىنى سېلىپ ئۇنى بېشىغا يانداۋردى ـ دە ، قويۇپ قويدى ، شۇ ھامان ئۇنىڭدىن چىقىۋاتقان بىر تونۇش ئاۋاز ئۇنى گاڭگىرىتىپلا قويدى . ئۇ بۇ ئاۋازدىن قايمۇقۇپ بېشىنى چاڭگاللىغىنىچە ئولتۇرۇپلا قالدى .

— چاپانىنىڭ پۇلىنى بېرىۋېتەي دېگەنتىم قارىڭ ، ئۆيدىن ھېچ پۇل كەلمەي ۋاقتىدا بېرەلمەي خىجىل بولۇۋاتىمەن ، پەقەت خاپا بولماڭ جۇمۇ ، بولمىسا خىجىللىقتىن يەرگە كىرىپ كەتكۇ-دەك بولۇۋاتىمەنغۇ .

— بۇنىڭ خىجىل بولىدىغان نېمىسى بار خانقىز ، كەلسە بېرەرسىز ، بۇنىڭغا ئالدىراش يوق ، بىرەر چاپانىنىڭ پۇلىنى ئال-مىغانغا كەمبەغەل بولاپ كەتمەيمىز ، پۇل دېگەننىچۇ جان تەنده ئامان بولسىلا تېپىۋالغىلى بولىدۇ ، لېكىنزە ، سىزدەك گۈزەل قىزلارنى ئۇنداق ئاسان تېپىۋالغىلى بولىدىغان ئىش ئەمەس جۇ-ما ، خانقىز ، مېنى ئۇنداق كۆزى كىچىك چۈپەي ئادەملەردىن كۆرۈپ قالماڭ جۇما .

— ۋېيەي ، ئادەمنى ئۇنداق خىجىل قىلىپ كەتمىگە ، سىزمۇ ئاشۇ سودىگىز بىلەن پۇل تېپىۋاتقان ئادەم ، قاراپ تۇرۇپ سىزگە زىيان بولسا بولمايدۇ ـ دە .

— بولدى ، بولدى ، ئاشۇ چاپان ، پۇل دېگەن گەپلەرنى قىلماي كۆڭۈل كۆتۈرىدىغان نەق گەپ قىلىپ ئولتۇرايلىچۇ خانـ-قىز .

— قايسى نەق گەپنى دەيسىز ؟ !

— چاپانىنىڭ گېپىنىچۇ ، بۇگۈندىن باشلاپ چاپانىنىڭ گېپى ئاخىرلاشتى ، ئۇنى مەن سىزگە سوۋغا قىلغان بولاي زادى .

— ۋېيەي ، ئۇنداق قىلسىگىز قانداق بولىدۇ ، يا مەن سىزگە

ئۇرۇق ـ تۇغقان بولمىسام ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ ئون ـ يىگىرمە سوملۇق نەرسە بولمىسا .

— ئۇنداق زىغىرلاپ كەتمەيلى خانقىز ، بۇرۇن توتۇشمىساق مانا ئەمدى ئوبدانلا تونۇشۇپ قالدۇق ، بىزدە «بىر كۆرگەن تونۇش ، ئىككى كۆرگەن تۇغقان» دەيدىغان گەپ بارغۇ ھە . ئەمدى تۇغقان بولۇپ قالساقمۇ كېچىكمەيمىز جۇما . ئەگەرچەندە سىز بىزنىڭ دېگەن يېرىمىزدىن چىقسىڭىزلا ھېلىغۇ بىر چاپاندەكەن ئۇنىڭدىنمۇ قىممەتلىك نەرسىلەرنى سوۋغا قىلىۋەتكۈچىلەكىمىز بار ئەركەك جۇما بىز .

— ۋىيىيەي ، ئەجەب مەرد يىگىتكەنسىز جۇمۇ . مەن سودىگەر ناھايىتى چىڭ بولىدۇ . ئۇلارنىڭ تاپقان پۇلىنىڭ بىر ئۇچى بىلەكتە ، يەنە بىر ئۇچى يۈرەكتە دەپ قەتئىي قالايمىقان پۇل خەجلىمەيدۇ ، دەپ ئاڭلىغانتىم . سىز ئۇنداقلارغا پەقەت ئوخشاشمايدىكەنسىز .

— ئۇنداقلار تېگىدىن سودىگەر ئەمەس . «مانتا كۆرمىگەن قەلەندەر قاسقانغا دۇم چۈشۈپتۇ» دېگەندەك ئىككى ـ تۆت تال پۇل تېپىۋالسا گىدىيىپ كېتىدىغان ، ئازراق زىيان تارتسا تاتىرىپ ، شۇمشىيىپ كېتىدىغانلاردىن سودىگەر چىقمايدۇ ، ئۇنداقلاردىن پۇل تەمە قىلغانلىق قەلەندەردىن پەيشەنبىلىك تىلىگەدەكلا بىر ئىش ، خانقىز . مېنىڭ پرىنسىپىم سودىدا قىلدىن كەچمەسلىك ، دوستىدىن پىلىنمۇ ئايىماسلىق .

— ۋاي ـ ۋۇي ، راستىنلا مەرد ، سېخىي ئادەمكەنسىز جۇمۇ ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەجەب جىق ئىش بىلىدىكەنسىز . گەپلىرىڭىزمۇ شۇنداق ئورۇنلۇق .

— گەپنى ئەگىتمەڭ خانقىز . مېنىڭ بايىقى سوئالىمغا تېخى جاۋاب بەرمىدىڭىز .

— قايسى سوئالغا ؟ !

— ھېلىقى مەن دېگەن يەردىن چىقسىڭىزلا ھېلىغۇ بىر

چاپانكەن ئۇنىڭدىن قىممەت نەرسىلەرنىمۇ سوۋغا قىلىۋەتكۈچىلەر كىمىز بار ئەركەك جۈمۇ بىز ، دېگەن گەپكىچۇ .

— ئۇنىڭغىمۇ جاۋاب بېرىش كېتەمدۇ . مانا مەن يېنىڭىزدا ئولتۇرۇپتىمەنغۇ .

— ئولتۇرسىلا ھېساب ئەمەس خېنىم . دېگەن يەردىن چىقسىڭىز ھېساب .

— دېگەن يېرىڭىزدىن چىقامدىغان ، ھايتلا دەپ قويسىڭىز مانا مەن تەييار .

— ھەببەللى ، ئوغۇل بالا ئەركەكتەك گەپ قىلدىڭىز جۇما . گېپىڭىز راست بولسا ئەكېلىڭ قولىڭىزنى .

— مانا قولۇم ، ۋىيەي ئاغرىتمۇەتتىڭىز ، قولىڭىز نېمىدېگەن قاتتىق .

— ئوغۇل بالىنىڭ قولى مانا مۇشۇنداق قاتتىق بولىدۇ خانقىز .

...—

دىلبەر ئۇنئالغۇنى ئاڭلاپ بولۇپ خۇددى يامان چۇش كۆرۈپ ئويغانغان ئادەمدەك قاتتىق ساراسىمگە چۈشۈپ چىلىق ـ چىلىق تەرلەپ كەتتى . شۇ تاپتا ئۇ ئۆزى ئۇچۇن ، ئاشۇ چاپاننى ئالمەن دەپ ئۆزى يالغۇز مۇشۇ سودىگەرنىڭ يېنىغا چىقىپ قالغىنى ئۇچۇن نومۇس قىلمۇاتاتتى . ئۇ ئاشۇ چاغدا بىر چاپاننى بىكارغا ئېلىۋالغانلىقىنىڭ خۇشلۇقىدا ئۆزىنىڭ نېمىلەرنى دەۋاتقانلىقىنىمۇ ئېسىگە ئالالمىغانىدى . مانا مەككار سودىگەر ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى سۆزىنى لېنتىغا ئېلىپ پاكىت سۈپىتىدە ساقلاپ قويۇپتۇ . بىر قەدەم خاتا بېسىلغان يول ئەمدى ئۇنىڭغا ناھايىتى ئاچچىق ئەسلىمىلەرنى قالدۇرۇپ ئۇنىڭ پۈتكۈل ھاياتىنى ۋەيران قىلىش ئالدىدا تۇرماقتا . مەكتەپ پۈتتۈرۈش ئۇچۇن يەنە ئۇچ يىل ۋاقىت بار ، شۇڭغىچە ئۇ قانداق قىلىدۇ ؟ بۇ مەككار سودىگەر ئۇنى شۇنداقلا قويۇۋېتەمدۇ ؟ ياق ، ئۇنىڭ ئالدىدا مەڭگۈ ئاغزى ئېتىلـ

گەن بىر قىزنىڭ ئەمدى تاللاش يولى قالدىمۇ زادى . مانا ھازىرقى رەھىمسىز ئەمەلىيەت ئۇنىڭ يۈرىكىنى قۇرتتەك غاجىلىماقتا . ئۇ توغرا ئېيتىدۇ ، سوتقا ئەرز قىلىش دېگەن ئويىنىشىدىغان ئىش ئەمەس ، ئەرز قىلدى دېگەنلىك ئۆزىنىڭ ئىستىقبالىنى ئۆزى ۋەيران قىلدى دېگەنلىك . ئۇنداق بولغاندا ئۇنىڭ ئىستىقبالىلا ئەمەس ، بەلكى ئۆمۈرلۈك بەختىمۇ شۇ ئىش بىلەن خوددى چېقىلغان ئەينەكتەك پارە - پارە بولۇپ كېتىدۇ .

— قانداق ، ھايت دېسەم ھۇيت دەيدىغان خانقىز ، ئولتۇرۇپ كەتتۇققۇ ، شامال چىقمىسا دەرەخ لىڭشىمايدۇ دېگەن گەپ بار ، يىڭنىگە يىپ سېپىشمۇ ئۇنداق ئوڭاي گەپ ئەمەس ، قېنى ئەمدى سوتقا بارمامسىز ؟ !

— ئىپلاس ، تىلىڭنى يىغ ئەبلەخ ، — دېلىبەر غال - غال تىترىگەن ھالدا ئورنىدىن تۇردى - دە ، قەنت - گەزەك ، يەل - يېمىشلەر لىققىدە تىزىلغان ئۇستەلنىڭ بىر بۇرجىكىنى كۆتۈرۈپلا ئۆرۈۋەتتى . چىنە - قاچىلار چېقىلىپ داستىخاندىكى نازۇ نېمەتلەر گىلەمنىڭ ئۈستىگە چېچىلدى . ئۇ قاچانلاردىدۇر قولىغا چىقىپ قالغان پىيالىنى كۆزلىرى پىيالىدەك چەكچەيگەن بۇ مەككار سودىگەرنىڭ بېشىغا ئاتماق بولۇپ ئېگىز كۆتۈردى - دە ، ئۇنىڭ بايىقى كۆرەڭلىكىدىن قىلچە ئەسەرمۇ قالمىغان چىرايىغا قاراپ بۇ ئىشتىن يالتىيىپ پىيالىنى يەرگە تاشلاپ ئۇنى كۈكۈم - تالقان قىلىۋېتىپ چىقىپ كەتتى .

ئۇ تالاغا يۈگۈرۈپ چىقىپلا كۆز ياشلىرىنى توختىتىشقا مەجبۇر بولدى . چۈنكى بۇ كوچىدا ھازىر ئادەم مىغلىدايتتى . گويا ھەممىلا يەر بازارغا ئايلانغاندەك مۇشۇ مەھەللە كوچىلىرىمۇ ھەر خىل سودا قىلىۋاتقانلار بىلەن توشۇپ كەتكەنىدى . ئۇ بۇ كۆرۈنۈشتىن دەسلەپ مەڭدىدى ، ئاندىن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ كۆز يېشىنى سۈرتۈپ ئۆزىنى رۇسلىدى . بوينىغا سىيرىلىپ چۈشكەن گاز ياغلىقىنى تۈزەشتۈرۈپ چىگدى . شۇ تاپتا ئۇ گەرچە مېڭىپ

كېتىۋاتقان بولسىمۇ ئۇنىڭ كاللىسى گاراڭشىپ ، خۇددى ئۇزۇن يىل كېسەل تارتقان ئادەمدەك چىرايى تاتىرىپ كەتكەنىدى .

— نېمە بولدۇڭ ، ئاداش ، — مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىدا ئوچراشقان ئايپەرى ئۇنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ سىلكىدى ، — جىمجىتلا يوقاپ كەتتىڭ ، ئاغرىپ قالدىڭمۇ ـ يە ؟

— ھېچنېمە بولمىدىم ،— دېدى ئۇ زورىغا چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ ، — تۈمۇ تەگدىمىكىن ، بېشىم ئاغرىپلا تۇرىدىغۇ .

— يۈرە ئەمىسە ، دوختۇرخانىغا بارايلى .

— بولدىلا ، ھېپىزىخېنىمدەمنىڭ ئۆيىدە زۇكام دورىسى ئىچىۋالغانتىم ، سەن ئىشىڭغا بېرىۋەر .

— مەن سوپۇن ئالغىلى چىققانىدىم ئاداش ، توختاپ تۇرە .

— مەن كېتىۋېرەي .

— بوپتۇ ئەمىسە .

شۇ تاپتا ئايپەرى دىلبەرنىڭ خۇددى ناھايىتى ئۇزۇن يىل كېسەل تارتقان ئادەمدەك جانسىز مېڭىشلىرىغا قاراپ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ قالدى . چۈنكى باشقا ۋاقىتلاردا ئاتا ـ ئانىنىڭ قەدرى ئۆتۈلمىسىمۇ مانا مۇشۇنداق ئاتا ـ ئانىدىن ئايرىلىپ ياشىغاندا ئۇلارنىڭ قەدرى بەك ئۆتۈلۈپ كەتسە كېرەك ، ئازراق بىتاب بولۇپ قالغاندىلا ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىغا كېلىدىغىنى ئۆز ئۆيى ئىدى . ئۇلار مۇشۇنداق تۇمۇ ـ يۆتەل بولۇپ قالغاندا تەم ـ خۇرۇچلىرى ئوبدان تەڭشەلگەن بىر چىنە سۈيۈقئاش ياكى شويلا ئىچۈرۈپ يوتقانغا چۈمكەپ پۈر ـ پۈر تەرلىگەن قىزىنىڭ بېشىدا ئالەمچە مېھىر بىلەن مۇڭلىنىپ ئولتۇرغان كۆيۈمچان ئانىنى نەقەدەر سېغىنىدۇ ھە . دەل مۇشۇلارنى خىيالىدىن ئۆتـ كۈزگەن ئايپەرى بىر خالتا سوپۇن پاراشوكى ئالغاندىن باشقا يول بويىدىكى قاسساپتىن ئىككى يۈز گرام قوۋۇرغا گۆش ، بىر باش چامغۇر ، بىر تال شوخلا ، بىر تال قىزىل مۇچ ئالدى ـ دە ، ياناقتىكى كىرسىن ئوچاقتا ئۇنىڭغا سۈيۈقئاش ئېتىپ بېرىشنى

ئويلاپ ياتىقىغا تېزلىك بىلەن قايتتى .

شۇ كۈندىن باشلاپلا دىلبەر بەكلا جىمىغۇرلىشىپ كەتتى ، ياتاقداشلارنىڭ كۆڭۈل قويۇپ ئۇزۇپ تاشلاپ ئەتكەن سۈيۇقئېشىنىڭ ھەقىقەتەن تەمى بولسىمۇ ئۇنىڭ گېلىدىن زادىلا ئۆتمىدى . چۈنكى ئۇنىڭدا كېسەل كىشىلەردە بولىدىغان تەن ئاجىزلىقتىن كۆرە روھىي ئېزىلىش بىلەن پىسخىك ئاجىزلىق ناھايىتى گەۋدىلىك ئىدى . شۇڭا ئۇ مۇشۇ كۈنلەردە پەقەتلا ئادەم خالىماس بولۇپ قېلىۋاتاتتى .

ئۇنىڭدىكى بۇ ئۆزگىرىشنى پەرھات ناھايىتى تېزلا سېزىۋالدى . لېكىن ئۇ بۇنىڭ نېمە ئۈچۈنلۈكىنى زادىلا بىلەلمىدى ، ئايپەرى بۇنىڭغا نىسبەتەن گۇمانىي قاراشتا بولسىمۇ ، لېكىن ئۇ ئۆزىنىڭ ئاشۇ گۇمانلىرىنى ئورۇنسىزلىققا چىقىرىپ ئۆزىنى ئەيىبلەپ توختاپ قالاتتى .

دىلبەر ئاشۇ كۈنلەردە ھەقىقەتەن ئۆزىنىڭ ئېچ سىرىنى ئېيتىدىغان ، شۇ ئارقىلىق نىمجان كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرىدىغان ئادەم تاپالماي ئوبدانلا ئورۇقلىغانىدى ، ئۇ ئۆزىدىكى بۇ يىرگىنچلىك سىرنى پەرھاتقا ئېيتىپ ، ئۇنىڭدىن كەچۈرۈم سورىغۇسى ، ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ بارلىق سەۋەنلىكىنى ئۆز بوينىغا ئېلىپ ئۇنىڭ بۇ ھەقتىكى ئاخىرقى قارارىنى ئاڭلاپ باقماقچى بولدىيۇ ، لېكىن ئۇنىڭغا پەقەتلا جۈرئەت قىلالمىدى . ئايپەرىگە بولسا تېخىمۇ ئىشەنمىدى ، چۈنكى ئۇ ئايپەرىنىڭ ئۆزىگە ئامالسىز ئارىلىشىپ يۈرگەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتى . «ئەگەر بۇ سىرىمنى ئۇنىڭغا ئېيتسام ئۇنى مەكتەپكە يېيىپ مېنى يەر بىلەن يەكسان قىلىدۇ ، مېنى كۆرەلمەيدىغان قىزلارغا ئويۇن بولۇپ بېرىدۇ» دەپ ئويلايتتى ئۇ ئايپەرىنىڭ ئۆزىگە قىلچە ئىشەنمەسلىك نەزىرى بىلەن قارايدىغان شەھلا كۆزلىرىنى يادىغا ئېلىپ ، ئاخىر ئۇ بۇ سىرنى شەھەردىكى يىراق تۇغقىنى ئابلىزخان مەخسۇمنىڭ ئايالى ھېپىزىخانغا دېيىش ۋە ئۇنىڭدىن مەسلىھەت ئېلىشنى لايىق كۆر-

دى . ھېپىزىخان دىلبەرنىڭ ئانا جەمەت تۇغقىنى بولۇپ دىلبەر ئوقۇشقا ماڭغىنىدا ئۇنىڭ ئانىسى ئۆزىنىڭ بۇ ئانا جەمەت تۇغقىنى بولمىش مۇشۇ ھېپىزىخاننى تىلغا ئېلىپ ئۇنى ئىزدەپ تېپىپ ئۆز ئانىسى ئورنىدا بېرىش - كېلىش قىلىشنى تاپىلىغانىدى .

«بۇندىن ئوتتۇز يىل ئىلگىرى ،— دېگەنىدى دىلبەرنىڭ ئانىسى ئايسىخان ئىختىيارسىز كەلگەن كۆز يېشىنى لېچىكىنىڭ پېشى بىلەن ئېرتىپ ئولتۇرۇپ ،— ئابلىزخان مەخسۇم ئاكىمىز بىر سودا ئىشى بىلەن غۇلجىغا چىقىپتىكەن ، شۇ چاغدا كۆرۈش-كەنچە خەت - ئالاقە قىلىشمىغاچقا پەقەتلا ئىزدىشەلمىدۇق ، لې-كىنزە ، ئۇ بەك تۇغقانغا تەشنا ئادەمكەن ، «ئىزدەشسەك ، بېرىش - كېلىش قىلىشساق ، مەن ئۇرۇغ - تۇغقانسىز ئادەم-مەن ، تۇغقان دەردىدە باغرى ئېزىلگەن بىر ئادەمنى يوقلاپ تۇر-ساڭلار » دەپ بەك يىغلاپ كەتكەن ، شۇ چاغدا ئۆيىمىز كوزىچى يار بېشىدا دېگەندەك قىلىۋىدى ، ئىزدەپ باقساڭ بولىدۇ ، تۇغقان ئەمەسمۇ ، ياخشى كۈننىڭ يامىنىدا ئەسقاتىدۇ ، ئۇلارنى تاپساڭ بىزگە خەۋەر قىل .»

دىلبەر مەكتەپكە كېلىپ ئاز ئۆتمەيلا ئۇلارنى تېپىۋالدى ، چۈنكى ئۇ قەشقەرلىق بىر ساۋاقدىشىدىن بۇ ئادەمنىڭ كوزىچىلىق دۇكىنىنىڭ ئورنىنى بىلىۋالغانىدى ، ئۇ شۇ كۈنى تۆشۈك دەرۋا-زىدىن ئۆتۈپ چاسا كوچىغا تۇتىشىدىغان پىيادىلەر يولىنىڭ دۆڭگە ياماشقان بۇرجىكىدە ئابلىزخان مەخسۇمنىڭ كوزىچىلىق دۇكىنى-نى تېپىۋالدى . ئابلىزخان مەخسۇم ئاق يەكتەك ، ئاق شالۋار كىيىپ ، ئاق شاپاق دوپپىسىنى يانغا قىيسايتىپ كىيىۋالغان بولۇپ بۇنىڭغا ئۇنىڭ قارەڭ ئاقارغان ساقىلى قوشۇلۇپ ، بارچە ئاقلىق بىر گەۋدىگە ئايلىنىپ ، ئاقلىق ئىچىگە ئورالغان بۇ ئادەم-نىڭ تۇرقىنى بەئەينى بوغدا چوققىسىدەك ھەيۋەتلىك كۆرسىتىپ تۇراتتى ، تېخى خۇمداغا چۈشمىگەن ھەر خىل كوزىلار ئارىسىدا ئولتۇرغاچقىمىكىن خۇددى قەدىمىي ئاسارئەتىقىلەر دۆۋىسى ئە-

چىدە قەدىمىي تارىخنى ۋاراقلاپ ئولتۇرغان ئارخېئولوگدەك تە-سىر بېرىپ تۇرغان بۇ ئادەمنىڭ قولىدا خوتەننىڭ قەغىزىدە تۇپلەنگەن بىر قەدىمىي كىتاب بار ئىدى ، ئۇ شۇ تاپ ئاشۇ تارىخ ئىچىگە يۇغۇرۇلۇپ كەتكەن ئالىم سىياقىدا ئاجايىپ بىر ئۇلۇغ-لۇق ئىچىدە ئولتۇراتتى . دىلبەر بۇ ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈشتىن بىردەمگىنە ئەيمىنىپ تۇرۇپ قالدى ـ دە ، ئاخىر ئېغىز ئاچتى .

— سىلى ،— دېدى دىلبەر تەمتىرىگەن ھالدا بىر پەس تۇرۇۋېلىپ ،— ئابلىزخان مەخسۇم ھاجىم بولاملا ؟

ئابلىزخان مەخسۇم ھاجىم بۇ سوئالغا جاۋاب بېرىشنىڭ ئورنىغا رەتلىك كىيىنىپ ، بېشىغا گاز ياغلىقنى چىگىپ ، قولدىكى قىزىل خۇرۇم سومكىسىنى بىلىكىگە ئۆتكۈزۈپ ئۆزىگە ئۇمىدلىك نەزەردە تىكىلىپ تۇرغان بۇ قىزغا ناھايىتى ئىنچىكىلىك بىلەن سەپسالدى ـ دە ، قولىدىكى كىتابنى يېپىپ قويۇپ گەپ باشلىدى :

— مەن سىلىنى بىرىگە ئوخشىتىۋاتىمەن قىزىم ، — دېدى ئۇ كىتابنى ئالدىدىكى كىچىك ئۈستەلگە قويۇپ ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ ، ئۇنىڭ سوئالىغا بىۋاستە جاۋاب بەرمەي ، — توختاپ تۇرسىلا ، ئۆزۈم تاپاي جۇما ، مەن ئوبدانراق بىر قاراي ، كىيىنىشلىرىدىن قارىغاندا سىلى بىرەر مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى ، گەپ ـ سۆزلىرىدىن قارىغاندا بۇ يەرلىك ئەمەس ، تاپتىمۇ ، لېكىنزە ، چىرايلىرى بىزنىڭ مەزلۇم ھېپىزىخانغا بەك ئوخشاۋاتىدۇ ، شۇنىڭدىن قارىغاندا سىلى بىزگە تۇغقان ، شۇنداقمۇ ؟ !

— ناھايىتى توغرا تاپلا ھاجىمكا ،— دېدى دىلبەر ئۆزىنى ئالدىراپ تونۇشتۇرۇپ ،— مەن غۇلجىدىكى ھېلىقى ئايسىخانىنىڭ كىچىك قىزى دىلبەر ، بۇ يىل مۇشۇ شەھەردىكى مەھمۇدىيە پېداگوگىكا ئىنىستىتۇتىغا ئوقۇشقا قوبۇل قىلىنىپ كەلدىم .

— ۋاھ ، ئەتىگەن چاي چېچەكلىۋىدى ، بىزگە بۇگۈن مېھ-مان بار خوتۇن دېۋىدىم ، «ھوشتە ، قېرىغاندا بىزگە نېمە مېھ-

مان ، بىز ھازىر بۇ دۇنياغا مېھمان» دەپ تاش چىشلەپ تۇرۇۋالـ
غانتى بۇ خوتۇن ، مانا مېھمان دېگەن ، مېنىڭ ئويلىغىنىم توغرا
ئىكەن زادى ، ئەسلىي ئەتىگەندە سىزنىڭ كېلىشىڭىزنى كۆرۈپتىـ
مەن ـ دە ، ھە ، ئەمدى ئەھۋال سورىۋالاي ، ئاتا ـ ئانىڭىز
تىنچلىقما قىزىم ، ئۆزىڭىز تىنچلىق ، تىنچ تۇردىڭىز ،— ئۇ
تىنچلىقنى بىر نەچچە قېتىم تەكرارلىۋەتكەندىن كېيىن ئاندىن
مەقسىتىكە ئۆتتى ،— مەن دۇكاننى تاقاي ، ئۇيگە بارىلى قىزىم .

— دۇكاننى ئېچىۋەرسىلە ، مەن كېيىنرەك...

— ئۇنداق گەپ قىلماڭ جۇما ، بىز دېگەن ئۇرۇق ـ تۇغقان ئادەم ، توغرا ، مەن بىر قارا يېتىم ، ئۇرۇق ـ تۇغقىنىمنىڭ تازا تايىنى يوق ، ئەمدى ئاراندا بىر ئايالمنىڭ بولسىمۇ تۇغقىنىنى تاپقاندا دۇكان ئاچىمەن دەپ ئولتۇرسام بولماس . سىزمۇچۇ ئۇنداق ياتنىڭ گېپىنى قىلماي ئاۋۇ كوزىلارنى دۇكانغا ئەكىرىشىڭ ، قىزىم .

دىلبەرنىڭ كۆڭلى بۇ ئادەمنىڭ قىزغىنلىقىدىن كۆتۈرۈلۈپلا قالدى . ئۇزۇن مۇددەت خەت ـ ئالاقە قىلمىغان تۇغقانلار بولغانىدىكىن سوغۇقلا كۆرۈشىدۇ ، «ۋاقتىڭىز يەتسە ئۆيلەرگىمۇ بېرىڭ» دېگەندەك سەمىمىيەتنى تەكلىپى قىلىپلا قويىدۇ ، دەپ ئويلىغانىدى . مانا ئويلىغىنىنىڭ ئەكسىچە بۇ ئادەم شۇنداق قىزغىن ، چىقىشقاق بولۇپ چىقتى . تېخى ھېپىزىخانىنىڭمۇ ئۇنىڭدىن ئۆتە مېھرىبان ، ئاق كۆڭۈل ئىكەنلىكى تۇنجى كۆرۈشۈشتىلا مەلۇم بولدى .

— كۆزۈمدىن ئۇچۇپ كەتكەن قېرىندىشىم ، كۆرۈشۈش نىسىپ بولارمۇ دەپ يۈرگەنتىمغۇ قېرىندىشىم ، ئۆزۈڭ كېلەلمىسەڭمۇ قىزىڭنى ئەۋەتىپسەنغۇ قېرىندىشىم ،— دىلبەر ھېپىزىخانىنىڭ ئۆزىگە ئېسىلىپ تۇرۇپ يىغلاشلىرىدىن ئۇنىڭمۇ باغرى ئېزىلدى . تۇغقاندارچىلىق دېگەننىڭ مانا مۇشۇنداق مېھىرلىك ، كۆيۈملۈك بولىدىغانلىقىدىن سۆيۈنۈپ قالدى . دېمىـ

سىمۇ ھېپىزىخان بىلەن ئابلىزخان مەخسۇم قېرىغانچە ئاشۇ يېراقتىكى تۇغقانلىرىنى سېغىنىدىغان بولۇپ قالغانىكەن . مانا سېغىنىشنىڭ ئوتىنى سەل پەسلىتىپ قويۇش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەندەك دىلبەرنىڭ پەيدا بولۇپ قېلىشى ئۇلارنى ئالەمچە شادلىققا چۆمدۇرگەندى .

— ئۆيدىلا يېتىپ ئوقۇڭ ، — دېدى ھېپىزىخان مېھمانخانا ئۆيدىكى قات ـ قات كۆرپە ـ يوتقانلار يىغىلغان مېھرابسىمان تام ئىشكاپلىرىنى ، قىممەت باھالىق خرۇستال لوڭقىلار ، مىس چەينەك ، چۆگۈنلەر جايلاشقان ئويۇقچىلارنى ، سۇۋارى گىلەم سېلىنغان تاختايلىق پولنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ ، — مانا مۇشۇنداق چوڭ ئۆيلەرنى ساپتۇق ، قېرىغاندا مۇشۇ ھاڭدەك ئۆيدە بوۋاي ـ مومای ئىككىمىزلا قاپتۇق . بالىلار ھەممىسى ئۆي ئايرىپ چىقىپ كەتتى . خۇدانىڭ ئەجىلىنى كۈتۈپ ياتتۇق بالام مۇشۇ ئۆيدە . «بالىلىق ئۆي بازار ، بالىسىز ئۆي مازار» دېسە نېمىشقا شۇنداق دەيدىغاندۇ دەپتىكەنمەن . مانا يالغۇز قالغاندا بالىسىز ئۆينىڭ مازارلىقىنى بىلدىم ، بالام . ئەمدى بىزگە ھەممىز راھەت بولۇڭ قىزىم ، مەكتەپمۇ يېقىن بىزگە .

— ئۇنداق قىلساڭ بولمايدۇ ھېپىزىخىنىدە ،— دېدى دىلبەر ئۇنىڭ ئورۇق ، ئەتسىز قولىنى سىلاپ ئولتۇرۇپ ،— ئالىي مەكتەپنىڭ تۈزۈمىدە مۇشۇ شەھەرنىڭ بالىلىرىمۇ مەكتەپ ياتىقىدا يېتىپ ـ قوپۇپ ئوقۇيدۇ . ھەر شەنبە چىقىپ تۇرسام بولمىدىمۇ .

دىلبەر شۇندىن تارتىپ بۇ ئاق كۆڭۈل ، كۆيۈمچان ، مېھماندوست تۇغقىنىنىڭ ئۆيىگە پات ـ پات چىقىپ ئۆي تامىقى يەپ كېتىدىغان بولۇپ قالدى . ھېپىزىخانىڭ قەتئىي تەكلىپى بىلەن ئايپەرنى بىر قېتىم ، ياتاقداشلىرىنى بىر قېتىم بۇ ئۆيگە ئاچقىپ مېھمان قىلغانمۇ بولدى . ئۇلار داستىخاننى ناھايىتى مول سېلىپ ، قەشقەر قائىدىسى بويىچە ئۈچ خىل تاماق تەييارلاپ

دىلبەرنىڭ ياتاقداشلىرىنى بەك ئوبدان مېھمان قىلدى ، شۇڭلاش-قىمىكىن دىلبەر ئۇنى خۇددى ئۆز ئانىسىدەكلا ياخشى كۆرىدۇ-غان ، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ بەزى ئىچ سىرلىرىنى ئېيتىپ مەسلىھەت ئالىدىغان بولۇپمۇ قالغانىدى . بۇ مۇڭداشقاق ، ئاق كۆڭۈل ، كۆيۈمچان ئانا دىلبەرگە تۇرمۇش ، ئائىلە ، ئاياللىق بۇرچ ، مۇ-ھەببەت ، نىكاھ ھەققىدىكى ۋەز ـ نەسىھەتلىرى بىلەن دىلبەرنىڭ ھاياتلىق يولىغا بولغان ئىشەنچ ـ ئەقىدىسىنى مۇستەھكەملەپ تۇرۇشىغا كاپالەتلىك قىلىپ تۇراتتى . شۇڭا ئۇ بۇ قېتىمقى ۋەقەنى مۇشۇ مېھرىبان ئانىغا ئېيتىپ بېرىپ ئۇنىڭ مەسلىھەتىنى ئالماقچى بولۇپ ئۇنىڭ ئۆيىگە چىقتى .

— ۋاي جېنىم بالام ، نېمە بولدىڭىز ؟ ! ھەپتە كۆرمىسەم ئورۇقلاپ شۇمەكتەكلا بولۇپ قاپسىزغۇ ، ئاغرىپ قالمىغانسىز ھە ، جېنىم بالام ، — ھېپىزىخان يىغلامسىرىغاندەك كىرىپ كەل-گەن دىلبەرنى يېنىغا تارتىپ ئولتۇرغۇزۇپ ئۇنىڭ بېشىغا قولىنى قويدى ، — قىزىپ قالماپسىز بولمىسا ، نېمە بولدىڭىز جېنىم بالام ؟

— جېنىم ھېپىزىخىنىدە ، — دىلبەر ھېپىزىخاننىڭ بۇ ئىللىق مۇئامىلىسىدىن تەسىرلىنىپ ئۆزىنى زادىلا تۇتۇۋالالماي قالدى ـ دە ، ئۇنىڭغا ئېسىلىپ يىغلاپ كەتتى ، — مەن نابۇت بولدۇم ئانا ، مەن ئۆلدۇمغۇ ئانا .

ھېپىزىخان دىلبەرنى چىرايىدىنلا بىرەر پالاكەتنىڭ يۈز بەر-گەنلىكىنى ھېس قىلغانىدى . لېكىن «خۇدايىم ئۇنداق يامان كۈندىن ساقلىغاي» دەپ ئىچىدە دۇرۇد ئوقۇۋالغانىدى . مانا دىل-بەرنىڭ «مەن ئۆلدۇم» دېگىنى ئاشۇ ئادەم خىيالىغا كەلتۈرۈش-كىمۇ ئۇيۇلمىدىغان ئىشنىڭ يۈز بەرگەنلىكىنى ئىسپاتلاپ تۇرماد-ۇ .

— بولدى بالام ، يىغلىماڭ ، چىققان كۆزنى ئورنىغا سالغىلى بولمايدۇ . نېمە ئىش بولدى ؟ ماڭا دەڭ ، بىر ئامالىنى قىلارمىز .

دىلبەر بېشىنى تۆۋەن سالغان ھالدا ئامال بار ھېپىزىخان ئانىغا كۆزىنى ئۇچراشتۇرماسلىققا تىرىشىپ ئولتۇرۇپ ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلىغان ھالدا بولغان ۋەقەنى باشتىن ـ ئاخىر سۆزلەپ بەردى . ئۇ بۇ ئۆيگە چىقىۋېتىپ بۇ گەپنى ئۇنىڭغا قايسى يۈزۈم بىلەن دەيمەن ، ئۇ ئاڭلاپ چېچىلىپ مېنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقارسا قانداق قىلارمەن دېگەن خىياللار بىلەن دېلىغۇل بولۇپ چىققانىدى . بىراق ھېپىزىخان ئانا دىلبەرنىڭ بۇ كەچۈرمىشلىرىنى ئاڭلاپ بەكمۇ قورقۇپ كەتمىدى ، ھەتتا چېچىلىپ ئۇنى تىلاپمۇ كەتمىدى . لېكىن ئۇ دىلبەرنىڭ نابۇت بولغىنىغا ئېچىنىپ «ۋۇ تۇزكۇر نائەھلى ، ئالدامچىلىق قىلغىنىڭغا تويارسەن بىر كۈنى» دېگەن سۆزنى ئىچىدە نەچچە تەكرارلىدى .

— ئازماس ئاللا ، — دېدى ھېپىزىخان ھەممىنى سۆزلەپ بېرىپ ئۇنىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى تاشلاپ ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلاۋاتقان دىلبەرنى سەل ئۆرە قىلىپ كۆز يېشىنى لېچىكى بىلەن سۈرتكەن ھالدا ، — چاپان ئېلىش ئىشىدا بەكمۇ يېنىكلىك قىلىپ قويۇپسىز قىزىم ، پۇل كېرەك بولسا بىزدىن تارتىنماي سوراپ ئېلىڭ ، دەپ نەچچە دېدىم سىزگە . چاپان ئالاتتىم دېسەڭىز بىز ئېلىپ كىيدۈرۈپ قويغۇچىلىكىمىز بار ئىدى ئەمەسمۇ . ئەمدى بولىدىغان ئىش بوپتۇ قىزىم ، قىز بالا دېگەنگە ئىپپەت ـ نومۇس بەك مۇھىم ئىش ئىدى . قىز بالىدا ئىپپەت يوقالسا بەختمۇ تەڭلا ئۇچۇپ كېتەرمىش . ئەمدى بولىدىغان ئىش بوپتۇ قىزىم ، باشنى تاشقا ئۇرغان بىلەنمۇ ئەمدى ئۇنى جايىغا كەلتۈرگىلى بولمايدۇ . ئەمدى قىزىم ، تەقدىرگە تەن بېرىپ ياشاڭ . بۇ ئىشنىڭ تۈگۈچىنى ئەمدى ئاشۇ مەككار سودىگەرنىڭ ئۆزى يەشكىنى تۇرۇك قىزىم . بۇنىڭدىن ياخشىراق چارە ھېچىيەردە يوق . ئوقۇش پۈتسە مۇشۇ يەردە قېلىڭ ، ئۆزۈم ئانا بولۇپ سىزنى چىقىرىمەن . ساۋاقداشلىرىڭىزغا دېمەي ياخشى قىپسىز ، پەرھاتنىڭمۇ ئۇقمىغىنى ياخشى بوپتۇ . ئۇ بۇ ئىشنى ئاڭلاپلا قالسا

يۇزىڭىزگە تۆكۈرۈشتىن يانمايدۇ جۇما ، ئەر خەق دېگەن مۇشۇنداق ئىشقا كەلگەندە بەك زىل كېلىدۇ ، قىزىم .

— مەن قاراپ تۇرۇپ ئاشۇ خوتۇنپۇرۇش سودىگەرگە تېگەمەيدىمەن ھېپىزىخىنىدە ،— دېدى دىلىبەر يىغلامسىرىغان ھالدا ، — ئۇنىڭ تۇرقى ئادەمدەك تۇرغىنى بىلەن قېپقىزىل لۈكچەككەنغۇ ، ياق ، ياق ، مەن ئۇنى قوبۇل قىلالمايمەن .

— قوبۇل قىلالمايدىغان ئادەم نېمىشقا ئۇنىڭغا ئۆزىڭىزنى تۇتقۇزۇپ قويىدىڭىز ، — دېدى ھېپىزىخان ئۇنىڭ قولىنى سىلكىپ تۇرۇپ ، — ئۇنىڭ خوتۇنپۇرۇشلۇقىنى بىلمىسىڭىزمۇ يېشى توختىغان چوڭ ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلىشىڭىز كېرەك ئەمەسمۇ . ئەمدى بولغاندا «ھەممە گۈناھ ئۆزۈمدە تۇرۇپ ، قاپ كۆتۇرۇپ نەگە باراي » دېگەندەك ئەسكى توقۇمنى بويۇنغا تاشلىغان بىلەن بولامدۇ دەيمەن .

— بولدى ، ئادەمنى خىجىل قىلىپ سۆزلەۋەرمەك ھېپىزىخىنىدە ، — دېدى دىلىبەر يۇم - يۇم يىغلىغان ھالدا ھېپىزىخانىڭ قۇچىقىغا قايتا تاشلىنىپ ، — شۇ تاپىنىڭ ئۆزىدە يۇرىكىم پارە - پارە بولۇپ ئۆلگۈدەك بولۇپ كېتىۋاتىمەن . مەن ئەسلىي سىزدىن ئەقىلگە مۇۋاپىق تەكلىپ ئاڭلايمەنمىكىن دەپ چىقىۋىدىم .

— ئەقىلگە مۇۋاپىقى ، تەقدىرگە تەن بېرىپ ئاشۇنىڭ پېشىگە چىقىڭ ئېسىلىش ،— دېدى ھېپىزىخان ئۇنىڭ يىرىك چېچىنى سىلاپ ئولتۇرۇپ ،— لۈكچەكلىكى بولسا توي قىلغاندىن كېيىن ئوڭلىنىپ قالار . قانداق قىلىمىز بالام ، بىز ئايالار ئەنە شۇنداق ئاجىز يارىلىپ قالغانكەنمىز ، بىزنىڭ ناله - زارىمىز ھېسابىغا ئەنە شۇنداق ئادەملەر راھەت كۆرىدىكەن ، شادلىنىدىكەن .

— مەن ئەرز قىلايمىكىن دېگەنتىم .

— نېمە دېگىنىڭىز بۇ ، قىز بالىنىڭ مۇنداق ئىشنى ئەرز قىلىشى ئۆزىنى - ئۆزىنى كاچاتلاشتىن باشقا ئىش ئەمەسقۇ

قىزىم . ئۇنىڭ ئۇستىگە سىز ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان قىز ، ئەرز قىلىشىڭىزلا مەكتەپتە ئابرۇيىڭىز قالمايدۇ . تەشكىل جازا-لاپ قويامدۇ تېخى ، بۇنداق پوقنى ھەرگىز يېگۈچى بولماڭ جۇما .

دىلبەر بۇ گەپنى ئاڭلاپ لاسسىدە سولاشتى . ھە راست ، ھازىر ھېپىزىخان ئۆزىگە دەۋاتقان ئاشۇ سۆزلەرنى ھېلىقى لۇك-چەك سودىگەرمۇ ئۇنىڭغا پوپوزا قىلىپ «ئەرز قىلساڭ قىل ، ئۇ ئۆزۈڭنى كاچاتلىغانغا ئوخشاش ئىش» دېگەنىدى ، مانا ھېپىزىخان-مۇ مۇشۇ سۆزلەرنى قايتا تىلغا ئېلىپ ئۆزىگە تەربىيە قىلىۋاتى-دۇ . ئەھۋالدىن قارىغاندا «ئۆزۈم تاپقان بالاغا ، نەگە باراي دەۋا-غا» دېگەندەك تەقدىرگە تەن بەرمەكتىن باشقا ئامال قالمىغان ئوخشىمامدۇ ، دېمىسىمۇ ئۇ قايسى يۈزى بىلەن سوتقا باردۇ .

ئۇ ھېپىزىخاننىڭ ئېزىپ - ئىچۈرۈپ قىلغان پەند - نەسى-ھەتلىرى بىلەن رەسمىي بىر قارارغا كېلىپ ئۆيدىن چىقتى ، پەرھانقا قىلغان ۋاپاسىزلىقىغا ئۆكۈنۈپ تۇرسىمۇ ، يەنىلا ئۆزىنى نابۇت قىلغان سودىگەرنىڭ پېشىنى چىڭ تۇتقاندا مەكتەپ پۈتتۈر-گىچە خىراجەتتىن قىسىلمايدىغانلىقىنى جەزم قىلىپ ، مۇھەممەد-ئىمىننى ئىزدەپ بېرىپ كۆرۈشۈپ ئۇنىڭدىن «مەكتەپ پۈتتۈر-سەڭ سېنى چوقۇم ئۆز نىكاھىمغا ھالاللاپ ئالىمەن ، شۇ چاغقىچە بارلىق خىراجىتىڭنى مەن كۆتۈرىمەن» دېگەن سۆزنى قىلغۇزۇپ كۆڭلى ئارام تېپىپ قالغاندەك بولدى . لېكىن ئۇ سودىگەر دىل-بەرنى مەكتەپ پۈتتۈرگىچە بولغان ئارىلىقتا ئىقتىسادىتىن قىسىپ قويماسلىقنى ئالدىنقى شەرتى قىلىپ ھەپتىدە بىر قېتىم چوقۇم كۆرۈشۈپ تۇرۇشقىمۇ ماقۇل كەلتۈرۈۋالغانىدى .

شۇ ئىشتىن كېيىن دىلبەر پەرھانىنى ھەيران قالدۇرۇپ ئۇنىڭدىن بىراقلا يۈز ئۆرۈپ يالغاندىن قېيىدىغان بولۇۋالدى - دە ، مۇناسىۋىتىنى بىراقلا ئۈزگەن ھېساب بولۇۋالدى . مۇھەممەد ئىمىن شاڭگاڭ بولسا ئۇنىڭ ناھايىتى ئاسانلا ئىنىدەككە كەلگەنلە-كىدىن ئىنتايىن خۇشال بولۇپ دىلبەرنىڭ ئالدىدا قىلغىلى قىلىق

تاپالماي قالغانىدى . بۇ جەرياندا ئۇ دىلبەر بىلەن خۇددى ئۇزۇن يىللىق ئەر ـ خوتۇنلاردەك مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈۋېرىدىغان ، ئۇنىڭ بەدىلىگە دىلبەرگە ئۇ ئويلىغاندىنمۇ كۆپرەك خەرج ـ خىراجەت بېرىپ تۇرىدىغان بولدى . دىلبەر بۇ ئىش تەكرارلانغانسېرى ئانچە قورقمايدىغان بولۇپ قالدى .

«شۇنچىلىكلا ئىشكەنغۇ بۇ ، بويۇمدىلا قالمىسا بۇ قاقۋاش سودىگەردىن خېلى ئوبدانلا بىر نەرسە يۇلۇۋالغىلى ، كۈنلىرىمنى شۇنداق باياشات ئۆتكۈزگىلى بولىدىكەنغۇ ، قۇرۇپ كەتسۇن ئاشۇ نامراتلىق ، پۇللا بولسا جاھاندا تاپقىلى بولمايدىغان نېمە بار زادى» دىلبەر ئەنە شۇنداق ئەگرى خىياللار ئىسكەنجىسىگە پاتقان ئاشۇ دەقىقىدىن باشلاپ بۇ سۆڭىكى يوق پۇلنى خۇددى غازاڭدەك خەجلەيدىغان ، ساۋاقداشلىرىنىڭ ئالدىدا بولسا كۈندە بىر خىل ياسىنىپ ، مەيدىسىنى كېرىپ يۈرىدىغان بولۇپ قالغانىدى . لېـ كىن ئۇ دەرسلەردە كۆرۈنەرلىك ھالدا چېكىنگەننى ئاز دەپ ، تولا ھاللاردا ۋاقىتسىز دەرس تاشلاپ سىنىپ ئىچىدە بىر نەچچە قېتىم تەنقىد قىلىنغانمۇ بولدى . لېكىن ئۇنىڭ بۇرنىغا تۈزۈك سۇ كىرمىگەچكە ، پەرھات خەت يېزىش شەكلى ئارقىلىق ئۇنى ئوبدانـ راق سەگىتىپ ، يامان يولدىن قايتۇرۇپ كېلىش قارارىغا كەلگەـ نىدى .

چۈشتىن كېيىنكى دەرسكە كېچىكىپ كىرگەن دىلبەر ئەدەـ بىيات نەزىرىيىسى ئوقۇتقۇچىسى ئېلى ئىبراھىمنىڭ ئۇنىڭغا تازا قاتتىق تىكىلىپ «ئولتۇرۇڭ» دېگەن قوپال ئىجازىتىدىن سەل قىزارغان ھالدا جايىغا كېلىپ ئولتۇردى . خۇددى مۇشۇنى كۈتۈپ تۇرغاندەك مەتسالىھ خەتنى مۇشۇنداق چاغدا بېرىۋېلىشنىڭ ئەڭ ياخشى پۇرسەت ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ ئېلى ئىبراھىم مۇئەلـ لىمنىڭ دوسكىغا خەت يېزىۋاتقان ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ كەينىگە قارىدى ـ دە ، دىلبەر ھازىرلا تارتمىسىدىن ئېلىپ ئالدىغا قويغان كونسپىك دەپتىرىنىڭ ئاستىغا ئۇستىلىق بىلەن باستۇردى ـ دە ،

ئالدىغا قارىۋالدى . دىلبەر بۇنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەك بو-
لۇپ كونسېپىك دەپتىرىنى ئاستا كۆتۈردى - دە ، كونۇبرتنىڭ
ئۈستىدىكى تونۇش پوچېركىنى كۆرۈپ يۈرىكى قارتتىدە قىلىپ
قالدى . «بوپتۇ ، ئوقۇپ باقاي ، ھېچقانداق گەپ - سۆز قىلمايلا
مۇناسىۋەت ئۈزۈلدى دەپ يۈرگەن بىلەن بولماس مۇشۇ جاھاندا ،
مەنمۇ ئۇنىڭغا جاۋاب خەت يېزىپ مۇناسىۋىتىمىزنىڭ تەلتۆكۈس
ئۈزۈلگەنلىكىنى جاكارلىۋېتەي ، ئۇ نېمىلەرنى يازغاندۇ ، دەرس
تېزرەك تۈگىسە ياخشى بولاتتى» ئۇ خەتنى كونسېپكىنىڭ ئاستى-
دىن ئاستا تارتىپ چىقىرىپ تارتمىسىغا سېلىۋەتتى .

ئېلى ئىبراھىم مۇئەللىم شۇ تاپتا «تېپ يارىتىش بىلەن
تېپىكلەشتۈرۈشنىڭ مۇناسىۋىتى توغرىسىدا» بېرىلىپ سۆزلە-
مەكتە . بەزىبىر مۇھىم نۇقتىلارنى بولسا «يېزىۋېلىڭلار» دەپ
قايتا - قايتا سۆزلىمەكتە . ساۋاقداشلار ناھايىتى ئەستايىدىللىق
بىلەن كونسېپىك يازماقتا ، دىلبەرمۇ خالار - خالىماس ھالدا
كونسېپىك يېزىۋاتقان بولسىمۇ ، خىيالى يەنىلا پەرھاتنىڭ بايىقى
خېتىدە ئىدى ، «ئۇ نېمىلەرنى دېگەندۇ ياكى ئۆزىنىڭ كەمبەغەل-
لىكى ئۈستىدە ۋەزخانلىق قىلىپ ئۆزىنى ئاقلاپ كەتكەنمىدۇ ،
مەيلى نېمىلا بولمىسۇن بۇ ماڭا ياخشىلىق كەلتۈرىدىغان
خەت ئەمەس .»

ئىككى سائەتلىك دەرس ئاران دېگەندە ئاخىرلاشتى ، مۇئەل-
لىمنى ئۇزىتىپ قويغان ستۇدېنتلار بىردىن - ئىككىدىن بولۇپ
سىنىپتىن چىقىشقا باشلىدى . دىلبەر ھەممىلا بالىنىڭ چىقىپ
كېتىپ سىنىپتا پەقەت ئۆزىنىڭ يالغۇز قېلىشىنى خالاپ تۇرغاچقا
تارتمىسىنى مەقسەتسىز ئاختۇرۇپ ئولتۇراتتى .

— ئولتۇرىۋېرەمسەن ؟ !— ئايپەرىنىڭ ئاۋازى ئۇنى دىككىدە
چۆچۈتتى .

— ھە ، كىلاسسىك ئەدەبىياتتىن كۆچۈرىدىغان كونسېپىك بار
ئىدى ، — دېدى دىلبەر دۇدۇقلىغان ھالدا ، — سەن چىقىپ
ۋەرگىن .

— يۇرىكە ئايپەرى ،— دېدى مەتسالىھ ئورنىدىن تۇرۇپ دىلبەرنى يالغۇز قالدۇرۇش ئۈچۈن ئايپەرىگە يۈزلىنىپ ،— مەن سىزگە ھەمراھ بولۇپ چىقاي .

— ۋۇ ئۆلمىگۇر شوركا ،— دېدى ئايپەرى ئۇنىڭ دۈمبىسىگە ئۇرۇپ قويۇپ ،— سەن تېخى ھەمراھ بولاي دېگەن گەپنى قىلغۇدەك بولدۇڭمۇ .

— دىلبەرنىڭ ئۆگىنىشىگە تەسىر يەتكۈزمەيلى دېدىمغۇ شۇ ،— دېدى مەتسالىھ ئايپەرىگە قاراپ مەنىلىك كۆز قىسىپ قويۇپ ،— بىر ئادەم ئۆگىنىش قىلمەن ، كونسپېك يازمەن دەۋاتسا ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇۋېلىش ئەخلاقسىزلىق بولمدۇ ئەينا .

ئايپەرى مەتسالىھنىڭ كۆز ئىشارىسىدىن بىر يوشۇرۇن مەنىنى سەزدى ـ دە ، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ سىنىپتىن چىقىپ كەتتى ، ئۇلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن سىنىپ ئىچى جىمىپ قالدى . دىلبەر سىنىپقا ئەتراپلىق بىر قاراپ ئۆزىدىن باشقا ئادەم قالمىغانلىقىنى ھېس قىلىپ تارتمىسىنى ئاچتى ـ دە ، خەتنى ئېلىپ ئوقۇشقا باشلىدى . ئۇ خەتنى ئوقۇۋېتىپ قولى تىترەشكە ، چېكىسى تەرلەشكە باشلىدى . چۈنكى پەرھات ئۇ ئويلىغىنىنىڭ ئەكسىچە ناھايىتى ئۆتكۈر تىللار بىلەن ئۇنى تەرلەتكىدەك خەت يازغانىدى ، ئۇ گويا دىلبەرنىڭ كەينىدىن مېڭىپ ھەممە ئىشنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ تۇرغاندەك سۆزلەۋاتاتتى . ئۇ خەتنى ئاخىرلاشتۇرمايلا ئۇنى پۈرلەپ يەرگە تاشلىدى ـ دە ، ئۇنى دەسسىدى . لېكىن شۇ تاپ ئۇ خەت خۇددى بىر پارچە چوغدەك پۈتىدىن كىرگەن بىر خىل كۆيدۈرگۈچ ئېقىم ئۇنىڭ پۈتۈن بەدەنلىرىگە تاراۋاتاتتى . ئۇ شۇندىلا چۆچۈپ تۆت ئەتراپقا ئالاڭلاپ قارىۋەتكەندىن كېيىن خەتنى قايتىدىن قولىغا ئالدى ـ دە ، تارتمىسىغا تاشلىدى . دەسسەلگەن بۇ خەت تارتمىغا چۈشۈش بىلەن قاتلاقلىرى قايتا يېشىلىپ خۇددى ھازىرلا پارتلايدىغان مۇددەتلىك بومبىدەك چوقچىيىپ تۇراتتى . ئۇ بۇ خەتكە قورقۇمسىرىغىنىچە بىر پەس قاراپ ئولتۇرغاندىن كېيىن يۈرىكى سەل پەسكويغا چۈشتى . ئۇ

شۇندىلا ئۆزىنى توختىتىۋېلىپ پۈرلەنگەن خەتنى يەنە ئاۋايلاپ ئاچتى .

«دىلبەر ، ياخشىمۇسەن ؟

ئاجايىپ قىسمەتلىك ھايات ئىكەن بۇ . ئويلاپ باققىنە ، مۇھەببەتنىڭ سىرلىق تەلقىنلىرىگە تەڭكەش بولۇپ ياشاۋاتقان ئادىمىڭگە تۇيۇقسىزلا گەپ قىلالمايدىغان ياكى گەپ قىلىش ھوقۇقۇڭدىن ئايرىلىپ قالساڭ ، ئېچىلىپ - يېيىلىپ ئولتۇرۇپ ئۆزۈڭنىڭ كۆڭۈل سىرلىرىڭنى دېيەلمەسسەڭ ، مۇشۇنداق ھېچ گەپتىن - ھېچ گەپ يوق ياتلىشىپلا كەتسەڭ بۇنىڭدىنمۇ قاتتىق ئەلەم بولامدىغاندۇ جاھاندا .

مانا مۇشۇنداق قىسمەت بىزدە ئايان بولدى ، بىر - بىرىمىزنى كۆرگەندە خۇددى گاچىلاردەك ئۆتۈپ كېتىۋاتىمىز ، گويا بىز ئىككى ئاكوپتىكى رەقىبلەردەك ، شۇڭلاشقا بىر - بىرىمىزگە خىرىس قىلىشۋاتقاندەك ، بۇمۇ ئاشۇ ئۇرۇشتىكى بىر خىل ئۇنسىز ھۇجۇمدەك بىلىنىپ تۇرغان بۇ ھايات مېنى ئوبدانلا چارچىتىپ قويدى .

بۇنداق قىسمەتكە ئۇچراپ قېلىشىمىزنى كىممۇ ئويلىغان دەيسەن . مانا ، بىر سىنىپتا ئوقۇيدىغان ، كۈنىگە نەچچە قېتىملاپ ئۇچرىشىپ تۇرىدىغان بىر قىزغا خەت يېزىپ كۆرۈشۈشتىن ئىبارەت بىر كۈلكىلىك ئىشنى قىلىپ ئولتۇرۇپتىمەن ، خەتنى يېزىشقا ئولتۇرغىنىمدىلا سەن بىلەن ئۇچراشقان ھېلىقى ئىنتايىن كۆڭۈللۈك دەقىقىلەر كۆز ئالدىمدا زاھىر بولۇپ خىيال قۇشلىرىم ئاللىقاچان ئاشۇ گۈزەل سەيلىگاھنى پاناھ ئەيلەپ شۇ ياقتا قاراپ ئۇچۇپ كېتىشتى . ئامالىم قانچە ، مەن خىيالىم بىلەن ، خىيالىم بولسا مەن بىلەن ئىرماش - چىرماش بولۇپ كەتكەنىكەن ، شۇڭا ماڭا ئوڭۇمدىكى نۇرغۇن نەرسىلەر خۇددى خىيالىمدىلا

كى نەرسىلەردەك ، خىيالىمدىكى ئىشلار بولسا ئوڭۇمدىكى ئىشلاردەكلا تۇيۇلىدۇ ، دېمەك مېنىڭ مەۋجۇتلۇقۇم خىيالىمنىڭ مەۋجۇتلۇقى بولۇپ كېلىۋاتىدۇ ئەمەسمۇ ، شۇڭا مەن بۇگۈن سەن بىلەن مېنىڭ ئوتتۇرامدىكى ھازىرقى بۇ رۇقتۇرمىلىقنى خىيالىمنىڭ ئوڭۇمدا ئەكس ئەتكەن بىر ساماۋى تۇيغۇسى بولۇپ قالسىكەن دېگەن ئۇمىدتە .

ئېسىڭدىمۇ ، ئىللىق باھار شامىلى ئۆزىنىڭ مول ، سېخىي داستىخىنىنى كەڭرى يېيىپ ، بارلىق مەۋجۇداتلارنى قىشلىق ئۇيقۇسىدىن ئويغىتىۋاتقان ئاشۇ خاسىيەتلىك كۈنلەردە بىز تۇنجى قېتىم ئۇچراشقانىدۇق . ئۇ كۈنى ئىلى دەريا بويىنىڭ ئىككى قاسنىقى بۈككىدە كۆكەرگەن ، شوخ ۋە ئەركىن ئاقىدىغان ئىلى دەرياسى ئىككى قاشتىكى نازۇك چىمەنلەرنى يېنىك سۆيۈپ ئېقىۋاتقان ناھايىتى قۇتلۇق بىر كۈن ئىدى . مەن دەريا بويىدىكى يوپۇرمىقى ئەمدىلا پوتلا تارتقان سۆگەت ئاستىدا ئەدەبىياتنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرىنى يادلاش ، قىسقىسى ئۇنى قەلبىمگە مۆھۈردەك چېكىۋېتىش خىيالىدا بېرىلىپ تەكرار قىلىۋاتقانىدىم . توساتتىن مەيىن شامال بىر قىزنىڭ ئەتىر پۇراپ تۇرغان ھىدىنى دىمىغىمغا ئۇردى . بېشىمنى شۇنداق كۆتۈرۈشۈمگە ئالدىمدا مەندىن ئىككى مېتىر نېرىدا بىرى كىتابنى قولتۇقلىغان ھالدا بەكمۇ يېقىملىق كۈلۈمسىرەپ سەن تۇراتتىڭ .

— كەچۈرۈڭ ، سىزدىن بىر سوئال سورىسام بولامدۇ ؟ — دېدىڭ سەن تارتىنچاقلىق ئارىلاشقان زىل ئاۋازىڭ بىلەن مېنىڭ قەلب ئاسمىنىمنى يورۇتۇپ .

جاۋاب بېرىشىنىڭ ئورنىغا يىگىتلەردە بولىدىغان بىر خىل قىزىقىش بىلەن ساڭا تەپسىلىي قارىدىم . ئاق كوپتا ، كۆك ساراپان كىيىپ چېچىڭنى ئىككى تال قىلىپ ئۆرۈۋالغانىدىڭ . قولۇڭدا يۇمرانغىنە بىر تال قىياق ، قولتۇقۇڭدا

ئىككى كىتاب ، دېمەك سەنمۇ ماڭا ئوخشاش ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا تەييارلىق قىلغۇچى ئىكەنسەن ـ دە ، تەبەسسۇم يېغىپ تۇرغان چىرايىڭدىكى قىزىللىق بىلەن مەڭزىڭدىكى ئىككى تال زىننىڭ ماڭا ئالاھىدە سۆيۈملۈك كۆرۈندى . بۇ كۆرۈنۈشتىن ھودۇقتۇم ، قانداقلارچە ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتكىنىمنى ئۇقمايمەن . قىزىرىپ كەتكەن بولسام كېرەك ، يۈزۈم ئوت ئالغاندەك كۆيۈشكە باشلىدى . چۈنكى سەندىكى دادىللىق مېنىڭ جۈرئىتىمنى بەربات قىلغانىدى .

— سوراڭ ، سوراۋېرىڭ ، — دېدىم مەن سەل ھودۇقـ قان ھالدا .

سەن ئىلى قىزىرىدا بولىدىغان قىزغىنلىق ۋە تېتىكـ لىك بىلەن قولۇڭدىكى گېزىتنى ئىككى پارچە قىلىپ ئەمـ دىلا كۆكىرىشكە باشلىغان چىمەنلىككە سالدىڭ ـ دە ، مېنىـ مۇ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدىڭ . ئىككىمىز بىر دەملىك تەكەللۇپتىن كېيىن ئوبدان جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالدۇق ، شۇ چاغدا سەن ماتېماتىكا كىتابىڭنى ئېچىپ ئۇنىڭدىكى بىر مەسىلىنىڭ ئىككىنچى خىل ئىشلەش ئۇسۇلىنى پەقەتلا چۈـ شىنەلمەي قالغىنىڭنى ئەسكەرتىپ مۇشۇنى ئىشلەپ كۆرسـ تىپ قويۇشۇمنى ئۆتۈندۇڭ ، بۇ ماتېماتىكىدىكى چۈشىنىش ھەقىقەتەن ئەڭ قىيىن بولغان بىر مەسىلە بولۇپ بۇنى مەن تېخى تۇنۇگۈنلا ماتېماتىكا ئوقۇتقۇچىمىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ھەر ئىككى خىل ئىشلەش ئۇسۇلىنى ئوبدانلا ئۆزلەشتۈرۈـ ۋالغانىدىم ، شۇڭا ئانچە قىينالمايلا بۇ مەسىلىنى ساڭا چۈـ شەندۈرۈپ قويدۇم ، سەن چۈشەندۈرۈشلىرىمنى ئەستايىدىل ئاڭلاپ ئۇنى بىرمۇبىر خاتىرىلىۋالدىڭ ، سەن شۇ چاغدا بالاغەتكە يېتىپ بۇرنى كۆيۈشكە باشلىغان بىر يىگىتنىڭ يېنىدا ئەمەس ، بەلكى بىر مەسئۇلىيەتچان ئوقۇتقۇچىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغاندەك شۇنچە تەمكىن ، شۇنچە ئېغىر ـ بېـ

سىق ۋە ئەستايىدىل ئىدىككى ، مەندە قۇتراشقا باشلىغان يات جىنسلارغا بولغان ئىنتىلىش ئىستىكى سېنىڭ ئاشۇ دادىل-لىقىڭدىن ئۇركۈپ ئاللىقاياقلارغا ئۇچۇپ كەتكەنىدى ، ئۇ چاغدىكى ئاشۇ ھېچنېمىگە تەڭ قىلغىلى بولمايدىغان تۇرقۇڭ ھەقىقىي بىلىم ئىگىلەش يولىدا كۆيۈپ - پىشۇاتقان بىر تىرىشچان ئوقۇغۇچىنىڭ سېيماسىنى ئەسلىتىپ تۇرغاچقا بەكمۇ سۆيۈملۈك كۆرۈنگەنىدى .

‹نېمىدېگەن تىرىشچان قىز ھە ، مانا مۇشۇنداق قىز-لارلا ئالىي مەكتەپنىڭ بوسۇغىسىدىن يۇرەكلىك كىرەلەيدۇ ھەم ئوقۇشتا نەتىجە يارىتىپ ئاسپىرانتلىقتا ، ھەتتا دوكتور-لۇقتىمۇ ئوقۇيالالايدۇ . بۇنداق قىزلار بىلەن بىرگە بولغان يىگىت شەكسىز بەخت تاجىنى كىيەلەيدۇ ، سېنىڭ ئوبرا-زىڭنىڭ مەندىكى تۇنجى تەسىراتى ئەنە شۇ ئىدى ، دېمەك سەن مېنىڭ قەلبىم تۆرىگە ئەنە شۇ تەرىقىدە مېھمان بولۇپ كىرىپ كەلگەنىدىڭ ، مەنمۇ سېنى ئاشۇنداق تىرىشچانلىقىڭ بىلەن تونۇغانىدىم .

ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتۈپ بىر مەكتەپ ، بىر فاكۇلتېت ، ھەتتا بىر سىنىپقا تەقسىم قىلىنىپ قېلىشىمىز ئۇخلاپ چۈشىمىزگىمۇ كىرمىگەن ئىش ئىدى ، دېمەك ئىم-تىھاندىن ئىبارەت بۇ تەقدىر - قىسمەت بىزنى ئىلى دەريا بويىدا ئۇچراشتۇرغان بولسا ، مەكتەپتىن ئىبارەت بۇ مەر-پەت بۇلىقى بىزنى ھەقىقىي بىرلەشتۇرگەنىدى .

بىز ئۇچراشقان ئاشۇ كۈنى سەن بىلەن بىرگە ئۆتىدە-غان بەختىيار يىگىتنىڭ شاد كۈلكىسىنى خىيالەن پەرەز قىلغانىدىم ، ئەمەلىيەتتە ئاشۇ بەختىيار يىگىت ئۆزۈم بولۇپ قالدىم ، چۈنكى بىز ئالىي مەكتەپكە قوبۇل قىلىنغانلىق ئۇقتۇرۇشىنى تاپشۇرۇپ ئالغان كۈنىمىزلا خۇشاللىقتىن بىللە سەكرەشتۇق ، بىرلىكتە ئىلىم تەھسىل قىلىدىغانلىقە-

مىز ئۇچۇن شادلاندۇق ، ھەتتا ئۆمۈرلۈك بەختىمىزنىڭ سىمۋولىك دەرۋازىسىنى چېكىپ كىرىپ ، مۇھەببەتنىڭ قۇتلۇق يولىغا مەزمۇت قەدەملەر بىلەن كىرىپ كەلگەندۇق ، ئاشۇ كۈنلەردە بىزگە ئالەم ئاجايىپ گۈزەل ، تەبىئەت بولسا ئاجايىپ رەڭدار ، جاھاندىكى جىمىكى گۈزەللىك بىزنىڭ يولىمىزغا پايانداز بولۇۋاتقاندەك خۇشلۇقىمىزنىڭ چېكى يوق ئىدى ، شۇ چاغدا سەندىكى تۇيغۇلارنىڭ قانداقلىقى ماڭا نامەلۇم ، لېكىن مەن ماڭا ئوخشاش تىرىشچان بىر قىزغا جۇپ بولالىغانلىقىم ئۈچۈن ناھايىتى شادلانغانىدىم ، بۇنداق ئالتۇن ئۈزۈككە ياقۇت كۆز بولۇش ئاسان ئەمەسلىكىنى قىياس قىلىپ ناھايىتى زور تىرىشچانلىق بىلەن ئوقۇشنى نىشان قىلىپ مەكتەپ دەرۋازىسىدىن ئاتلىغانىدىم . شۇڭا مەن سەندىن كېيىن قالماسلىق ئۈچۈن بارلىق زېھنىمنى ئۆگىنىشكە قارىتىپ بىر كۈنلۈك ۋاقتىمنى نەچچە بۆلەكلەرگە بۆلۈپ ئاشۇ تەقسىمات بويىچە ئۆگىنىشكە كىرىشىپ كەتكەنىدىم ، چۈنكى بىلىم ئۈچۈن ئۆزىنىڭ بارلىقىنى ئاتاشقا تەييار تۇرغان مەشۇقۇڭ ساڭا ھەمدەرد ، تىلەكداش ، يۆلەكداش ، ھەتتا قەلبداشمۇ بولۇۋاتسا بۇ جاھاندا سېنىڭ يەنە نېمە خىجالىتىڭ بولسۇن دەيمەن ـ دە .

ئەپسۇس ، مىڭلارچە ئەپسۇس . سېنىڭ تىرىشچانلىقىڭ بىر يىل ئۆتە ـ ئۆتمەيلا سۇسلاشتى . نېمە سەۋەبلىكىنى بىلەلمەي يا سەندىن بۇ توغرىدا ئېنىق جاۋاب ئالالماي تېڭىر-قىدىم . مېنىڭ تېڭىرقاشلىرىمغا سەن قىلچە تەپتارتمايلا مۇنداق جاۋاب قايتۇردۇڭ :

— پەرھات ، سەن بەك ئاشۇرۇۋېتىپسەن . سەن ئۆزۈڭ-نى ماشىنا ئادەم چاغلاۋاتامسەن نېمە . بىر كۈندە ئون نەچچە سائەتلىك دەرس ۋە ئۆگىنىش ۋاقتى تۇزۇۋالغانمۇ بارمۇ . بۇنچىۋالا قىلىپ كەتمەيلى . قارىغىنە ، ئالتە كۈن ئوقۇغان

بالىلار چارچايدۇ ، ئۇلاردا بىر كۆنلۈك يەكشەنبىنى شەھەر ئايلىنىپ ، كىنو ـ تىياتىر كۆرۈپ ئۆتكۈزۈش ھوقۇقى بولىدىغۇ دەيمەن . ئاشۇنداق ئۆتۈۋاتقان بالىلار سامانەك ، ئۇنىڭ ئەكسىچە بىزچۇ ، بازارغا چىقساق كىتابخانىغا ، مەكـتەپكە كەلسەك كۆتۈپخانىغا كىرىۋېلىپ ئالتە كۈن قاپاقلاشـقان كاللىنى ئوبدانراق سەگىتىپ كېلىشنى ئۇقمايۋاتىمىز . مۇشۇمۇ ياش ئادەمنىڭ كـۆنمۇ ، بـولدى بـەس ئەمدى ، ئويۇن ـ تاماشىغىمۇ ۋاقىت جەدۋىلىڭدىن ئازراق ئورۇن بەر ، ئەگەردە مۇشۇنداقلا كېتىۋەرسەك مەكتەپ پۈتتۈرگىچە بوۋاي ـ مومايلارغا ئايلىنىپ قالغۇدەكمىز . مېنىڭ ئۇنداق بولغۇم يوق .

— سېنىڭ ئاغزىـڭدىن مـۇشۇ گەپ چىقىۋاتامدۇ ، دىلبەر ،— دېدىم مەن ھەيران قالغان ھالدا ساڭا تىكىلىپ .

— يەكشەنبىنى دەم ئالسۇن دەپ چىقارغان . ئالتە سائەت دەرستىن كېيىنكى ۋاقىتلارمۇ بىزنىڭ ئىختىيارىي پائالىيەت ۋاقتىمىزغۇ ، شۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆگىنىش قىـلىشقا ئاجرىتىلىپ كەتسە بىز سارىڭ بولۇپ قالمامدۇق دەيمەن .

— سېنىڭچە قانداق قىلىمىز ؟ !

— قانداق قىلاتتۇق ، مەكتەپ ئورۇنلاشتۇرغان دەرس ۋاقتىدىن باشقا ۋاقىتلاردا ئويۇن ـ تاماشىنىمۇ قىلىمىز .

سەن بۇ گەپلەرنى قىلىۋاتقان چېغىڭدا مەن ھېلىقى دەريا بويىدىكى قىزنى يىتتۈرۈپ قويغانىدەك ھېسسىياتقا كەلـدىم . چۈنكى ، مېنىڭ نەزىرىمدە بۇنداق سۆز سېنىڭ ئاغـزىڭدىن مەڭگۈ چىقماسلىقى كېرەك ئىدى . لېكىن سەن بۇ گەپنى دېگەن چېغىڭدا قىلچە تەمتىرىمىدىڭ . ئەزەلدىنلا سېـنىڭ ۋۇجۇدۇڭدا مۇشۇنداق بىر گىن مەۋجۇتتەك ، ئۇ بىر مەزگىل ئۇيقۇدا يېتىپ تۇيۇقسىزلا ئويغانغانىدەك شۇنچە تەـبىئىي ۋە تەمكىن ھالدا مېنىڭ تەسەۋۋۇرۇمغا قىلچە سىغمايـ

دىغان بىر خىل خاراكتېر بىلەن ئالدىمدا بەخىرامان تۇراۋېتىڭ .

دىلبەر ، كۆزۈڭنى بىر دەمگىنە يۇمۇپ بىز ئالىي مەكتەپكە ماڭغان كۆرۈنۈشنى كۆز ئالدىڭغا كەلتۈر . شۇ چاغدا ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەي قېلىپ قالغان ئوقۇغۇچىلاردىكى مەيۈسلۈك بىلەن بىزدىكى شاد ـ خۇراملىقنى نېمىگە ئوخشىتىش مۇمكىن . ئۇلار شۇ چاغدا بىز بىلەن يىغلاپ خوشلاشتى . بىزمۇ يىغلىدۇق . بىز خۇشاللىقتىن ، شادلىقتىن يىغلىدۇق . لېكىن ئۇلارچۇ ؟ ئۇلار ياخشى تەييارلىق قىلالمىغانلىقى ، ئۇلنى ياخشى سالالماي تۆۋەن نومۇر ئېلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن يىغلاشتى . بىز شۇ چاغدا ئاشۇ ساۋاقداشلىرىمىزغا تەسەللى بېرىپ تىرىشىپ كېلەر يىللىق ئىمتىھاندىن ياخشى ئۆتۈشنى تەۋسىيە قىلدۇق . ئۆزىمىز مۇشۇنداق كۈنگە ئۇلاشقانلىقىمىز ئۈچۈن قانتىق هاياجانلانغان هەمدە ئالىي مەكتەپنىمۇ ياخشى ئوقۇپ جەمئىيەتكە تېخىمۇ خۇشال نەزەر بىلەن كىرىپ كېلىشنى ئەهدە قىلغانىدۇق ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئالىي مەكتەپتىن ئىبارەت هەممىلا ئادەمگە نىسبەتەن بولۇۋەرمەيدىغان بۇ پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇش توغرىسىدا ئاجايىپ ئۇلۇغۋار پىلانلارنى تۇزۇپ كەتكەنىدۇق .

لېكىن ئۇ قىزغىنلىقىڭ ئۇزۇنغا بارمىدى ، مەن باشقا بىر دىلبەرگە ئۇچراپ قالغاندەك تېڭىرقىدىم ، ئەپسۇسلۇق ئىلكىدە ساڭا مۇشۇنداق ئېسىل پۇرسەتنى قەدىرلەش توغرۇلۇق ۋەز ـ نەسىهەت قىلغان بولدۇم ، لېكىن سەن ئۇ گېپىمنى قېتىڭغىمۇ ئېلىپ قويمىدىڭ . دېمەك ، ئادەم ئۆزگىرەي دېسە بىر كېچىدىلا مۇشۇنداق ئۆزگىرىپ كېتىدىكەن .

مەن ئەر كىشى بولغاچقا ئانچە دىققەت قىلىپ كەتمىگەنىكەنمەن . سەن ئاۋۋال كىيىم ـ كېچەكتە ئۆزگىرىش يا-

ساپ ، ئاندىن ئۆگىنىشتە كەينىگە دەسسەشكە باشلىغانىكەن-
سەن . نەس باسقان ھېلىقى توقۇلما چاپان (بەلكىم ساڭا
ئەڭ قەدىرلىكتۇر) سېنىڭ تەۋرىنىپ تۇرغان مەپكۇرەڭدە
توقسان گرادۇس بۇرۇلۇش ھاسىل قىلىۋەتتى . لېكىن ،
چاپانىنى سېتىۋېلىش بىلەن تەڭلا ساڭا چاپان سانقان ھېلىقى
مەككار سودىگەرگە ئاشىق بولۇپ قالىدىغانلىقىڭنى قەتئىي
تەسەۋۋۇر قىلمىغانىكەنمەن . بەلكىم ئۇ ساڭا بۇ چاپانىنى ئۆز
باھاسىدىن بەكمۇ تۆۋەن بەرگەندۇ ياكى مەلۇم مەقسەت -
مۇددىئادا بىكارغىلا بېرىۋەتكەندۇ . ئىشقىلىپ بۇنداق ئىش-
نىڭ ئاقىۋىتى ياخشى بولمايدىغانلىقى ھەممىلا ئادەمگە
ئايان .

سېنىڭدىكى بۇ ئۆزگىرىشلەرنى ئەڭ دەسلەپ ئايپەرى
بىلەن ئابدۇسالام بايقاپ ماڭا مەلۇم قىلغانىدى . لېكىن مەن
قەتئىي ئىشەنمىگەنىدىم . چۈنكى مەن سېنىڭ پاكلىقىڭغا ،
ئۆزۈڭنى تۇتۇۋېلىشىڭغا ، ناشايان يوللاردا ماڭمايدىغانلى-
قىڭغا ئىشىنەتتىم . ئەپسۇس ، مىڭلارچە ئەپسۇس ، سېنىڭ-
دىكى ئۆزگىرىشلەر مېنىڭ تۇيغۇمدىكى خاتالىقىنى ئەينەن
كۆرسەتكىنىدە داڭ قېتىپ قالدىم ، سېنىڭ ھېچقانداق
گەپ - سۆزسىزلا ماڭا قېيىداپ تۇرۇۋېلىشلىرىڭ ، ھەتتا
ئۆزۈڭ يالغۇزلا مەكتەپ سىرتىغا چىقىپ كېتىشلىرىڭ ،
تۇرۇپ - تۇرۇپ دەرس قالدۇرۇشلىرىڭ مېنى ئويلاندۇرماي
تۇرالمىدى . مەن بىر ساۋاقدىشىمىنىڭ ، بىر يۇرتدىشىمىنىڭ ،
ھەتتا مەن ياخشى كۆرگەن بىر قىزنىڭ مۇنداق تۇيۇق يولغا
كىرىپ قېلىشىنى ھەرگىز خالىمايتتىم . لېكىن دەھشەتلىك
پاكىت كۆز ئالدىمدا ئايان بولغىنىدا ئۆزۈمنى يوقىتىپ
قويۇشقا تاس قالدىم . چۈنكى مەن ئويلىغاندىنمۇ دەھشەتلىك-
رەك بۇ ئىش مېنىڭ بارلىق سەزگۈ ئەزالىرىمنى بىر پەسكە
ئىشلىمەس قىلىپ قويغانىدى . ئۇ ئۆتكەن شەنبە كەچتە يۈز

بەرگەن ئىش ئىدى .

ئىسكەندەۋ ، ئۆتكەن شەنبە خەلق كىنوخانىسىدا «سەر-گەردان» فىلىمىنىڭ ئۇيغۇرچىسى قويۇلدى . كىنوغا بىللە چىقايلى ، دېگەن ئابدۇسالام بىلەن ئايپەرى نېمە سەۋەبتىندۇ جىمىدە يوقاپ كەتتى . ياتاقتا يالغۇزلا قاپتىمەن . غېرىب-لىق ، مىسكىنلىك مېنى شۇ قەدەر زېرىكتۈردىكى ، ھەر كۈنى بىر پارچە شېئىر يېزىشقا ئادەتلەنگەن كاللام شۇ كۈنى قەتئىي ئىشلىمەي قويدى . دېمەك ، بەزىدە ئادەم ئۆزىنىڭ ئىلھام قۇشىنى قاچۇرۇپ قويۇپ ئۇنى قايتۇرۇپ كېلەلمەي بوغۇلۇپلا قالىدىغان ئىشلار بولىدىكەن . قەلىمىمنى تاشلاپ سىرتقا چىقتىم . يوللاردا يەنىلا ستۇدېنتلار توپ - توپى بىلەن ئۇياق - بۇياقتا ئۆتۈشۈپ تۇراتتى . ئۇلارنىڭ چېھرى-دىن خاپىلىقنىڭ ئىزنالىرىنى تاپالمايسەن ، قەيەردىندۇر مۇڭلۇق ناخشا ئاۋازى كەلمەكتە . مەكتەپ بېغىدا بىرەيلەن ئاككوردىيون چالماقتا . ئۇنىڭ ئاۋازىغا مەستخۇش بولۇپ ئولتۇرغان ستۇدېنتلارنىڭ چىرايىدا مۇزدەكىغا بولغان ھېرىسمەنلىك ئاشۇ ئاككاردىيوننى يۇرەكنىڭ بېغىشىغا تەگ-كۈزگۈدەك مۇڭ ئىچىگە يۆگىگەن ساۋاقدىشىغا بولغان قا-يىللىق چىقىپ تۇراتتى . بىر - ئىككىلەپ مەكتەپ سىر-تىغا چىقىپ كېتىۋاتقان بالىلارنىڭ ئالدىراش مېڭىشلىرىدىن ئوقۇشتىن كېيىنكى ھارغىنلىقنى يوقىتىش ئىستىكىدە با-زار چۆرگىلەشكە ماڭغانلار ئەكەنلىكىنى بىلىمەك تەس ئەمەس .

مەن قىزلار ياتىقى تەرەپكە قارىدىم . ئىشىك ئالدىدا بىر - ئىككىيلەن كىر يۇيۇۋاتقاندەك قىلاتتى . سېنىڭ دەرستىن چۇشۇپلا ياتاققا كىرمەي چىقىپ كەتكەنلىكىڭنى ئايپەرى ماڭا يەتكۈزگەچكە بەلكىم قايتىپ كەلگەن بولسا ئۇچراپ قالار دەپ قارىغاندىمەن . لېكىن قىيا ئوچۇق تۇرغان

ياتاق ئىشىكىدىن سېنىڭ يوقلۇقۇڭ مەلۇم بولۇپ تۇراتتى .

بىر بېسىپ ، ئىككى بېسىپ مەكتەپ سىرتىغا چىقتىم ، مېڭىۋاتىمەن ، كاللامدا سېنىڭ يېقىنقى ئوبرازىڭ ، مەن سېنىڭ يېقىندىن بۇيانقى ماڭا قىلىۋاتقان سوغۇق مۇئامىلەڭنى ئويلاپ بۇنىڭ نېمە سەۋەبتىن بولۇۋاتقانلىقىنى ئۆزۈمچە ئانالىز قىلغاچ شەھەرگە چىقتىم - دە ، بايىقى خاپىلىقلىرىمنى ئۇنتۇش ئۈچۈن كىنو كۆرۈش قارارىغا كەلىپ ياۋاغ كىنوخانىسىغا كىرىپ كەلدىم .

بۇ كىنودا «ياخشى ئادەمنىڭ بالىسى ياخشى بولىدۇ ، يامان ئادەمنىڭ بالىسى يامان ئادەم بولىدۇ» دېگەن بىر سەپسەتىنى ئىسپاتلاش جەريانىدىكى رەزىللىكلەر ۋە ئۇنىڭغا يانداشقان تراگېدىيىلەر تەسۋىرلەنگەچكە ، كىنودىكى ۋەقەلىك ئىچىگە يۇغۇرۇلۇپ كېتىپتىمەن . كىنو يېرىملاشقاندا تۇيۇقسىز مېنىڭ ئىككى رەت ئالدىمدىكى ئورۇندىن ئاڭلانغان جاراڭلىق كۈلكە ئاۋازى مېنى چۆچۈتتى .

نېمىدېگەن تونۇش كۈلكە بۇ ، مەن بۇ كۈلكىنى بۇنىڭدىن نەچچە يىل بۇرۇن ئىلى دەريا بويىدا ئاڭلىغانىدىم . ئۇنىڭدىن كېيىن بۇ كۈلكە ماڭا بىر يىلدىن ئوشۇق ھەمراھ بولغان ، بۇ قانداق ئىش ئەمدى . مەن كۈلكە ئاۋازى چىققان تەرەپكە سىنچىلاپ قارىدىم . ئاھ ، قايسى كۆزۈم بىلەن كۆرەي . بىر قاۋۇل گەۋدە بىر نازۇك بەدەن قىزنى قۇچاقلاپ ئولتۇرۇپ ، ئۇنى ھەدەپ ئەركىلىتىۋاتاتتى ، شۇ تاپتىكى ئۇلار گويا ئۆز ئۆيىدە پەقەت ئىككىسىلا يالغۇز ئولتۇرغاندەك بەكمۇ بەھۇزۇر ، بەكمۇ خۇشچاقچاق ئىدى . ئاشۇ نازۇك بەدەننىڭ قىزغىن كۈلكىلىرىدىن بىر خىل شادلىق ئوخچۇپ تۇرغاندەك قىلاتتى .

بۇنى يازماي ئىلاجىم يوق . چۈنكى ئۇ بىر ھەقىقەت ، ئەنە شۇ يات بىر ئەرنىڭ قۇچىقىدا نەچچە يۈز تاماشىبىننىڭ كۆز ئالدىدا ئەركىلەپ ئولتۇرغان نازۇك بەدەن ئەسلىي سەن ئىدىڭ .

كۆزلىرىمگە پەقەتلا ئىشەنگۈم كەلمىدى . بۇنىڭ رېئال-لىق ئەمەس بىر چۈش بولۇپ قېلىشىنى خۇدادىن تىلىدىم . يۇرىكىمنى بىرسى قوچۇپ سۇغۇرۇپ ئېلىۋاتقاندەك ئېچىـ-شىپ كەتكەن بولسىمۇ ئاشۇ قىزنىڭ ساڭا ئوخشايدىغان باشقا بىرى بولۇپ قېلىشىنى تىلىدىم . لېكىن مېنىڭ بۇ تىلەكلىرىم تېخى ئاخىرلاشمايلا سىلەر بىر - بىرىڭلارنى قولتۇقلاشقىنىڭلارچە سىرتقا ماڭدىڭلار .

ئەمدى تامامەن ئېنىق كۆردۈم ، يېقىلىپ چۈشكىلى قىل قالدىم ، بۇ ھەقىقەتەن سەن ئىدىڭ . ئەتراپىڭلاردىكى تاماشىبىنلارنىڭ نارازىلىقى ، ئۆتكۈر تىللىرى سىلەرنى جا-يىڭلاردىن قوزغىغانىدى . مەن پۈتكۈل بەدىنىم تىكەنلەشكەن ھالدا يېنىمدىن بەخىرامان ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ھېلىقى لەنىتى ئەرگە قارىدىم . ھەيران قالارلىق ئىش ئەمدى يۈز بەردى . چۈنكى سېنى قولتۇقلاپ چىقىپ كېتىۋاتقان ھېلىقى قاۋۇل بەدەن باشقا بىرى ئەمەس ، دەل بىزگە چاپانىنى نېسىگە بې-رىشكە قوشۇلغان ، ئىنىسى بىزنىڭ مەكتەپتە ئوقۇيدىغان ھېلىقى مەككار سودىگەر ئىدى . مەن شۇ چاغدىلا ئاييەرى بىلەن ئابدۇسالامنىڭ سەن توغرىسىدا يۇرگۈزگەن مۇلاھە-زىلىرىنىڭ توغرىلىقىنى ھېس قىلدىم - دە ، مېڭەمدىن كىرگەن ئاچچىق بىر خىل ئېقىم تاپىنىمغىچە سوزۇلۇپ ، بەدىنىمنى غۇژۇلدىتىپ ئۆتۈپ كەتتى .

يېنىمدا ئولتۇرغان بىر ئاپئاق ساقاللىق پەرىشتە سۈ-پەت بوۋاي سىلەرنىڭ كەينىڭلاردىن بىرنى تۈكۈردى - دە ، ئاللادىن سىلەرگە ئوخشاش يولدىن ئازغان بىنومۇس ياشلار-نىڭ كۆڭلىگە ئىنساپ ، دىلىغا ئىمان سېلىشنى تىلەپ دۇئا قىلدى .

ئىقتىسادىي مەنپەئەت ئۈستىگە قۇرۇلغان مۇھەببەتنىڭ ئاقىۋىتىگە بىر نەرسە دېيىش تەس گەپ ، دىلبەر . سېنىڭ بىر سودىگەرگە ياتلىق بولۇش قارارىغا كېلىشىڭ چوڭ ئىش

ئەمەس . لېكىن پۈل ئۈستىگە قۇرۇلغان سۆيگۈنىڭ ئۇلى زادى قانچىلىك بولار . بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنىڭ سىرتلاردا مۇنداق ئارزۇڭ - سارزۇڭ دەسسەپ يۈرگىنى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ خىسلىتىگە داغ چۈشۈرگەنلىك ئەمەسمۇ ، مانا بۇ سەن جىددىي ئويلىنىشقا تېگىشلىك ئەڭ مۇھىم ئىش . مەن ساڭا شۇنى ئەسكەرتىپ قويايكى ، ماددىي جەھەتتىكى ۋاقىتلىق خۇشاللىق روھىي جەھەتتىكى ئۇنتۇلماس ئازابنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ .

گەرچە سەن بۇ جەھەتتە ماڭا ئوچۇق ئۇلتىماتۇم تاپشۇرمىغان بولساڭمۇ ، لېكىن ئىككىمىزنىڭ مۇناسىۋىتىنىڭ راستتىنلا ئۇزۇلگەنلىكىنى مەن بۇگۈن مەردانىلىك بىلەن جاكارلايمەن . شۇنداقتىمۇ مەن بالا پىراقىدا ئوتتەك يانىدىغان ئاشۇ مېھرىبان ئاناڭنىڭ ھەققى - ھۆرمىتى ئۈچۈن بولسىمۇ ساڭا شۇنى تەۋسىيە قىلىمەنكى ، مۇھەببىتىمىزنى خار قىلساڭ قىل ، لېكىن بىلىمنى ھەرگىز خار قىلما . خەۋپلىك يارنىڭ لېۋىدىن ئېتىڭنىڭ تىزگىنىنى تېز تارت ، بولمىسا مەڭگۈلۈك ئازاب ھەرقاچان ساڭا ھەمراھ بولىدۇ .ساڭا سەمىمىي نەسىھەت قىلغۇچى :

ساۋاقدىشىڭ پەرھات مۇھەممەد

1981 - يىلى 10 - يانۋار »

«بىلىمنى خار قىلما ، — دىلبەر بۇ سۆزنى چىشلىرى ئارسىدىن چىقىرىپ تۇرۇپ چىقاردى ، — ماڭا ئەقىل ئۆگىتىپ كەتكىنىنى قانداق قىلاي . بىر پۇڭ پۇل تاپسا كىتابخانىغا يۈگۈرەيدىغان سەندەك كىتاب خالتىسى بىلەن قانداقمۇ بىر ئۆيگە كىرگىلى بولسۇن . چىدىماپسەن - دە ، ئاخىر ،— دىلبەر خەتنى ئالدىرىماي يىرتتى ، قايتا - قايتا يىرتىپ ئۇشاق پارچىلىدى - دە ، قانائەت ھاسىل قىلغاندەك بولۇپ ئۇنى ئىشىك

كەينىدىكى ئەخلەت چېلىكىگە تاشلىدى ،— جاۋاب يازاي ،— دېدى ئۇ بىر پەس خىيال سۈرگەندىن كېيىن ،— سىرلىرىمنى بىلىۋاپ-تۇ . ئەمدى سۇنى لېيىتىپ بېلىقنى يوشۇرمىسام ئىش چاتاق»

ئۇ خەت يېزىشقا تۇتۇنغاندا ئىشىك چېكىلىپ رۇخسەتتىن كېيىن سىنىپقا مۇھەممەد ئىمىن شاڭگاڭنىڭ مەكتەپتىكى ئىنىسى ياسىن ھىجايغىنىچە كىرىپ كەلدى .

— كىرىڭ ،— دېدى دىلبەر لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ .

— ئاكامنىڭ يېنىغا چىققان ، سىزگە بىر گەپ دەپ قويۇ-شۇمنى تاپىلاپتى ، شۇنى يەتكۈزەي دەپ كىرىۋىدىم .

ئون سەككىزىنچى باب چالغىتىش

«بىلىملىك ئۇزار ، بىلىمسىز توزار»
— ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىدىن

« ‹ياسىن بىلەن يۈردۈم › ، بۇ نېمە گەپ ئەمدى » پەرھاتنىڭ قوشۇما قېشى بىر يەرگە يىغىلىپ چىرايى ناھايىتى جىددىي تۈسكە كىردى . كۆز جىيەكلىرى تارتىشىپ ، قارىچۇقى قىچىشقاندەك بولۇپ ئارامسىز بىر خىل كەيپىيات ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قاماللى قىلدى ، چۈنكى ئۇ بۇنداق جاۋابنى كۈتمىگەنىدى ، شۇنداق- تىمۇ ئۇ ئوڭ قولى بىلەن كۆزەينەكىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ خەت- نىڭ ئاخىرقى قۇرلىرىغا قايتا كۆز يۈگۈرتتى .

«بۇ قانداق گەپ ئۆزى ھە ، مەن كىنوخانىدىكى ئۇ ئىشنى بەكمۇ ئېنىق كۆرگەن تۇرسام ، ئابدۇسالام بىلەن ئايپەرىنىڭ ئۆتكەندە ماڭا دېگەن گەپلىرى راست چىقىۋاتامدۇ نېمە ؟ ! ئۇنداقتا ئۆتكەن شەنبىدىكى ھېلىقى كىنوخانىدا ، شۇنچىۋالا تاماشىبىنىڭ كۆز ئالدىدىلا يۈز بەرگەن ئۇ ئىش زادى نېمىنى چۈشەندۈرىدۇ ؟ ئەجەبا ئۇ بىرلا ۋاقىتتا ئىككى قېرىنداش بىلەن بىرگە يۈرۈۋاتام- دىغاندۇ »

پەرھات باش - ئايىغى چىقمايۋاتقان بۇ سوئاللىرىغا جاۋاب ئىزدەپ ھاردى . چۈنكى ئۇ شۇ تاپتا ئوبدانلا گاڭگىرىغاندى . كىنوخانىدىكى ھېلىقى كۆرۈنۈش ئۇنى رەھىمسىز رېئاللىق قاي- ناملىرىغا سۆرىسە بۇ خەت گويا ئۇنى ناھايىتى چوڭقۇر ھاڭغا غۇلىتىپ چۈشۈرۈپ ، ئۇ يەردىن چىقالماي ھاياتتىن ئۈمىدىنى ئۈزگۈسى كەلمەي تىرمىشىۋاتقان بىچارە سەيياھتەك تېپىرلىتە-

ۆەتكەنىدى . ئۇ باش - ئاخىرىنى تاپقىلى بولمايدىغان چىگىش خىياللار ئىلكىدە بىر پەس ئولتۇردى - دە ، خەتنى قولىغا ئېلىپ قايتا ئوقۇشقا كىرىشتى .

«ساۋاقداش پەرھات :

بەكمۇ تەسىرلىك يازغان ئاشۇ سۆزلىرىڭدىن تەسىرلەنىپ كېتىپ ئۆن سېلىپ يىغلىۋەتكىلى تاس - تاماس قالدىم . لېكىن تاتلىق سۆز ، تەسىرلىك ئىبارىلەر هامان قۇرۇق گەپكەن ، خالاس . ئەسلىي بەزى مەسىلىلەرگە يۈز تۇرا جاۋاب بېرىش خىيالىم بولسىمۇ مېنىڭ قىزلىق غۇرۇرۇم ئۇنداق قىلىشقا زادىلا يول قويمىدى . چۈنكى بىر نەرسىنى قانچىكى ئەزسەڭ ئۇنىڭ شۇنچە مەززىسى بولمايدۇ ، ئامال قانچە ، مەن ئەنە شۇنداق ئوچۇق - يورۇق ياشاپ ئادەتلەنگەنىكەنمەن . مېنى كەچۈر .

راست گەپ قىلغاندا بىر دەملىك قىزغىنلىق ياكى بولمىسا تاسادىپىي كېلىپ قالغان هېسسىيات بىلەن قۇرۇلغان مۇهەببەتنىڭ ئۇلى راستتىنلا بوش بولىدىكەن . ئۇ خۇددى قۇمدا قورغان ياسىغاندەكلا كۆلكىلىك بىر ئىش ئىكەندۇق . ئەمدى ئوبدانراق ئويلاپ باقسام بىزنىڭ مۇهەببىتىمىز ئەسلىي سېنىڭ كۆڭلۈڭنىڭ ئاقلىقى ، مىجەزىڭنىڭ ئوڭلۇقلۇقى ، بىلىمگە بولغان ئوتتەك قىزغىنلىقىڭ ، يەنە بىرى ئىكىكىمىز بىر يۇرتلۇق بولۇپ قالغانلىقىمىز ئۇچۇنلا قۇرۇلۇپ قالغانىكەن . ئەپسۇس ، بىر يىگىتنىڭ ئاشۇنداق خىسلەتلىرى بىلەنلا بىر ئائىلىنى بەرپا قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى مەكتەپكە كەلگەندىن كېيىن ئاندىن هېس قىلدىم .

بىر ئادەمنى چۈشىنىش ئۇچۇن ئۇنىڭ بىلەن بىر خالتا تۇزنى تەڭ يېيىش كېرەككەن . شۇندىلا ئۇ ئادەمنىڭ هەقىقىي ماهىيىتىنى بىلىپ يېتەلەيدىكەنسەن . ئەسلىدە بىز بىر

يولدا ماڭغان ئىككى نىشانىنىڭ ئادەملىرى ئىكەنمىز . مەن گۆدەكلىكىم ، ساددىلىقىم تۈپەيلى بىر دەملىك قىزغىنلىق-
نىڭ قۇربانىغا ئايلىنىپ ساڭا ئوخشاش ياشلارغا خاس جە-
سۇرلۇقى بولمىغان ، خۇددى مېڭىسى تورمۇزلىنىپ قالغان
كىشىلەردەك كىتابتىن باش كۆتۈرەلمەيدىغان قېرى مۇجەز
بىر ياشقا كۆڭۈل بېرىپ يۇرۇپ قالغانلىقىمغا ھەيران قېلى-
ۋاتىمەن . سەندە نەدىمۇ ياشلارغا خاس مەردلىك ، يىگىتلەر-
گە خاس شوخلۇق بولسۇن . سېنىڭ قىلىدىغىنىڭ ئۆگە-
نىش ، دەرس تەكرارلاش ، كۇتۇپخانىغا كىرىۋېلىپ سائەت-
لەپ كىتاب ۋاراقلاش ، شېئىر - قوشاق يېزىپ گېزىتخانە-
لارغا چېپىشتۇرۇلا ئىبارەتقۇ . ئەجەبا ، ياشلىق دېگەن ئەنە
شۇنداق ئىشلارغىلا بەخشەندە بولۇشى كېرەكمىدى . مانا شۇ-
نىڭغا ئوخشاش ھەر تۈرلۈك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن سەندىن
كۆڭلۈم سوۋۇدى . باشقىلاردەك يەكشەنبە كۈنلىرى بازار
چۆرگىلىيەلمەي ، كىنو - تىياتىر كۆرەلمەي ، ئالتە كۈن
دەرس ئاڭلاپ گاراڭلاشقان كاللىنى سەگىتەلمەي ، ھەتتا
ئالىمەن دېگىنىمنى ئالالماي يۇرگىنىمدىن ئېچىندىم . شۇڭا
مەن قەتئىي نىيەتكە كېلىپ سېنىڭ رۇخسىتىڭنى ئالمايلا
(رۇخسەت ئېلىشمۇ ھاجەتسىز ، چۈنكى بىز خەت ئال-
غان ئەر - خوتۇنلار بولمىغاندىكىن) سەن گۇمان قىلىۋاتقان
سودىگەر مۇھەممەدئىمىن بىلەن ئەمەس ، بەلكى ئۇنىڭ ماتې-
ماتىكىدىكى ئىنىسى ياسىن بىلەن يۇرۇپ قالدىم .

سەن ياسىن بىلەن بەلكىم ئانچە تونۇشمايسەن . شۇڭا
مەن ساڭا ئۇنى تەرىپلەپ بېرەي . ئۇ ئېگىز بوي ، ئاق
پىشاق ، قىسقىغىنە بۇرۇتى ئۆزىگە خۇپ يارىشاقان ،
بوي - بەستىمۇ ناھايىتى قامىلاشقان يىگىت . ئۇ ئۆزى گەرچە
تەبىئىي پەندە ئوقۇسىمۇ ، لېكىن بەكلا رومانتىك . ئۇنىڭ
كىشىلىك تۇرمۇش ، مۇھەببەت ، جەمئىيەت ۋە ئائىلە توغرى-

سىدىكى كۆز قاراشلىرىمۇ ئۆزگىچە . مېنىڭ ھېس قىلىشىمچە ، سېنىڭ كۆز قاراشلىرىڭ ، ماڭا دەيدىغان بارلىق گەپلىرىڭ كىتابىي تىلغا مەركەزلەشكەن . سورۇنلاردا يۈمۇرىستىك خىسلىتىڭ ، لەتىپىگە باي كاللاڭ بىلەن باشقىلارنى تېلىقتۇرۇپ كۈلدۈرەلەيسەنۇ ، لېكىن مېنى چىن كۆڭلۈمدىن چىقىدىغان بىرەر كۈلكىگە زادىلا ئىگە قىلالمايسەن . گەرچە سېنىڭ ھېسسىياتقا باي كىتابىي سۆزلىرىڭ دەمالىلىققا قەلبىمنى لەرزىگە سېلىپ ، قەلبىمدىكى ئوبرازىڭنى يۈكسەك تەختكە چىقىرالسىمۇ ، لېكىن ئۇ بىردەملىك خىيالىي سېزىم خالاس ، چۈنكى ئۇ خۇددى سۇ ئۈستىدىكى كۆپۈكتەك ناھايىتى تېزلا ئۆزىنىڭ سېھرىي كارامىتىنى يوقىتىپ قويىدىكەن .

ياسىنجۇ ، ئۇ تامامەن سېنىڭ ئەكسىڭ ، ئۇ ئۆزىنىڭ ھەرقانداق بىر پىكرىنى رېئال تۇرمۇش بىلەن چىڭ باغلاپ تۇرۇپ سۆزلەيدۇ . كىشىلىك تۇرمۇش ھاياتىمۇ ماددىي كاپالەتكە ئىگە . ئۇ ساڭا ئوخشاش بىرەر پارچە كىتاب سېتىۋېلىش ئۈچۈن توپا يەپ ، دېھقان بازىرىغا بېرىپ كونا كۆڭلەكلىرىنى سېتىپمۇ يۈرمەيدۇ .

ئۆزۈڭ ئويلاپ باق ، مۇھەببەتلىك ياشلاردا ئاز ـ تولا مەنىۋى تۇرمۇش بىلەن شۇنىڭغا ياندىشىپ مەنىۋى ئېھتىياجىمۇ بولۇشى كېرەكقۇ . مەن ھازىر كاللىسىغا ئۆگىنىشتىن باشقا ھېچقانداق نەرسىنى سىغدۇرالمايدىغان ئادەمنى نېمىدەپ تەسەۋۋۇر قىلىش كېرەكلىكى توغرىسىدا بەكرەك ئويلىنىدىغان بولۇپ قالدىم . توغرا ـ سېنىڭ تۇرمۇشۇڭ ، سېنىپ ـ ياتاق ، كۈتۈپخانا ، كىتابخانىغىلا باغلانغان . بەلكىم بۇ سېنىڭ كىشىلىك تۇرمۇشۇڭدىكى تاللاش يولۇڭدۇ ، مېنىڭچە ئىنسانىنىڭ ئۆز ھاياتىنى مۇشۇ تۆت يەرگىلا باغلاپ تەسەۋۋۇر قىلىش زادى مۇمكىن ئەمەسقۇ . ھازىر ئويلاپ

باقسام بۇ سېنىڭ هاياتىڭدىكى سەۋەنلىك ئەمەسكەن . بازارغا چىقساڭ ، ماگىزىن ئايلانساڭ ئاز - تولا پۇل خەجلەيدىغان گەپ دېگىنە ، بەلكىم يانچۇق قۇرۇق بولغاندىكىن ئاشۇ تۆت يەرگە ئۆزۈڭنى مەجبۇرىي قاماپ ياشاۋاتقانسەن .

ئەمدى سېنىڭ مۇھەممەدئىمىن توغرىسىدىكى بىلجىر-لاشلىرىڭغا كەلسەم ، سەن ئورۇنسىز گۇمان بىلەن ماڭا بىر مۇنچە تۆھمەت چاپلاپسەن . بەلكىم كىنوخانىدا باشقا بىرىنى ماڭا ئوخشاتقانسەن ياكى كۆزۈڭگە ئاشۇنداق كۆرۈنۈپ كەت-كەندىمەن . چۈنكى ئەسلىدىنلا كۆرۈش قۇۋۋىتىڭ تۆۋەن بولغاچقا ئاق نەرسە بەزى هاللاردا ساڭا قارا هالەتتە كۆرۈنۈ-شى مۇمكىنغۇ ، قول يەتمىگەن شاپتۇلنىڭ ئاچچىق ئىكەنلە-كىنى هەممە ئادەم بىلىدۇ . ئەگەر ئۇنىڭ بىلەن يەنى ياسىز-نىڭ ئاكىسى بىلەن ، بىرگە مېڭىپ قالغىنىمنى كۆرسەڭ ئارتۇقچە گۇمانمۇ قىلما ، چۈنكى سۆيگەن يارىمنىڭ ئاكىسى-نى قانداق ئىززەتلەشنى مەن ئوبدان بىلىمەن .

پەرهات ، سەندىن رۇخسەتسىزلا ، ئارىنى ئوچۇق قىلە-ۋەتمەيلا باشقا بىرىگە كۆڭۈل بەرگىنىمنى كەچۈر . ياسىنغا باشقىچە قاراشتا بولما ، ئۇنىڭدا قىلچە ئەيىب يوق . بىلىم ئىلىش تۇغرىسىدا خىلىلا ۋەزخانلىق قىپسەن . مەن بىلىم-نىڭ هەقىقىي ماهىيىتىنى ، ئۇنىڭ كۇچ - قۇدرىتىنى بىلە-مەيدىغانلاردىن ئەمەس . ئەگەر مەندە بىلىمنى خارلاش ئىدە-يىسى بولسا مەكتەپكە كەلمىگەن بولاردىم .

نەسىھەتىڭگە رەهمەت !

دىلبەردىن

1981 - يىلى 15 - يانۋار »

پەرهات ناهايىتى ئېغىر ئەمگەكتىن كېيىنكى هارغىنلىق يەتكەن مەدىكاردەك ئېغىر ئۇھ تارتتى - دە ، خەتنى پۈرلەپ يەرگە

تاشلىۋەتتى . ئۇ دىلبەرنىڭ ئۆزىگە خەت يازىدىغانلىقىنى ، ئارىنى ئوچۇق قىلىۋېتىش ئۈچۈن گەپ ئەگىتىپ ئۆزىگە بىر مۇنچە چۈشەنچە بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىق بىلدۈرمۇ ، لېكىن مۇنداق چېكىدىن ئاشقان بىلجىرلاشلار بىلەن ئۆزىگە بۇنچە قاتتىق ئازار بېرىدىغانلىقىنى زادىلا كۈتمىگەنىدى . چۈنكى ئۇنىڭ نەزىرىدە دىلبەر پەقەت يولدىنلا ئازغان ، پۈلنىڭ ، ئابرۇيىنىڭ كەينىگە كىرىپ ژاقىتلىق يولدىن چىققان ، لېكىن تامامەن قونتۇرۇژالغىلى بولىدىغان بىر قىز ئىدى ، خالاس .

پەرھات تاماكا ئوراپ تۇتاشتۇردى ، كارىۋىتىدا ئوڭدىسىغا يېتىپ خىيال دەرياسىغا غەرق بولدى ، غەزەپتىن پارە - پارە بولۇپ كېتىۋاتقان يۈرەك بۇ ئېغىر بېسىمغا بەرداشلىق بېرەلمىگەنىدەك ئەنسىز سىلىشقا باشلىدى .

ياتاق شۇ قەدەر جىمجىت ، بايا تىن ياتاقداشلارنىڭ ھەممىسى بازارغا چىقىپ كەتكەن . مەتسالىمۇ ئاغزى ھىم چاپلانغان خەتنى ئۇنىڭغا بېرىۋېتىپ ئۇنىڭ مۇشۇ خەتنى ئوقۇپ جاۋاب خەت يېزىش ئۈچۈن خىلىلا ۋاقىت سەرپ قىلىدىغانلىقىنى ئويلىدىمۇ ئەتمالىم جىمجىتلا چىقىپ كەتكەن . ئابدۇسالام بولسا «يۇرتىمىزدىن مائا-رىپ ئىدارىسىنىڭ كادىرلىرى كەپتىكەن ، بىز بىلەن كۆرۈشىدىكەن ، يۇرتداشلار بىلەن شۇ يەرگە چىقىپ كىرىمەن» دەپ چىقىپ كەتكەن پېتى تېخى قايتىپ كەلگىنى يوق . يەكشەنبىنى كىتابخانا ئارىلاپ ياكى شەخسىي كىتابپۇرۇشلارنىڭ كونا كىتابلىرىنى ۋاراقلاپ ئۆتكۈزىدىغان پەرھانقا بۇگۈن بەكمۇ قاباھەتلىك بىر كۈن بولغانىدەك تۇراتتى . ئۇ شۇ تاپتا دىلبەرنىڭ ئىدىيىسىنىڭ بۇ دەرىجىدە ئۆزگىرىپ كېتىشىنى ھېچ تەسەۋۋۇرىغا سىغدۇرالمايۋاتاتتى . ئۇ پەقەت ئۆتكەن شەنبىگىچە «پەرھات مەردلىك قىلىپ بىرەرسىدىن ئۆتنە قىلىپ بولسىمۇ ئاشۇ چاپانىنى ئېلىپ بەرمىدى» دەپلا ماڭا قېيىداۋاتىدۇ ، كېيىنرەك كۆڭلىنى ئېلىۋالسام تۈزۈلۈپ قالار دېگەن خىيالىنىلا قىلىپ يۈرگەنىدى . بىراق رە-

ھەمسىز ئەھمەلىيەت ئۇنىڭ ئاشۇ خىياللىرىنى خۇددى چېقىلغان ئەينەك پارچىلىرىدەك پارە - پارە قىلىۋەتتى .

پەرھات بۇ خەتكە جاۋاب يېزىش - يازماسلىق ئۈستىدە ئۇزاق ئويلاندى . لېكىن خەت يازسا ئەمدى نېمىدەپ يازىدۇ . ياخشى ئوقۇ ، مەندەك پۇلى يوق ئادەمدىن قاچقان بولسا ئۇمۇ مەكتەپتىن قاچما دېسۇنمۇ ، ياق ، ئەمدى گەپ ئۇزۇلدى . خاپا بولما دېگەن گەپنى نەچچە يەرگە يازغىنىغا قارىغاندا ئۇنىڭغا ئەمدى خەت يېزىپ نەسىھەت قىلىشنىڭ ئورنىمۇ قالمىدى دېگەن گەپ . لېكىن ئۇ يازلىق تەتىلدە خۇددى ئۆزىنىڭ ئوغلىدەكلا ياخشى كۆرۈپ قالغان ئايسىخان ھەدىگە نېمە دەيدۇ . قىزىڭ مەندىن ئايرىلىپ كەتتى ، بىر پۇلدارنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ كەتتى ، ئەمدى مېنىڭ ئۇنىڭ بىلەن چاتىقىم يوق دېسۇنمۇ زادى .

— ۋاي - ۋۇي ، تېخىچە سېسىق ئۇسۇرۇپ ياتامسەن ھوي ،— پەرھات دىڭىدە چۆچۈپ ئورنىدىن تۇردى . ئالدىدا سوغۇقتىن يۇزلىرى قىزارغان ئابدۇسالام مەشنىڭ يېنىدا پۇرلىشىپ تۇرغان خەتكە مۇنداقلا قاراپ قويۇپ يەنە سۆزلەۋاتاتتى ، — ئەتىگەن مۇشۇ تۇرقۇڭ بىلەن قالغانتىڭ ، تېخىچە ياتاقتىن چىقماي ئولتۇردىڭمۇ ؟ قارىغاندا سېنىڭ ئۇ ئەتىۋارلىق مەشۇقۇڭ ئاخىرقى ئۇلتىماتۇمنى تاپشۇرغان ئوخشايدۇ ، ھە .

ئابدۇسالام يەرگە ئېڭىشىپ پۇرلەنگەن قەغەزنى قولىغا ئالدى .

— ئۇ خەتنى مەشكە سېلىپ كۆيدۈرۈۋەت ،— دېدى پەرھات كۆزەينەكىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ قويۇپ ،— ئاچما ، بولدى .

— كۆيدۈرۈۋېتىپ نېمە قىلىسەن ،— دېدى ئابدۇسالام پۇرلەنگەن خەتنىڭ قاتلاقلىرىنى يېشىشتىن توختاپ ، — ماڭا بەرسەڭ بولمامدۇ بىكاردىن - بىكار كۆيدۈرۈۋەتكۈچە ، كېيىنكى كۈنلەردە بىرەر ھېكايىگە ئوبدانلا ماتېرىيال بولىدۇ بۇ .

— چاقچاق قىلما دەيمەن ،— دېدى پەرھات ئۇنىڭغا قاراپ

جىددىي تەلەپپۇزدا ،— خەتنىچۇ يا ئۆز قولۇڭ بىلەن مەشكە سىلىپ كۆيدۈر ياكى بولمىسا ماڭا قايتۇرۇپ بەر ، ھېكايىگە ماتېرىيال قىلمەن دەپ مېنىڭ چاۋامنى چىتقا يايايي دەمسەن ئەمدى ؟ يا ئىشەنمىگىن دوستۇڭغا ، سامان تىقار پوستۇڭغا قىلماقچىمۇسەن .

— ئۇنچىلىك ئويلىغان بولساڭ مانا تۇت ئۆزۈڭ كۆيدۈر ئۇنى ،— دېدى ئابدۇسالام پۇرلەنگەن خەتنى ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ ، — بىلمەن ، ئۇ ناينىقىڭدىن ساڭا چوقۇم ياخشى گەپ كەلمىدى . شۇڭا قاينايسەنغۇ ، بولدى قىل ، ئۇ سېنىڭ خىلىڭ ئەمەس دەپ ئاغزىمىڭا بىر قات تېرىسىمۇ سويۇلۇپ كەتتى ، نېمانچە قىلىسەنكىن دەيمەن ئۇ تېپىلماسىنىڭ خورمىسىغا .

— بىر يۇرتلۇق دەپلا شۇنچىلىك قىلمەنغۇ ، — دېدى پەرھات ئوت كوچىلىغۇچ بىلەن مەشىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ ئۆچۈش ئالدىدا تۇرغان ئوتنى چوقچىلاپ تۇرۇپ ، — سەن دېگەندەك بۇ قەغەزدە ياخشى گەپ يوق . بولدى ، يېپىقلىق قازان يېپىقلىق پېتى كەتسۇن ،— ئۇ قولىدىكى خەتنى كۆزى قىيمىغان ھالدا بىر پەس تۇتۇپ تۇردى ـ دە ، مەشكە تاشلىدى . ئۇ يانغا سۈرۈپ قويغان مەشنىڭ كىچىك ئاغزىنى ياپتى ـ دە ، كارىۋاتقا ئولتۇرىدى ،— سەن دېگەندەك بۇ خەتنى ساقلاپ قويسام ئاداش ، كېيىنكى كۈنلەردە ئوبدانلا تارىخىي ماتېرىيال بولاتتى . بىراق ئۇنى ھەر قېتىم ئوقۇسام بىر قېتىم ئىچىم ئاچچىق بولىدۇ . ئۇنىڭدىن كۆرە مۇشۇنداق كۈلگە ئايلىنىپ كەتكىنىمۇ ياخشى .

پەرھات ئاشۇ خەتكە كۆزى قىيمىغان ھالدا مەشكە تاشلىغان بىلەن يۈرىكى چىدىغۇسىز ئېچىشۇاتاتتى . چۈنكى ئۇ ھازىر مەشتە كۆيۈپ كۈلگە ئايلىنىۋاتقان خەت بىلەن بىرلىكتە قورۇلۇۋاتاتتى . خۇددى كۆيگەن قەغەز پارچىسىدەك ئوت ئىچىدە تولغىنىۋاتاتتى . ئابدۇسالام پەرھاتنىڭ ئۆز ئازابلىرىنى ئۇنتۇپ كېتىشىگە ۋاقىت بەرگەندەك ئۇنىڭ قارشى تەرىپىدە ئولتۇرۇپ چىرىسلاپ

كۆيۈۋاتقان خەتنىڭ ئاھۇ زارىغا قۇلاق سېلىۋاتقاندەك جىممىدە ئولتۇراتتى .

ياتاق بىر خىل كۆڭۈلسىزلىك ئىچىدە تۇنجۇققاندەك تىنجىق ئىدى . پەرھاتنىڭ خىياللىرى چەكسىزلىككە ئۇلانغان . ئۇ ھازىر «ماڭا بەر ، ھېكايىگە ماتېرىيال قىلاي دېسەم بەرمەي خەتنى كۆيدۈرۈۋەتتى» دېگەن خىيال بىلەن ئولتۇرغان ئابدۇسالامنىڭ يەنە نېمە خىياللار بىلەن مەشغۇل ئىكەنلىكىنى بىلىشكە قادىر ئەمەس . توغرا ، ئۇمۇ ھازىر پەرھاتقا قېيىدىغاندەك بىر ئىشلارنى قىلىپ يۈرىدۇ . چۈنكى ئۇ ئۆزىنىڭ ئۈچ يىللىق جان - جىگەر دوستى ، ھەر ئىككىلىسىنىڭ ئۆمۈرلۈك نىشانى ئوقۇشتىن ياخشى نەتىجە يارىتىپ كەلگۈسىنىڭ داڭلىق شائىرى ، يازغۇچى ياكى تەتقىقاتچىلىرىدىن بولۇش . شۇڭلاشقىمىكىن ئۇلار ۋاقىتلىرىنى ناھايىتى زىچ ئورۇنلاشتۇرۇپ بەلىم ئىزدەش يولىنىڭ يېڭى - يېڭى ئۇسۇللىرى ئۈستىدە ئىزدەنمەكتە . شۇڭا ئۇ ھازىر پەرھاتقا قېيىداشقا ھەقلىق . مانا دىلبەر ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈگەندە ئۇ دوستلۇق بۇرچىنى ئادا قىلىپ ئۇنىڭ ئۈچۈن پاي - پېتەك بولۇۋاتىدۇ . دىلبەردىن گەپ ئېلىپ دوستىنى خاتىرجەم قىلىشقا ئۇرۇنۇۋاتىدۇ . كېيىن دىلبەرنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى چۈشەنگەندە بولسا دوستىنىڭ ئازابلىرىنى تۇگىتىش ئۈچۈن يەكشەنبە كۈنلىرى ئاتايىن ئۈنى كىنو - تىياتىرلارغا ، كىتابخانا ، كۈتۈپخانىلارغا ئاپىرىۋاتىدۇ . ئۈنى بىر جۈپ قىز - يىگىتنىڭ ئارىسىدا قىسىلىپ قالمىسۇن دەپ گۈلبوستاننى بىللە ئاچىقىۋاتىدۇ .

پەرھاتقا گۈلبوستاننىڭ ئىشى بەكمۇ ئېنىق ، گۈلبوستاننىڭ ئۆزىگە ئۆلگۈدەك ئاشىق ئىكەنلىكى ئۇنىڭغا ئەينەكتەك ئايان ، ئەگەر مەكتەپكە يېتىپ كەلمەي تۇرۇپلا دىلبەر ئۇنىڭغا چاپلىشىۋالمىغاندا گۈلبوستان ئۇنىڭغا تامامەن لايىق نامزات ئىدى . چۈنكى ئۇمۇ تىرىشچان ، گەرچە ئەسەر يېزىش قولىدىن كەلمىسىمۇ كىتاب قولىدىن چۈشمەيدىغان قىزغىن ئوقۇرمەن . بۇنداق كىتاب

خالتىلىرى چوقۇم ئاخىرقى ھېسابتا يا داڭلىق يازغۇچى ياكى داڭلىق ئەدەبىيات تەنقىداتچىسى بولۇپ چىقىدۇ . شۇ نۇقتىدىن ئايپەرى پەرھاتقا چاقچاق قىلىپ «ئەسلىي سىزنىڭ خىلىڭىز گۈلبوستان ئىدى ، ئالتۇن ئۈزۈككە ياقۇت كۆز دېگەن مۇشۇنداق بولاتتى . سىزگە ناياق خېنىملار پەقەتلا ماس كەلمەيدۇ » دەپ ئۇنىڭ خىيالىلىرىنى چالغىتىپ قويياتتى . شۇندىلا پەرھات ئەسلىي گۈلبوستانىنىڭ ئۆزىگە قاراشلىرىنىڭ تېگىدە مەنە بارلىقىنى ، شۇنچە يىلدىن بۇيان ئۇنى ئازابلاپ كەلگىنىنى ھېس قىلدى - دە ، ھودۇقۇپ كەتتى . چۈنكى گۈلبوستانمۇ دىلبەر پەرھاتنىڭ كۆزىدىن يىتۈشى بىلەنلا يۈرەكلىك ھالدا ئۆز كۆڭلىنى پۈرىتىشقا ئۆتكەنىدى ، شۇ سەۋەبلىك پەرھات ئەمدى ئۆزىنى تارتمىسا ياخشى بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ يەتتى . چۈنكى ئۇ گۈلبوستانىنىڭ يۈرتلۇقى قۇدرەتنىڭ گۈلبوستانغا غايىبانە ئاشىق ئىكەنلىكىنى ، لېكىن گۈلبوستان ئۇنىڭ مۇھەببەتلىك قاراشلىرىنى پەرۋايىغا ئالماي پەرھاتنىڭ ئىشقىدا كۆيۈپ يۈرگەنلىكىنى بىلگەچكە قاتتىق ئازابلىنىۋاتقانلىقىنى بىلەتتى . شۇ سەۋەبلىك پەرھات بەزى ھالـ لاردا قۇدرەتكە تەربىيە بېرىپ ئۇنىڭ خاتىرجەم ھالدا تىرىشىپ ئۆگىنىشىنى ، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى گۈلبوستانىنىڭ ئۇنىڭ ئازابلىق يۈرىكىگە مەلھەم بولىدىغان بىر پۈرسەت يېتىپ كېلىدە ـ غانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ قويۇشنى ھەمدە پۈرسەت چىقسا قۇدرەتـ نىڭ ئاشۇ ئازابلىق كەچۈرمىشلىرىنى گۈلبوستانغا يەتكۈزۈپ قويۇشنىمۇ كۆڭلىگە پۈكۈپ يۈرەتتى . دېمەك ئەمدى بولغاندا ، يەنى دىلبەردىن ئايرىلىپلا گۈلبوستاننى تارتۇالغاندا قۇدرەتكە يۈز كېلەلمەيدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى ، دېمەك مۇشۇنداق زىل مۇنا ـ سىۋەتلەر ئىسكەنجىسىگە ئورالغان ساۋاقداشلىق مېھىر - مۇھەبـ بىتىگە چاقچاق قىلغاندەك مۇئامىلىدە بولۇشقا زادى بولمايتتى ھەم ئابدۇسالام بىلەن ئايپەرىنىڭ چالغان دېپى ، ئىيتقان ناخشـ سىغا ئۇسسۇل ئوينىاپ بەرسە قۇدرەتنىڭ رەشىك تۈيغۇسىدا

ئوت ـ كاۋاپ بولۇپ تۇگىشىپ كېتىدىغانلىقىنى ، مۇشۇ ئۇچ يىلدىن بۇيانقى ئىناق ـ ئىتتىپاق ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ياتاقداشلىق مۇناسىۋەتكىمۇ دەز كېتىدىغانلىقىنى ئويلاپ پەم بىلەن ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىۋالغانىدى .

ئابدۇسالام پەرھاتنىڭ مانا مۇشۇنداق ئۆزىدىنلا ئەمەس ، بەلكى گۇلبوستاندىنمۇ ئۆزىنى قاچۇرۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ ئۇنىڭغا قېيىداپ يۇرەتتى . پەرھات بولسا «مۇھەببەتنى زورلاپ تاڭغىلى بولمايدۇ ئاداش» دەپلا قويياتتى ، خالاس . قۇدرەت بولسا مانا مۇشۇنداق زىل ئىشلاردىن پەقەتلا خەۋەرسىز ئىدى . ئۇ دەسلەپتە بۇ تۆتەيلەننىڭ بىرگە بازارغا چىقىشىدىن قاتتىق ئازابلانغان بولسا ، كېيىنرەك پەرھاتنىڭ ئۇلاردىن ئۆزىنى تارتقانلىقىنى كۆرۈپ پەرھاتقا مەمنۇنىيەت بىلەن قارايدىغان بولۇپ قالغانىدى .

— ھە ، يەنە خىيال بېسىپ ئولتۇرۇپ قالدىڭغۇ ،— دېدى ئابدۇسالام يانچۇقىدىن تاماكا قەغىزى چىقىرىپ ،— تۆتە ئاداش ، ئاچچىق ـ ئاچچىقنى ئالىدۇ دېگەن گەپ بار . بىردىن چېكەيلى ، دېسەم ـ دېمىسەم يەنە سەندە شۇ دىلبەرنىڭ خىيالى . ئەمدى كاللاڭدىن چىقار ئۇ نايناقنى ، بىر ھېسابتىچۇ ئاداش ، نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان ئارتۇقالغان روھىي يۈكۈڭ چۈشۈپ كەتكەچكە يەڭگىللەپمۇ قالدىڭ ھەرقاچان ،— ئۇ پەرھاتنىڭ يىرتىپ تەييارلىغان قەغىزىگە بىر ئورام تاماكا سېلىپ بېرىپ ئۆزىمۇ بىر ئورام تاماكا سېلىپ ئۇنى يۆگەشكە كىرىشتى ، — گۇلبوستانغا كۆڭلۈڭ تارتمىسا مەيلى ، سېنى بىللە بازارغا چىققاندىكىن يۇرۇپ قالسۇن دېگىنىمىزمۇ يوق ، لېكىن ئۇمۇ بىزنىڭ ساۋاقداشىمىزغۇ ، سەن ساۋاقداشلارچە دوستلۇق دېگەن ئەقەللىي بىر قائىدىنىمۇ بىلمەمسىنا ؟ ! بەك ئاشۇرۇۋەتتىڭ ئاداش . توغرا ، قۇدرەتنىڭ ئۇنىڭغا ئاشىق ئىكەنلىكى ، ئۇلارنىڭ بىر يۇرتلۇق ئىكەنلىكى ھەممەيلەنگە ئايان ، لېكىن گۇلبوستان ئۇنىڭغا كۆڭۈل بەرمىسە ئۇنى زورلاپ ياخشى كۆرگۈزەمسەن دەيمەن ، تۇر ئورنۇڭدىن ، كىيىمىڭنى

كىي ، ھازىر قىزلار ياتقىدا ئايپەرى بىلەن گۈلبوستان قالدى ، ئۇلار مېنى ساقلاپ ئولتۇرىدۇ . مەن ھېلىلا ئۇلارنىڭ يېنىغا كىرىپ مېنى بىرىدەم ساقلاپ تۇرۇڭلار ، مەن شېرىنجانغا ئۆلگۈدەك ئاشىق بولۇپ قالغان پەرھاتجاننى ئېلىپ چىقاي ، ئۇ ئەتىگەن ياتاقتا يالغۇز قالغان ، يالغۇزلۇقتا بۇرۇقتۇرما بولۇپ قالمىغاي دەپ قويۇپ چىقتىم . ئەتىگەننىڭياقى نەگە باردىڭ ؟ ھېلىقى يۇرتلۇقۇڭ بىلەن كۆرۈشتۇڭمۇ دېگەن گەپنى قىلىشقىمۇ يارىمايۋاتىسەن ھە ، لېكىن مەن سېنىڭ غېمىڭدە مانا .

— ھە راست ، سەن شۇ ئىشقا چىقىپ كەتكەنتىڭ ھە ؟ !— دېدى پەرھات ئوڭايسىزلانغان ھالدا سەرەڭگە يېقىپ ئابدۇسالامنىڭ تاماكىسىغا ئوت تۇتاشتۇرغان ھالدا ، — ئۆزۈمنىڭ جېدىلى بىلەن ھەممىنى ئۇنتۇپتىمەن . مېنى كەچۈر ئاداش ، مەن ھازىر مانا مۇشۇنداق قويغان ـ تۇتقىنىمنى بىلمەيدىغان ، خىيالىي ئۇنتۇغاقلاردىن بولۇپ قالدىمغۇ تاڭ . ھە ، دېگىنە ، ھېلىقى يۇرتلۇقۇڭ تونۇشلاردىنمىكەن ؟

— تونۇش بولغاندا قانداق تونۇش دېمەمسەن ، — دېدى ئابدۇسالام ئېغىر ئۇھ تارتقان ھالدا تاماكا چېكىۋېتىپ ،— مەن دەسلەپتە ئەڭ ئامراق ۋە كېيىنرەك ئەڭ ئۆچ بولغان ئىككى ئادەمگە تەۋە بىر ئادەم بىلەن ئۇچراشتىم دېگىنە . توۋا دەيمەنەي ، جاھان نېمىدېگەن تار ـ ھە !

— كىمكەن ئۇ سەن ئەڭ ئۆچ ۋە ئەڭ ئامراق ئادىمىڭ ، تېپىشماقتەك گەپ قىلماي ئېنىق دېگىنە زادى ؟ !

— ئۇنىڭ ئىسمىنى مەن ساڭا نەچچە مىڭ قېتىم دەپ بەرگەندىمەن . ئۇچۇ ھېلىقى كۇرەشجان ، مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدا ئىسمىنى ئۆزگەرتىۋالغان ھېلىقى سەمەتجان .

— ۋاھ «رەقىبلەر تار يولدا ئۇچرىشىپتۇ» دېگەندەك بىر ئىش بوپتۇ ـ دە ، — دېدى پەرھات كۆزەينەكنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ قويۇپ ، — ئۇ نېمىگە كەپتۇ بۇ يەرگە ؟ ئىسمى يەنىلا

كۆرەشجانمىكەن يا ئەسلىي ئىسمىنى تېپىۋاپتىمۇ ؟

— ئەسلىي ئىسمى شۇ يوقالغانچە يوقالغان ئوخشايدۇ ، كۇ جۇيجاڭ دېيىشتىغۇ بىللە كەلگەن كادىرلار ، — دېدى ئابدۇسالام ئورنىدىن تۇرۇپ ياتاق ئىچىدە مېڭىپ يۇرۇپ ، — مائارىپ نازارىتى ئاچقان بىر يىغىنغا قاتنىشىش ئۈچۈن كەپتىكەن . ئۇ ھازىر شەھەرلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ئىكەن ئەمەسمۇ . ۋەزىيەتكە قاراپ ئۆزگىرەلەيدىغان خامېلېئون مىجەز ئادەمتى ئۇ . مانا بىر دەمدىلا ئاشۇ يالغان كۆلكىسىنىڭ شاراپىتىدىن شەھەرنىڭ مائارىپ سىستېمىسىنى ئۆز قولىغا ئاپتۇ .

— ئاداش ، ئۇ چاغلاردا ۋەزىيەتكە بېقىپ ئىش قىلمىساڭمۇ بولمايتتى . ئۇغۇ دادا‌ڭغا كاتىپ بولغانكەن . دادا‌ڭ تارتىلغاندا ئۆزىنى چەتكە ئېلىشى تەبىئىي ئەھۋال . چۈنكى ئۇ بەربىر سەلەرگە يات ئادەم ، مەن بىر گەپنى دەپ بېرەي ، بىزنىڭ مەھەللىدە بىر ئادەمنىڭ بەش ئوغلى بولىدىغان ، دادىسى ئوقۇتقۇچى ئىدى . ئەدەبىيات دەرسى بېرىدىغان ، قولىدىن كىتاب چۈشمەيتتى . تاشكەنت باسمىسىدىكى سوۋېت يازغۇچىلىرىنىڭ كىتابلىرىنى بەك ئوقۇيتتى . مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى يېڭى باشلانغان چاغلاردا ئۇ ئادەمنى تارتىپ چىقىرىپ ، بېشىغا ئېگىز قەغەز قالپاق كىيدۈرۈپ ، ئوقۇغان كىتابلىرىنى بوينىغا ئېسىپ سازايى قىلدى . ئاخىر «چەت ئەلگە باغلانغان ئۇنسۇر» دەپ يىراق سەھراغا چۈشۈرۈۋەتتى . شۇ چاغدا ئۇنىڭ بەش ئوغلىنى نېمە قىلدى بىلەمسەن ؟ !

— نېمە قىلاتتى ، — دېدى ئابدۇسالام ئورنىدا چىپچىدە توختاپ ، — ئۇلارنىمۇ بىزگە ئوخشاش دادىسىنىڭ يېنىغا سۈرگۈن قىلىۋەتتى . ئۇلار بولسا تەقدىرگە تەن بېرىپ دادىسىنىڭ يېنىدا كەتمەن چاپتى شۇ .

— ياق ، خاتالاشتىڭ دوستۇم ، ئۇلار دادىسىدىن چەك چىگرا ئاجرىتىپ ، ئاپىسىنى دادىسىدىن مەجبۇرىي ئاجراشتۇ-

رۇپ ، گېزىتتە ئۇنىڭ بىلەن ھېچقانداق قانداشلىق ئالاقىسى يوقلۇقى توغرىسىدا بايانات چىقاردى .

— ۋاھ ، مۇشۇنداق تاش يۈرەك بالىلارمۇ بار دېگىنە . ئۇنداقتا ئاپىسى بولسىمۇ بۇنداق قىلمايلى دېمىگەنمىدۇ ؟

— ئۇمۇ ئۇنسۇرنىڭ بالاسىغا قالماي يەنە دەپ ئويلىغان چېغى ، بىرىنچى بولۇپ بايانات چىقاردى . دادامنىڭ گېزىتخانىدا ئىشلەيدىغانلىقىنى بىلىسەن . شۇ كۈنى دادام ئاشۇ بايانانى كۆتۈرۈپ كىرگەن ئايالىنى ئىشخانىسىغا چاقىرىپ ئازراق تەربىيە قىلاي دەپتىكەن ، ئۇ ئايال نېمە دەپتۇ بىلەمسەن ؟

— ھە ، دېگىنە نېمە دەپتۇ ؟ !

— «نېمە دەۋاتىسىز ، گېزىتخانىنىڭ باشلىقى تۇرۇپ ماڭا مۇشۇ گەپنى قىلىۋاتامسىز ؟ ئاشۇ ئەشەددىي ئۇنسۇردىن ، چەك ـ چېگرا ئاجراتماي مېنىمۇ ئۇنسۇر بولسۇن دەۋاتامسىز ھە » بۇ گەپنى ئاڭلىغان دادام ئۇ ئايالغا گەپ قىلىشنىڭ ھاجىتى يوقلۇقىنى ھېس قىلىپ نەسىھەتتىن توختاپ قاپتۇ .

ئابدۇسالام ھېلىقى ئوقۇتقۇچىنىڭ بالا ـ ۋاقىسى بىلەن ئۆز ئۆيىدىكى ۋەقەنى سېلىشتۇرۇپ كۆردى . بۇ ئائىلىدىمۇ دادا ئابدۇسالامنىڭ دادىسىغا ئوخشاش قىسمەتكە يولۇققان . لېكىن ئائىلىسىدىكى ئىشلار ئوخشاش بولمىغان . توۋا ، ئۆز دادىسىدىن كەچكەن بالىلار قانچىلىك ياخشى كۈن كۆرۈپ كەتكەندۇ ـ ھە .

— كېيىن بۇ ئائىلىنىڭ تەقدىرى قانداق بولدى ؟ !— دېدى ئابدۇسالام پەرھاتنىڭ جىممىدە ئولتۇرۇپ كېتىۋاتقانلىقىدىن ئىچى پۈشۈپ .

— ھېلىقى ئايال ئۈچ يىلدىن كېيىن بىر موزدۇزغا تەگدى . موزدۇز تاپقان پۇلىغا ھاراق ئىچىدىغان ئادەمكەن . كەچكىچە ھاراق ئىچىۋېلىپ بەش بالا دېگەننى يوق باھانە ـ سەۋەبلەر بىلەن ئۇرۇپ ـ تىللاپ ئۇلارنى تەرەپ ـ تەرەپكە توزۇتۇۋەتتى .

— ھېلىقى ئوقۇتقۇچىچۇ ؟ ئۇنىڭ خىزمىتى ئەسلىگە كەلگەندۇ ؟ !

— بۇلتۇر خىزمەتى ئەسلىگە كېلىپ ئون تۆت يىللىق مائاشى قايتۇرۇپ بېرىلىپ مەكتەپكە قايتىپ كەپتۇ . ئۇ ھازىر ئېرى قاتناش ھادىسىدە تۇگەپ كەتكەن بىر ئوقۇتقۇچى ئايال بىلەن توي قىلىۋاپتۇ . ئاڭلىسام ھازىر ئۇنىڭ بۇرۇنقى ئايالى ھېلىقى ھاراقكەش موزدۇزدىن ئاجرىشىپ باش - كۆزىنى ئوزاپلا بۇۋىم بولۇۋېلىپ ، مېنىڭ گۇناھىم ھەج قىلىپ كەلسەم تۇگەيدۇ دەپ ئولتۇرىدۇ دەيدۇ . ھازىر ئاشۇ بەش بالىنىڭ بەزىسى ھاراق-كەش ، بەزىسى قىمارۋاز ، بەزىسى قەلەندەر بولۇپ جەمئىيەتنىڭ پاخاللىرىغا ئايلىنىپ قاپتۇ .

— شۇنداق قىلىپ ،— دېدى ئابدۇسالام ئېغىر ئۇھ تارتقان ھالدا ،— بۇ بىر ئائىلە ئاخىر توزۇپ كېرەكتىن چىقتى دېگىنە .

— شۇنداق بولدى ، مېنىڭ بۇنى دېيىشىمدىكى سەۋەب سېنى يىراقتا قارىسۇن ، بىر ئادەمنىڭ كىچىككىنە بىر ئىشىغا قارىماپلا مۇتلەقلەشتۇرۇپ باھا بەرمىسۇن ، ئۆزىدىن باشقا دەرد تارتقان ئادەملەرنىمۇ كۆرسۇن ، قىسقىسى كۆرەشجانىدەك ئادەملەرنىڭ شۇ چاغلاردا بىلىپ - بىلمەي ئۆتكۈزگەن سەۋەنلىكلىرىنى كەچۈرۈ-ۋەتسۇن دېگىنىم - دە ، بۇ .

— بۇنى چۈشىنىۋاتىمەن ئاداش ، مەنمۇ ئۇنىڭ بىلەن تاكى ئاداققىچە ئازارلاشقۇم يوق ،— دېدى ئابدۇسالام قايتا تاماكا ئورا-ۋېتىپ ،— لېكىن ، قاغا - قاغىلىقىنى قىلىدۇ دەپ ئۇ بايا ماڭا نېمە دېدى بىلەمسەن ؟ !

— دېگىنە ھە ، ئۇ نېمە دېدى ؟ !

— «ۋاھ ئابدۇسالام ، سەن بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىسەن ھە ؟ يېزىدا كالا ھارۋىسى ھەيدەپ يۈرەتتىڭغۇ ، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتامسىنا» دەپ ھەيران قالدى . ئۇ تېخى مېنىڭ ئالىي مەك-تەپ ئىمتىھانىغا قاتنىشىپ ، يۇقىرى نومۇر بىلەن ئۆتكەنلىكىمنى بىلمەيدىكەن .

— سەنمۇ جىسىم تۇرماي خىلى ئاچچىق گەپ قىلدىڭ ھەرقاچان .

— ئۇ چاغدا ماڭا گەپ ئاشماي قالدى قارا . ئايۇپ گىتارنى بىلىسەن . ئىچى كۆچلۈك ، زەردىسى بار يىگىت ئەمەسمىدى ئۇ . ئۇمۇ ماڭا ئوخشاش قىسمەتكە دۇچار بولغان ئەمەسمىدى ، شۇ ئاچچىقىدا «ۋۇيت باشلىق ، سىز مائارىپ ئىدارىسىنىڭ كادىرى تۇرۇپ ئابدۇسالامنىڭ ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا قاتناشقانلىقىنى ، ئاشۇ يېزا بويىچە ئىمتىھان بەرگەن بىر يۈز ئەللىك ئوقۇغۇچى ئارىسىدا ئالدىنقى ئۇچىنچى بولۇپ ئىمتىھاندىن ئۆتكەنلىكىنى بىلمەمسىز ؟ ! يەتتە يىل دېھقانچىلىق قىلغان بولسىمۇ ئۆگىنىش ئىرادىسىدىن يانمىغان ، توپا ئارىسىغا كۆمۈلۈپ قالغان بىر گۆھەر ئۆزىنىڭ سېھرىي كۈچىنى قايتا نامايان قىلغىنىدا پۈتۈن يېزا خەلقى ھەيرانلىقتىن ئاغزىنى كامارەك ئېچىپ قالمىدىمۇ » دېۋىدى ، بۇنى ئاڭلىغان كۈرەشجان بەكلا خىجىل بولۇپ كېتىپ ئوڭايسىزلانغان ھالدا ئۇنىڭدىن كەچۈرۈم سوراپ «ھە ، ھە ، شۇنداق دەپ ئاڭلىغانتىم ، خاپا بولماڭ» دەپ كەتتى .

بۇنى ئاڭلىغان پەرھات كۈرەشجاننىڭ شۇ چاغدىكى ئوڭايسىزلىنىپ ئولتۇرۇپ سۆزلىگەن قىياپىتىنى قىياسەن ھېس قىلدى .

— ئۆزۈڭمۇ بەك تىرىشچان بالا ئىدىڭ ، دېدى كۈرەشجان ماڭا خۇشامەت قىلغاندەك ھىجىيىپ تۇرۇپ ، — ئابدۇسالام گەپ-سىڭ ئاخىرىنى سۆزلەشكە ئۆتتى ،— ھازىر شامالباغ كەنتىگە بىر باشلانغۇچ مەكتەپ سېلىۋاتىمىز . بۇ يىل 9 ـ ئايدا ئۇ مەكتەپ رەسمىي دەرس باشلايدۇ . ئوقۇش پۈتتۈرۈپ قايتىپ بارساڭ ئاشۇ مەكتەپكىلا تەقسىم قىلىپ قويساق ، ئۆزۈڭ چىنىققان يېزا بولغاندىكىن ئۇلارنىڭ بالىلىرىنى بىر قوللۇق ئوقۇتساڭ ھە ، دېۋىدى ، ئايۇپنىڭ يەنە زەردىسى قاينىپ سۆزلەپ كەتتى دېمەيسەن .

— ۋۇيت باشلىق ، — دېدى ئۇ تىرىككەن ھالدا ، — بايىلا دېدىمغۇ مەن سىزگە ، ئابدۇسالامنى شەيتىنىڭىز بەك كىچىك كۆرسىتىۋاتامدۇ نېمە ؟ ئۇ مانا ھازىر ئۇچ يىلدا ئىككى قېتىم

ئۇچته ياخشى ئوقۇغۇچى بولدى . يېزىۋاتقان ئەسەرلىرى گېزىت ـ ژۇرناللاردا چىقىۋاتىدۇ . ئۆزى مەكتەپتە قۇرۇلغان ئەدەبىيات كۇرۇژۇكىنىڭ غوللۇق ئەزاسى . مەكتەپ گېزىتىنى يار-دەملىشىپ چىقىرىۋاتىدۇ . مەكتەپ ئۆزىدە ئېلىپ قېلىشنى پىلانلاۋاتقان نامزاتلار ئىچىدە ئۇنىڭ تىزىمى بار . شۇنداق تۇرسا سىز تېخى تەپتارتماي ئۇنى بىر يېزىنىڭ ئەمەس ، بەلكى بىر كەنتنىڭ باشلانغۇچ مەكتىپىگە ئوقۇتقۇچى قىلماقچى بولۇۋاتىسىز . ئۇقۇپ قويۇڭ ، ئۇ هازىر سىزنىڭ تەسەۋۋۇرىڭىزدىكى كالا هارۋىسى هەيدەپ يۈرگەن ئابدۇسالام ئەمەس ، بەلكى ئىلىم ـ پەننىڭ يۇقىرى پەللىسىگە يېتىش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىۋاتقان بىر ستۇدېنت . سىزچۇ ، ئەڭ ياخشىسى ئابدۇسالام باشقا يەرگە كېتىپ قالماي قۇمۇلغا بارسۇن دېسىڭىز مەكتىپىمىزنىڭ بىر قىسىم رەهبەرلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ ئۇنى ئۆز يۇرتىغا تەقسىم قىلدۇرۇشنىڭ ئامالىنى قىلىڭ ـ دە ، تەلىيىڭىز كېلىپ ئۇ يۇرتىغا قايتىپ بارسا ئۇنى مائارىپ ئىدارىسىغا ياكى گېزىتخانىغا كىرگۈزۈپ ئەتىۋارلاپ ئىشلىتىمىز دەپ ئۇنىڭغا يالۋۇرۇڭ . شۇنداق بولۇشىنى تىلەڭ .

— شۇنداقمۇ ؟— كۇرەشجاننىڭ ۋەزىيەتكە بېقىپ ئۆزگىرىدىغان مىجەزى يەنە بارکەن ، شۇ هامان ئۇ گەپنى يورغىلىتىپ مۇنداق دېدى ،— ۋاي راست ، ئۇنتۇپ كەتكىلى تاس قاپتىمەن ، بۇنى مەن كىچىك چېغىدىن تارتىپلا بىلىمەن ئەمەسمۇ . ئۆزى ناهايىتى تىرىشچان بالا ئىدى . ياخشى ، بىزگە مۇشۇنداق تالانتلىق ستۇدېنتلار كېرەك . ئاجايىپ بالا ئىدىك هە ، يېزىغا چىنىققىلى چۇشكەندە مەن ئوقۇيتتۇم دەپ مەن بىلەن جېدەللەشىپ كەتكەنىدىڭ ، مانا مۇرادىڭغا يېتىپسەن . ئوقۇش پۈتتۈرگەندە چوقۇم ئۆز يۇرتۇڭغا قايت جۇمۇ . داداڭنىڭ قالپىقى ئېلىنىپ كەتكىلىمۇ ئۇچ يىلدىن ئېشىپ كەتتى . شەهەرگىمۇ قايتىپ چىقىدىغان بولدى ، ئەنە ، خىزمىتىمۇ پات ئارىدا ئەسلىگە كېلىپ

قالار ئىگەكىم . ئەينى دەۋردىكى ئىشلارنى شۇ ۋاقىتتىكى سىيا-سەتكە باغلاپ چۈشەنسەڭمۇ ، باشقىچە چۈشەنسەڭمۇ مەيلى ئۆكا ، لېكىنزە ، سىلەرنىڭ يېزىغا چۈشۈش ئىشىڭلارنى مەن قىلغان ئىش ئەمەس جۇمۇ ، ئۇنى توغرا چۈشىنىشىڭ كېرەك .

— مەن يېزىغا چۈشكىنىمگە پۈشايمان قىلغىنىم يوق باشلىق ، چۈنكى مەن يېزىغا چۈشۈپ هاياتلىقنىڭ چىشلىق چاقىنى چۆرگىلىتىدىغانلارنىڭ دېھقانلار ئىكەنلىكىنى ، ئۇلارسىز هاياتلىقنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى هەقىقىي مەنىسى بىلەن چۈشىنىپ يەتتىم . شۇڭا مەن يېزىغا چۈشكىنىمگە خاپا بولۇش تۇرماق ، ئەكسىچە ناهايىتى خۇشال بولۇۋاتىمەن . چۈنكى مەن يېزىدا ئىسسىق - سوغۇقتا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان قارىغايدەك مەزمۇت ياشاشنى ئۆگىنىۋالدىم . لېكىن ۋاقىتىم سەل ئۇزۇن بولۇپ كېتىپ مەكتەپكە سەل كېچىكىپ كېلىپ قالدىم شۇ .

— ئوغۇل بالا ، جىگىرىڭ بار يىگىتكەنسەن . گەپلىرىڭمۇ ئورۇنلۇق . بۈگۈن چۈشتە مەن سىلەرنى مېهمان قىلاي . سىلەر بىزنىڭ يۇرتتىن چىققان هەقىقىي ستۇدېنتلار ئىكەنسىلەر . مەن مائارىپ ئىدارىسىغا ۋاكالىتەن سىلەرگە چاي بېرەي ، كۆڭلۈمنى قايتۇرماڭلار جۇمۇ .

— ئۇنىڭ كۆڭلىنى قايتۇرمىغانسىلەر ؟

— بوپتۇ دېدۇق ، بىر ۋاخلىق تاماق بىلەن مېهمان قىلدى . قايتتۇق شۇ .

— ۋاي - ۋۇي ئاجايىپ بالىلار - ده بۇ هه ،— قىزىق پاراڭ بىلەن ۋاقىتنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى بىلمەي ئولتۇرغان بۇ ئىككىيلەننى قىزلار زىل ئاۋازى بىلەن دىڭكىدە چۆچۈتۈۋەتتى ،— قارىغىنە ئاداش ، بىز بۇلارنى ساقلاپ ئولتۇرۇپ ئېچىكىمىز چۈشۈپ قالغىلى تاس قالدى . بۇلار بولسا بۇ يەردە بەخىرامان ئولتۇرۇپ سوقى - سۆھبەتتە بولۇۋېتىپتۇ . نېمانداق بىغەملىك بۇ .

پەرھات ئىشىك تۈۋىدىلا تاتاتلاپ سۆزلەۋاتقان ئايپەرىنىڭ يېنىدا خۇددى گۈناھكاردەك قاراپ تۇرغان گۈلبوستاننى كۆرۈپ ۋىللىدە قىزاردى . چۈنكى ئۇ ھازىر تۆت ئاي بۇرۇنقى جۈرئەتلىك گۈلبوستان ئەمەس ، بەلكى شۇ چاغدا دىلى ئازار يېگەن قىز تەرىقىسىدە پەرھاتقا تىكىلىپ قاراشقىمۇ پېتىنالماي تۇراتتى .

— كېلىڭلار ، ھە ، كىرىڭلار ، — دېدى ئابدۇسالام ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ ، — بۇ تۆت كۆزنىڭ ھالىنى سورايمەن دەپ بىر مۇنچە ئاۋارە بولدۇم .

— يالغان ، — دېدى پەرھاتمۇ ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ قىزلارنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ ، — مەن ئۇنىڭ ھالىنى سوراپ بولالماي ۋاقىت كەتتى . بۇ ھېلىقى كۇرەشجان دەيدىغان سۆيۈملۈك ئادىمىنىڭ يامان گېپىنى قىلىپ ئۇنىڭ قۇلاقلىرىنى قىزىتىۋەتكەنىدى . مەن ئۇنىڭغا تىنچلاندۇرۇش ئوكۇلى ئۇرۇپ قويدۇم شۇ .

— پەرھات ،— دېدى زوق ـ شوخلۇق بىلەن سۆزلەپ كېتىۋاتقان پەرھاتنىڭ بىر ئاز ئېچىلىپ قالغانلىقىدىن خاتىرجەم بولۇپ قالغان ئايپەرى ئۇنىڭغا قاراپ ،— بۇگۈن ئىككىڭلارنىڭ يولىغا قاراپ ئولتۇرۇپ ئېڭىكىمىز چۈشۈپ قالغىلى تاس قالدى . ئابدۇسالام ھېلىقى يامان گېپىنى قىلىدىغان ئادىمىنىڭ بەرگەن زىياپىتىگە داخىل بولۇپ كېكىرىپ قايتىپ كەپتۇ . لېكىن بىزچۇ ؟ سائەت ئونلاردا ئىچكەن چاي بىلەن تېخىچە ئاغزىمىزغا بىرەر لوقما سالمىدۇق . شۇڭا تۆتىمىز بازارغا چىقىپ ئازراق بىر نەرسە يەپ ، كىنو كۆرۈپ قايتىپ كېلەيلىچۇ . تۆتىمىز بىللە بازارغا چىقىشىلىمۇ ئۇزۇن جاھان بوپتۇ . مەن سىزگە گۈلبوستاننى تاڭغىنىم يوق . ئۇمۇ بىزگە ئوخشاش ساۋاقدىشىڭىز جۇمۇ . بىللە بازارغا چىققانغا يۈرۈپ قالغانلىق بولمايدۇ .

— قويە ئۇنداق قۇرۇق گېپىڭنى ،— دېدى گۈلبوستان ئۇنىڭ پېشىدىن تارتىپ ،— نېمىلەرنى دەپ كېتىۋاتىسەن ئەمدى .

— دېمەي ئەمسە ، بىرگە مېڭىپ قويسىلا يۇرگەن بولۇپ قالامدىكەن . پەرھاتنىڭ كۆڭلىدە ئاشۇنداق خىيال بار زادى . شۇڭا بىز بىلەن بىرگە مېڭىشتىن قورقىدۇ .

— ياق ، ياق ، — پەرھات كېكەچلەپ قالدى ، — مەن شۇ ، ئۆگىنىش ، ئىجادىيەت بىلەن بولۇپ كېتىپ سىلەر بىلەن تازا ئارىلىشىپ كېتەلمىدىم . مېنى كەچۈرۈڭلار ، بولدى ، ئاشۇ گۇنا-ھىم ئۈچۈن مەن بۈگۈن سىلەرنى مېھمان قىلاي .

— ھەببەللى ،— دېدى ئابدۇسالام ئورنىدىن لىككىدە تۇ-رۇپ ،— يۇرۇڭلار قىزلار ، بۇ تۆت كۆز گېپىدىن يېنىۋالغىچە ياتاقتىن چىقىپ كېتەيلى . ھېلى بىكار بۇنىڭ بۈگۈنكى دەرس سېتكىسىدىكى ئۆگىنىش ۋاقتى توشۇپ قالسا شۇنى باھانە قىلىپ يېتىۋالىدۇ .

— ئۆزىنىڭ ئۆگىنىش ۋاقتىنى مۇشۇنداق زىچ ئورۇنلاشتۇ-رۇپ شۇ بويىچە پىلانلىق ئۆگىنىش قىلغان ياخشى ئىش ، — دېدى گۈلبوستان توساتتىن ئېغىز ئېچىپ ، — پەرھاتنى زورلا-مايلى ، بولسا بىزمۇ پەرھاتتەك بىلىم ئېلىشقا جىددىي قارىساق ياخشى بولاتتى .

— ياخشى كۆڭلىڭىزگە رەھمەت گۈلبوستان ، — دېدى پەرھات چاپىنىنى كىيىۋېتىپ ، — ئەمدى مەن يەكشەنبە كۈنىدە-كى ۋاقىتلىرىمنى ئايرىم ئورۇنلاشتۇرىمەن . قارىغاندا ، مەن ۋا-قىتنى بەك زىچ ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ بەزى كونكرېت ئىشلارغا يېتىشەلمەي قالغانىدەك تۇرىمەن . بۈگۈندىن باشلاپ يەكشەنبىدىكى ۋاقتىمنىڭ ھەممىسى ئىختىيارىي پائالىيەت . لېكىن مەن بۇ ئىختىيارىي پائالىيەتنىمۇ مەنىلىك بىر ئۇسۇل بىلەن ئۆتكۈزۈشنى ئويلىشىمەن . قېنى مېڭىڭلار ئەمسە ، بازارغا ھۇررا .

— ھۇررا ،— دېدى ئابدۇسالام پەرھاتنىڭ مۇرىسىگە شاپىلاقلاپ ،— مۇشۇ جۈرئىتىڭ ئۈچۈن بۈگۈن مەن مېھمان قىلىمەن .

— ۋاي تالاشماڭلار مەرد يىگىتلەررەي ،— دېدى ئايپەرى ئۇلارنىڭ قىلىقلىرىغا قاراپ مەسلىكى كەلگەن ھالدا .

ئۇلار بىرلىكتە تالاغا چىقتى . ھاۋا ئوچۇق بولسىمۇ يانۋار-نىڭ ئاچچىق سوغۇقى شىمالدا ياشاپ ئۆگەنگەن بۇ ستۇدېنتلارنى يېنىك چېقىپ ئۆتتى . ئايپەرى توقۇلما چاپىنىنى كىيىۋالغاچقا شۇ تاپ ئۇ بەدىنى قىزىشىپ تۇرغاندەك ھېسسىياتقا كېلىپ قالغا-نىدى . بۇلتۇر قار ياغقان بىلەن بۇ يىل قار ياغمىغاچقا شەھەر غېرىبسىنىپ قالغاندەك چۆلدەرەپ تۇراتتى . كوچىلارنىڭ ئىككى قاسىنىقىدا شەھەرگە ھۆسن قوشۇپ تۇرىدىغان گۈللۈكلەر ، سۆ-گەت ، مەجنۇنتاللار بۇ قۇرۇق سوغۇق تەسىرىدىن شۇمشىيىپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى . لېكىن تۆت پەسىلنىڭ ھەرقانداق بىر پەسلىدە شەھەرنىڭ ئاۋاتلىقىنى نامايان قىلىدىغان ھۇنەرۋەنلەر ، باققال ـ تىجارەتچىلەرنىڭ ئالدى ئوخشاشلا خېرىدارلار بىلەن ئاۋات ئىدى . قىشتىمۇ مەيدىسى قىزىپ تۇرىدىغان ئەركەكلەر بىلەن ئاچچىق ـ چۈچۈك بىر نەرسە يەۋالمىسا كۈنى ـ كۈن بولمايدىغان قىزلار لەڭپۈڭچىنىڭ ھارۋىسى ئالدىغا قويۇلغان ئۇستەللەردە قاتار ئولتۇرۇپ ئاچچىقسۇ ، مۇچلىرى ئوبدان تەڭ-شەلگەن لەڭپۈڭنى ئىشتىھا بىلەن يېيىشمەكتە . ھازىرلا چۈنەك-تىن ئۈزۈپ ئېلىنغاندەك تەسىر بېرىپ تۇرغان كۆكچى قوغۇننى پىچىپ سېتىۋاتقان باققالنىڭ ئالدى تازا ئاۋاتلاشقان ، توخۇ سۇتە-دىن باشقا ھەممىلا نەرسە تېپىلىدىغان يەكشەنبە بازارغا كە-رىپ ـ چىقىۋاتقان ئادەم ۋە ھارۋىلارنىڭ كۆپلۈكىدىن مانا مۇشۇ سوغۇقمۇ ئانچە تەسىر كۆرسىتەلمىگەن يوللارنىڭ ئۆلۈك توپىسى قويۇق توزان چىقىرىپ ھاۋاغا لەيلىمەكتە . ئاشۇ قويۇق توزان ئىچىدە قاياقاتقان قازاندەك قىزىپ كەتكەن سودىغا يۇغرىلغان ئادەملەر گويا كى سەلدەك چايقالماقتا ئىدى .

— ئاجايىپ بازارده بۇ ھە ، — دېدى پەرھات شەمۇشەگە دالڭ كەتكەن ، ھەقىقىي دېھقان تۇرمۇشىنى ھېس قىلدۇرىدىغان بۇ

بازار تەرەپكە قاراپ قويۇپ، — مەن مۇشۇ بازارغا ھەر بىر قارىغىنىمدا ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ بازار مەدەنىيىتىنى، ئېلىم - سېتىم قانۇنىيىتىنى، دۇنيا مەدەنىيىتىگە ھۆسن قوشقان يىپەك سودىسىنىڭ ئەڭ دەسلەپكى ئۆرنەكلىرىنى ھېس قىلغاندەك بولىمەن.

— مانا مۇشۇ بازار مەدەنىيىتىمىزگە، — دېدى ئابدۇسالام پەرھاتنىڭ سۆزىگە قوشۇمچە قىلىپ، — بىزنىڭ ئەنئەنىۋى ھۈنەر - سەنئەت مەدەنىيىتىمىز زىچ گىرەلەشكەن. مانا مۇشۇ مەدەنىيەتنىڭ ئۆلمەس نامايەندىلىرى ئەدەبىي ئەسەرلىرىمىز ئارقىلىق ئەكس ئەتتۈرۈلۈشى، ئۇلار توغرىسىدا نۇقتىلىق تەتقىقات ماقالىلىرى يېزىلىشى كېرەك ئىدى. ئەپسۇس، مۇشۇ ئىشلار بىزدە كەمدىن - كەم تىلغا ئېلىنغاچقا بىزنىڭ ئەنئەنىۋىلىككە ئىگە ھۈنەر - سەنئەت ئەسەرلىرىمىز توغرىسىدىكى تەتقىقات دۇنيا سەھنىسىگە تېخى چىقالمىدى.

— مانا مۇشۇ تېمىدا مەكتەپ پۈتتۈرۈش دېسسېرتاتسىيىسى يازسىڭىز بولمىدىمۇ، — دېدى ئايپەرى قاشلىرىنى سوزۇپ، — ئەجدادلىرىمىز قىلمىغان ئىشلارنى بىز قىلساق، ئۇلار چالا تاشلىغان ئىشلارنى بىز پۈتۈنلىسەك ياخشى ئەمەسمۇ.

— مانا ئالتۇن ئۈزۈككە ياقۇت كۆز، — دېدى پەرھات خۇددى ئالتۇن تېپىۋالغاندەك خۇشال كۈلگەن ھالدا، — ھەقىقىي تېپىشقان بىر جۈپلەر - دە سىلەر، ئابدۇسالام، پەخىرلەن. ئايپەرىدەك بىر ياردەمچىڭنىڭ بولغانلىقىدىن خۇشال بول جۇمۇ. ئەگەر مەنمۇ مۇشۇنداق بەختكە ئېرىشەلىسەم دوپپامنى ئاسمانغا ئېتىپ «مەن جاھاندىكى بارلىق شادلىق ۋە ھاياجاننى يەلكەمگە يۈدۈپ يۈرگەن ئادەم» دەپ ئۈنۈمىنىڭ بارىچە توۋلىغان بولاتتىم.

— بۇنداق بەختنى ئۆزىڭىز چەتكە قېقىۋاتىسىز پەرھات، — دېدى ئايپەرى پەرھاتنى سۆز سەنئىتى بىلەن يېڭىدەك چىمدىپ، — سىز بىر يۇرتلۇق دېگەن تار مەھكىمىلىكنىڭ ئاسارىتى-

دىن قۇتۇلسىڭىزلا بەخت سىزگە ھامان خۇش چىراي ئاچىدىغۇ . مەن سىزگە ئوخشاش مۇنداق جاھىل تەبىئەتلىك يىگىتنى پەقەتلا كۆرۈپ باقماپتىكەنمەن .

— بولدى قىلىڭ ، — دېدى ئابدۇسالام ئايپەرىنىڭ پېشىنى بوش تارتىپ ، ئۇلار ئىككىسى ئاڭلىيالمىغۇدەك بوش ئاۋازدا ،— پەرھات ئۆزىنىڭ ھاياتىنى قانداق ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئوبدان بىلىدۇ . قارىغىنە ، ئۇنىڭ چىرايىدىكى ئۈمىدسىزلىكنى ، ئۇنىڭغا بىز مەلھەم بولايلىكى ، زەھەر بەرمەيلى . ئۇنىڭ زەخمە يېگەن يۈرىكىگە ھەمدەرد بولالىساقلا ئۇنىڭ بەختتىن نۇرلانغان چىرايىنى كۆرەلەيمىز .

ئۇلار قىزغىن پاراڭلار بىلەن تۆشۈك دەرۋازىدىكى تاختا كۆۋرۈكتىن ئۆتتى . پەرھات جىمجىت ئېقىۋاتقان سارغۇچ دەريا سۈيىگە ، دەريا بويىدىكى سۆگەتلەرنىڭ يالىڭاچلىنىپ قالغان ئەگرى ـ توقاي شاخلىرىغا ، شۇنچە سوغۇق بولغىنىغا قارىماي قىپيالىڭاچ بولۇۋېلىپ ئاشۇ دوغسىمان دەريا سۈيىدە يۈيۇنۇۋاتقان ئىككى ئادەمگە قاراپ قويۇپ خىيالغا كەتتى . ئۇنىڭ خىيالى ئاشۇ دەريا بويىدىكى بېلىق كۆلىگە مۇناسىۋەتلىك بىر ئىشقا مەركەزلەشكىنىدە ئۇ ئۆزىنىڭ ھازىرقى خىيالىنى گۈلبوستان بىلىپ قالغاندەك ئىتتىك ئۇنىڭغا قارىدى ، لېكىن گۈلبوستان گويا ئىمتىھان مەيدانىغا كېتىۋاتقان ئوقۇغۇچىدەك جىددىي ۋە تەمكىنلىك گىرەلەشكەن ھالدا كېتىپ باراتتى .

ئالىي مەكتەپلەردە ئادەتتە ئېلىنىدىغان ئىمتىھانلارغا بىر نەچچە كۈن تەييارلىق ۋاقتى بېرىلىدۇ . بۇنداق چاغلاردا ستۇدېنتلار سىنىپتا تەكرار قىلىپ ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلغاندىن باشقا ، يادلايدىغان سوئال ـ جاۋابلارنى كىچىك دەپتەرلەرگە يېزىۋېلىپ ئۇنى كۆتۈرگىنىچە مەكتەپ قورۇسىنىڭ شىمالىدىكى ئالمىلىق باغقا ، دەريا بويلىرىغا ، مەكتەپ ئىچىدىكى گۈللۈك ، رەدىلىك باغلارغا تارقىلىپ ئۆگىنىش قىلىشىدۇ . ئىككى ـ ئۈچتىن

بىرلىشىپ بىرى سوئال سورىسا ، يەنە بىرى جاۋاب بېرىش شەكلى بىلەن يادلىۋالغان جاۋابلىرىنى پىششىقلىشىدۇ .

مەكتەپنىڭ شەرقىي شىمال بۇرجىكى كەڭرى كەتكەن ئېتىزلىق بولۇپ ئۇنىڭ باش تەرىپىدە بىر نەچچە بېلىق كۆلى بار . ئەتراپى قويۇق سايە تاشلىغان تال ـ سۆگەتلەر بىلەن قورشالغان بۇ كۆللەر يۇقىرى تەرەپتىكى شال ئېتىزلىرىدىن قايتقان سۇلار بىلەن تويۇنۇپ تۇرغاچقا بۇ كۆللەردە سۇ ئىنتايىن مول . كۆل ئەتراپىدىكى قويۇق سۆگەتلىك ، كۆل يۇزىگە قويۇق سايە تاشلىغان مەجنۇنتاللارنىڭ كۆركەملىكىدىن بۇ ياز كۈنلىرى بەئەينى جەننەت دەپ تەسۋىرلىنىدىغان سایاھەت باغچىسىغا ئوخشاپ قالىدۇ . مانا بۇ جاي ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلىدىغان ئوقۇغۇچىلار بەكرەك ئىنتىلىدىغان جاي . ئۇلار دەريا بويىدىكى ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئورمان بەلۋاغلىرىغا ، دەرياغا يانداشقان ئاشۇ كۆل بويىدىكى مەجنۇنتاللارنىڭ سايىلىرىگە تارقالغان ھالدا تەبىئەتنىڭ ئەڭ سىرلىق ، ئەڭ لىرىكىلىق مۇزىكىلىرىدىن ھۇزۇرلانغاچ دەرس تەكرارلىشىدۇ . قىسقىسى ، ئىمتىھان مەزگىلىدە بۇ جايدىكى ھەر بىر سۆگەت تۈۋى بىر ئۆگىنىش مەيدانىغا ئايلىنىپ شەھەردىن چىققان سەيلىچىلەرگە بىرەرمۇ بوش ئورۇن قالمايدۇ .

گۈلبوستان پەرھات بىلەن دىلبەرنىڭ مۇناسىۋىتى رەسمىي ئۇزۇلگەن بولسىمۇ پەرھاتتىن ئۆزىگە تالىق ھەقىقىي بىر جاۋابنى ئالالمايي جىلە بولۇپ تۇرغان ئاشۇ دەقىقىلەردە ھەقىقەتەن بەكلا روھسىزلىنىپ كەتكەندى ، لېكىن ئۇ پەرھاتنى ئوڭايلىقچە قويۇۋەتكۈسى كەلمىگەچكە بۇگۈن ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىنلا كۆل بويىغا تەكرارغا ماڭغان پەرھاتنىڭ كەينىدىن ئىتتىك مېڭىپ كېتىۋاتاتتى . ئەھۋالدىن قارىغاندا ئۇ بۇگۈن پەرھاتتىن بىرەر جاۋاب ئۇندۇرمىگىچە بولدى قىلمايدىغاندەك تۇراتتى .

سىنىپتا بىردەم تەكرار قىلىپ ئولتۇرۇپ ئىچى پۇشقان قۇدرەتمۇ ئەدەبىيات نەزەريىسىدىن چىقىرىلغان يۇز سوئالغا يېـ

زىلغان جاۋاب دەپتىرىنى كۆتۈرۈپ مانا مۇشۇ كۆل بويىغا يېتىپ كەلگەنىدى . چۈنكى ئۇ ئۆزى داۋاملىق بېرىپ دەرس تەكرار قىلىدىغان ھېلىقى «ئۆڭكۇر»گە بېرىپ تەكرار قىلىشنى خالاپ قالغانىدى .

«ئۆڭكۇر» قۇدرەت قويۇۋالغان بىر ئىسىم . ئۇ ئەڭ چەتتە-كى بىر كۆلنىڭ بويىدىكى پاكار سۆگەت بىلەن مەجنۇنتال گىرە-لەشكەن بىر بۇرجەك بولۇپ ، ئۇ خۇددى بىر ئادەم تاراشلاپ ياسىغاندەك تەبىئىي بىر بوشلۇق شەكىللەندۈرگەن ئەپلىك بىر ئۆگىنىش سورۇنى ، ئاشۇ كۆلنىڭ قىرىغا يېتىۋالغان شاخنى قايرىغاندا ئىككى ئادەم پاتقۇدەك بوشلۇق ھاسىل قىلغان بۇ جاي ياپيېشىل قىياق قاپلىغان كۆل قىرىنى خۇددى شاھ قەسىرلىرى-دەك جۇلالاندۇرۇپ تۇراتتى . ئۆتكۈر قۇياش نۇرىدا سۇس جىمىر-لىشىپ تۇرىدىغان كۆل يۈزى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرسىمۇ ، لېكىن كۆل قىرى كۆرگىلى بولمايدىغان بۇ بوشلۇقنى ئەڭ دەسلەپ قۇدرەت بايقاپ ئۇنى دائىم كېلىپ ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلىدىغان بىر ماكانغا ئايلاندۇرۇۋالغانىدى . كېيىنرەك بۇ جاينى كۆپ بالە-لار بىلىپ كەتتى . شۇڭا قۇدرەت تولا ھاللاردا بالىلاردىن بۇرۇن-راق كېلىۋېلىپ بۇ جاينى ئىگىلىۋالىدىغان «ئۆزۈم تاپقان ئۆڭ-كۇرگە ئۆزۈمنى ئىگە قىلدۇرمىساڭلار قانداق بولىدۇ» دەپ چاق-چاق قىلىدىغان بولۇۋالغانىدى .

قۇدرەت ئاشۇ «ئۆڭكۇر»گە يېقىنلاشقاندا ئورنىدا شىپىدە توختىدى . چۈنكى «ئۆڭكۇر»دىن تونۇش ئاۋاز ئاڭلىنىپ تۇراتـ-تى ، ئۇ پەرھات بىلەن گۈلبوستاننىڭ ئاۋازى ئىدى . بۇ ئاۋازنى ئاڭلىغان قۇدرەتنىڭ مېڭىسىدىن تۇتۇن چىقىپ كەتتى . «ئەجەبا ، پەرھات ، خاتىرجەم بول ، گۈلبوستان ھامان بىر كۈنى ساڭا باش ئېگىدۇ دەپ كۆڭلۈمنى ياساپ قويۇپ ئۆزى مۇشۇنداق (ئات ئايلىخانغا يول ساربخانغا) قىلىپ يۈرسە ھە» دېگەن دەھشەتلىك گۇمانىي قاراش ئۇنىڭ گەجگىسىنى قورۇپ تۇراتتى . ئۇ چىداپ

تۇرۇپ ئۇلارنىڭ نېمە دېيىشىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ باقماقچى بولدى .

— پەرھات ،— دېدى گۈلبوستان يېلىنىش ئاھاڭىدا ،— سىز تېخىچە ئاشۇ دىلبەر دېگەن نومۇسسىزنى يادىڭىزدىن چىقىرۇۋېتەلمىدىڭىزمۇ ؟ ئۇنىڭ مۇشۇ بىر يىلدىن بۇيان سىزگە سالغان ئەلىمى ئازمۇ ، قاراپ باقسام تېخى ئۇنىڭ بىلەن يارىشىپ قېلىشقا ھەرىكەت قىلىۋاتقاندەك تۇرىسىز .

— يارىشىپ قالدى دېسىڭىز خاتالىشىسىز ، مەن پەقەت ئۆز بۇرچۇمنى ئادا قىلىۋاتىمەن ،— دەۋاتاتتى پەرھات ئاۋازىنى پەسەيتىپ تۇرۇپ ،— مەن بىر يۇرتلۇق نۇقتىسىدىن ئەمەس ، بەلكى بىر سىنىپ ھەيئىتى بولۇش سۈپىتىم بىلەن ئۇنىڭغا مەسئۇل بولۇش مەجبۇرىيىتىم بار . ئۇنىڭ ياخشىراق ئۆگىنىپ جەمئىيەتكە يارامليق بىر ئادەم بولۇشى ئۈچۈن ئاز ـ تولا ياردەم قىلىشنى يارىشىۋېلىش دېسىڭىز بولماس .

— يالغان گەپ قىلىۋاتىسىز پەرھات ، مەن دېسەم ـ دېمەسەم سىز ئاشۇ نومۇسسىزنى يەنە ئۆز قوينىڭىزغا چاقىرىۋاتىسىز .

— ياق ، بۇ گەپ بىلەن مېنىڭ قەلب يارامنى تاتلىماڭ . مەن ئاللىقاچان مۇھەببەت ئاتلىق بۇ ئۇقۇمدىن قول ئۈزگەنمەن . مەكتەپ پۈتتۈرمىگىچە بۇ ئۇقۇمنى تىلغا ئالغۇم يوق مېنىڭ . بولدى ، بولدى گۈلبوستان ، ئەمدى باشقا گەپنى قويۇپ تۇرۇپ ئۆز ئىشىمىزغا كېلەيلى . قېنى سوئال سوراڭ ، مەن جاۋاب بېرەي . ئىمتىھانغا ئاران بەش كۈن قالدى جۇمۇ .

— ماقۇل . مەن سوئال سوراي ئەمىسە ، دىققەت قىلىپ ئاڭلاڭ ، سىز دىلبەرنى تېخى تامامەن ئۇنتۇپ كېتەلمىدىڭىز ، شۇنداقمۇ ؟ !

— مەن سىزدىن دەرس سوراڭ دەۋاتىمەن . مۇشۇنداقلا قىلىدىغان بولسىڭىز مەن بۇ يەردىن چىقىپ كېتىپ يالغۇز ئۆگىنىش قىلىمەن جۇمۇ .

— ئۇنداق قىلماڭ پەرھات ، مېنى قىينىماي سوئالىمغا جاۋاب بېرىڭ .

— بۇنىڭ سىزگە نېمە كېرىكى بار ، گۈلبوستان ؟

— بۇ جاۋاب مەن ئۈچۈن بەك مۇھىم .

— نېمىشقا ئەمدى ؟

— ئەگەر سىز دىلبەرنى ھەقىقەتەن يادىڭىزدىن چىقارغان بولسىڭىز ئۇ چاغدا مەن سىزگە بىر ھەقىقىي دوست ، سىزنىڭ ئىجادىيەت ۋە ئۆگىنىشىڭىزگە ھەمدەم بولالايدىغان مەڭگۈلۈك سىرداش تېپىپ بەرمەكچىمەن .

— ۋاھ ، مېنىڭ ئۆگىنىش ، ئىجادىيىتىمگە ھەمدەم بولىدىغان سىرداش دوست تاپىدىغان ئىش بولسا بۇ بەكمۇ ياخشى ئىشكەندۇق . لېكىن مەن سىزگە شۇنى ئوچۇق ئېيتىپ قويای ، گۈلبوستان . مەن سايىتجان مۇئەللىمگە مەكتەپ پۈتتۈرگىچە مۇ-ھەببەت ئاتلىق ھەرگىز مىنمەيمەن دەپ ۋەدە بەرگەن .

— ھەقىقىي مۇھەببەت قانداقتۇر ۋەدە ، قەسەم دېگەنلەرنى بىتچىت قىلىۋېتىدىغان سېھرىي كۈچكە ئىگە بىر سىرلىق مۆجىزات . پەرھات ، سىز بۇنىڭغا تۈزۈكرەك جاۋاب بەرمىسىڭىز سىز-گە تەلپۈنگەن ، بارلىقىنى بېغىشلاشقا تەييار تۇرغان بۇ غۈنچە سولىشىدۇ ، بەرگى قايرىلىدۇ . ئۇمىدسىز شەيتان دېگەننى ئاڭلىغانمۇسىز .

— بۇ غۈنچىمۇ مەكتەپ پۈتتۈرگىچە ئۆز نازاكىتىنى ، خۇش پۇراق ھىدىنى ساقلاپ تۇرسا ئۇنىڭ گۈزەللىكى تېخىمۇ نامايان بولىدۇ ئەمەسمۇ .

— خاتالاشتىڭىز ، ئېچىلىش ئالدىدا تۇرۇۋاتقان گۈل ھېچقا-چان پۇرسەت كۈتۈپ ئېچىلىشىنى كېچىكتۈرەلمەيدۇ .

«ئۆڭكۇر »نى جىمجىتلىق قاپلىدى . قۇدرەتنىڭ يۇرەك سو-قۇشى تېزلەشتى . ئۇ شۇ تاپ ئاشۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسىدىكى تىنچسىزلىق ئىچىدە ئۇلارنىڭ يۇرەك سوقۇشى تېزلىشىپ كېتە-

ۋاتقانلىقىنى ھېس قىلغاندەك ، ئاشۇنىڭغا تەڭكەش بولۇۋاتقاندەك ئۆزىنىڭمۇ يۈرەك رىتىمىنىڭ تېزلىشىپ كەتكەنلىكىنى سېزىپ تۇراتتى . شۇڭا ئۇ بىئارام بولۇۋاتقانلىقىنى ، ئەگەر مۇشۇ جىمجىتلىق ئۆزۈنغا سوزۇلسا ئۆزىنىڭ دەرمانسىزلىنىپ يىقىلىپ چۈشىدىغانلىقىنى قىياس قىلىپ تۇراتتى . شۇ تاپ ئۇ پەرھاتنىڭ ئىتتىكرەك ئېغىز ئېچىپ بۇ ئۆلگۈر جىمجىتلىققا خاتىمە بېرىشىنى تىلەپ تۇراتتى .

— تېزرەك جاۋاب بەرمەمسىز ، پەرھات ، — گۈلبوستاننىڭ ئاۋازى ئەمدى يىغلامسىرىغاندەك چىقىۋاتاتتى ،— سىزنى ، قاراپ تۇرۇپ بىر غۇنچىنىڭ ۋاقتىسىز سولىشىنى ، خۇش پۇراق ھىدىنىڭ دەپنە قىلىنىشىنى كۈتمەكچىمۇ ؟ !

— گۈلبوستان ، — دېدى پەرھات ئاخىر ئېغىز ئېچىپ ، — گەپنى بۇنداق ئەگىتمەي دەڭىرىڭە ، ئۇ زادى كىم ؟ !

— شۇنىمۇ بىلمىدىڭىزمۇ ياكى قەستەن شۇنداق گەپ ئەگىتىۋاتامسىز پەرھات ، ئۇ مەنغۇ !

ئەمدى كىشىنى بۇرۇقتۇرما قىلىدىغان دىمىق ھاۋا قۇدرەتنىڭ پۈتۈن بەدىنىنى قاماللىق قىلىپ يېنىك تىترەك ئولاشقان بەدىنى قىزىشقا باشلىدى . ئۇ ئەلەم بىلەن يېنىك تولغاندى . تۇگۈلگەن مۇشتى ئېچىلىپ ، سۆگەتنىڭ ئاق سېرىق شېخىنى زەرب بىلەن چىڭ قامالللىدى . ئۇنىڭغا شۇ تاپ جاھان بىردىنلا قاراڭغۇلىشىپ كەتكەندەك بىلىنىپ كۆز ئالدىدا سانسىز يۇلتۇزلار جىمىرلاشقا ئۆتكەنىدى .

— مەن سىزنىڭ بۇنداق دېيىشىڭىزنى زادىلا ئويلىماپتىمەن گۈلبوستان ،— دېدى پەرھات ئاۋازىنى سەل كۆتۈرۈپ ، بۇ گەپنى ئاڭلىغان قۇدرەت جىددىيلىشىپ ئۇنىڭ سۆزىگە قولاق سالىدى ، — سىزنىڭ ئەسلىي ياخشى كۆرۈشكە تېگىشلىك ئادىمىڭىز مەن ئەمەس باشقا بىرى ئىدى ، بىراق سىز…

— بولدى سۆزلىمەڭ ،— دېدى گۈلبوستان ئۇنىڭ گېپىنى چورتلا ئۈزۈپ ، «سۆيگۈگە قارا كۈچ بولالماس ھاكىم ، مۇھەببەت ئالدىدا مەغلۇبتۇر زورلۇق» دەيتتىڭىزغۇ . مەن بىلىمەن پەرھات ، سىز ماڭا قۇدرەتنى سايە قىلىۋاتىسىز . بىراق مەن ئۇنى يۈرتلۇقۇم بولغىنى ئۈچۈنلا ياخشى كۆرۈشۈم كېرەكمىكەن ؟ ! مەن سىزگە دەپ قويماي ، مەن قۇدرەتنى ياخشى كۆرمەيمەن ھەم ياخشى كۆرگەنمۇ ئەمەسمەن .

— گەپنى ئۇنداق ئۇزۇۋەتمەڭ گۈلبوستان ، مەن سىزگە دېسەم قۇدرەت سىزگە ئۆلگۈدەك ئاشىق . ئۇنىڭ رايىنى قايتۇرۇپ ئۇۋالىغا قېلىپ يۈرمەڭ يەنە .

— مېنى ئۇنداق قىينىماڭ پەرھات ، مۇھەببەتنى زورلاپ شەكىللەندۈرىدىغان ئۇيۇنچۇق ئەمەس ، مەن سىزگە مەكتەپكە كەلگەن كۈنىدىن تارتىپلا ئاشىقمەن .

قۇدرەت پۈت ـ قوللىنىڭ يېنىك تىترەۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى . ئەمدى بۇ يەردىن كېتىپ قېلىش كېرەكلىكىنى ئويلاپ يەتكەن بولسىمۇ ، لېكىن بەدىنىنىڭ بوشىشىپ كەتكەنلىكىدىن ئۆزىگە بويسۇنۇش ئىقتىدارىدىن تامامەن ئايرىلىپ قالغانلىقىنى بىلىپ يەتتى ـ دە ، كۆزىدىن ئىختىيارسىزلا تارامىلاپ ياش تۆكۈلۈشكە باشلىدى .

— نېمە دېسىڭىز دەڭ ، گۈلبوستان ، — دېدى پەرھات ، — مەن باشقىلارنى ئازابلاش ھېسابىغا مۇھەببەت تۇتۇشىنى ھەرگىز خالىمايمەن .

«ئۆتۈكۈر»دىن مىشىلدىغان يىغا ئاۋازى كەلدى . قارىغاندا گۈلبوستان پەرھاتنىڭ شۇ قەدەر قەتئىي بەرگەن زەربىسىگە بەرداشلىق بېرەلمىگەندەك تۇراتتى .

— مېنى نېمانچىۋالا قىينايدىغانسىز پەرھات ، — دېدى گۈلبوستان يىغلامسىرىغان ھالدا ، — مەن سىزنىڭ ياخشى كۆرۈشىڭىزگە ئەرزىمەيدىمەن زادى . قەلبىڭىزدە ماڭا بىرەر كىشىلىك ئورۇن يوقمۇ زادى ؟ !

— بولدى يىغلاۋەرمەسكىنزچۇ ، سىرتتا ئۆگىنىش قىلىپ يۈرگەن بالىلار بار . ئاڭلاپ قالمىسۇن .
— ئاڭلىسا ئاڭلىسۇن ، كارىم نېمە .
— ئۇنداق دېمەڭ گۈلبوستان ، سىز ناھايىتى ئەقىللىق ، نازاكەتلىك قىز . قۇدرەتمۇ ياۋاش بولغىنى بىلەن تىرىشچان ، ئەقىللىق يىگىت . ئىككىڭلارنىڭ بەختى ھەممىزنىڭ بەختى . چۈنكى ئۇ سىزگە غايىبانە ئاشىق ، پەقەت تىل يېرىپ سىزگە ئۆز قەلبىنى ئىزھار قىلالماي يۈرىدۇ شۇ .
— ئاشىقلىقى قۇرۇسۇن ئۇ مۆرىمەسنىڭ .
— ئۇنداق دەپ كەتمەڭ ، ياۋاشلىقىدىن گەپ قىلالمايۋاتىدۇ .
— بولدى ، چۈشەندۈرۈشەرمەسكىنزچۇ پەرھات . ماڭا كېرەكى پەقەتلا سىز ، پەرھات...
— ۋۇي ، نېمە قىلىۋاتىسىز ؟ ! بۇنداق قىلماڭ دەيمەن .
— مېنى ئۇنداق قىينىماڭ ، پەرھات .
— ۋاي ـ ۋۇي ، بولدى قىلىڭ دەيمەن .
پەرھات ئۆڭكۈردىن يۇگۈرۈپ دېگۈدەك چىقتى . ئۇ چىقىپلا خۇددى تامدەك تاتارغان ھالدا كۆل قىرىدا تۇرغان قۇدرەتكە كۆزى چۈشتى ـ دە ، خۇددى گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغان بالىدەك بېشىنى ئەگدى . قۇدرەتمۇ پەرھاتنىڭ چىقىپ قالىدىغانلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەچكە ئۇنى كۆرگەن ھامان ھودۇققىنىدىن نېمە دېيىشىنى ، نېمە قىلىشىنى ئۇقماي تۇرۇپلا قالدى . «ئۆڭكۈر»دىن «يۇرىكىڭىز تاش ئىكەن پەرھات» دېگەن ئاۋاز ، ئۇنىڭ كەينىدىن ئېسەدىگەن بىر خىل مۇڭلۇق كۈي كېلىۋاتاتتى . شۇ تاپتا پەرھات بىلەن قۇدرەت ھەر ئىككىسىلا ئىككى تاشنىڭ ئارىسىدا قىسىلىۋاتقاندەك ناھايىتى يېقىمسىز بىر كەيپىيات ئىچىدە روھسىزلىنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىشىپ تۇراتتى .
مانا شۇ كۈندىن باشلاپ قۇدرەتمۇ ، پەرھاتمۇ ، ھەتتا گۈلبوستانمۇ بىر ـ بىرىگە ئانچە تۇز قاراپ كېتەلمىدى . ھەممىسى

نىڭ كۆڭلىده بىر خىل ئوڭايسىز كەيپىيات ھۆكۈم سۈرەتتى . لېكىن گۈلبوستان ئۇنداق ئاسان بولدى قىلىدىغانلاردىن ئەمەس- تەك تۇراتتى . ئۇ روھىي ھالىتىنى بىر ئاي ئۆتكەندىن كېيىنلا تەڭشۇالدى . مانا بۈگۈن ئۇ پەرھات ئۆزى بىلەن بىللە بازارغا چىقماي قېلىشىدىن ئەنسىرىگەنىدى ، لېكىن ئۇنىڭ ئويلىغىنىنىڭ ئەكسىچە پەرھات «مەن مېھمان قىلىمەن» دەپ مەيدە قېقىپ ئۇلارنى شەھەرگە ئەكېتىۋاتىدۇ . ئاييەرنىڭ دېگىنى راست ئوخ- شىمامدۇ ، دىلبەر بىر پارچە خەت يېزىپ ئۆزىنىڭ ئاخىرقى ئۇلتىماتۇمىنى تاپشۇرۇپ بوپتۇ . دېمەك ، پەرھاتنىڭ ئاخىرقى ئۇمىدلىرىمۇ يوققا چىقتى دېگەن گەپ .

پەرھاتمۇ شۇ تاپ خىياللىرىنىڭ داۋامىنى خۇددى يىپ پوم- زىكىنى يۆگىگەندەك يۆگەپ كېتىۋاتاتتى . ئەمدى ئۇنىڭ خىيالىغا بىللە كېتىۋاتقان گۈلبوستان ئەمەس ، بەلكى ئۆزلىرىگە خۇددى ئاتا - ئانىسىدەكلا كۆيۈنىدىغان سىنىپ مەسئۇلى سايىتجان مۇ- ئەللىم كىرگەنىدى ، ئۇ تېخى بىر ئاي بۇرۇنلا ئۇنىڭ بىلەن ئايرىم سۆھبەتلەشكەنىدى .

— پەرھات ،— دېگەنىدى مۇئەللىم ناھايىتى جىددىي بىر مەسىلە ئۈستىدە سۆز ئاچقاندەك ئەستايىدىل رەۋىشتە ،— بۇنداق گەپنى ئەسلىي سىزگە دەپ ئولتۇرمىسام بولاتتى . چۈنكى سىز ھەق بىلەن ناھەقنى ، ياخشى بىلەن يامانىنى پەرقلەندۇرەلەيدىغان تالانتلىق ئوقۇغۇچىلىرىمىزنىڭ بىرى . لېكىن مەن مۇشۇ نەچچە ئايدىن بۇيان سىزدە بولۇۋاتقان ئۆزگىرىشتىن ھەقىقەتەن ھەيران بولۇۋاتىمەن . چۈنكى سىز ھەر ۋاقىت بىر سىنىپنىڭ ئۆگىنىش باشلىقى ئىكەنلىكىڭىزنى ، ساۋاقداشلارنىڭ ئۆگىنىش نەتىجىسى- نىڭ يۇقىرى - تۆۋەن بولۇشى سىزنىڭ كەيپىياتىڭىزغا باغلىق ئىكەنلىكىنى يادىڭىزدىن چىقارماسلىقىڭىز كېرەك . بىلىۋاتى- مەن ، سىز مەندىن يوشۇرغىنىڭىز بىلەن كۆزىڭىز شۇ تاپ ھەمە- مىنى سۆزلەپ تۇرۇپتۇ . مەكتەپتە ئېنىق بەلگىلىمە بار ، مۇھەب-

بەتلىشىش چەكلىنىدۇ . لېكىن ، بۇ بەلگىلىمىنىڭ كېرەككە كەلمەيدىغانلىقىنىمۇ ئوبدان بىلىمەن . چۈنكى ئالىي مەكتەپتە پۈتۈنلەي رەسمىدە بولغان قىزلار بىلەن بالاغەتكە يەتكەن يىگىتلەر ئوقۇيدىغان بولغاچقا ئۇلارنى مۇشۇ پرىنسىپ بويىچە باشقۇرىمەن دېيىش مۇمكىنمۇ ؟ ياق ، قەتئىي مۇمكىن ئەمەس ، لېكىن بىز شۇنى مەڭگۈ ئەسىتە تۇتۇشىمىز كېرەككى ، ساددا ، بىرەدەملىك ھېسسىيات ئۈستىگە قۇرۇلغان مۇھەببەت ساختا بولىدۇ . ئۇ ئاشۇ ياشلارنىڭ ھاياتىغا چۈشكەن مىتە قۇرتقا ئوخشايدۇ . مانا مۇشۇنداق يولغا كىرىپ قالغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىلىمگە ئىنتىلىش قىزغىنلىقى تەبىئىي سۇسلىشىپ ئۇلارنى چۈشكۈنلۈك گىردابىغا سۆرەپ كىرىدۇ . سىز ئەسلىي ئۆگىنىش ياكى ئىجادىيەتتە بىزنىڭ ، يەنى مەكتەپنىڭ مۆلچىرىدىن جىق ئېشىپ كەتتىڭىز . مەكتەپ تەشكىلى ھازىر سىز بىلەن ئابدۇسالامغا تەربىيىلەش ئوبيېكتى قاتارىدا مۇئامىلە قىلىشىمىزنى ئويلىشىۋاتىدۇ . دېمەك ، پارلاق ئىستىقبال سىلەرنى كۈتمەكتە . ئەمدى سىز مۇھەببەتتىكى ئاشۇ كىچىككىنە ئوڭۇشسىزلىق تۈپەيلى چېكىنىپ كەتسىڭىز زىيىنى كىمگە بولىدۇ ؟ بۇنى ئوبدانراق ئويلاڭ ، پەرھات .

پەرھات مۇئەللىمنىڭ بۇ تەنبىھ ئارىلاش نەسىھەتىدىن خىجىل بولۇپ ئورنىدا ئولتۇرالماي قالدى . گەرچە بۇ مۇئەللىم ئۆزىدىن بىر نەچچە ياشلا چوڭ بولسىمۇ ئۇنىڭ ھېكمەت ئارىلاشقان سۆزلىرى بەئەينى بىر پارچە چوغدەك ئۇنىڭ بەدەنلىرىنى قىزىتىشقا باشلىدى .

— مۇئەللىم ، — دېدى پەرھات ئوڭايسىزلانغان ، ھەتتا ئۆز ئىشىدىن نومۇس قىلغان ھالدا بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ، — كەچۈرۈڭ ، ئالدىڭىزدا مەن بەك خىجىل .

— بولدى ، بىز ھازىر دوستلارچە پاراڭلىشىۋاتىمىز پەرھات ،— دېدى سايىتجان مۇئەللىم سىپايىلىك بىلەن ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈپ ،— مەن سىزنى نوقۇل ھالدا بۇ يولدىن چەكلىمەكچى

چى ئەمەسمەن . مېنىڭچە ، ئالىي مەكتەپ تۇرمۇشىدا پەقەت ھەقەقىي مۇھەببەتلا ئۆگىنىش ۋە ئىجادىيەتنىڭ داۋانلىرىدا بىر - بىرىگە سەپەرداش ، يۆلەكداش ، ھەتتا قەلبداش بولالايدۇ . بۇنىڭ ياماں يېرى يوق . مۇنداق مۇھەببەتنى رەت قىلىشقا ھەققىمىز يوق ، پەرھات ، لېكىن مەن ھازىر دىلبەرنىڭ كېيىنلىكىدىن ئەنسىرەپ قېلىۋاتىمەن . مېنى ھېچنېمىنى بىلمەيدۇ دەپ قالماڭ ، سىلەر مەكتەپكە كېلە - كەلمەيلا مۇھەببەتلىشىپ قالغانكەنسىلەر ، ھازىر ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالدىڭىز . بولدى قىزارماڭ ، مېنى ھېچنېمە بىلمەيدۇ دەپ قالماڭ . ئۇنداقتا سىز ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ كەتتىم دەپلا ئۇنىڭ بىلەن كارىڭىز بولمىسا يەنە بولماس . چۈنكى مەن دېمىسەممۇ ئۇنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى مەندىن ئوبدان بىلمىسىز ، ئۇ دەرسلەردە چېكىنىپ كەتتى ، مۇشۇنداقلا كېتىۋەرسە ئۇنىڭ ئىشى چاتاق .

— بىلىۋاتىمەن مۇئەللىم ، ئۇ ھازىر دەرسلەردە راستىنلا چېكىنىپ كېتىۋاتىدۇ . بۇنى…

— بولدى ، كېكەچلىمەك ، ئۇنى بۇ يولدىن قۇتقۇزۇپ قېلىش مېنىڭچە سىزنىڭ قولىڭىزدىن كېلىدۇ . چۈنكى بىرىنچىدىن ، سىز ئۇنىڭ يۈرتلۇقى ، ئىككىنچىدىن ، ئۇ سىزنىڭ ساۋاقدىشىڭىز ، ئۇچىنچىدىن ، سىز بۇ سىنىپنىڭ ئۆگىنىش باشلىقى . شۇنداق بولغانكەن ، سىز ئۇنى قايسىلا تەرەپتىن بولمىسۇن قۇتقۇزۇشقا ھەقلىق . سىنىپىمىزدىكى بىرمۇ ئوقۇغۇچىنىڭ سىنىپىتىن چۈشۈپ قېلىشىنى ياكى چارە كۆرۈلۈپ مەكتەپتىن ھەيدىلىشىنى كۆرگۈم يوق . مەن دىلبەرنىڭ يېنىك مىجەزلىك قىز ئىكەنلىكىنى ، بىر پۈتىنىڭ مەكتەپ دەرۋازىسىدىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى سېزىپ قالدىم . بۇ ئەڭ خەتەرلىك ئەھۋال پەرھات .

پەرھات گەپ قىلالماي دۇدۇقلاپ قالدى . چۈنكى ئۇ ئۆزى مۇھەببەتلەشكەن بىر قىزنىڭ سىنىپ مەسئۇلىغا مۇشۇنداق يامان تەسىر قالدۇرۇشى ئۇنى قاتتىق چۆچۈتكەنىدى .

— خاتىرجەم بولۇڭ ، مۇئەللىم ،— دېدى پەرھات ئورنىدىن تۇرۇپ خوددى ۋەدە بېرىۋاتقان بالىدەك جىددىيلىشىپ ،— مەن بارلىق ئامالىلارنى ئىشقا سېلىپ ئۇنى بۇ تۈيۈق يولدىن چوقۇم قايتۇرىمەن . ئۇمىدىڭىز پەقەت يەردە قالمايدۇ ، مۇئەللىم .

پەرھات ئوقۇتقۇچىسىغا ۋەدە بەرگەن بىلەن ئۇنىڭ بىلەن سۆھبەتلىشىش مەقسىتىگە زادىلا يېتەلمەي خەت يازغانىدى ، لې-كىن خەتنىڭ جاۋابى ئۇنى ئۇمىدسىزلىك پاتقىقىغا پاتۇرۇۋەتتى . مانا ھازىر ئۇ ئۆزىنى پاناھ تارتىپ يۇرگەن قىز بىلەن مۇرىدەش-كەن ھالدا شەھەر كوچىلىرىنى سەيلە قىلىپ كېتىۋاتىدۇ . مۇئەل-لىمگە بەرگەن ۋەدە ئاشۇ ئىزىدىلا قالسا مۇئەللىمگە قانداق جاۋاب بەرگۈلۈك ئەمدى .

— خىيالغا پېتىپلا كەتتىڭغۇ ، ئاداش ،— دېدى ئابدۇسالام ئۇنى خىيالدىن سەگىتىپ ،— قەيەرگە ئاپىرىسەن بىزنى ، دېمەم-سەن ؟ !

— ھە ، — دېدى پەرھات چۆچۈگەن ھالدا ،— قېنى قىزلار-نىڭ كۆڭلى نېمە تاماققا تارتىدىكىن ، ئاڭلاپ باقاي .

— لەڭمەن يەيلى ،— دېدى ئايپەرى شوخلۇق بىلەن كۆزلە-رىنى ئوينىتىپ تۇرۇپ ، — پەرھات ئاران بىر مېھمان قىلاي دېگەندە ئۇنى ئوبدانراق تەرلىتەيلى .

— ئۇزۇپ تاشلاپ ئەتىكەن سۈيۈقئاش ئىچسەڭ ياخشى بولاتتى ،— دېدى گۈلبوستان پەرھاتقا يەر تېگىدىن قاراپ قويۇپ ،— قاسقان بازىرىنىڭ دوقمۇشىدىكى ھېلىقى ئاشخانىدا تاماق بەك ئوخشايتتى .

— بولدى ئەمىسە ، دەل شۇ يەرگە بارايلى ،— دېدى پەرھات تېزلا ئىنكاس قايتۇرۇپ ،— ھەممىمىز بىر خىللا تاماق بۇيرۇماي كۆڭلىمىز خالىغان تاماق يەپ باقايلى . ئۇندىن باشقا ھەر بىر-مىزگە ئىككى زىختىن كاۋاپمۇ كەلتۈرەي .

— مانا ئوغۇل بالا ،— دېدى ئابدۇسالام ،— بۈگۈن كۈن

قاياقتىن چىقتى ، پەرھات ؟

— ئوخشاشلا شەرقتىن ،— دېدى پەرھات كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ .

ئۇلار شوخ كۈلكە ـ چاقچاقلار بىلەن قاسقان بازىرىنىڭ دوقمۇشىدىكى بۇ كىچىككىنە ، لېكىن مېھرى ئىسسىق ئاشخانىغا كىرىپ كەلگىنىدە ئاشخانا ئىچىدىكى ئۇستەللەردە لىققىدە مېھمان ئولتۇراتتى .

— مانا ماۋۇ ئېسىل مېھمانلارغا قاراڭلار ، — دەپ ۋارقىرىدى ئىشىك ئالدىدا ئولتۇرۇپ خېرىدار توۋلىغاچ مانتا تۈگۈۋاتقان ئاشپەز بالا ،— ناۋات چاي دەملەڭلار ياخشى مېھمانغا .

دەل شۇ چاغدا ئىشىك ئالدىغا قويۇلغان يوغان مەشىنىڭ ئۇستىدىكى مانتا قاسقىنىنى ئاچقان مانتىچى بالا ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ توۋلاشقا باشلىدى .

— مانا قايلاڭلار ، ئەركەك پاقلاننىڭ گۆشىدە ئەتكەن پېتىر مانتا تەييار بولدى . ئوغۇل بالا ئەركەك مېھمانغا مانا بىر مانتا ، ئىككى مانتا ، ئۈچ مانتا... مانا كەتتى ئون مانتا ، — دەپ توۋلىغان مانتىچى بالا كىچىك تەخسىگە سالغان تۆت مانتىنى ئىشىك يېنىدىكى تاختىپەرگە قويۇپ توۋلىدى ، — ھاي تاڭجاڭ ، ياخشى مېھماننىڭ ئون مانتىسى تەييار بولدى مانا .

ئابدۇسالام بىلەن پەرھات ئاشپەز ، سامسىپەز ، مانتىپەز بالىلارنىڭ بەس ـ بەستە خېرىدار چاقىرىشلىرىدىن ئۇلاردىكى مول تىل بايلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىشىپ ئولتۇرغىنىدا ئالدىغا ئاق پەشتاما تارتىۋالغان تاڭجاڭ ئۇلارغا چاي قۇيۇپ بولۇپ سورىدى :

— نېمە تاماق يېيىشىلىكىن مېھمانلار...

ئون توققۇزىنچى باب خارۇ زار

«مىسكىنلىك بىچارىلىكىتۇر ،
بىچارىگە تىل سالماق نادانلىقتۇر»
— خاتىرەمدىن

ئالىي مەكتەپ ھاياتىدىكى ئەڭ ئاخىرقى ئوقۇش يىلى ئوقۇغۇچىلارنى ئەڭ شەرىن ۋە تاتلىق ئازرۇ - ھەۋەسلەر ، ئاجايىپ بىغۇبار خىيال ، پىلانلار ، يېڭىچە ھېس - تۇيغۇلار قۇچىقىدا يېنىك ئەركىلىتىدىغان بىر يىل . ئۇلار گەرچە بۇ ئوقۇش يىلىدا ئۆزىگە بەش يىل مەرىپەت ئۇرۇقى چېچىپ ، يارامليق ستۇدېنتلاردىن قىلىپ چىقىش ئۈچۈن قان - تەر تۆككەن ئانا مەكتىپىدىن ، كۆيۈمچان ۋە تەلەپچان ئۇستازلىرىدىن ، خۇددى ئۇرۇق - تۇغقانلاردەكلا ئىچىكىشىپ كەتكەن ساۋاقداشلىرىدىن ئايرىلىشتەك ھىجران ئازابى ئۆزلىرىگە بارغانسېرى يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقانلىقىدىن ئازابلىنىپ تۇرسىمۇ ، لېكىن بەش يىللىق ئوقۇش مۇددىتىنى غەلىبىلىك تاماملاپ جەمئىيەتكە چىقىش ئالدىدا تۇرۇۋاتقانلىقىدىن شادلىنىدۇ . ئاتا - ئانىسىنىڭ ئازرۇ - ئۈمىدىنى ئاقلاپ يارامليق بىر ستۇدېنت سۈپىتىدە ئۇلارنىڭ ئالدىغا باردىغانلىقىدىن ، ئۇلارنى ھەر جەھەتتىن خاتىرجەم قىلىپ ، خىزمەتنى ئەڭ ياخشى ئىشلەيدىغان بىر ۋاپادار پەرزەنت بولالايدىغانلىقى توغرىسىدا ناھايىتى تاتلىق خىياللار سۈرۈشىدۇ ، مەكتەپتىن ، ئۇستازلىرىدىن ، ئەڭ مۇھىمى ساۋاقداشلىرىدىن ئايرىلىش ئازابىدا ئازابلىنىۋاتقان بۇ ستۇدېنتلار ئەنە شۇنداق ئەبجەش خىياللار قۇچىقىدا يېنىك ئەركىلەيدۇ . بۇنىڭ بىلەن بىللە ھەرقايسىسى ئۆزلىرىنىڭ ئەسلەش خاتىرە دەپتەرلىرىنى

بىر - بىرى بىلەن ئالماشتۇرۇپ ، ئۇنىڭغا ئەڭ يارقىن جۇملىلەر بىلەن ئۆزىنىڭ ساۋاقداشلىق تەسىراتلىرىنى يېزىپ قالدۇرۇش ، بىللە رەسىمگە چۈشۈش ئۈچۈن ئالدىرىشىدۇ .

«ھۆرمەتلىك ساۋاقدىشىم ، — دەپ يازغانىدى ئۇيۇن - تاماشىغا ئامراقراق بىر ساۋاقداش ئابدۇسالامنىڭ ئەسلەش خاتىرىسىغا ، — مەن يېڭى كەلگەن چاغلاردا سېنىڭ جىمغۇرلۇقۇڭ ، كەمسۆزلۈكۈڭدىن ئىچىدە پاتمانلاپ دەردى بار بىر بالىكەن جۇمۇ دەپ ئويلىغانىدىم . كېيىن بىلدىمكى سەن بىلىم ئېلىش پۇرسىتىنىڭ ئۆزۈڭگە كېچىكىپ نېسىپ بولغانلىقىدىن ئۆكۈنۈپ جىمىپ كەتكەنىكەنسەن . لېكىن سېنىڭ تىرىشچانلىقىڭ بىزنىڭ تەسەۋۋۇرىمىزدىن كۆپ ھالقىپ كەتتى . سەن سىنىپىمىزدا (سەنلا ئەمەس پەرھاتمۇ بار ، ئەلۋەتتە) قېتىرقىنىپ ئۆگىنىشىنىڭ نادىر ئۈلگىسىنى يارىتىڭ . شۇڭلاشقا مەكتەپ ساڭا كۆز تاشلاۋاتىدۇ . ھەتتا ، نۇرغۇن نەشرىيات ، ئاخبارات ئورۇنلىرى سېنى ساقلاۋاتىدۇ ، دېمەك سەن يا ئالىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ياكى بىرەر تەھرىر بۆلۈمىدە مۇھەررىر دېگەن گەپ ، مەن سېنىڭ ئاشۇ كەلگۈسۈڭنى پەرەز قىلغىنىمدا ئىقتىدارلىق ستۇدېنتلارنىڭ كەلگۈسىنىڭ ھەقىقەتەن پارلاق ئىكەنلىكىگە كۆزۈم يەتتى . ھۆرمەتلىك ساۋاقدىشىم ، سەن مەندەك بىر ساۋاقدىشىڭنىڭ سەن بىلەن بىللە بەش يىللىق ئۆزۈن سەپەرگە قاتنىشىپ ، ئازراق بولسىمۇ بىلىم قوراللىرىنى يېڭىلىغانلىقىغا ئىشىنەمسەن ؟ ئەگەر ئىشەنسەڭ مېنى بەش يىلدىن كېيىن يۇرتۇمدىن ئىزدە . شۇ چاغدا مەكتەپتە تېخى تولۇقلاپ بولالمىغان بىلىمىنى جەمئىيەتكە چىقىپ تولۇقلاپ نەتىجە يارىتىقان بىر يېپىيېڭى ساۋاقدىشىڭنى كۆرىسەن . شۇ چاغدا بەش يىللىق سىنىپداش ، تاماقداش ، سەپەرداش بولغان ساۋاقداش دوستۇڭ ساڭا كەڭ قوچاق ئاچىدۇ .

ھۆرمەت بىلەن : ساۋاقدىشىڭ XX »

ئابدۇسالام قوشنا ياتاقتىكى بۇ ساۋاقدىشىنىڭ چىن يۈرىكىدىن چىقىرىپ تۇرۇپ يازغان بۇ ئەسلەش خاتىرىسىنى كۆرۈپ قاتتىق هاياجانلاندى . توغرا ، بۇ ساۋاقدىشى بىر چاغلاردا ئۇنى مەسخىرە قىلغان .

— بولدى قىلساڭچۇ ئابدۇسالام هوي ، ئۆلمەيدىغاندەك ئولتۇرۇۋالىدىكەنسەن . ئاز - تولا ئويۇن - تاماشىغىمۇ ۋاقىت ئاجرات . مۇشۇنداقلا ئولتۇرىدىغان بولساڭ بەش يىلدىن كېيىن بوۋاي بولۇپ قالىسەنغۇ . هېلىمۇ بوۋايدەكلا ياۋاشسەن .

— مەن سىلەرگە ئوخشاشمايمەن ،— دەپ ئۇنىڭغا تەنبىھ بەرگەندى ئابدۇسالام ،— سىلەر دېگەن تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرۈپ ئاندىن مەكتەپكە كەلگەن ئوقۇغۇچىلار . لېكىن مەنچۇ ؟ مەن دېگەن يېرىم چېلەك سۇ . تولۇقسىزنىمۇ تۈزۈك ئوقۇيالمىدىم . شۇڭا هەممىنى بىر باشتىن تولۇقلىشىم كېرەك .

— ئالىي مەكتەپكە كەلگەندىن كېيىن بولدى ئەمەسمۇ ، نېمىدەپ يەنە جان قىينىۋېرىسەن دەيمەن ساڭا .

— شۇڭا ئالىي مەقسەت بىلەن ئوقۇي دېدىم شۇ .

شۇ چاغدا ئۇ ئابدۇسالامنىڭ بۇ سۆزىگە هېچقانداق ئىپادە بىلدۈرمەي هاڭۋاققان قىياپەتتە مەنىلىك تىكىلىپ قالغانىدى . مانا ئابدۇسالام بەش يىلدا ئۇچ قېتىم مەكتەپ بويىچە ئۇچتە ياخشى ئوقۇغۇچى بولۇپ سىنىپ كوللېكتىپىغا هەمدە ئۆزىگە شان - شەرەپ تاجىسىنى قوندۇرغان چاغدا بۇ ساۋاقدىشى هەممىنى چۈشىنىپ يېتىپ هېلىقى مەسخىرىلىرىنى ئەپچىللىك بىلەن ياپقان هالدا ئۇنىڭدىن تۈيدۈرماي كەچۈرۈم سورىغانىدى . ئەمدى ئۇمۇ ئاشۇ ساۋاقدىشىنىڭ خاتىرىسىگە مۇۋاپىق سۆز يېزىپ قالدۇرۇشى كېرەك . هاياجانلىق خىتاب ، تەسىرلىك ئىبارىلەر بىلەن توشقان بۇ خاتىرىدە ئۇ ئۆزىنىڭ قويۇق چاچلىرىنى يانغا تاراپ شۇنداق روهلۇق چۈشكەن رەسىمىنى چاپلاپتۇ . ئاق كۆڭلەككە ماسلاشتۇرۇپ چىگىۋالغان گالىستۇكى ئۇنىڭغا شۇنداق

سۇر ـ سالاپەت ئاتا قىيتۇكى ، شۇ تاپ ئۇ ساۋاقداشلار نەزىرىدە ھەر ۋاقىت زىكرى قىلىنىدىغان داڭلىق يازغۇچى ـ شائىرلاردەك قىياپەتتە كۆلۈمسىرەپ تۇرۇپتۇ .

ئابدۇسالام ئۇنىڭ بۇ تۇرقىغا مەستلىكى كەلگەن ھالدا بىر پەس قاراپ تۇردى ـ دە ، ئۇنىڭ خاتىرىسىنى قولىغا ئېلىپ ، ۋاراقلاشقا باشلىدى . ئۇ پەرھاتنىڭ باش تەرەپكىلا چاپلانغان سۇرىتىگە قاراپ توختاپ قالدى . تېگى ـ تېگىدىن سېرىقلىقى چىقىپ تۇرىدىغان دۇگىلەككىنە يۈز ، داۋاملىق گىرادۇسلۇق كۆزەينەك تاقىلىپ تۇرغاچقىمىكىن قارىچۇقلىرى ئىچىگە تارتىلىپ كەتكەندەك تەسىرات بېرىپ تۇرغان ئورا كۆز ، ئېقىپ چۈشكەندەك كۆرۈنىدىغان قىرلىق بۇرۇن ، ساۋاقداشلارنىڭ چاقچىقى بويىچە تولا سۆزلەپ كېرىلىپ كەتكەن ئېغىز ، ماڭلاي چاچلىرى شالاڭلاپ چېكە چاچلىرى ئىچىگە تارتىلىپ كەتكەن بولسىمۇ ، يەنىلا دولقۇنلاپ تۇرغان دەريانى ئەسلىتىدىغان تەبىئىي بۈدۈر چاچ ، ئۆزىگە خوپ يارىشىدىغان ناۋات رەڭ كاستۇمىنىڭ ئىچىدىكى ئورۇق گەۋدىگە سالاپەت بېرىپ تۇرىدىغان ئالابالداق گالىستۇك ، بۇغدىيەكلىرى روشەن بىلىنىپ تۇرىدىغان ئىنچىكە بويۇن…

ئابدۇسالام خۇددى پەرھاتنىڭ بۇ رەسىمىنى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك سىنچىلاپ قاراپ دوستىنىڭ بۇ سالاپىتىدىن پەخىرلەنگەن ھالدا كۈلۈپ قويدى . چۈنكى ئۆتكەن يەكشەنبە كۈنى ئۇلار بىرلىكتە ھېيتگاھ ئالدىدىكى رەسىمخانىدا بىللە سۈرەتكە چۈشۈپ ئۆمۈرلۈك خاتىرە قالدۇرۇشقان ھەمدە مەكتەپ پۈتتۈرۈش ھارپىسىدا كېرەك بولىدىغان بۇ سۈرەتنىمۇ شۇ چاغدا چۈشۈپ قويغانىدى . ئابدۇسالام پەرھاتنىڭ رەسىمخانىدا خۇددى قىزىلاردەك ناھايىتى تۇجۇپىلەپ ياسىنىشلىرىدىن زېرىكتى .

— ئاداشوي ، قىز بالىلاردەك ياسىنىپ ئەرگە تېگەمتىڭ دەيمەن ، بولدى قىلغىنە ئەمدى ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭ قولىدىن تارغاقنى تارتىپ ئېلىۋېلىپ ،— قاراپ تۇرسام مانا چېـ

چىڭنىلا ئون مىنۇت تاردىڭ .

— بىز غۇلجىلىقلار بارغۇ ياسىنىش ـ تارىنىشقا بەك ئەھمىيەت بېرىمىز ئاداش ، — دېدى پەرھات ئادىتى بويىچە كۆزەينىكىنى ئوڭ قولى بىلەن يۇقىرى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ ، — بەزىدە قىش كۈنلىرىمۇ ئايىغىمىزنى ئادەمنىڭ شولىسى چۈشكۈدەك مايلاپ پارقىرىتىپ ، بۇرۇلكىمىزنىڭ قىرىنى پىچاقنىڭ بىسىدەك چىقىرىپ كوچا چىڭداشقا چىقىپ قالىمىز دېگىنە . ئۇنداق چاغلاردا تېخى يېلىڭلا كىيىنىۋېلىپ ، سوغۇقتا تىترەپ تۇرساقمۇ «غۇلجا بالىلىرى بىز ، سوغۇقتا توڭمايمىز ، تام تۆپىسىگە چىقىۋالساق ئىتتىن قورقمايمىز » دەپ قاردىن غاچىلىدىتىپ ئاۋاز چىقىرىپ كېتىۋېرىمىز ئەمەسمۇ . چۈنكى ئادەم دېگەن سالاپەت بىلەن قىيا-پەتكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرمىسە بولمايدۇ .

ئابدۇسالام پەرھاتنىڭ بۇ سۆزىنى ئەسلەپ پىسىڭىدە كۈلۈپ قويدى . مانا ئۆزىنى تۇزەشتۈرۈپ يۇرۇشنى مىزان قىلغان بۇ يىگىتنىڭ سۈرىتى ھەقىقەتەن ئادەمنىڭ مەستلىكى كەلگۈدەك سالاپەت بىلەن خاتىرىنىڭ باش بېتىگە ئاجايىپ ھۆسن قوشقانىدى .

ئابدۇسالام خاتىرىنى يېپىپ ھېلىقى ساۋاقدىشىنىڭ سۆزىگە يارىشا بىرەر ئەسلىمە قالدۇرماقچى بولۇپ ئورنىدىن تۇردى . شۇ تاپ ئۇنىڭ كاللىسىدا بىر شېئىرىي مىسرا تىزىلىپ چىقماقتا ئىدى . توغرا ، مۇۋەششەھ يېزىش كېرەك . ئون نەچچە ساۋاقدىشىغا مۇۋەششەھ يېزىپ بەرگەچكە ئۇ ھازىر بۇنى يېزىشقا ئوبدانلا پىشىپ قالغانىدى . ئەمدى بۇنىڭغىمۇ مۇۋەششەھ يازسا ئاشۇ ساۋاقدىشىنىڭ يوشۇرۇن ئىپادىلىگەن كەچۈرۈم سوراشلىرىغا جاۋاب بېرەلەيدۇ .

ئۇ شېئىر يېزىشنى ئويلىغىنىدا داۋاملىق دېرىزە تۈۋىگە كېلىپ ، بىپايان تەبىئەت قوينىدا ئەركىلەپ يانقان بوۋاقتەك ئادەمگە بىر خىل ئامراقلىق تۇيغۇسى ئاتا قىلىدىغان مەكتىپىنىڭ

ئاشۇ دېرىزىسىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان بۇرجەكلىرىگە نەزەر سېلىش ئۇنىڭ ئادەت خاراكتېرلىك ھەرىكەتلىرىنىڭ بىرى .

يازنىڭ يارىشىملىق يېشىل تونىنى يېپىنچا قىلغان مەكتەپ-نىڭ بۇ ئالىملىق بېغى شۇ تاپ ستۇدېنتلارنىڭ ئۆگىنىش قىلىدى-غان ، بىر - بىرى بىلەن پىكىرلىشىدىغان ، سىرداشىدىغان ماكا-نىغا ئايلانغان . ئالما شاخلىرىنىڭ ئەڭ ئۈچىدا ئۇ يەر ، بۇ يەرلە-رىدە قېپقالغان ئالمىلار قۇياش نۇرىدا ئادەمنىڭ مەستلىكىنى كەلتۈرگۈدەك ھالدا قىزارغان ، باغ چۆرىسىدىكى ھەممە ئالمىلار-نىڭ تۈۋىدىكى ئورۇندۇقلاردا كىتاب كۆتۈرۈۋالغان قىز - يىگىت-لەر قىزغىن پاراڭغا چۈشكەن . ئۇلار شۇ تاپ ئىنتايىن روھلۇق ھەم شاد - خۇرام . كۆزلىرىدە بەختىيارلىق كۈلكىسى ئۇيناپ تۇرغان بۇ ياشلارنىڭ چېھرىدىكى كۈلكە ئىزنالىرىدىن ستۇدېنت-لارنىڭ كەلگۈسى بەختىنى تەسەۋۋۇر قىلىشۋاتقانلىقىنى بىلىۋې-لىش تەس ئەمەس .

ئابدۇسالامنىڭ كۆزى تۇيۇقسىز بىنا ئالدىدىكى ئارچا كۆچە-تىنىڭ يېنىدا تۇرغان ئىككىيلەنگە چۈشتى - دە ، چۆچۈپ كەت-تى . چۈنكى ئۇ يەردە پەرھات بىلەن دىلبەر پاراڭلىشىپ تۇراتتى . شۇ تاپ دىلبەر بېشىنى خۇددى گۈناھكارلاردەك ساڭگىلاتقان . ئىككى قولى بولسا ئاق كوپتىسىنىڭ پېشىنى مىجىقلاش بىلەن ئاۋارە ئىدى . پەرھات ئۇنىڭ قارشى تەرىپىدە ھەدەپ قوللىرىنى شىلتىغان ھالدا بىر نېمىلەر دەۋاتاتتى . ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى رو-ھىي ھالىتىدىن بىر نەرسىنى قىياس قىلماق تەس . لېكىن ئۇنىڭ دىلبەرگە ئىچى ئاغرىپ قېلىۋاتقانلىقىنى قىياس قىلىشقا تامامەن بولاتتى . چۈنكى ئابدۇسالام ئايېپەرىدىن دىلبەرنىڭ ئاخىرقى ئوقۇش يىلىغا قەدەم قويۇشى بىلەنلا شۇكلەپ كەتكەنلىكىنى ، ھەتتا پەرھاتنى ئىزدەپ كۇتۇپخانىغا بىر نەچچە قېتىم بارغانلىقى-نىمۇ ئېيتىپ بەرگەنىدى . لېكىن ئابدۇسالام «پەرھات دېگەن جىگىرى بار ئەركەك جۇمۇ ، ئۇ تۇكۇرگەن تۇكۇرۇكنى ھەرگىز

ئاغزىغا ئالىدىغان بالىلاردىن ئەمەس» دەپ ئايپەرىنىڭ گۈمانلىرى-
نى يوققا چىقىرىشقا ئۇرۇنغانىدى . ئەجەبا ، پەرھات ئەمدى مۇ-
شۇنداق يېنىك تەبىئەتلىك يىگىت چىقىپ قالغانمىدۇ ھە ياكى
دىلبەر ئاخىرقى ئوقۇش يىلىدا ھوشىنى تېپىپ ، بىلىمىنىڭ قەد-
رىگە يېتىپ قالغانمىدۇ . شۇنداق بولغان تەقدىردىمۇ ئۇ ئەمە-
دى كۆزىنىڭ سۈيىنى چىقىرىپ پەرھاتنى ئېزىقتۇرماسلىقى
كېرەك ـ دە .

ئابدۇسالام يەنە پەرھاتلار تۇرغان جايغا قارىدى . ئەمدى پەر-
ھات سۆزلەشتىن توختىغان ، دىلبەر كۆز يېشىنى ئېرتىپ تۇرۇپ
ئۇنىڭغا بىر نەرسىلەر دەۋاتاتتى . شۇ تاپتا ئۇنىڭ تۇرقىدىن بىر
نەچچە ئاي ئىلگىرىكى كۆرەڭلىك ، مەغرۇرلۇقتىن ئەسەرمۇ قال-
مىغاندەك تۇراتتى . پەرھات گەرچە گەپ قىلماي تۇرغان بىلەن
ئۇنىڭ چىرايىدىن دىلبەرگە بولغان خەيرخاھلىقىنى بىلىۋېلىش
ئانچە تەس ئەمەس ئىدى .

«ھەي ، بىچارە دوستۇم ، يەنە بىر قېتىم كولدۇرلىتىشقا
ئۇچرايدىغان بوپسەن ـ دە . مانا ئاق كۆڭۈللۈك ، ساددىلىقنىڭ
ئاقىۋىتى . ئەمدى ئۇ سېنى يەنە نېمە كويلارغا سالار ھە» ئابدۇسا-
لام ئۇلار توغرىسىدىكى ئانالىزىنى ئاخىرلاشتۇرغىنىدا بايا ئېسىگە
كەلگەن ھېلىقى مۇڭشىھ توغرىسىدىكى شېئىرىي ئىلھاملار قە-
يەرلەرگىدۇر كىرىپ كەتكەن بولۇپ مېڭىسى قۇيقۇرۇق بولۇپ
قالغانىدى .

«خەپ دىلبەر ، دوستۇمنى ئالدىغانلىقىڭ ئۈچۈن ساڭا قارە-
تىپ بىر شېئىر يازاي . سېنىڭ ھېيلە ـ مىكرىڭنى ساۋاقداشلار
ئالدىدا بىر ئاچاي» . ئۇ بارلىق غەزەپ ـ نەپرىتىنى بىر پارچە
شېئىرغا يۇغۇرۇپ ، ئۇنىڭدىكى يوشۇرۇن مەنىنىمۇ مۇڭاپىق بىر
يەرگە كىرگۈزۈش ئۈچۈن قوشۇمىسىنى تۇرۇپ بىر پەس ئولتۇر-
دى ـ دە ، شېئىرنىڭ قۇرۇلمىسىنى رەسمىي پىشۇرۇپ بولۇپ
ھېلى مۇڭشىھ يازىمەن دەپ قويۇپ قويغان ماقالە قەغىزىگە

«خارۇ زار» ناملىق غەزىلىنى يېزىشقا كىرىشتى.

ئابدۇسالامنىڭ دىلبەر توغرىسىدىكى ئوي - خىيال، پەرەز-لىرى ھەقىقەتەن توغرا ئىدى. چۈنكى دىلبەر ئاخىرقى ئوقۇش يىلىغا قەدەم قويغىنىدا راستىنلا ئالدىراپ قالغانىدى. سەۋەبىمۇ بەكلا ئاددىي، ئىككى يىلدىن بۇيان ئۆزىنىمۇ، ئۆزگىنىمۇ خۇش قىلىپ يۈرگەن سودىگەر مۇھەممەدئىمىن شاڭگاڭ ئىشەنچىسىز چىقىپ قالغانىدى. ئۇ گەرچە دىلبەر بىلەن بىللە بولغاندا ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېلىپ تۇرغاندەك قىلغان بىلەن كۆڭلى ھامان باشقا يەرلەردە پالاس قاقىدىغان بولۇپ قالغاندەك تۇراتتى. چۈنكى ئۇ بۇ دۇنياغا خۇددى پۇل تېپىش، ئويۇن ئويناش ئۈچۈنلا يارالغان-دەك ئارىلىشىدىغان، پۇل خەجلەيدىغان قىز - چوكانلىرىمۇ خې-لى بار ئىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ستۇدېنت قىزىنى قولدىن چىقىرىپ قويۇشنى تازا خالاپمۇ كەتمەيتتى. لېكىن ئۇنىڭ دىلبەر مەكتەپ پۈتتۈرگەندە ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىش مۇمكىنچې-لىكىنىڭ تازا ئېنىق ئەمەسلىكىمۇ دىلبەرنى ئالدىرىتىپ قويۇۋا-تاتتى.

— مائاشلىق خوتۇن دېگەن باشقا بالا، — دېگەندى ئۇ بىر كۈنى ئۆز ئۆيىدە دىلبەرگە قاتتىقراق تېگىپ، — خوتۇن كىشى دېگەن رومالغا يۆگىنىپ ئۆيدە ئېرىنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ ئول-تۇرغىنى ياخشى. خۇدايىم ساقلىسۇن مائاشلىق خوتۇندىن، كۇز-دە خىزمەتكە بارىمەن دەپ چىقىپ كېتىپ نامەھرەملەر بىلەن كۇلكە - چاقچاقلىشىپ يۈرسە ئۇنداق خوتۇننى قانداقمۇ ھالاللاپ خوتۇن دەپ ئولتۇرغىلى بولىدۇ.

— شۇمۇ گەپمۇ، — دېدى دىلبەر ئۇنىڭغا جاۋابەن، — ھازىر بۇنداق كونا زاماننىڭ گەپلىرىنى قىلىدىغان ئادەملەر قالمىدى دەپ يۈرسەم ئەمدى سىزدىن ئاڭلاۋاتىمەنغۇ بۇ گەپنى.

— بۇ كونا زاماننىڭ گېپى ئەمەس، خوتۇن كىشى دېگەننى ئۆيدىكى سۈپۈرگىدىنمۇ كۈنلەپ قويۇش ئاتام زامانىدىن قالغان

بىر ئۇدۇم . ئۇنداق بولمىسا خوتۇن كىشى دېگەن ئەرنىڭ بېشىغا چىقىۋالمامدۇ .

— مۇنداق دېگىنىڭىزدىن قارىغاندا ئوقۇش پۈتتۈرسەم مېنىڭ مۇ خىزمەت قىلمايدىغان ئائىلە ئايالى قىلىپ قويىدىغان ئوخشىمامسىز ؟

— توغرا ، خىزمەت قىلغان خوتۇننىڭ مائاشى ئىشىك بېشىغا ئېسىقلىق دېگەننى ئاڭلىمىغانمۇ سىز خېنىم .

— مەن خىزمەت قىلمەن دەپ ئوقۇۋاتقان تۇرسام ئەمدى سىز...

— ئوقۇۋېرىڭ خېنىم ، ئادەم دېگەن پېشانىگە پۈتۈلگەن ئىشنى قىلىدۇ . «ئاللانىڭ ئەمرىسىز قىل تەۋرىمەس» دېگەن گەپ بار ، ئوقۇش پۈتتۈرسىڭىز بىر گەپ بولمامدا .

دىلبەر بۇ سودىگەرنىڭ پەرۋاسىزلارچە بەرگەن بۇ جاۋابىدىن چۆچۈدى . دېمەك ، ئۇ ئاخىرقى ھېسابتا دىلبەرنى خىزمەتتىنمۇ ئايرىپ تاشلايدۇ . يەنە تېخى ئۇ دىلبەرنى ئۆيگە بېكىندۇرۇپ سىرتقا چىققاندا يۈزىنى يېپىپ يۈرىدىغان روپاش چوكانلارغا ئايلاندۇرۇۋېتىدۇ دېگەن گەپ .

مانا شۇ كۈندىن تارتىپ دىلبەر ئاستا ـ ئاستا ھوشىنى تاپتى . سودىگەردىنلا ئەمەس ، ئۇنىڭ ئىنىسى ياسىنىدىنمۇ ھەزەر ئەيلەيدىغان بولۇپ قالدى . ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاخىرقى ئوقۇش يىلىغا قەدەم قويغاندا بولسا ئۇ تېخىمۇ ئالدىراپ قالغانىدى . چۈنكى ئۇنىڭ ساۋاقداشلىرى يىل ئاخىرىدا تاپشۇرىدىغان دىسسېرتاتسىيىلىرى ئۈچۈن ماتېرىيال توپلاشقا كىرىشىپ كەتكەنىدى . ئۇلار ھازىر ھەممىسى ئۆزلىرى تاللىۋالغان تېمىلىرى بويىچە بەزىدە بىر نەچچەيلەن ، بەزىدە ئوقۇتقۇچىلار بىلەن بەس ـ مۇنازىرىسىنى باشلىۋەتكەن . دېمەك ، دىسسېرتاتسىيە ياخشى ياقىلانمىسا باكالاۋرلىق ئۇنۋانى يوق بولىدۇ دېگەن گەپ . پراكتىكا بىلەن ئىمتىھان نەتىجىسىمۇ ياخشى بولمىسا مەكتەپ پۈتتۈرۈش گۇۋاھنامىسى ئېلىشمۇ تەسكە توختايدىغان گەپكەن . ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ

مۇشۇ بىر نەچچە يىلدىن بۇيانقى ئىمتىھانلاردا كۆچۈرۈپ يۈرۈپ ئارانلا ئاتمىشتىن ھالقىغان نومۇرلار بىلەن ئەڭ تۆۋەن دەرىجىدىكى نومۇر چېكىنى بېسىپ تۇرۇۋاتىدۇ . ئەمدى مۇشۇ ئاخىرقى ئوقۇش يىلىدىكى ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئىمتىھانى ، دىسسېرتاتسىيە ، بىرەر مەكتەپكە ئوقۇتۇش پراكتىكىسى قىلىش دېگەنلەردە ياخشى نەتىجە ، ياخشى باھالارغا ئېرىشمىسە راستىنلا ئائىلە ئايالى بولۇپ قالمدۇ دېگەن گەپ .

دىلبەر مانا مۇشۇنداق زىددىيەتلىك ھېسسىياتلار ئىلكىدە ۋاقىتلىق بولسىمۇ سىرتقا قاتىراشنى توختىتىپ دەرسلەرگە تولۇق قاتنىشىپ ، كونسپېكلارنى تولۇق يېزىپ يۈرەتتى . لېكىن ، دىسسېرتاتسىيە مەسىلىسىدە ئۇنىڭ كاللىسى تامامەن قۇرۇق ئىدى . ئۇ ھەتتا قايسى تېمىنى تۇتۇشنىمۇ ئويلاپ باقمىغانىدى . مانا شۇ چاغدىلا ئۇ مەيلى ئۆگىنىش ، مەيلى ئىجادىيەتتە بولسۇن سىنىپىنىڭ ئالدى بولۇپ كېتىۋاتقان پەرھاتنى ئېسىگە ئالدى ـ ده ، ئۆزىنىڭ ھەقىقەتەن يولنى خاتا بېسىپ ، قەدەمنى خاتا ئالغانلىقىنى ئېتىراپ قىلدى ، شۇڭا ئۇ ئۆزىگە ھەر زامان نەسىھەت قىلىشقا تەييارلا تۇرۇۋاتقان پەرھاتنى ئىزدەپ يارەم سوراش قارارىغا كەلگەنىدى . لېكىن ئۇ پەرھاتنىڭ ئۆزىگە ئەمدى قانداق قارايدىغانلىقىنى ، ئەگەردە يارەم سوراپ بارسا قانداق ئىنكاس قايتۇرىدىغانلىقىنىمۇ بىلمەيتتى . چۈنكى ئۇ پەرھاتنىڭ نەسىھەت ئارىلاشقان خېتىگە بەكمۇ چۈس ھەم ناچار جاۋاب يازغانىدى . مانا مۇشۇ سەۋەب تۈپەيلى ئۇ خېلى كۈنلەرگىچە پەرھاتقا قارىيالماي قالغانىدى . لېكىن پەرھات بۇ خەتكە ئانچە پەرۋا قىلمىپ كەتمىگەندەك تۇراتتى . چۈنكى ئۇ گەرچە دىلبەرنىڭ ئايرىلىپ كېتىش توغرىسىدىكى بۇ خېتىگە جاۋاب بەرمىگەن ، ھېچقانداق بىر ئىپادە بىلدۈرمىگەن بولسىمۇ ، لېكىن ئۇنىڭغا تەتۈر قارىۋالمىغانىدى ، دىلبەرنى ئۈمىدلەندۈرىدىغان يەنە بىر ئىش پەرھات گۈلبوستانىنىڭ مۇھەببەت تەلىپىنىمۇ قەتئىي رەت قىلىپ ئۆزىنىڭ تەنھا ھاياتىنى داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتاتتى .

«ئۇ ماڭا ئۆلگۈدەك ئاشىق ، شۇڭا ئۇمىدىنى ئۈزەلمىگەن گەپ» دىلبەرنىڭ خىيالىدىن مانا مۇشۇ پىكىر ئۆتكىنىدە ئۇ خىلىلا خاتىرجەم بولۇپ قالغانىدى . ئۇ شۇ تاپتا ئۆزىنىڭ ئاشۇ سودىگەردىن قۇتۇلۇپ كېتىش يولىنىڭ مۇشۇ پەرھانتقا باغلىق ئىكەنلىكىنىمۇ قىياس قىلىپ ئۇلگۈردى . ئەگەردە ئۇ دىلبەرنىڭ مۇشۇ ئۈچ يىلغا يېقىن ھېلىقى سودىگەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى يۈزىگە سالماي قايتا يۈرۈپ قېلىش تەلىپىنى قويسا جان غوجىكام دەپ ئۇنىڭغا ماقۇل جاۋابى بېرىدىغانلىقى توغرىسىدا ناھايىتى شېرىن چۈشلەرنىمۇ كۆرۈپ ئۇلگۈرگەنىدى .

دىلبەرنىڭ مانا مۇشۇنداق ئويغا كېلىشىنىڭمۇ سەۋەبى بار ئىدى . چۈنكى پەرھات گەرچە دىلبەردىن ئايرىلىپ كەتكەن ، دىلبەر ئۇنىڭ دىلىغا ئازار بېرىپ بىر سودىگەرنىڭ كەينىگە كىرىپ كەتكەن بولسىمۇ ، پەرھات ئۇنىڭغا ئانچە يامان كۆزدە قاراپ كەتمىگەندەك تۇراتتى . مەكتەپكە ماڭغان تۇنجى يىلى دىلبەرنىڭ ئانىسى ئايسىخانىنىڭ : «پەرھاتجان بالام ، قىز بالا دېگەن ئاجىز بولغاچقا يۆلەنچۈككە موھتاج بولىدۇ . ئىككىڭلار بىر يۇرتلۇق بولغاندىكىن بىر - بىرىڭلارنىڭ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئېلىڭلار . بولۇپمۇ سىز ئوغۇل بالا بولغاندىكىن ئۇنىڭ ئېغىر - يېنىكىنى كۆتۈرۈڭ . ئاشۇ ياخشىلىقىڭىز مەندىن يانمىسا خۇدادىن يانار جېنىم بالام» دېگەن گېپىنى زادىلا ئېسىدىن چىقىرالمىغان پەرھاتنىڭ ھازىرغىچە ئۇنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى ئانىسىغا دەپ قويمىغانلىقى دىلبەرنى ئۇمىدلەندۈرۈپ تۇراتتى .

شۇ قېتىمقى يەتتە كۈنلۈك سەپەردە ئۇلار سەپەرداش ساۋاقداشلار ئەمەس ، بەلكى ئۇمۇرلۇك جۈپلەردىن بولۇشقا ۋەدىلىشىپ مەكتەپكە مۇھەببەتلىشىپ قەدەم باسقان بىر جۈپلەردىن بولۇپ قالغانىدى . بىراق رەھىمسىز تۇرمۇش سەپىرى مانا ئۇلارنى بىر - بىرىدىن ئايرىدى . ئەمدىچۇ ؟ دىلبەر ئارىدىكى توسۇقنى ئېلىپ تاشلاش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلماقتا . چۈنكى پەرھات بۇ

ئىشنى ئايسىخان ئانىغا بىلدۇرگىنى يوق . ئۇ ھەر قېتىمقى ياز-لىق تەتىلدە ئاردىكى ئازارلىقنى چاندۇرماي ئۇلارنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئولتۇرۇپ كېتىدۇ . گەرچە دىلبەر قورۇنۇپ تۇرسىمۇ پەرھات يەنىلا ساۋاقداشلارچە چاقچاق بىلەن ئۇنىڭدىكى قورۇنۇش-نى يوقىتىۋېتىدۇ . بۇنى ئاز دەپ مەكتەپتە يەنىلا ئۇنىڭغا ياخشى ئۆگىنىش ئۇچۇن نەسىھەتلەرنى بېرىپ يۇرۇۋاتاتتى . لېكىن دىل-بەر بۇنىڭ پەقەت سايىتجان مۇئەللىمنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە بولۇۋاتقان ئىش ئىكەنلىكىنى بىلمىگەچكە ، پەرھات مېنى يەنىلا ياخشى كۆرىدىغان ئوخشايدۇ دەپ ئۇنىڭغا سۇۋۇشىپ يۇرۇپ ، دىسىپرىتاتسىيىسى ئۇچۇن بىرەر تېما تېپىپ بېرىشكە ، ئاشۇ تېما بويىچە يازغان ماقالىسىنى تۇزىتىپ بېرىشكە ۋەدىلەرنى ئېلىش ئۇچۇن ھەربىر قېلىپ يۇرەتتى ، شۇڭا ئۇ ئۆزىنىڭ بىر مەزگىل ئازغانلىقىنى ، ئەمدى بۇنداق يولدا ھەرگىز ماڭمايدىغانلىقىنىمۇ ئەسكەرتىپ پەرھاتقا مىشىلداپ يىغلاپ بېرىپ يۇرەتتى .

«بوپتۇلا ، بۇرۇن ئازغان بولسا ئەمدى تۇزىلەر . لېكىن مۇھەببەتنى ئەسلىگە كەلتۇرۇش مۇمكىن ئەمەس . ئالتۇن بېرىپ ئېلىپ بولماس سۇنغان كۆڭۈلنى دېگەندەك ئۇنىڭغا كۆڭۈل بې-رىش يۇزى قارىلىقنىڭ ئىپادىسى . لېكىن توغرا يولغا باشلاي ، يارىدەم قىلىدىغان يېرى بولسا قىلاي . بۇنى مەن دىلبەر ئۇچۇن ئەمەس ، يىراقتا تۇرۇۋاتقان قىزى ئۇچۇن باغرى ئۆرتىلىۋاتقان ئاشۇ ئانا ئۇچۇن قىلاي» پەرھات مانا مۇشۇنداق خىياللار بىلەن دىلبەرنىڭ ھازىرقى سۇركىلىشلىرىنى قوبۇل قىلغانىدى .

پەرھات بىلەن دىلبەرنىڭ تۇيۇقسىزلا يېقىنلىشىپ قېلىشى ، بولۇپمۇ دىلبەرنىڭ پەرھاتقا بەكرەك يېقىنچىلىق قىلىشلىرى دەسلەپ ئابدۇسالام بىلەن ئايپەرنىڭ ، كېيىنرەك پۇتۇن سىنىپ كوللېكتىپىنىڭ قاتتىق نارازلىقىنى قوزغىدى . گۇلبوستان «توۋا خۇدايىم ، مەن نېمە كۆرۈۋاتىمەن ، ھە» دەپ ياقىسىنى ئەلەم بىلەن چىشلىدى . چۇنكى بارلىق ساۋاقداشلار نەزىرىدە

پەرھات ھەقىقىي ئەركەكلەرگە خاس سالاپەت ، يىگىتلەرگە خاس ئەركەكلىكى بار بىر ستۇدېنت ئىدى . ئۇنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن ئاق كۆڭۈللۈكى ، چىقىشقاقلىقى بىلەن يىگىتلەرگە خاس سالاپىتى خېلى - خېلى قىزلارنىڭ يۈرىكىنى پىژژىدە كۆيدۈرگەنىدى . ئەجەبا ، ئۇ ئەمدى دىلبەردەك بىر تۇترۇقسىز قىزنىڭ قۇرغان توزىقىدىن چىقىپ كېتەلمەي قالغىنىدىن ھەيران ئىدى ، ئۇنىڭ ئۆزىنى رەھىمسىزلەرچە تاشلاپ كېتىپ بار ئويۇننى ئويناپ قايتىپ كەلگەن بىر قىزغا كۆڭۈل بېرىشىنى قانداق چۈشىنىش مۇمكىن زادى . بەزىدە شۇ سەۋەبلىك پەرھاتقا سىنىپتا ھەم ياتاقتا ساۋاقداشلار «قىزىم ساڭا ئېيتاي ، كېلىنىم سەن ئاڭلا» دېگەندەك ياپتا گەپلەرنى قىلىپ ئۇنى ئەدەپلەشكە ئۆتۈشكەنىدى . لېكىن پەرھات بۇ ئىشتا چۈشەنچە بېرىشنى ئانچە خالاپ كەتمىگەچكە ئۈنچىقماي تۇرۇۋېلىش ئۇسۇلى بىلەن بۇ ئۆتكەلدىن ئۆتۈپ كېتىشنى ئويلاپ يۈرەتتى . «نەچچە كۈن سۆزلەپ ھارىدۇ ،— دېگەنلەرنى ئويلايتتى پەرھات ،— ياكى بولمىسا ئۇنى يامان يولدىن قايتۇرۇش توغرىسىدا قىلىۋاتقان بۇ ئىشىمنى ئاخىر چۈشىنىپ قالىدۇ . مەن بەرىبىر ئۇنىڭ بىلەن يۈرۈپ قېلىش ئويۇم بولمىغاندىكىن نېمىدىن قورقىمەن . قورساقتا ئاغرىق بولمىسا تاۋۇز يېيىشتىن قورقماپتۇ ، دېگەندەك بېشىمنى تىك كۆتۈرۈپ يۈرىۋەرمەمدىمەن . كېيىنرەك چۈشەنگەندە مۇشۇ قىلغانلىرىغا پۇشايمان قىلىپمۇ قالار»

لېكىن ئىشلار پەرھاتنىڭ ئويلىغىنىدەك بولماي قالدى . ئابدۇسالام يازغان «خارۇ زار» ناملىق غەزەل مەكتەپ گېزىتىدە ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن دىلبەر ئۇجۇقۇپلا كەتتى . چۈنكى ئۇنىڭدا يېزىلغان ، تەنقىد قىلىنغان مەسىلىلەرنىڭ ھەممىسى دىلبەرنىڭ ۋۇجۇدىدا بىخ ئۇرۇپ شاخلىغان ھەمدە ئۇنىڭ شاللاق خاراكتېرىنى ئېچىپ تاشلىغان مەسىلىلەر ئىدى . ئۇنى ئاز دېگەندەك مەتسالىھ بۇ غەزەلنى تەنەپپۇسلاردا دېكلاماتسىيە قىلىپ

دىلبەرنىڭ يارىسىغا ئوچۇق ـ ئاشكارا تۇز چېچىشقا باشلىغانىدى .

مانا بۇگۈنمۇ شۇنداق بولدى . مەتسالىھ ئىككى سائەتلىك يېزىقچىلىق دەرسى ئاخىرلىشىشى ھامانلا دەرس مۇنبىرىگە چىقىپ ھېلىلا يېزىقچىلىق مۇئەللىمى دوسكىغا يېزىپ سۆزلىگەن ئارۇز ۋەزىنى توغرىسىدا دېگەن ماۋزۇنىڭ ئاستىغا «غەزەل شەكلى توغرىسىدا بىر ئاز تولۇقلىما» دېگەن خەتنى يازدى ـ دە ، خۇددى ئوقۇتقۇچى دەرس سۆزلىگەندەك ئۇنىڭ نېمە قىلىدىغانلىقىنى بىلمەك بولۇپ جىممىدە ئولتۇرغان ساۋاقداشلىرىغا يۈزلەندى .

— ساۋاقداشلار ،— دېدى ئۇ كۆزلىرىنى ئوينىتىپ ، دىقماقىنە كەلگەن قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ ، — ھېلىراقتا سەمەت مۇئەللىم ئارۇز ۋەزىنى ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتتى ئەينا . ئەمدى مەن ئارۇز ۋەزىنىدە ئەڭ كۆپ قوللىنىدىغان شېئىرىيەت شەكلىمىز غەزەل توغرىسىدا ئازراق چۈشەنچە بەرمەكچىمەن .

— بولدى قىلەۋاي ۋات ـ ۋات ،— دېدى ئەزىمەت ئورنىدىن تۇرۇپ ،— سېنىڭ ئاغزىڭغا قاراپ چۈشلۈك تاماقتىن قۇرۇق قالمايلى يەنە .

— ھە راست ، تاماق ۋاقتى بولۇپ قالدى ، ھە ، ساۋاقداشلار ، — دېدى ئۇ يانچۇقىدىن گېزىت چىقىرىپ ، — ئۇنداق بولسا مەن غەزەل توغرىسىدىكى چۈشەنچىنى كېيىنگە قالدۇرۇپ ، ئۇنىڭ مىسالى بولغان ، ساۋاقدىشىمىز ئابدۇسالام ئابدۇساھىپ يېزىپ مەكتەپ گېزىتىدە ئېلان قىلغان غەزەل «خارۇ زار»نى دېكلاماتسىيە قىلىپ بېرەي ، ماقىما ؟

— بولدى قىلە ،— دېدى پەرھات ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ ،— ساڭا دېكلاماتسىيە قىلىدىغان باشقا شېئىر چىقمىدىما ؟

— ساڭا نېمە دەز كەتتى دەيمەن ،— دېدى مەخسۇت ئۇنىڭ پېشىدىن تارتىپ ئولتۇرغۇزۇپ ، — ئۇ شېئىر يا ساڭا قارىتىپ يېزىلمىسا نېمانداق چىچاڭشىيسەن ؟

— شۇ ئەمەسمۇ ، هە ، گەپنى چاپناپ تۇرماي ئوقى ،— دېدى ئابدۇللا ساۋۇت ئورنىدىن تۇرۇپ ،— بىر قاققا بىر قاق قىلىسەن- غۇ سەن شوركا .

— ئوقۇغىنە .

— ئوقۇ .

ساۋاقداشلارنىڭ قىيقاس ـ چۇقانلىرى پەرھاتنى جايىدا جىم- مىدە ئولتۇرغۇزۇپ قويدى . دېمەك ، بۇ ئىش سىنىپتىكى دىلبەر بىلەن پەرھاتتىن باشقا ھەممە ساۋاقداشلارنىڭ ئورتاق پىكرىدەك تۇراتتى . ئەمدى ئۇلار يايتا گەپتىن ئوچۇق گەپكە ، ئوچۇق ھۇ- جۇمغا ئۆتمەك بولۇپ بۇگۈن چۈشتىكى تاماق ۋاقتىنىڭ ئۆتۈپ كېتىشىگىمۇ پىسەنت قىلماي ئولتۇرۇشاتتى .

— ئەمىسە ، ئازچىلىق كۆپچىلىككە بويسۇنۇش قائىدىسى بويىچە مەن دېكلاماتسىيىنى باشلايمەن . دىققەت قىلىڭلار ئەمىسە .

مەتسالىھ گېپىنى قىرىپ گېپزىتنى قولىغا ئالدى . ساۋاق- داشلارنىڭ جىم ئولتۇرغانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن دېكلاماتسە- يىنى باشلىدى .

نام ـ ئاتاققا بېرىلىپ كۆيگەن مۇھەببەت خارۇ زار ،
ئۆپكىنى قۇيرۇق بىلىپ سۆيگەن مۇھەببەت خارۇ زار .
پۇل ئۈچۈن جاننى تىكىپ ، ساختىنى ئاشنا قىلىپ ،
چىن مۇھەببەت ئاشقىن سانقان مۇھەببەت خارۇ زار .
سۇ ئىچىپ تەشنالىقتىن قانغان قۇدۇققا تۈكۈرۈپ ،
ئەھدىگە قىلماي ئەمەل كەتكەن مۇھەببەت خارۇ زار .
كۆرسە پۇلدار ياخشىنى ، ئەربابۇ داڭدار ئەھلىنى ،
ئەسلىي يارى ۋەسلىدىن كەچكەن مۇھەببەت خارۇ زار .
قالسا كۆڭلى بىمەھەل ئۆزگەرسە دىلىنىڭ ھەۋىسى ،
يانغىنى چۈچۈل كەبى ئۆچكەن مۇھەببەت خارۇ زار .
ئاڭلا دوستۇم ، بۇ سۆزۈمنى قىل تەپەككۇر ئويلىنىپ ،
خام خىيال دۇنياسىدا...

— بولدى قىل دەيمەن ، — ئۇستەلنىڭ گۈم قىلىپ ئۇرۇ-لۇشى بىلەن مىشىلداپ يىغلاۋاتقان دىلبەر يۇگۈرۈپ تالاغا چىقىپ كەتتى . پەرھات ئۇستەلنى يەنە بىر مۇشتلاپ ئابدۇسالامغا يۇزلەن-دى ، — بۇ قانداق شېئىر بولدى ئەمدى ھە ، بىر ئادەمنىڭ زىتىغا تېگىدىغان مۇشۇنداقمۇ شېئىر يازغان بارمۇ زادى ھە...

ئۇستەلنىڭ ئۇرۇلۇشى ، دىلبەرنىڭ يىغلاپ چىقىپ كېتىشى بىلەن ساۋاقداشلار ئىشنىڭ بىر ئاز چەكتىن ئېشىپ كەتكەنلىكى-نى ھېس قىلدىمۇ ئەتىمالىم بىر - بىرلەپ سىنىپتىن چىقىپ كېتىشكە باشلىدى . ئابدۇسالام سىنىپتىكى بالىلارنىڭ ھەممىسى چىقىپ كەتكەندىن كېيىن تېخىچە ئاچچىقتىن تىترەپ تۇرغان پەرھاتنىڭ يېنىغا باردى - دە ، ئۇنىڭ مۇرىسىدىن يەڭگىل بېسىپ ئورنىغا ئولتۇرغۇزدى .

— سەنمۇ ئاغىنە بولدۇڭمۇ زادى ،— دېدى پەرھات ئۆزىگە دوستلارچە تىكىلىپ ئولتۇرغان ئابدۇسالامغا قاراپ ،— ئېچىشقان يەرگە تۇز چاچقاندەك نېمە قىلغىنىڭ بۇ زادى ؟

— زادى نېمە دېمەكچىسەن ئاداش ،— دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭغا قاراپ ھەيران بولغان ھالدا ،— يازغان شېئىرىم قاملاش-ماپتىمۇ يا مېنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرىمدىن دىتىڭغا ياقماي قېلىۋاتقان يەرلىرىم بارمۇ ؟

— خۇپسەنلىك قىلما ،— دېدى ئۇ كۆزەينىكىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ قويۇپ ، — شېئىر يازدىم دەپلا بىر ئادەمنى ، ياق ، بىر بىغۇبار قىزنى مۇشۇنداق ھاقارەتلىسەڭ قانداق بولىدۇ دەي-مەن ؟ ! ئۇمۇ سېنىڭ ساۋاقدىشىڭغۇ ئاخىر ؟ !

— ئاشۇ غەزەلگە خاپىلاپ قالغان ئوخشىمامسەن ئاداش ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ مېھرىبانلىق بىلەن سۆزلەپ ،— شېئىر يېزىشنى سەن ماڭا ئۆگەتكەن ، بۇ توغرىسىدا مەن ساڭا ئاتىكارچىلىق قىلىپ چۈشەندۈرۈشۈمنىڭ ھاجىتى يوقتى ئاداش . شېئىر دېگەن يۈرەكتىن ئۇرغۇپ چىققان

هېسسىياتتىن پارتلىغان ژولقان دەپ سۆزلەپ كېتەتتىڭ . يۈرەك-
تىن ئۇرغۇپ چىقىدىغان هېسسىياتنىڭ ئۇندۇرمىسى بىزنى هەر-
يان چۆرگىلىتىۋاتقان رېئال تۇرمۇشقۇ . مەن پەقەت رېئال تۇر-
مۇشقا يۇزلەنگەن بىر هەۋەسكار . مېنىڭ قەلبىمگە چوڭقۇر
ئورۇنلاشقان تۇرمۇش تەپسىلاتلىرى شېئىر بولۇپ تۆكۈلىدۇ
ئاداش . لېكىن مەن بىرسىنى هاقارەتلەش ، چۈشۈرۈش مەقسىد-
ىدە قەلەم تەۋرەتتىم دېيەلمەيمەن . ئەدەبىيات رېئال تۇرمۇشنىڭ
يازغۇچى مېڭىسىدىكى ئىنكاسىنىڭ مەھسۇلى دېگەننى ئوبدان بە-
لىسەن ، تېگىپ كەتسە دېمەك قورققان يەردە جىن بار دېگەن
گەپ ، بۇنىڭغا بۇنچە چاچراشنىڭ نېمە هاجىتى دەيمەن .

— بىلجىرلىما ،— دېدى پەرهات لىككىدە ئورنىدىن تۇ-
رۇپ ،— ئەجەبا ، سەن بىرەر كىشىنى مەقسەتلىك هالدا مەسخىرە
قىلىپ شېئىر يازغىنىڭدىن گۇمان قىلمامسەن ؟

— كىمنى مەقسەتلىك مەسخىرە قىپتىمەن ؟

— دىلبەرنىچۇ .

— ۋاھ ، تاپقان گېپىڭنى قارا ،— دېدى ئابدۇسالام ئورنە-
دىن دەس تۇرۇپ ،— دىلبەرنى دە ، مەن تېخى ئاشۇ دىلبەرنى
مەقسەتلىك مەسخىرە قىلىپ شېئىر يازدىمما ؟ ! مەن ساڭا دەپ
قويايى ئاداش ، مەنچۇ ئۇنىڭدەك تۇتۇرۇقسىز قىزلارغا ئاتاپ شېئىر
يازىدىغان ئورۇنغا چۈشۈپ قالمىدىم تېخى .

— يەنە خۇپسەنلىك قىلىۋاتسەن دوستۇم ، — دېدى پەرهات
بىر ئاز پەسكويغا چۈشۈپ ، — سېنىڭ بۇ شېئىرىڭ تامامەن
ئاشۇنىڭغا قارىتىپ يېزىلغانلىقىنى كاللىسىنىڭ سۈيى بار ئادەممۇ
پەرق ئېتەلەيدۇ . ئۇنداق قىلمايلى ئاداش ، بىزده «ئېگىلگەن
باشنى قىلىچ كەسمەپتۇ » دېگەن گەپ بار . ئويلاپ باقە ، ئۇ هازىر
ئاشۇ ئىككى يىلدا قىلغانلىرىغا هەقىقىي پۇشايمان يەۋاتىدۇ هەمدە
ئوقۇشنىڭ قەدىرىگە ئەمدى يېتىۋاتىدۇ . مۇشۇنداق ئەهۋال ئاستىدا
ئۇنى قۇتۇلدۇرۇپ قېلىشنىڭ ، ئۇنىڭغا ياردەم بېرىشنىڭ ئورنىغا

ئۇنى ھاقارەتلىسەڭ توغرا بولامدۇ زادى . بايا ئۇنىڭ چىرايىنى كۆردۈڭمۇ ، مۇردىدەك تاتىرىپ كەتتى . ئۇنىڭ يىغىسىنى نېمە دەيسەن ئەمدى ؟ ! بىلىۋاتىمەن ، سىلەر مېنى يۇمشاقۇاشلىق قىلىپ نەچچە يىل سىرتتا پالاس قېقىپ يۈرگەن قىزنى قانىتى ئاستىغا ئېلىۋاتىدۇ دەپ خاپىلاۋاتىسىلەر . بۇنداق ئويلىساڭلار خاتالىشىسىلەر دوستۇم . بىز ئىككىمىز ئادەتتە بىر ـ بىرىمىز ـ دىن سىر يوشۇرۇشقان ئەمەسقۇ . سەن مېنى چۈشەنمىسەڭ ، باشقىلار قانداق چۈشىنىدۇ ؟

— بۇ چۈشەنمىگەنلىك ئەمەس . مەن پەقەت شۇنداقراق ئىش بولۇپ قېلىپ دوستۇمنىڭ يۈزى چۈشۈپ كەتمىگىيدى دەپ ئەنسىرەۋاتىمەن .

— ئەنسىرىشىڭ ھاجەتسىز ، مەن ئۇنىڭ كېچىكىپ قالغان بولسىمۇ يار لېۋىدىن ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ ھەقىقىي ستۇدېنتلاردەك بىلىم يۈرتىنىڭ پەرۋانىسىغا ئايلىنىشى ئۈچۈن يارەم قىلاي دەۋاتىمەن شۇ . ئۇنىڭ ھازىرقى ئارزۇسىمۇ شۇغۇ .

— شۇنداق بولسىلا ياخشى بولغىنى ، — دېدى ئابدۇسالام پەرھاتنىڭ مۇرىسىدىن ئىتتىرىپ سىنىپتىن چىقىۋېتىپ ، — ئۇ ئەسلىي بۇرۇنلا ئەقلىنى تېپىشى كېرەك ئىدى . شۇنداق بولغاندا بىر نەچچە قېتىم تولۇقلاپ ئىمتىھان بېرىمگەن ، بىر نەچچە قېتىم تەكشۈرۈش يېزىپ يۈرمىگەن بولاتتى . ئەمدى بولغاندا يىتكەنىنىڭ ئورنىنى تولدۇرغىلى بولاتتىمۇ زادى .

— ئابدۇسالام سەن··· ، — پەرھات ئىشىك ئالدىدا جالاقلاپ تىترىگىنىچە تۇرۇپ قالدى .

— بولدى ئاداش ، ئۇنداق ئاچچىقىڭنى يامان قىلما ، سېنىڭ بۇنداق ئاچچىقلانغانلىقىڭنى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتىمەن . ئادەم دېگەنگە ئاچچىق يۇتۇۋېلىشتىن يامان ئىش يوق جاھاندا . سېنىڭ پەرىزىڭنىڭ يېرىمى توغرا ، مەن ئەسلىي بۇ شېئىرىمدا ئاشۇ دىلبەرگە ئوخشاش شاللاق ، تۇتۇرۇقسىز قىزلارنى بىر قۇر ساۋاب

قوياي دېگەنىدىم . لېكىن ئوق دەل جايىغا تېگمىپ كەتتى . مېنىڭ-چە ، ئۇنىڭغا ئاشۇنچىلىك تېگمىپ كەتكەنىنىڭمۇ زىيىنى يوق . بۇندىن كېيىنكى ھاياتىدا ھوشىنى تېپىراق يۈرىدىغان بولۇپ قالىدۇ . ئاداش ، راست گەپ قىلە ، سېنىڭ دىلىدىر بىلەن قايتا يۈرۈپ قېلىش خىيالىڭ يوقتۇر ؟

— نېمىلەرنى دەپ يۈرىسەن ،— دېدى پەرھات ئۇنىڭ مەيدە-سىگە مۇشتى بىلەن بىرنى سېلىپ ، — مەن ئاشۇنداق تۇتۇرۇقسىز ئادەممۇ ؟ ! ساڭا دېمىدىم ئاداش ، ئۇنىڭ ياسىن بىلەن يۈردۈم دېگىنى يالغان ، ئۇ ياسىنىڭ شەھەردىكى بىر تۇغقان ئاكىسى ، گەزمال سودىگىرى مۇھەممەدئىمىن دېگەن بىر خوتۇنپۇرۇش بە-لەن يۈردى .

— نېمىلەرنى دەۋاتىسەن ھوي ، — دېدى ئابدۇسالام كۆزلە-رىنى چەكچەيتكەن ھالدا ، — بۇ قانداق گەپ بولۇپ كەتتى ئەمدى .

— قانداق گەپ بولىدۇ . ھېلىقى چاپانىنچۇ ، مانىڭ ئۇقمايۋا-تقىنىنى ، ئايپەرى كىيىۋالغان توقۇلما چاپاندىن بىرنى ئۇمۇ ئالغان ئەمەسمىدى . ئاشۇ چاپاننى ئەسلىي ماڭا ئېلىپ بەرسەڭ دېگەن ، بىراق ئۇنىڭغا يەتكۈدەك پۇل يوق قايتىپ چىققانىدۇق . نەچچە كۈن ئۆتمەيلا ئۇ ئاشۇ چاپاننى ئەكىردى ـ دە ، ئۆزگەردى .

— مۇنداقمۇ زىل يەرلىرى بار دېگىنە بۇ ئىشىنىڭ ، ئەجەب ئىچىڭ كۆچلۈك نېمىكەنسەن . ھەممىنى بىلىدىكەنسەن يا ماڭا مۇنداق ئىشتى دەپ تىنماپسەن . ئۇ ئاشۇ چاپاننى ئالمەن دېگەن چاغدا بىزگە مەسلىھەت سالساڭ يىغىش قىلىپ ئالماسمىدۇق . ئۇ چاغدا بۇنداق ئىشلارمۇ بولۇپ كەتمەيتتى .

— مەن قەرز ئېلىپ كىيىم كىيىشكە بەك ئۆچ ، — دېدى پەرھات ئابدۇسالام بىلەن ياندىشىپ كېتىۋېتىپ ،— كىيىمسىز قالمىغاندىكىن ئابرۇيىپەرەسلىك قىلىپ قەرزگە كىيىم كىيگەدە-نىڭ نېمە پايدىسى بار دەيمەن ـ دە .

— گەپ بىلەن بولۇپ كېتىپ تاماقسىز قالامدۇق نېمە ئاداش ،— دېدى ئابدۇسالام ئاشخانىدىن تاماق يەپ قايتىپ چىقىۋاتقان بالىلار تەرەپكە قاراپ ،— ئىتتىكرەك ماڭ ئەمدى .

— بولدىلا ئاداش ،— دېدى پەرھات ئۇنىڭغا قاراپ ،— ئاشخانىدا ھازىر تاماقنىڭمۇ تايىنى قالمىدى ھەرقاچان ، شاققىدە مەكتەپ ئالدىدىكى ئاشخانىغا چىقىپ ، قېنىق چاي دەملەپ ئىچىكەچ ئاچچىق ـ چۈچۈكرەك قىلىپ سۈيۈقئاش ئەتكۇزۇپ ئىچىپ كىرەيلىچۇ . ئەھۋالدىن قارىغاندا ئىككىمىزنىڭ پارىڭى تېخى ئاخىرلىشىدىغاندەك ئەمەس .

— مەيلى جۇمۇ ، — دېدى ئابدۇسالام پەرھات بىلەن يانداشىپ كېتىپ بېرىپ ، — ھازىرچۇ سەن نېمە دېسەڭ ماقۇل دېمىسەم بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ . توۋا ، ئۇستەلنى گۇمبۇرلىتىپ ئۇرۇۋېتىدىڭ ، سىنىپ ئۆرۈلۈپ چۈشكەندەك بىر تۈيغۇغا كېلىپ قالدىم جۇمۇ . مەتسالىھ شورىكىنى دېمەيسەن تېخى ، قورقمىنىدىن ئىشتىنىغا چىقىرىۋەتتىمىكىن دەپ ئويلاۋاتىمەن .

— ھا ـ ھا ـ ھا ،— پەرھات ھۇزۇرلىنىپ كۈلدى ، — دېمىسىمۇ راستىقۇ ، ئۇنىڭ بايا قىلغىنى سەل ھەددىدىن ئېشىپ كەتتىغۇ ئەنە . ئۇ شورىكىغا دەپ قوي ، كۆرگەنلا يەردە كۆزىنى يۇمۇپ ئوقۇۋەرمىسۇن ئۇ پاخپاق شېئىرىڭنى ، خاپا بولما ، ياراتمىغانلىقىم ئەمەس ، بىراۋغا مۇنداق ئوچۇق ـ ئاشكارا تېگىدىغان بىر نەرسە يازساڭ مېنىڭچە بولمايدۇ ، دېمىسىمۇ نېمانداق ئوچۇق يازدىڭ دەيمەن . «پۇل ئۈچۈن جاننى تىكىپ ، ساختىنى ئاشنا قىلىپ» دېگەن مىسرالىرىڭ بەكلا يالىڭاچ بولۇپ قاپتۇ .

— مەن سەندەك لىرىكىلىق شائىر بولمىغاندىكىن گەپنى لىرىك ھېس ـ تۈيغۇلارغا يۆگەپ مىسرا تىزىشنى ئانچە بىلمىپ كەتمەيمەن . شۇڭا گەپلىرىم ئاشۇنداق تومتاق چىقىپ قالىدۇ دېگىنە . شۇڭلاشقا شېئىر بىلەن ھېكايىنى ئارىلاشتۇرۇۋاراق بىر ئىش قىلىۋاتىمەن ، لېكىن بەزى ھاللاردا مۇشۇنداقراق بولغىنىمۇ

ياخشىكەن دەپمۇ قالىمەن . چۈنكى ئۇ بىۋاسىتە ئوبيېكتقا تېگىدىـ
كەن ئەمەسمۇ .

ئۇلار مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىغا چىقىپ لەڭمەن بىلەن سۇيۇقئاشتىن باشقا تاماق ئېتىلمەيدىغان «مەمەتتۇرسۇن ئاشخانىـ
سى»غا كىرىپ كەلدى . كىچىككىنە بىر ئېغىز ئۆيگە ئىككى كىشىلىك ئۈستەلدىن پەقەت تۆتىلا قويۇلغان بۇ كىچىك ئاشخانا هازىر ئادەمسىز ئىدى ، ئاشخانا كىچىك بولغاچقا ئادەم كۆپ بولۇپ كەتسە بۇ ئاشخانا خوجايىنلىرى — ئەر ـ ئايال ئىككىسى ئىشلەپمۇ ئۈلگۈرمەي قالاتتى . بەزىدە مانا مۇشۇنداق ئادەمسىز ئولتۇرۇپمۇ قالىدىغان ۋاقىتلىرى بولاتتى ، ئۇلارنىڭ تامىقى هەم ئەرزان ، هەم تەملىك بولغاندىن سىرت مەكتەپنىڭ تاماق بېلىتىـ
گىمۇ ئوخشاشلا تاماق سېتىۋېرىدىغان بولغاچقا ، تاماققا كېچىكىپ قالغان ستۇدېنتلار بۇ ئاشخانىغا كىرىپ تاماق يېيىشەتتى . تاماق بېلىتى تۈگەپ كەتكەنلەر بولسا نېسىگە تاماق يېسىمۇ ياكى تاماق بېلىتىنى مۇشۇ يەردىن سېتىۋالسىمۇ بولىۋېرىدىغان بولغاچقا ئۇ مۇشۇ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ يەنە بىر ئىللىق ئائىلىسىگە ئايلىنىپ قالغانىدى ، لېكىن بۇگۈن نېمە ئۈچۈندۇر بۇ ئاشخانا چۆلدەرەپ قالغان بولۇپ ئاشخانا خوجايىنى مەمەتتۇرسۇننىڭ ئايا-
لى تاماق ئېتىش ئۆيىدە چىنە ـ قاچىلارنى جاراڭشىتىپ يۇيۇۋاتاتـ
تى .

— كەسىلە مېهمانلار ، كەلسىلە ، — ۋىجىككىنە بەستىگە يوغان كېلىپ قالغاندەك بىلىنىدىغان ئاسما پەشتامىنىڭ بىر بۇر-
جىكىگە قولىنى ئېرتىپ يېتىپ چىققان بۇ ئايال دېرىزە تۈۋىدىكى ئۈستەلدە ئولتۇرغان پەرهات بىلەن ئابدۇسالامنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلدى ،— نېمە تاماق يىيىشىلىكىن غوجاملىرىم ؟

— ئاچچىق ـ چۈچـۈك قىـلىپ ئىـككى چىنە سۇيۇقئاش ئېتىپ بەرسىلە ،— دېدى ئابدۇسالام ئۇ ئايال ئەكەلگەن چۆگۈنـ
نىڭ تېشىنى تۇتۇپ بېقىپ ، — چايلىرى سوۋۇپ قالغاندەك

تۇرىدۇ . بىزگە قىزىقراق چاي دەملەپ بەرگەن بولسىلا .
— جىنىدەك ئولتۇرۇپ تۇرۇشسىلا ، ھازىرلا دەملەپ بېرىمەن .

ئۇلار خوجايىن ئايال قايتىدىن دەملەپ كىرگەن ئىسسىق چايدىن ئىككى پىيالە قۇيۇپ سۇمۇرۇپ ئىچكەچ يەنە پاراڭغا چۈشتى .

— ئاداش ،— دېدى ئابدۇسالام پەرھاتنىڭ ھارغىنلىقتىن ئىچىگە تارتىلىپ كەتكەن كۆزلىرىگە قاراپ ، — ئۆزۈڭنىڭمۇ ئىشىڭ يېتىپ ئاشقۇچە بار . شۇنداق تۇرۇقلۇق دىلىبەرگە نېماز چىلا قىلىپ كېتىدىغانسەن . مەنغۇ بوپتۇ چۈشىنەي . لېكىن باشقىلارچۇ ؟ سىنىپتىكى ساۋاقداشلارنىڭ سىلەر توغرۇلۇق نېمە گەپلەرنى قىلىشۋاتقانلىقىنى بىلىۋاتامسەن زادى ؟

— نېمە گەپكەن ئۇ تۇگىمەيدىغان ؟ !

— نېمە گەپ بولاتتى ئاداش ، — دېدى ئابدۇسالام قوشۇمسىنى تۇرۇپ ناھايىتى جىددىي بىر مەسىلە ئۈستىدە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈۋاتقاندەك ئەستايىدىللىق بىلەن ، — دىلىبەر ئىككى يىلىنىڭياقى قىلىدىغانلىنى قىلىپ بولۇپ يەنە پەرھاتقا چاپلىشۋالىدىغان بولدى . ئۇنى خىلىلا ئوغۇل بالىچىلىقى بار دەپ يۈرسەك لاتا چىقىپ قالدى دېيىشۋاتىدۇ . يەنە تېخى··· ۋاي بولدىلا ، ئادەم تىلغا ئالغۇسىز سەت گەپلەرمۇ بار جۇمۇ .

— ئۇلارغا دەپ قوي ، — دېدى پەرھات دېرىزىدىن سىرتقا قاراپ ئولتۇرۇپ ، — مەن يەنىلا ساۋاقداشلارنىڭ نەزىرىدىكى ھېلىقى مەرد ، ئاق كۆڭۈل ، تىرىشچان پەرھات . مەن ساڭا بۇ گەپنى قىلغان . سايىتجان مۇئەللىم ئۇنىڭغا تەربىيە ئىشلەش مەسلىسىنى ماڭا تاپشۇرغان . شۇڭا مۇئەللىمگە بەرگەن ۋەدەمنى ئاقلاش ئۈچۈن ئۇنىڭغا ياردەم قولۇمنى سۇنماقچىمەن . ئۇنىڭ بىلەن يۈرۈپ قېلىش ئويۇم پەقەتلا يوق . يەنە تېخى دىلىبەرنىڭ ئاپىسى ئايسىخان ئانىغا بەرگەن ۋەدەمۇ بار . بەكمۇ كۆيۈمچان ،

ئاق كۆڭۈل ئايال ئىدى ئۇ . ئاشۇنداق ئايالنىڭ بالىسى مۇشۇنداق ناشايان ئىشلارغا كىرىشىپ قالغىنىغا ئىچىم ئېچىشىپ كېتىۋاتىدۇ ، ئاداش . مەكتەپ پۈتتۈرۈپ ئۇ يەرگە بارغاندا ئۇ ئايالنىڭ يۈزىگە قانداق قارارمەن دەپ ئويلاپ ئولتۇرۇپ كېتىمەنغۇ ، شۇ سەۋەبلىك ئۇنىڭ بۇ پاتقاقتىن تېزرەك قۇتۇلۇپ چىقىشىغا ياردەم قىلاي دەپلا مۇشۇنداق گەپ ـ سۆزلەرگە قېلىپ يۈرۈۋاتىمەنغۇ .

— سېنىڭ مۇشۇنداق ئويلايدىغىنىڭنى خەق چۈشىنەمدۇ ، ئاداش ،— دېدى ئابدۇسالام چايدىن بىر ئوتلام ئوتلاۋېتىپ ،— سەن ھازىر سىنىپتا تۆتىنىڭ بىرى ، مەكتەپتىمۇ رەھبەرلەرنىڭ كۆزى چۈشۈۋاتقان بىر ئوقۇغۇچى . دېمەك ئىستىقبالىڭ بار ستۇدېنتسەن . ئىجادىيەتتە بولسۇن ، تىل ئۆگىنىشتە بولسۇن دادىلىق بىلەن ئىلگىرىلەۋاتىسەن . بۇ جەھەتتە مەن ساڭا پەقەتلا يېتىشەلمەي قالدىم . چۈنكى مەن تولۇقسىزنىمۇ تۇزۇك ئوقۇيالمىغاچقا ئۇلۇم راستىنلا بوش كېلىپ قالدى . ئاشۇ ئۇلىنى چىڭداش ئۈچۈن بولسىمۇ سەندىن بىر ھەسسە ئارتۇق كۈچىشىم كېرەككەن . شۇڭا ئاداش ، خەيرخاھلىق قىلدىم دەپ ئۇنى كەچكىچە كەينىڭدىن ئەگەشتۈرۈپ يۈرۈۋەرمە . بىز ھېس قىلمىغان بىلەن مەكتەپ تەشكىلى ، سىنىپ مەسئۇلى ئاللىقاچان بارلىق ساۋاقداشلارنىڭ مىجەز ـ خاراكتېرىگە دىققەت قويۇپ بولدى .

— بۇنى بىلىمەن ، — دېدى ئۇ دېرىزىدىن سىرتقا نەزەر سېلىپ ، — ئىككىمىزنى مەكتەپتە ئېلىپ قېلىش مەسىلىسىنى تالاش ـ تارتىش قىلىۋاتقانىدەك تۇرىدۇ .

— مېنى سۆرىمە ، ئۆزۈڭنى دە ئاداش ، مەن قانداقچە بۇ مەكتەپتە قالىمەن ؟ !

— سەن قالمىساڭ كىم قالىدۇ ؟ ئۇدا ئۇچ يىل ئوچتە ياخشى ئوقۇغۇچى بولدۇڭ . مانا دەرستىن سىرت مەكتەپ گېزىتى بىلەن مەكتەپ ژۇرنىلىنىڭ بەت ياساش ، كوررېكتورلۇقىنى قىلىشتەك نازۇك ئىشلىرىغا قارىشىپ بېرىۋاتىسەن . دېمەك ، سەن ئاللىقا-

چان ساڭا ئىشىنىپ ئاشۇ ئىشلارنى قىلىشقا ياردەم قىلىۋاتقانلار. نېڭ خاتىرىسىگە چۈشۈپ بولدۇڭ ، كىم بىلىدۇ ، بىزنىڭ بۇندىن كېيىن يازغان ئىلمىي ماقالىلىرىمىزنى سەن تەھرىرلەپ ئولتۇرامسەن تېخى .

— ۋاھ ، ئەجەب تاتلىق ، شېرىن خىيال قىلىدىغان بولۇپ كېتىپسەن جۇمۇ .

— بۇ خىيال ئەمەس ، ئەمەلىيەت دەيمەن . ئۆتكەندە سىنىپ مەسئۇلىمىز سايىتجان مۇئەللىم ماڭا مۇشۇنداقراق بىر گەپنى قىلغان دېگىنە .

— ماڭىمۇ دېدى ، لېكىن تازا ئىشىنىپ كېتەلمىدىم .

— مۇئەللىممۇ چاقچاق قىلامدۇ دەيمەن .

— مېنى روھلاندۇرۇپ شۇنداق دېدىمىكىن دەيمەن ، — دېدى ئابدۇسالام ئېغىر خىيالغا پاتقان ھالدا بىر پەس ئولتۇرۇۋېتىپ ، — ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاداش ، يۇرتقا قايتمىسام زادى بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ ، ئاپام بىلەن دادام يېزىدا تۇرغان ئاشۇ ئون نەچچە يىلدا تولا يۇرەكئالدى بولۇپ كېتىپتىكەنمۇ دەيمەن ئاغرىقان بولۇپ قاپتۇ ، چوڭ ئوغۇل بولغاندىكىن بېرىپ خىزمىتىنى قىلايمىكىن دېگەن نىيەتكە كېلىپ قالدىم .

— توغرا ئويلاپسەن ، — دېدى پەرھاتمۇ بىر پەس ئولتۇرۇپ كېتىپ ئابدۇسالامغا مېھرى بىلەن تىكىلگەن ھالدا ، — مەنمۇ ئاشۇنداقراق ئويدا بولۇۋاتىمەن دېگىنە ، ئۆزۈڭ ناھايىتى ئوبدان بىلىسەن دوستۇم ، بىز سىلەردەك بەش بالا ئەمەس ئارانلا ئىككى ، ھەدەم بولسا ئۇرۇمچىدە ، ئەگەر مەن قەشقەردە قېپقالسام دادام تىكەندەك يالغۇز قالغۇدەك ، ئانام بولغان بىلەن ئۇمۇ ئاغرىقچان ، شۇڭا مەنمۇ سەندەك ۋاپادارلىقنى يېنىغا بېرىپ ئاشۇ يەردە خىزمەت قىلغاچ يەتكۈزەيمىكىن دەيمىنا .

— بۇ ئىشلارنىچۇ ۋاقىتى كەلگەندە ئاندىن كۆرەرمىز ئاداش ،— دېدى ئابدۇسالام ئېغىر ئۇھ تارتقان ھالدا ،— پەقەت

بىزنىڭ كۆڭلىمىزدە سان بولسىلا بولدى ، لېكىن سەن ھەر ھالدا دىلىمىزدىكى مەسىلىسىدە سەل ئېھتىياتچانراق بولمىساڭ بولمايدۇ . ئادەمدە ئادەمىيلىك ئەخلاقتىن باشقا كىشىلەر ئارىسىدىكى قەدىر - قىممەت مەسىلىسىمۇ ئىنتايىن مۇھىم ، گۈلبوستان ئەسلىي ياخشى قىز ئىدى . ئۇنىڭ دىلىغا قاتتىق ئازار بېرىپ قويدۇڭ ، ئۇنىڭدىن كەچۈرۈم سوراپ يارىشىۋال ، يەنە دېسەم يەنە شۇ ، ئەسلىي سېنىڭ ئۆمۈرلۈك جۈپتۇڭ شۇ بولغان بولسا ئاجايىپ ئېسىل بىر ئائىلە قۇرۇلغان بولاردى . ئەپسۇس ، ئۇنى رەت قىلدىڭ ، قاراپ تۇر ، شۇنىڭ دەردىنى تارتىپ قالىسەن .

— توغرا دەيسەن ، — دېدى پەرھات ئېغىر خۇرسىنىپ تۇرۇپ ، — مەن گۈلبوستان مەسىلىسىدە ھەقىقەتەن يېنىكلىك قىپتىمەن . مەن پەقەت قۇدرەتىنىڭ ئۇنىڭغا ئاشىق ئىكەنلىكىنىلا كۆزدە تۇتۇپ گۈلبوستانىنىڭ كۆڭلىنى پەقەتلا چۈشەنمەپتىمەن . ئەسلىي تاشنى تاياقتا تاڭغىلى بولمايدىكەن ئەمەسمۇ .

— ئەمدى چۈشىنىپسەن - دە ، — دېدى ئابدۇسالام خۇشال بولغان ھالدا ئۇنىڭ قولىنى تارتىپ ئەكېلىپ كۆرۈشۈپ تۇرۇپ ، — باركاللا ، ئەمدى ئەقىل كىرىپتۇ ساڭا ، بۇ ياخشى گەپكەن ، بۇ ئىشقىچۇ ھازىرمۇ ئانچە كېچىكمەيسەن ئاداش ، گەپكە گەپ توغرا كەلگەندە يەنە دەپ قويايلى ، دىلىمىزدىن بەك ئېھتىيات قىل . مېنىڭچە ئۇ ئاشۇ دىسىپرىتاتسىيە ياقىلاش ئىشىدا سەندىن يارىدەم ئېلىپ بۇ ئۆتكەلدىن ئۆتۈۋېلىش ئۈچۈنلا ساڭا يېقىنلىشىۋاتىدۇ . سەن بەك كۆڭۈلچەك ، يەنە ئۇنىڭ دامىغا چۈشۈپ كېتىپ گۈلبوستاننى رەنجىتىپ قويىدىغان ئىشنى قىلما .

— خاتىرجەم بول ، كۆڭۈلچەك بولساممۇ يىگىتلىك غۇرۇرۇم بار .

— بەكلا ساقلىتىپ قويدۇم ، ھەرگىز خاپىلاشمىسىلا جۇما ، — خوجايىن ئايال بىر چىنە ئاشنى كۆتۈرۈپ يېتىپ كەلدى - دە ، ئۇنى ئۈستەلگە قويۇپ يەنە بىر چىنە ئاشنى ئالغىلى

كەينىگە ياندى . بۇ يۇزى تولۇق قىزارغان سۈيۇقئاش ھەقىقەتەن ئوخشىغان بولۇپ ، ئۇنىڭدىن پىننە بىلەن پەمىدۇرنىڭ مەززىلىك ھىدى دىماغقا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى .

تاماق يەپ ئولتۇرۇپ پەرھات يەنە خىيالغا كەتتى . ئۇ شۇ تاپ ئابدۇسالامنىڭ بايا دېگەن سۆزلىرىنى ھەزىم قىلىۋاتاتتى . دېمىسىمۇ دىلبەر مۇشۇ كۇنلەردە پەرھاتنىڭ كەينىگە كىرىپلىۋالغاندى .

— جېنىم پەرھات ، مەن خۇش بولاي . ئانا كۆرگەن ، ئاتا كۆرگەن ، بىر ئۆيدە تۇز يېگەن ئادەملەرغۇ بىز . ماڭا سەن يارىدەم قىلمىسىڭ كىم يارىدەم قىلىدۇ . ئەگەر مۇشۇ دىسىپلىنىسىيە ياقىلاش ئىشىدا سەن يارىدەم قىلمىسىڭ دېپلوم ئالالماي قالىمەن . سەندىن ئۇ دۇنيا ، بۇ دۇنيا رازى بولۇپ كەتسەم . ماڭا بىر يارىدەم قىلساڭ ، ساڭا قىلغان ئەسكىلىكلىرىمنى كەچۈر ، مېڭە قېتىم ، ئون مىڭ قېتىم تۆۋە قىلدىم . ئالدىڭدا تىزلانغۇدەك بولۇۋاتىمەن- غۇ ، مەن ئالدىڭدا ھەقىقەتەن گۇناھكار ، ماڭا ئەمەس ئاشۇ بىچارە ئانامغا يارىدەم قىلغىنىڭ بولسۇن ، پەرھات ، — دىلبەرنىڭ يېلىنىپ ـ يالۋۇرۇشلىرى ، ھە دېسىلا كۆزىنىڭ سۈيىنى چىقىرىپ ئاشۇنداق يىغلاشلىرى پەرھاتنى دېلىغۇل قىلىپ قويدى .

ئادەتتە قىزلارنىڭ يالۋۇرۇشلىرى ، بولۇپمۇ يىغلاپ تۇرۇپ يالۋۇرۇشلىرى ئاسانلا ھېسداشلىققا ئېرىشىپ قالىدۇ . ناز ـ كەرەشمىلىك ، گۈزەل قىزلارنىڭ خۇددى بۇلاق سۈيىنىڭ يېنىك شىلدىرلاشلىرىدەك چىقىدىغان تاتلىق گەپ ـ سۆزلىرى ھەرقانداق مۇز تەلەت ئەرنىمۇ ئېرىتىۋېتىشكە قادىر . شۇڭا پەرھات دىلبەرنىڭ يىغلاپ تۇرۇپ قىلغان گەپ ـ سۆزلىرىگە ھەقىقەتەن بەرداشلىق بېرەلمەي قالدى . ئۇنىڭسىزمۇ سايىتجان مۇئەللىمنىڭ «ئۇنىڭغا پەقەت سىزلا يارىدەم بېرەلەيسىز » دېگەن بۇيرۇق خاراكتېرلىك سۆزى بۇ ئىشتا ھەل قىلغۇچ رول ئوينىغاچقا ئۇ دىلبەرگە ئاخىرقى قېتىم يارىدەم قىلىش يولىنى تاللىۋالغاندى .

«بوپتۇ ، مۇشۇ ئاخىرقى ياردىمىم بولۇپ قالسۇن . ساۋاق-داشلىرىم بۇ قىلىقىمدىن كۈلۈشىدۇ ، مېنى مەسخىرە قىلىشىدۇ ، لېكىن ئاخىر مېنى چۈشىنىدۇ . ئۇنى شۇنداقلا تاشلىۋەتسەم ئۇنىڭ ئىستىقبالى بىراقلا تۈگەيدۇ . ئۇ چاغدا ئايسىخان ئانىغا نېمە دەيمەن . ئۆز يۈرتلۇقىنى يامان يولدىن ياندۇرماپتۇ دېيىشسە بۇ ئاتاقنى نەدە كۆتۈرۈپ يۈرىمەن . توشقان تېرىسىمۇ ئۇچ كۈن چىدايدىغۇ . چىداي ، بۇ ئاخىرقى قېتىم بولۇپ قالسۇن··· »

پەرھات ئۆزىنىڭ بۇ خىياللىرىنى ئابدۇسالام بىلىپ قالغاندىن كېيىن دېگەندەك ئۇنىڭغا قارىدى . لېكىن ئۇ ھازىر ھېچنېمىدىن خەۋەرسىز ھالدا تۆز تەمى ئوبدان تەڭشەلگەن سۈيۇقئاشقا ئاچچىق-سۇ بىلەن قىزىل مۇچىنى سېلىپ سۈيىنى بولۇشىغا قىزارتىپ ئولتۇرۇپ بۇڭ - بۇڭ تەرلىگەن ھالدا تاماق يېمەكتە ئىدى .

يىگىرمىنچى باب دەريا بويىدىكى پاجىئە

«بەزىدە دەريامۇ ئۇنسىز ياش تۆكىدۇ»
— خاتىرەمدىن

— بولدى ، ئەمدى توختاپ قالسىلا هاجىمكا ،— دېدى پەر-
هات چوڭ قورۇنىڭ ئىشىكى تۆۋىگىچە ئۇزىتىپ چىققان هۇسەن
قارى هاجىمغا ئېگىلىپ سالام قىلىپ تۇرۇپ ،— خوش ئەمىسە ،
خۇدايىمغا ئامانەت .

— توختاپ تۇرسىلا ، — دېدى هۇسەن قارى هاجىم سىياھ-
دەك قارىداپ كەتكەن بىپايان كۆككە قاراپ ئۆزىچە چۆچۈگەن
هالدا ،— بۇگۈن قونۇپ قالسىلا بالام . بەك كەچ بولۇپ
كېتىپتۇ .

— ئەنسىرىمىسىلە هاجىمكا ، — دېدى پەرهات يېرىم ئېگە-
لىپ خوشلىشۇېتىپ ، — تولا مېڭىپ كۆنۈپ كەتكەن يول بۇ .
كېتىۋېرىمەن . مەكتەپمۇ يېقىنلىغۇ .

— ئۇنداق بولسا مېنى ساقلاپ جىنىدەك تۇرۇپ تۇر-
سىلا ، — دېدى هۇسەن قارى هاجىم كەينىگە داجىپ ، — مەن
ئاۋۇ ئۆيدىكى نەۋرەمنىمۇ ئويغىتاي ، دادىسى بىلەن بىللە سىلىنى
مەكتەپلىرىگە ئاپىقىپ قويۇپ كىرسۇن .

— ئاۋارە بولمىسىلا هاجىمكا ، — دېدى پەرهات ناهايىتى
ئالدىراپ ئېتىراز بىلدۇرۇپ ، — بىر تاتلىق ئۇخلاۋاتقان بالىنى
ئويغىتىۋەتمەيلى ، بالىلارنى ئاۋارە قىلغۇدەكمۇ يول ئەمەسقۇ بۇ .
مەھەللە ئارىسى بولغاندىكىن قورقۇشمۇ هاجەتسىز . ناهايىتى
كەلسە ئاشۇ بىر دەريانىڭ كۆۋرۈكىدىن ئۇ قاتقا ئۆتىدىغانلا ئىشقۇ

شۇ . كىرىپ كېتىۋەرسىلە ھاجىمكا . يېلىڭلا چىقىپ قالدىلا ، تۇمۇ تېگىپ قالمىسۇن يەنە .

— ئۇنداق جاھىللىق قىلمىسىلا .

— بولدى ، خاتىرجەم بولسىلا ، ئۆزۈملا چىقىپ كېتەي ، يېقىنلا يەرغۇ ، خۇدايىم بۇيرۇسا مەن ئەتە كەچتە يەنە چىقىمەن .

— خەير بوپتۇ ، بۇ ئۆيدە قونۇپ قالسىلا بەك ياخشى بولاتتى . ئەتە بامدات نامازغا قوپقاندا ئويغىتىپ قويسام دەرسلىرىگىمۇ كېچىكىپ قالماي بارالايتتىلا . خوش ئەمىسە ، سىلىنى ئاللاغا تاپشۇردۇم ، بالام .

پەرھات قاراڭغۇلۇق ئىچىدە يۇرۇپ كەتتى . چۈنكى ئۇ كەچ بولۇپ كەتكەن تەقدىردىمۇ مەكتەپكە چىقىپ كەتمىسە ياتاق ئىنتىزامىغا خىلاپلىق قىلغان بولاتتى . چۈنكى ياتاق تۈزۈمىدە چوقۇم چىقىپ كەتكەن جاي بىلەن قونىدىغان ئورۇن ئېنىق بولۇشى كېرەك ئىدى . شۇڭا ، ئۇ ھاجىمنىڭ ئاشۇ تەكلىپ ـ تەكەللۇپلىرىنى قەتئىي رەت قىلىپ يولغا چىققانىدى . لېكىن ئۇ ھۇسەن قارى ھاجىمنىڭ ئۆيىدىن بىرنەچچە قەدەم يىراقلىشا ـ يىراقلاشمايلا ئۆزىنىڭ ناھايىتى يېنىكلىك بىلەن يولغا چىقىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى . چۈنكى بۇگۈن ئاي قاراڭغۇسى بولغانىدى . بۇنداق ئاي قاراڭغۇسىدا بىرنەچچە مېتىر يىراقلىقنى ئەمەس ، بەلكى ئۆزىنىڭ بارماقلىرىنىڭ ئۇچىنمۇ پەرقلەندۈرگىلى بولمايدىغان ھالەت شەكىللىنىپ ، ئادەمگە بىرخىل سۇر ۋە قورقۇنچ ئاتا قىلاتتى .

پەرھات قورقۇمسىرىغىنىچە ئەتراپقا تىكىلىپ ئامال بار تۇرۇش چىقارماسلىققا تىرىشىپ ماڭماقتا . ئەتراپ سىياھدەك قاراڭغۇ . مەھەللە ئىچىدىكى غايەت زور قاراڭغۇلۇق ئۇنىڭغا ھەددىدىن زىيادە تەشۇش ۋە سۇر پەيدا قىلماقتا ئىدى . ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ئاڭلىنىپ قالىدىغان ئىتلارنىڭ قاۋاشلىرى ئۇنى تېخىمۇ تېز مېڭىشقا ئۇندەۋاتقاندەك بىرخىل ئەنسىزچىلىك پەيدا قىلماقتا

ئىدى . ئەڭ قەدىمىي مەھەللىلەر جايلاشقان بۇ كوچا يېرىم كېچە بولا ـ بولمايلا جىمجىت ئۇيقۇغا كەتكەن بولۇپ ، شۇ تاپتا ھېچقاندا ق تىن ـ تىۋىشمۇ بولمىغان بۇ ئەگرى ـ بۈگرى كوچا ماڭغانسېرى ئۇزىراپ ، مەنزىل تېخىمۇ يىراقلاپ كېتىۋاتقاندەك تۇيغۇ بېرىپ تۇراتتى .

پەرھات ئامال بار ئۆزىدىكى بۇ ئەنسىزچىلىكنى يوقىتىش ، قورقۇنچ ئىچىدە چىگىشلىشىپ كېتىۋاتقان خىياللىرىنى چالغىتىپ مېڭىش ئۈچۈن بۇ كوچىلارنى ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن غۇلجىنىڭ ئاشۇ تار ـ ئۇزۇن كوچىلىرىغا ئوخشىتىپ ماڭغاندا يولنىمۇ ئاۋۇتقىلى ھەمدە ئۆزىدىكى ئەنسىزلىكنىمۇ باسقىلى بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ مېڭىۋىدى ، خىيالى شۇ ھامان ئاشۇ كوچىلارنىڭ قۇرۇلمىسىغا كېتىپ قالدى .

«ئاجايىپ ئىش ھە ، بۇيەردىن ئىككى مىڭ كىلومېتىر يىراقتا بولغان بىلەن تومۇرى بىر ـ دە ، قارىغىنە ، ئۇيغۇر كوچىلىرى بىر ـ بىرىگە نېمىدېگەن ئوخشايدۇ ھە . ئەنە ئاۋۇ قارىياغاچ پەرھاتنىڭ مەھەللىسىدىمۇ بار . ئۇلار ئاخشاملىرى ‹ئاقتاش ، كۆكتاش ، دەريادىكى سۈزۈك تاش ، ئوينايدىغان بالا بارمۇ › دەپ توۋلىغان ئاۋازنى ئاڭلىغان ھامان ئۆيلىرىدىن يۈگۈرۈشۈپ چىقىپ مەسچىت يېنىدىكى ئاشۇ قارىياغاچ ئاستىغا يىغىلىپ ھەرخىل ئويۇنلارنى ئوينايدۇ . كېچىدە ئوينىلىدىغان ئەڭ ياخشى ئويۇن مۆكۈشمەك ، تاش ، لاتا ، قايچا ئويۇنى ئارقىلىق بىر ئۇتتۇرۇۋەتكەن بالا تاللىنىپ چىقىدۇ ـ دە ، باشقا بالىلار تەرەپ ـ تەرەپكە تارىلىپ ئۆزى خالىغان جايلاردا مۆكۈۋالىدۇ ، ھېلىقى ئۇتتۇرۇپ قويغان بالا بەلگىلەنگەن مۇددەت توشقۇچە چوقۇم مۆكۈۋالغانلاردىن بىرەرسىنى تېپىشى شەرت . ئەگەر تاپالماي قالسا ئۇنى تېپىشقا سالىدىغان گەپ . ئەگەر ئۇ بىرەيلەننى تۇتۇپلىۋالسا ئاشۇ بالا يەنە قايتا باشلانغان ئويۇندا مۆكۈۋالغانلارنى تاپىدۇ . ۋاھ ، ئۇنداق چاغلاردا قورقۇش دېگەن يوق گەپ ئىدى ـ دە ،

بالىلار ئامال بار تۆتۈلۈپ قالماسلىق ئۈچۈن ئادەمنىڭ خىيالىغا مۇ كىرىپ چىقمايدىغان يەرلەرگە مۆكىدىغان گەپ . بۇنداق چاغدا ئۇلار ئاشۇ ئۇنتۇرۇۋەتكەن بالىنىڭ ئۆزلىرىنى تاپالماي جىمە بولۇپ يۈرگىنىنى خىيال قىلىپ ئولتۇرۇپ ، بەزىدە ئۇخلاپمۇ قالىدىغان گەپ . بىر قېتىم پەرھات مۆكىدىغان ئوبدانراق جاي ئىزدەپ مەھەللىدىن چىقىپ كېتىپ باھاۋۇدۇن بايىنىڭ مەھەللە سىرتىدىكى ئالمىلىق بېغى ئىچىگە كىرىۋېلىپ بىر تام تۆۋىدە ئۆزىنى ئىزدەپ كېلىشىنى ساقلاپ ئولتۇرۇپ ئۇخلاپ قالغانىدى . بالىلار ئۇنى تولا ئىزدەپ تاپالماي پەرھات ئۆيىگە كىرىپ كەتكەن ئوخشايدۇ ، دەپ ئۇنى ئۆيىگە ئىزدەپ بارغان . بۇنىڭدىن قاتتىق چۆچۈگەن ئاتا ـ ئانا ئالاقزادىلىك بىلەن ئۇنى ئىزدەپ چىقىپ يېرىم كېچىدىن ئاشقاندا ئاشۇ باغدىن تاپقانىدى . مانا شۇ چاغلاردا ئۇ قورقۇش دېگەننى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدى »

بىر مۇشۇكنىڭ ئەنسىز چىرقىرىشى بىلەن پەرھاتنىڭ خىيال يىپلىرى ئۈزۈلدى ـ دە ، يۈرىكى دۈپۈلدەپ سېلىپ كەتتى . مۇشۇكلەر ئادەتتە كۈيلىگەندە مانا مۇشۇنداق ئاۋاز چىقىرىش ئارقىلىق جۈپ ئىزدەيدۇ . ھەتتا ئۆگزىلەرگە ، تال باراڭلىرىغا يامىشىپ چىقىپ بولۇشىغا چىرقىرايدۇ ، بۇنداق چاغدا ئادەملەر بولسا ئۇلارنىڭ بۇ خاراكتېرىنى خاتا چۈشىنىپ «بىزنىڭ ئۆيگە شۇملۇق تىلەۋاتىدۇ ، ۋاي بىزنىڭ مۇشۇك تاپ يەپ قالغان چېغىۋا ، ياۋايى بولۇپ قاپتۇ ياكى غالجىر كېسىلى يۇقۇپ غالجىر بولۇپ قاپتۇ » دېيىشىپ ئاشۇ ئەنسىز چىرقىرىشىۋاتقان مۇشۇكلەرنى ئۆيىدىن ، ھويلىسىدىن ، ئۆگزىلىرىدىن قوغلاشقا باشلايدۇ . پەرھاتلارمۇ مۇشۇنداق ئىشلارغا كۆپ يولۇققان . پەرھاتنىڭ دادىسى كۆپنى كۆرگەن ئەقىللىق ، ئىجتىھاتلىق ئادەم . ئۇنىڭ ئۇستىگە گېزىتخانىدا ئىشلەيدىغان بولغاچقىمىكىن ، ئالەمنىڭ ئىشلىرىنى يادلىۋالغاندەكلا سۆزلەپ كەتسە پەرھات ئاغزىنى ئېچىپ ھاڭۋېقىپ قالىدۇ . ئەنە شۇ مۇشۇكلەر توغرىسىدىكى چۈشەنچىنىمۇ شۇ ئادەم ئۇنىڭغا سۆزلەپ بەرگەن .

— مۇشۇكلەرنى خارلىماقلار بالىلىرىم ، — دەيدۇ ئۇ ئاتا ، كۆيلەپ كەتكەنلىكتىن ئەنسىز چىرقىرىشىپ بىر - بىرىنى قوغلىشىپ يۈرگەن مۇشۇكلەرگە تاش ئېتىپ قوغلاۋاتقان بالىلارنى توسۇپ ، — ئۇلارمۇ سىلەر ، بىزگە ئوخشاشلا بىر جاندار . ئۇلارنىڭ بۇ زېمىندا خۇددى بىزگە ئوخشاشلا ياشاش ھوقۇقى بار . ئەقەللىسى ئۇلار بولمىسا بىز چاشقاندىن ئىبارەت بۇ زىياندىشىنىڭ ئاسارىتىدىن قانداق قۇتۇلىمىز ؟ !

مۇشۇكنىڭ يەنە بىر قېتىم ئەنسىز چىرقىرىشى پەرھاتنىڭ تىنچسىز كۆڭلىگە يەنە بىر قېتىم ۋەھىمە سېلىپ ئۆتتى . ئۇ ئەتراپقا قورقۇمسىراپ قارىغىنىچە يولىنى داۋام ئەتمەكتە ئىدى . گەرچە بۇ مەھەللە بىلەن مەكتەپ ئارىلىقى بىر كىلومېتىردىن سەل ئوشۇقراق كەلسىمۇ ، ھازىر بۇ يول خۇددى بارسا كەلمەسلىكى يولىدەك ماڭغانسېرى ئۇزىراپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلۇشقا باشلىغانىدى . ئۇ تېز - تېز قەدەم ئېلىپ مەھەللە كوچىلىرىنى ئارقىغا تاشلاپ دەريا بويىغا يېتىپ كەلدى . دەريا شۇ تاپ جىمجىت ئاقماقتا ، ئۇ گويا جىمجىت ئۇيقۇغا كەتكەن تەبىئەتنى ئەركىلىتىپ ئولتۇرغان ئاندەك رايىشلىق بىلەن ئاقماقتا ئىدى .

«سەل بۇرۇنراق قايتقان بولسامۇ بۇنچىلىك ئەنسىز تەشۋىشكە چۈشۈپمۇ قالمايتتىم» دېگەنلەرنى ئويلىدى ئۇ ئالدىدا قارىداپ تۇرغان دەريا‌غا قاراپ . بۇ كۆۋرۈك ئەسلىدە مۇشۇ مەھەللىدىكىلەر يېغىش قىلىشىپ سالغان ، بىر ھارۋا ئارانلا پاتىدىغان ياغاچ كۆۋرۈك بولۇپ ، بىرەر ئېغىرلىقنى سەزسىلا غىچىرلاپ ھازىرلا بىرەر يېرى ئويۇلۇپ چۈشۈپ كېتىدىغاندەك تەسىر بېرىپ تۇراتتى .

ئۇ ئىتتىك مېڭىپ بۇ ياغاچ كۆۋرۈككە قەدەم باستى . كۆۋرۈك كېچىدە ئۆزىنى ئاۋارە قىلىپ ئۆتۈۋاتقان بۇ ئادەمنىڭ تىۋىشىنى ناھايىتىمۇ يىراقلارغا ئاڭلاتماقچى بولغاندەك ئەنسىز غىچىرلىدى . جىمجىت كېچىدىكى بۇ ئاۋاز ئۇنى ئوبدانلا چۆچۈتتى ،

ئۇ ئەتراپقا ئەنسىزلىك بىلەن قاراپ كۆڭۈرۈكنىڭ ئىككى يانىدىكى ياغاچ سالاسۇنلىرىنى ئوبدان ئىلغا قىلىۋالغاندىن كېيىن غىچىرلاۋاتقان كۆڭۈرۈكتىن ئاستا ئۆتۈشكە باشلىدى. پەستە — ئۇچ مېتىر تۆۋەندە لاي ـ لاتقىنى ئەسلىتىدىغان سارغۇچ دەريا سۇيى جىمجىت ئاقماقتا ئىدى.

«نېمىدىن قورقىمەن ھە، كۈندۈزى قورقماي ئۆتۈپ كېتىۋاتقان كۆڭۈرۈكتىن كېچىدە نېمىشقا ئۆتەلمىگۈدەكمەن، قورقۇشنىڭ ھاجىتى يوق، مۇشۇ كۆڭۈرۈكتىن ئۆتۈپ كەتسەملا بىر دەمدىلا مەكتەپكە يېتىپ بارىمەن، ‹جاندىن كەچمىگۈچە جاناننىڭ ۋەسلىگە يەتكىلى بولماس›، دېگەندەك مۇشۇ بىر ئاي تىرىشىپ ئۆگىنىۋالساملا، بۇ يەردىن كېتىدىغان گەپ، قېيىقالغان قىسمىنى كېيىن ئۆزلۈكۈمدىن ئۆگىنەرمەن.»

پەرھات ئاخىرقى ئوقۇش يىلىغا يېقىنلاشقاندا تۈيۈقسىزلا ئەرەب ـ پارس تىللىرىغا قىزىقىپ قالدى. چۈنكى ئوقۇتقۇچىسى سايىتجان ھوشۇرنىڭ قىزغىتۇرۇشى بىلەن چاغاتاي يېزىقى دەپ ئاتىلىدىغان ئەمەلىيەتتە ئەرەب يېزىقى ئاساسىدىكى قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىنى ئۆگىنىش بىلەن تەڭ ئۇنىڭ بىرەر چەت ئەل تىلىنى ئۆگىنىش ئىشتىياقىنى بىراقلا قوزغىۋەتكەنىدى. شۇڭا ئۇ ئاشۇ يېزىقنى ئۆگىنىپ بولۇپ ئۇنىڭغا ئۇلاپلا بىرەر خىل چەت ئەل تىلىنى ئۆگىنىۋېلىش قىزغىنلىقى ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى چىرمىۋالدى.

— ئاداش، — دېگەنىدى ئۇ بىر كۈنى دوستى ئابدۇسالامغا، — بىز بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى بولغاندىكىن مەكتەپ پۈتتۈرگىچە بىرەر چەت ئەل تىلىنى ئۆگىنىۋالساق ئوبدان بولاتتى.

— مەنمۇ شۇنداق ئويلىغان ئاداش، — دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭغا تىكىلىپ، — لېكىن مەن ئۆگەنمەكچى بولغان تىلنى بۇ يەردە ئۆگىتىدىغان ئادەم يوق بولۇۋاتىدۇ.

— بەن قايسى تىلنى ئۆگەنمەكچىدىڭ ؟ !
— ئىنگلىز تىلىنى .
— نېمىشقا ئەمدى ؟ !
— ئىنگلىز تىلىنى قوللىنىۋاتقان دۆلەت ۋە رايونلار پۈتۈن دۇنيا مىقياسىدا ئاتمىش - يەتمىش پىرسەنتنى ئىگىلەيدىكەن ئاداش . دېمەك ، ئۇنىڭ دۇنياۋى تىل بولۇپ قېلىشى ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن . شۇڭا مەن ئوقۇش پۈتتۈرگەندە ئامال بار ئۇرۇمچىدە بىرەر كۇرسقا كىرىپ مۇشۇ تىل بويىچە راۋۇرۇس تەربىيىلىنىپ باقايمىكىن دېگەن ئويۇم بار . بىز چەت ئەللىك نادىر ئەدەبىي ئەسەرلىرىنى ، بولۇپمۇ دۇنياۋى شۆھرەتكە ئىگە ، نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن داڭلىق يازغۇچىلارنىڭ ئەسەرلىرىنى بىۋاستە كۆرۈش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشەلىسەك ، ئۇ چاغدا بىلىم قورۇلمىمىز يەنمۇ بىر قەدەم يۇكسەكلىككە كۆتۈرۈلگەن بولاتتى - دە .
— سېنىڭ بۇ پىلانىڭمۇ بولىدىكەن ، — دېدى پەرھات قوشۇلمىسىنى تۇرۇپ بىر پەس ئويلانغاندىن كېيىن ، — لېكىن بىز ھازىرنى ، كۆز ئالدىمىزدىكى مۇشۇ شارائىتتا قىلالايدىغان ئىشلارنى ئويلايلى . مەن سايىتجان مۇئەللىمنىڭ بىزگە ئۆگەتكەن قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىنى ئۆگىنىش ئارقىلىق بىر ھەقىقەتنى بىلىۋالدىم . مەسىلەن ، بىز ئۆگەنگەن ئاشۇ يېزىقتا زىر - زەۋەر قوشۇپ ئوقۇساق ئەرەبچە خەتلەرنى ئوقۇيالايدىغان بولىدىكەنمىز . دېمەك ، بىز ھازىر ئەرەبچە ئۆگىنىشنىڭ بوسۇغىسىدىن ئاللىقاچان كىرىپ بوپتۇق . شۇڭا مەن ئەرەب تىلى بىلەن پارس تىلىنى بىرلىكتە ئۆگىنەيمىكىن دەۋاتىمەن .
— بولىدىغان گەپكەن ، مەن ئەرەبچىنى دادامدىن ئۆگەنگەن . گەرچە مەنىسىنى يېشىپ بېرەلمىسەممۇ ئوبدانلا ئوقۇيالايمەن ، ئەمدى ئىنگلىزچە ئۆگىنەي دېگەن خىيالدىمەن . شۇڭا ھازىر مېنىڭ قىلىدىغان بىردىنبىر ئىشىم ئىجادىيەتتە نەتىجە يارىتىش ،

بۇ ئەسلىي دادامنىڭ ئارزۇسى ئىدى ، ئەمدى ئۇ مېنىڭ ئارزۇيۇمىغا ئايلىنىپ قالدى . مەن ئەمدى شېئىرىيەت بىلەن پروزىغا تەڭ تۇتۇش قىلايمىكىن دەۋاتىمەن . سايىتجان مۇئەللىم مېنىڭ تۇرمۇش خاتىرە يازىدىغانلىقىمنى ئاڭلاپ مېنى پروزىغا بەكرەك ئىلھاملاندۇرۇۋاتىدۇ . مەن ئۆزۈمنى ھېلىقى «ئۇستازىمغا خەت» تىن كېيىنلا ئوبدان تۇتۇۋالغاندەك تۇرىمەن ، سەن دېگەندەك يالىڭاچ شېئىرلارنى يېزىپ يۈرگەندىن كۆرە ئوقۇرمەنلەرنىڭ قەلبىنى لەرزىگە سالىدىغان ھېكايە - پوۋېستلارنى يېزىپ باقسام دەيمىنا .

— بوپتۇ ئاداش ، ئاشۇ تىلىكىڭگە يەت ، لېكىن مەن بۇ يولنى ئاللىقاچان تاللاپ بولدۇم . ھازىر مەن پەقەت ئاشۇنى ئۆگىتىدىغان بىر ئۇستا تېپىشىم كېرەك .

— ئۇنداق ئۇستازنى تېپىش ئۇچۇن يەنىلا سايىتجان مۇئەللىمگە ئىلتىجا قىلىشىمىز كېرەك ئاداش ،— دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭ مۇرىسىنى قېقىپ قويۇپ ، — چۇنكى مۇئەللىممۇ پارس تىلىدىن ئازراق بولسىمۇ ساۋاتى بار ئادەم .

سايىتجان مۇئەللىم ھېيتگاھ يېنىدىكى كىتابپۇرۇشلار ئارىسىدا ھۇسەن قارى ھاجىم ئىسىملىك بىر ئۆلىمانىڭ ئەرەب - پارس تىل - يېزىقىغا پىششىق ئادەم ئىكەنلىكىنى ، لېكىن ئۇ ئادەمنىڭ ھازىر ئۇ دۇكىنىنى ئاچىدىغان - ئاچمايدىغانلىقىنى بىلمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ ، شۇ يەردىكى كىتابپۇرۇشلاردىن سوراپ بېقىشنى تەۋسىيە قىلدى ، چۇنكى ئۇ ئادەمنىڭ يېقىندىلا ئوردۇ تىل يېزىقى بويىچە ئېچىلغان بىر كۇرستا مۇشۇ تىل بويىچە دەرس ئۆتكەنلىكىنى سۆزلەپ ، بولسا ئاشۇ ئۇستازنى تېپىپ شۇنىڭدىن تەلىم ئالغاندا ئۇنۇمىنىڭ ياخشى بولىدىغانلىقىنى ئەسكەرتتى .

پەرھات ئۆزى زارىقىپ كۇتكەن يەكشەنبە كۇنى ئادىتى بويىچە كىتابخانىنى ئايلىنىپ بولۇپ ھېيتگاھ ئالدىغا كەلدى . ھېيتگاھ

ئالدىدىكى گۈللۈك ئەتراپى ھەرخىل سودا - سېتىق قىلغۇچىلار بىلەن لىق توشقانىدى. ھېيتگاھنىڭ شىمالىي تەمىغا چاپلاپ قويۇلغان ياغاچ بوتكىلارغا ھەر تۈرلۈك كىتابلارنى تىزىۋېلىپ بىر كۈن كەچكىچە سودىسى بولسۇن - بولمىسۇن تاقەت قىلىپ ئولتۇرۇشنى ئۆزىگە ئادەت قىلىۋالغان كىتابپۇرۇشلار ئاشۇ كىچىك-كىنە بوتكىنىڭ ئاران بىر كۋادرات مېتىرلا كېلىدىغان تارچۇق بوشلۇقىدا خېرىدار كۈتۈپ ئولتۇرغاچ كىتاب ئوقۇشۇپ ئولتۇرۇشاتتى. ئۇلارنىڭ ئالدىدىكى ۋە كەينى تەمىدىكى ئويۇقچە - تەكچىلەرگە تىزىۋېتىلگەن كونا - يېڭى كىتابلار گويا مۇشۇ قەدىمىي شەھەرنىڭ بەكمۇ يىراقتا قالغان ئۆتمۈشىنى ھېكايە قىلىپ ئولتۇرغاندەك بىرخىل تەسىرات بېرىپ تۇراتتى.

پەرھات بۇ كىتابپۇرۇشلارنىڭ ئالدىدا كلاسسىك ئەدەبىياتقا تەۋە يازمىلار بار - يوقلۇقىغا نەزەر سالغاچ ساقاللىرى چارلاشقان، چىرايى نۇرلۇق، قان تەمىپ تۇرغاندەك كۆرۈنىدىغان چىلان رەڭ چىرايىدىن بىرخىل سۇر چىقىپ تۇرغان بىر كىتابپۇرۇشنىڭ ئالدىدا توختىدى. بۇ ئادەم باشقا كىتابپۇرۇشلارغا قارىغاندا سالاپەتلىكرەك بولغاندىن سىرت ساقلايدىغان كىتابلىرىنىڭ سانى، تۇرى، ھەتتا يېزىقلىرىدىمۇ ئالاھىدە پەرق بار ئادەم ئىدى. چۈنكى ئۇ ئۇيغۇر يېزىقىدىكى كىتابلارنىلا ئەمەس، ئەرەب، پارس، ئوردۇ يېزىقىدىكى كىتابلارنىمۇ ساقلايتتى. شۇ سەۋەبلىك ئۇ ئۆزى ئۇستاز تۇتۇشنى نىيەت قىلغان ھۇسەن قارى ھاجىمنى مۇشۇ ئادەمدىن سۇرۇشتۇرگەچ شەيخ سەئىدنىڭ دۇنياغا مەشھۇر ئەسىرى «گۈلىستان» ياكى «بوستان» نىڭ پارسچىسىنى سېتىۋېلىشنى نىيەت قىلىپ مۇشۇ دۇكان ئالدىدا توختىغانىدى، چۈنكى ئۇ پارسچىنى ئۆگىنىش جەريانىدا ئۇيغۇر يېزىقىدىكى بۇ كىتاب بىلەن سېلىشتۇرۇپ ئۆگەنسەم پايدىسى چوڭ بولىدۇ دەپ قارىغاچقا ئاشۇ كىتابنى ئىزدەپ يۈرەتتى.

— قانداق، بىرەر كىتاب لازىممىتى؟— دېدى ئۇ ئادەم

قولىدىكى كىتابنى ئالدىدىكى كىچىك ئۇستەلگە قويۇپ .

— مەن شەيخ سەئدىنىڭ «گۈلىستان» ناملىق ئەسىرىنىڭ پارسچىسىنى ئىزدەيتتىم ، — دېدى پەرھات كىتاب ئوقۇشتىن توختاپ ئۆزىگە ھەيرانلىق نەزىرى بىلەن قارىغان بۇ سالاپەتلىك ئادەمنىڭ تۇرقىدىن سەل ئەيمەنگەن ھالدا .

— بار بالام ، بار ،— دېدى ئۇ ئادەم ناھايىتى سىپايىلىك بىلەن كەينىگە ئۆرۈلۈپ تەكچىگە تىزىلغان كىتابلار ئىچىدىن بىر كىتابنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ ئۇنى پەرھاتقا سۇنۇۋېتىپ ،— بالام ، سىلى پارسچىنى ئوقۇيالايدىغان ئوخشىمامىلا ؟

— ئوقۇيالمايمەن ، لېكىن پارس تىلىنى ئۆگىنەيمىكىن دېۋىدىم ، — دېدى پەرھات سەللىسىنىڭ پەنلىسىنى يانغا چۇشۇرۇپ خۇددى ھازىرلا نامازغا قوپقان ئىمامدەك سۇر ـ سالاپەت بىلەن ئولتۇرغان بۇ ئادەمگە ئەيمىنىپ قارىغان ھالدا .

— ئۇنداقتا ئۇستازلىرى كىم بولىدىكىن ؟— دېدى ئۇ ئادەم پەرھاتنىڭ سۆزىگە قىزىقىپ .

— ئاڭلىسام باغچە كوچىسىدىكى ھۇسەن قارى ھاجىمنى ئەرەب ، پارس ، ئوردۇ تىل ـ يېزىقلىرىغا بەك پىششىق ، ئالىم ئۆلىما كىشى دېيىشىدۇ . ئەگەر مۇمكىن بولسا ئاشۇ ئۇستازغا شاگىرت بولسامىكىن دەپ ئويلىۋىدىم ، شۇڭا بۇگۈن كىتاب سېتىۋالغاچ شۇ ئادەمنى سۇرۇشتۇرۇپ كۆرسەممىكىن دەپ چىققانىدىم .

— ئەقىللىرىگە باركاللا ئوغلۇم ، — دېدى ئۇ ئادەم كۆزەينىكىنى قولىغا ئېلىپ ئۇنى قولياغلىقى بىلەن پاكىز سۇرتۇپ بولۇپ ئۇنى قايتا تاقىۋالغاندىن كېيىن ، — بىلىم دېگەن بىر ھۇنەر ئوغلۇم ، ئۇنى بىلىمەك ، ئۆگەنمەك ئۇچۇن قان ـ تەر ئاققۇزغاندا ئاندىن مۇرات ـ مەقسەتكە يەتكىلى بولىدۇ ، سىلىنىڭ مۇشۇنداق بىر نىيەت ـ ئىقبال بىلەن بىر تىلنى ئۆگىنىشكە نىيەت قىلغانلىرى بەكمۇ ئۇلۇغ بىر ئىش بالام ، سىلى بىرەر

مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچى ئوخشىمامىلا ؟ !

— شۇنداق ، مەن مۇشۇ شەھەردىكى پىداگوگىكا ئىنىستىتۇتىدا ئەدەبىيات پەنلىرى بويىچە ئىلىم تەھسىل قىلىۋاتىمەن ، — دېدى پەرھات ئامال بار مويسىپىت ئادەملەر چۈشەنگۈدەك تەلەپپۇزدا سۆزلەپ ، — يەنە بىر يىلدىن كېيىن ئوقۇشۇم پۈتىدۇ . شۇڭا ئوقۇشۇم پۈتۈپ قايتىپ كەتكۈچە بىرەر چەت ئەل تىل - يېزىقىنى ئۆگىنىۋالاي دېگەنىدىم .

— قالتىس ياخشى نىيەتكە بەل باغلاپلا ئوغلۇم ، بىزدە «ھۇنەرلىك ئەر خار بولماس» دېگەن گەپ بار ، تىل ئۆگىنىشمۇ بىر ھۇنەر ئۆگەنگەنلىككە تەڭ . بىرەر يات تىلنى بىلىش بىر - ئىككى دۆلەتكە بارغان بىلەن ئوخشاش ، تىل قىيىنچىلىقى تارتىمايدىلا ، ئۇنى ئىزدەپ باغچە كوچىسىغا بارسىلا ئۇنى تاپالايلا ، ھۇسەن قارى ھاجىم سىلىدەك تىرىشچان شاگىرتنى قوبۇل قىلغىنى ئۈچۈن پەخىرلىنىدۇ .

— سىلى ئۇ مۆتىۋەر ئۇستازنى تونۇيدىغان ئوخشىمامىلا ، — دېدى پەرھات ئۇ ئادەمنىڭ بەكمۇ خاتىرجەم سۆزلەۋاتقانلىقىدىن ئەجەبلىنىپ .

— تونۇيمەن بالام ، تونۇيمەن ، سىلىچۇ خاتىرجەم ھالدا باغچە كوچىسىغا بېرىۋەرسىلە ، بالام . ئۇ كىشى ھەر شەنبە چۈشتىن كېيىن ئۆيىدە بولىدۇ .

— رەھمەت ، — دېدى پەرھات قاتتىق ھاياجانلانغان ھالدا ،— مۇنۇ كىتاب نەچچە پۇل بولدىكەن ، پۇلىنى بېرىۋېتەي .

— ئەكىتىۋەرسىلە بالام ، — دېدى ئۇ ئادەم چارلاشقان ساقىلىنى سىلاپ ئولتۇرۇپ ، — مەن مۇنداق كىتابلار ھەقىقىي جايىنى تاپسا بەك خۇشال بولىدىغان ئادەممەن . بۇ سىلىگە قىلغان سوۋغام بولسۇن ، بالام .

— مۇنداق قىلساق زادى بولمايدۇ ھاجىكا ،— دېدى پەرھات يانچۇقىدىن ئون سومluق پۇلدىن بىرنى چىقىرىپ ، — بۇنى ئالسىلا .

— بولدى ، ئاشۇ پۇل ماڭا تېگىل بولدى ،— دېدى ئۇ ئادەم كەسكىنلىك بىلەن رەت قىلىپ ، — كېتىۋەرسىلە ، پارسچىنى ئوبدان ئۆگەنسىلا جۇما .

— بۇ ، بۇ ... ئەستا ،— پەرھات يەنە جاھىللىق قىلىپ تۇرۇۋالسا بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ، ئۇ ئادەمگە بىرنەچچە رەھمەتنى ئارتۇق ئېيتىپ مەكتىپىگە چىقىپ كەتتى .

پەرھات شەنبە كۈنى چۈشتىن كېيىن ھېلىقى كىتابپۇرۇش ئېيتىپ بەرگەن ئادرېس بويىچە ھۈسەن قارى ھاجىمنىڭ ئۆيىنى ئىزدەپ كىرىپ كەلگىنىدە داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى . چۈنكى ئۇ ئۆيدە ھېيتگاھ يېنىدىكى ھېلىقى چار ساقاللىق كىتابپۇرۇش ئىككى قات كۆرپە ئۈستىدە يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ قۇرئان ئوقۇۋاتاتىتى .

شۇ كۈندىن تارتىپ ھۈسەن قارى ھاجىم بۇ تەلەپچان ، تىرىشچان شاگىرتىدىن ئۆزىنىڭ بىلىمىنى ئايىمىدى . مەكتەپ پۈتتۈرۈش ئالدىدا تۇرغىنىغا قارىماي ئۇ ھازىر ئەرەب ، پارس تىلىنى بىرلىكتە ئۆگىنىپ كېلىۋاتاتتى . بۇگۈن مانا قېرىشقانىدەك ئىككى مويسىپىت ئادەم تەرەپبالىلا كېلىپ قېلىپ ئىككىسى سائەتتىن ئوشۇق ۋاقىتنى ئېلىپ كەتكەچكە ئۇنىڭ تەلىم ئېلىش ۋاقتى كەينىگە سۈرۈلۈپ كەتتى . ئۇنىڭ ئۈستىگە پەرھات ئوقۇش پۈتتۈرۈش ھارپىسىدا تۇرۇۋاتقاچقا مۇشۇ بىر يىلدىن بۇيان ئۆگەنگەنلىرىنى پىششىقلاشتىن باشقا بۇ تىللارنىڭ گرامماتىكىلىق تۈزۈلۈشلىرى بىلەن تونۇشۇپ چىقىۋاتقاچقا ، ئامال بار كۆپرەك تەلىم ئېلىپ قايتىش نىيىتىدە بېسىپراق ئۆگىنىۋاتاتتى ، بۇگۈنمۇ ئۇ كەچلىك تاماقنى مۇشۇ ئۆيدە يەپ كەچتىمۇ يەنە بىر دەرس ئاڭلىدى . چۈنكى ئۇ بۇنداق پۈرسەتنىڭ ئەمدى ساناقلىقلا قالغانلىقىنى ، بىر ئايدىن كېيىنلا مەكتەپ پۈتتۈرۈپ بۇ شەھەردىن كېتىپ قالىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلگەچكە ، مۇشۇنداق بېسىپ ئۆگىنىشكە كىرىشكەنىدى . مەكتەپ تەشكىلى گەرچە ئابدۇسالام بىلەن پەر-

هاتنى مەكتەپتە ئېلىپ قېلىشنى پىلان قىلغان بولسىمۇ ، لېكىن بۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى بۇ ئىشقا ئارتۇق ئىپادە بىلدۈرۈشنى خالىمىغانىدى . چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى ئۆز ئاتا ـ ئانىسىنىڭ يېنىدا خىزمەت قىلىپ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشنى ئاساسىي نىشان قىلىشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى .

— بالام ، — دېدى ھۈسەن قارى ھاجىم مەكتەپكە قايتىشقا تەييارلانغان پەرھانتقا قاراپ ، — بەك كەچ بولۇپ كەتتى . قونۇپ قالسىلا .

— مەن قايتاي ھاجىمكا ، بىزگە سىرتتا قونۇش مەنئىي قىلىنغان . شۇڭا قايتىپ كەتمىسەم بولمايدۇ .

كۆڭۈلسىزلىك ئەنسىز غىچىرلىشى ئاخىرلاشتى . ئۇ ئاخىر بۇ ياغاچ كۆڭۈلۈكتىن ئۆتۈپ قويۇق سۆگەتلەر بىلەن قاپلانغان دەريا قىرىدىكى يولغا چۈشتى . ئەتراپنىڭ ئېغىر جىمجىتلىقى ئەمدى ئېنىق ئاڭلىنىشقا باشلىغان ، پاقىلارنىڭ كوركىراشلىرى ، نەلەر ـ دىندۇر ئاڭلىنىۋاتقان ئىتلارنىڭ قاۋاشلىرى بۇ كېچىنى تېخىمۇ سىرلىقلاشتۇرۇپ ئۇنى تەشۋىشكە سېلىپ تۇراتتى . ئۆزىنىڭ ئاياغ تىۋىشى خۇددى ئۇنىڭ كەينىدىن بىرى ئەگىشىپ كېلىۋاتقاندەك تۇيغۇ بېرىپ تۇرغاچقا ئۇنى تېخىمۇ ساراسىمگە سېلىپ تۇراتتى .

«تېزرەك ماڭاي ، مۇشۇ يەردىن ئۆتۈپ كەتسەملا مەھەللىگە ئۇلىشىمەن . ئۇ چاغدا قورقۇش يوق» ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلاپ كەلمەكتە ئىدى .

تۇيۇقسىزلا سۆگەت شاخلىرىنى شىرىقلىتىپ ناھايىتى ئالدىراش كېلىۋاتقان بىر ئادەمنىڭ شەپىسى ئاڭلىنىپ ، ناھايىتى تېزلا ئۇنىڭ ئالدىدا بىر قارا كۆلەڭگە لوڭكىدە پەيدا بولدى . تۇيۇقسىز پەيدا بولغان بۇ ئادەمدىن قاتتىق چۆچۈگەن پەرھاتنىڭ پېشانىسىدىن بۇرۇزدە تەر چىقىپ كەتتى .

— كىمسەن ؟ ! — پەرھات ئالدىدىكى قارا سايىنىڭ ئادەم ئىكەنلىكىنى جەزملەشتۇرگەندىن كېيىن يۈرىكى سەل جايىغا

چۈشكەن بولسىمۇ ، بۇ ئادەمنىڭ نېمە قىلماقچى بولغانلىقىنى ئۇقماق بولۇپ ئۇنىڭغا ۋارقىرىدى .

— ئەزرائىلمەن ، — ئۇ ئادەم خىرقىراق ئاۋازدا جاۋاب قايتۇرغاچ پەرھاتقا يېقىنلاپ كەلدى .

پەرھات ئۇ ئادەم ئۆزىگە يېقىنلاپ كەلگەندە قاتتىق چۆچۈپ كەتتى . چۈنكى ئۇنىڭ ئالدىدا چوشقىدەك سەمرىگەن سودىگەر مۇھەممەدئىمىن ياۋۇزلۇق چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىنى مولۇندەك پارقىرىتىپ تۇراتتى .

— سەن ، سەن نېمە قىلماقچى ؟— دېدى پەرھات كەينىگە ئاستا ـ ئاستا چېكىنگەن هالدا .

— نېمە قىلىدىغىنىمنى هېلى كۆرىسەن سولامچى ،— دېدى ئۇ ئىتتىك ئۇنىڭ بىلىكىدىن قامالالاپ تۇتقان هالدا ،— بۇگۈن بۇ يەردە مېنى ئەجەب ساقلاتتىڭا .

پەرھات شۇ چاغدىلا ئىشىنىڭ چاتاقلىقىنى هېس قىلدى . چۈنكى ئۇنىڭ تۇرقى شۇ تاپتا خىرىس قىلىۋاتقان ۋەهشىي يولۋاسـ قىلا ئوخشاپ قالغاندەك تۇراتتى . ئۇنىڭ هازىرقى سۆزى بويىچە ئېيتقاندا ئۇ پەرھاتنى مۇشۇ جايدا مەقسەتلىك ساقلىغان ، دېمەك ئۇ دىلبەر بىلەن بولغان ئىشىنى سۆزلىمەكچى . چۈنكى دىلبەر يېقىندىن بۇيان سىرتقا چىقىشنى بىراقلا توختاتقانىدى .

«مېنى ئازدۇرغىنى هېلىقى پور كۆتەك سودىگەرنىڭ چاپىنى پەرھات ،— دېگەنىدى دىلبەر بىر كۈنى يىغلاپ ئولتۇرۇپ ،— ئابرۇيپەرەسلىك قىلىپ ئاشۇ چاپاننى ئالغىنىمغا مىڭ بىر پۇشايـمان قىلىۋاتىمەن ، لېكىن پۇشايمانىنى ئالىدىغان قاچا يوق ··· » پەرھات مۇشۇ سۆزلەرنى قىلىۋاتقاندا يۈرىكى يىغلاپ تۇرغان قىزـنىڭ ئۆزىگە دېيەلمەي تۇرغان ئىچكى سىرلىرىنى بىلمەكچى بولـغاندەك ئۇنىڭغا تىكىلگەنىدە دىلبەر گېپىنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋەتـكەنىدى . دېمەك ، ئۇ خېتىدە ياسىن بىلەن يۈردۇم دەپ پەرھاتـنىڭ گۇمانلىرىنى چالغىتقىنى راست بولۇپ چىققانىدى . مانا بىر

يىلغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدە ئۆزىنى مەكتەپ ئىچىگە سولىۋەتكەن دىلبەر يەنىلا بۇ سودىگەرنىڭ كۆڭۈل تۆرىدىن چىقىپ كەتمىگەن گەپ . ئەمدى ئۇ دىلبەرنى ئۆزىنىڭ باشقۇرۇش دائىرىسىدىن چىقىرىۋەتتى دەپ گۇمان قىلغان پەرھانقا ھۇجۇم قىلماقچى ، پەرھات چاقماق تېزلىكىدە كاللىسىدىن ئۆتكەن بۇ خىيال ئىسكەنجىسىدە بىر پەس تۇرۇپ قالدى ـ دە ، مۇھەممەدئىمىننىڭ قولىدىن يۇلقۇنۇپ چىقتى ـ دە ، كەينىگە داجىپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام ئەتتى :

— نېمە گېپىڭ بولسا ئەتە دېيىشەيلى ، مەن ھازىر مەكتەپكە چىقىپ كەتمىسەم بولمايدۇ .

— مەكتىپىڭگىمۇ ئالدىرىماي چىقىۋالىسەن بەچچىغەر ،— دېدى ئۇ پەرھاتنى يەنە قىستاپ كېلىپ ،— سەن بىلەن ھېسابلىشىۋالىدىغان ئازراق ئىش بار شۇ .

پەرھات ئۇنىڭ گەپ قىلغاندىكى تەلەپپۇزىدىن بۇگۈن تەييارلىق بىلەن چىققانلىقىنى ، ئۆزىنى ئاسانلىقچە قويۇۋەتمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئۇلگۈردى ـ دە ، ھەر ئېھتىمالغا قارشى تەييارلىق قىلىپ قويۇش ئۈچۈن قولىنى يانچۇقىغا سالدى . لېكىن ئۇنىڭ قولىغا ئاق قەلەيدىن ياسالغان موخۇركا قۇتىسىدىن باشقا ھېچقانداق نەرسە ئۇرۇلمىدى .

— مەن بىلەن ھېسابلىشىدىغان نېمە ئىشىڭ بار ئىدى ؟ ! مەن يا سەن بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغان ، يا گەپ تالىشىپ قالغان بولمىسام . نېمە بۇ يەردە ئالدىمىنى توسۇپ چاتاق چىقىرىسەن ؟— دېدى پەرھات تاماكا قۇتىسىنى چىڭ سىقىملىغان ھالدا ئۇنىڭغا تىكىلىپ .

— سەن تېخىچە ئۆزۈڭنىڭ زادى نېمىنى خاتا قىلىۋاتقانلىقىڭنى بىلمەيۋاتامسەن ھەي لامزەللە لاتا ، — دېدى ئۇ پەرھاتنىڭ مەيدىسىگە گۈشلۈك مۇشتى بىلەن بىرنى ئۇرۇپ ، — ئېيتە ،

دىلىمىزنى نېمىشقا ئېزىقتۇرۇپ مەكتەپتىن چىققىلى قويمايسەن هە ؟ !

پەرهات بۇ ئىشنىڭ ماهىيىتىنى هەقىقىي چۈشەندى . دېمەك ، پۇل ئارقىلىق بىر قىزنى ئۇچ يىلغا يېقىن ئېزىقتۇرغان بۇ سودىگەر هازىر ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قېلىش ئازابىغا چىدىماي قېلىۋاتقانلىقتىن بۇ ئىشنى پەرهاتتىن كۆرۈپ ئۇنىڭغا پوپوزا قىلىش ئۈچۈن مۇشۇ يەردە ساقلاپ تۇرغانىدى .

— بىلجىرلىما ، — دېدى پەرهات ئەمدى بوشاڭلىق قىلىپ ئولتۇرسا ، بۇ زومىگەرنىڭ يەنىلا زورلۇق - زومبۇلۇق قىلىپ ئۆزىنى بوزەك قىلىدىغانلىقىنى پەملەپ قاتتىقراق ئاۋازدا سۆزلەپ ، — ئۇنى ئېزىقتۇرۇپ مۇشۇنداق هالغا چۈشۈرۈپ قويغان مەن ئەمەس ، سەن . بىلىۋاتامسەن ؟ ! سېنىڭ دەستىڭدىن ئۇ ياخشى ئوقۇيالمىدى . ئىمتىهانلارنى ياخشى بېرەلمىدى ، هەتتا پۈتكۈل هاياتىغا داغ چۈشتى . يەنە تېخى ...

— هە دەپ بەرسەم مەندىن بەكرەك هۆركىرەيسەنغۇ هەي شوۋېچى ، — دېدى ئۇ پەرهاتنىڭ مۇرىسىدىن ئىتتىرىپ تۇرۇپ ، — مەن تېخى سەن بىلەن ياخشىلىقچە سۆزلىشىپ ، ئۆزۈم ئىگە بولۇشقا تېگىشلىك نەرسىنى قايتۇرۇپ ئالىمەن دەپ بۇ يەرگە كەلسەم تېخى مەندىن بەكرەك سەكرەيدا ماۋۇ لاتا قاسقاس . مەن ساڭا ئېيتىپ قويايي ، ساڭا بۈگۈن پەقەت ئىككىلا يول بار ، بىرى ، دىلىمىزدىن ئۆزۈڭنى تارتىپ ئۇنى مەكتەپ پۈتتۈرسە مۇشۇ شەهەرده قېلىشقا كۆندۈرىسەن . يەنە بىرى ، ئۆزۈڭ ماڭغان يولدا قايتا مېڭىپ ئاشۇنداق بىر ئەرزىمەس پاسكىنا ئۇچۇن جېنىڭنى دوغا تىكىسەن .

پەرهات ئۇنىڭ ئاخىرقى تەئەددى ئارىلاش سۆزلىرىنىڭ هەرگىزمۇ يالغان ئەمەسلىكىگە ئىشەندى . چۈنكى ئۇ هازىر دىلىمىزنى قولغا قايتا كىرگۈزۈش ئۈچۈن هەرنېمە قىلىشقا تەييارلىق كۆرۈپ قويغاندەك كۆرۈنەتتى . پەرهات ئۇنىڭ «بىر ئەرزىمەس پاسكىنا

كىنا ئۇچۇن جېنىڭنى دوغا تىكسەن» دېگەن سۆزىدىن چۆچۈپمۇ قالغانىدى . شۇنداقتىمۇ ئۇ بۇنىڭ بىر پوپوزا ئىكەنلىكىنى ، ئۇ پەرھاتقا مۇشۇنداق ئۆكتەملىك قىلسام دىلبەر مېنىڭ يېنىمغا قايتىپ كېلىدۇ دېگەن ئويدا بۇ جايدا ساقلاپ تۇرغان ، شۇڭا مەن بوش تۇرسام ئۇ شۇنچە ئۆكتەملىشىدۇ دەپ قارىدى ـ دە ، كەينىگە داجىپ تۇرۇپ ئۇنىڭ بىلەن يەنە تاكاللىشىشقا باشلىدى .

— سەن ماڭا بۇنداق پوپوزا قىلما ،— دېدى پەرھات كۆزەي-نىكىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ قويۇپ ،— مۇھەببەتلىشىش دېگەن ئەركىن بىر ئۇقۇم . بۇنىڭدا كىمنىڭ ياخشى كۆرۈشى ئەمەس ، بەلكى ئىككى ياش بىر ـ بىرىنى ئورتاق ياخشى كۆرۈش-كەندىلا ، ئاندىن ھەقىقىي مۇھەببەت پەيدا بولىدۇ . ئۇقۇپ قوي ، سەن ھازىر ئۆزۈڭنىڭ ساختا مۇھەببىتىڭنى ئۇنىڭغا زورلاپ تاڭماقچى بولۇۋاتىسەن . بۇنى قانداقمۇ مۇھەببەت دېگىلى بولسۇن ئەمدى .

— ئۇنداق بولسا مەن ئۇ پاسكىنا جالاپنى ئۇچ يىل بىكارغا بېقىپتىمەن ـ دە ،— دېدى ئۇ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ تۇرۇپ ، — مۇھەببەتنى زورلاپ تاڭغىلى بولمىسا ، ئۇ نېمىشقا ماڭا شۇنچە چاپلىشىۋالىدۇ ؟

— ئۇ ئازغان دېدىمغۇ ساڭا ، پۇلنىڭ كەينىگە كىرىپ ئېزىپ كەتكەن .

— ئۇنداق بولسا ئۇ مېنىڭ پۇلۇم بىلەن كەڭ ـ كۇشادە يەپ ـ ئىچىپ ، ئويناپ مەكتەپ پۈتتۈرۈۋېلىپ بېشىنى ئىچىگە تىقىپلا كېتىۋالسا بولىدىكەن ـ دە . سەن شۇڭچىلارمۇ ماڭۇ جالاپ ئۇچ يىلنىڭياقى قىلىدىغاننى قىلىپ بولۇپ ، ماڭا چاپلىشىۋېلىۋا-تىدۇ دېگەن گەپنى ئويلاپ ئۇنىڭدىن سەسكىنىشنىڭ ئورنىغا شۇڭا يالاپ كېتىۋەرسەڭلا بولىدىكەن ـ دە .

پەرھات بۇ سودىگەرنىڭ ئادەم سەسكەنگۈدەك گەپلىرىدىن دىلبەرنىڭ ئۇچ يىللىق خىيانەتلىك تۇرمۇشىنى خىيالەن تەسەۋ-

ۋۇر قىلىپ ئولگۈردى . دېمەك ، ئۇ پەرھاتنىڭ تەسەۋۋۇر قىلغىنىمۇ بەكرەك يامان يولغا كىرگەنكەن . شۇنداقلا ئادەم ئاغزىغا ئالغۇسىز مەينەتچىلىك پاتقىقىغا پاتقانكەن ـ دە . مانا مۇشۇنداق بىر شاللاق قىز ئۈچۈن بۇ يەردە ئېغىزنى ئۈپرىتىپ ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىشقا بولامدۇ ، يوق ، دېگەن مەسىلە ئۈستىدە جىددىي ئويلانماي بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى . لېكىن ئۇ بۇ خىيالنى قىلىشى ھامانلا ئايسىخان ئانىنىڭ ئۆزىگە ئۈمىد ئىلكىدە تىكىلگەن كۆزلىرىنى قايتا كۆرگەندەك بولدى ـ دە ، مۇنداق تېز بوشىشىپ كېتىشىنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنى ، چوقۇم ئۇنى بۇ يا-ۋۇز بۆرىنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتقۇزۇش كېرەكلىكىنى ھېس قىلىپ ئولگۈردى .

— ھە ، نوچى ،— دېدى ئۇ پەرھاتنىڭ مۇرىسىدىن ئىتتىرىپ ،— جىمىپلا كەتتۇققۇ ، ئەمدى جالاپنىڭ شوۋىسى بەتتەر كېلىۋاتقان ئوخشىمامدا .

— بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنى مۇنداق ھاقارەتلىمە ، — دېدى پەرھات ئۇنىڭغا دادىل قاراپ ، — ئۇ پۇلۇڭنى خەجلىگەن بولسا ساۋاقداشلار يىغىش قىلىپ بولسىمۇ ئۇنى تۆلەپ بېرەيلى . ئۇنى ئۆز مەيلىگە قويۇپ بەرگىن . سەندىن ئۆتۈنەي ، ئەمدى ئۇنى قىينىما .

— ۋاھ ، ماۋۇ قۇرۇق سۆلەت بايۇەچچىنىڭ ھالىنى قانداق قىلاي ئەمدى . سەن ئاشۇ تۇرقۇڭ بىلەن قانچە پۇلغا يارايسەن . ئۇقۇپ قوي ، سېنى ياساپ ـ تۈزەپ ھاممال بازىرىغا ئاچىقىپ قويسا بەش پۇلغا يارىمايسەن ، ئۇقتۇڭمۇ ؟ ! سەن تۆلەيلى دېگەن پۇلنىڭ قانچىلىك پۇل ئىكەنلىكىنى بىلەمسەن زادى ؟ !

— قانچە پۇل ؟ !

— ئون مىڭ .

— ئون مىڭ ؟ !

— شۇنداق ، ئون مىڭ ، ئۇ پاسكىنا يالغان ناز بىلەن مۇشۇ

ئۇچ يىلدا مېنىڭ ئون مىڭ كوي پۇلۇمنى خەجلىۋەتتى . ئاشۇ ئون مىڭغا مەن تىرناقتا توختىغىدەك قىزدىن ئىككىنى ئالاتتىم ئەمەسما . بۇنى بىلەمسەن ؟ !

پەرھاتنىڭ تېنى بۇ گەپلەردىن شۇركۇنۇپ كەتتى . ئۇ ئەسلىي بەك بولسا نەچچە يۈز يۈەن پۇل ئۇچۇن مۇشۇنداق قىلىۋاتىدۇ دەپلا ئويلىغانىدى . لېكىن مۇنچىلىك كۆپ ئىكەنلىكى ئۇنىڭ يادىغا كىرىپ چىقمىغانىدى ، دېمىسىمۇ بۇ بەكلا جىق پۇل ئىدى ، ھازىر يەتمىش ـ سەكسەن تىيىنغا بىر كىلو گۆش ئالغىلى ، ئون تىيىنغا يىگىرمە تال ئۆرۈك يېگىلى بولىدىغان زامان تۇرسا ئۇنچىۋالا پۇلنى دىلىمىزغا قانداق خەجلەپ بولغاندۇ ياكى ماڭۇ تويماس سودىگەر قەستەن پۇل سانىنى كۆپەيتىپ دەپ ئۇنى قورقۇتۇۋاتامدىغاندۇ .

بۇلتۇر ئايپەرى «پەرھات ، كۆڭلىڭىزگە كەلسىمۇ دەڭىزى ، دىلىمىزغا مۇشۇ نەچچە يىلدىن بۇيان پۇلنى غازاڭدەك خەجلەۋاتىدۇ . ئاشۇنداق خەجلىگەن پۇلنىڭ دەردى چىقىپ قالارمىكىن دەپ قورقۇۋاتىمەن . بولسا سىزمۇ ئۇنىڭ دامىغا چۇشۇپ كەتمەڭ» دېگەن چېغىدا ئۇ كۇلۇپلا قويغانىدى . ھەتتا «گۇلبوستاننى ماڭا چاپلاپ بولالماي ئاچچىقىدا مۇشۇ گەپلەرنى تېپىپ ، دىلىمىزغا بىلەن قايتا تېپىشىۋالمىسۇن دېگىنى بۇ » دەپ بۇ گەپلەرگە ئانچە ئېرىمىشىپ كەتمىگەنىدى . مانا ئۇنىڭ سۆزى ھەقىقەت بولۇپ چىقتى . مەيلى راست ياكى يالغان بولسۇن دىلىمىزغا بۇ سودىگەر بەرگەن پۇلنى خەجلىگىنى تېنىۋالغىلى بولمايدىغان پاكىت بولۇپ چىقتى . لېكىن ئۇنىڭ مۇشۇ ئۇچ يىلدا ئون مىڭ يۈەن پۇلنى خەجلىۋەتكەنلىكىگە پەرھاتنىڭ پەقەتلا ئىشەنگۈسى كەلمەيۋاتاتتى . شۇنداقتىمۇ ئۇ شۇ تاپتا دىلىمىزغا مۇشۇ ئۇچ يىللىق خىيانەتكار تۇرمۇشىدىن قاتتىق سەسكەنىدى ، مۇشۇنداق بىر بىنومۇس قىز ئۇچۇن ھاقارەتكە ئۇچراپ قېلىۋاتقانلىقىدىن قەلبى ئازاب ئىچىدە ئۆرتەنىدى ، شۇڭا ئۇ دىلىمىزغا ئىشىغا باش قاتۇرۇشنىڭ ھاجەت-

سىزلىكىنى ، ئەگەر مۇمكىن بولسا بۇ ئىشتىن ئۆزىنى تارتىپ ياشاپ بېقىش مەقسىتىدە ئۇنىڭغا دىلىمەرنى قانداق قىلساڭ قىل مېنىڭ كارىم نېمە دەپ قايتىپ كەتمەكچىمۇ بولدىيۇ ، لېكىن بۇ نىيىتىدىن تېزلا يانىدى . چۈنكى ئۇ ھەرقانچە نەپرەتلىك قىز بولغان تەقدىردىمۇ ئۇنىڭ يۈرتلۇقى ، ساۋاقدىشى ، ئەڭ مۇھىمى ناھايىتى شېرىن ، ئەھمىيەتلىك بولغان بىر يىللىق مۇھەببەت دېگىزىدا بىللە ئۈزگەن بىر جۈپلەردىن ئىدى - دە . بۈلار يازلىق تەتىلدە يۈرتقا بارغىنىدا بۇ ئىككىيلەننىڭ مۇھەببەتلىشىپ قالغىنىنى ئاڭلىغان ئايسىخان ئانا شۇ چاغدا خۇشلۇقىدىن قىلغىلى قىلىق تاپالماي قالغانىدى . مانا ئەمدى ئۇ ئەگرى يولغا دەسسەپ قالغان مۇشۇ ئۈچ يىلدىن بۇيان پەرھات ئۆز مۇناسىۋىتىنىڭ يېرىكلەشكەنلىكىنى ، مۇنداقچە ئېيتقاندا مۇھەببەتلىك ھاياتىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى بۇ مېھرىبان ئانىغا پەقەتلا بىلدۈرگۈسى كەلمىدى . شۇڭا ئۇلاردىكى بۇ سىر تا ھازىرغىچە ساقلىنىپ كەلگەچكە ، ئايسىخان ئانا قىزىدىن خاتىرجەم ئىدى ، چۈنكى ئۇ پەرھاتنىڭ راستچىللىقىغا ، تۈز كۆڭۈللۈكىگە ، دىلىمەرنى تاشلىۋەتمەيدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى . ئەمدى ئۇ مۇشۇنداق پاتقاقا پاتقاندا ، ئۇنى قۇتۇلدۇرماسلىق نامەردلىك ئەمەسمۇ . توغرا ، ساۋاقداشلىرىنى ھەربىرىكەتلەندۈرۈپ ئاز - ئازدىن پۇل يىغىپ بولسىمۇ بۇ قەرزنى تۆلەپ بىر ساۋاقدىشىمىزنى مۇنۇ ئالۋاستىنىڭ قولىدىن قۇتۇلدۇرۇشىمىز كېرەك .

— ھە ، ئىچىمىزگە تىنىپ قالدۇققۇ نوچى ، پۇل دېگەن ئەنە شۇنداق ياماڭ نەرسە . قوۋۇرغىسى يوق پۇل دەپ خەجلەۋەرگەن بىلەن ئۇنىڭ دەردى چىقىدۇ ئاشۇنداق .

— بولدى ، پۇلۇڭنى ساۋاقداشلار يىغىش قىلىپ بولسىمۇ تۆلەيمىز . لېكىن پۇلنىڭ ئەمەلىي سانىنى دىلىمەر بىلەن سېنى يۈزلەشتۈرۈپ ئاندىن بېكىتىمىز .

— ۋاھ ، مەكتەپ بېرىدىغان ئۇچ كوي تۇرمۇش پۇلىغا

قاراشلىق يالاڭتۆش ئوقۇغۇچىلاردىن يىغىش قىلىپ ئون مىڭنى جەملىگىلى بولامدۇ ، ھەي لاتا .

— ئاغزىڭنى بۇزما ، — دېدى پەرھات بۇ سودىگەرنىڭ ھېلىدىن ـ ھېلىغا تىلغا ئالغۇسىز سەت تىللار بىلەن ئۆزىنى بىھۇدە تىللاشلىرىدىن جىلە بولۇپ ، — ھەرقانداق گېپىڭ بولسا چىرايلىقچە سۆزلىشەيلى .

— چىرايلىقچە سۆزلىشىدىغان يېرى قالدىمۇ ئەمدى ، — دېدى ئۇ يېنىدىن يالتىراپ تۇرغان پىچاقنى چىقىرىپ ، — ھەممىنى قىلغان سەن لاتا قاسقاس ، سەن ئازدۇرمىساڭ ئۇ مېنىڭ يېنىمدىن كېتىپ قالمايتتى . مەن بىلمەن ، مۇشۇ ئۇچ يىلنىڭيا-قى ئۇ مەندىن ئالغان پۇل بىلەن سېنى باقتى . بۇنى بىلمەيدۇ دەۋاتامسەن ؟ !

— يالغان ، — دېدى پەرھات ئۇنىڭ پىچاق تۇتقان قولىغا قورقۇمسىراپ قارىغان ھالدا ، — بىز ئۇچ يىلنىڭ ئالدىدىلا ئايرىلىپ كەتكەن .

— ئۇنداق بولسا نېمىشقا ئۇنى يەنە ئازدۇرىسەن . نېمىشقا ئۇنى مەكتەپتىن چىقارمايسەن ؟ !

— ئۇ ئۆزىنىڭ ئىشى ، مەن ئۇنى تۇتۇۋالغىنىم يوق .

— يەنە يالغان سۆزلەۋاتىسەن . راست گېپىڭنى قىلساڭ بولمامدۇ پوق پۇرايدىغان ھەزىلەك ،— ئۇ قىستاپ كېلىپ يالتىراپ تۇرغان پىچاقنى ئۇنىڭغا تەڭلىدى ، — راست گەپ قىلە ، ئۇنىڭ بىلەن يۇردۇڭمۇ ، يوق ؟ !

— يۇرمىدىم ،— دېدى پەرھات پىچاقتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ ، ئەمدى ئۇ بۇ سودىگەردىن راستتىنلا قورقۇپ قالغانىدى . چۈنكى كېچىدە بەكمۇ سۈرلۈك كۆرۈنۈپ كېتىۋاتقان بۇ پىچاق ھازىر ئۇنىڭ قولىدا قالايمىقان پىرقىراپ يۈرەتتى . ئۇ گەرچە قورقۇتۇش ئۈچۈن شۇنداق قىلغان تەقدىردىمۇ ئۇ يەر ـ بۇ يەرگە سانجىپ ئادەم زەخمىلەندۈرمەيدۇ دەپ كىم ئېيتالايدۇ .

— ئۇنداق بولسا نېمىدەپ ئۇ خەجلىۋەتكەن پۇلنى يىغىش قىلىپ تۆلىگىڭ كەپقالدى ؟

— ئۇ بىزنىڭ ساۋاقدىشىمىز ، ئۇنى قۇتۇلدۇرۇش ھەممىزنىڭ مەجبۇرىيىتى .

— ئۇنداق بولسا پۇلنى ھازىر چىقار .

— دېدىمغۇ ، ساۋاقداشلاردىن يىغىش قىلىپ تۆلەيمىز .

— مېنىڭ نېسىدىن پەقەتلا تەلىيىم يوق . سودا قىلغاندىمۇ نېسى قىلغان يېرىم يوق مېنىڭ ، پۇلۇڭ بولسا ھازىر چىقار ، بولمىسا مەندىن قۇتۇلمەن دەپ خام خىيال قىلما . سېنىڭ كاسا-پىتىڭدىن ئالىدىغان خوتۇنۇمدىن ئايرىلدىم . ئەمدى پۇلۇمنى نې-سى قىلغۇم يوق . سەن خۇمسى قاراپ تۇرۇپ مېنىڭ يەۋاتقان ئېشىمغا توپا چاچتىڭ ...

مۇھەممەدئىمىن سۆزلىگەنسېرى ئەسەبىيلەشتى . ئۇ بىر تە-رەپتىن سۆزلەپ ، يەنە بىر تەرەپتىن پەرھاتنى قىستاپ كېلىشكە باشلىدى . پەرھات ئەمدى قېچىشتىن باشقا يول قالمىغانلىقىنى پەملىدى ـ دە ، شارتتىدە كەينىگە ئۆرۈلۈپ قاچتى .

— قۇتۇلدۇرۇڭلار !— پەرھات قېچىپ كېتىۋېتىپ ۋار-قىرىدى .

— توختا خۇمسى ، توختا ،— مۇھەممەدئىمىن پەرھاتنىڭ قاچقىنىنى ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ۋارقىراۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئۇنى قوغلاشقا باشلىدى . قېرىشقاندەك يول ياقىسىدىكى بىر پارچە تاشقا پۇتلاشقان پەرھات يىقىلىپ چۈشتى ـ دە ، دومىلاپ دەريا قىرىدىن پەسكە — سۆگەتلىك ئارىسىغا كىرىپ كەتتى . كەينىدىن يۇگۇ-رۈپ كەلگەن مۇھەممەدئىمىن پەسكە سەكرەپ چۈشتى ـ دە ، ئەمدىلا ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشەلگەن پەرھاتنى بېسىۋالدى .

— مېنى قويۇۋەت ،— پەرھات ئۇنىڭ پىچاق تۇتقان قولىنى بېغىشىدىن تۇتۇۋېلىپ ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ ۋارقىراشقا باشـ-لىدى ،— مېنى قويۇۋەت ، ئادەم ئۆلدى ، قۇتۇلدۇرۇڭلار ...

تەلۇلەشكەن مۇھەممەدئىمىن جىمجىت كېچىدە دەريا بويىنى زىلزىلىگە سالغان بۇ ئاۋازدىن قاتتىق چۆچۈدى . چۈنكى مەھەللە بىلەن تۇتاش كەتكەن بۇ دەريا بويىنى ئانچە بىخەتەر دېگىلىمۇ بولمايتتى . ئەگەر ئۇ مۇشۇنداق ئالجوقا ۋارقىراۋەرسە مەھەللىدە بىرەرى بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ قېلىپ يۇگۇرۇپ كەلمەيدۇ دېگىلىمۇ بولمايتتى .

— زۇۋانىڭنى ئۆچۈر ھەي خۇمسى ، — دېدى ئۇ يەنە بىر قولى بىلەن ئۇنىڭ ئاغزىنى تۇتۇپ ، — يەنە ۋارقىرايدىغان بولساڭ جېنىڭنى ئالىمەن !

پەرھات ئېيىقتەك سېمىز رەقىبى ئاستىدا تېپىرلاپ يېتىپ ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ ئامالىنى ئىزدەۋاتاتتى . شۇڭا ئۇ بارلىق كۈچىنى يىغىپ بىر تەرەپكە قىيسايدى ـ دە ، ئۇنىڭ ئاغزىنى تۇتۇۋالغان قولىنىڭ بىر يانغا سۈرۈلۈشى بىلەنلا ئاغزىنى ئېچىپ ئۇنىڭ قولىنى قاتتىق چىشلىدى .

— ۋايجان !— مۇھەممەدئىمىن كۈچەپ چىشلەنگەن قولىنىڭ زەربىسىدىن مېڭىسىغچە يېتىپ چىققان ئاچچىق ئاغرىق ئازابىدىن ئېڭىرىۋەتتى ـ دە ، ئۇنىڭ قولىنى بىرلا تولغاپ پەرھاتنىڭ ئۆزىنىڭ بېغىشىنى تۇتۇۋالغان قولىدىن بوشىنىپلا قولىدىكى پىچاقنى ئېگىز كۆتۈرۈپ پەرھاتنىڭ كۆكسىگە پاتۇرۇۋەتتى .

— ئادەم بار ... ،— پىچاق كۆتۈرۈلۈشى ھامان ئۆزىگە يېتىپ كەلگەن خەۋپنى سەزگەن پەرھات گېپىنىڭ ئاخىرىنى چىقىرىپ بولغۇچە كۆكسىگە ئۇرۇلغان قاتتىق زەربىدىن سىلكىنىپ كەتتى ـ دە ، مېڭىسىدىن كىرگەن ئاچچىق بىرخىل ئاغرىق پۈتۈن بەدىنىنى جۇغۇلدىتىپ ئۆتۈپ تاكى تاپىنىغچە سۈرۈلدى . ئۇ شۇ تاپ ئىسسىق بىرخىل سۇيۇقلۇقنىڭ مەيدىسىنى ھۆلەۋاتقانلىقىنى سەزدى ، — مېنى قۇتۇلدۇرۇڭلار ،— دېدى ئۇ ھالسىزلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ جانسىز ئاۋازدا ئۆزىنىڭ نېمە قىلىپ قويغانلىقىنى بىلمىگەندەك گاڭگىراپ ئولتۇر-

غان مۇھەممەدئىمىنگە ئايانچلىق قاراپ .

— مەن ئەسلىي سېنى قورقىتىپ قويماقچىدىم . مېنى قاتىل قىلىپ قويدۇڭغۇ ئەمدى ،— دېدى مۇھەممەد ئىمىن بارغانسېرى ئاۋازى پەسلەپ كېتىۋاتقان پېرھاتقا قاراپ يىغلامسىرىغان ھالدا ،— مەن بىلەن گەپ تالىشىپ ئۆزۈڭگىمۇ قىلدىڭ ، ماڭىمۇ قىلدىڭ . ئەمدى مەن سېنى قانداق قۇتۇلدۇرىمەن ؟ !

— ئۇنداق قىلما ... مېنى قۇتۇلدۇرۇۋال ، سەندىن ئۆتۈنەي ، مېنى ... ،— پەرھات بۇلدۇقلاپ قان چىقىپ تۇرغان كۆكرىكىنى بىر قولى بىلەن چىڭ بېسىپ تۇرۇپ يەنە بىر قولى بىلەن ئۇنىڭ بىلىكىگە ئېسىلدى .

— ئەمدى ئامال يوق ،— دېدى ئۇ پەرھاتنىڭ بارغانسېرى ھالسىزلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ،— سېنى قۇتۇلدۇرىمەن دېسەم مەن ئۆلسەم بولىدۇ . ھېلىمۇ مەن ئۆلدۈمغۇ ،— ئۇ پەرھاتنىڭ بارغانسېرى سوۋۇپ كېتىۋاتقان قولىنى سىلكىپ چىقىرىۋېتىپ يانغا سۇرۇلدى . شۇ تاپ ئۇ ئۆزىنىڭ قاتىل بولۇپ قالغانلىقىغا زادىلا ئىشەنگۈسى كەلمەيۋاتاتتى .

ئۇ پەرھاتنىڭ ھالسىزلىنىپ ، قانسىراپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ بىر پەس ئولتۇردى . چۈنكى چىقىۋاتقان قاندىن قارىغاندا پىچاق ئەجەللىك يەرگە ، يەنى يۈرەككە تەگكەنىدەك تۇراتتى . ئالاھازىل بەش مىنۇت ئەتراپىدا جان تالاشقان پەرھاتنىڭ ئاخىرقى تىنىقى بىر خارتىلداش بىلەن توختىدى .

— ئۆزۈڭگىمۇ قىلدىڭ ، ماڭىمۇ قىلدىڭ ، سېنى ئۆلتۈرۈش نىيىتىم يوقتى . ۋاراقىراپ يۈرۈپ مېنى قالايمىقانلاشتۇرۇۋەتتىڭ . قولۇمنى چىشلىۋالمىغان بولساڭمۇ پىچاق يېمەيتتىڭ ،— مۇھەممەدئىمىن بايىتىن ئاغرىغىنىنى ئۇنتۇپ قالغان قولىغا قارىدى . پەرھات بۇ قولىنىڭ بىر قات تېرىسىنى شىلىپ ئالغۇدەك چىشلىگەن بولسا كېرەك ، قول قىپقىزىل قانغا بويالغانىدى . ئۇ يانچۇقىدىن قوليانغلىقىنى چىقىرىپ قولىنى تاڭدى .

پەرھاتنىڭ جەستىگە بىر پەس قاراپ ئولتۇرغاندىن كېيىن ، پەرھاتنى سۆرەپ - تارتىپ دەريا‌غا چۈشۈرۈۋەتتى . دەريا بويىدىكى قان يۇقى جايلارغا توپا چېچىپ مەيدانىنى بىر قۇر تۇزەشتۇرۇپ ، ئىزلارنى بىر سۆگەت شېخى بىلەن ئۈيان - بۇيان سۈپۈرۈپ يوقاتقاندىن كېيىن دەريا قىرىدىكى يولغا چىقتى - دە ، ئىتتىك مېڭىپ كېچە قاراڭغۇلۇقىدا كۆزدىن غايىب بولدى .

پەرھاتنىڭ جەستىنى ئۇن - تۇنسىز ئۆز ئىلكىگە ئالغان دەريا بىر پەس شاۋقۇن سالدى - دە ، ئۇنى ئۆز باغرىغا يوشۇرغان ھالدا ئېقىتىپ كەتتى . شۇ تاپ ئۇ ئۆزى گۈزاھ بولۇپ تۇرغان بۇ رەھىمسىز قاتىللىقنى شەھەر خەلقىگە ئۇقتۇرۇپ قويغۇسى كەلگەندەك ئۇنسىز ياش تۆكمەكتە . ئۇ تۆككەن ياش گويا چاقماق - تىن كېيىنكى سىم - سىم يامغۇر كەبى ئۆز قېنىدىن چىقىپ يەنە ئۆز قېنىغا تۆكۈلمەكتە . ئۇ يەنە خۇددى بىر تىرىشچان ئەۋلادنىڭ ئۆز باغرىدا مۇردىغا ئايلىنىپ ئېقىپ كېتىۋاتقانلىقىدىن ئۆكۈنگەندەك غەزەپ بىلەن شارقىراپ ئاقاتتى . تۇن قاراڭغۇلۇقىدىكى چاقماق بىردىنلا بۇ ئەنسىز كېچىنى تېخىمۇ ئەنسىزلەشتۈرۈپ شارقىراپ يامغۇر يېغىشقا باشلىدى . سۇس بوران ئارىلاش يامغۇر يېغىشى ھامان جىمجىت ئېقىۋاتقان دەريا سۈيى تىنىمسىز شارقىراشقا ، ئۆركەش ياساپ دولقۇنلاشقا باشلىدى . ئىشقىلىپ تەبىئەت ھەممىدىن بۇرۇن بۇ مەزگىلسىز ئۆلۈمگە قېلىپ ماتەم مۇزىكىسىنى چېلىشقا باشلىغانىدى . بۇنىڭغا تەڭكەش بولغان مەھەللە ئىتلىرى ئەنسىز قاۋاپ كېچە جىمجىتلىقنى بىراقلا بۇزۇلدى .

يىگىرمە بىرىنچى باب قاتىل كىم؟

«گۈمان چەكسىز يىغا دېمەكتۇر»
— خاتىرەمدىن

پەرھاتنىڭ قاباھەتلىك ئۆلۈمى بىردەمدىلا مەكتەپ ئىچىنى ئۆرە ـ تۆپە قىلىۋەتتى. سىنىپ ـ سىنىپلاردا بۇ قاتىللىقنىڭ جەريانلىرى ھەرخىل گۈمانىي قاراشلار ئارىلاشقان پاراڭ تېمىسىغا ئايلىنىپ، ستۇدېنتلارنىڭ تىنچ كېتىۋاتقان مەكتەپ تۇرمۇشى گويا دېگىز دولقۇنلىرىدەك داۋالغۇپ كەتتى، ئوقۇغۇچىلار بۇ جىنايەتچىگە بولغان غەزەپ ـ نەپرىتىنى ئۆزىنىڭ ئەڭ ئاچچىق تىللىرى ئارىسىغا يۆگەپ ئۇنى ئەيىبلىشەتتى، ناھايىتى تېزلا مەكتەپكە يېتىپ چىققان ج خ خادىملىرى شۇ كۈنىلا مەكتەپنىڭ چوڭ يىغىن زالىدا جىددىي يىغىن ئېچىپ، بۇ دېلونى ئىمكان قەدەر تېز ئېنىقلايدىغانلىقىنى، شۇڭا مەكتەپ ئىچىدىكى گۈماناملىق نۇقتىلارنى بايقىغان ھامان ئۆزلىرىگە ۋاقىتىدا مەلۇم قىلىشنى ھەمدە بارلىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ بۇنىڭغا ئاكتىپلىق بىلەن ماسلىشىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلدى. ئۇلارنىڭ دېلو ئەھۋالىنى تەھلىل قىلىشچە، پەرھاتنىڭ جەستى قاتىللىق يۈز بەرگەن ئورۇننىڭ يۈز مېتىر تۆۋەن تەرىپىدىكى بىر توقايلىقتا بايقالغان بولۇپ جەسەت تونۇغۇسىز دەرىجىدە كۆپۈپ ھەمدە كۆكىرىپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە دېلو نەق مەيدانى ئېغىر دەرىجىدە بۇزۇلغان ھەمدە كېچە ياغقان يامغۇردا تېخىمۇ قالايمىقانلىشىپ كەتكەچكە يىپ ئۇچىنى دەللىلەش بىرئاز قىيىنغا توختىغانىدى،

شۇڭا ج خادىملىرى بۇ دېلونىڭ مەكتەپ ئەتراپىدا يۈز بەرگەن-لىكىنى كۆزدە تۇتۇپ ھازىرچە بارلىق گۇمانىنى مەكتەپ ئىچىگە قاراتقانىدى .

— دېلو ئەھۋالىدىن قارىغاندا ، — دېدى مەكتەپ بويىچە ئېچىلغان چوڭ يىغىندا شەھەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارە-سى جىنايى ئىشلار رازۋېدكا بۆلۈمىنىڭ باشلىقى قۇربانجان سۆز قىلىپ ،— قاتىللىق قىلغۇچى زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچىغا پە-قەت بىرلا پىچاق ئۇرغان . بۇنى قەستەنلىك ئارىلاشقان جىنايەت دېيىشكىمۇ سەۋەنلىك بىلەن ئۆتكۈزۈپ قويغان بىر تاسادىپىي ھادىسە دېيىشكىمۇ ياكى بولمىسا ھەددىدىن زىيادە قورقۇش ئىچىد-ە ئامالسىزلىقتىن ئۇرۇلغان بىر پىچاق دېيىشكىمۇ بولىدۇ . زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچى قاتىلنىڭ قولىنى چىشلەپ كېچىككە-نە بىر پارچە تېرىسىنى شىلىۋالغان ، دېمەك قاتىلنىڭ بىر قولى يارىلانغان . زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچىنىڭ ئاغزىدا قېلىپ قالغان چىشلەپ ئۈزۈۋېلىنغان قولنىڭ تېرىسىدىن نۇسخا ئېلىپ تەكشۈ-رۈشمىزدىن قارىغاندا ، بۇ قول پەقەتلا جىسمانىي ئەمگەك بىلەن شۇغۇللانمىغان قول . ئۇنىڭ قان تىپىنى ئېنىقلاش مۇمكىن بول-مىدى . چۈنكى جەسەت سۇدا ئۇزۇن مۇددەت تۇرغاچقا قاتىل بىلەن زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچىنىڭ قېنى ئارىلىشىپ كەتكەچكە تېرىدىكى قاننىڭ تىپىنى ئېنىقلىغىلى بولمايدىغان دەرىجىدە بۈز-غۇنچىلىققا ئۇچرىغان . لېكىن شۇنى جەزملەشتۈرگىلى بولىدۇ-كى ، قاتىل مۇشۇ ئەتراپتا ، يەنى يا مەكتەپ ئىچىدە ، يا مەكتەپ-نىڭ ئەتراپىدىلا . قاتىللىق نەق مەيداندىكى ئىزلاردىن قارىغاندا ، قاتىلنىڭ كىيگەن ئايىغى قىرىقىنچى رازمېرلىق سەل كونىرىغان تەنھەرىكەت ئايىغى بولۇپ ، بۇ قاتىلنىڭ تەنھەرىكەت بىلەنمۇ شۇ-غۇللىنىدىغان چاققان ، كۈچلۈك ئادەم ئىكەنلىكىنى دەلىللەيدۇ . شۇڭا مەكتەپتىكى بارلىق ئوقۇتقۇچى ، ئىشچى ـ خىزمەتچى ھەم ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىزنىڭ تەكشۈرۈش ئىشىمىزغا يېقىندىن ماسلە-

شىپ بېرىشىنى ، بىز بىلەن ھەر ۋاقىت ھەمكارلىشىپ ۋە ئالاقە تورى ئورنىتىپ بىزنى يىپ ئۈچى بىلەن تەمىنلىشىنى ، تەكشۈرۈ-شىمىزگە ئاكتىپلىق بىلەن ماسلىشىپ بېرىشىنى ئۈمىد قىلە-مىز .

يېغىن ئېچىلىۋاتقاندا ، ئابدۇسالامنىڭ سىنىپىدىكى ئوقۇغۇ-چىلار ئاساسەن يېغا - زارىغا چۈشكەنىدى . قىزلارنىڭ كۆزى يېغىدىن قىزىرىپ كەتكەن ، ئابدۇسالام بۇ ئادەمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيدىغان قورقۇنچلۇق ۋەقەدىن گاڭگىراپ قالغاندەك قېتىپلا قالغانىدى . ئۇنىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايىدىن ئۇزۇن يىل كېـ-سەل ئازابىنى تارتقان بىمارنىڭ بىچارە تۇرقىنى پەرەز قىلىش تامامەن مۇمكىن ئىدى ، ئۇنى بەكرەك ئازابلاۋاتقىنى پەرھاتنىڭ تۇنۇگۈن كەچتىكى ناھايىتى قىزغىن خوشلاشقان كۆرۈنۈشى ئىدى .

— مەن دەرسكە باراي ئەمىسە ،— دېدى پەرھات چۈشتىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىۋېتىپ ،— ئىشىڭ بولمىسا بىللە چىقىپ كېلەمدۇق .

— ئىش يوق بولىدىغان كۈن بولامدۇ بىزگە ، — دېدى ئابدۇسالام ئەتىگەندىن بۇيان ئاقتا كۆچۈرگەن بىر پارچە ھېكايە بىلەن ئۆيگە يازغان خەتنى كۆرسىتىپ ،— ئاۋۇال پوچتىخانىغا بېرىپ بۇلارنى سېلىۋېتىپ ، ئاندىن كىتابخانىغا بارىمەن ، ئەگەر ۋاقتىم يېتىپ قالسا ئۈستاز يازغۇچىمىز ئاتاۋۇللا ئەخمەدىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ بىرەيمىز سوقا - سۆھبەتتە بولۇش خىيالىمىز بار .

— پاھوي ، كىچىككىنە جېنىڭغا پاتمانلاپ يۈك ئارتىۋالغا-نىڭنى قارىغىنە ،— دېدى ئۇ چاقچاق قىلغۇسى كېلىپ ،— يەتتە يىل چېنىقتىم دەپ ئېغىر يۈك كۆتۈرۈپ ، چوڭلار ھەيدەيدىغان كالا ھارۋىسىنى مەن ھەيدەي دەپ تارتىۋېلىپ ، ئۇنىڭ ھۆددىسە-دىن چىقىپ بولالماي يېگىلەپ قېلىۋىدىڭ ، ئەمدى بۇ يەردە ئۆ-زۈڭگە - ئۆزۈڭ يەنە بىرمۇنچە يۈكنى زورلاپ ئارتىۋېلىپ چۆكۈپ

كەتمىسۇن دەپ ئەنسىرەيمەنغۇ سەندىن .

— ئەنسىرىمە ،— دېدى ئابدۇسالام كۈلۈپ تۇرۇپ ،— يېگىلەپ قالساممۇ سەندىن چاققان ، تاپانچىدەك ئەپلىك ، چۈنكى يۈك ئېغىر بولۇپ كەتسە ھەمكارلىشىدىغان ھارۋاممۇ بار ، لېكىن سەندە ھارۋا بولسىمۇ ئوڭلاپ ھەيدىيەلمەيسەن ـ دە ئۇنى .

ئابدۇسالامنىڭ بۇ چاقچىقىدىن پەرھات ئۇنىڭ نېمىنى دارتـمىلىغانلىقىنى دەرھال چۈشىنىپ يەتتى ، دېمىسىمۇ ئۇ نېمە ئۈچۈندۇر مۇشۇ ۋېلىسىپىت دېگەن بۇ ئىككى چاقلىق ئەرۋاھنى ئانچە ياخشى مىنىپ كېتەلمەيتتى ، مىنگەن تەقدىردىمۇ ئاجايىپ بىرخىل قورقۇنچ ئۇنى چىرماپ تۇرغاچقىمىكىن باشقىلار بىلەن تەڭمۇ ماڭالماي قالاتتى .

— كىم مېنى ھارۋا ھەيدىيەلمەيدۇ دەيدۇ ،— دېدى ئۇ ئەمدى چاقچاقلىشىشنىڭ ئاخىرىنى چورتلا ئۈزۈپ ماڭماقچى بولۇپ ،— ھېلىغۇ تۆمۈر ھارۋىكەن ياغاچ ياكى ئۇچار ھارۋىلارغىمۇ پىچەت جۇمۇ مەن .

— ئالدىرىما ، گەپنى چاقچاققا يۆلەپ تۇرۇۋالما ، مەنچۇ ساڭا ياخشى بولسۇن دەپ چىن كۆڭلۈمدىن تەربىيە قىلىۋاتىمەن ، ئەگەردە سەن ۋېلىسىپىت مىنىشنى بىلگەن بولساڭ ۋاقىت تېجەشكە پايدىسى بولاتتى ،— دېگەندى ئابدۇسالام ئۇنىڭغا چاقچاق قىلىپ ،— ئەپسۇس سەن ۋېلىسىپىت مىنەلمەيسەن ـ دە . مىنگەن تەقدىردىمۇ توشقاندەك تىترەپ ، چاشقاندەك چۆچۈپ ماڭىسەن .

— نەدە چۆچۈپ ماڭمەن ، ئوبدانلا ماڭمەنغۇ .

— ئاۋاتقا بارغاندا قانداق ماڭدىڭ بىلەمسەن ؟ !

— قانداق ماڭاتتىم ، ماڭدىمغۇ شۇ .

— ھە ، تازا ئوبدان ماڭدىڭ . كەينىڭدىن يا ئالدىڭدىن بىرەر ماشىنا ، ھارۋا ، يا ۋېلىسىپىت چىقىپ قالسا ۋېلىسىپىتنى توختىتىپ ، يولنىڭ تېشىغا چىقىپ ئاشۇ ماشىنا يا ھارۋىنىڭ ئۆتۈپ كېتىشىنى ساقلاپ قاراپ تۇردۇڭغۇ . سېنى ساقلاپ مەن ، مېنى

ساقلاپ يارمۇھەممەد دېگەندەك بىر سائەتتە باردىغان يەرگە ئىككى سائەتتە بارمىدۇقمۇ .

— شۇنداق بولدىمۇ ،— دېدى ئۇ بېشىنى قاشلاپ خىجىل بولغان ھالدا ،— مەنچۇ مۇشۇ ۋېلىسىپىت مىنىش دېگەننى تولۇق ئوتتۇرىغا چىققاندا ئۆگەنگەن دېگىنە ، شۇڭا ۋېلىسىپىت مىنىپ چوڭ يولدا ماڭسام بەكلا قورقىمەنكەن .

— نېمىدىن قورقىسەن ، سەنمۇ تۈز يولۇڭدا كېتىۋەرسەڭ بولماسمىدى .

— ئۇنداق دېگىنىڭ بىلەن ئاداش ،— دېدى ئۇ كۆزەينەكىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ قويۇپ ،— بالا ـ قازا دېگەن بىزگە ئوخشاش يالغۇز ئوغۇللارغا كېلىدۇ دېگىنە . شۇڭا يول ماڭغاندا ئاشۇنداق توغرا بالا ـ قازالاردىن ساقلىناي دەپ ئۆزۈمنى ئايلاپ ماڭمەنغۇ . داخانلارمۇ بىرەر ئادەمنى ئوقۇسا «يالغۇز تېرەككە بار ، ئەسكى سامانلىققا بار ، لىڭشىغان كۆتەككە بار » دەپ ھۆرىدىكەنغۇ ، ئاشۇ ـ لار ھۆرۈۋاتقان يالغۇزلارنىڭ بىرى مەن ئەمەسمۇ ئاداش .

— ئاغزىڭنى ئۇشۇتمىگىنە ، — دېدى ئابدۇسالام ، — ئاغزىڭدىن سائەت چىقمىسۇن يەنە .

— بولدى ، چاقچاق قىلدىم ، مەن ماڭاي ئاداش ، ھۆسەن قارى ھاجىم ۋاقىتقا بەك رىئايە قىلىدىغان ئادەم . ۋاقىت توشۇپ قالاي دېدى مانا ، — ئۇ قولىدىكى سائىتىنى چېكىپ تۇرۇپ ئابدۇسالام بىلەن خوشلاشتى .

— دىققەت قىل ، يالغۇز ئوغۇل ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭ ـ غا چاقچاق قىلىپ ، — يولىنىڭ چېتىدىرەك ماڭ ، يەنە ھېلىقى داخانلار ئوقۇپ ھۆرۈۋەتكەن يالغۇز تېرەكلەرگە ئۇچراپ قېلىپ بالا ـ قازاغا ئۇچراپ قالما يەنە .

— ئاغزىڭغا تاش ،— دېدى پەرھات كەينىگە ئۆرۈلۈپ ئابدۇ ـ سالامنىڭ مۇرىسىگە بىرنى ئۇرۇپ قويۇپ ، — خۇدايىم دېگىنىڭ ـ دەك بولماس .

— مەنمۇ چاقچاق قىلدىم ، بىر قاقا بىر قاق ، ئەمىسە خۇدايىمغا ئامانەت ، ئۇنداق ئىشلارنى بىزگە كۆرسەتمىگەي ئىلا-هىم .

— خوش ئەمىسە ، — ئۇ ئاجايىپ بىرخىل قىيالماسلىق نەزىرى بىلەن ئابدۇسالامغا قارىدى ـ دە ، ياتاقتىن چىقىپ كەتكە-نىدى . ئابدۇسالام دوستىنىڭ ئاشۇ قايرىلىپ قارىشىدىن يۈرىكى قارتتىدە قىلغانلىقىنى ھېس قىلدىيۇ ، بۇنىڭ شۇنداق بىرخىل سېزىم ئىكەنلىكىنى پەملەپ بۇ ئىشنى ئۇنتۇپ كەتكەنىدى ، بىراق يۈرەكنىڭ ئاشۇ جىددىي سوقۇشى بىكارغا سوققان ئىش ئەمەس-كەن ، مانا ئۆمۈرلۈك جۇدالىق ئۇلارنى بىردەمدىلا ئىككى دۇنياغا تالىق ئادەملەرگە ئايلاندۇرۇپ قويدى .

ئابدۇسالام ئاشۇلارنى خىيالىغا كەلتۈرگىنىدە خۇددى پەر-ھاتىنىڭ ئۆلۈمىدە ئۆزىنىڭ قولى باردەك خۇددى باشقىلار داۋاملىق تىلغا ئالىدىغان «ئاغزىدىن سائەت چىقتى» دېگەندەك بىر ئىشنىڭ ھەقىقەتەن يۈز بەرگىنىنى ئۇققىنىدا دىڭگىدە چۆچۈپ كەتتى . دېمىسىمۇ پەرھات ئاشۇنداق قىزغىن چاقچاقلار بىلەن چىقىپ كېتىپ شۇ كۈنى كەچتە قايتىپ كېلەلمىگەنىدى . ياتاقداشلار ئۇنى كەچ سائەت ئون بىرگىچە ساقلاپ ئۇ كەلمىگەندىن كېيىن ، ئىشكىنى ئىچىدىن تاقاپ يېتىپ قېلىشقانىدى . لېكىن ئابدۇسا-لامنىڭ يۈرىكى سەزىلىپ پەقەتلا ئۇخلىيالمىدى . چۈنكى ئۇ پەر-ھاتنىڭ بىرەر قېتىمىمۇ سىرتتا قونۇپ قالمايدىغان مىجەزىنى ناھايىتى ئوبدان بىلەتتى .

«ئۇ راستىنلا ھۇسەن قارى ھاجىمنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قال-غانمىدۇ ياكى بىرەر خەۋپ ـ خەتەرگە ئۇچراپ قالغانمىدۇ . بايا چاقچاق قىلغىنىمدا ‹ئاغزىڭغا تاش› دەپ چىقىپ كەتكەنىدى . شۇ چاغدىكى تۇرقىمۇ تازا بىنورمال ئىدى ، بىچارە دوستۇم ، سېنى توغرا بالا ـ قازادىن خۇدايىم ساقلىسۇن» .

— ئەزىمەت ، ھەي ئەزىمەت ،— دېدى ئابدۇسالام ئاخىر

ئۇيقۇسى كەلمەي يېتىپ زېرىككەندىن كېيىن ، ئۇ ياندىكى كارە-ۋاتتا ئوڭدىسىغا يېتىۋېلىپ ، خورەكنى بولۇشىغا تارتىپ ئۇخلا-ۋاتقان ساۋاقدىشىنى نوقۇپ ئويغىتىپ ،— پەقەتلا خاتىرجەم بولال-مايۋاتىمەن ، پەرھاتنى ئىزدەپ باغچە كوچىسىغا چىقىپ باقساق بوپتىكەن .

— بولدى قىلە ئادەمنىڭ ئۇيقۇسىنى بۇزماي ، — دېدى ئەزىمەت تام تەرەپكە ئۆرۈلۈپ يېتىپ ، — كۆپرەك بىرنەرسە ئۆگىنىمەن دەپ كەچ قالغان بولسا ئۇستازى ئونىماي ئۆيىدە قوندۇرۇپ قالغاندۇ . يېرىم كېچىدىن ئاشقاندا نېمە بار خەقنىڭ ئىشىكىنى چېكىپ دەيمەن ، غىت قىسىپ ئۇيقۇڭنى ئوخلىغنە . ئەنسىرەپ كەتكۈدەك ئىش يوق ، ئەتە ئەتىگەنلىك ئۆگىنىشكە ئولگۈرۈپ يېتىپ چىقىدۇ ئۇ تۆتكۆز .

بۇ گەپ بىلەن ئابدۇسالام خېلىلا خاتىرجەم بولۇپ قالدى . لېكىن يۈرىكىنىڭ تۇرۇپ - تۇرۇپلا دۈپۈلدەپ ئەنسىز سوقۇشلى-رى ئونى بىر كېچە ئۇيقۇسىز قالدۇرۇپ هارغۇچە ئازابلاپ چىققا-نىدى . شۇڭا ئۇ تاڭ سەھەردىلا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى . تېزدىن كىيىنىپ ، يۈزىنى ئالدىراپ يۇيۇپ سىرتقا چىقتى . مەكتەپ ئىچى شۇ قەدەر جىمجىت بولۇپ ، تاڭ تېخى تولۇق يورۇپ كەتمىگەچ-كە ، گىرىمسەن قاراڭغۇلۇق ئىچىدىكى مەكتەپ مەيدانىدا يۈگۈ-رۈپ يۈرگەن بىرنەچچە بالىنى ئېنىق كۆرگىلى بولمىدى ، ئۇ سەھەرنىڭ بۇ ساپ ۋە سالقىن هاۋاسىنى كۆكرىكى تولۇق توشقۇ-چە سۈمۈرۈپ يېنىك كېرىلدى - دە ، بىر پەس مەيدانىنى ئايلىنىپ يۈگۈرگەندىن كېيىن ، ئۆزىنىڭ بىر كېچە ئاساسەن ئۇيقۇسىز يېتىپ قاپاقلاشقان مېڭىسىنىڭ ئوبدانلا سەگىپ قالغانلىقىنى هېس قىلدى . بۇ چاغدا بىردىن ئىككىدىن بولۇپ ياتاقلىرىدىن چىقىپ كېلىۋاتقان ستۇدېنتلارنىڭ ئەتىگەنلىك مەشغۇلاتلىرى باشلىنىپ كەتتى . سىنىپلارنىڭ چىراغلىرى بىر - بىرلەپ يو-رۇشقا باشلىدى ، لېكىن ئابدۇسالامنىڭ ئوي - خىيالى يەنىلا

پەرھاتتا بولغاچ سىنىپقا كىرىشكە رايى تارتماي ئۇنى ساقلاپ دەرۋازا ئالدىدا تۇرۇپ قالدى ، لېكىن ئۇنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى .

ئابدۇسالام ئەنسىرىگەن ئىش ئاخىر يۈز بەردى . پەرھات ئەتىگەنلىك ئۆگىنىشكە ئولگۇرۇپ كېلەلمىدى . ئۇ مەيدانىنى ئىكىكى چۆرگىلەپ يۈگۈرگەندىن كېيىن يېتىپ كەلگەن ئەزىمەت بىلەن مەسلىھەتلىشىپ بۇ غەيرىي ، بىنورمال ئەھۋالنى ئوقۇنتۇچىسى سايىتجانغا مەلۇم قىلىپ قويۇپ باغچە كوچىسىغا چىقتى .

— نېمە ، پەرھاتجان ئاخشام مەكتەپكە چىقمىدىما ؟ !— ھۈسەن قارى ھاجىم ئورنىدىن ئۆزىگە زادىلا ماس كەلمەيدىغان بىرخىل تېزلىك بىلەن تۇرۇپ كەتتى ـ دە ، چىرايى يېتەرلىك تاتىرىپ كەتتى ، — ئۇ ئاخشام سائەت ئون ئەتراپىدا ئۆيدە قونۇپ قالسىلا دەپ شۇنچە زورلىسام ئۇنىماي چىقىپ كەتكەنىدى ئەمەسمۇ .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئەزىمەت بىلەن ئابدۇسالام قاتتىق چۆچۈدى . ھۈسەن قارى ھاجىم بىلەن تېزلا خوشلىشىپ ، مەكتەپكە قايتىپ چىقىپ بۇ ئەھۋالنى مۇئەللىمگە يەتكۈزدى . جىددىيلەشكەن ئوقۇنتۇچى بۇنى مەكتەپ ئامانلىق بۆلۈمىگە مەلۇم قىلدى . ئۇلار بۇ ئەھۋالنى شەھەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىغا مەلۇم قىلىشتى . ھەممىلا جاي بىردەك ھەرىكەتكە كېلىپ ، پەرھاتنى ئىزدەشكە كىرىشىپ كەتتى ، شۇ كۈنى چۈشكە يېقىن دەريا بويىدا ئولتۇرىدىغان بىر ماينىڭ دېلو مەلۇم قىلىشى بىلەن مەھەللە ئاخىرىدىكى توقايلىقتىن بىر تۈپ توغراق يىلتىزىغا ئىلىنىپ قالغان پەرھاتنىڭ جەسىتى تېپىلدى .

— پەرھات دەريا‌غا چۈشۈپ كېتىپ ئۆلۈپ قاپتۇ ، — دېگەن خەۋەر مەكتەپ ئىچىگە تارقىلىپ بىر سائەت ئۆتمەيلا ج خ خادىملىرى مەكتەپكە يېتىپ چىقىپ ، بۇنىڭ قانداقتۇر سۇغا چۈشۈپ كېتىپ ، ئۆلۈپ قېلىش ۋەقەسى ئەمەس بىر قەستلەپ ئۆلتۈرۈش

دېلوسى ئىكەنلىكىنى دەللىلەپ مانا مۇشۇ چوڭ يىغىننى ئېچىۋا-تىدۇ . ئەمدى بۇ ئىشنىڭ جەريانىغا ، قاتىلغا چېتىشلىق بىر قاتار مەسىلىلەرگە ئېنىقراق چۈشەنچە تېپىپ ، ئۇنى دەللىلەپ بىرنېمە دېمەك ھەققەتەن تەس ئىدى . چۈنكى جىنايى پاكىتقا دائىر ئىزلار بىرئاز قالايمىقان بولغاچ بۆسۈش ئېغىزى تېپىش بىرقەدەر مۇشكۈل ئىدى .

دېلو مەكتەپ ئەتراپىدا يۈز بەرگەچكە ، ج خ خادىملىرى گۇمانىنى پۈتۈنلەي مەكتەپ ئىچىگە قارىتىپ ، گۇمانلىق كىشىلەر-نى تەكشۈرۈشنى رەسمىي باشلىۋەتكەنىدى . بۇ تەكشۈرۈشنىڭ ئاساسىي ئوبيېكتلىرى ئوغۇل ئوقۇغۇچىلار بىلەن ئىشچى - خىز-مەتچىلەرگە قارىتىلغان بولغاچقا ، مەكتەپ ئىچىدە ھەممىلا ئادەم گۇمانلىقتەك بىر ھالەت شەكىللەنگەنىدى . دېمىسىمۇ دېلو ئىش-لەشتە ج خ خادىملىرى ھېچقانداق يوچۇق قالدۇرماسلىققا تىرى-شىدىغان بولغاچقا ، كىچىككىنە يىپ ئۇچى بولغۇدەك بىرەر نۇق-تىنى بايقاپلا قالسا شۇنىڭغا چىڭ ئېسىلىپ تاكى ئۇ گۇماندىن ساقىت بولمىغۇچە ئۇنى قويۇۋەتمەي ، بۇ دېلونى تېزرەك ئاخىر-لاشتۇرۇش ئۈچۈن كېچە - كۈندۈز دېمەي ناھايىتى جىددىي ئىش-لەۋاتاتتى . بۇ تەكشۈرۈشتە ئاساسەن ئاخشام سىرتقا چىققانلار ، داۋاملىق پىچاق ئېسىپ يۈرىدىغانلار ، بولۇپمۇ تەنھەرىكەت ئايىغى كىيىدىغانلار جىددىي تەكشۈرۈلۈۋاتاتتى . بۇنىڭدا ئەڭ ئاۋۋال پەر-ھاتنىڭ سىنىپىدىكى بالىلار بىر قۇر تاسقالغاندىن باشقا ئەتىگەندە مەكتەپ سىرتىغا چىققان ئابدۇسالام بىلەن ئەزىمەتمۇ ساقچىلار-نىڭ بىرمۇنچە سوئال - سورىقىغا ئۇچراپ ئۇلارنىمۇ خېلىلا جىددىيلەشتۈرگەنىدى .

دېلو تەكشۈرۈش ئىككىنچى كۈنىگە كەلگەندە مەكتەپ ئىچى-دىكى گۇمان ئاستا - ئاستا سىرتقا يۆتكىلىشكە باشلىدى . بۇنىڭ بىلەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۇستىدىكى روھىي بېسىم سەل پەسەيگەن بىلەن ئۇلاردىكى ئەنسىزچىلىك تېخى يوقالمىغان بولغاچقا ، ئۇلار

گويا قاتىل ئۆز ئەتراپىدا چۆرگىلەپ يۈرگەندەك ، ئەگەر ئۇنىڭغا گۇمانسىراش بىلەن قاراپلا قويسا دەرھال يوپۇرۇلۇپ كېلىپ بوغۇزلىۋېتىدىغاندەك قاتتىق ساراسىمگە چۈشكەنىدى .

سىنىپ مەسئۇلى سايىتجان مۇئەللىمنىڭ ھەسرەتلىك تىنىقلىرى بۇ سىنىپ كوللېكتىپىنى بىراقلا تۇگەشتۇرۇۋەتكەنىدى . چۈنكى ئۇلار ئۆزىنىڭ ئىجادىيەتتىكى پەخرىنى ، ئۆگىنىشتىكى ئۇلگىسىنى ، سورۇنلاردىكى بۇ قىزىقچى سازەندىسىنى ھەرگىزمۇ مۇنداق پاجىئەلىك ئۆلۈپ كېتىدۇ دەپ ئويلىمىغانىدى . شۇڭا ئۇلار ھازىر كوللېكتىپ ھازا ئىچىدە تۇرۇۋاتاتتى . ئابدۇسالامنىڭ يىغىدىن قىزارغان كۆزلىرى ، ساۋاقداشلارنىڭ تاتارغان چىرايلىرى سىنىپنى ئېغىر مۇسىبەت تۇسىگە كىرگۈزگەنىدى .

مۇسىبەتنىڭ ئېغىر قايغۇسى ھەممىلا ئادەمنىڭ بەستىنى ئېگىپ لەنەت تەگكۇر قاتىلنىڭ تېزرەك تۇتۇلۇپ قانۇننىڭ جازاسىغا تارتىلىشىنى كۈتۈشكەن ھالدا مۇڭلۇق ھەم خىيالچان دەملەرنى ئۆتكۈزۈۋاتقان بۇ سىنىپ كوللېكتىپى ئىچىدە دىلبەرنىڭ ھالى ھەممىدىن تۆۋەن ئىدى . ئۇ توختىماي ياش تۆكەتتى ، بىر نۇقتىغا تىكىلگەن ھالدا ئۇزۇندىن - ئۇزۇنغا ئولتۇرۇپ كېتەتتى . شۇ تاپ ئۇنىڭ ئاق سېرىق چىرايى تامدەك تاتارغان بولۇپ ، ئۇنىڭ بۇرۇنقى ھېچكىمنى مەڭىستىمەيدىغان كۆرەڭ خاراكتېرىدىن ، ھېچكىمنى كۆزگە ئىلمايدىغان تەكەببۇر ھالىتىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى . چۈنكى ئۇ بۇ ئۆلۈمدە ئۆزىنىڭمۇ قولى بارەدەك خۇدۇكسىرەيتتى . باشقىلارنىڭ ئۆزىگە تىكىلىپ قارىشىدىن ، بەرئەر ئېغىز گەپ سوراپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ قويغان - تۇتقىنىنى بىلمەيدىغان ھالەتكە كېلىپ قالغانىدى .

ياتاقتىكى قىزلارمۇ خۇددى ئۇنىڭ مۇشۇ تۇرقىدىن گۇمان قىلىشىۋاتقاندەك باشلىرىنى بىر يەرگە ئەكېلىپ پىچىرلىشىپ كەتسە ، ئۇنىڭ ساراسىمگە چۈشكەن يۈرىكى يېڭىۋاشتىن قالايمىقان سوقۇپ كېتەتتى . شۇڭا ئۇ ھازىر ياتاقداشلىرىغىمۇ ئارتۇق

راق گەپ قىلىشقا پېتىنالماي خۇددى ئۆزىنىڭ كارىۋىتىغا مىخلا-
نىپ قالغان ھەيكەلدەك جىمجىت ئولتۇرۇپ كېتەتتى . ئۇ ئۆزى-
نىڭ ئاشۇ قالايمىقان خىياللىرى ئىچىدە تۇرۇپلا «پەرھاتنىڭ
قاتىلى مەن» دەپ ۋارقىراپ چىقىپ كېتىدىغاندەك بىرخىل خىيا-
لىي تۇيغۇ ئىچىدە ئۆزىنى - ئۆزى ئازابلاپ ئولتۇرىدىغان ۋە
ئۆزىنىڭ بۇ خىيالىدىن چۆچۈپ ئەتراپقا ئەنسىزلىك بىلەن قارايا-
دىغان بولۇپ قالغانىدى ، ئۇنىڭ ئاشۇ ئەنسىزلىكلىرى ئىچىگە
يوشۇرۇنغىنى يەنىلا «پەرھات مېنىڭ سەۋەبىمدىن ئۆلۈپ كەتكەنا-
مىدۇ» دېگەن ئەنسىز خىيال بولغاچقا ، ياتاق ئىچىدە خۇددى
ئۇركىگەن قۇشتەك تىترەپلا ئولتۇراتتى ، لېكىن ئۇ ساۋاقداشلا-
رىنىڭ يەنىلا ئۆز پارتىگى بىلەن ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ كۆڭلى
جايىغا چۈشۈپمۇ قالاتتى . تۇرۇپلا ئۇ ساقچىلارنىڭ «قاتىلنىڭ
قولى يارىلانغان ، ئۇنى پەرھاتنىڭ ئاغزىدىكى قولنىڭ چىشلەپ
ئۈزۈۋېلىنغان بۇغداي چوڭلۇقىدىكى تېرىسىدىن جەزملەشتۇر-
گەن» دېگەن سۆزىنى ئەسلەپ ، ئۆزىنى قانداقتۇر بىر ئىشنى
قىلىشقا ئۇندەۋاتقاندەك بىرخىل سېزىم ئۇنى ئارامسىزلاندۇرۇ-
ۋاتاتتى . «مۇھەممەدئىمىن شىياڭگاڭنى كۆزىتىپ بېقىش كېرەك-
مۇ ، قانداق ؟» دېگەن خىيال ئۇنىڭ كاللىسىدا شەكىللەنگەندە ،
ئۇ بۇندىن بىر ئاي بۇرۇنقى بىر كېچىككىنە ۋەقەنى ئېسىگە
ئالدى .

«ئۇ قاتىللىق قىلغانمىدۇ ، مېنى كۈنلەپ يۈرەتتى . يا ئىك-
كىسى ئاشۇ دەريا بويىدا ئۇچرىشىپ قېلىپ گەپ تالىشىپ قالغان
بولسا بۇ قارام سودىگەر ئاچچىقىغا پايلىماي قاتىللىق قىلغان
بولسا ، ھە» ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ خىيالىدىن ئۆزى قورقۇپ قالدى .
لېكىن ئۇ بۇندىن بىر ئاي بۇرۇنقى بىر ئىشنى خىيالىغا كەلتۇر-
گىنىدە ئۇ ئىشنىڭ بۇ قاتىللىق بىلەن ئاز - تولا باغلىنىشى
بارلىقىنىمۇ چەتكە قاقالمىدى .

ئۇ بىر يەكشەنبە كۈنى ئىدى . مۇھەممەدئىمىن شىياڭگاڭدىن

ئۆزىنى تارتىپ شەھەرگە كىرىشنى ئازايتىۋالغان دىلبەر دەم ئې-
لىش ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ كوزىچى يار بېشىدىكى تۇغقىنى ئاب-
لىزخان مەخسۇمنىڭ ئۆيىگە ماڭدى . چۈنكى ئۇ ئاشۇ سودىگەردىن
قورقۇپ سىرتقا چىقمىغاچقا ، بۇ ئۆيگە چىقمىغلىمۇ ئىككى ئاي-
دىن ئاشقانىدى . ئارىلىقتا ھېپىزىخان ئانا ئاق لېچىكىنى ئېڭىكى-
دىن چىگىپ ، بىر تاۋاق قېتىق بىلەن ئىككى گىردىنى تۇگۇچ
قىلىپ بىر باش ياغلىققا چىگىپ دىلبەرنى يوقلاپ چىققانىدى .
شۇ چاغدا ئۇ ياتاقداشلىرى ئالدىدىلا ئۆزىنى بېسىۋالالماي بۇ
كۆيۈمچان تۇغقىنىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ نېمە ئۈچۈندۇر ئۇن سې-
لىپ يىغلاپ كەتكەنىدى . ھېپىزىخان ئانا بۇ يىغىنىڭ نېمە ئۈچۈن-
لۈكىنى ناھايىتى ئوبدان بىلگەچكە ، ئۇنىڭ بېشىنى مېھرىبانلارچە
سىلاپ ئولتۇرۇپ ئۇنىڭغا تەسەللى بەرگەنىدى ، مانا ئەمدى ئۇ-
قۇش پۈتتۈرۈشكە بىر - ئىككى ئاي قالغاندا ، ئۇنى يوقلاپ
ئۆزىنىڭ پات ئارىدا مەكتەپ پۈتتۈرىدىغانلىقىنى ، ئوقۇش پۈتتۈر-
سە چوقۇم يۇرتىغا قايتىپ كېتىدىغانلىقىنى ، مۇھەممەدئىمىن
شياڭگاڭنى بولسا كۆرەرگە كۆزى قالمىغانلىقىنى ئېيتىپ قويماق-
چى بولۇپ شەھەرگە چىققانىدى . مانا ، سىرتقا ئاز چىققان بول-
غاچقا ، مۇھەممەدئىمىنمۇ ئۇنى ئىزدەپ مەكتەپكە چىقالمىغان
بىلەن ئىنىسى ياسىن ئارقىلىق گەپ ئېيتىپ بېرىپمۇ ئۇنى مەك-
تەپتىن چىقىرالمىغانىدى . شۇڭا دىلبەر ئۇ مەندىن ئەمدى ئۈمە-
دىنى ئۈزدى ، خاتىرجەم بولۇشۇم كېرەك ، دەپ ئويلىغانىدى .
لېكىن ئۇنىڭ تېخىچىلا ئۇنىڭدىن ئۈمىدىنى ئۈزمەي مەكتەپ
ئەتراپىنى چۆرگىلەپ يۈرگىنىنى كىممۇ ئويلىغان دەيسىز . مانا
دىلبەر مەكتەپ دەرۋازىسىدىن چىقىشى هامانلا ئۇنىڭ ئىزىغا
چۈشكەن بۇ مەككار سودىگەر ئادەملەر شالاڭ ئۆتىدىغان مەھەللە
يولىغا كىرگەندىلا ئۆزىنى ئاشكارىلاپ ئۇنىڭ ئالدىدا لوڭكىدە پەيدا
بولۇپ قالدى .

— ھە ، چىرايلىق خېنىم ، توختىسىلا ، مەكتەپتىن چىقماي
يېتىۋالسامىلا مېنى ھېچنېمە قىلالمايدۇ دەپ ئويلىغانمىدىلە ، —

دېدى ئۇ دىلبەرنىڭ نازۇك بىلىكىدىن تۇتۇپ يول ياقىسىغا تارتىپ ئاچىقىپ ، — بۇنداق ئوڭاي ئىش يوق جۇما ، مەنچۇ ئۇنداق سېسىق قاپاقنا سېلىپ كولدۇرلاتسا كولدۇرلاۋېرىدىغانلاردىن ئە- مەس جۇما . ماڭا قايلىسىلا ، سىلىۋاغۇ ئەمدى بولغاندا ئۇنداق ئەگرى - توقاي خىياللاردا بولماي ، مېنىڭ سىزغان سىزىقىمدا ماڭسىلا ، ماقۇما ، بولمىسا مەكتەپلىرىگە چىقىپ كۆرگۈلۈكلىرى- نى كۆرسىتىۋەتمەي يەنە .

— ئۇنداق ئەمەس ، مەن ... مەن ... ، — دىلبەر كېكەچلەپ قالدى . چۈنكى ئۇنىڭ تەييارلىقى يوق ئىدى . ئۇنى ئىزدەپ كە- لىپ ئاكىسىنىڭ خەۋىرىنى يەتكۈزگەن ياسىنغىمۇ مۇشۇ بىرنەچ- چە ئايدىن بۇيان دەرسىنىڭ ئالدىراشلىقى ، قايسىبىر ناھىيىدە پراكتىكا قىلىپ كەلگەنلىكى ، دىسسېرتاتسىيە ياقىلاش ئۈچۈن جىددىي ماتېرىيال يىغىپ ئۇنى رەتلەۋاتقانلىقىنى باھانە قىلىپ ، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشتىن باش تارتىپ كەلگەنىدى . ئەڭ ياخشى ئىشلارنىڭ يەنە بىرى ، پەرھاتنىڭ ئۇنى نېرى تۇر دېمەي ئۆگە- نىشكە ، دىسسېرتاتسىيە ياقىلاشتا ياردەم قىلماقچى بولغانلىقى ، ئۆتكەن ئىشلارنى يۈزىگە سالمىغانلىقى ئۈچۈن ئۆزىنى يېنىكلەپ قالغاندەك سەزگەنىدى . شۇڭا ئۇ مۇھەممەدئىمىن شياڭگاڭنىڭ قولىدىن ئاستا - ئاستا قۇتۇلۇپ چىقىپ تامامەن ئەركىن ھالىتە- گە قايتىپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن خۇشال ئىدى ، شۇڭا ئۇ تىنچ - ئامان مەكتەپ پۈتتۈرۈپلا قالسا يۇرتىغا قايتىپ كېتىشنىڭ ئې- رىن خىياللىرىنىمۇ سۈرۈپ بولغانىدى . ئۇ تېخى پەرھات بىلەن توي قىلالماي قالسىمۇ يۇرتىغا قايتىپ بېرىپ خىزمەتكە چۈشسىلا رىزقى قوشۇلغان ھەرقانداق بىر ەرسىنىڭ پېشىنى چىڭ تۇتۇپ ، شۇنىڭ بىلەن توي قىلالايدىغانلىقىغا تامامەن ئىشىنەتتى . چۈنكى ئۇ ئۆزى ئۆتكۈزگەن خاتالىقلار ، مۇھەببەتتىكى ئەگرى - توقاي- لىقلارنىڭ ھەممىسىنىڭ مۇشۇ شەھەردە قېلىپ قالىدىغانلىقىغا شەكسىز ئىشىنەتتى . ئاشۇنداق شېرىن خىياللار ئىسكەنجىسىدە مۇھەممەدئىمىنى تامامەن ئۇنتۇپ كەتكەن مۇشۇنداق بىر شارا-

ئىتتا بۇ مەككار سودىگەر ئۇنىڭغا ياۋايىلارچە تىكىلىپ ، ئۆزىنىڭ بارلىق ئاچچىقىنى مۇشۇ يەردىلا ئېلىۋالماقچى بولغاندەك هومايغىنىچە قاراپ تۇراتتى .

— هە ، نېمىگە كېكەچلەيسەن ؟— دېدى ئۇ دىلىدىرىنىڭ نېمە دېيىشىنى ، نېمە قىلىشىنى بىلمەي تۇرۇپ قالغانلىقىدىن ئاچچىقى كېلىپ ،— مۇشۇنداق قېچىپ يۈرۈپ ئوقۇش پۈتتۈرۈۋالساملا بۇ شەھەردىن ئۇچۇپلا كېتەلەيمەن دەپ ئويلىغانمىدىڭ ؟ ! ئۇخلىماي چۈش كۆرۈپسەن ، بۇنداق پىشمىغان خىياللىرىڭنى مېنىڭ ماڭا نېمىمىگە هېساب جۇما .

— ياشىنىپ قالغان ئاتا ـ ئانامنىڭ هەققى هۆرمىتى ئۇچۇن بولسىمۇ مېنى قىينىماڭ ،— دېدى دىلىدىر يىغلامسىرىغان هالدا ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ تۇرۇپ ، — سىزنىڭمۇ ئاتا ـ ئانىڭىز ، ئىگىچە ـ سىڭىللىرىڭىز بار . مەن بۇ يەردە قالسامەن دېسەم مېنى مىڭ بىر جاپادا بېقىپ چوڭ قىلغان ئاتا ـ ئانامغا تۇزكورلۇق قىلغان بولىدىكەنمەن . ئۇنداق رەھىمسىزلىك قىلماڭ ، مېنى ئۆز يۇرتۇمغا كەتكىلى قويۇڭ ، ئاتا ـ ئانامنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ ئۇلار بىلەن ئارامخۇدا ياشىغىلى قويۇڭ . مەن سىزدىن خۇش بولۇپ قالاي ، جېنىم ...

— ۋاھ ، بۇگۇن ئەجەب قۇشقاچ تىللىرىڭ چىقىپ كېتىپتىغۇ ، — دېدى ئۇ ئىككى يانغا قاراپ قويۇپ ئۇنى تام تۇۋىگە قىستاپ كەلگەندىن كېيىن ، — ئاشۇنداق خىيالىڭ بار ئادەم ئۆزۈڭنى چاغلاپراق بىر ئىش قىلساڭ بولمامدۇ . يالغاندىن كۆيدۈم ، پىشتىم ، جېنىمنىڭ جانىنسى ، يۈرىكىمنىڭ پارىسى دەپ نازلىنىپ ، دۈم يېتىپ ، دۈم قويۇپ ئاران تاپقان پۇلۇمدىن بىرمۇنچىنى خەجلىۋەتتىڭ . ئەمدى بولغاندا يۇرتۇمغا قايتىپ ئاتا ـ ئانامنىڭ خىزمىتىنى قىلمەن دەپلا تۇرۇۋالسام هەممە ئىش تۇگەيدۇ ، دەپ ئويلىغانمىدىڭ . ئۇنداق ئاسان ئىش يوق . ئۇقۇپ قوي ، سودىگەرنىڭ تاپقان پۇلىنىڭ بىر ئۇچى بىلەكتە بولسا ، يەنە بىر ئۇچى يۈرەكتە . مەن ساڭا خەجلىگەن پۇللارنى

كوچىدىن سۈپۈرۈۋالغىنىم يوق . ھەر كۈنى سەھەر قوپۇپ ، كەچ يېتىپ ، دۈكان ئىچىدە ئاغزىم قۇرۇپ كەتسىمۇ خېرىدارلارغا چىرايلىق سۆزلەپ ، بىر تىيىن ، بىر تىيىندىن تاپقان پۇل جۇما .

— پۇلىڭىزنى بىر ئامال قىلىپ قايتۇراي ، ماڭا ئىچىڭىز ئاغرىسۇن ،— دېدى دىلبەر كۆز ياشلىرىنى قولياغلىقى بىلەن ئېرتىپ تۇرۇپ .

— قولۇڭدا بىر تىيىنىڭ تايىنى يوق تېخى گېپىڭنىڭ چوڭلۇقىنى قارا ،— دېدى ئۇ چىشلىرى ئارىسىدىن چىقىۋاتقان غەزەپلىك سۆزلىرى بىلەن ئۇنى چېقىپ تۇرۇپ ، — شۇنىڭغا قارىغاندا مەندىنمۇ پۇلدار بىرىنى تېپىۋالغان ئوخشىمامسەن ؟ !

— ياق ، ئۇنداق ئەمەس ، مەن سىزدىن ئېلىپ خەجلىۋەتكەن ئاشۇ پۇللار ئۈچۈن بىر پارچە قەرز ئېلىش ھۆججىتى قاتارىدا بىر تىلخەت يېزىپ بېرەي . مەن تىنچ ـ ئامان مەكتەپ پۈتتۈرۈپ خىزمەتكە چىقسامىلا ھەممە ئىش ئوڭۇشلىدۇ . ياق ، مەن يۈرتقا بارسامىلا پۇل بار بولىدۇ . ئاتا ـ ئانامغا دەيمەن قارىڭ ، غۇلجىغا بېرىپلا ئەۋەتىمەن .

— ۋاھ ، شۇنداقمۇ ، ئاتا ـ ئاناڭ خېلى باي ئادەملەر ئوخشىمامدا ،— دېدى ئۇ دىلبەرنىڭ مۇرىسىدىن ئىتتىرىپ ،— ئەگەر شۇنداق بولسا ھازىرلا خەت يېزىپ ئالدۇرۇپ كەلمەمسەن . قەيەرنىڭ خۇمدىنىدا پىشقان نېمىسەن ھە ، يەنە مېنىڭ بۇرنۇمغا چۈلۈك سېلىپ يېتىلەپ ماڭماقچىمىدىڭ . ئۇقۇپ قوي ، مەنچۇ ، ئۇنداق گالۋاڭ ئادەملەردىن ئەمەس جۇما . نېسى قالغان نەرسە ھامان نېسى ، ئۇنىڭدىن تېنىۋالغىلىمۇ ، قېچىپ كەتكىلىمۇ بولىدۇ .

— تىلخەت يېزىپ بېرىمەن دېدىمغۇ مەن سىزگە ، — دېدى ئۇ مۇھەممەدئىمىن شياڭگاڭغا قاراپ يالۋۇرغان ھالدا ، — ئۇنىڭدىن تانغىلى بولامدۇ ، مەن خىزمەتكە چىقىپلا ئالغان مائاشىمنى بىراقلا سىزگە ئەۋەتسەم بولىدىغۇ .

— بولدى ، بولدى ، سەن ئالغان ئاشۇ ئىككى ـ تۆت تال

مائاش بىلەن ئۇ قەرزلەرنى تۆلەپ بولغىلى بولامدا ، ماڭىچۇ كىچىك بالىغا ئويۇن قويۇپ بەرگەندەك ئۇنداق ئارتىسلىق قىلىپ بەرمە جۇما ،— دېدى ئۇ دىلبەرنى تام تۇۋىگىچە قىستاپ كېلىپ ، — مېنىڭ سودىگەرچىلىك دەستۇرۇمدا نېسى قىلىنمايدۇ .

— ئۇنداق بولسا مەن ھازىر تۇغقىنىمنىڭ ئۆيىگە كېتىۋاتقىمەن . شۇ يەردىن ئازراق پۇلنىڭ ئامالىنى قىلاي .

— ئاشۇ توپا - تۇمانىڭ ئارىسىدا لاي بىلەن ھەپىلىشىپ كوزا ياساپ ساتىدىغان ئاشۇ بىر پۇتى گۆرگە ساڭگىلىغان ئۆلەر-مەن تۇغقىنىڭدا قانچىلىك پۇل بولىدۇ دەيسەن . مېنى كولدۇرلاتما دەۋاتىمەن ساڭا .

— مېنى قانداق قىل دەيسىز ئەمىسە ؟

— قانداق قىلاتتىڭ ، ئوقۇشۇڭنى تاشلاپ قايتىپ چىق . نىكاھ قىلىپلا بىر ئۆيگە كىرىۋالىمىز . ئۇ چاغدا مۇنداق گەپ - سۆزلەرنى قىلىپ ئولتۇرۇشنىڭمۇ ھاجىتى قالمايدۇ خېنىم ، — مۇھەممەدئىمىن پوخۇرلۇق چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىككەن ھالدا قولى بىلەن دىلبەرنىڭ ئېڭىكىنى ئەركىلەتىپ قويدى .

دىلبەر مۇھەممەدئىمىن شياڭگاڭنىڭ قولى تەگكەن يەرنىڭ قىزىۋاتقانلىقىنى ، شۇنداقلا يۇرىكىنىڭ ئاچچىق ئازاب ئىچىدە ئېچىشىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى . ئەنە بۇندىن ئۇچ يىل بۇرۇن ئۇ بىر قەدەمنى خاتا باسقىنىدا ئۆزىنىڭ مۇشۇنداق بىر ئاقىۋەتكە قالىدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ قويمىغانىدى . چۈنكى ئۇ شۇ چاغلاردا مۇھەببەتنى پەقەت پۇل بىلەنلا ئۆرە تۇرىدىغان بىر سۇبيېكتىپ ھەرىكەت دەپ قارىغانىدى . شۇڭا ئۇ ھېچ ئىككىلەنمەيلا ئۆزىدىن يىگىرمە ياشقا يېقىن چوڭ بىر كىشى بىلەن مۇھەببەت قاينىمىغا غەرق بولغانىدى . ئۇ چاغدا دىلبەر ئىشلارنىڭ بۇنچىۋالا مۇرەككەپلىشىپ كېتىدىغانلىقىنى پەقەتلا ئويلىمىغانىدى . مانا ئەمدى ئۇ ئۆزىگە بۇدۇشقاقتەك چاپلىشىپ تۇرغان مۇنۇ ئادەمدىن سەسكىنىپ تۇرسىمۇ ئۇنىڭغا ئاشۇ پۇلدىن ئىبارەت ھەممىلا كىشىنى

ئۆزىگە جەلپ قىلىدىغان خۇسۇسىيەتكە ئىگە نەرسىنىڭ قۇلىغا ئايلىنىپ قالغانلىقى ئۈچۈن يالۇرماقتا . چوڭلارنىڭ «كىيىنكى پۈشايمان ئۆزۈڭگە دۇشمەن» دېگىنى مۇشۇنداق ئىشلارغا قارىتىلغان ئىشمىكىن ـ تاڭ . دىلبەر مۇشۇلارنى ئويلىغىنىدا ئامال بار چىرايلىق گەپلەر بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساپ بۇگۈنچە ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇپ كېتىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ھېس قىلىپ ئولگۇردى .

— سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي ،— دېدى دىلبەر ئۇنىڭغا ئەركىلىگەندەك قىلىپ مۇرىسى بىلەن ئۇنىڭغا سۈزۈشىپ تۇرۇپ ،— ھەرقانداق ئىش بولسا مەن مەكتەپ پۈتتۈرۈۋالغاندىن كېيىن دېيىشەيلى ، غۇلىچى تۇغەپ غېرىچى قالغاندا مەكتەپتىن يېنىپ چىققانىنىڭ پايدىسى يوق . سىزدىن خۇش بولۇپ قالاي ، جېنىم مۇھەممەدئىمىنجان .

— بۇنداق يالغانلىرىڭنىچۇ ئاۋۇ يەسلىدىكى كىچىك بالىلارغا دەپ بەر جۇما ، — دېدى ئۇ ئۆزىگە سۈزۈشىپ تۇرغان دىلبەرنى ئىتتىرىپ ئۆزىدىن نېرى قىلىپ ، — سەندىن ئايرىلماي ماۋۇ مەكتىپىمنى پۈتتۈرۈۋالاي دېسەڭ مېنىڭ باشقىچە پىكرىم يوق ھازىر قايتىپ كەتسەڭ بولىدۇ ، لېكىنزە ، يوق باھانە بىلەن مېنى كولدۇرلاتماي ھەر يەكشەنبە چىقىپ ماڭا ھەمراھ بولىسەن . بولمىسا مەكتىپىڭگە چىقىپ چاۋاڭنى چىتقا يېيىپ قايتۇرۇپ چىقىمەن .

— ئۇنداق قىلماڭ ، مەن ئاۋۇال ئوقۇش پۈتتۈرۈۋالاي ، ھازىر مەن بەك ئالدىراش . بىرنەچچە ئىمتىھاندىن ئۆتەلمىگەنىتىم . قايتا ئىمتىھان بېرىدىغان ئىش بار . يەنە تېخى دىسسېرتاتسىيىنى ئەمدى يېزىشقا كىرىشتىم . باشقا بالىلار يېزىپ بولغىلى نېكەم . ماڭا ئېچىڭىز ئاغرىسۇن ، جېنىم دەپ كېتەي مۇھەممەدئىمىنجان ، مېنى ئۆز ھالىمدا ياشىغىلى قويۇڭ ئەمدى .

— ماڭا ئېچىڭىز ئاغرىسۇن دەۋاتامسەن تېخى . سەن مۇشۇنداق يالغانلىرىڭ بىلەنلا مېنى ئالداپ كېتىمەن دەپ ئويلىغانمىدىڭ ؟ ! ئۇخلىماي چۈش كۆرۈپسەن ، — مۇھەممەدئىمىن شياڭ

گاڭ دىلبەرنىڭ بىلىكىدىن چىڭ قاماللاپ تۇتۇپ ئۆزىگە قاراتتى ،— ئېيتە پاسكىنا ، سەن نېمە ئۈچۈن مەندىن يۈز ئۆرۈ-مەكچى بولۇپ قالدىڭ ؟ !

— ياشىنىپ قالغان ئاتا ـ ئانامنى بېقىپ ، ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش ئۈچۈن ...

— يالغان ، — دېدى ئۇ دىلبەرنى سىلكىپ تاشلاپ ،— مېنى كولدۇرلاتما دەپ نەچچە قېتىم دېدىم ساڭا ، بىلىۋاتىمەن ، سېنى ئاشۇ پەرھات دېگەن تۆتكۆز ئېزىقتۇرۇۋاتىدۇ . خەپ ، شوۋىغا دۈم چۈشكەن ئۇ سولامچىنى كۆرۈپ قالىدىغان بولسام ئانىسىدىن تۇغۇلغىنىغا داد دېگۈزمەيدىغان بولسام ئوغۇل بالا بولماي كېتەي .

— ياق ، ئۇنداق قىلماڭ ، — دېدى دىلبەر قاتتىق چۆچۈگەن ھالدا ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ ،— پەرھاتتا ھېچقانداق گۇناھ يوق . ئۇنىڭ بىلەن قايتا يۈرۈپ قالغان يېرىممۇ يوق . مەن پەقەت ئاشۇ ياشانغان ، كېسەلچان ئانامنى دەپلا بۇ يەردىن كېتىشنى ئويلىغان .

— ھىم ، گۇناھ يوقمىش تېخى ، — دېدى ئۇ تېخىمۇ ئاچچىقى كەلگەن ھالدا يەرنى تېپىپ تۇرۇپ ، — مەن سېنىڭ مەكتەپكە كېلە ـ كەلمەيلا ئۇ لاتا غىلاپ بىلەن يۈرۈۋالغانلىقىڭنى ، كېيىن سېنىڭ ھالىڭدىن تۈزۈك خەۋەر ئالالماي ماڭا تارتقۇزۇپ قويغانلىقىنى بىلمەمدىمەن . سەن مېنى ئۈچ يىل شىلىپ يەۋېلىپ مەكتىپىڭ پۈتەي دەپ قالغاندا مەندىن يۈز ئۆرۈسەڭ بۇنى ئۇنىڭدىن كۆرمەي كىمدىن كۆرىمەن ؟ ! مەن ھەممىنى بىلىمەن ، مېنى ئۇنداق لاتا قاسقاسلاردىن كۆرۈپ قالما . ھازىر دېگەن تام قۇلاقلىق زامان ، سېنىڭ ماڭغان ـ تۇرغان يولۇڭنىڭ ھەممىنى مەن بىلىپ تۇرۇۋاتىمەن . ئۇقتۇڭمۇ ؟ !

— سىزدىن ئۆزۈمنى تارتقىنىم راست ، لېكىن راستتىنلا پەرھاتتا گۇناھ يوق .

— تولا گەپ يورغىلىتىپ زېھنىمنى ئۇچۇرما ، ئۈچ يىل مېنى ئالداپ ـ شىلاپ مەكتەپ پۈتتۈرۈشكە ئاز قالغاندا كونا ئاشناڭ بىلەن تېپىشىۋالغىنىڭ گۇناھ ئەمەسمىكەن . خەپ ، تۇز-

كور نائەھلى ، سېنى كۆرۈپ قالمىدىغان بولسام پۈتۈكۈنى چېقىۋېتىپ ، خەقنىڭ خوتۇنىغا چاقچاق قىلغىنىڭغا تۆۋە قىلدۇرمايدىغان بولسام مۇھەممەدئىمىن شياڭگاڭ بولماي كېتەي زادى .

— ئۇنداق قىلماڭ ، قانداق گېپىڭىز بولسا ماڭا دەڭ . ئۇنىڭدا ھېچقانداق گۇناھ يوق ، — دىلبەر يۇم - يۇم يىغلىغان ھالدا ئۇنىڭ قولىغا ئېسىلدى ، — ھەرقانداق ئىش بولسا مانا مەن بىلەنلا كەتسۇن . ئۇنىڭغا ھەرگىز چېقىلغۇچى بولماڭ .

— ۋاھ ، يېڭى ئاشناڭ ئۈچۈن ھەرنېمە قىلىشقا تەيياركەنسەن ھە ، سەن چېقىلما دېگەنگىلا چېقىلمايدىغان ئىش يوق جاھاندا . ماڭا بۇنچىلىك ئازار بەرگەن ئۇ نائەھلىنى ئەدەپلەپ قويمىسام بوينۇمغا مىنىپ ، مېنى خوتۇنسىز قويىدىغان ئوخشايدۇ ئۇ ناكەس .

— ئۇنداق قىلماڭ ، ئۆتۈنۈپ قالاي ، — دىلبەرنىڭ ئۇنىڭ بىلىكىنى تۇتقان قولى سىلكىپ تاشلاندى ، — ئەقلىڭ بىلەن بىر ئىش قىل دىلبەر ، ئەگەر مەن دېگەندەك ھەر يەكشەنبە چېقىپ مېنىڭ ھاجىتىمدىن چىقمايدىغان بولساڭ ، ئۆزۈڭ بىلىۋال جۇما نېمە قىلىدىغىنىمنى .

ئۇ سۆزىنى تۈگىتىپ دىلبەرنى ئىتتىرىپ تامغا يۆلەپ قويۇپ كېتىپ قالدى . دىلبەر ئۇنىڭ بۇ پوپوزىسىدىن بىر تەرەپتىن قورقسا ، يەنە بىر تەرەپتىن پەرھاتنىڭ كېيىنلىكىدىن ئەنسىرەپمۇ قالغانىدى . چۈنكى ئۇ گەرچە پەرھات بىلەن يۈرۈپ قالمىغان بىلەن دىسىپىرتاتسىيە ياقىلاش ، تولۇقلاپ ئىمتىھان بېرىشلەردە ئۇنىڭغا تايانمىسا مەكتەپ پۈتتۈرۈش گۇۋاھنامىسىنىمۇ يەنە باكالاۋرلىق ئۇنۋانىنىمۇ ئالالمايى قالاتتى . بۇنداق بولغاندا ئۇنىڭ جەمئىيەتكە چىققاندا خىزمەت تېپىشى تەسكە توختايتتى . چۈنكى دىپلوم ئالالماسلىق خىزمەت تاپالماسلىقتىن دېرەك بېرەتتى . مانا ئەمدى مۇھەممەدئىمىن شياڭگاڭنىڭ پايلاقچىلىرى ئۇنىڭ مەكتەپتىكى يۈرۈش - تۇرۇشىدىن ئۇنىڭغا دوكلات بېرىپ دىلبەرنىڭ ئارزۇسى بىلەن پەرھاتنىڭ مەقسىتىنى باشقا بىرخىل مۇناسىۋەت

قاتاردا تەھلىل قىلىپ ئولتۇرۇپتۇ . دېمەك ، پەرھاتنىڭ تۇرمۇ-
شىغا بىر پۈتلىكاشاڭ پەيدا بولدى دېگەن گەپ . ئۇ مۇشۇلارنى
خىيالىغا كەلتۈرگىنىدە پۈتۈن بەدىنىگە ئاچچىق تىترەك ئولا-
شىپ ، تۇغقىنى ئابلىز مەخسۇمنىڭ ئۆيىگە بېرىشتىنمۇ ۋاز كې-
چىپ مەكتىپىگە قايتىپ كەلگەنىدى . لېكىن ئۇ پەرھاتنى كۆز-
گىنىدە بولسا ھېلى كۆڭلىدە تەييارلاپ كەلگەن گەپلىرىنىڭ ھەم-
مىسىنى ئېچىگە يۇتۇۋەتتى . چۈنكى ئۇ مۇھەممەدئىمىن ش--
ياڭگاڭنىڭ بۇ تەھدىت - پوپوزىلىرىنى ئۇنىڭغا يەتكۈزگەنلىك
ئۆزىنىڭ مۇشۇ ئوچ يىلدىن بۇيانقى ناشايان ھەرىكەتلىرىنى ، پۈل
ئۈچۈن بىر سودىگەرگە ئۆزىنى تۇتقۇزۇپ قويغانلىقىنى پەرھاتقا
ئاشكارىلىغاندىن دېرەك بېرەتتى . مۇنداق بولغاندا ياخشى نىيەت
بىلەن قىلىنغان سۆز ئەكس تەسىر بېرىپ قېلىشى تەبىئىي ئىدى .
«ئۇ مېنى قورقىتىپ شۇنداق دەۋاتقان گەپ . بولدىلا ،
ئوتنى كوچىلىساڭ ئۆچەر ، قوشنىڭنى كوچىلىساڭ كۆچەر ›
دېگەن گەپ بار . بۇ گەپلەرنى ئۇنىڭغا دەپ ئۇنىڭ ئىچىنى ئاچچىق
قىلىپ ماڭمۇ ، ئۇنىڭغىمۇ ئۆچ قىلىپ قويغۇچە بېشىمنى ئېچىگە
تىقىپ يۇرىۋەرمەيمەنمۇ ، ئۇ ماڭا شۇنداق پوپوزا قىلىپ قويغان
بىلەن پەرھاتنى نېمىمۇ قىلالايتتى . » دىلبەر مانا مۇشۇ خىيال
بىلەن ئۆزىنى بەزلەپ بىر ئايىنى ئۆتكۈزۈۋېدى ، تۈيۇقسىزلا پەر-
ھاتنىڭ ئۆلۈم خەۋىرى يېتىپ كەلدى . بۇ خەۋەرنى ئاڭلىشى
بىلەنلا ئۇنىڭ خىيالىغا كەلگىنى ئاشۇ سودىگەر بولغانىدى ، «بۇ
ئاشۇ سودىگەرنىڭ ئىشىمدۇ ياكى باشقا ئىشمىدۇ » دېگەن ئازاب-
لىق خىيال ئۇنى مۇشۇنداق جىمغۇر ، ھېچكىمگە گەپ قىلمايدە-
غان ، ھەتتا گەپمۇ خۇشياقمايدىغان بىرخىل روھىي ھالەت ئىلكە-
دە سىلكىندۇرمەكتە ئىدى . شۇ تاپ ئۇ ئاغزىنىڭ ئۇچىغا كېلىپ
قالغان «مۇھەممەدئىمىن شياڭگاڭ قاتىل بولۇشى ئېھتىمالغا نا-
ھايىتى يېقىن » دېگەن سۆزنى دېيىشكىمۇ يېتىنالماي ئاۋارە بولۇپ
كېتىۋاتاتتى . چۈنكى بۇ پەقەت ئۇنىڭ گۇمانى ئىدىلا خالاس .
شۇڭا مۇشۇنداقلا يېتىۋەرسە بولمايدىغانلىقىنى ، ئامال بار ئۆز

گۇمانىنى دەللىلەپ بېقىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ، مۇشۇنداق بولغاندىلا روھىي ئازابتىن ئازراق بولسىمۇ قۇتۇلغىلى بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئۇلگۈردى .

ئۇ مەكتەپ دەرۋازىسىدىن چىققىنىدا ج خ خادىملىرىنىڭ دەرۋازىدا دېجورنى تۇرۇۋاتقان بىر ياش خادىمى يېغىدىن كۆزى قىزارغان بۇ قىزنىڭ تامدەك تاتارغان ھالدا مەكتەپتىن چىقىپ كېتىۋاتقانلىقىدىن ئەجەبلىنىپ يۇگۈرۈپ چىقتى - دە ، ۋارقىرىدى .

— توختىڭە خانقىز ،— دېدى ئۇ دەلىبەرنىڭ يېنىغا كېلىپ ،— نەگە ماڭدىڭىز ؟

— پوچتىخانىغا ،— دېدى ئۇ ھېچقانچە ئويلانمايلا جاۋاب بېرىپ ،— ئۆيدىن ئازراق پۇل ئەۋەتىپتىكەن ، شۇنى ئەكىرەتتىم .

— ھە ، بوپتۇ چىقىۋېرىڭ ، بەك كەچ قالماڭ جۇمۇ ،— ئۇ كەينىگە يېنىپ دەرۋازىۋەننىڭ ئىشىك ئالدىغا قويۇپ قويغان ئورۇندۇقىدا ئولتۇردى .

— چىرايى بەكلا تاتىرىپ كېتىپتۇ ،— دېدى ئۇ دېجورنى ئۆيىدىن چىققان دېقماق ، ئاق پىشماق كەلگەن دەرۋازىۋەنگە مۇڭدىلا قاراپ قويۇپ ،— ئەنسىرەپ قالدىم .

— بىر ساۋاقدىشى ئۆلۈپ كەتسە ئۇ تاتارمامدۇ ؟ !— دېدى ئۇ تامغا يۆلەپ قويغان يېغىنا ئورۇندۇقنى ئەكىلىپ ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇۋېتىپ .

— سىز ئۇ قىزنى تونۇيدىغان ئوخشىمامسىز ؟ !

— بۇلار ئوقۇۋاتقىلى بەش يىل بولغان تۇرسا قانداقمۇ تونۇمايسىز ،— دېدى ئۇ موخۇركا يۆگەۋېتىپ ،— مۇشۇ مەكتەپتە ھازىر ئىككى مىڭغا يېقىن بالا ئوقۇيدۇ . ئۇلارنىڭ كونىلىرىنى ئاساسەن تونۇيمەن . بۇ قىزمۇ مېنىڭچە ئاشۇ پەرھاتنىڭ سىنىپىدا ئوقۇيدۇ .

— قانداقسىگە مۇنداق ھۆكۈم قىلىسىز ؟ !

— بۇلار يېڭى كەلگەندە داۋاملىق بىرگە ماڭاتتى . كېيىن ئۇزۇلۇشۇپ كەتتىمۇ ئەيتاۋۇر بىللە ماڭمايدىغان بولۇپ قالغان . لېكىنزە ، رەھمەتلىك پەرھات ئاجايىپ ياخشى بالىدى جۇما ، ياخشىغا كۇن يوق ، يامانغا ئۆلۈم دېگىنى مۇشۇ ئوخشايدۇ .

— ھەي ، توختاڭ ، توختاڭ ، سىز بايا پەرھات بىلەن ھېلىقى قىزنى يۇرگەنتى دېدىڭىز ، ھە . بۇ گېپىڭىزنى توغرا دېيەلەمسىز ؟

— مېنىڭ گۇمانلىرىم ئادەتتە توغرا چىقىدۇ ، — دېدى ئۇ گېزىت قەغىزىدە موخۇركا ئوراۋاتىپ ، — مەكتەپچىلىك دېگەندە ياش بالىلار مۇشۇنداق تۇتۇرۇقسىز تۇرمۇشلارنىمۇ باشتىن كەچۈرۇپ قالىدۇ . مەن مۇشۇ دەرۋازىدا تۇرۇۋاتقىلى ئون يىلدىن ئاشتى . كىم ـ كىم بىلەن يۇردى ، كىم ئۇزۇلۇشتى ، يەنە كىم بىلەن يۇرۇۋالدى دېگەنلەرنى پەرەز قىلىپ ئولتۇرىمەن . مانا بۇمۇ مېنىڭ دەرۋازىدا تۇرۇش جەريانىدا يەكۇنلىگەن تۇرمۇش ساۋاتىم .

— ئۇنداق بولسا ھېلىقى قىز بىلەن پەرھاتنىڭ قانچىلىك يۇرگىنىنى بىلەمسىز ؟ !

— بىر يىلدەك .

— ئۇندىن كېيىنچۇ ؟

— ئۇندىن كېيىن ئۇ بەرەرى بىلەن يۇرگەندەك قىلمىدى ،— دېدى ئۇ ئادەم موخۇركىسىغا سەرەڭگە يېقىپ ئۇنى تۇتاشتۇرغاندىن كېيىن ، — ھە راست ، ھە راست ، ئەمدى ئېسىمگە كەلدى ، دەسلەپتە ماتېماتىكىدا ئوقۇيدىغان بىر بالا بىلەن بىللە ماڭغاندەك قىلغان . كېيىن ئۆزى يالغۇز ماڭىدىغان بولۇپ قالىدى .

— بۇ گەپچە ، ئۇ شۇندىن كېيىن بىرى بىلەن يۇرمىگەن دەۋاتامسىز ؟ !

— مېنىڭچە شۇنداق .

— ئۇنداق بولسا بۇ قىز سىرتتا بىرەرى بىلەن يۇرۇپ قالغانمىدۇ يا ،— دېدى ھېلىقى ساقچى دەرۋازىۋەن سۇنغان تاما-

كىنى ئوراپ ئولتۇرۇپ ، — ئەگەر راستتىنلا شۇنداق بولۇپ قالسا بۇنى بىر قىزنى تالىشىپ بولغان مۇھەببەت جېدىلى دەپ پەرەز قىلىشقىمۇ بولىدىغۇ .

— ۋاي ـ ۋۇي ، گۇمانىڭىز بەكلا چەكتىن ئېشىپ كەتتىمۇ قانداق ،— دېدى دەرۋازىۋەن ساقچىنىڭ يۆگەپ بولغان تاماكىسىغا سەرەڭگە يېقىپ بېرىۋېتىپ ، — سىلەر ساقچىلارزە كىچىككىنە بىر يوچۇق تاپساڭلار شۇنىڭغا ئېسىلىۋېلىپ ھەممىلا ئادەمدىن گۇمان قىلىپلا يۈرىدىكەنسىلەر ، سىلەرنىڭ ئالدىڭلاردا گەپ قىلغىلمۇ بولمايدىكەن جۇما .

— ياق ، ئۇنداق ئەمەس ، بۇ دېگەن ساقچىلاردىكى بىرخىل كەسپىي كېسەل ، — دېدى ساقچى تاماكىنىڭ ئىسىنى ئاسمانغا پۈۈدەپ بىر پەس ئولتۇرۇۋەتكەندىن كېيىن ، — بىز ۋەزىپە ئىجرا قىلىۋاتقاندا ھەرقانداق بىر كىچىك ھالقىنىمۇ نەزەردىن ساقىت قىلماسلىقىمىز كېرەك . چۈنكى ئاشۇ كىچىككىنە گۇمانلىق نۇقتا بەزى چاغلاردا دېلونىڭ بۆسۈش ئېغىزى بولۇپ قېلىشى مۇمكىن ، مەسىلەن ئېيتايلۇق ، بايىقى قىزنىڭ ھەددىدىن زىيادە تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا دىققەت قىلمىدىڭىزمۇ ؟ ئەگەر ئۇنىڭ مۇشۇ دېلوغا چېتىشلىقى بولمىسا ئۇنچە تاتىرىپ كېتەتتىمۇ ؟ ! مەن ئەسلىي بايا ئاشۇ قىزنىڭ كەينىگە چۈشكەن بولسام بوپتىكەن . ھېلىمۇ بۇ قىزنى بۆسۈش ئېغىزى قىلىپ باقساقمۇ كېچىكمەيدىغاندەك تۇرىمىز جۇما . ھە راست ، سىزچۇ جىنىدەك تۇرۇپ تۇرۇڭ ، مەن دېلو گۇرۇپپىسىغا بېرىپ بۇ ئەھۋالنى مەلۇم قىلىپ قويۇپلا كېلەي . ھازىرلا كېلىمەن .

دەرۋازىۋەن بۇ ئادەمنىڭ قولىدىكى ئەمدىلا يېرىملاشقان تاماكىسىنى پىرقىرىتىپ تاشلىۋېتىپ لوڭ ـ لوڭ دەسسىگىنىچە مەكتەپ ئىشخانىسى تەرەپكە كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرۈپ ، ئۆزىنىڭ گۇمانى بويىچىلا يوق بىر ئىشلارنى پەرەز قىلىپ بىر بىغۇبار قىزنى بالاغا تىقىپ قويغانلىقىنى ھېس قىلىپ قاتتىق چۆچۈپ كەتتى . شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ ئەمدى ھازىرلا بىرمۇنچە ساقچىـ

لارنىڭ يوپۇرۇلۇپ كېلىپ ئۆزىدىن دەلىل - ئىسپات تەلەپ قىلىپ سوراق قىلىدىغانلىقىنى ئويلىغىنىدا پۈتۈن بەدىنىگە تىتىرەك ئولىشىپ كەتتى.

«ھەي، تۆگە كۆردۈڭمۇ، ياق، دېگەن ياخشى گەپكەنتۇق. قاراپ تۇرۇپ ئۆزۈمگە - ئۆزۈم ئىش تېپىۋالدىم دېسە، خەپ، مۇشۇ شۆپۈك ئاغزىم، غىت قىسىپ دەرۋازاڭغا قارىماي ئۆزۈڭنى-مۇ ئۆزگىنىمۇ، بالاغا تىقىدىغان بولدۇڭ ئەمدى» ئۇ ئۆز - ئۆزىنى كاچاتلاپ ئۆزىنى ئەيىبلەپ ئولتۇرغىنىدا، دېلو گۇرۇپپىسىدىكى ئىككىيلەننى باشلاپ ھېلىقى دىجورنى ساقچى يېتىپ كەلدى.

— بىز سىزدىن بەزىبىر ئەھۋاللارنى ئىگىلەپ باقايلى، يۇرۇڭ، دىجورنىخانىدا سۆزلىشەيلى، — دېدى پاكار، دوغلاق كەلگىنى ئۈنى دەرۋازىنىڭ ئوڭ بېقىنىدىكى دىجورنىخانىغا ئەكىرىپ ئىشكىنى ھىم ياپقاندىن كېيىن، قولىدىكى خاتىرىسىنى ئېچىپ، — سىزنىڭ ھازىر دېگەن گەپلىرىڭىزنىڭ ھەممىسى سوتتا ئىسپات قىلىنىدۇ، شۇڭا بىزگە ئۆز گېپىڭىزنىڭ راستلىقىغا كاپالەت بەرگەن ھالدا جاۋاب بېرىشىڭىز كېرەك جۇمۇ ...

بۇ چاغدا دىلىمەر ئاللىقاچان رەستىدىكى مۇھەممەد ئىمىنجانىڭ دۇكىنىغا يېتىپ كەلگەنىدى، لېكىن دىلىمەر دۇكانىنىڭ تاقاق ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ بايىلا دۇپۇلدەپ سوقۇپ كەتكەن يۇرىكىنىڭ بەكمۇ ئەنسىز پۇلاڭلاشقا باشلىغانلىقىنى سەزدى. چۈنكى ئۇنىڭ دۇكاندا بولماسلىقى مۇشۇ دېلوغا مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى ئاز - تولا دەللىلەپ تۇراتتى، «ئۇ قاتىل بولسا، ھە» دېگەن خىيال كاللىسىغا كەلگىنىدە ئۇ يۇرىكىنىڭ ئەمدى رېتىمسىز سوقۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى.

جاھاندا ئادەمنىڭ يۇرىكىدەك سەزگۈر نەرسە يوق، ئۇ سەنىڭ ساغلاملىقىڭدىنلا سىگنال بېرىپ قالماي بەزى چاغلاردا خۇدى توشقاندەك سەزگۈرلىشىپ بولۇۋاتقان ئىشلاردىن ئالدىن خەۋەر بەرگۈچى سۈپىتىدە ھەرخىل سىگناللارنىمۇ تارقىتىدۇ. ئە-

قىللىق ئادەملەر يۇرەك بەرگەن ئاشۇ سىگنال ئارقىلىق بەزى ئىشلاردىن گۇمانىي بولسىمۇ خەۋەر تېپىپ ئۇنىڭ ئالدىنى ئالالايدۇ ياكى بولمىسا ئاشۇ سىگنال تەسىرىدىن بەزى ئىشلارنى پەرەز-مۇ قىلالايدۇ . تېخى بەزى هاللاردا سەن تۇيۇقسىزلا يۇرىكىڭ قاتتىق سوقۇپ كېتىپ ئۇخلاۋاتقان جايىڭدىن چۆچۈپ ئويغىنىسەن ، مانا بۇ چاغدا سەن ئۆزۈڭدىن ناھايىتىمۇ يىراق بىر جايدا ساڭا مۇناسىۋەتلىك بىرەرسىنىڭ خەتەرگە يولۇققانلىقىنى پەرەز قىلالايسەن . سەن شۇ چاغدىلا بۇ ئىككىنچى سەزگۈڭنىڭ ساڭا يەتكۈزۈپ بېرىۋاتقان سىگنالى ئىكەنلىكىنى يادىڭغا كەلتۈرۈشۈڭ كېرەك .

قاتىللىق يۈز بەرگەن ئاشۇ كۈنى ، يەنى پەرھات قاتىللىققا ئۇچرىغان كۈنى كەچ ئۇمۇ خۇددى ئابدۇسالامغا ئوخشاش يۇرىكى تۇيۇقسىز ناھايىتى قاتتىق سېلىپ كېتىپ ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ كەتكەن ۋە بىر كېچە ئۇخلىيالماي قالغانىدى . لېكىن ئۇ بۇنىڭ بىر جىددىي سىگنال ئىكەنلىكىنى هېس قىلالمىغان بولغاچقا ، پەقەت يۇرىكىنى چىڭ بېسىپ بىر دەم ئولتۇرۇۋالغاندىن كېيىن گەرچە ئۇخلىيالمىسىمۇ ئەنسىز خىياللار ئىچىدە يېتىۋەرگەنىدى . لېكىن ئۇ تاڭ ئاتقۇچە ئۇيقۇسىنىڭ تازا ياخشى بولمىغانلىقىنى هېس قىلغانىدى . مانا ، شۇ تاپتا يەنە بىر ئەنسىز سىگنال هازىر ئۇنىڭ يۇرىكىنىلا ئەمەس ، بەلكى نېرۋىسىنى ، هەتتا پۈتۈن ۋۇجۇدىنى يېنىك تىترىتىپ ئۆتتى . بۇ نېمىدىن دېرەك بېرىدۇ زادى .

— ئۇستام ، — دېدى دىلبەر گەپ قىلىشقا تەمشىلىپ توختاپ قالغان قوشنا دۇكاندىكى ئورۇق ، ئېگىز بويلۇق ، ساقىلى چارلاشقان ، ئوچۇق چىراي گەزمال سودىگىرىگە قاراپ ، — مۇهەممەدئىمىنجان دۇكىنىنى ئاچمايۋاتامدۇ ؟

— ئۇچ كۈن بولدى كەلمەيۋاتىدۇ ، — دېدى ئۇ ئادەم قولىدىكى قوتاز قۇيرۇقىدا ياسالغان چۈن قورۇغۇچ بىلەن ئىشىك ئالدىغا ئېسىۋېتىلگەن گەزماللىرىدىكى توپىلارنى قېقىپ چۈشۈ-

رۇپ تۇرۇپ ، — مۇھەممەدئىمىن باي قارىغاندا تاپقان پۇلىنىڭ مېغىزىنى چېقىۋاتقان ئوخشايدۇ . ياش ئەمەسما ، ھە ، سىلىگە نېمە لازىمتى خېنىم ، دۇكانغا چىيسىلە .

— ياق ،— دېدى ئۇ ئۆز گۇمانىنىڭ توغرىلىقىغا بىرئاز ئىشەنگەن ھالدا ،— مەن مۇھەممەد ئىمىنجاننى ئىزدەپ كېلىۋىدىم .

— ئانداق بولسا ئۆيىگە بېرىپ باقسىلا .

— بولدىلا ، ئالدىراش ئىشقۇ يوق ، كېيىن دۇكىنىنى ئاچقاندىراق چىقارمەن .

دىلبەر بۇ مېھرى ئىسسىق ئاق كۆڭۈل گەزمال سودىگىرىدىن يىراقلاشتى .

ئۇ مۇھەممەد ئىمىن شاڭگاڭنىڭ ئۆستەڭ بويىدىكى ھېلىقى ياسىداق ھۇجرىسىغا كىرىپ كەلگەندە ، ئۇ خۇشال بولۇش تۇرماق چۆچۈگەندەك بىرخىل ھەرىكەتلەرنى قىلىپ ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ كەتتى .

— ھە ، نېمىدەپ كەلدىڭ ؟ ! — دېدى ئۇ دىلبەرنىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا قاراپ ، — ئاغرىپ قالغان ئوخشىمامسەن ؟ پۇل لازىم بولغان ئوخشىمامدا ؟ !

— شۇنداق ، نەچچە كۈن بولدى قىزىپ ، — دېدى دىلبەر مۇھەممەد ئىمىن شاڭگاڭنىڭ نېمە ئۈچۈندۇر پەلەي كىيىۋالغان سول قولىنى يوشۇرۇشقا ئۇرۇنۇۋاتقانلىقىغا دىققەت قىلىپ ،— سىزمۇ ئاغرىپ قالغان ئوخشايسىز ـ ھە ، دۇكانىنىمۇ ئاچماپسىز .

دىلبەر ئۆز گۇمانىنىڭ يۈزدە ـ يۈز توغرا ئىكەنلىكىگە ئىشىنىپ جالاقلاپ تىترەپ كەتتى . چۈنكى ئۇنىڭ قانتىللىق قىلغانلىقى چىرايىدىن ، بولۇپمۇ ئۆزىدىن ئېپقېچىۋاتقان كۆزلىرىدىن بىلىنىپ تۇراتتى .

— ھە ،— دېدى ئۇ پەلەي كىيىۋالغان قولىنى ئىلاجسىز ئۇنىڭغا كۆرسىتىپ ،— نەچچە كۈن بولدى ، قولۇمغا چاقا چىقىپ قېلىپ دۇكانغىمۇ بارالمىدىم ··· دوختۇرلار ··· سەينەك بولۇپ

قالغاندەك تۇرىدۇ دەيدۇ . ئاسما ئاستۇرۇپ داۋالىنىۋاتىمەن ، ھە ، نېمىگە قاراپ تۇرىسەن ؟ ئولتۇرمامسەن ، قارىغاندا ھېلىقى گېپىم بىر ئاي ئۆتكەندە ئاندىن تەسىر قىپتۇ ـ دە .

دىلبەر مۇھەممەدئىمىننىڭ بارغانسېرى ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ بىرئاز جۇرئەتلىنىشكە باشلىغانلىقىنى ھېس قىلدى . ئەمدى ئۇ چىقىپ كېتىش ئۇچۇن يول ھازىرلىمىسا ، نېمە ئۇچۇن بۇ يەرگە چىققانلىقىغا بىرەر باھانە تاپمىسا بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى .

— بىر ئـاينىڭياقى سىزنىڭ پـۇللىرىڭىزنى قايتۇراي دەپ ئاتا ـ ئانامغا خەت سالدىم . ساۋاقداشلاردىن ئۆتنە ـ يېرىم قىلاي دېدىم ، لېكىن ئامال بولمىدى . دادام ـ ئاپامىلارمۇ ماڭا ئۇنداق جىق پۇلنى بىراقلا ئەۋەتىپ بېرەلمەيدىكەن ، — دىلبەر سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە كۆڭلى بۇزۇلۇپ يىغلىۋەتتى ، — شۇڭا پۇلـ ـڭىزنى تۆلەپ بېرەلمىگەندىكىن مەكتەپ پۈتتۇرسەم مۇشۇ يەردە قالايمىكىن دەيمەن ، قانداق قىلىمەن ئەمدى ، ئادەم دېگەن پىشانـ ـىسىگە پۈتۈلگەنگە شۇكۇر قىلىپ ياشىسا بولىدىكەن ، شۇڭا مەكـ ـتەپ پۈتتۇرسەم ھەقلەپ نىكاھىڭىزغا ئالسىڭىز سىزنىڭ خىزمـ ـىتىڭىزنى راۋۇرۇس قىلاي دېگەن گەپنى ئېيتىپ قويغىلى چىقۇۋـ ـىدىم .

— ھە ، ئەمدى ئەقلىڭىنى تېپىپسەن ،— دېدى ئۇ دىلبەرنىڭ سۆزىدىن ئۆزىدە بايا پەيدا بولغان گۇمانلىرىنى قوغلاپ ،— ئەسلىي سەن بۇرۇنلا مۇشۇنداق قىلىشىڭ كېرەكتى . ئۇنچىۋالا پۇلنى قايتۇرىمەن دېسەڭمۇ كۆپ خورلۇق تارتىپ كېتەتتىڭ .

— شۇنداقتەك تۇرىدۇ ، تەقدىرگە تەن بېرىپ ياشاي ئەمدى ، ئەمىسە مەن چىقاي ، — دېدى ئۇ مۇھەممەدئىمىننىڭ سۆزى ئاخىرلىشىشى بىلەنلا ئورنىدىن تۇرۇپ ، — چۇشتىن كېيىنكى ئۆگىنىشكە قاتناشمىسام بولمايدۇ .

— ئاران بىر كەلگەندە بىردەم ئولتۇرساڭ بولمامدۇ . مەن گۆش ئەكىرسەم تاماق يەپ چىقساڭ دەيمىنا .

— بولدى ، مەن تاماق يەۋالغان . كېيىن چىقارمەن .

— بوپتۇ ئەمسە ، چىقىۋەر ، مەنمۇ ئەتىگىچە دۇكانغا چىقىپ كېتىمەن .

مۇھەممەدئىمىن شاڭگاڭنىڭ ئەنسىزلىك چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ، گەپ قىلغاندىكى دۇدۇقلاش ، تەمتىرەشلىرىدىن ھەممىنى چۈشىنىپ يەتكەن دىلبەر ئەمدى بۇ ئۆيدە ئۇزۇنراق تۇرۇشنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ ئالدىراپ خوشلاشتى ـ دە ، چىقىپ كەتتى . ئىشىكنى چىڭ يېپىپ ئىلغۇچنى ئىلىپ قويۇپ ئۆيگە قايتىپ كىرگەن مۇھەممەد ئىمىن ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىدى ـ دە ، پېشانىسىدىكى بۇزۇلداپ چىقىۋاتقان تەرنى سۈرتتى .

«ماۋۇ جالاپ بۇ ئۆيگە مەقسەتلىك چىقتىمۇ قانداق ،— دېدى ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلاپ ،— تېخى پەرھاتنىڭ ئۆلۈكىنى تاپقىلى ئەمدى ئىككى كۈن بولسا ، مەكتەپتە بۇ ئۆلۈم توغرىسىدا غۇلغۇلا بولۇپ دېلونى مەكتەپ ئىچىدىكى بىرى قىلغان دەپ مەكتەپنى ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلىۋەتكەن تۇرسا ، بۇ قانجۇقنىڭ پۈلۈڭنى تۆلىيەلمىگۈدەكمەن ، سەن بىلەن توي قىلاي دەپ چىققىنى نېمىسى ئەمدى . توغرا ، بۇ قانجۇق مەندىن گۇمانلىنىپ دېلو ئېنىقلاپ چىققان گەپ ، قولۇمغا بەك قاراپ كەتتىيا ئۇ پاسكىنا ، گەپلىرىمۇ تاقما ـ تۇقما ، ئىش چاتاقمۇ نېمە ··· »

ئۇ كارىۋاتتىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى ـ دە ، ھويلا ئىچىدە تۇرغان ۋېلىسىپىتىنى مىنىپلا دىلبەرنىڭ كەينىدىن قوغلاپ كەتتى . ھېلىمۇ ياخشى ، دىلبەر ئانچە بەك يىراقلاپ كەتمىگەنىكەن . ئۇ كوچا دوقمۇشىدىلا ئۇنىڭغا يېتىشىۋالدى .

— ماۋۇ يەرگە كېلە ھۇ تېگى پەس قانجۇق ،— دېدى ئۇ ۋېلىسىپىتىنى تامغا يۆلەپ قويۇپ دىلبەرنى ۋېلىسىپىت يېنىغا تارتىپ ئەكېلىپ پەس ئاۋازدا ،— ئەسلىي سەن مېنىڭ ئۆيۈمگە دېلو ئېنىقلاپ چىققان ئىكەنسەن ـ دە .

— ياق ، ياق ، ئەزىزىم ، — دېدى دىلبەر بۇ قاتىلنىڭ ئەمدى مۇشۇ تام تۇۋىدە ئۆزىنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈپ قويۇشىدىن

ئەنسىرەپ جالاقلاپ تىترىگەن ھالدا ، — مەن پەقەت سىزنىڭ پۇلىڭىزنى بېرەلمەيدىغانلىقىمنى ئېيتىپ قويماي دەپ چىققان .

— پەرھات ئۆلگەن تۇرسا ، مەكتەپتە ساقچىلار ھەممىلا ئادەمنى سوراق قىلىۋاتسا ، — دېدى ئۇ ئىككى ئەتراپقا ئەنسىز قاراپ قويۇپ پەس ئاۋازدا ، — سەن تېخى مۇشۇ قالايمىقانچىلىقتا قورقماي ماڭا مۇشۇ گەپنى دېگىلى چىقتىڭما ؟ ! مېنى يەنە كول-ىدۇرلاتما جۇما ، — ئۇ دىلبەرنى تام تۈۋىدىكى بىر قىسىلچاققا قىستاپ كېلىپ ئۇنىڭ بۇرنىنىڭ ئۇچىغا قولىنى تەگكۈزۈپ تۇ-رۇپ ئۆزىنى ئاشكارىلىدى ،— پەرھاتچۇ ئاللانىڭ جازاسىغا ئۇچ-رىدى ، ئۇنى مەندىن كۆرسەڭ بولمايدۇ ، ئەگەردە مەن ساقچىغا مۇشۇ ئىش تۈپەيلى كىرىپ قالىدىغان بولسام ، مېنىڭ شايكىلە-رىمنىڭ قانداقلىقىنى ئۆزۈڭ ئوبدان بىلىسەن . كۆرگۈلۈكۈنى كۆرىسەن .

— ئۇنداق بولسا پەرھاتنى راستىنلا سىز ئۆلتۈردىڭىز-مۇ ؟ ! — دېدى دىلبەر جالاقلاپ تىترىگەن ھالدا .

— نەدىكى گەپنى قىلما ، — دېدى ئۇ ئىككى ئەتراپقا ئەن-سىزلىك بىلەن قاراپ قويۇپ ، — پەرھاتنىڭ ئۆلۈمىگە مېنى چاتىدىغان بولساڭ ساڭا ياخشى كۈن يوق ، ئۇقتۇڭمۇ ؟ مېنىڭ دوستلىرىم گۆشسىز غىزا يېمەيدۇ .

دىلبەر ئۇنىڭ بۇ گېپىدىن تاتىرىپ كەتتى . دېمىسىمۇ دىلبەر ئۇنىڭ دوستلىرىنى ناھايىتى ئوبدان بىلەتتى . ئۇلار مۇھەممەدئە-مىننىڭ سادىق مالايلىرىغا ئوخشاش ئۇنىڭ ئايىغى ئاستىدا پايپە-تەك بولىدىغانلار ئىدى . ئەگەر ، ئۇ ئاشۇ دوستلىرىغا ئازراق شەپە بېرىپلا قويسا دىلبەرمۇ پەرھاتقا ئوخشاش كۈنگە قالىدىغانلە-قى ئېنىق ئىدى . شۇڭا ئۇ مۇھەممەدئىمىن ئۆزىنى ئوبدان قور-قىتىپ كېتىپ قالغاندىن كېيىن خېلى بىر ۋاقىتلارغىچە ھالسىز-لىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى ـ دە ، تامغا يۆلەنگىنىچە قېتىپلا قالدى .

يىگىرمە ئىككىنچى باب تۇمانلاشقان يول

«يول هەممىگە ئوخشاق ، لېكىن قانداق
مېڭىشنى بىلمەسلىك نادانلىقتۇر»
— خاتىرەمدىن

دىلىمدا بىر كېچىدىلا كىشى تونۇغۇسىز دەرىجىدە ئۆزگىرىپ كەتتى . شۇ تاپ ئۇنىڭ بۇرۇنقى مەغرۇر يۈرۈش - تۇرۇشىدىن ، نازۇك ۋە زىلۋا بويىغا ياراشتۇرۇپ ناھايىتى ئېسىل كىيىم - كېچەكلەرنى كىيىپ مەغرۇرلارچە گەدىيىپ مېڭىشىدىن ، ئاق سېرىق چىرايىغا ماسلاشتۇرۇپ ، تۇجۇپىلەپ گىرىم قىلىشلىرىدىن قىلچىمۇ ئەسەر قالمىغانىدى . ئۇ ھازىر خۇددى قارانچۇقسىز قالغان يېتىم بالىدەك كارىۋىتى ئۈستىدە تۇگۈلۈپ ئولتۇرۇپ بەئەينى كاچكۆلگە چۈشۈپ كەتكەن بىچارە مۇشۇكتەك شۇمشىيىپ ئولتۇرغىنى ئولتۇرغانىدى .

شۇ تاپتا ئۇ ئۆزى مۇتلەق تەسەۋۋۇرىغا سىغدۇرالمايۋاتقان رەھىمسىز رېئاللىق ، قورقۇنچلۇق پاجىئە ، مۇھەممەدئىمىننىڭ تەئەددى ئارىلاش پوپوزىلىرى دەستىدىن گاڭگىراپ تۇرغاچقىمىكىن ، ئۇنىڭ نېرۋىسى گويا ئىشلەشتىن توختىغان كونا ماتورەك بىر ئىزىدا توختاپلا قالغانىدى . چۈنكى ئۇ شەھەرگە كىرىپ مۇھەممەدئىمىن شاڭگاڭنىڭ قاتىل ئىكەنلىكىنى جەزملەشتۈرۈپ ، ئۇنىڭ دوق - ھەيۋىلىرىدىن نېرۋىسى گويا زەرەتلەنگەن توك سىمىدەك قىزىپ كەتكەن بولسىمۇ ، ئەمدى نېمە قىلىش ، قىسقىسى بۇنى مەكتەپ تەشكىلىگە دېيىش - دېمەسلىك مەسىلىسىدە ئىدىيىسىدە ناھايىتى قاتتىق كۈرەش بولۇۋاتاتتى ، ئەڭ

مۇھىمى ئۇنىڭ يەنە بىر قېتىم قاتتىلىق قىلىپ قويۇشىدىن قورقۇش ئۇنى بىراقلا كېرەكتىن چىقارغانىدى ، چۈنكى ئۇ ئەمدى ئۇنىڭ ئالىقىنىدىكى بىر ئويۇنچۇق ، ئۇنى پاش قىلغان بىلەن ئۇنىڭ دوستلىرى ، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى ئۆچ ئالماي تۇرامدۇ ، يەنە تېخى ئۇنىڭ پۇلىنى خەجلىگەن ئىشلارمۇ چۈۋۈلۈپ چىقسا بۇندىن كېيىن خەقنىڭ ئالدىدا يۈز كۆتۈرۈپ يۈرۈش مۇمكىنمۇ زادى . مۇشۇنداق ئەنسىز خىياللار تەسىرىدىن نېرۋىسى تازا قالايمىقانلىشىپ مەكتەپنىگە قايتىپ كىرگەن دىلبەرنى مەكتەپ دەرۋازىسىدىن كىرە ـ كىرمەيلا دېجورنى ساقچى چاقىرىپ ، دېجورنىڭ ئەكىرىۋېلىپ دېلوغا مۇناسىۋەتسىز نۇرغۇن سوئاللارنى سوراپ هارغۇزۇۋەتتى .

— سىز قايسى سىنىپتا ئوقۇيسىز ؟

— سايىتجان مۇئەللىمنىڭ سىنىپىدا ، ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا .

— چىرايىڭىز بەكلا ئوسال كۆرۈنىدۇ ، كېسەل بولۇپ قالغانمىدىڭىز ؟ !

— هە ، ياق ، سىنىپىمىزدا بىر ساۋاقدىشىمىز ئۆلۈپ كەتتى ئەمەسمۇ ، شۇڭا ،— دىلبەر پەرهاتنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ مىچىلداپ يىغلاپ كەتتى .

— يىغلىماڭ ، ئاڭلىسام سىز پەرهاتنىڭ بىر يۇرتلۇقى ئەكەنسىز ، شۇنداقمۇ ؟ !

— شۇنداق .

— تېخى ئۇنىڭ بىلەن مۇھەببەتلىشىپ يۈرگەنكەنسىلەر .

— هەئە ، بۇ··· شۇنداق ··· يېڭى كەلگەن يىلى بىرەر يىلدەك يۈرگەنتۇق شۇ .

— كېيىن ئايرىلىپ كەتكەن ، شۇنداقمۇ ؟ !

— هە ، شۇنداق ··· ، — دىلبەر بۇ ساقچىنىڭ نېمە ئۈچۈن ئۆزىدىن بۇنچىۋالا تۈجۈپىلەپ سوئال سوراپ كېتىۋاتقانلىقىنى تازا

چۈشىنىپ كېتەلمىگەن بىلەن ئۇنىڭ ئۆزىنى رەسمىي سوراق قىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى . چۈنكى ئۇ سوئال - جاۋابلاردىن يەنە بىر ساقچى ئەستايىدىل خاتىرە قالدۇرۇۋاتاتتى . شۇڭا ئۇ «پەرھاتنىڭ ئۆلۈمىگە مۇناسىۋەتلىك ئادەم ئىكەنلىكىمنى بۇلار بىلىپ قالغان ئوخشىمامدۇ يا بايا كەينىمگە ئادەم چۈشكەن بولسا مەن ئۇنى تۇيماي قالدىممىكىنە ، ھېلىقى كۆرۈشۈشلەرنى بىلىپ قېلىپ سوراقنى باشلىغان ئوخشىمامدۇ ، ھەي ، مەن تېخى پوچەتخانىغا بارىمەن ، دەپ چىقىپ كەتكەن ، ئۇلارنى ئالدىغىنىم ئاشكارە بوپتۇ - دە ، ئەمدى قانداقمۇ قىلارمەن» دېگەن ئەنسىز خىياللار ئۇنى ئوبدانلا چۆچۈتۈپ قويۇۋاتاتتى .

— ئۇندىن كېيىن بىرەرى بىلەن يۈرگەنمىدىڭىز ؟ !

دىلبەر دىجورنى ساقچىنىڭ ئاخىر مۇشۇنداق سوئال سورايدىغانلىقىنى پەملىگەن بولسىمۇ ، نېمىدەپ جاۋاب بېرىشكە تەييارلىقى بولمىغاچقا نېمە دېيىشىنى بىلمەي تۇرۇپلا قالدى .

— جاۋاب بەرگۈڭىز كەلمىسە مەيلى ، لېكىن سىز بىر ساۋاقدىشىڭىز ، بىر يۇرتلۇقىڭىز ، بۇرۇن سىز ياخشى كۆرگەن دوستىڭىزنىڭ بۇ پاجىئەلىك ئۆلۈمىدىن شۇنچە ئازاب ھېس قىلغان چېغىڭىزدا ئۇنىڭ مۇنداق بىئەجەل كېتىپ قالغانلىقىدىنمۇ ئېچىنىشىڭىز كېرەك . شۇڭا بىزگە راست گەپ قىلىپ بۇ دېلونىڭ تېزرەك ئاخىرلىشىشىغا ياردەم بېرىشىڭىز كېرەك .

— مېنىڭ باشقا بىرى بىلەن يۈرۈپ قېلىشىمنىڭ بۇ قاتىلىق بىلەن مۇناسىۋىتى بار دېمەكچىمۇسىز ،— دېدى دىلبەر چىرايى سامانداەك سارغايغان ھالدا .

— مەن ئۇنداق دېمەكچى ئەمەس ، پەقەت بەزى ئىشلاردا بىزگە ماسلىشىپ ساۋاقدىشىڭىزنىڭ قاتىلىنى تېزرەك تېپىپ چىقىپ قانۇنىنىڭ جازالىشىغا تاپشۇرساق دەۋاتىمەن .

— بۇ گەپچە سىلەر مەندىن گۇمان قىلىۋاتقان ئوخشىمامسىلەر ، — دىلبەر شۇ گەپنى قىلىپلا ئورنىدىن تۇردى - دە ،

هۆكۈرەپ يىغلىغان ھالدا دىجورنىخاندىن چىقىپ كەتتى .

— توختاڭ ، توختاپ تۇرۇڭ .

دىجورنى ساقچى بۇ قىزنىڭ ئەنسىزلىك چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ، گەپ قىلغاندىكى دۇدۇقلاشلىرىدىن ئۇنىڭ بارلىق ھەرىكىتىنى نەزەردىن ساقىت قىلىشقا بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى ـ دە ، مەكتەپ دېلو گۇرۇپپىسىغا بۇ ئەھۋالنى مەلۇم قىلدى .

مۇھەممەدئىمىننىڭ تەھدىت ئارىلاش سۆزلىرى ، ھېلىقى ساقچىنىڭ گەپ ئەگىتىپ سوراق قىلىشلىرى نەتىجىسىدە دىلىدىكى ناھايىتى ئۇزاق چۈرگىلىتىپ قويۇۋەتكەن ئادەمدەك گاراڭ ھالەتكە كىرىپ قالغانىدى . ئۇ گەرچە ھېلىقى ساقچىنىڭ ئالدىدىن «مېنىڭدىن گۇمان قىلغان ئوخشىمامسىلەر » دەپ چىققاندىن كېيىنلا ئۆزىنىڭ ھەقىقەتەن گۇمانلىق ئادەم بولۇپ قالغانلىقىنى ، ئەمدى ئۆزى يوشۇرۇپ يۈرگەن سىرىنىڭ ئاشكارىلىنىپ قالىدىغانلىقىنى ھېس قىلغانىدى ، ياتاقتىكى قىزلارمۇ ئۇنىڭ دىجورنىخا نىدا سوراق قىلىنغانلىقىنى ئاڭلىغان بولغاچقىمۇ ، خۇددى قاتىل مۇشۇ شۇمشىيىپ ئولتۇرغان قىزدەك ھودۇقۇپ ، ئۇنىڭغا گەپ قىلىشتىنمۇ ھەزەر ئەيلەپ ئۆزئارا پىچىرلىشىپ سۆزلىشىدىغان ، دىلىدىن شۇنداقلا قاراپ قويسا جىممىدە ئولتۇرۇۋالىدىغان بولۇپ قالغانىدى .

دېگەندەك ساقچىلارنىڭ تۇرۇپ ـ تۇرۇپلا سورايدىغان سوئاللىرى كۆپىيىپ كەتكەنىدى ، بۇنداق سوئال ـ سوراقلار تەكرارلانغانسېرى ئۇنىڭ نېرۋىسى گويا بىر قوچۇغاندەك ئاغرىشقا باشلىدى . ئۇ ئاشۇ ئاغرىق زەربىسىدىن بولسا كېرەك ، ئەتراپقا قورقۇنچ ئىچىدە ، چۆچۈگەن ھالدا نەزەر سالاتتى . ئۇ بۇ ئىشلار تەسىرىدىن تۇزۇكمۇ ئۇخلىيالمىغاچقا ، كۆز خالتىسىنىڭ تومپىيىپ چىقىپ ، كۆزىنىڭ قارىچۇقلىرىمۇ كېڭىيىپ ، ئەتراپقا ئەنسىزلىك بىلەن نەزەر سالىدىغان ، تۇرۇپ ـ تۇرۇپلا مىشىلداپ

يىغلاپ رەتسىز تۇرغان كۆرپىسىگە ئۆزىنى تاشلايدىغان بولۇپ قالدى .

پەرھاتنىڭ ئۆلۈم خەۋىرىنى ئاڭلاپ ئايروپىلان بىلەن يېتىپ كەلگەن ئاتا ـ ئانىسىنى كۆرۈپ دىلىدىر هوشىدىن كەتتى . چۈنكى ئۇلار تا هازىرغىچە ئوغلۇم دىلىدىر بىلەن يۇرۇۋاتىدۇ ، دىلىدىر مېنىڭ بولغۇسى كېلىنىم دەپلا يۇرۇۋاتاتتى . شۇڭلاشقا پەرهاتـ نىڭ ئانىسى ئۆز باغرىغا تاشلىنىپلا هوشىدىن كەتكەن دىلىدىرنى قۇچاقلاپ ئولتۇرۇپ يىغىسىنى باشلىغانىدى .

— پەرهاتنى سىزگە تاپشۇرغانتىمغۇ قىزىم ، ماڭا كەلگەن نېمە كۇن ئەمدى قىزىم . يالغۇز ئوغلۇمغا كەلگەن ئەجەل ماڭا كەلسە بولماميدۇ ...

پەرهاتنىڭ دادىسى — چاچلىرىغا ئاق ئارىلىغان مۇهەممەد تۇردىيىف ئەپەندى بۇ تۇيۇقسىز ئۆلۈمگە پەقەتلا ئىشەنگۇسى كەلـ مىگەندەك داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالغانىدى . ئۇنى شۇ تاپ ئايالىغا قوشۇلۇپ يىغا ـ زار قىلىشۋاتقان پەرهاتنىڭ قىز ـ ئوغۇل ساۋاقداشلىرىنىڭ ناله ـ زارلىرىمۇ بىهوشلۇقىنى ئەسلىگە كەلتۇـ رەلمەيۋاتاتتى .

— ئوغلۇمنى كىم ، نېمە سەۋەبتىن ئۆلتۇردى ، ماڭا پەقەت شۇ كېرەك ،— دېدى ئۇ ئۆزىدىن ئەھۋال سوراپ كەلگەن مەكتەپ رەهبەرلىكى ۋە ج خ خادىملىرىغا ، — مېنىڭ بالام چۇنىگىمۇ ئازار بەرمەيدىغان ياۋاش بالا ئىدى . مۇشۇنداق بىر بالىغا زىيادـ كەشلىك قىلغان نائەهلىنىڭ يېگىنى زەهەر ، ئىچكىنى ئوغا بولار ئىلاهىم .

مەكتەپ ئۇلارنىـ مەكـتەپ سىرتىدىكى بىر مېهمانخانىغا ئورۇنلاشتۇرغانىدى . شۇڭا پەرهاتنىڭ ساۋاقداشلىرى ئۇلارنى ياـ تاقتا ئاچىقىپ قويۇپ قايتىپ كىردى . ئابدۇسالام مۇهەممەد تۇرـ دىيىفنىڭ پەرهاتتىن پەرقلىنىدىغان كەسكىن مىجەزلىك ، ناهايـ تى چۈس ئادەم ئىكەنلىكىنى دەسلەپكى بىرنەچچە ئېغىز سۆزىدىنلا بىلىۋالدى .

— ماڭا شېئىر يېزىشنى ئۆگەتكەن ، مۇشۇ ئىشتىياقنى دىلىمغا سالغان ئەڭ يېقىن ساۋاقدىشىم ، ئەڭ سۆيۈملۈك دوستۇم ئىدى . ئەپسۇس ... ، — دېدى ئابدۇسالام مۇھەممەد تۇردىيىف بىلەن خوشلىشۋېتىپ .

— ئۇ باشقىلارغا يارىدىم بېرىشنى خۇشاللىق دەپ بىلىدىغان بالا بولغانىدى ، ئۇنىڭ سەل قورقۇنچاقلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ھەقىقىي ئەركەك ئىدى ـ دە ، — دېدى مۇھەممەد تۇردىيىف ئابدۇسالامنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ .

ئابدۇسالام بۇ ئادەمنىڭ ئۆزىگە يەنە بىرمۇنچە ئېچ سىرلىرىنى دېگۈسى كېلىۋاتسىمۇ ، لېكىن دېيەلمەي قىينىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ ئولگۇردى .

— مەن قايتاي ئەمىسە ، كەچلىك تاماق ۋاقتىغچە يەنە كېلىمەن ، — دېدى ئابدۇسالام تالاغا چىقىۋېتىپ .

ئىشىك يېپىلىش ھامان دەسلەپ ئايال كىشىنىڭ يىغىسى ، ئاندىن ئەر كىشىنىڭ بوغۇق ھالدا بۇقۇلداپ يىغلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى .

«ئەجەب ئېچى كۆچلۈك ئادەمكىنا ، بايا بىزنىڭ ئالدىمىزدا ئۆزىنى شۇنچە تەمكىن تۇتتى ، لېكىن يالغۇز قالغاندا چىدىمايدىغان ئىكەن . كىم دەيدۇ ئاتىنىڭ باغرى تاشتىنمۇ قاتتىق بولىدۇ دەپ ، بەزى چاغلاردا ئاتىلارنىڭ باغرى شۇنچىلىك ئېرىپ كېتىدىكى ، ئۇ چاغدا ئانىلارنىڭ باغرىدىنمۇ نەچچە ھەسسە يۇمشاق بولۇپ كېتىدىغۇ . چۈنكى ئۇلار ھەممىنى ئىچىگە سىڭدۈرۈۋېتىشنى ئۆگەنگەن ، دادامۇ شۇنداق ئادەم ئەمەسمىدى ، قارىغاندا بارلىق ئاتىلارنىڭ پەرزەنتلەر ئالدىدىكى خاراكتېرى مۇشۇنداق بولسا كېرەك ، مانا بايىلا تېخى ئىنتايىن تەمكىن تۇرغان ئادەم يالغۇز قېلىۋىدى ، بىردەمدىلا ئازابلىق يىغىسىنى باشلىدى . ئۇنىڭ نالىسى پەلەككە يېتىپ لەنىتى قاتىل تېزرەك تۇتۇلغاي ئىلاھىم» ئابدۇسالام ئۆز ـ ئۆزىگە شۇنداق پىچىرلاپ تېخى بايىلا

چىقىپ كەتكەن ساۋاقداشلىرىغا يېتىۋېلىش ئۈچۈن تېز - تېز مېڭىپ كەتتى .

ج خ خادىملىرى بۇ دېلودا دىلبەرنىڭ يۇرۇش - تۇرۇشىنىڭ گۇمانلىق ئىكەنلىكىنى ، شۇنداقلا ئۇنىڭ مەكتەپ سىرتىغا چىقىشىنىڭ سەل كۆپىيىپ قالغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ ، دىلبەرنىڭ يۇرۇش - تۇرۇشىنى نازارەت ئاستىغا ئالدى . گەرچە دىلبەر سىرتتا بىرەرى بىلەن يۇرۇپ قالغانلىقىنى ئىنكار قىلغان بولسىمۇ ، لېكىن ج خ خادىملىرى گۇمانىنى مەكتەپ سىرتىغا يۆتكەشىنى قارار قىلىپ مەكتەپ ئىچىدىكى تەكشۈرۈشنى قىسقارتتى . شۇ سەۋەبلىك دىلبەرنىڭ ئەنسىرىشى تېخىمۇ كۈچىيىپ كەتتى . چۈنكى ئۇ ھامىنى بىر كۈنى ج خ خادىملىرى مەكتەپكە قايتىپ چىقىپ «سەن قاتىلنىڭ شېرىكىكەنسەن ، مۇشۇنى بىلىپ تۇرۇپ ۋاقتىدا بىزگە مەلۇم قىلماپسەن ، ئەمدى سەنمۇ بىلىپ تۇرۇپ پاش قىلمىغانلىقىڭ ئۈچۈن تۇرمىگە قامىلىسەن» دەپ قولىغا كويزا سېلىپ ھەيدەپ چىقىپ كېتىدىغاندەك بەدىنىگە ئىختىيارسىز تىترەك ئولىشىپ بىر جايىدا ئولتۇرالماي قېلىۋاتاتتى . لېكىن ئۇ بۇ دېلونىڭ ھامىنى ئېنىقلىنىدىغانلىقىنى ، بۇ چاغدا ئۆزى ساقچىلار تەرىپىدىن تۇتۇلمىغان تەقدىردىمۇ قاتىلنىڭ شايكىلىرى تەرىپىدىن ھامان زىيانكەشلىككە ئۇچرايدىغانلىقىنى ئويلىغىنىدا ، بەدىنىگە ئىختىيارسىز تىترەك ئولىشىپ گويا جۇدۇندا قالغان يولۇچىدەك پۈتۈن بەدىنى مۇزلاپ كېتەتتى . شۇڭا ئۇ ئۆزى يول قويغان خاتالىقىغا رەھىمسىز قۇربانى پەرھاتلا ئەمەس ، بەلكى ئۆزىمۇ ئاخىرقى ھېسابتا بۇ يولدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلغۇسى كېلەتتى .

دىلبەر گەرچە پەرھاتنىڭ ياردىمى بىلەن تاماملىغان دىسسېرتاتسىيە ماقالىسى يېتەكچى ئوقۇتقۇچىسىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن بىلەن ئىككى ئاساسلىق پەندىن قايتا ئىمتىھان بېرىپمۇ ئۆتەلمىگەن بولغاچقا باكالاۋرلىق ئۇنۋانىنىمۇ ، مەكتەپ پۈتتۈرۈش

دېپلومىنىمۇ ئالالمايدىغان بولۇپ قالغانىدى . دېمەك ، پەرھاتنىڭ بۇندىن ئۇچ يىل بۇرۇن يازغان خېتىدىكى «يارنىڭ لېۋىدىن ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىش» توغرىسىدىكى نەسىھەت ئارىلاش ئاچچىق سۆزلىرى ئەمدى ئۆز كۆچىنى كۆرسەتمەكتە ئىدى .

«ئاھ پەرھات ، — دەپ پىچىرلايتتى ئۇ چوڭقۇر ئەلەم ئىچىدە ئاچچىق تولغىنىپ يېتىپ ، — ئەگەر بۇندىن تۆت يىل ئىلگىرى سېنىڭمۇ كۆپرەك پۇلۇڭ بولغان بولسا ، ئاشۇ سەن دېگەندەك لەنىتى توقۇلما چاپانىنى ماڭا ئېلىپ بېرىپ ، ئابرۇيپەرەسلىك دەرىدىدىن يولدىن ئازغان ئاشۇ كىچىككىنە سەۋەنلىكىمنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشىمغا سەۋەبچى بولمىغان بولساڭ ، ھېلىقى ئادەم قېلىپىدىن چىققان ھايۋانغا ئۆزۈمنى بۇزدۇرمىغان ، سەنمۇ مۇشۇ ئازابلىق سەپەرنىڭ قۇربانىغا ئايلىنىپ قالمىغان بولاتتىڭ . ئاھ پۇل ، سەن ھەممىگە قادىر . يەنە بىر جەھەتتىن بەكمۇ يىرگىنچىلىك نەرسىكەنسەنغۇ . سەن ھەممىنى بەربات قىلغۇچى ، يەنە ئۆز نۆۋىتىدە ھەممىنى قۇرغۇچىسەن . مانا مەن پۇلنىڭ ، ئابرۇينىڭ كەينىگە كىرىپ پۇلدىنمۇ ، مۇھەببەتتىنمۇ ، ھەتتا ئىستىقبالىمدىنمۇ جۇدا بولدۇم . مۇشۇ تۇرقۇم بىلەن مەن بەكمۇ يىرگىنچىلىك ، بەكمۇ ئەرزىمەس بىر ئادەمگە ، ياق ، بىر دۆۋە ھېچنېمىگە كېرەككە كەلمەيدىغان ئەتىۋارسىز پاخالغا ئايلىنىپ قالدىم . مېنىڭ مۇشۇ تۇرقۇم خۇددى قۇشقاچلار ئېتىزدىكى زىرائەتلەرگە زىيان سالمىسۇن دەپ پاخالدىن ياساپ ئېتىز قىرىغا تىكلەپ قويغان قارانچۇقتەكلا تەنها . مېنىڭ نېمە بولۇشۇم بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى يوق . ياق ، ساقچىلار ماڭا گۇمانىي نەزەر بىلەن قاراشنى ئادەتكە ئايلاندۇردى . ساۋاقداشلىرىم ماڭا نەپرەتلىك تىكىلمەكتە . بەلكىم ئۇلار پەرھاتقا ئۇچ يىل سالغان دەرد ـ ئەلەملىرىمنى ئويلايدىغاندۇ ؟ ياكى مۇشۇ قاتىللىقتا دىلبەرنىڭ قولى بارمىكىن دەپ ساقچىلاردەك گۇمان قىلىشىۋاتقاندۇ . مانا مۇشۇنداق بولىۋەرسە مەن ھەقىقەتەن چىدالماي قالىدىغان ئوخ-

شايمەنغۇ . بەلكىم بېشىمغا نېمە كەلسە شۇنى كۆرەي دەپ قاتىلنى مەلۇم قىلىپ ، ئۆزۈممۇ جازانى كۆتۈپ تۇرىدىغاندەك قىلىمەن ... »

ئۇ باش - ئايىغى چىقماس خىياللار ۋە تۇگىمەس قارا بېسىشلار دەستىدىن بىراقلا ھالىدىن كەتتى . ئۇ ھەتتا قېنىپقىنە ئۇخلىمىغىلى ئۇچ كۈن بولغانىدى . كۆزىنى شۇنداقلا يۇمسا مۇھەممەدئىمىننىڭ ياۋۇزلارچە تىكىلىشى ، مۇشتىنى تۇگۇپ ئۇنىڭ بۇرنىغا تەگكۈزۈپ تۇرۇپ پوپوزا قىلىشلىرى خۇددى جاھان ئەينىكىدە زاھىر بولغان يىرگىنچلىك ئالۋاستىدەك پات - پات پەيدا بولۇپ ئۇنى ئارام ئېلىشلاردىن مەھرۇم قىلىپ تۇراتتى . ھەددىدىن زىيادە چارچاپ ، قورقۇنچ ، ۋەھىمە ، تەرەپ - تەرەپتىن يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان ئىزتىراپلىق خىياللار ، جەننەت - دوزاخ ئوتتۇرىسىدىكى پىلىسىرات كۆۋرۈكى ... ئەيتاۋۇر ئۇنىڭ خىياللىرىنىڭ چېكى يوق ئىدى . خۇددى ياغاچچى ئۆزىنىڭ بولقىسى بىلەن غايەت زور پولات مىخلارنى ئۇنىڭ بەدەنلىرىگە قېقىۋاتقاندەك بىر ئاچچىق ، ياق ، توپتوغرا ئۇنىڭ مېڭىسىگىلا قېقىۋاتقاندەك بىر ئاچچىق سېزىم ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىنى سىلكىپ ئۇنىڭ ھەممىگە چۆچۈپ تۇرۇپ قاراشلىرىغا سەۋەب بولۇۋاتاتتى . ئۇ دەھشەتلىك بىر ئەسەبىي تۈيغۇ ، ئىزتىراپلىق خىياللار ئىسكەنجىسىدە ئازابلىق تولغىناتتى . شۇنداقلا بۇ ئاغرىققا ، چارچاشقا بەرداشلىق بېرەلمەي يۇگۇرۇپ چىقىپلا مەكتەپ تەشكىلىگە ياكى كەچكىچە ئۆزىگە گۇمانىي نەزەر بىلەن قارايدىغان ھېلىقى ساقچىغا «مېنىڭ ئامانلىقىمغا كاپالەتلىك قىلساڭلار مەن قاتىلنى تېپىپ بېرىمەن» دېگۈسى كېلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتەتتى - دە ، مۇھەممەدئىمىننىڭ ياۋۇز چىرايى ، ئۇنىڭ مۇز تەلەت دوستلىرىنىڭ رەھىمسىزلىك چىرماپ تۇرغان كۆزلىرى كۆز ئالدىغا كېلىۋېلىپ لاسسىدە سولىشىپ ئورنىدا ئولتۇرۇپ قالاتتى .

مەكتەپ تەشكىلى بىلەن پەرھاتنىڭ ئاتا - ئانا ، ئۇرۇق -

تۇغقانلىرىنىڭ جىددىي تەلىپى بويىچە پەرھاتنىڭ ج خ ئىدارىسى-
نىڭ مىيىت ساقلاش ئۆيىدە ساقلىنىۋاتقان جەسىتى قايتۇرۇپ
بېرىلدى . بۇ چاغدا دىللارنى رەھىمسىز ئۆرتەپ ، قەلبلەرنى مۇ-
سىبەتلىك خىيال ئىلكىدە قىينايدىغان ، ماتەملىك ھېسسىياتلار
ئىلكىدە سىلكىنىپ تۇرغان ساۋاقداشلارنىڭ كۆزلىرىگە قايتىدىن
ئىسسىق ياش ئالغۇزدى . سىنىپتىكى قىزلارنىڭ ھەممىسى بېشى-
غا ئاق ياغلىق چىگىپ پات - پات ھوشىدىن كېتىۋاتقان ئانىنىڭ
چۆرىسىدە ئۇنىڭغا قانداق تەسەللى بېرىشنى بىلەلمەي يۇرۇشەتتى .

شۇ كۈنى چۈشتە مەكتەپ داغدۇغىلىق ماتەم مۇراسىمى ئۆتۈ-
كۈزۈپ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىققا ئېلىپ قېلىشنى پىلانلىغان مۇ-
نەۋۋەر ئوقۇغۇچىسىنىڭ غايىسىنى ، تىرىشچانلىقىنى ، ئەخلاق -
پەزىلىتىنى ئېغىر قايغۇ ، چوڭقۇر ئېچىنىش ئىچىدە ئەسلەپ
ئۆتتى .

— ساۋاقداش پەرھات مۇھەممەدى ، — دېدى مەكتەپ مۇدى-
رى پەرھاتنىڭ ئوقۇش جەريانىدىكى ئارتۇقچىلىقلىرىنى تەرىپلەپ
بولغاندىن كېيىنكى سۆزىنىڭ ئاخىرىدا تەكىتلەپ تۇرۇپ ،— ئۇ
مۇشۇ بەش يىللىق ئوقۇغۇچىلىق ھاياتىدا زامانىمىزدىكى ئەڭ
تىرىشچان ، ئەڭ ئۈلگىلىك ئوقۇغۇچىغا خاس سۈپەت بىلەن
ئوقۇپ ، ئۆزىنىڭ كۈنسېرى يېتىلىۋاتقان تالانتىنى نامايان قىلغان
ئىقتىدارلىق ستۇدېنت ئىدى . ئەپسۇس ، رەھىمسىز جىنايەتچىلەر
ئۇنىڭ ياش جېنىغا قەست قىلىپ ئۇنى بىلىم كانىدىن ، بىزنىڭ
ئارىمىزدىن مەڭگۈلۈك ئايرىۋەتتى ، بۇنداق جىنايەتچىگە بىر ئە-
مەس ، مىڭ ئۆلۈمۇ ئازلىق قىلىدۇ . چۈنكى ئۇ بىزنىڭ ، خەلقـ-
مىزنىڭ ، يۇرتىمىزنىڭ يېتىلىۋاتقان بىر شائىرىنى ، كەلگۈسـ-
نىڭ بىر ئالىمىنى نابۇت قىلدى . دۇنيادا بۇنىڭدىن ئارتۇق ،
بۇنىڭدىن ئەشەددىي قاتىللىق بولماس . ساۋاقداش پەرھات ، گەرچە
قاتىل ھازىرغىچە تۇتۇلمىغان بولسىمۇ ، ئۇنىڭ ھامىنى تۇتۇلۇپ ،
قانۇننىڭ ئەڭ قاتتىق جازاسىغا ئۇچرايدىغانلىقىغا ئىشىنىڭ . سىز

بىزنىڭ قەلبىمىزدە مەڭگۈ ھايات ، بىز سىزنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمىز . ساۋاقداشلىرىڭىز ، مەكتەپداشلىرىڭىز ، بارلىق ئوقۇرمەنلىرىڭىز سىزنى مەڭگۈ ياد ئېتىدۇ .

ماتەم مۇراسىمىغا شەھەردىكى داڭلىق جامائەت ئەربابلىرى ، يازغۇچى ـ شائىرلار ، نەشرىيات ، گېزىت ، رادىئو ، تېلېۋىزىيە ، ژۇرناللاردىكى مۇھەررىرلەر ، شۇنداقلا ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئالدىدىكى ئون سىنىپنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى تولۇق قاتناشقانىدى . مۇراسىم ئاخىرلاشقاندا توپ ئىچىدىن يۇرەكنى ئېزىدىغان يىغا ـ زار كۆتۈرۈلدى .

مىيىت ناھايىتى داغدۇغىلىق ئېلىپ مېڭىلدى . قەبرىستانلىققا ماڭىدىغان يولدىكى قاتناش ئادەمنىڭ كۆپلۈكىدىن ئۇزۇپ قويۇلدى . مىيىتنىڭ ئالدىدا پەرھاتنىڭ ئاتىسى مۇھەممەد تۇردى ـ يىڭ ئەپەندى ، پەرھاتنىڭ ساۋاقداشلىرىدىن باشقا ھۆسەن قارى ھاجىمغا ئوخشاش يۇرت كاتتىلىرى ، داڭلىق شائىر ـ يازغۇچىلار ماڭغانىدى . پەرھاتنىڭ ئانىسىنى ئاپتوبۇس بىلەن ئېلىپ ماڭغان ئۇنىڭ قىز ساۋاقداشلىرى قاتاردا پەقەت دىلبەرلا كۆرۈنمەيتتى . چۈنكى ئۇ پەرھاتنىڭ قارا دۇخاۋا يوپۇق يېپىلغان تاۋۇتىنى ساۋاقداشلار تالىشىپ كۆتۈرۈپ يىغا ـ زار بىلەن يولغا چىققاندا ھوشىدىن كېتىپ مەيداندىلا يىقىلغاچقا ئۇنى مەكتەپ دوختۇرىغا تاپشۇرۇپ بېرىپ چىقىپ كېتىشكەنىدى .

ساۋاقداشلار تۇپراق بېشىدىن قايتىپ كىرگەندە تۇيۇقسىزلا قىزلار ياتاق بىناسى تەرەپتىن قاتتىق ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ كۆتۈرۈلدى . ياتاققا كىرىشكە رايى تارتماي بىنا ئالدىدا خىيالچان تۇرغان ئابدۇسالام بىلەن يارمۇھەممەد بۇ ئاۋازدىن قاتتىق چۆچۈدى . ئۇلار بۇ ئايانچلىق ئاۋازغا دىققەت قىلدى . راستتىنلا دىلبەرنىڭ ياتىقى تەرەپتە چۇرقىراشقان ئاۋازلار كەلمەكتە . بۇ ئاۋازلار ئوخشاشلا بىرخىل مۇسىبەتنى ، ئېچىنىشلىق بىر قىسمەتنى جاكارلاۋاتقاندەك قىلىۋاتاتتى . ئابدۇسالام بىلەن يارمۇھەممەدنىڭ يۈرىكى

ئۆيگەندەك بولدى ـ دە ، بىرەر ۋەقەنىڭ شەپسى يېتىپ كەلگەنلەـ
كىنى ھېس قىلىپ قىزلار ياتقى تەرەپكە قاراپ يۈگۈردى . ئۇلار
ياتاق بىناسى ئالدىغا يىغىلىۋالغان قىزلارنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلـ
گىنىدە ، چۈرقىرىشىۋاتقان قىزلارنىڭ ئاق سۇزۇك چىرايىنىڭ
تامدەك تاتىرىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى .

— نېمە ئىش بولدى ؟ !— دېدى ئۇلار ئىككىسى تەڭلا .

ئىشىك ئالدىدا نېمە قىلارىنى بىلمەي تۇرۇپ قالغان ئايپەرى ئابدۇسالامنى كۆرۈپ قىزلارنىڭ ئارىسىدىن يۈگۈرۈپ چىقتى ـ دە ، ئۇنىڭ قۇچىقىغا تاشلىنىپ بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى .

— نېمە ئىش بولدى ، ماڭا قارىڭە ، نېمە ئىش بولـ دى ؟ !— دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭ مۇرىسىدىن تۇتۇپ ئۆزىگە قارـ تىپ تۇرۇپ .

— دىلبەر ، دىلبەر ... ،— دېدى ئۇ كېكەچلەپ تۇرۇپ .

— نېمە ئىش بولدى ؟ دىلبەرگە نېمە بولدى ؟ ! ئايپەرى ، تۇزۇك گەپ قىلساڭچۇ ھودۇقماي .

— دىلبەر قاتىلكەن ، — ئۇ جالاقلاپ تىترىگىنىچە شۇ گەپنى قىلدى ـ دە ، يىغلىۋەتتى .

— بۇ نېمە گەپ ئەمدى ، — دېدى ئابدۇسالام قىزلارغا يۈزلىنىپ ، — پەرھات ئۆلگەن كۈنى دىلبەر ياتاقتا ئىدىغۇ يا سىلەر يالغان گەپ قىلغانمىدىڭلار .

— بىزمۇ ئۇقمايۋاتىمىز ، دىلبەر ئادەم سالغان ئىشمىكىن يا ، — دېدى گۈلبوستان بىر ۋاراق قەغەزنى كۆتۈرۈپ كېلىپ ئابدۇسالامغا تۇتقۇزۇپ ، — ئۇ مۇشۇ خەتنى يېزىپ قويۇپ قېچىپ كېتىپتۇ . مانا مۇشۇ ئۇنىڭ پاش قىلىش خېتى .

ئابدۇسالام قەغەزگە ئىتتىك كۆز يۈگۈرتتى . دىلبەر خەتنى ناھايىتى ئالدىراپ يازغان بولسا كېرەك ، خەتنىڭ پەش ـ چېكىتـ لىرىمۇ تازا جايىغا چۈشمىگەندەك تۇراتتى . ئابدۇسالام ناھايىتى سەت يېزىلغان بولسىمۇ ئەمەلىيەتتە بىر قاتىللىقنىڭ گۇۋاھلىق

ماتېرىيالى بولمىغان بۇ خەتنى ناھايىتى تېزلا ئوقۇپ تۈگەتتى .

«ھۆرمەتلىك ساۋاقداشلىرىم ، — دەپ باشلىغانىدى ئۇ خېتىنى ، — بەش يىللىق خىيانەتكار ئۆمرۈم ئاخىر سۆيۈمـ لۈك ساۋاقدىشىم (ئەگەر مېنى ساۋاقداش دەپ تونۇساڭلار) پەرھاتنى ئۆلۈم گىردابىغا سۆرەپ كەلدى . مەن ئەسلىي بۇ مەرىپەت بۇلىقىدا جان دىلىم بىلەن تىرىشىپ بىلىم ئىگىلىـ شىم ، ھەرقايسىڭلاردەك مەرىپەت بېغىنىڭ ئىخلاسمەن ھەرە قۇشلىرىغا ئايلىنىشىم كېرەك ئىدى . ئەپسۇس ، ھەرقانداق بىر ستۇدېنت ئاڭلىسا خىجىل بولىدىغان بىرخىل ساختا مۇھەببەتنىڭ قۇلىغا ئايلىنىپ ئۆزۈمنىلا ئەمەس ، بەلكى بىر مۇنەۋۋەر ستۇدېنتنى كېرەكتىن چىقاردىم . مەن ھازىر مەكـ تەپ مۇدىرى ئېيتقاندەك ئەڭ ئەشەددىي قاتىل بولۇپ قالـ دىم . ئەمدى مەن ئۇچۇن بۇ گۇناھكار تەننى كۆتۈرۈپ يۈرۈشنىڭ ئۆزىمۇ ئازابلىق بىر جەريياندىن دېرەك بېرىدۇ . مېنىڭ نەزىرىمدە ھاياتلىق ئەمدى ماڭا ھەقىقىي بىر جازا مەيدانى . مەن ئاشۇ مەيداندا — لەنەت سەھنىسىدە بېشىنى كۆتۈرەلمەي تۇرغان گۇناھكار بەندە . مەن تىرىك ، لېكىن ئۆلدۈم . ساۋاقداشلارنىڭ كۆلكە ئۆچكەن چىرايىغا قاراشمۇ ، پەرھاتنىڭ ئانىسى — يۈرىكى زەخىم يېگەن بىچارە ئايالنىڭ كۆزىگە تىكىلىشمۇ ماڭا ۋەھىمە ئېلىپ كېلىۋاتىدۇ . بۇ دۇنيا پەرھاتنىڭ تەبىرى بويىچە ئېيتقاندا ناھايىتى گۈزەل ئىدى . ئۇنىڭدا بىز بەھرىمەن بولىدىغان نەرسىلەرمۇ ناھايـ تى كۆپ ئىدى . مانا مۇشۇ گۈزەللىككە تويۇنغان دۇنيادا بوتىلاقتەك سەكرەش ، ئارمانسىز كۆلۈش ، ۋاقىتنى قەدىرـ لەش ، ھاياتنى قەدىرلەپ بىغەم ياشاش ، بىلىم بۇلىقىدا دىلـ نى پاكلاش ئۇچۇنمۇ جۇرئەت ، شىجائەت ، پاراسەت ، غەيرەت كېرەككەن . ئەپسۇس ، مېنىڭ ئەپسۇس ، نەپرەتلىك قاراشلار

ئىسكەنجىسىدە مەجلىسۇاتقان بىر ئاجىز قىز — ئۆزىنى بىلەلمىگەن ، بىلىمىنىڭ قەدىرىگە يەتمىگەن ، ھەتتا ئۆزىنىڭ ساۋاقدىشىنى ، ئەڭ دەسلەپ مۇھەببەتلىك قاراشلىرى بىلەن ئاجايىپ سېھىرلىك دۇنياغا باشلىغان بىر شىجائەتلىك ، قابىلىيەتلىك ، كۆيۈمچان ، ئاق كۆڭۈل يىگىتنى نابۇت قىلغان لەنەتلىك بىر قىز ئۆزىنىڭ مانا مۇشۇ ئىقرارى ئارقىلىق كېتىپ قالماقچى — يىراققا ، تولىمۇ يىراقلارغا كېتىپ قالماقچى بولۇۋاتىدۇ .

ساۋاقداشلار سىلەر نېمىدېگەن بەختلىك ، نېمىدېگەن بەختىيار ، ھە ، مانا ئاز ئۆتمەي سىلەر مەكتەپنى ئەلا نەتىجىلەر بىلەن پۈتتۈرۈپ خىزمەت ئورنۇڭلارغا يۈرۈپ كېتىسىلەر . سىلەر ئالدىڭلاردا ئولتۇرغان ياش ئەۋلادلارغا ئۆزۈڭلارنىڭ ئۆگەنگىنىڭلارنى ئۆگىتىسىلەر ، دۇنيادىكى ئەڭ قەدىرلىك ، ئەڭ سۆيۈملۈك ئوقۇتقۇچىلارغا ئايلىنىسىلەر . ئېسىڭلاردا بولسۇن ، سىلەر دەرس مۇنبىرى ئالدىدا تۇرۇپ ئالدىڭلاردا ئولتۇرغان ئوقۇغۇچىلارغا يۈزلەنگىنىڭلاردا ئۇلارنىڭ پات ئارىدا باردىغان ئالىي مەكتىپىدە قانداقراق ئوقۇشى توغرىسىدا ئالىي مەكتەپ ئوقۇش تەربىيىسى بېرىشنى قەتئىي ئۇنتۇمىساڭلار . شۇنىڭ بىلەن بىرگە مەندەك بىرئالىي مەكتەپ بوسۇغىسىدىن ئاتلاپلا ئۆزىنى باشقۇرالماي ، ئۆزىنىڭ پۈتىغا ئۆزى پالتا چاپىدىغان تەتۈر يولغا مېڭىپ ئاخىر پۇشايمانىنى ئالىدىغان قاچا تاپالماي ئەپسۇسلۇق ئىلكىدە كەچ كۈزدىكى تۇمانەك غايىب بولغان بىر ساۋاقدىشىڭلارنىڭ بارلىقىنى ، ئۇ جاھاندىكى ئەڭ سۆيۈملۈك ھايات دەقىقىلىرىنى پۇل ۋە ئابرۇيدىن ئىبارەت ئەرزىمەس نەرسىلەرگە تېگىشىپ ئۆزىنىمۇ يوقاتقانلىقىنى سەلبىي دەرسلىك قاتاردا سۆزلەپ ئۇلارنىڭ دىلىنى پاكلاڭلار . ئۇلارنىڭ پاك ـ سەبىي قەلبىگە بىلىمنى قەدىرلەيدىغان روھنى كىچىكىدىن باشلاپلا سىڭدۈرۈڭلار ، ئۇلار مەندىن

ئىبرەت ئالسۇن . مەكتەپنى ، بىلىمنى ، مۇھەببەتنى ، جەمئىيەتنى ھەقىقىي مەنىسى بىلەن سۆيىدىغان روھنى يېتىلدۇرۇپ چوڭ بولسۇن .

خەير دوستلار ، ئاخىرقى قېتىم سىلەرگە خەير خوش دېيىشىمگە رۇخسەت بېرىڭلار . شورىپشانە دىلىمدىكى سىلەر بىلەن خەت يۇزىدىلا خوشلاشماقچى ... »

— بۇ قانداق گەپ بولۇپ كەتتى ئەمدى ، — دېدى ئابدۇسالام ئەتراپتىكىلەرگە ھەيرانلىق نەزىرى بىلەن تىكىلىپ ، — ئۇ بىر قىز بالا تۇرسا ، قانداق قىلىپ ئادەم ئۆلتۈرەلەيدۇ ؟

— بۇنىڭغا بىر نېمە دېمەك تەس ، — دېدى يارمۇھەممەد ئۇنىڭ قولىدىن خەتنى ئېلىۋېتىپ ، — ئەگەرچەندە ئاياللار قاتىلىق قىلمەن دەپلا قالسا ئادەم ئويلاپمۇ باقمىغان بىر ئىشلارنى قىلىۋېتىدۇ دېگىنە ، ئۇلار ئويلاپ چىققان ھىيلە ـ نەيرەڭلەرگە ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدۇ ، ھە . بۇنىڭغا مىسال دېگەن جىق گەپ . مەسىلەن ، ئالايلۇق ...

— بولدى ، بولدى ئاداش ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ ، — بۇ ئىشقىچۇ بىز بىر نېمە دېيەلمەيمىز . ئەڭ ياخشىسى بۇ خەتنى مەكتەپ تەشكىلىگە تاپشۇرۇپ بېرىپ دىلىمىزنى تېزرەك تاپىدىغان بىر ئىش قىلايلى . ئەمدى قاراپ تۇرۇپ يەنە بىر ساۋاقدىشىمىزدىن ئايرىلىپ قالساق تېخىمۇ بولمايدۇ .

— شۇنداق قىلايلى ، — دېدى قىزلارمۇ چۇرقىراشقان ھالدا ، — قاتىل ياكى ئەمەسلىكىنى قانۇن ئايرىسۇن ، لېكىن پەرھات ئۆلگەن ئاخشىمى ئۇ ياتاقتا بار ئىدى .

— خەتنىڭ مەزمۇنىدىن قارىغاندا ئۇ قاتىل ئەمەس ، بەلكىم قاتىلنىڭ شېرىكى ياكى بولمىسا قاتىلنىڭ ئىشىنى بىلىدىغان بىرىدىنبىر گۇۋاھچى ، ماۋۇ خېتىدىن قارىغاندا ئۇنىڭ ئۆلۈۋالماقچى بولغانلىقى ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن ، — دېدى ئابدۇسالام ساۋاقداشلىرىغا قاراپ ، — شۇڭا بىز ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈۋەتمەي ،

ساقچىلارغا ھەمكارلىشىپ دىلبەرنى چوقۇم ئىزدەيلى . قاتىلنى بىلىدىغان بىردىنبىر شاھىت دىلبەرنى يوقىتىپ قويساق پەرھات-نىڭ قاتىلىنى تاپماق تەسكە توختايدۇ ، ئەگەر بىز دىلبەرنى تاپساقلا قاتىلنى چوقۇم تاپالايمىز .

— شۇ ،— دېدى ئايپەرىمۇ ياشلىرىنى سۈرتۈپ قەددىنى رۇسلاپ ، — پەرھات ئۆلگەن كۈنى ئۇ ياتاقتا ئىدى ، لېكىن شۇ كۈنىدىن باشلاپلا ئۇنىڭ مىجەزى غەلىتىلىشىپ قالغان .

— يۈرۈڭلار ،— دېدى بايىلا يېتىپ كېلىپ يارمۇھەممەدنىڭ قولىدىن دىلبەرنىڭ خېتىنى ئېلىپ ئوقۇپ بولغان ئەزىمەت سە-نىپ باشلىقلىق سالاھىيىتى بىلەن ئىش ئورۇنلاشتۇرۇپ ، — مەن بۇ خەتنى مەكتەپ تەشكىلىگە تاپشۇرۇپ بېرىپ ساقچىلارغا ھەمكارلىشىپ ئۇنى ئىزدەي ، سىلەر بىر نەچچە يولغا بۆلۈنۈپ مەكتەپ ئىچى ـ سىرتىنى قويماي ئاختۇرۇپ چىقىڭلار . ھەرقانچە ئەسكى بولۇپ كەتسىمۇ ئۇ يەنىلا بىزنىڭ ساۋاقدىشىمىز . ئابدۇ-سالامنىڭ گېپى توغرا ، بىز پەرھاتتىن ئايرىلغانلىقىمىز ئاز دەپ ئۇنىڭدىنمۇ ئايرىلىپ قالمايلى .

قىز ـ ئوغۇل ساۋاقداشلار بىردەمدىلا بىرنەچچە گۇرۇپپىغا بۆلۈنۈپ مەكتەپ ئىچى ـ سىرتىغا ئاتلاندى . ئۇلار دەريا بويلىرى-غا ، كۆللەرگە ، باغلارغا ، ھەتتا مەكتەپ ئىچىدىكى پاسكىنا سۇ چىقىرىش قۇدۇقلىرىغىچە قاراپ ماڭماقتا ئىدى . چۈنكى ئۇلار دىلبەرنى ئۆلۈۋېلىش خەۋپى ئەڭ چوڭ دېگەن قاراشتا بولغاچقا ئۇنىڭ ئۆلۈۋېلىش ئىمكانىيىتى بارلىكى ئورۇنلارغا بېرىپ ئىز-دەشنى ئەڭ مۇۋاپىق چارە دەپ قارىشاتتى .

ئايپەرى بىلەن مەتسالىھ شۇ تاپ دىلبەرنىڭ شەھەردىكى تۇغقىنىنىڭ ئۆيىگە ماڭغانىدى . لېكىن ئۇلار بۇ خەۋەرنى ئۇلارغا قانداق ئۇقتۇرۇشقا ، دىلبەرنى نېمە ئۈچۈن ئىزدەپ چىققانلىقىنى دېيىشكە بىرەر باھانە ئىزدەپ ھارغانىدى ، لېكىن ئۇنى دېمەي بولمايتتى . ئۇلار بۇ ئۆيگە كىرىپ كەلگىنىدە ھېپىزىخان ئەمدىلا

نامازدىن تۇرغانىكەن ، ئۇ دىلبەرنىڭ بۇ دوستىغا گەرچە دىلبەر-
نىڭ يوقاپ كەتكەنلىكىدىن خەۋەرسىز بولسىمۇ ، لېكىن ئۇنىڭ
مۇشۇ ئىككى يىلدىن بۇيان بۇ ئۆيگە تۇزۇكرەك قەدەم باسمىغانلى-
قىدىن ئاغرىنىپ بەردى .

ئابدۇسالام ئابدۇللا ساۋۇت بىلەن بىللە دەريا بويىنى ئاختۇ-
رۇپ چىققانىدى . ئۇلار دەريا بويىدىكى بېلىق كۆللىرىنى ، دەريا-
نىڭ ئىككى قاسنىقىدىكى سۆگەتلىكنى قويماي ئاختۇرۇپ پەرھات
قازاغا ئۇچرىغان جايدىكى ياغاچ كۆۋرۈك ئۈستىدە توختاشتى .

— ئۇ زادى نەگە كەتكەندۇ ؟ ! — دېدى ئابدۇسالام لايقىپ
ئېقىۋاتقان دەريانا تىكىلگەن هالدا ،— يا مۇشۇ دەريانا سەكرىگەن-
مىكىن .

— كۈندۈزى دەريانا سەكرىسە بىرەرى كۆرمەي قالامتى ،—
دېدى ئابدۇللا ساۋۇت كۆۋرۈكنىڭ رېشاتكىسىغا يۆلەنگەن هالدا
جاۋاب بېرىپ ،— ئۇۋاغۇ بىزنى هېلىقى خەت بىلەن ئالداپ قويۇپ
بىرەر تونۇشنىڭ ئۆيىگە كىرىپ يېتىۋالدى .

— ياق ، ئۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس .

ئابدۇسالام بۈگۈن سۇس چىقىۋاتقان شامالدا ئۆركەش ياساپ
ئېقىۋاتقان دەريانا قارىدى . كۆۋرۈك ئاستىدا تۇرۇپ قالغان بىر
تال سۆگەت شېخى بۇ يەردە كىچىككىنە شارقىراتما هاسىل قىلىپ
ئۆركەشلەپ ئېقىۋاتقان سۇغا بىرخىل شاۋقۇن قوشقانىدى . مانا
مۇشۇ كىچىككىنە شارقىراتما گويا بۇ يەرگە چۈشكەن هەرقانداق
نەرسىنى يالماپ يۇتۇۋېتىدىغاندەك ناهايىتى تېز ۋە دولقۇنسىمان
ئېقىۋاتاتتى .

«مۇشۇ يەردىن سەكرىگەن بولمىسۇن يەنە» تۇيۇقسىز كەل-
گەن بۇ قورقۇنچلۇق خىيال خۇددى ئۇنىڭغا بىرى تۇيۇقسىز
سوغۇق سۇ چېچىۋەتكەندەك ئەندىكتۇرۇۋەتتى . «ئۇنداق قىلماس
ئىلاهىم . بۇ يەردە ئادەممۇ بەك كۆپكەن . كۈپكۈندۈزدە بىر قىز
بالا دەريانا سەكرىسە بىرەرسى كۆرمەي قالامدۇ» . ئۇ ئۆزىنىڭ

بۇ خىيالىنى ئۆزى ئىنكار قىلىپ يېنىك تىندى . چۈنكى ھېلىقى ئادەمنىڭ يوتىسىدەك كېلىدىغان يوغان شاخ پارچىسى شۇ تاپ ئاستا ـ ئاستا دومىلاپ كۆۋرۈك ئاستىدىن ئۆتۈپ كەتكەنىدى .

ئابدۇسالام بېشىنى كۆتۈرۈپ چۈشتىكى ھارارىتى تېخى تولۇق يوقاپ كەتمىگەن قۇياشقا قارىدى . ئادەمنىڭ كۆزىنى چېقىپ تۇرغان ئوتلۇق قۇياش يىراق ئۇپۇققا باش قويۇپ كېچىلىك ئۇيقۇسىنى ئۇخلاش ئالدىدا تۇرۇۋاتقاندەك قىلغان بىلەن ئۇنىڭ ھارارەتلىك تەپتى تېخى قايتمىغان بولغاچقا گەجگىنى يەنىلا چۈشتىكىدەكلا قورۇپ تۇراتتى . دەريا بويىدىكى سۆگەت ۋە توغراق شاخلىرى خۇددى بىر كۈن كەچكىچە ئىشلەپ ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن ھاممالارەك سولىشىپ قالغانىدى . ھېلىقى سۆگەت شېخى ئۇلاردىن يىراقلاپ كەتكەن بىلەن دەريا يەنىلا تىنىمسىز شارقىراپ ئۆركەشلەپ ئاقماقتا ئىدى . قارىغاندا بۇ دەريا بىر رەھىمسىز قاتىللىقنىڭ نەق مەيدانى بولغان مۇشۇ جايدىن ئۆتكۈچە پەرھاتقا بولغان ماتەم ھېسسىياتىنى مانا مۇشۇنداق ئىپادىلەپ ئۆتۈۋاتسا كېرەك .

— ئابدۇسالام !

تۇيۇقسىز ئاڭلانغان بۇ ئاۋازدىن چۆچۈگەن ئابدۇسالام بىلەن ئابدۇللا ساۋۇت ئاۋاز چىققان تەرەپكە قارىدى . دەريا بويىدىكى تار چىغىر يولدا قۇدرەت بىلەن ئەزىمەت پېشانىسىدىن چىقىۋاتقان ئىسسىق تەرنى قولياغلىقى بىلەن سۈرتكەن ھالدا ئۇلار تەرەپكە قاراپ تېز ـ تېز كېلىۋاتاتتى . ئۇلارنىڭ ئاشۇ تۇرقىدىن دىلىبەرگە مۇناسىۋەتلىك بىرەر ئىشنى ئۇققانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى .

— ھە ، نەلەرگە بېرىپ كەلدىڭلار ؟ !— دېدى ئابدۇسالام ئۇلار يېتىپ كېلە ـ كەلمەيلا ئالدىراپ سوراپ .

— مەكتەپ كەينىدىكى ئالمىلىق باغقا چىقتۇق ، — دېدى ئەزىمەت كۆۋرۈك رېشاتكىسىغا يۆلەنگەن ھالدا بېشىدىكى كۆك شەپكىسىنى ئېلىپ قولى بىلەن يىرىك چاچلىرىنى تاراپ تۇ-

رۇپ ،— باغۋەننىڭ دېيىشىچە ، بۇگۈن باغقا بىرمۇ ئوقۇغۇچى كىرمەپتۇ .

— ھە ، سىلەرچۇ ، — دېدى قۇدرەت شارقىراپ ئېقىۋاتقان دەريانى ئەيمەنگەن ھالدا قاراپ قويۇپ ، — بىرەر خەۋەر - پەۋەر يوقمۇ ؟

— يوق ، — دېدى ئابدۇسالام بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ ، — بۇ دەريا بويىدا بىز بارمىغان يەر قالمىدى ئەمدى .

— بۇ قانداق گەپ بولۇپ كەتتى ،— دېدى ئەزىمەت ئابدۇسا-لامنىڭ قولىدىكى يېرىمى چېكىلگەن تاماكىنى ئېلىۋېلىپ ئۇنى كۈچەپ شوراپ تۇرۇپ ، — ئۇ ئەمدى مۇشۇنداقلا دېرەكسىز يوقلىپ كېتەمدۇ ؟

— مېنىڭچە ،— دېدى قۇدرەت دەريانى قاراپ تۇرۇپ ،— ئۇ مۇشۇ دەريانى سەكرەپ ئۆلۈۋالدىمىكىن دەيمەن .

— ياق ، — دېدى ئابدۇسالام قۇدرەتكە قاراپ ، — ئۇنىڭدا ئۇنچىلىك جۇرئەت يوق .

— ئۇنداق بولسا نەگە كېتىدۇ ئۇ زادى .

— ئىزدەيلى ،— دېدى ئەزىمەت قولىدىكى تاماكىنى دەريانا تاشلاپ ،— بىز ھازىر قاتناشقا بارايلى ، ئۇ قاتناش ئارقىلىق باشقا بىرەر شەھەرگە كېتىمەن دەپ قالسىمۇ ئەجەب ئەمەس . ئۇ خېتىدە ئوچۇق يېزىپتىغۇ . مەن يىراقتا ، بەكمۇ يىراقتا كەتتىم دەپ ، ئۇ ئۆلۈۋېلىشىنىلا بىلدۇرمەيدۇ ، بەلكىم مۇشۇ شەھەردىن ئايرى-لىپ يىراقلارغا كەتسەملا ھەممە بالا - قازادىن قۇتۇلۇپ كېتىمەن دەپ ئويلىغاندۇ . بىز ئىشىنىڭ يامان تەرىپىنىلا ئويلىماي ياخشى تەرىپىنىمۇ ئويلايلى .

— مانا توغرا گەپ ، — دېدى ئابدۇللا ئەزىمەتنىڭ گېپىنى قۇۋۋەتلەپ ،— بىزگە ئۇ پەقەت ئۆزىنىڭ قاتلىنىڭ شېرىكى ئىكەنلىكىدىن خەۋەر بېرىپلا كەتتى . دېمەك ، ھەقىقىي قاتىل ئۇ ئەمەس ، بەلكى قاتىلنى بىلىدىغان شاھىت . ئۇ قاتىلنىڭ ئۆچ

ئېلىشىدىن قورقۇپ قاچقان گەپ .

— توغرا ، — دېدى ئابدۇسالام ، — بىز دەرھال قاتناشقا بارايلى . بۇگۈن بېلەت ئالغان ئادەملەرنى ، ئۇلارنىڭ ئەر - ئايال-لىقىنى سۈرۈشتۈرەيلى . يۈرۈڭلار ئەمىسە .

ئۇلار تېز - تېز مېڭىپ بېكەت تەرەپكە كېتىشتى .

يىگىرمە ئۇچىنچى باب ئاخىرقى دەقىقىلەر

«هاياتلىق بەلگىسى بىر تىنىق دېمەك»
— خاتىرەمدىن

ئۇ ئۆزى بەش يىل ئوقۇغان مەكتەپتىن خۇددى ئوغرىلاردەك-لا ھېچكىمگە بىلىندۈرمەي قېچىپ چىقتى. چۈنكى شۇ تاپتا ئۇنىڭغا مەكتەپ، ساۋاقداشلار، ھەتتا ئۆزىنىڭ يىراقتا قالغان ئائىلىسىمۇ ئۆزىدىن بىراقلا يىراقلىشىپ كەتكەندەك ھەممە نەرسە ئۇنىڭ كۆزىگە يات تۇيۇلۇۋاتاتتى. ئۇ ھەتتا ھازىرنىڭ ئۆزىدە ئۆزىنىڭ تىرىك يۈرۈۋاتقانلىقىدىنمۇ گۇمان قىلىۋاتاتتى. شۇ تاپتا مەكتەپ ئىچى ئاجايىپ بىر سۈكۈتكە پاتقان ئىدىكى، دىلىدىكى مەكتەپ ئىچىدە خۇددى ئۆزى تەنھا تۇرۇۋاتقاندەك ھېس قىلىپ تېنى شۇركۈنۈپ كەتتى. ئوقۇش پۈتتۈرىدىغان ئوقۇغۇچىلاردىن باشقا ستۇدېنتلارنىڭ ھەممىسى يازلىق كانىكولغا چىقىپ كەتكەچ-كىمىكىن كۈندۈزلىرى ستۇدېنتلارنىڭ ئۇزۇلمەس كۈلكە - چاقچاقلىرى، قەيەرلەردىندۇر ئاڭلىنىپ قالىدىغان شوخ ناخشىلار، گارمون ياكى گىتار چېلىپ تۇرغان سەنئەتخۇمار ياشنىڭ ئەترايىغا يىغىلىپ ئولتۇرۇپ، ياشلىق ھېسسىياتلىرىنىڭ داۋالغۇپ تۇرغان ھاياجانلىرى ئىچىگە يۇغۇرۇلۇپ كەتكەن ئوتتەك قىزغىن ياشلار، دەپتەر - كىتابلىرىنى قولتۇقلاپ ئالما، ئارچا، سۆگەت سايىلىرى ئاستىدىكى ئورۇندۇقلاردا كەلگۈسىنىڭ ئۇلىنى چىڭداپ ئولتۇرغان ياش قىز - يىگىتلەرنىڭ بەختىيارلىق ئىلكىدە جىلۋە قىلىپ تۇرغان چىرايلىرىنى كۆرۈش مۇمكىن ئەمەس

ئىدى . چۈنكى ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئالدىدا تۇرغان ئون سىنىپنىڭ بارلىق ئوقۇغۇچىسى پەرھاتنىڭ ئۆلۈمىنى ئۇزىتىش ئۈچۈن چەقىپ كېتىشكەنىدى .

دىلبەر ھوشىغا كېلىپ ياتاق ئىچىدە ئۆزىنىڭ تىكەندەكلا يالغۇز قالغانلىقىنى ھېس قىلغاندىلا ، ئۆزىنىڭ ئەمدى نېمە قىلىشى كېرەكلىكىنى ئويلاپ بىر پەس ئولتۇرۇپ قالدى ، چۈنكى ئۇ ئەمدى ئۆزىگە مەڭگۈ ئارام‌لىق بولمايدىغانلىقىنى ، قانۇننىڭ جازاسىدىن قۇتۇلۇپ كەتكەن بىلەن ۋىجدانىنىڭ جازاسىغا بىر ئۆمۈر ئۇچرايدىغانلىقىنى ئويلىغىنىدا تىترەپ كەتتى ـ دە ، ئەمدى بۇ يەردە ساۋاقداشلىرىنىڭ قايتىپ كېلىشىنى كۈتۈشنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنى جەزم قىلىپ ئەڭ ئاۋۋال ئۇزمەي ياش تۆكۈپ ئولتۇرۇپ ئۆزىنىڭ ئىقرارنامىسىنى يېزىپ بولدى . ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ بۇ ئىقرارنامىنى دېرىزە ئالدىغا قويۇلغان ئۈستەل ئۈستىگە قويۇپ قويغاندىن كېيىنلا ياتاقتا تەكشى قاراپ چىقتى .

مانا قىزلارغا خاس پۇراق چىقىپ تۇرغان ياتاقتىن بىرخىل ئىللىق ئائىلە ھىدى كېلىپ تۇراتتى . چىرايلىق قاتلانغان يوتقان ـ كۆرپىلەر ، تاملارغا چاپلانغان مەنزىرە رەسىملىرى ، پاشا بولمىسىمۇ ئۆزىنىڭ كىچىككىنە بوشلۇقىنى چىملىدىق بىلەن ئايرىۋالغان كارىۋاتلار ، ئىشىكتىن دېرىزىگىچە تارتىلغان سىم ئۈستىگە يېيىلغان رەڭگارەڭ كىيىملەر ، باش ياغلىقلىرى ، كارىۋات ئاستىدىكى ساپما كەش ، جاۋۇر ، دېرىزە ئالدىدىكى ئۈستەل ئۈستىگە قويۇلغان ھەرخىل كۇرۇشكا ، ئۇنىڭ ئىچىگە سىلىنغان چىش پاستىسى ، چىش چوتكىلىرى ، چايدان ، چەينەكلەر ... ئەيتاۋۇر قىزلارغا كېرەكلىك بۇيۇملار ئۆز رېتى بويىچە تىزىلغان . دىلبەر مانا مۇشۇ ئادەمگە بىرخىل ھۇزۇر ئاتا قىلىدىغان ، ئىللىق ئائىلە ھىدىنى بېرىدىغان كۆڭۈللۈك ياتاق ھاياتىدا بەش يىل ياشىغان ، شەنبە كەچ ، يەكشەنبىدىكى دەم ئېلىش ۋاقتىلىرى-

نى خۇددى خانىشلاردەك ياسىنىپ ، بايۇەچچىلەردەك پۇل خەجـ
لەپ ، ھېچكىمنى ئۆزىگە تەڭ قىلماي ياشاپ ياتاقتىكى يەتتە
قىزنىڭ كۆزىدىن «ئوت» چىقىرىۋەتكەنىدى . مانا ئەمدى ئۇ ئاشۇ
يەتتە قىزنىڭ ، ياق ، مۇشۇ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان نەچچە مىڭ
ئوقۇغۇچىنىڭ ھازىرقى تۇرمۇشىغا ھەۋەس قىلىۋاتىدۇ ، چۈنكى
ئۇ مەكتەپتىن ئىبارەت بۇ بىلىم باغچىسىدا قانداق ياشاشنى ،
قانداق ئۆگىنىشنى ئەمدىلەتىن ھېس قىلغاندەك تۇراتتى ، لېكىن
ئۇ بۇ ئىشقا ئەمدى پۈتۈنلەي كېچىككەنلىكىنى ، كېيىنكى پۇشايـ
مان ئۆزىگە دۇشمەن ئىكەنلىكىنى ، ئەمدى ئۆزىنىڭ بىر ئەتىۋارـ
سىز قونچاقتا ئوخشاش بىر بۇلۇڭدا تاشلىنىپ قالىدىغانلىقىنى
ھېس قىلدى . «توۋا ، پەرھات ئىقتىسادىي جەھەتتىكى ۋاقىتلىق
خۇشاللىق مەنىۋى جەھەتتىكى مەڭگۈلۈك ئازابنى كەلتۈرۈپ چـ
قىرىدۇ» دەپ ماڭا تەربىيە قىلغان ئەمەسمىدى ، ئۇنىڭ تۇرمۇش
بىر رەھىمسىز ئىمتىھان مەيدانى دېگىنى راست گەپكەن ـ دە ،
ئەمىسە ھاياتنىڭ ھەقىقىي مەنىسى دېگىنىمىز مۇشۇمىدۇ . بىر
كۈلكىنىڭ بىر يېغىسى بار ، دەپ بىكار ئېيتىلمىغانىكەن ـ دە ،
ھەقىقىي كۈلكە قانداق بولىدىغاندۇ زادى .

دىلبەر ياتاقتا قارىغانچە كۆڭلى بۇزۇلۇپ كۆزىگە ئىختىيارـ
سىز ياش ئولىشۇالغانلىقىنى ھېس قىلدى . ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ
ئۆلۈم ئۇزىتىدىغانلار قايتىپ كەلگۈچە ياتاقتىن چىقىپ كەتمىسە
بولمايتتى . شۇڭا ئۇ بۇ ياتاقتا كۆزى قىيمىغان ھالدا ئاخىرقى
قېتىم قارىدى ـ دە ، ياتاق ئىشىكىنى قۇلۇپلاپ سىرتقا چىقتى .

مەكتەپ بىر ئىللىق دۇنيا ، ئەنە دىلبەرنىڭ كۆز ئالدىدا
ھېكمەتكە باي ، خۇددى گۈزەل توزدەك رەڭدارلىق ئىچىدە ھەممـ
لا كىشىنى ئۆزىگە جەلپ قىلغۇدەك گۈزەل بىر مەنزىرە تاشلـ
نىپ تۇراتتى ، قەدىمىي ئاكاتسىيە دەرەخلىرىنىڭ يوپۇرماقلىرى
لەرزان شامالدا يېنىك چاۋاك چېلىپ مەكتەپنىڭ ئىلىمگە ھېرىسـ
مەن ياش بوغۇنلىرىنى مەكتەپ قوينىغا چىللاۋاتقاندەك قىلاتتى ،

مەكتەپنىڭ ئوقۇش بىنالىرى كانىكول ۋاقتى بولغاچ بالىلاردىن خالىي بولۇپ قالغان بولسىمۇ ئاجايىپ سۆيۈملۈك بىر تەرىزدە دىلىمىزگە تىكىلىپ تۇرماقتا ، ئۇ ئۆزى بەش يىل بىلىم ئالغان ياق ، بەش يىل ئولتۇرغان ئىككىنچى قەۋەتتىكى سىنىپقا قارىدى ، سىنىپ ئىچى ھازىر ئۇنىڭغا شۇ قەدەر مېھرىلىك تۇيۇلۇپ كەتتىكى ، ئەگەر ۋاقىتنى بەش يىل كەينىگە سۈرگىلى بولغىنىدا ئۆزىنىڭ خۇددى بارلىق ساۋاقداشلىرىغا ئوخشاش ئاددىي كىيىنىسىمۇ ياخشى ئۆگىنىپ ، كەلگۈسىنىڭ ياراملىق ئەۋلادلىرىدىن بولىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلغىنىدا ئىختىيارسىز كۆزىگە ياش كەلدى . ئۇنىڭ كۆزى مەكتەپنىڭ تەرەپ ـ تەرەپكە شاخ ئايرىغان تال ـ سۆگەتلىرىنىڭ سايىسى ئاستىدىكى ئورۇندۇقلارغا چۈشكەنىدە يۇرىكى قارتتىدە قىلىپ قالدى . چۈنكى ئۇ يەردە ئايۇپ گىتارنى چۆرىدەپ تۇرغان پەرھات ، ئابدۇللا ، ئابدۇسالام ، ئەزىمەت قاتارلىق ساۋاقداشلار بىرىلىپ ناخشا توۋلىماقتا .

تېرەك بوستان ، تېرەك بوستان ،
تېرەك بوستانغا مەن ھەيران .
سېنىڭ كۆڭلۈڭ ئارام تاپتى ،
مېنىڭ كۆڭلۈم تېخى ۋەيران .

ئۇ دىڭگىدە چۆچۈدى ، چۈنكى ئۇلار بۇ ناخشىنى ئۆزىگە قارىتىپ ئېيتىۋاتقاندەك قىلاتتى ، بىر چاغلاردا ئۇلار بۇ ناخشىنى توۋلىغاندا دىلىمىز ئاجايىپ بىرخىل ھېس ـ تۇيغۇلار قوچىقىدا يېنىك ئەللەيلىنەتتى ، ئەمدى بولغاندا بۇ ناخشا ئۇنى مەسخىرە قىلىۋاتقاندەك ئاڭلىنىپ ئۇنىڭ مېڭىسى ئىشلەشتىن توختىغاندەك گاراڭلىشىپلا قالدى . ئۇ ئەتراپقا ئالاق ـ جالاق بولۇپ قارىۋىدى ، ھېلىقى كۆرۈنۈش لىپىدە يوقاپ كەتتى ـ دە ، كۆزى مەكتەپ دوختۇرخانىسى جايلاشقان تەرەپكە چۈشكىنىدە ئۆزىنىڭ بۇ يەرگە

نېمە مەقسەتتە چىققىنى دەرھال ئېسىگە كەلدى ، شۇڭا دەرھال ئۆزىدىكى بۇ خىياللارنى كەينىگە تاشلاپ ، تۆت ئەتراپقا ئالاقزادە-لىك بىلەن قارىغىنىچە دەرۋازا يېنىغا يېتىپ كەلدى . دەرۋازا ئالدىدا ھېلىقى دوغلاق دەرۋازىۋەن كۆرۈنمەيتتى . ئۇ «خۇداغا شۈكۈر» دەپ يېنىك تىنىۋالدى . چۈنكى ، ئاشۇ دەرۋازىۋەن ئۇ-نىڭغا بىر قارا چېكىت ئۇرغۇزۇپ ساقچىلارنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە مەركەزلەشتۈرۈپ قويۇپ بىرنەچچە قېتىملىق سوراققا دۇچار قىل-غانىدى . ئۇ ئاشۇ سوراقلارغا بەرداشلىق بېرەلمەي قاتتىلىنى دەۋەت-كىلى تاس قالغان ، لېكىن ئۆزىنىڭ كېيىنلىكىنى ئويلاپ ئۇنىڭ-دىن ساقلانغانىدى . ھازىرقى ئەھۋال ئۇنىڭغا ئوخشاشمايدۇ . ئۇ گەرچە ساقچىلارغا ھەقىقىي ئەھۋالنى ئېيتمىغان بىلەن ياتاقتا ئۆزىنىڭ قاتتىلىنى بىلىدىغان شاھىت ئىكەنلىكىنى يېزىپ قالدۇر-دى . ئەمدى ئۇ ھېچنېمىدىن قورقمايدۇ ، لېكىن مۇنۇ دەرۋازىۋەن ئۇنى كۆرۈپلا قالسا «نەگە بارىسەن ؟ نېمە قىلىسەن ؟» دەپ توسۇ-ۋېلىپ ئۆزىنىڭ خىيالىدىكى ئىشنى قىلىشىغا يول قويمايدۇ . شۇڭا دەرۋازىدىن ئۇنىڭغا تۈيدۇرماي چىقىپ كېتىش كېرەك .

ئۇ ئاۋاز چىقارماي مېڭىپ دەرۋازا يېنىدىكى دېجورنىخانىغا قارىدى . دەرۋازىۋەن ئۇي ئىچىدە بىر قومۇش سۈپۈرگىنىڭ چۇ-ۋۇلغان سېپىنى سىم بىلەن يۆگەۋاتاتتى . دىلىدەر دېرىزىگە قارە-غانچە پەم بىلەن مېڭىپ دەرۋازىدىن چىقىۋالدى . مانا ئەمدى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا قاينام ـ تاشقىنلىققا تولغان ، ھاياتىي كۈچكە تويۇنغان بىر قەدىمىي شەھەر ئۇنىڭغا كۈلۈمسىرىگىنىچە قاراپ تۇراتتى . بۇ شەھەرمۇ ئۇنىڭغا بەش يىللىق گۈزەل ئەسلىمە قالە-دۇرغان ، قەدىمدىن ھازىرغىچە داڭلىق ئەدىبلەر ، ئالىم ، ھوكۇ-مالار ، يازغۇچى ـ شائىرلار ، ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ مۇھىم تە-كىبىي قىسمى بولغان قول ھۈنەرۋەنچىلىكىنىڭ ئاساسى ئۇلى سېلىنغان ۋە ھازىرمۇ ئۇنىڭ ۋارىسلىرى ئۇنى داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتقان گۈزەل شەھەر . تېخى يېقىندىلا دۇنياۋى ئەسەر «دىۋا-

نى لۇغەتتە تۈرك» نىڭ ئاپتورى ، ئۇلۇغ ئالىم ، تىلشۇناس مەھمۇد قەشقەرىنىڭ ئوپالدىكى مەقبەرىسى تېپىلىپ ، پۈتۈن دۇنيا غا ئۆزىنىڭ شانۇ شەۋكىتىنى جاكارلىغان شەھەر .

قايناق تۈرمۇشنىڭ تىنىمسىز رېتىملىرىنى داۋاملاشتۇرۇۋاتقان بۇ قەدىمىي شەھەر ھازىر ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا تېخىمۇ گۈزەللىشىپ كەتكەندەك تۇراتتى ، ھەرخىل ھۇنەرۋەن - كاسىپلارنى قەدەمدە بىر ئۇچراتقىلى بولىدىغان بۇ شەھەر شۇ تاپتا ئۇزلۇكسىز چايقىلىپ تۇرغان ھەرخىل كىشىلەر ئېقىمى بىلەن ئاۋاتلىشىپ تۇراتتى . ئات - ئېشەكلەرنىڭ تۇيىقى ئاستىدىن كۆتۈرۈلگەن قويۇق توزاڭ ئېرىنچەكلىك بىلەن يۇقىرى ئۆرلەپ ، ئىسسىق تەپتىدىن ھالسىراپ تۇرغان دەرەخ - سۆگەت يوپۇرماقلىرى ئارىسىغا سىڭىشمەكتە .

دىلبەر تىرىكچىلىك غېمىدە ھەريان چېپىشىپ يۈرگەن كىشىلەر ئارىسىغا كىرىشى بىلەنلا خۇدۇكسىرىگەندەك بولۇپ تۇرۇپ قالدى . لېكىن ، ھېچقانداق بىر كىشى بۇ يولدا خاۋاتىرلەنگەن ، نېمە قىلىشىنى ، نەگە بېرىشىنى ، ھەتتا ئۆلۈۋېلىشنىڭ ئەپلىكىرەك بىر يولىنىمۇ بىلمەي تۇرۇپ قالغان بىر قىزنىڭ — كۆك دىكادىن ئىشتان ، ئاق دېچۆلياڭدىن كۆڭلەك كىيىپ ، ئاندا - مۇندا تۇزەشتۇرگەن چاچلىرىنى قارا گەرس ياغلىق بىلەن چىڭ باستۇرۇپ ، ئېڭىكىدىن چىگىۋالغان بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنىڭ ئۆز ئارىسىغا كىرىپ قالغىنىغىمۇ پەرۋا قىلمىغاندەك تۇراتتى . ئۇ مۇشۇنداق بىر تەسىراتقا ئىگە بولغاندىن كېيىنلا خاتىرجەم بولۇپ ئۆز يولىغا ماڭدى . شۇ تاپتا ئۇ ئۆزىنى تەربىيىلىگەن مەكتىپىدىن ، سانسىزلىغان مۇنەۋۋەر ستۇدېنتلارنى جەمئىيەتكە يوللىغان قەدىردان ئۇستازلىرىدىن ، بەش يىل بىر ياتاقتا يېتىپ بىر قازانىنىڭ تامىقىنى يەپ بىر ئوقۇنقۇچىنىڭ دەرسىنى ئاڭلاپ ئوبدانلا دوستلىشىپ قالغان ساۋاقداشلىرىدىن بارغانسېرى يىراقلاشماقتا ئىدى . مانا بۇ ئۆزى تالاي ماڭغان ئەگرى - بۇگرى

رى ، لېكىن ناھايىتى قەدىمىي يول . بۇ يول ئاخىرقى ھېسابتا سانسىزلىغان كىشىلەر توپىنى ئۆز باغرىغا سىڭدۈرۈپ كېتىدىغان چوڭ يولغا تۇتىشىدۇ .

ئەنە ئاۋۇ گېپى تاتلىق كاۋاپچى ، ئۇ جاھاننىڭ ئىشلىرىنى ئاشۇ كىچىككىنە كاللىسىغا سىغدۇرۇۋالغاندەك تىنماي سۆزلەيدۇ . ئۇنىڭ سۆزلىرىگە پەرھات بىلەن ئابدۇسالام بەك ئامراق . ئون زىخ كاۋاپ باستۇرۇپ قويۇپ ئۇنىڭ ھېكمەتكە باي سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇشنىڭ ئۆزىمۇ بىر ھۇزۇر ، بۇگۈن نېمە ئۈچۈندۇر ئۇنىڭ ئالدىدىكى ئورۇندۇق ئادەمسىز ، ئۇمۇ گويا بۇگۈنكى مۇسىبەتتىن خەۋەر تاپقاندەك چىرايى تاتىراڭغۇ ، تېخى بىر ئاي ئىلگىرىلا پەرھات مۇشۇ ئورۇندۇقتا دىلبەر بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ كاۋاپ يېگەن . ئۇ كۈنى مۇنۇ كاۋاپچىنىڭ ئاغزىدىن تۆكۈلگەن دۇردانىلەرنى پەرھات خاتىرىسىگە ئەستايىدىل يازغان .

كاۋاپچىنىڭ يېنىدىكى باققالمۇ ئالامەت گەپدان ، خۇشچاقچاق ئادەم . ئۇ گەرچە ئۆزى ئەجىر قىلىپ يېتىشتۇرمىگەن بىلەن سەھەردىلا شەھەرنىڭ بوسۇغىسىغا ئاران يېتىپ كەلگەن ساددا ، ئاق كۆڭۈل ، مېھنەتكەش دېھقانىنىڭ قولىدىن چىرايلىق گەپلىرى گەپ تايىنىپ ئەرزانلا ئېلىۋالغان سەرخىل كىشمىش ئۆرۈكىنى قولىدىكى كالا قۇيرۇقىدىن ياسىۋالغان چۈن قورۇغۇچ بىلەن يەلپۇپ ئولتۇرۇپ خۇددى ئۆزىنىڭ بېغىدىن چىققان ئۆرۈكتەك ماختاپ ئولتۇرۇپ سودا قىلىدۇ . ئۇ گويا مۇشۇ دەريا بويىدىكى ياغاچ كۆۋرۈكنىڭ ئۆزى تۇرۇۋاتقان ئاشۇ ئىككى مېتىر جايىنىڭ تولۇق ھوقۇقلۇق خوجايىنىدەك پات ـ پاتلا ئۆزىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇۋالىدىغان ئاجىز تىلەمچىلەرنىمۇ ۋارقىراپ ـ تىللاپ بۇ جايدىن قوغلىۋېتىدۇ . لېكىنزە ، ئون پۇڭلۇق ئۆرۈك يەيدىغان بىرەر خېرىدار كېلىپ قالسا ئۆرۈك سېتىنىڭ يېنىغا قويۇپ قويغان قاتلىما ئورۇندۇقىنى ئېلىپ بېرىپ ئۇنى خۇددى بەگزادىلەردەك ماختاپ ، ئۇچۇرۇپ ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ قىلغىلى قىلىق تاپالماي كېتىدۇ .

— مانا تۇرمۇش دېگەن ، — دېگەندى پەرھات بىر كۈنى كاۋاپچىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ مۇنۇ باققالنىڭ قىلىقلىرىغا ھەيران قالغان دىلبەرگە قاراپ قويۇپ ، — تىرىكچىلىك غېمى دېگەن ئەنە شۇ . ئۇنى مۇشۇنداق كويلارغا سالغىنى ئۇنىڭ ئائىلىسى . بەلكىم ئۇنىڭ ئۆيىدە ئۇ تاپقان ئاشۇ بىر نەچچە سومغا قاراشلىق نۇرغۇن ئادەم بار . ئۇ ئاغزىنى يۇمشاق قىلىپ مۇشۇنداق تىرىكچىلىك قىلىپ پۇل تاپمىسا قانداق قىلىدۇ .

— ھەببەللى ، — دېگەندى كاۋاپچى پەرھاتنىڭ سۆزىگە ئۇلاپلا ، — تىرىكچىلىكنىڭ غېمى ـ غۇسسىلىرىنى ئوبدان بىلىدىغان ئەركەككەنسىلە جۇما . تۇرمۇش دېگەنلىك مۇشتۇڭنى تۇر دېگەن گەپ . شۇڭا بۇ تۇرمۇش ھەربىر كىشىگە ھەرخىل سىياقتا كۆرۈنىدۇ . مانا مۇشۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈنلا بەزىلەر كۈلسە ، بەزىلەر يىغلايدۇ . بەزىلەر پۇل تاپسا ، بەزىلەر ئۇنىڭ مېغىزىنى چاقىدۇ . شۇڭا ھايانقا قاناداق قاراش ، تۇرمۇشنى قانداق ئورۇنلاشتۇرۇش ھەربىر تىرىك جان ئۈچۈن ئويلانمىسا بولمايدىغان بىر جىددىي مەسىلە دېسىلە ، مەن بەزىدە تاپقان پۇلنى بۇزۇپ ـ چېچىپ خەجلەپ ، ھەرقانداق ئىشنى قىلىشتىن يانماي ياشايدىغان ئادەملەرنى كۆرۈپ قالىمەن . ئۇلارچۇ ، ئاشۇ كىچىككىنە پۇلنىڭ كۈچى بىلەن ھەرخىل ناشايان قىلىقلارنى قىلىپ ، ھەرخىل سەنەملەرگە ئۇسسۇل ئويناىدۇ . ھەرقانداق بىر ئويۇنىنىڭ چېكى بارلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەچكە ئۇچۇشنى بىلىپ ، چۈشۈشنى بىلمەي قالىدۇ . لېكىنزە ، ئۇنداقلار يىقىلسا بەك سەت يىقىلىدۇ ، ئۇلارنى ھەتتا يىقىلغان چېغىدا يۆلەيدىغان ئادەمۇ چىقماي قالىدۇ .

دىلبەر كاۋاپچى بىلەن مۇنۇ باققالنى كۆرۈش هامانلا ئېسىگە كەلگەن ئاشۇ كۈنكى سۆھبەتنى تۈيۈقسىز ئەسلەپ قالدى . كاۋاپچى توغرا تەھلىل قىلغانكەن . پۇلنىڭ كۈچى بىلەن ھەرخىل سەنەملەرگە ئۇسسۇل ئويناپ يىقىلغان ئادەمنى راستتىنلا يۆلەيدى-

غان ئادەم چىقماي قالىدىغان گەپكەن . مانا دىلبەر ئەنە شۇنداق قىسمەتكە دۇچار بولۇپ قالغانلىقتىن سەپتىن چۈشۈپ قالدى . ھېچكىمنىڭ ئۇنىڭ مەۋجۇتلۇقى بىلەن كارى يوق . ئۇنىڭغا ئاز - تولا خەيرخاھلىق قىلىپ مەكتەپ پۈتتۈرۈۋالسۇن دەپ ياردەم قولىنى سۇنغان پەرھات بولسا ئۆزىنىڭ ئەڭ دەسلەپ باسقان خاتا قەدىمىنىڭ كاساپىتىدىن قارا يەر تېگىگە كىرىپ كەتتى . ئۇ ھازىر مەكتەپتىن چىقىپ كەتكەن بىلەن نىشانسىز مېڭىشنىڭ ئۆزىگە ھېچقانداق بىر ياخشىلىق ئەكەلمەيدىغانلىقىنى ، بۇنىڭ ئاخىرقى ھېسابتا ئۆلۈپ كەتكەن سەلدەك ھەممىنى ۋەيران قىلىشى مۇمكىنلىكىنى ھېس قىلغانىدى . لېكىن مۇشۇنداقلا مېڭىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ جېنىنى ساقلاپ قېلىش مۇمكىن بولارمۇ زادى .

«توغرا ، — دەپ ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلىدى دىلبەر تۇيۇقسىزلا سەگەكلىشىپ ، — مەن ئۆلۈمنى ئويلاپ چىققانتىم ئەمەس مۇ ، شۇڭا بۇ لەنەتلىك تەندىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئۆلۈۋېلىش كېرەك . چۈنكى ئەمدى چىققان كۆزنى ئورنىغا سالغىلى بولمىغانىدەك يېزىپ قويغان ئىقرارنامەم مېنى ئۆلۈم يولىغا ئاللىقاچان سۈرەپ بولدى . مەن ئۆلۈۋالغاندىلا مۇھەممەدئىمىننىڭ خورلىقىدىن ، ئۇنىڭ قۇلاق كەستى دوستلىرىنىڭ ئۆچ ئېلىشىدىن ، شۇنداقلا ساۋاقداشلىرىمنىڭ ، بولۇپمۇ ئاتا - ئانامنىڭ توقى - لەنىتىدىن بىراقلا قۇتۇلىمەن . ئەڭ ياخشى ئۆلۈم يولى دەريادا تۇنجۇقۇپ ئۆلۈش ، پەرھات دەريا بويىدا ئۆلدى . ئۇنىڭ روھى ئاشۇ ئەتراپتا چۆرگىلەپ يۈرىدۇ ھەرقاچان . ئۇنىڭ يېنىغا پاتراق يېتىپ بېرىپ كەچۈرۈم سورايمەن ، ئۇنىڭ ئۆلۈمىگە مەن سەۋەپچى بولغىنىمنى ، شۇڭا ئۇنىڭ يېنىغا قايتىپ كەلگىنىمنى ئېيتاي ... »

ئۇ كاللىسى گاراڭلاشقان ، كۆز جىيەكلىرى قىزىرىپ ، چەرايى ئۆلۈكنىڭكىدەك تاتارغان ھالدا دەريا بويىغا يېتىپ كەلدى . ئۇنىڭ ئۈچۈن شۇ تاپ دەريانىڭ سەكرەپ ئۆلۈۋېلىشتىن ئاسانراق

ئۆلۈم يوقتەك قىلاتتى . بايا ئۇ مەكتەپتىن چىققىنىدا ھەرخىل ئۆلۈۋېلىش ئۈسۈللىرىنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ كۆرگەنىدى . پەچاقتا ئۆلەي دېسە جان قىينىلىدىغانلىقىنى ، مۇھىمى پىچاقنى قانداق سېلىش ، نەگە سېلىشنى بىلمەيدىغانلىقى ئايان بولدى . دوختۇرمۇ ، ئېسىلىپ ئۆلسىمۇ ئوخشاشلا جان قىينىلىدىغان گەپ- كەن ، ئۇندىن باشقا ئۆلۈشتىن بۇرۇنقى چىدىغۇسىز ئازابقا بەر- داشلىق بېرىشكە توغرا كېلىدىغان گەپ . مانا بۇلار دىلىمدىكى ئەڭ قورقىدىغان ئىشلار . چۈنكى ئۇنىڭغا بۇ ئويلار بەكلا سۈرلۈك كۆرۈنەتتى ، يەنىلا ئەڭ ئاسان ئۆلۈم دەرياغا سەكرەش ، بۇنىڭدا ئېگىزرەك بىر يەرگە چىقىپ تېز ئېقىۋاتقان ئېقىنغا قارىماي ، كۆزۈڭنى يۇمۇپلا ئۆزۈڭنى دەريانىڭ چوڭقۇر يېرىگە تاشلىساڭ ھەممە ئىش تامام - ۋەسسالام . ئۇ چاغدا دەريا سۈيى ئۇن - تىنسىزلا سېنى ئۆز قوينىغا ئېلىپ ئېقىتىپ كېتىدۇ ، سۇدا بۇرۇقتۇرما بولۇپ قول - پۇتلىرىڭنى بىردەم قالايمىقان ھەرىكەت- لەندۈرسەن ، لېكىن سۇ ساڭا بوي بەرمەي سېنى ئۆزىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىغا يۇغۇرۇپ كېتىدۇ . سېنىڭ ھەقىقەتەن جان تەسلىم قىلغىنىڭنى ھېس قىلغان چېغىدا بىرەر توقايلىققا ياكى بىرەر دەرەخ يىلتىزىغا ئىلىپ قويىدۇ . سېنى ئىزدەپ چىققانلار بولسا ناھايىتى تەستە ئاللىقاچان مۇزلاپ كەتكەن ، لېكىن كۈپتەك ئىششىپ كەتكەن جەسىتىڭنى تېپىۋالمدۇ .

ئۇ دەريا بويىدا خىياللار دېڭىزىغا يۇغۇرۇلۇپ ناھايىتى ئۇزاق ماڭدى . ھەممىلا يەر ئادەم قاينىمىغا ئايلانغان ، گويا كە- شىلەر بازارنى ، بارلىق تەئەللۇقاتىنى مۇشۇ دەريا بويىغا يۆتكەپ كەلگەندەك دەريا بويىدىكى سۆگەتلىكلەر ئارىسىدا ، چىغىر يوللار- دا ، كۆل بويلىرىدا ئادەملەر قۇرتدەك مىدىرلاپ يۇرۇشەتتى . ئۇ ئادەملەردىن يىراقلىشىش ، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ ئۆلۈۋېلىش ئۇچۇن چىققانلىقىنى بىلدۈرمەسلىك ئۈچۇن پەس تەرەپكە ، مەھەللىلەر- دىن ئايرىلغان ، قەدىمىي مازارلىقنى ئايلىنىپ ئۆتىدىغان توقايلىق

تەرەپكە نىشاننى بۇراپ تېز - تېز مېڭىپ كەتتى .

بۇ توقايلىقتا بىر كىچىك ياغاچ كۆۋرۈك بار ئىدى . ئۇ كۆۋرۈكتىن پەقەت پىيادە ماڭىدىغان ئادەملەرلا ئۆتىدىغان قىلىپ ياسالغاچقىمىكىن تار ۋە قىيپاش ئىدى ، كۆۋرۈك توقايلىقنىڭ سۇ ئەڭ تېز ئاقىدىغان تار بوغۇزىغا ياسالغان بولغاچقا ئۇ يەردە تۇرۇپ سۇغا قارىغان كىشىنىڭ بېشى قېيىپ تۇرالماي قالاتتى .

ئۇ ناھايىتى تېزلا بۇ كۆۋرۈك ئۈستىگە چىقتى . تار بوغۇزدا قىستىلىپ ئۆتۈۋاتقان سارغۇچ دەريا سۇيى گويا دىلبەرنىڭ بىر يامان نىيەتتە مۇشۇ كۆۋرۈك ئۈستىگە چىققانلىقىنى ئۇقۇپ قالغاندەك ئەنسىز شارقىراشقا باشلىدى . مانا مۇشۇ شاۋقۇن دىلبەرنىڭ قۇلىقىغا ناھايىتىمۇ يىراقتا قالغان ، شۇنداقلا ئۇنتۇلۇشقا باشلىغان سىرلىق بىر مۇزىكىنى ئورۇنداۋاتقان ئوركېستىرغا ئالقىش ياڭرىتىپ چاۋاك چېلىۋاتقاندەك بىرخىل تۇيغۇ ئاتا قىلماقتا ئىدى . ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى شارقىراشلىرى ئارىسىدىن يېڭى تۇغۇلغان بوۋاقلارنىڭ ئاچچىق يىغىسىنىمۇ ، شوخ ، تېتىك ، روھانىتىك قىزلارنىڭ جانان چىنىنىڭ جىرىڭلاشلىرىنى ئەسلىتىدىغان يېقىملىق كۈلكىلىرىنىمۇ ، ناھايىتىمۇ ئاۋات رەستىدىكى باققاللارنىڭ تىنماي خېرىدار چاقىرىلىشلىرىنىمۇ ، ھەتتاكى ھاياتلىق بىلەن ماماتلىق ئوتتۇرىسىدىكى سىرلىق ئېلىشىشلارنىڭ سېھرىلىك تىنىقلىرىنىمۇ ئاڭلىغىلى بولاتتى .

پەرھات دەسلەپكى يىلى دىلبەرنى ئېلىپ مۇشۇ يەرگە بىر-نەچچە قېتىم كەلگەنىدى . ئۇ چاغلاردا ئۇلار دەرس يادلىغىلى ياكى ئادەمسىز جايدا گاراڭلاشقان كاللىسىنى سەگىتىپ بىردەمگىنە ھېچنېمىنى ئويلىماي سۇنىڭ شارقىراشلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغىلى ، ھەتتا تىنمسىز چاپچىپ تۇرغان مۇھەببەتلىك ھېسسىياتىنىڭ شاش دۇلدۇلىغا يۈگەن سالغىلى كەلگەن . دىلبەرنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلمەيدىغان بىر ئىشى مەكتەپكە بۇرۇنراق كېلىپ قېلىپ تىزىمغا ئالدۇرغاندىن كېيىن بىر نەچچە كۈن بىكار يۈرۈپ

قالغاندا ئۇلار دەريا بويلاپ پاراڭلىشىپ مېڭىپ ، مۇشۇ يەرگە كېلىپ قالغانىدى . ئۇلار شۇ چاغدا بۇ دەريانىڭ تىنىمسىز شارقىراشلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ كەلگۈسى پىلانلىرىنى ، ئاجايىپ رومانتىك ھېس - تۇيغۇ ئارىلاشقان بولغۇسى ئائىلىسىنى خىيال قىلىشقانىدى ھەمدە مۇشۇ كۆۋرۈك بېشىدا تۇرۇپ دەريا شاۋقۇنلىرىدىن ھۇزۇرلىنىشقانىدى .

— دىلبەر ،— دېگەنىدى پەرھات دەريانىڭ كۆز يەتكۈسىز چەت - ياقىلىرىغا نەزەر تاشلاپ تۇرۇپ ،— بۇ دەريا ئىلى دەريا-سىغا ئوخشامدىكەن ؟

— ئوخشاشتەك تۇرىدۇ ،— دېگەنىدى دىلبەر پەرھاتقا ئوخ-شاشلا ھاياجانلانغان ھالدا ، — لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر بۇ دەريا تىنىمسىز شارقىرايدىكەن .

— دەريا دېگەن مۇشۇنداق تايچاقتەك چاپچىپ تۇرغىنى ياخ-شى ، مەن مۇشۇنداق شوخ دەريانى ياخشى كۆرىمەن .

— ئۇنداقتا ئىلى دەرياسىنىچۇ ؟ !

— ئۇنىمۇ ياخشى كۆرىمەن . چۈنكى بىزنىڭ ئىلى دەرياسىمۇ مانا مۇشۇنداق چاپچىپ تۇرىدىغان تايغا ئوخشايدۇ ، يېيىلىپ ئاق-قان يەرلىرى تىنچتەك قىلغان بىلەن قاپتاللاردىكى شاۋقۇنغا ھېچنېمە تەڭ كەلمەيدۇ جۇمۇ .

— پاھ ، ئىلى دەرياسىنىڭ مەن بىلمەيدىغان مۇشۇنداق قاپ-تاللىرىمۇ بار دېگىنە .

— بار بولمايچۇ ، ئۇ يەرلەرنىڭ گۈزەللىكى ھەرقانداق ئادەمنى مەھلىيا قىلىدۇ .

— ئۇنداقتا گۈزەللىك تاغ - دەريالارغىلا مۇجەسسەم بولغا-نىكەن - دە...

— ياق ، بىزنىڭ زېمىنىمىزدىكى ھەممىلا نەرسە بەك گۈزەل ۋە بەك تارتىملىق . تەڭرىتاغ تاغ تىزمىسىغا جايلاشقان خانتەڭ-رى ، تەكلىماكان قۇملۇقى ، جۇڭغارىيە ئويمانلىقى ، تۇرپان -

ئىدىقۇت خارابىلىرى ، ئىشقىلىپ ھەممىلا يەردىن بىرخىل گۈ-
زەللىك تەپچىپ تۇرىدۇ . ئىلى ، تارىم ، زەرەپشانغا ئوخشاش دەر-
يالىرىمىز ماڭا يېڭىچە بىر تۇيغۇ ، ئېسىل خىسلەت ، تەڭداشسىز
غۇرۇر ئاتا قىلىدۇ . مانا مۇشۇ شاۋقۇنلاپ ئېقىۋاتقان دەريا نۇر-
غۇن قەدىمىي مەھەللىلەرنى ياشارتىپ ئەڭ ئاخىرىدا بىزنىڭ ئانا
دەريا تارىمغا قۇيۇلىدۇ . دۇنيا مەدەنىيەت خەزىنىسىنىڭ ئالتۇن
ئاچقۇچى كۆمۈلگەن تەكلىماكان ئاشۇ دەريا خاسىيىتىدىن كۆكلە-
گەن ، ياشىنغان ، قۇدرەت تاپقان ...

دىلبەر پەرھاتنىڭ سۆزلىگەنسېرى ھاياجانلىنىۋاتقانلىقىنى ، كۆزلىرىنىڭ ئاللىقانداق غۇرۇر ۋە ئىپتىخاردىن چاقناپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ مۇشۇنداق ھېسسىياتلىق ، غۇرۇرلۇق ، تىرىشچان بىر يىگىتكە ھەمراھ بولغانلىقىدىن سۆيۈنگەن ھالدا پەرھاتنىڭ كۆكسىگە مۇلايىملىق بىلەن بېشىنى قويۇپ ، ئوينىاق كۆزلىرىنى بەختتىن خۇمارلاشتۇرغان ھالدا يېرىم يۇمۇپ ئۇنىڭ ھېسسىياتلىق سۆزلىرىنى ئاڭلىغانىدى . لېكىن بەش يىلدىن كېيىنكى بۈگۈنكى كۈندە ئاشۇ دەريادىن ئىپتىخارلانغان ، ھېسسىياتلانغان ، ھېسسىياتى قاناتلانغان بىر غۇرۇرلۇق يىگىت ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان مۇشۇ دەرياغا تاشلىۋېتىلدى . مانا ئەمدى دىلبەرمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن بېرىش مەقسىتىدە مۇشۇ دەرياغا سەكرەش ئۈچۈن تەييارلىنىۋاتىدۇ .

— ۋىيەي ، ئۇنداق سەتلەشمەڭ دەيمەن ، باشقىلار كۆرۈپ قالىدۇ ،— تۇيۇقسىز چىققان نازلىق ، ئەمما ھېسسىياتلىق بىر ئاۋاز دىلبەرنى ئېغىر خىياللار قۇچىقىدىن سۇزۇۋالدى . ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۆزىدىن ئون مېتىر يىراقلىقتىكى تازا باراقسانلىغان بىر تۈپ سۆگەتنىڭ دالدىسىدا تۇرغان بىر جۈپ قىز - يىگىتنى كۆردى .

قىز سۆگەتنىڭ قانتىق قاسىراقلىق غولىغا يېنىك يۆلەنگەن بولۇپ يىگىت ئۇنىڭ ئالدىدا خۇددى قىز بىر ياقتا قاچماقچى بولسا

دەرهال تۆتۈۋېلىشنى خىيال قىلغاندەك ئۇنىڭ يولىنى توسۇپ تۇراتتى . شۇ تاپتا يىگىتنىڭ چىرايى چىلاندەك سۇزۇلۇپ كەتكەن بولۇپ ، ئەگەر قىز ماقۇللا دېسە لىككىدە كۆتۈرۈپ ئاشۇ سۆگەتلىكىنىڭ يېنىدىكى چىمەنلىككە بېسىپ قانغۇچە سۆيۈۋالماقچى بولغاندەك دېدىللىشىپ تۇراتتى . قىز بولسا ئىككىلەنگەن ھەم تېڭىرقىغان ھالدا ئالدىغا چۈشۈرۈۋالغان توم ھەم قۇندۇزدەك قاپقارا چاچلىرىنىڭ ئۇچىنى يېشىپ ئۆرۈش بىلەن مەشغۇل ئىدى . شۇ تاپ ئاشۇ ئۈياتچان قىز مۇشۇ خالىي جايغا يېنىدىكى بۇ يىگىت بىلەن كېلىپ قالغىنىغا قاتتىق پۇشايمان قىلىۋاتقاندەك بىر تۈيغۇدا ئاجايىپ سىرلىق سۈكۈناتقا پاتقاندى . ئۇ شۇ تاپتا ئۆزىنىڭ بارلىق ئېغىرلىقىنى سول پۇتىغا مەركەزلەشتۈرگەن بولۇپ ، ئوڭ پۇتىدا چىمەنلىكتىكى كىچىككىنە بوشلۇققا چەمبەر سىزىۋاتاتتى .

«مېنىڭمۇ مۇشۇنداق چاغلىرىم بولغان ،— دېدى دىلبەر ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلاپ تۇرۇپ ،— ئۇ چاغلاردا مەن مۇنۇ قىزدەك پۇتۈمدا چەمبەر سىزىپ ئولتۇرمايلا پەرھاتنىڭ ئەگىتىپ قويغان مۇھەببەت تەلىپىگە توغرىسىغىلا جاۋاب بېرىپ پەرھاتنىڭ قۇچقىغا ئۆزۈمنى ئاتقانىدىم ھەمدە ئۇنىڭ ھېسسىياتلىق پىچىرلاشلىرىدىن ، كەلگۈسى پىلانلىرىدىن ، چاچلىرىمنى ئاجايىپ بىرخىل مېھىر بىلەن سىلاشلىرىدىن مەست بولۇپ خۇدۇمنى يوقاتقانىدىم . لېكىن پەرھات مۇھەببەتلىك ھايانىڭ شەرم ـ ھايالىق قىسمىدا ئاجايىپ تاقەتلىك ئىدى ، ئۇ ئاۋۇ يىگىتتەك بىزەكلىك ئەمەس ئىدى . ئۇنىڭ تۇرمۇش ، ھايات ، ئۆگىنىش ھەققىدىكى قاراشلىرىمۇ ئاجايىپ ئۆزگىچە ئىدى . ئەگەر مەن ئەقلىمنى تۇزۇك ئىشقا سالالىغان بولسام پەرھاتنى شېرىنىدەك سۆيۈپ ، بەختلىك بىر ئائىلە قۇرۇشنىڭ ئۇلىنى مۇستەھكەم سالغان ، ئۇنى ئۆلۈم يولىغا باشلاپ ئۆزۈممۇ ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭىدىغان بۇ يولنى زىنھار باسمىغان بولاردىم . ئىسىت ، ئۇنىڭ ماڭا قىلغان

ئەقىدىسىگە كاچات بەرگىنىمىنىڭ جازاسى ئەمدى كەلدىمۇ .»

— كېيىنكى پۇشايمان ئۆزۈڭگە دۇشمەن ، — دېدى قاياقـ تىندۇر كېلىۋاتقان بىر غايىب ئاۋاز ، — سەن بىر ئەقىل ئىگىـ سىنى نابۇت قىلغۇچى بولۇش سۈپىتىڭ بىلەن مۇھەببەتتىن سۆز ئېچىشقا لايىق ئەمەسسەن . سەن ھەتتا ئاشۇ سۆگەت دالدىسىدا تۇرغان قىز ـ يىگىتنىڭ قولىغىمۇ سۇ قۇيۇپ بېرەلمەيسەن . چۈنكى مۇھەببەت پۇل ـ مال ئەمەس ، ئابرۇيمۇ ئەمەس ، ئۇ بىر ھەقىقەتكى دۇنيا ئاشۇ مۇھەببەتتىن كۆكسىدۇ ، ياشنايدۇ .

بۇ گۈلدۇرامامىدەك كۆچلۈك ، چاقماقتەك ئۆتكۇر ئاۋازدىن قاتتىق چۆچۈگەن دىلبەر ئالاڭلاپ ، تۆت ئەتراپقا قارىدى . لېكىن ئەتراپىدا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى . ھەتتا ھېلىقى سۆگەت دالدىسىدا تۇرغان قىز ـ يىگىتمۇ ئۇ يەردىن يوقالغانىدى .

— بۇ نېمە ئىش ئەمدى ،— دېدى دىلبەر بېشىنى چىڭ چاڭگاللاپ تۇرۇپ ،— ئۇخلىماي چۈش كۆرۈۋاتامدىم ، باياتىن كۆرگەنلىرىم يالغان بولسا مەن ھازىر ساقمۇ ، ئۆلۈك ...

شۇ تاپ ئۇنىڭ خىياللىرى چىگىشلىشىپ كەتكەچكە خۇددى ئۇچىنى تاپقىلى بولمايدىغان يىپ پومزىكىدەك كاللەكلىشىپ كەتـ كەنىدى . ئۇنىڭ ئۇستىگە بايىقى غايىب ئاۋاز ئۇنىڭ نېرىپلىرىنى قوچۇپ ئۇنىڭ بايىاتىن چۈۋۈلغان خىياللىرىنى بىراقلا قالايمىقانـ لاشتۇرۇۋەتكەنىدى .

— بولدىلا ، مۇنداق كېتىۋەرسەم ساراڭ بولۇپ قالىدىغان ئوخشايمەن .

ئۇ مۇشۇ كۆۋرۈك ئۈستىدىن دەريانا سەكرىمەكچى بولۇپ كۆۋرۈك رېشاتكىسىغا ئېسىلىپ توختاپ قالدى . سەۋەبى شۇ تاپ ئۇنىڭ پېشىدىن بىرى تارتىپ رېشاتكىغا چىقىشقا يول قويمايۋاتقاندەك ، دەريا تەرەپتىن سوزۇلغان بىر كۈچ ئۇنى كەينىگە ئىتتىرىپ دەريانا سەكرەشتىن ساقلاپ قالماقچى بولۇۋاتقاندەك قىلاتتى .

— بۇ بىر خىيالىي سېزىم ،— دېگەنلەرنى ئويلىدى دىلـ

بەر ،— بەلكىم ھايانقا ، تۇرمۇشقا ، ئادەملەرگە چىدىماي قېلىۋاتقاندىمەن . جاھاندا ھەرخىل ، ھەر رەڭ ئېغىر كېسەللەر ، بىر پۈتى ئاللىقاچان گۆرگە ساڭگىلىغان كىشىلەرمۇ ھاياتتىكى ئاشۇ بىر تىنىق ئۇچۇن كۈرەش قىلىپ ياشاۋاتامدۇ . كۈننىڭ سېرىق نۇرى بىر كۈن بولسىمۇ ئارتۇقراق كۆرەي دەپ مۇشۇ جاھانغا تارتىشمايدىغان ئادەم يوق . شۇنداق تۇرۇپ مەن نېمانداق بۇرۇنلا ھاياتتىن ۋاز كېچىمەن .

— ياق ، سەن خاتا ئويلاۋاتىسەن ، — دېدى ھېلىقى غايىب ئاۋاز يەنە ئاڭلىنىپ ، — سەن دېگەن بىر گۇناھكار ، بىر ئۆلۈمگە مەھكۇم گەۋدە ھايانقا تارتىشقىنىڭنىڭ نېمە پايدىسى . سەندىن ھازىر پۈتۈن جەمئىيەت ، بارلىق ئادەملەر نەپرەتلىنىدۇ . ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى تۇرۇقلۇق ئۆزۈڭنىڭ ئەڭ ئالىي ئورنۇڭنى ساقلاپ قالالمىدىڭ . بىلىمنى قەدىرلەشنىڭ ئورنىغا پۇلنى قەدىرلەپ ، مۇھەببەتنى ئابرۇيغا تاپ باستۇرۇپ ئۆزۈڭنى نابۇت قىلدىڭ . مەكتەپ پۈتتۈرەلمەي ، دېپلوم ئالالماي قالغانىنىڭ ئۈستىگە بىر تىرىشچان ياشنى ، بىلىمنى قەدىرلەشنى بىلمىدىغان زامانىمىزنىڭ ئۇلۇغ شائىرىنى نابۇت قىلغان بىر قىزنى ھېچكىم كەچۈرمەيدۇ . سېنىڭ ئىقرارنامەڭ مۇھەممەدئىمىننى قانۇن جازاسىغا ئېلىپ بارغان بىلەن سەن بىر ئۆمۈر ۋىجدان جازاسىغا ئۇچراپ ياشايسەن ، ئۇنداق ياشىغاندىن ئۆلۈم مىڭ ئەۋزەل ئەمەسمۇ ...

دىلىمدىكى بۇ ئاۋازنىڭ ئەمدى ئۆزىنىڭ قولاق تۇۋىدىن ئاڭلىنىۋاتقانلىقىنى ئىلغا قىلدى . كىچىك ۋاقىتدا ئۇنىڭ ئاپىسى «ۋاي بالام ، ئادەمنىڭ ئوڭ مۇرىسىدە پەرىشتە ، سول مۇرىسىدە شەيتان بولىدۇ . سەن شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىسىگە كىرىپ قالماي دېسەڭ توغرا يولدا مېڭىشنى ئۆگەن . شەيتاننىڭ سۆزىگە ھەرگىز كىرمە» دەپ نەسىھەت قىلىدىغان . لېكىن ئۇ ھازىرغىچە شەيتان بىلەن پەرىشتىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ باقمىغانىدى . ئەجەبا ، ئەمدى بولغاندا ئۇلار پەيدا بولۇپ ئۇنىڭ مۇرىسىگە قونۇۋالغاندىمۇ ،

ئۇنداق بولسا بايا‌تىن سۆزلەۋاتقىنى پەرىشتىمۇ يا شەيتان؟!

ئۇ جالاقلاپ تىترىگەن ھالدا ئىككى مۇرىسىگە قاراپ قويدى. ئەمدىلىكتە بايىقى غايىب ئاۋاز جىمىققان بولۇپ ئۇنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرىدىغان ئادەم يوقتەك قىلاتتى.

«بولدىلا، ئۆلىمەن دەپ چىققاندىكىن ئۆلەي، توختا، بۇ يەر سەل سىرلىق تۇرىدۇ. ئەگەر ياخشىسى پەرھات ئۆلگەن يەردە ھېلىقى كۆۋرۈك يېنىدىلا ئۆلەي، ئادەملەر كۆرۈپ قالىدۇ دېگەندەمۇ گەپمۇ، كۆرسە تېخى ياخشى، بىر لەنەتلىك قىزنىڭ ئۆزىنى - ئۆزى جازالىغانلىقىنى كۆرسە مەن باسقان يوللار باشقىلار تەرىپىدىن تەكرارلانماس.»

ئۇ دەريا بويلاپ ماڭدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ مېڭىسى سېزىمىنى يوقاتقاندەك پۈت - قولىمۇ ئۇنىڭغا تازا دېگەندەك بويسۇنماي قېلىۋاتاتتى. گاراڭلاشقان كاللا توختىماي زىڭىلداپ ئۇنىڭغا پەقەتلا ئارام بەرمەيۋاتاتتى. چۈش بىلەن رېئاللىق، خىيال بىلەن رېئالىيەت گىرەلىشىپ كەتكەن بىر خىل تۇيغۇ ئۇنى تامامەن كېرەكتىن چىقارغاندى.

ئۇ كۆۋرۈك يېنىغا يېتىپ كېلىشكە ئاز قالغاندا ئالدىدىكى كۆرۈنۈشتىن داڭ قېتىپ قالدى. چۈنكى ئۇنىڭ ئالدىدا — كۆۋرۈك سالاسۇنى يېنىدا پەرھات خۇددى شېئىر يېزىش ئالدىدا قوشۇمىسىنى تۇرۇپ يىراقلارغا تىكىلىپ تۇرغاندىكىدەك شارقىراپ ئېقىۋاتقان دەريا سۈيىنىڭ باش ئېقىنىغا تىكىلگىنىچە قاراپ تۇراتتى.

— پەرھات، جېنىم پەرھات، — دىلىدىر جالاقلاپ تىترەگەن، قاتتىق ھودۇققان ھالدا كۆۋرۈك تەرەپكە قاراپ يۈگۈرىدى، — سەن ھاياتمىدىڭ جېنىم، سېنىڭ ئۆلگەنلىكىڭ يالغانمىدى مېنىڭ ساقام ...

دىلىدىر بىر تەرەپتىن سۆزلەپ، بىر تەرەپتىن يۈگۈرۈپ كۆۋرۈككە يېقىنلاشقاندا پەرھاتنىڭ سېيماسى تۇيۇقسىزلا يوقاپ

كەتتى . ئۇ بۇنىڭ يالغان ئىكەنلىكىنى ، پەرھاتنىڭ مۇشۇ ئەتراپتا ئۆزىگە چاقچاق قىلىۋاتقانلىقىنى جەزم قىلىپ كۆڭۈلۈك ئەتراپىغا ئالاڭلاپ قارىدى . تۇيۇقسىز ئۇنىڭ كۆزى كۆڭۈلۈكىنىڭ ئۇ تەرىپىدە ناھايىتى ئالدىراش كېتىۋاتقان ئادەملەر توپىغا چۈشتى . پەرھات ئاشۇ كىشىلەر توپى ئارىسىدا ئۇنىڭدىن بارغانسېرى يىراقلىشىۋاتاتتى .

— پەرھات ، توختاڭ ، مېنى ساقلاپ تۇرۇڭ ، مېنى ئۇنداق جازالىماڭ جېنىم ، — دېگەن تۇيۇقسىزلا غاچىلداپ تۇرغان كۆڭۈلۈكنىڭ ئۈستىدىن يۇگۈرۈپ ئۆتتى ـ ده ، ئاشۇ كىشىلەرگە يېتىشىۋېلىش ئۈچۈن ئار ـ نومۇسىنىمۇ قايرىپ قويۇپ قوللىرىنى ھەريان شىلتىغىنىچە يۇگۈرۈشكە باشلىدى . يولنىڭ ئىككى قاسنىقىدىكى تىجارەتچى ـ باققالار ، خېرىدارلار ، كوچا سەيلىسىگە چىققان كىشىلەر رەڭگى تاتارغان بۇ قىزنىڭ ئالجوقا توۋلاپ يۇگۈرۈشلىرىدىن غەلىتىلىك ھېس قىلىشىپ تۇرۇپ قېلىشتى .

— ساراڭمۇ نېمە بۇ قىز .

— راست ، ئېلىشىپ قالغاندەك تۇرىدۇ .

— چىرايلىق قىزكەندۇق .

— ياغلىقى چۈشۈپ قالسىمۇ تۇيمايۋاتىدۇ ئاينىكا .

— خۇدايىم ، بەندىلىرىڭگە مۇنداق كۈننى كۆرسەتمىگەيسەن .

— توۋا دېگۈلۈك ، توۋا ...

كىشىلەر ياقىلىرىنى چىشلەشتى . دىلبەر ھازىر ئۆزىگە ئەجەبلىنىپ قاراۋاتقان كىشىلەرنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلىمايتتى . ئۇ پەقەت قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى توختىتىپ قىزىق بىر ئويۇننىڭ ئىشتىراكچىلىرى بولمىش بۇ ئادەملەرنىڭ ئالدىدىن ھېچ ھېيىقماي ئۆتۈپ ، پەرھاتنى ئۆزىنىڭ كۆز ئېڭىدىن چىقىرىۋەتمەسلىك كويىدا يۇگۈرۈپ كېتىۋاتاتتى .

— توختاڭ دەيمەن جېنىم پەرھات ، توختاڭ ، مېنى كەچۈر-

مىسكىنمۇ مەيلى ، لېكىن بىر ئېغىز گېپىمنى دېگىلى قويۇڭ . مەن گۇناھكار ، مېنى تىللاڭ ، مېنى ئۇرۇڭ ...

ئۇ يۇگۇرۇپ ھارغاندى ، شۇڭا ئۇ ئەمدى يۇگۇرۇشتىن توختاپ ئۇششاق قەدەملەر بىلەن مېڭىشقا باشلىغاندى . شۇنداق- تىمۇ ئۇ ئۆزىدىن ئانچە يىراقلىشىپ كەتمىگەن پەرھاتقا يېتىشۈپ- لىشقا ئالدىراپ تۇراتتى . دىلبەرنىڭ كەينىدىن قوغلاپ كېلىۋاتـ قانلىقىنى بىلىپ قالغاندەك پەرھات بىرە - بىرە كەينىگە ئۆرۈ- لۈپ ئۇنىڭغا قاراپ قويۇپ ، ئادىتى بويىچە كۆزەينىكىنى تۈزەشتۈ- رۈپ ، ئۇنى ئوڭ قولىنىڭ بىگىز بارمىقى بىلەن يۇقىرى كۆتۈ- رۈپ قويۇپ تېز - تېز مېڭىپ كېتىۋاتاتتى . ئۇنىڭ مۇشۇنداق قىلىشىدىن قارىغاندا گەرچە ئۇنىڭ دىلبەرنى تاشلىۋەتكۈسى بول- مىسىمۇ ، لېكىن ئۇنىڭ بىلەن بىرگە مېڭىشتىن خىجىل بولۇۋاتـ قاندەك كۆرۈنەتتى .

— پەرھات ، ئۇنداق قىلماڭ ، ئاستىراق مېڭىڭ ، مەن يېتە- شۈالاي ، بوپتۇ ، مېڭىۋېرىڭ ، بەربىر يېتىشۈالمەن ، سىز ئۆلمىگەندىكىن مېنىڭ ئۆلۈۋېلىشىمنىڭمۇ ھاجىتى يوق . سىزگە بارلىق ئىچ - سىرىمنى ئېيتىپ بېرىمەن ، پەرھات . مۇھەممەدئە- مىنىڭ سىزگە قىلغان جىنايەتكار قىلمىشىنى ، ياق ، ئۇنىڭ مېنى قىلتاقتا چۈشۈرۈش ئۈچۈن قىلغان پەسكەشلىكلىرىنى سۆز- لەپ بېرىمەن . تېخى ئىككىلىمىز بىرلىكتە بۇ ناھەلنى پاش قىلىمىز . مېنى مۇشۇنداق كۈنگە چۈشۈرۈپ قويغان ئۇ ئىپلاسنى قانۇن جازالىسۇن . مەن تېخى قايتا ئوقۇيمەن . يېڭىچە بىر ئادەم بولۇپ قايتا ئوقۇيمەن . بەش يىل ، ياق ، ئون يىل ئوقۇسامۇ مەيلى ، خۇددى سىزگە ئوخشاش شائىر ، تەنقىداتچى ، بىرنەچچە تىلغا پىششىق ئادەم بولمىغىچە ئوقۇشنى توختاتمايمەن . ئۇھ ، مېنى ئايىسىڭىز بولمامدىغاندۇ ، نېمانداق تېز ماڭىدىغانسىز دەيـ مەن ، مۇنداق تېز مېڭىپ نەگىمۇ بارىدىغانسىز دەيمەن ...

ئەمدى پەرھات كىشىلەر توپىدىن ئايرىلىپ يالغۇز مېڭىشقا

باشلىغانىدى . شۇڭلاشقىمىكىن ئۇ ئادەمسىز كوچىلارنى ، چىغىر يوللارنى نىشانلاپ ناھايىتى تېز مېڭىپ كېتىۋاتاتتى . خۇددى ئۇنى بىرەرسى يۈگۈرۈپ كېلىپ توتۇۋالىدىغاندەك . لېكىن دىلىدىكى ئۇچۇن ئېيتقاندا تېز ماڭسىمۇ ، ئاستا ماڭسىمۇ بەربىر دەك تۇ- راتتى . چۇنكى پەرھاتنىڭ ئاشۇ غۇۋا ، ئەمما دىلىدىكى بەكمۇ قەدىرلىك تۇيۇلۇپ كېتىۋاتقان يارقىن سېيماسى ئۇنىڭدىن زادىلا يىراقلىشىپ كەتمىگەندەك تۇراتتى . دېمەك ، ئۇلار بىر تال يىپ- نىڭ ئىككى ئۇچىغا باغلانغان يىپ پومزەكلىرىدەك بىر - بىرىنى سۆرەشكەن ھالدا شەھەر سىرتىغا قاراپ چىقىپ كېتىۋاتاتتى .

دىلىدىكى پەرھاتنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ مېڭىۋېرىپ ، ھېرىپ ھالىدىن كېتەي دېدى . بىراق ناھايىتى تېز قەدەملەر بىلەن مې- ڭىپ شەھەر سىرتىغا چىقىپ كېتىۋاتقان پەرھات ھارىدىغاندەك ئەمەس ، ئۇ ئالدىغا — ئۆزى كۆزلەپ قويغان مەلۇم بىر نىشانغا قاراپ ناھايىتى سالماق قەدەملەر بىلەن ئىلگىرىلەپ كېتىۋاتاتتى .

— ئۇ نەگە بارىدىغاندۇ ، نېمانداق مەن بىلەن چاتىقى بولماي- دىغاندۇ ياكى ماڭا بىرەر ئادەمدىن خالىي بىرەر يەرنى كۆرسەتكە- لى كېتىپ بارامدىغاندۇ ، ھېچ بولمىسا پالانى يەرگە بارمىز دەپ قويۇپ ئاندىن كېتىۋەرسە بولمامدىغاندۇ ،— دىلىدىكى غۇدۇرىدى ، ئەمما ئۇنى ئەمدى چاقىرىشقا تىلى بارمىدى ، چۇنكى ئۇنىڭ پەرد- زىچە بايا توۋلىغان چاغدىلا پەرھات ئۇنى تونۇۋالغان ، لېكىن ئۇنى ھازىرچە تونۇماسقا سالغانىدى ، سەۋەبى ناھايىتى ئاددىي ، ئۇ ئۇچ يىل ئۇنى يەتكۈچە ئازابلىغان ، ئەمدى پەرھات شۇنىڭ ئۆتىنىسىنى قايتۇرۇۋاتاتتى .

— بوپتۇ ، مېڭىۋەر ، سەن نەگىچە بارساڭ مەنمۇ شۇ يەرگە- چە بارىمەن ، ئەمدى سېنى ھەرگىز يوقىتىپ قويمايمەن ، — بايا ئاتايىن سىزلەپ يالۋۇرۇپ كەتسىمۇ ئۆزىگە پەرۋا قىلمىغاچقا ئۇ ئەمدى بۇرۇنقى ئادىتى بويىچە سەنلەشكە ئۆتكەنىدى ، — ئاستىراق ماڭساڭ نېم بولار دەيمەن - دە .

شەھەر سىرتىغا چىققاندىن كېيىن پەرھات ناھايىتى كاتتا زىننەتلەنگەن ئىمارەتلەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى . دىلبەر پەرھاتنىڭ ئۆزىنى مۇشۇنداق چىرايلىق بىر شەھەرگە ئەكەلگىنىگە خۇش بولۇپ قالدى . لېكىن ئۇ مۇشۇ بەش يىلدىن بۇيان بۇ ئەتراپتا بۇنداق كاتتا شەھەرنى كۆرمىگەنلىكىدىن ھەيران قالدى . لېكىن ئۇ بۇ شەھەرنىڭ يەنە بىر ئىشىغىمۇ ھەيران قالدى ، چۈنكى بۇ شەھەر شۇ تاپتا ئادەمسىز ئىدى . ئاجايىپ تىمتاسلىق ئىچىدە قەد كېرىپ تۇرغان شەھەر كوچىلىرىدا ئادەملا ئەمەس ، ماشىنا ياكى بىرەر ئېشەك ھارۋىسى ، ياكى بىرەر ۋېلىسىپىتمۇ كۆرۈنمەيتتى . تېخى بىرەر تال ئۆسۈملۈكتىنمۇ خالىي بۇ شەھەر كوچىلىرى ئادەمگە بىرخىل خاتىرجەملىك تۈيغۇسى بېرىپ تۇرغاندەك قىلاتتى .

— بۇ قانداق شەھەر بولدى ئەمدى ،— دەپ ئويلىدى دىلبەر ئادەمسىز كوچىلارغا ئەجەبلىنىپ قاراپ كېتىۋېتىپ ،— ئادەمىمۇ يوق ، گۈل ـ گىياھ ، تال سۆگەتلىرىمۇ يوق . لېكىن ئىمارەتلىرى بەكمۇ ئۆزگىچە . ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز ئاخشاملىرى سۆزلەپ بېرىدىغان ئاشۇ تېپىشماقتەك سىرلىق چۆچەكلەردىكى بىز داۋاملىق ئاڭلاپ ئاجايىپ بىر خىل ھېس ـ تۈيغۇلار قۇچىقىدا يېنىك تەۋرىنىدىغان تىلسىماتلىق شەھەر مۇشۇ بولغىيمىدى . بوپتۇلا ، پەرھات باشلاپ كەلگەندىكىن بىرەر ئالاھىدە سىر ـ ھېكمەتلىرىنى بايقاپ قالغاندۇ ، بىز كىرىدىغان ئوردا ـ سارايلارنىڭ ئورنىنىمۇ بىلىپ بولغاندۇ ، ئادەم بولمىسا تېخى ياخشى . ماڭا ئالىيىپ قارايدىغانلار ، قەستەن زىتىمغا تېگىدىغان گەپلەرنى قىلىپ مېنى تېرىكتۈرىدىغانلار ، ھېلىقى يامان نىيەتلىك سودىگەرلەر بولمىسا ياخشى ئەمەسمۇ . شۇڭلاشقا پەرھات مېنى مۇشۇ جايغا باشلاپ كەپتۇ ـ دە ، دېمىسىمۇ ئۇنى ساۋاقداشلار بەك تېرىكتۈرگەنىدى ، «سېنى ئۇچ يىل تاشلىۋەتكەن ئادەمگە يەنە ئوچۇق چىراي ئاچقىنىڭ ، ئوغۇل بالىچىلىقىڭ يوقكەن ، ئەركەك تۈكۈڭ بولسا

ئۇنىڭدىن ئۆزۈڭنى تارت» دەپ خېلىلا قىزارتقان . مانا بۇ جايدا ئۇنداق ئىش يوق . مۇشۇ جايدا پەرھات بىلەن ئىللىق بىر ئائىلە قۇرساق ، بالىلىق بولساق ، پەرھات پادىشاھ ، مەن خانىش ، بالىلىرىمىز شاھەرىنىڭ تۇنجى پۇقرالىرى بولسا ...

تۇيۇقسىز پەرھات بىر بىنانىڭ يېنىغا كېلىپلا يوقاپ كەتتى . دىلبەر ھودۇققان ھالدا يۇگۈرۈپ كەلدى ـ دە ، ھېلىقى پاكار ، ئەمما ناھايىتى كۆركەم كۆرۈنىدىغان بىنانىڭ يېنىغا كېلىپلا تۇرۇپ قالدى . چۈنكى بۇ بىنانىڭ ئىشىكىمۇ يوق ئىدى .

— بۇ نېمە قىلغىنىڭ پەرھات ، — دېدى ئۇ ئۆزى ئىشكىلىكىن دەپ پەرەز قىلغان بىر جاينىڭ يېنىدا توختاپ ، — بۇ ئادەمسىز كوچىدا مېنى يالغۇز تاشلاپ قويدۇڭغۇ ، نېمە ئۈچۈن مېنى بۇنچىۋالا قىينايدىغانسەن پەرھات ، مەن خاتالىقىمنى تونۇدۇمغۇ ، ئەمدى مېنى يەنە نېمە قىل دېمەكچىسەن ، ئۇنداق قىلما ، مېنى كەچۈر ، پۈتلىرىڭغا بولسامۇ بېشىمنى قويۇپ يېتىۋالاي ،— ئۇ ناله قىلغىنىچە ھېلىقى ئىشىك دەپ پەرەز قىلغان جاينى مۇشتىلىدى . ھېچقانداق سادا ئاڭلانمىغاندىن كېيىن شۇ جايدىكى تامغا يۆلەنگىنىچە سىيرىلىپ چۈشۈپ لوككىدە ئولتۇرۇپ قالدى . قارىغاندا پەرھاتنىڭ ئاچچىقى يانمىغان بولغاچ ھازىرچە ئىشكىنى ئاچمىدىغاندەك قىلمايتتى .

— بوپتۇ پەرھات ، سەن ئۆيدىن چىقمىساڭ مەنمۇ بۇ يەردىن كەتمەيمەن . سەن مېنى كەچۈرۈپ ئالدىمغا چىققۇچە مۇشۇ ئىشىك تۈۋىدە ياتىمەن .

دىلبەر يانغا ئۆرۈلۈپ بىنا تېمىغا يۆلەنگەن ھالدا ئولتۇرۇۋالدى . چۈنكى بۇ يەردە كىيىملىرىنىڭ مەينەت بولۇشىدىن خىجىل بولۇشنىڭ ھاجىتىمۇ يوق . نېمىشقا دېگەندە بۇ شاھەردە «ماڭۇ كىيىمنىڭ مەينەتكەن ، ئاڭۇ توپىدا ئولتۇرۇپسەن ـ دە ، ماڭۇ كۆزۈڭدە چاپاق بارکەن ، بۇرنۇڭ نېمانداق قىرلىق ، قۇلقىڭ نېمانداق كىچىك ، بويۇڭ نېمانداق پاكار» دەپ مەسخىرە قىلىدىغان ئادەممۇ يوق . ئۇ مەكتەپتىن چىقىش ئالدىدا مۇرىسىگە ئېسىۋالغان قول سومكىسىنى ئالدى ـ دە ، ئۇنى ئاختۇردى .

چۈنكى شۇ تاپتا ئۇنىڭ قورسىقى غولدۇرلاپ تازا ئاچقاندەك تۇراتتى . لېكىن سومكىدا يېگۈدەك نەرسىنىڭ تايىنى يوقتەك قىلاتتى . مانا ئاشۇ يوقلۇق ئۇنىڭ قورسىقىنى تېخىمۇ غولدۇرلىتەۋەتتى . ئۇ سومكىسىنى يەنە ئاختۇرۇپ بۇندىن ئىككى كۈن ئاۋۇال پەرھاتنىڭ ئانىسى كەلگەن چاغدا ئۇنىڭغا ئېسىلىپ هوشىدىن كەتكەندە مەكتەپ دوختۇرى ئۇنىڭغا بەرگەن بىرنەچچە خىل دورىنى قولىغا ئالدى .

— توۋا خۇدايىم هېي ، مۇشۇنداق چىرايلىق ، ئېسىل دورىلارنى يېمەي نېمە قىلدىم هېي ، بۇ دېگەن كېسەلنىمۇ ساقايتىدىغان ، ئەگەردە ۋاختىنى ـ ۋاخ كەلسە كېسەل ئەمەس كىشىلەر ئوزۇق قىلسىمۇ بولىدىغان نەرسىغۇ هە ، هازىرچە بۇ يەردە يېگىلى تاماق بولمىغاندىكىن مۇشۇنى بولسىمۇ يەپ قورساقنى گوللاپ تۇرمايمەنمۇ هە ، قالدى ئىشقا پەرھات بارغۇ ، ئەمدى ...

ئۇ تابلېتكا دورىلارنى تاراسلىتىپ چاينىغىلى تۇردى . ئۇلار دەسلەپتە سەل بەتتامدەك تېتىغىنى بىلەن ئېغىز بىر نەرسە چاينىسا ئاشقازان بەك خۇشال بولۇپ كەتسە كېرەك ، ئۇنىڭ كۆڭلى شۇ هامان كۆتۈرۈلۈپ بايا ئېچىپ كولدۇرلاپ كەتكەن قورسىقى بىردىنلا تويۇپ قالغاندەك بولۇپ قالدى . بۇ دورا دېگەننى چاياش ئوڭاي بولغان بىلەن سۇ بولمىسا قۇرۇق نەرسىنى يۇتماق تەس گەپكەن . ئۇ قىينىلىپ تۇرۇپ چاينالغان لوقمىنى يۇتقىلى تۇردى . بىر يۇتۇم ، ئىككى يۇتۇم ... ئاچچىق ، قاۋسىق ئېيتاۋۇرهەرخىل تەمدىكى بۇ لوقمىلار كانايىدىن ئۆتۈپ ئاشقازانغا ئاستا ـ ئاستا چۈشكىلى تۇردى . ئۇ يۇتقان تاۋاملىرىنى ساناشقا باشلىدى . ئون يۇتۇم لوقما چالا ـ بۇلا كانايدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنى هېچ تۇتۇشقا باشلىدى .

※ ※ ※

— دىلبەر تېپىلىپتۇ ، — ئوغۇللار ياتقىغا ئىشكىنى چەكمەيلا كىرىپ كەلگەن ئايپەرى ئىشىك تۇۋىدىلا توختاپ قالدى .

چۈنكى ياتاق ئىچىدە ئابدۇسالام ئاسما مايكا بىلەنلا دېرىزە تۈۋىدە-كى ئۇستەلگە چاپلىشىپ ئولتۇرۇپ خاتىرە يېزىۋاتاتتى .

— كىرىڭ ، كىرىۋېرىڭ ، — دېدى ئابدۇسالام ئىتتىك ئور-نىدىن تۇرۇپ كۆڭلىكىنى كىيىۋېلىپ ، — ھە ، دەڭە ، دىلبەر نەدىكەن ؟ ئالدىرىماي سۆزلەڭ .

ئۆز كارىۋاتلىرىدا ئۇخلاۋاتقانلار ، كىتاب كۆرۈپ ئولتۇرغان-لارنىڭ ھەممىسى ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ كەتتى .

— دەڭە ئايپەرى ، ئۆزى ساقمىكەن ؟ !

— پەرھاتنىڭ قەبرىسىنىڭ يېنىدا دورا ئىچىپ يېتىۋاپتۇ . ھېلىمۇ ياخشى ، بۇگۈن ئەتىگەن بىر مىنۇتنى ئاچىققانلار كۆرۈپ قاپتۇ . بولمىسا شۇ يەردە قېتىپ قالاتتىكەن .

— ھە ، دەڭە تېز ، ھازىر نەدىكەن ؟ !

— دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ قويۇپتۇ .

— ھازىر قانداقكەن ؟ ئۇقالمىدىڭىزمۇ زادى .

— ئىشقىلىپ جىددىي قۇتقۇزۇۋاتقۇدەك ، شۇنىڭدىن قارى-غاندا جېنى بار ئوخشايدۇ .

— جۆيلۈمەڭ ، جېنى بولماي ئۆلسە بولامتى ئەمىسە ، — دېدى يارمۇھەممەد كۆڭلىكىنىڭ تۈگمىسىنى ئېتىۋېتىپ ، — يۈرۈڭلار ئەمىسە ، دوختۇرخانىغا بارايلى . قايسى دوختۇرخانىدا-كەن ؟ بىلدىڭىزمۇ ؟

— بىرىنچى دوختۇرخانىنىڭ جىددىي قۇتقۇزۇش بۆلۈمىدە .

— تېزرەك ماڭايلى ئەمىسە ، — دېدى ئابدۇسالام خاتىرىسى-نى يىغىشتۇرۇپ ياستۇقىنىڭ ئاستىغا تىقىپ قويۇپ .

ئۇلار بىرىنچى دوختۇرخانىنىڭ جىددىي قۇتقۇزۇش بۆلۈمى ئالدىغا يېتىپ كەلگىنىدە سايىتجان مۇئەللىم قاتارلىق بىرنەچچە ئوقۇتقۇچىسىنىڭ ئىشىك يېنىدىكى ئورۇندۇقتا قاتارلىشىپ ئول-تۇرغانلىقىنى كۆرۈشتى .

— مۇئەللىم ،— دېدى ئابدۇسالام ئەكە ئاخىرىدا سايىتجان مۇئەللىم بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈۋېتىپ ،— دىلىرى قانداق-راق ؟

— خەتەرلىك باسقۇچتىن ئۆتۈپ كەتتى . ھېلىمۇ ياخشى دورىنى قۇرۇقلا يېگەنىكەن . ئەگەر سۇ ئىچىۋەتكەن بولسا چاتاق چىقاتتىكەن .

— خۇداغا شۈكرى ،— دېدى ئابدۇسالام يېنىك تىنىپ ،— ئەگەر ئالىمادىس بىرەر ئىش چىقىپ قالسا بىزگە ، بىزنىڭ سەنىپقا بەكمۇ ئېغىر زەربە بولۇپ كېتەتتى مۇئەللىم ، — ئابدۇسالامنىڭ شۇ سۆزلەرنى قىلىۋاتقاندا بوغۇزى ئېچىشقاندەك بولۇپ دېمى سىقىلغىنىچە توختاپ قالدى . ئەمدى ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا پەرھاتنىڭ سېيماسى يېتىپ كەلگەندى . ئۇ يەنىلا ئۆزىنىڭ ئاشۇ ئاق كۆڭۈللۈكى بىلەن ھەممىگە كۈلۈمسىرەپ قاراپ تۇرغاندەك قىلاتتى . ئۇنىڭ ئۆزىگە ئوخشاشلا نازۇك ھەم ئىنچىكە قولى بۇندىن بەش يىل ئىلگىرىكى ئابدۇسالامغا دېكلاماتسىيە قىلىپ بەرگەن ھېلىقى «سالام قەشقەر» ناملىق چاچما شېئىرىنى ئوقۇغان چاغدىكىگە ئوخشاش ئېگىز كۆتۈرۈلۈشكە تەييار تۇرۇۋاتقاندەك قىلاتتى . پاكىز سۈرتۈلگەن كۆزەينەك ئىچىدىكى قارىچۇقى تارتىلىپ كەتكەن كۆزىدىن ئابدۇسالامغا دەيدىغان بىرەر سۆزى بارەدەك ، لېكىن ئۆزى دېيىشكە قىيىنىۋاتقاندەك تۇراتتى .

— دوستۇم ، قاتىلىكىنى ئەمدى تاپىدىغان بولدۇق . خاتىرجەم يات ، قاتىلىك قانۇننىڭ جازاسىغا ئۇچرايدۇ . ۋىجدان جازاسى تارتىۋالغان دىلىرىنىمۇ كەچۈرۈۋەتكىن . ئۇ ۋىجدان سوتى ئالدىدا ئۆز - ئۆزىنى جازالاپ سېنىڭ يېنىڭغا كەتكىلى تاس قالدى . ماڭا ئىشەن دوستۇم ، مەن قەيەردىلا بولماي سەن ئۇچۇن دۇئا قىلىمەن . سېنى ھەرۋاقىت ئەسلەيمەن .

پەرھات ئابدۇسالامنىڭ سۆزلىرىدىن خاتىرجەم بولۇپ قال-

غاندەك ئابدۇسالامنىڭ كۆز ئېڭىدا بىردەمگىنە تۇرۇپ يوقاپ كەتتى . ئابدۇسالام خۇددى يارىلانغان كىيىكتەك پۈتۈن بەدىنىگە ئاچچىق تىترەك ئولىشۇانقانلىقىنى ھېس قىلىپ سايىتجان مۇ-ئەللىمنىڭ يېنىدىكى بوش ئورۇندا ئولتۇرۇۋالدى . شۇ تاپ ئۇنىڭ قەلبى سېغىنىش ، ھىجران ، قايغۇ ، نەپرەت ۋە باشقا ئاللىقانداق تۇيغۇلار قۇچىقىدا يېنىك چايقالماقتا ئىدى .

يىگىرمە تۆتىنچى باب تەقدىرنىڭ چاقچىقى

«تەقدىرنىڭ ئاتىغىنى شۇ بولسا كۆنمەي ئىلاجىڭ يوق»
— خاتىرەمدىن

بۇگۈن خاسىيەتلىك ھەم ئەھمىيەتلىك بىر كۈن ، چۈنكى ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار ئۆزلىرىنىڭ قەيەرگە تەقسىم قىلىنغانلىقىنى ، ئۆز ئارزۇسىنىڭ ئەمەلگە ئاشقان ـ ئاشمىغانلىقىنى بىلىدىغان كۈن . شۇڭلاشقىمىكىن ساۋاقداشلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك بەكلا جانلىنىپ كەتتى ، مەكتەپ تەشكىلىگە ئۆزىنىڭ قېرىپ قالغان ئاتا ـ ئانىسىنىڭ يېنىغا قايتىپ ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىمەن دەپ مەكتەپ گېزىتىدە ئېلىپ قېلىش تەكلىپىنى سىلىق رەت قىلغان بولسىمۇ ، لېكىن تازا خاتىرجەم بولۇپ كېتەلمىگەن ئابدۇسالام بۇگۈن ئەتىگەندىلا ئوقۇغۇچىلار باشقارمىسىغا كىرىپ كەلدى ، ئۇ ئوقۇغۇچىلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ئەخمەت ئەكبەردىن يۈرتىغا تەقسىملىنىش ئارزۇسىنىڭ قانداق ئۇلغايتىلغانلىقىنى ئۇقۇپ ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كەتتى ، چۈنكى ئۇنىڭ ساۋاقداشلىرى «سەن مەكتەپتە قېلىشنى رەت قىلغىنىڭ ئۈچۈن سېنى يۈرتۇڭغا بارغۇزماي يىراق ، چەت بىر جايغا پالايدىكەن» دەپ چېقىشىپ يۈرەتتى ، مانا ئۇلار دېگەندەك بولماي چىقتى .

— سېنىڭ مەكتەپنىڭ قارارىغا بويسۇنماي يۈرتۇمغا كېتىمەن دېگىنىڭنى ئاڭلاپ مەكتەپ رەھبەرلىكى بەك خاپىلاپ كەتتى ، — دېدى ئەخمەت ئەكبەر ئۇنىڭغا قاراپ ، — ئۆز ئاتا

مەكتىپىگدە قېلىشنى رەت قىلغىنىڭ ئۈچۈن كېيىن چوقۇم پۈ-
شايمان يەيسەن .

— ئاتا ـ ئانامنىڭ ئەجرىنى قايتۇراي دېگىنىم يامان ئىش ئەمەسقۇ باشلىق .

— بۇ ژاپادارلىقنىڭنى چۈشىنىشكە بولىدۇ ، لېكىنزە ، ھەي بولدىلا ، ئەمدى سۆزلىگەننىڭ پايدىسىمۇ يوق .

— تەقسىمات قەغەزلىرىنى قاچان قولىمىزغا بېرىدۇ ، مەن ئاچىقىپلا كېتەيمۇ يە...

— چۈشتىن كېيىن ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمى قىلىپ تارقىتىمىز ، چىقىپ كېتىۋەر ، بۇ قەغەزنىڭ ئۈچۈپ كەتمەيدۇ ،— ئەخمەت ئەكىبەر ئۇ قولىغا ئېلىۋالغان تەقسىمات قەغەزىنى ئۇنىڭ قولىدىن ئېلىپ سىنىپلار بويىچە بۆلۈپ قويۇلغان قەغەزلەر ئۈستىگە قويدى ، — بۇ ئىشنى ئاتا ـ ئاناڭغا خەۋەر قىل ئەمدى .

ئۇ ئوقۇغۇچىلار باشقارمىسىدىن چىقىپ ئەڭ ئاۋۋال ياتاقتا كىرىپ بۇ خەۋەرنى ئالدى بىلەن ساۋاقداشلىرىغا يەتكۈزمەكچى بولۇۋېدى ، ياتاقتا يارمۇھەممەدتىن باشقا بالىلار كۆرۈنمەيتتى .

— ھە ، ئالتۇن تېپىۋالغاندەك ھېڭگىيىپ كېتىپسەن ، بەرەر خۇشاللىق بار ئوخشىمامدۇ .

— بولمامدىغان ئاداش ، — دېدى ئۇ ياتاقتا خۇددى ژالىسقا پىرقىرىغاندەك بىر ئايلىنىپ توختاپ يارمۇھەممەدكە يۈزلەنگەن ھالدا ، — مەن يۈرتۇمغا تەقسىم قىلىنىپتىمەن ، مانا ھازىرلا كۆرۈپ كەلدىم ، تەقسىمات قەغەزلىرىمىزنى تولدۇرۇپ تەق قىلىپ قويۇپتۇ .

— يامان شەيتان ـ دە سەن ، مۇشۇ مەكتەپتە قالغان بولساڭ-
مۇ ئالامەت ياشايتتىڭ ـ دە ،— دېدى يارمۇھەممەد ئۇنىڭ مۇرىسىگە ئۇرۇپ قويۇپ ،— ئەسلىي بىز سېنى مەكتەپ تەشكىلىنىڭ قارارىغا بويسۇنمىغانلىقىڭ ئۈچۈن سەن بىلەن قەستەن قېرىشىپ

چەت ـ ياقىلارغا تەقسىم قىلىۋېتىدۇ دەپ ئەنسىرىگەنتۇق ، لېكىن مەكتەپ تەشكىلى يەنىلا ساڭا يول قويۇپتۇ ، مانا ئاخىر جازادىنمۇ قۇتۇلۇپسەن ، ئاتايىن كىرگەندىكىن بىزنىڭ تەقسىماتلارغىمۇ قاراپ باقتىڭمۇ هوي ، سەن باردىغان يەرلەرگە بىز بېرىپ قالمايلى يەنە .

— سەنمۇ بوش كەلمەيدىغان پور كۆتەككەنسەن ، جەمئىلەنى غۇلجىغا تەقسىم قىلدۇرۇۋالسام بەك ياخشى بولاتتى ، دەپ يۇرەتتىڭ ، مانا مەقسىتىڭ ئەمەلگە ئېشىپتۇ ، قارىغاندا سەنمۇ جىم ياتمىغان ئوخشايسەن ، هە ، بىزنىڭ سىنىپتىكى بالىلارنىڭ ھەممىسىلا ئاساسەن ئۆز يۇرتلىرىغا تەقسىم قىلىنىپتۇ ، ئەھەتنى دېمەمسەن ، ئىمانگۈلنى توغرىلاپ ئۆز يۇرتىغا ماڭغان گەپ . ھەممىدىن يامىنى ئەھەت بىلەن ئىككىڭ بولغان ئوخشايسەن . هە راست ، ئەزىمەتمۇ ئايخېنىمنى ئۇرۇمچىگە توغرىلاپتۇ ، ئىشقىلىپ مەكتەپ تەشكىلى ساۋاقداشلارنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى چىقىش قىلغان هالدا بىر ئىش قىلغاندەك تۇرىدۇ .

— هە ئۆزۈڭچۇ ، ئايپەرىنى يۇرتۇڭغا توغرىلىدىڭمۇ قانداق ؟

— دادىسى ئۇنماپتۇ ، بىزنىڭ يېنىمىزغا قايتىپ كەلمىسەڭ سەندەك قىزىمىز يوق ، دەپ جۇڭنى تەتۇر كىيگەن ئوخشايدۇ .

— ئۇنداق بولسا ئۇچ ـ تۆت يىللىق مۇھەببىتىڭلارنىڭ كۆلىنى مۇشۇنداقلا كۆككە سورۇپ تاشلايدىكەنسىلەر ـ دە ، بۇنداق بولسا قانداق بولىدۇ هوي .

— قالغان ئىشنىچۇ خىزمەتكە ئورۇنلاشقاندىن كېيىن بىر گەپ قىلمامدۇق ، مۇشۇنداق بولسا مۇھەببەتمۇ قاتتىق سىناقتىن ئۆتىدۇ دېگىنە .

— ئىشقىلىپ ئاداش ، قالغان ئىشقا قار ياغار دېگەن گەپ بار ، هەر هالدا ئوبدانراق ئويلىشىپ بىر ئىش قىلارسىلەر .

— مېنىڭچۇ ئاداش ، سېنىڭدەك تەلىيىم يوقكەن . مانا ئالتايلىق بىر قىزنى غۇلجىغا توغرىلىدىڭ . ئاتا ـ ئانىسى قارشىلىق قىلمىدىمۇ ؟

— تەقسىمات شۇنداق بولۇپ قالدى دەپ قويىدىغان بولـ
ـدۇق ، — دېدى ئۇ تاماكا ئوراۋېتىپ ، — ئىشقىلىپ بىرەر ياخشى
ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقارماق ئۈچۈن ۋاقتى كەلگەندە مۇشۇنداق
ئالدامچىلىق قىلمايمۇ بولمايدۇ دېگىنە .
— بوپتۇ ، سەن بولساڭمۇ مۇرادىڭغا يەت دوستۇم .
— نېمانداق مىسكىن سەنوي ، — دېدى يارمۇھەممەد ئۇنىڭغا
قاراپ ، — قىز بالا دېگەن تېپىلماسنىڭ خورمىسى ئەمەسقۇ ،
ئۇنچىۋالا قىپ نېمە كەپتۇ ئەمدىھوي ، ئايرىلىپ كەتكۈدەك بولـ
ساڭ مانا مەن بار ، ئۆزۈم ئۆيلەيمەنغۇ سەن ساقامنى .
— چاقچاق قىلما ئاداش ، مەندىكى مىسكىنلىك ئۇ ئىش
ئۈچۈن ئەمەس ، بىر دوستىمىز قاراپ تۇرۇپلا بىزدىن ئايرىلىپ
قالدى ، شۇندىن بۇيان ھېچ خۇشال بولالمايۋاتىمەنغۇ ـ تاڭ .
— قازاغا رىزا دېگەن گەپ بار ئاداش ، ئۆلۈم دېگەن ئەنە
شۇنداق ئادەمنىڭ رايىغا باقمايدىغان ئىشكەن ، ئەگەر مۇنداق
قىلغان بولساق ياكى مۇنداق بولغان بولسا ئۆلۈپ قالمايتتى دەپ
قالىدىغان ئىشكەنغۇ بۇ ئۆلۈم دېگەننى .
— شۇنداق ، بىز ئەمدى ئالدىمىزغا قارىماساق بولمايدۇ ،
بىزنى جەمئىيەتتىن ئىبارەت يەنە بىر مەكتەپ ساقلاپ تۇرىدۇ ،
مەن ماڭاي ئەمىسە .
— نەگە بارىسەن ؟
— پوچتىخانىغا ، ئۆيگە تېلېگرامما سېلىۋېتىپ كىرەي .
— چىقىۋەر ، بىزمۇ ھېلىراقتا چىقارمىز .
ئابدۇسالام يارمۇھەممەد بىلەن خوشلىشىپ سىرتقا ماڭدى ،
مانا ئەتىلا بۇ شەھەردىن ئايرىلىدىغان گەپ ، بەش يىل بۇ زېمىنـ
ـىڭ ئاش ـ تۇزىنى يەپ ئوبدانلا ئىچكىشىپ قالغان بۇ شەھەرـ
دىن ئايرىلىش ئالدىدا ئۇنىڭ كۆڭلى ھەقىقەتەن بىپەرىم بولۇۋاتاتـ
تى ، چۈنكى بۇ شەھەردە ئۇنىڭ جانجان مەكتىپى ، قەدىردان
ئۇستازلىرى ، ئۆزىنى ئىجادىيەت سەھنىسىگە يۆلەپ چىقارغان

ئۇستاز ئەدەب ـ مۇھەررىرلىرى بار ئىدى ، ئۇندىن باشقا بۇ يەردە قاياناق تۇرمۇش — يەنى ئۇيغۇر قەدىمىي مەدەنىيىتىنىڭ ئەنئەنە-ۋى ئۇلگىلىرى ، قول ھۈنەر ـ سەنئىتىنىڭ ئەڭ مۇنەۋۋەر ئۈسـ تىكارلىرى بار ئىدى ، ئابدۇسالام ھەربىر ھۈنەرۋەن ـ كاسىپنىڭ بىرەر كىتاب بولغۇدەك كەسىپي دۇردانىلىرىگە بەكمۇ ھېرىسمەن ئىدى ، بەش ـ ئالتە ياشلاردىكى شاگىرت بالىلارنىڭ چېۋەر قولـ لىرىدىن چىقىۋاتقان چۆگۈن ـ چەينەكلەر ، مىخلىما ساندۇقلارـ نىڭ نەپىسلىكىدىن ئەقلى لال بولغان چەت ئەللىكلەر بۇ بالىلارـ نىڭ بالا ئىكەنلىكىگە ئىشەنگۈسى كەلمەي تۇرۇپ كېتەتتى ، مانا بۇلار ئابدۇسالامنىڭ قەلبىگە قاپارتما نەقىشتەك چىڭ ئورناپ كەتكەن ئىشلار ، بۇلارنى ئەمدى ھەر كۈنى كۆرۈپ تۇرۇش دېگەن يوق گەپ .

ئابدۇسالام ئاشۇ ھۈنەرۋەن كاسىپلارنى ئاخىرقى قېتىم كۆـ رۈۋېلىش نىيىتىدە شەھەر ئارىلىدى ، چۈشلۈك تاماقنى ئۆستەڭ بويىدىكى ھېلىقى ئاشخانىدا يەپ پوچتىخانىغا ماڭدى ، چۈنكى يۇرتقا تەقسىم قىلىنغانلىقىنى ئۆيگە تېلېگراممـا ئارقىلىق ئۇقتۇـ رۇش كېرەك . بۇ خەۋەرنى يەتكۈزۈۋېتىپ ، ئاندىن پەرھات بىلەن خوشلىشىش كېرەك . چۈنكى ، ۋاقىت يېتەرلىك ، سائەت تۆتتە تەقسىمات ئېلان قىلىنىپ تارقىتىلىدىكەن ، ئۇنىڭغىچە قىلىدىغان ئىشلارنى تۈگىتىش كېرەك ، بەلكىم ئەتە بېلەت ئېلىپ ئۆگۈذـ لۈككە مېڭىپ كېتىدىغان گەپ ، ئالدىرىغانلار ئەتىلا يولغا چىقار بەلكىم .

ئۇ چۈش قايرىلغاندا ئەزىزانە قەشقەرنىڭ شەرقىي بۇرجىكـ ىدىكى بۇ قەدىمىي قەبرىستانلىققا يېتىپ كەلدى . كۈندۈزدىمۇ ئادەمنىڭ تېنىنى شۇركۈندۈرۈپ ، ھاياتنىڭ پەقەت بىرلا تىنىق ئىكەنلىكىنى ئىنسانلارنىڭ سەمىگە سېلىپ تۇرىدىغان بۇ زېمىن شۇ تاپ سىرلىق سۈكۈنات ئىچىدە جىمجىت ياتاتتى . زومچەك ـ زومچەك قەبرىلەر ئارىسىدا خىلىلا كۆركەم ياسالغان قەبرىلەر

ئاندا ـ ساندا كۆزگە چېلىقىپ تۇراتتى ، ئۇ قەبرىلەر گويا بۇ يەردىمۇ ئابرۇي تالىشىۋاتقان بەگزادە ـ خانزادىلاردەك ئاددي قەبرىلەرگە مەنسىتمەسلىك نەزىرى بىلەن قاراپ ئولتۇرغاندەك قىلاتتى . ھېچقانداق بىر ئادەم ھاياتلىقىدا تاپقىنىنى باقي ئالەمـ ـدىن پاني دۇنياغا سەپەر قىلغىنىدا ئەكېتەلىگەن ئەمەس ، لېكىن ئۇلارنىڭ بۇ دۇنيادا قالغان بەزىبىر ۋارىسلىرى ئۆز نام ـ ئەمەلـ ـنى نامايىش قىلىش مەقسىتىدە مانا مۇشۇنداق ھەشەم ـ دەرەملەر بىلەن ئۇ دۇنيادىكى كىشىلەرنى ياد ئېتىدۇيۇ ، ھاياتلىقىدا ئۇنىڭغا نېمە قىلىپ بەردىم دېگەننى ئويلاشمايدۇ ، شۇڭا قەبرىستانلىقىمۇ ئەنە شۇنداق باي ـ گادايلىقنىڭ نىشان ـ بەلگىلىرى مەۋجۇت .

ئابدۇسالام ئەنە شۇنداق تۇرلۇك ـ تۇمەن خىياللار ئىسكەنـ ـجىسىدە يۇرىكى ئاچچىق مۇسىبەتتىن ئۆرتەلگەن ھالدا مېڭىپ ، قەدىناس دوستىنىڭ تېخى تۇپراقنىڭ نېمى كەتمىگەن بۇ ئاددي قەبرىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى . مانا ھازىر مۇشۇ تۇپراق ئاستىدا ئۇنىڭ بەش يىللىق ساۋاقدىشى ، ئۇنى ئىجادىيەتنىڭ سىرـ ـلىق ، مۆجىزىلىك يولىغا دادىل باشلاپ كىرگەن دوستى پەرھات مەڭگۈلۈك ئۇيقۇدا ياتاتتى .

— جېنىم دوستۇم ،— دېدى ئابدۇسالام ئۆرە تۇرۇپ قىسقـ ـلا دۇئا قىلىپ بولغاندىن كېيىن ، تۇپراق بېشىدا يۇكۇنۇپ ئولـ ـتۇرۇپ ،— مانا مەن سەن بىلەن خوشلاشقىلى كەلدىم . مەن كېتىدىغان بولۇپ قالدىم ئاداش . نەگە دەۋاتامسەن ، ئەلۋەتتە يۇرتۇمغا قايتىمەن . لېكىن سەن بۇ يەردە يالغۇز قالىدىغان بولـ ـدۇڭ . شۇنىڭغا ئۆكۈنمەنغۇ ، لېكىن خاتىرجەم بول ، مەن ھەرـ ـقانداق جايدا ، ھەرقانداق بىر شارائىتتا سەن ئۈچۈن دۇئا قىلىپ تۇرۇشنى ئۇنتۇمايمەن . بەلكىم ئىجادىيەتتە روناق تېپىپ قالسام بىزنىڭ ئالىي مەكتەپتىكى ئاشۇ ھېكمەتكە باي تۇرمۇشىمىزدىن بىرەر كىتاب يېزىپ چىقىمەنمۇ تېخى ، ئەلۋەتتە بەزى ئىشلارنى يوشۇرۇپ ، بەزى ئىشلارنى كېڭەيتىپ ، خۇددى ئىلى ئىبراھىم

مۇئەللىم ئەدەبىيات نەزەرىيىسى دەرسىدە سۆزلىگەندەك بەزى شەخسلەرنى تىپىكلەشتۈرۈپ يازىمەن دېگىنە ، قورقما ئاداش ، سېنىڭ ئىسمىڭ بىلەن مەشۇقۇڭنىڭ ئىسمىنى ئۆزگەرتىۋېتەمەن ، «كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال» دېگەندەك بەزى ئېغىر كېلىدىغان يۈكلەرنىمۇ ئارتىپ قويامدىمەن تېخى ، دىلبەر ساقىيىپ قالدى ، ئۇ دېپلوم ئالالىغان بىلەن باكالاۋرلىق ئۇنۋانىنى ئالالمىدى . چۈنكى ئۇ يازغان (ئەمەلىيەتتە سەن يازماقچى بولغان) دىسسېرتاتسىيە ماقالىسىنى ياخشى يازالماي قاپتۇ . سەن بولغان بولساڭ بەلكىم ئۇنى تۈزىتىپ قايتىدىن يېزىپ بەرگەن بولارىدىڭ . لېكىن مەن يارەم قىلالمىدىم ، ئۆزۈڭ بىلىسەن ، مېنىڭ يۈكۈمۈ ئاز ئەمەس ، سېنىڭ ئۆلۈمىڭ بىلەن دىلبەر تۈگىشىپلا كەتتى . ئۆلۈۋاقماچى بولۇپ قەبرەڭ يېنىدا بىر كېچە يېتىپتۇ . بۇلارنى مەن دېمىسەممۇ سەن چوقۇم كۆردۈڭ . ئەڭ ياخشى يېرى ، ئۇ قاتىلنى تۈتۈپ بەردى . ئاڭلىساق ئۇنىڭغا ئۆلۈم جازاسى بەرگۈدەك . دېمەك ، دىلبەر خاتا يولغا مېڭىپ قېلىپ بىراقلا ئىككى جانىنىڭ بېشىغا چىقتى دېگەن گەپ . بۇنداق دېسەم خاپا بولارسەن ھەرقاچان ، مېنىڭ پرىنسىپىم يېڭىنە جىم تۇرمىسا يېنى مەڭگۈ يېڭىنىڭ كۆزىگە كىرگۈزگىلى بولمايدۇ . دېمەك ، دىلبەر ھىجايىمسا ، ئۇ سودىگەرنىڭ مەلۇم بىر مەقسەت ـ مۇددىئادا بەرگەن ئاشۇ بىرىنچى قېتىملىق سوۋغىسىنى قوبۇل قىلمىغان بولسا ، بۇنداق ئىشلارمۇ يۈز بەرمەس بولغىيدى ھەرقاچان . ئۇ ئاخىرقى ھېسابتا ئالىي مەكتەپنىڭ شەنىگە داغ چۈشۈردى . بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنىڭ ئوبرازىغمۇ نۇقسان يەتكۈزىدى . لېكىن بىر قىز بالىغا ھەرقانچە نەپرەتلەنسەكمۇ يەنىلا ئىچىمىز ئاغرىپ قالىدىكەن . خۇددى سەن ئۇچ يىل ناشايان قىلىقلارنى قىلىپ قايتىپ كەلگەن ئادەمگە ئىچىڭ ئاغرىپ قېلىپ يارەم قىلغاندەك . خاپا بولما دوستۇم ، سەن بەك ئاق كۆڭۈل بولغاچقا بەزىدە باشقىلار تەرىپىدىن ئوڭايلا ئالدىنىپ قالىدىكەنسەن . مېنى

كەچۇر ، روھىڭنى قوزغاپ قويغۇم يوق مېنىڭ ، پەقەت سەندىن ئايرىلىش ئالدىدا كۆڭلۈمدىكى گەپلەرنى قىلىۋالاي دەپ كەلدىمغۇ بۇ يەرگە .

ئابدۇسالام سۆزلىگەنسېرى ھاياجانلىنىپ دىلبەر بىلەن پەر-ھاتىنىڭ مەكتەپكە يېڭى كەلگەن چاغدىكى ئادەمنىڭ مەستلىكى كەلگۈدەك مۇھەببەتلىك ھايات ، مەكتەپنىڭ ئۆزلىرىگە سىڭدۈر-گەن ئەجىر - مېھنەتلىرى ، جەمئىيەتنىڭ ئۆزلىرىگە ئاتا قىلغان خوۋلۇقلىرى ، مانا مۇشۇ ئۆزىگە ئىللىق چىراي ئېچىپ ئۆزلىرى-نىڭ مەنىۋىيىتىگە پۈتمەس - تۈگىمەس غۇرۇر ۋە ئىشەنچ ئاتا قىلغان بۇ قەدىمىي شەھەر توغرىسىدا ناھايىتى ئۇزۇن سۆزلىدى . ئاخىرىدا ئۇ مەكتەپ مەمۇرىيىتى قارار چىقىرىپ ئۆزىنى مەكتەپ ژۇرنىلىدا ئېلىپ قېلىشنى ئۇقتۇرغىنىدا ئۇنى سىلىق رەت قى-لىپ نېمە ئۈچۈن يۇرتىغا قايتىپ كەتمەكچى بولغانلىقىنىمۇ ئەس-تايىدىل چۈشەندۈردى . ئۇ دوستىغا بۇلارنى چۈشەندۈرۈپ ئولتۇ-رۇپ بۇلتۇر يازلىق تەتىلدىكى بىر - بىرىگە ئۇلىنىپ كەتكەن ئىشلارنى ئەسلەپ قالدى .

ئابدۇسالام بۇ قېتىمقى يازلىق تەتىلده ئۆيىگە بېرىپ يەنە بىر يېڭىلىقنى ، يەنى دادىسىنىڭ خىزمىتى ئەسلىگە كېلىپ شە-ھەرگە قايتىپ چىققانلىقىنى كۆردى . شۇڭا يېزىغا چۈشۈرگەندە مۇساداىرە قىلىنغان زېمىن قايتۇرۇپ بېرىلگەن بولغاچقا ، ئەمدى ئۇ بالىلىق دەۋرلىرىنى غەم - قايغۇسىز ئۆتكۈزگەن مەھەللىسىگە قايتىپ كەلگەندى ، بۇ ئېگىز كۆۋرۈك مەھەللىسىدىكى بىر-دىنبىر ياخشى تۇرالغۇ ئىدى . ئازادلىقتىن ئىلگىرى بوۋىسى ئۇچ تاغار بۇغدايغا سېتىۋالغان بۇ ھويلا ناھايىتى كەڭرى بولۇپ ، ھويلىدىكى ئىككى تەرەپكە ئايرىلىپ ، ئىككى تەرەپتىكى ئۆيلەر-نىڭ ئۆگزىلىرىگە مەزمۇت ياسالغان باراڭلار ئارقىلىق ئېسىلدۇ-رۇۋېتىلگەن ئۈزۈم تاللىرى ھويلا ئىچىنى گويا جەننەتتەك ھۇزۇرلۇق بىر زېمىنغا ئايلاندۇرغان ، بوۋىسى بۇندىن ئوتتۇز

يىل ئىلگىرى هويلا ئىشىكىنىڭ يان تەرىپىدىكى بوشلۇققا تىككەن چېقىر ئۆزمە هازىر ئاجايىپ باراقسانلاپ ئىشىك ئالدىنىلا ئەمەس ، يول تەرەپتىكى ئىككى ئېغىز ئۆينىڭ ئۆگزىسىنمۇ بىراقلا قامال قىلغان ، ئۇلار يازنىڭ پىژغىرىم ئىسسىقلىرىنى هويلىسىدىكى ئۈزۈم بارىكى ئاستىدا ياكى ئىشىك ئالدىدىكى مۇشۇ ئۆزمە سايىسىدە ئولتۇرۇپ سەگىدەيدۇ .

يازلىق تەتىلىنىڭ ئوتتۇرىچى كۈنلىرى بولسا كېرەك ، ئۇلار بىر ئائىلە ئادەم ناهايىتى كۆڭۈللۈك پاراڭلاشقان هالدا چۈشلۈك تاماق يېيىشۋاتاتتى ، تۇيۇقسىزلا تاماق ئۈستىگىلا كۈرەشجان كىرىپ كەلدى . ئۇ گويا بۇندىن ئون نەچچە يىل ئىلگىرىكىدەك ئابدۇساهىپ بىلەن ناهايىتى قىزغىن كۆرۈشتى . ئابدۇسالامنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ ئۇنىڭ ئوقۇش ئەهۋالىنى تەپسىلىي سورىدى .

— بولىدىغان ئات تۇيىقىدىن مەلۇم دېگەندەك ، — دېدى ئۇ تاماق ئۈستىلىگە ئولتۇرۇپ ئالدىغا قويۇلغان بىر تەخسە لەڭمەنگە ئاچچىقسۇ ، لازا قۇيۇۋېتىپ ،— زادى مۇشۇ ئابدۇسالامجانىنىڭ كىچىكىدىنلا ئەقلى ـ هوشى بار ئاجايىپ تىرىشچان بالا ئىدى . مانا قارىسىلا ، يەتتە يىل دېهقانچىلىق قىلىپ تۇرۇپمۇ ئالىي مەكتەپ ئىمتىهانىدىن ئۆتۈپ كەتتى دېسە . تېخى يازغان ماقالىلىرىنى دېمەيلا قويساڭ ، مەن ئىشخانىدىكىلەرگە ئۇ ماقالىلەرنى ئوبدان ئوقۇپ چىقىڭلار ، ئۇ دېگەن بىزنىڭ بالىمىز جۇمۇ ، ئۇنىڭ كەچمىش ـ كەچۈرمىشلىرىنى ئاڭلىساڭلار هاڭقىيىپ ئولتۇرۇپلا قالىسىلەر ، ئۇ تېخى مۇشۇ بەش يىللىق ئوقۇش جەريانىدا ئۇچ يىل ئۇدا ئوچتە ياخشى ئوقۇغۇچى بوپتۇ ، بۇ ئاسان گەپ ئەمەس دەپ ماختاپ كېتىمەن ئەمەسمۇ . ئوبدان يېزىڭ جۇمۇ ئاشۇنداق ماقالىلەرنى ...

— ئۇ ماقاله ئەمەس هېكايه ،— دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭغا چۈشەنچه بېرىپ .

— هه شۇنداق ، هېكايه ، قاراپ تۇرسىلا ، بۇ بالىچۇ مانا مۇشۇنداق يېزىۋەرسه داڭلىق مۇخبىر بولۇپ قالىدۇ جۇمۇ .
— مۇخبىر ئەمەس ، يازغۇچى .
— شۇنداق ، شۇنداق ، مەن گەپتە ئېزىۋاتىمەن ، هه ،— دېدى كۆرەشجان ئابدۇساھىپنىڭ زورى بىلەن لەڭمەننى يەپ ئولتۇرۇپ ،— ئەمدى مەن دېمەكچى ، ئابدۇسالامجان چوقۇم يۇرتقا قايتىپ كەلسۇن . ئاڭلىساق ئۇنى مەكتەپ ئېلىپ قالىمىز دەۋاتقان ئوخشايدۇ ، لېكىن بۇنداق ياشلار بىزگىمۇ كېرەك ـ دە ، بىلىمەن ، ئابدۇسالامجاننىڭ ماڭا قاتتىق ئاچچىقى بار ، هېلىقى ئىنقىلاب مەزگىلىدە بىز ، ياق مەن تەتۇر شامالغا ئۇسسۇل ئويناپ ئېزىپ قاپتىكەنمەن ، بەلكىم بۇ بالىنىڭ يۇرىكىدە قالغۇدەك رەنجىتىپ قويغان ئوخشايمەن . ئاشۇ خاتالىقىمنى تۇزىتىش ئۈچۈن بولسىمۇ ئابدۇسالامجاننىڭ خىزمەت مەسىلىسىنى شەھەردىكى رەھبەرلەر بىلەن سۆزلىشىپ ئۇچ يەرنى هەل قىلىپ قويدۇم . ئۆزى تاللىسا بولىدۇ . بىرى ، گېزىتخانا ؛ يەنە بىرى ، ژۇرنال تەھرىر بۆلۈمى ؛ يەنە بىرى ، ۋىلايەتلىك ماۋارىپ ئىنىستىتۇتى . قەيەرنى تاللىسا شۇ يەرگە كىرگۈزۈشنى مانا مەن ئۇستۇمگە ئالىمەن .
— مەن بىرەرىنىڭ شەپقىتىگە موهتاج ئەمەس ، — دېدى ئابدۇسالام ناھايىتى كەسكىن قىلىپ ، — دادامنىڭ ئىدارىسىمۇ دادامنى پىنسىيىگە چىقىرىپ مېنى شەھەرلىك پارتكوم ئىشخانىسىغا قويماقچى بوپتىكەن ، دادام : «ئۇ ئۆزىنىڭ يولىنى ئۆزى تېپىپ ماڭالايدىغان بالا ، ئۇنىڭغا باش قاتۇرۇپ كەتمەڭلار ، ئۇ خىزمەت ئورنىنى ئۆزى تاپسۇن» دەپتۇ . مېنىڭمۇ سىزگە بېرىدىغان جاۋابىم شۇ ، مەن يىقىلغان يەردىن تۇرۇشنى بىلىدىغان ئادەممەن .
— چوڭلارنىڭ ئالدىدا ئۇنداق ئېغىز غېرىچلىما ، — دېدى ئابدۇساھىپ ئابدۇسالامنىڭ سۆزىگە ئۇلاپلا ئۇنىڭغا تەنبىھ بەرگەن

هالدا ، — ئادەم دېگەن بىلىم بىلەن بىرگە ئەدەپ - ئەخلاقنىمۇ ئۆگىنىشى كېرەك ، دەپ نەچچە ئېيتتىم ساڭا ، مەن ھەممىنى بىلىمەن دەپ كېرىلىش ياخشى ئىش ئەمەس ، بىر چوپچوك ئادەم ساڭا چىرايلىق گەپ قىلىۋاتقاندىكىن رەھمەت دېيىشنى بىلىشىڭ كېرەك . بۇمۇ كۆرەشجانلىڭ ياخشى كۆڭلى ئەمەسمۇ ، ھازىر دېگەن ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ بىرەر يەرگە خىزمەتكە ئورۇنلىشىشى ئاسان بولغاندەك قىلغان بىلەن ئاشۇ خىزمەتنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشى ئۇنچە ئاسان ئىش ئەمەس . كۆرەشجان ماڭا نەچچە ئاينىڭ ئالدىدىلا «ئابدۇسالامجان ناھايىتى ياخشى ئوقۇپتىكەن قارىسىلا ، تالىشىدىغان يەر جىق چىقىپ كەتكەچكە ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كېلەلمەيدىغاندەك تۇرىدۇ ، ئۆزلىرى بالىغا ئوبدانراق تەربىيە قىلىپ بىر پارچە خەت يازىسلا ، قايتىپ كەلسۇن ، بۇ يۇرتقىمۇ ئىختىساسلىق خادىم كېرەك . كىندىك قېنى تۆكۈلگەن يۇرتنى كۆكلىتىش ئاشۇنداق ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ بۇرچى ، بۇ قېتىمقى تەتىلدە ئۇنىڭ كۆڭۈل رايىنى بىلىپ باقساق» دەپ ماڭا بىرمۇنچە سۆزلەرنى قىلىپ چىقىپ كەتكەندى . مانا بۇگۈن ئۆزى ئاتايىن سەن بىلەن كۆرۈشكىلى كەپتۇ . ھە ، قاراپ تۇرغۇچە بىر نەرسە دە ، خەتتىمۇ ساڭا بۇ ئىشلارنى ئېنىق دېدىمغۇ ، گەپ قىلە .

— چوقۇم قايتىپ كېلىمەن ، چۈنكى دادام - ئاپامىلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشىمۇ مۇھىم بىر ئىش ،— دېدى ئۇ خۇددى ئۆزىگىلا جاۋاب بېرىۋاتقاندەك پەس ئاۋازدا .

— ھەبەللى ، مانا ئوغۇل بالا دېگەن ، شۇنداق ، بايا دادىڭىز ھەممە گەپنى دېدى ، ھازىر بىزگىمۇ سىزگە ئوخشاش مۇشۇنداق ئىختىساسلىق خادىملار كېرەك . سىزنىڭ ماڭا ئاچچىقىڭىز بارلىقىنى ئوبدان بىلىمەن ، لېكىن شۇ چاغدىكى ۋەزىيەت شۇنداق تۇرسا ئۇنى كىمدىن كۆرگۈلۈك . ھە راست ، گەپ بىلەن بولۇپ كېتىپ ئەڭ مۇھىم بىر ئىشنى ئۇنتۇپ كەتكىلى تاس قاپتىمەن ،

ئەتە كەچكە ھەرقايسىلىرىنى بىزنىڭ ئۆيگە بىر پىيالە چايغا تەكـ
لىپ قىلىپ كىرىۋىدىم ، ھەممىلىرى چىقالا ، ئابدۇسالامجانمۇ
ئايرىلىپ قالمىغاي جۇمۇ .

— نېمە ئاۋارە بولغانلا ، — دېدى تىللاخان بىر پىيالە ئاش
سۈيىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ ، ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇۋېتىپ ، —
ھېلىمۇ ئۆتكەندە بىر چاقىردىلا ، ئەمدى نۆۋەت بىزنىڭ ئەمەسمۇ .

— ھەرگىز ئۇنداق دېمىسىلە تىللاخاچا ،— دېدى ئۇ تىللاـ
خانغا ئۆرۈلۈپ قاراپ ،— ياخشى ـ يامان دېيىشسەكمۇ بىز ئۆزئارا
تۇز ـ تائام يېيىشكەن ئادەملەر ، بۇ قېتىمقىسى ئابدۇسالامجانغا
بەرگەن ناماقۇللۇق چېيىم بولسۇن .

كۇرەشجان تاماقتىن كېيىن ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ
كەتتى . ئۇلار كۇرەشجانىنى ئۇزىتىپ چىقىپ ئۇزمە سايىسىدە بىر
پەس ئولتۇرۇپ قالدى .

— دادا ،— دېدى ئابدۇسالام دادىسىغا قاراپ ، — سەن ئاشۇ
كۇرەشجان بىلەن يارىشىپ قالدىڭمۇ ؟

— يارىشىپ قالماي ئەمىسە ،— دېدى ئابدۇساھىپ ئوغلىغا
قاراپ ، — بـۇ گەپچە سەن تېخىچە ئۇنىڭـغا غۇم سـاقلاپ
كەپسەن ـ دە ، بالام . قان تۆكۈشكەن رەقىبلەرنىڭمۇ يارىشىپ
قالىدىغان چاغلىرى بولىدۇ ، بىز ئۇ دەرىجىگە يەتكەن ئادەملەر
ئەمەس ، ئۇنىڭ ئۇستىگە شۇ چاغدىكى ئىشلارغا ھازىر ئادىل باھا
بېرىلىپ بولدى ، بىزدە بىر قولياغلىقنى يۇيۇپ قۇرۇغىچە ئادا ـ
ۋەت ساقلاش ئادەملىك جۇملىسىدىن چىققانلىق دېيىلىدۇ . ئەجەـ
با ، سەن ئۇنىڭ تۆۋە قىلغىنىنى كۆرۈپ تۇرۇپمۇ ئۇنىڭغا ئاداۋەت
ساقلىدىڭمۇ ؟ بىزدە «ئېگىلگەن باشنى قىلىچ كەسمەپتۇ» دېگەن
گەپ بار ، ئۇنداق قىلما جېنىم بالام ، سەن دېگەن بىر ئالىي
مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى جۇمۇ . ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىجادىيەت قىلـ
ىدىم دەپ بىر نەرسىلەرنى يېزىپمۇ تۇرۇۋاتىسەن . سېنىڭ ئاشۇ
يېزىشلىرىڭ نېمە ئۈچۈن بىلەمسەن ؟ ! ئەلۋەتتە ياخشىنى تەرىپـ

لەپ ، يامانىنى سۆكۈپ ، خەلقنى ياخشى يولغا باشلاش ئۈچۈنغۇ . سەن ئاشۇنداق يازغىنىڭ بىلەن مۇشۇنچىلىك ئىشنىمۇ قىلالمىساڭ قانداقمۇ يازغۇچى بولالايسەن ، مېنىڭ بۇ گېپىمنى ئوبدان چۈشەن ئويلان جۈمۇ ، سەنچۇ يازغۇچى بولۇش ئۈچۈن ئەڭ ئاۋۋال ئۆزۈڭدىكى ئاشۇنداق يامان ئىللەتلەرنى يوقات ، خەقتىن ئاغرىنمايدىغان ئادەم بولغاندىن كېيىن ، ئاندىن ئەسەر ياز ، شۇ چاغدا ئەسىرىڭ ساز چىقىدۇ .

— ۋاھ ، بىزنىڭ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى كەپ قاپتىغۇ ،— تۇيۇقسىز چىققان ئاۋازدىن چۆچۈگەن ئابدۇسالام دادىسىنىڭ گېپىنى بىلەن بارغانسېرى تۆۋەن چۈشۈپ كېتىۋاتقان بېشىنى كۆتۈردى . ئىشىك ئالدىدا ئۇنىڭ جان ـ جىگەر دوستى ئابدۇراخمان تۇراتتى .

ئۇنى كۆرگەن ئابدۇسالام ئورنىدىن لىككىدە تۇردى ـ دە ، ئۇنىڭ بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى . ئابدۇراخمان ئۇنىڭ قۇچىقىدىن ئازات بولۇپ ئابدۇساھىپ بىلەنمۇ قوش قوللاپ كۆرۈشتى . ئابدۇسالام دوستىنىڭ سەمرىشكە يۈزلەنگەنلىكىنى ، چىرايىنىڭ ئاقىرىپ سۈزۈلۈپ كەتكەنلىكىنى ، قىسقىسى ئۇنىڭ خىزمەتتىنمۇ ، ئائىلىدىنمۇ ناھايىتى خاتىرجەم ئىكەنلىكىنى ئۇنىڭ كۆلكە ئوينىاپ تۇرغان چىرايىدىن بىلىۋالدى .

— داۋاملىق سېنىڭ گېپىڭنى قىلمىشىپ تۇرىمىز ئاداش ،— دېدى ئابدۇراخمان ئابدۇسالامنى بىر چەتكىرەك تارتىپ كېلىپ ، — سەن ھازىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىلا ئەمەس ، مانا كاتتا يازغۇچى بولۇپ كەتتىڭ ، شېئىر ـ ھېكايىلىرىڭنى گېزىت ـ ژۇرناللاردىن ئوقۇپ تۇرۇۋاتىمىز . ھەقىقەتەن دېگىنىڭنى قىلىدىكەنسەن ، مەن ئوقۇيمەن ، ئوقۇيمەن دەپ ئاخىر مەقسىتىڭگە يەتتىڭ . ئەسلىي ئوقۇش دېگەننىڭ خاسىيىتى جىق بولىدىغانلىقىنى ئەمدى بىلىۋاتىمەن ، شۇڭا مەنمۇ ئوقۇپ باقايچۇ دېگەن نىيەتكە كېلىۋاتىمەن . كۈلمە ، بۇ راست گېپىم ئاداش ،

تۆمۇريول ئىدارىسىنىڭ تېخنىك ئىشچىلار مەكتىپىدە ئوقۇپ ئوتـ
تۇرا تېخنىكوم دىپلومىنى ئالمىسام بولمىغۇدەك . ئۇنداق قىلمـ
سام مەڭگۈ ھېچقانداق تېخنىكىسى يوق ئادەممۇ قىلالايدىغان ئا-
چال باشقۇرۇش ئىشىنى قىلىپ ئۆتىدىغان ئوخشايمەن ، ئاڭلىسام
يەنە بىر نەچچە يىلدىن كېيىن ئاچالىنمۇ ئاپتوماتىك باشقۇرىدىغان
قىلىپ ئۆزگەرتىدىغان گەپ بار ، ئۇنداق بولسا مەن قارايدىغان
بىرەر پۇچۇق دەرۋازىمۇ قالمايدىغان ئوخشايدۇ ، شۇڭا ئوقۇشقا
جىددىي تەييارلىق قىلىۋاتىمەن . ئىدارىدىكىلەرمۇ بۇنى ئوبدان
قوللاۋاتىدۇ ، ئوقۇشنىڭ پايدىسىنى سەنلا كۆرمە ، بىزمۇ تەڭ
كۆرەيلى ، ھە راست ، بۇگۈن كەچ بىزنىڭ ئۆيگە كەل ، ئەخمەت-
جان بىلەن ئىبراھىمجانغىمۇ خەۋەر قىلاي . ئۇلار بۇگۈن دەم
ئالغانتى دېگىنە ، ئۇلارمۇ كىرسۇن ، بۇگۈن تۆت دوست تازا بىر
مۇڭدىشايلى .

— بوپتۇ ، شۇنداق قىلايلى ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭ
خوشلىشىش ئۇچۇن سوزغان قولىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ ، —
مەنمۇ سىلەرنى سېغىنىپ تۇرغان زادى ، ئوقۇشنىڭ ئىشىنى
ناھايىتى ياخشى ئويلاپسەن ، ئەقىللىق ئادەملەر سۇ كەلمەستىلا
تۇغان سالىدۇ ، كېچىكىپ بولسىمۇ ئوقۇشنىڭ قەدىرىگە يەتكىنىڭـ
گە خۇشال بولۇۋاتىمەن ئاداش ، ئەتىدىن كەچكىچە مېنى كىتاب
خالتىسى دەپ بەك جىلە قىلاتتىڭلار ، ئەمدى بولسىمۇ ئويغانغـ
نىڭنىڭ ئۆزى چوڭ گەپ بوپتۇ ، بۇ گەپنى قويۇپ تۇرايلى ،
ئويلاپ باقسامچۇ ئاداش ، بىز تۆتەيلەن ئاشۇ تاشبالىقدا ئايرىلغاندـ
دىن بۇيان يىغىلىپ ، گۇڭۇر ـ مۇڭۇر پاراڭ بىلەن ئولتۇرۇپ
باقمىغىلى ئون يىل بولۇپ قاپتۇ جۇمۇ . گەپلىرىمىزمۇ تازا
يىغىلىپ قالدى ھەرقاچان .

— شۇنداق بولماي ئەمىسە ، مېنىڭچۇ ، ئاشۇ تۆت كوچىدا
كۆرۈشمىسەم بولمايدىغان ناھايىتى مۇھىم ئىشىم بارتى دېگىنە ،

هازىر شۇ يەرگە بېرىپلا كېلەي ، ئەمسە كەچتە ئۆيگە بېرىشنى ئۇنتۇپ قالما جۇمۇ .

— ئۇنتۇپ قالمايمەن .

— خوش ئەمسە ئابدۇساھىپ دادا ، — دېدى ئۇ ئىشىك ئالدىدا ئولتۇرغان ئابدۇساھىپ بىلەنمۇ خوشلىشىپ .

— ئۆيگە كىرمەمسىز ، بالام ، — دېدى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ .

— كېيىن كىرىمەن .

ئابدۇسالام تېز - تېز مېڭىپ كېتىۋاتقان دوستىنىڭ كەينىدىن قارىدى . ئۇ هازىر بىر ئاز قورساق سالغان بولغاچقا ، سەل چۆكۈپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى . لېكىن ئۇنىڭ دولقۇنلاپ تۇرىدىغان چاچلىرى هازىرمۇ ئۆزىنىڭ پېتىنى يوقاتمىغانىدى . ئۇ دوستىنىڭ ناھايىتى ئەركىن قەدەم بىلەن مەغرۇر مېڭىشلىرىدىن سۆيۈنۈپ ئولتۇرۇپ قالدى .

دەل شۇ چاغدا ئابدۇراخمان كەتكەن تەرەپتىن بىر كالا قوشۇلغان كىچىك تىپتىكى پىگىلو هارۋا لىق ئوغۇت بېسىلغان هالەتتە كېلىۋاتاتتى . هارۋا هەيدىگۈچى قارامتۇل قىلىپ ئوغۇتنى جىق بېسىۋالغاچقىمۇ هارۋىدا ئۆزى ئولتۇرغۇدەك ئورۇن قالدۇرالمىغاچقا ، پىيادە مېڭىپ كېلىۋاتاتتى ، ئۇنىڭ ئۈستىگە شاش موزاي هارۋىكەشكە بويسۇنماي تېز مېڭىپ كېتىۋاتقاچقا ئۇ موزايىنىڭ ئارغامچىسىنى كەينىگە چىڭ تارتىپ يەر تۆۋىنىگە تېزلىشىپ كېتىۋاتقان هارۋىنى تىرەجەپ ئاستا هەيدەپ ئېگىز كۆۋرۈكتىن ئامال بار ئاستا ئېلىپ چۈشۈش ئۈچۈن هەركەت قىلىپ كېلىۋاتاتتى . شۇ تاپتا بۇ جاپاكەش دېھقان تومۇز تەپتىدە خۇددى تونۇردەك قىزىپ كېتىۋاتقان بۇ ئىسسىق هاۋانى سەزمىگەندەك تەرىنىڭ دەستىدىن سارغايغان كۆڭلىكىنىڭ ئۈستىگە تۆت يانچۇقلۇق كۆك چاپانىنى كىيىپ بېلىنى چىگە ئارغامچىدا چىڭ باغلىۋالغانىدى . ئۇنىڭ بېشىدىكى شەپكىسىنىڭ رەڭگىنى تازا تونۇغىلى

لى بولمىسمۇ ، لېكىن ئۇنىڭ سەل سوزۇق كەلگەن بېشى پاكىز قىرىلغان بولغاچقا ، شەپكە باشقا تازا ماسلاشماي قالغاندەك تەسىرات بېرىپ تۇراتتى . بۇنى كۆرۈپ چاقماق تېزلىكىدە ئۆزىنىڭ بۇندىن نەچچە يىللار ئىلگىرىكى ئەكسىنى كۆرگەندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالغان ئابدۇسالامنىڭ بۇ ئادەمگە ئىچى ئاغرىپ قالدىيۇ ، توساتتىنلا بىر تونۇش چىراي ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن لەپپىدە ئۆتكىنىدە ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى . ئابدۇسالام خاتالاشمىغانىكەن ، ئۇ ئابدۇلباست ئىدى . شۇ هامان ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بۇندىن ئون يىللار ئىلگىرى هېلىقى ئەترەت ئېغىلىنىڭ ئالدىدا بېلىنى بىر قولى بىلەن تىرەپ تۇرۇپ ، «مەنلا بولمىدىكەنمەن سەن مېنىڭ قول ئاستىمدا مۇشۇنداق ئىشلەيسەن ، ئەگەر سەن مەندىن مۇشۇنچىلىكلا ئۆتۈپ كەتسەڭ مەن ئالا خۇرجۇنىنى مۇرەمگە ئار-تىپ تاغ ئارقىسىغا تىلەمچىلىك قىلىپ ئۆتۈپ كېتىمەن» دېگەن سۆزى يالت قىلىپ ئۆتتى . ئۇ شۇ گەپنى كاللىسىدىن ئۆتكۈزگىنىدە ئۆزىنى بىھۇدە خورلاش هېسابىغا بىر قامچا يەپ پېشانىسى يېرىلغان ، كېيىن ئەترەت باشلىقلىقىدىن قالدۇرۇلغان بۇ ئادەمگە ئازراق تەگكۈزۈپ قويغۇسى كەلدى ـ دە ، يۇگۇرۈپ بېرىپ شاش موزاينىڭ بۇرنىغا ئۆتكۈزۈلگەن چۈلۈكنى تۈتۈپ سول تەرەپكە بىر قايرىۋىدى ، بارغانسېرى ئىتتىك مېڭىپ كېتىۋاتقان موزاي ئاچچىق تولغىنىپ جايىدا توختاپ قالدى . بۇ تۈيۇقسىز يۈز بەرگەن ۋەقەدىن چۆچۈگەن ئابدۇلباست هودۇققان هالدا هارۋىنى توختاتقان يېگىتكە قارىدى ـ دە ، توۋلىۋەتتى .

— ۋاھ ، بۇ بىزنىڭ ئابدۇسالامغۇ ، هە ، هە ، قاچان قايتىپ كەلله ، تىنچلىقتۇ؟ يازغۇچى بولۇپ كەتتى ، دەپ ئاڭلاپ بەك خۇش بولدۇق ،— ئۇ ئابدۇسالامنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ ئۆنكۈگا گەپ قىلىش پۇرسىتى بەرمەي سۆزلەپلا كەتتى . ناھايىتى ئاچچىق بىلەن كېلىپ هارۋىنى توختاتقان ئابدۇسالام ئۇنىڭ چىرايىغا بىرخىل سۇر بېرىپ تۇرغان هېلىقى تارتۇققا كۆزى

چۈشۈشى هامانلا ئاچچىقى يېنىپ موزاينىڭ ئارغامچىسىنى تۇتقان قولى بوشىشىپلا كەتتى . چۈنكى ئۇنىڭ پېشانىسىدىن تارتىپ تاكى كۆزىنىڭ يېنىغىچە سوزۇلغان بۇ تارتۇق ئۇنى شۇنداق بىچارە كۆرسىتىپ قويغانىدى .

— نەچچە كۈن بولدى كەلگىلى ، — دېدى ئابدۇسالام ئۇنىڭ سوئالىغا جاۋاب قايتۇرۇپ بوشاشقان هالدا ، — ئوغۇت توشۇۋاتقان ئوخشىمامىلا .

— هە ، دېهقان خەق دېگەن مۇشۇنداق تېنەشلا يۇرىدىغان گەپكەن ...

— نېمە دېيىشۇاتىسىلەر ،— ئابدۇسالامنىڭ دادىسى ئوغلىنىڭ بۇ ئادەمگە ئۆچلۈكىنى ناهايىتى ئوبدان بىلگەچكە ئۇنىڭ دىلىغا ئازار بېرىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ تېزلىكتە ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن يېتىپ كەلگەنىدى ، — هە ، ئابدۇلباستىا- خۇنكەنغۇ بۇ ، بازارغا ئوغۇت ئالغىلى چىققان ئوخشىمامىلا .

— بۇغداي ئېكىزىغا يېسۇلىلەك تېرىپ قويغان دېسىلە ، شۇنى كۆچلەيدىغانغا بىرنەچچە هارۋا ئوغۇت كېرەك بولۇپ قېلىپ چىققانىدىم .

— ئوبدان بوپتۇ ، ئۇسساپمۇ قالغانلا ، ئۆيگە كىرىپ ئۇسسۇزلۇق بولسىمۇ ئىچىپ ماڭسىلا .

— رەهمەت ، مەن قايتاي ، مەن چىقىمەن ، خۇدايىم بۇيرىسا مەن ئۆزلىرىنى يوقلاپ چىقىمەن ، ئابدۇسالامنى ئەكېتىپ بىرنەچچە كۈن ئوينىتىمەن تېخى .

بۇ گەپلەر بىلەن ئابدۇسالامنىڭ چۈلۈكىنى تۇتۇپ تۇرغان قوللىرى بىراقلا بوشىشىپ ، ئۇنى قويۇۋەتتى . ئابدۇلباست ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ ، هارۋىنى يەنە ئۆز مېڭىشىغا قويۇپ بېرىپ ئېگىز كۆۋرۈكتىن چۈشۈپلا يوقاپ كەتتى .

— دادا ، — دېدى ئابدۇسالام ئابدۇلباستنىڭ كەينىدىن ئۇنىڭغا هېسداشلىق قىلغاندەك قاراپ قالغان دادىسىنىڭ بىلىكىـ

نى تارتىپ ئىشىك ئالدىغا ئەكىلىۋېتىپ ،— ئەھۋالدىن قارىغاندا سەن بۇ ئادەمنىمۇ كەچۈرۈۋەتكەن ئوخشىمامسەن ؟ !

— شۇنىمۇ سوراش كېتەمدۇ ، بالام ، — دېدى ئۇ ئۇزمە سايىسىدىكى قاتلىما ئورۇندۇققا ئولتۇرۇۋېتىپ ، — مەن خىزمەتىم ھەل بولۇپ قايتىپ چىقىش ئالدىدا پۈتۈن مەھەللە خەلقىگە نەزىر بېرىپ مەن بىلەن ياخشى - يامان دېيىشكەن بارلىق ئادەملەرگە ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلارنىڭ پەقەت بىر چۈش ئىكەنلىكىنى ، ئۇنى ھەممىمىزنىڭ ئۇنتۇپ بۇندىن كېيىن خۇددى ئۇرۇق - تۇغقانلاردەك ياخشى ئۆتۈپ كېتىشىمىزنى ئۈمىد قىلىپ دۇئا قىلدۇرغانىدىم . مەن شۇ چاغدىلا ماڭا مۇشتۇمىنى تەڭلەپ تۇرۇپ شوئار توۋلىغان ، مېنى ئورۇنسىز خورلىغان ئاشۇ ئابدۇلباستقا ئوخشاش ئادەملەرنى كەچۈرۈۋەتكەنلىكىمنى جاكارلىغانىدىم ، بۇندىن كېيىن ئۇرۇق - تۇغقاندەك ئۆتۈپ كېتىشكە ۋەدە بەرگەنىدىم ، ئەمدى شۇ چاغدىكى ۋەزىيەت شۇنداق بولغاندىكىن بىر قىسىم ئادەملەر شامالغا قارشى ماڭغۇسى كەلمىدى ، شۇنىڭ بىلەن بەزى ئادەملەر ئۆزلىرى بىلىپ - بىلمەي ئاشۇنداق ئوڭ - تەتۈر دەسسەپ قالدى . ئەمدىزە ، ۋەزىيەت ئوڭشالغاندا شۇ چاغدىكى ئىشلارنى دەستەك قىلىپ ئۇنىڭغا ئاداۋەت ساقلاش ياخشى ئىش ئەمەس ، مەن يۈگۈرۈپ بارمىسام ئۇ ئادەم بىلەن دېيىشىپ قالاتتىڭ ، ھە .

— شۇنداق خىيالدا بارغان ، لېكىن چىرايىدىكى تارتۇقنى كۆرۈپ ئىچىم ئاغرىپ قالدى .

— ئەسلىي سەن ئۇ ئادەمدىن كەچۈرۈم سورىشىڭ كېرەكتى ، قاراپ تۇرۇپ بىر ئادەمنىڭ چىرايىنى ناكار قىلدىڭ ، ئەتە - ئۆگۈن ۋاقىت چىقىرىپ مەھەللىگە بېرىپ بىللە ئىشلىگەن دېھقان قېرىنداشلىرىڭنى يوقلىغاچ ئۇ ئادەمنىمۇ يوقلاپ چىق .

— مەنمۇ شۇنداقراق ئويلاپ قالدىم .

— ياخشى ، — دېدى ئابدۇساھىپ ئۇنىڭغا قاراپ چىن يۈرە-

كىدىن چىقىرىپ كۆلگەن ھالدا ، — ئەمدى مېنىڭ بالامغا ئوخ-
شىدىڭ .

كۈن ئولتۇرۇشقا ئاز قالغاندا ئۇلار ھويلىغا — ئۈزۈم بارد-
ىكىنىڭ ئاستىغا ئاچىقىۋالغان ئون تۆت دېۋىملىق رەڭلىك تېلېۋىز-
يورنى ئاچتى . چۈنكى سۈنئىي ھەمراھدىن تارقىتىلىدىغان پروگ-
راممىلار باشلىنىش ئالدىدا تۇراتتى . دەل شۇ چاغدا ئابدۇسالام
كوچىلاردا كىراكەشلىك قىلىدىغان ، چىرايلىق بېزەلگەن مەپە
ھارۋىسىدىن بىرىنىڭ ئۆزىنىڭ ئىشكى ئالدىدا توختىغانلىقىنى
ھېس قىلدى . ئۇ ئۆيگە بىرەر مېھمان كەلگەن چېغى دەپ ئويلاپ
قاراپ بېقىش ئۈچۈن ئەمدىلا ئورنىدىن تۇرۇۋىدى ، قوش قاناتلىق
ئىشىكنى ئېچىپ ئابدۇلباست كىرىپ كەلدى . ئەمدى ئۇ چۈش-
تىكى كىيىملىرىنى پۈتۈنلەي يەڭگۈشلىگەن بولۇپ ئاق كۆڭلەك ،
كۆك ئىشتان كىيىپ ، بېشىغا قارا كۆك رەختتىن تىكىلگەن
كەپكە كىيىۋالغانىدى . پۈتىدىكى رېزىنكە تاپانلىق سېرىق ئاياغ-
ىنىڭ ئورنىغا ئالماشقان قارا خۇرۇم ئايىغى گەرچە ئازراق پېتى-
دىن كەتكەن بولسىمۇ ، مايلاپ پارقىرىتىلغانىدى . ئۇ سالام —
سەھەتتىن كېيىن ئابدۇسالامغا يۈزلەندى .

— مەن ئابدۇسالامجاننى ئەكەتكىلى چىقتىم ،— دېدى ئۇ
چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ تۇرۇپ ،— بۈگۈن كەچ ئۇنىڭ يېزىدد-
كى دوستلىرىنى يىغىپ بىر مەشرەپ قىلىپ بەرمەكچىمەن . بۇ
مېنىڭ ئۇنىڭغا بەرگەن ناماقۇللۇق چېيىم بولۇپ قالسۇن .

— ۋاي ، ياق ، بۇ ... ، — ئابدۇسالام تۈيۈقسىزلا تىلى
تۇتۇلۇپ قالغاندەك كېكەچلەپ قالدى . ئۇ گەرچە بۈگۈن چۈشتە
ئاشۇ ئاچچىقى بىلەن بېرىپ «نېمە ئۈچۈن ئالا خۇرجۇننى مۇرەڭگە
ئارتىپ تاغ ئارقىسىغا كەتمەيسىلەر» دېيەلمىگەن بىلەن ئۆزىنىڭ
ئاچچىقىنى ئۇنىڭغا ھېس قىلدۇرغانىدى . كېيىن ئىچى ئاغرىپ
ئۇ نىيىتىدىن يېنىشلا ئەمەس ، بىر پەيتىنى تېپىپ ئۇ ئادەمگە
ناماقۇل بولۇشنىمۇ كۆڭلىگە پۈكۈپ تۇرۇۋىدى ، مانا ئەمدى ئاكا

سۈپەت بىر ئادەم مەن ناماقۇللۇق چېيى بېرىمەن دەپ چىقىپتۇ . ئەتىگەندە دادىسى ئۇنىڭغا : «بىر قولياغلىقنى يۇيۇپ قۇرۇغىچە ئاداۋەت ساقلىسا يامان بولىدۇ» دېگەنىدى . مانا بۇ ئادەم نەچچە يىل ساقلانغان ئاداۋەتنى يۇيۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئالدىدا قول باغلاپ تۇرۇپتۇ . راستىنلا مەن بىلىم ئىگىلىگەن بىلەن ئادەمىيلىك ھېسسىياتنى ئۆگەنمىگەن ئىكەنمەنغۇ ، ھە ، ئابدۇسالام بېشىدىن تاپىنىغىچە يۇگۇرۇپ ئۆتۈپ كەتكەن بىرخىل ئىسسىق ئېقىمنىڭ پۈتۈن بەدىنىنى قىزىتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى .

— نېمىگە كېكەچلەيسەن ،— دېدى ئابدۇساھىپ ئۇنىڭ سۆزلىيەلمەي قالغانلىقىدىن جىلە بولۇپ ،— ئەسلىي چاي بېرىدە-غان ئادەم سەن ئىدىڭ ، مانا ئەمدى چوپچوڭ ئادەم ئالدىڭدا قول باغلاپ تۇرسا نېمىگە قاراپ تۇرىسەن خىجىل بولماي ؟ ! ماڭە ، تېز بار .

— بايا ئاڭلىدىڭغۇ دادا ، ئابدۇراخمان مېنى بۇگۈن كەچ ئۆيىگە چاقىرىپ قويغان . كەچتە تۆت دوست پاراڭلىشىپ ئولتۇر-ماقچىدۇق .

— بولدى ، ئاشۇ دوستلىرىڭنىمۇ ماڭا مېھمان ، ئۇلارنىمۇ چاقىرىڭ . بىللە بارايلى .

— بۇنداق قىلساق بولماسمىكى ، ئەسلىي مەن ئەتە ـ ئۆگۈن ۋاقىت چىقىرىپ سىزنى يوقلاپ چىقاي دەپ ئويلىغان .

— ئۇنداق دېيىشىپ كەتمەيلى ،— دېدى ئابدۇلباست دادىل سۆزلەپ ،— دىلىڭىزدا قالغۇدەك ئاچچىق يۇنقۇزغان مەن سىز-گە ، ۋاي بولدىلا ، ئاشۇ دوستلىرىڭنىمۇ چاقىرىڭ ، بىللە بار-سۇن ، سەھرا دېگەننىڭ قۇچىقى كەڭرى ، بىرنەچچەيلەن ئارتۇق بولغانغا ئاسمان كۆمتۇرۇلۇپ كەتمەيدۇ .

شۇ كۈنى كەچتە ئابدۇلباست بىر قارا ئوغلاقنى سويۇپ قازانغا بىراقلا باستى ، ئابدۇسالام ۋە ئۇنىڭ دوستلىرىنى ناھايىتى ئوبدان مېھمان قىلغاندىن كېيىن مەھەللىنىڭ سازچىلىرىنى يى-

غىپ راستىنلا مەشرەپ قىلىپ بەردى . بۇ مەشرەپ شۇنداق قىزىدىكى ئابدۇسالام بىلەن ئۇنىڭ دوستلىرى ئاجايىپ ئېچىلغان ھالدا مەشرەپ ئويىنىدى . ئۇسسۇل ئويناپ ھاردى ، مۇقاملار ئەۋجىدىن يۇرەكلىرى ئىللىق سېزىم ئىلكىدە تىترىدى . شۇ چاغدىلا ئابدۇسالام بىر - بىرىگە يول قويۇشنىڭ ، مېھرىبانلىقنىڭ تۇر-مۇشنى ئاجايىپ گۈزەللەشتۈرۈۋېتىدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئۇل-گۈردى . شۇ تاپتا مۇقاملارغا مەھلىيا بولۇپ ئولتۇرغان ئابدۇسا-لامنىڭ يۇرىكى قاتتىق ھاياجاندىن تىترەپ كېتىۋاتاتتى ، چۈنكى ئۇ مۇشۇنداق ئادەمنى نازۇك ھېسسىياتلار قاينىمىغا غەرق قىلد-ۇۋېتىدىغان يەرلىك كۇي - نەغمىلەرنى ئاڭلىمىغىنىغا خېلى ئۇزۇن ۋاقىتلار بولۇپ قالغىنىنى ھېس قىلدى .

ئاينى ئايغا تاتايمۇ ،
كۈننى ئايغا تاتايمۇ .
ئۇچ - تۆت كۈنلۈك ئالەمدە ،
سېنىڭ دەردىڭنى تاتايمۇ .

ئابدۇراخمان ھازىر ئابدۇلباستىنىڭ يېنىدا بىر داپنى چې-لىپ ئۇلارغا تەڭكەش بولۇپ ناخشا ئېيتماقتا ، ئەخمەتجان بىلەن ئىبراھىمجان ساددا ، مېھنەتكەش دېھقانلار ئارىسىدا بېرىلىپ ئۇسسۇل ئويناۋاتاتتى ، ئۇلارمۇ ھازىر ھەممىنى ئۇنتۇغان ، ھەم-مەيلەننىڭ چىرايىدا ئوخشاشلا شادلىق .

ئاسماندىن ئالاي ئاينى ،
قوينۇمغا سالاي يارنى .
يار يادىمغا يەتكەندە ،
ئىچمەي قويمەن چاينى .

مەشرەپ تاك ئانقۇچە داۋاملاشتى ، ئۇلار مۇنۇ دېھقان ئۆيلە-رىنىڭ خالىغان جايىدىلا سۇنايلىنىپ يېتىپ ئەتىسى ئەتىگەندە ئابدۇلباستىنىڭ يەنە نەچچە كۈن تۇرۇشلار دېگەن تەكلىپلىرىگە چىرايلىق رەھمەت ئېيتىپ قايتىپ چىقىشتى . ئابدۇسالام شۇنداق «ياخشىلىققا ياخشىلىق ھەر يەردە بار ، يامانلىققا ياخشىلىق نەدە بار» دېگەن تەمسىلىنىڭ بىر تەرەپلىمە قاراش ئىكەنلىكىنى ، تە-سىرلەندۇرۇش بىلەن تەسىرلىنىشىنىڭ قوشماق قېرىنداش ئىكەنـ-لىكىنى ھېس قىلىپ ئۇلگۇردى . شۇنداق ئۇ يۇرتقا چوقۇم قاي-تىپ كېلىپ ئاشۇ ئاق كۆڭۈل قېرىنداشلىرى ئارىسىدا ئىشلەش-نىڭ ئىنتايىن كۆڭۈللۈك بولىدىغانلىقىنى جەزملەشتۇرگەنىدى .

ئۇ ئېغىر خىياللار قۇچىقىدا مەست بولغان ھالدا دوستى پەرھاتنىڭ قەبرە بېشىدا ئۇزاق ئولتۇردى ، كۈن قايرىلىشقا باش-لىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئورنىدىن تۇردى ، ئۇ ئەمدى قايتىشى كېرەك ئىدى ، ئەگەردە ئابدۇسالامنىڭ دادىسى ئابدۇساھىپ ئون نەچچە يىللىق ئېغىر روھىي بېسىم تۇپەيلى ئاجىزلىشىپ ، يۇرەك-كە قان يېتىشمەسلىك كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قېلىپ ، مۇد-دەتتىن بۇرۇن پېنسىيىگە چىقىش رەسمىيىتى ئۆتىمىگەن بولسا ئۇ چوقۇم يۇرتىغا قايتىپ كېلىشىنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ ئوغۇللۇق بۇرچىنى تولۇق ئادا قە-لىش ئۈچۈن چوقۇم ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كېلىپ ، ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش زۆرۈرلۈكىنى شىپى كەلتۈرۈپ ، مەكتەپ تەشكىلىنىڭ ئېلىپ قېلىش تەلىپىنى رەت قىلمىغان بولاردى . شۇڭا ئۇ بۇ خەۋەرنى تېلېگرامما ئارقىلىق ئۆيىگە خەۋەر قىلىپ بولۇپ ، بۇ يەرگە كېلىپ دوستى بىلەن خوشلىشۇاتاتتى . لېكىن ئۇ دەل مۇشۇ چاغدا ئۆزىدىن مىڭ نەچچە يۈز كىلومېتىر يىراق-لىقتىكى بىر سانائەت شەھىرىدە ئۆزىنىڭ تەقدىرىگە مۇناسىۋەت-لىك بىر سۆھبەتنىڭ بولۇۋاتقانلىقىدىن ، تەقدىرنىڭ ئۇنىڭغا يەنە بىر قېتىم ئېغىر چاقچاق قىلىدىغانلىقىدىن خەۋەرسىز ئىدى .

ئابدۇسالامنىڭ قەلەمداش دوستى ، ئۆزىدىن يېرىم يىل ئىلگىرى ئوقۇش پۈتتۈرۈپ قارامايدىكى نەۋرە ئاچىسىنى پاناھ تارتىپ كېتىپ قالغان مەتتۇردى مىرزائەخمەت رادىئو ئىستانسىسىغا خىزمەتكە ئورۇنلاشقاندىدى ، ئۇ گېزىتنىڭ ئەدەبىي بېتىنى قوشۇمچە يارەملىشىپ ئىشلىشىپ بېرىۋاتقانلىقى ئۈچۈن مەكتەپتىكى بىرنەچچە قەلەمكەش ئۇنىڭ ئادرېسى بويىچە قارامايغا ئەسەر ئەۋەتىپ تۇرىدىغان بولۇپ قالغانىدى ، گېزىت ئەدەبىي بېتىنىڭ پىشقەدەم مۇھەررىرى شائىر ئېھسان نەسرۇللانىڭ ۋاقىتسىز ۋاپاتى ئەدەبىي بېتىنى ئىشلەيدىغان بىر ياخشى مۇھەررىردىن ئايرىغاچقا ، مەتتۇردىنى ئۇلار يارەملىشىپ بۇ بېتنى ئىشلەشكە تەكلىپ قىلغانىكەن ، شۇڭا گېزىتخانا تەھرىر بۆلۈمى ئۇنىڭغا تېلېفون بېرىشى هامانلا يېتىپ كېلىپ ، يىغىلغان ئەسەرلەرنى تەھرىرلەپ ، بەتكە ئورۇنلاشتۇرۇپ بېرىش تەبىئىي هالدا ئۇنىڭ زىممىسىگە ئارتىلغان ئىشلار ئىدى ، ئەلۋەتتە . مانا بۇگۈن ، يەنى ئابدۇسالام پەرهاتنىڭ قەبرىسى ئالدىدا چوڭقۇر خىيالغا پېتىپ ئولتۇرغان ئاشۇ دەقىقىلەردە ئۇ گېزىتخانىغا چاقىرتىلدى .

— مەن قاچانغىچە ئىككى بايغا بىر مالاي بولۇپ ئىشلەۋېرىمەن ،— دېدى مەتتۇردى ئالدىغا قويۇلغان ئورىگىناللارنى ۋاراقلاپ ئولتۇرۇپ باش مۇھەررىر ئابدۇلئەزىزگە قاراپ چاقچاق قىلغان هالدا ، — جەمئىيەتتىن بولامدۇ ياكى ئىداره ـ شىركەتلەردىن بولامدۇ بىرەر يارامليق ئادەمنى يۆتكەپ كېلىپ مۇشۇ بەتنى مۇقىم ئىشلەشكە قويسىڭىز ئوبدان بولاتتى . مەنمۇ بۇ ئىشنى ئاداققىچە ئىشلەپ كېتەلمەيمەنغۇ .

— بىكارغا ئىشلەۋېرەمدىمەن دەپ قالغان ئوخشىمامسىز ،— دېدى ئابدۇلئەزىز مەتتۇردىنىڭ چاقچاق ئارىلاش تەگكۈزگەنلىكىنى هېس قىلىپ ،— خاتىرجەم بولۇڭ ، يىل ئاخىرىدا مۇكاپات هېسابىدا بولسىمۇ هەققىڭىزنى بېرىمىز .

— مەن ئۇنداق دېمەكچى ئەمەسمەن ، — دېدى مەتتۇردى

ئۆز سۆزىنى ئىزاھلاپ ، — بۇنىڭغا مەخسۇس بىر ئادەم قويۇلسا ئاپتورلارنى يېتەكلەش ، ئۇلارنىڭ ئىجادىيىتىگە ئىلھام بېرىش ، كۇرس ئېچىپ ھەۋەسكارلارنى تەربىيىلەش قاتارلىق ئىشلاردا ئۇنداق ئادەمنىڭ تۆھپىسى چوڭ بولىدۇ ئەمەسمۇ .

— ئۇغۇ راست ، لېكىن ئىداره ـ جەمئىيەتلەر يارىلىق ئادىمىنى بىزگە بەرمەيدۇ ، ئۇكام ،— دېدى باش مۇھەررىر ئابدۇلئەزىز مەتتۇردىغا قاراپ ،— مۇنداقراق ئادەمنى بىزنىڭمۇ ئالدىراپ ئالغۇمىز كەلمەيدۇ . ئالىي مەكتەپ پۈتتۈرگەن سىزگە ئوخشاش يارىلىق بىرەرى كېلىپ قالغان بولسا بەك ئوبدان بولاتتى .

— مانا بۇ ئەڭ ياخشى چارە ،— دېدى مەتتۇردى قولىدىكى قىزىل سىياھلىق قەلەمنى ئورنىغاللار ئۈستىگە قويۇپ ، ئابدۇلئەزىز قاراپ ، — ھازىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئوقۇش پۈتتۈرۈپ تەقسىم قىلىنىدىغان ئالتۇن چاغ ، تەشكىلات بۆلۈمىگە دەپ بىرەر بالىنى گېزىتخانىغا تەقسىم قىلىشنى ئىلتىماس قىلىسىڭىز بولىدىغۇ .

— نەچچە يىل بولدى ، ئۇلار گېزىتخانىغا لايىق كەلگۈدەك ئادەم يوق دەپ تۇرۇۋاتىدۇ . بۇ يەرگە شۇ نېفىت ـ خىمىيە ئوقۇغان ئالىي ـ ئوتتۇرا تېخنىكومنى پۈتتۈرگەنلەرلا كېلىپ ، سىزگە ئوخشاش مەخسۇس ئەدەبىيات كەسپىدىن تەربىيىلەنگەن ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى زادىلا كەلمەيۋاتىدۇ . ئەگەر سىز بۇنىڭغا بىر يارىدەم قىلىپ ئۆزىڭىزگە ئوخشاش بىرەر ئىختىساس ئىگىسىنى مۇشۇ يەرگە تەقسىم قىلدۇرۇپ بەرسىڭىز ئاجايىپ ياخشى بولاتتى ـ دە .

مەتتۇردى ئابدۇلئەزىزگە قاراپ ئولتۇرۇپ قالدى . چاچلىرى مۇددەتسىز ئاقىرىپ كەتكەن بۇ ئادەم پىشقان تەرجىمان ، ئۇ گويا خەنزۇچە خەتنى خۇددى ئۆزىنىڭ ئانا يېزىقىدەك شارىلداپ ئوقۇيدۇ . گېزىت چىقىرىشمۇ ئۇنىڭغا بىر ئويۇن . بىرىنچى ، ئىككىنچى

چى بەت ئاساسەن تەرجىمىگە تايىنىدىغان بولغاچقا خەنزۇچە گېزىت چىقىشى هامانلا تەرجىمە قىلىنىدىغان ماقالىلەرنى دېتلاپ بولغاندىن كېيىن تېز يازىدىغان بىرەيلەننى ئالدىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ خەنزۇچە گېزىتنى ئۇيغۇرچە ئوقۇشقا باشلىسا هېلىقى تېز خاتىرىلىگۈچى بەزىدە يېتىشەلمەيمۇ قالىدۇ . تەرجىمە قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن ئۇ هېلىقى تېز خاتىرىلەنگەن ماقالىلەرنى ئالدىغا قويۇۋېلىپ ئەستايىدىل كۆرۈپ جۈملىلەرنى بىر قۇر ياساپ تاراشلىغاندىن كېيىن بەك بويالغان بەتلەرنى قايتا كۆچۈرۈشكە ئورۇنلاشتۇرىدۇ - دە ، ئۇ ماقالىلەرنى بەتكە ئورۇنلاشتۇرۇۋېتىكەندىن كېيىن ئۇه دەپ دېمىنى ئالىدۇ ، شۇڭلاشقىمىكىن بۇ ئادەمنىڭ قارامايدىلا ئەمەس ، ئاپتونوم رايون تەۋەسىدىمۇ تەسىرى بىر قەدەر يۇقىرى .

— بۇنىڭ مۇنداقمۇ ئامالى بار ، — دېدى مەتتۇردى بىر دەم خىيالغا پېتىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن ، — سىز دېگەندەك تەقسىماتتا بۇ يەرگە ئۇنداق ئادەم كەلمىسە ئۇنداقتا ماڭارىپ نازارىتى ئارقىلىق بىرەرىنى مەجبۇرىي تەقسىم قىلىدۇرساقمۇ بولىدىغۇ . لېكىن بۇنداق قىلىشتا چوقۇم ماڭارىپ نازارىتىدە بىرەر ئىشەنچىلىك تونۇش بولۇشى كېرەك .

— تونۇشقۇ بار ، — دېدى ئابدۇلئەزىز ئاقارغان چاچلىرىنى قولى بىلەن تاراپ ئولتۇرۇپ ، — چوڭ تاغامنىڭ ئوغلى ماڭارىپ نازارىتىدە ئىشلەيتتى . لېكىن ئەدەبىيات ئوقۇغان بىرەرىنى تەقسىم قىلىپ بېرىڭلار دېسەم ، گېزىتچىلىكىتىن ، هەتتا يازغۇچى - شائىرلىقتىنمۇ خەۋەرسىز بىرەرسىنى ئەۋەتسە بارلىق تىرىشچانلىقىمىز نۆلگە تەڭ بولىدۇ . شۇڭا ياخشىسى سىز ئۆزىڭىز ئوقۇغان مەكتەپتىن ياخشىراق بىرەر نامزات كۆرسىتىڭە .

— نامزات دېگەنغۇ جىق گەپ ، — دېدى مەتتۇردى قوشۇمىسىنى تۇرۇپ بىر پەس ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ كېتىپ ، — لېكىن ئۇنداقلارنىڭ ئورنى ئاساسەن بېكىتىلىپ بولغان بولىدۇ . شۇنداق

بولسىمۇ يول مېڭىپ باقايلى . چۈنكى ماڭارىپ نازارىتى ئوتتۇرىغا چىقسا ئىشنى ئوڭلىماق ئاسان بولمىدۇ ، ئەمدى نامزات مەسىلىسىگە كەلسەك مەكتەپ گېزىتىنىڭ تەھرىرلىك ئىشلىرىغا يارەملىشىپ يۈرگەن بىرەيلەن بار ئىدى ، ئۆزى بەك تىرىشچان ، يېزىشتىمۇ ، مۇھەررىرلىكتىمۇ ئوخشاشلا پىشقان . ئىسمى ئابدۇسالام ئابدۇساھىپ ، بۇ يىل ئوقۇش پۈتتۈرىدۇ ، لېكىن ئۇنى مەكتەپ گېزىتى بىلەن ژۇرنال تەھرىر بۆلۈمى ئېلىپ قېلىشنى ئويلىشىۋاتقانىدى .

— ئۇنداق بولسا بىز ئاشۇ بالىنى ئەكېلىدىغان ئىشنى قىلايلى .

ئابدۇلئەزىز شۇ ھامان نازارەتتىكى تۇغقىنىغا تېلېفون قىلىپ گېزىتخانىنىڭ قىيىنچىلىقىنى سۆزلەپ ئابدۇسالام ئابدۇساھىپنى ئۆزلىرىگە تەقسىم قىلىپ بېرىشنى ئۆتۈندى . ئۇ بۇگۈن بارلىق ئالىي مەكتەپلەر تەقسىماتىنى ئېلان قىلىدىغانلىقىنى ، ئەگەر تەقسىمات ئېلان قىلىنىپ تىزىمغا ئالدۇرۇش جەدۋىلى ئوقۇغۇچىلارنىڭ قولىغا تارقىتىلىپ بولغان بولسا بۇ ئىشقا پەقەتلا ئامال قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى ئېيتتى ، شۇنداقتىمۇ ئۇ تېلېفون قىلىپ باقىدىغانلىقىنى ، ئەگەر تەقسىمات قەغىزى تارقىتىلماي قالسىلا ئۇ ئىشنى توغرىلاپ بېرىدىغانلىقىغا ۋەدە بەردى ، قېرىشقاندەك ئابدۇسالامنىڭ تەقسىمات قەغىزى چۈشتىن كېيىن تارقىتىلىدىغان بولغاچقا نازارەتتىن كەلگەن ھېلىقى تېلېفوننىڭ روھىغا ئاساسەن ئابدۇسالامنىڭ تەقسىمات قەغىزى بىرەمدىلا بىر ۋىلايەتتىن يەنە بىر سانائەت شەھىرىگە ئالمىشىپ كەتتى .

ئابدۇسالام قەدىمىي قەبرىستانلىقتىن قايتىپ مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە كۈن تىكلەشكەن بولۇپ ، ئاۋغۇستىنىڭ چۈش ۋاقتىدىكى تەننى كۆيدۈرگۈچى ئاپتىپى جاھاننى توڭنۇرەك قىزىتىۋەتكەنىدى .

— ئابدۇسالام ، تېز بول ، — دېدى دەرۋازا يېنىدا خودىدى

ئۇنىڭ كېلىشىنى ساقلاپ تۇرغاندەكلا جىددىيلىشىپ تۇرغان مەت-
سالىھ يىراقتىنلا ۋارقىراپ ،— سېنىڭ تەقسىماتىڭ قارامايغا
ئالمىشىپ كېتىپتۇ .

— نېمىدەپ جۆيلۇۋاتسەن گادايەي ، — دېدى ئابدۇسالام
مەتسالىھنىڭ يېنىغا ئىتتىك كېلىپ ،— مەن ئەتىگەندىلا كۆرۈپ
بولغان ، يۇرتۇمغا بولدى ئۇ تەقسىمات .

— ئۆزگىرىپ كېتىپتۇ ،— دېدى ئۇ جىددىيلەشكەن ھال-
دا ،— ئىشەنمىسەڭ ئوقۇغۇچىلار باشقارمىسىغا بېرىپ باق .
دېسەم ـ دېمىسەم سەن مەكتەپتە قېلىشقا ئۇنىماي يۇرتقا قايتىمەن
دەپ تاش چىشلەپ تۇرۇۋالغاچقا مۇشۇنداق جازالىغان گەپ .

ئابدۇسالامنىڭ بېشى پىرىدە قېيىپ كەتتى . مەتسالىھنىڭ
يالغان سۆزلىمىگەنلىكى ئۇنىڭ چىرايىدىكى سەمىمىيلىكتىن
ئايان ئىدى .

— مائارىپ نازارىتىدىن ئىسمىڭىزنى ئاتاپ قارامايغا تەقسىم
قىلىشىمىزنى ئۇقتۇردى ،— دېدى ئەخمەت ئەكبەر مۇرىسىنى
قىسىپ قويۇپ ،— قارامايغا بىر سان دېگەن بولسا سىزگە كېلە-
شى ناتايىن ئىدى . «غوجامنىڭ غوجىسى بار ، چامغۇرنىڭ ئورد-
سى» دېگەندەك بىز نازارەتنىڭ گېپىگە كىرمەسەك بولمايدۇ .
قاراماي ئوبدان يەر ئۇكام ، ئۇ يەردە تاغامنىڭ ئوغلى ئىشلەيدۇ .
مائاشىمۇ ئۇستۇن دەيدۇ . خىزمەت قىلىش پۇل تېپىپ تىرىكچە-
لىك قىلىش ئۇچۇنغۇ . «پۇل بولسا جاڭگالدا شورپا» دېگەن گەپ
بار ، ئاتا ـ ئانا دېگەنگە قەرەللىك پۇل ئەۋەتىپ تۇرسىڭىزمۇ
ئۇنىڭ ئەجرىگە جاۋاب بەرگەنلىك بولىدۇ ، كۆنۈپ كېتىسىز
ئۇكام ، كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭ .

— ياق ، — دېدى ئۇ ئاچچىقلانغان ھالدا ، — سىلەر ماڭا
قەستەن مۇشۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇش قىلدىڭلار . نازارەت ئىسمى-
نى ئاتاپ قارامايغا تەقسىم قىلغۇدەك سالاھىيەت مەندە نېمە ئىش
قىلسۇن ، بۇنىڭدا چوقۇم بىر ئويۇن بار ، مەكتەپتە قالمىغاندىكىن

يۇرتۇڭغىمۇ بارما دەپ قىلغان ئىش بۇ .

— ئۇنداق دېمەك ئۇكام ، — دېدى ئەخمەت ئەكىبەر ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلغان ھالدا ، — مەن ئەتىگەن سىزگە دېدىمغۇ يۇرتۇڭغا تەقسىم قىلىنىدىك دەپ . ئۇنداق ئىش بولسا بىراقلا بولمامتى ، تېلېفوننى مەن ئالدىم ، بۇندىن ئىككى سائەت ئىلگىرى كەلگەن تېلېفون بۇ ، ئىشەنمىسىڭىز ئۇرۇمچى دېگەن ئۆتەر يولـ ـڭىز ، نازارەتكە كىرىپ سۇرۇشتۇرۇپ باقسىڭىزمۇ بولىدىغۇ .

ئابدۇسالام گاڭگىرىغان ، تېڭىرقىغان ھالدا ئوقۇغۇچىلار باشقارمىسىدىن قايتىپ چىقتى . مانا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئۆزى بەش يىل ئوقۇغان سۆيۈملۈك مەكتەپ يېيىلىپ ياتاتتى . ئوقۇش پۈتتۈرىدىغان ئوقۇغۇچىلارلا قالغاچقىمىكىن مەكتەپ ئىچىدە ئوقۇغۇچىلار شالاڭ ، شۇنداق بولسىمۇ ئۇلار ھازىر نېمىگىدۇر ئالدىراشماقتا . بەلكىم جەمئىيەتكە چىقىش ئالدىدىكى خۇشاللىقـ ـتىن كەلگەن قىزغىنلىقتۇ ، چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئۆز ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ يېنىغا بارىدۇ ، ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولىدۇ ، شۇڭا ئۇلار ئەنە شۇنداق خۇشال . توغرا ، ئابدۇسالامۇ تېخى نەچچە سائەت ئىلگىرىلا ئەنە شۇنداق خۇشال ئىدى . يۇرتىغا قايتىپ ئاتا ـ ئانىسى بىلەن جەم بولۇپ ئۇلار بىلەن بىرگە ياشايدىغانلىقىنى ئويلىغىنىدا ئۆزىنى چەكسىز بەختلىك سەزگەنىدى . ھازىر ئۇلار ئوغلىنىڭ قايتىپ كېلىدىغانلىقى ئوغرىسىدىكى تېلېگراممىنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ ئالەمچە شادلىققا تولغاندۇ ، ئىنى ـ سىڭىللىرى سەكرىشىپ كەتـ ـكەندۇ ، شۇ خۇشلۇقىدا ئۇرۇمچىگە بىرەرى چىقىپ قېلىشىمۇ مۇمكىن ، مانا مۇشۇنداق شادلىق بىردەمدىلا سۇ ئۈستىدىكى كۆـ ـپۈكتەك يوقالدى . ئەمدى ئۇلارغا بۇ خەۋەرنى يەنە تېلېگراممـا ئارقىلىق يەتكۈزۈش كىرەكمۇ ياكى ...

— قارامايغا بارىدىغىنىڭ راستىمكەن ،— ئابدۇسالام بېشىنى كۆتۈرۈۋېدى ، ئالدىدا ياتاقداشلىرىدىن ئابدۇللا ساۋۇت بىلەن يارـ

مۇھەممەد قاراپ تۇراتتى .

— راستكەن ،— دېدى ئۇ روھسىزغىنە جاۋاب بېرىپ ،— نازارەتتىن ئىسمىمنى ئاتاپ بۇيرۇق كەپتۇمىش ، پەقەت ئىشەنگۈم كەلمەيۋاتىدۇ ، مەن يا ئۇ يەردە ئىسمىمنى ئاتىغۇدەك مۇھىم ئەرباب بولمىسام .

— سەن مۇھىم ئەرباب بولمىساڭ كىم بولىدۇ ھوي ، — دېدى يارمۇھەممەد چاقچاق قىلىپ ، — بوپتۇ دېگىنە ، بىزگە يېقىنراق تۇرىدىكەنسەن ، قېينىناتامنى يوقلاپ ئالتايغا ماڭسام يېنىڭدا بىر ـ ئىككى كۈن مېھمان بولىمەن دېگىنە ئەمدى .

— ياق ، مەن زادى بۇنىڭ قانداق ئىشلىقىنى تەكشۈرىمەن ، ئەتىگەن يۈرتقا بولغان تەقسىمات بىرەمدىلا ئۆزگەرسە بۇنى بىرەرى قەستەن قىلدى دېيەلمەمسەن .

— مەن بايا ئەخمەتكامدىن سورىدىم ،— دېدى ئابدۇللا ساۋۇت گەپ قوشۇپ ،— تەقسىمات يېزىلىشى بىلەنلا ئارخىپلىرىمىز شۇ يەرگە بىزدىن بالدۇر ماڭىدىكەن ، قارىغاندا قارامايغا بارماي تۇرۇپ ئىشىكلارنى بىر تەرەپ قىلغىلى بولمىغۇدەك . يېغىن ۋاقتى بولۇپ قاپتۇ ، ئاۋۇال تەقسىماتنى بىر ئاڭلايلى .

— قېنى ، شۇ يەرگە بارغاندا بىر گەپ بولار ،— دېدى ئابدۇسالام ئۇلارغا ئەگىشىپ مەكتەپ يىغىن زالىغا مېڭىۋېتىپ ،— بوپتۇ ، شۇ باھانىدا قارامايىنىمۇ كۆرۈپ باقمامدىم ، نېمە كۈنلەرنى كۆرمىگەن مەن ، ئۇ قانچىلىك ئىشتى .

ئۇلار بىرلىكتە يىغىن زالىغا قاراپ مېڭىشتى ، ياتاق ـ ياتاقلاردىن چىقىۋاتقان بالىلارنىڭ ھەممىسىنىڭ چىرايىدا ئاجايىپ بىر خىل شادلىق نامايان ، چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەممىسى بارىدىغان نىشانلىرىنى بىلىپ بولغان ، شۇڭا قىز ـ قىنىغا سىغمىغان خۇشاللىق ئۇلارنى خۇددى تايچاقتەك سەكرىتىپ كېتىۋاتىدۇ ، ئۇ ئۆزىنىڭ كۆز ئالدىدا شەكىللىنىۋاتقان قارامايىنىڭ سىيماسىغا

تەلپۈنگەن هالدا ندا قىلدى .

«قاراماي ، ئېھ قاراماي ! مەن سېنىڭ قۇچىقىڭغا قاراپ ماڭىدىغان بولدۇم . سېنىڭ قانداق سىياقتا مېنى قارشى ئالىدىغانلىقىڭنى زادىلا بىلمەيمەن . بەلكىم مەتتۇردى خۇشاللىقىدىن قىز ـ قىنىغا سىغماي قالار ، ساۋاقدىشىم ، قەلەمدىشىم كەپتۇ دەپ ئالدىمغا چىقار . لېكىن قىسمەت داۋانلىرىدىن هالقىپ ، هېكمەت بوستانلىرىدا يايلاپ كەلگەن بىر سەييياھ مېهنەت قاينامىلىرىدا زادى قانچىلىك ئۇزەر »

ئابدۇسالام مۇشۇلارنى خىيال قىلىپ يىغىن زالىغا كېتىۋاتقىنىدا ئۆزى بېسىشقا تېگىشلىك يولنىڭ تېخى ئەمدى باشلانغانلىقىنى ، بۇ يولنىڭ ئەمدى تېخىمۇ جاپالىق ، تېخىمۇ مېهنەتلىك بولىدىغانلىقىنى هېس قىلدى ـ دە ، ئېغىر ئۇھ تارتتى .

图书在版编目(CIP)数据

晚秋寒风：维吾尔文/阿尔斯兰·塔力普著. —乌鲁木齐：新疆青少年出版社，2007.11
ISBN978—7—5371—5604—2

Ⅰ.晚… Ⅱ.阿… Ⅲ.长篇小说—中国—当代—维吾尔语（中国少数民族语言） Ⅳ.I247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2007)第 037757 号

责任编辑：**阿布力孜·克尤木**
责任校对：**依巴达提·亚森**
封面设计：**阿里甫·夏**

晚秋寒风(维吾尔文)
阿尔斯兰·塔力普　著

新疆青少年出版社出版
（乌鲁木齐市胜利路二巷1号　邮编:830049）
新疆新华书店发行
新疆新华印刷厂印刷
850×1168 毫米　32 开本　21.625 印张
2007 年 11 月第 1 版　2009 年 3 月第 2 次印刷

ISBN 978-7-5371-5604-2　定价:36.00 元
如有印刷装订问题请直接同出版社调换